2.6.26

2C.6

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

IO. GOTTLIEB

HEINECCII,

POTENT. PRVSSORVM REGIS
A Conſil. Sanctior., Iur. ac Philoſoph. in ill.
Frideric. Profeſſoris publ. ord.

OPERVM

AD

VNIVERSAM IVRIS PRVDENTIAM,

PHILOSOPHIAM ET LITTERAS HVMANIORES

Pertinentium,

TOMVS TERTIVS,

IN QVO

I. PRAEFATIONES

ALIENIS LIBRIS PRAEMISSAE,

ET

II. OPVSCVLA MINORA

VARII ARGVMENTI.

GENEVAE,

Impenſis HERED. CRAMER, ET FRATR. PHILIBERT.

cIↃIↃCCXXXXVIII.

Digitized by Google

Digitized by Google

IO. GOTTLIEB

HEINECCII,

POTENT. PRVSSORVM REGIS A Conſil. Sanctior., Iur. ac Philoſoph. in ill. Frideric. Profeſſoris publ. ord.

OPVSCVLORVM VARIORVM SYLLOGE III.

IN QVA

PRAEFATIONES ALIENIS LIBRIS PRAEMISSAE.

GENEVAE,

Impenſis HERED. CRAMER, ET FRATR. PHILIBERT.

cIↄIↄCCXXXXVIII.

Digitized by Google

Google

HONORATISSIMO LECTORI

S. P. D.

BIBLIOPOLAE.

QVI tibi nuper, honoratiſſime lector, impenſis noſtris exhibuimus *primam* et *alteram* SYLLOGEN OPVSCVLORVM VARIORVM diui HEINECCII, iam promiſſi noſtri memores *tertiam* et *quartam* nunc damus. Tertium ſpeciatim quod attinet, ea complectitur omnes celeberrimi auctoris praefationes, ſeu commendationes potius, aliorum libris praemiſſas, in quarum ſingulis et de auctore cuiuſque libri, deque eius in rem litterariam meritis agit, multa hinc inde corrigit ac ſupplet, in pleriſque vero ſimul ſingularem quandam materiam pertractat. Libros, quibus praemiſſae initio fuerant, laudauimus initio ſtatim praefationum in margine. Quarta denique ſylloge exhibet opuſcula minora varii argumenti, diuerſis temporibus et occaſionibus elaborata, quaeque reliquis in tertia ſylloge contentis mole tantum, non alia re, cedunt. Singula enarrabit index ad finem adiectus, materias vero pertractatas alter rerum et

Digitized by Google

verborum multa cura ac ſtudio a viro conſultiſſimo elaboratus. Quumque libri quarto operum tomo deſtinati praela noſtra iam reliquerint, ſimul cum tertio hoc dabimus quartum in quo praeter *Hiſtoriam iuris ciuilis Romani et Germanici*, multis ac magnis mendis iam purgatam, accipies *Antiquitatum Romanarum ſyntagma* ex annotationibus diui auctoris inſigniter auctum. Haec monenda duximus. Scrib. GENEVAE *a. d.* 10. *Febr.* CIƆIƆCCXXXXVIII.

10.

Digitized by Google

INDEX OPVSCVLORVM

Quae

IN SYLLOGE III.

Continentur.

I. De Thomasii Delineatione Hiſtoriae Iuris. *pag.* 1
II. De vtilitate Studii Antiquitatum in Iuriſprudentia. 3
III. De artis Criticae vtilitate in Iuris prudentia, deque boni Critici officio. 7
IV. De prohibitâ à *Iuſtiniano* Leges interpretandi illuſtrandique facultate, de praeſtantiâ Iuris Graecorum, ſpeciatim Theophili; Iudiciumque de *Arnoldi* Vinnii Commentario in Inſtitutiones. 17
V. Defenſio Compendiorum Iuris, ſpeciatim de Boekelmanni Libello Iudicium. 32
VI. De Meritis *Ezechielis* Spanhemii in Rem Litterariam, deque eius *Orbe Romano* Iudicium. 36
VII. De *Balthazaris* Graciani *Aulico* Iudicium. 55
VIII. De vtilitate Litterarum Orientalium in Iuriſprudentia, ad *Ioan.* Seldeni Opus de Synedriis et Praefecturis Hebraeorum. 57
IX. De Sexto Pomponio Iure Conſulto. 66
X. Defenſio Compilationis Iuris Romani. 126
XI. De Sectâ Triboniano-maſtigum. 171
XII. De Iuriſprudentiâ Heurematicâ, ad *Sam.* Strykii Opus de Cautelis Contractuum. 183
XIII. De vſu et praeſtantiâ Numiſmatum in Iuriſprudentiâ, ad *Nic. Hieron.* Gvndlingii Exercitationes Academicas. 189
XIV. De *Iacobi* Cviacii Obtrectatoribus et Adverſariis. 203
XV. De Contemtu Graecae Latinaeque Eloquentiae. 242
XVI. De Lege Salicâ, eiuſque origine, auctoritate et vſu. 247

XVII.

XVII. De Vitâ, Fatis ac Scriptis *Franciſci* BALDVINI IC. quondam Celeberrimi. *pag.* 267
XVIII. Defenſio *Cornelii* VAN BYNKERSHOEK. 319
XIX. SER. SVLPICIVS RVFVS cum *Io. Georg.* CVLPISIO comparatus. 326
XX. De Vitâ, Fatis ac Scriptis *Barthol.* CHESII et *Guidonis* PANCIROLI, deque eorum interpretandi genere. 331
XXI. De Iuriſprudentia, Diuinarum Humanarumque rerum Notitiâ. 374

INDEX OPVSCVLORVM

Quae

IN SYLLOGE IIII.

Continentur.

I. Obſeruatio Hiſtorica de Iure Papiriano ad Leg. 2. §. 2. et §. 36. Dig. de Orig. Iur. *pag.* 1
II. Epiſtolae Amoebaeae inter Virum Clar. E. O. A. C. PAGENSTECHERVM D. et Prof. Iur. in Herbornenſi Athenaeo Ordinar. et *Io. Gottl.* HEINECCIVM in ill. Friſiorum Acad. Anteceſſ. *Quibus* de ſenſu *Legis* 1. *D. de Curat. Furioſ.* et genuinâ lectione *Legis* 28. *D. de Probat.* amice diſceptatur. 9
III. Praefatio ad *Iac.* CVIACII Opera omnia curis *Car. Annib.* FABROTI edita &c. 73
IV. Programma de variis Saturninis, Iureconſultis. 78
V. Ad perilluſtrem Iuuenem *Car. Sigfridum à Pleſſe* Epiſtola gratulatoria. 81
VI. Diſſert. de Tutelâ Pactitiâ, ſeu Conuentionali. 86
VII. Diſſert. de eo quod in Arte Typographicâ admirandum eſt. 116
VIII. Epiſtolae Dedicatoriae variae. 125. cet.

Digitized by Google

IO. GOT. HEINECCII IC.

OPVSCVLORVM VARIORVM

SYLLOGE III.

In Qua

PRAEFATIONES

ALIORVM LIBRIS PRAEMISSAE.

I.

DE THOMASII DELINEATIONE HISTORIAE IVRIS.

* * * * * * * * * * *

QVum aeſtiuo hoc ſemeſtri hiſtoriam iuris publicis praelectionibus illuſtrare conſtituiſſem: non concinnior mihi, quem ducem ea in re ſequerer, occurrit libellus, quam THOMASII noſtri *Delineatio hiſtoriae iuris* quatuordecim abhinc annis cum *Antitriboniano* FRANC. HOTOMANI edita à GEORG. BEYERO. Enimuero auſpicatus hunc laborem ſtatim animaduerti, elegantem illam, quam auditoribus meis commendaueram, delineationem in paucorum eſſe manibus, & vix tantam hic reperiri exemplarium copiam,

vt audientium vſibus ſuffectura videretur. Hoc vbi reſciuit auctor; facile, quae eſt inſignis eius in me beneuolentia, permiſit, vt libellum, a quamplurimis deſideratum, typographo cuidam recudendum darem. Et ita quidem factum eſt, vt novam iam, noſtriſque typis exſcriptam videas hanc delineationem hiſtoriae iuris pulcherrimam, ſed ſolam tamen, et ab Hotomani Antitriboniano ſeiunctam. Laudauit nuper hoc opuſculum BVRC. GOTTHELFF STRVVIVS in *prolegom. Hiſtor. iur.* §. 26. *pag.* 48. illudque breue quidem, at iuſtum vocauit vtriuſque iuris compendium. Sed dum ſtatim addidit, non ſatis eſſe adcuratum: ego quidem, quae eius ſit ſententia, ſcio cum ignariſſimis. Si enim ea hiſtoria parum adcurata illi videtur, in qua multa perperam et contra monimentorum fidem poſita ſunt: quo pacto hoc compendium *iuſtum* vocare potuit? aut cur non errorem aliquem in tam diffuſo opere ſuo notauit? Sin vero ideo minus adcuratus ipſi eſt libellus, quod breuis eſt, nec tanto allegationum adparatu onuſtus incedit: meminiſſe debuit laudatiſſimus auctor, delineationem ſcripſiſſe Thomaſium, cui non conueniunt tot notarum atque allegationum laciniae. Si cui tamen hic libellus ſitim mouerit, vt doctrinas breuiter hic ſignatas diſtinctius fuſiuſque explicatas videre geſtiat: ei reliqua auctoris eruditiſſimi opera abunde ſatis facient. Primos paragraphos 41. egregie illuſtrant libri duo *de naeuis iuris prudentiae anteiuſtinianeae*, ad quos nos ipſe doctiſſimus auctor remittit. Quæ de naeuis ipſius iuris Iuſtinianei obſeruantur a §. 42. ad §. 68. ea conferenda ſunt cum *praefatione*, illis libris *de naeuis iuris prudentiae anteiuſtinianeae* praemiſſa. Hiſtoriam iuris Germanici antiquam, quae §. 69. *ſeqq.* exponitur, non parum illuſtrabit Diſſert. *de morum cum iure ſcripto contentione*: quemadmodum et ea, quae §. 99. de iure canonico obſeruantur, luculentius expoſita ſunt cum in *Cautelis iuris eccleſiaſtici*, tum in *notis* egregiis *ad Lancellotum*. De iuris Saxonici et Sueuici antiquitate nonnulla obſeruata ſunt in delineatione hac §. 111. ſed iis iungenda *Capita ſelecta iuris feudalis Germanici* §. 45. *ſequ.* Ad illuſtrandam hiſtoriam iuris Lubecenſis, de qua §. 107. facient *notae ad* Conradi Sinceri *Diſſertat. epiſtolic. pag.* 22. *ſequ.* in quibus etiam *pag.* 48. multa reperies, quibus hiſtoriae de controuerſia doctorum iuris et ſcabinorum, quae §. 173. *ſeqq.* huius delineationis exponitur, lux adfundi poſſit egregia. Addendae tamen ſimul ſunt *notae ad* Melchioris ab Oſſen *Teſtamentum*, & *Annales* iſti libro ſubiuncti, in quibus haec vinera egregie caeduntur. Denique quae ſub finem delineationis de vſu hodierno iuris Romani, formandoque rite ſtatu controuerſiae mouentur, ea omnia auctor ſingulari diſſertatione vberius propoſuit a. 1715. Haec ſunt, beneuole lector, quae monere viſum eſt. Tu fruere his, & vale. *Halae Magdeburg.* 1718.

II.

* * * * * * * * * * *

II.

DE VTILITATE STVDII ANTIQVITATVM IN IVRIS PRVDENTIA.

PRaeclare illi mihi mereri videntur de vniuerſa iuris prudentia, qui legibus noſtris ex antiquitatibus foenerantur lucem, earumque genuinum ſenſum ex ipſo rei Romanae ſtatu ita eruunt, vt lectores ſuos nihil, quod ad eam rem pertinet, ignorare patiantur. Quamuis enim hanc obſcuram, quam vocant, diligentiam rideant homines barbari, ſoli gloſſatorum ſapientiae innutriti, & id per omnem vitam agentes, vt aliquando vultures togati haud poſtremi audiant: ab eorum tamen ſtolida opinione ſemper ego ſententiam meam ſeiunxi, et ſeiungam, quoad vixero, longiſſime. Iureconſulti eſt, leges adplicare factis obuenientibus, et eas quidem leges, quas forum noſtrum recepit. Quum vero non vniuerſum ius Romanum receperit Germania, ſed illas tantum leges, quae rei publicae noſtrae formae ac conditioni concinnae videantur: facile vnus quiſque animaduertit, quas receperimus leges, quaeque in foro noſtro vigeant, non niſi eum intelligere poſſe, qui, quibus rationibus adducti Romani haec ſanxerint, adcurate compertum habeat. Quod ſi enim lex quaedam ita comparata ſit, vt Germanorum rei publicæ non magis, quam puero Herculis cothurni, quadret: certiſſimum eſt, eam in Germanicis foris exſulare, & numquam recipi poſſe ſine inſigni imprudentia. Atqui rationes cauſſaſque legum non ex gloſſatorum et pragmaticorum lacunis, (quid enim illi tenebriones viderint ?) ſed ex ipſis interioris antiquitatis fontibus haurimus. Quare quum iſti homines miſeram atque obſcuram noſtram diligentiam iure ſibi videantur ridere: licebit et nobis iure noſtro vti, et ridere Herculeos pragmaticorum labores, qui, vbi de vſu vel non vſu legis incidit quaeſtio, mille *deciſionum* volumina, totidemque *conſiliorum*, *definitionum*, *obſeruationum practicarum*, *practicarum practicatarum*, et *relationum* grandioris ſtaturae libros euoluunt, vel incertiores inde redituri, quam dudum fuerant, vel ipſo Croeſo ſe exiſtimaturi beatiores, ſi caſum, (vt elegantiſſime loqui ſolent,) in terminis terminantibus inueniſſe ſibi videantur. Ad has lapicidinas

et latomias illos, prout merentur, condemnauit adcuratioris antiquitatis atque interioris iuris prudentiae ignoratio. Quodſi enim leges, earumque cauſſas et rationes recte intelligerent: magni profecto iſtius laboris maximum facerent compendium. Viderunt hoc olim CVIACII, HOTOMANI, BVDAEI, PITHOEI, RAEVARDI, (at quanta nomina,) & noſtro aevo iureconſulti praeſtantiſſimi idem litterarum praeſidium magnopere inculcant. Sed quemadmodum ſemper pauciores, qui ſapiunt, reperiuntur: ita ſurdis cecinerunt canuntque fabulam. Quin eo res rediit, vt quo magis quiſque genuinae iuris prudentiae ignarus, quoque verſatior eſt in inſulſiſſimis pragmaticorum libellis, eo altiore ſupercilio deſpiciat viros iureconſultiſſimos, et nonnumquam doleat eorum vicem, quos putat aliquando magnum in iuris prudentia nomen conſequi potuiſſe, ſi ſuo exemplo has theoreticas nugas, (tanti iis eſt ſolidior litteratura,) parcius attigiſſent. Liceat mihi iam hos homines ſuauiter ridere, qui eos in tenebris verſari, et ad cauſſas agendas, id eſt, ad auream illam homines aere emungendi praxin ineptiſſimos putant, quibus genuinam θεωρίαν cordi eſſe intelligunt. Hi ſane boni viri ipſi CVIACIO, ſi reuiuiſceret, ſtatus mouerent controuerſiam, eique ſi ad forenſe adſpiraret regnum, auctores eſſent, vt primo poculum Lethaeum exhauriret, quo eum omnium nugarum theoreticarum caperet obliuio: deinde eum aliquot practicas practicatas deuorare, et formulas clauſulaſque libellandi, (ſit venia malae pragmaticorum grammaticae,) excipiendi, replicandi, duplicandi, leuterandi, ſupplicandi, adpellandi, teſtes producendi et reproducendi, ſaluandi, excipiendi, addo et calumniandi, confundendique omnia ediſcere iuberent. Vix enim tantae ſapientiae capax eſſe exiſtimant humanum ingenium, vt quis in foro poſſit operae pretium facere, qui per omnem vitam barbariei non adſueuerit. O miſeros homines, qui omnem in eo iuris prudentiam poſitam eſſe credunt, vt quis praeter vmbratilem illam formularum ſcientiam, et vulgaris iuris prudentiae confuſiſſimae praecepta nihil didicerit! O iniquos rerum aeſtimatores, qui tam ſolliciti ſunt de finibus humani ingenii regundis, vt eos male in foro verſari opinentur, qui in theoria paullo diutius inutilem, vti ipſis videtur, operam collocarint. Quaſi vero tam ſubtilis ac abſtruſa ſit illa pragmaticorum ſapientia, vt nemo admitti poſſit ad horribile iſtud ſecretum, niſi per omnem vitam barbarie probe ſit initiatus, eiuſque inſignis ſtupiditatis plura ediderit documenta. MARCVS TVLLIVS CICERO, maximum illud, quod vſquam enituit, ingenium, ſuccenſens pragmaticorum ſuperbiae, alicubi (*) minatur, *ſe, ſi ſibi, homini occupato, ſtomachum moverint rabulæ, tri-*

(*) *Pro Muraena*, cap. 13.

Digitized by Google

triduo iureconſultum profeſſurum. Eadem ſponſione, vt opinor, cum illa rabularum cohorte contendent ſolidiores iuris periti, ſe, licet numquam in foro ruperint ilia, breui profeſſuros eſſe pragmaticos, ſi ſibi ſua ſtultitia placere pergant. Laudandum eſt praxeos ſtudium, et commendandum adoleſcentibus, ad maiora natis, nec arbitror me tam eſſe in eo hoſpitem, vt de re ignota iudicare videar. Sed praxi ſine adcurata theoriae atque antiquitatum notitia inhiare, ad eamque aliis praeire viam, idem mihi videtur, ac dare operam, vt iuris prudentia pereat. Quae quum ita ſint, iam inde ab eo tempore, quo me ſummum Numen in hac ſtatione collocauit, eam mihi ipſi legem tuli, vt cum vſu atque exercitatione ipſam ſolidiorem iuris prudentiae theoriam coniungerem, et quantum in me eſt, eniterer, vt pares ſint auditores mei in vtraque diſciplina. Quum vero leges ſine ſolidiore antiquitatis ac litteraturae cognitione intelligi nequeant, nihil adhuc reliqui feci, vt meis interiorem hanc iuris prudentiam recluderem. Hinc non ſolum *Antiquitatum Romanarum, iuris prudentiam illuſtrantium, ſyntagma* edidi, quod praeter ſpem ita virorum eruditiſſimorum calculos tulit, vt de altera editione mox videatur cogitandum: verum etiam illud aliquoties praelectionibus publicis ita interpretatus ſum, vt liceat mihi huius operae fructum vberrimum ad conſcientiam referre meam. Breui ſequetur *Antiquitatum Germanicarum Tomus prior*, in quo iuris patrii origines, et principia magno labore, nec minore, vt arbitror, lectoris fructu expoſui, oſtendique, pleraque iura hodierna, quae vulgo vel e iure Romano, vel ex nouiſſimis legibus deriuantur, ipſis antiquiſſimorum Germanorum legibus et conſuetudinibus debere originem, niſi quod iuris peregrini admixtione fuerint inquinata. Prodibit ille in forma quarta, quam vocant, quia ita ſub manibus creuit labor, vt vno tomo totum opus concludere non potuerim. Ne vero interea in Romanis rebus otium mihi feciſſe videar: duo in ſtudioſae iuuentutis utilitatem facere ſtatui. Primo enim confeci *Commentarium* hiſtoricum et iuridicum *ad legem Iuliam et Papiam Poppaeam*, cuius vtilitas, vti ſpero, per plura iuris noſtri capita ſe diffundet, qui ſtatim poſt nundinas vernas ſimul cum *Antiquitatibus Germanicis* ſub praelo ſudabit. Deinde ab eodem tempore ſubinde publici iuris faciam rariores doctiſſimorum virorum diſſertationes, quae ad illuſtrandum ius noſtrum egregie facere videbuntur, quaſque fruſtra adhuc in tabernis librariis quaeſiuerunt harum rerum ſtudioſi. Harum primus iam prodit faſciculus, tres complexus exercitationes, a viro celeberrimo, Iacobo Perizonio, magno Belgii ornamento, adcurata

curata diligentia elaboratas, et ante hos quadraginta tres annos coniunctim editas in forma, quam vocant, octaua. Harum una illuſtrat *legem Voconiam*, magnis adhuc inuolutam tenebris, ex quibus ſe vix expedire potuerunt viri doctiſſimi. Et quamuis haec lex, GELLIO (†) teſte, iam pridem oblitterata fuerit per opulentiam ciuitatis: multa tamen *ob rationes Voconianas*, vt IVLIVS PAVLLVS (*) loquitur, ſanxerunt leges Romanae, ad quae, ab hoc lumine ſi deſtitutus fueris, non poteris non caligare. Quare non minus vtilitatis ex hac diſſertatiuncula capient iurium ſtudioſi, quam ex ANTONII AVGVSTINI *de lege Velleia*, ANTONII CONTII *de lege Iulia maieſtatis*, BARNABAE BRISSONII *ad legem Iuliam de adulteriis*, FRANCISCI BALDVINI *de lege Voconia*, *Falcidia*, *Aquillia*, GERARDI NOODTII *de* eadem *lege Aquillia*, FRIDERICI BRVMMERI *ad legem Cinciam*, CORNELII *van* BYNKERSHOEK *ad legem Rhodiam de iactu*, IACOBI GOTHOFREDI, IOANNIS DE PAREIA et RAMEZ DEL MANZANO *ad legem Papiam Poppaeam*, IACOBI RAEVARDI *ad legem Scriboniam*, et EPHRAIMI GERARDI *ad legem Fuſiam Caniniam* luculentiſſimis commentationibus. Quos libellos omnes eo magis in oculis ferunt eruditi, quo minus vulgo verſantur in iureconſultorum manibus. Primum opuſculum potius ad antiquitates Ebraeas, quam Romanas, videtur pertinere, videlicet ad *conſtitutionem diuinam de leuiratu*. Et ſane non minus per Ebraicas, quam Romanas res PERIZONIVS circumtulerat viuidam indolem, tantumque praeſtiterat in vtriſque, vt alterutris ſolis per omnem vitam videretur inuigilaſſe. Enim vero et hic reperiet iuris Romani cultor, quae in vſum ſuum conuertat; nonnulla etiam, quae admiretur. Multa ſane de nominibus Romanorum, multa de adoptione, aliiſque huius generis antiquitatis capitibus obſeruat auctor, quae apud alios fruſtra quaeſiueris. Denique poſtrema exercitatio nummos illuſtrat rariores: ex iis vero quantum ſaepe lumen antiquitatibus, ipſique iuris prudentiae adfulgeat, norunt omnes, qui non plane alieno ab his deliciis animo ſunt. En primum, quem nunc tecum communicamus, faſciculum. Addituri eramus quaedam his ſimilia: ſed is, qui ſumtus facit, vir honeſtiſſimus, ſua intereſſe exiſtimabat, vt hic faſciculus ante nundinas vernas praelo exiret. Hinc ſola Perizonia nunc edo, idque eo libentius, quo minus dubito, quin hic vir eruditiſſimus, etiam ſine comite, ſatis vni cuique ſe ſit commendaturus. Alterum faſciculum, et reliqua, de quibus fidem tibi meam obſtrinxi, proxime expecta, et his conatibus meis faue. Vale. *Halae*, ex Muſeo, ipſis *non. Mart.* 1722.

III.

(†) *Noct. Attic. XX.* 1. (*) *Sentent. recept. IIII*, 8. §. 22.

Digitized by Google

* * * * * * * * * * *

III.

DE ARTIS CRITICAE VTILITATE IN IVRIS PRVDENTIA, DEQVE BONI CRITICI OFFICIO.

Ex quo ego cum elegantioribus litteris, in quibus me a puero non inficior mediocriter eſſe verſatum, iuris prudentiam interiorem coniungere ſtudui: ſtatim mirifice adamare, ac veluti in oculis ferre coepi iureconſultorum humaniorum volumina, meaque intereſſe exiſtimaui, vt ea diurna nocturnaque verſarem manu. In primis autem exoſculatus ſum illuſtre, quod aetate noſtra illuxit, ingenium Cornelii van Bynkershoek, ICti ſummi, cuius ego lucubrationes tam auide ſemper peruolutaui, ac ſi diuturnam veluti ſitim explere cuperem. Quamuis enim non ignorarem, alium eſſe eorum guſtum, quibus nihil, niſi quod Bartoli aut Baldi lucernam olet, ad palatum eſſe ſolet: ego tamen, meum ſequutus genium, alias mihi quaeſiui delicias, eaſque in Bynkershoekii ſimiliumque ſcriptis abunde reperi, admiratus praecipue viri eruditiſſimi iudicium acre, ingenium ſollers, iuris ſcientiam inuſitatam, ac denique incredibilem, quo omnia ſua condire ſolet, cultum orationis. Nihil ſane eius in operibus mihi ſe vmquam obtulit, niſi exquiſitum, elegans, et cum cura penſitatum, nihil, quod iam ab aliis ſaepius dictum obſeruatumque fuerit, nihil, vnde non doctiores recedere poſſint meditationibus ſeuerioribus adſueti. Equidem quod ad me attinet, tantum ex eorum lectione fructum cepi, quantum neſcio, an ex libellis pauciſſimis.

Quum vero mea omnia cum auditoribus, quibus me dudum conſecraui, communicare ſoleam: facere non potui, quin doctiſſimi viri opuſcula atque obſeruationes ſubinde collaudarem, commendaremque iis quam maxime. Sed doluerunt illi vicem ſuam, quod obſeruatio-

nes

nes iſtas exquiſitiſſimas ſaepe in tabernis fruſtra quaererent, aut repertas aliquanto maiore pretio comparare tenerentur. Vnde eo maiorem ab omnibus adcuratioris iuris prudentiae ſtudioſis gratiam initurum exiſtimo bibliopolam, qui obſeruationes iſtas ſuo ſumtu praelo reddidit; quo plures illas adhuc fruſtra quaeſiuiſſe noui. Mihi ſane perplacet conſilium, neque ei vetus illud: σοφῶς, καλῶς, ἀγαθῶς, adclamare dubito. Quandoquidem vero aliquid praefari iuſſus ſum aeterno operi: memor veteris adagii, quod vino vendibili hedera non opus eſſe dicit, nihil addam de celeberrimi auctoris ſingulari doctrina, ſed *de inſigni artis criticae in iuris prudentia* noſtra *vtilitate* nonnulla, quae mihi in mentem veniunt, commentabor.

Duo ſcilicet ſunt hominum genera, iuris prudentiae aeque periculoſa. Alterum ὑπερκριτικῶν, vti vocare ſoleo, qui veteres iuris libros non aliter, ac reliquos auctores tractant, et de iuris prudentiae nexu et vſu parum ſolliciti, nihil per omnem vitam agunt, quam vt vrant, ſecent, legeſque ſuo arbitrio fingant refingantue, iam ſyllabam nihil tale meritam expungentes, iam aliam temere admittentes in textum, quam tamquam peregrinam in loco non ſuo errare, vnus quiſque deieraret. Alterum eorum, quibus omnis critica ſordet, quiue, ſi quis vel litterulam in corpore iſto Iuſtinianeo ſollicitet, ſtatim Quiritium fidem inclamant, et Hannibalem ante portas vagari, fremunt. Vtrumque hominum genus dici non poteſt, quantum detrimenti adferat ſolidiori iuris prudentiae. Si enim ita liceret falcem criticam in leges immittere, nihil vt ab illa relinquatur intactum, vtque variantium lectionum farragines in immenſum accumulentur: quid, quaeſo, certum in legibus noſtris ſuperfuturum putas? quod forum non temerabit ille ingeniorum pruritus? Finge, reum ſe lege tueri, eamque ipſis ſolis radiis ſcriptam eſſe. Quid tunc actor? Sane ſi hic in cauſſidicum inciderit paullo ingenioſiorem, ſtatim textum illum in mendo cubare clamabit, et modo illum male interpunctum queretur, modo gloſſema in textum irrepſiſſe adſeuerabit. Mutabit ergo verba pro lubitu, prouocabit ad codices, neſcio quos, forſan et CVIACIO, CHARONDAE, HALOANDRO, TAVRELLO denunciabit teſtimonium, tantum vt legem illam clariſſimam actori eripiat. Quo vero demum criticum iſtud bellum euadet, niſi vt litigantes aere emuncti ex incertis fiant incertiores, et iudices, ſibi nondum liquere, identidem iurantes, demum ad authenticam principis interpretationem, tamquam ad oraculum confugiant? Et hoc forſan in animo fuit IVSTINIANO auguſto, dum et ſiglis ſcribi corpus iuris, et commentarios in illud fieri vetuit

tuit. l. 2. §. 21. 22. et l. 3. §. 21. 22. C. de vet. iure enucl. Non enim omnes interpretationes, ſed ὑπερκριτικὰς iſtos commentarios praecipue prohibuiſſe Imperatorem, vel inde patet, quod paraphraſin ſatis liberam paullo poſt molitus eſt ille ipſe THEOPHILVS, quem concinnando corpori iuris adhibitum a IVSTINIANO fuiſſe conſtat.

At vero nec rectius conſuleretur iuriſprudentiae, ſi artem criticam ex illa plane proſcribendam, et in ſolas grammaticorum vmbras relegandam exiſtimaremus. *Scire leges, non hoc eſt, verba earum tenere, ſed vim ac poteſtatem*, inquit CELSVS L. 17. D. *de legibus*. Hanc autem legum vim ac poteſtatem quis rite teneat, ſi ipſa earum verba numeris Platonicis obſcuriora ſint, et ſaepe certum ſenſum non fundant? Eius modi vero tenebris non poſſunt non veteres iuris libri eſſe involuti. Pandectarum editiones omnes, quae circumferuntur, ex Florentino illo canae vetuſtatis codice manaſſe, iam ab ANTONIO AVGVSTINO *Emendat. Libr.* I. *cap.* 1. et FR. TAVRELLO *in praefat. pandect. Florent.* ipſoque BYNKERSHOEKIO in praefatione obſeruationum demonſtratum eſt. Et tamen quot menda in ipſo illo codice deprehenduntur? quot locis a Florentina diſcedunt editiones vniuerſae? Inciderunt iuris noſtri libri in manus ſcribarum indoctiſſimorum, quibus, quod ſcriberent, non magis notum fuit, quam doctis auiculis, quod canunt. Inciderunt in manus gloſſatorum, qui nullis linguarum litterarumque praeſidiis inſtructi, codices deprauatiſſimos nec accurate emendabant, nec interpungebant ſcite. Inciderunt in manus typographorum parum diligentium, qui codices male ſcriptos, prius exprimebant litteris plerumque minutiſſimis, et quae emiſſitios correctorum oculos facile fugerent. Niſi ergo mera ſomniare prodigia velis, fatendum profecto erit, fieri non potuiſſe, quin multa in iure noſtro ſint corrupta, disiecta ac paene deſperata. Quid quaeſo hic futurum, niſi ars critica pararet medicinam, corruptaque integritati; diſiecta loco ſuo; deſperata ſanitati priſtinae reſtitueret? Neque exiſtimandum profecto, otium poſteris feciſſe ALCIATOS, AVGVSTINOS, CVIACIOS, CONTIOS, BVDAEOS, FABROS, VIGLIOS, aliaque iuris prudentiae lumina. Maius eſt iſtud augiae ſtabulum, quam vt illi repurgando illorum induſtria ſuffecerit. Multa reliquerunt intacta, multa emendarunt parum feliciter, et ſaepe doctiſſimis iſtis hominibus accidit, quod medicis etiam peritis, qui nimia cura ex aegris faciunt valetudinarios. Similiter illi nimio emendandi vel ſtudio vel pruritu, aliquando eo rem redegerunt, vt ipſe IVSTINIANVS, ſi redeat, vix opus ſuum agniturus ſit, modo ne prorſus, vti alienum repudiet, ceu iam ſuo tempore conqueſtus eſt FRANC. HOTOMANVS in Antitriboniano *cap.* XV. Opus ergo hodienum criti-

ca manu, quae vlcera, his medicis intacta, ſanet: opus et altera; quae male ſanata reſtituat in integrum. Vtraque opera non magis carere poteſt iurisprudentia, quam pharo, qui in tenebris nauigant.

Quum ergo vtrobique ſubſit alea, ſiue criticis ingeniis in iure omnia permittas, ſiue nationem hanc omnem finibus artis exterminandam, diisque ſuis relinquendam iratis cenſeas; operae ſane pretium fuerit, quibus legibus coercenda ſit κρίσις illa, ne luxuriet, paullo adcuratius diſquirere.

Primo itaque conceſſum mihi iri ſpero, tribus potiſſimum capitibus abſolui omnem criticae ambitum. Aut enim interpretatur obſcura, aut emendat vitioſa, aut genuina a ſuppoſititiis atque adulterinis ſeiungit. Interpretationem ſibi olim ſoli vindicabant gloſſatores, nullis, vti diximus, ſapientiae veteris, nullis linguarum, litterarum, antiquitatumque praeſidiis inſtructi, nec reipublicae Romanae, cuius legibus lucem adfundere conabantur, vel vmbram quamdam animo circumferentes. Tam tenebricoſa ergo ingenia quot monſtra interpretationum parturire oportuerit, facile eſt ad exiſtimandum. Et tamen eorum opiniones, ſaepe perridiculas, tantum non conſecratas a poſteris eſſe, animaduertimus, adeo ut paene ſacrilegium quibuſdam videretur, cum Accurſio vel Baldo errare nolle. Poſteaquam deinde melius illuxit ſaeculum, haut pauca, antiquioribus obſcura, in clariſſima luce collocata ſunt a viris doctiſſimis: plura tamen etiamnum inuoluta ſunt tenebris, neque poſteris deerit bene de iuris interpretatione merendi occaſio, ſi intendere neruos voluerint. Hic ergo quaenam critici accuratiores partes ſint, facile patet. Ingrediendum ipſi erit totius antiquitatis iter, contemplandus rei Romanae ſtatus, deriuandae inde legum rationes, quin et ſectarum tum philoſophicarum, tum iuridicarum, principia diligentius rimanda. Imprimis huc pertinet ſingularum legum accuratior χρονόταξις, auctores, origo cauſſae, mutationes, fragmenta hinc inde obuia, horumque, vti IAC. GOTHOFREDVS vocare ſolet, coaſſatio, praeclarum interioris criticae myſterium. His quantum lumen accendatur iurisprudentiae noſtrae, vel is, quem modo laudaui IAC. GOTHOFREDVS luculentiſſimis commentariis tum in leges duodecim tabularum, Pappiam Poppaeam, regulas Sabinianas, tum ipſum codicem Theodoſianum, tamquam ſpecimine numeris omnibus abſoluto edocuit. In his ergo rebus quicumque aliquid videt, quod aliorum fugit ſollertiam, nae is omnium bonorum merebitur ſuffragia. Neque enim ita omnem fundum occuparunt maiores noſtri, vt illico poſteris nunciandum ſit nouum opus, ſi contra priſtinam formam aliquid moliantur. Noua quotidie in lucem prodeunt antiquitatis monimenta

ma-

Digitized by Google

maioribus nunquam viſa, e quibus eruere licet quam plurima, quae illis ne in mentem quidem venerunt, ceu ipſe ampliſſimus BYNKERSHOEK egregio ſpecimine oſtendit in opuſculo elegantiſſimo de religione peregrina, vbi SC. Marcianum de bacchanalibus, e tabula aerea editum a IAC. GRONOVIO, RAPH. FABRETTO et IO. CLERICO, luculento commentario illuſtrauit.

Alterum critici munus in emendando conſiſtit. Hîc vero primo nolim is veluti ius vitae et necis ſibi arroget, et ipſum textum iuris, qualem a gloſſatoribus per manus traditum accepimus, ſuis emendationibus pro arbitrio refingat. Auctoritate publica opus eſſet illi, qui ſuſpiciones ſuas criticas ipſi corpori iuris inſertas vellet. Hanc vero poteſtatem nulli iureconſulto, quantumuis doctiſſimo, lege quadam curiata vnquam datam eſſe nouimus. Iuris Romani auctoritas, quam in foro obtinuit, a receptione dependet. In forum vero recepimus editionem vulgatam in quam gloſſas confecerat ACCVRSIVS: id quod innuere ſolent pragmatici regula ſua: *Quem textum non adgnoſcit gloſſa, eum nec forum adgnoſcit.* Multis haec vulgata editio ſcatet erroribus, fateor; ſaepe etiam vix ſenſum fundit idoneum, nec id nego: ſed ſola tamen recepta eſt. Is honor neque HALOANDRI neque TAVRELLI laboribus contigit, nec forſan continget editioni alii, quantumuis emaculatae, qualem a BRENKMANNO diligentiſſimo avide praeſtolamur. Quae quum ita ſint, licebit quidem eruditis ſuſpicari, conferre codices, neuos et gloſſemata tollere, interpungere, et quidquid critica ars iubet, tentare, ſed ea lege, vt ne coniecturas ſuas, licet ingenioſiſſimas in textum ſtatim admittant, niſi forte integrum codicem celebriorem typis expreſſum ſiſtere decreuerint, quod facit HALOANDER et TAVRELLVS, quorum luminibus laudatiſſimus BRENKMANNVS procul dubio propediem officiet. Satius ergo erit, has ſuſpiciones criticas libris faſciculiſque integris obſeruationum, coniectaneorum, probabilium, membranarum, ſemeſtrium, animaduerſionum complecti, vti exemplo praeiuerunt CVIACIVS, MERILLIVS, PETR. FABER, RAEVARDVS, CIRONIVS, ANT. AVGVSTINVS, NOODTIVS, VAN TE WATER, AVLISIVS, GVNDLINGIVS noſtras, et ipſe ὁ πάνυ BYNKERSHOEKIVS. Sic enim vſus earum erit expeditiſſimus, nec criticus eam incurret reprehenſionem, quam bonis omnibus mereri viſi ſunt SIGISM. GELENIVS, DAV. PARAEVS et ipſe IOS. SCALIGER, quos vbiuis pro Plinii, Arnobii, Ammiani Marcellini, Plauti et Manilii verbis coniecturas ſuas obtruſiſſe, IO. CLERICVS docet *in Arte critica part.* III. *ſect.* I. *cap.* XVIII. §. XXXXIIII.

Deinde nec eorum criſin multum laudis mereri puto, qui medicinam parant, vbi non opus eſt, id eſt, vbi ſenſum ſatis commodum admittant leges. Si quando paullo rarius occurrit vocabulum, ſtructura ver-

 bo-

borum non vbiuis obuia, hiſtoria vel ſpecies obſcurior: non ſane extemplo eſt ad falcem criticam recurrendum, quamdiu res exemplo non caret. Neque enim criticorum eſt, facere, vt elegantius loquantur leges noſtrae, ſed vt emendatiores legantur. Hinc ſi textus ſeſe offerat deſperatus, et qui ſenſum non fundat, ſiue verba plane Latina non ſint, ſiue eorum ſtructura linguae genio prorſus repugnet: tunc vero arti criticae erit locus, nec quiſquam huic ſeueritati cenſoriae intercedet. Exemplis, quae ſe mihi ſponte nunc offerunt, res erit clarior. *Lex* 10. D. *de vacat. mun.* ita legitur in exemplaribus vulgatis: *Auctis poſt adpellationem medio tempore facultatibus, paupertatis obtentu non excuſantur.* RITTERSHVSIVS deprehenſa ſtructura paullo incommodiore, pro *auctis*, vna abiecta littera, reſcribit *aucti.* Et ſane ita elegantius loqueretur PAVLLVS. Sed exemplo non caret haec anomalia, ſiquidem et HIRTIVS *de bello Afric. cap. XXV.* ita loquitur: *Dum haec ita fierent, rex Iuba, cognitis Caeſaris difficultatibus, copiarumque paucitate, non eſt viſum, dari ſpatium conualeſcendi.* Accedit, quod ipſe PAVLLVS ſaepe ſolet, quod ad caſus nominum attinet, minus accurate loqui, ſeu vel ex *L.* 17. D. *de in ius voc.* patet. Tales coniecturas parum neceſſarias, innumeras adcumularunt, qui emendandis iuris noſtri libris inſudarunt, et exemplis id oſtendit ipſe BYNKERSHOEKIVS *noſter obſeru. Lib.* III. *cap.* IIII. *et* XXV. *Lib.* IIII. *cap.* II. *et* XVIIII. Et in primis in praetermiſſis ad L. 2. D. *de orig. iur.* vbi loco non vno docuit, nimia criticorum diligentia effectum eſſe, vt medicis ſaepe aduerſus ipſam medicinam hodie opus videatur. Melius ergo illi merentur de republica litteraria, et in primis iuriſprudentia noſtra, qui loca vel nullius vel incommodi ſenſus integritati ſuae reſtituere conantur. Sic ſane nemo intellexiſſet L. 19. §. 2. D. *de iudic. Nam vbi ſic venit, vt confeſtim diſcedat, quaſi a viatore emtis, vel eo qui tranſuehebatur, vel eo qui praeternauigabat, emit:* niſi HALOANDER abieciſſet τὸ *emtis*, quamuis et paucis mutatis legi poſſet *eunte*, vt opponatur *praeternauiganti* vel *tranſuecto.* Et quis quaeſo ſenſus eſt VLPIANI in L. 13. §. *fin.* D. *de pign. act.*? *Venit autem in hac actione et dolus et culpa, vt in commodato: venit et cuſtodia: vis maior non venit.* Quis quaeſo aequa Themide dixerit, creditorem pignoris periculum idem ſuſtinere, ac commodarium commodati, quum alia omnia diſcamus ex ſequente L. 14. D. *eod.* cum L. 18. *pr.* D. *commodati vel contra* collata? Sed ingenioſiſſimus hic fuit, quem honoris cauſſa nomino GERHARDVS NOOD *Probabil. Lib.* I. *cap.* IIII. qui textum deſperatum, mutata interpunctione et vnica litera, ita reſtituendum monet: *Venit autem in*

hac

Digitized by Google

hac actione dolus et culpa: at in commodato venit et cuſtodia, vis maior non venit. Vnuſquiſque hanc emendationem et neceſſariam dicet, et rectam ſpondebit, vel ideo, quia neceſſaria eſt. Plura huius generis exempla ipſae ſuppeditabunt ampliſſimi BYNKERSHOEKII obſeruationes. *Lib.* I. *cap.* VII. X. XV. *Lib.* II. *cap.* X. XI. XV. *Lib.* III. *cap.* V. VIII. VIIII. XI. *Lib.* IIII. *cap.* VIII. *et* X.

Addo tertiam cautionem, quae emendationes legum non atroces eſſe iubet, ſed tales vt veroſimile fiat, eiuſmodi textus deprauationem contingere potuiſſe. Sic quum codices antiquiſſimi ſine interpunctione ſcripti ſint, idque de ipſo Florentino non modo doceat ANGELVS POLITIANVS *Lib.* X. *Epiſt.* IIII. ſed et confirmet ſpecimen aeri inciſum a IO. MABILLONIO *de re dipl. p.* 356. non poſſunt non illae emendationes quam maxime eſſe probabiles, quae loca alias obſcura leui interpunctione ſanant. Porro quum in Florentino codice litterae quaedam ſibi ſint ſatis ſimiles, e. g. N et R, T et I, quis quaeſo interceſſerit iis, qui litterae cuiuſdam mutatione legem reſtituunt, antea ſphingis aenigmate obſcuriorem, maxime ſi ſcribas indoctos manum deſcribendis codicibus adpuliſſe cogitet? Egregia huius generis ſpecimina et plane ingenioſa dedit BYNKERSHOEKIVS ampliſſimus. Sic quum verbi cauſſa in *§. fin. inſt. de nupt.* nullo ſenſu legatur: *Quod* ET *aliis liberis, qui ex eodem matrimonio fuerint procreati, ſimiliter noſtra conſtitutio praebuit*; (ſi quidem de liberorum ex matrimonio natorum legitimitate nulla fuit dubitandi ratio:) vnica mutata litterula ita locum ſanat: *Quod* VT *aliis liberis, qui ex eodem matrimonio fuerint procreati, ſimiliter noſtra conſtitutio praebuit.* Quis non deierarit, virum celeberrimum rem acu tetigiſſe? Quis non ſtatim comprehendat, facillime ex VT fieri potuiſſe ET? Non ſecat hic vir ingenioſus, nec vrit, et tamen locum reſtituit integritati, quem nec HOTTOMANVS, nec M. ANTONIVS MVRETVS ſeueriore licet adhibita falce ſanare potuerunt. Ita et notum eſt, quanta contentione de ſenſu L. 23. D. *de teſt.* diſputarint CVIACIVS *obſeru. Lib.* II. *cap.* XXIII. GVIL. FORNER. *Select. Lib.* II. cap. X. PAVLL. BVS. *Subtil. iur. Lib.* I. *cap.* XVI. DVARENVS et alii. Verba ſunt: *Produci teſtis is non poteſt, qui ante in* EVM REVM *teſtimonium dixit.* Sed quam ingenioſe nodum ſoluit GVNDLINGIVS noſter, dum pro *in eum reum* legit *in eam rem*? Videantur GVNLINGIANA *Part.* VIIII. *cap.* II. *p.* 361. Omitto huius generis plura, paſſim apud criticos recentiores obuia. Veteres enim paullo truculentiores fuiſſe, ſatis notum eſt.

Non eſt quarto, quod moneamus, ſequendos eſſe codices MSC. optimae notae. Ipſa enim ars critica iam pridem hanc cautionem vnice commendauit. Quod ad pandectas attinet, reliquis omnibus antiquiorem

B 3 eſſe

eſſe codicem Florentinum, nemo ignorat. Sunt tamen et alii libri MSC. non contemnendi, quales erunt illi BYNKERSHOEKIANI et Campienſis, quos a viro celeberrimo ſubinde laudatos animaduerto. Et ſane ſi ex vngue leonem iudicare licet, ex adlatis ab eo ſpeciminibus, illos codices ſatis probos eſſe, iudico. Codicum vice aliquando funguntur editiones veteres, ſub artis typotheticae incunabula ex ipſis codicibus MSC. expreſſae. Etiam tales ſaepe in conſilium adhibuit laudatiſſimus BYNSKERHOEK: ſed neſcio tamen, an non in mundo ſint antiquiores. Mihi ſane vetuſtiſſimum, vti exiſtimo, exemplar impreſſum ſeſe obtulit in bibliotheca publica Mariana Halenſi, quamuis illud non niſi IVSTINIANI nouellas cum tribus poſtremis libris codicis complectatur. Totum impreſſum eſt membranis candidiſſimis maioris formae. Litterae ſunt Germanicis noſtris, quam Latinis, ſimiliores; maiuſculae autem ſub initium verſuum variis coloribus calamo adpictae. Ad calcem venerandi operis, (nam nec titulum nec praefationem tum ſolebant praemittere) haec leguntur: *Anno incarnationis dominice* MCCCCLXXVII. XII. *Kalendis Septembriis, Sanctiſſimo in Xpo patre ac Dno, Sixto Pp.* IIII. *Pontifice maximo, nobiliſſime domus Auſtriae Dno, Dno Friderico, Romanorum Imperatore inuictiſſimo, monarchiae Xpiane Dnis, reuerendiſſimo Deoque amabili in Xpo patre ac Dno, Dno Dicthero, archipreſule Maguntino, in ciuitate Maguntia, impreſſorie artis inuentrice atque elematrice, prima X. collationum triumque librorum codices opus egregium Petrus Schoiffer de Hernsheim, glorioſo fauente Deo, ſuis conſignando ſcutis*, (impreſſa ſunt duo ſcuta gentilitia) feliciter finiuit. Eiuſmodi codices impreſſos antiquiores ſi quis paullo diligentius conferat, vti et me facere memini, non poteſt non ipſi naſci occaſio, loca quam plurima ſine violenta curatione ſanandi.

Neque tamen ideo improbarim eorum ſollertiam, qui in ingenio quoque non nihil confidunt, et, quod ipſa res ſuadet, reſtituunt, quamuis nullo ſuffulti codicum ſuffragio: dummodo hanc ſibi legem dicant, vt nihil mutent, niſi quod ipſa analogia iuris mutari emendarique ſuadeat. Sic ſupra laudatae emendationi *legis* 13. §. *fin.* D. *de pign. act.* a GER. NOOD tentatae, manifeſto adſiſtit analogia iuris, quae non patitur creditorem in cuſtodiendo pignore ad eandem adſtringi diligentiam, ad quam adſtrictus eſt commodatarius, cuius ſolius in vtilitatem contractus hic vergit. Simile exemplum ipſe celeberrimus BYNKERSHOEK attulit in praefatione obſeruationum ex L. 3. *pr.* D. *ad exhib.* vbi, niſi hanc legem analogiae iuris ex tot aliis textibus obſtare dicere malis, manifeſto, vna adiecta littera pro *dicere* legendum eſt *diſcere*, hoc modo: *In hac actione actor omnia noſſe debet, et* DISCERE *argumenta rei, de qua agitur.*

Deni-

Denique nec id praetermittendum, quod in emendandis legibus etiam attendendum ſit ad verſiones et metaphraſes veteres Graecas. Quum enim verſiones ſuas vel κατὰ πόδα, vel εἰς πλάτος adornarent THEOPHILVS, THALELAEVS, et alii: quumque BASILEVS, et LEO, Imperatores nouum ex pandectis et codice corpus Βασιλικῶν conflarent: nemo dubitauerit, quin adhuc codices hodiernis incorruptiores exſtiterint. Ex his ergo libris facile plerumque conſtare poterit, qualis tum probata fuerit lectio, et quae verba genuina ſint, maxime ſi tunc adhuc obtinuiſſe memineris ſanctionem IVSTINIANI, quae libros iuris ſiglis et notis conſcribi vetuit. Haec obſeruatio dici non poteſt, quot recentiorum emendationes, licet ingenioſiſſimas, falſi conuincat. Ipſe ὁ πάνυ BYNKERSHOEK, dum in praetermiſſis ad L. 2. D. *de orig. iur. p. 65. in paragrapho 3. proœm. Inſtit.* pro *antiquis fabulis*, a quibus olim iuriſprudentiam auſpicati dicuntur tirones, legendum coniicit *antiquis tabulis*, ingenioſe profecto coniicit; ſed ipſe huic ſuae coniecturae non multum fidit auctor ampliſſimus: et recte, THEOPHILVS enim, (quem ipſis IVSTINIANI temporibus vixiſſe, et inſtitutiones vna cum Triboniano et Dorotheo conſcripſiſſe, demonſtrauit GVNDLINGIVS in *Gundlingian. Part.* I.) vulgarem lectionem confirmat, addita paraphraſi: *Nam qui ea legunt, quae olim obtinebant, et nunc ab vſu reiecta ſunt, ſimiles videntur iis, qui in fabulas incidere.* Contra ea magnum emendationi L. 31. §. 1. D. *de reb. auct. iud. poſſ.* inde accedit pondus, quod vti celeberrimus BYNKERSHOEK *Lib.* I. *obſeru. cap.* XXV. pro *ſuſpectum commendare* legit *ſuſpectum condemnare*: ita auctores Βασιλικῶν *Lib.* VIIII. *tit.* VII. *lege* XXXII. eodem modo exprimunt: ὕποπτος δὲ κρίνεται ὁ ἐπίτροπος ἐκ δολερᾶς διαγωγῆς. Omitto alia, quia vno alteroue exemplo regulas declarari ſufficit.

Reliquum eſt, vt et tertium critici officium, quod in diiudicando, ſecernendiſque ſpuriis verſatur, tangamus. Et profecto exiſtimare quis poſſet, ferias hic nobis indici, quia et pauci iure conſulti veteres in aetatem noſtram delati ſunt, quorum de γνησιότητι liceat dubitare, et ſi qua fragmenta a CONTIO aliiſque eruta et corpori iuris addita ſunt, ea nullam vnquam in foro adepta ſunt authoritatem. Sed tamen et haec artis criticae pars in iuriſprudentia noſtra non extra vſum eſt. Plura ſunt TRIBONIANI emblemata, quae nota eſſe, iurisprudentiae noſtrae intereſt. Quamuis enim is iure ſuo uſus ſit; neque ideo tantam cenſuram meruerit, quantam vulgo patitur: non tamen vtilitate caret ſtudium hoc, antiqua et ſincera a nouis et a Triboniano inuectis ſeiungendi. Et ſane magno labore id praeſtiterunt ANT. FABER, PARDVLPHVS PRATEIVS et IO. IAC. WISSEMBACHIVS. Sed multa, quae huc pertinent, omiſſa ab iis eſſe conſtat. Aliquando etiam viris doctiſſimis accidit, quod ſolet iuſto meticuloſioribus, qui

ſpectra

ſpectra veriti, vbique ſpectra vident, et tutiſſima quaevis reformidant. Saepe inquam emblemata et tribonianismos clamant, vbi omnia recta ſanaque ſunt. Exemplis rem oſtendit GER. NOOD *Probab. Lib.* II. *cap.* XII. *Lib.* III. *cap.* III. *de foenore et vſur.* L. II. *cap.* V. *et cap.* XIIII. *et Lib.* III. *cap.* XV. *Iul. Paull. cap.* V. *obſeru. Lib.* I. *cap.* XV. *Lib.* II. *cap.* IIII. *et* BYNKERSHOEK *de legat.* poenae nomine *cap.* IIII. *p.* 378. nec non *in Obſeru.* Lib. II. *cap.* XV. *Lib.* III. *cap.* XII. XVIIII. XXI. *Lib.* IIII. *cap.* VI. quo poſtremo loco in iſtos emblematum venatores grauiter inuectus vir celeberrimus: *Vbi*, inquit, *haerent interpretes*, *male ſe habet cauſſa Triboniani. Nam quum alia ratio non ſuccurrit*, *in eum quaquauerſum fit impetus*, *obtruſa continuo alia iuriſprudentia*, *quam ipſe ſcilicet interpolatione ſua interuerterat.* Id quam verum ſit, vel inde patet, quod non defuerunt, qui ſequuti HOTOMANVM in antitriboniano, celeberrimam *legem* 2. D. *de orig. iur. et omn. magiſtr.* Pomponio abiudicare, ea non niſi Triboniani, (in quem impoſtorem omne virus euomunt,) fabulas et deliria contineri, adſeuerare non dubitent. Cur vero? niſi quod aqua quandoque haeret interpretibus, et hiſtorias quaſdam aliis auctorum veterum teſtimoniis conciliare non ſtatim poſſunt. Id quod tamen tam praeclare praeſtitit laudatiſſimus BYNKERSHOEKIVS, cauſſa vt videatur perorata; nec quiſquam temere futurus in poſterum ſit tam perfrictae frontis homo, qui dicam hic Triboniano ſcribere auſit. Quis ergo neget in ICto perneceſſariam eſſe genuina a ſpuriis ſecernendi ſollertiam?

Et hactenus quidem, quam egregie BYNKERSHOEKIVS ampliſſimus omnes critici accuratioris partes impleuerit, ſatis ſuperque mihi videor demonſtraſſe. Neque tamen id in eam partem accipias velim, ac ſi te illius ſententiis vbique, tanquam claudum pilae inhaerere iubeam. Diſſentit vir celeberrimus a pluribus: et ipſe ab eo nonnunquam diſſentio. Hanc libertatem dant ſumuntue inuicem boni viri, a praeiudicatis opinionibus liberi. Sane eſſent, quae hic aduerſus eius ſententiam de legatis poenae nomine pro GVNDLINGIO; et de expoſitione et caede infantum pro GER. NOODIO diſputarem, niſi charta moneret, reſpiciendum eſſe portum. Sed, vti video, nihil decedit admirationi, qua aeterna viri opuſcula proſequimur: ita omnia, tibi, LECTOR BENEVOLE, mirificam adferent vtilitatem, voluptatemque incredibilem, vt ſit, quod bene preceris KRVGIO noſtro, has tibi dapes nunc primum in Germania adponenti. Tu illis fruere, et ſi qua irrepſerunt menda, ea non mihi, cuius nullae in emendatione partes fuerunt, ſed aliis quos vir huic curae praefuit, tribue, meiſque Muſis faue. Halae Magdeburgicae IIII. ID. APRIL. CIↃ IↃCC XXIII.

IIII.

* * * * * * * * * * *

IIII.

DE PROHIBITA A IVSTINIANO LEGES INTERPRETANDI ILLVSTRANDIQVE FACVLTATE, DE PRAESTANTIA IVRIS GRAECORVM, SPECIATIM THEOPHILI, IVDICIVMQVE DE ARN. VINNII COMMENTARIO IN INSTITVTIONES.

CVm multa a viris etiam doctiſſimis reprehendi ſolent in operoſa illa ac praeclara Iuſtiniani legiſlatione: tum ſaepenumero quibuſdam mirari contingit, atque etiam ſtomachari, quod Imperator, illa perfecta, iureconſultis leges interpretandi illuſtrandique facultate, tamquam aqua et igni, interdixerit, eoſque ad conficienda admonitoria, παράτιτλα, atque indices improuido conſilio damnarit (*a*). Legum enim interpretationem tam credunt plerique neceſſariam vt ea ciuitatem non facilius, quam ipſis legibus, carituram, officiumque iuriſconſultorum ſine illa praeclara facultate inane atque infructuoſum rei publicae futurum, arbitrentur. Qua fronte, inquiunt, ICti ſuſtinebit nomen, qui leges neſcit? Leges autem quo pacto ſcire ſe dixerit, qui verba earum tenet, non vim ac poteſtatem (*b*)? Vim denique ac poteſtatem legum an quiſquam, quantacumque ſit ingenii perſpicacia, adſequetur, ſi non modo interpretationes nullae exſtent, verum etiam iis; qui hanc rei publicae operam nauare cupiunt, graue ex lege Cornelia iudicium immineat (*c*)? Accedit, quod quum nulla lex, nullumque SCtum, teſte Iuliano (*d*), ita ſcribi poſſit, vt omnes, qui quandoque inciderint, caſus comprehendant, imperfectam admodum, ac veluti macilentam eſſe oporteret iuris prudentiam, niſi illi ſuccus et ſanguis ex interpretatione prudentum accederet. Denique et experientiam, rerum omnium magiſtram, Romanos docuiſſe exiſtimant, hac iureconſultorum opera rem publicam carere non poſſe. Sane enim quid artificioſius vmquam ſcriptum fuiſſe dicamus, quam illum XII. tabularum libellum, cuius νομοθεσίαν βραχέως

(*a*) *Conſtit. Deo auctore, §. 12. de concept. Dig.*

(*b*) *L. 17. D. de legib.*

(*c*) *Conſt. Tanta, §. 21. de confirm. Digeſt.*

(*d*) *L. 10. l. 11. l. 12. D. de legib.*

καὶ ἀπαρείτλως συγκειμένην et poſteri, teſte Diodoro Siculo (*a*) vnice ſunt admirati; quem Craſſus apud Ciceronem (*b*) *omnibus omnium Philoſophorum bibliothecis* antepoſuit, quem denique Liuius (*c*) *fontem vniuerſi publici priuatique iuris*; et Tacitus (*d*) ſcriptor πολιτικώτατος, *finem aequi iuris* vocare non dubitauit? Et tamen his legibus latis, ſtatim coepit neceſſaria videri interpretatio prudentum diſputatioque fori (*e*), eique vnice acceptum ferimus, quod iuris prudentia Romana in tam auguſtam atque admirabilem diſciplinam effloruerit. Quod ſi autem ea iuriſconſultorum diligentia carere non potuit ciuitas, quum exiguum illud legum decemuiralium corpus, tam elegante atque abſoluta breuitate verborum compoſitum (*f*) in foro regnaret: qui fieri, quaeſo, poſſet, vt opus Iuſtinianeum diffuſiſſimum, atque et innumeris variorum auctorum fragmentis conſutum ſine interpretum commentariis ab vllo mortalium intelligatur? Quam multa enim in eo ſunt ſubtilia! quam multa abſtruſa! Quantum vbique veteris philoſophiae, quantum antiquitatis, quantum iuris publici latet? Quam ſaepe etiam contingit, vt leges quaedam ſiue vere, ſiue in ſpeciem pugnantes crucem figant viris doctiſſimis? Si autem et ii, qui haud mediocri doctrinae ac litterarum praeſidio inſtructi ad ſacra illa accedunt, aliquando haeſitant, ac in tanta interpretationum copia Delio ſibi natatore opus eſſe fatentur: quid illis contingeret, qui omni interpretationis lumine deſtituti veluti illuni nocte per vaſtam legum ſiluam ire, ibique inveſtigare iuberentur artem aequi et boni, non minus occultam ac repertu difficilem, quam fatalem illam virgam fuiſſe fingunt, de qua Sibylla apud Virgilium (*g*)

Latet arbore opaca
Aureus et foliis et lento vimine ramus,
Iunoni infernae dictus ſacer: hunc tegit omnis
Lucus, et obſcuris claudunt conuallibus vmbrae.

Ita illam Iuſtiniani prouidentiam nonnulli exagitant: nihilque rectius factum eſſe arbitrantur, quam quod iniquiſſimam iſtam ſanctionem, quam Accurſius (*h*) abſona interpretatione emollire cupiebat, tacitis

(*a*) *Lib. XII. cap.* 26.
(*b*) *De Oratore, lib.* 1. *cap.* 44.
(*c*) *Lib. III. cap.* 34.
(*d*) *Annal. lib. III. cap.* 27.
(*e*) *L.* 2. §. 5. *D. de orig. iur.*
(*f*) Gell. *Noct. Attic. lib. XX. cap.* 1.
(*g*) *Aeneid. lib. VI. v.* 136. *ſeqq.*
(*h*) Gloſſ. *ad l.* 1. §. 12. *C. de vet. iur. enucl.*

tis ſuffragiis abrogarit aequior rerum aeſtimatrix, poſteritas.

Enimuero quamuis haec ſint dictu ſpecioſa, tamen conſideranti rem paullo adcuratius, non adeo abſurdum mihi videtur Iuſtiniani conſilium, quod illi quam maxime vituperandum exiſtimant. Fuit ſane illa non modo Iuſtiniani, ſed ſapientiſſimorum quorumuis legislatorum ſententia, non expedire rei publicae ſubtiliores de legibus diſputationes, haſque potius memoriae mandandas, factiſque exprimendas, quam explicandas eſſe commentariis. Nulli olim Spartae erant iuriſconſulti, nulli Labeones, Sabini, Iuliani, qui Lycurgi leges interpretarentur: et nullus tamen populus Spartanos iuſtitia ac diſciplinae ſeueritate ſuperabat: quum contra Romae, atque apud ipſos Hebraeos, vbi viri doctiſſimi in interpretandis legibus omnem operam induſtriamque collocabant, eo minus ius diceretur ſecundum leges, quo magis ferueret iuris prudentiae atque eloquentiae forenſis ſtudium. Nimirum ita comparata eſt legum ratio, vt, quo ſimpliciores ſunt ac pauciores, eo certius plerumque ac promtius ex iis ius dicatur (*a*), quantoque magis ciues videas **τὰς στοὰς ἐμπιπλάναι γραμμάτων**, *porticus implere litteris*, tanto facilius eueniat, vt quemadmodum vis morborum pretia medentibus, ſic fori tabes pecuniam cauſſidicis ferat (*b*). Et hoc ipſum profecto veritus Iuſtinianus conticeſcere iuſſit iureconſultorum oracula, calamiſque ſcripturientium commentarios ferias indixit, *ne, quod in antiquioribus factum eſt, per contrarias interpretantium ſententias totum ius conturbaretur* (*c*), vel, vti alibi (*d*) conſilii rationem reddit, *ne verboſitas interpretum aliquod legibus adferret ex confuſione dedecus, quod et in antiquis edicti perpetui commentatoribus factum, qui opus moderate confectum huc atque illuc in diuerſas ſententias perducentes in infinitum diſtraxerint, vt paene omnis Romana ſanctio fuerit confuſa.* Itaque experientia docuerat Iuſtinianum, quantum detrimenti ius Romanum paſſum ſit non modo a fori tintinnabulis, verum etiam ab anteceſſoribus, qui ſe gryphorum iuriſprudentiae interpretes profitebantur. Quae enim fuerit horum hominum ante Iuſtinianum conditio, non ſine ſale docet ſcriptor eius aetatis grauiſſimus, Ammianus Marcellinus (*e*), qui, poſtquam eorum temporum cauſſidicos et iuriſperitos in certas

C 2 claſſes

nucl. Commentarios illi adplicare. *Scilicet faciendo et addendo nouas leges, nam non prohibet exponi iſtas. Sed verius eſt, quod reprobet, vt ſtatim patet.*

(*a*) Strabo *Geogr. lib. VI. pag.* 179.

(*b*) Tacit. *Annal. lib. XI. cap.* 6.

(*c*) Conſt. *Deo auctore*, §. 12.

(*d*) *Conſt. Tanta*, d. §. 21.

(*e*) *Lib. XXX. cap.* 4.

claſſes deſcripſit, de ſecunda ita iudicat: *Secundum eſt genus eorum, qui iuris profeſſi ſcientiam, quam repugnantium ſibi legum aboleuere diſcidia, veluti vinculis ori impoſitis reticentes iugi ſilentio vmbrarum ſunt ſimiles propriarum. Hi velut fata natalitia praemonſtrantes, aut Sibyllae oraculorum interpretes, vultus grauitate ad habitum compoſita triſtiorem, ipſum quoque venditant, quod oſcitantur. Hi vt altius videantur iura callere, Trebatium loquuntur, et Caſcellium, et Alfenum, et Auruncorum Sicanorumque iamdiu leges ignotas, cum Euandri matre abhinc ſaeculis obrutas multis. Et ſi voluntate matrem tuam finxeris occidiſſe, multas tibi ſuffragari abſolutionem lectiones reconditas pollicentur, ſi te ſenſerint eſſe nummatum.* Quum itaque animaduertiſſet imperator, iſta interpretationum multitudine ac varietate ita ius omne turbatum eſſe, vt omnia vera falſa, iuſta iniuſta, aequa iniqua aeque facile in foro defenderentur: an fraenos iterum laxaret forenſi iſti atque academicae licentiae? an pateretur iuri, a ſe in ordinem qualemcumque redacto, nouis argutiis nouas affundi tenebras? Nonne conſultius erat, omnes iureconſultorum commentarios ad Garamantas relegare, quam eidem, quo paullo ante defuncta erat, periculo de nouo exponere rempublicam?

Quamuis autem ita conſilii ratio conſtiterit Iuſtiniano: nolim tamen ego quemquam exiſtimare, omnem, quae noſtris temporibus in interpretando illuſtrandoque iure collocatur, operam atque induſtriam inanem atque infructuoſam mihi videri. Neque ego profecto ita cenſeo, neque illis Iuſtiniani ſanctionibus viris iuriſprudentiae gnaris calamos hodie e manibus extorqueri arbitror. Hanc modo ſummam iam facio cogitationum mearum, cum periculo haud leui coniunctam eſſe promiſcuam illam iura interpretandi licentiam, adeoque nec aequitati, nec prudentiae refragari graviſſimas illas Iuſtiniani ſanctiones. Sane quod cum periculo aliquo coniunctum eſſe arbitramur, id non ſtatim proſcribendum aut ab vſu remouendum dicimus: et quo facile caruerunt Iuſtiniani tempora, quibus, vti ait Cuiacius (*a*), ius omne clarius et in vſu quotidiano erat poſitum, eo et nos non illico aeque facile carebimus hac aetate, qua ius peregrinum, variis locis corruptum, et diuturna deſuetudine obſcuratum in Fora et Academias penetrauit. At quam caute ea interpretandi facultate vtendum ſit, quamque facile ius in tanta interpretum multitudine in ſummam ambiguitatem prolabatur, ipſi, qui iam inde ab Irnerii temporibus prodierunt, com-

(*a*) *Praefat. paratil. Digeſt.*

Digitized by Google

commentarii, mille plauſtrorum onus, vnumquemque docebunt. Sane quo plures euolueris, quantoque elegeris maiores, tanto magis adparebit, id, quod generatim dixit Callimachus (*a*), μέγα βιβλίον ἴσον εἶναι τῷ μεγάλῳ κακῷ, de pleriſque iſtis commentariis eſſe veriſſimum. Habebis Sardos venales, alios aliis nequiores: ſed vt quiſque erit amplior ac diffuſior, ita peior videbitur indoctiorque reliquis, vt fatendum ſit omnino, beatam futuram fuiſſe iuriſprudentiam, ſi numquam in manus tam illotas incidiſſet, ratumque vel iſtis tantum temporibus fuiſſet edictum Iuſtiniani, quod legis Corneliae poenam irrogari iubet tam ineptis commentariorum conſarcinatoribus. Quod ne cui grauius ac liberius dictum videatur, qualem eſſe oporteat bonum interpretem, et quales ſint plerique, quos illi indoctae doctorum turbae debemus, commentarii, paucis oſtendere iuuabit. Multis profecto partibus pulcherrimum iſtud atque vtiliſſimum interpretum officium abſoluitur. Primum enim iis in id elaborandum eſt, vt ipſi iis inſtructi ſint praeſidiis, quibus lucem obſcuris foenerare poſſint: deinde ut genuinam cuiusque orationis ſententiam eruant ac demonſtrent: tum porro, vt nec falſa doceant, nec ab arte ſua aliena: poſtremo, vt ne rem minus obſcuram confuſa tractandi ratione et horrido, incomto, agreſtique dicendi genere reddant obſcuriorem. Has vero dotes in bono interprete admirantur omnes, ſine his interpretem nec proficere quidquam, nec operae pretium facere cenſent. At interpretes ipſos, in quibus illae praeclarae virtutes enituerint, non dicam illo Bartoliſtarum aeuo, ſed et poſt felicem illam temporum reparationem, reperies pauciſſimos, et

vix totidem, quot
Thebarum portas, vel divitis oſtia Nili.

Primo enim quod ad litterarum praeſidia attinet, a quibus inſtructum eſſe oportere diximus interpretem, quis, quaeſo, tam eſt ſtolidus, vt ad intelligendum ius Romanum multum adiumenti nobis attuliſſe exiſtimet eos, qui nec Graecas, nec Latinas docti litteras, vbi in Graecum vocabulum incidunt, quaſi oblata quadam gemma magica exclamant: *Graecum eſt, non poteſt legi*; qui *iuriſdictio*, an *iuriſditio* dicendum ſit, addubitant: quibus denique *vis et poteſtas* eſt poteſtas violenta, violenta autem poteſtas, quae inuito etiam tutori defertur? Quid deinde lucis ſperes ab illis tenebrionibus, qui rudes hiſtoriae ac antiqui-

C 3 tatum,

(*a*) Apud Athen. *Dipnoſ. lib. III. pag.* 72.

tatum, credere nos iubent, Auguſtum voluiſſe adoptare Germanicum; eoque refragante callide perſuaſiſſe cuidam Tiberio, vt ipſe Germanicum adoptaret, ſeque ipſum ſibi daret arrogandum: qui ſerio nobis narrant, ad beſtias datos olim homines, *vt beſtias deducerent, vel cum iis comederent, vel alia beſtialia facerent*: patres conſcriptos dictos, *quod nomina eorum ſcripta fuerint in aliquo loco, vel in corona capitis eorum*: aedituos fuiſſe praefectos vigilum, quique cum iis noctu vrbem circumierint: ſtadia vrbium eſſe, *octauam partem milliarii, quam Hercules cucurrerit vno anhelitu*: teſtamenta in procinctu facta dici, *quod ſuccincte fierent*: libripendem eſſe *aeſtimatorem*, et libram aeneam *rem aeſtimatam, vel hereditatem, quia haec tamquam libra diuidatur in duodecim vncias*: actionem Seruianam eſſe *a ſeruando* dictam, et innumera huius generis alia, quae ipſe

Non ſani eſſe hominis, non ſanus iuret Oreſtes?

Ne autem talia ex barbaro illo aeuo et ex Accurſii tantum ingenio profecta exiſtimes, etiam poſt felicem litterarum παλιγγενεσίαν haud pauca non multo meliora reperies in ſcriptis eorum, qui incredibilem ſibi famam iuriſprudentiae ſtudio pepererunt. Vix itaque eſt, quod Accurſio ſuccenſeamus, quum et in melioris aeui commentariis, quorum auctorum nominibus nunc parco, legamus, Iuſtinianum parte ſuperioris Germaniae ſubacta, Alemannici nomen adoptaſſe: leges Romanorum diuidendas eſſe in conſulares et decemuirales; aediles quosdam vocatos *curules*, quod *curam* ſacrarum aedium geſſerint: legem Fuſiam Caniniam perlatam eſſe a quodam Fuſio Caninio: filiosfamilias dici *in ſacris paternis eſſe*, quia iis ſancta eſſe debeat patris perſona: *deportare* eſſe, quaſi extra portam ciuitatis dare: Claudium imperatorem ſanxiſſe, vt Coſſ. pupillis tutores *extra ordinem*, id eſt, non ſeruato agnatorum proximorum ordine, darent: imperatores dictos eſſe *pios*, quod clericis admodum fauerint: a conſulibus nomina conſequutas eſſe leges Hortenſiam et Attiliam: Auguſtum triplicem libertinorum conditionem introduxiſſe; et quae ſunt huius generis alia. Sexcenta enim his ſimilia in commentariis ICtorum non proletariorum vel capite cenſorum, ſed claſſicum quoque animaduertes, ſi te eorum lectioni dederis. Hos vero an ſatis inſtructos ad hoc interpretandi munus acceſſiſſe credibile eſt? An non iure potius iſtis occlames:

Non tali auxilio, nec defenſoribus iſtis
Tempus eget?

Quod

Quod deinde ad genuinam orationis ſententiam attinet, eam non modo ex ipſis verbis, eorumque ſignificatione, verum ex coniunctis loco et tempore eruendam eſſe, ii omnes cenſent, qui ſunt artis illius ἑρμηνευτικῆς paullo peritiores. Eo conſilio olim Antiſtius Labeo, iureconſultorum ſuae aetatis facile princeps, teſte Gellio (*a*), *in Grammaticam ſeſe et dialecticam, litteraſque antiquas altioreſque penetrauerat, et Latinarum vocum origines percallens ea praecipue ſcientia ad enodandos pleroſque iuris laqueos vtebatur.* Quumque hodie libri noſtri ex variis variorum fragmentis tamquam centones conſuti ſint, recte ſuſpicati ſunt viri quidam doctiſſimi, genuinam legum ſingularum ſpeciem adſequi poſſe neminem, niſi qui comparatis inter ſe coniunctiſque fragmentis, quae ex eodem libro ſuperſunt, omnibus, de quo iuris capite ibi actum ſit, in numerato habeat. Sane huius myſterii indicium iam pridem fecerunt viri quidam doctiſſimi, eiuſque vſum poſt Ant. Auguſtinum, Iac. Cuiacium, P. Fabrum, ſingulari diatriba Iac. Labittus; exemplis autem illuſtriſſimis Io. Goeddeus et Iac. Gothofredus oſtenderunt, viri ſane in arte noſtra ſummi,

Quos aget penna, metuente ſolui,
Fama ſuperſtes.

Sed quotuſquiſque vel olim vel hodie in tanta litterarum luce non infra ICti dignitatem eſſe putat, litteras illas attingere, quibus ſe plane immerſit Labeo? Quotuſquiſque ſe tantis exemplis excitari paſſus eſt, ad illud fragmenta inter ſe comparandi artificium? Tantum ſane abeſt, vt iſtud adhibuerint interpretes, vt plerique illud hodienum alto ſupercilio deſpiciant, et per contemtum adnumerent reuelationibus (*b*). Permultum porro ad libros noſtros intelligendos vtilitatis adferre Graecos interpretes, res ipſa docet, et praeclare demonſtrat Car. Hannib. Fabrotus (*c*). *Equidem*, inquit vir doctiſſimus, *non inficior, naeuos eſſe quoſdam et* παροράματα *in Graecorum commentariis. Sed haec fere leuiuſcula ſunt prae iis, quae veriſſime et diligentiſſime Graeci nobis explanata reliquerunt. Et vt de ceteris taceam, quis nobis titulum de fideicommiſſariis hereditatibus fidelius et doctius explicauit, quam Theophilus noſter? quis titulum de litterarum obligatione, et titulum* 12. *Inſtitutionis tertiae felicius enarrauit, quam idem auctor grauiſſimus, vt adpellat Cuiacius, interpretum facile praecipuus? Quis Latinorum, quaeſo, te, Lector, Inſti-*

(*a*) *Noct. Attic. lib. XII. cap.* 10.
(*b*) Iac. Gothofred. *Praefat. Comm. ad reg. iur.*
(*c*) *Apol. pro Graecis*, edita cum *Exercitationibus XII. Pariſ.* 1639.

Inſtitutiones, hoc eſt, libellum aureum adcuratius interpretatus eſt? Et paucis interiectis: *quantum profecerit Iac. Cuiacius, oculus iuris prudentiae, legendis et enucleandis Graecorum commentariis, ignorare non poteſt, niſi qui peregrinus eſt in eius ſcriptis. Quam multa praeclara, neque in ſcholis iuris decantata, neque in doctorum commentariis protrita, hinc hauſerit, ſciunt aequi et periti harum rerum iudices, iniqui vero et Graecae linguae neſcii diſſimulant, aut, quod verius eſt, non vident: oculique eorum ad hunc ſolem ſuffunduntur.* Sed quotuſquiſque ICtorum hodienum Graeca haec attingit? Quotuſquiſque eiuſmodi libris vel locum in bibliotheca concedit, vel quidquam inde in vſus ſuos depromit? Exſtat commentarius in Inſtitutiones, ſatis tritus doctorum manibus, in quo, vbi βασιλικῶν incidit mentio, auctor de iis non aliter loquitur, ac de opere ſibi ignoto, ac iam pridem deperdito, et de quo nihil habeat, quod pro certo adfirmet, quam quod Baſilica vocati ſint libri, qui contineant leges ab imperatoribus promulgatas et compoſitas. Alii, qui nihil ignorare videri volunt, Ottonis Taboris exemplum ſequuntur, et Graeculos illos nugiuendulos nihil ad nos pertinere, fabuliſque meris indulgere clamant. Quam multa itaque fugiſſe oportet pleroſque interpretes, qui hoc inſigne praeſidium nullo loco habuerunt, famaeque ſuae metuerunt, ſi tam magnum ac memorabile facinus auſi, ad illa Graecorum oracula proficiſcerentur? Quid porro de veritatis dicam ſtudio, quo nihil prius, nihilque antiquius eſſe debeat interpreti? An tu illam feliciter repertam fuiſſe dicas veteribus, qui illam veritatem inueſtigandi ratiocinandique artem ſciebant cum ignariſſimis. An a nouis plus ſperes, qui Petri Rami dialecticae innutriti, vnum didicerant τὸ διχοτομεῖν, id eſt, artem egregiam, quinque digitos in duos ordines diſtinguendi? An tu porro veritatem quaeras in eorum commentariis, qui id ſibi negotii datum credebant, vt omnia ſuperiorum placita labefactarent ac ſubuerterent, et quaſi clauum clauo, ſic opinionem opinione tradentes eo demum rem perducerent, vt iam non difficile videatur ſententias etiam abſurdiſſimas mille ICtorum teſtimoniis ſtabilire? Obſeruauit Franc. Hotomanus (*a*), celebrem illum Andream Tiraquellum ſaepe in libris ſuis, quos citationibus auctorum inſtructiſſimos edidit, poſtquam conſentientia centum aut plurium ſuffragia accumularit, hanc aut ſimilem orationem ſubiungere: *vt videas, amice Lector, nihil eſſe in iure noſtro non ambiguum, et diſputationibus ac controuerſiis inuolutum,* volo

(*a*) *Antitribonian. cap.* 14.

volo tibi totidem, *aut plures*, *recenſere*, *qui ſunt in opinione prorſus contraria*, et ſub haec ingentem aliorum doctorum indicem pertexere, qui in alia omnia eant. Quid vero veritatis ſtudioſo vtilitatis adferat illa diſcrepantium opinionum farrago, niſi vt perlecta illa idem ſibi contingere videat, quod tribus conſultis aduocatis contigiſſe ſibi queritur Demipho apud Terentium (*a*):

Feciſtis probe:
Incertior ſum multo, quam dudum.

Accedit, quod quum inter omnes conſtet, veritatem non auctoritate doctorum, ſed legum rationumque fundamentis niti: pleriſque interpretantibus iura potior ſemper fuerit gloſſae, quam recta ratio et legum auctoritas. Hinc vbique in libellis huiuſmodi doctorum turmae in aciem educuntur, manatque hoc exemplum in fora, in quibus certam praeſumunt victoriam, ſeque iactant magnifice, qui pro ſe Sandium, Chriſtinaeum, Weſembecium, Schneidewinum, Carpzovium, Meuium, vades dederunt. Quaſi vero veriſſimum ſit, quod plurimis videtur, et non aeque facile ſit, alium gloſſatorum exercitum conſcribere, qui priori opponatur. Iam quod proximum inter virtutes interpretis poſui, vt ne in rebus ab arte ſua alieniſſimis occupetur, quanti momenti ſit, nemini dubium eſſe poteſt. Quis enim philoſophum ferret, qui de virtute diſputaturus, quaedam de primis mundi elementis praemitteret, deinde adcurate explicaret, quid ſit glacies, hinc porro, quot ſint coniugationes, quotque partes orationis, ſubtiliter diſquireret, ac demum in rem praeſentem veniens, an ſit virtus, quid ſit, et quotuplex breuiſſimis verbis attingeret potius, quam explicaret? Mirarer ſane, ſi qui hunc philoſophum audiunt, non, vt olim Abderitani, Hippocratem quemdam arceſſerent, qui homini nimis inepte ſtulto primum crebram ambulationem, ad hoc betae maluaeque eſum, poſtremo vomitum praeſcribat, et ita perpurgatum mittat Anticyras. At ita tamen diſputare ſolent quidam non infimi ſubſellii iuris interpretes, qui explicaturi titulos Iuſtiniani, primum quaerunt, an inſtrumentis notariorum praemittenda ſit inuocatio nominis diuini? num et imperatoris nomen et titulus vniuerſus? an eligi poſſit imperator, niſi origine Germanus? taliſne fuerit Carolus M.? an et

(*a*) Terent. *Phorm. Act.* II. *ſcen.* 4. *v.* 18.

et Epiſcopum e gremio Eccleſiae eligi oporteat? Hinc ad rem ipſam ſe accingentes diſputant, fueritne Iuſtinianus orthodoxus? an litteras norit? an et Latinam linguam percalluerit? vnde triumphus nomen acceperit? an imperator ſit mundi dominus, prouinciamque Romani imperii alienare poſſit? Valeatne ac rata ſit donatio Conſtantini Magni? En egregiarum quaeſtionum farraginem, quibus enodatis, tunc demum intelligi a nobis exiſtimant horribile iſtorum verborum ſecretum: *imperator, Caeſar, Flauius Iuſtinianus, Alemannicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, victor ac triumphator ſemper auguſtus, cupidae legum iuuentuti S.* Iidem in explicanda iuſtitiae definitione occupati, anxie quaerunt, vnde iuris nomen deſcendat? cur titulus inſcribatur *de iuſtitia et iure*, ac non potius *de iure ac iuſtitia*? quae iuſtitia a Iuſtiniano definiatur? diuina an humana? vniuerſalis, an particularis? commutatiua, an diſtributiua? quare ICti ſacerdotes iuſtitiae? an dentur caſus pro amico? cur rectius dicatur voluntas ſuum cuique tribuendi, quam ſuum cuique tribuens? an ICtorum auctoritati cedere debeat auctoritas philoſophorum? Tam egregia ſcilicet doctrinae vbertas latet in definitione illa Iuſtinianea, tantaeque molis eſt, explicare decem illa verba: *Iuſtitia eſt conſtans et perpetua voluntas ius ſuum cuique tribuendi.* Ludere quibuſdam videbor, et quaeſtiunculas nihil ad rem pertinentes fingere, quae nemini interpretum in mentem venerint. Sed veniſſe illas in mentem non illi Bartoli et Baldi ſoboli, ſed ICtis, qui patrum noſtraque memoria floruerunt, celeberrimis, ex ipſorum commentariis demonſtrare in procliui eſſet, niſi vel ſuſpicione aliis inſultandi carere mallem. Ita vero leges interpretantibus, non difficile erit coniicere, quam nulla iis cura fuerit ordinis, quem ſemper ſapientiſſimus quiſque plurimi fecit. In tali enim quaeſtiuncularum ſibi admodum diſſimilium farragine non magis ordini locus eſt, quam in rudi indigeſtaque mole, ex qua hoc vniuerſum efformauit Deus. Vnde vir elegantis ingenii, M. Antonius Muretus (a) de gloſſatoribus diſſerens: *Qualem*, inquit, *nobis illi cuiuſque generis praeceptorum farraginem reliquerunt? vt ſi quis ruſticus hordeum, triticum, viciam, legumina in vnum aceruum conferat, non illius aceruum horum commentariis exiſtimem perturbatiorem fore. Mihi quidem, quum in eos inſpicio, ſaepiſſime Ouidiana illa de Chao in mentem veniunt:*

Quaque erat et tellus, illuc et pontus et aër.

Non

(a) Lib. II. Orat. 17.

Non aliter enim apud hos, vbi verbi cauſſa de auctoritate magiſtratuum agitur, dicetur etiam aliquid de teſtamentis: vbi de emtione et venditione diſſeritur, aliquid de poenis, aut de auctoritate tutorum inſeretur. Nihil eſt denique, quod certam ſedem et domicilium habeat, nihil, quod non alieniſſimo aeque ac ſuo loco pertractatum reperiatur. Inde illae crebrae ex vno in alium locum reiectiones, quum te, quod hic agendum ac tractandum erat, id iubent ex alio petere, in quo tale quidquam agi, numquam niſi admonitus, diuinare potuiſſes. Prorſus, vt ſi quis paterfamilias veſtem non in veſtiario, ſed in arca panaria conderet, panem ex puteo hauriret, piſces in nemore, lepores in piſcina incluſos haberet. Apud Ariſtotelem primo Phyſicorum recenſetur opinio veterum quorundam, in quibus fuit et Anaxagoras, qui quidlibet in quolibet ineſſe dicebant, idque exprimebant hemiſtichio quodam, vt opinor Empedoclis: πᾶν ἐν παντὶ μέμικται. *Hoc an in phyſicis vere dicatur, viderint, qui illa tractant, de talium certe interpretum commentariis veriſſime dici poteſt.* Haec de gloſſatorum libris Muretus, quae et in melioris aeui commentarios iuridicos pleroſque cadere reipſa deprehendent, qui iſtos inſpexerint. Denique vltimam interpretis virtutem in ſermonis puritate ac perſpicuitate poſitam eſſe diximus. At neſcio an et hanc extra Cuiacii ſcholam adeo multi interpretes ſint adſequuti. Quamuis enim depulſa vetere illa barbarie, purius ſcribere coepiſſent viri docti: ICtorum tamen libros adeo infecit illud Accurſii abſinthium, vt ſi Papinianus in vitam rediret, noua ei addiſcenda eſſet lingua, illos commentarios legere cupienti. ICtorum enim laudem ſe ſuſtinere poſſe plerique dubitant, niſi lingua Iureconſultorum, id eſt, barbara vtantur. Hinc vbique *ſummant, ampliant, ſubampliant, limitant, ſublimitant, caſuant*; vbique *reſolutiones legum* et ſimiles elegantias pollicentur, vbique *practicas practicatas*, et praeiudicia *in terminis terminantibus*, et clauſulam illam vtiliſſimam, *rebus ſic ſtantibus*, et ſexcenta huius generis alia, tamquam mellitos verborum globulos, ſpargunt, quibus condimentis ſi aliquid ſalis adſpergas, elegantiſſima nimirum illa brocardica, quae vocant, veluti: *caſus noluntatis comprehendit ſub ſe caſum impotentiae: ab actionibus ad intereſſe libera nos Domine; ſolus cum ſola non praeſumitur orare, Pater noſter, et ſimilia*: tunc ſane habebis verum venenum aqua Stygia dilutum, cuius halitu ipſo bonae mentes exanimantur. Tales ſunt plerique, qui tabernas rumpunt, iure conſultorum commentarii. Iis itaque an magna vtilitas per tot ſaecula allata ſit reipublicae, et an non melius eorum auctores operam in conficiendis indicibus Iuſtiniani conſilio collocaſſent, illi viderint, quorum non amant ſimiles labra lactucas.

Quae quum ita ſint, ſingulari profecto ac praecipua laude digni videntur pauci illi, ſed boni, quibus meliorem mentem indidit Deus, vt, quae in iure noſtro ſunt obſcura atque ambigua, felicius illuſtrare ac diſtinguere conarentur. Quo in numero (quod ad Inſtitutionum interpretationem attinet,) praeter Cuiacium, Giphanium, Ianum a Coſta, et quosdam alios, et Arnoldvm Vinnivm, Iureconſultum eximium, haud poſtremo loco ponendum arbitror. Sane ex quo me iuris prudentiae dare coepi, mihi eius commentarius prae aliis placuit, et ad ſolidiorem doctrinam connitenti maximo fuit adiumento, vt, poſtquam aliis iura interpretari iuſſus eram, nullum fere librum auditoribus meis obnixius commendandum iudicarem, quam commentarium Vinnii, ex quo ipſe fructum ceperam vberrimum. Vix enim vlla eſt boni interpretis virtus, quae non in Vinnio noſtro eluxerit. Attulerat ad iuris prudentiam ea praeſidia, quae paullo rariora ſunt in noſtri ordinis hominibus, puta, haud vulgarem Latinarum Graecarumque litterarum facultatem, diffuſam omnis aeui ſcriptorum lectionem, notitiam antiquitatum haud mediocrem, tantum denique ingenii ac iudicii acumen, vt nec vulgaribus pragmaticorum ſententiis, ipſique Triboniano eſſet addictus, nec Cuiacium, Ant. Fabrum, Rein. Bachouium, alioſque, vbi noui quid inferunt in artem, coeco impetu ſequeretur, ſed legum rationumque pondera vbique cum cura expenderet, nulliusque auctoritate ſe pateretur in tranſuerſum agi. Deinde id quoque habet Vinnius noſter, vt genuinam Iuſtiniani ſententiam vbique cum cura inueſtiget, neque eum pudeat ex philologiae latifundiis petere, quibus iuriſprudentiam locupletaret. Et quamuis myſterium iſtud atque artificium leges ex eodem libro depromtas comparandi coniungendique facilius in Pandectis et Codice quam in Inſtitutionibus, vſum ſuum exſerat: nihil tamen reliqui fecit, vt, ex quibus auctoribus vel fragmentis ſinguli paragraphi deſcripti ſint, et quomodo illi a ſuis auctoritatibus diſcrepent, quantum fieri poteſt, oſtenderet, non vt haberet, ob quod inſultaret Triboniano, (in quo muſtaceo multi hodie quaerunt laureolam) ſed vt rationem eius mutationis redderet candide. Laudanda quoque eſt Vinnii noſtri opera, quam in conferenda Theophili Paraphraſi poſuit, ſane quam vtiliſſima. Quamuis enim pleriſque vapulet hic Theophilus, et aliquando ab iis quoque, qui eum numquam euoluerunt, exagitetur; permultum tamen lucis eum foenerare Inſtitutionibus, Car. Hannibal Fabrottus, cuius verba quaedam ſupra dedimus, pridem euicit. Et ſane non hic nobis res eſt cum Theophilitze quodam, quem aliqui verbis quibuſdam Cuiacii (a) decepti Accur-

(a) *Recitat. ad tit. Inſt. de action.*

Digitized by Google

Accurſio faciunt iuniorem, ſed cum Theophilo, viro illuſtri, et Anteceſſore, cuius opera ipſe Iuſtinianus in conficiendis Inſtitutionibus vſus eſt. Hunc ipſum enim eſſe illum paraphraſten, multis argumentis conſtat. Primo Theophilum, Triboniani *συνεργὸν*, anteceſſoris munere Conſtantinopoli functum nouimus (*a*). Anteceſſorem autem etiam paraphraſten fuiſſe, inde adparet, quod in codicibus vetuſtis ſingulis libris illa ſubnectuntur: *ἐπληρώθη ἡ ά* (*Β'* Γ' Ν) *Ἰνςιτυτίων Θεοφίλε Ἀντικήνσωρος* feliciter. Eumdem deinde Conſtantinopoli vixiſſe, inde patet, quod vbicumque eius facit mentionem, eam vocat *ταύτην τὴν πόλιν* vel *ταύτην τὴν Βασιλεύεσαν πόλιν*, *hanc vrbem* vel *hanc regiam vrbem* (*b*), vti ſolent, qui vrbis, in qua viuunt, meminerunt. Deinde, quum Theophilus anteceſſor Iuſtiniani temporibus floruerit, eiuſdem aetatis eſſe paraphraſten noſtrum, res ipſa docet. Quemadmodum enim omnes, qui Iuſtinianum anteceſſerunt, imperatores Chriſtianos ita deſcribit, vt eos inter homines non amplius fuiſſe, ſtatim adpareat, veluti vbi meminit *Ζήνωνος τῆς θείας λήξεως* (*c*), itemque *τῆς θείας λήξεως ἐκείνε* (*d*), ita Iuſtinianus ipſi ſemper eſſe *θειότατος ἡμῶν δεσπότης*, *ἡμέτερος βασιλεὺς*, *εὐσεβέςατος ἡμῶν βασιλεὺς*, *ὁ ἡμερώτατος ἡμῶν βασιλεὺς*, *ſacratiſſimus dominus noſter*, *imperator noſter*, *imperator noſter piiſſimus*, *clementiſſimus noſter imperator* (*e*), quemadmodum et Theodoram *τὴν εὐσεβεςάτην ἡμῶν δεσποίνην*, *piiſſimam dominam noſtram* (*f*), et conſtitutionem Iuſtinianeam *διάταξιν ἣν ἔναγχος ἐξεφώνησε*, *conſtitutionem nuper promulgatam* (*g*) adpellat. Quae ſane omnia non ſunt verba de principe dudum fatis functo differentis. Accedit, quod Theophilus ſaepe paraphraſi ſuae intexit formulas antiquas et ritus veteri iuriſprudentiae proprios, quos quum, iudice Fabrotto (*h*), non aliunde, quam ex Caii, Vlpiani, aliiſque veterum ICtorum libris, depromere potuerit, ſatis profecto manifeſtum eſt, eum ante commune iſtud illorum librorum naufragium vixiſſe, verſatiſſimumque fuiſſe in iſtorum operum lectione. Quod denuo non in Theophilitzen quemdam, Graeculum nouum, ſed in celeberrimum illum ſcholae Conſtantinopolitanae anteceſſorem, Theophilum cadit. Denique, quod palmarium eſſe, Nicolaus Hieronymus Gundlingius (*i*) obſeruauit, Theophili noſtri paraphraſin iam Thalelaeus laudauit, et ille quidem, quem cum Tri-

(*a*) Conſt. *Tanta* §. 9. *de confirm. Digeſt.*
(*b*) Theoph. § 7. *Inſt. de ſatisdat.*
(*c*) Theoph § 34. *Inſt. de act.*
(*d*) Theoph. §. 3. *Inſt. de donat.*
(*e*) Theoph. §. 1. *de vſucap.* §. 7. *quib. alien. lic.* §. 7. *prooem.*
(*f*) Theoph. §. *vlt. Inſt. de vſucap.*
(*g*) Theoph. §. *vlt. Inſt. de vſucap.*
(*h*) Fabrott. *Praefat.* ad Theoph. *Inſt.*
(*i*) Gundlingian. *Part. II. obſ.* 2.

boniano, Theophilo, aliiſque Pandectas compoſuiſſe, eaſque poſtea κατὰ πόδα vertiſſe nouimus. Quod quum et Fabrottus (*a*) viderit, mirum ſane eſt, virum ipſum doctiſſimum Theophilum Iuſtiniano non quidem multo iuniorem, a Theophilo tamen, Pandectarum et Inſtitutionum architecto, diuerſum credidiſſe, quaſi ipſe paraphraſtes aetatem ſuam non multis, iiſque luculentiſſimis prodiderit indiciis. Quod ſi itaque Theophilus noſter fuit Iuſtiniano σύγχρονος, ceu hactenus mihi videor demonſtraſſe: gratiſſimum procul dubio cupidae legum iuuentuti fecit Vinnius, quod eum diligenter conſuluerit, et inde textum Inſtitutionum vel ſtabiliuerit, vel explicarit. Nec minus laudandum videtur ſingulare veritatis ſtudium, quod idem vbique prae ſe tulit, dum manum ad ſcribendum adpulit. Rationibus enim ſolidis, legumque auctoritate muniuit omnia, quae docuit, nec in vllius iurauit verba magiſtri. Tantum etiam abeſt, vt more gloſſatorum quaeuis conuellere, ac in dubium vocare ſtuduerit vir doctiſſimus, vt pleraſque iſtas lites erudite finiuerit, et plerumque optimam, maximeque legibus conſentaneam elegerit opinionem, eamque ita firmarit, vt aliquando et inuitos in ſententiam ſuam pertrahere videatur. Ordo porro, quo vtitur, ipſi rei quam maxime conuenit. Textum explicat adcurate, ſcrupulos, quos iniici lectori poſſe praeuidet, cum cura eximit: ipſam doctrinam, quae quouis loco proponitur, egregie illuſtrat, nec diſſimulat, quae vel nouis Iuſtiniani conſtitutionibus, vel deſuetudine et moribus patriis mutata aliter in foro obſeruantur. Nullos hic videbis exceſſus, ad rem nihil pertinentes, nullas quaeſtiones otioſas et intempeſtiuas deprehendes: Nec hic obſeruabis a Vinnio, tamquam a coquo Plautino, diuerſa iura confundi. Nam vbique ius Romanum a moribus patriis adcurate ſeiungit, et nihil facit reliqui, vt vtriuſque principia a lectore ſuo intelligantur. Denique et oratione vtitur, non quidem calamiſtris intorta, ſed pura tamen, et ſatis plerumque Latina, vt ſaltem non adfectaſſe videatur illam barbariem, qua pleroſque ICtos commentarios ſuos inquinaſſe diximus. Quo gratior mihi fuit opera, quam a me vir integerrimus, nouam hanc editionem meditatus, flagitauit. Quum enim intelligeret, me quaedam margini exemplaris mei, vt fieri ſolet, adnotaſſe: non dubitauit a me petere, darem operam, vt Vinnii hic commentarius et nitidior, et emendatior prodiret. Et ſane nihil, quod mearum erat partium praeter-

(*a*) *Praefat.* ad Theoph. *Inſt.*

termiſiſſem, ſi paullo plus temporis ad eam rem fuiſſet conceſſum. Quantum tamen a me praeſtitum putem, paucis accipe. Primo totum commentarium et relegi, et recenſui, et quidem ita, vt non modo aliquot millena ſphalmata, quae in priorem editionem irrepſerant, ſuſtulerim, ſed et interpunctiones, antea vitioſiſſimas, vel plane omiſſas, reſtituerim diligenter. Deinde auctores, quos laudat Vinnius, plerosque euolui, et vbi ipſe ſolum librum expreſſerat, ego capita etiam, et aliquando paginas adieci, ne Lectori illa loca euoluturo iſtud quaerendi taedium eſſet deuorandum. Praeterea notulas quaſdam ſeu additiones, quas a VINNIANIS primis nominis mei litteris: HEIN. diſtinxi, paſſim inſertas animadvertes. Eas quum iam olim exemplaris mei margini alleuiſſem, ideo edi paſſus ſum, quia quarundam me ne nunc quidem poenitet. Sunt eae non vnius generis. Quaedam illa, quae a Vinnio non adeo plene traduntur, ſupplent: aliae non ſatis adcurate poſita emendant: ſunt etiam, quae quaſdam coniecturas de legibus a Vinnio vel emendatis, vel explicatis, proponunt, Lectoriſque iudicio ſubmittunt. Non exiſtimo, futurum, vt id mihi auſo quiſquam ſuccenſeat? Quae enim iniuria eſt, alieno libro adſpergere notulas? Et quid facilius erit Lectori, cui mea haud placebunt, quam breues illas ſtricturas praetermittere, maxime quum et paucae ſint, nec adeo multis paginis librum reddant auctiorem? Si qua in re ſtilus lapſus ſit, id in meliorem partem interpretabuntur, quibus aliquis candor ineſt, quum feſtinantibus operis plagellae inter alias occupationes, et in medio luctu domeſtico, deſcriptae, et ſaepe vix relectae Lugdunum tranſmittendae fuerint. Emendationi praefuit ipſe, qui ſumtus fecit, vir integerrimus. Quumque is et ob ſollertiam, et ob linguae intelligentiam par omnino ſit huic operi, et iam plura eius dexteritatis dederit documenta: res ipſa iam quoque oſtendet, veriſſimum eſſe, quod ſcripſit poëta (a):

Dominum videre plurimum in rebus ſuis.

Tu, Lector, fruere editione, omnibus anterioribus, ſi quid video, meliore, mihique, tua cauſſa omnia volenti, faue, et ex voto vale. *Franequerae Friſiorum X. Kal. Mart.* CIƆIƆCCXXVI.

V.

(a) Phaedr. lib. II. fab. 8. v. 29.

* * * * * * * * * * *

V.

DEFENSIO COMPENDIORVM IVRIS; SPECIATIM DE BOEKELMANNI LIBELLO IVDICIVM.

QVod iis ſolet contingere, quos fortuna ex ſumma rerum omnium penuria ad maximas opes et diuitias de improuiſo euexit, vt quum prius cum egeſtate conflictarentur, poſtea ipſa rerum copia ſibi inopes videantur: idem in re publica litteraria euenire, vnus quiſque quotidie animaduertit. Saeculis iſtis barbaris, quibus ſiue ſtupor hominum, ſiue temporum infelicitas ingeniis caliginem triſtiſſimam offuderat, maxima erat bonorum librorum inopia. Veteres, et e meliore ſaeculo ſuperſtites membranae intra monachorum clauſtra cum blattis et tineis colluctabantur. Noui, qui tum prodibant, libri plerique aut nugis referti erant, aut, ſi quid illis boni ineſſet, illud ita erat malis admixtum, vt vniones aliquot ex iſto Augiae ſtabulo eruere, difficillimum, ac Herculei fere laboris eſſe videretur. Ex quo autem, diſcuſſa iſta caligine, purior omnis doctrinae ac ſapientiae lux effulſit, et diuinum iſtud artis typographicae inuentum homines a moleſto deſcribendi labore liberauit, tanta ſubito librorum bonorum, malorum, mediocrium, immo et nugarum ac quiſquiliarum ſeges effloruit, vt iam vere copia nos inopes reddere videatur. Quemadmodum vero quidam his ſaeculis bonis, quae vocant, impenſe fauent, et ſibi aliiſque eam gratulantur felicitatem, quod cuiuis bene nummato iam procliue ſit, bibliothecas maximas ac diffuſiſſimas extruere: ita ſunt, qui proletariorum illorum librorum turbam oneri potius rei publicae litterariae, quam vlli emolumento eſſe, eamque, ſi fieri poſſet, ex orbe litterario proſcribendam, et ad vltimos Garamantas deportandam, arbitrantur. Et hi profecto non adeo deſipere, nec male rei litterariae cauſſa velle viderentur, modo, qui boni, quiue mali libri ſint, certiore indicio conſtaret. Non eſt liber tam malus, quin ex eo boni quid diſcas: nec tam bonus vllus, (ſi ab illo, qui Deum ipſum auctorem habet, diſ-

diſceſſeris,) quin naeuis aliquot deformetur, vt fieri vix poſſit, quin bona quamplurima cum malis ſint peritura, ſi quis vel malos libros ob plura mala vel bonos ob naeuos, quibus laborant, pauciores ex hominum manibus omnino extorquendos putaret. Accedit, quod varia admodum et diſcrepantia deprehenduntur hominum iudicia, et quemadmodum non omnium palato idem cibus, ita nec omnibus litterarum ſtudioſis iidem libri ſunt in deliciis. Sunt, quibus vel Tullii elegantia et vbertas taedio eſt, et qui ſibi contra ea in caelo eſſe videntur, ſi quando ſcholaſtici aut gloſſatoris cuiuſdam glandibus veſcuntur. Alios ſolida et profundiora, alios protrita et vulgaria delectant. Quae alii in breui aliquo compendio, ac veluti in nucleo compacta volunt: ea non placent aliis, niſi multis voluminibus explicata. Quis vero, quantumuis eruditus, eum ſelectum faceret, vt omnes ſibi peraeque ſatis factum eſſe fateantur. Denique nec mira illa ingeniorum varietas eius modi conſilium capi patitur. Ea ſane via, quam alii ſibi ad eruditionis laudem et breuem, et omnium expeditiſſimam fuiſſe experti ſunt, aliis tam inuia, tamque innumerabilibus impedita ſalebris videtur, vt ab ea toti abhorreant. At, qua ipſi ſine offenſione progrediuntur, ea alii vel numquam fortaſſis, vel tardius certe, ad aliquem doctrinae cultum peruenirent. Quare tantum abeſt, vt cenſoribus quibuſdam ſine populi ſuffragio creatis, facultas illa concedenda ſit, librorum numerum minuendi, vt eam ſcriptorum varietatem vel ipſa ingeniorum ſtudiorumque varietas requirere videatur, multoque ſatius ſit, meo quidem iudicio, multos exſtare libros etiam ineptos, quam bonos aliquot, vel mediocres, vna cum ineptis proſcribi. Praefari haec ideo viſum eſt, quod noſtri ordinis hominibus, qui in academiis docendi munere funguntur, vel maxime hoc vitio verti ſolet, quod librarias tabernas nouis quotannis libris impleant; et illis quidem non egregiis, et exquiſita quadam doctrina refertis, ſed vulgaribus, et prima fere diſciplinarum elementa, vel diſputationes ſcholaſticas complexis. Quid vero, inquiunt, opus eſt tot *compendiis*, *aphoriſmis*, *elementis*, *enchiridiis*, *manualibus*, quum in iis praeſtari nihil aliud poſſit, quam vt crambe non bis, ſed centies recocta lectoribus adponatur? Quaſi vero vel nouum quid, vel elegantius promittant libelli, in quibus adornandis nec ingenio, nec variae eruditioni locus eſt. Quaſi magis conſultum ſit tironibus, ſi ex muſteo quodam compendio, quam ex vetere, et iam pridem in ſcholis recepto, artem aliquam addiſcant. Quid aliud igitur agunt vmbratici iſti doctores, quam vt coquos imitati callidiores cibis heſter-

nis et triduanis nouum condimentum vel iuſculum bene piperatum adfundant, quod iis nouum ſaporem conciliet, et adoleſcentulorum imperitorum excitet adpetitum? Ita faba in profeſſores academicos cuditur, ab iis maxime, qui quum ipſi otio obtorpeſcant, ab hominibus illis occupatis, et Siſyphi ſaxum voluentibus, non niſi magna, et ad Cleanthis lucernam elucubrata opera efflagitant. Qui ſi cogitarent, alias eſſe viri eruditi, alias boni doctoris partes, paullo benignius, credo, de horum laboribus iudicarent. Vir doctus primo id agit, vt doctrinam nouis inuentis veritatibus locupletiorem reddat: deinde vt theſauros iſtos domi ſuae repertos cum aliis eruditis liberaliter communicet. Et hinc dum quaedam adhuc nondum ſatis cognita in lucem protrahere, et aliis viris doctis operibus eximiis prodeſſe ſtudet, et gratiam a bonis omnibus init quam maximam, et laudem ſibi parit immortalem. At qui in ſcholis et academiis docent, ſi quid eximii ſcribunt, in eruditorum quidem numero ſe eſſe oſtendunt: at nihil tamen hoc ipſo agere videntur, quod eos bonis doctoribus accenſendos eſſe euincat. His cum tironibus, non cum doctis res eſt. Illorum vtilitatem et profectus ſupremam ſibi legem ducunt, ſatiſque laudis ſe adſequutos arbitrantur, ſi operam ſuam illis non inutilem eſſe intelligant. At quid, quaeſo, tironum ſtudiis magis conuenit, quam vt via quam compendioſiſſima ad ſolidiorem doctrinam perducantur? Quum vero diuturnus rerum vſus pleroſque, qui hoc ſtudium decurrunt, doceat, rationem docendi meliorem ac iuuenum captui accommodatiorem reperiri poſſe, quam qua alios vſos animaduertunt, quis, quaeſo, aequus rerum aeſtimator indignabitur, eos ſcribendis compendiis opera abuti? Nulla praeterea eſt diſciplina, in qua omnes idem per omnia ſentiunt, et ſi forte de doctrinis ipſis inter eos conuenit, propria ſane cuique docendi demonſtrandique ratio eſt, propria veritates inter ſe connectendi methodus, quam in aliorum compendiis non videt obſeruatam. Ipſa illa certiſſima ſcientiarum, mathematica, quamuis aeternis et indubiis ſubnixa principiis, non tamen noua elementa, poſt Euclidea illa, reſpuit, quia ea ſcripturis haec laus ſupereſt, vt quae Euclides aliique operoſa demonſtratione firmarunt, ipſi breuiore ac faciliore via demonſtrent. Idem ſane et aliis, qui theologiae, iuris prudentiae, aliarumque ſcientiarum compendia adornant, propoſitum eſt. Non enim id agunt, vt laudi inhient, (quae enim laudis eximiae ſpes ex compendii ſcriptione adfulgeret?) nec vt aliorum luminibus officiant, (quid enim magni egiſſe videretur, qui tugurium tuguriolo opponit?) ſed vt breuiore, et captui auditorum ſuorum ac-

accommodatiore ratione doctrinas ſuas proponant, propoſitaſque demonſtrent. Qua in re quamuis fortaſſe contingere poſſit, vt aliqui fallantur, et de facultatibus ſuis amplius, quam in iis eſt, ſperent: non tamen ideo totum illud noua compendia adornandi conſilium videtur reprehendendum. Aliis ingeniis hoc; aliis illud plus vtilitatis adfert, et in ſingulis ferme aliquid deprehendimus, quod in aliis fruſtra requiras. Quare meum plane facio viri eximii, Io. Voetii, ICti, iudicium: *nulla aliorum meditata aut carpo, aut damno, quum ſuus cuique ſcopus fuerit, perducendi cupidam legum iuuentutem ad optatam ſtudiorum metam, qui idem nunc quoque meus eſt.*

Quae hactenus diſſeruimus, ea ad excuſandum compendiorum iuridicorum numerum pertinent. Non vero excuſatione vlla opus fuit celeberrimo Boekelmanno, cuius enchiridio haec praefari volui. Is enim, vti aliis praeclaris ingenii monimentis, ita et hoc libello tam bene de ſtudioſis iuris meritus eſt, vt etiamnum ille in pretio ſit pleriſque. Habes in eo doctrinam Inſtitutionum Iuſtiniani in compendio breuiſſimo, tamquam Homerum in nuce. Nihil hic auctor oſtentat eruditionis, quae in eo ſumma fuit, ſed prima legitimae ſcientiae elementa verbis paucis, et ſtilo quam maxime perſpicuo exponit, vt quemadmodum in laudibus Iulii Caeſaris ponuntur *Commentarii nudi, recti, et venuſti, omni ornatu orationis, tamquam veſte detracta*: ita non minus hic Boekelmanni libellus vel ideo videtur eruditus, quod in eo auctor ab omni eruditionis oſtentatione abſtinendum putauit. Quare recte et ordine fecerunt bibliopolae, viri integerrimi, et de omni librorum genere praeclare meriti, dum libellum, cuius iam exemplaria diſparuerant, luci reddiderunt, nihilque fecerunt reliqui, vt et nitidior, et quam emendatiſſime prelo exiret. Ego vero ſicuti huic conſilio et faueo, et adplaudo: ita vt illud rei publicae litterariae, et in primis iuris prudentiae noſtrae feliciter cedat, ex animo precor. Tu, lector candide, fruere libello elegante, et vale. *Franequerae Friſior. X. Kal. Maias anno erae Dionyſiac. 1717.*

* * * * * * * * * *

VI.

DE MERITIS EZECHIELIS SPANHEMII IN REM LITTERARIAM, DEQVE EIVS ORBE ROMANO IVDICIVM.

PRaefari aliquid iuſſus in EZECHIELIS SPANHEMII *Orbem Romanum*, opus aeternum atque incomparabile, nihil eorum faciendum mihi eſſe intelligo, quae ſolent alii, qui hanc operam aliorum lucubrationibus nauare conſtituerunt. Si enim aliorum imitandum eſſet exemplum : aut de vita et fatis viri illuſtriſſimi, aut de ipſo, quod praeſum rurſum exercuit, opere eximio accurate dicendum, eorumque nihil, quae ad vtriusque laudem pertinere viderentur, a me praetermittendum eſſet. At cui, quaeſo, non dicam eruditorum, ſed litteras amantium, ignotus eſt SPANHEMIVS, qui mira fortunae indulgentia, quam virtute et prudentia in officio retinuit, in ſchola non modo, ſed et in palatiis principum, legationibuſque ſplendidiſſimis parem gloriam conſequutus, maximis regibus ac principibus gratiſſimus fuit? qui, vt elegantiſſimi IANI BROVKHVSII *(a)* verbis vtar, *ita ſine exemplo eruditus fuit, vt eius nec virtutes nec ingenium carpere poſſet iners huius ſaeculi liuor*? qui denique, ſiue philologiam faciam, ſiue iura principum, ſiue veteres nummos, ſiue Graecas Romanaſque antiquitates illuſtrare decreuiſſet, adeo plerisque aliis antecelluit, vt id vnum per omnem vitam egiſſe videretur? Argumento eſſe poſſunt, quae *de antiquitate litterarum Hebraicarum*, a LVDOVICO CAPELLO in dubium vocata *(b)*, de fama patris adverſus MOYSEN AMYRALDVM *(c)*, *de praeſepi* CHRISTI, *de einſdem cruce (d)*, de integritate textus biblici ad-

(a) *Adnotat.* ad TIBVLLVM, *pag.* 48. *not.* 47.

(b) Prodiit iuuenile illud ſpecimen *Lugduni Batauorum* 1644. 4.

(c) Titulus libelli eſt *Diſquiſitio critica* contra MOYSEN AMYRALDVM, *Lugd. Batau.* 1649.

(d) Sunt hae orationes binae habitae

aduerſus RICH. SIMONIVM (*a*), *de iure, imperii Romani res tempore interregni vicario nomine adminiſtrandi* (*b*), *de vſu et praeſtantia numiſmatum* (*c*), *de Veſta et prytanibus Graecorum* (*d*), *de nummis rarioribus ad* LAVRENTIVM BEGERVM (*e*) *et* ANDREAM MORELLIVM (*f*), ac denique *ad auctores veteres*, CALLIMACHVM (*g*), IVLIANI *Caeſares* (*h*) *et orationem primam* (*i*), nec non ad ARISTOPHANIS *tres priores comoedias* (*k*) et IOSEPHI *Opera* erudite ſcripſit, vt praetermittamus, quae locupletiſſima (*l*) eius bibliotheca vel in aduerſaria, vel ad librorum margines relata deliteſcunt. Sane ſi vmquam illuſtri exemplo adparuit, elegantiores litteras etiam cum vita negotioſa coniungi poſſe: id ſane nobis praebuit excellentiſſimus SPANHEMIVS, ſimulque in ruborem dedit homines barbaros, qui iſtis litteris excultos ad iuris prudentiam et res gerendas parum aptos eſſe iudicant, viſoque homine ab eorum ruditate alieno, illico exclamant, quod viſo Anniceride, egregie aurigante, PLATO dixiſſe fertur (*m*) *ἀδύνατον εἶναι, τὸν εἰς μικρὰ οὕτω καὶ οὐδενὸς ἄξια τοσαύτην φροντίδα κατατιθέμενον ὑπὲρ μεγάλων*

in academia Geneuenſi, quum ibi eloquentiam doceret. Poſtea Gallice prodierunt *Geneuae* 1654. Denique priorem longe nitidiorem, multiſque obſeruationibus eruditiſſimis locupletatam praelo reddidit *Berolini* 1695. 8.

(*a*) Erudita haec epiſtola prodiit *Pariſiis* 1678. et poſtea nouis *Criticae Simonianae* editionibus cum aliis libellis criſticis acceſſit.

(*b*) Prodiit, feruente inter Bauarum et Palatinum lite de vicariatu per tractum iuris Franconici, *Heidelb.* 1657.

(*c*) Lucem primum vidis hoc incomparabile opus *Romae* 1664. 4. recuſum cura auctoris *Pariſ.* 1671. Denique extrema iam ſenectute totum opus ita retexuit, perfecit, amplificauis, ut iam duobus voluminibus conſtet, quorum prius ipſe edidit *Londini* 1707. fol. Poſterius quod adfectum tantum in ſcriniis relinquebat, digeſſit ac perpoliuit ISAACVS VERBVRGIVS, ediditque *Amſtelod.* 1717. *fol.*

(*d*) Opus reconditae plenum eruditionis, et plane Spanhemianum primum cum SEGVINI *Numiſmatibus ſelectis* prodiit 1662. relatum poſtea in *tomum V. Theſauri antiquitatum Romanarum* celeberrimi GRAEVII.

(*e*) Epiſtolae hae acceſſerunt LAVR. BEGERI *Obſeruationibus et coniecturis ad XXIIII. antiqua numiſmata*, *Berol.* 1691.

(*f*) Acceſſerunt hae epiſtolae ANDREAE MORELLII *Specimini vniuerſae rei nummariae*, Lipſ. 1695. 8.

(*g*) *Obſeruationes* has ſuae CALLIMACHI editioni adiecit vir celeberrimus, IO. GE. GRAEVIVS, 1695. 8.

(*h*) Gallice cum obſeruationibus edit. *Heidelb.* 1660. recuſi *Pariſ.* 1683. 8.

(*i*) Acceſſere hae notae vberrimae editioni *operum* IVLIANI Lipſienſi 1696. *fol.*

(*k*) Vſus illis obſeruationibus eſt LVDOLPHVS KVSTERVS in editione noua *Amſtelod.* 1709. *fol.*

(*l*) His quoque obſeruationibus vſus eſt in adornanda noua IOSEPHI editione SIGEBERTVS HAVERKAMPVS, *Amſtelod.* 1726. *fol. tomis II.*

(*m*) AELIAN. *Hiſtor. var.* II. 27.

τινῶν σπουδάσαι, *fieri non poſſe, vt qui rebus tam nullius pretii operam nauarit, poſſit magnis et praeclaris negotiis vllis vacare.* Ecquis deinde ignorat incomparabile tanti viri opus *de orbe Romano*, quod primum anno erae vulgaris 1697. a viro celeberrimo, Io. Ge. Graevio, *tomo XI. Theſauri antiquitatum Romanarum* inſertum, deinde ab auctore ipſo perpolitum, multoque auctius editum *Londini* 1704. 4. tamquam Phidiae aliquod ſignum ſemel adſpectum ita placuit, ut editionem tertiam Lipſienſes, quartam Halenſes moliri non dubitarint? Contigit itaque viro illuſtri, quod neſcio an nemini, vt ab ineunte adoleſcentia ad deuexam aetatem eum perpetua gloria comitaretur, atque ipſe ingenii non minus monimenta, quam res geſtas omnibus probaret, praeterquam Iacobo Gronovio (*a*), qui neſcio quo morbo ingenii, praeter ſe ipſum, neminem fere probauit. Quae quum ita ſint, opera viderer abuti, ſi chartam praefationi deſtinatam implerem laudibus Ezechielis Spanhemii, vel de huius exaſciatiſſimi operis vtilitate ac praeſtantia plura commemorarem: ac proinde id vnum mihi relictum intelligo, vt quaedam, quae ad illuſtrandum opus pulcherrimum quodam modo facere videntur, eo, quo calamum vltro ſubierint, ordine breuiter tecum, candide lector, communicem.

Quum vir illuſtris *adnotationes* illas vberrimas, quarum paullo ante meminimus, *ad orationem* I. Iuliani in Berolinenſi aliquot annorum otio adornaret, incidit inter alia in locum illum notatu digniſſimum (*b*): Οὐ τοῖς κοινοῖς ἐφ' ἁπάντων τῶν αὐτοκρατόρων δικαίοις χρωμένη. Λέγω δὲ, ὅτι κἂν ἀλλαχόθεν τυγχάνωσι, τὸ μετέχειν ἅπαντας ἤδη τοῦ πολιτεύματος: καὶ τοῖς ἐκεῖθεν ἡμῖν καταδειχθεῖσιν ἔθεσι καὶ νόμοις χρώμενοι πολῖται γεγόνασι: *non communibus illis, quae in omnibus ceteroquin imperatoribus vſurpare ſolet, iuribus nixa, puta, etſi aliunde orti ſint, tamen, quod omnes iam ad ciuitatem ſint adſcripti, quodque editis illinc moribus ac legibus vtantur, pro ciuibus ſuis ſint habendi.* Quemadmodum igitur ea occaſione non poterat non meminiſſe *legis* 17. *D. de ſtat. hom.* qua, *qui in orbe Romano ſunt, omnes ex conſtitutione imperatoris* Antonini *ciues Romani effecti eſſe* dicuntur: ita ſtatim animaduertit, eam a pleriſque iuris interpretibus male habitam, ac vix ab vllo recte intellectam eſſe, ac proinde ſpem fecit, ſe illam aliquando ſingulari commentario illuſtra-

(*a*) Vide eius *adnotationes ad* Herodotum, *pag.* 818. 835. 841. 912. 923. *ſequ.* 938. et ad Tacitum, *Tom. I. pag.* 84. 85. 282. 305. 403. 548.

(*b*) Iulian. *Orat. I. pag.* 5.

ſtraturum. Tria autem ſunt potiſſimum, in quibus intelligendo fecerant ICti, vt nihil intelligeremus. Primo enim, quum legiſſent, non modo poſt ANTONINOS, ſed et ipſis IVSTINIANI temporibus tum ſeruos, tum libertinos Latinos ac dedititios ſuperfuiſſe [a], hoſque exſortes vixiſſe iuris connubii, commerciorum, ac teſtamenti factionis [b]: fuere, qui vel de re ipſa dubitarent, quae in illo VLPIANI fragmento narratur, vel huius ſenſum in partem plane aliam detorquerent. Hinc alii falcem criticam expedientes pro *in orbe Romano* reſcribendum putarunt *in vrbe Romana*, iſque error, priuſquam ab ANDREA ALCIATO [c] animaduerteretur, editiones fere omnes inquinauerat. Alii Florentinam lectionem ſollicitare veriti, edoctique a IACOBO CVIACIO [d], HVGONE DONELLO [e], et ANTONIO FABRO [f], beneficium illud ad totum quidem Romanum orbem, nec tamen ad libertinos vel ſeruos, ſed ad ingenuos tantum pertinuiſſe, hos ſaltim non iure optimo maximo, ſed ſine ſuffragio et ſpe adipiſcendorum honorum ciues factos, Latiniſque non multo minoris fuiſſe conditionis contendebant. Quam ſententiam poſt ANDREAM ALCIATVM alioſque praecipue THEODORVS RICQVIVS [g] et REINARDVS BACHOVIVS [h] defenderunt. Vt non dicam iam, quid olim gloſſatores, quid poſtea alii, ac nouiſſime VLRICVS HVBERVS [i] de ſenſu legis pulcherrimae diſſeruerint, quum nemo fere fuerit, cui crucem non figeret egregium iſtud VLPIANI fragmentum. Deinde et de aetate huius conſtitutionis, qua ius ciuitatis orbi Romano datum eſſe dicitur, parum conſtabat, aliis eam cum CHRYSOSTOMO [k] imperatori Hadriano; aliis, auctore IVSTINIANO [l], Antonino Pio; aliis denique ob locum AVRELII VICTORIS [m] Marco Antonino Philoſopho tribuentibus, praeter paucos, veluti WESENBECIVM [n], SAMVELEM PETITVM [o], et HVBERVM [p], quibus aliquid primum ſuboluit de Antonino Caracalla, quia is ab VLPIANO

[a] *L. vn. C. de Lat. libert. toll. l. vn. C. de dedītit. lib. toll. Novell.* LXXVIII. *cap.* 5.

[b] VLPIAN. *Fragm. tit.* 5. §. 3. *tit.* 19. §. 3. *tit.* 20.

[c] *Diſpunct.* II. 22.

[d] *Obſeruation.* IIII. 5.

[e] *Comment. iur. ciuil.* II. 16.

[f] *Iuriſpr. Libr.* I. *tit.* 5. *pr.* 3. et *tit.* 9. *pr.* 2.

[g] *Ad* TACIT. *pag.* 335.

[h] *Ad* TREVTLERVM, *Diſput.* II. *theſ.* 4. *lit.* C.

[i] *Eunom. Roman. ad librum* I. *Pandect. pag.* 55.

[k] *Ad Acta apoſtolorum, cap.* 45. *pag.* 875.

[l] *Novell.* LXXVIII. *cap.* 5.

[m] *In Marco Antonino.*

[n] *Paratitl. Digeſtorum, tit. de ſtat. hom. ſub fin.*

[o] *De legibus Atticis, pag.* 136.

[p] *Eunom. Rom. ibid.*

Digitized by Google

PIANO et PAVLLO imperator Antoninus plerumque vocari ſoleat [a]. Quam reliquorum omnium inaduertentiam eo magis mireris, quo certiora doceri potuiſſent ab HENRICO VALESIO, cuius *Excerpta Peireſciana* iam ab anno 1634. lucem viderant; a CLAVDIO SALMASIO [b], qui quinquennio poſt in libro *de modo vſurarum*; ac denique a IO. HENR. BOECLERO [c], qui medio ſaeculo ſuperiore totam legis hiſtoriam auditorio frequentiſſimo, cui et ſtudioſi iuris quamplurimi intererant, accurate explicauerat. Enim vero omnium in animis tam altas radices egerat praeiudicata opinio de alterutro Antoninorum, vt nec HVGO GROTIVS [d], quamuis *Excerpta Peireſciana* legiſſet, exuere illam animoque euellere potuerit. Denique et occaſio editae conſtitutionis adeo omnes iuris interpretes fugit, nemo vt eorum fuerit, quin tamquam inſigne atque inaeſtimabile quoddam beneficium laudarit, quod peſſimus princeps non honoris cauſſa, ſed vt exhauſtum largitionibus fiſcum vectigali viceſimario locupletaret, orbi Romano obtruſerat. Atqui has tenebras omnes feliciter diſcuſſit ſplendidum orbis litterarii ſidus, EZECHIEL SPANHEMIVS, edito hoc luculentiſſimo commentario, in quo et innumera alia, quae adhuc abſtruſa atque omnibus fere ignota videbantur, adeo in clariſſima luce collocauit, vt quod CAROLVS SIGONIVS in libris *de iure ciuium Romanorum*, *Italorum*, *et prouinciarum* vtiliſſimis, et ex viri celeberrimi, IO. GE. GRAEVII ſententia [e] ſub auſpicia ſtudii iuridici merito legendis, et in ſuccum ac ſanguinem conuertendis, vel praetermiſerat, vel perperam ſcripſerat, id omne ipſe explanarit egregie, nihilque reliqui fecerit, quod ſciret ad antiquitatum iuris conſultis praecipue ſcitu neceſſariarum cognitionem vllo modo pertinere. Sunt equidem, quae vel emendari, vel illuſtrari, vel ſuppleri poſſent, ſi quis harum litterarum paullo peritior ſerio id agere vellet: ſed quis auderet, quaeſo, huic purpurae adſuere lacinias? quem non puderet Iliada poſt Homerum ſcribere? Ne tamen temerarium tibi meum hoc iudicium videatur: pauca ex iis, quae iam olim retuleram in aduerſaria, veluti per lancem ſaturam tecum communicabo.

Exercitationis I. capite 8. pag. 66. viro illuſtri neſcio quo fato exciderunt verba: *Latini liberti, quales lege Iunia Norbana ſunt primum*, vt

[a] L. 4. D. *de offic. proconſ. l.* 3. §. 4. D. *de adminiſtr. tutor. l.* 4. D. *de cenſ. l.* 4. §. 10. D. *de extraord. cognit.*

[b] *Cap.* 19. *pag.* 854. *ſequu.*

[c] *Hiſtor. ſaec. III. cap.* 2. §. 16. *pag.* 102.

[d] *Florum ſparſ. ad ius Iuſtin. pag.* 94.

[e] *Praefat. Theſaur. antiquit. Rom. Tomo I. praemiſſa.*

vt in eodem fragmento dicitur, et ſub AVGVSTO, *quidem inducti.* Ea errori calami tribueremus, niſi ſimilia repeterentur *pag.* 187. Et tamen legem Iuniam Norbanam non Auguſti temporibus, ſed ſub Tiberio, a. v. c. 771. *M. Iunio Silano* et *L. Norbano* coſſ. latam eſſe, conſtat.

Quod eiuſdem *exercitationis capite 9. pag.* 78. tradit laudatiſſimus SPANHEMIVS, ius illud ſuffragiorum, in coloniis ferendorum, et ſub diem comitiorum Romam mittendorum, non ad vniuerſam Italiam, ſed ad duas et triginta colonias ab Auguſto conditas pertinuiſſe, illud tantum abeſt, vt ex adducto loco SVETONII [*a*] probari poſſit, vt diſerte referat auctor ille locupletiſſimus, Auguſtum per hoc *Italiam*, (non iſtas tantum per Italiam colonias,) *iure et dignatione vrbis quodam modo parte aliqua adaequaſſe*, id quod iam olim ab ISAACO CASAVBONO [*b*], et nuper a viro adcurate docto, CHRISTIANO GOTLIEB SCHVVARZIO [*c*] obſeruatum eſt.

Capite eiuſdem *exercitationis* 11. *pag.* 82. *ſequ.* fuſe agit auctor de legibus, tum Iulia, tum Plotia, ex quibus ius ciuitatis, finito bello Marſico, cum ſociis ac Latini nominis, ac denique cum vniuerſa Italia communicatum eſt. Priorem latam dicit non a Caio Iulio, ſed a L. Iulio Caeſare, P. Rutilii in conſulatu collega, a. v. c. 663. At paullo poſt *pag.* 84. auctorem iſtius legis ipſe vocat Caium Iulium Caeſarem, ſiue μνημονικὸν ſit illud ἁμάρτημα, ſiue, quod magis crediderim, error operarum. Et ſane de Lucio etiam Caeſare non omnia expedita ſunt, quia anno proxime antecedente Sextus Iulius Caeſar cum L. Marcio Philippo faſces tenuit, cui hanc legem tribuere non dubitat FRANCISCVS HOTOMANVS [*d*]. Sed veroſimiliorem tamen eſſe SPANHEMII noſtri ſententiam, et ipſe fateor, et idem, quem paullo ante laudaui, celeberrimus SCHVVARZIVS [*e*] pluribus oſtendit.

Capite 14. prioris exercitationis *pag.* 112. elegans occurrit obſeruatio de Aegyptiis, lege publica a ciuitate Romana ſeiunctis, quam tamen vir illuſtris, qua erat modeſtia, ſe AEGIDIO MENAGIO [*f*] ex parte debere, ingenue fatetur. At MENAGIO iam praeiuerat IACOBVS CVIACIVS [*g*], quamuis hic ſolum IOSEPHI teſtimonium ex libris aduerſus APIONEM grammaticum in promtu habuerit. Cauſſam huius inſti-

[*a*] In *Auguſto*, *cap.* 46.
[*b*] *Ad* SVETON. *loc. cit.*
[*c*] *Diſſertat. de iure Italico*, *cap.* 1. §. 6. *pag.* 17.
[*d*] *De leg. Roman.* voce: *lex Iulia.*
[*e*] *Ibid.* §. 4. *pag.* 8. 9.
[*f*] *Amoenitat. iur. cap.* 30.
[*g*] *Obſeruation. I.* 35.

tuti Aegyptiorum ἀπήχειαν eſſe ſtatuit ipſe Aegyptius, ISIDORVS PELVSIOTA (a), ab auctore noſtro citatus. CVIACIVS addit Aegyptiorum nouarum rerum ſtudium, opulentiam, et ob quam Diocletiano imperatori, teſte SVIDA (b), quam maxime ſuſpecti fuerint, τὴν χυμείαν ἀργύρου καὶ χρυσοῦ. Sed, ex mea quidem ſententia, nullam harum rationum imperatoribus, eam legem ferentibus, in mente fuiſſe, veroſimile eſt. Neque enim peiores Aegyptii Cretenſibus, Cilicibus, Cappadocibus, τρισὶ κάππα κακίς, neque rerum nouarum ſtudioſiores Gallis, neque Afris et Arabibus ditiores fuerunt, quos tamen a ciuitatis iure nemo excluſit. Ipſa quoque SVIDAE narratio Graeculi alicuius recentioris, chemiae dediti, ſomnium redolet, nec credibile eſt, Diocletianum, principem auarum, combuſturum fuiſſe libros, vnde tanta ſpes auri effulgebat, ac non potius eos in rem ſuam verſurum, ſi tales in Aegypto reperiſſet. Potius religione prohibebantur Romani, quo minus Aegyptum reliquis prouinciis aequipararent. Diuulgatum enim fuerat, neſcio quod oraculum, quod Aegyptios libertatem recuperaturos pollicebatur, ſimul ac ibi conſpicerentur faſces et praetexta Romanorum. Rem refert TREBELLIVS POLLIO (c). Quum enim Gallienus Theodoro cuidam proconſulare imperium per Aegyptum decerneret, conſilia haec turbarunt ſacerdotes, interferentes cauſſam, faſces ingredi Alexandriam non licere: *dici enim apud Memphim in aurea columna Aegyptiis litteris ſcriptum, tum demum Aegyptum liberam fore, quum in eam veniſſent Romani faſces et praetexta Romanorum.* Haec vero genuina cauſſa eſt, cur Aegyptios ciues fieri nollent, ne praetextati conſpicerentur in Aegypto. Haec cauſſa vera, cur nec ſenatori fas eſſet, in Aegyptum ingredi, nec proconſuli vel legato Auguſti Aegyptus committeretur, ſed non niſi praefecti Auguſtales et iuridici, nullis inſtructi faſcibus, in tam fatalem prouinciam cum imperio irent.

Pulcherrima ſunt, quae exercitationis eiuſdem *capite* 17. *pag.* 145. *ſequ.* de quaeſtione, an Chriſtiani aliquando in Pandectis noſtris perſtringantur? diſſerit auctor celeberrimus. Et recte omnino aduerſus ALCIATVM, BVDAEVM, alioſque negat, loca, in quibus vel *Iudaeorum*, vel *Iudaicae ſuperſtitionis* mentio fit (d), ad Chriſtianos pertinere

(a) *Libr. I. epiſt.* 489.
(b) *Pag.* 741. *edit. Geneu.* 1619.
(c) In *Aemiliano.*
(d) *L.* 15. *§.* 6. *D. de excuſat. tutor. l.* 3. *D. de decur.*

nere. Vt enim primis eccleſiae temporibus Chriſtianos cum Iudaeis confuderint Romani, veluti Claudius imperator apud SVETONIVM (*a*), et LVCAM (*b*), EPICTETVS (*c*), et alii, de quibus poſt alios CHRISTIANVS KORTHOLTVS (*d*): notiores tamen VLPIANI temporibus erant Chriſtiani, quam vt a Iudaeis non facile diſtinguerentur. Dum etiam *pag.* 145. ſcribit noſter: *nec vlla ceteroquin de Chriſtianis in toto Pandectarum opere ſit mentio*: omnes ſibi facile conſentientes habebit, ſi de ipſo Chriſtianorum vocabulo quaeratur. Quis enim permiſſurum fuiſſe credat IVSTINIANVM, Chriſtianum principem, vt collectores aliquid, quod religioni Chriſtianae parum honorificum eſſet; in Pandectas admitterent? At diſſimulato nomine Chriſtianos aliquando pupugiſſe veteres iuris auctores, eorumque loca ſiue dolo malo TRIBONIANI, (quem HESYCHIVS (*e*) et SVIDAS (*f*) ἕλληνα, καὶ ἄθεον, καὶ ἀλλότριον, κατὰ πάντα τῆς τῶν χριστιανῶν πίστεως, *gentilem*, *impium*, *et a Chriſtiana religione prorſus alienum* fuiſſe perhibent) ſiue, quod magis ſuſpicor, eius et συνέργων inaduertentia in Pandectas relata eſſe, perſuaſiſſimus ſum. Quae enim VLPIANVS (*g*) *de iureiurando, quod propria ſuperſtitione iuratum eſt*, itemque de *iureiurando improbatae religionis* diſſerit, ea procul dubio ad Chriſtianos illorum temporum pertinent, qui, reprobato *iureiurando per genium Caeſaris*, non niſi *per deum*, *per Chriſtum*, *et per principis ſalutem*, iurare audebant (*h*). Nec alio referenda, quae idem VLPIANVS (*i*) ſcribit alibi: *medicos fortaſſis quis accipiat etiam eos, qui alicuius partis corporis vel certi doloris ſanitatem pollicentur, vt puta ſi auricularius, ſi fiſtulae, vel dentium. Non tamen; ſi incantauit, ſi imprecatus eſt, ſi, vt vulgari verbo* IMPOSTORVM *vtar*, EXORCIZAVIT. *Non ſunt iſta medicinae genera, tametſi ſint, qui, hos ſibi profuiſſe, cum praedicatione adfirment.* Proprium id erat eorum temporum Chriſtianis, vt daemones eiicerent, eoſque, quibus tale θαυματουργίας χάρισμα diuinitus obtigerat, adpellarent *exorciſtas*, ceu te-

(*a*) In *Claudio*; *cap.* 25.

(*b*) *Actor.* XVIII. 2. iuncto EVSEB. *Hiſtor. eccleſ.* II. 18.

(*c*) ARRIAN. *Diſſert. Epictet.* II. 9.

(*d*) *Obtrectat. pagan.* I. 3. §. 6.

(*e*) *De viris illuſtribus*, vbi de Triboniano.

(*f*) In voce Τριβωνιανός.

(*g*) L. 5. §. 1. D. *de iureiur.*

(*h*) TERTVLLIANVS *Apologet. cap.* 32. ORIGENES *aduerſus Celſum*, *libr.* VIII. EVSEBIVS *Hiſtor. eccleſ.* IIII. 15. Addatur EV. OTTONIS *Diſſertatio de periurio per genium principis*, *cap.* 2. §. 7. *ſequ.*

(*i*) L. 1. §. 3. *D. de extraord. cognit.*

ſtes locupletiſſimi adfirmant [a], et in his quidam VLPIANO σύγχρονοι; veluti THEOPHILVS [b], ORIGENES [c], CYPRIANVS [d], et alii, quorum teſtimonia vir doctiſſimus, HENRICVS DODWELLVS, [e] diligenter collegit. Prorſus etiam in Chriſtianos faba cuditur, dum idem VLPIANVS [f] ſcribit: *quiſquis illicitum collegium vſurpauerit, ea poena tenetur, qua tenentur, qui hominibus armatis loca publica vel templa occupaſſe iudicati ſunt.* Praeterquam enim, quod a Chriſtianiſmi incunabulis nihil eius cultoribus magis vitio datum eſſe nouimus, quam quod collegia illicita, religionis obtentu, vſurparent, et hetaerias tam ſeuere prohibitas facerent [g]: textus ille depromtus eſt ex VLPIANI opere *de officio proconſulis*, cuius *libro VII.* eum nefaria principum reſcripta aduerſus Chriſtianos collegiſſe, tradit LACTANTIVS [h]. Scio equidem, viros doctiſſimos, et in his nuper PETRVM TOVLLIEV ſingulari oratione, demonſtrare conatos, DOMITIVM illum, cuius libri *de officio proconſulis* a LACTANTIO memorantur, ab VLPIANO noſtro diuerſum fuiſſe, quia ille libros VII. hic, teſte indice Florentino, decem de ea re ſcripſerit. Sed ſcio etiam haec omnia corruere, ſi cum IACOBO CVIACIO [i] et AEGIDIO MENAGIO (k) apud LACTANTIVM non *libros VII.* ſed *librum ſeptimum* legamus, quali librariorum errore in numeris cardinalibus et ordinalibus nihil omnino frequentius eſſe, a IOANNE CLERICO (l) obſeruatum eſt.

Exercitationis poſterioris *capite* 2. *pag.* 186. recte noſter refellit ICtum eximium, IOANNEM VOETIVM (m), qui conſtitutionem de orbe Romano iure ciuitatis donando aut Antonino Pio, aut Marco vel ideo neceſſario tribuendam exiſtimat, quia alioquin locum non habuiſſet SC. Apronianum, quo permiſſum, vt ciuitatibus fideicommiſſa relinquerentur, niſi prius omnes per imperium ciuitates iura Quiritum eſſent conſequutae. Sed iis, quae hic erudite ſcripſit SPANHEMIVS, addi poteſt argumentum, quod iuſto plus probat, nihil omnino probare videde-

[a] IVSTIN. MART. *Apolog.* I. *pag.* 45. *Apolog.* II. *pag.* 19. *Dialog. cum Triphon. pag.* 269. 302. 361. IRENAEVS II. 57 TERTVLL. *ad Scapul. cap.* 23. 26. 37. et paſſim.

[b] *Aduerſ. Autolyc. pag.* 77. *ſeqq.*

[c] *Aduerſus Celſum libr.* I. *pag.* 20.

[d] *Epiſtol.* LXXVI. *ad Magnum.*

[e] *Diſſertat. Irenaic.* II. §. 29. *ſeqq.*

[f] L. 2. D. *de colleg. et corpor.*

[g] PLINIVS *Epiſt.* X. 97.

[h] *Inſtit. diuin.* V. 15.

[i] *Obſeruation.* X. 34.

[k] *Amoenitat. iur. cap.* 12.

[l] *De arte critica*, *Part.* III. *ſect.* 1. *cap.* 12. §. 9. *ſequ.*

[m] *Ad Pandect. Tom.* I. *pag.* 51.

deri. Ex eodem enim VOETII argumento colligi poterit, iam Hadriani temporibus, ac multo ante Antoninorum iſtorum imperium, conſtitutionem iſtam prodiiſſe. Iam enim ſub Hadriano exſtitiſſe SC. Apronianum, contra CVIACIVM (*a*) obſeruauit ANTONIVS SCHVLTINGIVS (*b*), idque vel inde ſatis adparet, quod IVLIANVS (*c*), quem ſub Hadriano, et initiis Antonini Pii floruiſſe nouimus, illius non obſcure meminit. Et fuere ſane Apronii vel Aproniani, Vipſtanorum cognomine nobiles, de quorum gente THOMAS REINESIVS (*d*) et CHRISTOPHORVS ADAMVS RVPERTVS (*e*) egerunt, ſub Hadriano celeberrimi, eorumque conſulatus non tacent faſti ad a. v. c. 870. et 876. (*f*), vt alterutrum horum conſulum de hoc SCto ad ampliſſimum ordinem retuliſſe, admodum probabile ſit.

Eiusdem exercitationis *capite* 5. *pag.* 220. verba CAII (*g*) de manumiſſione in eccleſiis facta, explicaturus illuſtris SPANHEMIVS, non mirandum continuo eſſe ait, a gentili homine adhibitum eſſe *eccleſiae* nomen, quum illud et a POLYBIO, ARISTIDE, PLINIO, aliiſque ſcriptoribus Graecis et Latinis pro *concione* vel *coetu* vſurpatum, et alia quoque vocabula, quae deinde Iudaei et Chriſtiani adoptarint, veluti *ſynagoga*, *ſynedrium*, *apoſtoli*, a gentilibus alio ſenſu adhibita ſunt. Quam ob rem hanc eſſe putat CAII ſententiam, *ſeruos manumitti aut teſtamento, aut in eccleſia, aut ante conſulem*, id eſt in concione ciuium Romanorum per cenſum, vel in conſilio ante conſulem. Acuta ſane diuinatio, qualem et SAM. PETITO (*h*) video in mentem veniſſe, ſed quam tamen ſolidam eſſe non exiſtimo: primum, quod nemo veterum, quod ego ſciam, vocabulo ἐκκλησία pro cenſu vel conſilio conſulum vſus ſit: deinde, quod ANIANVS CAII Inſtitutiones non integras et ſinceras, ſed more iſtius ſaeculi paſſim interpolatas, et ad aeui ſui mores inflexas reliquerit poſteris: vt adeo manumiſſio illa in eccleſia, ducentis fere annis poſt CAII tempora a Conſtantino M. inducta (*i*), non minus ANIANI manum prodat, quam quae alio loco (*k*) *de eccleſiis, id eſt, templis dei, iiſque patrimoniis ac ſubſtantiis, quae ad eccleſiaſtica iura pertinent*, CAII textui inſeruit. Quis, niſi qui CAIVM Chriſtianae religioni addictum fuiſſe ſtatuit (*l*),

 talia

(*a*) *Adnotat. ad* VLPIANI *Fragmenta*, *tit.* 22. §. 5.

(*b*) *Iuriſprud. vet. anteiuſtin. pag.* 635.

(*c*) L. 27. *pr.* D. *ad SC. Trebell.*

(*d*) *Inſcript. pag.* 110. et *Epiſtol. ad* RVPERT. LIII. *pag.* 498.

(*e*) *Epiſtol.* XXXXVIII. *ad* REINES. *pag.* 448.

(*f*) NORIS. *Epiſt. conſular. pag.* 442.

(*g*) *Inſtitut. libr. I. tit.* 1. §. 1. et *tit.* 2. §. 1.

(*h*) *Ad leges Atticas*, *pag.* 234.

(*i*) SOZOM. *Hiſtor. eccleſiaſt. I.* 9.

(*k*) *Inſtitut. II.* 1. §. 1.

(*l*) ANTON. AVGVSTIN. *Emendation. I.* 5. Ad-

talia a CAIO proficiſci potuiſſe credat, ac non potius CVIACIO [a] ſuffragetur, talia ab ANIANI manu eſſe, iam olim ſuſpicanti.

Capite 8. eiuſdem exercitationis *pag.* 265. ex inſtituto agit de edicto perpetuo, tum *vrbano*, tum *prouinciali*, quae multis obſeruationibus augeri poſſent. Nos more noſtro quaedam, nec vbiuis obuia, conſectabimur. Magiſtratuum poteſtatem omnem in *imperando*, *iure dicundo*, *referendo*, atque *auſpicando* poſitam fuiſſe, ex CICERONE [b] conſtat, et iam pridem a CAROLO SIGONIO [c] obſeruatum eſt. Ad *imperium*, praeter *vocationem* et *prehenſionem*, praecipue pertinebat *ius edicendi*, adeo proprium Romanis magiſtratibus, quibus aliquid erat imperii, vt non modo PLVTARCHO [d] edicta dicantur διαγράμματα ἀρχόντων, *praecepta magiſtratuum*, ſed et TIBVLLO [e] *ſub imperium venire* dicantur bona, quae ex praetoris edicto diſtrahuntur. Ita enim vir clariſſimus IO. FRID. GRONOVIVS [f] acute interpretatur locum poetae elegantiſſimi:

Quin etiam ſedes iubeat ſi vendere auitas;
Ite ſub imperium; ſub titulumque, Lares.

Hinc iam Ancum regem διαγραφὰς περὶ τῶν ἱερῶν, *edicta de rebus ſacris* in tabulis quernis propoſuiſſe, memoriae prodidit DIONYSIVS HALICARNASSEVS [g], qui et alio loco [h] aeque ac LIVIVS [i] mentionem facit edicti a Seruio Tullio rege de luſtro condendo propoſiti. Regum exemplo et conſules edicta propoſuerunt, quorum paſſim meminerunt GELLIVS [k], LIVIVS [l], PLINIVS [m], CICERO [n], SVETONIVS [o] et alii. Inprimis celebrantur edicta cenſorum, quibus de iis, quae ad diſciplinam et mores ciuium, coërcendamque luxuriam pertinere videbantur, populum monebant. Meminerunt eorum PLINIVS [p], GELLIVS

5. Addatur EV. OTTONIS *Praefatio*, *Tomo* I. *Theſaur. iur. ciuil.* praemiſſa.

[a] *Obſeruation.* VII. 16.

[b] *De legibus*, III. 3. et 4.

[c] *De iure ciu. Roman.* I. 20.

[d] *In vita Marcelli.*

[e] *Eleg.* II. 4.

[f] *Obſeruation.* II. 6. *pag.* 150.

[g] *Antiquitat. Roman. libr.* III. *pag.* 178.

[h] *Libr.* IIII. *cap.* 49.

[i] *Hiſt.*, I. 44.

[k] *Noct. Attic.* XIII. 15.

[l] *Hiſt.* XXIII. 32. XXIIII. 11. XXXVIIII. 17.

[m] *Hiſtor. natural.* XXXIIII. 14.

[n] *Ad Attic. epiſt.* II. 21.

[o] In *Iulio*, *cap.* 20.

[p] *Hiſtor. natural.* XIII. 3. XIIII. 14.

LIVS [*a*], SVETONIVS [*b*], ex quo et Claudium imperatorem in cenſura ſua veterem edicendi morem renouaſſe nouimus [*c*]. Quin et perpetuum illud, vel vt rectius dicam, tralatitium edictum habuiſſe cenſores, ex CORNELIO NEPOTE [*d*] diſcimus, qui de M. Porcio Catone: *Cato*, inquit, *cenſor cum eodem Flacco factus, ſeuere praefuit ei poteſtati. Nam et in complures nobiles animaduertit, et multas res nouas in edictum addidit, quare luxuria reprimeretur, quae iam tum incipiebat pullulare.* Addere enim aliquid edicto nemo poteſt, niſi iam ante huius modi edictum exſtiterit, quod tamquam legem obſeruet ciuitas. Multo magis ergo dictatores in re trepida creati edicta proponere poterant, quae *pro Numine ſemper obſeruata* eſſe, dicit Papirius dictator apud LIVIVM [*e*], qui et alibi [*f*] edicti a M. Valerio dictatore propoſiti meminit. De reliquis magiſtratibus dicemus breuius. Praetorum, aedilium, ac proconſulum edicta nemo ignorat. At non aeque inter omnes conſtat, et reliquos praetores, veluti peregrinum eoſque, qui quaeſtiones publicas erant ſortiti, edicta propoſuiſſe. Et prius tamen ex VALERIO MAXIMO [*g*] et THEOPHILO [*h*]; poſterius ex vetere commentario de anquiſitione M. Sergii, T. Quinctium Trogum capitis accuſantis, apud VARRONEM [*i*], nec non ex PLINIO Iuniore [*k*] perſpicue probari poteſt. Ceterum et illud haud praetermittendum videtur, praetorum vnumquemque ius edicendi habuiſſe, niſi forte rei grauitas aliud exigere videretur. Tunc enim non modo totum praetorum collegium de nouo edicto conſultabat, ſed et aliquando in conſilium adhibebat tribunos plebis, ceu docet exemplum apud CICERONEM [*l*]. Non idem autem licuiſſe videmus tribunis plebis, qui, eodem teſte CICERONE [*m*], non niſi de collegii ſententia edicebant: quod et de aedilitiis edictis obſeruat CVIACIVS [*n*], et rationem inde reddens, cur in aedilitio edicto non dicatur: *iudicium dabo*, vti in praetorio, ſed: *iudicium dabimus*, [*o*]. Sic vidimus edicta regum, conſulum, cenſorum, dictatorum, praetorum, tribunorum plebis, aedilium. Sed et reliqui magiſtratus ea poteſtate gaudebant. ALEXAN-

[*a*] *Noct. Attic.* XV. 11.
[*b*] *De claris rhetoribus*, *cap.* 1.
[*c*] SVETON. *Claud. cap.* 16.
[*d*] In *Catone*, *cap.* 2.
[*e*] *Hiſt.* VIII. 34.
[*f*] *Hiſt.* VII. 28.
[*g*] *Hiſt.* I. 3. §. 2.
[*h*] *Ad* §. 7. *Inſtit. de iur. nat. gent. et ciuil.*
[*i*] *De lingu. Lat.* V. 9. *pag.* 63. *edit.* SCALIG.
[*k*] *Epiſt.* V. 21.
[*l*] *De officiis*, III. 20.
[*m*] *In Verrem*, I. 41.
[*n*] *Obſeruation.* XXV. 16.
[*o*] L. 1. D. *de aedilit. edict.*

Alexander enim imperator [*a*] meminit etiam *formae a praefecto praetorio datae.* Forma autem nihil aliud eſt in iure noſtro, quam edictum, a magiſtratu propoſitum, ceu ex locis quam plurimis conſtat [*b*]. Praefecti vrbi Turcii Aproniani edicta bina integra exſtant in marmore apud Barnabam Briſſonium [*c*] et Ianum Gruterum [*d*]. Sub praefecti aerario edicto obaeratum pependiſſe Claudium, refert Suetonius [*e*]. Nec minus certum eſt, magiſtratus, qui in prouincias cum imperio ibant, edicta propoſuiſſe, quamuis de legatis Auguſt. pro conſule vel pro praetore nonnulli dubitent. Sane enim Guido Panciroлus [*f*] iis iure praetorio obtigiſſe prouincias, adeoque et edicendi ius fuiſſe, plane negat: primum, quia nec de cauſſis ſtatus exemplo proconſulum cognoſcere potuerint [*g*], nec de agnoſcendis liberis [*h*]: deinde quia Vopiscus [*i*] auctor ſit, Probum imperatorem demum permiſiſſe patribus, *vt ius praetorium praeſidibus darent.* Enim vero, quantumuis haec ſpecioſa ſint, ratio tamen omnino fugit virum doctiſſimum. Quum in Syriam iuiſſet Cn. Piſo, (quam prouinciam tunc Caeſarum fuiſſe, docuit Henricus Norisius [*k*],) diſerte apud Tacitum [*l*] ait Domitius Celer, *Piſonem, non Sentium, Syriae praepoſitum, huic faſces et ius praetoris, et legiones datas.* Quid hoc teſtimonio clarius? quid apertius? Nec Panciroli argumenta ita profecto comparata ſunt, vt propter ea vadimonium deſerere velimus. De liberali enim cauſſa praeſides non minus, quam proconſules cognoſcere potuiſſe, legibus [*m*] non paucis probant Merillius [*n*] et Lyklama [*o*]. In *lege* 1. autem *C. de ord. iudic.* quaeſtio non eſt, an praeſes de cauſſa liberali cognoſcat, ſed an dandus ſit iudex pedaneus in quaeſtione incidente de cauſſa ſtatus, quum ipſius cauſſae primariae de teſtamento Fabii praeſentis notio ad praeſidem pertineat? ceu vir antiquae eruditionis et fidei, mearumque Muſarum, dum viueret, amantiſſimus, Gerardus Noodtius [*p*], perſpicue demonſtrauit. De agno-

[*a*] L. 2. C. *de offic. praefect. praetor. Illyr.*

[*b*] L. 16. D. *de iudic. l.* 26. C. *de fideiuſſ. l.* 8. D. *de calumniat. l.* 14. D. *qui ſatisdar. cog. l. vlt.* D. *de inſp. ventr. l.* 1. C. *vti poſſid.*

[*c*] *De formulis*, *Libr.* III. *pag.* 291.

[*d*] *Inſcript. pag.* 746. *num.* 6. 7.

[*e*] *Claud. cap.* 9.

[*f*] *Lection. var.* I. 34. *III.* 17.

[*g*] L. 32. §. 7. D. *de recept. arbitr. l.* 1. C. *de ord. iudicior.*

[*h*] *Epiſt.* X. 77.

[*i*] *In Probo.*

[*k*] *Cenotaph. Piſan.* II. 16. §. 13. *pag.* 329.

[*l*] *Annalium* II. 77.

[*m*] L. 4. *D. de ingen. manumiſſ. l.* 1. *C. de ord. cogn. l. penult.* et *vlt.* C. *vbi cauſſ. ſtat. l. penult.* C. *ne de ſtat. defunct.*

[*n*] *Variantium ex* Cuiac. *II.* 1.

[*o*] *Membranar.* I. 16. IIII. 9.

[*p*] *De iuriſdict. Libr. I. cap.* 9.

agnoſcendis liberis et reſtitutione natalium an ipſe cognoſcere poſſit dubitabat PLINIVS, non tamen, quod ipſe ſe ius praetorium non habere exiſtimaret, ſed quod SCtum ad ea cauſſarum genera pertinens tantum de proconſulibus loqueretur, iſque ſibi religioni duceret authenticam eius interpretationem ſibi arrogare. Et quis miretur, quaeſo, principes ſibi quaedam reſeruaſſe, quae a legatis ſuis cognoſci nollent, quamvis his dediſſent ius praetorium, et talem notionem in honorem ſenatus proconſulibus conceſſiſſent. Huius generis autem fuiſſe reſtitutionem natalium, nemo ignorat, qui in arte noſtra non plane hoſpes eſt [a]. Denique, quidquid VOPISCVS in loco paullo ante adducto Probo imperatori tribuit, plane antiquum eſt. *Permiſerat ille patribus, vt proconſules crearent*, at idem iam Auguſtus, eiuſque ſucceſſores permiſerant, *vt proconſules legatos darent*, at nec id nouum eſſe, vel titulus Digeſtorum *de officio proconſulis et legati* euincit, ac proinde et *ius praetorium praeſidibus datum* non inter noua erit, ſed vetera, a ſuperioribus principibus abolita, et a Probo reſtituta ſenatui. Et quid opus eſt verbis, vbi ipſa rei documenta exſtant? Petronii enim, legati Aug. in Syria, edictum ad Doritas integrum exſtat apud IOSEPHVM [b]. Et PLINIVS [c], non modo ſe edicto prohibuiſſe hetaerias, fatetur, ſed et Seruilium Caluum, qui ante ipſum Bithyniae praefuerat, relegatos a ſe in triennium edicto reuocaſſe, refert [d]. Quin quum frequentius per epiſtolas Traianum imperatorem conſuleret, hic ſe ideo prudentiam PLINII elegiſſe profitetur, *vt formandis* iſtius prouinciae moribus ipſe moderaretur, et ea conſtitueret, quae ad perpetuam eius prouinciae quietem eſſent profutura [e]. Id quod ſane non aliter, quam per edictum fieri potuit. Praeter magiſtratus edicendi ius habebant imperatores et duces belli, immo et pontifices maximi et decemuiri ſacrorum. Edictorum in caſtris propoſitorum exempla exſtant apud DIONEM CASSIVM [f], SALLVSTIVM [g], HIRTIVM [h], ARRIVM MENANDRVM [i], et alios, inter quos DONATVS [k], *edicta praetoris et imperatorum exercitus eſſe*, ad locum TERENTII:

——— ——— *miles nunc adeo edico tibi*,

obſeruat. De pontificum maximorum edictis, quorum exempla apud TACI-

[a] L. 1. *D. de natal. reſtitut.*

[b] *Antiquitat. Iudaicar. Libr.* XVIIII. *cap.* 6.

[c] *Libr.* X. *epiſt.* 97.

[d] *Libr.* X. *epiſt.* 64.

[e] *Lib.* X. *epiſt.* 118.

[f] *Excerpt. Peireſc. pag.* 601.

[g] *Bell. Iugurth. cap.* 45.

[h] *De bello Africano*, *cap.* 46.

[i] L. 4. §. 13. *D. de re milit.*

[k] *Ad* TERENT. *Eunuch. act.* IIII. *ſcen.* 7. *v.* 36.

Tacitvm [*a*], et in *actis vrbanis* apud Pighivm [*b*], Reinesivm [*c*], et Dodvvellvm [*d*] ſuperſunt, ex inſtituto egerunt Iacobvs Gvtherivs [*e*] et Io. Andr. Bosivs [*f*]. Denique quod ad decemuiros ſacrorum attinet, eos Livivs [*g*] aliquando *ſupplicationem in biduum valetudinis cauſſa in vrbe et per omnia fora conciliabulaque edixiſſe*, memoriae prodidit.

Tam late ergo illa edicta proponendi facultas Romae patuit, vt eam regibus, conſulibus, cenſoribus, dictatoribus, praetoribus, tribunis plebis, aedilibus, praefectis praetorio, praefectis aerario, proconſulibus, praeſidibus, ducibus bellicis, pontificibus maximis, et decemuiris ſacrorum, idoneorum ſcriptorum teſtimonio vindicauerim, quum vulgo praeter praetores, aediles, et proconſules neminem illam imperii partem vſurpaſſe exiſtiment. Iam porro obſeruandum, quemadmodum proconſulis edicta alia *tralatitia*, alia *noua* fuiſſe, illuſtris Spanhemivs adcurate demonſtrauit, ita eamdem diuiſionem et ad reliqua omnia pertinuiſſe. Nam et *conſularis edicti* tralatitii meminit Gellivs [*h*]. Eadem vel *perpetuae iuriſdictionis cauſſa* proponebantur, vel *prout res incidebat* [*i*]. Haec Plinivs [*k*] eſſe ait, *quae ratio temporum reddi poſtulat:* vnde et *ex tempore facta*, *peculiaria* et *repentina* vocari ſolent a veteribus [*l*]. Illa quiſque magiſtratuum ſub auſpicia honoris proponebat, iiſque monebat, quo modo aut quo ordine ius dicturus eſſet de rebus ad iuriſdictionem ſuam pertinentibus; vnde poſtea naſcebatur *ius honorarium* [*m*]. Quare nec illi ſatis rem acu tangunt, qui ius honorarium, ex ſolis praetorum, aedilium, et proconſulum edictis natum exiſtimant, quum et conſules, et cenſores, et praefectos vrbi et praetorio, et alios magiſtratus edicta iuriſdictionis perpetuae cauſſa propoſuiſſe, ex locis ſupra iam adductis facile demonſtrari poſſit. Enim vero illa edicendi libertas partim ſub imperatoribus euanuit, partim arctis admodum limitibus circumſcripta eſt a temporibus Hadriani. Tunc enim cogitari coepit de edictis perpetuis. Ac ſane non ſolum edictum perpetuum *vrbanum* et prouinciale con-

[*a*] *Hiſtoriar. Lib.* II. *cap.* 91.
[*b*] *Annal. Rom. ad a. v. c.* 585.
[*c*] *Inſcript. claſſ.* IIII. *n.* 6.
[*d*] *In adpendice Praelectionum Cambden.*
[*e*] *De iure pontific. Lib.* I. *cap.* 12.
[*f*] *De pontifice Romano, cap.* 4. §. 1.
[*g*] *Lib. XV. cap.* 32.
[*h*] *Noct. Attic. Lib.* III. *cap.* 18.
[*i*] L. 7. *pr.* D. *de iuriſdict.*
[*k*] *Hiſtor. natur. Lib. XXXVII. cap.* 1.
[*l*] Cicero *in Verrem* III. *cap.* 14.
[*m*] L. 52. D. *de obligat. et act.*

conditum eſt, ſed et *aedilitium*, quod iam ſub Marco imperatore CAIVS; poſtea et PAPINIANVS, VLPIANVS, et PAVLLVS commentariis ſuis illuſtrarunt. Immo et *praefectorum praetorio edicta*, *formae* vel τύποι paullatim redacta ſunt in libros ſingulares, ſeu in edictum perpetuum, quod ſub ἐπαρχικῶν adducunt CONSTANT. HARMENOPVLVS [*a*] et BALSAMON [*b*]: de quibus ἐπαρχικοῖς quaedam haud proletaria obſeruarunt viri ſine exemplo maximi, IACOBVS CVIACIVS [*c*] et ANTONIVS AVGVSTINVS [*d*]. Ceterum quum praefecti praetorio ad Zenonis vſque tempora eiuſmodi ἐπαρχικοὺς τύπους vel γενικοὺς τύπους proponere conſueuerint [*e*]: non multo poſt ἐπαρχικὰ illa conſcribi coepiſſe oportet, quia iam CASSIODORVS [*f*] ſuo tempore edicta noua a praefectis praetorio proponi, diſerte negat.

Ceterum dum illuſtris auctor *vrbanum* ac *prouinciale* edictum ita diſtinguit, vt ea diuerſa fuiſſe, et *pag.* 276. illud ab Hadriano, hoc a Marco Antonino conditum eſſe exiſtimet, vulgarem quidem iuris conſultorum ſententiam ſequutus videtur, ſed non adeo firmis munitam praeſidiis. Quamuis enim et ipſe olim ita ſenſerim [*g*]: iam tamen intelligere mihi videor, vnum idemque fuiſſe illud edictum perpetuum, quod in vrbe *vrbanum*, in prouinciis *prouinciale* adpellatum eſt. Hinc CAII commentarii in edictum prouinciale, ceu iam IACOBVS GOTHOFREDVS [*h*] obſeruauit, eumdem per omnia ordinem ſeruant, quem ab VLPIANO et PAVLLO in explicando edicto vrbano ſeruari, animaduertimus. Hinc idem CAIVS, ſicubi verba edicti prouincialis recitat, promiſcue vtitur formulis: *ait praetor* [*i*], et *ait proconſul* [*k*]. Hinc denique tam multa in edicto perpetuo de municipiis et municipalibus magiſtratibus ſtatim in principio ſancita ſunt [*l*], quae ad praetoris iuriſdictionem tanto minus pertinent, quanto certius conſtat, intra centeſimum ab vrbe lapidem praefectum vrbi; in reliqua Italia praefectum praetorio ius dixiſſe. Sed de his omnibus alio fortaſſis loco plura diſſerendi occaſio erit.

Eadem *exercit. II. cap.* 19. *pag.* 464. erudite illuſtris auctor agit

 de

[*a*] *Libr.* II. *tit.* 25. §. 12.
[*b*] *Ad* PHOT. *Nomoc. tit.* 8. *cap.* 13.
[*c*] *Obſeruation. Libr. VI. cap.* 10.
[*d*] *In Paratitl. et ſcholiis ad Nouell.* CLXV. *et ſequ.*
[*e*] *Nouell.* CLXVI. CLXVII.
[*f*] *Variarum Libr.* XI. *cap.* 8.
[*g*] *Antiquit. Rom. Libr.* I. *in prooem.* §. 15.
[*h*] *Ordine et ſerie edicti perpetui.*
[*i*] L. 1. *l.* 2. *D. quod cuiuſcumque vniuerſitat. nom.*
[*k*] L. 4. *D. quod quiſque iur. l.* 1. *D. ſi quis caution.*
[*l*] BYNKERSHOEKIVS, *Obſeruation. Lib.* II. *cap.* 25.

de iure Italico, quod et poſt Antonini conſtitutionem in orbe Romano ſuperfuit. Illud in immunitate a cenſu capitis et ſoli poſitum fuiſſe, recte ſtatuit, idque iam pridem etiam viſum eſt TVRNEBO (*a*), MARCELLO DONATO (*b*), et IACOBO GOTHOFREDO (*c*), non autem IACOBO CVIACIO (*d*), quamuis celeberrimus SPANHEMIVS huius et GOTHOFREDI ſententias pro iiſdem omnino habeat. CVIACIVS enim non in immunitate conſtitiſſe exiſtimat ius Italicum, ſed in leuatione cenſitionis, nec tamen diffitetur, immunitatem cum iure Italico aliquando coniunctam fuiſſe beneficio imperatorum. Sed prior illa ſententia Cuiacianae omnino praeferenda eſt, modo obſerves, praeter immunitatem et alia iura maximi momenti exercuiſſe iuris Italici municipia. Primo enim res ſoli Italici mancipi, et hinc in dominio Quiritario eſſe poterant, quum in prouinciis tantum bonitario dominio locus eſſet (*e*). Deinde res ſoli Italici mancipari, in iure cedi, adiudicari, et intra biennium vſucapi ſolebant (*f*), quod itidem in prouinciis aliter ſe habebat. Quamuis enim illuſtri SPANHEMIO *pag. 574. ſequ.* ius uſucapionis poſt conſtitutionem Antonini etiam ad prouinciales porrectum eſſe videatur: alia omnia tamen colligi poſſunt ex *l. vn. C. de vſucap. transfer.* et *l. vn. C. de nud. iur. Quirit. toll.* ex quibus manifeſtum eſt, IVSTINIANVM demum hoc diſcrimen rerum ſoli Italici et prouinciarum ſuſtuliſſe. Nec aliud euincunt textus ab auctore adducti (*g*), quippe qui de municipiis proprie dictis, non de omnibus promiſcue ciuitatibus intra orbem Romanum agunt. Praeterea nemo ignorat, fundum dotalem Italicum nec inuita vxore alienari, nec ea conſentiente oppignorari potuiſſe, quum vtrumque liceret in fundo prouinciali (*h*). Denique Italici iuris participes, actione ex contractu conuenti, actorem repellere poterant *exceptione annali vtili*, quamuis ceteroquin hae actiones in prouinciis perpetuae eſſent. Quod ipſum quoque ius ad IVSTINIANI fere tempora viguiſſe, ex *titulo Codicis ſingulari de annali exceptione Italici contractus tollenda* ſatis adparet. Referunt huc alii etiam priuilegium, quo in Italia quatuor liberorum numerus a tutelis excuſat (*i*). Sed id beneficium non ad ciui-

(*a*) *Aduerſar. Lib. I. cap. 11.*
(*b*) *Ad* SVETON. *Auguſt. cap. 11.*
(*c*) *Ad Cod. Theodoſ. Tom. V. pag. 222.*
(*d*) *Obſeruation. Lib. X. cap. 35.*
(*e*) VLPIAN. *Fragment. tit. 19. §. 1.* THEOPHIL. *ad §. 40. Inſt. de rer. diuiſ.*
(*f*) L. *vn. C. de vſucap. transfer.*
(*g*) L. 2. D. *de adquir. poſſeſſ. l. 7. §. 3. D. ad exhib.*
(*h*) PAVLLVS *Sentent. receptar. Lib. II. tit. 21. pr. Inſt. quib. alienar. lic. vel non, l. 3. D. de fund. Ital.*
(*i*) *Pr. Inſtit. de excuſat. tutor.*

ciuitates, iuris Italici participes, ſed ad Italos pertinuiſſe, iam alibi (*a*) obſeruauimus.

Eiuſdem exercitationis *capite* 22. *pag.* 523. erudite auctor agit de diuerſa acceptione vocabuli *peregrinus*, et inter alia etiam ciuitate donatos prouinciales Romam venientes ita adpellatos eſſe obſeruat. Et ſane iam pridem Romam confluxerat magna Syrorum, Graeculorum, Phoenicum, Afrorum colluuies, eaque ita ſuperabat ciuium genuinorum numerum, vt HERODIANVS (*b*) plebem Romanam ἐν πλήθει μεγίςῳ ϗ ποικίλῳ συγκλύδων τε ἀνθρώπων, *ex magna variaque etiam peregrinorum hominum multitudine* conſtare, et hinc πολὺ ϗ ῥᾴδιον ἔχουσαν τὸ τῆς γνώμης εὐκίνητον, *longe aliis ad res nouandas procliuiorem* eſſe, ſcribat. Tales erant, qui paſſim in marmoribus *incolae* (*c*), *hoſpites aduentores* (*d*), et *peregrini aduenae* (*e*), adpellantur, de quibus quaedam EV. OTTO (*f*) obſeruauit. Horum vero numerum; communicatis cum orbe Romano ciuitatis iuribus, in immenſum auctum eſſe, facile vnus quiſque crediderit. Hinc Romae exſtructa fuerunt aedificia quamplurima, recipiendis peregrinis ad vrbem profectis deſtinata, quae *caſtra peregrinorum* vocabantur. Ea SEXTVS RVFVS et P. VICTOR in ſecunda vrbis regione, ſeu in monte Caelio, poſita fuiſſe referunt, in iiſdemque Chnodomarium, Alamannorum regulum, conſumtum veterno periiſſe, ſcribit AMMIANVS MARCELLINVS (*g*). Pertinet huc marmor Romanum notatu dignum, et a IO. VIGNOLIO (*h*), primum luce donatum:

GENIO. SANCTO
CASTRORVM
PEREGRINORVM
AVR. ALEXANDER
——— ——— ANALIGEARIVS
QVOD. PEREGRE
RESTITVTVS. VOVIT
EDID. (ſic) CASTRORVM.
LIBENS. SOLVIT

(*a*) *In Commentario ad legem Iul. et Pap. Popp. Lib.* II. *cap.* 8. *pag.* 210.
(*b*) *Lib.* VIII. *cap.* 7.
(*c*) GRVTER. *Inſcripi. pag.* 392. *n.* 4. *pag.* 482. *n.* 5.
(*d*) *Ibid. pag.* 181. *n.* 1. *pag.* 344. *n.* 8.
(*e*) REINES. *Inſcript. claſſ. VI.* 22.
(*f*) *In Papiniano, cap.* 1. §. 3. *pag.* 5. *ſequ.*
(*g*) *Lib. XVI. cap.* 12.
(*h*) *De column. Antonini Pii, pag.* 183.

in quo, quod obiter moneo, monſtrum illud vocabuli ANALIGEARIVS, a FICORONIO male lectum, nihil aliud eſſe, quam *libertus Aug.* LIBRARIVS, facile credent, qui alia iſtius Aurelii Alexandri anagrammata apud GRVTERVM (*a*) et REINESIVM (*b*) cum hoc noſtro contenderint.

Atque haec quidem, veluti promulſidis loco, praemittere viſum eſt. Coenam integram, eamque lautam atque opiparam ipſe praebebit illuſtris SPANHEMIVS, ad cuius eximium opus mihi multo plura, quae moneam, in mundo eſſent, niſi tibi, candide lector, ad eius lectionem properanti moram vlteriorem obiicere, religioni mihi ducerem. Quare frui te potius iubeo dapibus exquiſitiſſimis, quarum ſuauitatem vbi ſemel perceperis, credes te coenis Platonicis intereſſe, quas et poſtero die dulciſſimas ſuauiſſimaſque fuiſſe perhibent. Eas tibi ſuo ſumtu de nouo inſtruxit vir honeſtus atque integerrimus, tanto maiorem procul dubio gratiam hoc conſilio ſuo ab omnibus ſolidioris doctrinae ſtudioſis initurus, quanto rarius in tabernis librariis exemplaria adhuc comparuerunt. Vtinam vero immortale SPANHEMII nomen demum ex diuturno iſto veterno excitaret cupidam legum iuventutem, vt barbariem illam, quam doctores quam plurimi praeceptis ſuis non minus, quam exemplo tuentur, res ſuas ſibi habere iubeat, et eadem via, quam SPANHEMII, CVIACII, GOTHOFREDI, NOODTII, SCHVLTINGII, et quem honoris cauſſa nomino, ampliſſimi BYNKERSHOEKII, quin, vt paucis me expediam, omnium eximiorum ICtorum veſtigiis tritam videmus, ad maſculae ac ſolidae iuris prudentiae laudem adſpiret!

Quam mox futurum eſſet, ut praeclara ingenia in foris aeque ac cathedris eniteſcant. Quam mox futurum, vt ineptis doctoribus, tamquam anſeribus in Capitolio intempeſtiue ſtridentibus, cibaria ſubtrahantur, rabulis autem, ad euertendas innocentum fortunas natis, veluti canibus, ciues quoslibet optimos allatrantibus, crura aliquando ſuffringantur! *Francofurti ad Viadr.* ipſis *Non. April.* 1728.

(*a*) *Inſcript. pag.* 586. *n.* 8.
(*b*) *Inſcript. claſſ.* VIIII, *n.* 15.

* * * * * * * * * *

VII.

DE BALTHAS. GRACIANI AVLICO.

QUum hoc anno prudentiam ciuilem, quam πολιτικὴν vulgo adpellitant, frequenti auditorio traderem: facere non poteram, quin auctoribus meis ea occaſione vel maxime commendarem BALTHAS. GRACIANI *Virum aulicum* vel *palatinum*, opus egregium, totque inſignibus prudentiae regulis ac praeceptis refertum, vt ſemper exiſtimarim, ea, ſi iuſto ordine diſpoſita atque inter ſe connexa exſtarent, iuſti ſyſtematis politici inſtar, quod ad generales prudentiae regulas attinet, futura. Eamdem ante me ſententiam imbiberant quamplurimi, et in his ANDR. RVDIGERVS, medicus et philoſophus Lipſienſis celeberrimus, qui partem illam philoſophiae ſyntheticae, in qua *de prudentia conuerſandi* egit, perpolire cupiens, ad Graciani praecepta vbique prouocauit, inſtitutique ſui rationem hanc reddidit in praefatione: *in doctrina de prudentia conuerſandi allegaui ſaepius notiſſimi auctoris*, Graciani, *elegantiſſimum libellum, qui Gallice* Homme de Cour *inſcribitur. Quum enim ingenioſiſſimus hic auctor adfluat huius argumenti meditationibus: id effeci, eo ſubinde allegato, vt in ſumma breuitate, qua vſus ſum, politicam lector habeat ſatis prolixam, et ſatis quoque breuem. Si hanc malit: praetereaque Gracianum maxima ſui parte in formam artis redactum.* Sed neſcio, an maiore quiſquam adparatu ad Gracianum in ordinem redigendum acceſſerit, quam *Franciſcus* noſter *Glarianus Meldenus Conſtantienſis*, ſub quo nomine vir patrum memoria celeberrimus, et multis in aula quadam negotiis publicis immerſus latitat, cuius nomen quoque hic exprimerem, niſi ipſe latitare, qua fuit modeſtia, maluiſſet. Is enim non modo iure Latii donauit Gracianum integrum, notiſque ex hiſtoria, ſcriptoribus ciuilibus, ipſaque experientia depromtis illuſtrauit, ſed et operam dedit, vt regulas vel praecepta, quae Galli *Maximes* vocant, iuſto ordine diſponeret. Delituit Ms. diutiſſime in ſcriniis Voelkerianis, donec iam eius edendi conſilium caperet Voelkerus filius, cuius inſtitutum eo minus improbare potui, quo magis in votis habui iam pridem, vt liber elegantiſſi-

tiſſimus in plurimorum manibus et apud nos verſaretur. Nullae equidem fuere meae hac in editione partes: quia fateor, et verſionem, et ordinem, et adnotationes aliquando mihi non ita ſatis facere, vt non aliquid elegantius, concinnius, doctiuſque dari poſſit. Vnde et facile perſuaderi mihi paſſus ſum, vt opuſculo aliquid praefarer. Quod ad ipſum auctorem attinet, eius vitam et ſcripta ſatis adcurate recenſuerunt ANT. AVGVSTINVS in *Bibliotheca Hiſpanica*, et AMELOTVS in *praefatione verſionis* ſuae, quibuſcum iungenda, quae eam in rem diſſeruerunt celeberrimi collectores *Actor. erudit. Lipſ. a.* 1685. *menſ. Febr. pag.* 19. nec non AVG. FRID. MVLLERVS in *verſionis Germanicae praefatione.* Fuit hic BALTHAS. GRACIANVS gente Arragonus, domo Calaguriensis, natus a. 1604. Iuuenis ſocietati Ieſu, quam vocant, nomen dedit, eiusque ſocietatis collegium Tarraconae rexit ad a. 1658. quo quinquagenario maior diem obiit ſupremum. Praeter opus, quod iam Latino habitu indutum in publicum prodit, edidit plura alia vno faſciculo collecta editaque *Antuerpiae* 1702. quamuis pleraque LAVRENTII fratris praenomen prae ſe ferant, ne erubeſcere cogeretur clericus, non niſi politica meditatus. Hanc enim rationem ipſe non obſcure reddit in *praefatione meditationum ſacrarum*, quas ſub titulo *El comulgadorio* edidit. Inter praecipua ſunt *Heros*, qui et Gallice exſtat opera GERVASII, *Ferdinandus politicus*, (*El politico Ferdinando*,) quem Germanico Schemate induit LOTTENSTEINIVS, *Diſcretus* (*El Diſcreto*), *Acumen* (*Agudeza y arte de ingenio*), quod et Italice legitur, *Criticon animorum*, quod Hiſpanice et ipſum adornatum, poſtea Gallice prodiit, et ex hac dialecto Germanice redditum eſt a GOTTSCHLINGIO. At nullum ex eius libris maiorem plauſum tulit, quam hic ipſe, qui prae manibus eſt. Primum enim ille aliquoties in lucem prodiit Hiſpanice ſub titulo: *Oraculo manual, y arte de prudencia.* Deinde a FRANC. TOSQVES, abbate, ſub titulo: *Homo di Corte*, in Italicam; ab AMELOTO vero ſub titulo: *l'Homme de cour*, in Gallicam linguam translatus eſt. Germanico ſchemate illum induerunt a. 1686. SAVDERVS a. 1711. perſonatus quidam SELINTES a. 1715. AVG. FRID. MVLLERVS a. 1723. CHR. HENR. FREIESLEBIVS, ciuis meus de communibus litteris meritiſſimus. Vel ex tot editionibus, niſi fallor, ſatis collige, quam ſit hic libellus bonae frugis pleniſſimus. Itaque nec ingratum tibi fore confidimus, eumdem iam etiam ciuitate Romana donatum proſtare, et meliore diſpoſitum ordine, multiſque egregiis adnotationibus illuſtratum enucleatiorem in lucem prodire. Fruere ergo his dapibus, lector beneuole, et vale, *Francofurti ad Viadrum VII. Kal. Octobr.* 1730.

VIII.

* * * * * * * * * * * *

VIII.

DE VTILITATE LITTERARVM ORIENTALIVM IN IVRIS PRVDENTIA.

QVamuis non praeſagiuerit mihi vmquam animus, fore, vt in viri doctiſſimi, Io. SELDENI, elaboratiſſimum opus *de ſynedriis et praefecturis Hebraeorum* aliquid praefarer, nec commendatione mea opus eſſe exiſtimem libro, qui, vbi lucem primum vidit, tamquam Phidiae aliquod ſignum omnibus, ſublimiori ac reconditae doctrinae iuſtum ſtatuentibus pretium, mirifice placuit: adduci tamen me paſſus ſum Bibliopolae viri optimi, precibus, vt hederam hanc ſuſpenderem vino vendibili; eamque nactus occaſionem, de omni hoc litterarum genere, vberrimaque, quam in ſolidiore iuris prudentia praeſtant, vtilitate, meum qualecumque iudicium, quam fieri poterit, breuiſſime exponerem. Non enim ignoro, in ea pleroſque haereſi eſſe, vt omnes iſtas orientalis litteraturae opes, in quibus accumulandis Io. SELDENVS totus atque adſiduus fuit, nihil admodum ad edictum facere, exiſtiment, nec cauſſam eſſe vllam contendant, cur, qui iuris prudentiae ſe conſecrarint, quidquam ſibi praeſidii ex fuliginoſis iſtis Talmudiſtarum et Rabbinorum codicibus polliceantur. Theologis potius omnem illam eruditionem vel ideo eſſe relinquendam cenſent, quod hi ſoli illa, prout decet, vti ſoleant, ICtis vero plerumque male ceſſiſſe videatur hoc ſtudium, iique, poſtquam ſe huic commiſerint oceano, vel parum profecerint in ſolidiore iuris prudentia, vel peſtilentiſſimorum errorum ſcopulis adliſi, triſte naufragium fecerint. Quid, inquiunt, GROTIVM, excitatiſſimi ingenii virum, peruertit, niſi pertinax illud ſtudium, quo in illiteratiſſimas illas Rabbinorum litteras dies noctesque incubuit? Quid aliud eum a veritate ita abduxit, vt Chriſtianum paene exueret, quam quod ad Chriſtianorum interpretum dapes nauſeans, magiſtellorum Iudaicorum glandibus mirifice delectaretur? Et quantum orbi iureconſultum dare potuiſſet vir incomparabilis, ſi hoc agere, quam falcem in alienam meſſem immittere, maluiſſet? Accedit, quod animaduertiſſe ſibi quidam videntur, minus idonea eſſe percipiendae iuris prudentiae inge-

nia, Iudaicis iſtis nugis referta, idque iam CVIACIVM *Obſeruat. Lib. VIIII. cap.* 17. oſtendiſſe exemplo EMMANVELIS ZOARIS, doctoris Coimbricenſis, (cum enim, ſuppreſſo licet nomine, ibi exagitat vir doctiſſimus,) qui Iudaicam illam ſapientiam admiſcens iuris prudentiae, in plures, eoſque perridiculos errores inciderit, quibus eluendis vix vna ſpongia ſuffecerit CVIACIO. Enimuero ſicuti ego facile tranſegerim cum illis, qui ſe iſti forenſi dumtaxat militiae deſtinarunt, quique inhiantes lucro, nihil, niſi quod πρὸς τὰ ἄλφιτα comparatum ſit, ſibi attingendum exiſtimant, impune illos talia, vti cetera pleraque, ignorare: ita iis, qui iuris prudentiam a veritate ac vera ſapientia, atque eruditione non ſeiungendam eſſe arbitrantur, has quoque orientales litteras incredibili non modo ornamento, ſed et praeſidio eſſe, et profiteor, et maximopere contendo. Sint quaedam, in quibus lapſus ſit GROTIVS: ex eo profecto non ſequitur, vt ei fraudi fuerit interior orientalis litteraturae cognitio, quum et alii multo grauius lapſi ſint, qui eas litteras numquam vel primis labris deguſtarant, quin ſoli Chriſtianorum interpretum lectioni ſe totos dederant. Et quis GROTIO magni ICti nomen abrogarit, cuius vox prius fere in foro perſonuit, quam alii prima in ſcholis tirocinia ponunt; qui illuſtres illas, quae inter gentes liberas de bello et pace oriuntur, controuerſias primus ad certa rectae rationis principia reuocauit? qui denique actus in exſilium, et a bibliothecae ſuae vſibus per tot annos ſecluſus, quin negotioſiſſimis miniſteriis, quibus legati funguntur, admotus, tantum in iure praeſtitit, quantum neſcio an multi, qui per omnem vitam corpori Iuſtinianeo impalluerunt, praeſtiterint? Inhumanus itaque eſſet, qui tot meritis naeuos illos non condonaret, fortiſque humanae immemor, ſtatim excandeſceret, ſi magnum illum Homerum aliquando dormitare animaduerterit. Nec eſt, quod quemquam moueat exemplum ZOARIS, qui κατάρατος, aliquamdiu Chriſtianum mentitus, et in Coimbricenſi academia docendi functus munere, poſtea ad recutitos contribules ſuos redierat. Nam nec mirum eſt, Iudaiſmum pellucere in eius doctrinis, qui per omnem vitam Iudaeum pertinaciſſimum vapido ſub pectore circumtulerat: et, ſi dicendum, quod res eſt, non adeo magni momenti videntur errores illi, quos ibi refellit CVIACIVS, aduerſariis ſuis plerumque paullo iniquior, nec in illis quidquam ego deprehendo ſapientiae Iudaicae, ſed omnes video eius eſſe generis, vt in eos aeque facile incidere potuerit quiuis alius, harum litterarum rudis, ac miſer iſte ZOARES. Si exemplorum numero certare iuuaret, paucis, quae alii proferunt, ſtatim ego opponerem ſexcenta alia, facile, vt opinor, vnicuique perſuaſura, non adeo periculoſum eſſe iſtud litteraturae orientalis cum iuris prudentia connubium, nec de-

defuiſſe decora ingenia, quae in vtroque ſcientiarum genere ita fecerint operae pretium, vt et iuris, qua pollebant, ſcientiae ab orientalis iſtius litteraturae copiis, et his ex illo ſapientiae ciuilis theſauro plurimum lucis atque ornamenti acceſſiſſe videatur. Quis, quaeſo, ignorat, ICto, Io. Revchlino, acceptam eſſe ferendam felicem illam temporum reparationem, qua litteratura Hebraica, diuturno obſita ſqualloreet in ſordida Iudaeorum tuguria relegata, priſtino nitori reſtitui, ac de carceribus iſtis prodire coepit? Quam parum itaque memores ſunt tanti beneficii, qui partem illam eruditionis pollui veluti ac contaminari clamant, ſi profanis iureconſultorum manibus, (adeo illi oderunt profanum vulgus et arcent,) teratur? Cuinam deinde ignota ſunt illuſtria tot aliorum iureconſultorum, qui ſacris iſtis initiati fuerunt, nomina? Publici iuris anno erae Chriſtianae 1628. fecerat Theod. Ebertvs *Elogia centum ICtorum, qui Hebraeam linguam et alias auxerint.* Is vero indiculus facile nunc aliis quamplurimis ICtorum φιλεβραίων nominibus atque elogiis amplificari poſſet, ſi otium eſſet, nec in recenti omnium memoria vigerent illuſtria Iobi Lvdolphi et Io. Christophori Wagenseilii nomina, quorum luminibus nec in iuris prudentia orientalem litteraturam, nec in hac iuris prudentiam offeciſſe, ipſi noſtra aetate animaduertimus. Enimuero non eſt animus, exemplis cum quoquam contendere, quorum ea eſt ratio, vt nec quidquam probent, ſi alia in contrarium adferri poſſint, et fruſtra plane proferantur, ſi iis ipſa recta ratio refragetur. Quamobrem, quantam ex his litteris vtilitatem ſperare poſſint iuris periti, petitis ex ipſa re argumentis quibuſdam demonſtrare conabimur, et, vt opinamur, conficiemus, eas ICto quoque incredibili ornamento, et vſui haud exiguo eſſe poſſe. Neque hic multa differemus de vtilitate illa, quam cum Chriſtianis omnibus communem inde ſibi polliceri poſſit iuris ſtudioſus, puta, quod ſic ipſos diuinarum antiqui foederis ſcripturarum fontes adire poſſit, nec ſolos verſionum humanarum riuulos ſectari cogatur: quod ipſum tamen tanti videtur habendum, vt vel ſolum omnes, quae in addiſcendis his litteris deuorandae ſunt, moleſtias, abſtergere deberet. Nec iam immorabimur vtilitati illi, quam ICtus ſibi communem putare poſſet cum eruditis omnibus, quamuis et iſta ſit longe vberrima. Nam vt per ſumma tantum rerum capita atque argumenta eamus, quis neſcit, Hebraeos primos mortalium veram illam ſapientiam, tamquam peculiarem, habuiſſe, eamque hodienum in vniuerſis ſcripturae ſacrae libris, tamquam in extérſo aliquo ſpeculo, relucere? quum, qui inter Graecos non ſine ſtrepitu philoſophati ſunt, omnes ad tantam lucem caecutiuerint, multaque de rerum ortu, de mentis origine, facultatibus, interitu, de

Digitized by Google

prouidentia, de vera animi felicitate ac beatitudine, ipſis etiam virtutibus ac vitiis, ſimilibuſque rebus commenti ſint, quae febricitanti cuidam per ſomnium in mentem venire vix potuiſſe, deierares. Quam ergo vtile fuerit, ac frugiferum, inſignes iſtas veteris ſapientiae reliquias ab eo populo petere, qui illas ab ipſo Deo immortali, quocum arctiſſima ei conſuetudo, inaudito exemplo, intercedebat, veluti per manus traditas acceperat? Quanta porro non modo cum vtilitate, verum etiam voluptate coniunctum erit ſtudium inueſtigandi rerum origines? Animaduertet enim quilibet huius litteraturae non omnino imperitus, pleraque, quae reliquae gentes ſine idonea cauſſa moribus receperant, ab Hebraeis profecta eſſe, eamque gentem ſolam ritus illos ob rationes ſanctiſſimas vſurpaſſe. Sic ſane mundus vniuerſus deſipuit, dum Devm brutorum animantium ſanguine ac nidore placari delectarique credidit, eaque opinione, quae totum terrarum orbem peruaſerat, quamque in inſontium brutorum ſtragem ab hominibus imprudentiſſimis excogitatam putares, nihil eſſe poteſt a recta ratione alienius. At ſapientiſſimam rationem id inſtitutum habuit apud Hebraeos, ab ipſo Deo immortali edoctos, non eo conſilio offerendas eſſe hoſtias et victimas, quaſi ex eo cruore voluptatem caperet Numen, ſed *litabilem hoſtiam*, vt eleganter loquitur Minvcivs Felix, *eſſe bonum animum, et puram mentem, et ſinceram ſententiam*: ſacrificia vero illa populo Iudaico, cui Meſſiae venturi ſpes facta fuerat, quaſi viuam quamdam imaginem eſſe debere magni illius ac cruenti ſacrificii, quo Chriſtus vniuerſi humani generis peccata in cruce expiaturus ſit: quinnon alia lege Devm iſtam brutorum lanienam admittere, quam vt fiducia omnis in futuro iſto ſacrificio collocetur. Idem dicendum de operoſo iſto initiationum, luſtrationum, et expiationum negotio, de incredibili illa oraculorum impoſtura, aliiſque ſacris ritibus, qui, quum apud Hebraeos ob σχέσιν iſtam τυπικὴν conſultiſſimam rationem haberent, a paganis recepti in meras praeſtigias et fraudes abierunt. Sed hunc quoque fructum, qui ex litterarum iſtarum cognitione capitur, communem cum eruditis reliquis habent ICti. Hoc illis fere proprium ac peculiare eſt, quod ex illis omni iuris prudentiae lumen inſigne inferre poſſint. Si enim iuris prudentiam legiſlatoriam quaerimus, vbi, quaeſo, maiorem illam atque admirabiliorem reperiamus, quam in illa re publica, quam non Theſeus aliquis, aut Solon, aut Lycurgus, aut praedonum dux, Romulus, ſed ipſe Devs optimus maximus condidit? quam ipſe ſapientiſſimis legibus atque inſtitutis ornauit? cui denique ipſe cum ſummo imperio, inaudito inter mortales exemplo, praefuit eum in finem, vt haec Θεοκρατία perfectiſſimam exhiberet imaginem regni Chriſti, olim condendi inter homi-

Digitized by Google

homines, eoſdemque cum vniuerſo terrarum orbe fines habituri? Iam vero ſi in eo poſita eſt prudentia illa νομοθετικὴ, quod leges omnes fini rei publicae, populique indoli adcurate conueniant: quam iucundum erit, in diuinae iſtius legiſlationis contemplatione animaduertere, nullam eſſe Dei legem, ſiue ad ſacros ritus, ſiue ad ius ciuile ac forenſe pertinentem, quae ad pulcherrimum iſtum finem non ſit vnice comparata? Quam vtile ac frugiferum, peruidere falſitatem ſpuriorum finium, quos procaci ingenio vel excogitarunt, vel a Maimonide excogitatos maiore adparatu expoſuerunt Marshamvs, Stanleivs, et Spencervs? Quam pulcrum denique, ex interiore harum legum indole didiciſſe, male de re Chriſtiana meritos eſſe Romanenſes, qui diffugientem hanc vmbram in media luce ſectati, eccleſiam noui foederis ſimilibus inſtitutis Leuiticis non ornare, ſed obſcurare, auſi ſint? In quibus quantum momenti poſitum ſit ad iuris eccleſiaſtici praecepta intelligenda diiudicandaque, nemo non intelligit. Sin quis deinde ad iudicialem illam prudentiam paullo ſolidiorem adſpirat, ſtatuitque id, quod res eſt, fruſtra eſſe, qui de adplicanda iuris prudentia, ſibi non intellecta, laborent; ad intelligendas vero leges maximam vtilitatem adferre earum originem et cauſſas: ad eum quoque non poteſt non vtilitas vberrima ex eo ſtudiorum genere redundare. In iure enim canonico ac pontificio pleraque, quae ad ſplendidiorem ſacrorum adparatum, impotentemque illam, quam clerus adſectauit, tyrannidem pertinent, ex liturgia illa Leuitica, et ſacerdotii Iudaici praerogatiuis manifeſto prognata ſunt, quum in vetere illa ac puriore eccleſia cultum publicum ab omni illo ſchemate Leuitico remotiſſimum, et ad ſimplicitatem ſacrorum, quae extra templum Hieroſolymitanum in ſynagogis peragebantur, totum fuiſſe compoſitum, praeclaro opere demonſtrauerit vir doctiſſimus, Camp. Vitringa. Haec vbi nouerit iuris ſtudioſus, (noſſe autem talia ſine aliqua litterarum orientalium intelligentia non poteſt,) tum demum Ioue aequo iudicabit cum de eccleſiae regimine et vniuerſa diſciplina eccleſiaſtica, tum de patrum ac conciliorum ſcitis, ipſiſque pontificum Romanorum conſtitutionibus, ex quibus ius eccleſiaſticum compilatum eſt. Cuius prudentiae ſpecimina haud mediocria ipſe dedit Seldenvs in libris pleriſque, quos de Hebraeorum inſtitutis ſcripſit, quippe qui non ita inhaeret rebus ritibuſque Iudaicis, vt non vbique cum illis contendat Chriſtianorum inſtituta, quidque hi ab illis vel recte, vel imprudenter adoptarint, erudite oſtendat. Quod porro ad ius ciuile attinet: in eo huius litteraturae vſus paullo minor eſſe videri poſſet. Neque enim ius ciuile vel Ro-

Romanum, vel Germanicum, quo in foris noſtris pro norma vtimur; quidquam commune cum illis Hebraeorum legibus habere videtur. At ego mihi experiundo didiciſſe videor, incredibilem eſſe inſtitutorum apud Hebraeos aliaſque gentes ſimilitudinem, et ſicuti ſcientiarum atque opinionum, ita et legum iuriumque quamdam veluti ſucceſſionem inter gentes vetuſtiſſimas deprehendi, vt manifeſto adpareat, vnam gentem alterius leges atque inſtituta in condendis rebus publicis legibuſque ferendis fuiſſe imitatam. Quid olim Solonis legibus fuit celebrius? Has vero Moſaicis fuiſſe ſimillimas, negauerit nemo, qui eas vmquam paullo adcuratius perluſtrauit. Et exſtat eam in rem pererudite ſcripta Io. FRANC. BVDDEI, *τοῦ μακαρίτου*, diſſertatio, qua *παραλληλισμὸν* iſtum praeclare et ex inſtituto demonſtrauit. Ab Athenienſibus vero, aliiſque Graecis, leges haud paucas adoptaſſe Romanos, inter omnes conſtat. Quis itaque dubitauerit, quin ad hos quoque quaedam legibus Hebraeorum ſimilia permanarint, adeoque et inter has leges ac Romanas quaedam ſit cognatio? Oſtendere ſane id voluit vetus auctor, quem *Pariatorem legum Moſaicarum et Romanarum* vocare ſolemus, libello egregio, quem ſtilo iſtius ſaeculi *collationem Legum Moſaicarum* et *Romanarum* inſcripſit. Vel pauca enim illa, quae aetatem tulerunt, fragmenta, a FRANC. PITHOEO ex vetuſto codice eruta, argumento ſunt, ſcriptori illi, quiſquis fuerit, (LICINIVM enim RVFFINVM eum non eſſe, perſpicue alibi oſtendimus,) conſilium fuiſſe, pulcherrimam illam legum Moſaicarum, et Romanarum harmoniam per pleraque iuris capita, inſtituta inter vtriuſque gentis mores comparatione, demonſtrare. Quod ipſum deinde plenius et maiore cum adparatu praeſtiterunt alii, veluti IO. CALVINVS, PAGANINVS GAVDENTIVS, et PHIL. ZEPPERVS, de quibus plura laudatus IO. FRANC. BVDDEVS *Introduct. ad hiſt. philoſ. Hebraeor. pag.* 406. 407. At iuuabit rem vno alteroue exemplo illuſtrare, vt communis illa legum plerarumque origo, earumque natale veluti ſolum eo facilius intelligatur. Furem nocturnum, irruentem in aedes alienas, occidere fas erat iure Moſaico, nec capitis anquirebatur ei, qui occiderat, modo ſol nondum eſſet ortus. Vbi iam illuxerat; ei, qui furem ceciderat, dica iure ſcribebatur. Idem vero Athenis ſanxerat Solon: *εἴ τις νύκτωρ ὁτιοῦν κλέπτοι, τοῦτον ἐξεῖναι καὶ ἀποκτεῖναι, καὶ τρῶσαι διώκοντα, καὶ ἀπαγαγεῖν πρὸς τοὺς ἕνδεκα*: *ſi quis noctu quodcumque furatus fuerit, eum et occidere, et inter perſequendum vulnerare, et ad vndecimuiros abducere ius eſto.* Nec aliter apud Romanos decemuiri, quorum notum eſt carmen, in XII. tabulis obuium: SI NOX FVRTVM AXIT, SIM ALIQVIS OCCISIT, IVRE CAESVS ESTO. Quod enim in

in *l.* 4. §. 1. *D. ad leg. Aquill.* additur: *vt tamen id ipſum cum clamore teſtificetur*, id non ex XII. tabulis eſſe, recte obſeruavit IAC. GOTHOFREDVS, quamuis ei non adſtipulemur, Triboniani hic ſubolfacienti emblema, quippe meliora edocti a IAC. CVIACIO *Obſeruat. Lib. XIIII. cap.* 15. Quid? quod ſimiles ſanctiones vetuſtiſſimas in leges etiam Germanicas migraſſe, intelligamus ex LEGIBVS BAIVVARIORVM *tit.* 8. §. 5. VISIGOTHORVM *Lib.* 7. *tit.* 2. §. 16. BVRGVNDIONVM *Addit.* 1. *tit.* 16. §. 1. *et* 11. FRISIORVM *tit.* 5. §. 1. ac denique ex CAPITVLARIBVS CAROLI M. et LVDOVICI PII imperatorum, *Lib. V.* §. 343. Ceterum lex Moſaica fures non capitis damnabat, ſed eoſdem furtum, prout illud magnum paruumue eſſet, quadruplo duploue luere iuſſerat. Idem fere Soloni placuiſſe animaduertimus, quod ad diſcrimen furti magni paruique, nec non ad duplum, attinet. Exſtat enim eius lex apud DEMOSTHENEM in *Timocratem p.* 476. τὸν κλέψαντα διπλοῦν ἐκτίνειν, *fur dupli damnator.* Attamen ea lex tantum ad furta minora pertinebat. De maioribus, qualia erant, quaecumque quinquaginta drachmas excedebant, idem legiſlator praeceperat, vt eiuſmodi fures ad vndecimuiros abducerentur; ibique in vinculis habitis non liceret, datis vadibus, ſatis facere, ſed ſupplicium ſupremum irrogaretur. Atticum porro hoc inſtitutum ſuum fecerant Romani, niſi quod eorum decemuiri non tam inter furtum magnum paruumque, quam inter manifeſtum et nec manifeſtum, diſcrimen aliquod ſtatuerant. Nemo enim ignorat legem XII. tabularum, qua fuerat cautum, vt fures ἐπ᾽, αὐτοφώρῳ deprehenſi poena capitis; nec manifeſti duplo punirentur. At, praetor, quod maxime notatu dignum obſeruatuque iucundiſſimum videtur, neſcio quo fato demum hanc legem paene ad Hebraeorum exemplum rerum omnium ignarus inflexit, edixitque, vt furtum manifeſtum in poſterum quadrupli poena expiaretur. Nec maiores noſtros pleroſque ſeuerius in fures animaduertiſſe nouimus, niſi quod apud RIPVARIOS, SAXONES, et BOIOS capitale eſſet furtum violentum et cum effractione coniunctum. At neſcio, an vlla in re admirabilior ſit legum veterum paene omnium concentus, quam in poena talionis. Quis ignorat Moſaica illa: *Exod. XXI.* 23. 24. 25. *Leuit. XXIIII*, 19. 20. *animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, aduſtionem pro aduſtione, vulnus pro vulnere, liuorem pro liuore.* His vero plane gemina ſunt, quae Graecorum Romanorumque, quin et plerarumque aliarum gentium, legiſlatores tantum non omnes praeceperant. Sic Solonis lex fuit: Βλάβη ἴσην τιμωρίαν εἶναι. *Noxiae par poena eſto.* Charondae apud DIOD. SICVLVM *Biblioth. XII.* 17. *ſi quis alicui oculum eruerit, ei pariter oculum eruito.* Aegyptiorum apud eumdem

Digitized by Google

dem *Biblioth. I. 77. ſi quiſquam inueniatur venenum poſſidere, moriatur; hoc patiens, quod toleraret ille, contra quem venenum probatur eſſe comparatum.* Quamuis hoc limites talionis quodammodo excedere videatur. Ipſi Indi, quorum antiquis temporibus non adeo frequens erat cum aliis gentibus commercium, legem, teſte STRABONE, habebant; qua is, qui aliquem membro quodam mutilaſſet, talionis poenam ſubire, ſimulque manu, qua id feciſſet, truncari iubebatur. Denique ne Romanos quidem decemuiros in componendis XII. tabulis aliud ſequutos eſſe principium, argumento eſt vetus eorum carmen: SI MEMBRVM RVPSIT, NI CVM EO PAGIT, TALIO ESTO. Non equidem me fugit, quid de eo talionis iure diſputarint ex veteribus ARISTOTELES *ad Nicomachum, V.* 8. *Moral. magn. II.* 34. et GELLIVS *Noct. Attic. XX.* 1. ex recentioribus IO. BODINVS *de republ. VI. vlt.* CONST. L'EMPEREVR *ad Babakamma VIII.* 1. PVFENDORFF. *Iur. nat. et gent. VIII.* 3. et ſingulari, docteque ſcripta, diſſertatione IO. ANDR. DANZIVS. Neque dubitare licet, quin ipſa legem tam rigidam exſequendi difficultas perſuaſerit gentibus omnibus, vt oculum aliaque membra certo pretio redimi paterentur. Saltim IONATHAN et HIEROSOLYMITANVS Targumiſtae, rerum Iudaicarum procul dubio peritiſſimi, Moſaicum illud expoſuerunt his verbis: PRETIVM *oculi pro oculo*, PRETIVM *dentis pro dente*, PRETIVM *manus pro manu*: cetera. Et IOSEPHVS *Antiqu. Iud. Lib. IIII. cap.* 8. obtinuiſſe illam talionis poenam ait, πλὴν εἰ μή τι χρήματα λαβεῖν ἐθελήσειεν ὁ πεπηρωμένος, αὐτὸν τὸν πεπονθότα κύριον τοῦ νόμου ποιοῦντος τιμήσασθαι τὸ συμβεβηκὸς αὐτῷ πάθος καὶ συγχωροῦντος, εἰ μὴ βούληται γενέσθαι πικρότερος: *niſi forte mutilatus pecuniam malit accipere, lege iniuriam paſſo plenam dante poteſtatem aeſtimandi caſum, qui ei accidit, et concedente hoc facere, niſi acerbior eſſe velit.* At nobis iam probaſſe ſuffecerit, hic quoque ſuauiſſimum inter tot diſſitiſſimarum ciuitatum legiſlatores concentum obſeruari. Quam multa vero huius generis obſeruabit, qui litteraturae iſtius orientalis non plane expers animum ad inueſtigandas legum iuriumque origines adpulerit? Quam multa hauriet ex fontibus his limpidiſſimis, leges noſtras mirifice illuſtratura? Praeiuerunt ea in re iuris ſtudioſis, facemque veluti extulerunt CONRADVS HERESBACHIVS, in *Iuris prudentia Chriſtiana*, quae *Neoſtadii* 1586. prodiit, et IOACHIMVS HOPPERVS in *Seduardo*, quorum veſtigia vtinam alii eadem animi contentione premerent! Quam praeclara haec futura eſſet ad iuris prudentiam noſtram acceſſio? Quin et is, cui illa iuris prudentiae pars, quae in conſulendo reſpondendoque conſiſtit, curae cordique eſt, in ſcriptoribus Hebraeorum νομικοῖς reperiet, quae ſibi vel ad imitandum, vel ad fugiendum ex-

exemplo eſſe poſſint. Febriculoſa eſt doctorum illorum orientalium natio, quae ſaepe veluti morbo deſipiens, in interpretando ſomnia et nugas, ipſis aranearum telis ſubtiliores ſectatur. At eadem aliquando, excuſſo veluti ſopore, tanta animi ſollertia leges exponit adplicatque, vt non modo alios, ſed et ſeipſam ſuperare videatur. Ex vtroque fructum haud mediocrem capient prudentiores. *Eſt enim hoc in omni vita*, vti ait LIVIVS, *imprimis vtile ac frugiferum, omnis exempli documenta, tamquam in illuſtri poſita monimento, intueri, vt inde tibi tuaeque rei publicae quod imitere, capias: inde foedum inceptu, foedum exitu, quod vites.* Enimuero compendium fortaſſis orationis potuiſſem facere, ſi te, lector beneuole, ad praeclaras SELDENI acroaſes ſtatim inuitaſſem. Is enim quantum excelluerit in hoc ſtudiorum genere, quantumque vtilitatis ſcriptis ſuis iureconſultis non minus, quam theologis, attulerit, id vero notius eſſe arbitror, quam vt multis verbis demonſtrandum videatur. Nulla paene eſt pars iuris prudentiae, quam non vir erudititiſſimus cum Hebraeorum aliarumque gentium orientalium placitis compararit. Ius enim connubiale praeclare expoſuit inſigni opere, quod *Vxorem Hebraeam* inſcripſit: iura hereditaria in libro *de ſucceſſionibus*; iura decimarum in breui, quod per viri optimi fata nobilitatum eſt, opuſculo, reliqua iuris capita in luculento opere *de iure naturae et gentium ſecundum diſciplinam Hebraeorum.* Denique omnem iudiciorum publicorum aeque ac priuatorum rationem in exaſcitatiſſimo hoc libro *de ſynedriis Hebraeorum* exſequutus eſt. Sunt, quae in hoc opere deſiderant viri quidam docti, inter quos nuper πολυμαθέστατος, IO. CLERICVS, ceu notum eſt, totam illam Hebraeorum traditionem de ſynedrio, a Moſe ipſo inſtituto, in dubium vocauit. Sed neminem ideo SELDENO litem mouere velle arbitramur, qui bona fide, quae Hebraeorum magiſtri de origine ac iuriſdictione ſynedriorum tradunt, expoſuit, nec tam ſuopte ingenio, quam ex mente Rabbinorum ſcripſit. Haec ſunt, quae te volui, candide lector: reliqua ipſe SELDENVS pro ſe dixit. Quare nihil ſupereſt, quam vt ipſum librum, qui iam inde ab eo tempore, quo in lucem prodiit, eruditis omnibus mirifice placuit, tibi etiam atque etiam commendem, teque bene valere iubeam. *Halae III. Kal. Maias* 1734.

* * * * * * * * * * *

VIIII.

DE SEX. POMPONIO, IVRE CONSVLTO.

SEX. Pomponio, eximio ſui aeui iureconſulto, cum alia permulta, tum id in primis debet iurisprudentia, quod de eius omniumque magiſtratuum origine, ipſorumque ſucceſſione prudentum libellum, quem ἐγχειρίδιον inſcripſit, bonae frugis pleniſſimum, compoſuit, eoque tot res praeclaras cognituque digniſſimas incredibili breuitate complexus eſt, vt paucitas verborum cum rerum varietate veluti contendere videatur. Et ſane ſi omnes illi ſingulari quadam ac praecipua laude digni habentur, qui ſibi ex ſemita faciunt viam, resque vulgo neglectas induſtria ſua perpoliunt: dubitare nemo poterit, quin eam ſibi laudem ſuo quodam iure depoſcat Pomponivs, qui ſolus inter iureconſultos, quod quidem hodie ſciamus, in hiſtoria artis ſuae exercuit ingenium, viamque calcauit, ſui ordinis hominibus adhuc inuiam, nulliusque antea tritam veſtigiis. Equidem T. Livivm, Dionysivm Halicarnassevm, Tacitvm, Dionem Cassivm, et, quem primo loco nominatum oportebat, Ciceronem, plura ad hanc hiſtoriae partem pertinentia in operibus ſuis paſſim attigiſſe, nemo ignorat, neque nos dubitare patitur Gellivs, (*a*) quin diſertiſſimus ille Romuli nepotum in libro de iure ciuili in artem redigendo quaedam haut vulgaria de iureconſultis, qui ante ſe floruerunt, obſeruarit: ſed hi omnes neque ex inſtituto id egerunt, neque, quae fata iurisprudentiae, oppreſſa iam republica, fuerint, per aetatem animaduertere potuerunt, ac proinde Pomponio non minimum reliquerunt ſpicilegium. Idem dicendum videtur de ſcriptoribus aliis, quos in conſilium adhibere Pomponivs potuit. Ante eum enim et alius quidam eiuſdem nominis et gentis, T. Pomponivs Atticvs, moris maiorum ſummus imitator, et amator antiquitatis, eam totam expoſuerat in eo volumine, quo magiſtratus ornarat, de eoque egregio opere teſta-

(*a*) *Noct. Lib. I. Cap. XXII.*

teſtatur CORNELIVS NEPOS, (*a*) *nullam fuiſſe* LEGEM, *neque rem illuſtrem populi Romani, quae in eo non fuerit ſuo tempore notata.* Sed ne iſtius quidem viri doctiſſimi conſilium fuit, hiſtoriam iuris illuſtrare, nec POMPONIVS tam ſingularum legum chronotaxin dare, quam generatim de fatis iuriſprudentiae eiusque mutationibus ac conuerſionibus agere conſtituerat, nec Attici aetas in ea inciderat tempora, vt praecipuas mutationes, quas inuentis SCtis, conditoque edicto perpetuo ſubiit iurisprudentia, videre ac deſcribere potuerit. Quod ad magiſtratuum attinet originem: certum omnino videtur, L. FENESTELLAM, quem PLINIVS (*b*) extremo Tiberii principatu viuere deſiiſſe, teſtatur, ſcripſiſſe annales et ἀρχαϊκὰ, et in iis pleraque, quae ad magiſtratuum Romanorum originem poteſtatemque pertinent, fuſius enarraſſe. Id enim fragmenta egregii operis, quae commune illum optimorum ſcriptorum naufragium effugerunt, tam luculenter probant, vt vel inde potiſſimum occaſionem arripuiſſe videantur impoſtores, FENESTELLAE, cui Auli praenomen ex imperitia tribuunt, adulterinum illum partum de poteſtatibus magiſtratibuſque Romanorum ſubiiciendi, quum libellum illum non FENESTELLAE, aut veteris alicuius ſcriptoris, ſed ANDREAE DOMINICI FLOCCI, eſſe, iam pridem viri docti, LIL. GYRALDVS (*c*) et GER. IO. VOSSIVS (*d*) euicerint, vt mirum ſit, multo poſt repertum eſſe virum non indoctum, SIM. VAN LEVWEN (*e*) qui, FLOCCVM addidiſſe nonnulla libello, fateretur, at pleraque tamen ab ipſius FENESTELLAE manu eſſe, contenderet. Quod tamen iudicium fortaſſis condonandum fuerit reliquis viri diligentiſſimi meritis, nec in viro, illiteratiſſimis illis gloſſatorum litteris noxae veluti dato, adeo amare requirendum ſubtile illud criticorum acumen, quo ſuppoſititia a genuinis ipſo veluti olfactu illico diſcernunt. Praeeuntem quoque POMPONIVS in hac operis parte habuit IVNIVM GRACCHANVM, cuius quippe *librum ſeptimum de poteſtatibus* vna cum FENESTELLA ipſe VLPIANVS (*f*) laudat: non autem SER. SVLPITIVM, quem VDALR. ZASIVS, (*g*) vir eximius, et qui primus fere Germanorum effulgentem tum elegantioris iuriſprudentiae auroram in mediis barbariei tenebris vidit, *librum de claris iureconſultis* collegiſſe, exiſtimat. Nam hoc viri optimi παρόραμα iamdudum notauit BERN. RVTILIVS, (*h*) et res ipſa do-

(*a*) *Attic. Cap. XVIII.*
(*b*) *Lib. XXXII. Hiſt. nat. Cap.* XI.
(*c*) *De Poetis Dial.* IV.
(*d*) *De Hiſt. Lat. Lib.* I. *Cap.* XVIIII.
(*e*) *De Orig. et progr. iur. L. B.* 1671.
(*f*) L. 1. *pr. et* §. 1. *ff. de offic. Quaeſt.*
(*g*) *Ad l.* 2. §. 42. *ff. de orig. iur.*
(*h*) *Vit. ICt. Cap.* XXXIII. *n.* 14.

Digitized by Google

docet, fraudi fuiſſe ZASIO Pomponii noſtri locum, perperam intellectum, vbi hic Mucii auditores omnes, et in his Gallum Aquillium, Sex. Papirium, C. Iuuentium in libro quodam *a Ser. Sulpitio nominatos*, ſcribit. Quaſi vero ille de claris iureconſultis ſcripſiſſe cenſendus ſit, qui in libro quodam iuridico aliquot iureconſultos celebriores nominat, id eſt, iis ob auctoritatem, quam eorum ſcripta conſequuta ſunt, teſtimonium denunciat. Aſt in hac vltima operis parte alios ſequi potuit duces, quamuis fortaſſis nemo ante illum de ſucceſſione prudentum ex inſtituto egerit. Quum enim iis temporibus, qui reipublicae in toga eſſent profuturi, nihil prius, nihilque antiquius haberent, quam vt cum philoſophia illa ciuili, quae iuriſprudentia adpellatur, eloquentiae laudem coniungerent: fieri profecto non potuit, quin, qui de claris oratoribus, viriſque eloquentiae principatum tenentibus ſcripſerunt eadem ſimul opera multorum iuris conditorum vitas illuſtrarent, vnaque veluti fidelia duos dealbarent parietes. Sic multorum iureconſultorum elogia incomparabili libro, quem Brutum vel de claris oratoribus inſcripſit, complexus eſt M. TVLLIVS CICERO, qui et in aliis operibus, quae de arte oratoria et eloquentia adornauit, ſummorum, qui tum ante ſe, tum ſua aetate, floruerant, iureconſultorum fata et in vtramque rempublicam merita paſſim attigit. Sic et auctor, qui de oratoribus cauſſiſque corruptae eloquentiae dialogum perelegantem ſcripſit, ſiue is QVINCTILIANVS, ſiue TACITVS, ſiue alius quicumque ſit, quaedam ad hanc hiſtoriae partem illuſtrandam comparata habet, quamuis non aeque multa, quia iis ille temporibus vixit, quibus iam paene oblanguerat eloquentiae forenſis vigor, et, ſicuti conqueritur PETRONIVS (*a*), *ventoſa et enormis loquacitas animos iuuenum, ad magna ſurgentes, veluti peſtilenti quodam ſidere adflauerat, vt ſemel corrupta eloquentiae regula ſtaret et obmuteſceret.* Ex eo enim tempore res ſuas ſibi habebant iureconſulti, et hinc rarius eueniebat, vt vel ii, qui declamatorio illo dicendi genere excellebant, ſeueriores illas Labeonis vel Maſſurii Muſas colerent, vel accuratiore iuris cognitione imbuti inter mellitos verborum globulos dictaque quaſi papauere et ſeſamo ſparſa proficere, aut potius ſtultiſſimi fieri vellent. Quare ſi ab aliis ante SEX. POMPONIVM pars quaedam eorum, quae in eius Enchiridio reperiuntur, perpolita eſt: primus tamen iureconſultorum ille vniuerſam iuris, magiſtratuum et iureconſultorum hiſto-

(*a*) *Satyric. pag.* 1.

hiſtoriam exſequutus eſt ſtilo, et breui libello ſuo effecit, ne multa ſcitu digniſſima nos hodie ignoremus.

Itaque vel hac ſola nauata ſtudioſis opera meruiſſet iureconſultus celeberrimus, vt dignum laude virum Muſa vetaret mori, eiusque memoriam ex poſteris quidam ſcriptione ſua conſeruaret, qui tot aliis hoc libello profuit ad immortalitatem. Enimuero contigit illi, quod inter poetas Homero, qui, quum tot viris fortibus et bonis monimentum ſtatuiſſet aere perennius, nullaque temporum iniuria interiturum, ipſe tamen ſolo paene nomine innotuit poſteris, origine eius, patria, incunabulis, fatiſque ceteris veluti diuturna nocte obrutis. Eadem, inquam, fata expertus eſt SEX. POMPONIVS, quem, vnde ortus ſit, quibus fulſerit honoribus, quae laude digna geſſerit, quando viuere deſierit, hodie plane ignoramus, quum ſola, quae IVSTINIANVS periculo ſubduxit, praeſtantiſſimorum operum fragmenta illi aeternitatem praeſtent, memoriamque conſeruent apud poſteros, nulla vmquam obliuione delendam, quamdiu iurisprudentiae honor aliquis eſt inter homines futurus. Ne tamen nos, qui his opuſculis quaedam praefari iuſſi ſumus, nullam plane operam impendiſſe videamur vitae SEX. POMPONII e vetuſtatis parietinis eruendae: quaedam, quae de eius gente et familia, de aetate, qua uixit, de eius porro ſtudiis et ſecta, cui ſe addixit, denique de ingenii, quae reliquit, monimentis, et ſpeciatim de eius enchiridio obſeruaſſe nobis videmur, quamfieri poterit breuiſſime exponere, ac deinde de ipſis opuſculis, quae iam cura iuuenis doctiſſimi vno faſciculo comprehenſa in lucem prodeunt, quaedam differere decreuimus.

Celeberrimam olim Romae fuiſſe gentem POMPONIAM, quam *equeſtrem ab vltima origine ſtirpis Romanae* fuiſſe tradidit CORNELIVS NEPOS (*a*), neminem ignorare arbitramur. Eius enim veteres ab ipſo Numa Pompilio, altero poſt Romulum vrbis ac reipublicae conditore, repetunt originem, et quum is praeter alios filios Pomponem genuiſſet, ab hoc POMPONIAM gentem deſcendiſſe ſcribunt. Suffecerit hic vnius PLVTARCHI (*b*) adferre locum, quia ex eo et aliarum gentium Romanarum origo peti poterit: Οἱ δὲ πρὸς ταύτῃ τέσσαρας υἱοὺς ἀναγράφουσιν αὐτοῦ, Πόμπωνα, Πῖνον Κάλπον, Μάμερκον, ὧν ἕκαστον οἴκου διαδοχὴν καὶ γένος ἔντιμον καταλιπεῖν. εἶναι γὰρ ἀπὸ μὲν τοῦ Πόμπωνος τοὺς Πομπωνίους, ἀπὸ δὲ τοῦ Πίνου τοὺς Πιναρίους, ἀπὸ δὲ Κάλπου τοὺς Καλπουρνίους, ἀπὸ δὲ Μαμέρκου τοὺς Μαμερκίους, οἷς διὰ τοῦτο καὶ Ρῆγας γενέσθαι παρωνύμιον, ὅπερ ἐςὶ βασιλέας. *Alii praeter hanc,*

 (Pom-

(*a*) *Vit. Attici Cap.* I.

(*b*) *In Numa p.* 73.

(Pompiliam filiam,) *eum quatuor alios habuiſſe filios*, *tradunt*, *Pomponem*, *Pinum*, *Calpum*, *et Mamercum*, *quorum vnumquemque proſapiam et clarae ſucceſſionem gentis reliquiſſe aiunt. Pomponis enim* POMPONIOS *eſſe ſobolem, Pini Pinarios, Calpi Calpurnios, Mamerci denique Mamercios, quibus etiam ex eo cognomen Regibus ortum eſt.* Et hanc gentis ſuae originem ipſos Pomponios denariis ſuis teſtatos eſſe, animaduerto. Quemadmodum enim M. Calpurnius Piſo Frugi, originis ſuae memoriam conſeruaturus, et caput Numae, et Terminum Deum in numis ſuis apud FVLV. VRSINVM (*a*) ſculpi iuſſit: ita et gentis Pomponiae χάραγμα eſt augur, dextra lituum tenens, et vir capram ad Iunonis αἰγοφάγυ aram adducens, adiectis verbis: NVM. POMPIL. (*b*) Quamuis vero plebeia eſſet haec gens: non tamen ei defuerunt fumoſae maiorum per atria imagines, quandoquidem plures tum libera adhuc republica, tum ſub Imperatoribus, ad conſulatum aliosque in republica honores adſpirarunt. Faſti ſane conſulares Capitolini (*c*) annum V. C. DXX. ſignant conſulatu Q. FABII Q. F. Q. N. MAXVMI VERRVCOSSI et MAN. POMPONII MAN. F. MAN. N. MATHONIS, ſimulque obſeruant, quod ab aliis praetermittitur, illum eodem anno EID. MART. DE SARDEIS triumphaſſe. Sequente anno iidem faſti memorant hunc ipſum *Man. Pomponium*, *Man. F. Man. N. et C. Papirium C. F. L. N. Maſonem Coſſ.* et ex LIVIO (*d*) conſtat, eundem ſedecim annis poſt, Dictatori L. Veturio Philoni, comitiorum habendorum cauſſa creato Magiſtrum Equitum fuiſſe, quamuis vterque vitio creatus die quarto decimo, ex quo auſpicati hunc honorem fuerant, magiſtratu ſe abdicarit. Oppreſſa iam a Caeſaribus republica, teſtibus TACITO (*e*) et DIONE, (*f*) anno V. C. DCCLXVIIII. conſules fuere C. Caecilius Rufus et L. Pomponius Flaccus Graecinus, ſed qui Moeſiae poſtea praefectus, et deinde ſeptem totos annos miſere in carcere habitus, demum dimiſſus (*g*), Syriae Propraetor obiit. (*h*) Eius ſiue ſoror, ſiue filia, POMPONIA GRAECINA a TACITO (*i*) vocatur *inſignis femina*, quae nupta Plautio, de Britannis ouanti, *ſuperſtitionis externae*, ob ſuſceptam procul dubio religionem Chriſtianam, rea facta ſit, ſed inſons iudicata a marito, qui more maiorum coram propinquis de capite famaque coniugis cognouerat. Addit TACITVS, *longam eius aetatem et continuam*

fuiſſe

(*a*) *Edit. Patini p. 57.*
(*b*) *Ibid. p. 223.*
(*c*) *Sigon. Faſt. Conſ. p. 133.*
(*d*) *Lib.* XXII. *Cap.* XXXIIII.
(*e*) *Annal. Lib.* II. *Cap.* 41.
(*f*) *Lib.* LVII. *p.* 613.
(*g*) *Dio lib.* LVIIII. *p.* 644.
(*h*) *Tacit. Annal.* VI. 27.
(*i*) *Id. Lib.* XIII. *Ann. cap.* XXXII.

fuiſſe triſtitiam; nam poſt Iuliam, Druſi filiam, dolo Meſſalinae interfectam, per quadraginta annos non cultu, niſi lugubri, non animo, niſi moeſto, egiſſe, idque illi, imperitante Claudio, impune, mox ad gloriam vertiſſe. Exſtat Romae lapis antiquus, in quo haec epigraphe: (*a*)

LIBERO. PATRI.
SANCTO. SACR.
SEX. CAELIVS.
PRIMITIVVS. ET
PVBLICIA. ANTVLLA.
VOTO. SVSCEPTO.
D. D.

Et a tergo:

DEDICAVERVNT.
IDIB. OCTOBR.
C.N. POMPEIO. FEROCE.
LICINIANO. COSS.
C. POMPONIO. RVFO.

Sed hos quidem conſules faſti ignorant, idque argumento eſt, conſules illos fuiſſe ſuffectos, incerti anni, quales plures alii paſſim occurrunt. Extremo Seueri imperio anno V. C. DCCCCLXIII. conſules fuere POMPONIVS BASSVS, et Epidius Rufus Lollianus, (*b*) et anno MXXXX. ſub Diocletiano et Maximiano Auguſtis cum ipſo Maximiano iterum Conſule faſces tenuit POMPONIVS IANVARIVS, cuius conſulum paris ipſum ius noſtrum aliquoties meminit (*c*). Quin eodem et inſequente anno praefecturam vrbanam geſſiſſe eumdem Pomponium Ianuarium, ex auctore anonymo de praefectis vrbi, et indice, quem THEOD. IANS. AB ALMELOVEEN texuit, locupletiſſimo (*d*) liquet. Quo exemplo ſimul diſcimus, parum ſolidam eſſe obſeruationem AMMIANI MARCELLINI (*e*), dum iam inde ab anno MXXXVII. quo Diocletianus cum Ariſtobulo Conſul proceſſerit, ad Iuliani Imp. tempora numquam Auguſto vlli Conſuli collegam priuatum adiunctum fuiſſe, ſcribit. Falſum enim

(*a*) *Grut. p.* LXVII. 3.
(*b*) *Petr. Reland. faſt. conſul. p.* 118.
(*c*) *l.* 1. *C. de tranſact. l.* 2. *C. de dol. mal. l.* 6. *C. de patr. pot.*
(*d*) *pag.* 300.
(*e*) *Lib.* XXIII. *Cap.* I.

Digitized by Google

enim eſſe, AMMIANVM, poſt VALESIVM *(a)* et ANT. PAGIVM *(b)* erudite oſtendit HENR. NORISIVS *(c)*, ſimulque profligauit ONVPHRII PANVINII, CAES. BARONII et SAM. PETITI ſententiam, qui in Maximiani Auguſti II. Coſ. locum neſcio quem Maximum II. ſubſtituere non dubitarunt. Tot ergo imaginibus ad extrema fere reipublicae tempora claruit gens Pomponia: nec minorem dedit prouentum aliorum toga ſagoque celebrium hominum, quorum quum vel numerum inire difficile eſſet. futurum, paucos tantum, eo, quo calamum ſubibunt, ordine recenſebimus. Quis vero ignorat T. POMPONIVM ATTICVM, Ciceroni familiariſſimum, qui mereri honores, quam ambire maluit, et, quamuis factioſis paene omnibus amiciſſimus, eum tamen vitae curſum tenuit, vt inter tempeſtatum ciuilium procellas et ſecurus et neutri parti inuiſus viueret, et non modo M. Agrippae, ſed et Tiberii Caeſaris adfinitate dignus haberetur? Cui ignotus L. POMPONIVS, Attellanarum ſcriptor, a DONATO *(d)*, SCHOLIASTA HORATII *(e)*, M. SENECA *(f)*, aliiſque paſſim laudatus? Quis porro neſcit Pomponios Secundos, Labeones, Flaccos, quorum res praeclare geſtas et fata ſub malis principibus paſſim deſcribit TACITVS? *(g)* Ex his tamen neſcio, an non reliquis ex ea gente omnibus praeferendus ſit P. POMPONIVS SECVNDVS, poeta conſularis *(h)*, et orator facundiſſimus, *(i)* quemque QVINCTILIANVS *(k)*, *eorum, quos viderit, in tragoedia longe principem fuiſſe*, cenſuit, PLINIVS *(l)* vero dignum iudicauit, cuius ipſe vitam ſingulari commentario deſcriberet. Exſtant ſane Carminum eius reliquiae volumine II. fragmentorum veterum poetarum, a MICH. MAITTAIRE Londini anno MDCCXVI. edito, *(m)* quae illam elegantiae laudem facile tuentur. Non iam plura addemus de M. POMPONIO MARCELLO, quem inter celebriores grammaticos recencens SVETONIVS, *(n) ſermonis Latini exactorem moleſtiſſimum* vocat: nec immorabimur POMPONIO MELAE, et POMPONIO PORPHYRIONI, quorum illius egregius de ſitu orbis commentarius, huius ſcholia in Horatium bonae frugis pleniſſima et hodie in eruditorum manibus verſantur: vnum adhuc attingemus POMPONIVM, poetam

(a) *ad Ammian. ibid.*
(b) *Annal. ad ann. MDL.*
(c) *De Num. Dioclet. et Maxim. Diſſ.* I.
(d) *Ad Terent. p.* 158. *edit. Lindenbr.*
(e) *p.* 632. *edit. Cruqu.*
(f) *Controu.* XVIII.
(g) *Annal.* V. 8. VI. 18. XIII. 43. IV. 47. VI. 29. II. 66. VI. 27.
(h) *Plin. Hiſt. Nat. Lib.* VII. *cap.* 19.
(i) *Dial. de corr. eloqu. Cap.* XIII.
(k) *p.* 689. *et* 912. *edit. Burm.*
(l) *Lib. XIV. cap.* 4.
(m) *p.* 1543.
(n) *Cap.* XXII.

poetam Chriſtianum, quem *inter cetera ſtili otia Tityrum verſibus Virgilianis in Chriſti honorem compoſuiſſe*, id eſt, vti ego interpretor, centonem ex eclogis Virgilianis in honorem Chriſti conſuiſſe, refert Isidorvs Hispalensis. [*a*] Adeo huic genti id veluti praecipuum fortuna dederat, vt viros produceret in omni ſtudiorum genere excellentiſſimos: et neſcio profecto, an gens Romana vlla tot belli duces, iureconſultos, philoſophos, oratores, poetas, coſmographos, grammaticos oſtentare potuerit, ac Pomponia, quam ideo in elegantiſſimis, quos reliquit, denariis apud Fvlv. Vrsinvm, [*b*] modo caput Apollinis, modo Muſas, modo Herculem muſageten, ſignari iuſſiſſe arbitramur, quod ad omnium optimarum artium ſtudia, quibus illa numina praeeſſe ſibi perſuaſerant, veluti a natura facti viderentur Pomponii.

Quamuis itaque in plures familias diuiſa fuerit gens Pomponia: et hinc diuerſa Pomponiorum cognomina ſint, veluti *Mathonum*, *Ruforum*, *Secundorum*, *Flaccorum*, *Labeonum*, *Ianuariorum* aliaque plurima: de Sex. tamen Pomponio, qua ex familia prodierit, eo minus definias, quo minus eius cognomen vſquam occurrit. Quin inter tot Pomponios, quos recenſuimus, ne Sexti quidem praenomen vllus habuit, vt inde iudicare liceat, cui Pomponiorum familiae praenomen illud veluti familiare fuerit, niſi quod Grvtervs [*c*] nobis ſeruauit hoc marmor Romanum:

DIS. MANIB.
SEX. POMPONIVS.
BLAINVS.
POMPONIAE DONATAE.
CONIVGI.
CARISSIMAE. FECIT.
ET. SIBI.
P. Q. EORVM.

Id tamen vtrum ad noſtrum pertineat, an ad eius parentem aliumve agnatum, nemo facile dixerit. Et tamen ſunt, qui iureconſulti noſtri patrem eiusdem cum filio nominis fuiſſe non ſine ratione ſibi viden-

[*a*] *Orig. Lib. I. Cap.* 38.
[*b*] *Pag.* 223. *ſequ.*
[*c*] *P. DCCCXVII.* 13.

tur ſuſpicari, quia inter veteres ICtos duos SEX. POMPONIOS, antiquiorem alterum, alterum iuniorem, reperiri, illumque pro patre, hunc pro filio habendum eſſe, exiſtimant, a qua ſenteutia, quae ſe primum ANT. AVGVSTINO, [a] poſtea CVIACIO aliisque, vt ſit, probauit, non adeo alienum ſe profitetur V. C. EV. OTTO. [b] Enimuero quamuis exemplo non vno conſtet, iurisprudentiam familiarum quarumdam quaſi gentile bonum fuiſſe, veluti Muciorum, Caſſiorum, Neruarum, Celſorum, ac proinde eiuſdem nominis iureconſultos, patrem et filium, in ipſo iure noſtro non raro diſtingui: fateor tamen, argumenta, quae praecipue GVIL. GROTIVS [c] maximo ſtudio conquiſiuit, non ita eſſe comparata, vt rem conficere videantur. Nam primo quidem ille adducit verba VLPIANI: [d] *Et ait Iulianus, Sex. Pomponium referre, Sabinum reſpondentem, non communicari legatum: et poſſe hanc ſententiam defendi, Iulianus ait*, ex quibus patere putat, Iulianum reſponſum Sabini adducere, et quidem non ex ipſis Sabini libris, quos tamen Iuliano non minus, quam Pomponio, ad manus fuiſſe credibile eſt, ſed fide Sex. Pomponii. Cuius rei quum vix idoneam rationem comminiſci liceat, veroſimillimum eſſe videtur GROTIO, a Iuliano laudari Pomponium antiquiorem, qui Sabinum ita reſpondentem audiuerit, ac proinde proximus fuerit temporibus Tiberii. At ego hic nihil omnino video, quod nos de alio Sex. Pomponio, quam de quo iam agimus, cogitare cogat. Neque enim mirum eſt, iureconſultos aequales ſibi inuicem vel dicam ſcribere, vel denunciare teſtimonium, quippe quod a IVLIANO [e] et CAIO, [f] aliisque ſaepe factum nouimus: neque exemplo caret citatio Sabini alterius fide facta. Nam et CELSVS, [g] Iuliano σύγχρονος, eodem modo ſcribit: Quod et *Sabino recte placuit, vt apud Neratium libro quarto Membranarum ſcriptum eſt:* et MARCIANVS: [h] *In municipiis quoque muros eſſe ſanctos, Sabinum recte reſpondiſſe, Caſſius refert.* Denique PAPINIANVS: [i] *Idque et Sabinum reſpondiſſe, Caſſius retulit.* Reſponſa enim Sabini iam tum videntur fuiſſe rariora, quam vt in omnibus bibliothecis reperirentur, et IVLIANVS, cui fortaſſis nec otium nec occaſio fuit, ipſa Sabini ſcripta euoluendi, ideo POMPONII fide, vti MENAGIVS cen-

[a] *De Nom. propr. Pand. pag. 92. et 255.*
[b] *Praef. Tomi I. Theſ. iur.*
[c] *De vit. ICtorum Lib. II. Cap. V.*
[d] L. 63. *§. 9. D. pro ſoc.*
[e] L. 59. *D. ſoluto matr.*
[f] L. 43. *ff. ad L. Iul. de adult.*
[g] L. 12. *ff. quemadm. ſeru. amitt.*
[h] L. 8. *ff. de rer. diuiſ.*
[i] L. 4. *pr. ff. de ſeruit.*

[a] cenſet, vtendum ſibi eſſe credidit, quod iſte ad Sabinum ſcripſiſſet Libros XXXV. eiuſque ſententias et reſponſa procul dubio ex inſtituto illuſtraſſet. Quemadmodum ergo nemo temere dixerit, Neratium proxime abfuiſſe a Tiberii temporibus, quia Celſus eius fide laudauerit Sabinum: ita nec conſequitur, vt Sex. ille Pomponius, ex quo reſponſum adducit Iulianus, eiuſdem cum Sabino aetatis, vel a noſtro diuerſus fuerit. Iisdem enim fere temporibus floruiſſe Iulianum et Pomponium, ſuo loco demonſtrabimus, vt non opus ſit fluctus in ſimpulo mouere, et cum BERTRANDO [b] legere: *Et ait Sex. Pomponius, Iulianum referre Sabinum reſpondentem*, quae certe non emendatio eſt, ſed vis maior, quam vel verba inſequentia, quippe quae antecedentibus ſic plane non cohaerent, abeſſe manifeſto iubent. Sed tales fere ſunt, quas BERTRANDI ingenium parit, emendationes, infauſto omnes ſidere, et irata Lucina in lucem editae, quin aliquando, vbi neruos ingenii intendit, paene monſtroſae, vt neſcias, magisne ingenii infelicitatem, an incredibilem viri illius audaciam, mireris. Sed progredimur ad alterum, quo GROTIVS vtitur, argumentum. Eodem enim teſte VLPIANO [c] *refert Tertullianus, libro quarto quaeſtionum*, SEX. POMPONIVM *opinatum eſſe, ſuum ex parte dimidia eſſe heredem, ſi mulier vnum in vtero habeat.* Itane vero, inquiet GROTIVS, VLPIANVS locum Pomponii noſtri ex Tertulliani quaeſtionibus exſcripſerit, ac non potius ipſa euoluerit opera Pomponii, aliis locis tam frequenter ab eo laudata? An non credibilius eſt, antiquioris Pomponii hoc eſſe teſtimonium, quod Vlpianus, Tertulliani interpoſita perſona, oblique adduxerit? Enimuero et hoc argumentum paene ficulneum eſt. In Florentino quidem codice non Pomponius, ſed Proponius legitur: aſt hoc manifeſtum eſt librarii mendum, adeoque procul omni dubio reſcribendum eſt Pomponius. Iam quae crux, quaeſo, parata erat VLPIANO, homini negotioſiſſimo, locum POMPONII ICti πολυγράφου, quem ipſe fortaſſis non obſeruauerat, Tertulliani fide laudanti, quum idem alios ſui ordinis homines ſine vllius reprehenſione factitaſſe animaduerteret? Et quae nos cogit neceſſitas, vt Sex. Pomponium antiquiorem intelligamus? Si enim eius opera tempore Tertulliani ſuperfuerunt, vix veroſimile eſt, illa paullo poſt ita diſparuiſſe in bibliothecis, vt Vlpiani notitiam fugerint. Sin autem ille nihil ſcripſit; et eius reſponſum quoddam ore prolatum laudatur, Tertullianus pro-

[a] *Amoen. Iur. Ciu. Cap.* XX. *pag.* 99.

[b] *De Iurisprud. Lib. I. Cap. XI.*

[c] L. 30. §. 6. *ff. de adquir. vel omitt. her.*

fecto illud non magis, quam Vlpianus, audire potuit, quum Sex. ille Pomponius ex Grotii ſententia proxime a Tiberii abfuerit temporibus, Tertulliani autem aetas, eodem iudice, [a] in Marci Aurelii Antonini, Commodi et Seueri tempora inciderit. Quare nihil certius eſt, quam eundem eſſe illum Sex. Pomponium, a Tertulliano laudatum cum eo, cuius tot fragmenta in pandectarum volumine ſuperſunt, locumque hunc VLPIANI nihil omnino facere ad rem, quam GROTIVS inde confici poſſe exiſtimauit. Vlpiano tamen tertio loco iungit PAVLLVM, [b] qui itidem illi antiquioris iſtius POMPONII meminiſſe videtur, dum ſcripſit: *Si ſocer a genero heres inſtitutus adierit hereditatem, quandoque mortuo patre, cum herede eius filiam de dote acturam, Nerua et Cato reſponderunt, vt eſt relatum apud* SEX. POMPONIVM *Digeſtorum ab Ariſtone Lib. V. Ibidem Ariſtoni conſentit.* Inde enim colligit GROTIVS, quod vix alicui in mentem veniſſet, ante Ariſtonem, PLINIO [c] iuniori σύγχρονον, vixiſſe SEX. quemdam POMPONIVM, cuius Ariſto doctrinas in libros quoſdam digeſſerit, ex iisque digeſtis hanc ſententiam eruiſſe helluonem librorum, IVLIVM PAVLLVM. Eam ſane interpretationem maxime neceſſariam putat GROTIVS, niſi vel verba manifeſto detorquere, vel ſuſpectam habere codicum omnium fidem velimus. Sed vereor ego, ne verba illa maxime detorqueas, ſi ſuffrageris GROTIO. Quum enim addat iureconſultus: *Ibidem* ARISTONI *conſentit*: quomodo dici poteſt, Ariſtonem digeſta quaedam conſcripſiſſe ex Sex. Pomponio? Non ſane Pomponius tunc Ariſtoni, ſed Ariſto Pomponio conſenſiſſe dicendus eſſet, et verba illa PAVLLI non minus viderentur ridicula, quam ſi quis Trogum Pompeium Iuſtino epitomatori conſenſiſſe adfirmaret. Praeterea aliunde [d] ſatis notum eſt, SEX. POMPONIVM ad Ariſtonem quaedam notaſſe, ac proinde probabilius longe videtur, has ipſas Pomponii notas hic laudari ſub titulo *Digeſtorum ab Ariſtone*, vel *ex Ariſtone*, adeoque et hunc locum nihil facere ad antiquiorem illum Pomponium. Negari non poteſt, inconcinnam quodammodo et contortam eſſe citandi formulam, qua vſus eſt PAVLLVS, ac proinde nos aliquando ſuſpicatos eſſe, leui facta verborum traiectione legendum eſſe: *Vt eſt relatum apud* SEX. POMPONIVM *Digeſtorum Lib. V. ab Ariſtone*, vt illud *Ariſtone* non ad vocabulum *Digeſtorum*, ſed ad verbum *referre* ſit referendum. *Referre* enim *ab aliquo*

[a] *Ibid. Lib.* II. *Cap.* IX. §. 6.
[b] L. 44. *ff. ſol. matr.*
[c] *Lib.* I. *Epiſt.* XXIII.
[d] L. 61. *ff. de adm. et per. tut. l.* 18. *ff. de donat.*

quo idem eſt, ac alterius verbis, auctoritate vel fide quid referre, quemadmodum eodem ſenſu *nunciare ab aliquo* dixit CICERO: [a] *Nunciatum eſt nobis a M. Varrone, veniſſe eum Roma pridie veſperi.* Sed quis in IVLIO PAVLLO omnia ad viuum reſecet, ſcriptore eius ſaeculi, quo iam pridem peſſum ire coeperat purior Latinitas, et iureconſulti in primis, rebus potius, quam verborum puritati atque elegantiae intenti, quaedam ſecurius et negligentius, quam par erat, ſcribebant? Eleganter vir ampliſſimus, CORN. VAN BYNKERSHOEK, [b] quem Muſis meis amiciſſimum honoris cauſſa nomino: *Quamuis*, inquit, *apud ICtos, fere occupatos in priſcis, iiſque cultis Legum verbis explicandis, eruditio Latina magis ſteterit, quam apud alios quoſuis auctores, vt et alias monere me memini: non potuit tamen non ſaeculi labes aliquando pellucere. Si omnes loquutiones, in quibus illa pellucet, habeamus pro ſpuriis, et inde quoque efficiamus, integrum eſſe locum Triboniani: nae actum eſſet de magna parte veteris iuris prudentiae.* Denique, vt ad Sex. Pomponium antiquiorem reuertamur, quoſdam, vt eum exſtitiſſe credant, quam maxime mouent loca illa, quibus vel ipſe Pomponius noſter alium SEX. POMPONIVM laudat, vel VLPIANVS Sextum Pomponium a Pomponio noſtro diſerte diſtinguit. Nam in fragmento, quod ex *Lib. XII. Var. Lect.* in Pandectas retulit Tribonianus, [c] ſub finem legimus: *Vt refert* SEX. POMPONIVS. Et VLPIANVS: [d] *Quod verum eſſe*, inquit, *tam* SEXTVS, *quam* POMPONIVS *putant.* Quum vero inſolentius ſit, et auctorem ſibi ipſi, expreſſo integro nomine, denunciare teſtimonium, et diuulſis praenomine ac nomine, ex vno homine duas fingere perſonas: nihil aliud dici poſſe exiſtimant, quam duos fuiſſe Pomponios, quorum vnus ab altero citetur, et vterque ab Vlpiano cum cura diſcernatur. Sed ad priorem locum quod attinet, primo omnium monere viſum eſt, verba illa: *Libro duodecimo ex variis lectionibus* non reperiri in Pandectis Florentinis, ſed legi illi praemiſſam eſſe inſcriptionem POMPONIVS non expreſſo libro, vnde illa deſumta ſit. Quod quum ſatis inſolens ſit: non dubitarim ego accedere ſententiae BERN. HENR. REINOLDI, [e] vocabulum illud ex margine in textum migraſſe exiſtimantis. Quo poſito, veroſimile eſt, fragmentum illud non eſſe a Pomponii, ſed a Iuliani manu, et hunc illam de Parthenio hiſtoriam referre ex SEX. POMPONIO. De VLPIANI

 loco

[a] *Acad. Quaeſt. Lib. I. cap. I.*
[b] *Obſeru. Lib.* VIII. *cap. XV. pag.* 507.
[c] *l.* 41. *ff. de hered. inſt.*
[d] *l.* 32. *pr. ff. de legat.* 1.
[e] *Orat. de Sex. Pompon.*

loco agere prolixius, vix operae pretium eſſe videtur. Quis enim patrem et filium laudaturus tam inepte loqueretur, vt alterum Sextum vocet, alterum Pomponium, quum vtrique et Sexti praenomen, et Pomponii nomen commune fuiſſe dicatur? Fuit hoc in Belgio ſingulare MATTHAEORVM fatum, vt iuris prudentiae decus iure veluti hereditario poſſiderent, et ii maxime paternam auitamque laudem tuerentur, quibus ANTONII praenomen obtigerat, ob eamque cauſſam vnus ex ea familia ſeſe ANTONIVM, A. F. A. N. A. P. A. A. MATTHAEI ſcribere conſueuiſſe dicatur. Iam ſcire profecto velim, an non is ludibrium debere videretur mortalibus, qui conſentientes quoſdam ex ea familia laudaturus, hanc ſententiam tam ANTONIO quam MATTHAEIS probatam eſſe, diceret? Quod vero noſtro tempore non diceret dupondius, quin riſu a dupondiis exciperetur, id an VLPIANO exprobrabimus, viro doctiſſimo, et cui deeſſe non poterant verba, quibus patrem et filium vel duos alios eiusdem nominis, diſtingueret? Sed quid opus eſt verbis, quum et alibi VLPIANVS [a] Sextum quemdam iureconſultum laudet? Et quis, quaeſo, credere nos cogeret, eo poſito praenomine, ſemper Pomponium eſſe intelligendum, ac non potius alium, cui hoc praenomen pro nomine fuerit, quemadmodum ex ipſis ICtis alium *Caium*, alium *Sempronium* dictum eſſe nouimus? Sed veremur, ne cui prodigi verborum videamur, dum refellimus coniecturam parum probabilem, et incertum eſſe oſtendimus, quod nullo ſatis idoneo argumento nititur, puta, Sex. Pomponium noſtrum vſum eſſe patre eiuſdem nominis, eumque ipſum etiam intra veterum ICtorum numerum fuiſſe. Sit ergo ille ἀγενεαλόγητος, vti plerique alii eiuſdem ordinis viri doctiſſimi, quandoquidem vel haec laus non minima videtur, laudem non parentibus, ſed virtuti atque ingenio, debere, iiſque praeſidiis maioribus non minus, quam poſteris, propriam illam, ac perpetuam nobilitatem, quae cum immortali gloria coniuncta eſt, comparare.

Quod ad aetatem, qua POMPONII noſtri illuxit ingenium, attinet; ſaepenumero mirari ſoleo, qui fieri potuerit, vt de ea in diuerſa irent viri docti, quum tot huius iureconſulti fragmenta ſuperſint, quae temporis, quo ſcripta ſunt, indicia praebent luculentiſſima. Sed pleroſque in tranſuerſum rapuit locus LAMPRIDII, [b] qui numerum initurus iureconſultorum, ſub Alexandro Seuero Imp. viuentium, diſerte etiam

[a] *l. 1. §. 27. ff. de SC. Silan.*
[b] *Alex. Seu. cap. XLVIII.*

etiam meminit Sex. Pomponii, eumque non minus, ac reliquos, quorum longum recenſum inſtituerat, *iuris profeſſorem, et diſcipulum ſplendidiſſimi Papiniani, et Alexandri imperatoris familiarem et ſocium* fuiſſe; ſcribit. Hunc enim ducem ſequuti plerique ne dubitarunt quidem, quin ſub Alexandro floruerit Pomponius, adeoque Vlpiano et Paullo et aequalis fuerit et condiſcipulus. Ita ſane rationes ſubduxerunt, qui ex inſtituto veterum ICtorum ſcripſerunt hiſtoriam, veluti Bern. Rvtilivs, [a] et Io. Bertrandvs, [b] qui quamuis ipſe fateatur, locum Lampridii in mendo cubare, et nomina pleraque, quae ibi recenſentur, non exſtare in codice Regio: eum tamen nihilominus inter Alexandri familiares et conſiliarios recte referri, ex alia ratione, de qua paullo poſt diſpiciemus, colligit. Sed nihil ſani ineſſe illi Lampridii loco, facile intellexiſſent viri illi docti, ſi mens non laeua fuiſſet. Quis enim non ſtatim olfaceret inſcitiam interpolatoris, qui ICtis Alexandro συγχρόνοις Alfenum Varum, Proculum, Maecianum, Celſum adnumerare non dubitauit? Scilicet omnia, quae de his aliisque Alexandri familiaribus refert Lampridivs, ab aliena manu ſunt, vti luculenter oſtendit Salmasivs, [c] et adſuta a ſciolo quodam, qui omnes iuriſperitos, quorum fragmenta in Pandectas relata ſunt, vna eademque aetate ſub Alexandro vixiſſe exiſtimauit. Itaque aliis opus eſt praeſidiis ad veram Pomponii aetatem eruendam, quae iam paucis expendemus. Iuliano illum aetate non fuiſſe multo anteriorem, vel id argumento eſt; quod non modo illum aliquoties laudat; ſed et in enchiridio ſuo illum vltimo loco memorat. Inde tamen, quod non vlterius produxit hanc prudentum ſucceſſionem, plane non conſequitur, vt illum demum poſt Iuliani exceſſum floruiſſe cenſeamus. Quod enim pro certo adfirmat Bertrandvs, Pomponium eo libello iſtorum tantum, qui iam vita exceſſerant, mentionem facere voluiſſe, viuentium nominibus verecunda quadam modeſtia omiſſis, id quo argumento ille compertum habuerit, vix excogitare poſſum, quum contra demonſtratu facillimum ſit, Pomponivm non modo vidiſſe Iulianum, ſed et eo viuo iam ad maximam iuris peritiae laudem perueniſſe, quippe ab ipſo Iuliano, vt ſupra vidimus, aliquoties laudatum. Itaque eadem aetate vixiſſe Iulianum et Pomponium, inde manifeſtum eſt;

[a] *Vit. ICt. cap.* LXXIIII.
[b] *De Iuriſper. Lib.* I. *cap.* XI.
[c] *Ad Hiſt. Aug. pag.* 242.

Digitized by Google

eſt, quod alter ex alterius operibus, quaedam referat. Vtrumque vero Titi Antonini vidiſſe imperium, multo minus quiſquam negauerit, quia Iulianus huius imp. reſcriptum laudat [*a*], Pomponius vero Hadrianum aliquando *Diuum* vocat, [*b*] quod elogium non niſi iis, qui iam rebus humanis exceſſerant, attribui ſolebat. At vterque etiam Diuorum fratrum attigit imperium. Nam quemadmodum hi Principes Iulianum vocant *amicum ſuum*, [*c*] id eſt σύνεδρον καὶ σύμβουλον: ita POMPONIVS [*d*], dum DIVI ANTONINI laudat conſtitutionem, non obſcure innuit, ſe ſuperſtitem fuiſſe illi imperatori, et Marci et Lucii imperatorum vidiſſe imperium. Ex his vero ſatis patet, male inire rationes, qui Pomponium Alexandri Seueri temporibus floruiſſe contendunt, quum ſaltim ineunte diuorum Fratrum imperio inter praeſtantiſſimos aeui ſui iureconſultos fuerit, et non ſolum de iure reſponderit, ſed et multa reliquerit ingenii monimenta. Iam ſi tum annos vel triginta habuit, eum, Alexandro auſpicante imperium, nonaginta et quatuor annorum aetatem attigiſſe oporteret. Quis vero crederet, capularem huiuſmodi ſenem vel inter Alexandri amicos, vel inter Papiniani diſcipulos fuiſſe?

Et tamen hoc non modo credidit BERTRANDVS, ſed et, quod maxime mireris, cum aetatem POMPONII, tum annum, quo in lucem prodierit, incredibili ingenii acumine indicauit. Pro certo enim adfirmat, eum in lucem editum eſſe Torquato III. et Iuliano Coſſ. id eſt, anno V. C. DCCCC. annum vero eius octauum ſeptuageſimum incidiſſe in annum quartum Alexandri imperatoris. Hariolari profecto diceres bonum BERTRANDVM, niſi aliunde conſtaret, quo fundamento innitatur illa temporum computatio. Eum enim ad extremam perueniſſe ſenectutem, colligit ex fragmento Libri VII. Epiſtolarum [*e*], vbi neſcio quis, profitetur, *ſe diſcendi cupiditate, quam ſolam vivendi rationem optimam in octauum et ſeptuageſimum annum aetatis duxerit, memorem eſſe eius ſententiae, qui dixiſſe fertur*, κἂν τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σορῷ ἔχω, προσμαθεῖν τι βουλοίμην. *Etſi alterum pedem in tumulo haberem, non pigeret aliquid addiſcere.* Haec verba POMPONII eſſe exiſtimauit BERTRANDVS, quumque, illum imperante Alexandro floruiſſe, ſemel ſibi perſuaſerit: a quarto huius anno retro numerauit annos LXXVIII. et ſic incidiſſe ſibi viſus eſt in conſulatum tertium Torquati et Iuliani, id eſt annum V. C.

[*a*] *l.* 18. *D. de her. petit.*
[*b*] *l.* 22. *pr. D. de vſu et habit.*
[*c*] *l.* 17. *D. de iure patron.*
[*d*] *l.* 14. *D. de pollicitat.*
[*e*] *l.* 20. *D. de fideicomm. libert.*

c. DCCCC. Sed primum, ea annos numerandi ratio manifeſto petit id, quod eſt in principio, et ſumit pro certo, quod probandum erat, puta Pomponium ſub Alexandro Seuero floruiſſe. Deinde ſibi non conſtat BERTRANDVS, verba illa hic attribuens Pomponio, quum ipſe alibi [a] cum BERN. RVTILIO [b], EM. MERILLIO [c], et AEGID. MENAGIO [d] ea a Saluio Iuliano profecta eſſe cenſuiſſet. Tum porro vix patet, quomodo a Iuliano laudari potuerint eius ſcripta, qui anno demum V. C. DCCCC. in lucem editus ſit, quum ille non niſi primos diuorum fratrum annos, quibus Pomponius ex Bertrandi rationibus adhuc impubes erat, attigiſſe videatur. Sed res ipſa docet, et iam pridem ab ANT. AVGVSTINO [e] obſeruatum eſt, nec Iuliani eſſe haec verba, nec Pomponii, ſed eius, qui tum Pomponium conſuluerat, adeoque de neutrius aetate ex illo loco certi quid ſtatui poſſe. Sed vix me operae pretium facturum putarem, ſi coniectandis his Bertrandi ſomniis plus temporis impenderem, quum vel ex his paucis, quae diximus, ſatis adpareat, Pomponium Iuliano aliquot fortaſſe annis natu minorem, maximam tamen vitae partem eo viuente exegiſſe, ac proinde potiſſimum ſub Hadriano, Antonino Pio Diuiſque fratribus claruiſſe. Marci ſaltim Antonini, cui tam multa debet iuriſprudentia, ne ſemel quidem meminit, multoque minus Commodi vel Seueri, idque argumento eſſe putamus luculentiſſimo, illum ad haec tempora vitam non produxiſſe. Accedit, quod Pomponius non alios recentiores iureconſultos laudat, quam CELSVM, IAVOLENVM, IVLIANVM, NERATIVM PRISCVM, ABVRNIVM VALENTEM, et CAIVM, qui omnes ſub Traiano, Hadriano et Antonino Pio vixerunt. Semel in fragmento quodam, eius nomen praeferente, memoratur VLPIVS MARCELLVS, [f] qui ſub Pio et Commodo potiſſimum belli paciſque artibus claruit. Aſt recte notauit ANT. AVGVSTINVS [g] *non eſſe haec verba Pomponii, ſed Triboniani, notam Marcelli ad Pomponium referentis.* Contra ipſe Pomponius laudatur a CERVIDIO SCAEVOLA, [h] quem M Antonino a conſiliis fuiſſe refert IVL. CAPITOLINVS [i], ac deinde ab inſequentibus iureconſultis pleriſque, vt non ſit dubitandum, quin iis ipſis vixerit temporibus, quae paullo ante indicauimus, iique miri-

[a] *Lib.* I. *cap.* I. *pag.* 33.
[b] *Vit. ICt. cap.* LXVI.
[c] *Obſ. Lib.* III. *cap. XIX.*
[d] *Amoen. iur. ciu. cap. XXIIII. pag.* 129.
[e] *Emendat. Lib. I. cap. VIII.*
[f] *l.* 10. *D. de caſtr. pecul.*
[g] *de Nom. propr. Pand. pag.* 121.
[h] *l.* 9. *D. de negot. geſt.*
[i] *in Marco Ant. cap. XI.*

ſice perturbent tempora, qui eum inter Papiniani diſcipulos et Alexandri amicos atque adminiſtros fuiſſe contendunt.

Sed proximum eſt, vt et de ſtudiis Sex. Pomponii, et ſecta, cui ſeſe addixerat, quaedam adiiciamus. Eſt ſane iurisprudentia ex earum ſcientiarum numero, quae praeſidia quamplurima requirunt, ſi quis in iis operae pretium facere velit. Penetrandum eſt iureconſulto in verborum originem et notionem, eoque conſilio cum Latina lingua Graeca potiſſimum doctrina ſine qua illa paene effoeta ac ſterilis videtur, coniungenda: Eundum deinde per omnis aeui annales, et Romanae potiſſimum reipublicae facies animo concipienda, quandoquidem fieri non poteſt, vt quis eius ciuitatis leges earumque rationes ſatis perſpectas habeat, cuius finem formamque ſibi non reddiderit familiarem. Ad hanc omnis antiquitatis cognitionem accedere oportet earum diſciplinarum ſtudium, quae et res quaslibet definire et in ſua genera partiri, et verum a falſo, certum a veroſimili, virtutem non modo a vitiis, verum etiam a virtutum ſimulacris, iuſtum ab iniuſto, aequum ab iniquo, id denique, quod vere e republica eſt, ab eo, quod ſpecie fallit, accurate diſcernere docent. Haec ſane ita cadunt in iuriſperitum, vt ſi abſint, ille iuriſperitus eſſe deſinat, et nomen hoc in ſe praeclarum ac venerabile non ſine dedecore ferat. Itaque non vagabimur extra oleas, ſi quos profectus in his ſtudiis fecerit Pomponivs, diligentius diſpiciemus. Quemadmodum enim, qui in diffractam aliquam et ſuis membris mutilatam ſtatuam incidunt, quamuis ex totius operis contemplatione illius pulcritudinem multo facilius eſſent perſpecturi, tamen et ex partibus, quibus tempus pepercit, de totius ſimulacri praeſtantia non infeliciter iudicant: ita et nobis, quibus per fatorum iniquitatem non niſi particulae quaedam ac fragmenta operum Pomponii ſuperſunt, vel ex iis de eius ingenio et doctrina iudicare; et, quod in prouerbio eſt, ex vngue leonem aeſtimare licebit. Et primo quidem in fragmentis illis omnibus, quae in diffuſum Pandectarum opus retulit Tribonianvs, non quidem adſectatam illam verborum elegantiam et venuſtatem, qua alii eius aeui ſcriptores orationem tamquam fuco illinunt, ſed tanto maiorem vbique puritatem perſpicuitatemque deprehendimus, virtutes profecto orationis praeſtantiores, quam vulgus ſibi perſuadet, cui nulla oratio ſatis videtur elegans; niſi quae veluti calamiſtris intorta mera vnguenta redoleat. Quanto prudentior itaque Pomponivs, qui quum non ſcribendis declamationibus, ſed operibus iuridicis, et reipublicae profuturis, animum adpuliſſet, ab illis lenociniis plane abſtinuit, orationemque adhibuit puram, eique

eique omnem quidem ornatum detraxit, ſed ſatis tamen diligenter cauit, ne illa vel ex ſaeculi labe quidquam trahat vel ſtribiligine ſua lectores auertat atque abſterreat. Equidem LAVR. VALLA, [a] qui nihil facit libentius, quam vt ferulam expediat aduerſus veteres iureconſultos, quaedam et in POMPONIO reprehendit, veluti, quod *peculium* dixerit, *quod dominus ſepararit in ſubſtantia ſeruo, ſuum a ſerui ratione diſcernens* [b]: quum bonis auctoribus omne, quod labore cuiuſcumque partum eſt, peculium vocetur: quod ferruminationem eadem materia fieri dicat, ex qua res conſtant: [c] quod dixerit *quot menſibus* pro in ſingulos menſes: *quot diebus*, pro quotidie [d]. Sed ea omnia ſana ſunt, magisque reprehendendus VALLA, qui vocabulis his dicam ſcribere non dubitauit. Quis enim iureconſultum cogeret, damnata notione vocabuli *peculii*, quo praetor, et poſt eum ICti omnes vſi ſunt, peculium definire, quod cuiusque labore partum eſt? An ignorare potuit vir doctus, plerisque vocabulis aliam notionem ſubiicere non modo iureconſultos, ſed et alios omnes doctores et artifices, quam qua Latini ſcriptores vtuntur? Vbi porro ferruminationem eadem materia, ex qua res conſtat, fieri dixit POMPONIVS? Quod vero diſtinguit ferruminationem et plumbaturam, non magis mirum eſt, quam ferrum et plumbum diſtingui, quamuis haec vocabula non tam materia, quam effectu, differre ſatis ſciuerit. [e] At neſcio an turpius ſe traducere potuerit VALLA, quam dum *quot menſibus* et *quot diebus* barbarum putat, quum et CATO [f], VARRO [g] ac VITRVVIVS [h] dixerint *quot menſibus*, vel quotquot menſibus pro ſingulis menſibus, et APVLEIVS [i] *quot dies* pro quotidie, et PLAVTVS [k] *quot Calendis* pro ſingulis calendis, ceu obſeruauit anonymus veterum ICtorum defenſor, editus a v. c. CAR. ANDR. DVCKERO [l]. Adeo LAVRENTIVS VALLA, qui in omnibus reperit, quod reprehendat, emiſſitiis illis oculis ſuis nihil reperire potuit, quod iure damnaret in POMPONIO, idque argumentum ſatis magnum eſſe puto caſtae puriſſimaeque Latinitatis.

V. C. CAR. ANDR. DVCKERVS cum ceteris ſcriptoribus, qui de Latini-

[a] *Eleg. Lib. VI. cap.* XXXX.
[b] *l. 4. pr. D. de pecul.*
[c] *l. 27. pr. D. de adqu. rer. dom. Valla ibid. cap.* LVIII.
[d] *l. 12. §. 6. D. quando dies leg. Varro ibid. cap.* LX.
[e] *Ducker. de Latin. vet. IC. pag.* 242.
[f] *de re ruſt. cap.* XXXXIII.
[g] *de Lingua Lat. Lib.* IIII.
[h] *Lib.* VIIII. *Architect. cap.* IIII. *et Lib. X. cap. VII.*
[i] *Lib. XI. Metam. pag.* 267.
[k] *Stich. Act. I. Scen. II. v.* 3.
[l] *de Latin. IC. pag.* 257.

tinitate veterum iureconſultorum ex inſtituto diſputarunt, edidit etiam non inelegans opuſculum ſiue IAC. CAPELLI, ſiue alterius viri docti, quem ipſe DEFENSOREM vocat, qui quum initio vindicias aduerſus LAVR. VALLAE et FLORIDI SABINI criminationes paraſſet, et, quidquid in veterum iureconſultorum oratione illi reprehenderant, acriter defendere ſtuduiſſet: ipſe tamen poſtea [a] ingenue fatetur, *multa in pandectis reperiri non ſatis probatae Latinitatis, quaedam durius conſtructa, pleraque inſolita, neque ab aliis auctoribus vſurpata, quae neque a* VALLA, *vtpote in Digeſtorum lectione non ſatis verſato, omnia potuerint obſeruari, et in vnum colligi, nec a ſe, qui ea diutina lectione collegerit, praetermitti debuerint.* Hinc functus defenſoris prouincia, illico cenſoris perſonam induit, et longum eorum verborum loquutionumque texit catalogum, quae in ICtorum fragmentis ſaeculi labem redolere, et a caſta illa melioris aeui auctorum Latinitate aliena eſſe videantur. Id dum agit, etiam POMPONIVM aliquoties, ſed rarius tamen, reum facit temeratae purioris orationis, et quoſdam veluti naeuos in caſtiſſimo ſcriptore notat, qui ipſius LAVR. VALLAE induſtriam fugerint. Sic illum [b] PENVM in neutro genere non ex grammaticorum regulis, neque ex vſu communi dixiſſe, obſeruat. [c] Alibi [d] haut ferendum putat, quod *latitare patronum*, actiua ſignificatione pro neutra dixerit [e]. Paucis interiectis [f], eum *accederat* pro *acceſſerat*, ſcripſiſſe refert [g], et *peculiaria cauſſa* pro peculiari [h], quam vtramque formam, veteris Latii ſcriptoribus inuſitatam, ſoloeciſmum ſapere exiſtimat. Non magis denique probat [i] *lanipendiam*, quam pro lanifice, ſeu muliere, quae lanificibus penſa diuidit, dixerit POMPONIVS; [k] alia enim, quae obelo notanda exiſtimarit, in illo defenſoris libello nondum deprehendi, quemadmodum nec alibi me quidquam huiusmodi obſeruare memini. At haec pauca quoque ita comparata eſſe, vt vel in optimis auctoribus reperiant praeſidium, vel ſaltim analogiae non refragentur, ea, qua ſolet, cura ac diligentia demonſtrauit laudatus DVCKERVS. Cur vero POMPONIO minus licuerit *omne penum* dicere, quam PLAVTO: [l] *Dicam, vt ſibi aliud penum ornet*? Latitare cum datiuo conſtruxit PLAVTVS, [m] quemadmodum CICERO [n] *latere* eidem

[a] *pag.* 317.
[b] *l.* 2. *D. de tritic. ol.*
[c] *pag.* 361.
[d] *pag.* 365.
[e] *l.* 8. *D. de cond. et dem.*
[f] *p.* 367. 372.
[g] *l. vlt. D. de adquir. her.*
[h] *l.* 4. §. *pen. ff. de pecul.*
[i] *pag.* 407.
[k] *l.* 31. *pr. D. de don. inter vir. et vxor.*
[l] *Capt. Act. IIII. ſcen. IIII. v.* 12.
[m] *Trinum. Act. IIII. ſcen. II. v.* 81.
[n] *Poſt red. in ſenat. cap. VI.*

eidem caſui iunxit: at accuſatiuum non minus frequenter hoc verbum regit apud VIRGILIVM [*a*], OVIDIVM [*b*], PLINIVM [*c*], IVSTINVM [*d*], apud quos ſi piaculo caret haec conſtructio, neſcio ſane cur ferenda non videatur in POMPONIO. Mirari etiam ſubit, cur in POMPONIO σόλοικον iudicetur verbum neutrum, actiue poſitum, quum talia tamquam in primis elegantia enotari ſoleant, veluti illa TERENTII [*e*]: *Iamne erumpere mihi licet hoc gaudium?* vel VIRGILII [*f*]:

- - - Et ruit atram
Ad coelum nubem.

et alia huius generis, quae iam PHIL. PAREVS [*g*] plena manu dedit. *Accederat* non ſolus dixit POMPONIVS, ſed et alii veteres. Nam eadem forma et VARRONI [*h*] *diſcedimus* eſt idem, ac *diſceſſimus*, vbi praeclara ſunt, quae notat IOS. SCALIGER. Quin ſi quid inſolentius ei flexioni ineſt, id ne POMPONIO quidem tribuendum eſſe videtur, ſed T. ARISTONI, cuius ille teſtimonium et verba ibi adducit, ceu recte obſeruat laudatiſſimus DVCKERVS [*i*]. *Peculiaria cauſſa* rarius eſt, nec tamen ſine exemplo; quippe quo et VLPIANVS vſus eſt, [*k*] ſi vtrobique recte ſe habet lectio Florentina. Et ſane plura huiuſmodi adiectiua notauit V. A. CORN. VAN BYNKERSHOEK [*l*], quae duplicem habebant terminationem, in ARIS et ARIVS, veluti *intercalaris* et *intercalarius*, *ſingularis* et *ſingularius*, *pupillaris* et *pupillarius*, quibus DVCKERVS [*m*] addit *articularis* et *articularius*, *vulgaris* et *vulgarius*, quibus et boni auctores, veluti VARRO, PLINIVS, et GELLIVS, vtantur. Denique et LANIPENDIAM vel LANIPENDAM in gloſſis pro σταθμούχῳ γυνῇ τῇ τὸν σταθμὸν παρεχούσῃ ταῖς ἄλλαις vſurpari, iam obſeruarat CVIACIVS [*n*]. Idem vero vocabulum et apud IVVENALIS ſcholiaſten, et in vetuſtis marmoribus apud REINESIVM [*o*], et SPONIVM [*p*] occurrere DVCKERVS [*q*] docet: et in ſe ita comparatum eſt hoc vo-

L 3 cabū-

[*a*] *Aen. Lib. I. v.* 130.
[*b*] *Lib. V. Faſt. v.* 361.
[*c*] *Hiſt. Nat. Lib. II. cap. XX.*
[*d*] *Lib. XXXI. cap. II.*
[*e*] *Eunuch. Act. V. Scen. III. v.* 2.
[*f*] *Georg. Lib. II.*
[*g*] *Lex. Crit. p.* 172.
[*h*] *De re ruſt. Lib. I. cap. vlt.*
[*i*] *pag.* 367.
[*k*] *l.* 4. *§. vlt. ff. de dol. mal. et met. except.*
[*l*] *Obſ. Lib. I. cap. XXV.*
[*m*] *pag.* 342.
[*n*] *Obſ. Lib. VIIII. cap. XXX.*
[*o*] *Inſcr. Claſſ. XI.* 38.
[*p*] *Miſcell. Sect. VI. p.* 223.
[*q*] *p.* 407.

cabulum, vt analogiae non magis repugnet, quam lanifica. Sed ea eſt iureconſultorum conditio, vt eorum ars non modo in rebus ſublimibus et praeſtantioribus, verum etiam in viliſſimis diiudicandis verſetur, et non modo in palatiis, curiis et ſenaculis, ſed et in caſis et tuguriolis quaeſtiones de iure ſpinoſiſſimae naſcantur. In his enodandis dum verſatur iureconſultus, non ei profecto ſemper licet eſſe tam eleganti, vt non niſi lectiſſima vocabula adhibeat, ſed ſaepe loquendum eſt cum faece hominum, quae et huiuſmodi rebus fere ſola occupatur, et iis nomina imponit ſuo arbitrio, mox vſu ita probanda, vt et doctis ita loquendum ſit, ſi intelligi ab aliis velint. Idem ergo ſaepe contigiſſe videtur iureconſultis Romanis, vt a vulgo conſulti, de rebus vulgaribus cum vulgo loquerentur, quamuis loqui potuiſſent elegantius, ſi non tamquam iureconſulti ſcripſiſſent.

At plura fortaſſis, quam opus erat, de Latinitate POMPONII diximus. Eum vero nec Graecae expertem elegantiae fuiſſe, facile vnuſquisque credet, qui eam linguam eruditis omnibus tunc veluti vernaculam fuiſſe, non ignorat. A primis vnguiculis non minus operae huic linguae addiſcendae impendebant adoleſcentes Romani, quam noſtri Latinae, eoque res redierat, vt ne mulier quidem vlla ſatis elegans atque vrbana videretur, niſi cum lingua vernacula Graecam ita coniunxiſſet, vt par eſſet in vtriusque cognitione. Hanc Graecam eruditionem tam intempeſtiue adfectabant mulierculae, vt ſplenem mouerent IVVENALI [a], isque has Graeciſſantes hoc ſale perfricare non dubitaret.

Nam quid rancidius, quam quod ſe non putat vlla
Formoſam, niſi quae de Tuſca Graecula facta eſt,
De Sulmonenſi mera Cecropis? Omnia Graece,
Quum ſit turpe magis noſtris, neſcire Latine:
Hoc ſermone pauent, hoc iram, gaudia, curas;
Hoc cuncta effundunt animi ſecreta, quid vltra?
Concumbunt Graece.

Iam quod vel mulier lanipendia, vt cum POMPONIO noſtro loquar, ignorare ſe ſine turpitudine non poſſe exiſtimabat, an id neglexiſſe putas viros doctos? Et quum iureconſulti tantum non omnes hac Grae-

[a] *Satyr.* VI. *v.* 184.

Graecae linguae cognitione excelluerint: an ſolum POMPONIVM eius ignarum fuiſſe credibile eſt? Non quidem ex eorum numero fuit, qui vix periodum, quam in chartam coniiciunt, ſatis elegantem ſatisque eruditam putant, niſi eam Graeco aliquo vel vocabulo, vel apophthegmate, vel denique dicto quodam aut verſiculo ex philoſophorum vel poetarum ſcriptis depromto, tamquam emblemate, diſtinguant. Sed ab hac ſcribendi ratione quam maxime abhorrent, quibus caſta et pudica placet oratio, et vt quisque eſt Graece doctior, ita ab illa linguarum commixtione quam maxime abhorret, niſi certae quaedam ac idoneae rationes, quas nos alibi reddere meminimus, [a] Graecae alicuius vocis vel ſententiae vſum commendent. Parcius ergo Graeca iactat POMPONIVS, ſed ita, vt ſe in illa lingua ſatis eruditum praeſtet. Vt pauca adferamus exempla THEOPHRASTVM eum legiſſe, qui ab orationis Graecae praeſtantia id nomen conſequutus eſt, ex eo patet, quod inde petit ſententiam de prudentia legiſlatoria [b], doceatque, iura conſtitui oportere in his, quae ἐπὶ τὸ πλεῖστον, non quae ἐκ παραλόγου. Alibi *incolam* et *aduenam* eodem modo differre oſtendit apud Latinos, ac apud Graecos πάροικον καὶ ἄποικον. Vt iam non repetam illam veteris cuiusdam ſapientis ſententiam, qui ſe vel altero pede in tumulo conſtitutum addiſcere aliquid cupere dixit. Eam enim nec Pomponii, nec Iuliani, ſed conſultoris eſſe iam ſupra oſtendimus. Enimuero illud vtriusque linguae accuratius excultae argumentum eſt luculentiſſimum, quod in operibus ſuis non modo ipſe puritatem perſpicuitatemque ſummo ſtudio ſectatus eſt, ſed et verborum notiones, quibus ICti vtuntur, accurate et ſubtiliter explicauit. Sic ſatis diligenter alicubi exponit ſignificationem vocabulorum *bos*, *nuptam eſſe*, *edere* et *reddere rationes*, [c] *veniſſe ad heredes*, [d] familia *vrbana* et *ruſtica*, *pernoctare* [e], *peruenire ad aliquem* [f], *facere* [g], *tugurium* [h], *pertinere* [i], *pupillus*, *ſeruus*, *incola*, *munus publicum*, *aduena*, *decuriones*, *vrbs*, *oppidum*, *territorium*, *ſuum* [k], *pars aedium* [l], *exhibere*, *reſtituere* [m], et alia huius generis quam plurima, vbi ſane POMPONIVM vbique et ſingulare acumen et interiorem linguarum cognitio-

[a] *Stili cult. fundam. Part. I. cap. II. §. VIII.*
[b] *l. 3. ff. de legib.*
[c] *l. 89. ff. de verb. ſign.*
[d] *l. 165. eod.*
[e] *l. 166. eod.*
[f] *l. 171. ff. eod.*
[g] *l. 175. eod.*
[h] *l. 180. eod.*
[i] *l. 181. eod.*
[k] *l. 239. eod.*
[l] *l. 245. eod.*
[m] *l. 246. eod.*

Digitized by Google

tionem oſtendiſſe, obſeruant Alciatus, Fornerius, Goeddeus, et quicumque titulum illum inſignem de verborum ſignificationibus commentariis luculentiſſimis illuſtrarunt. Nec mirum eſt, ad eam linguae vernaculae facultatem perueniſſe iureconſultum praeſtantiſſimum, quem melioris aetatis ſcriptores Latinos diurna nocturnaque verſaſſe manu, vel ex eo patet, quod Ennium [a] poetam et Ciceronem [b] et ex iureconſultis, qui liberam remp. et Auguſti viderant imperium, P. Mutium [c], Ser. Q. Mutium [d], Sulpitium [e], Ofilium [f], Trebatium Testam [g], Alfenum Varum [h], Labeonem [i] frequenter teſtes citat, et in ipſo Enchiridio, quod de origine iuris omniumque magiſtratuum ac ſucceſſione Principum ſcripſit, ſeſe et in hiſtoria, et in ipſis eorum operibus, quae tum adhuc exſtabant, verſatiſſimum fuiſſe, oſtendit.

Elegantioris litteraturae pars haut poſtrema eſt hiſtoriarum atque antiquitatis ſtudium, quod mira diligentia percoluiſſe Pomponium, multis argumentis conſtat. Sic ex interiore iuris antiqui pontificii diſciplina depromit rationem poenae in eos, qui muros violauerint, ſtatutae. *Ciues enim Romanos*, inquit, *alia quam per portas, egredi non licet, quum id hoſtile et abominandum ſit. Nam et Romuli frater, Remus, occiſus traditur ob id, quod murum tranſcendere voluerit* [k]. Et Remi quidem fata in vulgus nota ſunt. Quod vero abominandum eſſe ait, ciuem Romanum alia, quam per portas, egredi, id lucem capit ex Plutarcho [l], qui eos demum, quos peregre mortuos fama nunciaſſet, non per portas, ſed per tectum vel impluuium in domum admiſſos, refert. Οὐδὲν οὖν, inquit, θαυμαστὸν εἰ καὶ Ῥωμαῖοι τότε δοκοῦσιν ἅπαξ τεθάφθαι καὶ γεγονέναι τῆς τῶν φθιτῶν μερίδος, οὐκ ᾤοντο δεῖν παριέναι τὴν αὔλιον, ᾗ θύσοντες ἐξίασι, καὶ θύσαντες εἰσίασιν· ἀλλὰ ἄνωθεν ἐκέλευον εἰς τὰ ὕπαιθρα καταβαίνειν ἐκ τοῦ περιέχοντος. *Non itaque mirum eſt, ſi Romani quoque eos, quos ſemel ſepultos ac rebus humanis exemtos eſſe, fuerat creditum, exiſtimauerunt, non debere per oſtium ingredi, per quod ſacrificatum exitur, ac ſacrificatu reditur, ſed*

[a] *l.* 2. §. 38. *ff. de orig. iur.*
[b] *l.* 2. §. 40. *ff. eod.*
[c] *l.* 17 *ff. de legation.*
[d] *l.* 7. *ff. de ſeru. praed. vrb.*
[e] *l.* 40. *ff. naut. caup. ſtab.*
[f] *l.* 18. §. 1. *ff. ſol. matr.*
[g] *l.* 5. *ff. de condit.*
[h] *l.* 18. §. 1. *ff. de contr. emt.*
[i] *l.* 24. *ff. de ſeru. praed. ruſt.*
[k] *l.* 11. *ff. de rer. diuiſ.*
[l] *Quaeſt. Rom.* 264.

ſed eum deorſum ex aëre voluerunt in atrium ſub dio poſitum demitti. Quemadmodum ergo Romani, qua erant ſuperſtitione, abominabantur omnes, per oſtium ingredientes, quibus tamquam mortuis iuſta facta fuerant: ita non minus triſte putabant, ciuem viuum et vegetum per muros et tecta ingredi aedes, vel in ipſam vrbem moenibus ſaltu transmiſſis, irruere. Non ſolum autem abominandum, ſed et *hoſtile* videbatur, ciuem muros tranſcendere, quod quaſi viam oſtendiſſet hoſtibus, qua in vrbem irrumperent. Vnde eamdem occiſi a Romulo fratris rationem reddit PLVTARCHVS [*a*]: Οὕτω γὰρ δοκεῖ καὶ Ῥώμυλος ἀποκτεῖναι τὸν ἀδελφὸν, ὡς ἄβατον καὶ ἱερὸν τόπον ἐπιχειροῦντα διαπηδᾶν καὶ ποιεῖν ὑπέρβατον καὶ βέβηλον. *Et videtur Romulus quoque fratrem propterea interfeciſſe, quod ſacrum locum et inacceſſum transſilire adgreſſus,* TRANSSCENDENDVM *profanumque reddidiſſet.* Eiusdem generis ſunt, quae alibi notauit ad Q. Mucium [*b*]: *Quum loca capta ſunt ab hoſtibus, omnia deſinunt religioſa vel ſacra eſſe: ſicut homines liberi in ſeruitutem perueniunt. Quod ſi ab hac calamitate fuerint liberata, quaſi poſtliminio reuerſa, priſtino ſtatui reſtituuntur.* Sane et haec ad diſciplinam pontificum et veterem de ſacris opinionem pertinent, et inſignem antiquitatum produnt notitiam. Quemadmodum enim, qui vrbes obſidebant nihil faciebant reliqui, vt ſacra euocarent [*c*], certisque adhibitis ſacrificiis Deos elicerent et veluti in partes ſuas pertraherent, vt moenibus, quibus adhuc praeſidio fuerint, deſertis, ſedem ſibi in vrbe victrice multo gratiorem quaererent, quem ritum perdoctis diſſertationibus expoſuerunt viri eruditiſſimi, HENR. COCCEII et IO. GVIL. BERGERVS: ita, captis iam vrbibus, *victoria omnia profana fieri cenſebantur*, ceu de victis Syracuſis loquitur CICERO [*d*]. Vetus nimirum et peruulgata opinio erat, expugnatis vrbibus, vltro excedere iratos Deos, et veluti ad hoſtes tranſire. Vnde VIRGILIVS [*e*], Aeneam fingit, capta iam vrbe, quum triſtis vbique pauor et plurima mortis imago oculis obuerſaretur, ſocios ita adloquentem:

> *Quae ſit fortuna videtis,*
> *Exceſſere omnes, adytis ariſque relictis,*
> *Dî, quibus imperium hoc ſteterat.*

[*a*] *Plutarch. ibid. p.* 271.
[*b*] *l.* 36. *ff. de religioſ.*
[*c*] *l.* 9. §. 2. *ff. de rer. diuiſ.*
[*d*] *Verrin.* IIII. *cap.* LV.
[*e*] *Aeneid. Lib.* II. *v.* 349.

Quem imitatus apud PETRONIVM (*a*) poëta, qui Troiae haloſin flebili carmine canebat:

> *Iacet*, inquit, *ſacerdos, inter aras victima,*
> *Plangitque terram, ſic profanatis ſacris,*
> *Peritura Troia perdidit primum Deos.*

Nihil ergo obſtare videbatur, quo minus profana haberentur ſacra ac religioſa omnia, quae Dii ſuperi inferique deſeruiſſent, poſtquam nudata eo praeſidio vrbs in hoſtium perueniſſet poteſtatem. Quamobrem Furius Camillus apud LIVIVM (*b*) Veios nuper expugnatos vocat *vrbem deſertam, et relictam a Diis immortalibus*, et Hannibal apud DIOD. SICVLVM (*c*) *Selinunte iam exceſſiſſe Deos incolis infenſos* ait, quando captam iam eſſe eam vrbem reſpondebat Syracuſanis, fanorum excidium deprecantibus. Sacra ergo eſſe deſinebant omnia, quae antea occupaſſe videbatur religio, ſtatuae ac ſimulacra deorum, arae, foci, donaria, quae omnia tamquam praedam auehebant victores, templa, quae impune diruere videbantur, quin et marmora et monimenta, quae et alienari, et ad quosuis vſus profanos transferri poterant, ita vt nemini ideo ſepulchri violati crimen iure impingeretur. (*d*) At quemadmodum communia Deorum liberorumque hominum fata erant, ſi hoſtium eſſent potiti: ita eodem iure gaudebant, *ſi ab hac calamitate fuiſſent liberati.* Vtrique enim poſtliminio iura priſtina recuperabant, et fana quoque nouis ritibus expiata, ſacra denuo vel religioſa eſſe incipiebant. Quamobrem a LIVIO (*e*) memoriae proditum eſt, fugatis Gallis, fana in vrbe omnia, quod ea hoſtes poſſediſſent, reſtitui atque expiari oportuiſſe. Quo facto quin ea non minus ac antea ſacra habita fuerint, nemo, vt opinor, dubitabit. Alibi POMPONIVS (*f*) explicaturus, quid ſit *vrbs*; VRBS, inquit, *ab* VRBO *adpellata eſt.* VRBARE *eſt aratro definire, et Varus ait, vrbum adpellari curuaturam aratri, quod in vrbe condenda adhiberi ſolet.* Luculenter itaque hic explicat ritum antiquiſſimum condendi vrbes, pomoeriumque aratro ſignandi, quem tot veteres coloniarum numi, a PATINO, VAILLANTIO, EZ. SPANHEMIO, aliiſque numiſmatum Romanorum interpretibus depicti ſubiiciunt oculis.

[*a*] *Satyr. p. 56.*
(*b*) Lib. *V. cap. XXX.*
(*c*) Lib. *XIII. cap.* LVIII.
(*d*) *l. 4. ff. de ſepulcr. viol.*
(*e*) *Lib. V. cap.* L.
(*f*) *l. 239. §. 6. ff. de verb. ſignif.*

oculis. Eum neſcio an quiſquam accuratius deſcripſerit PLVTARCHO, (*a*) qui de Roma condita agens: Βόθρος γὰρ ὠρύγη περὶ τὸ νῦν κομίτιον κυκλοτερὴς, ἀπαρχαί τε πάντων, ὅσοις νόμῳ μὲν ὡς καλοῖς ἐχρῶντο, φύσει δ᾽ ὡς ἀναγκαίοις, ἀπετέθησαν ἐνταῦθα καὶ τέλος, ἐξ ἧς ἀφῖκτο γῆς ἕκαστος ὀλίγην κομίζων μοῖραν, ἔβαλον εἰς ταῦτα καὶ συνεμίγνυον. (καλοῦσι δὲ βόθρον τοῦτον ᾧ καὶ τὸν ὄλυμπον ὀνόματι μοῦνδον) εἶτα, ὥσπερ κύκλον, κέντρῳ περιέγραψαν τὴν πόλιν. ὁ δ᾽ οἰκιστὴς ἐμβαλὼν ἀρότρῳ χαλκῆν ὕνιν, ὑποζεύξας δὲ βοῦν ἄρρενα καὶ θήλειαν, αὐτὸς μὲν ἐπάγει περιελαύνων αὔλακα βαθεῖαν τοῖς τέρμασι, τῶν δ᾽ ἑπομένων ἔργον ἐστὶν, ἃς ἀνίστησι βώλους τὸ ἄροτρον, καταστρέφειν εἴσω, καὶ μηδεμίαν ἔξω περιορᾷν ἐκτρεπομένην. τῇ μὲν οὖν γραμμῇ τὸ τεῖχος ἀφορίζουσι, καὶ καλεῖται κατὰ συγκοπὴν πωμήριον, ὄπισθεν τείχους ἢ μετὰ τεῖχος. *Comitio foſſa eſt rotunda circumducta. In eam primitias detulerunt omnium, quae de more vt bonis, natura vtebantur vt neceſſariis. Poſtremo ex qua quiſque venerat regione, eius terrae portiunculam collatam eo coniecerunt, et commiſcuerunt. Foſſam hanc eodem, quo coelum, nomine vocauerunt mundum. Hinc vrbe, ſicut centro, circulum circumſcripſerunt. Conditor aratro aeneum vomerem adiungit, iunctiſque bobus, mare et femina, ipſe circum lineamenta profundum inducit ſulcum. Sequentium munus, vt excitatas ab aratro glebas intro vertant, nec vllam ſinant extra ferri. Ita moenia linea definiunt, idque eliſis aliquot litteris pomoerium dicitur, quaſi poſt vel pone moenia.* Haec ſane PLVTARCHI deſcriptio, cui fere geminam apud DIONYSIVM HALICARNASSEVM (*b*) reperias, neminem ignorare patitur, quid POMPONIO noſtro ſit vrbare, quid *vrbum*, ſeu curuatura aratri, a qua ex ALFENI VARI ſententia vrbi nomen eſt. A VARRONE (*c*) enim obſeruatum eſt, vrbum ab orbe eſſe. *Terram*, inquit, *unde exſcalpſerunt, foſſam vocabant, et introrſum factum murum. Poſtea, quod fiebat orbis, vrbs. Principium quod erat poſt murum, pomoerium dictum.* Et paucis interiectis: *Quare et oppida, quae prius erant circumducta aratro, ab orbe et vrbo vrbes.* Non minorem antiquitatis cognitionem oſtendunt ea, quae POMPONIVS (*d*) de iure poſtliminii, de Atilio Regulo Coſ. Carthagine Romam reuerſo, et de interprete Menandro, qui Romae manumiſſus

M 2 ad

(*a*) *in Romulo p. 23.*
(*b*) *Lib. I. Antiqu. Rom. p. 75.*
(*c*) *Lib. IIII. de Lingua Lat. p. 35.*
(*d*) *l. 5. §. 3. ff. de capt. et poſtlim.*

Digitized by Google

ad ſuos ablegatus fuerat, nec non de iure faeciali, et de quaeſtione, an qui hoſtibus deditus ſit, at non receptus, ciuis Romanus maneat? et de deditione Hoſtilii Mancini, erudite diſſerit. (*a*) Et quis, quaeſo, hanc ei laudem in dubium vocet, quum vel ſolo enchiridio, quo origines iuris et magiſtratuum, ſucceſſionemque prudentum mira breuitate explicauit, quantum praeſtiterit in omnis aeui hiſtoria, abunde oſtendiſſe videatur. Non equidem ignoro, eum libellum quibuſdam tam negligenter atque incurioſe ſcriptum videri, vt alii eum dignum Pomponio, alii Pomponium eius auctorem negent, inter quos et IAN. VINC. GRAVINA (*b*): *Pomponius*, inquit, *auctor fertur legis 2. ff. de origine iuris, in qua non raro ſcriptoris diligentiane dicam, an hiſtoriarum cognitio, deſideratur: vt non mirum ſit, ſi ab eruditis non paucis ea lex Pomponio abiudicetur.* Sed ſuo more alios hic caeca fide ſequitur GRAVINA, nec eius iudicio adeo multum deferunt, quicumque viri illius norunt genium, exornandis, quam reperiundis rebus multo aptiorem. Nobis ea de re dicendi paullo poſt naſcetur occaſio, vbi de ſcriptis POMPONII fuerit diſſerendum. Iam ad alia prouehimur, et maxime ad eius philoſophiam, cuius ille praecepta exemplo alterius Pomponii Attici ita percepta habuiſſe videtur, vt iis magis ad mores et vitam, quam ad oſtentationem, vteretur.

Nulla erat philoſophorum ſecta, quae magis conuenire videbatur iureconſultis, quam maſcula illa ac ſeuerior, quae a porticu nomen tulerat. Quum enim pleraeque aliae vel in ſola rerum naturalium contemplatione verſarentur, vel inimicae moris ciuilis omnem paene verecundiam ex hominum ſocietate proſcribendam exiſtimarent, vel de deorum daemonumque natura, ſibi minime omnium comperta, ſexcenta myſteria iactarent, omnes vero ad otium et iucundam aliquam ignauiam viderentur comparatae: ſola Stoica vel ideo ſe iureconſultis probabat, quod eam non modo virtutum omnium parentem, vitiorumque expultricem eſſe, ſed et ex TACITI (*c*) ſententia homines *turbidos negotiorumque adpetentes facere*, exiſtimarent. Stoicorum ſane ſcitum erat, πολιτεύεσθαι σοφὸν ἂν μή τι κωλύῃ, *ciuitates et reſp. adminiſtrare ſapientem, ſi nihil probibeat*, itemque, σοφὸς ἀρχικὸς δικαστικός τε καὶ

(*a*) *l. 17. ff. de legat.*
(*b*) *de ortu et progr. iur. ciu.* §. LXXXXI.
(*c*) *Annal. Lib. XIIII. cap.* LVII.

καὶ ῥητορικοὺς εἶναι, *ſapientes et magiſtratus gerere, et iudices agere, et ſolos oratores eſſe* (*a*). Quin ex eorum número EVPHRATES (*b*) PLINIO adfirmabat, *etiam hanc eſſe philoſophiae, et quidem pulcherrimam partem, agere negotium publicum, cognoſcere, iudicare, promere et exercere iuſtitiam, quaeque philoſophi doceant, in vſu habere.* Haec ergo philoſophia ad vitae vſum comparata vel maxime ad palatum erat iureconſultis, adeoque et SEX. POMPONIO, cuius in fragmentis ſtricturae ac veluti ſcintillae quaedam Zenonianae et Chryſippeae ſapientiae fere vbique emicare animaduertimus. Vt et huius rei quaedam proferamus exempla, inter iuris gentium praecepta in primis eſſe ait *erga Deum religionem, et vt parentibus et patriae pareamus* (*c*): quemadmodum et Stoicis, teſte LAERTIO (*d*), inter καθήκοντα erat γονεῖς τιμᾶν, ἀδελφοὺς, πατρίδα, συμπεριφέρεσθαι φίλοις. Eumdem POMPONIVM (*e*) *negare* videmus; *vſuram pecuniae, quam percipimus, in fructu eſſe, quia non ex ipſo corpore, ſed ex alia cauſſa, ſit.* Eamdem vero et Stoicorum doctrinam fuiſſe, obſeruat EM. MERILLIVS, (*f*) quandoquidem et SENECA (*g*), ſequutus DemetriumCynicum, *foenus, calendarium et vſuram humanae cupiditatis extra naturam quaeſita nomina* vocat, in *quibus nihil ſit, quod ſubiici oculis, quod teneri manu poſſit.* At nihil magis ex Stoicorum praeceptis placuit POMPONIO, quam quod ad virtutem ac probitatem pertinere videbatur. Talia enim ille vbique, data occaſione, inculcat, vt vere dicere poſſis, eum omnia ad honeſtatem retuliſſe. Sic explicaturus alicubi (*h*), qua conditione femina, cui vſus aedium legatus eſt, hoſpitem recipere poſſit? *Non aliter*, inquit, *mulier hoſpitem recipere poteſt, quam ſi is ſit, qui honeſte cum ea, quae vſum habet, ſit habitaturus.* Quae elegans eſt concluſio, ducta ex principio, quod alias in iure noſtro inculcatur, *vix in vſu aedium receptum eſſe, vt hoſpitem ei recipere liceat, et conuenienter, ſi ad mulierum vſus pertineat, et cum marito ei habitare licere* (*i*). Quemadmodum vero nullam occaſionem praetermittendam putauit POMPONIVS, ea, quae honeſta ſunt, inculcandi, ita et aequitatis vbique habet rationem, veluti, quum, *in emtis et venditis potius id, quod actum, quam id, quod dictum ſit, ſequen-*

(*a*) *Diog. Laert. Lib. VII. ſegm.* 122.
(*b*) *Lib. I. Epiſt. X.*
(*c*) *l. 2. ff. d. iuſt. et iur.*
(*d*) *Laert. ibid. ſegm.* 108.
(*e*) *l. 121. ff. de verb. ſign.*
(*f*) *Obſ. Lib. I. cap. XIII.*
(*g*) *de Benefic. Lib. VII. cap. X.*
(*h*) *l. 7. ff. de vſu et hab.*
(*i*) §. 2. *Inſt. de vſu et habit.*

quendum eſſe monet; (*a*) quumque *nullum idoneum teſtem in re ſua intelligi*, negat, (*b*) quum *impune admitti*, docet, *quod per furorem alicuius accidit*, (*c*) quum denique *exemplo peſſimum eſſe* dicit, *feminino vocabulo maſculos contineri.* (*d*) Talia in fragmentis POMPONII paſſim occurrunt: nec dubito, quin plura habituri ſimus, ſi tam multae ac verboſae ex eius operibus exſtarent periochae, ac ex libris VLPIANI, PAVLLI ac MODESTINI. Sed neſcio, qui factum ſit, vt ſi a prolixiore illa l. 2. de origine iuris diſcedas, fere breuiſſimas tantum ſententias ex POMPONIO excerpſerint digeſtores, niſi forte magis illis ad palatum fuiſſe dixeris recentiorum iureconſultorum libros, quam vetuſtiorum, qui tametſi permulta ex limpidis veteris iurisprudentiae fontibus hauſiſſent, eruditis admirationi futura, non tamen aeque vtiles videbantur iis, qui ſe militiae illi forenſi totos addixiſſent.

Sed iam ad praecipuum illud, cui ſe POMPONIVS conſecrauerat, iurisprudentiae ſtudium progredimur. Quemadmodum enim, qui in caſtris faciunt ſtipendia, licet aliquando iuſſu imperatoris vel praedatum exeant, vel ad exploranda hoſtium conſilia paullulum excurrant, nihil tamen magis ſibi putant cauendum, quam ne vel transfugae vel emanſores videantur: ita qui arti cuidam ſe manciparunt, etiamſi per omnes reliquas ſcientias vagentur, numquam tamen ſignorum, ſub quibus militant, immemores, ſi quod pulcrum ac praeclarum inde decerpſerint, id omne veluti in communia caſtra conferunt, operamque dant, vt ſpoliis illis artem illam ſuam quam maxime exornent. Id ſane et POMPONIVM feciſſe animaduertimus, qui, quum reipublicae ſtudia ſua addixiſſet, et hinc addiſcendae iurisprudentiae ſe totum dediſſet, reliquis artibus ita ſtuduit, vt illis potiſſimum tamquam praeſidiis iurisprudentiae vteretur. Quum vero paullo ante eius aetatem quam maxime feruuiſſet ſectarum ſtudium, et ex iurisperitis alii in Labeonis, Proculi et Pegaſi, alii in Capitonis, Caſſii et Sabini verba iuraſſent: tantum abeſt, vt ſeruile illud obſequium generoſae POMPONII indoli conuenire videretur, vt ipſe nihil veritate haberet antiquius, eamque omnium praeſtantiſſimorum virorum auctoritati longe anteferret. ICtos huiuſmodi ab omni ſectarum ſtudio alienos primus, vt videtur, CVIACIVS (*e*) *erciſcundos* dixerat, imitatus SERVIVM, (*f*) a quo Stoicos, quippe inter Platonem et Pythagoram medios, *erciſ-*

(*a*) *l. 6. §. 1. ff. de contr. emt.*
(*b*) *l. 10. ff. de teſt.*
(*c*) *l. vlt. ff. de admin. et per tut.*
(*d*) *l. 45. pr. ff. de leg. 2.*
(*e*) *Not. ad §. 25. Inſt. de rer. diuiſ.*
(*f*) *Schol. ad Virgil. Lib.* III. *Aen. v. 68.*

erciſcundos adpellari exiſtimauit. Quod quamuis nec in emendatioribus grammatici illius editionibus reperiatur (*a*), nec analogiae videatur conuenire, EMVNDO tamen MERILLIO aliisque viris doctis poſtea ita placuit, vt in eorum libris vtramque paginam faciant *erciſcundi* iſti iureconſulti, id eſt, miſcelliones, et in nullius iurantes verba magiſtri. Sed quidquid ſit de vocabulo, inter illos ſiue *erciſcundos*, ſiue ἐκλεκτικοὺς, quales multi, condito edicto perpetuo, floruerunt, locum haut poſtremum deberi exiſtimamus SEX. POMPONIO, quamuis eum alii cum CHR. OTTONE A BOECKELN (*b*) Proculeianis, quam Sabinianis, magis fauiſſe credant. Enimuero, ſi Proculeianus fuit, qui LABEONIS definitionem probat (*c*), eiuſque ſententiam tuetur aduerſus TREBATIVM (*d*), qui denique PROCVLO aliquoties denunciat teſtimonium (*e*), eiuſque (*f*) nec non PEGASI (*g*), CELSI (*h*), ATILICINI, (*i*) ARISTONIS (*k*), et NERATII (*l*) ſententias probat: nihil profecto impedit; quo minus et Sabinianis recte accenſeatur, qui et libros plures ad SABINVM ſcripſit, et ſaepe SABINI et CASSII ſententiae ſuffragatur, (*m*) et eam benigniore interpretatione iuuat (*n*), et non minus ſaepe illorum auctoritate vtitur (*o*). Quum vero fieri non poſſit, vt vtrique ſectae, tam ſibi per omnia diſſimili, ſeſe ſine praeuaricatione adiunxerit: nihil reliquum eſt, quam vt neutri eum nomen dediſſe, ſed generoſo conſilio, quod in vtraque praeclarum erat, feciſſe ſuum, quodque a iuris ratione alienum videretur, nulla habita auctorum ratione, reieciſſe fateamur. Erat is certe illorum ſaeculorum genius, vt magis magiſque quotidie taederet priſcae illius ac miſerae ſeruitutis, quae paullo ante ingenia pleraque, in quibuſlibet fere artibus occupata, oppreſſerat. Et ſicuti philoſophiam a ſaeculo III. fere eclecticam factam eſſe, obſeruauit V. C. GOTTEFRIDVS OLEARIVS (*p*), quum

(*a*) *Maſcou. de Sect. iurec. cap. VIII. §. II. p. 224.*

(*b*) *de diuerſ. famil. vet. IC. cap. VI.*

(*c*) *l. 22. §. 1. ff. quando dies leg. ced.*

(*d*) *l. 21. pr. ff. de hered. inſt.*

(*e*) *l. 16. §. 2. ff. de euict. l. 12. pr. ff. de legat. 1.*

(*f*) *l. 28. ff. de adqu. rer. dom.*

(*g*) *l. 43. §. 2. ff. de legat. 2.*

(*h*) *l. 29. ff. de euict. l. 14. ff. de verb. obl.*

(*i*) *l. 48. ff. de legat. 1.*

(*k*) *l. vlt. ff. de adqu. vel omitt. her. l. 21 et l. 72. ff. ad SCt. Trebell.*

(*l*) *l. 8. §. 2. ff. de liberat. leg. l. 3. ff. pro ſuo l. 45. ff. de legat. 1.*

(*m*) *l. 6. ff. de cond. et dem. l. 6. ff. de ſtipul. ſeru.*

(*n*) *l. 3. §. 1. ff. de iur. et facti ignor.*

(*o*) *l. 34. §. 2. ff. de fideic. libert.*

(*p*) *Diſſ. de philoſ. eclecticis poſt Stanl. Hiſt. phil. Cap. III. p. 1209.*

Digitized by Google

quum ante duorum fratrum imperium adeo gliſcerent ſectae, vt ſuo quiſque auctori, tamquam claudus pilae, inhaereret: ita inter iureconſultos quoque iiſdem paene temporibus deferuuit ſectarum ſtudium, vt magis de diuerſis ICtorum ſententiis conciliandis diiudicandiſque, quam de tuendis auctorum praeceptorumque ſuorum dogmatibus, ſolliciti eſſent. Sic ſane POMPONIVS (*a*) noſter PROCVLVM et SABINVM, quos alii plerumque committunt, et aduerſa fronte pugnare exiſtimant, idem ſenſiſſe oſtendit (*b*). Et alibi (*c*) Proculeianos et Sabianos veluti diuidere iubet ſententiam, ſeque vtriſque, pro diuerſis caſibus, adſentiri profitetur. Quum enim, bonorum parte legata, dubium eſſet, vtrum rerum partes, an aeſtimatio debeatur, et SABINVS quidem ac CASSIVS aeſtimationem; PROCVLVS ac NERVA rerum partes eſſe legatas exiſtimarent: POMPONIVS expenſis omnibus, quae huc facere videbantur, rationibuſque ſubductis, hanc fecit cogitationum ſuarum ſummam: *Sed oportet heredi ſuccurri, vt ipſe eligat, ſiue rerum partes, ſiue aeſtimationem dare maluerit. In his tamen rebus, partem dare heredem poſſe, quae ſine damno diuidi poſſint: ſin autem vel naturaliter indiuiſae ſint, vel ſine damno diuiſio earum fieri non poſſit, aeſtimationem ab herede omnino praeſtandam eſſe.* Ita diſputare ſolet POMPONIVS noſter, vt cui amici eſſent PROCVLVS et NERVA, amici SABINVS et CASSIVS, ſed magis amica veritas, et conſtans illa, ad quam omnia referebat, ſuum cuique tribuendi voluntas.

Sed iam demum ad eximia, quae SEX. POMPONIVS reliquit, ingenii monimenta prouehimur. Inter ea primum ſibi locum iure quodam ſuo vindicat opus grande et diffuſum AD EDICTVM, quippe cuius libros vltra octoginta exſtitiſſe oportet, quia octogeſimum tertium laudat VLPIANVS (*d*). Et tamen illum librum non poſtremum fuiſſe, vel inde colligas, quod ex ſerie edicti perpetui, a IAC. GOTHOFREDO adornata, patet, nondum illum explicaſſe titulos de teſtamentis, ſucceſſionibus ab inteſtato, bonorum poſſeſſionibus, legatis et fideicommiſſis, noui operis nunciatione, damno infecto, cauſſis ſtatus, poſſeſſione et vſucapionibus, delictis, re iudicata, interdictis, exceptionibus, ſtipulationibus et cautionibus. Quae edicti capita ſi XX. libros poſtulaſſe dixerimus, nihil adfirmare videbimur, quod parum veroſimile videatur. Enimuero ex tot libris nihil aetatem tulit, ac ne IVSTINIANI quidem

(*a*) *l. 14. ff. de cond. et demonſt.*
(*b*) *l. 14. ff. de condit. et demonſtr.*
(*c*) *l. 26. §. 2. ff. de legat. 2.*
(*d*) *l. 1. §. 14. ff. ſi quid in fraud. patroni*

Digitized by Google

dem temporibus quidquam ſuperfuiſſe videtur, quia nullum ex iis fragmentum pandectae ſeruant. Saepe tamen teſtimonia quaedam inde depromunt VLPIANVS (*a*), MARCIANVS (*b*), et PAVLLVS (*c*), aliquando etiam IVLIANVS (*d*). Quamuis enim hic laudans POMPONII librum ſextum, non addat titulum operis, ex quo id teſtimonium depromſerit, res ipſa tamen docet, et hoc, et alia XLVI. quae in indice collegit LABITTVS (*e*) non aliunde, quam ex his ipſis ad Edictum libris eſſe deſumta, ceu ex ipſa materiarum ſerie demonſtrauit IAC. GOTHOFREDVS.

Vberrima quoque fuiſſe oportet commentaria in SABINVM, quorum libros XXXV. memorat index Florentinus, quamuis et ex libro XXXVI. exſtet fragmentum (*f*), ſi inſcriptio illa ſe recte habet. MASSVRIVS SABINVS, a quo Sabinianorum nomen ortum eſſe, vulgo exiſtimant, ATEII CAPITONIS, praeceptoris ſui, exemplo collegerat γενικὰ, ſeu regulas et ſententias iuris antiqui, eaſque in *libros tres iuris ciuilis* coniecerat (*g*), qui diutiſſime fundus habiti ſunt iuriſprudentiae, adeo vt non modo in omnium manibus eſſent, verum etiam eorum ordinem, quamuis, vti ex IAC. GOTHOFREDI tabula ſeu ſerie librorum Sabinianorum patet, parum concinnum, plerique, qui ante conditum edictum perpetuum ſcripſerunt, iureconſulti, teſte OB. GIPHANIO (*h*), imitarentur. Hinc ad illos Sabini libros certatim commentaria ampliſſima ſcripſere veteres, veluti ARISTO (*i*), VLPIANVS, PAVLLVS et POMPONIVS, quorum iſte libros quinquaginta et vnum, ille ſedecim, hic triginta ſex in SABINVM vel ex Sabino reliquerant. Et fuit ſane illud POMPONII opus exaſciatiſſimum et, ſi ex reliquiis, quae in Pandectis ſuperſunt, trecentis et ſeptuaginta tribus iudicare de vniuerſo corpore licet, plane ἀκροαματικὸν, in quo veluti ſe ipſum ſuperarat iureconſultus doctiſſimus. Iam ſubtiliter enim in eo difficillimas iuris quaeſtiones explicat, tam accurate Sabini verba interpretatur, ſententiaſque expendit, tam varios denique caſus erudite enucleat, vt vere dixeris, fragmenta illa in vniuerſo pandectarum opere, tamquam totidem ſtellas, relucere, et reliquorum veluti officere luminibus.

(*a*) *l. 7. §. 6. ff. de pact. l. 39. §. 6. de procur. l. 11. fin. ff. de recept. l. 11. pr. locat. l. 3. de adm. tut. l. 1. ff. de collat. l. 1. §. 8. de min.*

(*b*) *l. 13. §. 2. ff. de pignor.*

(*c*) *l. 21. ff. de rei vind. l. 1. §. 3. de tutel.*

(*d*) *l. 6. §. 6. ff. neg. geſt.*

(*e*) *p. 32. edit. Pariſ. 1557. in quarto.*

(*f*) *l. 20. ff. de capt. et poſtl.*

(*g*) *Iac. Gothofred. Comm. ad Reg. Iur. p. 22.*

(*h*) *Oeconom. Iur. p. 120. ſequ.*

(*i*) *l. 6. ff. de vſu et hab.*

His merito iungimus libros XXXIX. LECTIONVM AD Q. MVCIVM. Tot enim libros vidit aut numerauit ſaltim auctor indicis Florentini; quamuis, plures exſtitiſſe, colligam ex loco VLPIANI (*a*), in quo liber quadrageſimus primus lectionum POMPONII laudatur. Non enim varias lectiones intelligi puto, quarum libros quindecim tantum numerat auctor indicis Florentini, ſed lectiones ad Q. Mucium, quas ipſas libros lectionum κατ' ἐξοχὴν dictas eſſe, ex alio quoque teſtimonio (*b*) ſuſpicari licet. Vtcumque ſe res habeat, ſane et hoc opere, ex quo fragmenta CIX. in pandectas retulit TRIBONIANVS, praeclare de iuriſprudentia meritus eſt SEX. POMPONIVS. Fuerat hoc diuinitus datum genti Muciae, vt inſignem iureconſultorum daret prouentum, inter quos tamen princeps fuit Quintus ille, a patre Publio, Pontifice Max. et Q. Mucio Augure accurate diſcernendus, qui praeter opus ΟΡΩΝ, ex quo varia in Pandectis fragmenta ſuperſunt, de iure etiam ciuili libros XVIII. reliquit. Ad eos quoque illuſtrandos animum adpulerant plures, et in his SER. SVLPITIVS, ſed Mucio tam iniquus, vt pleraſque eius ſententias obelo notaret, et hinc eius in Mucium commentaria *reprehenſa Mucii capita* a veteribus adpellentur (*c*). At ab hac reprehendendi libidine quam maxime abhorruiſſe videtur POMPONIVS, qui in id potius dedit operam, vt lucem adfunderet MVCIO, quam vt eius recte dicta in alienum ſenſum detorqueret, quod ſaepe feciſſe SERVIVM, vel exemplo illo, quod adfert VLPIANVS, (*d*) probari poteſt. Ceterum Pomponii exemplo et alii poſtea videntur excitati ad ſcripta Q. MVCII illuſtranda. Nam et LAELII FELICIS (*e*) quaedam eius generis exſtiterunt, et HERENNII MODESTINI, (*f*), quamuis neutrum opus cum illo POMPONII vel doctrina vel rerum vbertate comparandum fuiſſe videatur.

Eamdem operam et PLAVTIO non PLANTIO, nauauit diligentiſſimus ac vere πολύγραφος POMPONIVS. Nam et ad Plautium libros eius VII. memorat auctor indicis Florentini. Illuſtris Romae fuit gens Plautia, cuius ſtemma accuratum confecit THOM. REINESIVS (*g*). Ex quo patet, eam adfinitate non indignam habuiſſe Claudium Imperatorem, quippe qui Plautiam Vrgulanillam, M. Plautii Siluani, Conſularis et triumphalis, filiam vxorem duxerat, teſte SVETONIO (*h*). Iureconſultus

(*a*) *l.* 8. §. 6. *ff. ſi ſeru. vind.*
(*b*) *l.* 1. *ff. de rei vind.*
(*c*) Gell. Lib. IIII. *Noct. Att. cap.* 1.
(*d*) *l.* 3. §. 6. *ff. de penu leg.*
(*e*) *Gell. Lib. XV. cap. XXVII.*
(*f*) *l.* 53. *et ſequ. ff. de adqu. rer. dom.*
(*g*) *Epiſt. ad Rupert. XXVII. p.* 106.
(*h*) *Claud. cap. XXVI.*

tus eius nominis gentisque, vti recte vidit Grotivs (*a*), Veſpaſianorum temporibus floruit, quumque eodem tempore celebretur Ti. Plautius Siluanus Aelianus, Coſ. anno DCCXCIX. Praefectus vrbi, et ſub Veſpaſiano Pontifex (*b*), et, vt in marmore quodam apud Grvterum (*c*) eſt, ornamentis triumphalibus donatus: non dubito quin hic iureconſultus ſit vel idem cum eo, vel eius filius, vel fratrum aliquis, quorum tres recenſet Reinesivs. Quid ille ſcripſerit, hodie ſcimus cum ignariſſimis. Praeclarum vero et accuratius elaboratum eius fuiſſe opus, vel inde patet, quod illud auctores tam multi ac celebres veluti ex compacto illuſtrare ſtuduerint. Exſtiterunt enim Neratii Prisci *libri ex Plautio*, ab Vlpiano (*d*) laudati. Exſtiterunt Prisci Iavoleni ad Plautium libri V. Pavlli libri octodecim, ac denique Pomponii noſtri libri ſeptem, qui poſtremi et Ivstiniani temporibus exſtiterunt integri, quum ex iis omnibus fragmenta ſuperſint XXXVII. et talia quidem, quae reliquis tanti ingenii monimentis haut videantur indigna.

Quae hactenus recenſuimus Pomponii opera, ea ad illuſtranda aliorum ſcripta pertinent: in componendis tamen praeclaris voluminibus non minus foecundum fuit viri doctiſſimi ingenium. Multa enim et ipſe ſuo ſtilo ſcripſit, quibus non minorem ſibi peperit celebritatem. Tale fuit VARIARVM LECTIONVM opus, ipſa inſcriptionis vel tituli elegantia notabile. Nam hunc titulum inter *feſtiuitates inſcriptionum, quas plerique vtriuſque linguae ſcriptores in libris ſuis feciſſent*, refert Gellivs (*e*), dum ait: *Alii* MVSARVM *inſcripſerunt*, *alii* SILVARVM, *ille* ΠΕΠΛΟΝ, *hic*, ΚΕΡΑΣ ΑΜΑΛΘΕΙΑΣ, *alius* ΚΗΡΙΑ, *partim* ΛΕΙΜΩΝΑΣ, *quidam* LECTIONIS SVAE, *alius* ANTIQVARVM LECTIONVM. Vbi tamen recte obſeruauit Clavd. Salmasivs, titulos hos vel inſcriptiones reprehendere auſum eſſe *Gellium*, tamquam argutiores atque exquiſitiores, quum nihil habeant inſcriptiones *antiquarum vel variarum lectionum*, *Epiſtolarum moralium*, *Epiſtolicarum quaeſtionum*, *Hiſtoriae naturalis*, a Gellio in hanc claſſem relatae, quod iure poſſis ſuggillare, tamquam operoſius exquiſitum, vel facetis nugis comparandum, quas Graeci in faciendis indicibus conſectabantur, quin multo argutiorem eſſe titulum Noctivm Atticarvm, quem ſe Gellivs libro ſuo, tam-

N 2 quam

(*a*) *de vit. IC. Lib. II. cap. V.* §. *X.*
(*b*) *Tacit. Hiſt. Lib.* IIII. *cap.* LIII.
(*c*) *Inſcr. p.* CCCCLIII.
(*d*) *l.* 5. *ff. de ſeru. praed. ruſt.*
(*e*) *Praefat. Noct. Attic.*

Digitized by Google

quam ſimpliciſſimum, praeſcripſiſſe ait, quam vllum horum; quos ipſe feſtiuitatibus inſcriptionum (*a*) PLINIVM ſine indicio imitatus, acceſuerit. Ceterum ipſe hic titulus argumento eſt, teſſelatum hoc fuiſſe opus, ac miſcellum, quo varias obſeruationes ad iuriſprudentiam pertinentes, variaſque ſpecies, prout ſeſe obtulerant, complexus ſit. Vnde recte IAC. GOTHOFREDVS(*b*): *In libros*, inquit, *variarum lectionum Pomponius incondite, σποράδην, prout quidque ſub manum veniret, congeſſiſſe videtur, nullo ſatis certo materiarum ordine, quod variarum lectionum titulus ſatis indicat.*

Adde, eamdem ſcribendi methodum et PAVLLO iureconſulto placuiſſe videri, qui eumdem titulum praeſcripſerat libro ſingulari, a ſe edito. Nam et in hunc varias obſeruationes, prout ſe illae offerebant, veluti in faſciculum congeſſiſſe videtur, quamuis, quum non niſi tria ex eo fragmenta in Pandectis locum inuenerint, (*c*) de ſeruato in eo opere ordine non liceat hodie tam liquido iudicare. Quot *variarum lectionum* libros ſcripſerit SEX. POMPONIVS, non adeo certum eſt. In indice Florentino recenſentur *variarum lectionum βιβλία δεκαπέντε*, adeoque *libri XV.* Sed *liber XXXIIII. variarum lectionum* laudatur a IVLIO PAVLLO (*d*), et *liber XXXX.* a MARCIANO (*e*), ac proinde ſuſpicari quis poſſet, XV. tantum libros ideo numerare indicis iſtius auctorem, quod totidem duntaxat libri adhuc exſtiterint IVSTINIANI temporibus, nec ex pluribus quaedam in Pandectas retulerit TRIBONIANVS. Ego vero, ſatis accurate librorum numerum expreſſiſſe illius indicis auctorem, arbitror. In codice enim Florentino illud VARIARVM non exſtat *in l. 21. ff. de rei vindic.* ſed PAVLLVS ibi meminit *libri XXV. lectionum* POMPONII. *Lectiones* autem POMPONII *in* MVCIVM κατ' ἐξοχὴν id nomen tuliſſe, paullo ante obſeruauimus. Quod vero attinet ad fragmentum MARCIANI *l. 2. ff. in quib. cauſſ. pign. vel hypoth. tac. contrah.* IVL. PACIVS in margine editionis ſuae (*f*) notat, in aliis codicibus legi librum XIII. eaque admodum probabilis eſt lectio, quia et aliunde (*g*) conſtat, libro illo XIII. variarum lectionum, de inuectis et illatis, tacitoque pignore in illis competente locatori, egiſſe POMPONIVM; eum-

(*a*) *Plin. in praefat. Hiſt. nat.*

(*b*) *Comment. ad Reg. iur. p. 793.*

(*c*) *l. 18. ff. de inſt. act. l. 1. ff. de oper. libert. l. 22. ff. de except.*

(*d*) *l. 21. fin. ff. de rei vind.*

(*e*) *l. 2. ff. in quib. cauſſ. pign. vel hyp. tac. contr.*

(*f*) *apud Euſtath. Vignon, Atrebat. anno MDLXXX. fol.*

(*g*) *l. 7. ff. in quib. cauſſ. pign. vel hyp. tac. contr.*

eumque ipſum locum MARCIANVM ante oculos habuiſſe. Quibus poſitis, nulla eſſe videtur ratio, cur plures, quam quindecim, variarum lectionum libros olim exſtitiſſe exiſtimemus.

Scripſit praeterea POMPONIVS, ſi indici illi Florentino fides eſt; ἐπιστολῶν βιβλία εἴκοσι, EPISTOLARVM *libros XX.* ex quibus omnibus quaedam decerpſit Tribonianus, praeterquam ex libris primo, ſecundo, tertio, quarto, decimo tertio et duobus ſequentibus ac vndeviceſimo, quamuis et librum primum epiſtolarum POMPONII ſemel laudet IVLIVS PAVLLVS (*a*). Ediderunt et alii iureconſulti epiſtolas, veluti PROCVLVS, cuius exſtiterunt ἐπιστολῶν βιβλία ὀκτώ, et PRISCVS IAVOLENVS, cuius Epiſtolon βιβλία δεκατέσσαρα recenſet index Florentinus, vt iam non dicamus de epiſtolis LABEONIS (*b*), ATEII CAPITONIS (*c*), NERATII PRISCI (*d*), IVVENTII CELSI (*e*), et CAECILII AFRICANI (*f*), quamuis Africani opus epiſtolarum IVLIANO perperam tribuat GVIL. GROTIVS (*g*), ac proinde verba VLPIANI: *Africanus libro viceſimo Epiſtolarum* apud IVLIANVM *quaerit*, ita interpretanda putet, *libro XX. epiſtolarum Iuliani, quaeſiuit Africanus per epiſtolam, ſicut id fieri ſolere, ex variis locis liquet, et putat Iulianus, ſumtum praeſtandum.* Sed vt ad POMPONII noſtri epiſtolas reuertamur, eae quales fuerint, ignorare nos non patiuntur aliquot earum exempla, quae etiamnum integrae ſuperſunt (*h*), ex quibus conſtat, praemiſſa breui conſultoris quaeſtione, ſtatim ſubiungi POMPONII ſententiam, adeoque epiſtolas a reſponſis vix differre, niſi quod in illis breuius omnia proponuntur, adiunctis tamen auctoritatibus et rationibus, quibus motus iureconſultus ita reſpondeat. Hinc IAC. GOTHOFREDVS (*i*): *Paullus*, inquit, *Pomponium hac in re laudat, ex libris eius epiſtolarum, quorum librorum auctoritate et alii quoque iureconſulti vtuntur, Vlpianus et Scaeuola, quibus libris Pomponii reſponſa ad quaeſita per epiſtolam continebantur.* Et alio loco (*k*): *In libros epiſtolarum Iauoleni nullo ſatis certo ordine, verum pro re nata, reſponſa eius per epiſtolam relata fuerunt.* Nec PROCVLI epiſtolarum aliam fuiſſe indolem, tot, quae ex illis reliqua ſunt, fragmenta ſatis demonſtrant, vt non neceſſarium

 videa-

(*a*) *l. 124. §. 1. ff. de reg. iur.*
(*b*) *l. 30. §. 1. ff. de vſucap.*
(*c*) *Gell. Noct. Att. Lib. XIII. cap. XII.*
(*d*) *l. 12. §. 5. et 43. ff. de inſtr. vel inſtr. legat.*
(*e*) *l. 3. §. 1. ff. de minor.*
(*f*) *l. 39. ff. de legat. 1.*
(*g*) *de vit. IC. Lib. II. cap. VI. §. 8.*
(*h*) *l. 50. ff. de minorib. l. 20. ff. de fideic. libert. l. 61. ff. ſol. matr.*
(*i*) *Comment. de reg. iur. p. 532.*
(*k*) *ibid. p. 772.*

videatur, inſiſtere coniecturis. Sunt, qui aliud POMPONII volumen exſtitiſſe putant ſub titulo EPISTOLARVM ET VARIARVM LECTIONVM, ex quarum libro XVII. fragmentum in ipſis Pandectis reperiſſe ſibi videntur. (*a*) Sed verba illa *et variarum lectionum* in codice Florentino non reperiri, TAVRELLIVS monuit, ac proinde nihil certius videtur, quam fragmentum iſtud ex ipſo hoc Epiſtolarum opere depromtum, verba vero illa adſcripta eſſe a ſtudioſo quodam, cui familiariores fuerint variae lectiones POMPONII, quam epiſtolae, vel qui vtrumque opus ex errore pro eodem habuerit, vt non opus ſit libros epiſtolarum et variarum lectionum confingere, maxime quum non idem eſſe ſoleat epiſtolas et varias lectiones vel γράμματα aut ποικίλην ἱστορίαν ſcribentium inſtitutum, et libri POMPONII his inſcripti titulis, diverſi omnino argumenti fuiſſe videantur.

Subiungimus his eiuſdem POMPONII libros quinque FIDEICOMMISSORVM, ex quibus omnibus, praeterquam ex vltimo, ſeptem in vniuerſum fragmenta ſuperſunt. Quum enim iis temporibus, nondum exaequata legatorum et fideicommiſſorum natura, nec binis illis ſenatusconſultis, quae de reſtitutione fideicommiſſorum prodierant, puta Trebelliano et Pegaſiano, veluti in vnum conflatis, ſubtilis admodum multiſque quaeſtionibus valde ſpinoſis ac veluti tricis inuoluta eſſet doctrina de fideicommiſſis: in ea explicanda ingenia ſua certatim exercuerunt iureconſulti doctiſſimi, veluti ABVRNIVS VALENS, VOLVSIVS MAECIANVS, CAIVS, VLPIANVS, PAVLLVS, HERENNIVS MODESTINVS, et alii fortaſſis, quorum opera IVSTINIANI aeuo inuiderat temporum iniquitas. Sed quum tam paucas ex his libris reliquias ab interitu vindicarit Tribonianus: de eorum ordine nihil eſt. quod addamus.

Nec plura nobis dicere licet de opere, quod ita inſcribitur in indice Florentino: SENATVSCONSVLTVM βιβλία πέντε, et ex quo nouem periochas in pandectis reperimus. Ex his patet, Pomponium *libro primo*, inter alia de SC. Velleiano (*b*) et Iuliano de petitione hereditatis (*c*) cuius verba legitima VLPIANVS (*d*) ſeruauit; libro ſecundo de SC. Tertulliano (*e*); libro tertio de SC. Iuniano vel, vt CVIACIVS vocat (*f*), Ninniano, ad quod pertinere videtur *l.* 43. *ff. de liber. cauſſ.* libro quarto de SC. quod Claudianis temporibus Velleio Rufo et Oſterio Scapula Coſſ. de adſignatione libertorum factum eſt, libro

(*a*) *l.* 18. *ff. de recept.*
(*b*) *l.* 32. *ff. ad SC. Tertull.*
(*c*) *l.* 99. *ff. de adqu. hered.*
(*d*) *l.* 20. §. 6. *ſequ. ff. de her. pet.*
(*e*) *l.* 10. *ff. ad SC. Tertull.*
(*f*) *Paratitl. C. de colluſ. deteg.*

(*a*) libro denique quinto de SC. Macedoniano (*b*) nec non de SC vel *oratione, quae prohibebat apud conſules aut praeſides prouinciarum poſt quinquennium a die manumiſſionis in ingenuitate proclamare* (*c*), diſſeruiſſe. Fuſius ergo praeclaram hanc iuriſprudentiae partem de SCis, quam quiſquam alius, exequutus eſt. Quum enim alii de vno et altero SCo libellos ſingulares ſcripſiſſent, veluti PAVLLVS de Silaniano et Claudiano, Velleiano, Tertulliano, Liboniano, Orphitiano, nec non ad orationem D. Seueri, Diui Seueri et Commodi, Diui Antonini et Commodi, et D. Marci, AELIVS MARCIANVS de SC. Turpilliano: ſolus POMPONIVS de omnibus, quae ſua aetate exſtabant, Senatusconſultis ex inſtituto egit, eaque in re, qui illum poſtea ſit imitatus, ſcio neminem, praeter IVLIVM PAVLLVM, cuius inter μονοβίβλια ſeu libros ſingulares librum de Senatusconſultis recenſet auctor indicis Florentini, et recte quidem, quia ex eo decerptum ſupereſt fragmentum vnicum, quod ad SC. Trebellianum videtur pertinuiſſe (*d*).

Ne in vlla parte iuriſprudentiae deficere videretur POMPONII induſtria, axiomaticam etiam, quae iura ſingula breuibus quibuſdam regulis concludit, illuſtrare ſtuduit libro ſingulari REGVLARVM, vel vti ſemigraeculus indicis Florentini auctor vocat, REGVLARION. Nimirum veteres illi, qui iura ciuilia in artis formam redigere conabantur, facile animaduertebant, vix artis nomen mereri eam diſciplinam, quae in ſingularibus tantum occupata, nulla haberet principia generalia, ad quae innumerae illae concluſiones poſſent reuocari, et quibus tamquam cynoſura vtendum eſſet in tot quaeſtionibus dubiis, quae quotidie obueniant, decidendis. Hinc ex ipſis rerum definitionibus eruebant varia axiomata, quae DEFINITIONES, REGVLAS vel REGVLAS IVRIS adpellabant, qualis celebratur illa Catoniana, de qua ſingularem in iure noſtro titulum exſtare, nemo ignorat. Ad hanc ergo iuriſprudentiam axiomaticam pertinent Q. MVCII SCAEVOLAE liber ὅρων, PAPINIANI libri II. Definitionum, et in primis NERATII PRISCI, CERVIDII SCAEVOLAE, T. CAII, VLPIANI, IVLII PAVLLI, AELII MARCIANI, LICINII RVFINI ac denique SEX. POMPONII noſtri libri *regularum*, in quibus enunciata quaedam vniuerſalia, quibus ICti in definiendis iuris quaeſtionibus pro norma vtebantur, accurate explicabant, ſimulque quibus limitibus illa circumſcribenda ſint, ne officium ſuum

(*a*) *l.* 1. *l.* 2. *l.* 4. *et l.* 13. *ff. de adſign. lib.*

(*b*) *l.* 20. *ff. de SC. Maced.*

(*c*) *l.* 3. *l.* 4. *ff. ſi ingen. eſſe dic.*

(*d*) *l.* 26. *ff. ad SC. Trebell.*

Digitized by Google

ſuum perdant, diligenter notabant. *Principia*, inquit IAC. GOTHOFREDVS, (*a*) *praeſtant in omni ſtudiorum genere regulae, ſeu definitiones, receptae ſententiae, catholica praecepta, enunciata, κύριαι δόξαι, ὅροι, ςοιχεῖα, θέσεις, πορίσματα, aphoriſmi, axiomata, canones, dogmata, et ſi quibus aliis alibi nominibus efferuntur. Ex his quippe cetera artis experimenta ſic pendent, ſeu conficiuntur conſequunturque, vti non tantum erudirent, verum pleniſſima artis cognitione imbuant, ſic vt iudicio tantum poſtea opus ſit ad iuſtum eorum vſum iuſtamque ἐφαρμογὴν ſeu adplicationem illationemque. Huiuſmodi profecto ſunt regulae iuris, quae breui narratione, cauſſaeque veluti coniectione, vniuerſum paenè ius in ſe vi ipſa et poteſtate continent, intellectumque hominis ad aequi iuriſque notitiam pleniſſime dirigunt et deducunt. Sunt haec ſcilicet vere iuris fundamenta, quibus vniuerſum iuris faſtigium innititur: ſunt fontes, e quibus veluti per canales et riuulos ius educitur: ſunt ſemina, quae, procedente proficienteque iudicio vſuque, in ramos ſeſe poſtea quam latiſſime diffundunt et explicant: ſunt ſcintillae σπινθῆρες, quibus mens vbique conluſtratur: ſunt penora conditaque et theſauri, e quibus propoſitarum quaeſtionum deciſiones deſumi debent: ſunt claues, quibus adyta iuris reſerantur: ſunt denique cynoſurae, in vaſtiſſimo iuris oceano nauigantibus propoſitae. Quae quum ita liquido ſint: cuinam, quaeſo, hae regulae viles ac prope contemnendae videri poſſint?* Hactenus IAC. GOTHOFREDVS, cuius verba, quantumuis prolixiora, hic adſcribere eo minus taeduit, quo magis faciunt ad incredibilem illam iuriſprudentiae axiomaticae vtilitatem perſpiciendam, quae praeſtantiſſimis quibuſque veteris aeui iureconſultis facile perſuaſit, vt illam praecipua quadam induſtria excolerent; ſimulque ad redarguendum perſonati cuiuſdam SCHVZII ſententiam, qui nuper omni iuriſprudentiae axiomaticae, quin omni ordini ac methodo, bellum indixit. Hic paucorum hominum homo, iam pridem aliquid mali mihi minatus, tandem ſchedulam edidit, inſcriptam *Examen methodi axiomaticae*, qua, abſonam eſſe methodum iuris axiomaticam, eamque ne locum quidem in iuriſprudentia habere, acriter contendit, ſperauitque, ea laudabili induſtria ſeſe effecturum, quod maxime concupiſcebat, vt libelli mei, hac methodo, ceu ille dormitator ſomniat, axiomatica conſcripti, ad piper et thus illico ab eruditis damnarentur. Magno ſane hiatu maxima facinora amicis ſuis promiſerat ille iaculator, Thraſo quippe maximus, et qui ſe ſolum credit:

Τίξει

(*a*) *in praefat. Comm. in Reg. iur. p. III.*

Τόξον δ' ἐντανύσαι, καὶ ἐπίσκοπον εἶναι οἰςῶν.

Sed poſt tantas minas vere parturiuerunt montes, et irata Lucina demum natus eſt ridiculus mus, libellus puta vnius ac dimidiae plagellae, partus nequiſſimus, et Scytha iſto parente digniſſimus, in quo primum neſcio cui malo geniolo iraſcitur, qui fortaſſis ei ſomnum pomeridianum capienti mala inſomnia obiecerat, deinde in me omne effundit virus, qui methodo vel mathematica vel axiomatica in iuriſprudentiam inuecta, bidental mouerim, magnique Lauterbachii luminibus officere voluerim, quem tamen tanti fecerit illuſtriſſimus de Cocceiis, vt eum aeterno iuris controuerſi opere illuſtrare non dubitarit. En nequitiam hominis. Ne ego quid praeſtitiſſe videar in iuriſprudentia, hanc ipſam ad axiomata reuocari poſſe, adeoque, illam artem vel ſcientiam eſſe, negat, et a viro illuſtriſſimo me diſſentire fingit, ratus, fieri non poſſe, quin tanti viri gratia illico exciderem, ſi me Lauterbachio paullo iniquiorem eſſe mentiretur, quum huius iureconſulti nuſquam niſi honorifice meminerim, eiuſque vel vmbram maioris faciam, quam viuum et ſpirantem Schuzium. Hinc porro in elementa mea tela ſua vibrat miſer ille Schuzius, et expenſo titulo de SC. Velleiano, male me eam doctrinam propoſuiſſe, contendit, quin, quo eſt acumine, me libris iuridicis laudem, quam libellis aliis mihi quaeſiuerim, turpiter perdidiſſe, male ominatur. Sed denuo infelix iaculator,

Καὶ βάλεν ἆσσον ἰόντος ἀριςερὸν εἰς κενεῶνα
Τηυσίως. οὐ γάρ τι βέλος διὰ σαρκὸς ὄλισθεν
Ὀκρυόεν, χλωρῇ δὲ παλίσσυτον ἔμπεσε ποίῃ [a].

Denique lepido opuſculo ſubiungit συλλογὴν iudiciorum virorum doctorum de brocardicis, quibus medio aeuo gloſſatorum ingenia iurisprudentiam corruperunt, quaſi ego nihil in libellis meis lectorem doceam, quam eius generis brocardica. Et ſic de me actum fore, σκυθοτοξότης ille Schüzius tam certo ſperauit, vt iam triumphum egiſſe, miſeraſque illas chartas, tamquam monimentum victoriae ſuae aere perennius, vicatim circumtuliſſe dicatur. Riſum ſane vix continui, quum id nunciarent amicorum epiſtolae. Nam videre mihi videbar pugilem illum, (huic enim vel gladiatori os humeruſque ſimilior eſt, quam ſagittario,) per

[a] *Theocr. Idyll.* XXV. *v.* 206. *ſequ.*

per vrbem volantem, oſtentantemque ſodalibus ſuis has adoreas, mirabarque, niſi

Iſte dum proceſſit, IO. TRIVMPHE
Non ſemel dixiſſet, IO. TRIVMPHE
Ciuitas omnis.

At multo difficilius mihi a riſu temperaui, quum, laetitiam illam minus diuturnam fuiſſe, audiui, turbatam quippe a viro docto, GODOFREDO SELLIO, qui nullo meo merito prouocatus, ſolaque fretus cauſſae bonitate, tela iſta Schuzii ita contudit, vt ei merito hoc nomine hic publice gratias agam, id vnum dolens, virum eleganter doctum tot horas amoenioribus Muſis ſuffuratum eſſe, quum ſcriptionem tam accuratam vix mererentur Sinonianae Schuzii iſtius artes. Iam audio, illum et mihi, et clariſſimo SELLIO, ferrum flammasque minari, nouaque non tela, ſed tormenta, aduerſus nos parare, et, quum alioquin in diem ſtertat, et vix a ſe impetrare poſſit, vt vertente anno quatuor vel quinque ſententias iuridicas in chartam coniiciat, niſi eas aliquando fiſci procurator minis ab eo extorqueat, illum tamen nouum, et eum quidem grandem parturire librum, vel potius

Monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.

Enimuero ſcire te velim, bone SCHVZI, ei oſtento iam fuſtem me paraſſe, et talem quidem, quem vix mihi in manu eſſe crediidiſſes. Egone ſe diutius iactare paterer effrenem hanc audaciam tuam? Tune impune diutius ferres inſignem nequitiam, qua me, non male de te meritum, tam proterue iniuriis adficere conaris? Noui ſane, nec veritatis ſtudium, nec iuriſprudentiae amorem tibi hunc laborem indixiſſe, quum Pyrrhone ſtolidior, eſſe aliquam veritatem, vel aliquid iuſtum iniuſtumque, non dubitare, ſed negare iam pridem coeperis. Inuidia eſt, quae te ſtimulat, et veluti facibus quibuſdam exagitat dies noctesque, vt de me cogitare non poſſis, quin triſtem illam auditorii tui ſolitudinem lugeas. An tu putas te mihi viuo impune inſultare poſſe? an ita mihi exaruiſſe exiſtimas venam, vt plane deſint

Ceaeque et Alcaei minaces
Steſichorique graues Camoenae?

Quin an defuturos exiſtimas iudices, qui te, mihi nihil tale merito tam

tam protetue inſultantem, coerceant. Quid tibi, quaeſo, mecum rei eſt, o homo, qui numquam turbaui circulos tuos, qui quieſcentem pomeridie nunquam expergefeci, qui denique STRVVIOLVM, HOPPIOLVM, SCHOEPFERIOLVM, et tuas illas delicias, IAC. BOEHMIVM et IAC. WEIGELIVM tibi numquam inuidi? Cur in me ſaeuis, quum habeas collegas, quibuſcum tuo more quotidie rixeris, ſeruulum, in quem aliquando ebullientem bilem euomas, denique te ipſum, cui tamquam alter Timon iraſcaris? Mihi ſaltim, natura ab his litibus abhorrenti, et a te tantis locorum interuallis ſeiuncto, cur negotium faceſſere velis, cauſſam non video, maxime quum non vnus SELLIVS futurus ſit, qui te, niſi quieueris, pro merito caſtigat. Noli, ergo, obſecro, mouere noua bella, horrida bella, aut, ſi iam iacta eſt alea, ſcapulaeque tibi nimis pruriunt, parce, precor, precor. Spero, mihi veniam paratam fore, LECTOR, qui SEX. POMPONII regulas recenſens, in iuratum hunc regularum vel axiomatum, adeoque omnis ſcientiae, hoſtem quaedam ὡς ἐν παρόδῳ dixi. Nam conquerendum mihi demum fuit de inſigni hac iniuria, quam ſatis diu diſſimulaui, ſperans, vel patientiam meam hominem audaciſſimum in ruborem daturam. Quod quum omni iſta modeſtia mea impetrare non potuerim, ſed ferox ille, licet pro merito exceptus a SELLIO, atrociora quotidie minetur: mutire fas fuit, ne me mortuum putet, neque mihi deeſſe credat animum aduerſus SIMAEVM aliquem, qui me huc migrantem inaudito nequitiae exemplo diris eſt proſequutus. Iam ergo in viam redeo. Ex libro illo ſingulari regularum POMPONII hodie exſtant fragmenta omnino ſex, ex quibus patet, eum non leui tantum brachio perſtrinxiſſe axiomata quaedam, non addita earum interpretatione, ſed ſingula accurate probaſſe, et, hauſtis inde concluſionibus, eorum vſum perſpicue mouſtraſſe. Sic e. g. alicubi proponit regulam (a): *Viae, itineris, actus, aquaeductus partem in obligationem deduci non poſſe.* Huic ſtatim ſubiicit rationem, *quia vſus eorum*, vti omnium ſeruitutum, *indiuiſus ſit.* Addit denique vſum forenſem eius regulae, ex eaque conſequi monet, vt *ſi ſtipulator deceſſerit, pluribus heredibus relictis, ſinguli ſolidam viam petant, et ſi promiſſor deceſſerit, pluribus heredibus relictis, a ſingulis heredibus ſolida petitio ſit.* En eamdem methodum, qua nos vſi ſumus in elementis noſtris, quae ſudes in oculis ſunt iſti tenebrioni. Eodem ordine tractat regulam, qua furioſo quoque, tametſi, quid agat, ne-

O 2 ſcienti

(a) *l. 17. ff. de ſeruit.*

ſcienti, actionem adquiri docet (*a*). Ex reliquis fragmentis, quamuis id oſtendi tam perſpicue nequeat, quia TRIBONIANVS tantum aliquot verba ex medio POMPONII textu decerpſit: eum tamen eumdem vbique ordinem obſeruaſſe, credere par eſt, optandumque adeo eſſet, vt integer praeſtantiſſimi iureconſulti liber ad nos perueniſſet, fructum omnino inde capturos multo vberrimum.

Praeter haec, quae hactenus recenſuimus, SEX. POMPONII volumina quaedam exſtitiſſe putant, quae nec auctor indicis Florentini, nec ipſe TRIBONIANVS vidiſſe videatur. Eo enim referunt DIGESTORVM opus, quod POMPONIVM noſtrum ſcripſiſſe, colligunt ex loco IVLII PAVLLI (*b*) vbi SEX. POMPONII *Digeſtorum* ab ARISTONE *Liber V.* citatur. Et ſane ſolenne fuit iureconſultis veteribus, Digeſta adornare, qualia et SALVIVM IVLIANVM, ALFENVM VARVM, IVVENTIVM CELSVM, VLPIVM MARCELLVM, CERVIDIVM SCAEVOLAM, AVFIDIVM NAMVSAM ſcripſiſſe, nouimus. At talia Pomponium quoque ſcripſiſſe, non adeo expeditum eſt. Verba enim PAVLLI, quae iam ſupra expoſuimus (*c*), id tantum innuunt, ad Ariſtonem quaedam ſcripſiſſe, vel ſaltim miſcellas eius iureconſulti obſeruationes in ordinem digeſſiſſe POMPONIVM, non vero compoſuiſſe DIGESTA, qualia IVLIANVS aliique eorum temporum iureconſulti reliquerant. Ceterum id notare non piget, proprium ICtis fuiſſe hunc titulum, eumque iis praecipue libris praefigi conſueuiſſe, in quibus ius vniuerſum ſecundum edicti perpetui ordinem enarrabatur. Quem ordinem et IVSTINIANVS (*d*) in vniuerſum ſeruari iuſſit in componendis pandectis, quamuis, quod ad ſingulas partes attinet, in collectorum arbitrio poſitum eſſe vellet, codicisne, an edicti perpetui, exemplum ſequi mallent.

Certius eſt, de STIPVLATIONIBVS quaedam reliquiſſe POMPONIVM. Quamuis enim nec iſtius libri mentionem fieri animaduertamus in indice Florentino: librum tamen octauum eius operis diſerte laudat VLPIANVS (*e*). Non vlla fere iuris ciuilis materia latius patebat ſtipulatione. Praeterquam enim quod praetoriarum et iudicialium ſtipulationum permulta genera eſſent, nihil fere publicae priuataeque rei apud Romanos ſine ſtipulatione tranſigebatur, vt recte obſeruet ipſe POMPONIVS (*f*), *conuentionalium ſtipulationum totidem fere genera eſſe*, *quot*

(*a*) *l.* 24. *ff. de obl. et act.*
(*b*) *l.* 44. *ff. ſoluto matr.*
(*c*) *pag.* XIII.
(*d*) *Conſt. Deo auctore de concept. Digeſt.* §. 5.
(*e*) *l.* 5. §. *vlt. ff. de vſufr. ear. rer.*
(*f*) *l.* 5. *pr. ff. de verb. obl.*

quot ſint rerum contrahendarum. Nam et qui litem conteſtabantur, ſponſione ſe inuicem prouocabant, et qui hereditatem fideicommiſſariam ex SC. Pegaſiano reſtituebant, et qui emebant, locabant, conducebant, tranſigebant, delegabant, acceptum ferebant, interpoſitis ſtipulationibus ſibi ſolebant cauere, et nullum fere erat negotium aliud, cui non ex ſtipulatione robur aliquod accederet. Quum vero ſtipulationes illae ſaepe captioſae eſſent, quod de illis, quae ex SC. Pegaſiano deſcendunt, obſeruauerat homo excelſi ingenii, PAPINIANVS: (*a*) in eo praecipue verſabatur ICtorum induſtria, vt cauerent hominibus, ne in ſtipulatorum inſidias ac veluti in laqueos inciderent. Hinc non modo ipſi ſtipulationum formulas, miro ac paene ſuperſtitioſo verborum delectu ſeruato, componebant, qualis eſt illa, quae a C. AQVILLIO GALLO nobile ac perpetuum nomen tulit (*b*): ſed eas etiam fuſius interpretabantur totis libris, quales a VENVLEIO, CAIO, aliiſque compoſitos, nouimus. Quare non mirum eſt, POMPONIVM quoque ea in re exercuiſſe ingenium, quamuis ex vnica illa citatione VLPIANI, quale hoc opus fuerit, vix colligere liceat.

Denique ad ipſum POMPONII ENCHIRIDION, quod vel maxime huic labori noſtro occaſionem dedit, progredimur. Et in Florentino quidem indice memorantur ἐγχειριδίου βιβλία δύο, iſque librorum numerus etiam tribus, quae in ipſis Pandectis inde decerpta ſunt, fragmentis confirmatur, ſiquidem ex libro Enchiridii priore *lex* 8. *D. de grad. et adfin.* ex poſteriore duo alia loca (*c*) a Triboniano decerpta ſunt. At tribus aliis locis (*d*) Enchiridion laudatur tamquam liber ſingularis, vel opus μονοβίβλιον, ac proinde quaeritur, duone eiuſdem tituli opera, an vnum tantum reliquerit? Et videtur ſane prior ſententia altera multo eſſe probabilior. Neque enim exemplo caret, iureconſultos eumdem titulum diuerſis dare operibus, ſiquidem et PAPINIANVS duplex volumen de adulteriis ſcripſit, quorum alterum duobus libris conſtitit, alterum μονοβίβλιον fuit, et inter IVLII PAVLLI ſcripta index Florentinus recenſet *Regularion* βιβλία ἑπτὰ et *Regularion* βιβλίον ἕν, itemque *Sententiōn* ἤτοι, *Factōn* βιβλία ἕξ, et *Sententiōn* βιβλία πέντε, *de adulteriis* βιβλία τρία et *de adulteriis* μονοβίβλιον. Quare nihil noui atque inuſitati fecerit POMPONIVS, ſi ipſe quoque duo ſcripſit *enchiridia*, bre-

(*a*) §. 7. *Inſt. de fideic. hered.*
(*b*) *l.* 18. §. 1. *ff. de acceptilat.*
(*c*) *l.* 13. *ff. de tutel. l.* 107. *ff. de ſolut.*
(*d*) *l.* 2. *ff. de inſt. et iure, l.* 2. *ff. de orig. iur. et l.* 239. *ff. de verb. ſignif.*

breuius alterum atque adſtrictius, alterum paullo diffuſius. Quum vero ea inſcriptio potiſſimum quadrare videretur libris, quibus prima alicuius diſciplinae principia veluti in nucleo exhibebantur, qualis eſt ille Epicteti, hoc titulo notiſſimus, quo totius philoſophiae Stoicae ſtamina ac prima veluti elementa continentur: idem etiam conſilium fuit Pomponio, hoſce libellos adornanti. Vtroque enim non niſi rerum definitiones ac diuiſiones complexus eſt, quas in numerato habere decet omnes, qui animum adpellunt ad iuriſprudentiae ſtudium. Nam alterius enchiridii libro priore inter alia oſtendit, quae perſonae *ſoceri* et *ſocrus*, itemque generi et nurus vocabulo veniant, poſteriore definiuit adminiſtratorem rerum et adiutorem tutelae, et vtriuſque differentiam a tutore explicauit, itemque, quae ſit reſolutio verborum obligationis naturalis et ciuilis, paucis verbis docuit. Nec aliud egit in Enchiridio altero breuiore, quo varias eum definitiones breuiter explicaſſe, ex binis fragmentis (*a*) ſatis liquido conſtat. Breuius tamen hoc enchiridion id habuit praecipuum, quod definitionibus iſtis praemiſit tractatum elegantiſſimum de origine iuris, et omnium magiſtratuum, et ſucceſſione prudentum, animaduertens, vt opinor, hac hiſtoriae parte carere ſine ſummo detrimento non poſſe, qui operam nauant iuriſprudentiae. Enimuero tantum abeſt, vt hoc opuſculo eamdem ab omnibus gratiam inierit Sex. Pomponivs, vt a pleriſque nihil tale meritus vapulet. Id quod duplici ratione fieri animaduertimus. Alii enim cominus petentes Sex. Pomponivm in tota lege 2. D. de orig. iur. non niſi *ἀνιστορησίαν* ſibi deprehendere videntur, et fere vbique reperiunt, quod reprehendant. Alii illum eminus ac per latus Triboniani petentes, fragmentum iſtud bene longum non a Pomponio profectum, ſed ab illo iuris Iuſtinianei compilatore conſutum eſſe exiſtimant, tantoque maiore fiducia in illud non virgas, ſed ſecures, expediunt, quo magis veluti in mores abiit, vt vapulet Tribonianvs. Ex horum numero eſt Fr. Hotomanvs (*b*), qui, totam illam legem non niſi *fabulas et deliria Triboniani eſſe*, contendit. Quem ea in re multi alii ſequuntur, et maxime Ger. Cocceivs (*c*), *propter errores euidentes et ἀνιστορησίαν, quae occurrit, quum ignorantiam huiuſmodi rerum reipublicae in virum eximium, in conſilio principis conſiſtentem, non cadere, exiſtimandum ſit.* Et tamen bono Cocceio ſcrupulum haut leuem

(*a*) *l. 2. ff. de iuſt. et iur. et l. 239. ff. de verb. ſignif.*

(*b*) *Antitribon. cap. XII.*

(*c*) *Comment. ad tit. de orig. iur. §. 6.*

leuem iniicit ſtilus, quia, *vti totus contextus non referat ſtilum* POMPONII, *vel alterius alicuius veterum iureconſultorum, ita nec plane ſapiat ſtilum Triboniani.* Miror, inſigne hoc Triboniani emblema non obſeruaſſe WISSENBACHIVM (*a*), qui, quamuis aliqua in POMPONII fragmentis refinxiſſe Tribonianum exiſtimet, veluti quod pro *Ioue* alicubi ſcripſerit Deum (*b*), et pro *ad formulam redegiſſet* poſuerit *ad formam* (*c*), ipſam tamen legem 2. de orig. iuris pro Triboniani foetu venditare non audet, credo, quod nimis temerarium illi viſum ſit hoc facinus, quam vt ſalua fronte illud admitti potuerit a Triboniano. Hinc huius exemplo alii Triboniano quidem parcunt, at tanto magis ſaeuiunt in POMPONIVM, quem negant quidquam ſcribere potuiſſe ineptius, famaeque ſuae numquam minus conſuluiſſe exiſtimant, quam adornata illa de origine iuris, omniumque magiſtratuum ac ſucceſſione prudentum hiſtoria. Sed quid, quaeſo, admiſit Pomponius, tantis conuiciis dignum? Pleraque ſane, quae in eo vulgo reprehendunt, ita comparata ſunt, vt vel defendi poſſint, vel erudite iam vindicata defenſaque ſint a viris doctiſſimis, quorum commentarii iam vno comprehenſi faſciculo in lucem prodeunt. Nos iam quaedam tantum, quae praeclaro POMPONII opuſculo fraudi fuiſſe videntur, obſeruabimus. Primo nimirum extra omnem dubitationis aleam poſitum videtur, hiſtoriam illam non totam, prout a Pomponio ſcripta fuerat, eſſe in pandectas relatam, ſed quaedam tantum, quae prae ceteris notatu digna viſa ſunt Triboniano et ſodalibus eius, excerpta, et in hanc formam redacta eſſe. Id verum eſſe deprehendet, quiſquis connectendi formulas paullo accuratius expenderit. Sic quum egiſſet POMPONIVS de origine legum, iuris ciuilis, legis actionum, nec non de iure Flauiano et Aeliano, denique de plebiſcitis, ſtatim prouehitur ad ſenatuſconſultorum originem, de eaque ſcribit: (*d*) *Deinde quum difficile plebs conuenire coepit, populus certe multo difficilius in tanta turba hominum: neceſſitas ipſa curam reipublicae ad Senatum deduxit: ita coepit Senatus ſe interponere, et, quidquid conſtituiſſet, obſeruabatur, idque ius adpellabatur ſenatuſconſultum.* Contigiſſe hoc demum ſub Tiberio, ex hiſtoria ſatis notum eſt. Nam prius nec populus legum ſciſcendarum cauſſa ad comitia confluere deſiit, nec Senatuſconſultum pro lege eſſe coepit, niſi μετὰ ταῦτα κυρώσαντος τοῦ δήμου, id eſt, *plebiſcito eam in ſenten-*

(*a*) *Emblem. Triboniani p.* 1, *ſequ.*
(*b*) *l.* 2. *ff. de iuſt. et iur.*
(*c*) *l.* 2. §. 7. *ff. de orig. iur.*
(*d*) *l.* 2. §. 9. *ff. de orig. iur.*

tentiam condito, vti ſcribit DIONYSIVS HALICARNASSEVS [a]. Et tamen ſtatim ſequitur apud POMPONIVM: *Eodem tempore et magiſtratus iura reddebant, et vt ſcirent ciues, quod ius de quaque re quiſque dicturus eſſet, ſeque praemuniret: edicta proponebant, quae edicta praetorum ius honorarium conſtituerunt.* Quis vero hoc eodem tempore factum eſſe dixerit, id eſt ſub Tiberio, quum multis ſaeculis ante Praetores et ius dixerint in ciuitate, et, propoſitis edictis, quod ius dicturi eſſent, ciues monuerint? Nihil ergo certius eſt, quam quaedam praeceſſiſſe alia, a Triboniano omiſſa, quae *eodem tempore* contigerint, quibus illud ius honorarium naſci coepit. Multa ergo praetermiſiſſe videtur Tribonianus, quae Pomponius accuratius prolixiuſque retulerat, nec credibile eſt, hunc omnia tam paucis verbis ac paene per mera lemmata attingere potius, quam narrare voluiſſe. Ea vero re factum eſt, vt multa iam male cohaerere videantur, quae cohaererent procul dubio pulcherrime, ſi totum Pomponii opuſculum exſtaret. Deinde in nulla paene lege magis aberrarunt librarii, quam in hac l. 2. de orig. iur. et hinc in ea emaculanda permultum operae poſuerunt viri ſummi, CVIACIVS et BYNKERSHOEKIVS. Quis igitur miretur, plura in ea lege vel non ſatis Latina, vel hiſtoriae veteri parum conuenientia videri? An non alia innumera eius generis et in aliis melioris aetatis monimentis occurrerunt, priuſquam viri docti, alia adhibitis in conſilium vetuſtis codicibus, alia ex ingenio emendaſſent? Et annon talia quamplurima non vbique fere et hodie in optimi cuiuſque ſcriptoris operibus ſuperſunt? Tum porro nec id praetermittendum arbitramur, non illico pro ἀνιστορησία habendum eſſe, quod a LIVII, aliorumque, quos hodie legimus, veterum ſcriptorum narratione diſcrepare animaduertimus. Potuit enim ſuos auctores habuiſſe POMPONIVS, qui perierunt iamdudum, remque, vti fieri ſolet, paullo aliter, quam alii, retulerunt. Sic quamuis LIVIVS [b] aliique Cn. Flauium iam Aedilem fuiſſe ſcribant, quum faſtos actioneſque publice proponeret: non tamen ideo finxiſſe putarem POMPONIVM [c], Flauium hoc munere aedilitatem meruiſſe. Nec magis ignorantiae POMPONII tribuerim, quod ille de Q. Mucio Carthaginem miſſo, duabuſque teſſeris poſitis, memoriae prodidit [d], quum auctorem ſuum habuiſſe potuerit, ex quo haec, ab aliis aliter expoſi-

ta,

[a] *Antiqu. Lib. X. p. 676.*
[b] *Lib. IX. cap. XLVI.*
[c] *l. 2. §. 7. ff. de orig. iur.*
[d] *l. 2. §. 37. eod.*

ta, hauſerit. Sunt profecto haec antiquiora, in quibus enarrandis ſaepe diſcrepant a ſe inuicem etiam exploratae fidei ſcriptores, quibus tamen ideo nemo temere ignorantiam atque ἀνιστορησίαν exprobrandam exiſtimat. Multa enim hiſtorici optimi, at non σύγχρονοι, ſcripſerunt, prout illa per manus tradita acceperant, quamuis aliquando tam fabuloſa, vt fateri cogerentur cum LIVIO [*a*], talia ſaepe *poëticis magis decora fabulis, quam incorruptis rerum geſtarum monimentis tradita eſſe, ſed dandam tamen hanc veniam eſſe antiquitati, vt miſcendo humana diuinis, primordia vrbium* et ciuitatum ſuarum *anguſtiora faciant.* Denique quum paucis verbis pleraque complexus ſit SEX. POMPONIVS, haut raro illi contigiſſe animaduertimus, quod ait POETA:

Dum breuis eſſe laboro,
Obſcurus fio.

Hinc multa, quae exprobrari ſolent POMPONIO, ita comparata ſunt, vt non tam ipſius aliqua culpa ſit, quam cenſorum vitio et ſine populi ſuffragio creatorum, qui ne perceperunt quidem illius ſententiam. Vt exemplo rem illuſtrem, quotusquiſque eſt, obſecro, qui non exprobrarit Pomponio, quod exactis regibus omnes leges regias lege tribunicia exoleuiſſe ſcripſerit [*b*]? Et tamen nulla hic eſt culpa POMPONII, ſatis, niſi fallimur, gnari, leges non exoleſcere noua lege, ſed deſuetudine. Culpa ergo eſt eorum, qui legem Tribuniciam cum verbo exoleuit coniunxerunt, quum POMPONIVS ipſos Reges exactos eſſe lege Tribunicia, i. e. a Iunio Bruto, Tribuno Celerum, lata, moneat. Quotuſquiſque, vbi initio ciuitatis reges omnia manu rexiſſe legit, non animo ſibi concepit regnum aliquod Arſacidarum, in quo regum libido pro lege fuerit? Ita ſane POMPONIVM intellexit vir ceteroquin doctiſſimus, SCIPIO GENTILIS [*c*], qui vel ideo fragmentum hoc Pomponio abiudicare non dubitauit, quod incredibilis ei videretur haec Romuli ac ſucceſſorum παμβασιλεία. Et tamen verba illa non ad formam reipublicae, ſed ad facultatem edicendi de iis omnibus, quae e republica viderentur, nec adhuc legibus definita eſſent, pertinere, iam alibi nos monere meminimus [*d*]. Talia plura miramur in commentariis recentiorum ICtorum, quippe qui vel ad leuiſſimos quoſ-

[*a*] LIV. *praefat. comm.* 7.
[*b*] *l.* 2. §. 3. *ff.* de orig. *iur.*
[*c*] *de Principe Rom. cap. XI.*
[*d*] *Hiſt. Iur. Lib. I. cap. I.* §. 4.

que ſcrupulos ſaepenumero offendunt, et vbique aliqnid ἀνισομερίας reperire ſibi videntur in POMPONIO, etiam, quando ſana omnia ſunt, et optimorum auctorum teſtimoniis nituntur.

Praeclare ergo de bonis litteris meritus eſt iuuenis ornatiſſimus, et ad interioris iuriſprudentiae omniſque humanioris litteraturae adyta incredibili induſtria contendens, IO. LVDOVICVS VHLIVS, qui opuſcula quaedam, ad illuſtrandum POMPONII enchiridion comparata, laudabili induſtria in hunc faſciculum collegit, maxime quum quaedam eorum non facile reperiantur in tabernis librariis, et digna tamen ſint, quae in ſtudioſorum manibus verſentur. In his primum ſibi locum iure vindicant IAC. CVIACII notae, breues illae quidem et pauciores, ſed bonae frugis pleniſſimae, et quae vbique magni iſtius viri ingenium redolent. Emendat ille quaedam ſatis acute: aliqua ab aliorum vel vi maiore vel ψευδερμηνείᾳ defendit: plura vero ex omni antiquitate ſatis erudite explicat, omnibuſque boni interpretis partibus hoc libello egregie fungitur, vti fatebitur, quiſquis haec ſcholia cum iis, quae M. ANT. MVRETVS in hanc legem ſecundam de origine iuris notauit, paullo diligentius contenderit. Emendationis egregium ſpecimen eſt, quando obſeruat, §. 2. ſtatim huius fragmenti pro *in libro Sexti Papirii* in codicibus quibuſdam legi *in libro VI. Papirii.* Veriſſimum enim eſt, Papirium praecipue leges Numae, ad ſacra pertinentes, collegiſſe, iiſque fortaſſe ſub finem, libro nimirum VI. ſubiunxiſſe reliquas leges Regias. Saltim non SEXTI praenomen habuiſſe videtur ille iuris Papiriani auctor, ſed vel CAII, vel MANII, quos iiſdem fere temporibus vixiſſe obſeruat DIONYS. HALICARNASSEVS [*a*], alterum pontificem maximum, alterum regem ſacrorum. Ex his enim CAIVM leges Numae poſt Ancum Marcium Regem in vſum reuocaſſe ſcribit DIONYSIVS, vt dubitare non liceat, quin is ſit auctor iuris Papiriani, adeoque et parum accuratum ſit PVBLII praenomen, quod Papirio alibi tribuere videtur POMPONIVS [*b*]: vnde pro eo iam alibi legendum viſum eſt: *Fuit autem in primis peritus* PVBL. IVRIS, *Papirius* [*c*]. Vel maxime enim PAPIRIO hoc competit elogium, qui et Numae oracula, ad ſacros ritus pertinentia, collegit, et leges regias, in quibus genuina procul dubio iuris publici Romanorum antiquiſſimi imago relucebat, compilauit, adeoque ſuffragari nequeo CVIACIO [*d*]; qui

[*a*] *Lib. III. p. 170. et Lib. V. p. 278.*
[*b*] *l. 2. §. 36. ff. de orig. iur.*
[*c*] *Hiſt. Iur. Lib. I. cap. 2. §. 15.*
[*d*] *pag. 4.*

qui P. Papirium iuris Papiriani auctorem, eumdemque a C. Papirio, cuius DIONYSIVS ſeruauit memoriam, diuerſum fuiſſe ſuſpicatur. Snnt et quaedam alia in opuſculo CVIACIANO, quibus ego quidem ſuffragari non auſim. Sic, quae de lege Tribunicia p. 3. commentatur, vix veroſimilia ſunt. Quum enim verba *Pomponii* de lege tribunicia, qua leges regiae abrogatae ſint, acceperit vir doctiſſimus: non potuit non id a Bruto factum eſſe negare, ac proinde lege a primis Tribunis plebis in prima ſeceſſione in montem Cruſtumerinum ſeu ſacrum rogata, legibus regiis ſemel ſimulque repudium datum eſſe, ſuſpicatus eſt, maxime quum eam ſententiam firmare haut parum videantur verba inſequentia POMPONII: *idque prope viginti annis paſſus eſt.* Sed primo non abrogatae dicuntur leges regiae, ſed *exoleuiſſe*, id quod non expreſſa abrogatione, ſeu noua ac contraria lege, ſed tacite per deſuetudinem fieri, iam ſupra obſeruauimus. Deinde reges exactos eſſe lege tribunicia, tam certum eſt, quam quod certiſſimum. Brutus enim, qui legem de abrogando regi imperio eiuſque exſilio ad populum tulit, fuit Tribunus Celerum. LIVIVS: [a] *Ergo ex omnibus locis vrbis in forum curritur. Quo ſimul ventum eſt, praeco ad* TRIBVNVM CELERVM, *in quo tum magiſtratu forte Brutus erat, populum aduocauit.* Et apud DIONYSIVM HALICARNASSEVM [b], ſuadente coniuratis Bruto, vt vocata in concionem plebe, Tarquinio abrogetur imperium, Valerius, ſumtis dicendi partibus: *Reliqua*, inquit, *recte monere videris, Iuni, ceterum de comitiis ſcire velim, quis indicet ea legitime, et calculum permittet curiis? Magiſtratus enim eſt hoc officium, et noſtrum nemo vllum magiſtratum gerit,* Ad haec BRVTVS: Ἐγὼ, Οὐαλέριε, τῶν γὰρ Κελερίων ἄρχων εἰμί. Καὶ ἀποδέδοταί μοι κατὰ νόμους ἐκκλησίαν, ὅτε βουλοίμην, συγκαλεῖν. ἔδωκέ μοι τὴν ἀρχὴν ταύτην ὁ Ταρκύνιος, μεγίστην οὖσαν, ὡς ἠλιθίῳ, καὶ οὔτ' αἰσθησομένῳ τῆς δυνάμεως αὐτῆς, οὔτ' εἰ γνοίην χρησομένῳ. *Ego, Valeri, ſum enim Tribunus Celerum, licetque mihi per leges quandocumque in comitium vocare populum. Hunc enim honorem, maximum alioquin, Tarquinius mihi dedit, ceu fatuo, vt qui nec poteſtatem eius ſim animaduerſurus, nec, ſi vel maxime intelligam, ea vſurus.* Et quid aliud voluit ipſe POMPONIVS [c] quando agens de magiſtratu illo Tribunatus Celerum: *Quo in nume-*

[a] *Lib. I. cap. LIX.*
[b] *Lib. IV. p. 266.*
[c] L. 2. §. 15. *ff. de orig. iur.*

numero, inquit, *fuit* IVNIVS BRVTVS, *qui auctor fuit reges eiiciendi*? Denique ne chronologicae quidem rationes me facile ab ea ſententia dimouerint, quum veroſimillima ſit coniectura viri illuſtris, CORN. VAN BYNKERSHOEK, exiſtimantis, ſcriptum fortaſſis fuiſſe: *prope viginti annis*, id eſt, *ſexaginta annis*, ex eaque ſcriptura librarium indoctum extorſiſſe vocabulum *viginti*. Ita et *p*. 8. iuſto plus tribuere videtur pontificum collegio circa actionum formulas, quum eorum poteſtas tantum ad res, quae cum iure ſacro quamdam cognationem habent, nec non ad faſtos dierum faſtorum nefaſtorumque, aliaque huius generis pertinuiſſe videatur, ceu recte obſeruauit GEORG. SCHVBARTVS. [*a*] Pontificibus enim ſacrorum curam demandarat Numa, ad quam etiam pertinebat diſcrimen dierum faſtorum nefaſtorumque, ab ipſo Numa inſtitutum, *quia aliquando nihil cum populo agi, vtile futurum* videbatur [*b*]. Hinc CICERO [*c*]: *Poſſet agi lege, nec ne, pauci quondam ſciebant. Faſtos enim vulgo non habebant. Erant in magna potentia, qui conſulebantur: a quibus etiam dies, tamquam a Chaldaeis, petebantur*. At faſtorum curam penes Pontifices fuiſſe, inter omnes conſtat. Porro non reliquas actionum formulas in pontificum poteſtate fuiſſe, ſed eas tantum, quae cum ſacris et religione quodammodo eſſent coniunctae, ex inſtituto oſtendit CICERO [*d*], qui de pontificum officio circa iuriſprudentiam: *Saepe, inquit Publii filius*, (Q. Mucius Scaeuola,) *ex patre audiui, pontificem neminem bonum eſſe, niſi qui ius ciuile cognoſſet. Totumne? quid ita? quid enim ad pontificem de iure parietum, aut aquarum, aut vllo omnino? ergo quod cum* RELIGIONE *coniunctum eſt. Id autem quantulum eſt? de ſacris, credo, de votis, de feriis, de ſepulcris, et ſi quid huiuſmodi eſt. Cur ergo haec tanti facimus, quum cetera perparua ſint?* At id in primis notandum eſt, ad pontificum iuriſdictionem etiam pertinuiſſe ſacra priuata, quae perpetua eſſe voluerat ius pontificium. Hoc vno vero poſito, pleraque quae de adrogationibus et hereditatibus diſceptabantur, deferebantur ad pontifices, ab iiſque reſponſa tamquam ex tripode petebantur. Hinc arrogationes fiebant auctoritate Pontificum [*e*]: hinc eorum arbitrii erat, qui adſtringantur ſacris, et quo ea, mortuo patrefamilias, perueniant [*f*]. Hinc ipſae nuptiae, ſiue ritu

[*a*] *De Fatis Iuriſp. Rom. p.* 59.
[*b*] *Liu. Lib. I. cap. XIX.*
[*c*] *pro L. Murаena cap. XI.*
[*d*] *de Legib. Lib. II. cap. XIX.*
[*e*] *Gell. Noct. Att. V.* 19. *Cic. pro domo cap. XIII.*
[*f*] *Cic. de Legib. ib. cap. XX.*

ritu confarreationis eſſent ineundae [*a*], ſiue alia quaeſtio, quae religionem attingere videbatur, incideret, pontificum arbitrio fiebant. Quod probari poteſt Auguſti exemplo, qui, quum incredibili ducendae Liuiae, iam nuptae, amore flagraret, et ad ceſſionem parato, marito inde eius deſiderio mora adferri videretur, quod ea, ex Nerone ſextum iam menſem grauida, vt eleganter ait PRVDENTIVS [*b*]:

Nondum maternam partu vacuauerat aluum,
Conceptamque viri ſobolem paritura gerebat
Pronuba.

Auctor ergo eſt DIO CASSIVS [*c*], pontifices conſuluiſſe Auguſtum, an fas eſſet, praegnantem domum ducere? Quod illi, hac diſtinctione inuenta, diſſoluerunt, vt, ſiquidem, ex quo grauida foret, incertum eſſet, nuptias differri oporteret: ſin, ex quo concepiſſet, conſtaret, nihil prohibere putabant, quo minus duceretur. Quod denuo exſecratus PRVDENTIVS:

Idque Deum ſortes et Apollinis antra dederunt,
Conſilium: numquam melius nam cedere taedas,
Reſponſum eſt, quam quum praegnans noua nupta iugatur.

Fuere itaque omnino permulta, quae, quia cum ſacris ac religione coniuncta videbantur, Pontificum erant cognitionis, neque tamen generatim dici poteſt cum POMPONIO, *omnium harum* (XII. tabularum,) *et interpretandi ſcientiam, et actiones apud collegium pontificum fuiſſe, ex iiſque conſtitutum, quis quoquo anno praeeſſet priuatis* [*d*]. Sed ſaepe vniuerſali loquutione efferunt iureconſulti, quod cum quadam reſtrictione eſt intelligendum. Non magis crediderim CVIACIO [*e*], dicto dictatore, manſiſſe magiſtratus legitimos, idque ſibi velle verba POMPONII [*f*]: *Magiſtratus tamen habebantur legitimi.* Quid enim poteſtatis eſſe potuiſſet penes alios magiſtratus, quum omne imperium transferretur in Dictatorem, ipſique conſules, vt LIVIVS [*g*] aliquoties innuit,

P 3

[*a*] *Hotom. de vet. rit. nupt. cap. XX.*
[*b*] *Lib. I. contra Symmach. v.* 254.
[*c*] *Lib. XLVIII. p.* 384.
[*d*] *l.* 2. *§.* 6. *ff. de orig. iur.*
[*e*] *pag.* 14.
[*f*] *l.* 2. §. 19. *ff. de orig. iur.*
[*g*] *Lib. VIII. cap. XXXIII. et Lib. XXII. cap. XI.*

innuit, illi dicto audientes eſſe tenerentur, quin quum diſerte ſcribat POLYBIVS: [a] καὶ κατασταθέντος, παρὰ χρῆμα διαλύεσθαι συμβαίνει πάσας τὰς ἀρχὰς ἐν τῇ Ῥώμῃ, πλὴν τῶν δημάρχων. *Quo dictatore ſemel renunciato, extemplo omnes reliqui magiſtratus, tribunis exceptis, poteſtate exeunt.* Mihi ergo nihil dixiſſe videtur POMPONIVS, quam Dictatores, et Magiſtros equitum magiſtratus fuiſſe extraordinarios quidem, attamen legitimo modo creatos, quum conſulibus fas eſſet, in re trepida, noctu, ſilentio, dictatorem dicere [b], et populus deinde rebus diuinis perfectis, rogaretur; *vt equum aſcendere liceret* [c]. At eos magiſtratus de quibus inſequente paragrapho acturus ſit, fuiſſe ordinarios, verum minus legitimos, quippe tumultu creatos, et quidem non in comitiis curiatis aut centuriatis, ſed tributis. Breuia et abrupta ſunt verba: ſed non tamen adeo obſcura, ſi eo ſenſu accipiantur pro tranſitione ad ea, quae inſequente paragrapho dicuntur. Vix porro eſt, vt rem acu tetigiſſe arbitrer CVIACIVM [d], quando cauſſas etiam capitales ad centumuiros pertinuiſſe, ſcribit, niſi forte et eas vocet cauſſas capitales, quibus de libertate et ſtatu familiae diſceptatur: quod tamen vix arbitror, quia has cauſſas opponit ciuilibus. Teſtem laudat FABIVM QVINCTILIANVM *Lib. IV.* ſed eo libro nihil, quod ad rem faciat, legere me memini, vt non dubitem, quin CVIACIO, haec ſcribenti, animo obuerſatus ſit locus [e], quem iam SIB. TEDARD. SICCAMA [f] expendit, vbi FABIVS: *Quibuſdam in iudiciis, maximeque capitalibus, vt apud centumuiros, ipſi iudices exigunt ſollicitas et accuratas actiones.* At capitales illae cauſſae ſunt eius generis, qualem deſcripſit CICERO [g], de patrefamilias milite, *qui ex Hiſpania Romam venerat, quum vxorem praegnantem in prouincia reliquiſſet, Romaeque alteram duxiſſet, neque nuncium remiſiſſet priori, mortuuſque eſſet inteſtato, et ex vtraque filius natus eſſet.* De eo vero iudicio CICERO: *Mediocrisne res in controuerſiam adducta eſt, quum quaereretur de duobus ciuium* CAPITIBVS, *et de puero, qui ex poſteriore natus erat, et de eius matre, quae, ſi iudicaretur, certis quibuſdam verbis, non nouis nuptiis, fieri cum ſuperiore diuortium, in concubinae locum duceretur.* Tales cauſſae capitales, quia ciuiles erant, procul dubio ad centumuirale

[a] *Lib. III. cap. LXXXVII.*
[b] *Liu. VIII. cap. XXII.*
[c] *Liu. Lib. XXIII. cap. XIV.*
[d] *pag. 20.*
[e] *Lib. IV. Inſt. Orat. cap. X.*
[f] *de iudic. centumu. Lib. I. cap. VII.*
[g] *de Orat. Lib. I. cap. XL.*

rale iudicium deferebantur, non in quibus vita hominum in periculum adducebatur. Nec id probant loca, quae ex OVIDIO et LVCANO attulit CVIACIVS, in quibus *commiſſa* eſſe centumuiris FORTVNA *reorum*, et *haſta decemuirorum* TREPIDOS REOS *ad iura citare*, dicitur. Vbi obſeruat CVIACIVS, vix fortunae iudicium, fortunamue reorum dici aliam, quam in capitali cauſſa, nec trepidos dici alios, quam reos capitalium criminum. Sed non video, cur non et in iudiciis priuatis tribui aliquid poſſit fortunae, quum et hic res redeat ad iudicum tabellas, et cur non et illi trepidare poſſint, quorum fortunae et facultates in diſcrimen adducuntur. Fortunae tribuitur, quidquid plenum eſt aleae, et non poſſunt non trepidare, quibus imminet periculum: ſiue vitae, ſiue famae, ſiue fortunis metuant. Quid multis? CICERO, [*a*] qui ex inſtituto cauſſas centumuirales recenſet, nuſquam meminit capitalium criminum, ſed vſucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, adluuionum, circumluuionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, ſtillicidiorum, teſtamentorum ruptorum et ratorum, quae poſtremae quaeſtiones tam quotidianae erant in conſiliis centumuirorum, vt hereditatis petitio et querela inofficioſi teſtamenti κατ' ἐξοχὴν centumuiralia iudicia in iure noſtro vocentur [*b*], atque inde non abſurde colligat SICCAMA [*c*], poſterioribus temporibus centumuiros de ſolis hereditariis controuerſiis, ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato obuenirent, iudicaſſe. Merito denique mireris, CVIACIVM noſtrum [*d*], vbi de quaeſtionibus publicis a L. Cornelio Sulla inſtitutis agit, negare, Sullam tuliſſe, legem Corneliam de maieſtate, aut vnquam fuiſſe proprium huius quaeſtionis praetorem. Prius ſaltim negare vix licet, poſtquam huius legis capita luculenter expoſuit CAR. SIGONIVS [*e*]: nec dubitaturum quemquam arbitror, quin auctor huius legis Corneliae non alius ſit, quam L. Cornelius Sulla, quum eam Sullae diſerte tribuat CICERO [*f*].

Progredimur ad eruditiſſimum CHRIST. ADAMI RVPERTI commentarium, qui Ienae in forma minima prodiit, ſed adeo inquinatus, vt non minimo labore opus fuerit laudatiſſimo VHLIO ad maculas iſtas eluendas. Fuit RVPERTVS vir doctiſſimus, qui cum diffuſa lectione ingenium elegans iudiciumque rectum et defaecatum, ac notitiam denique

[*a*] *de Orat. Lib. I. cap. XXX. VIII*

[*b*] *l. ult. C. de hered. pet. L. 13. ff. de inoffic. teſt.*

[*c*] *de centumuir. iud. Lib. II. cap. V.*

[*d*] *pag. 22.*

[*e*] *de iudic. Lib. II. cap. XXIX. p. 428.*

[*f*] *Lib. III. ad Familiar. Epiſt. XI.*

Digitized by Google

nique rei litterariae haud vulgarem coniunxerat, vt nemini ea aetate dubium eſſet, quin praecipuo Germaniae ornamento fuiſſet futurus, niſi tantas ſpes, quae eſt rerum humanarum conditio, fata praepropera in ipſo iuuentutis flore exſtinxiſſent. Ingenium eius tamquam Phidiae ſignum, ſemel adſpectum ſeſe probauit viris ea aetate doctiſſimis, etiam Gallis atque Italis, qui doctiſſimum virum vnice amabant, participemque rerum nouarum certatim faciebant: vt fieri non potuerit, quin in eius ſcriptis multa haud vulgaria occurrant. Neſcio tamen an eius doctrinae quiſquam plus pretii ſtatuerit, quam THOM. REINESIVS, cuius et RVPERTI epiſtolarum mutuarum volumen haut tenue exſtat, ex quibus patet, eum permulta communicaſſe cum Reineſio, quae ad locupletandum illud Inſcriptionum Reineſianarum ſyntagma pertinebant. Scripſit in tantilla aetate ſatis multa, eaque non vulgaria, interque illa, quibus auctores veteres, VELLEIVM PATERCVLVM, VALERIVM MAXIMVM, FLORVM illuſtrauit, et quae ad emendandam ſupplendamque BESOLDI hiſtoriam vniuerſalem pertinent, etiamnum magni fiunt a viris doctis. Inter alios labores, quos in ſtudioſae iuuentutis vtilitatem Altorffi Noricorum ſuſceperat, iſte quoque non ſine plauſu exceptus eſt, quem POMPONII enchiridio interpretando, auctore viro prudentiſſimo, GEORGIO RICHTERO, Academiae Altorffinae procancellario, impendit. In eo enim commentario, poſt auctoris fata ex eius ſchedis eruto, et typis exſcripto, nihil fere praetermiſerat, quod ad hiſtoriam iuris magiſtratuumque, nec non ad illam prudentum ſucceſſionem pertinere videbatur, vt maximam procul dubio gratiam a ſtudioſis inierit VHLIVS meus, dum nouam opuſculi praeſtantiſſimi editionem adornauit, maxime quum fere iam diſparuerint exemplaria in tabernis librariis, et libello tamen carere vix poſſint, qui praeſtantiſſimum illud POMPONII fragmentum intelligere accurate cupiunt. In eo permulta obſeruat, tum vulgo ignota, veluti, auctorem conſtitutionis de ciuitate cum omnibus in orbe Romano ingenuis communicata [a] non eſſe Antoninum Pium, ſed Antoninum Caracallam [b]: Flauii praenomen vel maxime adfectaſſe principes non modo Romanorum, ſed et Gothorum [c]: enchiridion Pomponii in nouam epitomen eſſe redactum [d]: pau-

[a] *l. 17. ff. de ſtatu hom.*
[b] *pag.* 42.
[c] *pag.* 43.
[d] *pag.* 47.

Digitized by Google

paucas quaſdam gentes Romanorum duplici vſos eſſe praenomine: (a) fabulam eſſe, quae de Papirio Praetextato referant GELLIVS et MACROBIVS (b), et quae ſunt eius generis alia, ſane innumera. Vix enim caput perlegeris elegantiſſimi libelli, quin in obſeruationem aliquam ſcitu digniſſimam incidas. Sed nec omnia tamen eiuſdem praeſtantiae eſſe fateor, obſeruaſſe mihi viſus, non adeo felicem illum fuiſſe in illa critices parte, quae in emendandis locis corruptis verſatur. Quamuis enim omnino probemus ad §. 2. mutationem praenominis *Sexti* in *ſextum*, §. 3. ſcripturam *ſexaginta* pro *viginti*, nec non incerto iure *agi* pro *ali*, §. 37. pro *Q. Mucius*, *Q. Maximus*, §. 40. pro *Paulus Virginius*, *Aulus Virginius*, §. 42. pro *vt ea ad omnes adpetant*, *vt ea adeo omnes adpetant*, §. 47. *Surdinus* pro *Quartinus*, et quaſdam huius generis coniecturas alias: eas tamen RVPERTVS pleraſque aliis debet, quos etiam plerumque bona fide laudat. At parum contra rem acu attigit, quando ad §. 32. legit: *Ita X. Praetores, VI. aediles ſunt creati.* In numero enim Praetorum veteres ipſos inter ſe diſſenſiſſe, iam CVIACIVS obſeruauerat. Nec neceſſaria eſt emendatio §. 33. quando eum ita conſtituit: *Is vocatur Praefectus vrbi, qui profectis olim conſtituebatur.* Iam enim praeceſſerat. *Quoties autem proficiſcuntur, vnus relinquitur, qui ius dicat*: et multo concinnior eſt emendatio BYNKERSHOEKII, ſequuti codicem CHARONDAE, niſi quod ſeruat vocem Praefectus, ac proinde totum locum ita reſtituentis: *Qui praefectus olim conſtituebatur feriarum Latinarum cauſſa, poſtea introductus eſt quotannis, et obſeruatur.* Vis maior porro eſt, non emendatio, quando RVPERTVS in §. 36. pro *Centumanus* reſcribit *Caecus*, in §. 45. pro *Q. Mucius Voluſii auditor*, *Q. Mucii et Volcatii auditor*, §. 47. pro *Tuſcianus*, *Voluſius Maecianus.* Quae fere omnia ab aliis erudite profligata ſunt, maxime ab illuſtri BYNKERSHOEKIO. Sed eſt ea quorumdam eruditorum indoles, vt omnia, etiam, quae rectiſſime ſe habent, ſollicitent, eaque modo librariorum inſcitiae, modo Triboniani ſceleri tribuant. Cuius rei inſigne ſpecimen dedit IO. IAC. WISSENBACHIVS, (c) qui, ne mala fides Triboniani circa Pomponii enchiridion lectori ignota eſſet, in l. 2. ff. de iuſt. et iure eum pro *Ioue*; *Deum* et in l. 2. §. 7. ff. de orig. iur. pro *formulam* repoſuiſſe formam contendit, quaſi non promiſcue *Iouis* et *Dei* vocabulis vtantur veteres, etiam a Chriſtiana pietate alieniſſimi, et quaſi non ſaepe *forma* pro

[a] *pag.* 58.
[b] *pag.* 59.
[c] *Embl. Trib. pag.* 1. *ſequ.*

Digitized by Google

pro *formula* ponatur, aut Triboniani interfuerit, in fragmento hiſtorico expungi formulas, quia eius tempore extra vſum fuerit formularia illa iuriſprudentia. Miror ſane, Tribonianum non eadem ſpongia deleſſe, aut refinxiſſe pro lubitu, quae Pomponius de legibus, plebiſcitis,, SCis, magiſtratuum edictis ſcripſerat, quum eorum iampridem nullus vſus eſſet in orbe Romano? Sed de his iam non agimus, ne actum agamus, quum nuper admodum Triboniani cauſſam fere perorarint cum vir ampliſſimus, CORN. VAN BYNKERSHOEK, (*a*) tum v. c. IO. WYBO, qui Tribonianum defenſum antea ſpeciminis academici forma editum nuper recognouit, locupletauitque, eumque egregium libellum doctiſſimo VHLIO miſit, cum Emblematibus Triboniani edendum. Quo nomine ipſi eo maiores agimus gratias, quo vberiorem inde fructum capient ii, qui opinione de Triboniani flagitiis iam pridem imbuti, nihil fere ſinceri ineſſe corpori iuris, omniaque corrupta, contaminata, interpolata eſſe, exiſtimant. Opuſculum ſane Halam tranſmiſſum non ſine voluptate legi, et amare coepi auctoris ingenium, facileque agnoui genuinum SCHVLTINGII auditorem, cuius ad laudes vt magis magiſque adſpiret, vitam ei non minus longaeuam, valetudinem inconcuſſam, ac honeſtum in primis otium ex animo adprecamur. Sed vt ad RVPERTVM noſtrum redeamus, ſunt et alia quaedam in eius commentariis, quibus me adſentiri non poſſe fateor. Sic ad §. I. vt *manum regiam* recte interpretatus videretur, primorum regum ad Seruium Tullium vſque poteſtatem ſummam, nulliſque circumſcriptam legibus fuiſſe, contendit, quamuis, ipſe ſibi diffiſus poſtea manum etiam de principis poteſtate non abſoluta et tyrannica, ſed legibus temperata, accipi fateatur. (*b*) Vbi de Alfeno Varo agit, (*c*) hunc eumdem eſſe putat cum ſutore illo, de quo HORATIVS: (*d*)

Optimus eſt modulator, vt ALFENVS *vafer, omni*
Abiecto inſtrumento artis, clauſaque taberna,
SVTOR *erat.*

Sed de conſulari ſutore agere HORATIVM, non liquet, nec addit, eum ſubito iureconſultum factum, quemadmodum ſutor ille apud PHAEDRVM (*e*) inopia deperditus ſtupore vulgi illico factus fuerat medicus.

(*a*) *Obſeru. Lib. VI. et ſequ.*
(*b*) *Lib. I. Cap. II.*
(*c*) *Lib. III. Cap. X.*
(*d*) *Serm. Lib. I. Sat. III. v. 130.*
(*e*) *Lib. I. fab. XIV.*

medicus. Quin quum Chryſippum ita loquentem fingat HORATIVS: parum profecto obſeruaſſet τὸ πρέπον, ſi Alfenum ab eo, tamquam doctrinae ſuae exemplum, citatum finxiſſet, quin procul dubio ipſe neglexiſſet praeceptum ſuum: (*a*)

Intererit multum, diuuſne loquatur, an heros,
Maturuſne ſenex, an adhuc florente iuuenta
Feruidus, et matrona potens, an ſedula nutrix,
Mercatorne vagus, cultorue virentis agelli,
Colchus, an Aſſyrius, Thebis nutritus, an Argis.
Aut famam ſequere, aut ſibi conuenientia finge.

Error ergo hic fuerit ſcholiaſtarum, qui in Alfenum vel Alfinum ſutorem incidentes, memoreſque eiuſdem nominis iureconſulti, nihil certius putarunt, quam eum clauſa ſutrina commigraſſe Romam, et ibi ad ſummam iuriſprudentiae laudem perueniſſe. Sed quaedam iam eam in rem monuerunt viri doctiſſimi, WAECHTLERVS (*b*) et EV. OTTO (*c*), quorum hic, ſe id ſingulari libro plenius probaturum, minatus eſt. Denique praeclare de SALVIO IVLIANO meritus eſt RVPERTVS, dum extremo opuſculo ſubiunxit tabulam genealogicam ſeu ſtemma Saluiorum et Didiorum Iulianorum, quod poſt IS. CASAVBONVM (*d*) concinnarat THOM. REINESIVS (*e*). Sed neutrum eſſe ſatis accuratum, et aliqua tum REINESIVM et RVPERTVM, tum CASAVBONVM praeteruidiſſe, ex inſtituto oſtendimus in programmate inaugurali de Saluio Iuliano, (*f*) vbi et aliud ſtemma plenius emendatiuſque dedimus.

Sequitur, viri incomparabilis, CORN. VAN BYNKERSHOEK, ornamenti reip. ſuae ac totius orbis litterarii, et, ſi hoc ſine immodeſtiae ſuſpicione dicere licet, mihi Muſiſque meis amiciſſimi, Commentarius, quem PRAETERMISSA iure inſcripſit, quum non minorem operam dederit, vt ne ab aliis ſcripta ſcriberet, quam, vt praeclara lectuque digna ſcriberet. Noli exſpectare, LECTOR, vt de praeclaro hoc opere, ipſoque viro illuſtri, plura dicam. Quum enim nec meum ſit, amicum laudare, nec BYNKERSHOEKII laudes ab amicis profectas ferre: id vnum faciendum reſtat, vt cum reliqua viri illuſtris opera, tum haec praetermiſſa, auditoribus meis vehementer etiam atque

(*a*) *de Arte poet. v. 115.*
(*b*) *Acta Erud. ann. MDCCXI. p. 21.*
(*c*) *Theſaur. Iur. Tom. I. praef.*
(*d*) *Not. ad Hiſt. Aug. p. 110.*
(*e*) *Var. Lect. Lib. III. Cap. II. p. 34.*
(*f*) *Exerc. XXIII. pag. 794.*

Digitized by Google

etiam commendem, ratus, quod res eſt, tanto magis quemque profeciſſe videri in iuris prudentia, quanto magis illi placeant opera BYNKERSHOEKII.

Inciderat hic vir laudatiſſimus in M. TVLLIVM CICERONEM, et an ille in iureconſultorum numerum referendus ſit, elegante digreſſione diſquiſiuerat. Quum itaque ſatis conſtet inter eruditos, virum candidum, et veritatis omnino ſtudioſiſſimum, orationem ANT. SCHVLTINGII de eo argumento ante oculos habuiſſe, quin hanc ei occaſionem iſti digreſſioni dediſſe: non dubitauit ornatiſſimus editor, quin gratiam initurus ſit ab harum rerum peritis, ſi et SCHVLTINGII Orationem, et ea, quae vir doctiſſimus, WAECHTLERVS, de iurisprudentia Ciceroniana diſſeruit, opuſculis his ſubiiceret. vt eo procliuius ſit lectori, ea inter ſe contendere, et veluti in rem praeſentem ire, dum finium regundorum iudicium inſtituitur. Quaeſtio eſt non maximi momenti, et in qua nec Graeciae, nec reip. litterariae ſalus vertitur, attamen bella, et non iniucunda, et merito relinquenda iureconſultis maximis, qualis eſt BYNKERSHOEKIVS, et nuper fuere SCHVLTINGIVS et WAECHTLERVS. *Vt enim*, iudice PLINIO SECVNDO, (*a*) *de pictore, ſculptore, fictore, niſi artifex, iudicare, et niſi ſapiens non poteſt perſpicere ſapientem:* ita tantorum iureconſultorum eſt, diſpicere, an tanta in Ciceronis operibus iuriſprudentiae argumenta reperiantur, vt dignus ſit, qui iureconſultorum adſcribatur ordini, idque nomen, quod ipſe fortaſſis numquam adfectauit, ei iure tribuatur.

Haec ſunt, LECTOR BENEVOLE, quae in hoc faſciculo occurrunt. Omnia illa non mihi debes, ſed iuueni ornatiſſimo, quem paullo ante laudaui. Is quid praeſtiterit in hac editione, paucis accipe. In CVIACIO recenſendo eam ſibi dixit legem, vt textum POMPONII initio cuiuſque paginae recudendum curaret, eique ſubiiceret Notas Cuiacii, vt hae cum textu eo facilius contendi a lectoribus poſſent. Deinde quum animaduerteret, CVIACIVM raro auctorum capita exprimere: operam dedit, vt pleraque ſuppleret omiſſa, quamuis, quo minus omnia euolueret, vel capita et verſus citaret, et temporis ratio, et ipſa editionum diuerſitas, prohiberet. Denique ne qua mora obiiceretur lectori, Graeca omnia Latinitate donauit. Scripſit enim haec CVIACIVS iis temporibus, quibus non in laude ponebatur, Graeca noſſe, ſed turpiſſimum et cum ſummo dedecore videbatur coniun-

(*a*) *Lib. I. Epiſt. X.*

coniunctum, ea ignorare. Hinc vbi locum, ex Graeco ſcriptore depromtum, intexit operibus ſuis, non ſolet adiungere verſionem Latinam, idque et alii eorum temporum ſcriptores inſuper habere ſolent. Enimuero iam in eam deſidiam, ac paene barbariem, relapſi ſumus, vt Graeca noſſe inuſitatum videatur, et ii ſaltim, qui animum non dicam reipublicae, ſed iuri addiſcendo adiiciunt, linguae iſtius notitiam indignam induſtria ſua exiſtiment, et in ipſis ſcholis, ſi quando Graeca docentur, iſta ſatis iuſta ac veluti legitima videatur pigritiae excuſatio, puerum non eccleſiae, ſed reip. deſtinatum eſſe, nec Graecam eruditionem magnopere deſiderari in iis, qui iuriſprudentiae ſe conſecrarint. Quin quum non conſiſtant exempla, vbi coeperunt, ſed ſibi viam latius euagandi facere ſoleant: eo res rediit, vt et, qui theologiae ſtudium profitentur, ſatis docti ſibi videantur, ſi adhibita WELLERI grammatica, ac PASORIS vel SCHREVELII lexico, comma aliquod noui teſtamenti intelligant. Quod eo maiore cum reip. litterariae detrimento coniunctum eſt, quo minus fere alii regendis gymnaſiis ac ſcholis adhiberi ſolent, quam theologi. Si vero hi fontes ſitiunt: quid fiet de riuulis? Et ſi, qui docendi munere funguntur, in Graecia non minus hoſpites ſunt, quam Sauromatae: quo iure reprehendes iuuenes, ex eorum diſciplina prodeuntes, ſi ſint magiſtris ſuis digni, id eſt, barbari, omniſque Graecae elegantiae ignariſſimi? Horum ergo infantiae hodie ſuccurrendum, eaque, quae ſemel Graece proferunt viri docti, Latine ſimul ſiſtenda ſunt, ne nullam plane vtilitatem inde capiant, qui has delicias numquam deguſtarunt. Fecit id laudatiſſimus VHLIVS, magno lectoris bono, eoque effecit, vt commodior ſit libelli vſus, quum antea in quouis Graeco teſtimonio haereret pleriſque aqua, nec ſine lexici ope adiri haec ſacra poſſent. Denique quum quaedam me aliquando in programmate quodam commentatum ſciret de SATVRNINIS iureconſultis, iſta quoque reliquis ſubiicere non dubitauit. Ceterum vtere his, LECTOR BENEVOLE, ſimulque gratias habe viro integerrimo, qui bibliopolio orphanotrophei praeeſt, nulliſque pepercit ſumtibus, vt opuſcula haec et charta nitida et typo elegante prodirent. An parem vbique diligentiam adhibuerint typothetae in emendandis vitiis, quae ab eo, qui corrigendis plagellis praefuit, notata ſunt, non facile dixerim, quum ea in re nullae meae partes fuerint. Labuntur ea in re operae, vbi minime putaueris, eiuſque rei exemplum in hac ipſa praefatione, dum eam fugitiuo oculo luſtro, deprehendo. Nam p. XLVIII. lin. 30. IACOBI praenomen tributum alicui video, quum in ſchedis meis

non IAC. ſed VAL. ſcripſerim. Id vero, et ſi qua alia huius generis occurrerint, quae in tantis, quibus diſtrahor, occupationibus oculos fugerunt, vt aequo animo emendes, eſt, quod te etiam atque etiam rogo. Halae e muſeo, v. Iduum April. MDCCXXXV.

* * * * * * * * * * *

DEFENSIO COMPILATIONIS IVRIS ROMANI.

NVllum vmquam poſt hominum memoriam opus auguſtius, nullum praeſtantius, et quod vniuerſo generi humano magis vſui fuerit, in lucem prodiiſſe arbitramur, quam incomparabilem illum Romanae iuris prudentiae theſaurum, qui *Corporis iuris* nomine a tot ſaeculis hominum manibus tritus, in foro aeque ac ſcholis ſummam auctoritatem eſt conſequutus. Siue enim auctoris dignitas celebritaſque operi cuidam auctoritatem famamque conciliat: IVSTINIANI illud auſpiciis conditum eſt: ſiue finis, ad quem omnia retulit princeps laudatiſſimus: eo conſilio conditum eſt, vt in vniuerſo orbe Romano iudicantium religionem regeret: ſiue denique fata, quae liber aliquis habet, ad eius commendationem pertinere videntur: hoc iuris Iuſtinianei corpus non in imperii tantum Romani prouinciis, quibus Iuſtinianus praefuit, ſed iis etiam regnis, quae Romanorum faſces numquam viderant, nec eius ſolum temporibus, ſed et multo poſt, pro oraculo fuit. Erat ſane IVSTINIANVS, cui hanc iuris Romani συλλογὴν debemus, quidquid effutierit PROCOPIVS, princeps ſine exemplo maximus, qui non modo quietem ac tranquillitatem rei publicae inter innumeras epiſcoporum lites et factiones procerum prudenter conſeruauit, ſed et, perdomitis Gothis et Vandalis, Perſiſque et aliis barbaris ſaltim ab imperii limite ſubmotis, orbe Romano ſplendidiſſimis vrbibus operibuſque ornato, iudiciis denique prudentius conſtitutis, immortaliter de re Romana meritus eſt. Haec enim qui leuia atque non adeo admiranda eſſe exiſtimant, eos ignorare oportet, quam miſera ante IVSTINIANVM fuerit imperii Romani facies. Occidentem iam ab Honorii temporibus Gothi, Hunni, Franci, Vandali, et reliqui barbari, quorum antea vel nomen

nomen Romanis inauditum fuerat, ita dilacerauerant, vt vix quidquam ſupereſſet imperatoribus, praeter inanem cultum, quo eorum maieſtatem principes barbari comiter venerabantur. In orientem ſub Marciano ſe infuderant Gepidae, Sarmatae, Hunni, Stiri, Satagarii, Alani; ſub Anaſtaſio Bulgari, Getae, et Perſae, vt omittamus tyrannos, Longinum, Selinuntenſem, Athenodorum, Iſaurum, Vitalianum, Areobindam, qui tum perpetuis motibus conquaſſabant rempublicam, et inter armenta nati per flagitia perque caedes ad ſummum in oriente imperium nitebantur. In hac vero omnium perturbatione ita praeeſſe imperio, vt illud non modo nullum capiat detrimentum, ſed et lacertos moueat, et nouis adiectis prouinciis amplificetur; id vero non minus prudentiae argumentum eſſe arbitramur, quam ſi gubernator nauem, paene iam depreſſam, ex hieme marique ſcopuloſo ſeruarit. Quam ob rem FRANC. BALDVINVS inter tres principes magnos, quibus imperantibus maximae in re publica Chriſtiana res geſtae ſunt, et rerum conuerſiones in orbe Romano exſtiterunt, Conſtantinum, Theodoſium, et Iuſtinianum, maxime ſe obſeruare fatetur poſtremum, qui ita ſit poſtremus, vt imperii Romani gloria, quae rurſus in eo veluti illuxerat, cum eodem ſit etiam exſtincta. Nec minus recte calculum poſuiſſe videtur CONSTANTINVS Porphyrogenneta, qui eum τὸν μέγαν καὶ περιβόητον βασιλέα, *magnum celeberrimumque imperatorem* adpellitat. Iam ſi conſilium, quod optimus princeps in hoc opere conficiendo ſequutus eſt, conſideres paullo adcuratius: quid, quaeſo, laudabilius eſt, quam ius ciuile, quod, vt EVNAPIVS conqueritur, in multorum camelorum onus euaſerat, ad modum redigere, ſuperuacua recidere, innumera tum ipſarum legum, tum ſententiarum, in quae iureconſulti ſectarum ſtudio diſceſſerant, diuortia prudenter tollere, vnamque, et planam illam quidem, viam oſtendere, quam et qui ad iuris prudentiam adpuliſſent animum, et qui iuri dicundo praeeſſent, ſine erroris periculo ingrederentur. IAC. GOTHOFREDVS, de iuris anteiuſtinianei hiſtoria praeclare meritus, in *Prolegomenorum Codicis Theodoſiani capite primo* ex eorum temporum monimentis demonſtrat, iuris prudentiam ob inſignem legum et conſtitutionum multitudinem, ipſorumque interpretum perpetuas diſſenſiones, adeo vulgo inuiſam fuiſſe, vt eam ingenui homines tamquam indignam induſtria ſua libertinis, ac viliſſimis mancipiis noxae darent. Adducit ſane teſtimonium MAMERTINI, qui iuris ciuilis ſcientiam, quae Manilios, Scaeuolas, Seruios in ampliſſimum dignitatis gradum extulerat, libertorum artificium dici, conqueritur. Quin ex ASTERII, Amaſiae epiſcopi, *homilia VII.* refert;

ſeruum

by Google

ſeruum quemdam Scytham, emtum a ciue quodam Antiocheno, ſibi praeceptorem fuiſſe, eumdemque profeſſum iuris prudentiam, *καὶ νόμων διδάσκαλον* viſum eſſe. Ex horum vero non gymnaſiis, ſed ergaſtulis, quales iureconſulti, qualeſque iudices, tamquam ex equo Troiano, quotidie prodierint, facile eſt ad intelligendum: tales nimirum, quales AMMIANVS MARCELLINVS *Lib. XXX. cap.* 4. viuis coloribus depingit, *violenta et rapaciſſima hominum genera, per fora omnia volitantium, et ſubſidentium diuitum domos, qui, vt Spartani canes aut Cretes veſtigia ſagacius colligendo ad ipſa cubilia cauſſarum peruenire ſibi videbantur: qui ſeminando diuerſa iurgia, per vadimonia mille iactati, et viduarum poſtes et orborum limina deterentes, inter diſcordantes amicos, aut propinquos vel adfines, odia infeſta ſtruebant, et ad capiendam verſutis orationibus iudicum fidem, quorum nomen ex iuſtitia natum ſit, ſicam ingenii diſtringebant: qui iuris profeſſi ſcientiam, quam repugnantium ſibi legum aboleuerint diſcidia, veluti vinculis ori impoſitis, reticentes, iugi ſilentio, vmbrarum erant ſimiles propriarum, et velut fata natalitia praemonſtrantes, aut Sibyllae oraculorum interpretes, vultus grauitate ad habitum compoſita triſtiorem, hoc ipſum quoque venditabant, quod oſcitarentur: qui, vt altius viderentur iura callere, Trebatium loquebantur, et Caſcellium, et Alfenum, et Auruncorum Sicanorumque leges iam diu ignotas, et cum Euandri matre abhinc ſaeculis obrutas multis; qui denique etſi voluntate matrem tuam te finxiſſes occidiſſe, multas tibi ſuffragari ad abſolutionem lectiones reconditas fuiſſent polliciti, ſi te ſenſiſſent eſſe nummatum.* Quis ergo laude immortali defraudaret IVSTINIANVM, principem auguſtiſſimum, qui, vt haec monſtra quam primum fame perirent, iura confuſa in ordinem redigere, redundantia reprimere, et denique incerta atque ambigua explicatiora reddere ſtatuit, eoque incomparabili labore effecit, vt iuris prudentiae ſuus honor, iuſtitiaeque ſua conſtaret religio atque integritas. Denique quum habeant et ſua fata libelli: ſi ex iis operis alicuius praeſtantia aeſtimanda eſt, hac quoque in re non video, quod opus, ſi a diuinis litteris diſceſſeris, huic corpori Iuſtinianeo non dicam anteponendum, ſed vlla ex parte comparandum videatur. Quum primum illud prodiſſet in lucem, circumferri etiam coepit epigramma, poſtea et Digeſtis Piſanis vel Florentinis praemiſſum, quod ita ſe habet:

Βίβλον

Βίβλον Ἰουστινιανὸς ἄναξ τεχνήσατο τήνδε
Τὴν ἐᾶ Τριβωνιανὸς μεγάλῳ κάμε παμβασιλῆϊ.
Οἷά τις Ἡρακλῆϊ πανδαίδαλον ἀσπίδα τεύξας,
Ἧς ἐπὶ μαρμαίρουσιν ἀγάλματα πάντα θεμίστων.
Ἄνθρωποι δ' Ἀσίης τε δορυκτήτοιο Λιβύσσης,
Εὐρώπης τε πίθονται ὅλου σημάντορι κόσμου.

Hunc Iuſtiniades librum ſub luminis oras
Edidit : hoc illi, rerum regnique potito,
Tribonianus opus cura ſic extudit, vt qui
Alcidae varium clypei produceret orbem,
Omnis vbi recti ſanctique effulget imago.
Europae vero atque Aſiae, Libyaeque ſubactae
Vnum omnes populi regem dominumque tuentur.

Hac vero ſuſpenſa hedera indignum quibuſdam viſum eſt Ivstinianevm opus, quin eam quoque ſaeculi Iuſtinianei vanitatem redolere, et fruſtra perſuaderi aiunt lectoribus, Iuſtinianum et tribus orbis habitabilis partibus imperaſſe, et in iiſdem compilato eius auſpiciis iuris ciuilis corpori locum fuiſſe, quum illud vix eo imperante alicuius vſus fuerit in oriente, in occidente vero numquam auctoritatem aliquam obtinuerit. Sed hi mihi parum memores eſſe videntur, principem illum non modo in Aſia prouinciis ampliſſimis imperaſſe, verum etiam in Europa praeter Thraciam, Macedoniam, Daciam, Illyricum, vniuerſam Graeciam ſub ſua tenuiſſe poteſtate: quin poſtea et per Italiam, Siciliam, Africam victricia arma circumtuliſſe, adeoque non minore iuris titulo, Europae, Aſiae, Africaeque imperium titulis ſuis adſcribere potuiſſe, quam veteres principes, qui ſe generi humano, orbi terrarum, τῇ οἰκουμένῃ, praeeſſe gloriabantur. Et quis huiuſmodi dicendi figuram vitio vertat poëtae, quum et hodie, qui non poëtice, ſed humane loquuntur, reges ſuos orbi terrarum leges praeſcribere non raro contendant. Vere ergo ac ſine vanitate dici potuit, Iuſtinianeum corpus, ſimul ac lucem viderit, in Europa, Aſia, atque Africa inſignem eſſe auctoritatem conſequutum, et quamuis poſtea, gliſcentibus in Europa Francorum, Langobardorumque; in Aſia et Africa Sarracenorum opibus illud aliquamdiu ex ſcholis et foris exſularit, numquam tamen plane periiſſe iuris Iuſtinianei ſtudium, ſed demum in magna orbis parte tam felicibus auſpiciis refloruiſſe, vt recte ſcripſerit Albericvs Genti-

GENTILIS, *ius illis praeſcriptum libris non ciuitatis tantum eſſe, ſed gentium et naturae, et aptatum ſic eſſe ad naturam vniuerſam, vt, imperio exſtincto, ipſum ius diu ſepultum ſurrexerit, et in pleraſque ſe effuderit gentes humanas, vt iis ſtent et principes, tametſi priuatis ſit conditum.* Haec ergo omnia, qui paullo adcuratius, adhibita in conſilium ratione, expenderit, is, vt opinor, facile mecum fatebitur, nullum vmquam opus, poſt diuinas litteras, quas ſemper excipio, prodiiſſe in lucem, quod cum corpore Iuſtinianeo ſit vlla ex parte comparandum, de eoque iure repeti poſſe, quod de ſuccincto XII. tabularum libello Craſſus gloriatus eſt apud CICERONEM *de orator. Lib. I. cap.* 44. *fremant omnes licet, dicam, quod ſentio: bibliothecas mehercule omnium philoſophorum vnus mihi videtur hic liber, ſi quis legum fontes et capita viderit, et auctoritatis pondere, et vtilitatis vbertate ſuperare.*

Et tamen ea aetate viuimus, qua veluti in mores abiit, calamum ſtringere aduerſus IVSTINIANVM et TRIBONIANVM, eorumque operam, quam adornando huic corpori nauarunt, tam impudenter reprehendere, vt nihil vmquam abſurdius, nihil ſtolidius ſcriptum eſſe contendant, quam corpus illud Iuſtinianeum. Hinc illud tamquam Polyphemi corpus, circumfundunt omnes, qui ſibi videntur paullo acutiores, *et telo lumen terebrant acuto,*

> *Ingens, quod torua ſolum ſub fronte latere,*
> *Argolici clypei aut Phoebeae lampadis inſtar*

exiſtimant, quin iam pridem illud ad rogum damnaſſent, ſi eorum res acta eſſet arbitrio. In his neſcio an non primum ſibi locum iure quodam ſuo depoſcat FR. HOTOMANNVS, qui ſingulari libello IVSTINIANI Manibus inſultat, et tamquam

> *Quaeſitor Minos vrnam mouet, atque ſilentum*
> *Conciliumque vocat, vitaſque et crimina diſcit.*

Tantum auctorem deinde ſequuti ſunt plures alii, et ii quidem tanto impudentiores, quanto magis ab HOTOMANNI ingenio atque eruditione abfuerunt. Hinc ſane et ii Tribonianum vellicant, qui, ſi aetate eius vixiſſent, indigni fortaſſis fuiſſent habiti, qui ab eo *Iuſtinianis nouis*, ſeu, vt V. C. CHR. GOTTL. SCHWARZIVS in *Diſſertatione qua diſquirit, an omnia Pandectarum exemplaria, quae adhuc exſtant, e Florentinis manauerint? §.* 16. *pag.* 45. ex ſuo codice MS. elegan-

eleganter emendat, *Iuſtinianiſtis* accenſerentur. Iam equidem ne ipſius quidem Iustiniani tanta eſt iactantia, vt omnia a Triboniano ſuo aliiſque eius συνεργοῖς ſcripta pro Sibyllae foliis habenda eſſe edicat. Quid enim ſcribi potuiſſet modeſtius, quam quod in *Conſtitutione Tanta de confirmatione Digeſtorum ad ſenatum et omnes populos* §. 14. legimus: *ſi quid in tanta legum compoſitione, quae ab immenſo librorum numero collecta eſt, ſimile forſan raro inueniatur, nemo hoc vituperandum exiſtimet, ſed primum quidem imbecillitati humanae, quae naturaliter ineſt, hoc inſcribat, quia omnium habere memoriam, et penitus in nullo peccare, diuinitatis magis, quam mortalitatis eſt.* Et quomodo magis perſpicue profiteri potuiſſet nihil ſe humani a ſe homine alienum exiſtimare, quam dum in *Conſt. Graeca* eiuſdem argumenti §. 16. eleganter ſcribit: Εἰ δὲ καί τι τυχὸν παρεῖται τῶν τεθῆναι δεόντων (εἰκὸς γὰρ καί τι τοῦτο συμβῆναι διὰ τὴν τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθένειαν φύσεως,) ἀλλὰ τῷ πάντι κάλλιον ἂν εἴη τοῖς ἡμῶν ὑπηκόοις, πολλῶν ἀπηλλάχθαι κακῶν τοῦ καταλιπεῖν ἴσως ὀλίγα τινὰ τῶν δοκούντων ἐπιτηδείων μυριάσιν σχεδὸν ἀναριθμήτοις ἐγκατορωρυγμένα τε καὶ ἀποκείμενα, καὶ οὐδενὶ σχεδὸν τῶν πάντων γνώριμα, τούτου τε ἕνεκεν διαλαθόντα ῥᾳδίως: *ſed et ſi quid forte praetermiſſum eſt eorum, quae poni debebant, (forte enim et aliquid tale contigit, propter humanae imbecillitatem naturae) multo ſane melius eſt noſtris ſubditis, multis inutilibus liberari, dum priuantur forte paucis quibuſdam, quae videbantur idonea, myriadibus prope infinitis defoſſa et depoſita, et nemini forte mortalium animaduerſa.* Quae ſane maximi principis modeſtia merito in ruborem dare debebat eos, qui poſita omni fronte non modo quoſlibet naeuos, qui in diffuſiſſimo opere occurrunt, immodeſtius redarguunt, ſed et recte poſita ſollicitant, quaſi nihil ſani ineſſe poſſit operi, quod ſaeculo tam infelice ab illa indoctiſſimorum hominum turba, quam tunc ad palatium ſuum conuocauerat Iustinianvs, fuerit compilatum. Quum vero in ſordes et calumniam abeant accuſationes illae pleraeque: operae pretium me facturum exiſtimaui, ſi illas hac praefatione expenderem paullo adcuratius, et quid illis ſolidi inſit, diligenter diſquirerem, maxime quum cauendum mihi videam, ne inane ſit tam praeclari operis προαύλιον, vel ego, qui otio minime omnium abundo, prologis ſcribundis opera abuti videar. Ea vero omnia, quae in corpore illo pulcherrimo reprehendere ſolent cenſores, vitio et ſine populi ſuffragio creati, ad tria potiſſimum capita referri poſſe exiſtimo. Alia enim ad ipſum Iustinianvm diffamandum; alia ad Triboniani, eiuſque ſociorum, flagitia detegen-

tegenda; alia ad operis naeuos exaggerandos ſunt comparata. IVSTINIANO diem dicunt, quod ſibi diuinos arrogarit honores, omneſque leges ſuas pro caeleſtibus oraculis haberi voluerit: quod Theodorae, mulieri ſcenicae et ambiguae famae, fuerit obnoxius, iſtiuſque nutu leges fixerit refixeritque: quod inexplebili habendi cupiditate vexatus ſit: quod vano gloriae ſtudio ductus omnia egerit; quod fuerit princeps non ἀναλφάβητος quidem et litterarum rudis, ſed tamen parum prudens, et ſuperſtitioni potius ac ſubtilitatibus metaphyſicis, quam verae eruditioni, deditus. Nec pauciorum criminum poſtulant TRIBONIANVM, quem vaniſſimum hominem, et ad ſeruile obſequium ſubmiſſum, leges pretio vendidiſſe, multa, quae paganam ſuperſtitionem redoleant, corpori illi inſeruiſſe, pleraque iureconſultorum veterum fragmenta mutilaſſe, interpolaſſe, quin pro lubitu mutaſſe, conqueruntur. Neque multo meliores fuiſſe clamant reliquos, quorum opera vſus ſit IVSTINIANVS, quippe Graeculos indoctos, Latinaeque linguae imperitos, qui, vt iuris prudentiam Romanam foris Graecis attemperarent, leges, edicta, SCta, ipſaque veterum iureconſultorum opera aeternitate digniſſima ſuppreſſerint atque aboleuerint, quin eo peius ſuo functi ſint officio, quo plures vni operi manum admouerint. Quod denique ad ipſum opus ab iis compilatum attinet, quam maxime vrgent impoſturas, quas iam IAC. GOTHOFREDVS *Proleg. cap. 4.* in Codicem Theodoſianum admiſſas, obſeruat, deinde fragmenta Pandectarum ex diuerſarum ſectarum iureconſultis decerpta, emblemata Triboniani innumera, ne ſigno quidem aliquo aut aſteriſco notata, geminationes et repetitiones plurimas, antinomias foediſſimas, libellum Inſtitutionum, a tribus viris ex aliorum, et potiſſimum CAII, iureconſulti parum acuti, ſchedis conſcriptum, doctrinas maxime neceſſarias in eo omiſſas, ius antiquum praeter neceſſitatem admixtum, neglectum porro vbique ordinem, ineptas verborum phaleras, ratiocinationes abſurdas, et quae ſunt eius generis alia. Longa enim haec iniuria eſt, quam paucis complexus vir doctiſſimus, BVRC. GOTTH. STRVVIVS, *Hiſtor. iur. cap. 3. §. 5. Ius*, inquit, *Iuſtinianeum ex parte ius eſt iniuſtum, ius eſt incertum, et iuſtitia exſulat.* Adeo nihil eſt, quod delicatis iſtis ingeniis placeat in praeſtantiſſimo opere. Et tamen ſi pleraque haec capita conſideres paullo adcuratius,

Nil intra eſt oleam, nil extra eſt in nuce duri.

Primum quod diuinos ſibi honores arrogaſſe aiunt IVSTINIANVM, tam

putidum

putidum commentum eſt, vt illud miremur cuiquam in mentem venire potuiſſe. Si vero vel maxime haec vera eſſe fingamus: quid, quaeſo, illa omnia ad corpus iuris? An inde conſequitur, vt illud abſurdum opus habendum ſit, quod eius principis auſpiciis ſit compoſitum, qui diuum ſe putarit? At plerique, qui olim leges ſcripſerunt ciuibus, familiarem cum diis conſuetudinem iactarunt, veluti Minos cum Ioue, Lycurgus cum Apolline, Numa cum Aegeria, quorum tamen ideo leges nemo pro abſurdis habuit. Stolidus ergo fuerit IVSTINIANVS, qui oblitus, ſe eſſe hominem, diuinam ſibi perfectionem tribuit: at non ideo ſtolidus fuit labor, quem eius iuſſu viri docti ſuſceperunt. Sed ea quidem defenſione iam non indigemus, quum nemo tam iniquus futurus ſit rerum arbiter, vt in religioſum principem, et Chriſtianae veritatis principiis a puero imbutum, tantum furorem cadere, ſerio ſibi perſuadeat: *adorari aeternitatem ſuam* iubet *L. 2. C. de fabric.* Tribuit ſibi *os diuinum*, *l. 1. §. 6. C. de vet. iur. enucl. diuina oracula*, *l. 2. C. de dom. impetr. diuinas conſtitutiones*, *l. 15. C. de legit. her. diuinas ſanctiones*, *l. 4. C. de temp. in int. reſt. diuinos adſatus*, *l. 23. C. de nupt. diuinas ſui numinis aures*, *l. 12. Cod. de adquir. et retin. poſſeſſ.* et quae ſunt huius generis alia. At *adorari* etiam dicuntur reges Hebraeorum ſanctiſſimi, nec illi adſpernati ſunt eum cultum, quamuis eum praecipue Deo optimo maximo competere non ignorarent. Vere ac eleganter GROTIVS in *Comment. ad Exod. cap. 20. Vox Hebraea*, inquit, השתחוה *ſatis eſt generalis, neque vero animi actum deſignat, ſed corporis: ſiue is fiat caput inclinando, ſiue inclinando corpus totum, ſiue curuandis genibus, ſiue ſubſidendo in poplites, ſiue, qui maximus eſt honos, procumbendo. Graeci interpretes per* προσκυνεῖν *hanc vocem ſolent vertere. Non ſine cauſſa. Nam ſicut apud orientis populos veneratio oſtendebatur variis flectendi corporis formis: ita apud Graecos manum ad os admovendo, quod proprie eſt* προσκυνεῖν *a* κύω, *et inde* κυνέω, *quod eſt oſculor. Nec aliud ſignificat Latinum* ADORARE, *non ab orare, id eſt, precari factum, vt imperiti homines exiſtimant, ſed ab eo, quod manus admouebatur ori.* Adorabant homines pii veteris teſtamenti Deum, ſed cultu religioſo, adorabant etiam reges, ſed cultu ciuili, vti hodie quoque Britanni regem ſuum prouoluti in genua venerantur, quos nemo tamen ſanus illi diuinos honores tribuere ſuſpicatur. Nimirum iam inde a plurimis ante Iuſtinianum ſaeculis mos inoleuerat apud Graecos, vt principes ſuos certo corporis geſtu, quem *adorationem* vocabant, venerarentur: et hinc Io. ZONARAS *Annal. Tom. III. in vita Iuſtiniani* obſeruat, moris fuiſſe eo tempore, procumbendo adorare Romanorum imperatorem.

 Quod

Digitized by Google

Quod et PROCOPIVS in *Anecdot. p. 170. edit. Eichel.* fatetur, niſi quod, ſuo more, hunc adorandi modum IVSTINIANVM, abolito vetere paullo modeſtiore, inueniſſe ſcribit. En verba PROCOPII : Τῶν δὲ πρός τε Ἰουστινιανοῦ καὶ Θεοδώρας νεοχμωθέντων καὶ ταῦτα ἐστί· πάλαι μὲν ἡ σύγκλητος βουλὴ παρὰ βασιλεῖ ἰοῦσα τρόπῳ τοιῷδε προσκυνεῖν ἠβούλοντο. Πατρίκιος μέν τις ἀνὴρ παρὰ μαζὸν αὐτοῦ προσεκύνει τὸν δέξιον. βασιλεὺς δὲ αὐτοῦ καταφιλήσας τὴν κεφαλὴν ἐξῄει, οἱ δὲ λοιποὶ ἅπαντες γόνυ κλίναντες βασιλεῖ τὸ δέξιον ἀπηλλάσσοντο· βασιλίδα μέν τοι προσκυνεῖν οὐδαμῆ εἴθιστο. Παρὰ δὲ Ἰουστινιανόν τε καὶ Θεοδώραν τὰς εἰσόδους ποιούμενοι, οἵτε ἄλλοι ἅπαντες, καὶ ὅσοι τὸ πατρικίων ἀξίωμα εἶχον ἔπιπτον μὲν εἰς τὸ ἔδαφος εὐθὺς ἐπὶ στόμα χειρῶν καὶ ποδῶν ἐς ἄγαν τετανυσμένων, τῷ χείλει ποδὸς ἑκατέρου ἁψάμενοι : *Ceterum ex iis, quae Iuſtinianus atque Theodora nouarunt, haec etiam ſunt. Senatoribus olim imperatorem adeuntibus, ita licebat ſalutare : quiſque ordinis patricii ad dexiram mammam Caeſarem venerabatur, illumque recedentem oſculo Caeſar impertiebat in capite : reliqui ad vnum omnes dextro ſubnixi genu diſcedebant. At Auguſtae nullus adorandae mos fuit. Verum quum in conſpectum Iuſtiniani Theodoraeque venirent, tum alii, tum qui patriciae dignitatis eſſent, ſtatim in faciem procumbebant, pedibuſque ac manibus tenſis vtrumque principis pedem oſculo proſequebantur, et tum abſcedebant.* At *adorare purpuram principis*, iam in mores iuerat ante IVSTINIANVM, temporibus ZENONIS, *l. 4. C. de conſul.* HONORII et THEODOSII iunioris, *l. 1. C. Th. de praepoſ. ſacri cubic. l. 1. C. de comit. et trib. ſchol.* VALENTINIANI et VALENTIS, *l. 1. C. de adpar. praef. praet. l. 1. C. de adpar. praef. vrb.* quin et IVLIANI, τοῦ παραβάτου, teſte AMMIANO MARCELLINO *Hiſtor. Lib. XXI. cap. 9.* Adorationem vero hanc purpurae factam eſſe proſtrato corpore, vel ex THEMISTII *Orat. XIII.* patet, qui mentionem facit τῶν ἐπὶ τὴν ἁλουργίδα (βασιλέως) πτωμένων, *eorum, qui ante principis purpuram procubuerint.* Quum ergo ſub Conſtantii et ſucceſſorum imperio floruerit THEMISTIVS : qua fronte PROCOPIVS huius ritus originem ad IVSTINIANI tempora referre potuit? Potius IAC. GOTHOFREDVS, qui *Tom. II. Cod. Theod. pag.* 83. de eo more adorandi purpuram omnium adcuratiſſime egit, ex AMM. MARCELLINO *Lib. XV. cap. 5.* recte obſeruauit, primum omnium DIOCLETIANVM extero ritu et regio more adorari ſe inſtituiſſe; quod veluti ex compacto confirmant AVRELIVS VICTOR *de Caeſar. cap. 39.* EVTROPIVS *Lib. VIIII. cap. 16.* HIERONYMVS in *Chron.*

nu.

nu. 2310. ZONARAS, PAVLLVS DIACONVS, IORNANDES, et quicumque HIERONYMI ſcrinia more illorum temporum in Chronicis ſuis expilarunt. Nec magis reliqua vocabula, quibus de ſe vtitur IVSTINIANVS ipſe adinuenit, quum iam pridem iiſdem vſi ſint omnes, quorum leges in *Codice Theodoſiano* exſtant. Hi quoque imperatores *aeternitatem* ſibi tribuunt, quoties de ſe loquuntur, *l.* 160. *C. Th. de decur. l.* 3. *C. eod. de fabric.* nec aliter fere SYMMACHVS imperatores ſuos compellat, quam elogio AETERNITATIS vel PERENNITATIS. Quin Theodoſius M. INVICTISSIMVS PERENNISQVE PRINCEPS vocatur in marmore apud REINESIVM *Inſcript. claſſe III. n.* 62. *p.* 326. Quis porro ignorat, omnia quae vel ab imperatoribus proficiſcebantur, vel ad eoſdem principes pertinebant, SACRA dici conſueuiſſe multo ante IVSTINIANVM? Quis non in ipſis Pandectis obſeruauit *ſacram domum*, *ſacras largitiones*, *ſacra ſcrinia*, *ſacrum ſtabulum*, *ſacram monetam*, *ſacrum comitatum*, et alia huius generis innumera? Quis denique ignorat, iam a ſaeculo III. in mores iuiſſe, vt DIVINVM vocaretur, quidquid eſſet principum? Haec omnia profecto non magis ad diuinos honores pertinent, quam elogium illud *ſerenitatis*, quo hodie vtuntur principes. Quemadmodum enim non ideo veri Dei cultum eiurarunt Hebraei, quod Deum et magiſtratus ſuos communi nomine vocarent אלהים: ita nec de Chriſtianis ſaeculorum quarti et ſequentium tam male ominari licet ob vocabula quaedam, iam ciuitate donata ab aliquot ſaeculis, et diuturno vſu in aliam plane notionem deflexa. Sunt quaedam huius generis ita comparata, vt iis vtamur, tamquam vulgo receptis, non quod ea probemus, ſed quod iam pridem ea firmarit vſus, *quem penes arbitrium eſt et vis et norma loquendi.* Quemadmodum itaque nemo erit tam iniquus rerum aeſtimator, vt ideo ἀσεβείας ſuſpectos habeat iureconſultos, ſi iis remedium *legis vltimae C. de edicto diui Hadriani tollendo*, aut *diuos fratres* in ore eſſe audiuerit: ita nec Chriſtianos principes ideo diuinos honores adfectaſſe crediderim, quod non refugerunt titulos, plurium ſaeculorum vſu firmatos, quamuis non negem, illos maiore laude dignos fuiſſe futuros, ſi eos refugiſſent.

Non minus deinde vitio vertitur IVSTINIANO, quod dum in mulieris ſcenicae et profligati pudoris, THEODORAE, amplexus ruere non dubitarit, rerum foris praeclare geſtarum gloriam domi turpiter perdiderit. Hanc enim non mulierem, ſed furiam, deperire neminem potuiſſe aiunt, niſi quem furiae agitarint. Sed haec quoque, non video, quid faciant ad corpus iuris Iuſtinianeum, quippe non Theodo-

rae,

rae, ſed Iuſtiniani, auſpiciis conditum. An vero nihil recte fieri poſſe credemus ab eo, cui vxorem incommodam ac male conciliatam fortuna obiecit? quis quaeſo, facta Auguſti, admiratione ſane digniſſima, ideo reprehendit, quod domi haberet Medeam, in domus Auguſtae perniciem natam? quis Marci imp. virtutes ideo minoris facit, quod cum imperio illi ceſſerat Fauſtina, indigniſſima tanto patre et marito femina, omnibuſque probris, quae illuſtri domui dedecori eſſe ſolent, contaminata? quis denique ideo minus abominanda credit Domitiani ſcelera, quod Domitiam Longinam, probam & ſanctiſſimam feminam, domum duxiſſet, aut Commodi & Antonini Caracallae, quod vxores impudicas palatio atque vrbe exegiſſent? Non ſemper ex animi ſententia habentur vxores, et ipſi ſaepe principes, qui cuiuſuis conditionis habere poteſtatem exiſtimantur, in eam incidunt calamitatem, vt domi alant non reginas, ſed monſtra, quibuſcum vel per omnem vitam ipſis confligandum, vel diuortia, non ſine domus ſuae concuſſione, ſint facienda. Hoc itaque ſi et Ivstiniano contigerit, et ſi iuuenilis impetus et male ſuadus amor eum infauſtis Theodorae nuptiis implicarit: an ideo meruit bonus princeps, vt illi inſultaret poſteritas, omneſque eius res geſtas, etiam quibus praeclare de re publica meruit, iudicio iniquiſſimo damnaret? Sed quid ſi calumniam redoleant pleraque, quae Theodorae illi exprobrant ſcriptores quidam, qui vel odio et liuori iuſto plus indulgent, vel Procopii ſcrinia ſine iudicio expilant? Magno ſane adparatu eius cauſſam egit Io. Petr. a Lvdewig in *Iuſtiniano, cap.* 8. §. 9. oſtenditque, iis omnibus, quae ad infamandam feminam excogitauit Procopivs, contraria ſcribere vel ipſum Procopivm, vel ſcriptores alios eiuſdem aetatis grauiſſimos. Sic quam obſcuro genere natam, et vrſarii filiam fuiſſe tradunt, eam ipſe Procopivs *Anecdot. p.* 43. *edit. Alamanni* ante nuptias cum Iuſtiniano *τὸ τῶν πατρικίων ἀξίωμα*, *codicillos ſenatoriae dignitatis* conſequutam eſſe fatetur, quod *ἀξίωμα*, an in terrae filiam, qualem ipſe Theodoram fuiſſe fingit, contuliſſe Ivstinvm imp. probabile ſit, aliorum eſto iudicium. Formam venuſtiſſimam et corpus quauis ſtatua emendatius ei ipſe concedit Procopivs *Anecdot. p.* 47. et *de aedific. Iuſtinian. Lib. I. p.* 27. vt mirum ſit, ſi tam pulchrum domicilium habitarit mens praua, omnibuſque contaminata vitiis. Quam denique in lupanari vixiſſe aiunt alii, eam in embolo ſeu porticu ſibi conduxiſſe aediculas, ibique, ceu pauperculam, ſibi victum lanificio quaeſiuiſſe, locumque poſtea Auguſtam in templum commutaſſe ſcribit Auctor *Antiqu. Conſtantinop.* a Bandvrio editus *Lib. III. p.* 47. Et neſcio ſane, an vllo argumento

Digitized by Google

mento luculentiore calumnias omnes ipſa Theodora profligare potuiſſet, quam quod et principis amorem ſibi conciliauit, et dum cum IVSTINIANO vixit in matrimonio, ita compoſuit rationes, vt is cum ea ſine querela ageret, nullumque vmquam inter coniuges hos iurgium, nulla ſimultas eſſet. Quod eo magis mirandum, quo apertius fatetur PROCOPIVS, *ὅτι ἐν πολλοῖς τῆς τε γνώμης αὐτοῖς, καὶ τῆς διαίτης τὸ διαλλάσσον ἐφαίνετο*, *quod in multis diſcreparint ingenio viuendique ratione.* Inter tales enim coniuges raro eſſe ſolet diuturna concordia, niſi alteruter alterius obſequatur ſtudiis, eiuſque ingenio ſe ſapienter accommodet. Quod ſiue IVSTINIANVS fecerit, ſiue THEODORA, magnum profecto eſt prudentiae argumentum. An in ſcenam aliquando prodierit Theodora, id quidem in medio relinquo, quum praeter PROCOPIVM, eoſque, qui illum exſcripſerunt, nemo aequalium hoc prodiderit memoriae. At fingamus, eam preſſam inopia aliquando eſſe in orcheſtra viſam, an inde conſequitur, vt ſeſe proſtituerit publice? et an non potius id laudi ducendum feminae pauperculae, quod dura iſta initia illi non obſtiterunt, quo minus ſibi maximi principis animum deuinciret, ab eoque in torum reciperetur? At leges ipſas ex eius mente fixit refixitque IVSTINIANVS. Quid tum vero, ſi Theodora non male conſuluerit rei publicae? Non illa ſola eſt inter Auguſtas, quam in conſilium adhibitam a marito nouimus. Ipſe Auguſtus, ſaeculis omnibus memorandus princeps, nihil fere magnae rei ſine Liuiae ſuae conſilio ſuſcepit, eaque auctore, teſte DIONE CASSIO *Lib. LV. p.* 562. aqua et igni interdictos, ne rei publicae periculo vagarentur, in inſulam deportari iuſſit. Quis vero vmquam ideo reprehendit prudentiſſimum principem, quod vxorem recte monentem audiendam putauit? Quid ergo peccauit IVSTINIANVS, ſi aliquando THEODORAM, quam ipſe PROCOPIVS *de bello Perſ. Lib. I.* *γυναῖκα σοφωτάτην*, *ſapientiſſimam feminam*, adpellat, in conſilium adhibuit, idque prae ſe tulit in *Nou. VIII. cap.* 1. Egregia ſane eſt illa conſtitutio, nec magis poenitere potuit Theodoram, ſe eius edendae auctorem marito fuiſſe, quam quod, eodem teſte PROCOPIO, ſuaſiſſet, vt euerſis lupanaribus mulierculae impudicae ſacris aedibus, poenitentiae cauſſa includerentur. An vero minus prudentiae ſapit hoc Theodorae conſilium, quam illud Liuiae, quo miſeros exſules inſulis includi iuſſerat? Adeo diuerſa ſunt hominum fata, vt, quod in vno laude digniſſimum cenſetur, id reprehendatur in altero, vel ſaltim parum laudabile iudicetur. IVSTINIANO vero et THEODORAE huius modi quid contigiſſe eo minus mirandum, quod in ea incidiſſent tempora, quibus clerici de praecipuis religionis

 capiti-

capitibus diſceptantes eccleſiam innumeris turbis inuoluerant, vt fieri non poſſet, quin principes, cuicumque ſententiae fauentes, maximam eorum partem inuiſam haberent. Hinc tot conuicia, quibus nobiliſſimum illud par coniugum, inaudito inter Chriſtianos exemplo proſciderunt EVAGRIVS, VICTOR TVNVNENSIS, et alii, vt non mirum ſit, PROCOPIVM, hominem deorum cultui deditum, et Chriſtianis infenſiſſimum, eius famae non peperciſſe. Hinc impia iudicia, quibus ne morientibus quidem pepercerunt, adeo, vt EVAGRIVS *Lib. IIII.* extremo, IVSTINIANVM rebus excedentem humanis *ad ſupplicia iuſto Dei iudicio apud inferos luenda profectum eſſe*, impudenter ſcribat, idemque cenſeat, quem minime omnium hoc decebat, Cardinalis BARONIVS *Annal. eccleſ. ad ann. 565. num. 6.* Siccine omnes mali, et ſempiternis cruciatibus digni ſunt, qui in clericorum odia inciderunt? Siccine his ne mortuis quidem parcunt, qui alioquin ne viuum quidem vllum, quantumuis hoſtem, odio proſequendum eſſe docent?

Tantaene animis caeleſtibus irae?

Progredimur ad tertium crimen, quod IVSTINIANO inferre ſolent, qui damnandam illius memoriam exiſtimant, inexplebilem nempe illam habendi cupiditatem, qua orbem Romanum totum exhauſerit. In exaggeranda enim hac auaritia dici non poteſt, quot verba profundant PROCOPIVS, EVAGRIVS, et ZONARAS, quorum elogia omnia veluti in nucleo exhibiturus FRANC. HOTOMANNVS *Antitribon. cap.* II. *pag.* 151. *Iuſtinianus*, inquit, *homo erat inſatiabili auaritia, et alieni ita adpetens, vt ſubditos ſuos vulgo venderet, iis praeſertim, qui magiſtratus obtinebant, quique vectigalia et tributa redemerant, aliiſque, qui inſidias illis locarent, ſub aliquo colore ac praetextu, quo ipſe vteretur: ditiſſimi vero cuiuſque bona in fiſcum redigebat.* Sed haec quoque quid ad corpus iuris Iuſtinianeum? id enim praeclarum opus eſſe poteſt, ſi vel maxime non dicam ἱεροσυλήκτην, ſed auctores habuerit Euclione ſordidiores, quandoquidem non ingenio, ſed diligentia, opus fuit ad colligendum huius modi opus teſſelatum, nec quidquam ab auctoribus de nouo inueniri aut elegante conueſtiri oratione, ſed leges tantum, et veterum ICtorum fragmenta, quae aliquam in foro vtilitatem habitura viderentur, in ordinem aliquem digeri debuerunt. Id vero an nullius auſpiciis fieri potuit, quam eius, qui omnem opum cupiditatem animo eraſerit? an ne moleſtiſſimus quidem ille excerpendi atque indices conficiendi labor vlli recte delega-

legatur, quam ei, qui omnes opes pro nihilo habet? At ſcio, quid mihi obuertere poſſint, qui Ivstiniano male cupiunt, et aliis iam pridem obuerterint. Fuerit, inquiunt, Ivstinianvs habendi cupidiſſimus: poſſet fortaſſis id crimen aliquantulum dilui, eoque colore defendi, quod magna imperia magnis egeant praeſidiis, et ſaepe ipſa tempora hanc neceſſitatem imponant principibus, vt a ciuibus paullo acerbius corrogent pecunias, et hinc in auaritiae ſuſpicionem incidant. Saltim ad eleuandam corporis Iuſtinianei laudem pertinere tunc non videretur hoc imperatoris vitium. At vero hoc eo vel maxime pertinet, quod ipſas leges venales habuit, illaſque ad eorum voluntatem et arbitrium, qui plurimum pecuniae dediſſent, plane accommodauit. Id enim diſerte narrat Procopivs *Anecdot. pag. 65. edit. Eichel.* Κέρδους γὰρ οὐκ εὐπρεπῶς ἕνεκα, καὶ νόμους τιθέναι, καὶ αὖ πάλιν αὐτοὺς καθέλκειν οὐδαμῆ ἀπηξίου. ἐδίκαζέ τε οὐ κατὰ τοὺς νόμους, οὓς αὐτὸς ἔγραψεν, ἀλλ' ἔνθα ἂν αὐτὸν μείζων τε ὀφθεῖσα καὶ μεγαλοπρεπεστέρα ἡ τῶν χρημάτων ὑπόσχεσις ἄγοι: *nam non eſt veritus et leges ferre, et, quas tuliſſet, refigere, dummodo turpi lucro eſſet: neque ad eas, quas ſcripſit, conſtitutiones exegit iudicia, ſed, ad quas trahebatur, pecunias, ſiue luculentiores viſas, ſiue promiſſas munificentius.* Sed et hic antiquum obtinet maledicentiſſimus hominum, Procopivs, et pro arcana hiſtoria venditat calumnias. Si Ivstiniano, ſcribenti leges, propoſitum fuiſſet, accumulare opes, et fiſcum ſuum cum reipublicae detrimento reddere locupletiorem: non debuiſſet ſane abolere leges caducarias, quippe *augendo aerario*, teſte Tacito, *Annal. Lib. III. cap. 25. ſancitas*, non viceſimam hereditatium, quam a Ivstiniano ſublatam putant Cviac. *ad L. 17. D. de verb. ſignif.* et Scipio Gentilis *de iure adcreſc. cap.* 1. non denique ſeruitutem poenae, quam ſuſtulit *Nouell. XXII. cap.* 1. e quibus profecto paucis ſine inuidia plus rediſſet ad fiſcum, quam ex mille legibus, quas non ſine ſempiterna infamia pretio vendidiſſet. Sed ea fuit Procopii nequitia, vt ex vna lege, et ea quidem a decepto Ivstiniano lata, hanc calumniam de legibus venalibus elicuerit. Ipſe enim refert *Anecdot. pag.* 156. Priſcum quemdam Emeſenum confecta a ſe inſtrumenta ac chirographa, ſpecie vetuſtiſſima, eccleſiae Emeſenae procuratoribus ceſſiſſe, hos vero veritos, ne ſibi acturis praeſcriptionis longiſſimi temporis exceptio opponeretur, profectos Conſtantinopolim χρήματα μεγάλα, *magnam auri vim* obtuliſſe principi, vt legem ferret de actionibus eccleſiarum non niſi centum annorum praeſcriptione excludendis. Iam non diſquiram,

vtrum tanta ab eccleſiae alicuius procuratoribus pecunia corradi potuerit, vt ea moueret principis animum ad legem hanc ferendam: an non potius PROCOPIVS ſuo more ex muſca, quod aiunt, elephantum fecerit, et quod fortaſſis Iuſtiniani adminiſtris pro obtinenda ea lege datum eſt, ipſi Iuſtiniano datum eſſe mentiatur: ſed id tantum vrgebo, primo Iuſtinianum non ſoli eccleſiae Emeſenae, ſed vniuerſis per orbem Romanum eccleſiis hoc beneficium indulſiſſe, adeoque procul dubio non Emeſenorum pecunia, ſed pietate et ſingulari religionis Chriſtianae ſtudio ad id adductum eſſe: deinde ignarum plane fuiſſe principem fraudis a Priſco admiſſae, ac proinde quum quemdam mittendum putaret Emeſam, qui cauſſam cognoſceret, non miſiſſe hominem aliquem iniuſtum et ſordidum, ſed Longinum δραστήριον ἄνδρα, *virum induſtrium*, neque huic id dediſſe negotii, vt litem ſecundum eccleſiae procuratores daret, quod feciſſet procul dubio, ſi pecunia corruptus auxilio eſſe voluiſſet calumniatoribus, ſed vt ius ea religione, qua par eſt, diceret. Addit enim ipſe PROCOPIVS, rem ita moderatum eſſe Deum, vt quum Longinus Priſcum omnia chirographa ad ſe deferre iuſſiſſet, et detrectanti alapam tanto impetu inflixiſſet, vt ſupinus concideret, ille trepidus, et, fraudem ſuam patere, exiſtimans, rem omnem illico fateretur: Οὕτω δὲ τῆς σκαιωρίας ἁπάσης ἐς φῶς ἐνεχθείσης, τὴν συκοφαντίαν πεπαῦσθαι ξυνέβη: *ſic, detecta totius rei ſcena, deſitum calumniis eſſe.* Ita rem ipſe refert PROCOPIVS, vt Iuſtinianum leges venales habuiſſe demonſtraret. Quid vero, quaeſo, totum hoc factum continet, quod vitio verti poſſit IVSTINIANO? an quod priuilegium centenariae praeſcriptionis eccleſiae dedit? id fortaſſis laudarint alii, et inſigni Iuſtiniani pietati attribuerint, maxime quum non nouum ſit hoc beneficium, ſed iam a Leone eccleſiis datum. *l.* 23. *C. de SS. eccleſ.* An quod pecuniam ab Emeſenorum procuratoribus eo nomine accepit? at raro priuilegia gratis dantur a principibus, etiam optimis, et minime auaris. An denique, quod Priſci fraudibus commodiſſima ea lex eſſe potuiſſet? quaſi vero non et ſapientiſſimis principibus obreptum ſit. Potius laudandus Iuſtinianus, quod deprehenſa iſta nequitia, non modo Priſci et Emeſenorum procuratorum calumniam repreſſit, ſed et hanc ipſam legem ſexennio poſt, edita nouella CXI. abrogauit, praemiſſo hoc notabili prooemio: *quod medicamenta morbis, hoc exhibent iura negotiis. Vnde conſequitur, vt nonnumquam a iudicio diſcordet effectus, et quod credebat coniectura prodeſſe, experimento inueniatur inutile. Probat igitur hoc praeſentis etiam neceſſitas ſanctionis, in qua priuilegium ex religioſo propoſito SS. eccleſiis Dei et monaſteriis aliiſque*

que religioſis locis conſtitutione noſtra nuper indultum neceſſaria correctione diſtinguimus. Dudum ſiquidem iuſſimus ad centum illis annos, exceptionis propagari curricula, per cuius licentiam ſanctionis negotia quidem multa commota ſunt, et velut antiquorum vulnerum obductae patuerunt iterum cicatrices: ſed eorum ſanitas prouenire non potuit, probationum ſcilicet difficultatibus impedita, quoniam per tantum ſaeculi magis, quam temporis, ſpatium, nec documentis integritas, nec actis fides, nec aetas valet teſtibus ſuffragari. His ſane verbis nihil aliud dicit IVSTINIANVS, quam ſe, circumuentum aliorum dolo, conſtitutionem illam de centenaria praeſcriptione pio conſilio edidiſſe, ſed poſtea rem ipſam docuiſſe, occaſionem calumniandi inde arripuiſſe homines, ac proinde e republica viſum eſſe, legem illam cum tot priuatorum hominum periculo coniunctam tolli, nouamque ferri, quae eccleſiis non niſi quadragenariam praeſcriptionem opponi concedat. Sed plura iam non addo de auaritia. Iidem enim, qui illum huius vitii accuſant, eius ſimul munificentiam in exſtruendis templis, condendis exornandiſque vrbibus, expendendis pro pace firmanda pecuniis mirantur, eodemque ſtilo et auaritiam eius reprehendunt, et inſignem profuſionem. Sed ſi profuſio PROCOPIO viſa eſt liberalitas, qua maxime ad amplificandum cultum diuinum vſus eſt IVSTINIANVS, id procul dubio odio eius in Chriſtianos tribuendum eſt: et ſi auaritia exiſtimata eſt cura locupletandi aerarium, id vulgi iudicium fuerit, quod ſemper fremit, vbi tempora periculoſa principi etiam inuito neceſſitatem noua vectigalia exigendi imponunt. Eam vero exactionem nos hodie facile excuſamus, quum compertum habeamus ex eorum temporum annalibus, IVSTINIANVM non modo Gothos et Vandalos difficillimo bello perdomuiſſe, et Perſas partim armis, partim conſiliis cohibuiſſe, verum etiam cum Antis, Lazis, Zanis, Hunnis, Slauis, Iberis, Gepidis, aliiſque barbaris nationibus perpetua certamina habuiſſe, vt mirari non debeamus, eum de pecunia, neruo rerum gerendarum, fuiſſe ſollicitum.

Gloriam ac immortalitatem nominis adfectaſſe IVSTINIANVM facile PROCOPIO credunt ii, qui male ei cupiunt, quod is in *Anecdot. pag.* 47. omnia nouaſſe ait eum principem, non iure, nec publico commodo inductum, ἀλλ' ὅπως δὴ ἅπαντα νεώτερά τε καὶ αὐτοῦ ἐπώνυμα εἴη, *ſed vt omnia noua, et de ſuo nomine dicerentur.* Id ſuo more probaturus ALAMANNVS, magnum texit vrbium, oppidorum, portuum, literarum, librorum, aliarumque rerum indicem, quibus IVSTINIANVS de ſe nomen indiderit. Aliis ne id quidem ferendum videtur, quod priorem conſtitutionum codicem, quem ipſe conficiendum curarat, IVSTINIA-

NIANVM vocare non dubitarit. At ſi nemo ideo reprehendit Traianum, Hadrianum, Conſtantinum M. Gratianum, quod vrbes de nominibus ſuis Traianopolim, Hadrianopolim, Conſtantinopolim, Gratianopolim dixerunt: nec cuiquam ſanae mentis culpandum videtur, quod noſtro quoque ſaeculo academiae quaedam celeberrimae conditorum ſuorum nomina praeferunt: ſi denique nemo ideo inuehitur in principes, a quibus codices THEODOSIANVS, ALARICIANVS, LVDOVICIANVS, AMADEVS cognominantur: quod, quaeſo, flagitium admiſit IVSTINIANVS, ſi vrbibus quibuſdam a ſe conditis, et codici conſtitutionum, ſuis auſpiciis compilato, nomen ſuum indidit? Poſtremo quid haec omnia ad Corpus iuris, quod ſiue gloriae ſtudio, ſiue alio conſilio, adornari iuſſerit IVSTINIANVS, noſtra parum refert. Tu, lector, hoc monitus exemplo, quanta PROCOPIO conuiciandi libido fuerit, diſce. Sed ad alia nos vocat illa accuſatorum audacia.

Accipe nunc Danaum inſidias, et crimine ab vno
Diſce omnes.

Ne quid IVSTINIANO, quod laude aliqua dignum videretur, ſupereſſet: etiam ea illi defuiſſe conqueruntur, quae numquam in bono principe quiſquam deſiderauit, nempe diffuſam rei ſcientiam et litteraturam elegantiorem. Sed id quidem perridiculum eſt, quod inter eos, qui ferulas in Iuſtinianum expediunt, parum conuenit, quid in eo caſtigatione tam ſeuera dignum reperiant. Aliis enim litterarum plane rudis et ἀναλφάβητος, aliis non indoctus quidem, ſed tamen inanibus potius rerum inutilium, maximeque metaphyſicarum, notionibus, quam verae doctrinae ac prudentiae praeceptis imbutus fuiſſe videtur. Quin ſunt, qui et orationem eius barbaram et hiulcam rident, quamuis ipſi tam barbari, vt non viros doctos, ſed ſeruulum aliquem a lacu et furno redeuntem, te audire exiſtimares. Enimuero, quod ad primum attinet, manifeſtam calumniam redolet iſta accuſatio, quam eo porrigit BARONIVS *ad ann.* 551. vt eum *repente ſcribat adparuiſſe palliatum theologum, atque de dogmatibus acutiſſime diſputaſſe, qui numquam legere ſciuerit vel ipſum foris inſcriptum ſacrorum titulum Bibliorum.* Solis enim SVIDAE teſtimoniis nititur haec narratio, quam tamen non ad IVSTINIANVM, ſed ad IVSTINVM pertinere, deprehendere ſtatim potuiſſet BARONIVS, SVIDAE codicem aliquem Vaticanum euoluens, niſi iam imbutus fuiſſet principis optimi odio. Hinc IVSTINIANVM recte defenderunt non modo IAC. MAESTERTIVS *de iuſtit. legg. Roman. diſp. II.*

SCHVRZFL.

SCHVRZFL. in *Iuſtin. orthodoxo* §. 11. et KVSTERVS *ad Suid.* ſub ἀμάθητος et Ἰουστινιανός, verum etiam ipſe ALAMANNVS *ad Procop. pag.* 18. Deinde tantum abeſt, vt Iuſtinianus litterarum fuerit rudis, vt PROCOPIVS *de bello Goth. Lib. III.* quamuis nihil eorum, quae ad infamandum illum principem pertinent, omittere ſoleat, eum tamen ſatis doctum et ſtudioſiſſimum fuiſſe fateatur, et ideo Artabanem cum coniuratis ei non facilius inſidias ſtrui poſſe exiſtimaſſe referat, quam libris impalleſcenti: Κάθηται γὰρ ἀφύλακτος ἀεὶ ἐπὶ λέσχης τινὸς ἀωρὶ τῶν νυκτῶν ὁμοῦ τοῖς τῶν ἱερέων ἐσχατογέρουσιν ἄσχετον ἀνακυκλεῖν τὰ χριστιανῶν λόγια σπουδὴν ἔχων: *perpetuo enim ſine cuſtodibus deſidet ad multam noctem cum ſenioribus quibuſque ſacerdotibus in muſeo, attentiſſimo ſtudio arcana Chriſtianorum dogmatum inueſtigans.* Vt iam praetermittam teſtimonia LIBERATI in *Breuiar. cap.* 23. EVSTACHII in *vita S. Eutychii*, denique THEODEHADI et VITIGIS regum apud CASSIODORVM *Variar. Lib. X. cap.* 9. 22. *et* 32. qui omnes illum ſapientiae ac doctrinae nomine celebrant. Atqui metaphyſicae fuerunt hae tricae, in quibus tantum olei inſumſit IVSTINIANVS. Quo vero auctore tam praefidenter id adfirmant boni viri? Si in diuinas litteras dogmataque theologiae penetrare ſtuduit: an ideo ſe metaphyſicis tricis inuoluit? Mirarer ſane, niſi eo res redeat, vt qui doctrinas theologicas attingunt, tamquam περιττολογίαις nimis dediti traducantur. Denique quis in principe requirat vel profeſſoriam linguam, vel adcuratiorem omnium artium ſcientiam? quis quemquam generi humano praeeſſe poſſe neget, niſi qui humanitatis ac doctrinae ſtudium numquam omiſerit, quum ſi vllos mortalium, certe imperio deſtinatos, memores oporteat eſſe illorum, quae olim monuit NEOPTOLEMVS: *philoſophandum eſſe, ſed paucis, nam omnino non placere?* Sed ne his quidem immorari operae pretium eſt, quum haec quoque omnia nihil faciant ad corpus iuris, quippe non IVSTINIANI, ſed aliorum opera adornatum, qui aliquid perfectum ſuiſque abſolutum numeris perficere potuerunt, ſi vel maxime indoctiſſimus mortalium fuerit IVSTINIANVS, et contra opus procudere, tanto nomine indignum, ſi vel maxime ille omnes omnium ſaeculorum philoſophos doctrina ac ſapientia ſuperarit, niſi forte principi eum imponere velis laborem, vt tanto volumini ipſe limam adhibeat, et obelo notet, ſi quid a miniſtris fuerit peccatum.

Saeculo itaque, et miniſtrorum IVSTINIANI ſocordiae, imputandum fuerit, non ipſi IVSTINIANO, quidquid in componendo hoc opere peccatum. Illi enim, dum bene mereri voluit de re publica, vberrimum

mum eius conſilii fructum licuit ad conſcientiam ſuam referre, ſi vel maxime eius ſpem deſtituerint ii, quibus eam curam demandarat. Sic peroratam eſſe putarim cauſſam IVSTINIANI, ſed ita, vt in tanto maiorem inuidiam TRIBONIANVS, eiuſque collegae, adducantur. In hos enim iam praecipue faba cuditur, nec fieri poteſt, quin horum tanto maior futura ſit culpa, quanto magis culpa omni vacat IVSTINIANVS. Itaque iam nouo nobis defenſionis labore perfungendum eſt pro TRIBONIANO eiuſque ſociis, in quos tantum impetum faciunt accuſatores vehementes atque acerrimi, vt, ſi in parricidii aut perduellionis ſuſpicionem adducerentur, vix poſſint maioribus conuiciis onerari. Quin, quod maxime illactabile eſt, ipſa TRIBONIANI cauſſa multo difficiliorem reddit reliquorum defenſionem, nec quiſquam fere inter iudices eſt, cui non proletaria illa turba videatur, cui TRIBONIANVS praefuerit, vir et omnibus coopertus flagitiis, et illo ſaeculo indoctiſſimus. Si enim, qui primum inter illos locum tenuit, tam nullius fuerit pretii, quid ſperes de reliquis? nonne te incidiſſe putes in Sardos venales, quorum alter altero ſit nequior? Nunc quam rem vitio dent Triboniano, quaeſo, animaduertite. Hominem illum fuiſſe, aiunt, vaniſſimum, et ad ſeruile demiſſum obſequium, quippe qui IVSTINIANVM viuum conſecrarit, eique perſuaſerit, eum, tamquam alterum Romulum, viuum ac ſpirantem in caelum iturum. Auctor huius quoque calumniae eſt PROCOPIVS, qui de IVSTINIANO in *Anecdot. pag.* 63. Θῶπας τε, inquit, λόγοις ἐνδελεχέστατα περισπέμενος. Ἔπιθον γὰρ αὐτὸν, οἱ κολακεύοντες οὐδενὶ πόνῳ, ὅτι μετέωρος ἀρθείη, καὶ ἀεροβατοίη. καὶ πότε αὐτῷ παρεδρεύων Τριβωνιανὸς, ἔφη, περιδεὴς ἀτεχνῶς εἶναι μήποτε αὐτὸν ὑπὸ εὐσεβείας εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναληφθεὶς λάθοι. τοιούτους δὲ τοὺς ἐπαίνους, ἤτοι σκώμματα, ἐν τῷ τῆς διανοίας ἐποιεῖτο βεβαίῳ: *aſſentatoribus cumprimis patefaciebat aures, quibus facile fore crederet, vt ſublimis aliquando raptus aera penetraret. Tribonianus illi adſidens vereri ſe vehementer adfirmabat, ne ob ſingularem pietatem in caelum improuiſo ſurriperetur. Quam laudem, vel potius cauillum, apud animum ſic plane ſuum conſtanter habebat.* Eadem repetiit HESYCHIVS MILESIVS *de viris illuſtribus*, et SVIDAS, qui procul dubio haec ſublegerunt PROCOPIO. Iam vetus quidem aularum peſtis eſt adulatio, vereque ac ſapienter dictum eſt a SENECA *de benefic. Lib. VI. cap.* 30. *non vllius rei inopia magis laborare magna faſtigia, quam eorum, qui verum dicant, et principem inter mentientes ſtupentem vindicent a conſenſu concentuque falſorum. Omnes fere in praeceps agere*

agere exſtinctam libertatem et fidem in obſequium ſeruile ſubmiſſam, dum nemo ex animi ſui ſententia ſuadeat diſſuadeatque, ſed adulandi certamen ſit, et vnum amicorum omnium officium, vna contentio, quis blandiſſime fallat. At neminem tamen tam abſurdum fuiſſe arbitror, vt principi perſuadere vellet, quod hic ne poſſet quidem, ſi vel maxime vellet; credere; nec principem vllum tam ſtupidum eſſe crediderim, vt ab homine talia effutiente ſibi illudi non animaduertat. Et quis ergo credat, vel Tribonianum, hominem profecto non ſtupidum, haec IVSTINIANO in aurem dicere auſum eſſe, vel IVSTINIANVM adeo non hominem, ſed fungum, fuiſſe, vt Triboniano, homini pagano, immortalitatem ſibi, promittenti, fidem haberet? Si quid veri ineſt illi narratiunculae, illa procul dubio orta eſt ex carmine aliquo vel epigrammate, quo vel Tribonianus, vel alius quicumque, vt IVSTINIANVS ſero in caelum redeat, optauit, quale eſt illud HORATII *Carm. Lib. I. od. 2. v. 45.*

Serus in caelum redeas, diuque
Laetus interſis populo Quirini:
Neue te noſtris vitiis iniquum
Ocyor aura
Tollat!

Quis vero HORATIO hanc fecerit iniuriam, vt eum Auguſto perſuadere voluiſſe dicat, eum non moriturum, ſed ſublimem aliquando iturum in caelum? Vt paucis omnia complectar, aut poëticum fuit illud TRIBONIANI votum, aut inſignis calumnia PROCOPII, ſano homini impudenter impingentis crimen,

Quod ſani eſſe hominis, non ſanus iuret Oreſtes.

Probabilius videri poſſet alterum crimen, in quod vocari ſolet TRIBONIANVS: puta, quod leges ipſas venales turpiter habuerit. Eum enim incredibili habendi cupiditate arſiſſe, teſtantur omnes, qui eius res geſtas attigerunt, puta PROCOPIVS *de bello Perſ. Lib. I.* et qui eius ſcrinia expilarunt, SVIDAS, et HARMENOPVLVS. Equidem quum non habeam, quae his opponam, veterum teſtimonia, et ipſa nos doceat experientia, homines etiam doctos et ſapientes in huius modi ſordes incidere poſſe: non ſane ſuſcipiam ea in re Triboniani patrocinium, quin fatebor, eum, ſi eo animi morbo labo-

rarit, vix illis laudibus dignum fuiſſe, quibus hominem paſſim ornat IVSTINIANVS. Nullum enim eſt vitium tetrius, nullum foedius, quam auaritia, praeſertim in iis qui adminiſtrant rem publicam. At iam ſupra obſeruare me memini, nihil hoc facere ad Corpus iuris, quippe cui adornando cum laude praeeſſe, potuit Tribonianus, ſi vel maxime hominum fuerit auariſſimus. Neque enim tum de legibus nouis ferendis, ſed de antiquis in ordinem digerendis, agebatur, nec vlla Triboniano, id facienti, occaſio eſſe potuit aliena adpetendi, vel accumulandi opes, niſi forte princeps amplum aliquod praemium iis, quibus aerumnabilem illum laborem delegarat, propoſuerit. Hoc praemium, inquiunt, non inuidemus Triboniano: id vero vix ferendum, quod leges ipſas venales habuit. Hoc enim illi exprobrat PROCOPIVS, non in *arcana hiſtoria*, cui tu fidem omnem abrogare ſoles, ſed *de bello Perſico, Lib. I.* vbi collaudans Triboniani doctrinam, ſtatim ſubiicit: Ἐς δὲ φιλοχρηματίαν δαιμονίως ἐσπουδακὼς, οἷός τε ἦν κέρδους ἀεὶ τὸ δίκαιον ἀποδίδοσθαι τῶν δὲ νόμων ἡμέρᾳ ἐκ τῶν ἐπὶ πλεῖστον ἑκάστῃ τοὺς μὲν ἀνῄρει, τοὺς δὲ ἔγγραφεν, ἀπεμπολῶν τοῖς δεομένοις κατὰ τὴν χρείαν ἑκατέρων: *verum hianti homo et inexplebili auaritia, vnice lucro ſeruiebat, erantque apud illum iura venalia. Iamdiu legum nundinationi deditus, quotidie pretio refigebat alias, alias figebat, prout e re erat atque vſu poſcentium.* Sed ſi fingamus, haec omnia vera eſſe, (vere enim tam ſordidum atque iniuſtum hominem fuiſſe Tribonianum, PROCOPIO, homini maledicentiſſimo nemo temere crediderit,) nemo tamen tam erit iniquus rerum aeſtimator, vt illud Triboniani crimen ad Corpus iuris quidquam attinere cenſeat. Nimirum Tribonianum aliquamdiu quaeſtura ſacri palatii, munere ſplendidiſſimo, et cum legum ſcribendarum, principiique commendandarum poteſtate quam maxime coniuncto, functum eſſe nouimus. Si itaque tam prauus fuit, vt leges pretio venderet: id fieri oportuit, a quaeſtore ſacri palatii, quippe cui muneri praefectos, SYMMACHVS *Lib. I. Epiſt.* 17. *concilii regalis participes, precum arbitros, legum conditores*; CASSIODORVS *Variar. Lib. VI. cap.* 5. et *Lib. VIII. cap.* 13. *armaria* et *voces legum* adpellitant, quia, vt eſt in *Notitia imper. orient. pag.* 112. *edit. Pancirol. ſub diſpoſitione viri illuſtris, quaeſtoris, erant leges dictandae et preces, ita vt officium non haberet, ſed adiutores de ſcriniis, quos voluerit.* Iam ſi temporum ineamus rationes: cum toto fere illo tempore, quo de Corpore iuris concinnando actum eſt, quaeſtura non amplius functum eſſe, ſatis compertum habemus. Anno enim erae Chriſti Diony-

Dionyſiacae 528. quando Codex Iuſtinianeus compilari coepit, quaeſtura illa erat penes Thomam, quem virum glorioſiſſimum vocat IVSTINIANVS, *Conſtit. Haec quae neceſſario §. 1. de nouo Cod. faciend. Conſt. Summa reip.* §. 2. *de Iuſtin. Cod. confirm.* Anno 530. Tribonianus quidem *quaeſtor ſacri palatii* memoratur in inſcriptione *L. 1. C. de vet. iur. enucl.* at triennio poſt, id eſt, anno 533. quum Inſtitutionum libellus et Pandectae prodirent, iam *exquaeſtor ſacri palatii* adpellatur. *§. 3. prooem. Inſt.* et *L. 3. §. 9. C. de vet. iur. enucl.* eodemque titulo vtitur anno inſequente 534. quum abolito priore nouus vel repetitae praelectionis Codex publicaretur. *Conſt. Cordi nobis, §. 2. de emend. Codic.* Quaeſturae ergo praefuit anno 530. anno Iuſtiniani quarto, anno poſt, teſte CEDRENO, (non demum poſt pacem ἀπέραντον anno Iuſtiniani ſeptimo cum Coſroë Perſarum rege initam, vti ſcribit PROCOP. in *bello Perſ. Lib. I.*) triſtiſſima illa ſeditio, quam Victoriatam adpellant eorum temporum annales, commota eſt, qua Tribonianus magiſtratu abire iuſſus eſt in gratiam furentis plebis, eum non recuperaturus ante annum 535. vel 536. quamuis poſtea illum tanto conſtantius retinuerit, diemque obierit ſupremum anno 546. Iam biennio illo, quo quaeſturam ſacri palatii geſſit, adornatae ſunt Pandectae et Inſtitutiones, in neutro vero libello concinnando occaſio fuit Triboniano leges venales habendi, quum non nouae leges ſcribendae, ſed veterum iureconſultorum fragmenta in ordinem redigenda eſſent. Prodierunt quidem tum leges Iuſtiniani plurimae, poſtea in Codicem repetitae praelectionis relatae, quarum longum indicem texuit PETR. RELANDVS in *Faſt. conſul. p. 700. et ſeqq.* Sed in quo nullam me deprehendere fateor, quam pecunia corruptus ſcripſiſſe videatur, plures contra prudenter ſcriptas, ac rei publicae valde ſalutares. Enimuero eſt hoc fatum magnorum imperiorum, vt quo pluribus adiutoribus ad rem publicam adminiſtrandam indigent principes, eo facilius quaedam non ea, qua par eſt, religione, ſed per ſordes, fiant. Quale quid ſi et ſub Iuſtiniani imperio contigit, id adeo non mirum eſt, vt, ſi non contigiſſet, id eſſet vel maxime mirandum. Non tamen ideo ſordere nobis debent eius leges, quia illae non a Triboniano vim ſuam ac poteſtatem acceperunt, ſed a IVSTINIANO, neque nos illas, tanquam Triboniani foetum, exoſculamur, ſed quia eas ciuitate donare viſum eſt maioribus noſtris. Quam multas, quaeſo, leges libera adhuc re publica tribunitius furor, quam multa edicta Praetorum auaritia, quam multa SCta patrum adulatio peperit? Et tamen eorum auctoritatem in dubium numquam vocarunt Romani, multo minus ea ideo

ideo plane proſcribenda e re publica exiſtimarunt, quod non ex virtute legiſlatoris, ſed ex vituperabili aliqua cauſſa, originem habuiſſent. Parum ergo noſtra hodie intereſt, quid vel Iuſtinianum, vel Tribonianum mouerit ad hanc illamue legem publicandam, ſi nihil ipſis legibus ineſt, quod iniquum vel vtilitati rei publicae adverſum videatur. Nec deſunt exempla, quae ea etiam, quorum non admodum laudabilis origo eſt, rei publicae tamen aliquando vtiliſſima fuiſſe, demonſtrant, ceu vel celeberrima illa conſtitutio Antonini Caracallae *l.* 17. *D. de ſtatu hom.* de iure civitatis cum ingenuis omnibus in orbe Romano communicando ſatis ſuperque probat, quae poſteris, ſublato vectigali viceſimae, admodum ſalutaris fuit, quum nihil minus propoſitum fuerit Caracallae, quam ciuibus dare beneficium, ſed potius ingenuos ciues eſſe voluerit, λόγῳ μὲν τιμῶν, ἔργῳ δὲ ὅπως πλείω αὐτῷ καὶ ἐκ τοῦ τοιούτου προσῇ, διὰ τὸ τοὺς ξένους τὰ πολλὰ αὐτῶν μὴ συντελεῖν, *ſpecie quidem eis honorem tribuens, ſed reuera vt fiſcum ſuum augeret, quippe quum peregrini pleraque vectigalia haec non penderent*; vti eſt apud Dion. in *Excerpt. Peireſc. pag.* 745.

Sed haec de auaritia Triboniani, cui et aliud non minus deteſtabile vitium acceſſiſſe aiunt, nimirum impietatem. Quum enim Hesychius et Svidas eum vocent ἕλληνα καὶ ἄθεον, ἀλλότριον κατὰ πάντα τῆς τῶν χριστιανῶν πίστεως, *hominem gentilem et impium, et a Chriſtianorum fide prorſus alienum:* ne dubitandum quidem eſſe exiſtimant, qui ei male cupiunt, quin data opera permultas paganiſmi reliquias in corpore iuris exſtare voluerit. Eo enim pertinere, quae paſſim occurrant *de ſacrorum euocatione*, *L.* 9. *§.* 2. *D. de rer. diu. de ſponſa aqua et igni accepta*, *L.* 66. *§.* 1. *D. de donat. int. vir. et vxor. de iure, quo naturaliter ſe in pretio emtionis et venditionis inuicem poſſint circumuenire contrahentes*, *L.* 16. *§.* 4. *D. de minorib. de concubinatu ciuibus conceſſo*, *L.* 3. *D. de concub. de caede adulteri patri et marito permiſſa*, *L.* 24. *pr. D. ad leg. Iul. de adulter. de parricidio eo ſaltim caſu licito, ſi pater aduerſus patriam coniuraſſet*, *L.* 35. *D. de religioſ.* denique *de tortura*, *tit. D.* et *C. de quaeſt. de ſtupro in vulgares feminas non admittendo*, L. 29. *C. ad leg. Iul. de adult. de tranſactione ſuper criminibus*, *L.* 18. *C. de tranſact.* et quae ſunt huius generis alia. Haec enim omnia paganiſmum redolere contendunt, et dolo malo inſerta eſſe arbitrantur Corpori iuris, vt lectores, quaſi aliud agentes, impietate iſta imbuerentur. Sed ſi veteri impietati adhuc mordicus inhaeſit Tribonianus, quod fecerunt etiam illo tempore alii, certe

certe Chriſtianis eum nomen vel dicis cauſſa dediſſe oporteret, quum publicis functus ſit officiis, eaque tempeſtate per leges IVSTINIANI ſeueriſſimas nemini, niſi Chriſtiano, ad rem publicam pateret aditus, teſte CEDRENO in *Annal. pag.* 366. Et certe fieri non poteſt, quin tunc admodum ingenioſe inſtruxerit ſcenam, vt, quod HESYCHIVS animaduertit, numquam animaduerterint IVSTINIANVS vel THEODORA, quorum in oculis quotidie verſabatur, eum nimirum eſſe ἕλληνα καὶ ἄθεον, καὶ ἀλλότειον κατὰ πάντα τῆς τῶν χριστιανῶν πίστεως. Qui vero aliam perſonam adſumunt, et Chriſtiani volunt videri, quum ab ea religione quam maxime abhorreant, ii nihil prius, nihilque habere ſolent antiquius, quam vt ne verbulum quidem, quod Chriſtianae pietati repugnare videatur, ſibi excidat, maxime vbi periculum imminet ſermocinantibus ex animi ſententia. Quis ergo tam parum callidum fuiſſe credat Tribonianum, vt prodere voluerit animum, a Chriſtiana religione alienum, quin ſuperſtitionem ſuam in opere, principis Chriſtiani auſpiciis ſcripto, ſtolide denudare voluerit? Et quid eſt, quaeſo, tam profanum, quod Tribonianus inſtillare legentibus voluiſſe videatur? An periculum erat, ne quis Chriſtianorum religioni ſuae repudium daturus eſſet, ſi in VLPIANI, id eſt, pagani hominis fragmento legerit, *ſolere eos, qui liberare locum religione velint, ſacra inde euocare?* aut ſi SCAEVOLAM reſpondiſſe obſeruarit, donationem factam ante nuptias, id eſt, *antequam aqua et igni acciperetur vxor*, ratam eſſe? quaſi non innumera eius generis occurrant et in aliis veterum fragmentis, quae ipſi Chriſtiani ſcriptores collegerunt. Si quam legem Corpori iuris inſerere auſus eſſet Tribonianus, qua quid profanum dici fierique iuberetur, tunc ſane iure vapularet homo improbus, et, me iudice, quamcumque poenam ſubiret. Sed eum paganiſmum prodere, qui fragmentum, in quo ritus antiquus deſcribitur, adducit, ea vero tam abſurda eſt accuſatio, vt eius merito pudere debeat eruditos. Nec maioris momenti ſunt accuſationes reliquae, veluti quod de circumuentione mutua emtorum venditorumque dixit non TRIBONIANVS, ſed POMPONIVS. Praeterquam enim, quod non omnia, quae improbe dicuntur, paganiſmum produnt, ne probitati quidem aduerſantur verba illa POMPONII. Plerumque quidem dolum ſignificat verbum *circumuenire*, ſed non ſemper. Qui in re et pretio conſentiunt, ii *conuenire* dicuntur: adeoque *circumuenire ſe inuicem* recte dixeris, inter quos nondum conuenit, altero quippe plus exigente, altero offerente minus, illoque operam dante, vt quam optima conditione

 vendat

vendat, hoc, vt emat pretio quam minimo. Nota ſunt illa PLAVTI in *Perſa*, *act. IIII. ſcen.* 4. *v.* 38.

Vin' tu bene emere? DO. *Vin' tu pulcre vendere?*

TO. *Ego ſcio vtrumque velle.*

Nuſquam ſane reperies, iureconſultum vllum dolum probare, quum inter primas iuris regulas ſit, neminem ex dolo ſuo fructum capere debere, vt vel tirones non ignorent, non modo emtionem, cui cauſſam dolus dederit, nullam eſſe, ſed et incidentem dolum quemcumque emendari debere, quin et ſtricti iuris contractus ob dolum reſcindi, eoque nomine competere actionem de dolo. Qua fronte ergo dicere potuiſſet POMPONIVS, *in pretio emtionis et venditionis naturaliter licere contrahentibus ſe inuicem* DECIPERE? Sed ſalua res eſt. Quod enim verbo *circumuenire* parum commodo expreſſerat POMPONIVS: id multo cautius eloquutus PAVLLVS: *quemadmodum*, inquit, *in emendo et vendendo naturaliter conceſſum eſt, quod pluris ſit, minoris emere, quod minoris ſit, pluris vendere: ita in conductionibus et locationibus idem iuris eſt, L.* 22. *§. vlt. D. loc. cond.* Idem, ac nihil aliud, voluit POMPONIVS, quamuis verbo vſus duriore, nec magis ei, vel TRIBONIANO, quam PAVLLO, in mentem venit, doli mali ſuſcipere patrocinium. Concubinatus porro, neſcio quo iure inter paganiſmi reliquias referatur, quum inter omnes conſtet, eum non modo Hebraeorum moribus pro licita conſuetudine habitum, verum etiam apud hos veri Dei cultores multo minus, quam apud Romanos, legibus circumſcriptum fuiſſe. Praeterea tantum abeſt, vt ille cum profano deorum cultu aut ortus ſit, aut exoleuerit, vt potius ſub ipſis, qui Chriſto nomen dederant, imperatoribus vſque ad Leonis Sapientis tempora in orientali imperio; multoque diutius in occidentali manſerit, ceu cum ab aliis, tum maxime a CHRISTIANO THOMASIO, ſingulari *diſſertatione* eſt demonſtratum. Quid ergo peccauit Tribonianus, dum leges, quotquot eo tempore in ipſis rerum argumentis obtinerent, in vnum volumen referre iuſſus, eas quoque, quae ad concubinatum ſuis limitibus circumſcribendum pertinent, non omittendas eſſe exiſtimauit? Sane ſi liberiorem cum concubinis conſuetudinem, legibus publicis proſcriptam e re publica, ab exilio reuocare auſus eſſet: non quidem paganiſmi, at improbitatis et neglecti officii, merito coargueretur. Dum vero leges, ad ius tum quotidiano

Digitized by Google

no vſu firmatum pertinentes, in Corpus iuris retulit, nihil profecto egit, quod eſſet ab eius officio iuſſuque domini, a quo pendebat, alienum. Adulterum quoque in probro iſto deprehenſum occidendi poteſtas non magis ex profano deorum cultu fluit, quam ius illud Athenienſibus et Romanis cum Hebraeis commune, quod furem nocturnum occidi patitur. *Exod. XXII.* 2. Nam et Hebraeis, quos ipſe Deus legibus ſanctiſſimis inſtituerat, fas erat, ſtupratorem non ſolum a femina, cuius pudicitia vi attentabatur, ſed et a quocumque altero, oppreſſam illam vindicaturo, cum caede repelli, vti pluribus demonſtrauit Io. SELDENVS *de iure nat. et gent. ſecund. diſcipl. Hebraeor. Lib. IIII. cap.* 3. Et ſane quum in ciuitatibus legiſlatores recte potuerint ſupremum ſupplicium in adulteros et violentos ſtupratores ſtatuere: quid prohibuit, quo minus et honeſtis feminis et adulterae propinquis, et maxime maritis, facultatem darent, inſignitam illam iniuriam, familiae ſuae toroque illatam, etiam ferro vindicandi, adulterique ſanguine parentandi dolori ſuo? Nihil porro cum profano deorum cultu commune habet caedes patris, aduerſus patriam rem publicam coniurantis. Neminem enim ignorare arbitramur, inter veteres frequenter diſceptatum eſſe de gradu atque ordine officiorum, quaeſitumque, pluſne debeamus parentibus, an patriae, in qua quiſque natus, educatuſque ſit, itemque quibuſnam nos ea prioribus potioribuſque facere oporteat, ſi neceſſe ſit in opera danda faciendoque officio alios aliis anteferre? Et auctorem habemus GELLIVM *Noct. Attic. Lib. IIII. cap.* 13. iuxta parentes primum locum tenere pupillos debere, fidei tutelaeque noſtrae creditos: ſecundum eos proximum locum clientes habere, qui ſeſe itidem in fidem patrociniumque noſtrum dederint: tum in tertio loco eſſe hoſpites; poſtea eſſe cognatos adfineſque. At his omnibus longe praeferebant communem omnium parentem, patriam, ac proinde CICERO *de offic. Lib. III. cap.* 23. ſeruauit fragmentum ex libro HECATONIS *de officiis*, pleno huius modi quaeſtionum, in quo et haec legas: *quid ſi pater fana expilet, cuniculos agat ad aerarium, indicetne id magiſtratibus filius? nefas id quidem eſt, quin etiam defendat patrem, ſi arguatur: non igitur patria praeſtat omnibus officiis? immo vero: ſed ipſi patriae conducit, pios ciues habere in parentes. Quid ſi tyrannidem occupare, ſi patriam prodere conabitur pater? ſilebitne filius? immo vero obſecrabit patrem, ne id faciat: ſi nihil proficiet, accuſabit: minabitur etiam: ad extremum; ſi ad perniciem patriae res ſpectabit, patriae ſalutem anteponet ſaluti patris.* Vix ouum ouo ſimilius eſt, quam quod in *L.* 35. *D. de relig.*

et

Digitized by Google

et ſumt. ſun. tradidit MARCELLVS : *minime maiores lugendum putauerunt eum, qui ad patriam delendam et parentes, et liberos interficiendos venerit, quem ſi filius patrem, aut pater filium occidiſſet, ſine ſcelere, etiam praemio adficiendum omnes cenſuerunt.* Iam quid ineſt huic fragmento, tam profanum, vt Tribonianum, illud inſerentem Corpori iuris, ideo paganiſmo deditum fuiſſe ſuſpicari velimus? Ne legem quidem continet illud fragmentum, ſed tantum, quid maioribus ea de re viſum ſit, enarrat. Veriſſimam vero eſſe illam MARCELLI narrationem, vel Horatii, Bruti & Veturiae ac Volumniae, matris, vxoriſque Coriolani, exemplis abunde conſtat. An porro paganiſmum redoleant dirae quaeſtiones, alii viderint : Saltim nihil eſt, quod vitio verti poſſit TRIBONIANO, ſelectiora ea de re veterum fragmenta inſerenti Pandectis et Codici, quum iuſſus eſſet, ea colligere iura, quae in ipſis obtinerent rerum argumentis. Inter haec et tortura erat, nec per eum ſtabat, quo minus illa ex re publica proſcriberetur. Quin quum et hodie illam in rebus publicis ſuis, tanquam neceſſarium malum, tolerent Chriſtiani : an ideo et horum leges paganiſmum redolere profitebimur? Quis vero Tribonianum accuſet, quod *Legi 29. C. de leg. Iul. de adulter.* a Conſtantino M. Chriſtiano Imperatore, ſcriptae locum in Codice conceſſerit? an, quod in ipſo auctore paganiſmum redolere, nemo vmquam dixit, ideo profanum videtur, quod Tribonianus illud inſeruit Corpori juris? Quis vero ignorat, legem Iuliam de adulteriis ne potuiſſe quidem locum habere in miniſtra cauponae, quippe ſeruilis conditionis femina, quacum nullae erant iuſtae nuptiae, cuiuſque adeo nec maritus eſſet, qui adulterum adulteramque accuſaret? Non itaque Imperator probro carere putauit hujus modi feminam, quae quaeſtum corpore fecit, nec virum, qui vota ſua in crucem miſit, excuſandum exiſtimauit : ſed id dumtaxat monuit, indignam eſſe hujus modi feminam legum obſeruatione, ſatiſque poenae pendere feminam, quae turpiſſimum illum quaeſtum profiteri non dubitet. Sunt haec profecto legibus publicis conſentanea, adeoque ita comparata, vt a Triboniano recte potuerint in Corpus iuris referri, quamuis forte cauſſas habuiſſent theologi, inuehendi in laxam ſaeculi diſciplinam, legeſque ſeueriores aduerſus impudicitiam flagitandi, vel, vt rectius dicamus, inculcatis quotidie legis diuinae praeceptis atque exemplo ſuo impellendi homines, vt ſe vltro ab omni vaga Venere abſtinerent. Poſtremo mirari me fateor, cur et ea, quae de tranſactione ſuper criminibus *L. 18. C. de tranſact.* traduntur, paganiſmum redolere videantur viris doctiſſimis. Lex enim illa, ſi cum aliis comparetur,

tur, nihil aliud ſancit, quam ne is, qui ſanguinem ſuum quacumque ratione redimere voluit, pro confeſſo et infami habeatur, quamuis accuſator, qui tranſegit, praeuaricationis poenam iure omnino ſubeat, nec ideo crimine liberetur is, qui pactionem huius modi cum accuſatore iniit, ſed neuter omnino id impune ferat. Rem tam adcurate expoſuerunt GER. NOODTIVS in *Diocletiano et Maximiano*, nec non ANT. SCHVLTINGIVS in Πρώτοις, *titulo de tranſactionibus*, vt actum agere nolimus, ſed merito potius miremur, leges has a Chriſtianiſmo alienas videri potuiſſe, quum vix intelligamus, quid prudentius ab vllo Chriſtiano principe conſtitui ea de re potuiſſet. Sed eo viuimus ſaeculo, quo quidam omnem iuris prudentiae laudem non in eo poſitam eſſe exiſtimant, vt leges noſtras prudenter interpretentur, ſed ut eas exponant ludibrio, et e re publica, quantum in ipſis eſt, proſcribendas cenſeant. Hinc non ſine ſtupore animaduertas circumferri libellos de *iuriſprudentia* non modo *papizante*, ſed et *paganizante*, non ab hominibus imperitis, ſed a ICtis ſcriptos: quin merito mireris, barbaris illis inſcriptionibus lectores inuitari ad explodendam iuris prudentiam, tamquam ſcientiam profanam, et a Chriſtiana pietate abhorrentem, quum nihil omnino, quod profanum illis videatur, adferre poſſint, quam quod VLPIANVS ius publicum in ſacris, ſacerdotiis, ac magiſtratibus conſiſtere ſcribat: *l.* 1. *§.* 2. *D. de iuſt. et iure*: quod liberis ex damnato coitu natis alimenta ſubtrahantur: *Nou.* LXXXVIIII. *extr.* quod dominis in ſeruos ius vitae ac necis indulgeatur: quod res diuini iuris in ſacras, religioſas, et ſanctas diuidantur: quod latrocinia permitti quodam modo videantur *l.* 5. §. 2. *l.* 6. *D. de capt. et poſtlim.* quod filius in captiuitate natus, et patre apud hoſtes mortuo, cum ſola matre reuerſus, ſpurius habeatur; et quae ſunt huius generis alia. Quaſi vero ideo paganizet iuris prudentia, (liceat enim imitari eorum hypercriticorum elegantiam,) quod quaedam de moribus antiquis in ea occurrant, vel ICti aliquando ex Stoicorum ſententia philoſophentur. Omittere haec debuiſſe Tribonianum, aiunt, et tamen HOTOMANNVS in *Antitrib. cap.* 3. eum plurima ad antiquitates pertinentia omiſiſſe, conqueritur, indignaturque ideo Triboniano, quod non ſtatum antiquum rei Romanae, ſed imperii Byzantini, qualis Iuſtiniani temporibus fuerit, et ne hunc quidem ſatis adcurate expreſſerit, adeo, vt, quod ad antiquitates Romanas attinet, plus vno anno ex lectione Graecorum et Latinorum ſcriptorum, atque id maiore cum delectatione et ſuauitate, quam totis ſex annis ex his fragmentis et centonibus, poſſit cognoſci. Sic in fatis eſt, vt quidquid egerit bonus Tribonia-

Digitized by Google

nus, vapulet, et quod in aliis operibus maximi fieri ſolet, id in Corpore iuris reprehenſione digniſſimum iudicetur, perinde ac ſi ad opus iſtud damnandum ſatis ſit, operas ad illud elucubrandum contuliſſe Tribonianum.

Venimus ad grauiſſima iſta flagitia, quae in corrumpendis interpolandiſque veterum fragmentis admiſiſſe Tribonianum, contendunt, quaeque Tribonianiſmi vel emblemata Triboniani adpellari ſolent. Sed hic primo obſeruari velim, nihil egiſſe Tribonianum, niſi quod iuſſus erat a principe. Hic vero in *Conſt. Deo auctore* §. 7. *de concept. Dig.* id negotii dederat Triboniano et ſociis, vt quae in veterum libris ſuperflua viderentur, reſecarent, perperam ſcripta emendarent, quae deeſſent, ſupplerent, grauem iis interminatus animaduerſionem, qui veterem ſcripturam cum noua componere, vel, ſi quid mutatum eſſet, id culpae tribuere ſuſtinerent. *Quare ſcire velim*, inquit CORN. VAN BYNKERSHOEK in *praefat.* eruditiſſima, nouis *Obſeruationibus iuris Romani* praemiſſa, *cur non cenſore emblematici in ipſum potius Iuſtinianum inſurgant, quod nempe ita mandauerit?* Quid mali admiſit bonus Tribonianus, cui in obſequio gloria erat relicta? Cur in illum ſaeuiunt, cuius nulla ea in re culpa fuit, niſi culpa dicenda ſit, cuſtodire fines mandati, et principis ſui iuſſa capeſſere? Deinde, qui in hoc muſtaceo quaerunt laureolam, ii id plerumque agunt, vt omnia, quae etiam ſana et integra ſunt, ſollicitent, integraſque leges, quibus aliorum nomina praeſcripta ſunt, ab improba Triboniani manu eſſe, demonſtrent. Et ita quidem ſolent accuſatores, quibus αὔξησιν conuenire docent rhetores, quemadmodum ταπείνωσιν refellentibus. Sunt quaedam, quae vel ſtudio omiſit, vel aliquantulum immutauit interpolauitque Tribonianus, (nec aliter potuit, ſi Iuſtiniano hero dicto audiens eſſe voluit,) at, qui illum immodeſtius hac poteſtate vſum eſſe contendunt, et hinc vbique Tribonianiſmos ſibi deprehendere videntur: illi vel iniuriam faciunt viro optimo, vel illo laborant vitio oculorum, quod efficit, vt omnia multo maiora, quam vere ſunt, videant: Qua de re denuo laudatiſſimus BYNKERSHOEKIVS: *ſed quid tandem de emblematibus dicemus? Vetus prouerbium eſt, inquit Vlpianus in* L. 6. §. 1. D. de off. procoſ. οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων, *neque omnia, neque paſſim, neque ab omnibus. Sic et nos de emblematibus. Omnia agnoſcere ſtultiſſimum, paſſim, turpiſſimum, et ab omnibus, imprudentiſſimum. Quemadmodum vero, vt ſupra dicebam, ipſius iuris prudentiae intereſſet, nullum omnino dari emblema, ita et intereſt, dari quam pauciſſima. Quapropter non oportet nos eſſe liberales in*

his

his vel temere iactandis, vel anxie inueſtigandis: quin nec vllum largiendum, ſi res aliter ſalua eſſe poſſit, et, an poſſit, tentanda prius omnia, omnis mouendus lapis. Sedulo in primis cauendum, ne integros partus ſuppoſitos dicamus, vel aliorum quoque emblematum, vltra, quam neceſſe eſt, ſimus prodigi. Denique permulta, quae inter emblemata Triboniani nonnulli referunt, integra ac ſana eſſe, ſatis euicerunt cum alii viri doctiſſimi, tum in primis laudatiſſimus CORN. VAN BYNKERSHOEK, nouarum *Obſeruat. Lib. VII. et VIII.* et IOANNES WYBO in *Diſſertatione anno* 1729. *Vltraiecti* habita, quae tamen breui, vt ſpero, auctior locupletiorque ex officinis noſtris prodibunt. Horum ſi et alii preſſerint veſtigia, ſpes ſane eſt, fore, vt rariores in poſterum ſint Tribonianiſmi, vel potius omnino in fumum abeant. Ceterum miſer eſt atque infauſtus eorum labor, qui in tanta rerum vtiliſſimarum adfluentia conquirendis huius modi emblematibus bonas horas perdunt, ſimiles muſcis, quae reliquis dapibus praeferunt vlcera, et in illa ſanie quaerunt delicias.

Qui Triboniano non parcunt, eos profecto non mirum eſt, et reliquis diem dicere, quorum opera in concinnando illo diffuſiſſimo opere vſus eſt imperator. Et quidem quum praeter Tribonianum Inſtitutionum libello conficiendo praefuiſſe conſtet Theophilum et Dorotheum, Codici Iuſtinianeo colligendo Ioannem, exquaeſtorem ſacri palatii, Phocam magiſtrum militiae, Baſilidem, expraefectum praetorio orientis, Thomam, quaeſtorem ſacri palatii et conſulem, Conſtantinum, comitem ſacrarum largitionum, Theophilum, iuris in ſchola Byzantina doctorem, et Dioſcorum et Praeſentinum, diſertiſſimos cauſſarum in foro praetoriano patronos: Pandectis in ordinem redigendis Conſtantinum, Theophilum, Dorotheum, Anatolium, Cratinum, Stephanum, Mennam, Proſdocium, Eutolmium, Timotheum, Leonidem, Leontium, Platonem, Iacobum, Conſtantinum, Ioannem, cauſſarum patronos facundiſſimos: denique Codici repetitae praelectionis adornando Dorotheum, Mennam, Conſtantinum, et Ioannem: hos omnes indoctos homines, Latinaeque linguae, qua veteres leges et iureconſultorum libri ſcripti erant, imperitos, ac proinde impares tanto labori fuiſſe, clamant, quaſi in eorum omnium profectus ſollicite inquiſiuiſſent, vel eos ex quotidiana conſuetudine habuiſſent perſpectiſſimos. At fuere ex his quidam anteceſſores, ad quos tum Conſtantinopoli, tum Beryti, eo tempore maximi concurſus fiebant. Quis vero eos indoctos legumque imperitos fuiſſe credat, qui tum famam ſcholarum iuris in orbe Romano ſuſtinebant? Eſtne

V 2 veroſi-

Digitized by Google

veroſimile, eos linguae Latinae fuiſſe imperitos, qui auditoribus Caii Inſtitutiones, et quoſdam libros ſingulares, Papiniani et Pavlli reſponſa, edictumque perpetuum publice enarrabant? *Conſt. Omnem reipubl. §. 1. ad Anteceſſores*: qui ex tot veterum iureconſultorum conſtitutionumque voluminibus optima quaeque excerpebant? qui denique, quod Theophilvm, Thalelaevm, et poſtea Ivlianvm feciſſe nouimus, libros Inſtitutionum, Pandectarum, et Codicis in Graecam, Nouellas Graecas in Latinam linguam transferebant? Manſit ſane et Conſtantinopoli linguae Latinae vſus, non modo ſub Conſtantino M. ſed et ſub Iuſtiniano, et maxime in principum palatio nihil fere magnae rei, niſi Latine, ſcriptum eſt, ceu pluribus oſtendit Car. dv Fresne, cum in *Conſtantinopoli Chriſtiana*, tum in erudita, quam *Gloſſario mediae atque infimae Latinitatis* praemiſit, *praefatione* §. 12. *pag.* 10. *ſeqq.* Nec dubitamus, quin et Beryti non modo in auditoriis iuridicis, verum etiam in priuatorum aedibus, Latina lingua perſonuerit, et vel eo nomine Berytum πόλιν ῥωμαϊκωτέραν, *vrbem plane Romanam* vocarit Gregorivs Thavmat. in *Oratione panegyr. in Origen. pag.* 186. Itaque neminem fore arbitramur, qui proletariae indoctorum hominum turbae accenſere velit Theophilum, Dorotheum, Anatolium, Cratinum, quippe Romanae iuris prudentiae doctores celeberrimos. Sed et Constantinvm νόμων μὲν οὐκ ἀμελέτητον, *legum haud imperitum* vocat Procop. in *Anecdot. pag.* 109. et Leontii eruditionem iuridicam laudans Sidonivs Apollinar. *Carm.* xxiii. *ad Conſentinum* ita canit:

Siue ad doctiloqui LEONIS aedes,
Quo bis ſex tabulas docente iuris
Vltro Claudius Appius taceret,
Claro obſcurior in decemuiratu.

Non iam dicam de reliquis, quorum ſi de doctrina teſtimonia non exſtant, nec de ignorantia, vel linguae Latinae imperitia quiſquam veterum aliquid memoriae prodidit, vt merito hanc ſpem concipiamus de Ivstiniani prudentia, eum non paſſurum fuiſſe, vllos alios ad hoc tam ſplendidum opus conficiendum eligi, quam viros eorum temporum doctiſſimos, diſertiſſimoſque. Nec ex Triboniano de reliquorum imperitia iudicare licebit, quum et hunc doctiſſimum fuiſſe fateantur et illi ſcriptores, qui alioquin de eius laudibus libenter detrahunt, veluti Svidas et Procopivs, quorum ille Οὗτος, inquit,

φύ-

Digitized by Google

φύσεως μὲν δυνάμει ἐχρῆτο καὶ παιδείας εἰς ἄκρον τε ἀφίκετο, τῶν κατ᾽ αὐτὸν οὐδενὸς ἧσσον: *hic et ingenii acie valebat, et apicem eruditionis attigerat, ita vt nullum aetatis ſuae mortalium hac laude ſuperiorem haberet.* Et iterum: Ἦν γὰρ αἱμύλος τε καὶ τ᾽ ἄλλα ἡδὺς καὶ τῆς φιλοχρηματίας τὸ νόσημα ἐπισκιάσαι ἱκανώτατος τῇ τῆς παιδείας περιουσίᾳ: *erat enim mira vrbanitate, lepore, et ſuauitate praeditus, et auaritiam ſplendore ſummae eruditionis obſcurabat:* Hic vero, puta Procopius, quamuis alioquin maledicentiſſimus, et Triboniano parum aequus, eum tamen *de bello Perſ. Lib. I. pag.* 71. eadem laude ornat, vt Suidas illum manifeſto exſcripſerit. Iam eat aliquis, perfricet frontem, et reliquos corporis iuris compilatores indoctiſſimos fuiſſe ex eo colligat, quod Tribonianus, cui inter eos primus locus datus fuerit, omnis doctrinae expers fuerit. Inciderant hi homines in illud ſaeculum, quo priſcus Latinae linguae nitor atque elegantia iam pridem perierat, eiuſque in locum ſucceſſerat genus dicendi incomtum, tumidum, ac valde inſuaue, quale tum in conſtitutionibus Iuſtiniani Codici inſertis, tum in Nouellis eiuſdem, quotquot earum Latine ſcriptae ſunt, vbique deprehendimus. At haec ſtili ſtribiligo non impediebat, quo minus eadem ſaecula mirum prouentum darent hominum praeſtantiſſimorum, et cum omni doctrinarum genere ornatorum, tum ſtudioſiſſimorum iuris prudentiae: quales et Triboniani ſocios fuiſſe, neminem, niſi cui tempora Iuſtiniani, tamquam ingeniorum virtutiſque ſterilia, ſordent, dubitaturum arbitramur.

Sequitur horum hominum crimen, quod ſacrilegii nomine digniſſimum cenſuit Franc. Hotomannus *Antitrib. cap.* 11. Iis enim et ideo diem dicunt, quod abſoluto illo opere omnes antiquas leges, edicta praetorum, ſenatus conſulta, ſupprimi et aboleri curarint, adeoque nihil minus praeſtiterint, quam quod in *Conſt. Omnem reipubl. §. vlt. ad anteceſſores* gloriatus eſt Ivstinianvs, nimirum illos permutaturos.

Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι᾽ ἐννεαβοίων.

Sed quum nemo veterum, etiam eorum, qui alioquin omne virus in Tribonianum illiuſque ſocios euomunt, hac de re quidquam memoriae prodiderit, neſcio profecto, vnde id commentum natum ſit Fr. Hotomanno. Et quis, quaeſo, credat, vno vel edicto, vel rogo, tot veteres libros aboleri potuiſſe? an nullius eorum plura per

 orbem

orbem Romanorum exſtiterint exemplaria, quam ſingula illa; quae flammis tradiderint Tribonianus et collegae? Denique quum nemo quidquam facere ſoleat ſine certo fine, certoque conſilio: ratio ſane vix vlla excogitari poterit, cur combuſtos voluerit Tribonianus rariſſimos illos libros, quorum maximam partem ex bibliotheca ſua cum ſociis communicauerat. Cui enim bono, quaeſo, id feciſſet? Ideone, vt ex eorum cineribus ſibi immortalis gloria, tamquam Phoenix, renaſceretur? At hoc, ſi non emoti cerebri fuerit, ſperare non magis potuit, quam Heroſtratus ex templi Epheſini ruderibus. An, ne libri hi in forum recepti noui Corporis Iuſtinianei luminibus officerent? At nullum fuit periculum, ne id fieret, partim quod voluminum illorum plerorumque vix nomina antiquiores homines ſcirent audiuiſſentque, *Conſt. Tanta §.* 17. *de confirm. Digeſt.* partim quod iam Iuſtinianus lege publica, propoſitaque falſitatis poena, ſanxiſſet, ne vel in iudicio, vel alio certamine, vbi leges neceſſariae ſint, ex iis libris quidquam recitaretur. *Conſt. ead.* §. 19. Accedit, quod multo poſt illa tempora non modo Codicis THEODOSIANI, ſed et GREGORIANI et HERMOGENIANI nec non librorum CAII, VLPIANI, PAVLLI fragmenta luculentiſſima ſuperfuerunt, et hodie quoque ſuperſunt, et fortaſſis alicubi latitant aliqua, quae ſatis refellunt commentum de libris iure conſultorum omnibus a Triboniano eiuſque ſociis nefarie combuſtis. Memini ſane in *catalogo codicum MSSC. Angliae, Scotiae, ac Hiberniae* me notare quaedam opuſcula ſiue VLPIANI, ſiue PAVLLI, quae vel non exſtitiſſe vmquam, vel dudum periiſſe, putaram. Et CVIACIVS *Obſeru. Lib. VI. cap.* 40. refert, amicum quemdam ſuum integrum habuiſſe IVLII PAVLLI libellum *de gradibus* non multo maiorem fragmento, quod ex libro illo ſingulari ſupereſt *L.* 10. *D. de grad. et adfin.* vt iam non repetam, quod ex CYNI *Comment. ad tit. C. de vſucap. transfor.* obſeruauit doctiſſimus VAN BYNKERSHOEK *de rebus mancipi et nec mancipi cap.* 3. *p.* 107. CAII Inſtitutiones ſi non totas, ſaltim multo integriores vidiſſe IAC. RAVANI, ſaeculi XIIII. iureconſultum, ex eoque locum aliter, ac eſt apud BOETHIVM, protuliſſe. Ex quibus ſatis adparet, non Triboniani ſociorumque faces, ſed tempus, edax rerum, nobis tot praeſtantiſſima veteris iuris prudentiae monimenta intercepiſſe, illamque fabulam ab HOTOMANO perpolitam tam abſurdam eſſe, vt paene nobis operam videremur perdere, ſi ei profligandae diutius immoraremur.

Sunt, quibus ne ipſa quidem horum hominum multitudo placet. Quod enim apud veteres in prouerbium abiit:

πολ-

πολλοὶ ςρατηγοὶ καρίαν ἀπώλεσαν.
Multi duces deperdidere Cariam:

id et in hoc opere conficiendo non potuiſſe non contingere, exiſtimant. Vbi plures vnum agunt, ibi facile euenit, vt quod vnum oporteret agere, id ab altero curatum iri ſperet, adeoque a neutro fiat, quod ab alterutro fieri debuiſſet. Sed hi ſane pro certo adfirmant, quod probari non poteſt, Tribonianum ita diſtribuiſſe penſa, vt vnus hunc, alius alium librum perluſtraret, eaque, quae eſſent notatu digniora, inde decerperet: hinc poſtea ſiue Tribonianum, ſiue alium quemcumque centones hos conſuiſſe, et ſub certos retuliſſe titulos: et ſic fieri non potuiſſe, quin multa geminata, ſibique repugnantia, vbique deprehenderentur. Quid vero ſi excerpta illa fragmenta prius expenderint tot viri docti, et, an locum in nouo iuris prudentiae corpore mereantur, de totius collegii ſententia ſtatuerint? Quid ſi ea, quae in ordinem redacta digeſtaque ſunt, plures deinde recognouerint, limamque ſeueriorem, pro eo, ac decet, adhibuerint? Vix ſane ferendum eſt, nos hodie tot viris doctis abſurdam adfingere excerpendi rationem, tantum vt opus ab iis perfectum, imperfectiſſimum eſſe, aliis perſuadeamus. Quidni potius meliora ſperemus de viris doctis et prudentibus, eoſque rationem componendi huius modi opus optimam ac perfectiſſimam elegiſſe credamus? Semper eam conſuetudinem tenuerunt gentes ſapientiſſimae, vt ſcribendarum legum negotium non vni, aut alteri, ſed pluribus darent. Ita ſane Romani, pertaeſi iuris incerti, decemuiros legum ferendarum cauſſa crearunt, ab iiſque conditas eſſe nouimus duodecim tabulas, fontem vniuerſi publici priuatique iuris. Iidem, perdomita aliqua gente, mittere ſolebant vel decem, vel quinque legatos, quorum de ſententia imperator de hoſtibus, eorum regione ſtatueret, iiſque aut ignoſceret, aut in prouinciae formam redactis leges, prout mereri viderentur, daret: qua de re accuratius egit CAR. SIGONIVS *de iure prouinc. Lib. I. cap.* 1. Iam ſi veteres Romanos, id facientes, nemo ideo imprudentiae arguit: quid, quaeſo, IVSTINIANVS admiſit tam nefandum, dum plures viros doctos in medium conſulere iuſſit, vt ob eam cauſſam ab omnibus impune vapulet, et tantum non capitis damnetur?

Hactenus IVSTINIANI, TRIBONIANI, ſociorumque reliquorum cauſſa agenda fuit: iam de ipſo opere, quod eorum auſpiciis, curaque in lucem prodiit, erit dicendum. Hoc vero eſt, in quod et illi,

Digitized by Google

illi, qui alioquin de IVSTINIANO paullo modeſtius iudicant, omne virus euomere non verentur, idque vel ideo iure quodam ſuo ſibi videntur facere, quod iam IAC. GOTHOFREDVS in *Prolegom. Cod. Theod. cap.* 4. permultis argumentis demonſtrarit, in ſolo Codice tot admiſſa eſſe flagitia, vt qui eum cum Theodoſiano conferat, nihil fere integri, nihilque ſinceri ſit reperturus. Saepe enim Tribonianum lucem legibus detraxiſſe exiſtimat, dum hiſtorica reſecuerit, legemque vnam in plures diſtraxerit; ſaepe eumdem prodidiſſe ignorantiam, ſaepe falſi genus non vnum admiſiſſe, veluti dum totius legis materiam mutarit, vel duas, ſeruata alterutrius inſcriptione, et ſubſcriptione vtriuſque, in vnam conflarit, vel denique quaedam, quae inſcriptioni manifeſto repugnent, adſuere non dubitarit. Quae omnia deinde, ne per calumniam dicta videantur, exemplis illuſtrat IAC. GOTHOFREDVS, alii vero ex eo ſpecimine iudicare nos iubent, quam parum candide in reliquis vetuſtatis monimentis verſatus ſit Tribonianus, et quam nihil omnino fiduciae in eius diligentia poſſit collocari. Sed hic primo tenendum eſt, pleroſque illos naeuos, quos IAC. GOTHOFREDVS in pulcherrimo illo corpore deprehendit, magis ad hiſtoriam et criticam, quam ad iuris prudentiam pertinere, et hinc eo facilius condonandos eſſe Triboniano eiuſque ſociis, quo minus illi criticorum aut hiſtoricorum eximiorum laudem vmquam adfectarunt. Deinde ſunt in his quaedam a IAC. GOTHOFREDO acrius reprehenſa, quae tam ſeueram cenſuram vix merentur. Lumen hiſtoricum Tribonianum legibus detraxiſſe, ait, dum conſtitutiones ſingulas in plures alias diſtraxerit. Sed aliter ſane non potuit, ſi lex fuit ſatura, multaque diuerſa capita comprehendit, nec ipſe Theodoſianus Codex, quem tanti fecit Gothofredus, exemplis ſimilibus caret, quorum plura notauit ipſe GOTHOFREDVS in *Prolegom. cap.* 2. *pag.* 438. Et ſcire velim, quodnam lumen hiſtoricum detractum fuerit *L.* 8. *C. Th. de iuriſd.* dum eam in tres alias decerpſit Tribonianus, puta in *L.* 8. *C. vnde vi*, *L. penult. C. de accuſat.* et *L. vn. C. de abigeis.* Vbique enim eadem inſcriptio, eademque ſubſcriptio occurrit, niſi quod in *L. penult. Cod. de accuſ.* pro *Paſiphilo*, legitur *Pamphilo*, quod tamen, vtrum a Triboniani, an librarii alicuius manu ſit, nemo facile dixerit. Idemque ſtatuendum videtur de *L. vn. C. Th. ne in ſua cauſſ.* quam licet in duas alias diſcerpſerit Tribonianus, nempe in *L. vn. C. eod.* et *L.* 10. *C. de teſtam.* vix tamen video, quid luminis hiſtorici ei ideo deceſſerit, vel quid interfuerit poſteritatis, non perire argumentationis elegantiam. Dixerant Valens, Gratianus, et Valen-

Digitized by Google

Valentinianus, *neminem ſibi eſſe iudicem debere*, addiderantque rationem *: quum enim omnibus in re propria dicendi teſtimonii iura facultatem ſubmouerint : iniquum admodum eſt licentiam tribuere ſententiae.* Tribonianus vtrumque iuris expeditiſſimi eſſe ſciens, ſub titulo *ne quis in ſua cauſſa* poſuit particulam : *neminem ſibi eſſe iudicem debere :* ſub titulo *de teſtibus : omnibus in re propria dicendi teſtimonia iura facultatem ſubmouere.* Quantum vero hoc, quaeſo, flagitium eſt? Quum vtrumque ſit veriſſimum, quid prohibebat, quo minus vtrumque ſuo loco poneretur? At periit ita elegans argumentatio a teſtibus ad iudices, de qua fuſius agunt, qui *locos legales* tractant, veluti NIC. EVERARDVS. Quid tum vero? an eum in finem ſcriptus eſt Codex, vt in eo locos legales, quos vocant, indagemus, id eſt, vt cum EVERARDO inde diſcamus argumenta ducere a baculo ad angulum? Magna fuit IAC. GOTHOFREDI ac plane diffuſa eruditio, ſed aliquando miſera et anxia nimis diligentia, et mira in conſectandis obſeruationibus nullius momenti ſubtilitas, criticum denique acumen, quod tamen vbique adfectat, plane nullum, quod vel inde patet, quod voce *perfruantur*, poſita in *L.* 1. *C. de veteran.* ignorantiam ſuam prodidiſſe Tribonianum exiſtimat, quia paſſiue ea voce vſus ſit, quum tamen in *L.* 2. *C. Th. eod.* vnde haec deſcripſit Tribonianus, idem vocabulum ſenſu paſſiuo occurrat, et ipſe GOTHOFREDVS ſimilem loquutionem alibi occurrere, ex IVRETI *Comment. in Symmach. Lib. I. epiſt.* 21. obſeruet, et miſerrima praeterea ſit emendatio GOTHOFREDI, pro *perfruantur*, legentis *perferantur*, quum iſtud vocabulum ibi nullum plane locum habeat. Falſi crimen vſquam admiſiſſe TRIBONIANVM, vix crediderim. Verum eſt in *L.* 6. *C. de haeret.* pro *Simonianis*, qui ſunt in *L.* 66. *C. Th. eod.* legi *Neſtorianos.* Sed certe id vocabulum non dolo malo repoſuit Tribonianus, ſed quia iuſſus erat leges, quas in Codicem eſſet relaturus, ita temporibus ſuis attemperare, vt nihil obſoletum continerent. Iam verum quidem eſt, Theodoſium iuniorem cum collegis, odio aduerſus Neſtorianos paene internecino impulſum, infame iis *Simonianorum* nomen a Simone Mago dari voluiſſe: at quum id cognomen Iuſtiniani ſaeculo plane extra vſum eſſet, nec princeps ille fortaſſis infauſtis huius modi conuiciis, ex quibus nihil vtilitatis ad eccleſiam redundaturum eſſet, magnopere delectaretur: quid mirum, ſi expuncto Simonianorum cognomine eos Neſtorianos a Neſtorio dici voluerit; *vt cuius ſcelus ſint in deſerendo Deo imitati, eius vocabulum iure eſſe videantur ſortiti?* Satis poenarum dare videbantur Neſtoriani, quod indigni videren-

tur Chriſtianorum nomine, ſi vel maxime a Simone non cognominarentur. At praeterea ea, quae de Arianis in *L. 66. C. Th. de haeres.* dicuntur, miſere interpolauit Tribonianus. Quum enim ex hac lege, nec non SOCRATIS *Hiſtoria eccleſiaſt. Lib. I. cap. 6.* conſtet, Conſtantinum M. lata lege praecepiſſe vt Ariani a Porphyrio, rabido illo aduerſus Chriſtum cane, Porphyriani in poſterum vocentur: Tribonianum illam Conſtantini ſanctionem in alium plane ſenſum detorſiſſe, dum ſcripſerit: *ſed quemadmodum Ariani ab Ario, lege diuae memoriae Conſtantini, ob ſimilitudinem impietatis: Porphyriani a Porphyrio nuncupantur: ſic vbique participes nefariae ſectae Neſtorii Neſtoriani vocentur.* Sed euaneſcet omnis illa ſuſpicio interpolationis; ſi colon poſt vocabulum *impietatis* expunxeris. Veriſſimum enim eſt, Conſtantinum Arianos, ab Ario dictos, ob ſimilitudinem impietatis, Porphyrianos a Porphyrio dici voluiſſe. Quamuis ergo, expuncto Simonianorum nomine quodammodo perire videatur ſimilitudo legis huius ac Conſtantinianeae: ſalua tamen manet ratio, puta, quod *cuius ſcelus ſint in deferendo Deum imitati, eius vocabulum iure videantur eſſe ſortiti.* Neſtorianos enim imitari ſiue impietatem, ſiue errorem Neſtorii, nemo tum erat, qui inficiaretur. Maius crimen admiſiſſe videri poſſet Tribonianus in *L. 9. C. de epiſcop.* et *cleric.* vbi conſtitutionem VALENTINIANI, THEODOSII, et ARCADII ita deſcripſit: *nulla, niſi emenſis quinquaginta annis, ſecundum praeceptum apoſtoli, ad diaconiſſarum conſortium transferatur*, quum tamen non modo in *L. 27. C. Th. de epiſc. eccleſ. et cleric.* diſerte legamus: *emenſis ſexaginta annis*, ſed ea aetas in *Timoth. V. 9.* diſerte ab apoſtolo conſtituatur, tamquam legitima viduarum, per manuum impoſitionem ad miniſterium eccleſiae prouehendarum. Vnde IAC. GOTHOFREDVS in *Comment. ad d. l. 27. Tom. VI. pag. 61. Adeo*, inquit, *incurioſos etiam ſacrae ſcripturae illi egere?* Enimuero quum tam multa in Codice vtroque ſuſpecta habeat GOTHOFREDVS: cur et hic non potius librarios, quam Tribonianum accuſauit? Quam facile enim contingere potuit, vt, ſigno numeri denarii praetermiſſo, pro LX. ſcriberent L. idque deinde in alios quoque codices irrepſerit? Vere autem collectores codicis ſcripſiſſe ſexaginta, iam pridem obſeruarunt ANT. CONTIVS et IO. LEVNCLAVIVS in *Notat. Lib. I. cap. 13. pag. 1476. in Theſ. iur. Tom. IIII.* idque vel inde patet, quod et apud PHOTIVM, et in libris *Baſilicorum*, et in *Paratitlis* legatur: *ἡ μὴ ὑπερβᾶσα τὸν ἑξηκοστὸν ἐνιαυτὸν*, vt dubitare vix liceat, quin et in authentico non *quinquaginta*, ſed *ſexaginta*, fuerit. Quod ad *L. 3. C. de apoſtat.* attinet,

tinet, Triboniano non parum indignatur GOTHOFREDVS in *Comm. ad Cod. Theod. Tomo VI. pag.* 209. quod, quae VALENTINIANVS, THEODOSIVS, et ARCADIVS *l.* 4. *C. Th. eod.* de Chriſtianis transfugis, et in paganorum ſuperſtitionem lapſis ſtatuiſſent, inſertis verbis: *haeretica ſuperſtitione* ad eos, qui ad haereticos deſciuerint, inepte porrigere non dubitarit. Sed quid, quaeſo, obſtitit IVSTINIANO, cuius auſpiciis ſcripſit Tribonianus, et qui omnia ab eo ſcripta pro ſuis accipi voluit, quo minus ea, quae de apoſtatis ſanxerant Valentinianus et collegae, ad haereticos, baptiſmum reiterantes, porrigeret? Eum morem tum, teſte AVGVSTINO *Epiſt.* 173. et contra litteras Petiliani *cap.* 88. tenebant non modo Donatiſtae, verum etiam Eunomiani, qui ſimul in eo a reliquis Chriſtianis faciebant diuortium, quod et vna immerſione vterentur, et caput ita ſub aquam ſupprimerent, vt pedes ſurſum verterentur, ceu memoriae prodiderunt EPIPHANIVS *Haereſi* 76. PHILOSTORG. *Hiſt. eccleſ. Lib. IIII. cap.* 4. et *Lib. X. cap.* 4. SOZOM. *Hiſt. eccleſ. Lib. VI. cap.* 26. quamuis eos ideo dictos eſſe *ἰσο-μίδας*, quod coniecit GOTHOFREDVS *ad Philoſtorgium* et in *Comment. ad Cod. Theod. Tom. VI. pag.* 134. nec a vetere vllo traditum ſit, nec vocis iſtius notioni ſatis conueniens eſſe videatur. His Eunomianis iam teſtamenti factionem ademerant iidem imperatores, *l.* 17. *C. Th. de haeret.* quumque poſtea eamdem poenam in apoſtatas, ſanctum baptiſma profanantes, ſtatuiſſent: nihil profecto ab inſtituto IVSTINIANI alienum fecit Tribonianus, quod cum apoſtatis coniungeret haereticos, baptiſmi ritum iterantes, quippe qui ſacrum baptiſmum non minus, quam *παραβάται* illi, profanare videbantur eorum temporum theologis. Non iam immorabor iis, quae GOTHOFREDVS de pluribus imperatorum conſtitutionibus in vnam conflatis monet, quibuſque vel maxime inuidiam facit Triboniano, eiuſque ſociis. Quamuis enim ipſi fateamur, rectius facturos fuiſſe illos codicis architectos, ſi conſtitutionum ſingularum auctores, et ſubſcriptiones religioſius indicaſſent: tamen ita hiſtoricis tantum et iuris interpretibus aliquam vtilitatem attuliſſent. Quum vero non fuerit hoc eorum conſilium, vt poſteris opus quoddam hiſtoricis obſeruationibus, et varia doctrina iuridica refertum, relinquerent, ſed vt leges, in foro valituras, imperatoris iuſſu et auſpiciis colligerent: quo iure, quaeſo, ab iis plura deſideramus, quam a principe iis imperatum eſt? Id vnum addo, ne Codicem quidem Theodoſianum, cui plurimum tribuit GOTHOFREDVS, mera Sibyllae folia comprehendere, quippe quum editionem hodie ſuperſtitem a Wiſigothis velut per manus traditam acceperimus, eaque paſſim redoleat

Digitized by Google

manum Aniani. Saepenumero itaque, vbi a Theodoſiano abit Iuſtinianeus, huic plus tribuo, quod non dubium ſit, Triboniano, ſociiſque eius, codicem adornantibus, integrius emendatiuſque exemplar, quam quo nos hodie vtimur, ad manus fuiſſe.

Sed pergimus ad reliqua adcuſationis capita, inter quae illud haud poſtremum eſt, quod boni illi viri diffuſum Pandectarum opus ex operibus variorum iureconſultorum, diuerſis addictorum ſectis, compilarint. Ex eo enim iure ſibi colligere videntur, non magis ſibi conſtare aut conſentientia eſſe potuiſſe fragmenta inde decerpta, quam ſi quis opus theologicum ex ſcriptis theologorum, diuerſis religionibus deditorum, compilare conaretur. At primo plerique iureconſulti, quorum ex operibus quaedam in Pandectas relata eſſe animaduertimus, poſt Hadriani tempora vixerunt, a quibus, recte id obſeruante Gottfr. Mascovio *de ſect. Sabin. et Procul. cap.* 7. ita paullatim deferuuit ſectae ſtudium, vt rariſſima eius in eorum ſcriptis ſupereſſent veſtigia. Deinde obſeruari velim, non in omnibus, ſed paucioribus iuris capitibus diſſenſiſſe ſectarum capita, adeoque nihil obſtitiſſe, quo minus a diuerſarum ſectarum ICtis quam plurima eodem modo tradi, eaque fere ſola ſufficere potuerint conficiendo iuris vniuerſi ſyſtemati. Accedit, quod diuerſae illae ſectarum ſententiae Triboniano eiuſque *συνεργοῖς* magis procul dubio cognitae perſpectaeque fuerint, quam hodie ſunt vlli mortalium, adeoque non tam facile in illis promiſcue admittendis falli ac decipi potuerint, maxime quum iam ab Hadriani temporibus vetuſtiſſimae illae lites innumeris principum conſtitutionibus, et quae adhuc ſupererant, quinquaginta illis Iuſtiniani deciſionibus compoſitae eſſent. Et quis denique tam male ominaretur de tot doctorum virorum diligentia, vt dubitaret, quin, ſi quae diſſentientes iureconſultorum ſententiae ſupereſſent, in medium conſuluerint, et rationem maxime probabilem ſint ſequuti? Si qua eorum oculos fugerunt, (fugiſſe enim aliqua, viri docti obſeruarunt,) ea plerumque non admodum magni momenti ſunt, et ab aequo iudice facile condonantur tot aliis Triboniani meritis: vt iam non dicam, multa, quae vulgo praecipiti iudicio inter antinomias referuntur, ita conciliata eſſe a viris doctiſſimis, vt merito ceſſare tandem aliquando deberet hoc conuicium. Quae de interpolationibus ſeu emblematibus altum hic iterum vociferantur viri docti, ea iam ſupra ſatis excuſſimus; nec tantum eſt otii, vt longiſſimam iſtam antinnmiarum ſeriem, quam nonnulli texunt, expendamus. De facto haec quaeſtio eſt, eaque iuſtum volumen, non praefationem aliquam, exigeret. Id modo

modo monitum velim, ſaepe neſcio quo oculorum vitio antinomias quibuſdam videri diuerſas ICtorum ſententias, quas ſtudio recenſent non modo veteres iureconſulti, ſed et architecti Pandectarum. Vnde eleganter CORN. VAN BYNKERSHOEK *Obſ. Lib. I. cap. 5. pag.* 28. *inepti valde ſunt*, inquit, *qui de religione cenotaphii, ceu antinomia iuris ciuilis, altum hic vociferantur: opima earum ſeges foret, ſi, quoties iureconſulti committuntur, toties ſibi crederetur contradicere ius ciuile, adpoſita maxime, et vltimum recitata, quae obtinuit, ſententia.*

In Inſtitutionibus fere nihil placet cenſoribus, vitio,! et ſine populi ſuffragio creatis: non auctores, quia tres in tantillo libello elaborarint: non fons, vnde pleraque hauſta ſunt, quia tres viri illi CAIVM, iureconſultum parum acutum potiſſimum ducem elegerint: non doctrina, libello iſto propoſita, quia et praecipua iuris capita omiſſa, et ius antiquum praeter neceſſitatem admixtum ſit: non denique ordo et eloquutio, quia et perturbatior ille, et haec fere barbara ſit, ipſique auctores, a ratiocinandi facultate ſe parum inſtructos eſſe, vbique re ipſa oſtenderint. Sed haec omnia vltro in fumum abibunt, ſi conſideraueris paullo adcuratius, primum tribus hominibus non obſtare potuiſſe numerum, quo minus libellum elegantem, ſuiſque abſolutum numeris, procuderent, ſi ea, quae ſinguli ex veterum iure conſultorum Inſtitutionibus decerpſerint, vnus in ordinem redegerit, et opuſculum iſtud poſtea omnes iunctis operis expenderint, limamque ei adhibuerint: deinde, illos nobis non videri CAII doctrinam elegantiamque ſatis perſpectam habere, qui eum ICtum parum acutum fuiſſe cenſent, quum pleroſque et acumine, et doctrinae vbertate, et ſtili elegantia longo poſt ſe interuallo reliquerit, et hinc nullus fere veterum iureconſultorum frequentius a grammaticis laudari ſoleat, quam CAIVS noſter: tum porro, ſi quaedam iuris capita in illo libello omiſſa ſint, id facile vel ipſum Triboniani inſtitutum excuſare, quippe qui non iuſtum iuris ciuilis ſyſtema, ſed prima eius elementa componere decreuerat, eaque inculcare praecipue, quae ad ſolidiorem iuris prudentiam adſpirantibus prae reliquis imbibenda eſſent. Eo vero non pertinebant difficiliores doctrinae de iure dotium, de diuortiis, de iure pignorum, de πρωτοπραξίᾳ creditorum, aliaeque, quas maiori Pandectarum operi reſeruare maluit. Nimis vero, quae pulcra ſunt, faſtidiri videntur, quibus Tribonianus ideo vapulat, quod alicubi, et maxime in doctrina de teſtamentis, quaedam ex iure antiquo admiſcuerit. Tantum enim abeſt, vt ideo reprehenſionem incurrere debeat, vt maximam hoc ipſo a pru-

dentioribus gratiam inierit, maiorem initurus, ſi plura eius generis, quae ad perſpiciendas noui iuris origines vel maxime comparata ſunt, admiſcuiſſet. Experientia enim docet veriſſimum eſſe, quod §. 1. *Inſt. de teſtam. ordin.* monuit, eum, qui in iuris prudentia velit operae pretium facere, *nihil antiquitatis penitus ignorare debere*, vel, vt Theophili paraphraſi vtamur, *μηδὲν ἡμῖν τῶν πάλαι πολιτευομένων ἄγνωστον εἴη. εἰ καὶ ἡ τούτων ἄγνοια οὐδένα φέρει κίνδυνον, ἀλλ' οὖν πρὸς ἱστορίαν καὶ τὸ μαθεῖν, πῶς κατὰ μικρὸν προϊόντες ἠμείφθη τοῦ χρόνου, εἰπεῖν οὐκ ἄτοπον*, *non quidquam eorum, quae olim in vſu erant, ignorare nos decet. Quamuis enim in horum ignorantia nihil ſit periculi, tamen ad cognitionem hiſtoriae, et, vt intelligatur, quemadmodum paullatim temporis proceſſu haec mutata ſint, haud abſurdum erit, aliquid dicere.* Quod ad ordinem attinet, non video, quem commodiorem reique ipſi magis conuenientem eligere potuiſſet Tribonianus, quam vt iura perſonarum, rerum, et actionum diſtincte explicaret, et praecipuas perſonarum, rerum, atque actionum diuiſiones ſingularibus titulis exponeret, in eos, tamquam in tribus referens omnia, quae de iure priuato tironem ſcire oportebat. Et ſane videre cuperem libellum eius generis, quocumque ordine conſcriptum, in quo non ordinem deſiderent faſtidioſa ingenia. Nam quum nullae proditae ſint regulae, quae ſpeciatim praecipiant, quo ordine diſponendae ſint ſcriptiones iuridicae, et permultum hic ſcriptorum arbitrio relinquatur: nemo erit, qui tam concinno ordine vtatur, vt non meliore vti eum potuiſſe, plerique ſint exiſtimaturi. Quin eo viuimus ſaeculo, quo tenebriones quidam ordinem omnem nexumque a libris iuridicis abeſſe debere cenſent, veluti nuper perſonatus Schvzivs [*], cui libelli mei ideo ſordent, quod iuris prudentiam in ordinem aliquem redigi, eiuſque doctrinas vinculo quodam inter ſe copulari poſſe, crediderim, quum ipſi, qua eſt inſigni iudicandi facultate praeditus, tanto magis ad palatum ſint compendia vulgaria, quanto propius ad primi illius mundi antemundani formam accedunt, in quo

Frigida pugnabant calidis; humentia ſiccis;
Mollia cum duris; ſine pondere habentia pondus.

Sed Scytha iſte, ſi ipſi in turbido eſt conſilium, non ideo alios coget,

[*] Latere ſub hoc nomine voluit Heineccii quondam collega Io. Wolfg. Trierus.]

get, vt et ipſi omnia turbent, et tales componant libellos, quales gloſſarum auctores compoſuerunt, de quibus vir acutiſſimi ingenii, id eſt, SCHVZII diſſimillimus, M. ANT. MVRETVS *Vol. I. Orat. XVII.* *Exſtat praeclara ſententia apud Xenophontem in oeconomico, nihil eſſe aut pulcrius, aut ad vſum commodius, quam ordinem; nihil contra aut adſpectu foedius, ac deformius, aut quod plura omnibus rebus incommoda adferat, quam confuſionem ac perturbationem. At noſtri illi gloſſatores, quum dialecticen aut non didiciſſent, aut ita didiciſſent, vt non didiciſſe praeſtaret: quibus, quaeſo, modis omnia miſcuerunt? qualem nobis cuiuſque generis praeceptorum farraginem reliquerunt? Vt ſi quis ruſticus hordeum, triticum, viciam, legumina in vnum aceruum conferat, non illius aceruum horum commentariis exiſtimem perturbatiorem fore. Mihi quidem quum in eos inſpicio, ſaepiſſime Ouidiana illa de Chao in mentem veniunt:*

Quaque erat et tellus, illic et pontus, et aër.

Non aliter enim apud hos, vbi verbi cauſſa de auctoritate magiſtratuum agitur, dicetur etiam aliquid de teſtamentis; vbi de emtione et venditione diſſeritur, aliquid de poenis, aut de auctoritate tutorum inſeretur: nihil eſt denique, quod certam ſedem aut domicilium habeat, nihil, quod non alieniſſimo aeque facile, ac ſuo, loco pertractatum reperiatur. Inde illae crebrae ex vno in alium locum reiectiones, quum te, quod hic agendum ac tractandum erat, id iubent ex alio petere, in quo tale quidquam agi, numquam, niſi admonitus, diuinare potuiſſes, prorſus, vt ſi quis paterfamilias veſtem non in veſtiario, ſed in arca panaria conderet, panem ex puteo hauriret, piſces in nemore, lepores in piſcina incluſos haberet. Iam ſi talibus libellis delectatur SCHVZII gula: per me ſane fruatur iſtis deliciis ſuis, ea tamen lege, ne cogar ad coenam promittere. Mihi enim non ſunt dentes calceati, quibus ſentes eſitem. Sed nimirum a velitatione hac in praelium demum redeundum eſſet, niſi aliorum virtute iam debellatum videretur. Superſunt quidem adhuc hoſtium reliquiae, ſed iam ab aliis viris fortibus et bonis ita profligandae, vt mihi otium factum eſſe videam. Eo enim merito referas, quod de ſtilo Triboniani, quo Inſtitutiones ſcriptae ſunt, monent. Non eſſe illum vbique ſui ſimilem facile largimur, nec potuit eſſe aequalis, quum quaedam ex CAIO, alia ex VLPIANO, quaedam etiam ex HERMOGENIANI iuris epitomis depromſerint, quaedam ex iure novo de ſuo adiecerint eius libelli auctores. At nuſquam tamen tantam mihi barbariem in eo reperire videor, quan-

quanta in libris eorum, qui in Tribonianum quam maxime ſaeuiunt, vbique reperitur. Tenuis eſt ſtilus, qualis decet eius modi libellum, at maxima tamen ex parte purus et Latinus, et, quod maximi feceris, perſpicuus, ſaltim iis, qui Latinae linguae non plane ſunt ignari. Qui elegantius quid deſiderant, eos memores eſſe velim, nec Triboniani hoc fuiſſe conſilium, vt Romanae eloquentiae ſpecimen admiratione dignius ederet, nec eo illum vixiſſe ſaeculo, ex quo eius modi quid poſſis exſpectare. Vnum ſupereſt, in quo delicias quaerunt Tribonianomaſtiges. Eum enim aliquando male ratiocinari putant, veluti quando iuris ſcripti et non ſcripti originem ab inſtitutis duarum ciuitatum, Athenarum ſcilicet et Lacedaemoniorum, fluxiſſe, ait; §. 10. *Inſt. de iure nat. gent. et ciu.* quando argumentum ducit ab alienatione per teſtamentum ad manumiſſionem inter viuos; libertatemque contemplatione adoleſcentum manumittendorum vocat *rem inaeſtimabilem*; §. 7. *Inſt. quib. ex cauſſ. manum. non lic.* quando eamdem libertatem manumittendi morti proximis indulgendam putat, quae competit ſanis ac valentibus, §. *vn. Inſtit. de lege Fuſ. Can. toll.* et quae ſunt huius generis alia. Sed primum non ineptum eſt, ſi non cum Vinnio alienum ſenſum adfingas verbis ſiue Caii, ſiue Triboniani, ſed memor ſis eorum, quae ad Vinnivm pag. 26. ea de re notauimus. Argumentum ductum a teſtandi facultate itidem rectiſſime ſe habet: ſemper enim iureconſulti exiſtimarunt, ei, cui, quod plus eſt, licet, non debere, quod minus eſt, non licere, *l.* 21. *D. de reg. iur.* quamuis alia diſpectio ſit, an prudenter egerit Ivstinianvs, dum legem illam Aeliam Sentiam abrogavit? quae tamen quaeſtio ad Triboniani labores non videtur pertinere. Verum porro eſt, libertatem eſſe rem inaeſtimabilem ſeruo; nec tamen ideo male rationes ſubduxit Tribonianus, dum inde collegit iuuenibus non eſſe denegandam facultatem, eam ſeruo dandi. Quum enim ignominioſum quodammodo videretur, homini ingenuo ſanae mentis liberam rerum ſuarum adminiſtrationem non permitti, ac proinde ne curatores quidem adoleſcentibus, inuitis darentur: §. 2. *Inſt. de curat. l.* 13. *§.* 2. *D. de tut. et curat. dat. l.* 2. *§. penult.* et *vlt. D. qui pet. tut. et cur.* quanto durius erat, adoleſcenti, inprimis frugi, in eam bonorum partem non permitti arbitrium, quae quodammodo eſſet inaeſtimabilis, vt ne ſeruo quidem, optime de ſe merito, ſine multis ambagibus gratiam referre, nec, niſi conſequuto decreto, dicere poſſet cum Simone apud Terentivm *Andr. act. I. ſcen.* I. *v.* 10.

Feci,

Feci, e ſeruo vt eſſes libertus mihi,
Propterea, quod ſeruiebas liberaliter.
Quod habui, ſummum pretium, perſolui tibi.

Vbi itidem beneficium ſummum eſſe dicit, non ſibi, ſed ſeruo, cui οὐδὲν τιμιώτερον ἐλευθερίας eſſe ſolet. Denique quum ab alienatione inter viuos ſaepiſſime ad teſtamentifactionem argumentum ducant iureconſulti: cur IVSTINIANO id non licuiſſet? Male quidem haec collectio proceſſiſſet iis temporibus, quibus lex Fuſia Caninia adhuc neceſſaria erat; quia tum intereſſe videbatur rei publicae, ſeruos quam pauciſſimos manumitti, ne ciuitas impuriſſimis pileis pollueretur, maxime, quum domini, teſte DIONYSIO HALIC. *Lib. IIII. cap.* 28. ſibi maximam laudem poſt mortem conſequuturi viderentur, quorum lecticam maxima pileatorum turba proſequeretur, et in ſe ita natura comparatum ſit, vt facilius teſtamento manumittant homines, quam inter viuos. *l.* 4. *fin. D. de SC. Velleian.* At IVSTINIANI temporibus, quibus ſtolidam iſtam opinionem iam pridem exuerant homines, nec admodum intererat rei publicae, ſeruos quam pauciſſimos ad libertatem peruenire, nihil omnino obſtare videbatur, quo minus huius modi argumento vteretur IVSTINIANVS, qui, qua erat humanitate, libertatibus magis, quam ſeruituti, fauebat, nihilque magis optabat, quam vt ſummum hoc beneficium atque inaeſtimabile bonum cum pluribus ſiue manumiſſione inter viuos, ſiue per teſtamentum communicaretur.

Multa dicenda ſupereſſent contra illos, qui ius noſtrum ex parte iniuſtum, ex parte incertum eſſe, conqueruntur. Sed quum iam non liber, ſed praefatio, a nobis exigatur, et nos, haec inter perpetuas occupationes in chartam coniicientes, vehementer vrgeat bibliopola, vir integerrimus, vt demum finem huic prooemio, feruente iam foro, faciamus, denique hanc cauſſam iam iuſtis voluminibus egerint MAESTERTIVS, HVBERVS, et alii viri doctiſſimi: ad id potius venimus, cuius cauſſa tota haec qualiſcumque opera a nobis ſuſcepta eſt. Merito ſaeculo noſtro cum alia Dei munera, tum et illud maxime gratulamur, quod Corporis iuris non vna editio memoria noſtra prodiit, ſumtuſque haud exigui in id opus facti ſunt a bibliopolis celeberrimis. Vel id enim argumento eſt, nondum a tot ſaeculis exſoleuiſſe iuris prudentiae ſtudium, ſed in dies magis magiſque eflloreſcere, nec quidquam adhuc profeciſſe, qui illam, ſi res earum arbitrio ageretur, ex vniuerſa Germania proſcriptam, et ad vltimos Garaman-

tas relegatam vellent. Enimuero quum pleraeque, quas adhuc vidimus, praeſtantiſſimi operis editiones, vel grandioris ſtaturae ſint, quam quas commode ſecum ferre poſſint ſtudioſi, vel litteris tam minutis exſcriptae, vt iis non ſine oculorum moleſtia vterentur: bene de republica litteraria meriturus vir optimus, bibliopola Lipſienſis, de hac noua adornanda cogitauit, nullique labori ac ſumtui pepercit, vt et commoda mole, et charta munda, et litteris nitidiſſimis in lucem prodiret. Qua re eo maiorem ab omnibus gratiam iniit, quo rarius in tabernis noſtris librariis reperiuntur exemplaria editionis minoris, quae in Belgio excuſa, adhuc ſtudioſis in deliciis fuit. Quid praeterea in hac editione praeſtitum ſit, id quidem ſigillatim ediſſerere nequeo: ſancte tamen mihi adfirmatum eſt, et editiones emendatiſſimas ad manus fuiſſe, et in conſilium adhibitos viros doctos ac diligentes, qui cum ea in emendandis chartis cura verſati ſint, vt lectori optima quaeuis polliceri non dubitemus. Tuum iam erit, lector, frui his dapibus, ſimulque bene precari bibliopolae, qui tibi eas ſuo ſumtu adparauit. Ego vero Deum optimum maximum ſupplex veneror, vt quo magis his temporibus in foris gliſcit calumnia, eo magis in academiis iuris prudentia floreat, illaeque quotidie ex ſe emittant colonias doctorum virorum, qui incorrupta religione ius dicant, et multorum vitae, exiſtimationi, ac fortunis praeſidio, ac rei publicae vniuerſae, quam videbunt poſteri, inſigni ſint ornamento. *Halae ex muſeo, ipſis Nonis Maiis* 1735.

XI.

Digitized by Google

* * * * * * * * * * * *

XI.

DE SECTA TRIBONIANOMASTIGVM.

ESſe quamdam, vti ipſorum hominum, ita et opinionum ſucceſſionem, tam multis argumentis atque exemplis compertum eſt, vt nemo, niſi rerum omnium ignarus, dubitare ea de re poſſe videatur. Equidem de philoſophia hoc vulgo notum, omnibuſque perſpectum eſt, quum DIOGENES LAERTIVS non modo in ipſo pulcherrimi operis prooemio *(a)* τὰς τῆς φιλοσοφίας διαδοχὰς, ſeu *ſucceſſiones philoſophiae* veluti in nucleo exhibeat, verum etiam toto illo incomparabili libro omnem iſtam et philoſophorum et philoſophometum ſucceſſionem deſcribat quam adcuratiſſime. Idem vero et in ciuili illa ſapientia, quam iuris prudentiam vocant, obſeruabunt omnes, qui in iſtius hiſtoria non plane hoſpites ſunt. Ofilii enim ſententias opinioneſque Ateius Capito *(b)*, Trebatii Antiſtius Labeo ſequebatur, ac proinde hi duo primi veluti diuerſas ſectas faciebant, Ateii doctrinas propagantibus Maſſurio Sabino, C. Caſſio Longino, Caelio Sabino, Priſco Iauoleno, Aburnio Valente, et Saluio Iuliano, contra nihil reliqui facientibus Labeonis ſucceſſoribus, Nerua patre, Proculo, Nerua filio, Pegaſo, Celſo vtroque, et Neratio, vt praeceptoris ſui opiniones in ſcholis iuridicis, ipſoque foro et palatiis principum dominarentur. Quo factum etiam eſſe arbitramur, vt Pomponius tertiam *Enchiridii* ſui partem non *de vitis et ſcriptis ICtorum*, ſed *de ſucceſſione prudentum* inſcripſerit, oſtenſurus, vti videtur, eo libello, eam eſſe cum doctorum prope omnium, tum et ICtorum indolem, vt praeceptoribus, tamquam claudi pilae, inhaereant, eaque, quae ſemel ab iis veluti per manus tradita acceperint, ad poſteros tranſmittere, et aliis tantum non pro oraculis obtrudere, ſumma ope nitantur.

 Sed

(a) *Segment.* XIII.
(b) L. 2. §. 47. *D. de orig. iur.*

Sed haec quidem veterum ſectarum exempla iam non moramur. Cui enim non dictus Hylas? Et cui his noſtris temporibus ignota ſunt, quae de iſtis ICtorum ſectis paſſim commentati ſunt viri doctiſſimi, Iac. Cuiacius, Em. Merillius, Otto a Boekelen, Gottfr. Maſcouius, et alii complures? Nos, quum iam notiſſimo Io. Iac. Wissenbachii libello *de emblematibus Triboniani*, apud nos cum antidoto vir. clar. Io. Wybonis recuſo, quaedam praefari conſtituerimus, id potius obſeruamus, eamdem et nouiſſimis temporibus actam eſſe fabulam, et Wiſſenbachium certae ICtorum ſectae addictiſſimum, non alio conſilio eum librum adornaſſe, quam vt eam de Triboniani flagitiis opinionem, a praeceptoribus acceptam, ad poſteros propagaret, aliiſque, quoad eius fieri poſſet, illam redderet quamueroſimillimam. Eius vero ſectae originem atque incrementa quum vulgo non adeo nota ſint, paucis hic tradere neque infructuoſum erit, neque ab inſtituto noſtro alienum.

Ex quo Andreas Alciatvs, iunctis cum iuris prudentia elegantioribus litteris, et antiquitatum maxime adcuratiore notitia ſibi comparata, auditores ſuos, quos in Italia ac Gallia innumeros habuerat, ad nouum interpretandi genus traducere coeperat: praeclarum iſtud exemplum, tamquam ſignum aliquod ſublatum, adeo multos ad imitandam illam iura docendi rationem excitauerat, vt in Gallia fere vniuerſa viris doctis paullatim ſorderet Accurſiana illa illuuies, et plerique omnia critices et philologiae praeſidia ad enotandas leges adferrent. Id agentes fere omnes inciderunt in loca quaedam, quae a Triboniano vel mutata, vel interpolata eſſe animaduertebant, qualia tantum non omnes, quidam etiam paullo acerbius quam opus erat, notabant. Sane huius modi Triboniani emblemata, vel, vti Ant. Faber (*a*) ea adpellare ſolet, *Tribonianiſmos* paſſim obſeruarunt cum ipſe Alciatvs (*b*), tum Ant. Avgvstinvs (*c*), Iac. Cviacivs (*d*), Franciscvs Dvarenvs (*e*) et Baldvinvs (*f*), Emvndvs Merillivs (*g*) aliique, qui tum Gallicanas academias, et maxime Bituricenſem, doctrina ſua illuſtrabant viri doctiſſimi. Sed nullus horum ideo bellum indixit iuri Romano Iuſtinianeo, quod illi po-

(*a*) *Coniect. Lib. XII.* et XVI. et *de errorib. pragmaticor. decad. XXI. error. 7.*
(*b*) Ad L. 1. *D. de legat.* 1.
(*c*) *Emendat. Lib. III. cap. vlt.*
(*d*) *Obſeruation. Lib. XXI. cap. 26.* et *Lib. XXIII. cap. 12.*
(*e*) In L. 7. §. 2. *D. de pact.*
(*f*) *Praefat. Iuſtiniano* praemiſſa.
(*g*) *Obſeru. Lib. IIII. cap. 9.*

potius tanto plauſu docuerunt, vt eo tempore maximi concurſus fierent in Galliam, mirareturque Italia, tam breui tempore tantam factam eſſe rerum conuerſionem, vt, quum antea ad iuris prudentiae laudem ſufficere videretur, Bononiae, vel Pataui, vel Ticini prima iuris ſtipendia feciſſe, iam omnes certatim in Biturigum ciuitatem confluerent, petituri inde ſolidioris cultioriſque iuris prudentiae exemplum. Quum vero tum illuxiſſet Cuiacii ingenium, ſine exemplo maximum: fieri non potuit, quin tanti viri fama aliorum veluti luminibus officeret, ac proinde magna inter viros doctos συγχρόνως eſſet ſimultas, magna obtrectatio. Male ſane conueniebat Cuiacio cum Duareno, Hotomanno, Io. Roberto, Fornerio, aliiſque viris doctis, qui quum eius doctrinas, depromtaſque ex reconditis doctrinae theſauris obſeruationes paſſim carperent, viro meritorum in rem publicam litterariam maximorum ſibi conſcio adeo ſtomachum mouerunt, vt acrius iuſto eos inſectaretur, et eorum alios *ſcutica dignos*, *ſtultos*, *mendaces*, *caecos*, *caliginoſos*, alios *tritapoſtatas*, *ſanctimonialium confeſſores*, *temulentos*, *turbulentos*, *lutulentos* vocaret, alios denique aliis exciperet conuiciis, quin et anagrammatibus, paranomaſiis, aliiſque verborum figuris in quoſdam luderet, et IOANNEM ROBERTVM tranſpoſitis litteris *ſero in orbe natum* (*a*) GVIL. FORNERIVM, defuncta ex ſpecie PAVLLI ICti (*b*) denominatione, *fornacarium*, *qui obdormiuit ad fornacem* (*c*), IOANNEM BODINVM *Andium ſine bono* (*d*) adpellaret. Iam quidem hanc animi intemperiem ne in viro quidem doctiſſimo laudaueris, optandumque eſſet, vt ille ab his conuiciis abſtinuiſſet: et viro alioquin optimo humaniſſimoque bilem in naſum exciuerat incredibilis aduerſariorum improbitas, qui non tam Cuiacium petebant, quam ipſas eius ſcholas, et quum inſignem, quo Cuiacium omnes proſequebantur, plauſum ferre non poſſent, de eius fama quauis occaſione detrahere ſtudebant. EMVNDVS ſane MERILLIVS (*e*), qui ne ipſe quidem pepercit Cuiacio, huius tamen eius aduerſariorum nequitiae pertaeſus: *plures*, inquit, *e ſchola Cuiacius habuit aemulos et obtrectatores*, *e Biturigis*, Franciſcum Duarenum, *Aureliae* Ioannem Robertum, *in Germania* Franciſcum Hotomannum *et* Hugonem Donellum, *quum academia Biturigum exceſſiſſent: qui Cuiacii famam increbeſcentem prae in-*

(*a*) *Obſeruat. Lib. XV. cap.* 23.
(*b*) L. 27. §. 9. D. *ad leg. Aquil.*
(*c*) *Obſeruat. Lib. VIIII. cap.* 37.
(*d*) *Obſeruat. Lib. XVIII. cap.* 38.
(*e*) *Diſſ. ad Variant. Cuiac. cap.* 8. *pag.* 8.

inuidia ferre non poterant. Οὐδὲ κορυδαλλὶς ἄνευ λόφου, οὐδὲ Ὀριβάσιος ἄνευ φθόνου, *non eſt alauda ſine criſta: non eſt Oribaſius ſine inuidia, ait* Eunapius *in Oribaſio ex paroemia. Sed et viuo Cuiacio ſtudioſi quidam, qui ſub eo profecerant, ſcriptis praeceptoris ſui aduerſati ſunt, vt* Henricus *a* Suerin, Antonius Faber, Marquardus Freherus, *et alii, de quibus queritur* (*a*)*: ſunt huic* [Ioanni Roberto] *ſimiles hodie multi altelli mei, quibus ſingulis reponam in tempore, quod debeo. Toti ii ſunt dies totas in legendis noſtris, nec ex alio iecore ſapiunt, et, quod mordeant, inueſtigant, vbique tranſuerſa mente, nihil tamen, quod imitentur bene.* At vero qui cum iis conflictantur ingeniis, quae tantam exiſtimationis acceſſionem ſibi futuram credunt, quantum aliorum famae detrahunt: iis profecto difficile eſt, ſatyram non ſcribere, et fucos iſtos ac crabrones abigere ſine impetu quodam: vt mirandum non eſſe videatur, et Cuiacio, quamuis humaniſſimo, aliquid tamen humani accidiſſe.

At inter iſtos Cuiacii aduerſarios, quamuis odio in virum doctiſſimum pares, magnam tamen diſſenſionem, magna ſententiarum diuortia deprehendes. Plerique eorum ius Romanum a Cuiacii emendationibus, in quibus aliquando iuſto audacior videbatur, vindicandum exiſtimabant, in quo praecipue Io. Roberti induſtria verſabatur, quamuis par illud male compoſitum, et quidem Cuiacius caedendo, Robertus vapulando, ſermonem de ſe hominibus daret. Verum Franciſcus Hotomannus, Franciſcus Balduinus, et Antonius Faber, alia plane via adorti Cuiacium, non ſe eum facilius debellaturum ſperabant, quam ſi in ipſum ius Romanum arma conuerterent, et Cuiacium in iure incerto, male compilato, et plane inutili interpretando exercere ingenium, oſtenderent. Quem enim ſtudioſorum in addiſcendo iure Romano bonas horas perditurum, aut Cuiacio, id tanto cum ſtrepitu docenti, operam daturum credibile erat, ſi totam illam artem et abſonam, et in vita ciuili plane infructuoſam eſſe demonſtraſſent. Hinc omnem viri iſti docti laborem in eo poſitum habebant, vt ius ciuile reprehenderent, nihil in illo ſanum, nihil integrum, ſed omnia ſceleſta Triboniani manu peſſime corrupta ac deprauata, innumeriſque antinomiis inquinata, quin a rerum publicarum hodiernarum ſtatu ac conditione alieniſſima eſſe, viris doctis perſuaderent. Et Antonius quidem Faber quantum calamo ſuo aduerſus ius ciuile indulſerit, argumento ſunt eius libri *Coniecturarum*,

(*a*) *Obſeruat. Lib. XVI. cap.* 29.

Digitized by Google

rarum, et quae *Rationalia* et *de erroribus pragmaticorum* inſcripſit. Nec ignotus eſt Franciſci Balduini *Iuſtinianus*, cuius in praefatione omnes eloquentiae ſuae, qua abundabat, opes in exagitando iure Iuſtinianeo et Triboniano accuſando conſumſit. At ferocior his Franciſcus Hotomannus, ad cuius acroaſes, quum Argentorati, Coloniae Allobrogum, et Baſileae doceret, plures iuuenes confluebant, nihil faciebat reliqui, vt conceptam de iuris Romani praeſtantia opinionem ex eorum animis euelleret, eaque in re eo plures inuenit conſentientes, quo maiore excellebat facundia, et quo minus ei quiſquam dicendo reſiſtere poſſe videbatur. Hinc auctor eſt Petrvs Nevelletvs Doschivs (*a*), qui Hotomannum vnice admiratur, eum *de tollendis* in primis *Triboniani ſalebris, vti ipſe vocitare ſolitus ſit*, fuiſſe ſollicitum, et *Digeſta, quae indigeſta ille iudicauit, Caeſarumque conſtitutiones non leui manu verſaſſe.* Et paucis interiectis, vbi in eius Antitribonianum incidit, de eo libro ita pergit (*b*): *quin et ante multo, quum optimo et ſapientiſſimo viro doleret, tantum temporis tam inutiliter a iuuentute in ſcholis iuris publicis impendi, videretque, aliam plane eſſe Romanarum legum, aliam regni huius rationem, et vtramque tamen errore noxio confundi; ſcripto breui, ſed valido, erroris huius publici admonuit, ne deinceps iuuentutem noſtram poeniteret longi, ſed infructuoſi in re non ita neceſſaria, laboris. Libello nomen* Tribonianiſmus, *in eo* ἀπειρίαν *et imperitiam Triboniani, iuris Romani varias in contrarium variis temporibus mutationes, eiuſque in omnibus partibus ambages, et varietate ſcripturae temporumque, interpretum ſpinas tricaſque, et, quae aliae labes, propoſuerat, et euidentiſſime, non eſſe illud ius ad Galliae mores valde adcommodatum, oſtenderat, et peritorum exemplo medicorum, aliam longe breuiorem iuris docendi diſcendique viam vſibus noſtris commonſtrauerat.* Non viderat Neuelletus hunc libellum, cuius nec titulum nec ſummam ſatis adcurate expreſſit. Addit enim ſtatim: *ac ſcriptum iſtud Soloni Galliarum, Hoſpitalio, lectum et probatum, cur lucem hactenus non viderit, in ambiguo eſt, niſi per huius ſeculi mores, quo maxime ſalutaria quaeque maxime diſplicent, quo nec vitia iam, nec vitiorum remedia pati poſſumus, factum eſt, vt quae boni publici, quam priuati, in profeſſione ſua commodi amantior hic noſter conſcripſerit, poſt mortem demum ſuam legi voluerit.* Sed prodiit demum libellus Gallice ſcriptus vicennio fere poſt auctoris exceſſum, anno 1609. eumque deinde, viſum

(*a*) In *Vita Franciſci Hotomanni* apud Leickher. in *Vitis ICtorum, pag.* 234.

(*b*) *Ibid. pag.* 236.

ſum in Friderici Lindenbrogii bibliotheca, neſcio quis Latinitate ſatis lutulenta donatum recuſum dedit Hamburgi a. 1647. a quo tempore et a Georgio Beyero, et a Chriſtiano Gottfr. Hoffmanno repetita eſt libelli, ad explodendum ius Romanum vnice comparati, editio. Addubitarunt initio viri docti, an vere hic libellus a Franciſco Hotomanno profectus ſit. Neque enim ſibi perſuadere quiſquam poterat, tantam in ICtum cadere imprudentiam, vt ipſe vineta ſua caedere, artemque, quam profiteretur, e re publica proſcribere conaretur (*a*). At euellit eorum animis hunc ſcrupulum IOANNES filius, qui *epiſtola* ad Nic. Brulartum Sillerium (*b*) hunc libellum patri diſerte vindicat. Et aliunde conſtat, hanc fabulam, auctore Hotomanno, dediſſe MICHAELEM HOSPITALIVM, qui in eo totus erat, vt corpori Iuſtinianeo exſilium in comitiis Molinenſibus, anno 1566. habitis, ſciſceret, regnique ordines eo oratione ſua adduceret, vt cum rege ſuo de nouo ſelectiorum legum corpore concinnando cogitarent (*c*). Itaque tam certum videtur, quam quod certiſſimum, et ſcriptum hunc libellum eſſe a Franciſco Hotomanno, et eo conſilio ſcriptum, vt et Hoſpitalio placerent, quas feciſſet fabulas, et eadem opera aegre faceret Cuiacio aliiſque, qui tum ad illuſtrandum ius Iuſtinianeum omnem operam atque induſtriam ſuam in Gallia conferebant.

Erat tum Hotomanni ea fama ac celebritas, vt ad eius ſcholas maximus vndique concurſus fieret, adeoque ei non deerat occaſio, ſuam hanc de iure Iuſtinianeo ſententiam auditoribus quamplurimis inſtillandi. *Odium* enim, inquit IOSEPH. AVREL. A IANVARIO, *quo in Tribonianum ferebatur, numquam exuit Hotomannus, et in hac re publica illum exagitare omni vel improbo tentabat conatu. Conueniebat quotidie et domi, et in foro, vt ſibi viſum eſt opportunius, vetuſtos illos ICtos, ingentia Romanae olim ornamenta rei publicae, qui ante Auguſti imperium, aut paullo poſt, floruere. Hos eloquentia comtiſſima, qua pollebat plurimum, quamque a Tullio, ſibi familiariſſimo, exhauſerat vberrime, hortabatur, arcebat, impellebatque, vt poenas ſumerent de Triboniano, homine nequiſſimo, qui, quidquid ab ipſis fuerat profectum ingenio, induſtria elaboratum, improbe auſus eſſet orbi ſubtrahere, et poſteris furari.* Qua quidem fabula, ad Luciani exemplum efficta, nihil aliud innuere voluiſſe videtur

(*a*) IOSEPH. AVREL. A IANVARIO in *Republ. ICtor. pag.* 416. *edit. Mencken.*

(*b*) Praemiſſ. *Comment. ad tit.* D. *qui teſtam. fac. poſſ. Tom. II. oper.*

(*c*) THVAN. *Hiſtor.* Lib. XXXVIII. *pag.* 359.

tur vir doctiſſimus, quam ſerio et omni animi contentione id egiſſe Hotomannum, vt omnes, quibuſcum verſabatur, quotidie, inſigni illo, quod ipſe aduerſus Tribonianum conceperat, odio imbueret. At neſcio tamen, an magis idoneum quemquam reperire potuiſſet, qui eam ſententiam propagaret, quam HERMANNVM VVLTEIVM, qui poſteaquam et Heidelbergae et Marburgi Cattorum per omnes honeſtioris litteraturae partes viuidam circumtulerat indolem, nihil prius, nihilque antiquius habuit, quam vt Coloniam Allobrogum excurreret, ibique Hotomannum audiret, iura ſuo more non ſine plauſu interpretantem. Ea de re vir clariſſimus, qui nuper vitam Hermanni illius Vulteii luculenta commentatione illuſtrauit, IO. PHILIPPVS KVCHENBECKERVS (*a*) ita loquitur: *quum vero tot diuerſiſſimas, et ſaepius ſibi inuicem contrarias in iuris prudentia animaduerteret ſententias: non abs re futurum credidit, ſi ad illas diſſoluendas aliorum etiam illuſtrium virorum effata in auxilium vocaret, probe gnarus, Vlyſſeam ſapientiam non in vnius Ithacae finibus conquiri. Neque a propoſito ſibi ſcopo vlla ratione abduci potuit* Vulteius *noſter, ſed relictis patriis Laribus anno* 1576. *Geneuam ſine mora abiit. Euaſerat huc ex laniena Pariſienſi cum* Enimundo Bonifidio *lumen illud Galliae* Franciſcus Hotomanus, *cuius viſendi et adloquendi deſiderio nimium quantum flagrabat.* Neque indocilem diſcipulum in Vulteio inuenit Hotomannus, qui, tametſi magnopere ſibi caueret, ne eadem libertate, qua vſus fuerat Hotomannus, Tribonianum in ſcriptis ſuis vellicaret, ſimilia tamen auditoribus principia inculcare non deſinebat, immo et in *prolegomenis de ſtudio iuris, Iuris prudentiae Romanae* praemiſſis (*b*), quid de vniuerſo Triboniani labore ſentiret, non poterat ipſe diſſimulare. Sed adcuratius fortaſſis de Vulteii ſententia iudicare liceret, ſi ad manus eſſent NIC. VIGELII *Examen ICtorum*, aliaque, quae ad controuerſiam illam, quae inter Vigelium et Hermannum Vulteium circa annum 1593. interceſſerat, pertinent, acta ad manum eſſent (*c*). Quum enim illa adeo veluti in neruum eruperet, vt et Vigelius, de academia Marburgenſi optime meritus, officio publico priuaretur, et typographo Baſileenſi irrogaretur mulcta, et IOANNES NIELLIVS, Veſalienſis, qui Vigelio, optimo ſeni, patrocinatus fuerat, primum relegatione, tum octiduano carcere dignus haberetur (*d*): vix dubito, quin

 lis

(*a*) *Vit. Vulteii, pag.* 42.
(*b*) KVCHENBECK. *ibid. pag.* 32.
(*c*) KVCHENBECK. *ibid. pag.* 86.
(*d*) KVCHENBECK. *ibid. pag.* 92. *ſequ.*

lis illa ad ipſam Vulteii doctrinam docendique rationem pertinuerit, quam ferre non potuerat Vigelius, quamuis et ipſe, ceu ex illius libris patet, in Iuſtiniani methodo permulta deſideraret.

Vulteium praeceptorem Marburgi ab anno 1581. habuit ANTONIVS CONR. FIL. MATTHAEVS, qui poſtea tum Herbornae et Marburgi, tum Groningae ius ciuile publice docuit, et primus eam de Triboniani flagitiis ſententiam intulit in Belgium, multoque apertius et maiore cum adparatu, quam vel Vulteius, vel ipſe Hotomannus, propugnauit. Argumento eſſe poſſunt cum alii eius libri, quorum recenſum e *Vitis profeſſorum Groningenſium* dedit PAVLLVS TREHERVS (*a*), tum maxime *Collegia iuris ſex*, edita Groningae 1638. quorum primo ipſe ita praefatus eſt (*b*): *reprehendes, quod in quibuſdam notaui iura, notaui ICtos, notaui imperatorem Iuſtinianum. Non moror. Nihil eorum a me factum eſſe praeter rationem et auctoritatem, ipſae diſputationes loquuntur. Qui me in his refutare conati ſunt, quam inde reportarunt laudem? Non aliam, quam vt habiti ſint indoctiores.* Nec minus huc pertinent, quae *praefatione alteri Inſtitutionum collegio* (*c*) praemiſſa profitetur, vbi ſe ſimul doctorum virorum, inprimis Ronchegalli, Connani, Raeuardi, Contii, Viglii, Hotomanni, Weſenbecii, Budaei, Cuiacii, Alciati, Charondae, Longoualli, et Baronis conquiſitis vndique ſuffragiis tuetur. Et ſane id huic viro otium, id negotium, is labor, ea quies, in eo vigiliae, in eo ſomnus quoque reponebatur, vt ceu ipſe in poſteriore illa praefatione loquitur, *et antinomias iuris oſtenderet, et Tribonianum, compoſitorem iuris, reprehenderet, et aliquando nec a iure ipſo, quin improbaret hoc, ſibi temperaret.* Hinc in primo ſtatim collegio, quod *fundamentum iuris* vocat, *Diſp. II.* agit de Inſtitutionum iuris materie et methodo, et naeuis in vtroque, *Diſp. III.* de tribus Inſtitutionum iuris naeuis, *Diſp. IIII.* et ſequentibus de antinomiis iuris, *Diſp. VII.* de iis, in quibus ius ciuile a lege Dei, ab honeſtate, et a ratione deflectit, *Diſp. VIII.* de iis, in quibus ICti ſibi non conſtant, *Diſp. VIIII.* de iuris capitibus non admodum inter ſe cohaerentibus, *Diſp. X.* de otioſis et inertibus, quibus ICti vtuntur, rationibus, *Diſp. XI.* et ſequ. de vitioſis eorum definitionibus et diuiſionibus, *Diſp. XIIII.* et ſequ. de non mouendis, ſed diſtinguendis terminis iuris, *Diſp. XVII.*

(*a*) *Theatr. viror. eruditor. pag.* 1079.
(*b*) *Pag.* 4.
(*c*) *Pag.* 3.

Digitized by Google

XVII. de lege et vſu inter ſe pugnantibus. Quibus quidem fundamentis, quae vocat, omnia deinde ſuperſtruxit, quae ſcripſit de iure, vt vere dicere liceat, hunc Antonium Matthaei primum Hotomanni ſectam data opera propagaſſe, nihilque feciſſe reliqui, vt et ipſe bellum aduerſus Tribonianum perpetuum gereret, et, tamquam Hamilcar ille Afer, et filium eiuſdem nominis, et alios, eodem internecino imbueret odio, eoſque, ne vmquam cum exſecrando illo capite in gratiam redirent, impelleret.

Inter hos primum ſibi locum iure meritoque depoſcit Io. Iacob. Wissenbachivs, cuius ex adfinitate auunculum Antonium Matthaeum fuiſſe, tradit Vlricvs Hvbervs (*a*). Hic ad interiorem admiſſus Matthaei conſuetudinem, *eius familiari et efficaciſſima inſtitutione*, vti ait Huberus, *perinde quadriennio tanto cum fructu vtebatur, vt anno tertio eximium ingenii foetum in lucem ediderit. Is fuit liber, cui nomen fecit* Emblemata Triboniani, *quo eleganti artificio ex variis auctoribus ea loca collegit et illuſtrauit, quae compilatores Pandectarum reſponſis veterum ex nouis conſtitutionibus adiecerant et aptauerant. Tunc primum palam fecit, ſe exactae iuris Romani peritiae iunxiſſe multam hiſtoriae, antiquitatis, et philologiae Graecae atque Latinae cognitionem, adeoque ſe plane ad academicam inſtitutionem formatum eſſe.* Merito dubites, an haec ex animi ſententia ſcripſerit laudatiſſimus Huberus, quo nemo ab inſano illo antinomias et Tribonianiſmos venandi ſtudio magis vmquam abhorruit. Sed dediſſe id videtur pietati in praeceptorem, vt eum libellum ſaltim ab ingenio atque artificio laudaret, quem ipſe Wiſſenbachius tamquam filiolam exoſculabatur, vtpote quo primum rei publicae litterariae innotuerat, Spartamque nactus erat in illuſtri Franequerana, quam deinde ad mortem vſque, id eſt, ad annum 1668. illuſtrauit. Paucis enim interiectis, quid ipſe de illo Wiſſenbachii ſtudio ſentiat, ſatis perſpicue oſtendit, dum ait: *vt moribus, ita opinionibus iuris conſtans, et ſui per omnia ſimilis fuit, iis, quae ſemel acceperat, praeciſe inhaerens. Inter quae multa fuere ſingularia ex inſtitutione Antonii Matthaei, qui gaudebat recedere a vulgo, hauſta, et ſemper animoſe a noſtro defenſa, cuius generis inter alia fuit crebra cum Iuſtiniano et amanuenſibus eius de antinomiis, aliiſque maleficiis, expoſtulatio.* Ita Wiſſenbachius, quae ipſe ab Antonio Matthaeo, hic a Vulteio, Vulteius ab Hotomanno quaſi per manus tradita acceperat, ad

(*a*) In *Vita Io. Iac. Wiſſenbachii*, praemiſſa huius *Commentario ad Inſtitutiones.*

Digitized by Google

ad poſteros hoc libello propagare ſtuduit, tantumque eo labore dedit ſtrepitum, vt ex eo tempore fuerint innumeri, qui coeptam ab eo telam pertexere, et in indagandis Triboniani flagitiis exercere ingenium, ſumma ope niterentur.

Equidem quantum detrimenti inde capiat iuris prudentiae ſtudium, ſi in contemtum adducantur libri iuris, nihilque in iis rectum, nihil ſanum atque integrum eſſe, quotidie inculcetur adoleſcentibus, neminem eſſe arbitramur, quin intelligat. Et ſunt tamen, qui ea in re neruum atque artus ſapientiae poſitos credunt, ſibique tanto magis videntur ſapere, quanto minus ſapuiſſe Tribonianum aliis perſuadeant. Quemadmodum enim olim de Homeromaſtige illo Zoilo obſeruatum eſt, eum Homero id debuiſſe, vt poſteris innoteſceret, ac proinde eleganter, vt ſolet, cecinit OVIDIVS (*a*):

Ingenium magni detrectat liuor Homeri,
Quisquis es, ex illo, Zoile, nomen habes.

Ita illi ſe putant immortales laudes conſequuturos, ſi dente Theonino ſaeuiant in Iuſtinianum, eiuſque amicum, Tribonianum, et vtrumque male meritum eſſe de iuris prudentia, exemplis quam plurimis oſtenderent. At ſordere prudentioribus noſtra aetate coepit hoc Cynicum pus atque venenum, et quamuis viri docti ingenue fateantur, Tribonianum fuiſſe hominem, ab eoque nihil humani alienum eſſe exiſtiment: religioni tamen ſibi ducunt, tam male ominari de tot viris illius aeui doctiſſimis, vt eos data opera veterum ICtorum libros corrumpere atque interpolare voluiſſe putent. Neſcio, an ea in re quisquam induſtriam ſuperarit aeui noſtri Papiniani, CORNELII A BYNKERSHOEK (*b*), qui, quum animaduerteret, non tam late tum patuiſſe Wiſſenbachii eruditionem, quum hunc libellum ederet, vt omnes interpretum loculos potuiſſet excutere, et in rem ſuam vertere, non tantum ex interpretibus iuris, ſed et ex ipſis grammaticis, locis fugitiuis, tot emblemata, a Wiſſenbachio praetermiſſa, collegit, eaque non ſine iniuria Triboniano imputari coepit oſtendere, vt facile ſpiſſum librum ea de re edere potuiſſet. Sed noluit in hoc muſtaceo laureolam quaerere vir, grauioribus diſtractus negotiis, eiuſque mutati conſilii rationes grauiſſimas reddidit in praefatione nouis *Obſeruationum iuris*

(*a*) *Remed. amor. v.* 365.
(*b*) *Praefat. Obſeruation. iuris nouar.* anno 1733. editarum.

iuris ciuilis ante biennium editarum libris praemiſſa. Ne tamen nullum ex incredibili iſta induſtria fructum caperent poſteri: ſaltim *ἀποσπασμάτια* pulcherrimi operis exſtare voluit in obſeruationibus iſtis doctiſſimis, quibus permulta, ob quae Triboniano atrociſſima dica ſcribitur, tam ſolide profligauit, vt cauſſam peroraſſe videatur. Enimuero ipſe vir doctiſſimus IOANNIS WYBONIS in eluendis his maculis induſtriam in eadem praefatione mirifice commendat, de illaque ita iudicat: *laudo conſilium viri conſultiſſimi*, Ioannes Wybo, *amici et popularis mei, qui quum anno* 1729. *ICtorum ordini adſcriberetur, Diſſertatione inaugurali, Vltraiecti habita, cauſſam Triboniani egit aduerſus eum libellum, quem primus edidit* Io. Iac. Wiſſenbachius, *et* Emblemata Triboniani *inſcripſit.* Quum itaque in eo eſſet vir optimus, Henricus Zopfius, qui bibliopolio orphanotrophei cum magna prudentiae atque induſtriae laude praeeſt, vt Wiſſenbachii libellum typis de nouo exſcriberet, is, qui huius editionis curam ſuſcepit, ei auctor fuit, vt ei ſociam daret iſtam Ioannis Wybonis diſſertationem, vt adoleſcentes, hoc veluti antidoto praemuniti, ipſum Wiſſenbachium tanto minore cum periculo, et fructu eo vberiore, legerent. Rogatus itaque per epiſtolam vir conſultiſſimus, vt id fieri pateretur, non modo adnuit, verum vltro ſibi eum laborem indixit, vt diſſertationem illam retexeret, et nouis hinc inde acceſſionibus locupletaret, vt iam pro diſſertatione academica iuſtus fere libellus *ἀντιῤῥητικὸς* prodeat. Iam non eſt, quod tibi libellum commendem, cuius vtilitatem vnus quiſque facile perſpiciet. Docebit te Wiſſenbachius, quid in vniuerſa illa iuris collectione, quam Triboniano debemus, viri docti deſiderent. At et clariſſimus Wybo docebit, quid alii viri erudititiſſimi pro Triboniano, eiuſque opere, dicere ſoleant, quibuſque argumentis vtantur ad abſtergendos naeuos, quos tanto verborum adparatu illi exaggerant. Animaduertes legendo vtrumque, aliquando et viros doctiſſimos, odio vel amore in tranſuerſum actos, nodum in ſcirpo quaerere, magnoque conatu maximas agere nugas. Denique et mirum hominum in iudicando ſtuporem vel hoc maxime exemplo intelliges, quod eo opuſculo Wiſſenbachius ſibi viam paraſſe dicatur ad famam, quum, iudice ampliſſimo Bynkershoekio (a), *nihil quidquam ibi videatur praeſtitiſſe, quam quod, vt eſt in prouerbio, hircum mulgentibus cribrum ſuppoſuerit. Exhibuit enim ſeſquicentum fere emblemata, ſed ex aliis maxi-*

(a) *Praefat. ead.*

mam partem deſcripta, quae enim ex ſuo ipſius ingenio profecta ſunt, vix numerum faciunt. Saepe etiam ei libello inſernit πάρεργα, ἔργῳ μείζονα, vt ſolent, qui primum quid ſcriptitant, eruditionis oſtentandae gratia, ſed et ea πάρεργα non minus aliis auctoribus debentur, quam ipſa emblemata, vt obſeruabis, ſi vel eos ipſos locos excutias, quos ipſe adducit. Probo tamen, quod plerumque auctores ſuos laudauerit, quamuis non ſemper primum emblematis auctorem, ſed vel ſecundum, vel tertium: verum non probo, quod aliquando nomina auctorum ſuppreſſerit, iiſdem tamen ſeruatis rationibus, quin iiſdem quoque verbis, quibus illi emblemata defendunt. Nihil hoc viri doctiſſimi iudicio verius, nihil grauius: et tamen ille libellus viro ad maiora nitenti inſigni adiumento fuit, et vel maxime impuliſſe dicitur illuſtriſſimos Friſiae ordines, vt ei lautis ſatis conditionibus docendi munus in academia Franequerana offerrent. Ita nonnumquam vtilius eſt nouaturientibus ingeniis, παράδοξα ſcribere, quam vera, quum mundus veluti iam ſenio deſipiens, veterumque pertaeſus, non niſi noua circumſpiciat, iiſque non minus oblectetur, quam ſenes, qui ſibi, dum noui quid rumor nunciat, ipſi poſteritati intereſſe videntur. Sed haec quidem de vtroque libello dicto ſufficiant. Nos, vti editori, et laudato Zopfio, publice hic gratias agimus, quod in recudendis libellis nec operae, nec ſumtibus pepercerint: ita te, lector beneuole, certiorem facimus, breui eodem typorum ac chartae nitore ſeſe commendaturum, quod nunc ſub prae-lo ſudat, IACOBI CVIACII opus *Obſeruationum iuris ciuilis* incomparabile, quod tibi exhibebitur multo elegantius emendatiuſque, quam adhuc vmquam vel in Cuiacii operibus, vel ſeorſum, prodiit. Adeo feruet apud nos ſtudium bonos libros, qui paene in tabernis diſparuerunt, in vitam veluti reuocandi, facilioremque ſtudioſae iuuentuti reddendi ſolidiorem iuris prudentiam. Eam vero felicitatem vt nobis propriam ac perpetuam eſſe iubeat ſummum, quod omnia moderatur, Numen, ex animo precor. *Halae III. Non. Octobr. 1735.*

XII.

Digitized by Google

* * * * * * * * * * * *

XII.

DE IVRIS PRVDENTIA HEVREMATICA.

APud LVCIANVM *in dialogis marinis* (*a*), Iupiter, redditurus rationem, cur tres deas pulcherrimas, quibus Eris aemulationem iniecerat, ad Paridem, Idaeum iuuenem, tamquam ad iudicem competentem, ablegarit: *αὐτὸς μὲν*, inquit, *ὀ κρινῶ περὶ τούτου· ἄπιτε δὲ εἰς τὴν Ἴδην παρὰ τὸν Πριάμου παῖδα, ὃς οἶδέ τε διαγνῶναι τὴν καλλίονα, φιλόκαλος ὤν, καὶ οὐκ ἂν ἐκεῖνος κρίναι κακῶς*: *Ipſe quidem non feram iudicium de hoc: ſed in Idam ad Priami filium abite, qui et diſcernere nouit, quaenam formoſior ſit, vtpote elegantiae ſtudioſus et ipſe, et non facile, talis quum ſit, iudicauerit male.* Quae quidem verba non alio videntur pertinere, quam vt intelligamus, non poſſe de rei pulchritudine ac praeſtantia quemquam alium, niſi artificem, et qui in ea re contemplanda efficiendaque totus ſit, Ioue aequo iudicare. Ideo enim de Paride hanc ſpem concepiſſe Iupiter fingitur, eum dearum illarum pulcherrimam facile inuenturum, quod ipſe non modo formae dignitate omnibus aliis antecellat, ſed et *φιλόκαλος*, pulchritudiniſque conſeruandae tam ſtudioſus ſit, vt eum recte adloquutus Hector apud HOMERVM.

> *Δύσπαρι, εἶδος ἄριστε, γυναιμανὲς ἠπεροπευτά.*
> *Male Paris, forma optime, mulieroſe, impoſtor,* (*b*),

idemque paucis interiectis ei (*c*) exprobrare non dubitarit *κίθαριν, τά τε δῶρα Ἀφροδίτης, τήν τε κόμην τό τε εἶδος*; *citharam, donaque Veneris, et comam formamque*, tamquam quibus ſolis aliis praeſtare ſtudeat Paris iſte *φιλόκαλος*. Talem nimirum eſſe oportebat

(*a*) *Tom. IIII. pag. 29.*
(*b*) *Iliad. Lib. III. v. 39.*
(*c*) *Ibid. v. 54.*

tebat ex Iouis ſententia, qui de dearum inter ſe de forma certantium, pulchritudine, recte et vellet, et poſſet omnino, iudicare.

Enimuero, ſi dicendum, quod res eſt, non adeo difficile videri potuit hoc iudicium, quod non tam ad mentem rationemque, quam ad ipſos oculos pertinuit, cuiuſque rationem non aliam quis a iudice expectare potuit, quam quod oculis eius vna ex his viſa ſit pulcherrima. Quare in eodem dialogo (*a*) Galenae Nereidi, de iudicii iſtius exitu ſollicitae, praedicit Panopa: *Ἤδη σοι φημί, οὐκ ἄλλη κρατήσει, τῆς Ἀφροδίτης ἀγωνιζομένης, ἢν μή τι πάνυ ὁ διαιτητὴς ἀμβλυώττῃ: at iam nunc tibi adfirmo, quod nulla alia vincet, veniente in certamen Venere, niſi arbiter ipſe omnino caecutiat.*

Haec cur mihi, calamum iam arripienti, in mentem venerint, paucis accipe. Solet iis, qui praefationes aliorum operibus praemittere iubentur, id plerumque negotii dari, vt non tantum operis pulchritudinem, vtilitatem, ac praeſtantiam collaudent, mercique iſti veluti hederam ſuſpendant, ſed et cum aliis eiuſdem argumenti libris, ſi fieri poſſit, comparent, denique id opus aliis omnibus eius generis longe eſſe praeferendum, oſtendant, idemque ſaltim faciant, quod feciſſe aiunt Paridem, qui inter pulcherrimas omnes vni tamen Veneri laudem pulchritudinis, dato pomo, attribuit. At periculoſae res plena aleae videri poſſet, talem ferre ſententiam, cum maxima inuidia coniunctam. Neque enim oculorum hoc iudicium eſt, ſed mentis eiuſque facultatis, quae rem illam omnem peruideat, quam tamen vix in alio reperias, quam qui ipſe in opere eiuſmodi, de quo dicturus eſt ſententiam, perficiendo, eximium praeſtare poſſit artificem, vt recte ſcripſiſſe videatur PLINIVS iunior (*b*): *vti de pictore, ſculptore, fictore, niſi artificem iudicare: ita, niſi ſapientem, non poſſe perſpicere ſapientem.*

Quae quum ita ſint, rogatus ego a bibliopola, viro integerrimo, vt SAM. STRYKII *Cautelis contractuum*, (ita enim librum inſcribere, illuſtri auctori placuit,) aliquid praefarer, diu profecto hanc Spartam refugi, tum pudore ſuffuſus, quod veluti iudicis partes de opere incomparabilis praeceptoris mihi deferri viderentur, tum veritus inuidiam, edoctuſque experientia, alios ſibi plerumque tantumdem laudis exiſtimare detractum, quantum in alium conferri animaduertunt. Atta-

(*a*) *Ibid. p. 29.*
(*b*) *Lib. I. epiſt.* 10.

Attamen quum veluti per conuicium a me efflagitari hanc praefationem intelligerem: paullo adcuratius, et adhibita in conſilium ratione, expendere mecum coepi, primum; non id a me exigi, vt vni alicui doctrinae palmam, tamquam illud Eridos pomum, adiudicem, alioſque praeiudicio meo damnem: deinde, non eſſe adeo multos, qui in hoc argumento ita exercuerint ingenium, vt vel perſpicuitate atque ordine, vel rerum varietate, vel ipſa ſoliditate doctrinarum, cum STRYKIO, ſi viuerent, in certamen vellent venire: denique, ſi quis me, vti olim praetor arbitros, ſententiam dicere cogeret (*a*), non difficilius futurum eſſe iudicium, veniente in certamen STRYKIO, quam illud Paridis, τῆς Ἀφροδίτης ἀγωνιζομένης. Iampridem enim honorum omnium calculum tulit vir ille doctiſſimus, qui, dum rebus humanis interfuit, tamquam Germaniae noſtrae PAPINIANVS, ſcholas omnes, in quibus primario docendi munere functus eſt, et almam in primis Fridericianam, ad ſummam celebritatem euexit: ex cuius auditorio, tamquam ex equo Troiano, prodierunt ICti innumeri, qui ſummorum principum palatia, curias, fora, et academias diutiſſime illuſtrarunt, et ex parte hodie quoque illuſtrant: qui denique doctrinarum ſoliditate, argumentorum, quibus vtebatur, robore id conſequutus eſt, vt, quemadmodum olim ex lege VALENTINIANI et THEODOSII (*b*), litigante vtroque totidem veterum iureconſultorum teſtimonia adnumerante, is demum victor foro excedebat, cuius ex partibus excelſiſſimi ingenii vir, PAPINIANVS, ſtabat, ita in foris noſtris haud parum ad victoriam momenti in auctoritate STRYKII poſitum eſſe videatur. Quanti porro viri laudatiſſimi opera, ex quo in lucem eorum vnumquodque prodiit, fecerit res publica litteraria, vel id profecto indicio eſt, quod de iis argumentis, quae ipſe occupauit, (occupauit autem ſelectiſſima, et ad vſum forenſem vel maxime comparata) vix quiſquam aliquid commentari auſus ſit, quaſi verecundia quaedam rohibuerit omnes, quo minus actum agerent, et poſt hunc Homerum, quod eſt in prouerbio, ſcriberent Iliadem. Quod quum commune ſit doctorum omnium de STRYKIO, eiuſque operibus, iudicium: facile intellexi, nec difficile fore, laudare laudatiſſimum virum, et mihi magis eſſe verendum, ne infantia mea aliquid de eius laudibus detriuiſſe, quam ne virum numquam ſatis laudatum laudibus immodicis extuliſſe videar. Denique ipſam pietatem, qua Manes prae-

(*a*) *L.* 15. *D. de recept. arbitr.*
(*b*) *L. vn. C. Th. de reſponſ. prudent.*

ceptoris venerandi proſequor, me ſatis excuſaturam, ſperabam, ſi et hoc exſtaret grati, memoriſque tot beneficiorum, animi monimentum. Verum enim vero quum vino vendibili nihil opus ſit hedera, et iam olim officio illo, eruditionem ac virtutes viri incomparabilis laudibus pro virili ornandi, mihi videar defunctus: nihil addere conſtitui de STRYKII laudibus, ſed de ipſa iuris prudentiae parte, quam ille, hoc, aliiſque ſimilibus operibus illuſtrare conatus eſt, id eſt, *de iuris prudentia heurematica* quaedam, prout illa calamum ſubierint, differere decreui, maxime quum non adeo vulgare ſit hoc argumentum, et plures, quibus alioquin in iure noſtro nihil incompertum eſt, qualis fuerit illa veterum iureconſultorum diſciplina, ſcire ſe iuxta cum ignariſſimis, fateantur.

ARISTOTELES (*a*), philoſophus in his rebus acutiſſimus, prudentiam περὶ πόλιν, vti vocat, vel ciuilem, duorum generum eſſe, ait, quorum alterum, ἀρχιτεκτονικὸν, in legibus ſapienter ferendis conſiſtere, ac proinde et νομοθετικὸν ſeu *legiſlatorium* vocari poſſe ſtatuit; alterum, quod in ſingularibus verſetur, πολιτικῦ, ſeu *ciuilis* nomine deſignat. Hanc porro prudentiam modo in *agendo*, modo in *conſulendo* conſiſtere obſeruat, ac proinde illam πρακτικὴν, vel, vt alibi loquitur, δικαςικὴν, *iudicialem*; hanc ϐυλευτικὴν, ſeu *conſultatricem* adpellitat. Addit philoſophus, hanc illa priorem; illam huius finem ac veluti ſcopum eſſe. Τὸ γὰρ ψήφισμα πρακτὸν, ὡς τὸ ἔχατον, *id enim, quod decretum ſit, cadere ſub actionem, tamquam vltimum*: vel, vti rem eleganter expreſſit SALLVSTIVS (*b*), *prius, quam incipias*, CONSVLTO: *vbi conſulueris, mature facto opus eſſe: ita vtrumque, per ſe indigens, alterum alterius auxilio egere.*

Quod vero de omni prudentia praeclare tradidit philoſophus, idem et de nobiliſſima eius parte, quam *iuris prudentiam* vocamus, veriſſimum eſt, quae et ipſa vel ad leges prudenter ferendas, vel ad deliberandum de negotiis futuris, dextre et ſine detrimento explicandis, vel ad ius perſequendum reddendumque pertinet, ac proinde in *legiſlatoriam, conſultatricem*, et *iudicialem* recte diſpeſcitur, ceu poſt alios oſtendit doctiſſimus THOMASIVS, (*c*) qui, quum priores illas partes, quantumuis neceſſarias, in academiis fere pro derelictis ac depoſitis haberi, animaduerteret, pulcherrimum ceperat conſilium, illas ad certas regulas

(*a*) *Ethic. ad Nicomach. Lib. VI. cap.* 8.
(*b*) *Catilin. cap.* 1.
(*c*) *Iurisprud. diuin. Lib. I. cap.* 1. §. 157.

regulas] reuocandi. Quod etiam, editis quibuſdam ſpeciminibus, prudenter eſt exſequutus, vt merito mireris, defuiſſe ab eo tempore, quos tam praeclarum exemplum excitaret ad idem conandum, viamque ex ſemita, quam primus muniuit vir doctiſſimus, faciendam.

Iam porro iuris prudentiae illius συλλυτικῆς, vel *conſultatricis*, pars haud poſtrema eſt ἑυρηματική, ſeu *heurematica*, quam iureconſulti, tum libera adhuc re publica, tum ſub imperatoribus mira excoluerunt induſtria, et tamquam partem ſuae artis nobiliſſimam, atque a vulgi cognitione remotiorem, magis magiſque perpolire ſtuduerunt. Eo vero vocabulo veteres intelligebant facultatem, nimium iuris ciuilis rigorem, inuentis quibuſdam effugiis, euitandi, vel ius illud ſubtilius ſine cauillatione inflectendi ad aequitatem, ac denique eas in negotiis omnibus inueniendi cautiones, quibus ciues ab ingenioſa aliorum improbitate ac calumnia tuti praeſtentur. Quamuis enim HENR. BRENKMANNVS in commentario, quo MODESTINI *Heurematica*, vel eorum potius reliquias, illuſtrauit (*a*), doctiſſimo, prius tantum iſtud iureconſulti officium, quod in emolliendo iuris ciuilis rigore poſitum erat, definitione ſua exprimendum putauerit: tamen et poſterius non poſtremam fuiſſe partem iuris prudentiae *heurematicae*, et ipſe vir doctiſſimus agnoſcit (*b*) et ex fragmentis, quae illuſtrat, MODESTINI perſpicue poteſt demonſtrari. Pleraque enim non tam ad iuris ciuilis rigorem aequitate temperandum, quam ad negotia ciuilia caute explicanda pertinent: quum iam, quo pacto pupillo caute ſubſtituendum ſit, oſtendat (*c*), iam rationem oſtendat, conditionem libertatis legato adſcriptam detrahendi (*d*), iam conſilium det heredi fiduciario, vt coactus potius, quam ſua ſponte, hereditatem adeat reſtituatque (*e*), quae ſane aliaeque cautiones non tam iuris rigori, quam aliorum calumniae, oppoſitae eſſe videntur a MODESTINO. Quamobrem finem, qui illi, hunc adornanti libellum ob oculos fuit, ita recte expreſſit IAC. CVIACIVS (*f*): MODESTINI *eurematica conſilia et cautiones ſunt, a Modeſtino excogitatae, rei iuriſque cuique ſui tuendi cauſſa, quod ſermo is, quo libro de eurematicis vtitur, ſatis indicat. Modo enim ait:* CONSVLENDVM EST (*g*), *modo* SVASERIM (*h*), *modo* OPTIMVM FACTVM EST (*i*).

Aa 2 Sed

(*a*) *Diatr. de eurematicis, cap. I. §. 3. pag. 9.*
(*b*) *Ibid. §. 6. n. 4. pag. 15.*
(*c*) *L. 4. D. de vulg. et pupill. ſubſtit.*
(*d*) *L. 53. D. de condit. et demonſtr.*
(*e*) *L. 45. D. ad SC. Trebell.*
(*f*) *Obſeru. Lib. XII. cap. 32.*
(*g*) *L. 58. D. ſolut. matrim.*
(*h*) *L. 45. D. ad SC. Trebell.*
(*i*) *L. 9. D. de ſuſp. tutor.*

Digitized by Google

Sed et EMVNDVS MERILLIVS (*a*), qui et ipſe pleraque MODESTINI fragmenta illuſtrauit, de libri iſtius fine ac ſcopo ita diſſerit: MODESTINVS *inter alios librum inſcripſerat de eurematicis, id eſt, inuentis, ſiue conſiliis, quae Modeſtinus inuenerat, vt facilius aut* TVTIVS *negotia explicari poſſent*, id quod deinde vir doctiſſimus exemplis compluribus toto illo obſeruationum capite demonſtrat. Nec puto, Io. BERTRANDVM (*b*) aliter fuiſſe iudicaturum, ſcripturumque, *libello iſto conſilia cautioneſque contra iuris ſubtilitatem fuiſſe propoſita*, ſi in rem praeſentem venire, ipſaque MODESTINI fragmenta paullo adcuratius expendere voluiſſet. Quamuis enim id de quibuſdam huius libelli fragmentis concedi poſſit: tamen idem nec de pleriſque, nec de omnibus, cum BERTRANDO poteſt adfirmari.

Ex his vero, quae de definitione iuris prudentiae *heurematicae*, diximus, facile vnuſquiſque intelligit, duas fuiſſe eius diſciplinae poſitiones, ac veluti ſumma capita, quorum altero *remedia* et *conſilia* aduerſus iuris ciuilis rigorem ac ſubtilitatem; altero *cautiones*, in explicandis negotiis ciuilibus obſeruandae, comprehendebantur. Vtrumque vero, quum mentis acumen et naturalem in reperiendis, quae factu optima ſint, ſollertiam celeritatemque ingenii requirat, non commodiore vocabulo, quam εὑρηματικῶν, exprimi poſſe videbatur, ἀπὸ τοῦ ἰχνεύειν, quod grammatici a canibus, olfactu ferarum veſtigia perſequentibus, quos Graeci ἰχνευτὰς vocabant, tranſlatum eſſe, monent. Inde enim eximia facultate inueniendi id, quod e re ſit, praediti εὑρετικοὶ, ipſaque conſilia, vel callida commenta εὑρήματα adpellantur. SVIDAS (*c*): Εὕρημα ἐπίτευγμα, βούλευμα, id eſt, vti KVSTERVS vertit, *inuentum, commentum, conſilium.* Et paucis interiectis: Εὑρήματα ὁμοίως ἐπιτηδεύματα, βουλεύματα, *ſtudia, conſilia, commenta.* Pro callide ſane excogitato conſilio, ipſo SVIDA teſte, accepit XENOPHON (*d*), apud quem Tiſſaphernes: ἐπεὶ εἶδον ὑμᾶς εἰς πολλὰ κακὰ καὶ ἀμήχανα πεπτωκότας, ΕΥΡΗΜΑ ἐποιησάμην, ὅπως δυναίμην παρὰ βασιλέως αἰτήσασθαι, δοῦναι μοι ἀποσῶσαι εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑμᾶς: *poſtquam vos in multas et magnas difficultates incidiſſe video: commentus ſum rationem, qua a rege impetrarem, vt mihi permitteret, vos ſalvos in Graeciam reducere.* Elegans ergo inprimis eſt hoc vocabulum, dignumque MODESTINI ingenio, qui quum ſolus poſt PAPINIANVM (*e*) tanta Graecae linguae

(*a*) *Obſ. Lib. VII. cap.* 34.
(*b*) *De iuriſperit. Lib. I. cap.* 32.
(*c*) *In* εὕρημα *pag.* 905. *Tom. I. edit.* KVSTERI.
(*d*) *Expedit. Cyri, Lib. II. cap.* 3. §. 11.
(*e*) EVER. OTTO *Papin. cap.* 4. §. 2.

guae peritia fuerit, vt libellum iuridicum *de excuſationibus* ea lingua ſcriberet, licet *difficulter iura Romana Graece conuerti, ipſe fateretur* (*a*), eo facilius vocabulum iſtud Graecum elegantiſſimum reperit, quo nobilem hanc vtiliſſimamque iuris prudentiae partem inſigniret.

Sed vt a vocabulo ad rem ipſam, tamquam e diuerticulo in viam, redeamus, *primum* *εὑρηματικῶν* caput in *remediis* et *conſiliis*, aduerſus iuris ciuilis rigorem ac ſubtilitates nimias inuentis, conſtitiſſe, praediximus. Nam ita comparatum tunc erat ius ciuile, certis formulis regulisque circumſcriptum, vt de eo recte vſurpare poſſes illud comici (*b*): *ſummum ius eſſe ſummam malitiam.* Ea, quae ad mores et vitam mortalium pertinent, non ita veluti in puncto conſiſtunt, vt non aliquam admittant latitudinem, et vel vna, quae in factum incidit, circumſtantia rem ipſam non plane mutaſſe videatur. Dum igitur Romani omnia ad certas regulas reuocabant: fieri non poterat, quin aliquando inciderent caſus, vbi regulae inhaereri, ſalua aequitate, non poſſet, atque adeo idem contingeret, quod dixit MENANDER (*c*):

Οἱ δ᾽ ἐρῶν τὺς νόμυς
Λίαν ἀκριβῶς, συκοφάντης φαίνεται:

Nimis qui inhaeret legibus,
Parum quidem a calumniante diſcrepat.

Ne igitur hoc accideret frequentius, non modo praetores, teſte VLPIANO (*d*), id ſibi negotii datum credebant, *vt ius ciuile adiuuarent, ſupplerent, corrigerent, propter vtilitatem publicam:* ſed et iureconſulti eos in hoc aequitatis ſtudio imitabantur ſtrenue, quin eo maiorem ſibi laudem peperiſſe videbantur, quo magis ingenio valerent in iure ſtricto commentis quibuſdam, ſeu *εὑρήμασιν*, emolliendo. Ideo ſane incredibilem ciuium ſuorum plauſum tulit C. AQVILLIVS GALLVS, quem aequalis eius, CICERO (*e*), modo *hominem prudentiſſimum*, modo *acutum et exercitatum* (*f*), adpellitat, eo, *quod eius prudentiam populus Romanus in* CAVENDO, *non in decipiendo, perſpexiſſet, iſque iuris ciuilis rationem nunquam ab aequitate ſeiunxiſſet.* Ceterum quatuor potiſſimum modis ius ad aequitatem inflectere ſtudebant iureconſulti. Vel

 enim.

(*a*) *L. 1. D. de excuſat.*
(*b*) TERENT. *Heaut. act. IIII. ſcen. 5. v. 48.*
(*c*) *Apud* STOBAEVM, *Sermon.* 145.
(*d*) *L. 7. §. 1. D. de iuſt. et iur.*
(*e*) *Pro A. Caecin. cap.* 23.
(*f*) *Idem in Bruto, cap.* 42.

enim *colore* quodam inuento, vel excogitata *fictione*, vel nouis *formulis* conceptis, vel dato *conſilio*, euitabant iuris ciuilis rigorem, hominibuſque oſtendebant, quid factu opus eſſet, ne in leges, tamquam in laqueos, inciderent.

Primum aliquando colore quodam vtebantur ad ſummum ius aequitate temperandum, id eſt, titulo quodam honeſto, quem interpretationi ſuae praetexebant, ne tam euertere leges, quam eas facto adplicare, viderentur. Huius rei vt exempla quaedam pauca e multis, quae in iure noſtro paſſim occurrunt, ſeligamus: neminem ignorare putamus, quam miſera Romae fuerit liberorum, quos pater exheredes etiam innocentes ſcripſerat, conditio. Quamuis enim nihil egiſſent contra pietatem: quamuis ipſa infantia eos ab omni ingrati animi ſuſpicione abſolueret: quamuis denique res ipſa oſtenderet, patrem ſaeuo illo codice *maligne de ſanguine ſuo intuliſſe iudicium, nouercalibus delinimentis inſtigationibuſque corruptum* (*a*): nullum tamen iis, tam inſigni adfectis iniuria, praeſidium erat vel in legibus, vel in praetoris edicto, ad quod alioquin, tamquam ad ſacram anchoram, confugiebant, quicumque non malitia aut culpa ſua, ſed legum ſeueritate, ſe circumſcriptos eſſe conquerebantur. Inexorabiles hic erant leges, quia verbis his legis duodecim tabularum: VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO, latiſſima poteſtas tributa videbatur, non modo heredes ſcribendi, et legata libertateſque dandi, et tutelas conſtituendi (*b*), verum etiam exheredandi, nec abſurdum videri poterat, parentibus licere liberos exheredare, quum *et occidere poſſent* (*c*). Neque in praetoris religione ac benignitate, quam non temere quiſquam ſibi alias clauſam ſentiebat, aliquid ſpei erat exheredatis, quum, teſte VLPIANO (*d*), *non putauerit praetor exheredatione notatos et remotos ad contra tabulas bonorum poſſeſſionem admittendos*, adeoque procul dubio alucinatus ſit PETR. PITHOEVS (*e*), dum ex praetoris edicto arceſſendam eſſe querelam inofficioſi teſtamenti, contendit. At iureconſulti facile reperiebant *colorem*, quo tabulae, tam improbe et contra officium pietatis ſcriptae, reſcinderentur, ſaluo iure ciuili, dum prae ſe ferebant, *non* videri *ſanae mentis fuiſſe parentes, quum teſtamentum ordinarent: non, quaſi vere furioſi fuiſſent, ſed recte quidem feciſſent teſtamentum, non autem ex officio pietatis* (*f*). Ex quo facile patet,

(*a*) *L. 4. D. de inoffic. teſtam.*
(*b*) *L. 120. D. de verb. ſignif.*
(*c*) *L. 11. fin. D. de liber. et poſtum.*
(*d*) *L. 8. pr. D. de bonor. poſſeſſ. contr. tab.*
(*e*) *Ad Pariat. legum Moſ. et Rom. tit. 16. §. 3.*
(*f*) *Pr. Inſt. de, inoff. teſtam.*

patet, inter iureconſultorum ἰυρήμασι fuiſſe etiam querelam inofficioſi, cuius de origine tam operoſe inter ſe diſputarunt iureconſulti doctiſſimi. Similis paene eſt color, quo vſus ANTISTIVS LABEO occaſionem dedit, vſuras ſaltim in bonae fidei contractibus ob moram debitoris admittendi, quum eas non admitteret ius ciuile, cuius hanc regulam tradit POMPONIVS (*a*): *vſura, quia in fructu non eſt, non eſt ex ipſo corpore, ſed ex alia cauſſa, id eſt*, NOVA OBLIGATIONE, ſeu ſtipulatione, qua ſibi de hoc lucro diſertis verbis proſpexerit creditor. At primus LABEO, acerrimi ingenii maximaeque auctoritatis iureconſultus, inuento colore, ſocium ſocio vſuras ex mora debere ſtatuit, non tamquam vſuras, *ſed quod* ſocii interſit, ſocium moram non adhibuiſſe (*b*). Qui color vbi ſemel in contractu ſocietatis valuit, adeo reliquis iureconſultis placuit, vt in aliis quoque bonae fidei iudiciis vſuras ob moram deberi adfirmarent, donec principum, et maxime ANTONINI PII conſtitutionibus generatim caueretur, vt creditor vſuras in omnibus bonae fidei iudiciis, ob ſolam moram, palam et ſine colore, officio iudicis conſequeretur, ceu praeclare obſeruauit GER. NOODTIVS (*c*). Talibus coloribus frequenter in iure noſtro vſos eſſe veteres iureconſultos animaduertimus, per eoſque nihil aliud intelligimus, quam titulos, qui praetexuntur actionibus, alias iure ciuili non competentibus, vel, vti eleganter vocat QVINCTILIANVS (*d*), *falſas expoſitiones, quas tuetur dicentis ingenium.* vt iam non addamus., quae de huius modi coloribus monuit ὁ πάνυ GROTIVS (*e*).

Ex hoc vero ſimul intelligitur, quomodo a *colore* differat fictio, qua non minus ſaepe vtebantur iureconſulti ad rigorem iuris ciuilis aequitate temperandum: quare nos in ea alterum ἰυρηματικῶν genus conſiſtere obſeruauimus. Nam *color* rem nouo nomine, nouoque velut χήματι induit, idque nomen rei conuenire, ex ipſo effecto oſtenditur. Sic iureconſulti, exheredationem liberorum innocentium furorem eſſe, contendebant, idque a ſe iure fieri, probabant ab effectu, quia ille parens naturam ipſam odio habuiſſe videatur: id quod

Non ſani eſſe hominis, non ſanus iuret Oreſtes.

Πῶς γὰρ ὐκ ἔϛιν εἰπεῖν μανίαν τὸ χαλεπαίνειν οὕτως κατὰ τῆς φύσεως;

qui

(*a*) *L. 121. D. de verb. ſignific.*
(*b*) *L. 60. pr. D. pro ſoc.*
(*c*) *De foenor. et vſur. Lib. III. cap. 6.*
(*d*) *Inſt. Orat. Lib. IIII. cap. 2.*
(*e*) *Flor. ſparſ. ad L. hoc colore. D. de inoff. teſtam. pag. 137.*

qui furorem non dicamus, ita naturae ſuccenſere? (*a*) At fictio ponit, aliquid factum eſſe, quod factum non eſt, vel non factum, quod factum eſt tamen. Ita fingitur, illum rem in bonis habere, qui actionem habet ad eam adipiſcendam (*b*). Fingitur contra, eum non cepiſſe, qui rem mox alii ſit reſtituturus (*c*). Fingitur, res illas interiiſſe, quae non in rerum natura, ſed in commercio, eſſe deſierunt (*d*): at contra res quaedam exſtinctae ſaluae exiſtimantur fictione iuris, veluti res fungibiles, abſumtae a quaſi uſufructuario, praeſtita cautione, quam quaſi vſufructuariam ſolemus vocare (*e*). Nec diſpare fictione dotis cauſſa perpetua eſſe creditur, quum tamen fungi ea deſinat, ſoluto matrimonio (*f*). Quis porro ignorat, heredem, quandocumque adeat hereditatem, fingi heredem exſtitiſſe a tempore mortis teſtatoris, adeoque per fictionem hanc aditionem hereditatis retrotrahi ad mortis tempus (*g*)? Quin poſtrema haec fictio, vti eleganter docuit ANT. DADINVS ALTESERRA (*h*), tam veluti foecunda eſt, vt plures alias pepererit, veluti, quod ſeruus hereditarius ante aditam hereditatem ſtipulari fingitur heredi futuro (*i*): quod heredis familia funeſta facta intelligitur, a tempore mortis, licet interiecto demum tempore hereditatem adquiſiuerit (*k*): quod coepta a defuncto vſucapio poteſt ante aditam hereditatem adimpleri, ac proinde tempus poſt mortem teſtatoris, quo nemo poſſedit, heredi prodeſt ad implendam vſucapionem (*l*). Sed plura iam non addimus, quae iura noſtra ſanciunt de retrotrahenda legati agnitione vel repudiatione, de retrotrahendo iure adcreſcendi, denique de conditionibus caſualibus retrotrahendis: quas fictiones omnes ex iſta fictione, tamquam ex fonte, promanare, nemo non animaduertit. Talia innumera inexhauſtus iuris noſtri theſaurus complectitur, quae ad emolliendum iuris ciuilis rigorem pertinere, adeoque partem non minimam conſtituere iuris prudentiae heurematicae recte vidit laudatiſſimus ALTESERRA (*m*), qui initio ſtatim pulcherrimi operis de fictionibus iuris

(*a*) *Gloſſa Baſilic. Lib. XXXVIIII. tit. 1.*
(*b*) *L. 52. D. de adquir. rer. domin. L. 15. D. de reg. iur.*
(*c*) *L. 16. §. vlt. D. de SC. Trebell.*
(*d*) *L. 63. §. vlt. D. pro ſoc.*
(*e*) *L. 1. et L. 2. D. de vſufr. ear. rer. §. 2. Inſt. de vſufr.*
(*f*) *L. 1. D. de iure dot.*
(*g*) *L. 54. D. de adqu. hered.*
(*h*) *De fict. iur. tract. IIII. cap. 2. pag. 143.*
(*i*) *L. 28. §. vlt. D. de ſtipulat. ſeruor.*
(*k*) *Dict. L. 28. §. vlt. D. de ſtipulat. ſeruor.*
(*l*) *L. 31. §. 5. D. de vſucap. L. 40. et L. 44. §. 3. D. eod.*
(*m*) *Ibid. Tract. I. cap. 1.*

Digitized by Google

iuris cauſſam earum oſtenſurus: *etſi*, inquit, *fictiones videantur abhorrentes a iure, quod eſt ars aequi et boni, cuius obiectum eſt ſtudium veritatis, et fictiones, tamquam legum praeſtigiae et laruae veritatis deteſtandae ſint, quum iuris prudentia ſit vera, non fucata et ſimulata philoſophia: infinitae tamen propemodum fictiones iure ciuili introductae ſunt optimo conſilio, vt* PER EAS PERVENIATVR AD IVS et AEQVVM, *non diſpari arte a nautica, quo auerſi tendunt ad portum. Fictiones ſcilicet ſunt eximii colores, quibus veritas fucata non corrumpitur, ſed potius illuminatur.* Et alio loco (*a*): *ius ciuile gaudet fictionibus: tot enim paſſim fictiones occurrunt in iure ciuili, vt eas in hoc iure, tamquam in ſuo regno, verſari dicendum ſit, nec illas explodere poſſis, quin pulcherrimam partem iuris ciuilis e medio tollas: nec fictiones in iure vituperandae, quae dolo carent, et in quibus conſiſtit oeconomia iuris, vti fraudem. ſi abſit dolus, non eſſe fraudem,* ἀλλ' οἰκονομίαν τινὰ ἢ σοφίαν, *ait Chryſoſtomus.* Denique in epiſtola, qua praeſtantiſſimum librum Guillelmo de Lamoignon, Senatus Pariſienſis principi, conſecrauit, rem omnem ita eloquitur: *quid aliud iſtae fictiones, quam iuris remedia, et iuris prudentiam* εὑρήματα, *quibus difficiliores caſus expediuntur, et aureae claues, quibus iuris prudentiae ſecreta aperiuntur? Fictiones doli et fraudis expertes, non tam artis, quam oeconomiae iuris, vincula ſunt, quae totius iuris compagem continent.* Addimus et CVIACII (*b*) teſtimonium, quod non minus ad rem facit, et tum finem illarum fictionum, tum earum vtilitatem neceſſitatemque, luculenter explicat. *Confirmat ea lex*, ait vir doctus, *teſtamenta eo colore, hocue inducto figmento, quaſi retro fuerit mortuus momento captiuitatis, qui mortuus eſt in captiuitate, atque ita tempus captiuitatis ex die, quo captus teſtator eſt, morti eius lex Cornelia iungit, vt ait L. 44. §. 7. D. de vſurp. et vſuc. Confirmatione et* FICTIONE *perſpicua opus fuit, quia* SVMMO IVRE *captiuitas teſtatorum irrita teſtamenta facit. Fictiones multae ſunt in iure et legibus, et fictitiae etiam rationes multae, quas introduci oportuit, et admitti, rerum, vt ratio et aequitas poſtulat, expediendarum gratia.*

Praeter *colores* et *fictiones* prudentes noſtri, qui iuris prudentiae *heurematicae* illuſtrandae animum adpulerunt, ſaepenumero etiam excogitarunt *formulas* quaſdam, tanta ingenii ſollertia conceptas, vt, quae iure ſtricto fieri non poterant, his tamen adhibitis formulis, recte fierent.

(*a*) *Ibid. Tract. I. cap. 3. pag. 8.*

(*b*) *Praelect. in Iuliani Digeſta, Lib. XXXXI. pag. 195. Tomo VI. Opp. edit. Neapol.*

fierent. Equidem negari non poteſt, permultos tum fuiſſe, qui huius modi verborum conceptiones, tamquam horribile ſecretum, iactantes, proiiciebant ampullas et ſeſquipedalia verba, quum tamen, conſiderata paullo adcuratius, aeque inania eſſent, ac illa, de quibus poeta *(a)*:

Nil intra eſt oleam, nil extra eſt in nuce duri.

Quos quidem leguleios, magno hiatu neſcio quid magni atque eximii minantes, CICERO *(b)* lepide vocat *cantores formularum*, *ſyllabarumque aucupes.* At tanto praeclarius de ciuibus ſuis mereri videbantur, qui tales formulas felici excogitabant ingenio, quibus corrigeretur ius iuſto rigidius, negotiaque, alias inutilia iure ſummo futura, ſuſtinerentur. Quo in numero fuit C. AQVILLIVS GALLVS, in hoc iuris prudentiae genere omnium exercitatiſſimus, qui facultate illa concipiendi formulas incredibilem ſibi laudem peperit. Vt enim iam praetermittamus formulam de dolo malo, *malitiarum omnium*, ex CICERONIS *(c)* ſententia, *euerriculum*, quam non tamquam iuris conſultus, ſed tamquam praetor, propoſuit: quis, quaeſo, ignorat ſtipulationem vel acceptilationem illam, quae ab Aquillio illo nobile ac perpetuum nomen accepit? Nimirum ita comparatum erat ius ciuile, vt acceptilatione non alia obligatio tolli poſſet, quam quae eſſet verbis contracta *(d)*, quod nihil eſſe videretur tam naturale, quam eodem modo quidque diſſolui, quo eſſet colligatum *(e)*. Si quis ergo obligationem, re, litteris, vel conſenſu contractam, acceptilatione ipſo iure ſublatam credebat: is opinione ſua fallebatur quam maxime, quum acceptilatio illa nihilo eſſet efficacior, quam pactum nudum. Quid vero hic C. AQVILLIVS? Hic formula ingenioſe concepta id conſequutus eſt, vt, quaelibet obligatio, etiam quae verbis non capit ſubſtantiam, primum novari, et in verborum obligationem transfundi, ac deinde perimi poſſet acceptilatione *(f)*. Quae ſtipulationis Aquillianae formula, in Inſtitutionibus aeque, ac Pandectis obuia, tam in vulgus nota eſt, vt illi immorari propemodum pudeat. Eamdem ingenii alacritatem prodidit inuenta formula, qua poſtumi nepotes, non obſtantibus viuis parentibus, inſtitui poſſint *(g)*, quae tanti viſa eſt illius aeui prudentibus, vt et poſtumos illos, quaſi qui fortunas ſuas debeant Aquillio, *Aquillianos* vocarent, et auctores eſſent procul

dubio

(a) HORAT. *Lib. II. epiſt. 1. v. 31.*
(b) *De orat. Lib. I. cap. 55.*
(c) *De nat. deor. Lib. III. cap. 30.*
(d) *L. 8. §. 3. D. de acceptil.*
(e) *L. 35. D. de reg. iur.*
(f) *L. 18. §. 1. D. de acceptil.*
(g) *L. 29. D. de liber. et poſtum.*

dubio magiſtratibus, vt tam prudenter concepta formula lege Iunia Velleia confirmaretur (*a*). Caue tamen exiſtimes, ſolum iſtum Aqvillivm in hoc muſtaceo laureolam quaeſiuiſſe. Fuerunt et alii, qui ſimilibus inuentis formulis nobilem illam artem heurematicam locupletiorem reddere conarentur, quamuis non eadem vſi felicitate, ac Aquillius, vt εὑρήματα iſta illis prodeſſent ad immortalitatem. Numquam profecto ſatis laudari poteſt *clauſula codicillaris*, quae non modo iureconſultis, verum etiam tabellionibus, tam nota eſt, ac ſui cuique digiti. Illa vero nihil aliud eſt, quam formula, qua teſtamentum, alias inutile futurum, eatenus ſuſtinetur, vt ſi codicilli ad inſtar ſit, heres inſtitutus deſtinatam ſibi hereditatem, tamquam fideicommiſſum, ab heredibus legitimis conſequatur. Eam vero procul dubio veteri alicui iureconſulto, cuius nomen deleuit obliuio, debemus, vt illam inter εὑρηματικὰ iure quodam ſuo retulerit laudatus Brenkmannvs (*b*). Immo, ne quis dubitare poſſit, quin maximi veteribus viſa ſit haec pars ſapientiae ciuilis, id addimus, fuiſſe ex iureconſultorum numero, qui vnam alteramque formulam iuſtis libris illuſtrarent. Inter Caii ſaltim ſcripta μονόβιβλα fuit liber *de formula hypothecaria* (*c*), de qua etiam Aelivm Marcianvm (*d*), et Ivlivm Pavllvm (*e*) libros edidiſſe ſingulares, novimus: quemadmodum eiuſdem Pavlli, veterum iureconſultorum πολυγραφωτάτου, libellus *de conceptione formularum* inter cetera ingenii eius monimenta extitit (*f*). Quae opuſcula ſi aetatem tuliſſent, totam iuris prudentiae heurematicae partem, quae eſt de formulis, mirifice eſſent illuſtratura.

Poſtremo ad genus illud εὑρηματικῶν, quo ii, qui negotium ciuile qualecumque ſuſcipere vellent, a iuris ciuilis rigore nimio tuti praeſtabantur, pertinent varia *conſilia* ſaluberrima, non illa quidem, aliorum calumniis atque improbitati oppoſita, quae ad poſteriorem huius diſciplinae partem pertinent, ſed quibus modum rationemque effugiendi ſummi iuris rigorem ciuibus praemonſtrarent. Quoties enim lex paullo durior atque iniquior eſſe videbatur: toties iureconſulti, qui aequitatem a iure ſeiungendam haud putabant, ſoli litterae inhaerebant, fierique aliquid ſuadebant, quod legi κατὰ τὸ ῥητὸν non repugnaret, et agen-

 tes

(*a*) *L. 2. D. de vulg. et pupil. ſubſtit.*

(*b*) *Heuremat. cap. 12. §. 18. n. 4. pag. 281.*

(*c*) *L. 4. et L. 14. D. de pign. L. 2. L. 3. D. quae res pign. vel hypoth. L. 4. D. de fid. inſtr.*

(*d*) *L. 17. L. 19. L. 33. D. de pign. act. L. 5. L. 11. L. 15. L. 10. D. de pign. et hypoth.*

(*e*) *Index Florent. ſub Paullo.*

(*f*) *L. 20. D. de except.*

Digitized by Google

tes tamen tutos praeſtaret a ſententia legis aliquando iniquiſſima. Vt hoc etiam exemplis quibuſdam illuſtremus, SC. Velleianum mulieres pro aliis intercedere non patiebatur, adeoque ne pro ſeruis quidem ſuis, quum tamen tunc magis ſuo nomine contrahere, quam pro aliis intercedere viderentur. Auctor ergo creditoribus eſt MODESTINVS (*a*), vt potius dominae iuſſu credant, quam eiuſdem fideiuſſione freti: ita enim eſſe futurum, vt domina actione honoraria, *quod iuſſu*, teneatur, quum alioquin fideiubenti in mundo futura ſit SCti Velleiani exceptio. Quum deinde in ancipiti periculo verſarentur, qui hereditatem, ex fideicommiſſo reſtituendam, adibant, eo, quod ſiue ex SCto Trebelliano reſtituentes, quartam non caperent, ſiue ex Pegaſſiano, omnibus actionibus conuenirentur: MODESTINVS (*b*) rogato reſtituere hereditatem, et quartam adſpernanti ſuadet, vt ſuſpectam dicat hereditatem, et potius a praetore coactus reſtituat, quam ſe ſua ſponte ad fidum obſequium precibus defuncti praebendum procliuem eſſe oſtendat. Ita enim futurum eſſe ſpondet, vt ex SCto Trebelliano reſtituere videatur, et expoſito hereditario metu vniuerſae actiones in eum, qui recipit hereditatem, transferantur. Quandoquidem porro heres ſub conditione non faciendi inſtitutus, vel is, cui legatum ſub tali conditione relictum erat, nihil viuus conſequi poſſet, ab herede vero, vel contra heredem, nulla actio inchoari poſſe videretur (*c*): Q. MVCIVS SCAEVOLA, qua erat in cauendo ſollertia, inuenit cautionem illam vtiliſſimam, quae ab auctore *Mucianae* nomen perpetuum retinuit (*d*), praeclare enucleatam a iureconſulto celeberrimo, FRANC. BALDVINO (*e*). Poſſent fortaſſis huius modi conſilia alicui aſtute potius, quam ſapienter excogitata, et reprehenſione magis, quam laude, digna videri. Nam manifeſto ea in fraudem legum excogitata eſſe, vel inde quis colligat, quod *in fraudem legis facere* exiſtimetur, *qui ſaluis verbis legis, ſententiam eius circumueniat* (*f*): vel ſicubi, *quod lex fieri noluit, fieri autem non vetuit, id fiat: ſiquidem non aliter fraus ab eo, quod contra legem ſit, diſtet, quam quod diſtet τὸ ῥητὸν ἀπὸ διανοίας, dictum a ſententia* (*g*). Enim vero permultum intereſt inter prauas iſtas cauillationes, quibus ciues improbi leges, veluti per cuniculos, ſubruere conantur, et εὑρήματα illa iureconſultorum, quibus cauebatur, ne ſummum ius in ſummam iniuriam euaderet: illae enim ad euertendas; haec ad ſtabiliendas leges ſunt com-

(*a*) *L. 25. D. ad SC. Velleian.*
(*b*) *L. 45. D. ad SC. Trebell.*
(*c*) *§. 13. Inſt. de inut. ſtipul.*
(*d*) *L. 65. D. ad SC. Trebell.*
(*e*) *Iuriſprud. Muc. pag. 205.*
(*f*) *L. 29. D. de legib.*
(*g*) *L. 30. D. eod.*

Digitized by Google

comparata: illae ex dolo malo; haec ex ſtudio aequitatis proficiſcuntur: illae in aliorum perniciem; haec in ciuium ſalutem atque utilitatem reperta ſunt. Atque inde eſt, quod quum omnium odium ac reprehenſionem incurrant, qui legiſlatoribus tam proterue illudunt, maximis contra laudibus celebretur iureconſultorum in excogitandis huius modi conſiliis ſollertia, ipſeque CICERO, (*a*), qui alioquin parum fauet verborum aucupio, ſcribere non vereatur: *in iure* CAVERE *et* CONSILIO *iuuare, atque hoc ſcientiae genere prodeſſe, quam plurimis vehementer et ad opes augendas pertinuiſſe, et ad gratiam.*

Sed ne priori iuris prudentiae heurematicae parti iuſto diutius inhaerere videamur: ad alteram demum progredimur, non iuris ciuilis rigori, ſed hominum *improbitati*, oppoſitam, quae ab aliis iuris prudentia *cauens*, ab iis vero, quibus pragmaticorum Latinitas in deliciis eſt, *cautelaris* ſolet adpellari (*b*). Cauere olim tam proprium videbatur iureconſultorum, vt in eo vel maxime conſiſtere crederetur eorum officium, et CICERO (*c*) *eum demum iuriſconſultum vere nominari*, exiſtimaret, *qui legum, et conſuetudinis eius, qua priuati in ciuitate vtuntur, et ad reſpondendum, et ad agendum, et ad* CAVENDVM, *peritus eſſet.* Talia et alibi paſſim apud eumdem legas, maxime, quando cum Trebatio ſuo iocatur, eumque ideo, *quod ceteris* CAVERE *didicerit, ne in Britannia ab eſſedariis decipiatur, cauere* iubet (*d*), itemque, vbi comparatis inter ſe ducis belli et iureconſulti officiis, *hunc, ne ſui conſultores; illum* NE *vrbes et caſtra* CAPIANTVR, CAVERE, ait (*e*). Ceterum *cautiones* iſtae (ita enim vocare illa εὑρήματα veteres malebant, quam *cautelas*,) late admodum patebant, aliaeque, vti HERTIVS (*f*) obſeruat, ad negotia *reipublicae rectorum*, ſiue hi *inter ſe*, ſiue *cum ciuibus* agerent; aliae ad *actus priuatorum* pertinebant. Sed et harum omnium quaedam *neceſſariae* erant, quaedam *vtiles*, quaedam *abundantes*, quaedam *noxiae*. Praeterea aliae *iuſtae*, aliae *iniuſtae*, atque *iniquiſſimae* erant: denique aliae *nouae*, aliae *veteres*, aliae *obſoletae* poterant adpellari. De ſingulis ex inſtituto egit HERTIVS. Nos pro inſtituti ratione paucis diſquirere iuuat, quibus modis aliis cauere ſoliti ſint veteres iureconſulti, ne in captionem inciderent. Sic enim et huius poſterioris partis εὑρηματικῶν naturam atque indolem magis perſpicuam fore, ſperamus.

Bb 3 Tria

(*a*) *De offic. Lib. II. cap. 19.*
(*b*) HERT. *de iuriſprud. cauente ſect. I.* §. 3.
(*c*) *De orat. Lib. I. cap. 48.*
(*d*) *Idem ad diuerſos Lib. VII. epiſt. 6.*
(*e*) *Idem pro Muraena, cap. 9.*
(*f*) *Ibid.* §. 6.

Tria erant, quae hominibus, negotium qualecumque explicaturis, metum aliquem incutere, aut certe ſuſpicionem iniicere poſſe videbantur. Aut enim verebantur, ne ex actu, quem ſuſceperant, *vitae* periculum immineret: aut ne iis, vnde res ſubſtantiam capit, per imprudentiam neglectis, actum tamquam *inutilem* impugnaturi eſſent ii, quorum intererat, eum non ſubſiſtere: aut ne in ipſo negotio ab illo, quo cum iis res erat, turpiter circumſcriberentur, aut, vt dicere ſolebant veteres, *caperentur.* Omnia haec pericula a ciuium ſuorum corporibus ac fortunis depellere ſtudebant iureconſulti, qui iuris prudentiae heurematicae ſcientiam profitebantur. *Vitae* periculum aliquando teſtator, aliquando heres, incurrere poterat. Si enim in vulgus emanaſſet heredis nomen: facile contingere poterat, vt hic habere, quam exſpectare, hereditatem mallet, ac proinde vitae teſtatoris ſtrueret inſidias. Sin quis pupillo ſe ſubſtitutum eſſe ſciret in eum caſum, ſi hic ante pubertatis annos deceſſiſſet: pupillus heres de vita periclitabatur optante herede ſecundo, vti eſt apud Persivm (*a*):

Vtinam, quem proximus heres
Impello, expungam! namque eſt ſcabioſus, et acri
Bile tumet;

quin aliquando ſedulo agente, vt improbi voti damnaretur. Quid hic iureconſulti? Primum inuenere rationem teſtandi μυςικῶς, et quamuis teſtamentifactio per aes et libram praeter mancipationem familiae vel hereditatis etiam nuncupationem heredis requireret, auctores tamen fuerunt teſtatoribus, vt, diſſimulato heredis nomine, ſeſe ad tabulas, in quibus illud expreſſum eſſet, referrent, vterenturque formula: HAEC VTI IN HIS TABVLIS SCRIPTA SVNT, ITA DO, ITA LEGO, ITA TESTOR, ITAQVE VOS, QVIRITES, TESTIMONIVM PRAEBITOTE (*b*). Deinde feminis, quae quoad ſub tutela eſſent, niſi tutore auctore teſtari non poterant, ſuadebant, vt non niſi ſuſceptis liberis teſtamenta conderent, quando trium liberorum iure a tutela liberatis fas eſſet ſuo arbitrio teſtari. Iuriſconſulti enim alicuius εὕρημα eſſe videtur hoc conſilium, quod teſtamento ſuo inſeruerat pater (*c*): *mando filiae meae, pro ſalute ſollicitus ipſius, vt, quoad liberos tollat, teſtamentum non faciat: ita enim poterit ſine periculo viuere.* Quam cautionem, male intelle-

(*a*) *Sat. II. v. 12. ſequ.*
(*b*) Vlpian. *tit.* 20. §. 9.
(*c*) *L.* 77. §. 24. *L. de legat.* 2.

tellectam a doctiſſimo **Merillio** (*a*), in *Commentario* noſtro *ad legem Iuliam et Papiam Poppaeam* (*b*) diligentius nos enucleare meminimus. Ceterum nos hoc conſilium iureconſulto cuidam tribuere, nemo mirabitur, qui ſecum cogitauerit, veteres non temere condidiſſe teſtamentum, niſi adhibito in conſilium iureconſulto, ac proinde tamquam inuſitatum quid iactaſſe Lucium illum Titium, ſuo ſenſu abundantem hominem, dum *ſe ſuum teſtamentum ſcripſiſſe* profitetur *ſine vllo iuriſperito, rationem animi ſui potius ſequutum, quam nimiam et miſeram diligentiam* (*c*). Alias enim iam apud Arrianvm obſeruauit Epictetvs: τὴν διαθήκην οὐ γράφειν, μὴ εἰδότα, πῶς δεῖ γράφειν, ἢ παραλαβόντα τὸν εἰδότα, *teſtamentum neminem ſcribere, niſi aut ipſe norit, quomodo ſcribendum ſit, aut eius rei peritum adhibeat.* Denique eodem pertinet belliſſima iſta cautio, quam patri de ſalute filii impuberis anxio, commendat Ivstinianvs, imperator (*d*). Quum enim facile contingere poſſet, vt pupillo ſubſtitutus, illum quam primum e medio ſublatum cuperet: patri eius conſilium hoc dat ſaluberrimum: *ſi quis ita formidoloſus ſit, vt timeat, ne filius ſuus, pupillus adhuc, ex eo, quod palam ſubſtitutum acceperit, poſt obitum eius periculo inſidiarum ſubiaceat: vulgarem quidem ſubſtitutionem palam facere, et in primis teſtamenti partibus ordinare debet, illam autem ſubſtitutionem, per quam, ſi heres extiterit pupillus, et intra pubertatem deceſſerit, ſubſtitutus vocatur, ſeparatim in inferioribus partibus ſcribere debet, eamque partem proprio lino, propriaque cera, conſignare, et in priore parte teſtamenti cauere, ne inferiores tabulae, viuo filio, et adhuc impubere, aperiantur.* Non autem hoc eſſe Ivstiniani, ſed veteris alicuius iureconſulti εὕρημα, ex eo patet, quod ſubſtitutiones *in ima cera* multo ante Iuſtiniani tempora factas eſſe, ſatis aliunde conſtat (*e*).

Enimuero non *vitae* tantum teſtatorum heredumue cauebant iureconſulti: verum etiam operam dabant, *ne actus* qualiſcumque, a ciuibus ſuſceptus, eſſet *inutilis*. Si qua ergo ſollemnitate opus erat ad negotium rite explicandum: de ea ſollicite monebant clientes. Sin certa conceptione verborum: hanc quoque illis praeſcribebant. Denique ſi quando plures eſſent ius ſuum perſequendi negotiumque explicandi rationes, in id intendebant ingenii neruos, vt quae earum optima, facilli-

(*a*) *Obſ. Lib. II. cap.* 1. *et Lib. IIII. cap.* 39.
(*b*) *Lib. II. cap.* 11. §. 3. *pag.* 240.
(*c*) *L.* 88. §. 17. *D. de legat.* 2.
(*d*) §. 3. *Inſt. de pupill. ſubſtit.*
(*e*) *L. vlt. D. de fideicommiſſ. libert. L.* 8. §. *vlt. D. de bon. poſſ. ſecundum tab. L. vlt. D. ad SC. Trebell.*

facillima, tutiſſimaque eſſet, monſtrarent. Cuius quidem ſollertiae tot exempla in omnibus fere iureconſultorum reſponſis exſtant, vt exempla accumulare velle nihil aliud eſſet futurum, quam meridie lucere cereum. Ne tamen in quaeſtione ſint huius modi exempla, eorum pauca ſubiiciam. MODESTINVS in ipſo εὑρηματικῶν libello (*a*), ei, qui procuratorem abſentem ſatiſdatione releuare velit, hanc praeſcribit formulam mandati, quae per modum litterarum, ad ipſum aduerſarium directarum, concepta ſit, oſtenditque, ita eſſe futurum, vt hoc caſu, litteris domini adprobatis, tamquam praeſentis procurator intelligatur. Quem locum pluribus expoſuerunt viri doctiſſimi, IO. SCHILTERVS (*b*) et HENR. BRENKMANNVS (*c*). Simili ingenii ſollertia Q. MVCIVS SCAEVOLA omnem captionem, quae in adrogationibus adoleſcentum videbatur metuenda, excluſurus, certam ſcripſit formulam iuriſiurandi, ab adrogante praeſtandi, cuius meminit A. GELLIVS (*d*). Quod quamuis tamquam pontifex maximus feciſſe videatur: tamen ex penu iuris prudentiae heurematicae, qua ipſe excellebat, eum cautiones illas omnes depromſiſſe, probabile eſt, vt tunc vel maxime verum adparuerit, quod ipſe SCAEVOLA apud CICERONEM (*e*) ſe ex patre ſuo audiuiſſe ait, *pontificem neminem bonum eſſe, niſi qui ius ciuile cognoſſet.* Quam cauti demum fuerint prudentes in actione optima tutiſſimaque ex pluribus ſeligenda, inter alia patet exemplo ANTISTII LABEONIS (*f*), qui conſultus de ſpecie, vbi quis, rogatus pecuniam mutuam, pro nummis rem vendendam dederat, vt pretio vteretur, actioni ex mutuo, quam alii commendant (*g*) actionem praeſcriptis verbis, tamquam tutiorem, praeferendam eſſe, cenſet, vt innumera huius generis exempla alia, quae fere vtramque paginam in Pandectis noſtris faciunt, hic praetermittam.

Poſtremo et id agebant iureconſulti, et in id omnes ingenii intendebant neruos, ne clientes ſui *caperentur* ab iis, quibuſcum illis erat aliquid negotii. Hunc vero latiſſimum habebant campum, in quo excurrerent, ingeniique vires cum laude explicarent. Ob hanc potiſſimum in cauendo prudentiam eorum domus, tamquam ciuitatis oracula quaedam celebrabantur, ad eoſque ſub ipſum galli cantum confluebat, liminaque obſidebat turba conſultorum. Siue enim contrahere, ſiue adire

(*a*) *L. 65. D. de procurat.*
(*b*) In *Herenn. Modeſtino, cap. 2.*
(*c*) *Diatr. de heuremat. cap. 2.*
(*d*) *Noct. Attic. Lib. V. cap. 19.*
(*e*) *De legib. Lib. II. cap. 19.*
(*f*) *L. 19. D. de praeſcript. verb.*
(*g*) *L. 11. D. de reb. cred.*

adire hereditatem, ſiue eamdem ex fideicommiſſo reſtituere vellent: iureconſultus quidem interueniebat, qui cautiones ſtipulationeſque conciperet, vel conceptas ab aliis cum cura expenderet, omneſque, qui incidere poſſent caſus, animo praeciperet, et clientes aduerſus quaſcumque aliorum fraudes, calliditates, machinationes, veluti antidoto quodam praemuniret. Fieri potuit, vt viri boni aliquando iuſto eſſent ſuſpicaciores, et cautiones abundantes et ſuperfluas, ceu vocant, (*a*), nonnumquam adhiberent. Sed id quidem vel ideo illis vitio verti non debet, quod innumerabiles ſunt hominum fraudes, nec quidquam tam bene ſubducta ratione a quoquam fieri poteſt, quin acutior atque ingenioſior ſit improbitas, vt ſi in alterutram partem peccandum ſit, ſatius videatur, iuſto ſuſpicaciorem eſſe, quam nimis credulum. Notum enim eſt Epicharmeum illud, *neruos atque artus ſapientiae eſſe, non temere credere*, et ſapienter iam olim dixit Plavtvs (*b*):

Qui cauet, ne decipiatur, vix cauet, dum etiam cauet:
Etiam, quum cauiſſe ratus, ſaepe is cautor captus eſt.

Enimuero ne verboſior, quam par eſt, fiat praefatio, demum ad rem redeo, id eſt, ad τὸ πάνυ Sam. Strykii librum *de cautionibus contractuum*. Non ignorabat vir prudentiſſimus, quantum momenti poſitum ſit in iuris prudentia heurematica, cuius nos hactenus primas veluti lineas duximus, et quam procul illi omnes abſint a vera iureconſulti laude, qui in hac ſapientiae ciuilis parte omnino ſint hoſpites. Meminerat, temporibus etiam inſequentibus non defuiſſe decora ingenia, quae in ea quoque iuris prudentia ad veterum illorum laudem, quoad fieri poterat, adſpirarent, inter quae praecipue Mar. Socinvs, iureconſultus Senenſis egregio iſto εὑρήματι, quod cavtionis Socini nomine venit, inſignem, nec minorem, quam vllus veterum, laudem eſt conſequutus (*c*), quamuis illud εὕρημα ab aliis Angelo, ab aliis Dvranti tribuatur, quorum in operibus iam ſimile quid reperitur, (*d*). At pleroſque tamen eorum, qui a reſtitutae iuris prudentiae temporibus huic iuris prudentiae parti animum adpulerunt, plus aſtutiae, quam ſapientiae ad hoc ſtudium attuliſſe, res ipſa docebat. Ta-

 les

(*a*) Stryk. *de cautt. abundant. Vol. III. Diſſertationum.*
(*b*) *Captiu. act. II. ſcen.* 2. *v.* 5. 6.
(*c*) Socin. *conſil.* 122.
(*d*) *Card. de* Lvca *Theatr. iuſt. et veri. tract.* I. *part.* III. *diſc.* 18. *n.* 5.

les profecto ſunt, qui in primis magni olim a pragmaticis fiebant, IOANNES A DEO, LVDOVICVS ROMANVS, IO. DILECTVS GVALDENSIS, THO. FERRATIVS, MARC. ANT. BLONDVS, et, cui primus fere locus deberi videtur, BARTH. CAEPOLLA, qui non cautiones ſed cauillationes et fraudes commenti ſunt, eaſque nouis veluti fraudibus, ne perpluerent ſcilicet, texerunt, parum ſolliciti, honeſta atque aequa eſſent, quae ſuaderent, an turpia atque iniquiſſima,

Dolus, an virtus, quis in hoſte requirat? (a)

Quo maius vero hiſce cautionibus pretium ſtatuebant rabulae, quibus caninum illud locupletiſſimum quemque adlatrandi ſtudium, conceſſumque intra moenia et in ipſo foro latrocinium curae cordique erat: tanto minus illae ſeſe probabant viris bonis, et in his SAM. STRYKIO, cuius non minus pietatem, quam doctrinam et prudentiam, ii omnes, quibus notus ac familiaris erat, admirabantur. Itaque non modo a nequiſſimis iſtis cauillationibus, quarum ipſe ſpecimen in hoc opere dederat (b), quam maxime abhorruit, verum etiam cautiones nouas digniores que Chriſtiano iureconſulto, excogitare, iuſtoque ordine in lucem edere conſtituit, idque praeſtitit adornatis praeclaris illis voluminibus, quae trito magis et familiari cauſſarum patronis, quam ſatis Latino, vocabulo, *cautelas* inſcripſit, quibus, quid in praecipuis negotiis, quae in vita humana incidere ſolent, veluti in contractibus, teſtamentis, iureiurando, actionibus, cauendum prouidendumque ſit, tam ſolide ac ſapienter expoſuit, vt non exſtent alia eius argumenti volumina, quae cum STRYKIANIS illis vel auctoritatis pondere, vel vtilitatis vbertate, comparanda eſſe videantur. Itaque non potuiſſet a iuris ſtudioſis maiorem gratiam inire vir integerrimus, quam dum nouam hanc editionem curauit, quae ſaltim chartae litterarumque nitore ſuperioribus nihil omnino concedit. Iam nolim a me exſpectes libri vtiliſſimi elogium, quum nullum reperiri poſſit magnificentius, quam quod in ipſo titulo praefulget, nomen illuſtre incomparabilis STRYKII. Vale. *Halae Magdeb. prid. Kal. Martias* 1736.

NB. Num. XIIII. quem nondum habere potuimus, ad huius Sylloges finem remittimus

XIIII.

(a) VIRGIL. *Aen. Lib. II, v.* 390. (b) *Caut. contr. I, 1. 8.*

* * * * * * * * * * *

XIIII.

DE IACOBI CVIACII OBTRECTATORIBVS ET ADVERSARIIS.

QVamuis IAC. CVIACII, quae exſtant, opera tam vaſta ac prope immenſa ſint, vt plura legiſſe vir iſte incomparabilis, quam alii viderint, plura, quam alii ſcripſerint, diuino ingenio comprehendiſſe, plura denique, quam vllus hodie lecturus ſit, ſcripſiſſe videatur (*a*): tantum tamen abeſt, vt in tam illuſtris ingenii monimenta cadat illud CALLIMACHI apud ATHENAVM (*b*), *μέγα βιβλίον ἴσον εἶναι τῷ μεγάλῳ κακῷ*, *magnum librum*, *magnum eſſe malum*, vt quo maior eſt, cuiuſuis libri, ab eo editi, moles, eo plus pretii illi a viris doctis merito ſtatuatur. Nihil enim in illis vulgare, ac veluti e triuio petitum eſt, nihil, quod aeque facile a quouis alio, quam a CVIACIO, diſcere poſſis: ſed praeclara omnia, ſelecta, atque admiratione digniſſima, vt ea legentes nulla capere poſſit ſatietas aut faſtidium, et reipſa vir ille doctiſſimus praeſtiterit, quod eum auditoribus, verboſiores flagitantibus commentarios, reſpondiſſe ferunt, *ſe doctis ſcribere*, *viua voce indoctos docere* (*c*). Enimuero omnibus, quos CVIACIVS reliquit, libris neſcio an palmam praeripiat teſſelatum illud OBSERVATIONVM ATQVE EMENDATIONVM opus, cui non, vti reliquis, vnum alterumue, ſed plures, quam triginta, annos impendit, et in quod ille, tum quidquid reconditae eruditionis ex antiquis omnis generis ſcriptoribus erueerat, tum quidquid ipſe ad illuſtrandam ornandamque iuriſprudentiam excogitauerat, tamquam in promtuarium quoddam locupletiſſimum, coniecit. Librum harum obſeruationum primum edidit Pariſiis anno MDLVI., ſecundum anno inſequente, eumque mox tertius eodem anno ſequutus eſt, quos omnes Bartholomaeo Fayo, Senatori, inſcripſit. Biennio poſt lucem vidit Liber quartus, vti anno MDLXII. quintus, conſecra-

(*a*) *Prodierunt poſtremo Neapoli MDCCXXII. apud Michaelem Aloyſium Mucium Volum. XI.*

(*b*) Athenaeus *Libr. III. Deipnoſoph. init.*

(*c*) Zachar. Palthenius *in praef. Commentariis Iac. Cuiacii in Reſponſa Papiniani praemiſſa p. 1.*

tus viro eximio, Michaeli Hoſpitalio. Hinc porro anno MDLXIIII. tres libros ſequentes Ioanni Iacobo Cambrayo, Magiſtro libellorum et Academiae Bituricenſis Cancellario, dicauit, anno vero MDLXVIIII. Libros VIIII. X. et XI. et quadriennio poſt libros XII. XIII. et ſequentes, anno MDLXXVIIII. Libr. XVIII. XVIIII. et XX. ann. MDLXXXV. Libr. XXI. XXII. XXIII. et XXIIII. publici iuris fecit, eodemque anno libros XXIIII, adhuc editos, vno volumine comprehenſos prodire vidit Pariſiis. Quae enim anno MDLXX. Lugduni lucem vidit editio, non niſi vndecim libros complecti potuit. Conſilium fuerat CVIACIO, opus illud ad XXXX vſque libros, quorum ſinguli totidem capitibus abſoluerentur, perducere, eumque ſibi ipſe vitae et ſcribendi finem fiducia virium ac doctrinae praeſcripſerat (*a*). Sed aciem intentionis idem, quod omnia mortalium conſilia turbat, fatum abrupit, nec plures ipſe libros, quam viginti quatuor, viuus edidit. Viceſimum enim quintum cum duobus inſequentibus et parte viceſimi octaui, non ipſe publicauerat, ſed Franciſco Pithoeo, morti iam proximus, ſupremo elogio publicandos, teſte MENAGIO (*b*), mandauerat, quem id mandatum religioſe exſequutum eſſe, argumento eſt editio Colonienſis anno MDLXXXXV. quinto poſt mortem CVIACII anno curata. Et intra hunc librorum numerum ſtetit viri incomparabilis diligentia, fatiſque plura nobis inuidentibus, iam

Pendent opera interrupta, minaeque
Murorum ingentes, aequataque machina caelo (c)

Ceterum ex eo tempore ſaepius non vna forma ac mole prodiit hoc opus, et ſemper tamen emtores reperit tam facile, vt exemplaria iam pridem deſiderari coeperint in tabernis librariis, idque impulerit virum publici egregii ſtudioſiſſimum, qui bibliopolio Orphanotrophei praeeſt, vt nouam curaret editionem, cui nec ad typorum elegantiam, nec ad chartae nitorem, quidquam deeſſet.* Ei vero quum praefationem ego praemittere iuberer: facile quidem intellexi, nihil mihi fore procliuius, quam in CVIACII laudes excurrere, ipſoſque hos obſeruationum libros lectori, iuriſprudentiae ac elegantiorum litterarum amanti, argumentis quam plurimis commendare: ſed non minus, me ſic actum acturum, eumque, quem nemo vituperat, laudaturum eſſe, facile intellexi. Nam vt Cyrenaeus poeta (*d*) facile ait eſſe omnibus, laudare Apol-

(*a*) Thuan. *Hiſt. Lib. LXXXXVIIII. ad ann. MDLXXXX.*

(*b*) Aegid. Menag. *Amoenit. iur. ciu. cap. 16. p. 86.*

(*c*) Virgil. *Aeneid. Lib. IIII. v.* 88.

(*d*) Callimach. *hymn. II, in Apoll.*

Apollinem: ita mihi perfacile videtur homini quamlibet infanti atque indiſerto, laudare CVIACIVM, at difficillimum viris etiam eloquentiſſimis, eum ita laudare, vt non aliquid de eius laudibus detraxiſſe videantur. Cogitanti itaque, qua de re potiſſimum tecum confabularer, nihil mihi occurrit, quod ad illuſtrandas CVIACII obſeruationes magis pertineret, quam accuratior eorum hominum notitia, quibuſcum certandum fuit viro incomparabili, et quibus ipſe pleraſque obſeruationes ſuas oppoſuit. Sine ea enim fieri vix poſſe arbitramur, vt quiſquam vel luctuoſam bonis litteris illorum temporum faciem ſatis perſpiciat, vel ipſas obſeruationes recte intelligere, et de iis aequo Ioue iudicare poſſit.

Equidem in ea tempora inciderat aetas CVIACII, quibus, ſeneſcente indies gloſſatorum auctoritate, id tamquam ex compacto agebant viri docti, vt iuriſprudentiam priſtino nitori ſuo reſtituerent, adhibitoque cultiorum artium praeſidio diſpellerent caliginem, quam illi a tot ſaeculis doctorum barbaries offuderat. Ex quo enim ANDR. ALCIATVS nouum ſignum ad melius de iuriſprudentia ſperandum ſuſtulerat: eo exemplo excitati viri doctiſſimi, AEMILIVS FERRETVS, ANT. GOVEANVS, ANT. AVGVSTINVS, GVIL. BVDAEVS, EGVIN. BARO, ARN. FERRERIVS, nihil reliqui fecerunt, vt auditores ſuos ab illa gloſſatorum illuuie ad nouum interpretandi genus traducerent. Eam vero felicitatem Galliae inprimis deſtinauerant fata, in qua eo magis indies efflorеſcebat maſcula illa et caſtior iuriſprudentia, quo plures horum aliorumque virorum doctiſſimorum in regno iſto ingenii ſui vires explicabant. Quum ergo et CVIACIVS iuriſprudentiae adieciſſet animum, praeceptorum ſibi in patria delegerat ARNALDVM FERRERIVM, qui tum Toloſanam cathedram doctrinae atque eloquentiae laude prae aliis illuſtrabat. Quantum per illum profecerit, nemo planius dicere potuit ipſo CVIACIO, qui, quoties praeceptoris ſui meminit, ei omnem, quam ſibi pepererit, doctrinam acceptam ferre non dubitat. Nam in epiſtola, qua illi commentaria ad titulum de vſucapionibus et aliquot inſequentes inſcripſit (*a*), his eum verbis adloquitur: *Abſit vero moribus meis ea labes, vt a quo traditam iuris diſciplinam habeo, non me agnoſcam accepiſſe. Tu me,* ARNALDE FERRERI, *quo tempore, concurrentibus vndique auditoribus Toloſae ius ciuile profitebaris, doctrina tua informaſti, et, quantum in te fuit, exornatum ea inſtructumque reddidiſti: nec vnquam ipſe alium iuris praeceptorem laudauero.* Et in alia epiſtola ad Paullum de Foix, Paratitlis Codicis praemiſſa (*b*): *Vnum*, inquit, *e mul-*

(*a*) Cuiac. *Tom. I. Op. p.* 1107. *edit. Neap.*
(*b*) Idem *Tomo II. Op. init.*

e multis, quos audiui, FERRERIVM *excipio, ſummum et admirabilem iureconſultum, quo nemo publice docuit, vel docebit vmquam ornatius, ſubtilius, facilius, fideue et diligentia maiore: nemo, qui audiuerit, dicet ſecus.* At, ſi dicendum quod res eſt, plus diſcipulo magiſter, quam magiſtro diſcipulus, debuit, nec FERRERIVS cum CVIACIO, quem inſtitutione ſua formauit, vlla ex parte eſt comparandus. Quamuis enim eſſet vir doctus, et rerum ciuilium peritiſſimus, rebus quoque, cum in ſuprema Pariſienſium curia, tum in concilio Tridentino, variiſque legationibus geſtis, celeberrimus (*a*): non tamen eo ſtudiorum genere, quo CVIACIVS alios omnes ſuperauit, ſed diſciplina forenſi, prudentiaque et eloquentia ciuili, enituit, nec quidquam ei CVIACIVS, praeter prima ac vulgaria iuris prudentiae elementa debere potuit. Itaque ipſe ſibi et doctor, et ἐργοδιώκτης, ſuo Marte non modo ad illam Graecae Latinaeque eruditionis laudem, ſed et ad ſummum iuriſperitiae faſtigium connixus eſt, vt primus fere iuriſprudentiae abſterſerit illuuiem illam, qua per tot ſaecula inquinata fuerat a gloſſatoribus. Iam voluentem hoc ſaxum CVIACIVM eorum omnium in ſe odium prouocaſſe, qui vltra Accurſium ſapere religioni ſibi ducebant, adeo non mirum eſt, vt, ſi iis placuiſſet, id vel maxime mirandum videretur. At eo ſidere natus erat vir doctiſſimus, vt non minus viri eleganter docti, quam veteris barbariei adſertores, bellum ei ἄσπονδον ac paene internecinum indicerent: et hi quidem, quod cornicum oculos configere velle videretur, illi, quod iſtum excellere ingenio, et magis ab hominibus doctis, quam perpeti ipſi poſſent, celebrari animaduerterent. Et barbaros quidem iſtos alto ſupercilio deſpexit vir doctiſſimus, nec eorum oblatrationibus magis vmquam, quam fulgure ex pelui, exterritus eſt. At cum viris doctis illi per omnem paene vitam decertandum fuit, et, ſi a paucis, quos ipſe pleroſque formauerat, diſceſſeris, quales erant IOS. IVSTVS SCALIGER (*b*), IAC. AVG. THVANVS (*c*), GVIL. MARANVS (*d*), IANVS A COSTA (*e*), PETR. ET FRANC. PITHOEI (*f*), PETRVS ET CAROLVS FABRI

BRI

(*a*) Bayle *dans le Dictionnaire hiſt. et crit.* voce *Ferrier.* Paull. Sarp. *Hiſt. Concil. Trid. Lib. VII. p. 708. ſequ. Lib. VIII. p.* 816. et 862. Ferrier *dans les Inſtructions et miſſives des Rois T. C. et de Leurs Ambaſſadeurs et autres pieces, concernant le Concile de Trente MDCVIII.*

(*b*) *Scaligeriana prima p.* 21.

(*c*) IAC. AVG. THVAN. *Hiſt. Lib. LXXXXVIIII. ad ann. MDLXXXX.*

(*d*) *Vita Guil. Marani praemiſſa Tomo II. Op. p. IIII.*

(*e*) Io. d'AVEZANI *Anteceſſ. Aurel. in Elogio Iani a Coſta.*

(*f*) IAC. CVIAC. *Obſ. Lib. I. Cap. XI.* PETR. PITHOEVS *in Epitaphio apud Papir. Maſſon. in elog. Iac. Cuiacii.*

BRI (*a*) reliquos aequales ſuos tantum non omnes obtrectatores hoſteſque habuit acerrimos. Hinc ipſe in Epiſtola ad Monlucium, Epiſcopum et Comitem Valentinum (*b*), conqueritur, *fruſtra ſe obtrectatorum, ſi qui ſint, qui ſuis eant itineribus, iudicium requirere, fruſtra aduerſariorum, quia ſuis deuia ſectentur: συφρετώδη enim illum gregem Doctorum ſe ſuamque docendi rationem adſpernari, abhorrere, nec ſecus, ac ſanguinem viperinum peſtemque, vitare.* Non ergo ea fuit CVIACII felicitas, quae paullo ante laudati, CALLIMACHI, qui in epitaphio, patri ſuo ſcripto, ſe κρέσσονα βασκανίης, *inuidia meliora* ceciniſſe gloriatur (*c*), nec ſub Herculis eum ſidere natum dicere poſſumus, qui cum monſtris tantum bellum geſſit. Ipſi enim cum viris doctis, et bene de communi arte meritis, magno quidem reipublicae litterariae bono, ad quam tam eruditarum litium fructus haud exiguus peruenit, ſed non minore moleſtia ſua, per omnem vitam pugnandum fuit. Expertus quidem in ſe eſt vir doctiſſimus, quod obſeruauit PLVTARCHVS (*d*), inimicos, perpetuo vigiles res noſtras infenſos obſeruare, circuire vitam, ſtudiaque noſtra, vndiquaque anſam nocendi calumniandique capere, neque tantum per quercum viſu, vti lynceos, penetrare, aut per lapides vel teſtas, ſed et per amicos, famulos, familiares quoſcumque, quid rei geramus, pro virili explorare, et, quid capiamus conſilii, per cuniculos inquirere ac perſcrutari: quin tantam eſſe curioſitatem hoſtium, vt et ſomnia noſtra perquirant. Quemadmodum ergo continentibus vicinorum bellis atque expeditionibus, quaelibet ſibi ciuitas tanto diligentius caueat, legeſque et ſanam reip. formam ſeruare ſtudeat: ita ab inimicis homines cogi ſobrie viuere, ſibique a negligentia et incuria cauere, et nihil, niſi ſubductis rationibus, agere, ſaepiuſque ſibi in memoriam reuocare illud HOMERI (*e*):

Ἦ κεν γηθήσαι Πρίαμος Πριάμοιό τε παῖδες;
Proh, quam gauderent Priamus Priamoque creati?

Et hunc ſane fructum ſe ex delatoria obtrectatorum curioſitate capere gloriabatur etiam CVIACIVS, ea quippe multo cautior factus, nihil vt doceret ſcriberetque, niſi ſubductis rationibus, nec vmquam committeret,

(*a*) CVIAC. *Obſ. I. 18. II. 3. III. 21.*
(*b*) CVIAC. *Tom. I. Op. p. 915.*
(*c*) CALLIMACH. *Epigr. XXI.*
(*d*) PLVTARCH. *de capienda ex hoſtibus vtilitate p. 87.*
(*e*) HOMER. ILIAD. *Lib. I. v. 255.*

teret, vt latus praeberet aemulis, quos ſua omnia oculis emiſſitiis circumſpicere, non ignorabat. Vnde dicere ſaepenumero ſolebat, ſe aduerſariorum odio exacui, et quidquid in iuris diſciplina profecerit, id omne ſe aemulo atque obtrectatori, FRANCISCO DVARENO, acceptum ferre (*a*).

Quamuis vero CVIACII vicem dolerent boni omnes, et nos ei iniuriam a plerisque aduerſariis factam eſſe non diffiteamur: negandum tamen non eſt, etiam CVIACIVM paſſum eſſe ſuos Manes, et aliquando ſibi iuſto plus indulſiſſe. Erat enim ille quidem vir optimus, ſed paullo commotioris tamen animi, qui inimicorum inſolentia irritatus, facile excandeſceret, omneſque, qui ab eo diſſidebant, haberet ſuſpectos, iiſque non modo argumenta, ſed et conuicia, anagrammatiſmos, paranomaſias, opponeret, quos ſales ipſi ingenium foecundiſſimum facile ſufficiebat. Hinc Io. BODINVS illi καὶ ἀνάγραμμα erat ANDIVS SINE BONO (*b*); IOANNES ROBERTVS itidem tranſpoſitis litteris SERO IN ORBE NATVS (*c*), GVIL. FORNERIVS petito ex iure Iuſtinianeo (*d*) acumine, *fornacarius, qui obdormiuit ad fornacem* (*e*), alii aliis nominibus eiuſdem generis notantur. Quam in conuiciando intemperiem acriter perſtringens FR. HOTOMANVS (*f*): *Dura certe*, inquit, *illa verba ſunt, et petulantia, et dictu aſpera, et vix ingenuo cuiquam ferenda: Scutica dignus, ſtultus, mendax, caecus, caliginoſus, os durum, pro quibus nequaquam illa referenda fuerunt, tritapoſtata, ſanctimonialium confeſſor, temulentus, turbulentus, lutulentus*, cetera. Haec vero ſunt illa litium flabella, quae homines, iam dum CVIACIO infenſos, ex inſanis reddiderunt furioſos, viroque bono, etiam bonam defendenti cauſſam, incredibilem inuidiam conflarunt.

Deinde et nimia aliquando ingenii fiducia plura iuris capita, etiam nulla cogente neceſſitate, ſollicitabat, pluresque veteres ac probas lectiones loco mouere, alia ex leuiſſimis cauſſis expungere, alia refigere ex ingenio, religioni ſibi non ducebat, idque facere ſolebat eo lubentius, quo elegantiores erant diuinationes, quas tantum parturiebat ingenium. At quum non parum periculoſa videretur illa leges pro lubitu figendi refigendique licentia, et ſaepe, obſeruante

(*a*) THVAN. *Hiſt. Lib. XXIII. ad ann. MDLVIIII.*

(*b*) CVIAC. *Lib. XVIII. Obſ. Cap. XXXVIII.*

(*c*) IDEM *Lib. XV. Obſeru. Cap. XXIII.*

(*d*) *l. 27. §. 9. D. ad leg. Aquill.*

(*e*) CVIAC. *Lib. VIIII. Obſ. Cap. XXXVII.*

(*f*) HOTOMAN. *praefat. Amicab. Reſp. praemiſſ.*

ſeruante ampliſſimo Bynkershoekio (*a*), *pendeat ab vna particula ſalutari ſalus hominis, vt, ea addita, Titio debeatur, quod nunc, ſi legem ſequamur, deberetur Maeuio:* tantum abeſt, vt hoc Cviacii inſtitutum obtrectatorum reprehenſionem effugere potuerit, vt ne amici quidem illud probarent, et nec diſcipuli eius omnes, quibus alioquin ſacroſancta erat Doctoris memoria, eius veſtigia hac quidem in re premenda exiſtimarent, quod vel Io. Mercerii (*b*) graue ea de re teſtimonium, et Iani a Costa, viri modeſtiſſimi, exemplum ſatis ſuperque oſtendit. Quemadmodum enim hic, tametſi a Cviacio formatus, ab omni tamen truculentiore critica, quae vrendo ſanandoque omnia peruertit, ſeſe prorſus abſtinuit: ita ille, Cviacio licet amiciſſimus, in hanc *inſanam correctorum libidinem*, vti vocat, acriter inuehitur, ita tamen, vt, qua eſt modeſtia, aliquid concedendum exiſtimet viris magnis, ingenioque et doctrina praeſtantibus, quod non ſtatim etiam dupondiis ſit indulgendum. *Neceſſe id quidem*, inquit, *fuit, et eſt nunc quoque, vt inquiratur in quemque locum, ſi quis forte obiiciatur contrarius, ſitne eius vera et genuina lectio, quae confertur: omnibus vero paſſim id concedendum non eſt, vt in corrigendis iis, quae vitioſa putantur, adminiſtrent. Non eſt, inquam, id cuiuſuis ex plebe doctorum, quod iam omnes plane diſcipuli et tentant, et audent.*

Denique, quod facile contingere ſolet hominibus, tam multa edentibus volumina, vt dum noua quotidie excogitant, ſibi non conſtare videantur: id et Cviacio vſu veniebat, qui ſua ipſe vineta aliquando caedebat, ſiue quod dies diem doceret, ſiue quod virum doctum, vti rem interpretabantur aduerſarii, eorum, quae antea ſcripſiſſet, cepiſſet obliuio. Quod itaque in homine ingenuo magnopere laudat Seneca (*c*), quodque ipſe Cviacivs (*d*), exemplo vſus Papiniani, iureconſulti, etiam atque etiam commendat, vt quae vel falſo, vel inepte aliquando et ſenſerint, et ſcripſerint, ingenue retractent, nec in iis contra, quam poſtea reſciuerint, tam obſtinato, tamque obſirmato animo perſeuerent: id vel maxime vitio verſum eſt viro incomparabili, adeo, vt integros variantium Cviacii interpretationum libros compilare non dubitarit Em. Merillivs (*e*). In his ergo Cviacivs nudum latus praebere viſus eſt aduerſariis, qui quibus artibus eum

 adgreſſi

(*a*) Corn. van Bynkersh. *praefat. Obſeru. priorum.*

(*b*) Mercer. *conciliat. p.* 35.

(*c*) Seneca *de Benef. Lib. IIII. Cap. XXXVIII.*

(*d*) Cviac. *Lib. II. Obſ. Cap. XXXVIII.*

(*e*) *Pariſ. MDCXXXVII.* 4.

Digitized by Google

adgreſſi ſint, et quam iuſtum piumque aduerſus eum bellum geſſerint, age, iam paucis diſpiciemus.

Primus, qui veluti claſſicum cecinit, procul dubio eſt Io. Bodinvs, vir ille quidem doctiſſimus, ſed maleuoli animi, cuiuſque ſtilus procaciſſimus rebus nec diuinis nec humanis parcere, omniaque lacerare liberrime ſolebat. Hic, quamuis aliis deditus ſtudiis, vereri non poſſet, ne Cviacivs luminibus ſuis officere vellet, graues tamen atque implacabiles aduerſus illum inimicitias ſuſceperat, non iudicio quodam vel offenſione commotus, ſed Stephani Forcatuli ſtudio. Quum enim hic locum in cathedra Toloſatium peteret, eamdemque dignitatem ambiret Cviacivs: Bodinus nihil fecit reliqui, vt hic repulſam ferret, eique praeferretur Forcatulus. Hiſtoriam ipſam habent Papir. Massonvs (*a*) et Scaev. Sammarthanvs (*b*). Bodinum vero eius factionis ducem fuiſſe, ita refert Merillivs (*c*): *Vnus e foro, qui Toloſae ſtudiorum cauſſa agens, a partibus* Steph. Forcatvli *ſteterat, earumque partium dux fuerat, et tam efficaciter, vt, repulſo a cathedra* Cviacio, *praelatus fuerit Forcatulus.* Itaque tum temporis in ſtudioſorum numero erat, primaque iuris ſtipendia faciebat Bodinus, quando cum aliis aduerſus Cviacivm coniurauerat. Quod et temporis rationibus non male conuenit, quum Cviacivs anno mdxxii. Bodinus mdxxviiii. in lucem editus ſit, ac proinde ille hunc ſeptennio anteceſſerit. Enimuero id tum per tumultum, in quo ingenia turbulenta melioribus praeeſſe ſolent, geſtum eſt: neque eo tempore calamo, ſed tribuniciis furoribus Bodini ſuccubuit Cviacivs, non ſine dedecore patriae ciuitatis, cui multo poſt exprobratum eſt, quod eo tempore homini ſimiam, Apollini Marſyam, viro reſtituendae iuris prudentiae nato ineptiſſimum ardelionem praetulerit (*d*). Vidit hoc patriae ciuitatis flagitium auctor, qui Gvil. Marani vitam atque elogium reliquit, (*e*) facileque animaduertit, illud ſuis non maiori laudi eſſe, quam Epheſiis Hermodori exſilium, plebiſcitumque turpiſſimum: Ἡμέων μηδὲ εἷς ὀνήϊστος ἔστω· εἰ δέ τις τοιοῦτος, ἄλλῃ τε καὶ μετ᾽ ἄλλων. *Noſtrum nemo meritis excellat: ſed ſi quis erit*

(*a*) Papir. Masson. *in elog. Cuiac.*

(*b*) Sammarthan. *Elog. Lib. IIII. Cap. V. p.* 200.

(*c*) Merill. *Diſſ. ante Variant. Cuiac. interpr. Cap. III.*

(*d*) Gravina *de ortu et progr. iur. ciu.* §. CLXXX. Masson. *elog. Cuiac.* Mornac. *ad l. vlt. C. de iur. emphyt.* Diog. Laert. *Lib. VIIII. ſegm.* II.

(*e*) Vit. Gvil. Marani *Tom. II. Op. praemiſſa p.* IIII.

erit talis, alibi degat et cum aliis. Hinc nihil facit reliqui, vt hanc ignominiam a Toloſatibus amoliatur, perſuadeatque lectoribus, eſſe hoc Maſſoni commentum, quod nec teſtibus, nec monimentorum fide, nec CVIACII auctoritate, qui illatam hanc ſibi iniuriam numquam fuiſſet diſſimulaturus, poſſit probari, immo potius manifeſto refellatur antiquiſſimae illius academiae actis, ex quibus pateat, ad diſputandum non prodiiſſe CVIACIVM, quum Forcatulus cathedrae eſſet praeficiendus. Nec denique rem conficere THVANI et SAMMARTHANI teſtimonia, qui a MASSONO decepti haec retuliſſe videantur. Enimuero quis crediderit, id omne vel a MASSONO fingi, vel a THVANO et SAMMARTHANO pro vero et explorato accipi potuiſſe, quum omnes ea aetate floruerint, cui CVIACII fata erant notiſſima, quique ipſum CVIACIVM habuerant doctorem, ab eoque procul dubio, quae illi tum contigerint, ex eius ore acceperant? At ipſe ſilet CVIACIVS, iniuriarum alioquin non patientiſſimus. Immo non ſilet, (ceu iam obſeruauit FRIDR. IAC. LEICKHERVS (*a*), quamuis patriae veneratione de ignominia iſta non niſi ab aduerſario prouocatus conqueratur. Quum enim ei exprobraret IO. ROBERTVS (*b*), *quod a Toloſatibus ſuis, vanas verborum velitationes et iuris auctoritati dignitatique detrahentes futiles tot correctiones, a ſolidiore iuris doctrina ſegregare plus, quam vellet, ſcientibus repulſam in Anteceſſurae petitione paſſus ſit*; reſpondet ANT. MERCATOR, id eſt, CVIACIVS: *Nihil mouetur Cuiacius etiam eo, quod mentiris in his libris bis aut ter, eum a Toloſanis tuliſſe repulſam in petitione cathedrae, quam eum a Cadurcis, et mox a Biturigibus euocatum oblatam repudiaſſe, teſtis eſt Senatus et populus Toloſanus, qui nec deſtitit vmquam ab eo tempore eum ſublatum ex oculis deſiderare, et requirere.* Quamuis vero tum aperto Marte Cuiacium non adgrederetur Bodinus, viro optimo famam per vrbem diſtuliſſe contentus: mox tamen maiora auſus, in ſuo *de Republica* opere, et interpretationes quaſdam illius traducere coepit, *nec deſtitit poſtea*, teſte MERILLIO (*c*), *eum ſcriptis laceſſere: quod quam contumelioſe fecerit, poſterior aetas videt.* At non impune id tulit homo petulantiſſimus. Quaecumque enim ille ſuis doctrinis ante annum MDLXXVIIII. obuerterat, ea omnia non ſine bile ſemel ſimulque refellit CVIACIVS (*d*) et vna aduerſarium ſuum in rerum etiam maxime vulgarium

(*a*) LEICKHER. *Vit. iureconſ.* p. 268.

(*b*) IO. ROBERT. *Animaduerſ. Lib. I. cap.* 30.

(*c*) MERILL. *Diſſ. variant. Cuiacii praemiſſ. cap.* 3.

(*d*) *Lib. VIIII. Eclog. X. cap.* 126. *et* 128.

garium ignoratione verſari, oſtendit. Sic quum BODINVS in SYNOPSI ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ (*a*), aliquando legiſſet κηρίας ἡμέρας pro κυρίας, facili et vix cuiquam impoſituro errore: illam lectionem ipſe non modo pro genuina venditat, et reliqua loca, in quibus eſt κυρία, corrigenda eſſe cenſet, ſed et addit, quo nihil ſcribi potuiſſet abſurdius, τὸ κυρίας male lectum eſſe ab iis, qui codices Iuſtinianeum, Theodoſianum et Hermogenianum in Latinum ſermonem verterint. Enimuero CVIACIVS, hac κρίσει eum non modo inſcitiam in hiſtoria iuris, ſed et infantiam in Graeca lingua prodidiſſe, oſtendit, eaque in re nemo fortaſſis, niſi ſecundum CVIACIVM, litem dederit. Κηρίας ſuas ἡμέρας ille procul dubio deriuandum credidit ἀπὸ τοῦ κηρὸς, quod veteres, pro ſorte, vel fato, et quidem illaetabili vſurparunt, et hinc *fatalem diem* commodiſſime dici poſſe κηρίαν ἡμέραν ſibi perſuaſit. Sed auctoritate omnino deſtituitur illud κηρίαν, quum loquutio vere Graeca, et non modo Graecis iureconſultis (*b*), verum etiam ſcriptoribus vetuſtiſſimis, familiaris ſit illa κυρία ἡμέρα pro *fatali* et *praefinito die*. Eo ſenſu κυρίαν ἡμέραν *pro die condicto* habet EVRIPIDES (*c*), κυρίην τῶν ἡμερέων HERODOTVS (*d*). Quin eo ſenſu veteres voce κυρία et ſine adiecto ſubſtantiuo ἡμέρα vſos eſſe, iampridem obſeruarunt Lexicographi, et in his laudatiſſimus ille, cuius de Graeca lingua commentarios videre Bodinus potuit, GVIL. BVDAEVS (*e*). Et quid, quaeſo, clarius loco IVLII POLLVCIS (*f*): Ἡ ἐπί τινι τεταγμένη ἡμέρα κυρία καλεῖται, καὶ χωρὶς δὲ τῆς ἡμέρας εἴπωσιν ἂν οἱ ῥήτορες παρούσης τῆς κυρίας, καὶ ἐνεστώσης τῆς κυρίας, προσυπακούεται γὰρ τὸ ἡμέρας. *Sed et alicui certae rei conſtitutus dies* ἡμέρα κυρία *vocatur. Ceterum rhetores, diei vocabulo omiſſo, ſimpliciter veniente* κυρίᾳ, *vel inſtante* κυρίᾳ *dicere conſueuerunt.* Ἡμέρα *enim ſubintelligitur.* Itaque hic iure procul dubio a CVIACIO reprehenditur Bodinus, nihilque ſani hic ſcripſit, dum ſibi hac obſeruatione placuit quammaxime.

Talis et alter eſt error, quem eodem obſeruationum capite BODINO exprobrat, puta, quod ex loco VLPIANI (*g*) probare voluerit, conſulem

(*a*) CVIAC. *Obſeru. Lib. XVIII. cap.* 37.

(*b*) Βασιλικ. *Lib. VIIII. tit.* 1. §. 129. *et paſſim.*

(*c*) EVRIPID. *Oreſt. v.* 48.

(*d*) HERODOT. *Lib. I. p.* 12. *edit. Henr. Stephani.*

(*e*) GVIL. BVD. *Comment. Graec. Lingu. pag.* 32. 33. *edit. Bad. Aſcenſii.*

(*f*) IVL. POLLVX *Onomaſt. Lib. I. ſegm.* 67.

(*g*) *l.* 1. *D. de offic. conſul.*

Digitized by Google

conſulem non niſi praeſente collega apud ſe manumittere poſſe, quum tamen nec VLPIANVS, nec alius veterum iureconſultorum (*a*) collegae praeſentiam deſideret. Iam manifeſtus quidem et hic BODINI error eſt, at non talis tamen, ob quem tamquam *imponendi callidiſſimus* traduci a CVIACIO debuerit. Quae enim excogitari poſſet ratio, cur aliis in re tam leui nulliuſque plane momenti imponere voluerit?

Paullo iuſtior eſt CVIACII indignatio, dum ſibi quaedam, de quibus numquam vel per ſomnium cogitauerit, a BODINO tribui conqueritur, veluti, quod in *lege XXXXV. D. de manumiſſ.* negationem expunxerit: quod cenſoriam notam adpellarit infamiam iuris: quod ius occidendi vxorem adulteram marito ademerit: quum tamen his omnibus contraria ſe ſcripſiſſe, oſtendat. (*b*) Et quia BODINVS illam de poteſtate mariti ſententiam CVIACIO exprobrauerat in *notis ad* OPPIANI *Cynegetica*: hic omittere non potuit occaſionem ei exprobrandi plagium turpiſſimum. *Hoc* enim ait, *eum ſuo Marte ſcripſiſſe, quum, librum illum a quo emendicauerit, ipſe, qui ſaepe de ingrato diſcipulo querentem doctorem audiuerit, non minus, quam ipſemet* BODINVS, *ſciat.* Fama enim tum differebatur Bodino, eum pleraque, quae in illa OPPIANI editione praeſtiterit, HADR. TVRNEBO ſublegiſſe. (*c*) Quod vtrum de tota metaphraſi, an de lectionibus variis et emendationibus intelligendum ſit, inter HADRIANVM BAILLETVM (*d*) et AEGID. MENAGIVM diſceptatum eſſe, nouimus, quamuis poſteriorem ſententiam probabiliorem eſſe, iam pridem obſeruarit CONR. RITTERSHVSIVS (*e*) ex eoque IAC. THOMASIVS (*f*).

Vt *πάντα περὶ πάντων* redderet CVIACIVS, et id porro exprobrat BODINO, quod omnes actus iudiciarios alicubi *legis actiones* vocare non dubitarit, ac proinde ita in eum omnem veluti bilem euomit: *Neſcit* ANDIVS SINE BONO, *quid ſit legis actio. Quis vel hoc ſolo nomine non iubeat te, ANDI, in ſcholam iuris reuerti, e qua te crudior nimis in forum immiſiſti, in quo vereor, vt non geras te, prout facis in ſcriptis tuis. Quae me cauſſa impulit, de te forte loquentem, tuique ſimilibus, aliquando, vt vos vulturios togatos dicerem, non etiam, vt falſo inſimulas, in vniuerſum ordinem aduocatorum. Os mihi tuo longe diſſi-*

Dd 3 *mile*,

(*a*) *l. 5. D. de manumiſſ.*

(*b*) CVIAC. *Obſ. Lib. VII. cap.* 17. *Lib.* I. *cap.* 1.

(*c*) COLOMES. *Gall. Orient. p.* 75. *et* 83.

(*d*) BAILLET *dans les iugemens des Scauans, Tom. II. Part. II. p.* 115.

(*e*) RITTERSHVS. *in Epiſt. Richterian. p.* 205.

(*f*) THOMAS. *de plagio litter.* §. 374. *p.* 364.

mile, qui falſo etiam me id dictaſſe ſcribis auditoribus, quibus praeterfluens oratio mea nihil dictat vmquam: tu ipſe, proprium conuicium quod tibi erat, edixiſti palam, et effudiſti perperam in omnes, vt es temerarius et inſolens. Iam facile quidem credimus CVIACIO, ſe vmquam vniuerſo aduocatorum ordini conuicium dixiſſe, neganti, et in eo agnoſcimus BODINI ingenium, in inuidiam apud viros doctiſſimos adducturi aduerſarium: at vereor, vt homo ideo iure in ſcholam remitti debuerit, quod actus iudiciarios omnes, *legis actiones* dici ſcripſerit. Tam late enim omnino aliquando patere apud veteres phraſeos LEGE AGERE ſignificationem, viri doctiſſimi iam pridem obſeruarunt, quamuis iureconſultos, quoties ex arte loquuntur, aliam ac ſtrictiorem notionem huic vocabulo ſubiicere, nemo, niſi rerum omnium ignarus, ignoret: nec putauerim haec fugere potuiſſe Bodinum, quae ipſis adoleſcentibus in ſcholis iuridicis explicari ſolent.

Sed et alia in Bodino reprehendit CVIACIVS, veluti, quod ius ſupplendi corrigendique iuris ciuilis Praetori per legem Laetoriam datum eſſe, et hanc ipſam legem PAPINIANVM, *(a)* quamuis nomen legis ſuppreſſerit, in animo habuiſſe, ſcripſerit: quod M. Aurelium Hibero de iure reſpondiſſe, *(b)* ſomniarit: quod per *aetates aedium (c)* ex VITRVVII ſententia, intelligenda ſit parietum menſura et quantitas: quod CVIACIVM fugerit ratio, quando plures vnius rei definitiones dari poſſe, ſcripſerit. *(d)* Quae omnia qualia ſint, nemo eſt qui non intelligat: quamuis non adeo ridicula videatur Bodini de aetatibus aedium ſententia, et laudatus ab eo locus VITRVVII *(e)* non parum lucis adfundere poſſit fragmento PAPINIANI, *(f)* quod ne ipſe quidem CVIACIVS *(g)* ex mea quidem ſententia, ſatis intellexit. Ceterum non is profecto erat BODINVS, qui de interiore iuriſprudentia cum CVIACIO collatis ſignis et aperto Marte pugnaret: ac proinde mihi calones videtur imitatus, qui clamoribus terrorem hoſti ſtudent incutere, et, vbi, eum terga non dare, animaduertunt, ſeſe recipiunt poſt principia, vel praedam, vel ſcuticam exſpectantes.

Magis FRANC. DVARENVM reueritus eſt CVIACIVS, virum quippe eleganter doctum, et ei ſoli ſecundum, vt recte de pari iſto non male compoſito iudicarit PAPIR. MASSONVS, *(h) aduerſarios* CVIACIVM *habuiſſe*

(a) *l.* 7. §. 1. D. *de iuſt. et iure.*
(b) *l.* 13. *D. de ſeru. praed. vrban.*
(c) *l.* 58. *D. de legat.* 1.
(d) CVIAC. *Epiſt. ad Gregor. Lomellin. Tom. I. Op. p.* 719.
(e) VITRVV. *Architect. Lib. II. cap.* 8.
(f) *d. l.* 58. *D. de legat.* 1.
(g) CVIAC. *Obſ. Lib. VI. cap.* 3.
(h) PAPIR. MASSON. *Elog. Cuiacii* apud FRIDR. IAC. LEIKHER. *Vit. ICt. p.* 279.

habuiſſe DVARENVM forte, ac vix parem, ceteros impares, et vilia tantum capita, ſcuticaque, vt ipſe quodam loco ſcripſerit, digna. Et ſane quanti ipſe DVARENVM fecerit CVIACIVS, argumento ſunt tot elogia, quibus eum paſſim ornauit laudator ceteroquin ſatis parcus. Auctor ſane eſt THVANVS, (*a*) dicere ſolitum eſſe CVIACIVM, *ex quatuor Franciſcis, qui eadem aetate eamdem ſcientiam profitebantur, vnum ſibi DVARENVM placere, ceteros ius tantum deligurire ſibi videri.* Sunt illi quatuor *Franciſci*, qui eodem tempore iuris prudentiam docuerunt, praeter DVARENVM, FRANC. HOTOMANVS, FRANC. BALDVINVS, et FRANC. ROALDESIVS, quos viros doctiſſimos quum prae DVARENO tantum ius deligurire dixerit CVIACIVS, quanta hunc vnum praerogatiua donarit, facile eſt ad intelligendum. Sed et alibi (*b*) in Epiſtola ad MARGARETHAM, Sabaudiae et Biturigum Ducem, eumdem *ſine exemplo maximum iuris prudentiae ducem* praedicat, et quum iam non minimae inter iſtos ſimultates eſſent, non tamen ſine quadam venerationis ſignificatione DVARENI meminit, eiuſque laudat prudentiam, *quod quum a non nemine traductus laceſſituſque eſſet, libro in eum edito proprio, qui perſequeretur ſingula capita diſputationum eius, tacere maluerit, quam reſpondere homini, poſito infra dignitatem commutandorum cum eo verborum.* (*c*) Sed erat ea DVARENI indoles, vt nec parem, nec ſuperiorem, immo ne inferiorem quidem, ferre poſſet, nullumque fere haberet collegam, quocum non perpetuum bellum gereret. Quas enim ſimultates habuerit cum EGVINARIO BARONE, vel *Apologia* eius *de iuriſdictione et imperio,* (*d*) eleganter quidem, ſed animo parum beneuolo, ſcripta argumento eſt. Et tamen aduerſarii ſui, anno MDL. exſtincti, manes, non obſcura iniuriae a ſe illi viuo illatae confeſſione, erecto ſuis impenſis monimento ſplendidiſſimo placauit, magis, credo, fauens iam mortuo, quam viuenti, et reliquis aduerſariis et collegis lubenter idem praeſtiturus officium, ſi eum fata ſuperſtitem his eſſe voluiſſent. Non magis concorditer vixit cum ANTONIO CONTIO, quem ius apud Biturigas Margarethae Sabaudae ſtipendiis profeſſum adſiduae prope collegarum DVARENI et HOTOMANI velitationes exercuerunt, donec fato functus iuxta ipſius Duareni cineres in D. Hippolyti fano conditorium reperit, *vt qui ſe perpe-*

(*a*) THVAN. *Hiſt. Lib. XXIII. ad ann. MDLVIIII.*

(*b*) CVIAC. *Tomo II. Op. p.* 639.

(*c*) CVIAC. *Obſ. Lib. XVI. cap.* 30.

(*d*) DVAREN. *Tom.II. Op.p.* 1097. Add. *Reſponſio Chriſtianorum iuriſconſultorum ad Fr. Duareni Commens. de miniſt. Eccleſ. atque beneſic. pag.* 195.

perpetuo, dum viuerent, inuicem agitauere, tandem vna mortui conquieſcant, quod eſt elegans iudicium SCAEVOLAE SAMMARTHANI. (*a*) Quid dicam de duobus Franciſcis, HOTOMANO et BALDVINO, quorum alteri male amicus, alteri fuit inimiciſſimus? (*b*) Quid de IOANNE CORASIO, cui, ſcripta ad Franc. Hotomannum epiſtola, vel declamatione potius (*c*) plagium exprobrauit, tanta vſus verborum acerbitate, vt cuius nomini ſe parcere velle ſimulabat, eum *coruum atrum*, κόρακα, *autolycum*, vocare non dubitaret? In hunc enim cudi illam fabam, qua erat εὐστοχίᾳ, iam olim diuinauit, V. C. IAC. THOMASIVS, (*d*) at cum haeſitatione quadam, quam ita expreſſit: *IO. CORASIVS in catalogum plagiariorum venit, neſcio, ſuane dicam, an Duareni, an noſtra culpa. Fieri enim poteſt, ut hic fallamur. Sed Duarenum tamen legentibus nobis admodum probabile videbatur, quum ille ſub Coracis nomine plagiarium accuſat ſuum, CORASIVM deſignari. Iudicent peritiores.* Nihil ſane hac coniectura verius. Eam enim firmat eorumdem temporum ſcriptor, totiuſque iſtius fabulae ſpectator, FR. BALDVINVS, (*e*) dum ſcribit: *Verum ne longius ſpectra requiras, potes vel ex tua aduerſus Coraſium declamatione plagiaria repetere, atque iterum efflare coruos atros, coracas, autolycos, ſic te profecto formidabilem facies.* Talis adverſus collegas et anteceſſores vicinos erat DVARENVS, quorum nemo fere eius odia effugit, praeter HVG. DONELLVM, quem maximi ſemper fecit, partibuſque ſuis addictiſſimum, quin ad omne obſequium tam pronum habuit, vt eum moriens bonorum ſuorum heredem ſcriberet. (*f*) Ceterum, quum litteraria illa bella cum BARONE, CONTIO, CORASIO, HOTOMANO et BALDVINO ante annum MDLVI. quo rariſſimus ille, quo adhuc aliquoties vſi ſumus, FR. BALDVINI libellus aduerſus DVARENI commentaria de miniſteriis et beneficiis eccleſiae lucem vidit, geſta ſint: in ipſo illo libello eleganter ſcribebat BALDVINUS, (*g*) quum iracundiam ſuam aeſtuantem deſpumantemque in Coraſium IC. et paullo poſt in Baronem, publico ſcripto effudiſſet Duarenus, vtrumque attonitum obſtupuiſſe, obſtupuiſſe et lectores attonitos, tantum atrae bilis et in vno homine eſſe poſſe, et in tales tantoſque viros, nihil meritos tale, tale nihil expectantes, eſſe effuſum. Sed quum aliquot deinde annis multo plus iterum collegiſſet: futurum fortaſſis fuiſſe, vt medius

(*a*) SCAEV. SAMMARTH. *Elog.* Lib. II. *cap.* 25.

(*b*) THOMAS praef. LANCELLOTO praemiſſ. §. II.

(*c*) DVAREN. *Op. pag.* 1106.

(*d*) THOMAS. *de plag. lit.* §. 396.

(*e*) *Reſponſ. Chriſt. iureconſult. p.* 151.

(*f*) VINC. GRAVINA *de ortu et progr. iur. ciu.* §. 178.

(*g*) *Reſponſ. Chriſtianor. iureconſult. p.* 199.

medius creparet, niſi tertium iureconſultum, in quem totum illud euomeret, nactus eſſet. Se vero facile diuinaſſe, quicumque ille eſſet, in quem tamdiu compreſſus fluctus tandem erumperet, prope obrutum iri, niſi ſi cedendo ſe ſubduceret: et ſuperaſſe exſpectationem ſuam DVARENVM. Quae ſane omnia ad ipſum CVIACIVM noſtrum pertinent. Poſtquam enim hic Toloſae, vbi priuatim aliquamdiu docuerat, ignominioſam illam repulſam, de qua ſupra diximus, tulerat: mox ſeceſſerat Cadurcum, in qua academia ad annum vſque MDLV. tantam ſibi laudem docendo iuris prudentiam pepererat, vt MARGARETHA Sabauda, auctore MICH. HOSPITALIO, eum Auaricum Biturigum euocaret, et proximum illi a DVARENO locum, inſuper habito DONELLO, adſignaret.

Ille dies primus leti, primuſque malorum
Cauſſa fuit.

Ex eo enim, iuncto foedere, id egerunt DVARENVS et DONELLVS, vt vel euerterent CVIACIVM, vel vitam ei redderent acerbiſſimam, ille, quod efflorescentem viri incomparabilis metueret famam, hic, quod ſe de ſpe maxima augendae dignitatis deiectum eſſe, intelligeret. Hinc primo omnium dabant operam, vt eius cooptationi in collegium iuridicum moram iniicerent. Id vero quum aegre ferret MARGARETHA, princeps, eaque ſcripta ad Bituricenſes graui epiſtola (*a*), non ſine ſignificatione indignationis, extemplo recipi in collegium iuberet CVIACIVM: illi publice diſputanti, quo labore ex academiae lege defungi oportebat profeſſores, in collegium cooptandos, obiecerunt homines quoſdam loquaces et garrulos, qui virum doctiſſimum in ruborem darent. Id conſilium quem exitum habuerit, non adeo exploratum eſt. Nam Io. ROBERTVS (*b*) non ſine ignominia e cathedra deſcendiſſe ait CVIACIVM; remque ita narrat: *Quum Toloſae repulſam in anteceſſurae petitione paſſus, ad Bituricenſes ſe contuliſſet, atque ibi anteceſſuram auidiſſime ambiens, ex more axiomata publica diſputatione adſerenda, quantumcumque renitens, proponere coactus eſſet: ab vno ex ſuis collegarumque ſuorum auditoribus, qui paucis ante diebus Biturigas aduentaſſet, cum ipſo congrediente, in eas anguſtias eſt redactus,*

(*a*) *Eam a Pinſonio acceptam primus edidit, et Tomo I. Operum Cuiacii praemiſſt Car. Hannibal Fabrottus. Habetur ibidem in editione Neapolitana, data d. III. Febr. MDLV.*

(*b*) Io. ROBERT. *Animadu. Lib. I. cap. 30.*

vt quum eius obiecta et argumenta, quibus vrgebatur, nullo modo diluere poſſet, neque haberet, in quam ſe partem verteret, neque a FR. DVARENO, *adſidente vna cum collegis agonotheta, diſputationi finem imponi impetrare potuiſſet, (quum ille receptum ſcholae morem id minime ferre cauſſaretur,) morbo correptum ſe ſimulans, inde, non ſolum antequam receptui datum eſſet vllum ſignum, ſed et, vix coepto congreſſu, terga dare, et ex ſuggeſto ſeſe turpiter proripere coactus eſt.* Haec ROBERTVS, qui facile animaduertens, incredibilem poſteris viſum iri hanc narratam ab acerrimo CVIACII hoſte fabulam, HADRIANO PVLVEO, ſpectatori iſtius tragoediae, teſtimonium denunciat, quippe qui CVIACIO id publice in libello *de Lege Atinia*, exprobrare non dubitarit. Et ſane ſibi ſuffragantem habet hunc teſtem, ſimulque Stentoris illius, qui tum CVIACIVM clamando obtuderit, nomen prodentem (*a*). Fuit enim is GVIL. ABOTVS, cui PVLVEVS paedagogus datus fuerat, quemque hominem fortaſſis natum hodie neſciremus, niſi eum puluis hic ſcholaſticus, *metaque feruidis euitata rotis, palmaque nobilis, terrarum dominos euexiſſet ad Deos.* Sed vereor, vt deteriorem minuſque idoneum teſtem inuenire potuerit ROBERTVS, quam PVLVEVM, quippe qui, quum tela altello ſuo ABOTO ſubminiſtraſſet, quaeſiturus in hoc muſtaceo laureolam, ipſe ſibi ſuoque Aboto hoc cecinit ἐπινίκιον. Hinc eam fabulam riſit CVIACIVS (*b*), ſuumque ANT. MERCATOREM ita inducit loquentem: *Nihil mouetur eo, quod Auarici Biturigum eum de iure ciuili inſtituta publica diſputatione in ipſo paene exordio nequeuntem reſpondere his, quae obiiciebantur, ſimulaſſe morbum, et duxiſſe ſe ab ſchola ante tempus, mentiris. Innumeri ſuperſunt etiam hodie ex eo populo, qui ſciunt, quam is ſtrenue ſe geſſerit in ea re, et a ſummo mane, vti ad vndecimam perſtiterit inuictus, vtique exeunti et procedenti certatim multi adclamauerint feliciter, multi: aliis cum diebus viciſſe alios, eo die viciſſe ſe ipſum. Vnus tantum exſtitit, qui offenderetur, quem ille male diſputantem rubore ſuffuderat, cuius tu ſolius tamquam idoneo teſtimonio vteris.* Et ſane vt clamore tum vicerint Pulueus et Abotus, vt iis linguis fauerint Duarenus et Donellus, vt denique obnoxia illis ſtudioſorum turba plauſum his praeclaris athletis dederit: an ideo vel indoctior CVIACIVS vel PVLVEVS et ABOTVS cuiquam minus indocti et rudes videbuntur?

(*a*) PVLV. *de lege Atinia cap.* 10. *p.* 336. *Tom. IIII. Theſaur. iur.*

(*b*) ANT. MERCATOR. *Notat. ad Io. Rob. Animadu. Lib. I. cap.* 30.

tur? An quiſquam mortalium crediderit CVIACIVM, nec tardi ingenii, nec elinguem hominem, terga dediſſe Pulueo et Aboto, et in ipſa prima velitatione obmutuiſſe, niſi ei idem euenerit, quod certanti cum Aenea Turno eueniſſe fingit VIRGILIVS (*a*), quando

> *Vnam Dirarum demiſit ab aethere ſummo*
> *Iuppiter, inque omen Iuturnae occurrere iuſſit?*

Sed quid opus eſt verbis? Defendit tum CVIACIVS emendationem aliquam ſuam, et in loco VLPIANI (*b*) pro *ſeruus publicus praetoriſue* reſcribendum eſſe monuit *ſeruus publicus populi Romani*, quemadmodum in altero (*c*) *ſub imperio populi Romani.* Hic velutide vi et vi armata conqueſti ſunt Pulueus et Abotus, quum nihil ſit ea emendatione verius, quam poſtea a clamoribus illis Puluei pluribus argumentis ipſaque codicis Tiliani auctoritate ipſe CVIACIVS (*d*) ſolide defendit. Eat ergo Pyrgopolinices ille, perfricet frontem et a ſe deuictum debellatumque CVIACIVM, mentiatur. Ceterum ex his patet, inter CVIACII aduerſarios, ſed ſcutica dignos, fuiſſe etiam PVLVEVM et ABOTVM, quorum hic, militis Terentiani exemplo ſapiens, poſt principia latuit, ille καλαμοβόας in eo omnem poſuit victoriam, quod CVIACIVM, tamquam *inconſultum, deprauatorem, correctorem, interpretationem legum de faece haurientem*, vbique traducit. Tam durum virorum doctiſſimorum fatum eſt, vt aliquando non modo cum monſtris, ſed et cum aſinis, quos fortaſſis ferueutior Syrius in rabiem egit, pugnandum ſit, quoſque fere indignos dixeris, qui talibus manibus conficiantur.

Ad DVARENVM vero et DONELLVM vt redeamus; hi, vbi ſe ne eo quidem ictu CVIACIVM proſtrauiſſe animaduertebant, ſingulari quadam arte, nefanda quidem illa, ſed doctoribus tamen ſcholaſticis et olim, et hodie, familiariſſima, ſibi vtendum putarunt, puta, vt rapta aliqua occaſione calumniandi, qualis non deeſſe vmquam ſolet in academiis, CVIACIO inuidiam apud ſtudioſos conflarent. Quo factum eſt, vt multitudine ab hominibns turbulentis ad ſeditionem conſternata, de vita paene periclitaretur CVIACIVS, et fuga ſibi conſulere, Valentiamque ſe conferre cogeretur. Qua de re THVANVS (*e*):

Ee 2 Duare-

(*a*) VIRGIL. *Aeneid. Lib. XII. v.* 853.
(*b*) VLP. *Tit. XX.* §. 16.
(*c*) IDEM *tit.* 24. §. 18.
(*d*) CVIAC. *Lib. XVII. Obſ. cap.* 28.
(*e*) THVAN. *Hiſt. Lib. XXIII. ad ann. MDL.*

Digitized by Google

Duarenus iam prouecta aetate magnas et acres contentiones cum Iacobo Cuiacio, tunc iuuene, habuit, ex eoque non obſcurae ſimultates inter auditores exortae ſunt, ita, vt ſchola Bituricenſis in partes ſcinderetur, ob idque maius periculum immineret, niſi ceſſiſſet CVIACIVS, et Valentiam Cauarum migraſſet. Et SCAEVOLA SAMMARTHANVS (*a*): *O beatam, ſi ſua nouiſſet bona, Biturigum vrbem! At illa, quum tam excellens et nobile depoſitum omni cura diligentiaque adſeruare ac tueri deberet, indigniſſima paene proiecit, ac perdidit, oborto ſeditioſorum tumultu.* Adeo verum eſt, eamdem ſemper fabulam in hoc orbe, mutatis tantum perſonis, agi. Procul dubio hanc viri optimi doctiſſimi vicem doluerunt boni omnes, at nemo magis, quam HOSPITALIVS, qui eo nomine DONELLVM iam antea graui epiſtola reprehenderat (*b*). Solus HADRIANVS PVLVEVS, tamquam alter P. Clodius, huic Tullio exſuli inſultauit, et impudentiſſima epiſtola (*c*) MARGARETHAE Sabaudae hanc ſcilicet ſcholae Bituricenſis liberationem anno MDLVII. gratulatus eſt.

Quod ſani eſſe hominis, non ſanus iuret Oreſtes.

At non magis diuturna fuit illa Puluei, quam P. Clodii laetitia. Extincto enim biennio poſt DVARENO, paullo poſt Bituricenſibus reſtitutus eſt CVIACIVS, ceu docent eius opera, annis erae Dionyſiacae MDLXII. MDLXIIII. MDLXVI. edita, vixitque ibi in maxima celebritate, et facile per hos annos pertulit iras HVG. DONELLI, quem et ſuperiorum, et ipſius CVIACII auctoritas in officio continuit, donec anno MDLXXII. ob feralem illam, qua in purioribus ſacris addictos inaudita truculentia ſaeuitum eſt, lanienam ſolum vertere coactus (*d*), ſeſe in Germaniam, atque inde in Belgium, ac denique iterum in Germaniam Altorfum Noricorum recepit.

Et inter haec fere molimina tunc ſtetit obtrectatorum CVIACII furor. Scriptis enim libris praeter PVLVEVM illum, cui male ceſſit illa digitorum prurigo, nemo iſtorum viri doctiſſimi doctrinas impugnauit, quamuis in reliquis operibus ſuis non temere vllam elabi patiantur occaſionem, eius interpretationes ac ſententias perſtringendi. Cuius rei vt ſpecimen proferamus: hoc tantum habeto. CVIACIVS (*e*) libro obſer-

(*a*) SAMMARTHAN. *Eleg. Lib. IIII. cap. 5. p. 20.*

(*b*) SCIPIO GENTIL. *Opuſc. Donelli poſtum p.* 268. 270.

(*c*) *Theſaur. Iur. ciu. Tom. IIII. p.* 329.

(*d*) THVAN. *Hiſt. Lib. LV. ad annum* 1572.

(*e*) CVIAC. *Obſ. Lib. I. cap.* 16.

Digitized by Google

obſeruationum primo mendoſum putauerat locum VLPIANI, ex IVLIANO depromtum (*a*), vbi remiſſio noui operis nunciationis, vicino factae, ab vſufructuario, vtilis; domino factae ab eodem, inutilis dicitur. Ipſe enim inuertenda haec eſſe ſtatuit, ſcribitque. *Denique haec duo verba vtilis et inutilis aut locum inter ſe commutent, neceſſe eſt, aut certe nulla eſt ſcientia, nulla diſciplina iuris.* Iam ſolide quidem et eleganter oſtendit DVARENVS (*b*), nihil hac vocabulorum tranſpoſitione opus eſſe, quum diuerſimode vtilis atque inutilis dici poſſit remiſſio: at facere id eum non potuiſſe ſine bile, probant verba ſequentia: *Quaeſo, quid his verbis clarius, quid rationi iuris conuenientius? Corrector tamen noſter, aut corruptor potius, et παραδιορθώτης ait, aut haec mutanda eſſe, aut nullam eſſe ſcientiam, nullam diſciplinam iuris. His enim verbis vtitur, quibus nihil impudentius, aut ſtultius dici poteſt. Si duo verba in me addidiſſet, fortaſſis vera fuiſſet diſiunctiua:* Hoc ſcilicet argumento probandum erat, nullam in CVIACIO eſſe ſcientiam ac diſciplinam iuris. Sed talis erga collegas erat DVARENVS, vt nemini vel ingenium vel doctrinam, aliquam concederet, niſi qui ſibi, tamquam claudus pilae haereret. DONELLVS paullo modeſtior raro nominatim perſtringit CVIACIVM, et ſi quando diſſentit ab eo, tantum tamen ſibi non temere permittit, vt conuiciis in eum debacchetur. Ceterum in eo vtrique omnia conueniunt, quod emendationes et correctiones textuum iuris non temere admittunt (*c*), ac proinde ſaeuitiam illam criticam, cuius eo tempore CVIACIVS in primis reus peragebatur, quauis data occaſione perſtringunt: quamuis, ſi vera fateri velimus, ne ipſe quidem CVIACIVS (*d*) tam promiſcue faueat illi emendandi corrigendique licentiae, vt ea ſine neceſſitate vtendum vbique exiſtimet, immo potius eam audaciam grauiter reprehendat, adeoque tantum facti ſit quaeſtio, ſintne omnes CVIACII emendationes ita comparatae, vt eas ipſa efflagitare neceſſitas videatur? De eo vero diſceptare inter ſe viri docti potuiſſent ſine conuiciis, ſine clamore tragico. Fatendum enim eſt, aliquas CVIACII emendationes plus ingenii, quam ſoliditatis, habere, et ſaepe eaſdem ita eſſe comparatas, vt parum vel nihil interſit, CVIACII an vulgarium exemplarium lectio-

 nem

(*a*) *l.* 1. §. 4. *D. de remiſſ. n.*
(*b*) DVAREN. *praelect.* 6. *ad tit. de noui op. nun. p.* 593. *Op.*
(*c*) DVAREN. *ad l.* 28. D. *de legat.* 1. *p.* 521. *Op.* DONELL. *ad l.* 34. *D. de verb. obl. n.* 8. 9.
(*d*) CVIAC. *ad l.* 9. *D. de excuſat. tut. Tom. I. Opp. pag.* 1034.
(*e*) CVIAC. *Lib. XVIII. Obſ. cap.* 9.

nem ſequi malis. Cuius rei inſigne exemplum dabit caput aliquod obſeruationum, in quo quatuordecim adcumulat eius generis coniecturas, in quibus idem de ipſo iure ſenties, ſiue CVIACIO, ſiue ACCVRSIO ſuffrageris.

Paullo poſt in arenam hanc deſcendit FRANCISCVS HOTOMANVS, qui in tantum modeſtia ſuperauit DVARENVM, in quantum ei doctrina iuriſque ſcientia ceſſit. Maximi et hunc faciebat CVIACIVS, qui in primo ingenii ſui monimento (*a*) non modo eius coniecturam aliquam mirifice probat, ſed et *viri ingenii probi et recti* elogio eum proſequitur. Enimuero ſiue ſaeculi is eſſet genius, vt inter viros doctos, qui reſtituendae iuriſprudentiae animum adpuliſſent, male conueniret, ſiue eos immodica gloriae cupiditas, ſiue priuatae quaedam cauſſae colliderent; non admodum diuturna fuit illa inter viros doctos amicitia. Si PETRO NEVELETO DOSCIO (*b*), vtriuſque diſcipulo, fidem habemus: ſola ſpes victoriae ſplendidioris, quam ex aduerſarii celebritate conceperat, HOTOMANVM ad ſuſcipiendas cum CVIACIO inimicitias exſtimulauit. Vbi enim quaedam de ſimultatibus illius cum FR. BALDVINO et HVGONE DONELLO retulit: ſtatim ſubiicit vir doctus: *Deinceps iniurias* BALDVINI *atque offenſiones ſuperne deſpiciens, cum eo certandum ſibi non iudicauit. Vbi autem cum magno illo iuris Romani antiſtite*, CVIACIO, *res fuit: tum vero dignum ſe, dignum fama, oppoſitum aduerſarium, intellexit.* Idem elogii, FR. HOTOMANO ſcripti, auctor obſeruat, initia iurgiorum fuiſſe tolerabilia, quum vterque aemulum mutuis laudibus, quamuis diſſentientem, ferret: at poſtea rem erupiſſe in neruum, et CVIACIVM, quo erat ingenii feruore, ne a conuiciis quidem abſtinuiſſe, de quibus et ſupra conquerentem audiuimus HOTOMANVM. At ſi CVIACIVS caeſim; HOTOMANVS certe punctim hoſtem petiit, et ſaepe ſatyrico, aliquando et comico ſale perfricare voluit CVIACIVM, quem nemo vmquam impune laceſſiuerat. Quod aeque abſurdum erat, ac ſi quis leoni barbam per iocum euellere vellet. Sed vt ipſarum, quae inter viros iſtos doctiſſimos intercesſerunt, controuerſiarum ſpecimina quaedam demus: operae pretium fuerit, ex HOTOMANNI *amicabilibus reſponſionibus*, ex profeſſo oppoſitis CVIACIO (*c*), quaedam excerpere, quae ſe haec ſcribenti ſua ſponte.

(*a*) CVIAC. *ad Vlpian. tit.* 22. *p.* 335. *Tom.* I. *Op.*

(*b*) NEVELET. DOSC. *vit. Hotomanni* apud FRID. IAC. LEICKHER. *vit. iureconſ.* p. 242.

(*c*) *Prodierunt primum cum Obſeruationum et emendationum libris VIIII. et Conſiliis, Geneu. MDLXXXVI. fol.*

Digitized by Google

ſponte obtulerunt. Exſtat in CODICE IVSTINIANEO (*a*) Ioannis Pontificis Romani I. ad Iuſtinianum Imp. epiſtola, cui et ipſius Iuſtiniani litterae, ad Ioannem ſcriptae, intextae ſunt, *data Romae VIII. Kal. Apr.* D. N. IVSTINIANO P. P. A. IIII. ET PAVLLINO V. C. Coss. Eam iam pridem ſuſpectam habuerant viri doctiſſimi, cum alias ob cauſſas, tum ideo potiſſimum, quod illa in permultis codicibus, ceu AZO notauerat, iam olim deſideraretur, in aliis multo aliter, ac hodie, legeretur. Adfirmauerat enim CHARONDAS Auredamus, ſe codicem habere MSC. nouellarum Iuſtiniani conſtitutionum Graecarum, in quo exſtet epiſtola illa, diuerſa ab ea, quam hodie legimus, cum aliis pleriſque (*b*). Id quum aegre ferret ANDR. ALCIATVS (*c*): γνησιότητα iſtius epiſtolae vindicare ſtuduit, non alio tamen argumento, quam quod eam exſtare ſciat in codicibus pluribus, et qui eam in aliquibus deeſſe dicant, id eo facere videantur, quod Pontificis maximi auctoritatem deprimere velint, niſi ea omiſſio tribuenda ſit librariorum incuriae, illam epiſtolam ad legalis ſcientiae materiam non multum pertinere, exiſtimantium. Sententiae ALCIATI et CVIACIVS (*d*) adiecerat calculum, ſed aliis ac ſolidioribus vſus argumentis. Nam et ordinem nexumque elegantem legum iſtius tituli vrget, et auctoritatem ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ (*e*), quibus pars illius epiſtolae iiſdem propemodum verbis inſerta ſit. Contra HOTOMANVS (*f*), ſubleſtam illius eſſe fidem, multis demonſtrare argumentis conatus eſt, oſtenditque, primum eam in codicibus quibuſdam non reperiri (*g*), deinde fraudes huiusmodi et fallacias quam plurimas iam olim eſſe admiſſas, ad amplificandam Pontificis Max. potentiam: tum porro manifeſto ea, quae in vtraque epiſtola legantur, pugnare cum conſtitutionibus antecedentibus anno DXXIII. ſcriptis, in quibus Imperator ſe fidei ſuae confeſſionem Ioanni, Pontifici Rom. iam antea tranſmiſiſſe, adfirmat, quum ex ipſa Ioannis Epiſtola id inſequente demum anno factum eſſe, intelligamus. Praeterea quum IVSTINIANVS (*h*) alibi reliquorum imperatorum Byzantinorum exemplo patriarchis Conſtantinopolitanis ſaltim non minorem, quam Epiſcopis Romanis, dignitatem auctoritatemque

(*a*) *l. 8. C. de ſumm. Trinit.*

(*b*) *Notauit hoc* CHARONDAS *ad marginem d. l. 8. in editione ſua Corporis iuris apud Plantin. MDLXXV. Tomo II. p.* 22.

(*c*) ALCIAT. *Parerg. Lib. V. cap.* 23.

(*d*) CVIAC. *Lib. XII. Obſ. cap.* 26.

(*e*) Βασιλικ. *Lib. I. tit.* 1. §. 8.

(*f*) HOTOM. *Amicab. Reſp. Lib.* I. *cap.* 1.

(*g*) HALOAND. *var. lect. ad. l.* 8. *C. de ſumm. Trin.*

(*h*) *l.* 24. *C. de SS. eccleſ. l.* 16. *C. eod.*

tatemque tribui velit: in litteris iſtis fictitiis eum patriarchas ſuos iudicio poteſtatique Pontificis Romani manifeſto ſubiicere. Accedere porro, quod, quum aliunde pateat (*a*), IVSTINIANVM res eccleſiaſticas, et ad ipſam religionem pertinentes, ſuo arbitratu conſtituiſſe: in hac tamen epiſtola ille ſcripſiſſe fingatur, nullum ſe pati velle geri negotium, ad religionem pertinens, quantumuis notum ac diuulgatum, de quo non continuo ad pontificem, vtpote caput exſiſtentem omnium Dei eccleſiarum, exquirendae ſententiae cauſſa referatur. Denique vnumquemque, harum rerum paullo intelligentiorem, perlecta hac epiſtola, illico intellecturum, dicendi genus illud, quo logodaedalus epiſtolae iſtius auctor ſit vſus, prorſus eſſe alienum a ſtilo, quo alias IVSTINIANVS in conſtitutionibus Latinis vti conſueuerit. Neque his tanti ponderis argumentis obſtare exiſtimat, quod partem eius epiſtolae in libris ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ Graece exſtare, animaduerterit CVIACIVS, quia impoſtori, qui adulterinam iſtam epiſtolam cuderit, vix deeſſe potuerit Graeculus, tribus conductus obolis, cuius in illa vertenda opera vteretur. His ergo argumentis inter viros doctos de epiſtolae illius νοθότητι tunc diſceptatum eſſe, comperio.. Sed quamuis non careant aliqua ſpecie, quae obiecit HOTOMANVS: ſecundum CVIACIVM tamen litem dant viri doctiſſimi, non modo iureconſulti, veluti MORNACIVS (*b*) et FACHINAEVS (*c*), verum etiam theologi, tum pontificii (*d*) tum qui ſeceſſionem a Romana eccleſia fecerunt (*e*), qui omnes hanc epiſtolam pro genuina agnoſcere non dubitant. Nec enim ideo ſtatim fictitiam dixeris conſtitutionem, quod illa in quibuſdam codicibus deſideratur. Quot enim aliae deſiderantur, quas nobis CONTIVS, CVIACIVS aliique viri docti partim ex codicibus MSSC, partim ex libris ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ reſtituerunt? Deinde ſi quas adulterinas merces orbi Chriſtiano olim obtruſerunt pontificiae auctoritatis adſertores: quis ideo et reliqua omnia, in quae non cadit haec ſuſpicio, tamquam fictitia reiiciat? Nec pugna inter hanc et ſuperiores conſtitutiones tanta eſt, vt ideo codice eiicienda videatur IOANNIS epiſtola, maxime quum multae eſſe poſſint rationes, cur conſtitutiones illae, quas IVSTINIANVS iam anno DXXIII. ad varias dioeceſes, imperio ſuo ſubiectas, mittere decreuerat (*f*), demum in-

ſequente

(*a*) *Nouell. III. V. VI. VII. XI. XVI. LVIII. CXXIII. CXXXIII. CXXXVII. cap. 6.*

(*b*) MORNAC. *ad d. l. inter clara* 8. *C. de ſumm. trin.*

(*c*) FACHIN. *Controu. iur. Lib. VIII. cap.* 1.

(*d*) DVPIN. *Bibl. eccleſ. Tom. V. p.* 45.

(*e*) FRID. SPANHEM. *Introd. ad Hiſt. eccleſ. ſaec.* VI. *p.* 180.

(*f*) *l.* 6. *et l.* 7. *C. de ſumm. Trinit.*

ſequente, impetrata illa IOANNIS epiſtola, miſſae ſint, nec raro contingat, vt principes ſtilum, et Pontificem modo blandius, modo verbis dilutioribus, prout e re eſſe videatur, adloquantur. Denique omnino vix probabile eſt, LEONEM Imperatorem ex illa epiſtola quidquam inſeri paſſurum fuiſſe libris ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ, niſi eam in genuinis atque antiquioribus Codicis IVSTINIANEI exemplaribus, reperiſſet. Non itaque reiicienda quidem eſt illa epiſtola, quamuis eam ex Graeco male tranſlatam, atque hinc inde interpolatam eſſe, ex comparatione huius tituli de ſumma Trinitate cum vetere et praeſtantiſſimo παρατίτλων libro, didicerit Io. LEVNCLAVIVS (*a*), obſeruans inter alia, *quod in edicto legatur de pontifice Romano, capite omnium ſanctarum eccleſiarum, id in Graeco ſic expreſſum eſſe, vt* ECCLESIARVM, IVSTINIANVS *ſcripſerit* ἱερέων, *hoc eſt, ſacerdotum.*

Sed valeant demum amoebeae iſtae IVSTINIANI et IOANNIS epiſtolae, quibus fere immorati ſumus iuſto diutius, et aliud controuerſiarum iſtarum, quae inter CVIACIVM et HOTOMANVM interceſſerunt, ſpecimen videamus. Primus CVIACIVS (*b*) ab obliuione vindicauerat veterem iurecohſultum, FVFIDIVM, quem aliquoties in pandectis memorari, (*c*) libroſque quaeſtionum reliquiſſe, obſeruauerat. Honori ſibi quodammodo ducebat vir doctiſſimus, a ſe in vitam veluti reuocatum eſſe FVFIDIVM iſtum, antea multa obrutum nocte, idemque illi a ſe beneficium datum, quod ANT. AVGVSTINVS (*d*) dederat CARTILIO. Ne tamen nomen tantum ab obliuione vindicaſſe videretur: de eius etiam aetate ita coniecerat: *Forte hic ille eſt* L. FVFIDIVS, *quem* M. TVLLIVS *in Bruto* (*e*) *in aliquo patronorum numero fuiſſe ſcribit: ad quem etiam M. Scaurus tres libros de vita ſua ſcripſit, vt et* PLINIVS (*f*) *teſtatur.* Quid ad haec HOTOMANVS (*g*)? Primum nullius momenti eſſe cenſet hanc obſeruationem, *nec magnopere ad intelligendam iuris prudentiam pertinere, quis vel qualis ille iureconſultus fuerit* FVFIDIVS, *et vtrum albus, an ater, breuis, an longus fuerit.* Deinde male cum cum L. Fuſidio illo, quem Tullius laudet, et cui vitam inſcripſerit M. Scaurus, confundi a CVIACIO, quum Fuſidius ille ICtus,

 quiſ-

(*a*) LEVNCLAV. *Notat. Lib. I. cap.* 4. *Theſaur. iur. ciu. Tom. III. p.* 1474.

(*b*) CVIAC. *Obſ. Lib. I. cap.* 9. *et Lib. II cap.* 40.

(*c*) *l.* 5. *l.* 7. *D. de aur. arg. leg. l.* 25. *D. de manumiſſ. vind. l.* 29. *D. de re iudic.*

(*d*) ANT. AVGVSTIN. *Emendat. Lib. III. cap.* 6.

(*e*) CIC. *in Bruto cap.* 29.

(*f*) PLIN. *Hiſt. Nat. Lib.* XXIII. *cap.* 1.

(*g*) HOTOMAN. *Amicab. Reſponſ. Lib.* II. *cap.* 9.

quiſquis ſit, Atilicinvm citet (*a*), quem Procvlo fuiſſe *σύγχρονον*, adeoque ſaltim poſt Claudii Imperatoris tempora floruiſſe, inter omnes conſtet. Denique, an vmquam hominibus interfuerit iureconſultus ille Fvfidivs, ideo ſe addubitare, ait, quod Graeci interpretes non *Fuſidium*, ſed *Aufidium* legerint, et Avfidivs Namvsa in pandectis ſaepe laudetur, et hic ipſe ille Fuſidius, immo ipſiſſimus, eſſe videatur. Iam in eo quidem, quod Fvfidivm ſuum libera adhuc republica M. Scauri temporibus vixiſſe, coniecerat Cviacivs, illum manifeſto fugit ratio, idque poſt Hotomanvm et Gvil. Grotivs (*b*) obſeruauit. At primum tamen ſuo more agit Hotomanvs, dum huiuſmodi obſeruationes tam alto ſupercilio deſpicit, quas magni faciunt omnes, quibus cum Cviacio *nihil videtur honeſtius, quam eorum excitare memoriam, qui omni doctrina exculti exornatique aliquando vixerint.* Deinde abſurdiſſima eſt illa *Fuſidii* in *Aufidium μεταμόρφωσις.* Quos Graecos interpretes ille iactet, neſcio. In iis enim, qui libros ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ ſcholiis illuſtrarunt, diſerte non Aufidium, ſed Fvfidivm lego (*c*) Ἔλεγεν ὁ Fuſidius, *ὅτι καὶ ἐπὶ τῷ σχεῖν ἐπίτροπον δύναται ὁ νήπιος ἐλευθερῶν οἰκέτην.* *Dicebat Fuſidius, infantem ſeruum manumittere poſſe, vt eum tutorem habeat.* Immo vt Hotomanvm ipſum Hotomano iudicem feramus: qui fieri, quaeſo, potuit, vt Aufidius Namuſa laudarit Atilicinum, quum ille fuerit inter Ser. Svlpicii auditores, (*d*) liberamque adeo viderit rempublicam? Adeo Hotomanvs, dum Cviacii notat anachroniſmum, ipſe in eodem luto haeret, parum memor, quid moneat poeta:

> *Loripedem rectus derideat, Aethiopem albus.*

Simile eſt tertium, quod addere iuuat, exemplum. Eleganter alicubi expoſuerat Cviacivs (*e*), quid ſit *circa columnas* (*f*), et *circa ſtationes, creditoris euitandi cauſſa, latitare* (*g*), eamque in rem bina, eaque elegantiſſima, adduxerat veterum teſtimonia, Ambrosii (*b*) alterum,

(*a*) *d. l. 5. pr. D. de aur. arg. leg.*
(*b*) Gvil. Grot. *de vit. iureconſ. Lib.* II. *cap.* 4.
(*c*) *Schol.* Βασιλικ. *Lib.* XXXXVIII. *tit.* 2. §. 22. *litt.* 1. *p.* 285. *Tomo* VI.
(*d*) *l.* 2. §. 44. *D. de orig. iur.*
(*e*) Cviac. *Obſ. Lib.* I. *cap.* 13.
(*f*) *l.* 36. *D. de bon. auct. iud. poſſ.*
(*g*) *l.* 7. §. 13. *D. quib. ex cauſſ. in poſſeſſ. eat.*
(*h*) Ambros. *ad Tobiae librum cap.* 7.

Digitized by Google

terum, vbi debitor, fugiens creditoris conſpectum, *continuo caput poſt columnas obumbrare* dicitur: alterum SIDONII APOLLINARIS (*a*), quod totum hic adſcribimus: *Principe poſt diem viſo, in forum ex more deſcendo, quod vbi viſum eſt, illico expauit, vt ait ille, nil fortiter auſa ſeditio. Alii tamen mihi, plus quam decet, ad genua prouolui, alii, ne ſalutarent, fugere poſt* STATVAS *occuli poſt* COLVMNAS. Vnde coniectura naſcebatur CVIACIO, in *l.* 7. §. 3. *D. quib. ex cauſſ. in poſſeſſ. eat.* pro *ſtationibus* legendum eſſe *ſtatuis*, vtrumque vero pandectarum locum intelligendum eſſe de columnis et ſtatuis, quibus refertum fuerit forum Romanum, et circa quas occultare ſe facile potuerint, qui effugere voluerint creditorum occurſum. Sed et alibi (*b*) hanc interpretationem ſuam nouis firmat teſtimoniis, tum BASILII (*c*), tum LVCIANI (*d*), quorum ille eius furfuris homines ait φεύγειν πρὸς κίονας καὶ τείχους, ἀποσκιάζοντας τὴν κεφαλὴν, *fugere ad columnas, et parietes, ibique caput obumbrare*, hic vero eoſdem ſiſtit πρὸς κίονά τινα, ἢ πρὸς ἀνδριάντα προσελθόντας, *ad columnam aliquam vel ſtatuam ſeſe recipientes*. Hic denuo ſplene abundat HOTOMANVS (*e*). *Quae enim*, inquit, *potuit latitatio poſt columnam aut ſtatuam, niſi perdicum ſimilis, quae, ſi quo in angulo caput occultare poſſunt, bene ſe occultari putant?* Hinc nos cauere iubet, ne hic intelligamus columnas, quibus porticus ambitu fori, teſte VITRVVIO (*f*), ſuſtinebantur, ſed columnas circa baſilicas, in quibus tribunalia fuerint, centumuiralia, decemuiralia, ſeptemuiralia. At ego, quid commoditatis illa HOTOMANI interpretatio prae CVIACIANA habeat, vix me intelligere fateor. An enim poſt has vnius baſilicae columnas facilior fuerit latitatio, quam poſt columnas totius fori Romani? An qui fugiunt, loca frequentiora petere, ac non potius illa diligenter fugere ſolent? At porro HOTOMANO non placet CVIACII emendatio, quumque ipſe retinendum eſſe cenſeat vocabulum *ſtatio*, ea occaſione multa accumulat de ſtationibus militum, mercatorum, municipum, colonorum, ſtudioſorum iuris, quorum pleraque nihil ad rem faciunt, ac denique per ſtationes, circa quas latitare conſueuerint obaerati, ipſe intelligit hominum concurſum, qui iuris iudiciiue audiendi circumſiſtendique cauſſa, maxime ad columnam Maeniam fieri

Ff 2 conſue-

(*a*) SIDON. APOLLIN. *Lib.* I. *epiſt.* 11.
(*b*) CVIAC. *Obſ. Lib.* XI. *cap.* 8.
(*c*) BASIL. *homil. ad Pſalm.* XIIII.
(*d*) LVCIAN. *in Lapith. ſeu Sympoſ. Tom.* II. *p.* 635.
(*e*) HOTOM. *Amicab. reſp. Lib.* II. *cap.* 13.
(*f*) VITRVV. *Architect. Lib.* III. *cap.* 1.

conſueuerit. Sed hae ſtationes non magis quidquam ad rem faciunt, quam columna Moenia, et iudicia ſeptemuiralia, quae dum in chartam coniecit, ne ipſe ſe quidem fortaſſis intellexit HOTOMANVS. Quis vero tam ſtolidus eſt, vt latitaturus ſe immiſceat hominum congreſſibus, et ad baſilicas et tribunalia confugiat, a quibus locis, tamquam a ſcopulis, abhorret? Hinc quamuis non admodum neceſſaria ſit illa CVIACII emendatio, et obaerati aeque facile pone tabernas, quarum plurimae circa forum Romanum erant poſitae, quaeque et ipſae ſtationes dicebantur (*a*) ac poſt ſtatuas, latitare, occurſumque creditorum effugere potuerint: multo elegantior tamen et probabilior eſt CVIACII correctio, quam interpretatio HOTOMANI. Et talia ſane ſunt pleraque, quae CVIACIO obuertit. Saepe enim illi ſine iuſta cauſſa dicam ſcribit; ſaepe iuſtam cauſſam tam frigide defendit, vt in lapſibus ipſis CVIACII plus eruditionis reperias, quam in CVIACII ſtricturis: ſaepe denique coniecturam opponit coniecturae, et minus quidem probabilem probabiliori. Denique numquam nequior eſt, quam vbi prae ſe fert modeſtiam, et tamen vbique miſcet iocos mordaciſſimos, quaſi cum eo ſibi res eſſet aduerſario, quem tanquam nullius pretii hominem admordere poſſet. Ita enim ſolet illud hominum genus, qui eſſe primos ſe rerum omnium volunt, nec tamen ſunt. Sic quum CVIACIVS (*b*) nomina quaedam orphanotrophorum Conſtantinopolitanorum indicaſſet, et ad Niconem pertinere oſtenderet legem 34. C. de epiſc. et cler. quin id nomen excidiſſe exiſtimaret ex textu: HOTOMANVS (*c*) contrariae obſeruationi ſuae hoc praemittit exordium: *Indicis pollicitatio de Niconis nomine in hac lege reſtituendo ſummam mihi primo adſpectu magnae alicuius rei exſpectationem commouit. Nomen enim vnius alicuius eſſe credidi ex priſcis heroibus, delectis viris, qui in Argo naui petierunt pellem inauratam arietis. Vbi presbyteruli, boni cuiuſdam homunculi, et pauperum puerorum curatoris, nomen eſſe audiui, fluctus in ſimpulo excitatos perſpexi.* Quid vero dici potuiſſet mordacius? Quis haec legens non crederet, HOTOMANO rem eſſe cum homine abſurdiſſimo, qui laureolam quaerat in muſtaceo, et reſtituto orphanotrophi alicuius nomine, ſibi vnius ex argonautis nomen poſteris prodidiſſe videatur? Ego equidem neſcire me fateor, quas cauſſas SCALIGER (*d*) habuerit ſui de HOTOMANO iudicii, *qu'il n'y avoit en luy*

(*a*) CVIAC. *Obſ. Lib.* II. *cap.* 40. MENILL. *Obſ. Lib.* V. *cap.* 5.

(*b*) CVIAC. *Obſ. Lib.* I. *cap.* 12.

(*c*) HOTOMAN. *Amicab. reſponſ. Lib.* II. *cap.* 12.

(*d*) *Scaligeriana prima p.* 91.

Digitized by Google

luy rien de recommandable, que ſon beau Latin, et ſon eloquence, et que du reſte c'etoit un pauvre homme : at id tamen, perlectis vtriuſque libris, videor mihi obſeruaſſe, par male compoſitum fuiſſe CVIACIVM et HOTOMANNVM, illumque cum hoc comparatum, tantum efferre caput,

Quantum lenta ſolet inter viburna cupreſſus.

Quos hactenus recenſuimus CVIACII aduerſarios, ii, tamquam robur exercitus hoſtilis, digni nobis viſi ſunt, de quibus paullo accuratius ageremus. Ne itaque in libri molem excreſcat praefatio : de reliquis tanto erimus breuiores, quanto minoris eos fecit CVIACIVS, quippe qui, quum nullo loco inter viros doctos fuiſſent futuri, eam ſolum gloriam adfectabant, vt cum PVLFEO et ABOTO, (at quantis viris) inter CVIACII aduerſarios numerarentur. Vnum excipio GVIL. FORNERIVM, virum certe eleganter doctum, dignumque ex mea ſententia, qui mitius tractatus fuiſſet a CVIACIO. Sed hic iam tot expertus erat aduerſarios nequiſſimos, vt non poſſet non omnes habere ſuſpectos, qui aduerſus ſe ſcribendi conſilium caperent. De eo quum plura iam dixerit V. C. EV. OTTO (*a*), ſimulque controuerſiarum, quae ipſi cum CVIACIO interceſſerunt, plura ſpecimina dederit : non eſt, quod illi immoremur. Inde enim diſcimus, Aureliae eum iura docuiſſe cum IO. ROBERTO : id quod ſatis ei cauſſae fuiſſe exiſtimamus, cur CVIACIVM adgrederetur, cui minime omnium bene cupiebant anteceſſores Aurelianenſes, quippe aegre ferentes incredibilem ſcholae Bituricenſis celebritatem, cui tunc, ipſo CVIACIO (*b*) teſte, nihil par in orbe erudito, nihilque ſecundum eſſe videbatur, ex quo ibi purioris atque emaculatae iuris prudentiae ſedem conſtituerat ANDR. ALCIATVS. Acceſſerunt procul dubio collegae, IO. ROBERTI, inſtigationes, qui quum ſemel odium pluſquam Vatinianum aduerſus CVIACIVM concepiſſet, non temere quidquam, quod illi moleſtum eſſe poſſet, praetermiſiſſe, nec quemquam virorum doctorum quantum in illo eſſet, amicum CVIACIO paſſum eſſe, credibile eſt. Ceterum et erudita ſunt, quae in *Selectionum ſuarum libris III.* CVIACIO oppoſuit, et ea vſus eſt modeſtia, vt ſuperſedere hic potuiſſet acumine *de ſeruo fornacario, obdormiſcente ad furnum,* de quo ſupra diximus. Quum enim aduerſarios

Ff 3 ſuos

(*a*) *Praefat. Tomo* II. *Theſauri iur. praemiſſa, p.* 1. *ſequ.*

(*b*) CVIAC. *Epiſt. ad Margaretham Sabaudam Tom.* II. *Opp. p.* 639.

Digitized by Google

ſuos rarius reſponſione dignaretur CVIACIVS, huic tamen fuſius, ſed non ſine conuicio, reſpondit (*a*). Ceterum quum ſelectiores illae anno MDLXV. lucem viderint: inter primos fuit FORNERIVS, qui adſurgenti ad ſereniorem famam CVIACIO negotium faceſſere conati ſunt, idque fortaſſis eum impulerit, vt hominem non malum acciperet paulo inclementius.

Iam vero collegae iungimus collegam, nec doctrina, nec modeſtia, nec meritis illi vlla ex parte comparandum, ſolaque audacia ſuperiorem, puta Io. ROBERTVM, anteceſſorem Aurelianenſem. Neſcio an hic ſit idem Io. ROBERTVS, quem THVANVS (*b*) anno MDLXII. Franciſci Bellemontii, Adretii Ducis, edicto cum Guil. Porta, Petro Bucero, Ioanne Buſſenetitio, Io. Pauioto ciuitate Gratianopolitana eiectos eſſe refert, quod de proteſtantibus delendis coniuraſſe cum Gondrinio diceretur. Eſt enim et alius eiusdem nominis Io. ROBERTVS Arduennas, cuius *quatuor euangelia, hiſtoriam ſerie vinculantia*, Graece et Latine prodiiſſe *Moguntiae MDCIV. fol.* ex BIBLIOTHECA THVANEA (*c*) didicimus, nec non tertius Io. ROBERTVS, Medicus, cuius Anatome tractatus Rod. Goclenii de magnetica vulnerum curatione, Louanii MDCXVI. 12. edita, in eodem catalogo laudatur (*d*). Quod ſi idem eſt, nemini obſcurum eſſe poteſt turbulentiſſimum et factioſum ROBERTI ingenium. Id certius eſt, eum paullo poſt iura docuiſſe Aureliis, ibique mature ſatis CVIACII famam adrodere coepiſſe. Primum enim anno MDLXVII. edidit *receptarum lectionum libros II.* quibus non modo generatim inualeſcentem illam corrigendi iuris auctores licentiam reprehendit, ſed et CVIACIVM non obſcure notauit, nec paucas eius emendationes ac coniecturas audacius, quam doctius, vellicauit. Earum vero non paucas paullo poſt hic repetiit et a ROBERTI obiectiunculis erudite vindicauit *Libro obſeruationum XV.* (*e*) quem cum quibuſdam aliis anno MDLXXIII. in lucem prodiiſſe, iam ſupra monuimus. Nec tamen ſine bile id exſequi potuit CVIACIVS, non ignarus, nec veritatis ſtudio, nec vlla ſua culpa, ſibi hunc obtrectatorem inſultare, ſed ſolam inuidiam, viliſſimarum animarum vitium, vrere cupidiſſimum pugnandi hominem, ac paene in furorem agere. Hinc eum vocat *refractarium*, et grauiter accuſat plagii: *Dicerem*

(*a*) CVIAC. *Obſ. Lib. VIIII. cap.* 38.
(*b*) IAC. AVG. THVAN. *Hiſtor. Lib. XXXI. ad ann.* 1562.
(*c*) *Biblioth. Aug.* THVANI *Part. I. p.* 20.
(*d*) *Ibid. Part. II. p.* 178.
(*e*) CVIAC. *Lib. XV. Obſeru. cap.* 18. *et ſequentibus.*

Digitized by Google

cerem non immerito, quod PLAVTVS: *me mea ludo lamberant; quodue Aquila*, οὐχ ὑπ' ἄλλων, ἀλλὰ τοῖς αὐτῶν πτεροῖς ἁλισκόμεθα, *nec obloquerer, niſi id fieret inſcite et calumnioſe* (*a*). Denique, quod vel maxime momordit ferreae alioquin frontis hominem, cum ἀναγραμματικῶς SERO IN ORBE NATVM adpellitat. (*b*) Nondum ſibi quieſcendum ratus ROBERTVS anno MDLXXVIIII. denuo in lucem protruſit *Animaduerſionum libros III.* vel hoc nomine ridiculos, quod ſe in iis CVIACIO manifeſto anteponit, ſeque ſolum ſapere, hunc volitare velut vmbram, contendit. Quum vero eum inprimis male haberet anagrammaticum iſtud elogium: fecit indignatio verſus (*c*), quos ſibi ab amico ſubmiſſos mentitur, in quibus ex nomine ſuo aliud anagramma: ABSENS VRIT HONORE, ex IACOBI vero CVIACII, vel, vti ipſe illud torquet, CVIATII illud: SVAVI CIBO VISCAT, elicit. Quibus quidem nihil excogitari potuiſſet abſurdius. Quo enim *honore abſens* Cuiacium *vrere* poterat ROBERTVS, Anteceſſorem Bituricenſem Aurelianenſis, celeberrimum vix domi ſuae notus, eruditiſſimum indoctiſſimus? Et quid magis honorificum dicere poterat, de CVIACIO, quam quod *ſuaui cibo auditoria viſcet*? Adeone vaecordem atque inficetum aliquem eſſe, vt, quid inter laudem et vituperium interſit, neſciat? Id enim a PAPIRIO MASSONO (*d*) in ſummis CVIACII laudibus ponitur, *quod, vt apes regem ſuum, quocumque ierit, ſic adoleſcentes, iuris ſtudioſi CVIACIVM ſequuti ſint, venerintque e Germania aliiſque longinquis prouinciis in Galliam complures, omnibus virtutibus politi, tantum vt* CVIACIVM, *velut alterum Liuium, viderent, vtque cum eo colloquerentur.* Iam indignus viſus eſt ROBERTVS, qui ſe collatis ſignis cum CVIACIO conflixiſſe gloriaretur. Hinc vir doctiſſimus *Notata ad illas animaduerſiones* non ſub ſuo, ſed ANT. MERCATORIS, nomine publicauit, *Biturigibus MDLXXXI.* Erat enim hic MERCATOR *Antoine Marchand*, CVIACII ſeruulus (*e*), cuius perſonae πρέπον vbique ſeruat cum in ipſo libro, tum maxime in praefatione, lectu ſane digniſſima, in qua et anagramma illud, quod tam aegre tulerat ROBERTVS, ita interpretatur ſeruulus naſutulus (*f*): *Legi libros tres animaduerſionum, quos triennio parturiſti, et edidiſti nuper:*

(*a*) CVIAC. *ibid. cap.* 19.
(*b*) CVIAC. *Obſ. Lib. XV. cap.* 23.
(*c*) ROBERT. *Animadu. Lib. I. cap.* 30.
(*d*) MASSON. *Elog. Cuiac. apud* Leickher. *Vit. iureconſ. p.* 271.
(*e*) BAILLET *dans les iugemens des ſavans Tom. V. Part. II. p.* 249.
(*f*) CVIACII *Operum Tom. X. edit. Neap.*

per: de quibus quid ſentiam, ſi forte requiris, eſſent memorabiles, ſi exiſſent ante annos ducentos: SERIVS EDITI *non ſunt memorabiles.* Paullo poſt veniam petit, *quod lorarios adhibuerit, qui ipſi in hoc opere ſuppetias ferrent, facerentque ſecundas; neque enim ſe potuiſſe ſolum tot ſufficere animaduerſionibus.* Denique notatu digniſſima ſunt verba poſtrema: *Alius, niſi ego occupaſſem, tecum egiſſet acerbius: ego me praebeo clementiorem. Immo alius forte transmiſiſſet ad plures: ego te incolumem ſeruo, et ita me Deus amet, mentis et animi tui ſanum eſſe percupio.* Iam nihil ſolatii ſupererat ROBERTO, cuius de corio peſſime luſerat Mercator ille cum lorariis ſuis, quam vt poſtrema antiſtropha clauderet fabulam, et clamore ſaltim incondito, ſe nondum ad plures eſſe transmiſſum, teſtaretur. Edidit enim *Aurel. MDLXXXII. Notas ad Iac. Cuiacii Mercatoris notata*, ſed miſerrimas profecto, quas quis legerit, ab hoſte iam ſeminece tremula manu ſcriptas eſſe, ſtatim intelliget.

Quid multa? Quam male compoſitum par fuerint CVIACIVS et ROBERTVS, vel inde patet, quod reliquos CVIACII aduerſarios ſocii tam indocti atque imbellis puduerit. Multo poſt enim in ſcenam prodiit eiuſdem factionis homo, FRANCISCVS MARSIVS GORDONIVS, Doctor Cadurcenſis, ediditque aduerſus CVIACIVM et ANT. FABRVM *libellum praetermiſſorum* (*a*), cuius octodecim capitibus loca quaedam ab eorum correctionibus vindicare ſtudet. Iam incredibilis huius hominis faſtus eſt, quippe qui textus, quos ipſe vel interpretatur, vel vindicat, a nemine mortalium, quam a ſe, intellectos eſſe, vbique iactat, nec minus eſt odium, quo omnes CVIACII aliorumque emendationes proſequitur: adeoque tam ſimiles ſunt ille ROBERTVS et MARSIVS, vt Menaechmos Plautinos facilius, quam hos fraterculos, diſcernas. Et tamen quid hic de ROBERTO iudicet, operae pretium fuerit cognoſcere (*b*): *Vnus*, inquit, ROBERTVS, *tot hoſtibus impar, veritatis quidem defenſor exſtitit, ſed non idoneus. Receptae enim lectionis et veterum opinionum vbique pertinaciter retinens, eam cauſſam non tam egit, quam prodidit. Quis enim aequo animo ferre poteſt, quod falſis antiquorum rationibus veritatem quum defendat, ſuſpecta magis habeatur? nec immerito: nam licet huius ſcripta ſubſtantiam veritatis contineant, non ea tamen, quibus veritas demonſtratur: vera ſunt, quae ipſe ſcripſit, non vt ſcripſit: in hoc eum tantum ſuperiorem ceteris arbitror, quod non errauit, dum ignorauerit. Quae enim ſimpliciter adfirmat, vera ſunt, et eadem, vt probat, falſa.* Omitto reliqua, adhuc magis

(*a*) *Theſaur. Iur. ciuil. Tom. II. p.* 817. *ſequ.*

(*b*) *Theſaur. iur. Tom. II. p.* 821.

magis abſona, ex quibus CVIACIVS, ſi ea vidiſſet, incredibilem capere potuiſſet voluptatem. Sed leoni iam mortuo inſultaſſe videtur hic Marſius. Libellus enim hic anno demum MDCXXXI. Pariſiis excuſus eſt, nec perſuadere mihi poſſum, eſſe hanc iteratam editionem, quum vix typographus aliquis oleum operamque tam male perdere voluiſſe videatur.

Sed nobis ſeſe paene ſubduxiſſet EMMANVEL ZOARES, Doctor Conimbricenſis, qui, edito obſeruationum libello, ipſe quoque in CVIACIVM impetum fecit, et quaſdam eius doctrinas, ſed parum feliciter, tentauit. Et tamen nobis haud praetermittendus videtur hic CVIACII aduerſarius, partim quod eius liber rariſſimus eſt, partim quod ipſe auctor, Iudaico cretus ſanguine, poſtea deſerta religione Chriſtiana, in Iudaeorum caſtra tranſiit. Id vero factum, vti exſecratione digniſſimum eſt, adeo abominabatur CVIACIVS *(a)*, vt ſi a ROBERTO diſceſſeris, nullum aduerſariorum ſuorum immitius, quam *legiſlatorem illum Iudaicum*, ceu vocat, tractarit. *Etiam Iudaei*, inquit, *iuris ciuilis ſacra admirantur et colunt*: *qua re gauderem, ſi non eis ſuperſtitiones ſuas admiſcerent.* Paullo poſt, vbi quaedam de legato lecticariis et coquis relicto diſſeruerat ZOARES: acute, vt ſolet, ſubiicit CVIACIVS: *Reſipuerit, ſi his ſe imbui permiſerit.* Hinc eum vocat *κατάρατον*, *non tam, quod Iudaeus, quam quod ex Chriſtiano Iudaeus horrendum ac dictu cunctis horribile monſtrum.* Denique, vbi varias eius interpretationes profligauit, totam eamque bene longam obſeruationem hoc epiphonemate claudit: *Ruerent riſu lectores, ſi alia, quae in medium contulit Iudaica ſapientia, explicarem omnia.* De hoc viro nihil fere, quod te docere poſſim, reperiſſe me adhuc, fateor. NIC. enim ANTONIVS, *(b)* qui non temere vllum ſuae gentis ſcriptorem praetermiſit, de eo nihil prodidit memoriae, niſi huc referre velis, quae de EMANVELE SVAREZ A RIBEIRA ſcripſit, *iureconſulto docto valde ac diſerto, qui ſub Antonio Pinelo in Academia Conimbricenſi aliiſque prudentiae legalis praeceptoribus, data huic ſtudio opera, eo deuenerit, vt locum docendi veſpertinis horis Pontificum canones obtineret.* Multa ſane perſuadent, vt hunc ipſum eſſe ZOAREM noſtrum, cenſeam. Parum differunt cognomina ZOARES et SVAREZ: vterque Conimbricae docuiſſe dicitur: praeterea EMMANVEL ille SVAREZ a NIC. ANTONIO laudatus edidit *Iuris Obſeruationum librum ſingularem, Lugd. MDLXII. in* 8. Et quamuis de eius defectione ad ſuperſtitionem Iudai-

(a) CVIAC. *Obſ. Lib. VIIII. cap.* 16.

(b) NICOL. ANTON. *Biblioth. Hiſpan. Tom. I. pag.* 273.

daicam nihil compertum habuerit ANTONIVS: ipſe tamen addit: *Profectus deinde, qua cauſſa mihi ignotum, vſque ad Gallos, Lugduni aliquamdiu ſubſtitit, hinc Venetias, inde Patauium ſe contulit, paſſus neſcio in quo loco a certo quodam iurato ſibi hoſte, quem, ſuum Ibim alicubi adpellat, quidquid timeri potuit ab homine, quomodo ipſe refert, omni vitiorum genere conſpurcatiſſimo, impio, exlege, A. A. nomine, quem omnes alios precatur abominari, dirisque omnibus ac furiis deuouere, exſecratione, vt aeſtimo, parum Chriſtiana.* Fortaſſis haec ipſa profectio ex Hiſpania, cuius ſe cauſſam ignorare fatetur NIC. ANTONIVS, Iudaiſmi amplectendi cauſſa ſuſcepta eſt ab illo EMMANVELE, eiuſque rei fama ad CVIACIVM facilius, quam ad ANTONIVM peruenire potuit. Attamen quum res incerta ſit: eam cuiuſuis iudicio permittere, quam coniecturis indulgere, malumus.

Fuerunt iisdem temporibus aliqui ex CVIACII diſcipulis, quia DVARENO et DONELLO in tranſuerſum acti, non modo eius deſeruerunt ſcholam, verum etiam famam atque exiſtimationem eiusdem adrodere non dubitarunt. De his ipſe ita conqueritur CVIACIVS (*a*): *Sunt huic* (IO. ROBERTO) *hodie ſimiles multi altelli mei, quibus ſingulis in tempore reponam, quae debeo: toti ii ſunt dies totos in legendis noſtris, nec ex alio iecore ſapiunt, et, quod mordeant, inueſtigant vbique tranſuerſa mente, nihil tamen, quod imitentur bene. Ac ſane ea μωμήσεται τις μᾶλλον, ἢ μιμήσεται.* Quod aenigma interpretaturus EM. MERILLIVS (*b*) *viuo adhuc* CVIACIO, *ſtudioſos quoſdam, qui ſub eo profecerint, ſcriptis praeceptoris ſui aduerſatos eſſe*, ait, *vt* HENR. A SVERIN, ANTONIVM FABRVM *et* MARCARDVM FREKERVM (vel MARQV. FREHERVM potius,) *et alios.* Sed neuter, id iuſtis ſcriptis factum eſſe, adfirmat. Eſt ea ſtudioſorum in academiis indoles, vt facile diſcedant in partes, et alii hunc, alii illum, factionis ſuae ducem, laudibus in coelum ferant, de aliorum laudibus quauis occaſione detrahant, eorumque ſtudioſos ad deſerendas praeceptorum ſcholas ſollicitent: nec vllam temere academiam reperias, in qua non idem contingat, quod olim Romae eueniſſe nouimus, vt mira ſint Proculianorum et Sabinianorum, Pegaſianorum et Caſſianorum, Cuiacianorum et Duarenianorum et neſcio quorum et quorum diuortia. Vt quiſque enim eſt indoctior, ita ſe ſolum de docentium doctrina, fide et diligentia optime iudicare poſſe, exiſtimat, ſibique laudi ducit, ſi plures eo eant, quo ire ſolet

dux

(*a*) CVIAC. *Obſ. Lib. XVI. cap.* 29.
(*b*) MERILL. *Diſſert. de variant. Cuiacii interpr. cap. III. p.* 8.

Digitized by Google

dux gregis ipſe, caper. Tales tum fuiſſe exiſtimamus illos CVIACII altelios, qui adeo quotidianis magis ſermonibus praeceptoris famam laceraſſe, quam ſcriptis libris eum viuum adgreſſi eſſe videntur. HENRICI ſane DE SVERIN, iuuenis eruditiſſimi, et illuſtris gentis, quae in Marchia et Pomerania viros toga belloque eximios quam plurimos ſemper protulit, inſignis ornamenti, libelli quidem aliqui exſtant, quibus et quaſdam CVIACII interpretationes oppugnat, veluti eius *Repetitae lectiones iuris ciuilis*, (*a*) et *de vſufructu accreſcendo liber* ſingularis (*b*): ſed prior *Baſileae MDLXXXVI.* poſterior *ibidem MDLXXXV.* ac adeo vterque quidem, viuo adhuc CVIACIO, ſed multo tamen poſt, quam de altellis ſuis conqueſtus fuerat, in lucem prodiit. Specimina aliquot controuerſiarum, quae viro doctiſſimo cum CVIACIO, interceſſerunt, iam v. c. EV. OTTO (*c*) dedit. Nos iam id addimus, quantacumque modeſtia vteretur SVERINIVS in impugnando CVIACIO, illud tamen partium ſtudium magnopere diſplicuiſſe illuſtri eius patri, IOACHIMO A SVERIN, domino feudatorio in Hagen, qui quum filium in maſcula illa atque elegantiore iurisprudentia proficere vellet, non ſine indignatione quadam, eum a recentioribus iureconſultis alieniorem factum, gloſſatorum operibus impalleſcere, et fruge reperta glandibus veſci malle intellexit. Id enim nec ipſe filius diſſimulare potuit, dum in epiſtola, praemiſſa libello de vſufructu accreſcendo (*d*): *Intelligo*, inquit, *me iam a quibusdam noſtris hominibus apud te delatum eſſe, quaſi iuris fundamentis, et vt loquuntur, textu ipſo poſthabito, (quia ſcilicet in veterum lectione aliquando occupatus ſum, et de quorumdam recentiorum ſcriptis, aliter, atque ipſi, ſentio,) in veterum gloſſariorum commentaria legenda nimium ſtudii impendam.* Ex quibus verbis non obſcurum eſt, quanto odio aduerſus CVIACIVM alioſque elegantioris ingenii iureconſultos eum imbuerint acriores, in quos optimus adoleſcens inciderat, veteris barbariei vindices. Quod ſane obtinuerunt facile, quando iuueni equeſtris nobilitatis, illum non ſcholae, ſed vitae diſcere, illaſque barbaromaſtigum nugas nihil πρὸς τὰ ἄλφιτα facere, ſuo more perſuaſerunt. Eo enim argumento tanto vtuntur lubentius, quanto altiores radices in hominum animis egit ſtolidiſſima opinio, vt quisque minus imbutus ſit elegantioribus litteris, ita eum ad vitam ciuilem, ad trituram forenſem, denique ad aurum argentumque non modiis, ſed trimodiis colligendum, aptiſſimum eſſe ſolere.

Gg 2 Neſcio

(*a*) *Theſaur. iur. ciu. Tom. IIII. p. 1. ſequ.*
(*b*) *Ibid. p. 97. ſequ.*
(*c*) EV. OTTO *praef. Tom. IIII. Theſaur. iur. ciu. p. 1.*
(*d*) *Theſaur. iur. p. 99. Tom. IIII.*

Neſcio an idem tam facile perſuaderi potuerit MARQVARDO FREHERO, viro ſane recti ac probi ingenii: quem tamen ipſum etiam CVIACII aduerſariis adnumerat MERILLIVS. Neque enim quidquam video, quod eum a CVIACIO auertere potuerit. Non ſane litterarum elegantiorum odium, quippe quas ipſe CVIACII exemplo cum ſeueriore iuriſprudentia tam feliciter coniunxit, vt ei nemo aequalium hac quidem in re ſit comparandus. Non emendandi ſtudium, quod tam multis in CVIACIO diſplicuit, quum ipſe illud magni fecerit, eiuſque ἐυςοχίας criticae ſpecimina complura, cum in aliis operibus ſuis, tum *in Parergis vel veroſimilibus*, in Theſauro iuris ciuilis recuſis (*a*), dederit. Non denique priuata aliqua ſimultas, quum potius conſtet, eum apud Biturigas et CVIACIO formandum ſe permiſiſſe totum, et anno Chriſtiano MDLXXXV. aetatis ſuae duodeuiceſimo, rariſſimo iis temporibus exemplo, laurea doctorali ab eodem cinctum fuiſſe (*b*). Praeterea nec libellum vllum ſcio, quem CVIACIO oppoſuerit, nec mihi in eius operibus, quorum plura euolui, quidquam occurrere memini, quod animum, CVIACII laudibus obtrectantem, prodat. Immo ſaepe illius cum laude meminit, aliquando et *virum magnum* vocat (*c*), et numquam ſimilem ſe praeſtat SVERINIO et ANT. FABRO, qui nullam CVIACIVM ſaltim clam reprehendendi occaſionem ſibi praetermittendam exiſtimant. Quare nihil videtur certius, quam vel deceptum ab aliis MERILLIVM haec ſcripſiſſe, vel eum in perſona et nomine erraſſe, adeoque perperam FREHERVM noſtrum referre inter CVIACII, quem maximi ſemper fecit totaque vita imitatus eſt, aduerſarios, niſi forte eo nomine illico notandum exiſtimes diſcipulum, qui a ſententiis quibuſdam praeceptoris modeſte et non ſine ratione diſſentit.

Certius eſt, ANT. FABRVM in illorum diſcipulorum numero fuiſſe, qui malam optimo CVIACIO gratiam retulerunt. Singulare plane erat huius viri ingenium, et ita comparatum, vt paene nihil, niſi quod nemini probaretur, probaret. Tametſi vero non temere quiſquam eo plus ſibi indulſerit in veterem iuriſprudentiam, quam ſuo arbitratu fingebat refingebatque: ferre tamen non potuit praeceptorem, qui modeſtius, et maiore adhibita iudicii lima, id fecerat, IAC. CVIACIVM, in quem quauis occaſione ſtringebat calamum, perinde ac ſi mi-

(*a*) *Theſ. Iur. Tomo I. p.* 853.
(*b*) PAVLL. FREHER. *Theatr. vir. erud.* p. 1002.
(*c*) MARQV. FREHER. *Veroſim. Lib. II. cap.* 29.

minus idoneus illi videretur repurgandae iuriſprudentiae, eamque gloriam ſibi ſoli fata deſtinaſſent. Vere non admodum magnifice ſentiendum eſſe de CVIACII ingenio, quod ipſi eius obtrectatores paullo modeſtiores admirabantur, ipſius CVIACII, quod mireris, teſtimonio probare non dubitat. Maximi vir hic doctiſſimus faciebat ANT. GOVEANVM, iuuenem Luſitanum acerrimi ingenii, adeo, vt non modo palmam ei vni ex omnibus iuris interpretibus deferendam cenſeret (a), ſed et, PAPIRIO MASSONO (b) teſte, *deterritum ſe iri a iure tractando diceret, ſi homo Luſitanus tanto ingenio tamque ſubtili, labores ciuilium ſtudiorum ſerio ſuſcipere voluiſſet.* At ANT. FABER (c) hoc GOVEANI elogium in ipſius CVIACII ignominiam vertere, et hunc omni ingenii laude priuare non dubitat: *Tulit*, inquit, *aetas noſtra maximos in iuris prudentia viros non paucos, ſed praecipuos, ſi quid mei ingenii eſt, ceterorum pace dixerim*, ANT. GOVEANVM *et* IAC. CVIACIVM. *Illum, vt mihi quidem videtur, multo feliciore ingenio ad iuris prudentiam natum: ſed qui naturae viribus tam confideret, vt diligentiae laudem ſibi non neceſſariam, minus etiam fortaſſe honorificam putare videretur. Hunc contra* MINVS LVCIDO PRAESTANTIQVE INGENII *acumine, ſed qui adſiduo labore ea ſe quoque adſequi poſſe crederet, quae ſolis ingenii neruis parari queunt.* Quo ſane iudicio de viro doctiſſimo nihil poſſet excogitari frigidius, nihil impudentius, maxime quum illi epiſtolae praefixerit nomen PETRI FABRI, qui nullum omnino iuris interpretem, cuius quidem ſcripta ſupereſſent, CVIACIO ſuo praeferebat. Et talia ſunt pleraque, quae Faber iſte edolauit, vt et, quum laudare cogitur CVIACIVM, eum deprimat, malignitatemque atque inuidiam ne tegere quidem vmquam poſſit.

Ita erat in fatis, vt omnis generis homines, docti indoctique, in CVIACIVM viuum ac mortuum facerent impetum: attamen aduerſarium ſtolidiorem, quam CLAVDIVM GENDRAEVM, ei obiectum eſſe arbitror neminem. Lepidi libelli, quem homo iſte a ſchola adhuc recens, *Pariſiis anno MDCXLIV.* in forma minima, quam ſedecimam vocare ſolent typographi, edidit, notitiam debemus HADR. BAILLETO (d), et quamuis nobis non licuerit eſſe tam felicibus, vt nanum iſtum inter libros iuridicos perueſtigaremus: ſpecimina tamen, quae laudatus BAIL-

(a) CVIAC. *Comm. ad Vlpiani Tit. VI.* §. 6. *p.* 313. *Tom. I. Op.*

(b) PAPIR. MASSON. *Elog. Cuiacii apud Leikherum p.* 199.

(c) ANT. FABER *Coniect. Lib. VII. praefat.*

(d) BAILLET *dans les Jugemens des Scavans Tom. VI. Part. II. p.* 22.

LETVS dedit, ita ſunt comparata, vt vel ex vngue hanc felem facile aeſtimare liceat. En titulum libelli: *Ars Digeſtorum Tribonianica et anticuiaciana, ſeu, in heptateucho Iuſtinianeo germanus Triboniani genius, Cuiaciano contrarius, auctore* CLAVDIO GENDRAEO, *Ferio Frenaeo, Iurisconſulto.* Quemadmodum vero ipſa libelli inſcriptio iam ſatis lepida eſt: ita multo magis lepidam dixeris dedicationem, more ſaeculi ſubiunctam. Primum enim hunc ingenii abortum conſecrauit IESV CHRISTO, *aeterno ſapientiae ſubſtantialis legiſlatori, et Veritati originali, quae incarnata ſeſe in templo reuelauit Doctoribus iuris, ſub forma pueri duodecim annorum.* In ipſa epiſtola dedicatoria Digeſta comparare non dubitat veritati aeternae, conſiliumque Triboniani iurisprudentiam in artis formam redigendi non diſcrepare profitetur a ſapientia illa, quae huc vſque occulta fuerit poſtea primum reuelata infantibus per hunc libellum, quem ſtudiorum ſuorum primitias adpellitat. Ex hoc vnico ſpecimine ſatis intelligas vix centum hellebori iugera ſuffeciſſe ſanando huic cerebro. Ne tamen, quis qualisue fuerit ille Pigmaeorum Hercules, plane ignores, ſubiicere iuuabit ipſum BAILLETI (a) elogium: *C'étoit un jeune Juriſte, qui étoit ſorti des écoles avec les préjugés de ſes maîtres, et cet air de préſomtion, que forme l'ignorance de tout ce qui n'eſt point dans les cahiers d'un Profeſſeur, dont on a pris les leçons. Il ſe croyoit incomparablement plus habile que Cujas, et tous les autres modernes, et il prétendoit auſſi tomber ſur tous ceux qui s'étoient écartés de la méthode de Tribonien. Je ne puis vous apprendre autre choſe de ce Claude le Gendre, ſinon, que c'étoit un Normand, qui s'étoit venu établir à Paris, et qui s'étoit fait paſſer Avocat au grand Conſeil. J'ai ouï dire à des perſonnes de ſa connoiſſance, qu'il ſe rendit Huguenot quelque tems après la publication de ſon livre. Mais je ne ſai ce qu'il eſt devenu depuis ce tems-là.* Plura nec me ſcire, nec ſcire velle, fateor; ne te, LECTOR, ſcire cupere, credo. Deleuit hoc illuſtre nomen obliuio: nec mirum, quia latere ſolent magna ingenia.

Vixere fortes ante Agamemnona
Multi, ſed omnes illacrumabiles
Vrgentur, ignotique longa
Nocte, carent quia vate ſacro (b).

Clauderet hic morio fabulam, niſi duo ſupereſſent Cuiacii aduerſarii

(a) BAILLET. *ibid. p.* 24.
(b) HORAT. *Lib. IV. Carm. Od. IX. v.* 25.

Digitized by Google

ſarii, quorum alter ipſe fortaſſis neſciuit, cur CVIACII iam pridem mortui Manes quieſcere non pateretur, alter, quum iis inſtructus eſſet praeſidiis, vt ſua doctrina, ſuisque meritis ad ſummam ingenii laudem peruenire potuiſſet, tantum ſibi famae atque exiſtimationis quantum CVIACIO detraxiſſet, acceſſurum eſſe exiſtimauit. Prior eſt IO. STECKIVS, generalis illuſtris reip. Bernenſis commiſſarius, qui editis anno MDCXXVII. *obſeruationibus antecriticis* (*a*), omni omnino criticae indixit bellum, vel, vt v. c. EV. OTTONIS (*b*) verbis vtar, *quidquid medicae manus et opis per emendationes ab Alciato, Cuiacio, Hotomano, Donello et Fabro legibus noſtris admotum eſt, vno elogio, et horrendo prope carmine proſcripſit.* Poſterior EM. MERILLIVS, Antecesſor Bituricenſium erudítiſſimus, alia progreſſus via, *variantes* CVIACII *interpretationes* magna induſtria collegit, et quae illarum veroſimillimae videantur, ſubiuncta vbique ἐπικρίσει oſtendere conatus eſt. (*c*) Prior nec aduerſariorum, quos adgreſſus eſt, nec ſuarum virium vllam habuit rationem, nec vmquam fere, obſeruante IAC. GOTHOFREDO (*d*), rem acu tetigit. Poſterior, multo modeſtior, in CVIACII laudes excurrit latius (*e*), eumque *non modo ceteros iuris interpretes ſuperaſſe, ſed etiam ipſos primos auctores ſi non ſuperaſſe, at aequaſſe tamen*, ait, quin ſe de CVIACIO dicere ſolere adfirmat, quod PLAVTINVS Periphanes (*f*):

Me minoris facio prae illo, qui omnium
Legum atque iurium fictor, conditor cluet.

nec non quod de Ser. Sulpicio MANILIVS (*g*):

Qui leges potius poſuit, quam iura retexit.

at varias tamen comminiſcitur cauſſas, cur ſibi has variantes illius interpretationes colligendi neceſſitatem quamdam impoſitam eſſe exiſtimarit, primum, quod homo fuerit CVIACIVS, et nihil ille humani a ſe alienum ducere potuerit (*h*): deinde ne ſtudioſi tanti viri ſententias pro-

(*a*) *Theſaur. Iur. Tom. I. p.* 501.

(*b*) EV. OTTO *praef. Tom.* III. *Theſaur. Iur. p.* 33.

(*c*) MERILLII *ex Cuiacio libri tres Pariſ.* 1638. 4.

(*d*) IAC. GOTHOFRED. *praefat. animadu. iur. ciuil.*

(*e*) MERILL. *Diſſert. de variant. Cuiacii interpr. cap.* IIII. *p.* 9. *ſeq.*

(*f*) PLAVT. *Epidic. Act.* III. *ſcen.* IIII. *v.* 84.

(*g*) MANIL. *Lib.* IIII. *Aſtronom.* 214.

(*h*) MERILL. *Diſſert. de variant. Cuiacii interpret. cap.* 4. *pag.* 10.

Digitized by Google

promiſcue et ſine delectu arriperent: tum porro vt occurreret Cviacii aduerſariis, qui quando eius ſententiam minus fortaſſis probabilem repererint, eam dicendo ſcribendoque inſectati ſint, diſſimulantes, quod alibi meliorem protuliſſet (*a*), et quae ſunt huius generis alia. Steckivm igitur apertum dixeris Cviacii omnisque elegantioris iurisprudentiae hoſtem, hunc male amicum Cviacio, cui in cathedra ſucceſſerat. Vti Themiſtoclem Miltiadis trophaea, ita Merillivm Cviacii monimenta ſomnum capere non patiebantur, eo tamen diſcrimine, quo ille Miltiadis trophaeis ad eamdem laudem conſequendam excitaretur, hic de Cviacianae gloriae monimentis euertendis conſilium non adeo laudabile caperet. Sed non defuere, qui Cviacivm ab vtriuſque impetu, quamuis non iisdem viribus, defenderent. Steckivm enim Iac. Gothofredvs (*b*) ita repreſſit, vt ne hiſcere quidem auſus ſit, Merillio *Diſpunctorem* ſuum oppoſuit Avrel. Osivs (*c*), vel vero nomine Franciscvs Ory, Doctor regens Aurelianenſis, quem Hadr. Valesivs (*d*) *doctum, ſed minimi moduli, fuiſſe*, refert, ceu haec aliaque, ad libellum hunc, olim paullo rariorem, pertinentia, collegit v. c. et numquam nobis ſine honoris praefatione nominandus, Ev. Otto (*e*).

Exſtat inter Cviacii opera (*f*) eiuſdem *pro Ioanne Monlucio, Epiſcopo, et Comite Valentino Dienſi praeſcriptio, aduerſus libellum quemdam, nuper editum*, Zachariae Fvrnesteri *ſubdititio nomine.* Sed Zacharias ille Fvrnestervs nullo ſuo merito inter Cviacii aduerſarios refertur. Non enim ille aduerſus Cviacivm ſtrinxerat calamum, ſed aduerſus Io. Monlucium, Epiſcopum, cuius *defenſioni lanienae Pariſienſis*, editae anno MDLXXII. et Polonis diſtributae, inſequente anno aliam defenſionem ſatis virulentam oppoſuerat, anno MDLXXVIII. recuſam. Ea quum Monlucii nomen et pudorem admodum ſugillaret: Iaç. Cviacivs anno poſt Lugduni publicauit praeſcriptionem illam pro Monlucio, ſuppreſſo tamen nomine (*g*), vtpote quem Monlucio magis, quam cauſſae ab eo defenſae, fauiſſe nouimus. Auctorem libri iſtius aduerſus Monlucium editi, eſſe Gallum quemdam, religionis cauſſa profugum, recte ſcripſit Thvanvs: at verus auctor illi non magis compertus fuiſſe videtur, quam ipſi Cviacio, quem tamen

(*a*) Idem *ibid. cap.* 15. *p.* 35.

(*b*) Iac. Gothofr. *in Animadu. iur. ciuilis Geneu.* 1623. 4. *recuſis in Theſauro iur. Tom.* III. *p.* 264.

(*c*) *Editum anno* 1642. *recuſum in Theſauro iur. Tom.* III. *p.* 685.

(*d*) *Valeſiana p.* 122.

(*e*) *Praefat. Tom.* III. *Theſ. iur. p.* 33. 34.

(*f*) Cviac. *Operum Tom.* VIII. *p.* 1143.

(*g*) Thvan. *Hiſt. Lib.* LIII. *ad anno MDCLXXII.*

tamen poſtea detexerunt alii, et Hvg. Donellvm ſub iſto Zach. Fvrnesterii ſubdititio nomine latitare, perſpicue oſtenderunt (*a*). Sed quum haec controuerſia, vti iam diximus, ad Cviacivm, eiusque doctrinas non pertineat: non ſane eſt, quod illi iam diutius immoremur.

Sed defeſſus iam calamus ad id properat, cuius cauſſa hanc ſcriptionem ſuſcepi. Nouo ac multo elegantiore, quam vmquam, habitu denuo in lucem prodeunt incomparabiles illae Iac. Cviacii *obſeruationes et emendationes*, quae, a tot aduerſariis variis libellis impugnatae, eruditis tamen numquam in deliciis eſſe deſierunt, et toties licet typis exſcriptae, rarius tamen in tabernis librariis reperiuntur. Et ſane nullum eſt huius operis caput, quod non aliquid praeclarum et minus vulgare nos doceat: nullum, quod non igniculos quoſdam ſubiiciat erudito lectori, vt tanti viri diligentiam imitari velit: nullum denique, in quo non ſtatim agnoſcas auctorem Cviacivm, id eſt, virum, cui nec ingenii acumine, nec incredibili doctrinae copia, vllus noſtri ordinis hominum vlla ex parte eſt aequiparandus. De Basilio olim dixit Gregorivs Nazianzenvs (*b*): ἤρκεσε εἷς ἀντὶ πάντων τοῖς σπουδαιοτέροις εἰς παίδευσιν. *Sufficit vnus loco omnium ad eruditionem.* Idem de Cviacio, et maxime de hoc eximio opere dici poſſe, ne Merillivs (*c*) quidem, Cviacio alioquin parum aequus, negat. Quin nos adfirmare non dubitamus, eum eruditiſſimum merito haberi, qui Cviacivm intelligat, non minimam vero eruditionis viam confeciſſe, cui placeat Cviacivs. Itaque quum ſemper optauerim, vt liber tam praeclarus diurna nocturnaque ſtudioſorum manu teratur: non potui non magnam inde capere voluptatem, quod doctiſſimus iuuenis, Io. Lvdov. Vhlivs nouam hanc editionem curare conſtituit. In ea quidem nullae meae partes fuerunt, nec mihi tantum fuit ocii vt ipſe, quid fieri oporteret, curare poſſem. Attamen hanc editionem id habere prae aliis eximium animaduerti, quod pleraque auctorum veterum teſtimonia quibus Cviacivs vſus eſt, adſcriptis libris eorumque capitibus, indicantur, quod Graeca, quibus frequentiſſime vſus eſt Cviacivs, Latine ſimul legantur, quod plura ſphalmata, quae in

(*a*) Io. Deckervs *de ſcript. adeſp. p.* 263. Placc. *pſeudonym. n.* 1132. *p.* 296. et V.C. Christ. Gottl. Bvder *Vit. clariſſ. iure conſ. p.* 129. *ſeq.*

(*b*) Greg. Nazianz. *orat.* 10.

(*c*) Merill. *Diſſert. de variant. Cuiac. interpretation. cap.* 4. *p.* 10.

alias editiones irrepſerant, ſublata, denique ab alio quodam viro clariſſimo nouus rerum verborumque index adiectus ſit. Omnia haec debes curae viri mihi amiciſſimi, qui bibliopolio Orphanotrophei praeſt, HENR. ZOPFII, qui, quo flagrare ſolet quaeuis honeſta ſtudia iuuandi deſiderio, nullis pepercit ſumtibus, vt tam pulcrum tanti viri opus quam pulcherrimum praelo exiret. Tu vero, ERVDITE LECTOR, vtere fruere hiſce deliciis, et ex animi tui ſententia vale. Halae A. D. III. Kal. Mai. MDCCXXXVII.

* * * * * * * * * * *

XV.

DE CONTEMTV GRAECAE LATINAEQVE ELOQVENTIAE.

QVamuis aetas noſtra in ea inciderit tempora, quibus omnes paene artes ac ſcientias non modo diligentius excultas, ſed et ad ſummam, quae ab ingenio humano ſperari potuit, perfectionem felici induſtria prouectas, vidimus: tamen neſcio quo fato, contigit, vt Graeca illa Latinaque eloquentia, cui maiores noſtri tantum pretii ſtatuerant, paullatim obmuteſceret, et vix tralatitio ſtudio, nedum vigiliis quibuſdam digna iudicaretur. Memini ſane, hanc rerum conuerſionem grauiter tuliſſe viros doctiſſimos, eoſque male ominatos eſſe rei publicae litterariae, quae, hoc inſigni orbata ornamento, in priſtinam illam barbariem certiſſime eſſet paullatim recaſura: ſed et ſurdis narrari hanc fabulam, nec ex querelis illis iuſtiſſimis fructum vllum cultiores litteras cepiſſe, memini. Prodibant enim quotidie libri, tam inficeto atque incomto ſtilo ſcripti, vt veteris alicuius gloſſatoris aut ſcholaſtici opuſculum cum illis comparatum, terſum atque elegantiſſimum videretur: et, ſi quando Latine loquendi neceſſitatem viris doctiſſimis imponeret officii ratio, res eo redierat, vt te non viros doctrina ornatiſſimos, ſed Iros, Perlinos, Ortuinos Gratios, Eitelnarrabianos Peſſeneckios, Herbordos Miſtladerios, et ſimiles Heroas, diffe-

ferentes audire credidiſſes. Quid, quod ad eas ſordes iam ruerat ſaeculum, vt frons periret de rebus, iique, qui tam horrido dicendi genere vtebantur, adeo non erubeſcerent, vt potius de illo vel maxime gloriarentur, miſeramque illam ac ſuperſtitioſam in loquendo ſcribendoque diligentiam paedotribis et ludimagiſtris relinquendam, non a viris doctis, quorum omne ſtudium in rebus poſitum ſit, requirendam eſſe cenſerent. Quo argumento ad perſuadendum quam maxime idoneo id efficiebant, vt non modo iuuenes iis purioris dicendi generis gratiam facile facerent, ſed et ipſi ſe ad praeceptorum ſuorum exemplum totos componerent, quin et operam darent, vt illos longo poſt ſe interuallo relinquere viderentur. Quumque ea ſit ſtudioſae iuuentutis indoles, vt apud eam plus, quam ratio, valeat praeiudicata opinio: fieri non poteſt, quin et ii, quos minus crudos atque impolitos ſchola dimiſerat, tam magnis exemplis a cultiorum litterarum ſtudio auerterentur, nec impetrare a ſe poſſent, vt ſe perpoliendos darent viris doctiſſimis, Graecas Latinaſque litteras cum laude profeſſis, veriti nimium, ne a commilitonibus tamquam pedantae, quos vocabant, traducerentur. Soli ergo in ſcholis relinquebantur eloquentiae magiſtri, et tamquam piſcatores eſcam piſciculis ingratam hamis imponentes, ſine ſpe praedae in ſcopulo morabantur.

Ego vero, quamuis eo tempore adhuc paene adoleſcens, facile animaduertebam, non modo ignominioſam ſaeculo noſtro, ſed et cum ſummo rei publicae litterariae detrimento coniunctam eſſe illam ſocordiam, maxime quum vltro ea abiici ac contemni intelligerem, quae maiores nobis non ſine innumeris vigiliis peperiſſent. Hinc non modo me ipſum, quantum per ingenii imbecillitatem poſſem ab illis ſordibus vindicare, ſed et alios ad eloquentiae ſtudia excolenda, ſi non viam oſtendere, at excitare ſaltim atque inflammare pro virili conatus ſum, quin quum prima veluti ſtipendia in illuſtri hac academia facere decreuiſſem, nulla in re me iuueniles vires honeſtius vtiliuſque periclitari poſſe exiſtimaui, quam ſi ex diuturno veluti ſopore excitarem adoleſcentes, iiſque ſtudium aliquod elegantioris litteraturae, ſi qua fieri poſſet, iniicerem. Quo conſilio non modo eloquentiae praecepta quotannis tradere ſelectioribus ingeniis, verum etiam illa *cultioris ſtili fundamenta*, quae ex eo tempore ſaepius praela exercuerunt, commoda auditoribus methodo adornare coepi, vt ea ad manum ſemper haberent auditores, tempuſque, quod deſcribendis praeceptis impendendum eſſet, ipſi exercendo ſtilo tanto vtilius inſumerent. Quo quidem conſilio atque inſtituto meo me

adhuc magnopere delectari fateor. Quamuis enim initio paucis, vt fit, perſuaderem, vt bellum hoc pulcherrimum mecum militarent, nec deeſſent, qui hoc elegantiorum litterarum ſtudium gliſcere aegre ferrent; paullo poſt tamen non ſine voluptate animaduerti, laudabilia paucorum, ſed erectiorum ingeniorum, exempla reliquis veluti igniculos quoſdam ſubiicere, vt ad eamdem laudem incredibili animi contentione conniterentur. Sunt ſane et hodie viri docti, quos ego tum honeſtiſſimi laboris induſtriaeque meae ſocios habui, quique qualicumque inſtitutioni meae non parum ſe debere grato animo profitentur, et maius omnino hoc ſtadium non ſine quadam animi alacritate decurrentem facturum me operae pretium ſperabam, niſi me rerum omnium arbiter, Deus, ſignum receptui dare, aliique ſtudiorum generi totum me conſecrare iuſſiſſet.

Interim aliis diſtentum laboribus, et maxime iuris docendi dicundique Spartam ornare pro virili conatum duae potiſſimum res me mirifice recrearunt, puta vtilitas non mediocris, quam plures ex libello meo *de ſtili cultioris fundamentis* capere ſe poſſe profeſſi ſunt, et ſtudium incitatiſſimum quo iuuenes in academiis ad comparandam ſibi maiorem vtriuſque linguae facultatem ferri, animaduerti. Quod enim ad prius attinet, non potui non voluptatem incredibilem capere, dum libellum iſtum ſoli olim auditorio deſtinatum in pleriſque academiis non modo probari, ſed et docentibus alicui vſui eſſe intellexi: non quod eximiam aliquam huius libri praeſtantiam eſſe exiſtimem, ſed quod me, cuius nullum eſt acumen ingenii, tamen, tamquam cotem, alios exacuiſſe gaudeam. Quod quidem ego non alii cauſſae tribuendum eſſe vmquam arbitratus ſum, quam inſigni benignitati diuinae, quae libellum hunc non infauſtis plane auſpiciis in lucem prodire voluit. At multo effuſior fuit, qua exſultaui, laetitia, dum elegantioris litteraturae ſtudia magis magiſque indies in academiis pleriſque effloreſcere intellexi. Qua in re, neſcio, an palmam reliquis omnibus ab aliquot annis praeripuerit Ienenſis, in qua viri docti complures, qui eo conſilio in ſocietatem coaluerunt, ſtatis diebus non modo ſua exercent ingenia, ſed et in medium conſulunt, quid ad prouehendas has litteras facto opus eſſe videatur. Et ſane quam permultas communes, tum et proprias quaſdam habere mihi videor rationes, cur hoc inſtitutum vehementer probem, illudque collegium huic illuſtri academiae ex animo gratuler: primum, quod illa patria eſt academia, in qua olim pater fraterque τῶν ἐν ἁγίοις omnis generis doctrinae cultam acceperunt: deinde quod qui id ibi agunt, vt elegantioris Latini-

tinitatis ſtudia exornent, me quoque nuper in honeſtiſſimum collegium ſuum verbis honorificentiſſimis cooptarunt: quo nomine iis hic publice gratias, quas concipere poſſum, ago maximas, ſimulque nihil me, quod ad prouehendum laudabile eorum inſtitutum pertinere videatur, praetermiſſurum polliceor: quamuis, aliis diſtrictus laboribus, vix mediocria promittere poſſim, et potius ſocietatem iſtam adloqui cogar verbis auctoris, cuius *de oratoribus dialogus* inter Cornelii Taciti opera legitur: *vos vero, diſertiſſimi, vt poteſtis, vt facitis, illuſtrate ſaeculum noſtrum pulcherrimo genere dicendi:* Me enim et decliuior aetas, et alieniora a manſuetioribus Muſis ſtudia ſpes vetant inchoare longas. Denique vel maxime animum meum percellit ſpes pulcherrima, quam ex tam praeclaro inſtituto concepi, quum praeſagiat animus, fore, vt neglecta adhuc ac paene in exſilium acta elegantiorum litterarum ſtudia priſtinum florem paullatim recipiant, ac Germaniae noſtrae veluti poſtliminio reſtituantur. Et video ſane iam alios tam illuſtri exemplo excitari ad viam eamdem ingrediendam, idque inſtitutum laudibus, quas meretur, dignum iudicarem, ſi illae rei litterariae partes ab iis, qui pares illis eſſent, vbique occuparentur. At ſaepe euenit, vt omnis litteraturae elegantioris expertes magna tamen maximo promittant hiatu, et temerario conatu non eloquentiae, ſed infantiae, ſpecimina in lucem protrudant, ludibriumque hac obſcura diligentia debeant aliis, aliis bilem moueant ac faſtidium. Quid non ſibi adrogat ingenium audax, ſuique plenum? Quid non iactat Syron Graeculus apud IVVENALEM:

Ede, quid illum
Eſſe putes? quemuis hominem ſecum attulit ad nos.
Grammaticus, rhetor, geometer, pictor, aliptes,
Augur, ſchoenobates, medicus magnus: omnia nouit.
Graeculus eſuriens in caelum, iuſſeris, ibit.

Enimuero quemadmodum qui primus ad ardua viam munit, non ideo minore laude dignus habetur, quod alii eum paſſibus non aequis ſequuti praecipites per decliuia ruunt: ita quamuis alii maiora, quam in iis eſt, de ſe ſperantes, male conſulunt litteris elegantioribus, ſemper tamen gratiam ſolidam a poſteris inibunt viri docti, qui primi Ienae haec ſacra caſtis tractare manibus, rectamque viam, qua ad eloquentiam itur, et ipſi inſiſtere, et aliis monſtrare conati ſunt.

 Huius

Digitized by Google

Huius inſignis inſtituti fructus aliquos iam cum re publica litteraria communicat vir clariſſimus, Io. CHRISTIAN. FISCHERVS, editis his *politioris humanitatis miſcellaneis*, ſeu ſtili Romani ſpeciminibus, partim a ſe conſcriptis, partim aliunde collectis et in lucem reuocatis. Nihil ergo vmquam feci lubentius, quam vt hanc illis praefatiunculam praemitterem, quum omnia, quae hic legimus ſint terſa, elegantia, et talia, quae naturali ſua pulchritudine lectorem ſua ſponte adliciant, et voluptate incredibili perfundant. Id vnum ſubuereor, ne veluti erubeſcere cogatur hoc exordium cum opuſculis ipſis comparatum. Sed ſicuti naeuus aliquis vel macula tanto magis formoſam faciem commendat, et tanto facilius candor ex vicino atrore perſpicitur: ego ſaltim id mea praefatione lucrabor, vt lector, comparata illius ſiccitate, ipſorum opuſculorum elegantiam tanto facilius perſpiciat, mecumque, prout decet, admiretur. Praeterea ex mea quidem ſententia hedera hac non indiguiſſet vinum vendibile, quum ipſa illa ſpecimina ſine vllius commendatione lectorum non modo ſuffragia, ſed et adplauſum procul dubio ſint latura. Quandoquidem tamen placuit clariſſimo auctori, vt hac promulſide lectorem ſuum exciperet: malui rem mei periculi ſuſcipere, et in hominis ſi non infantis, ſaltim parum facundi opinionem venire, quam quidquam amico, quod in mea poteſtate eſſet, denegare. Ceterum Deum O. M. precor, vt et magis magiſque indies cum alias artes, tum et has, quibus ad humanitatem formamur, litteras eſfloreſcere iubeat, et clariſſimo auctori eas ſufficiat animi corporiſque vires, vt et in poſterum praeclare de his litteris, omnique re publica litteraria mereatur. Vale, lector, et his deliciis feliciter fruere. *Halae VII. id. Maii* 1737.

XVI.

Digitized by Google

* * * * * * * * * * * *

XVI.

DE LEGE SALICA, EIVSQVE ORIGINE, AVCTORITATE, ET VSV.

PRoditum memoriae eſt (*a*), Romanos, vrbe ſua ex Gallicanis ruinis feliciter reſtituta, nihil prius, nihilque antiquius habuiſſe, quam vt leges et foedera, et duodecim in primis tabulae, vbicumque comparerent, diligenter conquirerentur. Neque enim ignorare poterat populus ille ſapientiſſimus, ſe tecta et vrbem e cineribus necquidquam ſuſcitaſſe, niſi ſimul reſtitutas videret patrias leges, ac praeclàra iſta maiorum inſtituta, de quibus multo poſt gloriabatur ENNIVS (*b*):

Moribus antiquis ſtat res Romana, viriſque.

Vtinam vero et Germani noſtri in legibus, quas a maioribus veluti per manus traditas acceperant, non dicam inſtaurandis, ſed conſeruandis tantum, et ab interitu vindicandis, eamdem adhibuiſſent diligentiam! Vtinam maturius et maiore cum cura id egiſſent, ne tot praeſtantiſſima veterum Germanorum prudentiae monimenta interirent! Quam multa haberent hodie, quae omnium reliquarum gentium, ipſorumque Romanorum laudibus iure opponerent? Enimuero gentem noſtram, ceteroquin prudentiſſimam, aliquot abhinc ſaeculis neſcio quis morbus inuaſit, vt abiurata illa morum ſimplicitate, qua maiores noſtri incredibilem ſibi gloriam pepererunt, totam ſeſe ad exterorum exemplum componere, ſuique adeo diſſimilis eſſe coeperit, vt quidam antiqui moris priſcaeque integritatis viri iam pridem conqueſti ſint, maiores noſtros, ſi in vitam redirent, Germanos in ipſa Ger-

(*a*) LIV. *Lib. VI. cap.* 1.
(*b*) HENR. STEPHAN. *Fragm. vet. poëtar. pag.* 98.

Digitized by Google

Germania quaeſituros. Sordet enim pleriſque, quidquid eſt Germanicum. Non veſtes, non cibi, non ſuppellex placent, ſi eamdem cum ipſis patriam agnoſcant, vt mirum ſit, hos homines non et linguae ſuae, ipſiuſque Germanici nominis pudere dudum coepiſſe. Eamdem inſaniam olim in Romanis riſit IVVENALIS (*a*): ſed in feminis tantum, quibus corruptiſſimo illo ſaeculo nihil ſatis elegans ac vrbanum videbatur, niſi quod Graecum quid redoleret. In quarum κακοζηλίαν inuectus poeta:

> *Nam quid*, (inquit) *rancidius, quam quod ſe non putat vlla*
> *Formoſam, niſi quae de Tuſca Graecula facta eſt?*
> *De Sulmonenſi mera Cecropis? Omnia Graece,*
> *Quum ſit turpe magis noſtris, neſcire Latine.*
> *Hoc ſermone pauent, hoc iram, gaudia, curas,*
> *Hoc cuncta effundunt animi ſecreta. Quid vltra?*
> *Concumbunt Graece.*

Apud nos vero non ſolae mulierculae, ſed ipſi viri, ita deſipiunt: nec iſtud moris patrii faſtidium tantum ad externa inſtituta, verum etiam ad ipſas virtutes, quibus maiores noſtri excelluerunt, veluti ad frugalitatem, fidem, et candorem, pertingit, quippe quae hodie a multis ſtupiditatis atque inſipientiae nomine traducuntur, ex quo ſibi improbitas et aſtutia prudentiae laudem mira impudentia adrogare coepit. Quo minus mirandum, ipſas etiam leges Germanicas, quas olim, teſte GROTIO (*b*), vniuerſa fere Europa adoptauerat, apud poſteros, recepto ſemel iure peregrino, ita euiluiſſe, vt eas facerent nihili, et in angulos ſordidiſſimos, vbi conquiniſcerent, proiicere non dubitarent. Tantum ſane abeſt, vt ab eo tempore vmquam publicis auſpiciis, quod Romae factum eſſe diximus, conquiſitae ſint, vt ne priuati quidem illi, qui patriae amore inflammati illas in lucem protraxerunt, gratiam a ciuibus ſuis iniiſſe videantur. Immo potius AMERBACHIVS, HEROLDVS, SICHARDVS, LINDENBROGIVS, quibus Romani, ſi ſibi hanc nauaſſent operam, ſtatuas perinde ac olim Hermodoro exſuli (*c*), procul dubio decreuiſſent, Germanis magno conatu maximas nugas agere viſi ſunt, vt parum abfuerit, quin praeclara eorum

(*a*) *Satyra VI. v.* 185.

(*b*) *De iure belli et pac. Lib. II. cap.* 8. §. 1. *n.* 2.

(*c*) PLIN. *Hiſt. nat. Lib. XXXIIII. cap.* 5.

Digitized by Google

eorum opera ad piper et tus, et quidquid chartis amicitur ineptis, damnarentur. Quum BASILIVS IOANNES HEROLDVS anno ſaeculi decimi ſexti quinquageſimo ſeptimo leges veterum Germanorum ex codice Fuldenſi, cui parem hodie non habet Europa, edidiſſet: hunc theſaurum Germaniae mirifice gratulabatur HERM. PINCIERVS, nec dubitabat, quin ille Germanos ad iuris prudentiam patriam in poſterum diligentius excolendam ſit excitaturus. Hinc elegans eius carmen, operi pulcherrimo praefixum, et haec habet:

I nunc, et noſtrae ſpernas primordia gentis,
Quod teneat laudis non monimenta ſuae.
Roma, tuae laudes pereunt: Germania ſurgit,
Vaneſcit fucus: gloria preſſa viget.
Macte igitur virtute tua, Germanica pubes,
Eſto, nec a patribus degenerato tuis.

At et fefellit bonum virum augurium, et ipſe ſurdis, quod in prouerbio eſt, fabulam narrauit. Adeo enim nullius pretii Germanis viſus eſt hic HEROLDI liber, vt, qui tum ex inſtituto profitebantur bonorum librorum notitiam, eius ne verbo quidem meminerint. Sane annis iam ſeptemdecim in tabernis librariis venum proſtiterant HEROLDI origines, quum WOLFG. FREYMONII *Elenchus* auctorum ad ius pertinentium et IOSIAE SIMLERI *Bibliotheca vniuerſalis* vno eodemque anno in lucem prodirent: et tamen vterque id HEROLDI opus ſicco pede praeterit, quum tamen poſterior aliarum eius lucubrationum, quae cum illo nulla ex parte ſunt comparandae, longum ſatis inſtituerit recenſum (*a*). Vnde vero hoc ſilentium, niſi quod hic liber eius ſaeculi hominibus, et iureconſultis maxime, qui tum ſolis Accurſii deliciis paſcebantur, non publici ſaporis eſſe videretur? Quid? quod cenſores Romani (*b*) omnes in vniuerſum libros auctoris iſtius, quem ipſi ridiculo errore HEROLEL vocant, in prohibitorum numerum referre non dubitarint. Quam ſane notam innoxium ſaltim illud *Originum et antiquitatum Germanicarum* opus nullo alio crimine mereri potuit, quam quod Romanae iuris prudentiae luminibus officere videretur. Quum ergo HEROLDVS reſtituendo leges Germanicas tam parum gratiae a Germanis iniiſſet: non benigniora pro-

(*a*) SIMLER *Biblioth. pag.* 381.
(*b*) *Index libr. prohib. Madrit. pag.* 12.

tecto fata ſibi polliceri poterat vir eximius, et ad ornandam rem litterariam natus, FRIDR. LINDENBROGIVS, dum nactus veterum legum Germanicarum codicem multo locupletiorem, et hodie in bibliotheca Hamburgenſium Ioannea obuium (a) nouam iurium veterum Germanicorum collectionem vna cum formularum veterum faſciculo, lectionibus variantibus, et eruditiſſimo gloſſario, anno ſuperioris ſaeculi decimo tertio typis ſplendidiſſimis in lucem edidit. Quamuis enim optimae mentis conſcientia ſe conſolaretur vir optimus: ipſe tamen, morum ſui ſaeculi haud ignarus, non maiorem ſibi plauſum, quam quo olim HEROLDI opus exceptum eſt, promiſit, ac proinde praefationem, auguſto illi operi praemiſſam, ita finiuit: *Quam diligentiam olim Q. Antiſtius Labeo legibus decemuiralibus, alii deinceps aliis iuris Romani et feudalis libris explicandis impenderunt, eamdem et nos hiſce legibus adhibere voluimus, non abſque vigiliis et ſudore multo:*

Qui laborem pronocando, perdomando taedium,
Forſitan nec lecta multis e latebris ſculpſimus,
Ardui laudem expetentes, non fauorem ex obuiis.

Id autem praecipue operam dantes, culta et perfecta vt redderemus, quae vetuſta erant, et inſtaurationem requirebant, quaeque ab aliis initiata ob dictionis inſolentiam imperfecta reſederant, et parum intellecta nunc minore cum faſtidio vt legi poſſent. Quamuis haec ipſa, quae diximus, quia protrita non ſunt, vel argutiis contortiplicata, futilis aliquis thematicus vel impudens forenſis Cerberus, obſcura nimis atque inutilia clamabit. Adeo verum eſt, quod TERENTIANVS MAVRVS *ait:*

Pro captu lectoris habent ſua fata libelli.

Et ſane his verbis LINDENBROGIVS ea, quae deinde acciderunt, cecinit, vt vates. Pauci enim poſtea huic operi iuſtum ſtatuerunt pretium: pauciores eius vſum ac praeſtantiam peruiderunt: pauciſſimi comprehenſas illo leges aliquo ſtudio dignas eſſe exiſtimarunt. Qui de eo volumine modeſtiſſime ſenſerunt, illud ſicuti Hebraeorum Graecorumque leges, ad illuſtrandum tantum ius Romanum, non ad ius patrium inde eruendum,

(a) FABRIC. *Biblioth. Lat. Lib. IIII. cap.* 10. §. 3. *pag.* 841. *Tom. I.*

dum, aliquem vſum praeſtare poſſe, cenſuerunt, ac proinde SCHILTERVM, qui illi plus tribuerit, ſine nota dimittendum non putarunt (*a*). Alii multo altiore ſupercilio deſpexerunt has iuris veteris Germanici reliquias, et ne nomen quidem iuris alicuius patrii ſine indignatione audiuerunt, quin neſcio quae dira fata cecinerunt rei publicae Germanicae, ſi quem virorum doctorum aliquod iuris iſtius ſtudium prae ſe ferre animaduerterent. Nam quum aureum *de origine iuris Germanici* libellum edidiſſet HERM. CONRINGIVS, quamuis ille ſe continuiſſet intra hiſtoriae limites, et obiter tantum quaedam de iuris patrii vſu forenſi monuiſſet, adeo tamen ille bilem mouit non imi ſubſellii iureconſulto, IO. OTTONI TABORI, vt non modo conuiciis plus quam ſcurrilibus virum ſe multo doctiorem exciperet, ſed et grandem illi hanc dicam ſcriberet impudentiſſime, *id eum potiſſimum dare operam, vt, omiſſa iuris Iuſtinianei et Imperatorii rectitudine, in ſuperiorum ſaeculorum barbariem, ab omnibus damnatam, homines relabantur* (*b*). Hinc nimirum illae lacrymae, hinc diri illi tumultus, hinc irae TABORIS et ſimilium, qui actum eſſe de Accurſianis elegantiis putabant, ſi CONRINGIO, homini ſcilicet valde barbaro, veterem illam barbariem ex orco liceret reuocare. O Germanos, Germanico nomine indigniſſimos! quibus, quidquid a Germanis profectum eſt, barbarum videtur. Eone prolabi quis potuiſſe crederet homines noſtros, vt ne hiſtoriam quidem iuris Germanici aequo animo ferrent? Sed talia tum erant ſaecula, vt qui leges Germanicas vel ſemel attigerat, veluti bidental aliquod mouiſſe videretur. Eruditiſſimus tum credebatur, quiſquis Accurſii, Bartoli, et Baldi elegantias in ſuccum et ſanguinem vertiſſet: nec quemquam fere iſtius illuuiei pudebat. Et tamen delicatulae illae ac politulae aures veterem aliquam Germanorum legem audire non poterant, vt non ſtatim nauſea illis excitaretur, quippe ſolis mellitis verborum globulis Accurſianis, et interpretationibus Bartoli et Baldi, ſeſamo ac papauere ſparſis, adſuetis.

Enimuero vti aliarum rerum, ita et crudi iſtius iudicii quo ius Germanicum e Germania proſcribendum eſſe videbatur, maximam mutationem hoc ſaeculum noſtrum aduexit. Opera enim illa HEROLDI, LINDENBROGII, aliorumque doctiſſimorum virorum, quae patrum memoria nullius bonae frugis eſſe credebantur, hodie a iureconſultis magno

(*a*) LINKER. *Inſtructor. forenſ. Lib. I. cap.* 2. §. 7.
(*b*) TABOR. *Racemat. criminal. pag.* 442.

gno ſatis aere redimuntur, vt de eorum auctoribus iure dicere poſſis, quod de agricolis dixerat CAECILIVS STATIVS in *Synephebis* (*a*), *ſeuiſſe eos arbores, alteri demum ac tertio ſaeculo profuturas.* Ipſum quoque iuris Germanici ſtudium, a quo magnopere olim homines noſtri abhorrebant, iam vbique paene feruet, et cum iuris prudentia Romana feliciter coniungitur, ex quo ciuibus ſuis priſtinum illum veternum excuſſerunt HERM. CONRINGIVS, IO. SCHILTERVS, IO. GEORGIVS CVLPISIVS, IO. NIC. HERTIVS, CHRIST. GODOFREDVS HOFFMANNVS, et in academia hac illuſtri CHRIST. THOMASIVS, IO. PETRVS A LVDEWIG, IVSTVS HENN. BOEHMERVS, NIC. HIERONYMVS GVNDLINGIVS, aliique viri doctiſſimi, quibus

De meliore luto finxit praecordia Titan.

Et quamuis nec hodie deſint, qui hanc rerum conuerſionem aegre ferunt: non reprehendendam tamen eſſe hanc virorum doctorum induſtriam, illoſque, qui totum hoc ſtudium inutile ac infructuoſum eſſe arbitrantur, opinione illa ſua magnopere falli iam alibi tam luculenter demonſtraſſe mihi videor (*b*), vt actum agere nolim. Ne tamen ſterilis ſit haec praefatio, quam nouae legum Germanicarum collectioni praemittere iuſſus ſum, de ipſis, quae hoc opere continentur, legibus quaedam non vulgaria ac protrita in medium proferre decreueram. Quum vero intercederet valetudo, et difficilis morbus, quocum vernis his menſibus miſere conflictatus ſum, faciem intentionis abrumperet: de ſola *lege Salica*, qua antiquiorem non habuit Germania, *eiuſque origine, auctoritate et vſu*, quaedam prout calamum ſua ſponte ſubierint, in chartam conicere conſtitui. Quod meditationum mearum ἀποσπασμάτιον vt aequi bonique conſulas, non quod de animi tui aequitate dubitem, ſed, quia mos eſt ita rogandi, rogo.

Eſt profecto *lex Salica*, quod ad eius originem attinet, et vere Germanica, et omnium, quas Germania vidit, antiquiſſima. Quod vt rectius intelligatur, praemittendum eſt, varias fuiſſe gentis Francorum tribus, quae initio non in vnam ac communem rem publicam coa-

(*a*) CICERO *Caton. mai. cap. 7.*
(*b*) *Praefat. Tomo I. Elementor. iur. Germ. praemiſſa.*

Digitized by Google

coaluerant, ſed ſua quaeque gaudebat libertate, ſuoque arbitrio regebatur, niſi quod aduerſus communes hoſtes arma vireſque, ictis foederibus, iungere ſolerent. Hinc aliquando ducem, qui omnium tribuum exercitui praeeſſet, bellumque vniuerſae gentis auſpiciis adminiſtraret, ex virtute ſumebant, quem ignaros iſtius moris ſcriptores Romanos plerumque regem perperam vocare animaduertimus. Tales fere fuerunt GENOBAVDES et ATECH, quorum circa annum erae Chriſtianae 288. meminit CLAVDIVS MAMERTINVS (*a*): tales ASARICVS et REGAISVS, a quibus Conſtantinum M. circa annum 306. ſupplicium ſumſiſſe, refert EVMENIVS (*b*): NEBOGASTES, quocum Iulianus, ὁ παραβάτης anno 358. foedus, teſte EVNAPIO (*c*), percuſſit: talis MELLOBAVDVS, qui anno 373. Macrianum, Alamannorum regem, praelio vicit (*d*): tales denique PRIAMVS, quem anno 382. in Francia regnaſſe, ſcribit PROSPER AQVITANICVS (*e*), nec non SVNNO, MARCOMIRVS, et THEODOMERES, Richimeris filius, quorum illos circa annum 392. hunc anno 416. Francis praefuiſſe, referunt SVLPITIVS ALEXANDER et FRIGERIDVS apud GREGORIVM TVRONENSEM (*f*). Hos enim omnes, non reges, ſed duces Francorum fuiſſe, vel inde patet, quod et plures reges eodem tempore memorantur, et Francos primum omnium FARAMVNDVM *regem crinitum* habuiſſe, teſtatur AVCTOR *de geſtis Francorum* (*g*). Itaque plures, vti dicere coeperam, erant Francorum tribus, plures ſingularum principes, et nulla communis res publica, quum ſingulae gentes, veluti Bructeri, Chamaui, Sicambri, Attuarii, Catti, Chauci, res ſuas ſibi haberent, nullaque alterius agnoſceret imperium, vel illud ſaltim comiter veneraretur. At, interiecto tamen tempore, tot diuerſae tribus paullatim in duos populos maiores abierant. Nam qui ſuperiori Rheno et Thuringiae erant propiores, ſiue a Sala Franconica, ſiue aliunde, SALII; qui partim, inferiorem adcolebant Rhenum, partim, perruptis his limitibus, Rhenum inter et Moſam conſederant, a ripa Rheni RIPVARII adpellabantur. Vnde et tractus terrae cis Rhenum ad Sigam et Ruram, et trans illum inter Moſam, Moſellam, et Rhenum nomen *pagi Ripuariorum* diutiſſime tulit (*h*). Vtrumque populum ſeparatas ab altero ra-

Ii 3 tio-

(*a*) *Panegyr. II. Maximiano Herculio dict. cap.* 10.

(*b*) *Paneg. Conſtant. M. dict. cap.* 10. *et* 11. NAZAR. *Panegyr. eidem dict. cap.* 16.

(*c*) *Excerpt. legat. pag.* 163. *edit. Comelin.*

(*d*) AMMIAN. MARCELLIN. *Lib. XXX. cap.* 3.

(*e*) *Chronic. ad ann.* 382.

(*f*) *Lib. II. cap.* 9.

(*g*) *Geſt. Francorum epitom. cap.* 4.

(*h*) BROWER *Annal. Treuir. Lib. VII.*

tiones habuiſſe comperio, ſaltim vſque ad Chlodouaei M. aetatem. Quum enim Salii poſt Pharamundum Chlodioni, Merouaeo, Childerico, et Chlodouaeo regibus parerent: Ripuarii ſuos ſibi vel reges, vel duces, habebant, Sigebertum et Rachnagarium, quorum alter Coloniae Agrippinae, alter Cameraci ſedem imperii conſtituerat, donec vterque a Chlodouaeo cognato vi et dolo opprimeretur (*a*). Ex quo facile patet, cur EGINARDVS (*b*) obſeruarit duas iam olim fuiſſe leges Francorum, plurimis in rebus valde diuerſas. Illum enim locum, quidquid alii de eius ſenſu diſputent, de Salica et Ripuariorum legibus eſſe intelligendum, tam certum eſt, quam quod certiſſimum. De Ripuaria nunc nihil dicere animus eſt. *Salica* vero quando primum lata ſit, ex ipſo, quod in *Heroldina* editione occurrit, prooemio diſcimus, quod vt genuinum eſſe exiſtimemus, tum codicis Fuldenſis mouet antiquitas, tum locus AVCTORIS *de geſtis Francorum*, qui circa annum 720. huius legis origines ex eo ipſo prooemio depromſit. Ex eo vero prooemio primum patet, gentem Francorum hanc legem condidiſſe, *dum adhuc teneretur barbarie*, vel, vt in aliis codicibus legitur, *dum adhuc ritu detineretur barbaro.* Qua phraſi eorum temporum ſcriptores nihil aliud, quam religionem paganam, denotabant (*c*). Immo ne dubitare quiſquam ea de notione poſſit: hanc legem eo tempore, quo adhuc a Chriſtiana pietate alieni fuerint Franci, conditam eſſe, perſpicuis verbis circa annum 595. teſtatur CHILDEBERTVS, rex Francorum (*d*), dum ſcribit: *de chrenecruda lex, quam* PAGANORVM TEMPORE *obſeruabant*, (vid. Lex Salica, tit. LXI. edit. Herold.) *deinceps numquam valeat: quia per ipſam cecidit multorum poteſtas.* Quum ergo CHLODOVAEVS, (quem initio ſolis imperaſſe Saliis, abbas doctiſſimus, DVBOS (*e*), oſtendit,) anno ſaeculi quinti nonageſimo ſexto, die Chriſti natali ſacro baptiſmi lauacro fuerit initiatus (*f*): conſequens eſt, vt lex Salica ſaltim ante annum illum quadringenteſimum nonageſimum ſextum exſtiterit, et iam ante iſtam epocham hac lege vixerint Salii. Et ſane quum eodem prooemio referatur, *Chlodouaeum, poſtquam catholicum* bap-

pag. 362. PAVLLINI *Geograph. pag.* 188. *Prodrom. Chron. Gottvvicenſ. Lib.* IIII. *pag.* 749.

(*a*) GREGOR. TVRON. *Hiſt. Lib.* II. *cap.* 40. *et* 42.

(*b*) EGINARD. *Vit. Caroli M. cap.* 29.

(*c*) CHIFLET. *Anaſtaſ. Childer. cap.* 5. *p.* 82.

(*d*) *Decret. Childeb. cap.* 15. apud BALVZ. *Capitular. Tom. II. p.* 20.

(*e*) *Hiſtoire Critique de la monarchie Françoiſe, Livr. V. chap.* 3. *Tom. III. pag.* 20.

(*f*) COINTE et ANT. PAGI *ad hunc annum.*

baptiſmum receperit, quidquid minus in pacto habitum ſit idoneum, lucidius emendaſſe: quomodo emendare poſt ſuſceptum baptiſmum potuiſſet Chlodouaeus, quod ante baptiſmum nondum exſtitiſſet? Deinde ex eodem prooemio diſcimus, Francos Salios eo tempore, quo de condenda hac lege cogitauerint, nondum vlli paruiſſe regi, ſed imperium optimatium reliquis reipublicae formis praetuliſſe. Hinc nullius regis, cuius auſpiciis lex illa condita ſit, ibi ſit mentio, ſed *procerum ipſius gentis, qui tunc apud eamdem fuerint* RECTORES: vt adeo tum adhuc illis priſco Germanorum ritu praefuerint principes, *qui ius per pagos et vicos dicerent* (*a*), idemque paene apud eos obtinuerit, quod de vicina Saxonum gente multo poſt cecinit POETA (*b*):

Nec rege fuit ſaltim ſociata ſub vno,
Vt ſe militiae pariter defenderet vſu:
Sed variis diuiſa modis plebs omnis habebat
Quot pagos, tot ferme duces, velut vnius artus
Corporis in diuerſa forent hinc inde reuulſi.

Iam, quum incorruptis veterum teſtimoniis conſtet, primum apud Francos Salios Pharamundum regiam dignitatem familiae ſuae intuliſſe, idque factum eſſe anno Chriſtianae erae 421. (*c*) non poſſumus non colligere, non modo Chlodouaeo, ſed et ipſo Pharamundo antiquiorem eſſe legem Salicam, quippe ante illum annum ſeculi quinti viceſimum primum compilatam. Cui epochae inde etiam haud parum accedit roboris, quod initio ſaeculi octaui, quo adhuc recens fuit rei iſtius memoria, AVCTOR *de geſtis Francorum* (*d*) diſerte ſcripſit: *tunc defuncto SVNONE, et accepto conſilio, in vnum primatum eorum, vnum habere principem,! petierunt conſilium MARCHOMIRI, vt regem vnicum haberent, ſicut et ceterae gentes. Tunc et* LEGEM *habere coeperunt.* Cui loco vt lucis quid adfundamus, ſciendum eſt, anno erae Chriſtianae 395. Honorium Imp. quum Theodoſio patri in occidente ſucceſſiſſet, pacem cum Francis per Stilichonem, feciſſe, cuius merita ideo celebrat CLAVDIANVS (*e*):

Ante

(*a*) TACIT. *de morib. Germ. cap.* 12.
(*b*) Poëta Saxo *Annal. Lib. I. v.*40.*ſequ.*
(*c*) PROSPER AQVITAN. *Chronic. ad ann.* 421. *edit. Pith.*
(*d*) *Geſt. Franc. epitom. cap.* 4.
(*e*) *De conſulatu IIII. Honorii, v.* 446. *ſequ.*

Ante ducem noſtrum flauam ſparſere Sicambri
Caeſariem, pauidoque orantes murmure Franci
Procubuere ſolo: iuratur Honorius abſens.

Potuiſſet haec pax vel ideo ſempiterna videri, quod inſequente anno 396. Arcadius Honorii frater, Eudoxiam, gente Francam, Baudonis filiam, ſed a Promoti filio ritu Chriſtiano educatam, vxorem duceret domum, (*a*) amicitiamque cum fratre contractam adfinitate firmaret: ſed proximo ſtatim anno gentem ferocem, ſuaeque libertatis tenaciſſimam, pacis tam ignominioſae poenituit. Hinc fraena mordere, et, ducibus Sunone et Marcomiro fratribus, bellum inferre Romanis coepit, ſed auſpiciis tam infauſtis, vt capti duces, tamquam perduelles, capitis cauſſam dicere cogerentur, alterque, Marcomirus, in Hetruriam exſulatum abiret, alter Sunno, vlturus fratrem, a contribulibus obtruncaretur. Qua de re denuo CLAVDIANVS (*b*):

Regia Romanus diſquirit crimina carcer.
MARCOMERES SVNNO*que docent, quorum alter Hetruſcum*
Pertulit exſilium: quum ſe promitteret alter
Exſulis vltorem, iacuit mucrone ſuorum:
Res auidi concire nouas, odioque furentes
Pacis, et ingenio ſcelerumque cupidine fratres.

Hic ergo Marcomirus, occiſo a ſuis fratre, quum animaduerteret, Francos, ſua in viſcera ſaeuientes, ob procerum diſcordiam, diuerſaque ſtudia numquam pares Romanis futuros niſi in vnam coaleſcerent rem publicam, et ab vno omnes regerentur: auctor fuit genti ſuae, vt regem communibus ſuffragiis crearent. Franci vero, conſilio tam ſalutari obtemperantes, regem ſibi elegerunt Marcomiri filium, Pharamundum, quia ipſe Marcomirus adhuc procul dubio in Hetruria exſul haerebat. Quum ergo Sunnonis et Marcomiri poſt annum ſaeculi quarti nonageſimum ſeptimum, quo hoſtium potiti fuerant, non amplius fiat mentio (*c*): certiſſimum eſt intra hunc annum et ſequentis ſaeculi viceſimum primum legem Salicam latam conſcriptam-

(*a*) PHILOSTORG. *Hiſt. eccl. Lib. XI. cap.* 3. ZOSIM. *Hiſt. Lib. V. cap.* 3. *p.* 504. *ſequ.*

(*b*) *De laudib. Stilichon: Lib. I. v.* 240. *ſequ.*

(*c*) THEODORIC. RVINART. *Annal. regni Francici ad ann.* 347.

ptamque eſſe oportere. Id quod et hoc argumento probare licet, quod ex eodem prooemio, legem illam eo tempore, quum Franci Salii adhuc cis Rhenum in Franconia haererent, nec adhuc Rhenum transmiſiſſent, conditam eſſe, adparet. Ita enim in illo legimus: *ſunt autem electi de pluribus viri quatuor, his nominibus*, WISOGAST, BODAGAST, SALOGAST, *et* WINDOGAST, *in locis, quibus nomen* SALAGHEVE, BODOGHEVE, *et* WINDHOGHEVE, *qui per tres mallos conuenientes, omnes cauſſarum origines diſcurrendo tractantes de ſingulis, iudicium deereuerunt hoc modo.* Cuius loci genuinus hic ſenſus eſt, electos ab vniuerſa gente eſſe legum ferundarum cauſſa quatuor viros, ex totidem pagis accitos, qui eas pro ſapientia ſua conſcriberent, non prius tamen legum vim habituras, quam in trium pagorum dicaſteriis ter adcurate expenſae, communique ſuffragio eſſent probatae. Quae quum ita ſint, eo res redit omnis, vt in pagorum iſtorum ſitum paullo diligentius inquiramus, maxime quum hic magna ſint ſententiarum diuortia, et plerique ſuauia, quaedam ſomnia pro veris hiſtoriis obtrudere videantur. GODOFREDVS WENDELINVS, (*a*) canonicus eccleſiae Tornacenſis non indoctus, quum quaedam oppidorum vocabula his non admodum diſſimilia in Taxandria ſua reperiſſet, puta *Zelhem*, *Wintershoven*, et *Bogenhoven*, non alibi, quam in Gallia Belgica, legem hanc prima veluti incunabula vidiſſe, contendit. Eodemque modo ingenium ſuum, et eximiam quamdam ἱστοχίαν, oſtendere voluerunt HERM. CONRINGIVS, (*b*) et NIC. HIER. GVNDLINGIVS (*c*), quorum ille, ſua ipſius vineta caedens, oppida quaedam vel villas eiuſdem ſoni trans Rhenum circa Moguntiam et Oppenhemium; hic vero prope Wormatiam, inueniſſe ſibi viſus eſt. Soli viri eruditiſſimi, GODOFR. GVIL. LEIBNITIVS (*d*) et IO. GE. ECCARDVS (*e*) non oppida vel villas, ſed integros terrarum tractus, quos tum *goas* vel *pagos* vocabant, intellexerunt, eoſque ille ad *Salam* Franconicum, *Bodam* Hercynicum, et *Wiſurgim*; hic ad *Salam*, *Bodam*, *Werram*, et *Vnſtrutum* quaeſiuit. Sic ergo non minus acriter de natali ſolo celeberrimae huius legis, quam olim de Homeri patria, integrae prouinciae contendunt. Quemadmodum enim hunc ob inſignem nominis

 cele-

(*a*) *De natali ſolo legum Salicar. Antuerp.* 1649.

(*b*) *Epiſt. ad Ferdinandum, Epiſc. Paderb. et Steph. Baluzium.*

(*c*) GVNDLINGIAN. *Part. III. obſ.* 2. *et Part. VIIII. obſ.* 1.

(*d*) *De orig. Franc.* §. 24. *ſequ.*

(*e*) *Ad Leg. Sal. pag.* 5. *ſequ.*

celebritatem etiam poſt mortem ciuem expetebant Colophonii, Chii, Salamii, et Smyrnaei (*a*): ita legem Salicam. Belgae apud ſe natam dicunt, Francones tamquam ſuam ſibi vindicant, Alamanni et Rhenani repetunt, Galli vero ſuam eſſe confirmant, et in ipſa lege (*b*) terram Salicam inter Ligerim et ſiluam Carbonariam deſignari, vrgent. At ſecundum WENDELINVM nemo, opinor, hodie litem dabit. Praeterquam enim quod *goa*, *gau*, *gewe*, non villam aliquam vel oppidum, ſed totum terrae tractum, quales hodie ſunt *Sundgouia*, *Briſgouia*, *Algouia*, *Wetterauia*, *Hannonia*, *Rhingouia*, et ſimiles, denotat; (*c*) (quod argumentum etiam CONRINGIO et GVNDLINGIO, immo et MARQV. FREHERO (*d*), qui Weinhemiam pro legis noſtrae ſolo natali habuit, iure obuertitur,) ex vetuſtis annalibus liquido probari poteſt, Salios tum nondum in Gallia Belgica, egiſſe, quum lex Salica in lucem primum prodiret, quippe qui demum anno erae Chriſtianae 437. duce Chlodione Rege, Cameracum vicinaſque regiones ad Suminam vſque fluuium, teſte GREGORIO TVRONENSE (*e*), occuparunt. Nec magis rem acu tetigerunt FREHERVS, CONRINGIVS et GVNDLINGIVS. Omnes enim illas regiones, quas illi pro ſolo natali legis Salicae venditant, eo tempore non Francis, ſed Alemannis, paruiſſe, tam luculenter probauit PHIL. CLVVERIVS (*f*), vt cauſſam plane peroraſſe videatur. Niſi ergo credere velimus, Francos legem ſuam in alieno territorio tuliſſe, pagi iſti iis locis erunt quaerendi, in quibus tunc temporis haeſiſſe Salios, incorruptis teſtimoniis poteſt probari. Quum vero eos ante Chlodouaei tempora Thuringis vicinos fuiſſe, notent GREG. TVRONENSIS (*g*), et AIMONIVS (*h*), quin iidem Chlodionem, antequam in Galliam Belgicam irrumperet, *Diſpargum, caſtrum, quod eſt in terminis Thuringiae, habitaſſe*, referant: ſatis profecto manifeſtum eſt, in Franconia, et aliqua fortaſſis Haſſiae et Wetterauiae parte, genuinam Francorum ſedem eſſe quaerendam. Qui enim *Diſpargum* caſtrum cum CHIFLETIO (*i*), WENDELINO (*k*), HENSCHENIO (*l*) Diſthemii; vel cum eodem CHIFLETIO

(*a*) CICERO *pro Archia poëta*, *cap*. 8.
(*b*) *Lex Sal. tit. L. edit.* HEROLDI.
(*c*) CHR. FRANC. PAVLLINI *Geogr. praefat.*
(*d*) *Orig. Palatin. Part. II. cap. 5. pag. 16. ſequ.*
(*e*) *Lib. II. cap. 9.*
(*f*) *Germ. antiq. Lib. III. cap. 4. p. 519.*
(*g*) *Ibid.*
(*h*) *Lib. II. cap. 4.*
(*i*) *Lum. Salic. I.*
(*k*) *De natali ſolo leg. Sal. cap. 14.*
(*l*) *De tribus Dagobertis, Lib. IIII. cap. 8.*

Digitized by Google

TIO (*a*) Duisborgi ad Euram, vel cum aliis Heinsbergae in agro Iuliacenſi (*b*), vel Dietesburgi in Buchonia (*c*), vel Deſenbergae in Epiſcopatu Paderbornenſi (*d*), vel Duisburgi in Cliuia (*e*) quaerunt, non alium habent ſententiae ſuae fundamentum, quam corruptas GREGORII TVRONENSIS editiones, in quibus pro *Thuringia*, quod, teſte RVINARTO, omnes codices MSS. habent, perperam *Tongria* legitur, nec probari poteſt, Thuringorum regnum eo vſque vmquam pertigiſſe. Contra ea vetus illud *Diſpargum* in comitatu Hennebergico, adeoque in ipſis Thuringiae finibus, feliciter oſtendit Io. GVIL. DIETHMARVS, cuius poſtea ſententiam etiam ECCARDVS (*f*) ſuam fecit. Quum ergo dubitari nequeat, Francos Salios ſaeculo quinto eam potiſſimum Germaniae partem, quae in hodiernum diem inde *Franconiae*, vel *Franciae orientalis* nomen retinet, coluiſſe: in ea etiam prouincia quaerendi erunt celeberrimi iſti pagi, qui in Salicae legis prooemio memorantur.

Et de pago quidem SALAGHEVE, quem et LEIBNITIVS et ECCARDVS in Franconia ad Salam fluuium repererunt, omnia liquida ſunt. Eum enim luculenter deſcripſerunt PAVLLINI (*g*), IVNCKERVS (*h*), SCHANNATVS (*i*), et reuerendiſſimus ABBAS GOTTWICENSIS (*k*), oſtenderuntque, eum ad occidentem Sinna, fluuio, ad orientem riuulo Esbach, ad meridiem fere Sala flumine et Moeno, ad Septentrionem perpetuis montium iugis vaſtiſque ſiluis claudi, et ex villis eius regionis, quarum quinquaginta enumerat laudatiſſimus ABBAS, pleraſque vetera illa nomina, quae in *traditionibus Fuldenſibus* occurrunt, et hodie retinere. Et quamuis obſeruare ſibi viſus ſit SCHANNATVS, pagi iſtius nomen in vetuſtis monimentis ante annum 777. nuſquam occurrere: illius tamen memoriam procul dubio tunc fugit locus AVCTORIS *de geſtis* Francorum (*l*), in quo hic pagus SOLECHAGIN vocatur, ſcriptura quidem corruptiore, ſed quae genuini nominis manifeſta ſeruat veſtigia.

(*a*) *Anaſtaſ. Childerici*, *cap.* 1.
(*b*) BVCHER. *Belg. Rom. Lib. XV. cap.* 10.
(*c*) BROWER. *Antiqu. Fuld. Lib.* I. *cap.* 2.
(*d*) GELEN. *in Hieroth. Engelbertina*, *pag.* 119.
(*e*) SAGITTAR. *de regno Thuring. Lib.* II. *cap.* 2. *pag.* 144.
(*f*) *Ad leg. Salic. pag.* 5.
(*g*) *Geograph. pag.* 193.
(*h*) *Geograph. med. aeui*, *pag.* 276.
(*i*) *Buchon. vet. cap.* 12.
(*k*) *Prodrom. Chron. Gottvvic. Lib.* IIII. *pag.* 755.
(*l*) *Epit. cap.* 4.

Alter, cuius in Salicae legis prooemio mentio fit, pagus eſt Bodagheve, quem Leibnitivs et Eccardvs ad Bodam, Hercyniae flumen, reperiſſe ſibi videntur. Enimuero quum tot aliorum Saxoniae pagorum nomina nobis ſeruarint diplomata: nemo adhuc vllum adferre potuit, in quo pagi Bodagheve vocabulum occurrat. Immo potius ampliſſimus ille terrarum tractus cis Hercyniam et ad Bodam fluuium conſtanter in diplomatibus vocatur *Hartingow*, ad eumque etiam villae et vrbes, quas Boda adluit, referuntur, veluti Bodfeldum palatium regium (*a*), Dietfurtum (*b*), Eluingeroda (*c*), Oſchersleue (*d*), Quedlinburgum (*e*), Winethuſa (*f*) et aliae. Quod quum animaduerteret Eccardvs (*g*), nec ignoraret, in quibuſdam Salicae legis codicibus MSSC. pro *Bodaghaſt*, legi *Arogaſti*, illud in *Hartogaſt* transformat, et pagum illum *Bodaghewe* poſtea *Hartingau* dici coepiſſe, exiſtimat. Ita nimirum coniecturis nouis tegenda fuit coniectura, ne perplueret. Enimuero quum nec Leibnitivs, nec Eccardvs, vllius veteris ſcriptoris idonei auctoritate probarit, Francos eo tempore iuxta Bodam, vel ad Hercynica iuga, conſediſſe: eos contra tum ibi non conſediſſe, certiſſimum eſt. Quidquid enim terrarum trans Vnſtrutum et Salam ad Bodam, Ouacrum, et Albim vſque porrigitur, id iuris Thuringici; reliqua trans Bodam et Ouacrum Saxonici erant. Et Thuringi ſane illum terrarum tractum, qui multis poſt ſaeculis *Nordthuringiae* nomen retinuit, (*h*), vſque ad regni ſui excidium, id eſt, ad annum 529. poſſederunt: poſt hunc annum vero illa prouincia non Francis, ſed Saxonibus, ex pacto ceſſit (*i*), nec prius, quam perdomitis a Carolo M. Saxonibus, ad Francos peruenit. Quid ergo pagi iſtius Hercynici incolis cum Francis negotii fuit? et quid hos mouere potuit, vt Thuringum aliquem, vel Saxonem, ex pago *Hartingau* deligerent, ſibi leges ſcripturum? Quum itaque hic pagus iuxta Bodam Hercynicam vel ſit fictitius, vel nihil certe faciat ad legem Salicam: non alibi profecto, quam in ipſa Francia orientali, erit quaerendus. Nec diu ibi nobis in quaeſtione erit. In TRADITIONIBVS enim FVLDENSIBVS me-

(*a*) Levkfeld. *Antiqu. Ganderſheim. cap.* 14. *§.* 9. *pag.* 113.

(*b*) Mader. *Antiqu. Brunſu. pag.* 113.

(*c*) Levkfeld. *Antiqu. Ilſeld. cap.* 17. *pag.* 215.

(*d*) Pavllini *Geograph. pag.* 82.

(*e*) *Prodr. Chron. Gottvvic. Lib. IIII. pag.* 622.

(*f*) *Vita S. Liutburg. cap.* 1.

(*g*) *Ad leg. Sal. pag.* 6.

(*h*) Pavllini *Geogr. pag.* 155. Levkfeld. *Antiqu. Halberſt. pag.* 10. *ſequ.*

(*i*) Witichind. *Annal. Lib.* I. *pag.* 633. *ſequ.*

(*a*) memoratur *locus Inglenhuſen*, (pro quo ECCARDVS (*b*) rectius legit *Teglenhuſen*) *in pago* BADENEGEWE *in comitatu Eginonis*. TEGLENHVSEN vero ipſa eſt villa *Tucklenhauſen*, quae prope Ochſenfurtum meridiem verſus conſpicitur. Quare LAVR. FRISIVS (*c*), qui eum pagum paullo adcuratius deſcripſit, huc refert villas Butrich, Gibelſtadt, Villachbaum, Aifeld, Sondernhouen, Konigshouen, Buttelbrunn, Rudelſee, quae pleraeque hodie in ipſis tabulis geographicis inter Ochſenfurtum Moenanam et Tubarim, fluuium, ſignantur. Quid opus ergo eſt pago illo Hercynico, quum in ipſa Franconia ſeſe nobis offerat pagus BADENEGHEWE? Nec quemquam, opinor, turbabit diſſimilitudo vocabulorum *Bodagevve* et *Badenegevve*, quum in vetere lingua Francica vocalium A et O facilem et frequentem eſſe permutationem, nemo ignoret (*d*), et in his ipſis pagis eas permutarit AVCTOR *de geſtis Francorum*, dum pro *Salegbevve* *Solichagin* ſcripſit.

Pagum tertium WINDOGHEVE me adhuc non magis reperiſſe fateor, quam quartum WISOGHEVE, a quo *Wiſigaſtus* nomen tulit. Id tamen tam certum eſt, quam quod certiſſimum, eos nec cum LEIBNITIO ad Viſurgim, nec cum ECCARDO ad Vnſtrutum et Werram, quaerendos eſſe, quia vtramque Viſurgis ripam tunc temporis, non Franci, ſed Saxones, Werram vero et Vnſtrutum Thuringi accoluerunt. Si et mihi in re tam antiqua et perplexa diuinare licet: pagos iſtos *Windoghevve* et *Wiſoghevve* pagi maioris *Nordgauienſis* partes fuiſſe crediderim. Ibi enim vrbes imperiales *Weiſenburgum* et *Winshemium* pagorum, in quibus ſitae olim fuerunt, nomina videntur ſeruare, et aliunde conſtat, maiorem illum pagum plures alios minores, quorum non omnium memoria ſupereſt, ſuo ambitu eſſe complexum (*e*). Sed et talem ibi traditionem per ora hominum volitare, vel ex eo patet, quod et ABR. SAVRIVS (*f*), Windshemium pro pago illo *Windoghevve*, a quo *Windogaſt* nomen tulerit, diſerte venditat, ſolam procul dubio famam ſequutus. Equidem non dubito, fore pleroſque, qui illam hodiernae Franconiae

 par-

(*a*) SCHANNAT. *Corp. Tradit. Fuld. pag.* 212.
(*b*) *Hiſt. geneal. Sax. ſuper. pag.* 261.
(*c*) *Chronic. Herbip.* apud LVDEWIG. *Script. rer. Wurzburg. pag.* 423.
(*d*) WACHTER. *Gloſſar. Prooem. Sect. III.*
(*e*) FALCKENSTEIN. *Dipl. Antiqu. Nordgau. pag.* 15. *Prodrom. Chron. Gottvvic. Lib. IIII. pag.* 715.
(*f*) *Staedte-Buch, pag. m.* 167.

partem non Francicae, ſed Boiicae iuriſdictionis fuiſſe contendent, cui genti Nordgauiam cum alii ſcriptores (*a*), tum reuerendiſſimus ABBAS GOTTWICENSIS (*b*), argumentis haud poenitendis vindicant. Sed iampridem MARC. VELSERVS (*c*), vir recti iudicii, et rerum Boiicarum ſcientiſſimus, ingenue faſſus eſt, id non de toto illo ampliſſimo tractu, qui olim Nordgauiae nomine venit, ſed de ea iſtius parte, quae hodie Palatinatus ſuperior vocatur, et de terra Nariſcorum verſus Boëmiam, cuius maximam partem hodie sereniſſimi Marchiones Brandenburgici Baruthini poſſident, eſſe intelligendum. *Conſentaneum itaque*, inquit, *Boios ſiue Hercyniae ſiluae campos, a Marcomannis inſeſſos, iam olim cognomines, tum adhuc coluiſſe, ſiue, quod vero opinor propius, illis paullo ante eiectis, Danubium, qua inferiorem Rhaetiae partem et Noricum praeterfluit, praetexiſſe, quae hodieque item* TRANSDANVBIANA BOICA *eſt. Atque hic exin maxime gradus fuit ad Romanas prouincias, traiecto flumine, occupandas.*

Haec de celeberrimae legis origine dicta ſufficiant. Nam quod a quibuſdam hic diſputatum memini, qua lingua, Germanicane, an Latina, in ea ſcribenda vſi ſint Salii, illud ita comparatum eſt, vt et ad liquidum perduci non poſſit, et, ſi poſſet, ad rem parum facere videatur, quum nullos hodie alios codices, quam Latinos, exſtare, in vulgus notum ſit. Latina tamen eos vſos eſſe exiſtimauerim, quia Germanica tum inter Francos nondum ita fuerat exculta, vt ſcribi poſſet (*d*): et Latinae linguae ignaros haud fuiſſe Salios, iam ab aliis eſt obſeruatum (*e*). Et, quid opus fuiſſet gloſſis malbergicis Germanicis, ſi praeter Latinum authenticus exſtitiſſet textus Germanicus? Gloſſas ſaltim has eſſe textus Germanici authentici reliquias, vti exiſtimauit WACHTERVS (*f*), non facile ſibi quiſquam perſuaderi patietur. Sed his, vti dixi, non immorabor, id tantum adhuc moniturus, legem Salicam, qualem illi quatuoruiri confecerunt circa ſaeculi quinti initium, hodie non ſinceram, ſed paſſim interpolatam, variiſque laciniis a Francorum regibus auctam, ſupereſſe. In eodem enim prooemio porro legimus: *at vbi, Deo fauente*, CHLODOVAEVS, *comatus et pulcher, et inclytus, rex Francorum primus, recepit catholicum baptiſmum, quidquid*

minus

(*a*) CLVVER. *in Vindelic. et Norico*, *cap.* 3.

(*b*) *Prodr. Chron. Gottvvic. Lib. IIII. pag.* 714. *ſequ.*

(*c*) *Rer. Boic. Lib. II. pag.* 73.

(*d*) OTFRED. *Euangel. praefat. pag.* 11. *edit.* SCHILTER.

(*e*) VENANT. FORTVN. *Lib. VI. carm.* 4.

(*f*) *Gloſſar. Tom. II. pag.* 348.

minus in pacto habebatur idoneum, per praecelſos reges, CHLODOVAEVM, et CHILDEBERTVM, et CHLOTHARIVM *fuit lucidius emendatum, et procuratum decretum hoc.* Itaque haec lex primum ab ipſo *Chlodouaeo*, ac deinde a duobus eius filiis, *Childeberto* et *Chlothario*, quorum ille Pariſiis, hic Sueſſione regnabat, emendata eſt. Maioris enim natu, *Theodorici*, ideo nullas hac in re partes fuiſſe videntur, quod, fratribus hereditatem paternam cernentibus, ipſe ſortitus fuerat Auſtraſiam, eiusque prouinciae non Salica, ſed partim Ripuariorum, partim Alamannica, et Boica, legibus vterentur. Quid ſinguli praeſtiterint reges, ſtilo quidem barbaro, at adcurate, memoriae prodidit *auctor epilogi*, qui in codice legis Salicae Guelpherbytano reperitur. Ait enim ſcriptor ille, quiſquis fuerit, certe vetuſtiſſimus (*a*): *primus rex Francorum ſtatuit a primo vſque LXII. diſpoſuit iudicare: poſtmodo autem tempus cum obtimatis ſuis a LXIII. titulum vſque ad LXXVIII. addedit. Sic vero* CHILDEBRANDVS, (id eſt, Childebertus) *rex, poſt multum autem tempus pertractauit, quid addere dibirit. ita a LXXVIII. vſque ad LXXVIIII. peruenit, quod ibidim digne impoſuiſſe noſcuntur, et ſic fratri ſuo Chlotario haec ſcripta tranſmiſit. Poſt haec vero* CHLOTHARIVS *cum hos titulos a germano ſuo ſeniore gratanter accepit, ſic poſtea cum rignum ſuum pertractauit, vt, quid addere debirit ibidem, quid amplius dibiat conſtrubere, ab LXXXVIII. titulos ad LXLIII. ſtatuit permanere, et ſic poſtea fratre ſuo reſcripta direxit, et ita inter eis conuenit, vt iſta omnia, ſicut anteriore conſtructa ſtarent.* Et exſtant ſane in illa editione (*b*) capita quatuor, quae Childebertus addidit, ſub rubrica: *pactus Childeberti R.* et paucis interiectis (*c*) ſequitur: *incipit Liber III. Deinde Chlotharius rex poſuit decreta*, quorum numerus vltimus eſt LXLIII. id eſt LXXXXIII. Sed et Carolum M. emendaſſe, et additionibus quibuſdam locupletaſſe legem Salicam, ſatis conſtat. Praeterquam enim, quod hodie exſtant codices legis Salicae, a Merouingicis illis diuerſi, quorum in vno STEPH. BALVZIVS (*d*) hanc inſcriptionem reperit: *anno ab incarnatione Domini noſtri Ieſu Chriſti DCCXCVIII. Indictione VI. Domnus Karolus rex Francorum inclitus hunc libellum tractati legis Salicae ſcribere iuſſit*: etiam EGINARDVS (*e*) diſerte ſcribit: *poſt ſuſceptum imperiale nomen, quum animaduerteret, multa legibus populi ſui deeſſe, (nam Franci duas habent*

(*a*) *Apud* ECCARDVM, *pag.* 139.
(*b*) ECCARD. *ibid. pag.* 37.
(*c*) *Ibid. pag.* 138.
(*d*) *Capitular. Tom. I. pag.* 280.
(*e*) *Vit. Caroli M. cap.* 29.

Digitized by Google

bent leges, plurimis in locis valde diuerſas,) cogitauit, quae deerant, addere, et diſcrepantia vnire, praua quoque ac perperam prolata corrigere. Sed in his nihil aliud ab eo factum eſt, quam quod paucula capitula, et ea imperfecta, legibus addidit. De pauculis illis capitulis, quae BALVZIVS (*a*) cum aliis edidit, res certa eſt: at in hoc non ſubſtitit Caroli M. induſtria, ſed ipſam legem Salicam in aliam paene formam, qualem hodie PITHOEI, LINDENBROGII et BALVZII editiones prae ſe ferunt, redegit: vt mirum non ſit, in ipſa HEROLDI editione, quamuis antiquiſſima, permulta, quae iſtorum temporum Francis non quadrant, occurrere, quandoquidem et regum aliquoties fit mentio, et ſemel etiam *terrae Saliorum inter Ligerim et ſiluam Carbonariam,* (*b*) quae et ſimilia poſtea demum acceſſiſſe, ipſi Francorum annales dubitare nos haud patiuntur.

Sed vt promiſſi memores de *vſu* etiam atque *auctoritate* legis noſtrae aliquid adiiciamus, eam non modo in Francia et Italia, verum etiam in ipſa Germania, diutiſſime legis vigorem ſeruaſſe, omnium inſequentium temporum annales teſtantur. Anno ſaeculi quinti octuageſimo primo rerum potitus eſt CHLODOVAEVS, cui anno erae Chriſtianae 511. ſucceſſerunt filii, et in his CHILDEBERTVS et CHLOTHARIVS, quorum ille anno 558. hic anno 561. ad plures abiit. Toto vero illo tempore Francos Salios non alia norma in finiendis litibus, quam *lege Salica*, vſos eſſe, ex iis, quae paullo ante diximus, ſatis conſtat. Nec iis mortuis exſoleuiſſe hanc legem, vel id argumento eſt, quod Chlotharii nepotes, CHLOTHARIVS et CHILDEBERTVS II. quorum ille anno 628. hic anno 596. diem obiit ſupremum, anno 593. inter ſe pacti ſunt, vt furta ſeruorum ſecundum legem Salicam expiarentur (*c*). Saeculo ſeptimo ex doctiſſimorum virorum ſententia floruit MARCVLFVS, neque vmquam mihi veroſimilis viſa eſt LAVNOII (*d*) ſententia, qui eum ſequenti demum ſaeculo vindicare voluit. Hic vero ſcriptor vetutiſſimus formulas ſuas non raro ad legis Salicae normam componit, argumento luculentiſſimo, eam tunc praecipue in foro viguiſſe. Saeculis octauo et nono Carolus M. hanc legem non modo emendauit, ſed et quaedam noua capita, quae et Ludouicus Pius anno 826. laudat (*e*), illi adiecit, et aliquoties meminit eorum, qui ſecundum legem Salicam viuunt. Multo plura ei le-

gi

(*a*) *Capitul. Tom. I. pag.* 387.

(*b*) LEX SALICA *tit.* L. §. 1. *edit.* HEROLD.

(*c*) BALVZ. *Capitular. Tom. I. pag.* 15.

(*d*) *Adſert. inquiſit. in chart. immunitatis, pag.* 616. *ſequ. et ipſ. inquiſit. pag.* 25.

(*e*) *Capitul. Ludou. Pii anni* 826. §. 2. *et Capitul. Lib. VI.* §. 98.

gi eodem ſaeculo nono adſtruxerunt Ludouicus Pius *(a)*, et Carolus Caluus *(b)*. Immo in ipſa Germania et Lotharingia, ſub finem iſtius, manumiſſiones, per iactum denarii ſecundum legem Salicam factas, diplomatibus ſuis firmant Carolus Craſſus *(c)*, et Zuenteboldus *(d)*. Saeculo decimo Vbertus, Tuſciae Marchio, *ſe viuere* profitetur *lege Saliga*, itemque eius filius, Hugo, anno 983. ſe vocat *Hugonem Marchionem, ſecundum legem viuentem Saligam (e)*. De ſaeculo vndecimo teſtatur CAROLVS SIGONIVS *(f)*, *eorum temporum conſuetudinem tuliſſe, vt omnes ederent, qua lege viuere vellent, Romana, Langobardica, an Salica: Bonifacium ergo Langobardicam eſſe profeſſum, Mathildam vero Salicam, quod ex eorum tabulis, quae plurimae in eccleſiis Mutinae adſeruentur, cognoſcatur.* Cui SIGONII obſeruationi non parum roboris accedit ex diplomate Othonis, Comitis, apud GVICHENONIVM *(g)*, qui anno 1009. *ſe Salica lege viuere*, profitetur. Quod ad ſaeculum duodecimum attinet, de eo OTTO FRISINGENSIS *(h)*, ſcriptor *σύγχρονος*, teſtatur, *lege, quae Salica vſque ad ſua tempora vocetur, nobiliſſimos Francorum, qui Salici dicantur, ADHVC vti:* idque firmari poteſt auctoritate diplomatis, anno iſtius ſaeculi quinquageſimo ſexto ſcripti, in quo Guilielmus, Marchio, *ſe viuere lege Salica*, proteſtatur *(i)*. Quin non modo exeunte hoc ſaeculo duodecimo anno 1185. ſed et decimi tertii anno nonageſimo, hanc legem Lugduni et Friburgi in foro viguiſſe, ex eorum temporum monimentis ſolide probauit STEPH. BALVZIVS *(k)*. Quum ergo tanta ſuppetat nubes teſtium, qui legis Salicae vſum aliquem ad ea vſque tempora, quibus noua illa iuris Germanici corpora, quae ſpeculorum Saxonici et Sueuici nomine veniunt, compilata ſunt, immo et multo diutius, in foro ſuperfuiſſe, adfirmant: quis ſibi, quaeſo, perſuadeat, adeo repente euanuiſſe ius iſtud Germanorum vetuſtiſſimum, nullum vt ſui veſtigium in hominum memoria ipſoque foro reliquerit? Et ſane exemplis oſtendere liceret, aliquas huius Salicae legis ſanctiones, tamquam conſuetudines, hodienum vigere in ipſis Germaniae foris, ſi vel valetudo, vel ipſa temporis et

(a) *Capitul. Ludou. Pii* 819. *apud* BALVZ. *Tom. I. pag.* 597. *ſequ.*

(b) BALVZ. *Capitular. Tom. II. p.* 191.

(c) *Formul. Alſat. IIII. pag.* 235. *edit.* ECCARDI.

(d) HEDA *de epiſc. Vltraiect. pag.* 24.

(e) ECCARD. *orig. Habſp. Auſtr. pag.* 56.

(f) CAR. SIGON. *de regno Ital. Lib.VII. pag.* 188.

(g) *Biblioth. Sebuſ. Cent. II. n.* 3. *pag.* 188.

(h) *Chron. Lib. IIII. cap.* 32.

(i) GVICHENON. *ibid. Cent. I. nu.* 99. *pag.* 170.

(k) *Probat. hiſt. Breſſ. pag.* 5. *et* 215.

Digitized by Google

chartae ratio, nos prolixiores eſſe paterentur. Quamobrem te, *erudite lector*, ad *Elementa iuris Germanici*, in quibus hoc ex inſtituto egi, remitto, et ad id venio, cuius potiſſimum cauſſa me haec in chartam coniecturum, praemonui.

Nimirum quum, gliſcente vbique iuris Germanici ſtudio, HEROLDI et LINDENBROGII collectiones veterum legum Germanicarum ſaepenumero requiri, et eas tamen, exemplaribus iam pridem diſtractis, in tabernis librariis vix amplius venum proſtare, in auctionibus vero obuias maiore plerumque pretio comparari, animaduerteret vir conſultiſſimus ac doctiſſimus, PETRVS GEORGISCH, I. V. D. conſilium ille cepit laudabile, nouam iſtarum legum συλλογὴν ita adornandi, vt et ob minorem formam eſſet vendibilior, et ob comparatas inter ſe Heroldi, Lindenbrogii, aliaſque editiones, additas porro formulas Langobardicas, a viro celeb. LVD. ANT. MVRATORIO editas, et indices denique, quos ipſe magno et aerumnabili labore confecit, locupletiſſimos, maximam ſtudioſis aeque, ac prouectioribus, vtilitatem adferret. Et poſſum ſane ego, cuius potiſſimum ea in re vſus eſt conſilio, ſancte teſtari, virum optimum et diligentiſſimum hanc Spartam ita ornaſſe, vt nihil eorum, quae ad perpoliendum tam inſigne opus pertinere videbantur, praetermiſerit. Quin tanto maiore cum fiducia id mihi adfirmare poſſe videor, quanto magis tum ipſe pulcherrimi operis conſpectus, tum viri laudatiſſimi praefatio, qua operae illi impenſae ipſe rationes reddit, hoc teſtimonium meum firmabunt. Quamobrem facere non poſſum, quin praeclarum hoc opus et reipublicae litterariae, et auctori conſultiſſimo, etiam atque etiam gratuler, et cum ei, tum amiciſſimo, HENR. ZOPFFIO, qui prolixam illam bene de omni re litteraria merendi voluntatem hoc nouo, eoque luculentiſſimo, argumento teſtatam fecit, publice eo nomine gratias agam, DEVMque O. M. vt hunc laborem rei publicae litterariae felicem ac ſalutarem eſſe iubeat, indefeſſis precibus implorem. Tu vero, erudite lector, fruere hoc opere, bonae frugis pleniſſimo, et vale. *Scrib. Halae e muſeo, ipſis nonis April. anni* 1738.

XVII.

* * * * * * * * * *

XVII.

DE VITA, FATIS, AC SCRIPTIS, FRANCISCI BALDVINI, IC. QVONDAM CELEBERRIMI.

IVre meritoque hanc felicitatem ſaeculo noſtro gratulamur, quod Iuriſconſulti elegantiſſimi, FRANCISCI BALDVINI, opera, poſt tot irritos aliorum conatus, iam demum iunctim in lucem prodire, et fauente propitiaque Lucina renaſci videmus. Ceperat id conſilium colligendi haec opuſcula MAXIMILIANVS VIGNACVRTIVS, quem vehementer cohortatur LIPSIVS (*a*), *vt rem publicam et poſteritatem hoc munere quam primum augeret.* Sed nihil praeſtitit homo, aulae diſtractus negotiis; neque illiteratiſſimae illae, quas quotidie ſcribebat, litterae eum de ornandis litteris elegantioribus cogitare patiebantur. Etiam poſt illum annum MDCII. quo haec ſcripſit Lipſius, numquam Iuriſconſulti illius doctiſſimi opera praela exercuiſſe, comperio. Quamuis enim MARTINVS LIPENIVS (*b*) ea Francofurti iuxta Moenum in forma, quam quartam vulgo adpellitant, prodiiſſe, referat: vereor tamen, vt ea in re magis catalogorum, ex quibus pleraque, nullo adhibito delectu, corraſit, quam oculorum ſuorum, fidem ſit ſequutus. Sub finem ſaeculi ſuperioris vir eximius, CHRISTIANVS THOMASIVS, de colligendis edendiſque Balduini Operibus ſe ſerio cogitare, rei publicae litterariae, publicato ſingulari programmate, ſignificabat, idque inſtitutum ſuum multis commendabat verbis. Sed tantum abeſt, vt bibliopolam, qui ſumtus facere vellet, reperiret, vt ipſe potius Vir Doctiſſimus, praeuiſa emtorum paucitate, conſilium abiicere, quam vllum bibliopolam in tanti diſpendii periculum adducere mallet. Nimirum erant tum tempora, quibus Germanis paene ſordebat elegantior, quam Balduinus excoluerat, iuris prudentia, iique demum Iuris conſultorum nomen dignitatemque ſuſtinere videbantur, qui, abiecta omni poliendae orationis imbibendarumque meliorum litterarum cura,

(*a*) *Cent. IIII. miſc. epiſt.* 33.

(*b*) *Biblioth. iurid. p.* 392.

ſolis Gloſſarum, Conſiliorum, Deciſionum, Reſponſorumque voluminibus per omnem vitam impalluiſſent, eaque, quae ad variarum quaeſtionum deciſionem pertinere viderentur, retuliſſent in aduerſaria. Quotus quiſque vero horum tam prodigus aeris tum fuiſſet futurus, vt coëmere vellet opera Balduini, non ad trituram forenſem, ſed ad inanem, quam vocabant, theoriam vnice comparata? Sed bene eſt, quod iam permultos eorum, qui iuriſprudentiae adiiciunt animum, rectius ſapere animaduertimus. Quum enim triginta abhinc annis ocio turpiter abuti crederentur illi omnes, qui CVIACII, DVARENI, HOTOMANI, BALDVINI ſcripta euoluebant, et viri etiam Doctiſſimi, quamuis faterentur, Interpretes illos ad veterum imitationem propria atque elegante oratione ius ciuile illuſtraſſe, multa a ſuperioribus dicta emendaſſe, plurima, antea non animaduerſa, in lucem protraxiſſe, quin et melioribus inſtructos diſciplinis, leges ipſas priſtinae ſuae puritati et natiuo veluti candori reſtituiſſe, eos tamen ad maſculam illam, quae in foro regnet, iuriſprudentiam, id eſt, πρὸς τὰ ἄλφιτα, quidquam facere, omnino negarent: hodie tanta rerum conuerſio facta eſt, vt tantum non vbique in Academiis ferueat elegantioris iuriſprudentiae ſtudium, illudque cum illa ſeueriore ac forenſi tam feliciter coniungatur, vt ſi in vitam redirent ii, quorum humeris patrum noſtrorum memoria iuriſprudentia, tamquam Atlante coelum, ſuſtineri videbatur, ii hodie vix intra numerum eſſent futuri. Mutata vero ſtudiorum ratione, fieri non potuit, quin, vti aliorum humaniorum iuris interpretum, ita et BALDVINI libri, deſiderarentur, iique, quouis aere redemti, ex bibliothecarum puluere extraherentur. Porro nouum iſtud noſtrorum hominum ſtudium mox incitamento fuit bibliopolis, vt aliquot tanti Iuriſconſulti opuſcula ſibi a viris doctis oblata, non ſine inſigni compendio ſuo recudenda curarent. Exemplo aliis praeibat perilluſtris Academiae noſtrae Cancellarius IO. PETRVS A LVDEWIG, qui Balduini *Catecheſin iuris* anno MDCCXXIII. typis iterum exſcriptam, praelectionibus ſuis illuſtrabat, eo ipſo tempore, quo ego, ab illius amplexibus diuulſus, in Belgium migrabam. Triennio poſt cura NIC. HIERONYMI GVNDLINGII lucem vidit liber *de inſtitutione hiſtoriae vniuerſae, eiuſque cum iuriſprudentia coniunctione.* Anno MDCCXXVII. *Edicta veterum Principum de Chriſtianis*, itemque *Conſtantinus M.* anno inſequente: *Iuſtinianus*; anno MDCCXXVIIII. *Scaeuola, ſeu iuriſprudentia Muciana:* denique anno MDCCXXX. *Diſputationes duae de iure ciuili ex Papiniano* prodierunt, quorum librorum pleriſque praefationes quaſdam praemiſit Gundlingius, perſequuturus procul dubio hoc

hoc inſtitutum, et reliqua etiam Balduini opuſcula paullatim editurus, niſi illum vitae breuitas vetuiſſet ſpes inchoare longas. Quum ergo pauci hi libelli, ſimul ac in Academia noſtra praelis exirent, quamuis nec nitidis admodum typis, nec magna ſatis cura exſcripti, adeo ſaliuam mouerint pleriſque, vt hac mirifica guſtatione initiati, reliquias etiam auidiſſime adpeterent: quantam gratiam ab Eruditis omnibus initurum credibile eſt Virum integerrimum, Muſiſque meis Amiciſſimum, cuius conſilio atque auſpiciis nunc non quaedam Balduini Opuſcula, ſed opera eius omnia, non perfunctoria, ſed accuratiſſima cura, typiſque ſplendidiſſimis, exſcripta, et praeſtantiſſimis BARTHOLOMAEI CHESII, GVIDONIS PANCIROLI & PETRI PETITI, Interpretum legum Romanarum et Atticarum, operibus comitata, in lucem prodeunt? Huic vero pulcherrimo Operi ego praefari aliquid iuſſus, nihil, quod Lectoribus magis profuturum exiſtimem, habere me fateor, quam ipſam Iuriſconſulti huius Celeberrimi vitam, ſine qua opera illius vix ſatis ab vllo intellectum iri, arbitror. Dabo itaque operam, vt non elogium tantum BALDVINI, ſed ipſam viri celeberrimi vitam, ex eorum temporum nonimentis, libriſque, qui non in omnium manibus verſantur, erutam, tecum, LECTOR HVMANISSIME, communicem, eademque opera et tibi conſulam, et viri eximii fata ab obliuione, quantum fieri poterit, vindicem.

Natus eſt FRANCISCVS BALDVINVS ipſis Kalendis Ianuariis, anni Erae Dionyſiacae MDXX. Hunc enim annum ſignari animaduertimus in epigrammate quod mortui loculo inſcribendum curauerat PAPYRIVS MASSONVS (*a*), in quo *obiiſſe* dicitur *anno aetatis* LIII. XI. *Nou. a partu virginis* MDLXXIII. quae, ſi vera ſunt, eum annum MDXX, natalem habuiſſe, ſubductis rationibus facile vnuſquiſque intelligit. Nec moueor rationibus VAL. ANDREAE (*b*), eum annum biennio anteuertentis. Cui enim magis ea in re credendum exiſtimem, quam Maſſono, qui et eodem tempore floruit et morienti videtur adfuiſſe, eiuſque Sarcophagum, ceu ipſe refert, elegante inſcriptione condecorauit? Vt iam non dicam, etiam THVANVM (*c*), in his rebus accuratiſſimum, eumdem diem, annumque emortualem notaſſe, annoſque aetatis LIII. itidem tribuiſſe Balduino noſtro, quem virum nihil, quod non ſatis compertum haberet, in annales ſuos retuliſſe, nemo ignorat. Patriam habuit Atrebatum, vrbem Galliae Belgicae non incele-

 brem,

(*a*) *Elog. Tom. I. part. 2. p. 258.*
(*b*) *Biblioth. Belg. p. 222.*
(*c*) *Hiſt. Lib. LVII. ad ann. 1573. p. 145.*

Digitized by Google

brem, a qua et *Atrebatii* nomen aliquando adſumſit, ſimul ad Trebatium Iuriſconſultum, ſimul ad patriam adludens, ſi fides eſt CATHERINOTO (*a*). Patri nomen fuit ANTONIO, eumque *togatum et fiſci patronum* SCAEVOLA SAMMARTHANVS (*b*), *fiſci regii apud ſuos procuratorem* MELCHIOR ADAMI (*c*) vocat. Vti vero haec eodem redeunt: ita nos hic obſeruamus, fuiſſe noſtro fratrem eiuſdem nominis patruelem, qui et ipſe litteris operam dederat iuuenis, nec tamen vnquam celebritatem aliquam videtur conſequutus. Saltim IO. CALVINVS, concepto in FRANCISCVM odio, nec ANTONIO illi, eius patrueli, parcit, de quo in epiſtola, BEZAE Tractationibus Theologicis (*d*) inſerta: *Antequam*, inquit, *reſpondeo, monendi ſunt lectores, nihil hac monedula eſſe furacius, vt hac in parte fratrem ſuum patruelem*, ANT. BALDVINVM, *ſuperet, cui ob furandi ſollertiam cognomen* ABLATIVI *a condiſcipulis inditum eſt.* Non dubito, quin Iuriſconſulto genitus noſter, domeſtico incitatus exemplo, amorem conceperit ciuilis iſtius ſapientiae, qua poſtea pleroſque, non modo ſuae aetatis, ſed et, qui ante ſe docuerant, iuriſconſultos longe poſt ſe interuallo reliquit. Vix ſedecim annorum adoleſcens Louanium ad capiendum maiorem ingenii cultum conceſſit, ibique cum alios viros doctos, quibus illa Academia ſemper floruit, tum GABRIELEM MVDAEVM, Brechtanum, adſectatus eſt (*e*), virum non tantum iuris, verum etiam litterarum elegantiorum, tam peritum, vt, apertis publice priuatimque cultioris doctrinae ſcholis, ſtudioſorum admirationem in ſe maxime conuerteret, nec quiſquam eorum, qui tum eadem factitabant, pari in pretio ibi haberetur, vti teſtatur, qui inter γνησίους eius diſcipulos fuit, MATTH. WESENBECIVS (*f*). Hoc ergo duce ingreſſus ſtudiorum viam Balduinus non ſolum Graecas Latinaſque litteras cum iuriſprudentia coniunxit, ſed et per vniuerſam hiſtoriam, tum ciuilem, tum eccleſiaſticam, ipſaque veteris Eccleſiae Patrum et recentioris aeui Theologorum opera, viuidam circumtulit indolem, nihilque ſe earum rerum, quae ad ſacras profanaſque litteras pertinent, ignorare paſſus eſt. Iiſdem enim ſtudiis et MVDAEVS, teſte WESENBECIO (*g*), adeo ſe totum dabat, vt aliquando ex eo quaereret Maria, Regina Hungariae, *vbinam Theologiam didiciſſet?* quod negotiis non ſuae profeſſionis miſceretur, oblique, vti conſueuerat,

(*a*) *Dans le Calviniſme de Berry*, apud BAYLE *Dict. hiſt. crit. Tom. I. p.* 483.
(*b*) *Elog. Lib. II. cap.* 24. *p.* 107.
(*c*) *Vit. Iuriſconſult. p.* 200.
(*d*) *Tom. II. p.* 100.
(*e*) ADAMI *ibid. p.* 200.
(*f*) *Exempl. iuriſprud. pag.* 86.
(*g*) *Ibidem p.* 101.

Digitized by Google

rat, vellicans. Adeo multum intereſt, quos et quales quiſque nanciſcatur praeceptores, et quale iſti exemplum diligentiae, virtutis ac probitatis diſcipulis ſuis praebeant. Quod enim de Principum vita olim dixit PLINIVS (*a*), idem multo rectius licet de Doctorum exemplo et vniuerſa, quam tenent, ſtudiorum ratione adfirmare: *Vita eorum cenſura eſt, eaque perpetua ad hanc dirigimur, ad hanc conuertimur: nec tam imperio nobis opus eſt, quam exemplo. Quippe infidelis recti magiſter eſt metus. Melius homines exemplis docentur, quae in primis hoc in ſe boni habent, quod adprobant, quae praecipiunt, fieri poſſe.* Et ſane, quam mature in Iuriſprudentia aeque, ac omni litterarum genere, MVDAEO duce, profecerit Balduinus, vel inde patet, quod iam anno MDXXXXII. non Pariſiis, vti eſt apud FABRICIVM (*b*), ſed Louanii Graece et Latine ediderit et notis doctiſſimis illuſtrarit IVSTINIANI *leges de re ruſtica, et Nouellam conſtitutionem I. de heredibus et lege Falcidia*, quibus praemiſſa epiſtola nuncupatoria ad Guil. Hangoart, Senatus Arteſienſis Praeſidem, ſe, confectis primis Iuris tirociniis, domum a parentibus ad edenda forenſis facundiae ſpecimina reuocatum eſſe, teſtatur. Quod primum Balduini noſtri opuſculum adeo placuit Eruditis, vt mox cum ANTONII GARRONIS *Commentario in Pomponii Enchiridion* recuſum ſit Baſileae non anno MDXXXIIII. (quem perperam notarunt SIMLERVS (*c*) et HENDRICHIVS (*d*), ſed MDXXXXIII. vt adeo iure meritoque FRIDR. IAC. LEICKHERVS (*e*) Balduinum noſtrum accenſeat iis, qui cum ANT. AVGVSTINO, BONEFIDIO, VIGLIO ZVICHEMO et HALOANDRO Graecos Iuris libros Iuriſconſultorum ſcholis intulerint. Aiunt vulgo (*f*) BALDVINVM aliquamdiu in Caroli V. Imp. aula vixiſſe in familia Ioannis Marchionis Bergenſis, ibique contigiſſe id quod poſtea in augurium trahi caepit, vt vinum Imperatori ante ſomnum offerri ſolitum, vrgente ſiti intrepidus biberet, eoque audaci facto magis innoteſceret Caeſari miranti quidem, at non improbanti adoleſcentis confidentiam. Sed id quidem vel aperte falſum, vel multo ante id tempus factum eſſe dixerim. Praeterquam enim, quod ipſum facinus in adoleſcente magis excuſationem merebatur, quam in iuuene, in quo iam virilis prudentia elucebat Carolus V. Imp. circa id tempus procul a Belgio aberat, in ipſa Africa cum Algirienſibus bellum gerens, nec ante annum XXXXIII.

iii

(*a*) *Panegyric. cap.* 45.
(*b*) *Biblioth. Graec. Vol. XII. p.* 403.
(*c*) *Biblioth. p.* 100.
(*d*) *Pandect. Brandenb. p.* 194.
(*e*) *Vit. Iuriſconſult. p.* 167.
(*f*) MASSON. *ibid. et* ADAM. *in vita p.* 200.

in Belgium reuerſus. Quare, ſi quid veri ineſt illi fabulae, dicendum videtur, Balduinum anno MDXXXVIII. quo Carolus Gandauenſes in ordinem cogebat, aulae Caeſaris ſpectatorem fuiſſe, et, vt ſolent iuuenes, qui in Academias non multo ante venerunt, ſibi omnia licere exiſtimaſſe. Saltim eum relicta Academia, vmquam in Bergenſi familia vixiſſe, non reperio, neque vt id credam, ea, quae paullo poſt conſequuta ſunt, permittere videntur. Pergit MASSONVS (*a*): *Lutetiam poſtea ſe contulit ad exploranda clarorum virorum ingenia, moxque* GVIL. BVDAEO, LAZARO BAYFIO, *aliiſque magnis viris innotuit.* Quae quidem vera ſunt quod ad iter Gallicanum attinet reliqua niſi recte explicentur, falſa dixerim. Quum enim anno demum MDXXXXII. Louanio domum redierit: quomodo innoteſcere potuit GVIL. BVDAEO, qui bienno ante, puta X. Kal. Sept. MDXXXX. deceſſerat (*b*)? Itaque probabile eſt eum bis in Galliam iuiſſe, ſemel anno MDXXXVIIII. vel XXXX. quo in itinere et GVIL. BVDAEVM Lutetiae ſalutaſſe, ac vidiſſe videtur (*c*): et iterum anno MDXXXXIII. quo tempore ibi aliquamdiu videtur in CAR. MOLINAEI contubernio vixiſſe (*c*) ſalutaſſe etiam alios viros doctos, et in his LAZARVM BAYFIVM, nihilque eorum, quae ad maiores variae doctrinae opes adquirendas pertinent, praetermiſiſſe. Erat CAROLVS MOLINAEVS *Iureconſultorum ſua aetate doctiſſimus, et qui omnes ſupremae curiae patronos, ſi non dicendo (nam lingua nonnumquam haeſitabat,) certe ſcribendo reſpondendoque facile ſuperabat* (*d*). Praeter ſummam vero variamque doctrinam etiam eccleſiae Romanae naeuos ita perſpectos habebat, vt iam illo tempore in Proteſtantium partes, quas deinceps aperte defendit, procliuior videretur. Quare non eſt profecto mirandum, Balduinum talia ab eo magiſtro edoctum, cupiditate quadam flagraſſe, viros earum partium doctiſſimos coram inſpiciendi, cum iiſque colloquendi de cauſſis, quibus illi inducti eccleſiam Romanam res ſuas ſibi habere iuſſerint. Hoc conſilio anno ſiue MDXXXXIII. ſiue inſequente iter ſuſcepit in Germaniam, quod MASSONVS ita deſcribit. *Hinc in Germaniam ad Melanchthonem et Bucerum, dein Geneuam ad Caluinum et Bezam profectus, ab his nouarum ſectarum auctoribus et defenſoribus intelligere voluit, quas ob cauſſas a Romanae veteriſque Eccleſiae caſtris diſceſſiſſent? Quorum impia commenta deprauataſque opiniones*

(*a*) *Ibidem.*

(*b*) LVDOV. REGIVS *vit.* GVIL. BVD. *p.* 100. *et* 102.

(*c*) VALER. ANDR. *Bibl. Belg. p.* 121.

(*d*) SAMMARTHAN. *Elog. Lib. II. cap.* 12.

Digitized by Google

nes improbans, Bucerum tamen et Melanchthonem aiebat ſibi ob modeſtiam placuiſſe, Caluinum diſplicuiſſe, propter nimiam vindictae et ſanguinis ſitim, quam in eo deprehendiſſet. Sed et his plura inſunt, quae Papyrio illi Maſſono leges hiſtoriae praecipuas in ſcribendo hoc elogio parum curae fuiſſe, demonſtrant. Nam primo THEOD. BEZAM ſalutare Geneuae non potuit, quem tum adhuc Romanae Eccleſiae addictum, anno demum MDXXXXVIII. Geneuam cum vxore migraſſe, inter omnes conſtat, idque ipſe Beza in elegante Epiſtola ad Melchiorem Volmarium Rufum (*a*) ingenue fatetur: PHILIPPVM vero MELANCHTHONEM multo poſt anno MDLVII. quum iam Heidelbergae doceret, et quidem non Wittenbergae, ſed Wormatiae, ſemel iterumque vidit, teſte THEOD. BEZA (*b*). Deinde dum Balduinum eo in itinere omnium iſtorum, quos viderat, impia commenta deprauataſque opiniones improbaſſe, ſcribit, et falſa narrat, et, quod verum eſt, turpiter diſſimulat. Quis enim ignorat, eum Geneuae Reformatis vere nomen dediſſe, et ipſi ſacrae ſynaxi interfuiſſe aliquoties? Refert id ſcriptor *σύγχρονος*, ANTONIVS GVAERINIVS (*c*) in Epiſtola ad Balduinum, additque, *eum mox Pariſiis Papiſticum habitum recepiſſe*, idque adeo in hoc ipſo itinere contigiſſe, perſpicue oſtendit. Oporteret vero hominem illum gnauiter fuiſſe impudentem, ſi viuo Balduino id exprobrare auſus eſſet, in quo ab omnibus, nedum a viro illo, mendacii quam facillime coargui potuiſſet. Ceterum tunc contigiſſe videtur quod ſcribit NIC. BVRGVNDVS (*d*), vt nimirum *adoleſcens haereſis crimine in patria poſtulatus, et poſt fugam proſcriptus, ad Caluinum decucurrerit, eodem vſurus doctore, quem auctorem nouitatis habuerit.* Explicato iſto itinere Lutetiam Pariſiorum rediit. Ibi enim anno MDXXXXV. publici iuris fecit *Prolegomena iuris ciuilis*, vel vti ipſe vocauit, *Praefata de iure ciuili*, quae quidem nihil aliud eſſe videntur, quam programma, quo more in Academiis antiquitus recepto praelectionibus iuridicis praeludere ſolemus. Id enim indicare videntur verba, quibus ſub finem illius Schediaſmatis vſus eſt: *Non dicam plura de noſtro ſtudio: nam et multa leuant promiſſa fidem: et nos alio loco fortaſſis nimis multa diximus. Ceterum ſtipulabor a ſtudioſa iuuentute, cui qualiacumque noſtra munera offerimus, aliquid ſaltim liberalis et ingenui fauoris, quem et ipſa fortaſſis exigit gratitudinis formula,*

(*a*) *Praemiſſa Tomo I. Tractat. Theolog.*
(*b*) *Tractat. Theol. Tom. II. p.* 230.
(*c*) *Apud* RIVET. *Tom. III. p.* 1127.
(*d*) *Hiſt. Belg. Lib. II. p.* 37.

mula, et huius aetatis ratio promeretur. Eam promulſidem ſequente anno excepit coena paullo latior, *Commentarius*, puta, *in Inſtitutiones*, de quo, quum in omnium manibus verſetur, nihil eſt, quod moneam, quam ipſum Balduinum, ſe in interpretandis Inſtitutionibus optimi Praeceptoris, GABRIELIS MVDAEI methodum eſſe ſequutum fateri: id vero THEOD. BEZAM *(a)* in Reſponſione ad Franc. Balduini conuicia ita eſſe interpretatum, ac ſi commentarios illos praeceptori Brechtano turpiſſimo atque illiberali plagio ſurripuiſſet. Ceterum Pariſiis ita vixiſſe Balduinum arbitror ad annum vſque MDXXXXVII. quo iterum Geneuam excucurrit, et teſte GVAERINIO *(b) in Caluini contubernio, menſa, ac familiaritate multos menſes commoratus, iterum euangelici nominis factus eſt*, et quidem antequam in Academiam Biturigum euocaretur. Et tum quidem contigit, quod in epiſtola ſupra memorata refert CALVINVS *(c)*, *tantam ſuam fuiſſe erga ipſum facilitatem; vt, quidquid eſſet in bibliotheca ſua chartarum, libere, ſe abſente excuſſerit: ſurripuiſſe vero eum, quae in rem ſuam fore putarit, non aliunde petendam eſſe luculentiorem probationem, quam ex eius ſcripto, in quo ſe belle prodiderit, certe fidem eius et hoſpitalitatem hic deprehendi.* Nimirum multo poſt, quum iam a proteſtantium partibus ad pontificios prorſus defeciſſet, publicauit Balduinus litteras Buceri, ad Caluinum ſcriptas, in quibus hic illi faſſus eſſe dicebatur, *ſe eſſe natura iracundum et adſidue luctari cum hoc vitio, neque tamen proficere, quantum vellet*, itemque, *iudicare homines, prout ament, vel oderint.* Has ſibi litteras tum a Balduino ſurreptas eſſe, ait Caluinus, iure conqueſtus de ingrato hoſpite, *qui, quum ex Caluini prope viſceribus proferre potuiſſet, ſi quid deprehendiſſet in illo vitii, nil repererit atrocius, quam quod haec Bucero fuerit confeſſus.* Interea fama Balduini impulſi Gratianopolitani eum ad ſe euocare conſtituerant, at ipſe fatetur *(d)*, eos ob contractam illam cum Caluino familiaritatem id conſilium ſuum damnaſſe. Ideoque Lutetiam rediit; ibique edito elegantiſſimo *ad Edictum Aedilitium commentario*, quem Aemilio Ferreto, Iuriſconſulto Auenionenſium celeberrimo, nuncupauit, ſe ad priſtinam docendi ſcribendique conſuetudinem retulit, donec ei anno MDXXXXVIII. noua ſpes fortunae ſerenioris adfulgeret.

Eo

(a) *Tractat. Theol. Tomo II. p.* 203.
(b) RIVET. *Tom. III. Op. p.* 1127.
(c) *Apud* BEZAM *Tract. Theol. Tom. II. p.* 100.
(d) *Reſponſ. ad* CALVIN. *et* BEZAM, p. 83.

Digitized by Google

Eo nimirum anno docendi munere, quo in Bituricenſium Academia adhuc cum laude functus fuerat, ſeſe abdicarat Franc. Dvarenvs, Iuriſconſultus ſine exemplo maximus, et vere ſaeculi ſui decus, ſed ea praeditus indole, vt nec parem vllum nec ſuperiorem e collegis ferre poſſet. Cupiebat ergo Balduinus in eius locum ſurrogari, ſeque tunc habiturum ſperabat campum latiſſimum, in quo virtus et eruditio ſua excurreret, ſi illam Spartam in celeberrima Biturigum ſchola, quae tum vulgo Berytenſi ſolebat aequiparari, obtinuiſſet. Quum ergo Lutetiam Pariſiorum veniſſet Duarenus, in foro ibi daturus eloquentiae prudentiaeque conſultatricis ſpecimina, neque Balduinus ignoraret, eius commendationem cum apud Bituricenſium magiſtratus, tum apud Hospitalivm maxime, non parum ponderis habituram, hunc potiſſimum adgreſſus, nuncupato illi libello quodam, aditum ſibi fecit ad eius amicitiam, eaque adſidua obſeruantia, vti ipſe Dvarenvs (*a*) refert, id conſequutus eſt, vt Bituricenſibus commendatus, primum annuum ſtipendium, ac paullo poſt publicam Iuris profeſſionem ab iis impetraret, et Egvinario Baroni collega adiungeretur. Eſt ille libellus, Duareno tum conſecratus, *Commentarius in praecipuas Nouellas*, editus Lugduni mdxxxxviii. cui et epiſtola ad Duarenum praefixa eſt, in qua tamen ſe nihil aliud intendiſſe fingit, quam *vt conciliandae inter ſe et Duarenum amicitiae, vel eius, quam ſtudiorum ſimilitudo fortaſſis vltro conciliarit, confirmandae animorum coniunctionis occaſionem et cauſſam daret.* Ad Biturigas ergo profectus, hoc anno priuatas habuit praelectiones in difficiliores iuris textus, inter quos et *l. lecta* xxxx. *D. de rebus creditis* fuiſſe, ipſe paucis ante mortem menſibus retulit. Publica enim cathedra ei ideo nondum patuit, quod nondum Doctoris inſignia more maiorum capeſſiuiſſet, quibus inſequentis demum anni mdxxxxviiii. IIII. Id. Mart. ab Egvin. Barone eſt condecoratus (*b*). Recitauit tunc Baro orationem, qua mirifice laudauit Balduini ingenium et doctrinam inuſitatam, quam deinde ipſe Balduinus, tamquam omni exceptione maius iudicii, quod de ſe fuiſſeque ſtudiis Baro tulerit, teſtimonium laudat in *Reſponſione Chriſtianorum Iuriſconſultorum ad Franc. Duareni Commentarios de miniſteriis eccleſiae atque beneficiis*, his inter alia verbis vſus (*c*): *Et tu*, (Duarene) *parricidium aliis lugentibus laetus exprobrabis? Illine etiam* (Bal-

Mm 2 duino),

(*a*) *Epiſtola de Balduino* p. 58.

(*b*) Masson. p. 257. Catharinot. *ibid.* p. 4.

(*c*) Pag. 145.

duino), *de cuius virtute, ſi neſcis, exſtat adhuc a Barone ſcripta oratio, ſexcentis iſtic teſtibus nuncupata? Non enim omnia huius viri ſcripta ſupprimere adhuc potuiſti.* Ab eo tempore publicae profeſſionis dignitate ornatus, collegam ibi Baronem habuit, *quocum ſe coniunctiſſimum fuiſſe*, ait BALDVINVS *(a)*, quum contra DVARENVS (*b*) illi publice exprobret, *nullam fuiſſe ex eo tempore, quo in collegium receptus fueris, ſimultatis inter eum et Baronem intermiſſionem, quin Balduinum aduerſus iſtum vindictae cupiditate flagrantem, tantas excitaſſe tragoedias, vt a pleriſque credatur Baro ob moerorem, ex ea re conceptum, deceſſiſſe.* Vter mentitus ſit, neſcio. Nam et DVARENVS rem magis attingit, quam narrat: et BALDVINVS (*c*) tam frigide id crimen diluit, vt, praeter conuicia, vix habeat, quod reponat. At id mihi liquido ſcire videor, minime omnium Duarenum Balduino haec potuiſſe ſine ſumma impudentia exprobrare, qui adeo omnibus iniuriis Baronem collegam exagitauerat, numquam vt cum eo, niſi iam mortuo, in gratiam redierit. Exſtant et hodie virulentae eius chartae, quibus tum ſuo, tum fictitio LAETI nomine vſus, virum optimum inſectatus eſt: exſtant tot virorum doctorum teſtimonia, ex quibus patet, Duarenum viuum Baronem perpetuo habuiſſe ludibrio, mortuo vero monimentum ſuis impenſis ſtatuiſſe, quin cauiſſe teſtamento, vt iuxta illum terrae mandaretur. Teſtem habeo SCAEVOLAM SAMMARTHANVM (*d*), qui collegas illos vno elogio ornans de hac eorum coniunctione ita diſſerit: *Florebat in eadem Biturigum Schola Eguinarius Baro, in iis quoque numerandus, qui primi bonarum artium lumine ſuas praelectiones illuſtrare, veteremque Iuriſprudentiam inſtaurare ſunt adgreſſi: non obſcura Duareni ipſius aemulatione, qui quum omnem huius praeclari inſtituti gloriam ardentiſſime adfectaret, hominum opinioni, de Baronis doctrina conceptae, non nihil detrahere conatus eſt, edita in eum de iuriſdictione et imperio apologia, maleuoli ſane animi teſte in poſterum futura, niſi humanarum rerum memor exſtincti poſt aliquot annos collegae, et quidem popularis ſui, pios manes, poſito in eius honorem ad Hippolyti fanum inſigni monimento placauiſſet, ibidemque poſtea iuxta illum ſepeliri ſupremis tabulis mandauiſſet.* Videtur SAMMARTHANVS admiratus eſſe hanc Duareni humanitatem: ſed profecto mihi non placent homines, quibus non placent collegae, niſi mortui. Praeterea cauſſas proprias habuiſſe videtur Duarenus, cur monimento honorandos exiſtimaret Baronis

(*a*) *Reſponſ. ad Caluin. et Bez. p.* 83.
(*b*) *Epiſtol. de Balduino p.* 64.
(*c*) *Reſponſ. Chriſtian. Iureconſult. p.* 145.
(*d*) *Elog. Lib. I. cap.* 31.

Baronis cineres, quippe quem neſcio quibus artibus eius hereditatem ſibi adrogaſſe, ſcribit BALDVINVS, cuius verba, quantumuis prolixiora hic adſcribere ob libelli raritatem non dubito (*a*): *Interea quod de Baronis Iuriſconſulti clariſſimi morientis dolore fingis ridendo: nobis profecto dolet. Si viueret, iſtas tibi delicias excuteret. Sed tu ſane nimium libenter mortis illius meminiſti, quae te beauit. iſtic tamen eius mentionem te facere, miramur, inter eos praeſertim parietes, qui, ſi loqui poſſent, o bone hoſpes, ecquid putas nunc audires? Verum ſane, ſi fieri poteſt, nemo iſtic quidem ſciat, (per nos enim nemo ſciet), ecquem ille viuens eiecerit, ingratum contubernalem clamans. nemo ſciat, quis tamen eo vixdum elato, repente ſuus atque domeſticus heres illi factus ſit. iacenti hereditati quis adhuc incubet, ſciat nemo: et alia, quae ſcis, myſteria multo magis taceantur, quae profecto abs verecundo aduerſario numquam audies. Sed nemo interea neſcire poteſt, (quod omnes ſcire voluiſti); qualem tu in Baronem confecto* LAETI*, qui nullus erat, falſi nomine declamationem ipſe edideris: quam quidem mortis illius cauſſam fuiſſe non dicimus, ſed acerbiſſimi profecto doloris illi eſſe, vt fuit, voluiſti: neque fieri poſtea potuit, quin multis in funere occurreret vetus illud:* OLLVS LETO DATVS EST. Haec Balduinus, cuius verbis, vti facile patet legentibus, *μυσηελῶδής τι* ineſt, ſed quod, ſi expenderint, Baroni fuiſſe vxorem, et Duarenum caelibem (*b*) in eadem domo aliquamdiu cum Barone habitaſſe, facile diuinando poſſe adſequi videntur. Quum ergo eo animo erga Baronem adhuc viuum et ſpirantem fuerit Duarenus, merito mireris, cum ita perfricuiſſe frontem, vt Balduino ob eam cauſſam, quod eum Barone non ſatis amice vixerit, iraſceretur. Atqui, vti recte dixit poeta (*c*),

Loripedem rectus derideat, Aethiopem albus.
Quis tulerit Gracchos de ſeditione querentes?
Quis caelum terris non miſceat, et mare caelo,
Si fur diſpliceat Verri, homicida Miloni,
Clodius accuſet moechos, Catilina Cethegum?

Enimuero qui viui Baronis perpetuus obtrectator fuerat, is mortui fatis tamquam Caeſar Pompeii illacrymans, Balduino exemplum ſuum ſequuto iraſcitur, quaſi ſibi ſoli licuiſſe putarit, virum optimum ludi-

M m 3 brio

(*a*) *Reſponſ. Chriſt. Iureconſ. p.* 145.
(*b*) SAMMARTHAN, *ibid. p.* 62.
(*c*) IVVENAL. *Satyr. II, v.* 23. *ſequ.*

brio habere, et ne eius quidem laudis, quam opprimendo collega adfectabat, vllum alium conſortem habere voluerit.

Ceterum Baronem, ſiue amicum, ſiue inimicum, certe collegam, Balduinus habuit ad annum MDL. quo ille x. Kal. Septembres quinquagenario maior deceſſit, locumque fecit Duareno, triturae quippe forenſis, cui ſe Lutetiae dare coeperat, iam pridem pertaeſo. Refert BALDVINVS (*a*) ipſum ſe auctorem fuiſſe magiſtratibus Bituricenſibus, vt Duarenum in ſcholam ſuam reuocarent, quin et redeunti ſe locum priorem, quem retinere potuiſſet, cedere non dubitaſſe, atque ita toto quadriennio ſine vllius ſimultatis ſignificatione habuiſſe bonum collegam. At DVARENVS (*b*) negat, Balduino ſe quidquam debere, immo potius eum manibus pedibuſque obnixe omnia feciſſe, ne reuocaretur, conqueritur, faſſus tamen, illum, quum ſe rem impedire non poſſe intelligeret, ſe quolibet obſeruantiae genere eſſe proſequutum. Neque tamen diuturna fuit illa collegarum amicitia: quamuis in ediſſerenda irarum cauſſa quam maxime diſſentiant. DVARENVS enim nihil habuiſſe videtur, quod odio ſuo praetexeret, quia fatua cauſſa contentus, *ſe*, inquit, *a multis monitum de Balduini inſidiis, nihil amplius diſſimulandum putaſſe, ac proinde de iure amicitiae neceſſitudiniſque violato conqueſtum eſſe paullo liberius ac ſtomachoſius.* At BALDVINVS (*c*), cui ſollemne erat, omnia ad religionis cauſſam referre, illos quoque acerrimos Duareni inſultus ſe pietatis, aut certae ſectae cauſſa, ſuſtinuiſſe, ait, neque aliam Duareno cauſſam fuiſſe exiſtimat odii, quam diuturnam illam, quae ſibi cum Caluino Coloniae Allobrogum interceſſerit, conſuetudinem. At niſi me omnia fallunt, nec Balduini tantus fuit candor, vt eum dignum habuerit Duarenus, quocum in tenebris micaret: nec Duareni tantum ſectae ſtudium, vt ſuſpectus eſſe debuerit Balduino. Non magis enim ille Pontificis, quam hic Caluini cauſſa omnia volebat. Immo, ſi dicendum quod res eſt, ille tam malus pontificius, hic non melior reformatus, vterque hypocrita peſſimus fuiſſe videtur. Quod ne temere ſcribere videar, quis illorum Eceboliorum de religione ſenſus fuerit, paucis oſtendere, operae pretium fuerit. Balduinum toties adhuc mutaſſe ſacra, quoties ei locum mutare placeret, iam vidimus. Et ab illo inſtituto eum ne diuturna quidem iſta cum Caluino conſuetudo ac familiaritas abduxerat, adeo, vt saepius laudatus GVARRINIVS (*d*) eum apud Bituricenſes *ad Papiſticam idolo-*

(*a*) *Reſponſ. ad Caluin. et Bezam. p.* 83.
(*b*) *Epiſtola de Balduino p.* 65.
(*c*) *Reſp. ad Caluin. et Bezam, p.* 84.
(d) RIVET. *Oper. Tom. III. p.* 1127.

Digitized by Google

idololatriam, et tamquam canem ad vomitum, rediiſſe; teſtetur. Quanta animi leuitate poſtea modo ad Reformatos, modo ad Lutheranos, modo ad Romanenſes, transfugerit, mox referemus. Et tamen Duarenum ob contractam cum Caluino familiaritatem a ſe alienatum eſſe, clamat. Quem vero DVARENVM? An genuinum Romanae Eccleſiae filium, qui diſſentientem a Pontificis maximi decretis ſtatim ad leones poſtularet? An iuratum Caluini hoſtem, cui ſuſpecti eſſent, quicumque ad nomen illud non exſpuerent? Immo Caluinianum, Pontifici blandientem, id eſt BALDVINO tam per omnia ſimilem, vt fratres germanos credidiſſes, eoſque amiciſſimos inter ſe eſſe oportere iuraſſes, niſi

fratrum quoque gratia rara

eſſet inter huius ſaeculi homines. CATHARINOTVS (*a*) ſane Duarenum clam fauiſſe Proteſtantibus, diſerte oſtendit. Et ipſe BALDVINVS (*b*) eum non minus olim, ac ſe, Caluino notum ac familiarem fuiſſe refert, his verbis: *Audiebant*, homines, *eum ante annos prope viginti*, (adeoque circa annum MDXXXVI.) *euangelio nomen dediſſe, purioris religionis elementa alios docuiſſe, eius miniſtros ſaepe laudaſſe, regni Pontificii tyrannidem, impoſturas, et idola, frequenter damnaſſe, nec ſolum in Gallia florentem Molinaeum coluiſſe; ſed et Geneuae exſulantem inuiſiſſe, ibique etiam magna obſeruantiae et amicitiae ſimulatione Caluinum ſalutaſſe, eique religionis et conſenſionis ſignificationem magnam dediſſe, denique Geneuae feſtum diem Paſchatos celebraſſe: deinde Lauſannae cum Vireto, et Bernae cum Muſculo, et Baſileae cum Eccleſiae Miniſtris familiariter conueniſſe.* Quis ergo Duareno crederet ob religionem exoſum fuiſſe Balduinum, quum ambo, aeque religioſi, totos ſe ad Romanenſium imitationem, illo tempore, quo apud Bituriges vna eſſent, componerent. Sola ergo aemulatio fuit, quae illorum collegarum animos miſere diſtraxit, nihil reliqui faciente Duareno, vt in ſchola illa ſolus dominaretur, Balduino autem, quoad eius fieri poterat, obnitente, vtroque vero ſtudioſorum, qui tum eo confluebant, ſollicitante animos, eoſque contra collegam irritante. Quod quum diutius vterque faceret, res demum in neruum erupit, grauiſſimuſque tumultus, qui prope euertiſſet Academiam, obortus eſt. Rem paucis complexus DVARENVS (*c*), culpam omnem, vti ſolet, in Balduinum confert. At enim,

(*a*) *Du Calviniſme de Berri p.* 4.
(*b*) *Reſponſ. Chriſt. Iureconſ. p.* 10.
(*c*) *Epiſt. de Balduino ad Caluin. p.* 63.

Digitized by Google

enim, illum ſubito intermiſiſſe lectiones publicas, interferentem cauſſam, poſſe ſe Academiae lucubrationibus ſuis plus famae ac celebritatis, quam publicis illis praelectionibus, quaerere. Reprehenſum eo nomine Balduinum a magiſtratibus, ad quos Balduinus rem detulerit, intermiſſas quidem lectiones de nouo eſſe auſpicatum, ſed horam ſibi ſuo arbitratu ad eam rem ſepoſuiſſe, alii Doctori iam deſtinatam, quin et eam horam ſubinde mutaſſe pro lubitu, aliorumque poſſeſſionem non minus ſuperbe, quam turbulente et ſeditioſe, inuaſiſſe. Ea re tantos demum excitatos eſſe tumultus, vt rem magiſtratus ad curam ſuam putauerit reuocandam, et Balduinum, earum turbarum auctorem et flabellum, cauſſa cognita, damnarit. Ex ea vero damnatione dolorem tam acerbum ſenſiſſe Balduinum, vt nulla vſus excuſatione a lectionibus plane ceſſarit, et paullo poſt, nullo collegarum ſalutato, non ſolum Vrbe et Academia, ſed et vniuerſa Gallia, exceſſerit. Huic DVARENI accuſationi quod opponeret, praeter mala verba, nihil habuit BALDVINVS (*a*). *Qui illud eſt*, inquit, *quod nunc ſcribis, ſeditionis damnatum illum eſſe, quem inſequeris? Cuius, o bone vir? qua ſententia? quo iudicio? quo die, aut Conſule? Tu qui ſcholaſticas ſeditiones, artes tuas et ludos, regnumque prudentiae tuum iam pridem eſſe, profiteris, ſeptus cauſſidicis et diuiſoribus, audes homini, tam ab iis Hyperboricis moribus abhorrenti, vt nulla iactura, quin te propterea fugeret, retardari potuerit, obiicere, quod committis?* Iam quidem huic liti me non interpoſuerim, quamuis Duareni defenſionem difficiliorem reddere videatur id, quod poſtea molitus eſt aduerſus Balduini ſucceſſorem, Cuiacium, quocum ille, teſte THVANO (*b*), *aeque magnas et acres contentiones babuit, ex quo non obſcurae ſimultates inter auditores exortae ſunt, ita, vt ſchola Bituricenſis in partes ſcinderetur, ob idque maius periculum immineret, niſi ceſſiſſet Cuiacius, et Valentiam Cauarum migraſſet.* At operae tamen pretium fuerit ipſum illud bellum ſcholaſticum, quoad fieri poteſt, accuratius deſcribere, vt quanto furore tum illud geſtum ſit, eo rectius intelligatur. Viuebat tum apud Bituricenſes NICOLAVS CISNERVS, iam tum quidem Profeſſor Heidelbergenſis, ſed qui anno MDLIII. diſſipata peſte Academica, magno iuuenum nobilium agmine ſtipatus, in Galliam ſeceſſerat (*c*). Inter eius clariſſimi Iuriſconſulti opuſcula, cura QVIRINI REVTERI Francofurti MDCXI. edita (*d*), exſtat etiam *oratio*, *ſtudioſorum nationis Germanicae*

in

(*a*) *Reſponſ. Chriſt. Iuriſc. p.* 146.
(*b*) *Hiſt. Lib. XXIII. ad ann.* 1559. *p.* 646.
(*c*) BVDERVS *Vit. clar. ICtor. p.* 316.
(*d*) *Lib. III. p.* 648.

Digitized by Google

in Schola Biturigum nomine, habita ad Ampliſſimum Senatum Pariſienſem, in qua iſte tumultus viuis coloribus depingitur. Inter Germanos, qui tum ibi iuri operam dabant, erat etiam Daniel Schleicherus, Vlmenſis, quem CISNERVS (*a*) *excitatum nomine et fama celeberrimi iuris interpretis*, FRANC. DVARENI, *Bituriges ſe contuliſſe, eoque, tamquam architecto, praeeunte, non infeliciter fundamenta in arte illa iecisse* ait, *reliquam etiam exaedificationem abſoluturum, niſi quae tempeſtas illam ſcholam inuaſerit, in illius praecipue caput redundaſſet.* Is VIII. Eid. Maii, quum a coena, quodam e popularibus ſalutato, praeeunte ciuis cuiuſdam famulo cum funali ardente, domum redire vellet, in itinere illo a collecta et armata aduerſae factionis manu ex inſidiis circumuentus, quinque inflictis vulneribus, corde perfoſſo, trucidabatur (*b*). Inſequente die magiſtratus, ſcholae deminutionem veritus, caedis iſtius auctores vndique conquirebat, at, quum iam pleroſque illa nocte fuga abſtuliſſet, non niſi duos, neſcio quo fato in vrbe detentos, in carcerem abripi iuſſerat, et vrgente vindictam Duareno, ipſiſque Germanis ſtudioſis de hac iniuria apud Margaretham, Principem Bituricenſium, conquerentibus, cauſſa omni perſpecta capitalem hanc ferebat ſententiam (*c*), *vt duo illi, data mulcta fiſco quingentorum francorum, et centum collatis ad faciendum monimentum, in facinoris teſtimonium, iuxta tumulum occiſi Schleicheri, in foro Gordiano laqueo ſtrangularentur, ii vero, qui aufugiſſent, praeſtitis ex bonis eorum Principi mille libris Francicis, ducentis item ad erigendam ſtatuam in loco admiſſae caedis, cum inſculpto cauſſae programmate, eodem ſupplicio, quandocumque adprehenſi fuerint, adficerentur, et in condemnationis indicium imaginaria in eos interim conſtituti ſupplicii exſequutio exerceretur.* Ea lata ſententia, fremebant homines quidam, et ne tale exemplum fieret, omnem mouebant lapidem, quin auctores erant ſententiam paſſis, vt ad ſupremum Senatum Pariſienſem prouocarent: eaque ipſa cauſſa mouerat Ciſnerum, Duareni admiratorem, vt totius Germanicae nationis nomine orationem illam conſcriberet. Interim in furorem acta altera factio, peroſa Duarenum, a quo commilitones ſuos ad ſupplicium poſtulari, non ignorabant, *eius imaginem, in tabula depictam, eodem in loco, quo ſupplicium de ſceleratis hominibus ſumi ſolebat, ſuſpendebant*, et quidem, CISNERO (*d*) indice, non ob aliam cauſſam, *quam quod omnibus ius reddi, iudicia fieri, ſcholae ſuae, ſcelere il-*

(*a*) *Lib. III. p.* 651.
(*b*) *Ibid. p.* 652.
(*c*) *Ibid. p.* 653.
(*d*) *Ibid. p.* 654.

lorum vexatae, mederi, reique publicae perturbatae priſtinam quietem et pacem reſtituere, exteros inſontes tueri, noxios ciues coërcere vellet. Conqueritur porro CISNERVS (*a*), tam miſeram tunc fuiſſe Germanorum, ibi ſtudiorum cauſſa commorantium, conditionem, vt alterius factionis homines in obuium quemque, tamquam in feram quamdam belluam, irruerint, eoſque, non in ſiluis aut ſaltibus, ſed in media vrbe, gladiis, telis, ſecuribuſque conficere conati ſint: eaque omnia ſe ideo attigiſſe ait, *vt, quid rationi, quid honeſtati, quid modeſtiae in* ILLIS *loci ſit, qui* CVM REIS VITAE SOCIETATE CONIVNCTI FVERINT, PATRES *conſcripti intelligerent* (*b*). Quis cauſſae exitus, quae reorum fata fuerint, ex ea oratione non diſcimus: at qui totam perlegerit, illico animaduertet, in BALDVINVM hanc fabam cudi. Adſentabatur ſtudioſis peregrinis, et Germanis maxime, Duarenus, iiſque perſuadebat, ſe eorum cauſſa nullas inimicitias, nullamque collegarum inuidiam pertimeſcere: quibus blanditiis eos ſibi, vt fit in Academiis, facile reddebat obnoxios, vt ſolum ſapere Duarenum, reliquos volitare velut vmbras exiſtimarent. Inde fremere eius collega, ſuos quoque auditores alteri factioni opponere, eorum inſolentiam, quoad eius fieri poterat, tueri, donec res, vti CISNERVS refert, in apertum bellum, vel latrocinium potius, erumperet. Quare fortaſſis et Duareni et Balduini querelae fuerunt iuſtiſſimae, nec magis quiſquam diſcernet hodie, vtrius fuerit cauſſa iuſtior, quam olim certo conſtitit, Caeſarine, an Pompeio, tot malorum Iliadem deberet res publica.

Victrix cauſſa diis placuit: ſed victa Catoni.

Interim illud ipſum iudicium, quo Balduini factio ob caedem iſtam damnata eſt, occaſionem dare potuit magiſtratui, vt in turbarum auctores inquireret, et Balduinum ſi non damnaret, at reprehenderet ſaltim paullo ſeuerius, et officii ſui admoneret. Nec incredibile eſt, Virum Doctiſſimum, et iniuriarum impatientem, pertaeſum iſtius lanienae, accedentibus nouis de hora lectionum litibus, demum ſignum receptui dare, et, relicta celeberrima Biturigum ſchola, ſpontaneum exſilium vitae turbarum pleniſſimae praeferre ſecum conſtituiſſe, id quod adulto iam anno MDLV. contigiſſe, ſatis conſtat.

Antequam in Germaniam comitemur Balduinum, paucis monemus, eum apud Biturigas non admodum multa edidiſſe in lucem, ſiue

(*a*) *Lib. III. p. 657.* (*b*) *Ibid. p. 655.*

Digitized by Google

ue perpetuis diſtractum laboribus Academicis, (quae enim de intermiſſis ab eo lectionibus publicis ſcripſerat Duarenus, ea ita diluit, vt illas ſe non niſi a Nonis Ianuariis ad Kal. Februarias, et quidem a Duareno impeditum, intermiſiſſe, dicat (*a*),) ſiue litibus iſtis cum BARONE et DVARENO ita implicitum, vt de vtilioribus cogitare non vacaret. Recudi tamen anno MDLIIII. paſſus eſt ſuum *in Inſtitutiones Commentarium*; ipſo vero anno MDL. edidit libellum *ad leges Romuli et XII. Tabularum*, qui poſtea Heidelbergae auctior atque emendatior exiit, atque ita placuit Eruditis omnibus, vt, ſi vllus alius, is certe typothetarum praela ſaepiſſime ex eo tempore fatigarit. In Biturigum vrbe ad nuptias etiam animum adiecit BALDVINVS, ducta CATHARINA BITONIA, Philippi Labbei vidua, et aliquot liberorum ex priore marito matre, ex quorum vno et celeberrimum illum PHIL. LABBEVM deſcendere, MENAGIVS (*b*) obſeruauit. Hos priuignos ſuos, vna cum eorum auia, Balduinum miſere ſpoliaſſe, refert CALVINVS (*c*). Sed ea in re viro, iuſto ſuſpicaciori, fama fortaſſis non minus impoſuit, quam THEODORO BEZAE, qui talia illi permulta non parce obiicit, quae non modo incerta, ſed et manifeſto falſa eſſe, conſtat. Erant enim tum tempora, quibus, qui inter ſe libellis eriſticis pugnabant, omnes etiam anicularum fabulas, quae de aduerſariorum vita et vitiis iactabantur, auidis hauriebant auribus, illaque intexebant chartis ſuis, et tunc ſibi ſatis cauiſſe videbantur, ſi fidem penes auctorem eſſe iuberent.

Sed vt ad Balduini iter Germanicum, veluti e diuerticulo in viam reuertamur: illud clam, et nemine collegarum ſalutato ſuſceperat. Neque id negat BALDVINVS (*d*), at id tamen conſilium ſuum his verbis defendit: *Indignaris, atque etiam palam conquereris, te inſalutato diſceſſiſſe. Age vero, concede illi tantillum Iuriſprudentiae, vt aliquid cautionis tam apertis periculis adhibeat, et inſidiatore inſalutato effugere fas eſſe putet. Atqui veterem amicum et collegam metuere non debebat. Sic aliquando exiſtimauit. Sed feciſti, vt intelligeret, ſeſe nimis ſecurum eſſe et credulum. Verum ſi iuſtus metus non fuit, qui caderet in conſtantem virum, rurſus vt illi ignoſcas, petimus. Eſt enim meticuloſus: neque adhuc audiuerat, quod iam ſcribis, te hominem non ſolum liberalem et beneficiarium, ſed etiam miſericordem, ſaepe tuis eos facultatibus etiam*

 adiu-

(*a*) *Reſponſ. Chriſt. Iuriſc. p.* 139.
(*b*) *Remarques ſur la vie d'Ayrault*, *p.* 158.
(*c*) *Opuſc. Theol. p.* 370.
(*d*) *Reſp. Chriſt. Iuriſconſ. p.* 243.

adiuuiſſe, qui pro Chriſti nomine laborarent. E Gallia ſtatim iter Geneuam ſuſcepit, et quamuis ea, quae adhuc diximus, ſatis oſtendere videantur, cauſſas iſtius clandeſtini diſceſſus non admodum fuiſſe honeſtas, religionem tamen fugae praetexere non dubitauit, adeoque merito miratur DVARENVS (*a*), eum perſuadere potuiſſe Reformatis, ſe religionis cauſſa profugum ad illos conceſſiſſe, neque alia cauſſa, quam vt conſcientiam ſuam in libertatem vindicaret, ad Spartam deferendam eſſe adductum. Aſt perſuaſerit id fortaſſis quibuſdam: ſaltim id numquam crediderunt acutiores, nec inter hos Io. Caluinus, ad quem iam in illa peregrinatione ſua denuo diuerterat. Tantum enim abeſt, vt Geneuenſes eum, toties ad Pontificios relapſum, admodum amanter exciperent, vt, teſte CALVINO (*b*), *eum liberis conuiciis vndique exagitarent etiam ii, qui prius amici fuiſſent, donec ſeuera obiurgatione correctus à Caluino, lapſus ſui foeditatem agnouerit, et ſeruiliter adſenſus, adulatorie ſe eius conſiliis regendum permiſerit.* Ita hoc anno MDLV. tertium publice ac ſollemniter Proteſtantibus dedit nomen, toties mutans religionem, vt non ſaepius pellem ſerpentes mutare videantur: vnde et poſtea ECEBOLIVS dici coepit a Proteſtantibus, quem Sophiſtam ad Imperatorum mores ac voluntatem ſeſe componentem, Conſtantio imperante, Chriſtianam religionem ardentiſſime coluiſſe, Iuliani temporibus gentilium ſuperſtitioni ſupra modum addictum adparuiſſe, poſt eius exceſſum Chriſtianis rurſus acceſſiſſe, et prae foribus eccleſiarum clamaſſe: *Calcate me, vt ſal inſipidum*, refert SOCRATES (*c*). Itaque Ecebolii nomen poſtea BALDVINO tam conſtanter haeſit, vt, paene illo, quam Balduini, notior vbique eſſet, miro ſane iudicio Dei, vt quo ipſe vocabulo antea Duarenum infamarat, eo ipſe poſtea, Duareni veſtigia toties premens, perpetuo notaretur.

Geneua digreſſus, et de noua fortunarum ſede ſollicitus, Tubingam potiſſimum ire conſtituerat, teſte VALERIO ANDREAE (*d*). Nam vt ipſe BALDVINVS refert in Epiſtola ad Chriſtophorum, Wurtembergiae Ducem, *Iuſtiniano* ſuo praemiſſa, *ab eo Duce primum ſibi et fauoris praeſidium oblatum fuerat, et conditio doctiſſimae eius Academiae occurrebat.* Sed certior factus, Tubingenſem profeſſionem ſortitum eſſe CAROLVM MOLINAEVM, mutato conſilio, Argentoratum diſceſſit, ibique Iura docendi prouinciam, honeſtiſſimis inuitatus conditionibus,

(*a*) *Epiſt. de Balduino p.* 64.
(*b*) *Opuſc. Theolog. p.* 368.
(*c*) *Hiſt. eccleſ. Lib. III. cap.* 13.
(*d*) *Biblioth. Belg. p.* 222.

bus, ſuſcepit. Quamuis enim ſchola iſta tum nondum Academiae priuilegia impetraſſet: tanta tamen erat Virorum Doctorum, qui ibi publice docebant, et maxime BVCERI et STVRMII celebritas, vt confluentibus eo certatim adoleſcentibus multas Academias virorum doctorum copia et frequentia ſtudioſorum ſuperaret. Huc ergo, vbi primum aduenit, nihil prius, nihilque habuit antiquius, quam vt datae a ſe coetui proteſtantium fidei publicum exſtaret teſtimonium. Quo conſilio, ſi HOTOMANO (*a*) fides eſt, *verboſiſſimam fidei ſuae confeſſionem in templo, non infrequenti hominum conuentu, magna et confidente voce pronunciauit, vt ad ſacrae coenae et corporis Chriſti communionem reciperetur.* Hinc poſtea menſe Martio anni MDLV. munus docendi auſpicatus eſt oratione ſollemni, quam *Iuris Ciuilis Scholam Argentoratenſem* inſcripſit, poſteaque typis exſcriptam iuris publici fecit. Et eſt ſane, quod conſeruatum illum rariſſimum libellum non modo nobis, ſed et reipublicae litterariae, gratulemur. In ea enim non ſolum de Iuriſprudentia recte docenda permulta ſapienter excogitata dictaque, ſed et de rebus, ad iſtorum temporum et ipſius Balduini hiſtoriam pertinentibus, haud pauca occurrunt, quae hodie alioquin ignoraremus. Et videtur ſane Balduinus, recente adhuc iniuriarum, quas a Duareno paſſus fuerat, memoria, et dolore, quem inde ſenſerat, nec dum lenito, id praecipue egiſſe illa oratione, vt Duareni Scholam, ad quam eo tempore magnus iuuenum Germanorum concurſus fiebat, ſuſpectam redderet, eademque opera dolori ſuo deminuta, Duareni exiſtimatione, parentaret. Occaſionem vero adripuit ab eius libris *de ſacris eccleſiae miniſteriis et beneficiis*, qui primum anno MDL. in lucem prodierant. Tametſi enim vere his libris nihil ſit doctius, in iiſque Eccleſiae Romanae naeui haud pauci, ipſo fatente BALDVINO (*b*), paſſim mira παῤῥησίᾳ notentur: pleriſque tamen paullo acutioribus iam illo tempore ſuboluit, id potiſſimum egiſſe Duarenum, vt regnum illud pontificium, quod Carolus Molinaeus inter primos, medio in foro Senatuque Pariſienſi concutere coeperat, ſaluum praeſtaret, quippe quo conſilio illum non modo eius fulcra inconcuſſa reliquiſſe, ſed et ruinam minantia nouis veluti adminiculis pedare conatum eſſe, obſeruant (*c*). Verba ergo de Chriſtiana Iuriſprudentia faciens BALDVINVS, grauiter conqueritur de Epicureis quibuſdam le-

 guleiis,

(*a*) *Epiſtola de officio tum in religione tum in ſcriptionibus retinendo.*

(*b*) *Reſponſ. Chriſt. Iuriſc. p.* 11.

(*c*) *Ibid. p.* 17. *ſeq.* THOMAS. *praefat. ad Lancellot. Inſt. iur. can.* §. 2.

guleiis, ad quos iuuenes Argentoratenſes, aliique Germani, tamquam ad oracula confluant, vt noua illa Iuriſprudentia fermentoque pontificio imbuerentur: ac demum haec, quae ſequuntur, ſubiicit: *Alii vero auctoritate et gloria elati, quos, vt ille olim dixit poëta, ducit biantes cretata ambitio, quid non contra faciunt? Quid? Purpuram induet, mulam conſcendet, ſedebit in auditorio togatus aliquis Epicurus, fermento inflatus et faſtu, vt noua neſcio quae et barbara decreta, iuris prope diuini titulo atque auctoritate donet: conceptiſque etiam verbis, in eorum verba liberos veſtros iurare iubebit, atque ita inauguratos, extorta etiam prius talis inaugurationis mercede, ad vos remittet. Vtinamque etiam diſceſſuris non inſuſurret arcanae illius et reconditioris ſuae prudentiae nouas leges, magnae nunc ſcilicet ſapientiae eſſe, animo contemnere omne Numen, corpore coram omnibus idolis, dicis cauſſa, procumbere, ſi qua de religione controuerſia ſit, ſpectatorem eſſe fabulae, et vtramque partem ſuauiter ridere, ſi quod ius ſit, regnandi cauſſa ius violandum eſſe. Haec portenta aliquando audiri in hominum togatorum conuentu, aliquis fortaſſe rerum imperitus non crederet. Vtinam vero nihil eſſet cauſſae, cur, quod natura prope incredibile eſt, inauditum non eſſe, dici aliquando poſſit. Sed quod dicitur, quod audiui, quod ſit, quod vidi, diſſimulare non eſt integrum.* Et paucis interiectis: *Neque mihi, opinor, reddenda nunc alia ratio eſt, cur in hac ſchola verſari, quam in alia malim. Multis iam annis ius ciuile docui liberali conditione in illuſtri Galliae Collegio. Multi, cur nunc ex eo diſcedere non nolim, fortaſſe mirantur. Ego vero me in eo tamdiu manere potuiſſe, miror. Praeterea nihil dicam.* Vt paucis rem complectar, eo redeunt omnia, vt dehortetur parentes, ne filios mittant in Galliam, neque eos a Duareno corrumpi patiantur, ſed domi ſcholam ita inſtituant, vt inde, tamquam ex equo Troiano, plures non modo iuris periti, ſed et Chriſtiana pietate imbuti, quotannis prodeant. Videri volebat Balduinus, non hominibus, ſed vitiis, iraſci, miraturque Duarenum ea omnia ad ſe rapiendo, quae communia ſint plurium, tam ſtolide denudaſſe animi conſcientiam: immo illum ſimilem eſſe ait Baſſo parricidae, qui hirundines domeſticas lapidibus impetierit, quod miſeras auiculas diceret ſua garrulitate parricidium hoſpiti exprobrare (*a*). Sed lapis fuiſſet Duarenus, niſi hanc fabam in ſe cudi ſenſiſſet. Immo ſenſit id illico homo non obeſae naris, et iniuriam ſibi illatam vltus eſt illa maledicentiſſima *Epiſtola de Balduino*, cuius

(*a*) *Reſponſ. Chriſt. Iuriſc.* p. 5. et 131.

ius iam aliquoties mentionem fecimus, quamque poſtea Io. Calvinvs adpendicem eſſe voluit alterius Reſponſionis ſuae ad Balduini conuicia: quin, vt erat ſtomachoſus, paucis menſibus poſt publici iuris fecit alteram *Epiſtolam ad Franciſcum Hotomanum*, qui et ipſe paullo poſt ſcholam Lauſannenſem cum Argentoratenſi commutarat. Vtraque, atrociore ſtilo ſcripta, a nullo abſtinet conuicio, at priore tamen multo virulentior eſt poſterior, quam ideo Baldvinvs (*a*) vocat *chaos quoddam non ſolum terribilium conuiciorum, ſed etiam horribilium dirarum, et quidquid malevolentia potuerit animo concipere, vel ore exprimere petulantia.* Quin addit, *ſi Latine non ſcripſiſſet Duarenus, ſe non putaturum fuiſſe, aut illum, aut hominem litteratum, ſcripſiſſe, ſed nautam, cauponem, ſtabularium, vel ſcurram aliquem temulentum.* Et ſane vbi molliſſime aduerſarium tangit Dvarenvs, eum *Sycophantae* vel *Balbini* exornatum elogio dimittit: at ſi quando incaleſcit, tota conuiciorum plauſtra in eum euertit, eique *apoſtaſiam, Nouatianiſmum, peccatum in ſpiritum ſanctum*, quin nullum non delictum, digniſſimum ſupplicio exprobrat, et ne Collegis quidem Balduini, quos declamationem illam audientes, elegante Simonidis vſus paroemia, *auribus calumniatos eſſe*, conqueritur, parcit. Credo ego, vere de illa Epiſtola ſcripſiſſe Baldvinvm (*b*): *Sed nobiſcum profecto quicumque legent, obſtupeſcent, ecquid tandem ſit, quod tu, eius* (orationis) *lectione, tamquam oeſtro, percitus, tam miſere inſanias, cum ululatu Corybantico, et quaſi hippomanes aliquid hauſiſſes, caput iactando in obuium quemque cornibus incurras.* Credo, eumdem, viſa illa epiſtola, recte de ſe vſurpaſſe illa veteris poetae (*c*):

Obſtupuit, retroque pedem cum voce repreſſit,
Improuiſum aſpris veluti qui ſentibus anguem
Preſſit, humi nitens, trepiduſque repente refugit
Attollentem iras, et caerula colla tumentem.

At non minus credo, Balduinum non habere, quod Duareno vertat vitio. Par illud erat bene compoſitum. Congrediebantur inter ſe gladiatores, in eo ludo exercitatiſſimi, homines irati, dicaces, facundi,

Et

(*a*) *Reſponſ. Chriſt. Iuriſc. p.* 123.
(*b*) *Ibid.*
(*c*) *Ibid. p.* 124.

Digitized by Google

Et cantare pares, et reſpondere parati.

Mox enim inſequente anno MDLVI. Argentorati apud Chriſtianum Mylium in lucem exiit *Reſponſio illa Chriſtianorum Iuriſconſultorum ad Franc. Duareni Commentarios de miniſteriis eccleſiae atque beneficiis, et alias eius declamationes*, in cuius titulo neſcio cur auctor legi voluerit illud PAPINIANI (*a*): *Hominis eſt, hominem beneficio adficere*, niſi forte conuicia beneficiorum loco eſſe exiſtimarit. Adeo enim in Duarenum vbique debacchatur ille Chriſtianorum Iuriſconſultorum interpres, vt dubios reddat lectores, Duareni et Balduini ſcripta inter ſe contendentes, vtri palma in illo conuiciandi certamine debeatur. Nihil profecto magis verum eſt, quam quod initio iſtius libelli ſcripſit BALDVINVS (*b*): *Turpis et miſera res eſt, famoſos nunc libellos circumuolitare, et litterariis rixis omnia perſtrepere, et vero talibus contentionibus repleri ſimul et obtundi orbem terrarum. Rident haec fortaſſe certamina multi, qui et ludos gladiatorios magna cum voluptate ſpectarent. Sed nullis certe lacrymis ſatis deplorari tam barbara et infelix ingeniorum laniena poteſt.* Itemque ſub finem (*c*): *Dixit olim nobilis poëta: Natis in vſum laetitiae ſcyphis pugnare, Thracum eſt: tollite barbarum morem. Sed litteris et libellis ſine re, ſine cauſſa, tamquam ſtilis ferreis pugnare, qualem barbariem eſſe dicemus?* Quamuis enim vbique Iuriſconſulti Chriſtiani perſonam decore agere videri velit BALDVINVS fingatque, ſe religionis iniurias publicas vindicare; re ipſa etiam quaedam haud proletaria et notatu indigna aduerſus Duareni errores et inſidioſas doctrinas proferat: maledictis tamen tantum non ſuperat ipſum Duarenum, eumque, tamquam hominem bipedum omnium nequiſſimum ac ſceleratiſſimum, et omnis non modo Chriſtianae pietatis, ſed et virtutis honeſtatiſque, hoſtem acerrimum traducit. Modo eum *leguleium*, modo *rabulam*, modo *Epicurum*, modo *hominem Lucianicum* adpellitat. Eſt, vbi illi audit *malus coquus, qui multa iura miſceat*: *Pſeudolus: geminus Ecebolii fraterculus: togatus et purpuratus mulio: phreneticus: bonus iurium doctor et recoctor*; *dignus, qui ad agnatos et gentiles deducatur.* Praeterea eum vbique reum peragit *idololatriae*, artiſque paraſiticae, eumque, *quod, quae mundo et Pontifici gratioſa ſint, ſuauiter tractare inſtituerit, quodque Eccleſiam Chriſti iure Verrino, quod ſemper nequam dictum ſit, immo multo nequiore contumelia adſiciat*, coarguit. Procul dubio etiam

eius

(*a*) *l. 7. D. de ſeru. export.*
(*b*) *Ibid. p. 1.*
(*c*) *l. 7. D. de ſeru. export. p. 156.*

eius bibacitatem et ſomnolentiam perſtringit, dum eum his verbis adloquitur: *Interea in nidulo tuo beatus, ſi vis, viuito, bibito, ſtertito: quid ad nos?* Nec obſcurum eſt, quid velit, dum tumulentas Duareni actiones pueris ſpectandas proponi iubet, vti ſuis Lacedaemonii ebrios Helotas vomentes (*a*): nec non, dum ſe ait mirari, *cur Duarenus caelebs, viduis tam iniquus nunc ſit, quum profecto* DOMI *cauſſam habeat, cur iis aliquando faueat* (*b*). Schola porro Duareni BALDVINO (*c*) *eſt aula Aeolia, nimborum patria, loca foeta furentibus auſtris*, vt iam alia omittam, quibus nec finem ille nec modum ſtatuit, conuicia. Tam ſcilicet amice his in libellis inter ſe colloquuntur DVARENVS et BALDVINVS, quos ſimilitudo ſtudiorum, collegiique neceſſitudo arctiſſimo amicitiae vinculo colligare debuiſſet. Hic ſtilus eſt Chriſtianorum Iuriſconſultorum, quos neſcio an in ruborem dare poſſint non dicam veteres illi iuris auctores, quorum in fragmentis, etiam vbi aliorum ſententias refellunt, ſumma vbique modeſtia elucet, ſed et infima faex hominum,

Ambubaiarum collegia, pharmacopolae,
Mendici, mimae, balatrones, hoc genus omne (*d*).

Quare profecto non mirum eſt, huius libelli adeo demum ipſum puduiſſe BALDVINVM, vt partum hunc agnoſcere nollet, eumque ab alio, neſcio quo, ſcriptum eſſe contenderet (*e*), quum vbique prodat parentem, illoque tempore praeter Balduinum vix fuerit alius, qui illo conuiciandi munere tanta cum facundiae laude fungi potuiſſet.

An huic libello aliquid repoſuerit Duarenus, ſcire me fateor iuxta cum ignariſſimis: credo tamen illum ex eo tempore, quo CVIACIVM collegam habere coepit, (is enim Balduino in cathedra ſucceſſerat,) domi habuiſſe, in quem atram bilem effunderet. Fortaſſis ne auſus quidem eſt, Camarinam illam vlterius mouere, vel pertinacius tueri librum *de miniſteriis eccleſiae et beneficiis*, Pontificiis ac Proteſtantibus perinde exoſum. Ei tamen aduerſus Balduinum ſubſidio veniſſe comperio ANT. CONTIVM, alterum Duareni collegam, qui, quamuis et ipſe olim Proteſtantium partibus acceſſiſſet, iam tamen Duareni collegae premebat veſtigia, eamdemque interpretandi rationem in tradendo

 Iure

(*a*) *l. 7. D. de ſeru. export. p. 149.*
(*b*) *Ibid. p. 102.*
(*c*) *Ibid. p. 150.*
(*d*) HORAT. *Lib. I. Serm. Sat. 2. princ.*
(*e*) VALER. ANDR. *Bibl. Belg. p. 225.*

Iure Canonico ſequebatur. Id ſane colligere mihi videor ex *eadem Chriſtianorum Iuriſconſultorum reſponſione*, vbi BALDVINVS *Audiuimus, quo nunc reciderit miſellus* CONTIVS. *Spem aliquam de eo conceperamus bonam, quia et Geneuae aliquando apud Caluinum educatus fuerat, et, quamdiu iſtic haberet pium doctorem, non pietati minus, quam litteris legibuſque, operam dare viſus eſt. Nunc eo abſente, repente immutatus, ſtatim atque tibi paullo familiarior factus, quaſi collega, eſt, libellos edit, quibus in pſeudoëpiſcoporum clientelam dare ſe profitetur, et in praeceptorem illum ſuum abſentem, cui non minus multa debet, quam patri, contumelioſe declamat diſcipulus, vel tuo iudicio nimium impudens nimiumque ingratus. Nolumus, quod iniquum eſſet, alieno tibi ſcelere inuidiam conflare, et tu fortaſſis proditionem magis amas, quam proditorem. Sed nimis es profecto miſer, qui tali tamen emiſſario nunc vteris, cuius teſtimonio ſi ſtandum ſit, periiſti.* Nimirum quum eodem anno MDLVI. Balduinus Baſileae edidiſſet *Conſtantinum*, librum egregium profecto, ſuoque auctore digniſſimum: ſtatim in lucem exiit ANT. CONTII *Admonitio de falſis Conſtantini legibus ad quemdam, qui ſe hoc tempore Iuriſconſultum Chriſtianum profitetur.* Ex qua quidem inſcriptione, eum Balduino parum fauiſſe, ſatis intelligimus. Quamuis vero et ab homine, qui iam manifeſto Pontifici blandiebatur, hic libellus proficiſceretur, et pleraque, quae in illo impugnantur, ad communem Proteſtantium cauſſam pertinere videantur: ille tamen adeo placuit, non modo IO. CALVINO, vt et hunc comitem daret *Reſponſioni ſuae ſecundae ad Balduini conuicia*, ſed et THEOD. BEZAE, vt *Contium turpiſſimorum errorum centurias in Balduini Conſtantino, quamuis exiguo libello, adnotaſſe* ſcribere non dubitet (*a*). Vbi merito mireris illorum temporum homines, qui quoſuis milites, Troes Rutuliue eſſent, nullo adhibito delectu, aduerſus eos, quos hoſtes iudicaſſent, ad ſigna vocabant. Iraſcebatur aliquanto poſt Balduino Caluinus, tamquam cauſſae ſuae proditori, transfugae, Ecebolio, hoſpitique eorum omnium, quos habuerat, ingratiſſimo, et iure fortaſſis illi iraſcebatur. At ne pilo quidem meliores erant Franc. Duarenus et Ant. Contius, quorum vtrumque a Caluino formatum, doctori ſuo malam gratiam retuliſſe, et ad Romanenſes vere defeciſſe vidimus. Quis ergo horum hominum auxiliis vti voluiſſe crederet Caluinum et Bezam? Et iis tamen libentiſſime vſi ſunt, quum omnes fere illi libelli, quos Caluinus anno MDLXII. vno faſciculo complexus eſt, editi eſſent aduerſus Balduinum

(*a*) *Tractat. Theol. Tom.* II. *p.* 203. *et* 204.

Digitized by Google

duinum, Caluini partes tunc acerrime defendentem. Simile quid de Duareno et Contio obſeruamus. Ἐγένοντο φίλοι ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ μετ᾽ ἀλλήλων· προϋπῆρχον γὰρ ἐν ἔχθρᾳ ὄντες πρὸς ἑαυτούς (a). Maxima erat inter hos collegas aemulatio, nec minus Duarenus Contium collegam, quam antea Baronem et Balduinum indigniſſimis modis vexabat, donec tres illos aemulos, vti eleganter obſeruauit SCAEVOLA SAMMARTHANVS (b), vnum prope ſepulcrum reciperet, *vt, qui ſe perpetuo, dum viuerent, inuicem agitauerant, nunc tandem vna mortui conquieſcerent.* Et tamen contra Balduinum, quem neuter amabat, inter illos inimiciſſimos homines foedus συμμαχικὸν tam facile coaluit, vt, qui eorum ſcripta, communi hoſti oppoſita, legit, illos perpetuam inter ſe amicitiam coluiſſe, ſit exiſtimaturus.

Argentorati toto illo anno MDLVI. haeſit BALDVINVS, ibique, teſte GVAEIMEO, cui aliquoties denunciauimus teſtimonium (c), *euangelium profeſſus, cum Petro Martyre vixit, coenamque Dominicam in Gallorum eccleſia amplius decies participauit.* Cur vero ſchola illa tam cito exceſſerit, non adeo obſcurum eſt. Qualem apud Bituriges collegam habuerat Duarenum: talem Argentorati in FRANC. HOTOMANO vidit, quaſi ita in fatis eſſet, vt incomparabiles illi tres FRANCISCI, ſibi inuicem eſſent exitio, nec unum ſaeculum tantorum hominum trigam ferre potuiſſet. Quum Argentorati docere coepiſſet Balduinus, Hotomanus, qui adhuc Lauſannae elegantiores litteras docuerat, eodem venit, et a Balduino, cui iam Pariſiis innotuerat, comiter domi receptus eſt. Refert BALDVINVS (d) eum, *Lauſannae et in caedendis pueris, quos Grammaticam docuerit, defatigatum, et ex eo carcere liberari miſere cupientem*, locum in ſchola, ſua potiſſimum commendatione, obtinuiſſe: mox vero ſe reipſa expertum, viperam a ſe in ſinu nutritam eſſe, eumque, vt ſe collegam perderet, nihil feciſſe reliqui. Iam eo tempore quo lis illa inter DVARENVM et BALDVINVM gliſcebat, non poterat non Hotomanum ſuſpectum reddere epiſtola Duareni, quippe ad Hotomanum, tamquam Duareno ὁμόψηφον, exarata: ſed Balduinum multo magis vſſit epiſtola, quam ab Hotomano ad ſe de Balduino miſſam eſſe, ſcribebat Duarenus: denique, ſe ab Hotomano proditum eſſe, manifeſtis indiciis deprehendit Balduinus, quum ille bonus collega virulentiſſimam illam epiſtolam Duareni, ad ſe miſ-

(a) *Luc.* XXIII. 12.

(b) *Elog. Lib.I. cap.*31. *et Lib.II. cap.*25.

(c) *Vid. ſupra vbi Rumetus hunc* ANTONIVM GVAERINIVM *appellat.*

(d) *Reſponſ. pro Balduino ad Caluin. et Bezam p.* 86.

Digitized by Google

ſam, vbique per vrbem ſpargeret, et probe tamen caueret, ne exemplar in Balduini incideret manus. Equidem initio eas delicias Duareno excutere volens Balduinus, negabat ſe Hotomani fidem ſuſpectam habere, ſed iis tamen uſus verbis, ex quibus non adeo magna, quam in Hotomano collocarit, fiducia elucet. Ait enim (*a*) *neminem vmquam putaſſe, Duarenum ſibi Hotomanum aduocaturum, & hunc habiturum idoneum patronum ſuae actionis. Si religionis vel eccleſiae cauſſam, a Duareno oppugnatam, et a ſe defenſam, conſideret, Hotomanum ſibi plane ſubſcribere videri, et illi aduerſari, neque id non videre poſſe Duarenum, qui, quae in Ruſſum ſcripta ſint, legerit. Si ſcholam, cui Duarenus maledixerit, cuique ipſe patrocinetur, ſpectet, Hotomanum, quum ad eam adſpiret, ſe non putare, tanto eius faſtidio teneri. Si denique ſe ipſum, cui Duarenus tam ſit infeſtus: non ſe intelligere, tam inimicum ſibi eſſe poſſe Hotomanum, cum quo tot iam annis coniunctus arctiſſimo amicitiae vinculo fuiſſe videatur.* Sed mox ſubiicit: *Non potuit Hotomanus, ad quem ſcribis, quin, quod velles, ad eum ſcriberes, efficere: ſed facile poteſt, ſi velit, quod illi adſpergis, diluere, et tuas, quas illi placere publice ſignificas, actiones, ſi ex animo hic reſpondit, ſibi minime placere, id etiam publice teſtari. Intelligit, quam tu illi colluſionis atque conſpirationis ſuſpicionem notamque inuras. Eam vt aliquo reſponſo deleat, ſua quoque intereſſe intelligit, et, id ſe facturum, promiſit. Nos illud ei relinquimus integrum, et, quid facturus ſit, exſpectabimus. Optabimus vero interea, vt aliquando, quod quiſque de religione vel eccleſia ſenſit, in fronte praeſcriptum prae ſe ferat.* Haec ſunt litium earum, quae poſtea inter hos Iuriſconſultos pullularunt, ſemina: haec illa cauſſa, qua effectum eſt, vt illum Argentoratenſis ſcholae poeniteret.

Habebat ille in aula Palatina patronos, MINCKWIZIVM, Cancellarium, cui poſtea legum XII. Tabularum libellum nuncupauit, CHRISTOPHORVM item PROBVM, et ARNOLDVM OPSOPOEVM, Conſiliarios, qui Domini iuſſu, vt ex epiſtola dedicatoria, ad Fridericum Electorem ſcripta, colligimus, cum Balduino de ſuſcipiendo in Heidelbergenſi Academia docendi munere egerant, et quidem ante Kal. Febr. MDLVI., adeoque et antequam illam Chriſtianorum Iuriſconſultorum reſponſionem, IIII. Id. Martii eius anni ſcriptam, praelo commiſiſſet. Quamuis vero, antequam res illa conficeretur, Elector ille

(*a*) *Reſponſ. Chriſt. Iuriſconſ. p.* 152.

Digitized by Google

ille laudatiſſimus diem obiret ſupremum, ea tamen mors non obſtitit, quo minus Argentinenſi ſcholae eriperetur illud Iuriſprudentiae decus, et Balduinus inſequente anno MDLVII. Heidelbergam migraret. Ibi veluti ſibi redditus, dici non poteſt, quantam in docendo ſcribendoque induſtriam oſtenderit. Primo ſtatim anno, quo ibi docuit, ipſis Kalendis Iuniis edidit *Catecheſin Iuris*, Kal. Iuliis *Notas ad Libb. I. et II. Digeſtorum*, itemque libros *de pignoribus et hypothecis*, *de conditionibus*, *de euictionibus*, *de diuiſionibus ſtipulationum*, *de cautione lecta in auditorio Papiniani et de regula Catoniana*, Chriſtophoro Probo dicatos: Kal. Sextilibus *Commentarium ad Edicta veterum Principum Romanorum de Chriſtianis*, qui libelli omnes Baſileae elegantiſſimis Oporini typis exſcripti ſunt. Ex epiſtola dedicatoria, *Notis ad libros I. et II. Digeſtorum* praemiſſa patet, Balduinum eo anno interfuiſſe conuentui Francofurtano, ad quem, finiendae controuerſiae Cattimelibocenſis cauſſa, plurium Electorum ac Principum legati confluxerant (*a*), ibique amicitiam contraxiſſe cum IAC. OMPHALIO, Iuriſconſulto et Conſiliario Cliuenſi. Id vero ideo monere viſum eſt, quod ex eo tempore aulam illam ſemper coluit Balduinus, in eaque arctiſſimam illam cum GEORGIO CASSANDRO contraxit amicitiam, quae illum poſtea a Proteſtantium eccleſia plane abſtraxit. Antequam vero id fieret, eum Heidelbergae ſuam de religione ſententiam denuo mutaſſe, ſeque inuariatae confeſſionis Auguſtanae adſeclis, quos Lutheranos vocant, adiunxiſſe, tam certum omnino eſt, quam quod certiſſimum. ANT. GVAIMEVS (*b*) illi publice exprobrat, *quod confeſſioni eccleſiarum Gallicarum, ſub qua paullo ante coenam Dominicam duodecies ſumſerit, hoſtis factus, Hesbuſianis ſe partibus dederit.* Et THEOD. BEZA (*c*) illi eo nomine vel maxime indignatur, *quod, vt illuſtriſſimo Electori Palatino et illuſtriſſimo Wirtembergiae Duci gratioſus fieret, conſubſtantiationem contra ſuam ipſius conſcientiam, defenderit.* Nimirum tum in eadem Academia Heidelbergenſi ſacras litteras docebat feruidiſſimi vir ingenii, TILEMANNVS HESHVSIVS (*d*), Electori a Philippo Melanchthone commendatus, cui primus inter Theologos locus cum elogio Superintendentis Generalis et Senatoris Eccleſiaſtici fuerat decretus. Quum vero ille Minckwizii et Mich. Dilleri conſiliis collegas earum

Oo 3 partium,

(*a*) THVAN. *Hiſt. Lib.* XVIIII. *ad an.* 1557. *p.* 526.

(*b*) *Epiſt. de Balduino p.* 56. *apud* RIVET. *Tom. III. Op. p.* 1127.

(*c*) *Reſponſ. ad Balduini conuicia pag.* 204.

(*d*) ALTING. *Hiſt. eccl. Palat. p.* 164.

partium, a quibus ipſe erat alieniſſimus, acciperet, puta PETRVM BOQVINVM, PAVLLVM VNICORNIVM, et GVIL. CLEBITIVM: fieri ſane non poterat, quin inter eos lites quotidianae oborirentur, quas fuſius perſequitur ALTINGIVS (*a*), quamuis virum illum doctiſſimum plus iuſto partibus ſuis fauiſſe, ii, qui aduerſae parti fauent, conquerantur. Sed haec quidem nihil ad nos. Id tantum miramur, Balduinum, quem aduerſarii religionem fortunae condonaſſe aiunt, Heidelbergae tamen ab excitata fortuna ad inclinatiorem deſciuiſſe, ſeque adiunxiſſe Heſhuſio, ab aduerſariis iam pridem poene oppreſſo, et cui Minckwizius, Probus, Opſopaeus, Dillerus, erant infenſiſſimi, quorum ſane ſententiis caeco obſequio debebat ſuffragari, ſi ſcenae ſeruire voluiſſet. Sed nolumus his immorari diutius, ad libros potius reliquos, quos Heidelbergae edidit, progreſſuri.

Nullum fere, dum ibi vixit, annum elabi paſſus eſt, quo non aliquem laborum vigiliarumque ſuarum fructum capere vellet rempublicam litterariam, vt vere dici poſſe videatur, nuſquam fertilius fuiſſe illius ingenium, quam in illo Germaniae ſemine, quod Liberi Cererisque certamen iure dixeris. Anno enim MDLVIII. Baſileae edidit *Scaeuolam, ſeu Iuriſprudentiam Mucianam*, eumque libellum Kal. Aug. Guillielmo, Cliuiae Duci conſecrauit. Quum enim magnus ille princeps *in ſuam veterum Germanorum metropolin*, (ita Duisburgum vocat Balduinus) *aliquam Iuriſprudentiae Romanae veluti coloniam deducere inſtituiſſet, in eaque ſtatuere vellet bonorum liberaliumque ſtudiorum ſedem ac domicilium*: eam felicitatem illis prouinciis vel eo nomine magnopere gratulatur, quod ita Iuriſprudentia ad Belgicae ſuae fines propius aliquando acceſſura videatur. Id vero nouum eſt nexus illius cum aula Cliuenſi, de quo ſupra diximus, argumentum. Eſt enim omnino veriſſimum (*b*), Guillielmum Ducem iam illo tempore de Academia Duisburgi inſtituenda cepiſſe conſilia, et paullo poſt non modo a PIO Papa IV. ſed et a Maximiliano II. Imp. priuilegia impetraſſe, quin et Georgium Caſſandrum, qui tum in aula regnabat, primum eius Lycei Rectorem deſignaſſe. Ei ſe collegam datum iri ſperaſſe Balduinum, paullo poſt ipſe ſatis perſpicue prodidit, quum inſequente anno MDLVIIII. editos a ſe *commentarios elegantiſſimos ad Leges Voconiam, Falcidiam, Iuliam, Papiam Poppaeam, Rhodiam et Aquilliam* Senatui populoque Duisburgenſi nuncuparet, ſibique a ſereniſſimo

(*a*) *Hiſt. eccl. Palat. p.* 173.

(*b*) DITHMAR. *ad Teſchenmach. annal. Cliu. p.* 115.

reniſſimo Duce litteris ſignificatum eſſe ſcriberet, quae eius ſint de inſtituenda noua Academia conſilia. Ex eo ergo tempore magnam acceſſionem factam eſſe amoris, quo Caſſandrum proſequebatur Balduinus, facile eſt ad exiſtimandum. Anni porro MDLX. non minor fuit prouentus, quippe cui et *Iuſtinianum ſeu de iure nouo commentarium* eruditiſſimum, verum etiam inſignem MINVCII FELICIS editionem debemus. Quum enim ad id vſque tempus Chriſtiani iſtius Iuriſconſulti *Octauius* pro octauo Arnobii libro perperam eſſet habitus: eum auctori ſuo reſtituit, eruditiſſimaque praemiſſa diſſertatione, cum de Minucio, inſtitutaque inter Caecilium Natalem et Octauium Ianuarium diſputatione, tum de ipſa religione Chriſtiana ad antiquitatis normam exigenda, ſententiam ita dicit, vt quidam iam in illo libello alienati a Proteſtantibus animi veſtigia quaedam ſatis expreſſa deprehendiſſe ſibi videantur (*a*). Sunt, qui laudem eius obſeruationis de Octauii auctore dubiam reddunt Balduino. Nam FVLV. VRSINVS (*b*) illam Guillelmo Sirleto Cardinali, HADR. IVNIVS (*c*) Morillonio tribuit. Immo et PAVLLVM LEOPARDVM iam anno MDLVII. Minucium pro Octauii auctore habuiſſe, ex eius Emendationibus (*d*) colligitur. Sed viderint id etiam ante Balduinum alii: primus tamen hic de eo errore eruditos publice monuit, idque quum ignorare non potuerit FVLV. VRSINVS, parum candide is hoc videtur diſſimulaſſe, tantum ne ſibi Sirleti laudandi periret occaſio. Ineunte anno MDLXI. qui Heidelbergeſins illius ſeceſſus poſtremus fuit, BALDVINVS collegae ſuo, NIC. CISNERO, *Commentarium ad l. ſi priusquam 5. D. de noui op. nunc.* edenti, epiſtola adplauſit, quae in Ciſnerianorum Opuſculorum, a Quirino Reutero editorum, adpendice legitur. Paullo poſt Martio menſe Heidelbergae prodierunt *Diſputationes II. de iure ciuili ex Papiniano, cum eiuſdem vita*, ſtilo elegantiſſimo concinnata. Inſcripſit illud opuſculum Franciſco Laubiſpinio ICto, magni conſilii Regii Praeſidi, et libellorum Magiſtro, *vt ei, quid tandem in hoc ciſrhenano ſeceſſu ageret, ſignificaret.* At huius ipſius anni verno tempore eum, deſerta hac ſtatione, rediiſſe in Galliam, religionemque cum aere, non admodum felicibus auſpiciis, denuo mutaſſe, mox ex iis, quae ſequentur, intelligemus.

Non dubito, quin quinquennium iſtud Heidelbergenſe pars vitae Balduini

(*a*) BEZA *Tractat. Theol. Tom. II. p.* 214.

(*b*) *Epiſt. dedicat. ad Gregorium Papam* XIII.

(*c*) *Lib.* III. *Animadu. c.* 2.

(*d*) *Lib.* VI. *Emendat. cap.* 24.

Balduini fuerit omnium ſuauiſſima, quandoquidem nec Duareni alicuius rabies illius quietem turbabat, nec vllae erant, quas ibi pertimeſceret, inſidiae, immo potius tum in aula Electorali, tum in vniuerſa Germania, habuiſſe videtur et amicos, qui eius cauſſa omnia vellent, et Principes, qui eum certatim ornarent beneficiis, et a quibus, ſi locum voluiſſet mutare, non temere vllius rei repulſam tuliſſet. Sed et ea illi Heidelberga reſtituerat, quae illi eſſe oportebat multo iucundiſſima. Nam et bibliothecam, quam in Gallia relinquere fuerat coactus, Electoris procul dubio commendatione, receperat, et ibi demum vitae fortunaeque ſociam, ad ſe e Gallia reuerſam, viderat. Quin et pater ibi ex ea factus fuerat filiae, Catharinae, quam poſtea, tamquam Tulliolam ſuam, vnice dilexit, quamque ſe, ſi optio daretur, cum filio non eſſe commutaturum, MASSONO (*a*) faſſus eſt. Enimuero

Quî fit, Mecaenas, vt nemo, quam ſibi ſortem
Seu natura dedit, ſeu ſors obiecerit, illa
Contentus viuat?

Balduinus enim, varius in omni genere vitae, quum, ſi bona ſua noſſet, ſuauiter viuere potuiſſet Heidelbergae, hoc anno repente ad ingenium rediit, certamque ac perhonorificam ſtationem cum ſpe maioris fortunae incertiſſima, otiumque honeſtiſſimum cum turbulento et vago vitae genere, prope dixerim cum perpetuo exſilio, imprudentiſſime commutauit. Adeo *ſecundae res acrioribus*, quam aduerſae, *ſtimulis explorant animum, quia miſeriae tolerantur, felicitate plerumque corrumpimur* (*b*).

Vt rem paullo altius repetamus, ANTONIVS, Borbonius, regni Nauarrae poſſeſſione per Ioannam vxorem iure dotali auctus, in aula Francica tum agebat, ob diuerſa factionum ſtudia rerum ſuarum valde incertus, et maiora captans, quam capere poſſe videbatur. Quamuis enim dote tam luculenta locupletatus domi quietus viuere potuiſſet, neque aduerſus vim externam defutura illi fuiſſent Hugonotarum arma: maiora tamen concipiens animo, perſuaderi ſibi paſſus fuerat a Gnathonibus ſuis, fieri poſſe, vt aut regnum Nauarrae Hiſpanicae ditionis, aut pro eo Sardinicum, recipiat, ſi reformatae religioni mitteret nuncium, et in Romanae Eccleſiae caſtra tranſiret. Iam facile intelli-

(*a*) MASSON. *Elog. Part.* II. *p.* 261. (*b*) TACIT. *Hiſtor. Lib.* I. *cap.* 15. *ſequ.*

intelligebant conſiliorum iſtorum auctores, abhorrere Principis animum ab eccleſiae Romanae dogmatibus et cultibus, quos iam inde a prima adoleſcentia, tamquam ſuperſtitionis, ipſiuſque idololatriae vitio infectos, damnari a ſuis, meminiſſet. Quare nihil prius, nihilque antiquius habebant, quam vt nanciſcerentur idoneum hominem, qui doctrinas illas emollire, nouumque illis veluti colorem inducere noſſet, eamdemque adeo calleret artem, qua Epiſcopus Meldenſis patrum noſtrorum memoria excelluit. Talis vero tunc erat GEORGIVS CASSANDER, Theologus Belga, ſed qui iam pridem in aula Cliuenſi, itemque Duisburgi, et Coloniae vixerat, magnumque pacis eccleſiaſticae ſtudium prae ſe ſemper tulerat. Vnde ei hoc elogium tribuit THVANVS, quod *vir fuerit vtriuſque linguae peritia, et antiquitatis cognitione, ac rerum poſtremo ſacrarum diligenti ſcrutatione praecellens, raro eo aeuo modeſtia et iis, qui ingenium contentionibus exercent, ad vitandam acerbitatem, in exemplum proponendus. Tot enim dotibus inſtructum illum numquam faſtu intumuiſſe, contumeliis petitum, numquam paria reddidiſſe, nullumque arrogantiae vllius veſtigium, vel in moribus, vel in ſcriptis eius, eſſe deprehenſum.* Quo perpetuo pacis, concordiaeque ſtudio non multorum tantum Principum, ſed et ipſorum Imperatorum, Ferdinandi I. et Maximiliani II. gratiam ſibi ita conciliarat, vt eius potiſſimum conſiliis in conſtituenda eccleſia vterentur (*a*). Eum ergo illi euocare in Antonii aulam conſtituerant, ſi vir quietis, quam aulicae vanitatis, amantior loco dimoueri poſſet. Quod quum fieri non poſſe animaduerterent, occurrebat illis FRANC. BALDVINVS, quem et amiciſſimum eſſe Caſſandro, et iampridem, ſe medias quaſdam rationes inter Pontificios et Proteſtantes tenere, apud multos profeſſum eſſe, non ignorabant. Hunc ergo in primis ſollicitabant per RASCALONVM quemdam, (quem ideo eos Heidelbergae fouiſſe, refert THEOD. BEZA (*b*),) eumque maxime idoneum eſſe exiſtimabant, fluctuanti inter diuerſas ſectas Regis Nauarreni animo peruertendo. Nec fefellit eos concepta de BALDVINO opinio. Hic enim nec religionis, quam toties publice fuerat profeſſus, nec beneficiorum, quibus ab incomparabili Principe, Ottone Henrico, fuerat cumulatus, memor, *ſimulabat apud Illuſtriſſimum, et vere Chriſtianum Principem, ſibi ſerium aliquod negotium eſſe in Gallia, eoque praetextu ad locum praeſcriptum adcurrebat. Audiebatur: non diſplicebat eius conſilium. Huc et illuc* diſcur-

(*a*) THVANVS *Lib. XXXV. p.* 213.

(*b*) *Reſponſ. ad Balduini conuicia. p.* 201.

diſcurrebat, atque adeo tandem in ipſius Nauarreni conſpectum veniebat (*a*). Simul ac in Galliam rediiſſet, praelo Wecheliano ſubiecit ſuos *de inſtitutione hiſtoriae vniuerſae, et eius cum Iuriſprudentia coniunctione*, προλεγομένων *libros II.* eleganter et erudite ſcriptos, quos et ANTONIO, Nauarrae Regi, et MICHAELI HOSPITALIO, Galliae Cancellario, Idibus Iuliis nuncupauit. In priore epiſtola *ſe, quum Pariſios veniſſet, de propius ſalutanda Regia Maieſtate cogitaſſe*, negat, *neque tantum audaciae ſibi vel naturam, vel conſuetudinem, vel conditionem dediſſe*, ait, *tamen incredibilem occurriſſe Regis humanitatem, eumque praeter exſpectationem ſe adpellantem voluiſſe, vt ſe ſaepius ſalutaret.* Quae quidem omnia ficta ſimulataque eſſe, neque alio conſilio Pariſios veniſſe Balduinum, quam vt Regem a Proteſtantibus alienaret, vix quemquam dubitaturum arbitramur. Contra poſteriore, HOSPITALIO id conſilium ſuum verbis, tectis quidem illis, nec tamen plane obſcuris, ita inſinuat: *Denique vides, quid* (ciuilis illa diſciplina) *a te poſtulet, vt ex eius ſchola deinceps non prodeant oratores noui, ſtulti adoleſcentuli, qui rempublicam cito perdant, vt eſt in vetere carmine, immo vero, vt illa det Senatores, quales nunc rei publicae ſtatus et deliberationum, conſiliorum iudiciorumque difficilis hoc tempore conditio requirit: quales, inquam, multos hiſce diebus in ampliſſimo et nobiliſſimo Senatu, cui praeeras, quum de re omnium rerum maxima quaereretur, ſententiam abs te rogatos, ſapientiſſime ex antiquitatis memoria dixiſſe, accepimus.* Et paucis interiectis: *Itaque quam tu hac ratione iniiſti viam moderationis, omnes ſapientes, qui tuis veſtigiis libenter inſiſtunt, ingredientur, vt pedibus eant in tuam ſententiam:.... neque bonos vmquam poenitebit, (fremat licet quorumdam intemperies,) eodem exemplo recta dediſſe conſilia* PACIS *et* CONSENSIONIS. Denique ſub finem ſubiicit: *Scio numquam maiori de re in hoc maximo regno inſtitutam eſſe deliberationem. Sed tanto magis gaudeo, nunc oblatam eſſe occaſionem explicandae vtilitatis earum litterarum, quarum ſtudia commendo. Scio etiam, quod quidem ſaepe alias, ſed hoc tempore maxime expertus ſum, fieri vix poſſe, quin, qui* ABS FACTIONIBVS *partium* ALIENVS, *ex conſilio antiquitatis temperanter ſentiet, et loquetur, ea de re, de qua nunc quaeritur, ſentiat, in tuenda recta ſententia plurimum eſſe negotii, et multis vtrimque calumniis, (quando enim his obnoxii*

(*a*) BEZA *Reſponſ. ad Balduini conuic.* p. 201.

Digitized by Google

noxii non fuerunt recte ſentientes ?) varie vexetur. Sed ea demum vera virtus eſt, quam vel ingratorum hominum malitia, vel perfidioſorum fraus atque iniuria debilitare non poteſt. Non dubitaui haec, quantumuis prolixa, tota exſcribere, quod inde maxime intelligitur, quae fuerint Balduini, in Galliam redeuntis, conſilia. Quum enim omnia HOSPITALII ipſius conſilia non belli et armorum, ſed pacis et togae ſocia eſſe, non ignoraret, et ille non modo hoc ipſo anno Reformatis celeberrimum illud Edictum, quod a menſe, quo propoſitum eſt, IANVARII nomen inuenit, impetraſſet (*a*), (quae ipſa eſt *res illa rerum omnium maxima*, quam in Senatu Pariſienſi moderatis Hoſpitalii conſiliis confectam eſſe praedicat,) ſed et de conciliandis, ſi qua fieri poſſet, diſſidentium animis ſerio laboraret (*b*) : non obſcure ſua moderatiora conſilia obtulit, quae tamen quam ab HOSPITALII intentione diuerſa fuerint, nemo non intelligit. Hic enim vere fauebat Proteſtantium partibus, nec in eorum perniciem quidquam, niſi quod rei publicae conditio exigere videbatur, indulgebat. BALDVINVS id agebat vnice, vt Reformatos, et ANTONIVM in primis Nauarrenum, eccleſiae Romanae, commendato Caſſandri *συγκρητισμῷ*, reſtitueret. Quare an magnam ab Hoſpitalio gratiam, oblata hac opera, inierit, merito dubito. Id certum eſt, eum Nauarrenum moderatis illis conſiliis mox ad Romanenſium ſacra traduxiſſe (*c*), quamuis, vt patriam religionem publice ac ſollemniter abiuraret, adduci ille numquam potuerit, et iam morti proximus, omnibuſque eccleſiae Romanae ſacramentis munitus, adhuc procliuiorem in partes Proteſtantium animum teſtatus eſſe feratur (*d*). Sed haec poſtea acciderunt. Interim Cardinalis Lotharingus de cogendo Poſſiacenſi conuentu cogitauerat, ad quem praeter Clerum Pontificium etiam Proteſtantium Theologi fide publica euocabantur. Ad illum ergo et THEODORVS BEZA, PETRVS MARTYR, VIRETVS, MARLORATVS & alii confluxerant, et de quibuſdam fidei articulis, praeſente Rege cum familia, ſuam expoſuerant ſententiam (*e*) : quum Balduinus nihil faceret reliqui, vt conuentum illum turbaret, vel efficeret ſaltim, ne quid inde Reformati caperent vtilitatis. Antequam id inſtitueretur colloquium,

 BALDVI-

(*a*) THVAN. *Lib.* XXVIII. *ad ann.* 1562. *p. 60.*

(*b*) BAYL. *Dict. hiſt. crit. Tom.* II. *p.* 807. *ſequ.*

(*c*) SERRAN. *de ſtatu relig. et reip. Part.* I. *p.* 323. *et* 345.

(*d*) PAVLL. SARP. *Hiſt. Concil. Trid. Lib.* VII. *p.* 1104.

(*e*) BVLENGER. *Hiſt. ſui temp. Lib.* I. *p.* 16. *et* HOTTINGER. *Hiſt. eccl. Saec.* XVI. *Parte* III. *cap.* 3. *p.* 768. *ſequ.*

Baldvinvs noſter, acceptis coronatis aureis centum, a Nauarro miſſus fuerat in Germaniam, cum mandatis, vt a Cassandro eliceret, ſi quid boni conſilii haberet ad dirimendas diſſenſiones, quibus eccleſia tam miſere diſtrahatur. Ex eo itinere redux, quum iam bis auditi fuiſſent Proteſtantes, ſecum attulit libellum ἀνώνυμον, Baſileae excuſum, *de officio pii ac publicae tranquillitatis vere amantis viri in hoc religionis diſſidio*, nec non *Conſultationem a Theologis Wittenbergenſibus de coena Domini* ante triennium ſcriptam, quos libellos Lotharingus cum Proteſtantibus illico communicauit (*a*), vt proiecto hoc pomo Eridos, ipſos inter ſe committeret, maxime quum Balduini inſtigatu factum eſſet, vt Franciſcus Vetuſuilla, qui Diuioduro Mediomatricum Regis nomine praeerat, etiam Heidelberga et Tubinga Theologos quoſdam arceſſeret, qui tamen ſerius, quum iam conuentus iſte, vti fieri ſolet, ſine fructu vllo diffluxiſſet, aduenerunt.

Sic apertum Geneuenſium et Heluetiorum hoſtem ſeſe profeſſus Balduinus, magnum procul dubio nauatae Pontificiis operae praemium ſperabat. At eueniebat, quod ſolet illis accidere, qui neutrarum ſunt partium, vt, dum omnibus placere cupiebat, placeret nemini, et re ipſa experiretur, proditionem magis, quam proditorem, amari ſolere. Rem omnem ita narrat Theod. Beza (*b*): *Iam igitur, Pontificiis fruſtra obnitentibus, et totum negotium, quantum fieri poterat, retardantibus, bis in illo concilio fueramus auditi, quum iſte praeclaro illo libro et aliis neſcio quibus oraculis onuſtus reuertit. Obiurgatur, quod ſerius rediiſſet, et, quamuis libellum iſtum obtruderet, et, quibuſcumque poſſet, commendaret, tamen exſpectationi, quam de ſe concitarat, non ſatisfacit. Epiſcopum etiam Valentinum, cum quo ante diſceſſum, veritus, ne aulicis artibus deciperetur, pactus erat de quadam iuris profeſſione, mutatum inuenit. Quid faceret miſer? Precibus tandem a Nauarreno per eoſdem illos proditores impetrat, vt cuidam ex nothis ipſius filiis inſtituendo praeficiatur: atque ita repente ex Iuriſconſulto ſit paedagogus. Poſtea Lutetiam redit, ibique mox nactus, quibus ſeſe venditaret, nouam quamdam iuris ciuilis cum hiſtoria vniuerſa coniungendi profeſſionem, quam erat iam olim meditatus, adgreditur, et iam ſibi quaſi Deus videbatur, quum repente adlatus eſt libellus illi pacificatorio oppoſitus.* Tantum ergo abeſt, vt, re tam praeclare geſta, in Regis Nauarreni aula aliquo loco eſſet, vt operas

(*a*) Thvan. *Lib.* XXVIII. *p.* 38.

(*b*) *Reſponſ. ad Balduini conuicia, p.* 202.

Digitized by Google

operas ſuas inſtituendo Carolo, Notho Borbonio, mediocri ſtipendio locare cogeretur. Quin miſera procul dubio fuiſſet eius conditio futura, niſi Lutetiae Pariſiorum, apertis ſcholis priuatis, iuriſprudentiam et hiſtoriam docendo aliquid rei feciſſet. *Homo enim facundiſſimus*, inquit SAMMARTHANVS (*a*), *ipſiuſque oris ac totius corporis habitu non iniucundus, ex hiſtoriarum et ciuilis diſciplinae coniunctione ſingularem ſuis praelectionibus gratiam et Venerem adferebat. Ac eum quidem ſaepe vidimus, hoc ſplendido ſummae doctrinae adparatu Lutetiae profitentem, quum ad eius auditorium permulti primae notae homines, Epiſcopi, Senatores, Equites, libenter et maxima frequentia confluerent.* Et ita Lutetiae totum illum annum haeſit, quum iam acerrimum in iſtum impetum facerent omnes, qui horrendam illam BALDVINI non modo defectionem, ſed et malitiam, qua Eccleſiae Reformatae Theologis inſultauerat, vti par erat, exſecrabantur.

Claſſicum ceciniſſe videtur Io. CALVINVS, qui quum libellum illum *de officio pii viri*, cuius paullo ante meminimus, quemque BEZA (*b*) impiae iſti farragini, INTERIM adpellatae, ſimillimum eſſe cenſebat, a Balduino ipſo ſcriptum eſſe, coniiceret, hoc ipſo anno ſcripſit *Reſponſionem ad verſipellem quemdam mediatorem, qui pacificandi ſpecie rectum euangelii curſum in Gallia abrumpere molitus eſt* (*c*), poſtea inter ipſa CALVINI opuſcula recuſam (*d*). Sed fatendum profecto eſt, et opinione ſua falſum eſſe hunc virum bonum, dum Balduino eum libellum, quem ſemper ſibi vindicauit Caſſander, tribuit, et pluſculum indulſiſſe calamo in eo obiurgando viro, qui, ſi non integritate vitae probitateque, at doctrina ſaltim ſcribendique facultate, pleriſque eo tempore antecellebat. Tales vero calamo, etiam in iuſta cauſſa, irritare, quam periculoſum ſit, neminem ignorare arbitror. Paullo poſt in Balduinum irruit Io. CRISPINVS, Balduini non modo popularis, ſed et huc vſque amicus, qui tum *Commentarium ad Legem III. C. de apoſtatis ad Iureconſultos* edidit, in quo Balduino apoſtaſia turpiſſima ex ſola impotentiſſima ambitione atque habendi cupiditate profecta, triſti et acerba oratione exprobratur. Caluino et Criſpino *Commentarium ad leges de famoſis libellis* opponebat BALDVINVS, et huic *alteram reſponſionem* CALVINVS, qui libellus eo ipſo tempore perlatus erat Lutetiam, quum occupata a Pontificiorum factione vrbe, vbique eſſet

Pp 3 *Luctus,*

(*a*) *Elog. Lib.* II. *cap.* 24.
(*b*) *Reſponſ. ad Balduini conuicia p.* 209.
(*c*) BEZA *vit. Caluini p.* 381.
(*d*) CALVINI *Opuſc. p.* 351.

Luctus, vbique pauor, et plurima mortis imago.

Hinc Balduinus, Beza (*a*) teſte, quieuit tantiſper, dum non ancipiti amplius belli euentu, caedes Proteſtantium per totam vrbem fieri, fortunas omnium a plebe promiſcue diripi, honeſtiſſimos viros ſpectatiſſimaſque matronas media luce lacerari, mortuorum cadauera e ſepulcris extrahi, laetus ſpectaret. Tum vero commodiſſimum ad reſpondendum tempus veniſſe ratus, *adripit calamum, et quidquid virulentiſſima bilis ſuggerebat, in aliquot infelices chartas euomit.* Sed de ſingulis iſtis libellis eriſticis paullo diſtinctius erit agendum. Primus, quem Caluino et Criſpino Balduinus oppoſuit, libellus eſt *ad leges de famoſis libellis et calumniatoribus commentarius, non* protecto *ex omnium ſcriptorum indicibus velut ex verſicoloribus centonibus conſutus*, vti de illo iudicat Theod. Beza, ſed eruditus, et lectu digniſſimus, niſi ſubiunctus illi epilogus efficeret, vt

Turpiter atrum
Deſinat in piſcem virgo, formoſa ſuperne (*b*).

Refert ibi (*d*), meminiſſe ſe, quum olim puero ſibi praelegeretur Luciani libellus περὶ τῆς διαβολῆς, ſe prope attonitum inhorruiſſe, tam alienos abs virtute olim fuiſſe hominum mores; poſtea vero virum factum ſe ſatis deprehendiſſe, laruatam illam Furiam, non ſolum in aulis Principum, ſed et in ſcholis litteratorum, atque adeo in ipſis eccleſiis eorum, qui veritatis titulum venditent, regnare. In innumeros enim ſe διαβόλους incidiſſe, *quum iam annis prope XX. relicta patria quaerere coepiſſet viros bonos, ingenuos, rectos et religioſos.* Iam fruſtra ſe ſperare ait aduerſus calumniatores legum praeſidium, quum *homines illi ſcilicet religioſi, nouo quodam ſuo iure freti, eas confidenter irrideant, et tamquam telas aranearum ſuauiter perfringant:* nec magis eos reuereri veteres canones, quum *quid libet, ſibi licere exiſtiment, hancque Donatiſtarum regulam vnam teneant:* QVOD VOLVMVS, SANCTVM EST. Quin iis viuitur temporibus, quibus ipſa rerum omnium perturbatio cuilibet praebeat calumniandi licentiam, et de quibus vere repeti poſſit illud, quod apud Aristophanem (*c*) reſponſum ſit cuidam, iactanti, ſe

(*a*) *Reſponſ. ad Balduini conuicia*, *p.* 220.

(*b*) Horat. *de arte poet. v.* 3.

(*c*) *Plut. Act.* IIII. *Scen.* III. *v.* 36.

ſe habere annulum, in quo remedium aduerſus omne malorum genus ineſſet: ἀλλ' οὐκ ἔνεστι συκοφάντου δήγματος. *Sed contra ſycophantae morſum nullum ineſt remedium.* Poſtquam ergo plures, quibus impetitus a Caluino ſit, calumnias verbis admodum ſpecioſis diluit, ad coniecturam eius, qua eum libelli de officio viri pii auctorem eſſe, finxerit, progreditur, et libellum iſtum, quantumuis praeclare ac prudenter ſcriptum, a ſe tamen ſcriptum eſſe, negat, auctoremque apud Vbios quaerendum monet, quin illum mox in arenam deſcenſurum eſſe minatur. Denique et reliqua crimina ſibi exprobrata refellit, ſeque apoſtatam eſſe negat, faſſus tamen, ſe ſemper eumdem et ſui ſimilem fuiſſe, quippe cui *in formulis et caerimoniis eccleſiaſticis ſemper viſum ſit habendam eſſe aliquam rationem religioſae antiquitatis, vbi per diuinam legem liceat, quique in ordine conſtituendo ſemper oderit intemperiem, quae caelum terrae miſcere velle videatur, et ſuperbe proculcet, vel contumelioſe faſtidiat omnem eccleſiae veteris memoriam.* Quamuis vero aliquando blandiatur Caluino, eumque fateatur eſſe *virum magnum*, a quo ne quidem, vt labem ſibi adſperſam lambendo reſorbendoque detergat, depoſcere velit: eſt tamen, vbi conuicia reddit conuiciis, eumque *magiſtrum magnae auctoritatis, verum maioris intemperantiae atque impotentiae dictatorem, moroſum magiſtrum, qui nullum collegam ferat, nouum doctorem, item ſaeuum terribilemque magiſtrum*, adpellitat. Denique in Ioannem Criſpinum, quem auctorem et choragum huius fabulae fuiſſe, ſuſpicatur, ita inuehitur: *Oportet vero iſtum irenarcham habere mirabiles nunciatores, ſiue ἀγγελιαφόρους, qui tam falſa ad eum, notoria vndique, referunt: et ipſum mirifice facilem et credulum eſſe, vbi ad maledicendum incitatur. Sed vos, vos, qui illum miris flabellis incitatis, delatores, coërcendi eſtis. Vos virum vehementem inflammatis: vos harum turbarum auctores eſtis. Saltim tu, qui nunc illi nimis obſequens librarius fuiſti*, (typographiam enim Criſpinus tum Geneuae inſtruxerat) *qui mecum a puero es educatus, qui vtriuſque fortunae ſocius, tot laborum propter bonam cauſſam particeps mihi tot neceſſitudinis vinculis ſanctiſſimis coniunctus antea eras, et totius in hac cauſſa veritatis conſcius, herum monere et reprimere debueras potius, quam huius eſſe iniuriae adminiſter contra tuam conſcientiam. Saltim licet nunc Iuriſconſultus eſſe deſieris, meminiſſe debueras legis Theodoſianae, quam Ambroſius expreſſit abs Principe ὀξυχόλῳ, ne ſtatim pareatur mandato crudeli, l. 20. C. de poen. Tu mihi condiſcipulus tot annis in eadem pietatis ſchola fuiſti. Et audes Lucianicae diſciplinae*

Digitized by Google

ciplinae conuicio tuos typos commaculare? ... Sed tu, o Deus, iudex et vindex eſto. Ceterum in huius commentarii editione id ridiculum viſum eſt BEZAE, quod BALDVINVS illum a ſe multis moleſtiis ac laboribus paene obruto, omnibuſque libris deſtituto, ſcriptum eſſe dicat, quum iam ab aliquot annis priuilegium illum imprimendi bibliopola impetraſſet. Enimuero ſi vel maxime eum libellum iampridem paratum habuerit: ſolent tamen auctores ſchedas huiuſmodi, antequam praelo ſubiiciuntur, limae de nouo ſubiicere, quae deeſſe credunt, ſupplere, quaedam etiam reſecare, denique permulta poſterioribus illis curis ita emendare, refingere, perpolire, vt plane nouae videri poſſint: ad quae omnia otio et libris non minus aliquando indigent, ac ſi noui quid adornarent. Quamobrem, BEZAM nullam Balduinum traducendi occaſionem neglexiſſe,facile vel hoc ipſo argumento intelligimus. Poſteaquam vero ſemel inſonuerat claſſicum, diu non deſiit vtraque pars aperto Marte, et paribus fere vtrimque cladibus, concurrere, tantuſque fuit belli iſtius litterarii furor, vt nos taedeat omnino foeda illa, quibus ſe inuicem lacerarunt, vulnera referre, maxime cum viri probi etiam meliorum partium illam belli gerendi rationem ſerio damnarent et deteſtarentur (*a*). Hinc libellos tantum, qui tum hinc inde prodierunt, paucis recenſere iuuabit. Anno MDLXII. lucem vidit *Defenſio inſontis libelli de officio pii viri aduerſus iniquum et perpetuum caſtigatorem, auctore Veranio Modeſto Pacimontano*, quippe ſub quo nomine tunc adhuc veluti pone tabulam, latitare voluit GEORGIVS CASSANDER. Eodem anno Balduino IO. CALVINVS alteram oppoſuit *Reſponſionem ad Balduini conuicia*, quibus dentatis chartis comites dedit varios libellos, partim iam olim, partim tunc aduerſus Balduinum, a FRANC. DVARENO, ANT. CONTIO, IO. CRISPINO, et quibuſdam anonymis, inter quos etiam FRANC. HOTOMANVS erat, ſcriptos. Quibus, nondum circumacto illo anno, *Reſponſionem ſecundam* obuertit BALDVINVS, Coloniae et Pariſiis impreſſam, tamque atroci ſtilo ſcriptam, vt antea alios, iam ſeipſum, vincere conuiciando voluiſſe videatur. Quare illum mordaciſſimum libellum tam indigne tulit CALVINVS, vt breui *Epiſtola*, quae et inter THEOD. BEZAE *Tractationes Theologicas (b)* occurrit, ſibi cum cane illo nihil amplius negotii in poſterum futurum eſſe, ſignificaret. *Hecubam*, inquit, *fingunt poetae, quum Troia euerſa, paſſim maledicta in hoſtes ingerendo intemperanter dolori*

(*a*) MARNIX *Epiſt. ad Bezam*, *Tomo* III. *Tractat. Theol. p.* 207.

(*b*) *Tomo* II. *p.* 200.

dolori indulgeret, tandem fuiſſe in canem conuerſam, nempe quod immodicus ille conuiciandi impetus nihilo pluris, quam canis rictus fieret. Si hoc de nobiliſſima Regina dictum ſit, quam ſi tot tamque acerbae clades in rabiem adegerint, aliqua tamen excuſatione dignus videri potuerit muliebris luctus: quid de homine nihili dicendum, qui caeco magis furore, quam iracundia, percitus, non tantum in obuios quoſque probra temere conficta euomat, ſed et optimos cupide adpetat, quibus maledicat? Ergo quum ſe hactenus hortati ſint multi, vt Franc. Balduini petulantiam compeſceret, tamen, ne cum canis latratu confligere videretur, beſtiam contemnere viſum eſſe, nec dum ſe eius conſilii poenitere. His praemiſſis, vbi quaedam ſibi à Balduino iterum exprobrata breuiter diluit, et hunc furti non obſcuris, ſed apertiſſimis verbis, coarguit, lampada demum tradit *fratri optimo atque integerrimo*, Theodoro Bezae, ſeque eius *concinna et ſimul omni fuco pura reſponſione*, non parum oblectari fatetur. Et ex hac ipſa quidem epiſtola occaſionem adripuiſſe arbitramur Papyrivm Massonvm (*a*), vt ſcriberet, *Caluinum nullius linguam, ſtilum et eruditionem magis horruiſſe, quam huius Atrebatis, familiaris quondam ſui.* Iam ergo in arenam deſcendit nouus Balduini aduerſarius, Theodorvs Beza, cuius *Reſponſio ad Franciſci Balduini, Ecebolii, conuicia* inſequente anno MDLXIII. euulgata, poſtea eius *Tractationibus Theologicis* inſerta eſt (*b*). Quamuis autem non negem, ita de Caluino vniuerſaque Proteſtantium Eccleſia meritum eſſe Balduinum, vt probe vapularet: neſcio tamen, an Bezae perſona digna ſit illa ſtili, qua vſus eſt, acrimonia, et an non potius Balduinus, legens illam reſponſionem, iure vti potuerit verbis Thaidis apud Terentivm (*c*):

Non te dignum, Chaerea;
Feciſti; nam ſi ego digna hac contumelia,
Sum maxime: at tu indignus, qui faceres, tamen.

Nam vt mittamus duriuſcula illa: *perditiſſimus apoſtata*, *Ecebolius*, *tranſfuga*, *impoſtor*, *homo turbulentus*, *canis*, *beſtia*, *bellua*, (iis enim elogiis Balduinum vbique exornari animaduertimus:) quis in Theologo tantum ferat ſupercilium, vt et de Iuridica hominis eruditione ſibi cenſuram adroget, et virum, cui tum in eo doctrinae genere pares quam pauciſſimi erant, modo tamquam *rabulam*, modo tamquam *cauſſidicum indoctiſſimum* et *leguleium famelicum*, *qui rancida quaedam iura reco-quat*,

(*a*) *In Elogiis ibid.*
(*b*) *Tomo II. p. 201. ſequ.*
(*c*) *Eunuch. Act. V. Scen. II. v. 25.*

quat, *libellos ex omnium ſcriptorum indicibus peculiari quodam more*, *veluti ex verſicoloribus centonibus conſuat*, *recoctaque ſua iura inſipidi palati hominibus proponat*, modo tamquam hominem tam obſcurae famae, *vt Nauarrenus*, *an prius natus ſit*, *reſciſcere non potuerit*, modo denique tamquam plagiarium, *qui commentarios ſuos in Inſtitutiones Brechtano*; *praeceptori ſuo*, *illiberali plagio ſurripuerit*, ſatis impudenter traducat? Quis vero haec, ſimiliaque quam plurima, legens, non exiſtimet, BEZAE litem intercesſiſſe cum homine omnium, qui tunc vixerunt, indoctiſſimo? Quis non doleat magni Theologi vicem, cui ſe indigniſſimus nec vlla doctrinae laude inſignis contigerit aduerſarius? Et tamen qui hodie, deferueſcente illo odio, vtriuſque doctiſſimi viri ſcripta euoluerint, vno omnes ore fatebuntur, non BALDVINVM minus, quam BEZAM, in arte ſua Roſcium, et, ſi BEZAM cauſſa, quam defendit, ſuperiorem reddiderit, ſaltim armis vtrumque et viribus parem fuiſſe. Quid ergo in mentem veniſſe dixeris BEZAE, vt aduerſarium ſuum tam alto ſupercilio contemneret? Memoriae proditum eſt, congreſſos inter ſe non modo ſuae aetatis, ſed omnis ante ſe memoriae, duces, Scipionem et Hannibalem, alterum paulliſper alterius conſpectu admiratione mutua attonitos, conticuiſſe, poſteaque, confecto praelio, alterum alterius prudentiam in inſtruenda acie oſtenſam, aliaſque artes imperatorias, maximis incorruptiſque laudibus eſſe proſequutum (*a*). Quis vero non miretur, tantam animi magnitudinem non cadere in Chriſtianos, quippe qui omnes, quibuſcum ſibi male conuenit, tanquam indoctiſſimos ſtupidiſſimoſque mortalium, traducunt, quaſi ſibi glorioſius ducant, aſinos, quam leones, confeciſſe.

Et ſane res ipſa magiſtraque rerum omnium experientia docuit, eo belli genere vtrumque virum doctum nihil, quod eſſet operae pretium, egiſſe. Tantum enim abeſt, vt BALDVINVS, his non caſtigatus verbis, ſed veluti lapidibus percuſſus, reſipuerit, vt odium aduerſus Proteſtantes conceperit multo vehementius, et inſequente anno MDLXIIII. nouam in lucem protruſerit *Reſponſionem ad Caluinum et Bezam cum refutatione Caluini de ſcriptura et traditione* (*b*), adeoque vere contigerit, quod in vita Caluini ſcripſit BEZA (*c*), Balduinum *ab illo tempore Caluinum et Bezam meretriciis conuiciis impetere non deſtitiſſe*, *donec Deo hominibuſque alterutrius religionis*, *quos toties feſellerit*, *inuiſus*, *Lutetiae viuere ſimul ac maledicere deſierit*. In eo libello cum in

(*a*) LIV. *Lib.* XXX. *cap.* 30. *ſequ.*

(*b*) VALER. ANDR. *Biblioth. Belg.* p. 224.

(*c*) *Tractat. Theol. Tomo III. p.* 381.

Digitized by Google

in reliquos aduerſarios ſuos, tum maxime in **Franc. Hotomanvm**, qui libellum *de officio pii Iuriſconſulti*, ſuppreſſo auctoris nomine, cum altera Caluini reſponſione edendum, ſubmiſerat, acriter inuectus, illi non modo periurium, illo ipſo die, quo coenam Dominicam Argentorati ſumſerit, admiſſum, ſed et adulterium, ob quod excommunicatus ſit a Gallicana eccleſia, aliaque flagitia exprobrauit (*a*). Quae quum ita comparata ſint, vt non potuerint non Hotomani pudorem ſugillare, adeoque illius vel maxime intereſſet, adſperſam ſibi hanc maculam elui: tamen his conuiciis, quod merito miratur Petr. Baelivs (*b*), nec Hotomanus, nec Beza, quidquam repoſuit. Rationem eius ſilentii redditurus Petrvs Neveletvs Doscivs (*c*), elogii potius, quam vitae Hotomani ſcriptor, indignum Hotomano viſum eſſe ait Balduinum, quocum contenderet. *Nam Balduinum quidem*, inquit, *olim amicum, poſtea famae nominiſque hoſtem, expertus eſt, quod hominem, quem nonnulli deſultorem eccleſiaſticorum certaminum vocitabant, amice monuiſſet, vt conſtanter famam tueretur: eiuſque libellis oppoſuit vnicum illum de officio pii Iuriſconſulti, deinceps iniurias illius atque offenſiones ſuperne deſpiciens, cum eo certandum ſibi non iudicauit.* Sed permulta hic ſunt, quae nemini temere perſuaſerit Neveletvs. Primo enim libellum illum *de officio pii Iuriſconſulti*, qui inter eius Opera non eſt relatus, non Balduini libellis, aduerſus ſe ſcriptis, quales nulli erant, oppoſuerat Hotomanus, ſed in certamine illo Balduini cum Caluino veluti ex inſidiis in hunc irruerat. Deinde id tam callide et aſtute fecerat, vt nomen ſuum non ſolum apud lectores, ſed et apud ipſum Caluinum diſſimularet. Id quod ipſe Beza (*d*) refert in Reſponſione ad Fr. Balduini, Ecebolii, conuicia: *Quod*, inquit, *eos auctores, Balduine, a nobis accitos putas, vana ſuſpicio eſt, quum ne nunc quidem Contium, niſi de nomine nouerimus*, (quod quam verum ſit, ea, quae ſupra diximus, oſtendunt), *alter autem quis ſit, ex tuo potius reſponſo, quam ex ἀνωνύμῳ epiſtola coeperimus ſuſpicari. Nam hoc teſtari ſancte poſſumus, non ex Germania, vbi tum ille erat, ſed ex ipſa Lutetia, illam epiſtolam miſſam fuiſſe, et quidem ignota manu ſcriptam. Sed placuit librario tuo* (Ioanni Criſpino), *vno volumine qualemcumque tuarum virtutum deſcriptionem oculis hominum ſubiicere.* Atqui poſt principia latitare, atque inde furtim aduerſarii cum alio digladiantis latus inuadere, non eſt hominis, hoſtem ſuum ſuperne deſpicientis, ſed

 Thraſo-

(*a*) *Reſp. pro Balduino p.* 86.
(*b*) *Diction. hiſt. crit. Tomo* II. *p.* 817.
(*c*) Leickher. *vit. Iuriſconſ. p.* 241.
(*d*) *Tractat. Theol. Tomo* II. *p.* 231.

Thraſonis, imbellis atque inertiſſimi. Neque video profecto; qui tum ſuperne Hotomanus deſpicere potuerit Balduinum, cui ille nec ingenio, nec iuris et hiſtoriarum ſcientia, vlla ex parte erat comparandus. Quare ſola fuit criminum, a Balduino exprobratorum, veritas, quae Hotomani calamum cohibuit. Quod enim de adulterio Hotomani retulerat Balduinus, id et HVBERTVS LANGVETVS (*a*), non ſine ſignificatione iuſtiſſimi doloris teſtimonio ſuo confirmat. Nolebant ergo hanc Camarinam mouere HOTOMANVS et BEZA, alter ne ſua, alter ne ſocii flagitia magis magiſque diuulgarentur. Tacuit igitur vterque, et HOTOMANVS maxime, concoquens tantam iniuriam, grande dedit patientiae exemplum, quoad Balduinus vixit. At mortuo demum illo, eius conuitia probe vltus eſt. Quum enim anno MDLXXIII. *Franco-galliam* ſuam, mali exempli librum, edidiſſet, eique ANTONIVS MATHARELLVS quidam oppoſuiſſet *Reſponſionem ad Fr. Hotomani Franco-galliam*, praemiſſo PAPYRII MASSONI iudicio, Pariſiis MDLXXV. editam: his aduerſariis ſuis illuſit libello ludicra dictione ſcripto, cuius titulus eſt: *Matagonis de Matagonibus*, *Decretorum Baccalaurei*, *Monitoriale aduerſus Italo-Galliam, ſeu Anti-Franco-Galliam Antonii Matharelli.* Pariſ. MDLXXVII. ſequuti poſtea ſunt, vti fieri ſolet, alii libelli, veluti PAPYRII MASSONI *Reſponſum ad maledicta Hotomani*, *cognomento Matagonis*, et MATAGONIS *Strigilis Maſſoni*, tam maledici, vt eos a ſcurris potius, quam a viris doctiſſimis, profectos deierares. In his vero libellis dici non poteſt, quam petulanter mortuo leoni inſultet Hotomanus. Eum enim non modo *hermaphroditum* fuiſſe clamat, ſed et a CVIACIO, qui nuſquam Balduini vel verbo meminerat, *non maioris factum eſſe ſcribit*, *quam veteres ocreas* (*b*). Tanta eo ſaeculo fuit virorum doctorum proteruia, tanta praeſtantiſſimorum ingeniorum intemperies, quam quotieſcumque ego mecum paullo expendo accuratius, toties dubium me haerere fateor, magiſne illi ſaeculo tantum virorum doctiſſimorum prouentum gratulari, an ob foedam illam lanienam iſti condoleſcere debeam. Ea enim re factum arbitror, vt quum tot eximiorum hominum opera ad ſummam perfectionem peruenire Iuriſprudentia potuiſſet, ea paullatim adducta ſit in odium hominum, vehementer mirantium, tot iniuriarum cauſſam eſſe diſciplinam, ex qua, tamquam limpidiſſimo fonte, omnem aequitatem ac iuſtitiam promanare oporteret.

Vt

(*a*) *Lib.* II. *Epiſt.* LXIIII. *p.* 186. *equ.*

(*b*) BAYL. *Diction. hiſt. et critic. Tom.* I. *p.* 485.

Digitized by Google

Vt ad Balduini noſtri fata redeamus, is, quo in Nauarreni aula loco fuerit, et quid Lutetiae, ne nihil agere videretur, eo tempore egerit, iam antea diximus. Paullo poſt anno MDLXII. cum altello ſuo, Carolo Notho Borbonio in Italiam ſuſcepit iter, concilio Tridentino, tamquam ſpectator, interfuturus, et fortaſſis etiam in ſplendidiſſima illa hominum panegyri vires ingenii explicaturus. Sed haec quoque qualiacumque eius conſilia illico turbauit adlatus de morte Nauarreni nuncius. Is enim Princeps accepto in Rothomagenſium oppugnatione vulnere, eoque deinde male curato, decimo die Nouembris MDLXII. deceſſerat (*a*). Hoc fulmine perculſus Balduinus, reditum in Galliam maturauit, et iam demum, omni praeſidio deſtitutus, niſi me omnia fallunt, re ipſa expertus eſt, vanam fuiſſe, quam in tanto Rege collocauerat, fiduciam. Auctorem enim habeo VALERIVM ANDREAM (*b*), illum, ex Italia factum reducem, bibliothecam ſuam et facultates omnes direptas reperiſſe, argumento profecto luculentiſſimo, eum tum pauciſſimos habuiſſe amicos, a quibus aduerſus hominum iniurias defenderetur.

Itaque aliam, quam excuteret, quercum quaerere conſtituit, quumque et in Gallia et in Germania, parum ſibi ſpei reliquum eſſe exiſtimaret, de reditu in patriam cogitauit Vlyſſes noſter.

Ὅς μάλα πολλὰ
Πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσε,
Πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα, καὶ νόον ἔγνω (*c*)

Quum vero id bis eum feciſſe conſtet, primum anno MDLXIII. ac deinde anno MDLXVII. neutrum tamen iter illi admodum auſpicatum fuiſſe, arbitramur. Prioris itineris notitiam debemus NIC. BVRGVNDO (*d*), qui hanc illius occaſionem fuiſſe, perhibet. Quum in Belgio eo iam res rediiſſet, vt Hiſpani nouas, quas vocabant, haereſes ferro flammiſque extinguendas exiſtimarent, iſtaque edicta mira ſeueritate exſequi coepiſſet Margaretha Parmenſis: ſedandis tumultibus quotidie gliſcentibus vix aliud ſupereſſe remedium videbatur Proceribus, quam ſi leges iſtae atrociores, et ſanguine potius, quam atramento, ſcriptae, paullulum mitigarentur. Ad id vtiliſſimam ſibi fu-

(*a*) SARP. *hiſt. concil. Trident. Lib.* VII. p. 1104.

(*b*) *Biblioth. Belg. p.* 221.

(*c*) HOMER. *Odyſſ. Lib. I. v.* 1. *ſeq.*

(*d*) *Hiſtor. Belgic. Lib. II. p.* 37.

turam ſperabant operam GEORGII CASSANDRI et FRANC. BALDVINI, qui tum magna ſtudiorum ac moderationis fama celebrabantur. Priorem enim Hornanus, poſteriorem Ludouicus Naſſouius, tamquam religionis arbitros, commendabant. Naſſouius enim Balduinum, ceu ipſe teſtatur (*a*), Argentorati iura docentem, audiuerat, poſtea et Heidelbergae propius noſcere coeperat. Vterque ergo, ſuis excitus ſedibus in Belgium venit. *Sed Caſſandrum*, inquit BVRGVNDVS (*b*), *vmbratica vanitas et rudes aulae mores ſtatim, vnde venerat, in Germaniam reiecere. Balduinus illuſtribus Galliae familiis eruditionis geniique beneficio immerſus vt in Belgium venit, magnam ſui exſpectationem omnibus fecit, ſollers animo, obſequendi gratia et ciuili congreſſu, non minus officii comitate ad ingenia Principum vitam inſtruxerat. Nec enim nouorum hominum deliramenta ſectabatur, et rurſus in religione ſcrupulum oderat, humaniuſque credebat, iniquitati temporum cedere, pietatiſque integritatem in paucis violare, quam vim adferre turbatis conſcientiis quas in contaminatis hominibus nulla vmquam ſupplicia eluant.* Maximi ergo fiebat BALDVINVS, non modo a Ludouico Naſſouio, verum etiam a Guillelmo Auriaco, aliiſque Proceribus (*c*). Auriacus enim primum ab Atrebatenſium curia, vt ſeuera proſcriptionis ſententia, qua olim Balduinum ob haereſin damnauerat, reſcinderetur, impetrauit (*d*): deinde ipſum Balduinum onerauit promiſſis, ſpemque illi fecit, profeſſionis in Academia vel Louanienſi, vel Duacenſi, obtinendae, mox futurum ſpondens, vt fauore proprii nominis, ſuoque et Magnatum ſuffragio in ſecretius concilium adoptetur. Rebus ergo ſic compoſitis, tamquam breui rediturum a ſe dimittens, muneribus honorauit, in ſpem adductus, religionis arbitria ſuſcipi poſſe, ſi vir tantus cum Viglio, Maſioque et Hoppero, aequata dignitate componeretur. Sed et illa concepta de Balduino ſpes mox euanuit. Ipſe enim quum ſe, quae Proceribus eſſet pollicitus, praeſtare poſſe deſperaret, in Galliam, vnde venerat, praepropere ſe recepit, *ſtultum ratus, pro ſecuris et praeſentibus incerta et praecipitia eligere. Et vt quiſque ei amicus, ita et reditum diſſuadebat, dedecus atque diſcrimen oſtentans, ſi non reſolueret leges, in quarum contumaciam duraret Rex Philippus. Non omiſit Ludouicus Naſſouius, crebris eum nunciis admonere promiſſi, et imminentium honorum blanditiis adlicere: ſed ille in Gallia Borboniis Guiſiſque iuxta acceptus, et inde maiora ſibi praemia*

(*a*) *Reſponſ. pro Balduino* p. 88.
(*b*) *Ibid.* p. 37.
(*c*) GROT. *Diſcuſſ. apol. Riueti* p. 23.
(*d*) BAYL. *ibid. Tomo* I. p. 480.

Digitized by Google

mia ſpondens laborabat inter diſſidentes finire diſcordiam, grauem paci, grauiorem dominantibus, in quorum perniciem haud dubie eruperat. Ergo Auriacus, ſpe ſua fruſtratus, conſilium mutauit (*a*). Manſit ergo BALDVINVS tum adhuc in Gallia, et ad priſtinam iura ac hiſtoriam docendi, pacificiſque conſiliis oleum et operam perdendi, conſuetudinem rediit, nullum fere abire paſſus annum, quo non vel praeclari quid, vel libellum eriſticum ſaltim parturiret ingenium. Anno enim MDLXIII. lucem viderunt eius *ad leges Maieſtatis ſiue perduellionis libri II.* ex quorum praefatione, nomine Caroli Nothi Borbonii ad Carolum Cardinalem Borbonium ſcripta (*b*), intelligimus, Balduinum tum adhuc iuſſu Cardinalis praefuiſſe educationi Caroli iſtius, eumque priuatim domi ſuae inſtituiſſe. Inſequente anno MLLXIIII. praeter *Reſponſionem III. ad Caluinum et Bezam*, de qua iam ſupra diximus, prodiit *Reſponſio* neſcio quae *ad Ge. Caſſandrum*, impreſſa Pariſiis in 8°. Hanc anno MDLXV. excepit *Diſputatio aduerſus impias*, quas vocat *theſes de maieſtate hominis Chriſti*, Iac. Andreae, Theologo eorum temporum non incelebri, oppoſita. Annus vero MDLXVI. eius vidit *Hiſtoriam collationis Carthaginienſis*, Pariſiis editam, et poſtea aliquoties recuſam. Quamuis enim libellus iſte non ipſa iſtius celeberrimae collationis acta, poſtea demum anno MDLXXXVIIII. a PAPYRIO MASSONO, PETRO PITHOEO (*c*), et nouiſſime a STEPH. BALVZIO (*d*) edita, ſed eius tantum hiſtoriam, complectatur: ſtatim tamen mirifice placuit iis omnibus, qui eius libelli vſum haud exiguum aduerſus eos, qui ab eccleſia Romana ſeceſſionem feciſſent, futurum eſſe cenſebant. Permulta tamen et huic libello admiſcuerat Balduinus, quae aduerſus Ioannem Caluinum et Theod. Bezam ſuggeſſerat atra bilis, ſuperioribus illis ſcriptis nondum plane egeſta. Quum vero illa, aliaque quaedam, [illegible] ipſi auctori viderentur: illis poſtea expunctis, aliiſque, quae omiſſa eſſe animaduertebat, ſuppletis, totam iſtam hiſtoriam recognitam emendatamque anno MDLXVIIII. adiecit OPTATO MILEVITANO, a ſe edito, vt veluti introductionis loco eſſet Optati lectoribus. Quare MERICO CASAVBONO eumdem Optatum edenti Londini MDCXXXI. et THOMAE ITTIGIO (*e*) merito vapulat CAR. PAVLLINVS, qui vtramque eius hiſtoriae editionem, quaſi diuerſa eſſent opuſcula, bis editioni Optati, a ſe curatae, et primo quidem p. 199. ſub titulo *delibationis hiſtoriae*

(*a*) BVRGVND. *ibid. p.* 38.
(*b*) *Concil. Tomo II. p.* 1335.
(*c*) *Nou. Collect. Concil. p.* 117.
(*d*) *Hiſtor. Donatiſt. vſ.*CXXXIIII. *p.* 343.

ſtoriae Africanae, ac deinde iterum p. 599. ſub titulo *Hiſtoriae Carthaginienſis collationis* inſeruit.

Quae ſequutae in Gallia paullo poſt ſunt turbae triſtiſſimae, Balduino parum ſpei reliquerant conſequendi demum illa mutatae religionis praemia, quae ille ſibi certiſſima animi praeſenſione ſpoponderat. Itaque anno MDLXVII. de Belgica conditione iterum ſerio cogitauit. Marchio enim Bergenſis, cuius tum non infimae in aula partes erant, auctor fuerat Maximiliano Bergenſi, Cameracenſium archiepiſcopo, vt Balduinum ad docendi munus publicum in Academia Duacenſi ſuſcipiendum inuitaret, ſperans, eius conſiliis ſe in negotiis, ad ſtatum religionis et reip. pertinentibus, non inutiliter eſſe vſurum (*a*). Voti huius facile damnatus eſt Marchio, nec Balduinus, acciperetne oblatam hanc conditionem, an iterum adſpernaretur, diu multumque fluctuauit, ſed Bruxellam aduolauit pridie eius diei, quo Hornanus et Egmundanus in vincula rapti ſunt, id eſt, die VIII. Nou. anni MDLXVII. Quamuis vero ab Albano comiter humaneque, teſte PAPYRIO MASSONO (*b*), eſſet exceptus: non tamen diu etiam illo tempore in Belgio durauit homo, in omni vitae genere varius. *Belgicis* enim *tumultibus*, inquit MASSONVS, *magis magiſque ingraueſcentibus, miſſione aliquot dierum impetrata, ſpecie adducendae vxoris et bibliothecae, Lutetiam ad priſtinum docendi munus reuertit*. Sic Balduinus, omnium ſe hominum hominem eſſe, nouo eoque valde notabili, exemplo oſtendit. Qui enim aliquot abhinc annis Auriaco et Ludouico Naſſouio operam ſuam addixerat: is ſeſe nunc Albano venditare non dubitabat, eique ſe totum procul dubio mancipaſſet, ſi, rigidum illud ac pertinax ingenium mitiora conſilia admiſſurum, crediſſet. Sed veritus inuidiam, ſi iudiciis publicis, quae tum boni omnes deteſtabantur, intereſſe cogeretur: ſignum dare receptui, et in Galliam reuerti, quam illud exiſtimationis ſuae adire periculum maluit.

Paullo poſt, quod idem memoriae prodidit PAPYRIVS (*c*), id eſt, anno MDLXVIII. eum ad ſe per nuncios euocabant Veſontionenſes, qui, quod ius inſtituendae Academiae ſeſe impetraſſe dicerent, pacti de ſtipendio, eum facile adducebant. Enimuero, *e fluctibus Galliae, iterum aeſtuantis, in eum velut portum ſecedens*, (*belli enim ciuilis rapinas, furta, caedes, deteſtabatur,*) *intellexit, Maximiliani II. Caeſaris mandato Veſontionenſes prohibitos iuris ſcholam inſtituere. Hortantibus nihilominus amicis, vt ius ciuile interpretaretur, nefas eſſe, reſpondit, iuris aucto-*

(*a*) VALER. ANDR. *Biblioth. Belg.* p. 221. (*c*) MASSON. *ibid.*
(*b*) *Elog. ibid.*

Digitized by Google

auctorem ab interprete iuris contemni. Ita denuo excidit auſibus, omniaque ſibi male procedere intelligens, Lutetiam rediit, nec admodum bene procul dubio numatus, et vitae iſtius vagae iam pridem pertaeſus, adeo denique in ipſo ſtudiorum ſuorum curſu turbatus, vt per biennium hoc, praeter conſuetudinem, nihil eum, quod alicuius momenti eſſet, edidiſſe, comperiam. Inſequente tamen anno MDLXVIIII. ſpes noua homini adhuc miſere erranti adfulſit, quando Philippus Huraldus, Henrici Andegauenſis Cancellarius, dabat operam, vt in Andegauenſem Academiam euocaretur. De qua noua ſtatione idem MASSONVS (*a*): *Itaque*, inquit, *digreſſus inde, rogatu multorum Andegauum ad Scholam reuocandam ſe contulit, vbi, quum annos ferme quatuor florem Gallicae iuuentutis iuris ciuilis cognitione imbuiſſet, Henrico, tum Andium Duce in Regem Poloniae electo, Lutetiam ab eo venire iuſſus eſt, menſe Auguſto.* Aduenit ſplendida iſta Polonorum legatio anno MDLXXIII. quumque ante id tempus quadriennium ferme Andegaui docuiſſe dicatur: eum anno MDLXVIII. ibi docere coepiſſe, palam eſt. Et ſane eo ipſo anno edidit OPTATVM MILEVITANVM et VICTOREM VITENSEM, de qua editione iam antea quaedam praelibauimus. Deinde inſequente anno non modo *Explicationem legis ſi pacto* 10. *C. de pactis*, Chriſtophoro Thuano nuncupatam, ſed et maxime *Relationem ad Henricum Andium Ducem*, ſcripſit, eique LATINI PACATI *orationem panegyricam ad Theodoſium Auguſtum*, et EVMENII *orationem de Scholis*, ſuis adnotationibus illuſtratas, ſubiunxit. In ea relatione, ſane eleganter ſcripta, permulta ſunt, quae ad Andium Ducum hiſtoriam pertinent, de qua tamen ſe aliquando pluribus acturum, ſub finem iſtius libelli minatur. Ex ipſo vero relationis iſtius exordio, eum ab Hero ſuo inter libellorum in praetorio ſuo Magiſtros relatum eſſe, intelligimus. Anno, qui ſequutus eſt MDLXXI. Carolus, Rex Galliae, Eliſabetham Auſtriacam, Maximiliani II. Imp. filiam, quam iam ſuperiore anno ſibi vxorem legerat, magno cum adparatu domum ducebat, ſimulque Lutetiam Pariſiorum tum primum ſollemniter intrabat, quam pompam fuſius deſcribunt THVANVS (*b*), BVSSIERIVS (*c*) et alii. Eam quoque ſollemnitatem Andegauis inſigni et facunda oratione celebrauit BALDVINVS, quae Gallice prodiit ſub titulo: *Panegyrique ſur le mariage du Roy, Angers* 1571. 4°.

 Sed

(*a*) MASSON. *ibid.*
(*b*) *Hiſt. Lib.* XXXXVIII. *p.* 630.
(*c*) *Hiſt. Franc. Lib.* XVIIII. *p.* 371.

Digitized by Google

Sed ſupereſt fabulae, quam Balduinus in hac mundi ſcena egit, actus vltimus. Iam ſupra me obſeruare memini, eum Andegauis haeſiſſe ad annum vſque MDLXXIII., eoque ab Hero, Rege a Polonis poſt multa molimina electo, Lutetiam eſſe euocatum, vt pompae aulicae, qua Polonorum legatio excipiebatur, intereſſet. Balduinus vero illi fabulae non modo tamquam ſpectator, ſed et tamquam actor, videtur intereſſe voluiſſe. Quum enim tum edita, incertum, an habita etiam eſſet, oratio luculenta a IOANNE SARIO ZAMOSCIO, cuius nomen libris duobus de Senatu Romano praeſcriptum legitur: ad hunc aliam orationem eleganter ſcriptam, teſte THVANO (*a*), euulgauit FRANC. BALDVINVS, qua et eum, vt librorum iſtorum de Senatu Romano auctorem laudat, (quum SIGONIVS, illos a ſe ſcriptos eſſe, THVANO faſſus ſit,) et legationem Polonicam, vt maxime omnium illuſtrem aliarum, ab omni antiquitate repetitarum, comparatione, multis verbis extollit. Ceterum Polonis, quibuſcum ea occaſione amicitiam contraxerat, adeo probauerat ingenium, iiſque Iuriſprudentiae elegantioris ſtudium tanta facundia commendauerat, vt abs eo ſpecimen aliquod exigerent, cum eoque agerent, vt in Poloniam ſecum proficiſceretur. Paruit libens, et in aulico iſto ſtrepitu recognouit publicauitque *explicationem l. Lecta XXXX. D. de rebus creditis*, qua ſe ante annos XXVI., adhuc minorem annis, munus docendi ius ciuile in Schola et auditorio Bituricenſium auſpicatum eſſe, ait. In epiſtola vero nuncupatoria ad Philippum Huraldum Cheuernium, occaſionem edendae huius praelectionis ita deſcribit: *Quae mihi interceſſit conſuetudo cum Legatis Polonis, fecit, vt non modo de nobiliſſima eorum legatione agerem, ſed et de noſtris ſtudiis, (non enim nulli inter eos oratores Iuriſconſulti fuere, in quorum etiam comitatu familiares habui doctiſſimos duos viros, quamuis, vt leges noſtrae loquuntur, Agentes in rebus, Iacobum Panetouium, et Franc. Maſſouium,) quidpiam reſponderem: dico de Iuriſprudentia, quam tuis auſpiciis doceo in eius Principis, quem illi Regem elegerunt, atque requirunt, Andica Academia. Quum autem et illi de ſua Cracouienſi magis atque magis excitanda conferrent, dixi, quod ſentiebam, nihil agi, niſi ſi illic quoque perſonet vox purioris Iuriſprudentiae Romanae, et cur id dicerem, itaque ſentirem, non diſſimulaui .... Denique eo delapſus hic ſermo eſt, vt quum proferendum eſſet aliquod eius generis ſpecimen ſubtilium de iuris, vt vocantur, apicibus diſputationum,* quibus

(*a*) *Hiſt. Lib.* LVII. p. 144.

Digitized by Google

quibus aliquando Auditorum noſtrorum ingenia exercemus, et de Papiniani, omnium Iuriſconſultorum facile principis, auditorio quaereretur: ex eo repetita ſit nobiliſſima illa quaeſtio, de qua noſter Paullus illic actum eſſe, narrat.... Ergo vt potui, in hoſpitio conſignaui meam ſententiam et interpretationem obſcuriſſimae legis, ne non hoſpitibus Polonis, quibus maiora vos lautia datis, hac quoque in parte, ſi poſſem ſatisfacerem, domumque redeuntibus exemplum aliquod et argumentum vel pertenue darem ciuilium, quibus operam damus, litterarum, non dicam veluti deportandum in extremas terras, ſed in eorum auditorio Cracouienſi vel relegendum, vel recognoſcendum, vt quum eo ipſe excurrere, ſicuti fortaſſe vellent, (ſed longa eſt via,) tam cito non poſſim, ſaltim, praemittam non dico metatorem, ſed veluti laciniam aliquam noſtrarum in ſchola traditionum. Quae verba adſcripſi eo lubentius, quo clarius ex illis intelligimus, Polonos de abducendo illo cogitaſſe, neque adſpernatum illum conditionem oblatam, in illa profectione omnes cogitationes ſuas defixiſſe. Quin ex eadem fortaſſis ratione, ne hiſtoriam gentis, ad quam profecturus erat, ignoraret, IOANNIS HERBVRTI DE FVLSTEIN *Hiſtoriam Regum et Principum Poloniae* in linguam Gallicam videtur tranſtuliſſe, eodem anno Pariſiis, incertum, viuone illo, an iam mortuo, typis exſcriptam.

Sed haec cogitantem agentemque, BALDVINVM mors repente, et praeter omnem exſpectationem, oppreſſit. Qua de re MASSONVS: *Colloquutus*, inquit, *Balduinus cum omnibus legatis Polonis magnum ſui in exterorum animis amorem excitauit, putabaturque ineunte vere, in Poloniam profecturus, niſi conditionis humanae neceſſitas Iuriſconſultum totius Europae ſummum ardore continuae febris vexatum diu, ante ſuſtuliſſet. Vita ergo deceſſit Lutetiae in collegio ſuae gentis Atrebatium, praeſentibus vxore et filiola, annos natus tres et quinquaginta, ſacris ritu catholico pie ſumtis, teſtatus ſe mori in caſtris eccleſiae Romanae. Adfuit morienti, quo etiam vſus fuerat familiariter, Ioannes Maldonatus, ſocietatis Ieſu Theologus.* Haec MASSONVS, qui et ipſe Balduino fuerat familiariſſimus, eumdemque adoleſcens praeceptorem habuerat. Vnde neſcio, an mortis cauſſam vel ſatis perſpectam habuerit, vel eo, quo par eſt, candore deſcripſerit THEOD. BEZA (a), dum *eum Lutetiae, litem neſcio quam perſequentem, ſiue liuore tabeſcentem, quod alium ſibi praelatum videret, qui Henricum in Poloniae regnum proficiſcentem, comitaretur, viuere ſimul, et maledicere deſiiſſe*, ſcripſit. Intererat Romanen-

(a) *Vit. Io. Caluini p.* 381.

nenſium, iſtius proſelyti ſui εὐθανασίαν celebrare. At non minus intererat Bezae, perſuaderi hominibus, non potuiſſe eum bene mori, qui tam male meritus eſſet de puriore eccleſia. Non moritur ergo, ſed liuore contabeſcit,

Vitaque cum gemitu fugit indignata ſub vmbras.

Id certum eſt, eum deceſſiſſe III. Eid. Nouembres, quem diem et inſcriptio ſepulcralis et Thuanus (a) ſignant, conditumque eſſe in Maturinorum periſtylio, quo et Ioannes a Sacro Boſco, Celebris Mathematicus, ſitus iacet. Loculo eius haec inſcribenda curauerat Massonus:

CVIACI.
BALDVINVS. HIC. IACET.
HOC. TECVM. REPVTA. ET. VALE.
MORTVIS. VOBIS. IVRISPRVDENTIAM.
GRAVIS. CORRIPIET. SOPOR.
FRANCISCVS. BALDVINVS. ICTVS.
OBIIT. ANNO. AET. LIII. XI. NOV.
A. PARTV. VIRGINIS. M. D. LXXIII.
PAPIRIVS. MASSONVS. BALDVINI.
AVDITOR. POSVIT.

Talis fuit, cuius nunc opera feliciſſimis auſpiciis prodeunt, Franc. Balduinus. Qui diverſarum partium ſcriptores de eo legit, is eum tam immodice laudari ab aliis, ab aliis culpari, animaduertet, vt facile ſibi ſit perſuaſurus, nihil eo fuiſſe excellentius, vel in vitiis, vel in virtutibus. Et paſſus profecto Manes ſuos videtur Balduinus, nactus quippe à natura ingenium acre, feruidum, et honorum opumque cupidiſſimum: quali indole praeditus animus, niſi rationis fraeno cohibeatur, facile in quaeuis praecipitia ruit. At non minus eiuſdem aduerſarii ſuos paſſi ſunt manes, dum eum vbique iuſto acrius inſectati ſunt, neque a ſe potuerunt impetrare, vt virtutem in hoſte laudarent. Inter omnes profecto conſtat, fuiſſe eum ſtatura iuſta, forma eximia, et per omnes gradus aetatis venuſta, oculis acribus ac nitidis, voce canora, lateribus firmiſſimis, vt docens Periclis inſtar tonare ac fulgurare

(a) Thvan. *Hiſt.* *Lib.* LVII. *p.* 145.

Digitized by Google

gurare videretur *(a)*. Sobrietatis ac diligentiae incredibilis argumentum certiſſimum ſunt tot elucubrata ab eo opera exaſciatiſſima, quorum ille plura ferme ſcripſit, quam alii legere velint, eaque non rebus vulgaribus et protritis, ſed exquiſitiſſima doctrina referta. Quantis porro laudibus eius mores, ad decus aulicum et ciuilitatem compoſitos, proſequutus ſit Nic. Bvrgvndvs, iam ſupra vidimus, eiuſque rei non certius argumentum requiſiveris, quam tot Principum, Procerum, doctorumque virorum amicitiam, quam ſibi illa incredibili morum ſuauitate conciliauerat: quamuis cur illos, quam hos amiciores habuerit, nemini, cui perſpectum eſt innatum eruditis paene omnibus vitium, obſcurum eſſe poſſe videatur. Figulum figulo, fabrum fabro, mendicum mendico inuidere, obſeruauerat olim Hesiodvs *(b)*, at multo maior profecto eſt ſemperque fuit virorum doctorum, maxime in Scholis docentium, aemulatio, qui ſe in illo regno ſuo vmbratili non ſatis tutos eſſe exiſtimant, niſi ſoli regnent, ſuaque hinc faciunt illa Vlyſſis *(c)*:

> Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος ἔστω,
> Εἷς βασιλεύς.

Nemo praeterea eſt, qui facinoris cuiuſdam atrocioris reum peragere Baldvinvm potuerit, quod ſane non fugiſſet emiſſitios aduerſariorum oculos, ſi quid huius generis in eo deprehendi ab vllo potuiſſet. Sola eſt, quae eius exiſtimationem minuit, inconſtantia, frequentiſſimaque religionis mutatio: quam vt non excuſem, fluctuanti tamen potius in veritate inquirenda animo, quam impietati, adſcripſerim. Religionem ſane illi curae cordique fuiſſe, argumento ſunt proſcriptio, quam illius cauſſa iuuenis paſſus eſt, voluntarium, quod ſibi ideo indixit, exſilium, tot moleſtiſſima, quae ad Melanchthonem, Bvcervm, Calvinvm, Cassandrvm, ſuſcepit, itinera, denique indefeſſum illud, quo ſcripturam ſacram, vetereſque doctores, eccleſiaſticos diurna nocturnaque manu verſauit, ſtudium. Sed haec ipſa Patrum lectio effeciſſe videtur, vt nuſquam haberet, vbi figeret pedem, et nec in Proteſtantium coetibus, nec in Romana eccleſia, veterem illam, cuius effigiem pulcherrimam animo circumtuliſſe videtur, Chriſtianorum eccleſiam reperire ſibi videretur. Quod ipſum metuiſſe crediderim

Rr 3 Io.

(a) Masson. *ibid.*
(b) *Op. et dier. v.* 25.
(c) *Apud* Homer. *Iliad. Lib. II. v.* 205.

Io. Calvinvm, ſi vera ſunt, quae ſcripſit Nic. Bvrgvndvs (a); Balduinum *Sanctorum Patrum lectioni crebro otium inſumentem, et exinde magiſtro ſuo diſcordem, reconciliatum eſſe Romanae eccleſiae.* Hinc quum praeterea eo viueret ſaeculo, quo et meliorum partium Theologi inter ſe conuiciis, inſidiiſque potius, quam pietate certarent; nemo ſane mirabitur, aegrum animum eo demum abreptum eſſe, vt medium quoddam inter partes vitae inſtitutum, quod tum Caſſander commendare ſolebat, ſequeretur, moderatior procul dubio, et minus infeſtus futurus Proteſtantibus, niſi hi eum ſuis immanibus conuiciis in furorem egiſſent. Iam quod ad eius doctrinam attinet, omnia eius opera oſtendunt, eum non omne otium in euoluendis Iuſtiniani collectaneis contriuiſſe, ſed cum ſolida Iuriſprudentia coniunxiſſe Graecas Latinaſque litteras, miram orationis Latinae elegantiam, Patrum Graecorum Latinorumque adſiduam lectionem, et accuratam inprimis omnis aeui hiſtoriae, tum ſacrae, tum profanae cognitionem, quae ipſi tam neceſſarium viſum eſt verae ac ſolidae Iuriſprudentiae praeſidium, vt *ſine ea*, teſte Massono (b), *coecam ſibi videri Iuriſprudentiam*, dicere ſaepenumero ſoleret. Vtinam vero in hac vna re Baldvinvm, tamquam abſolutiſſimum aliquod Iuriſconſulti exemplum, ſibi ob oculos ponerent erectioris indolis iuuenes! Vtinam identidem cogitarent, ſiue ius Romanum, ſiue Patrium, ſiue Publicum, ſiue Priuatum, ſiue Ciuile, ſiue Eccleſiaſticum, ſiue Clientelare, quod vulgo Feudalis nomine venit, accurate addiſcere cupiant, *coecam eſſe ſine hiſtoria Iuriſprudentiam*! Vtinam denique, qui ſua aetate ſurdis cecinit fabulam, noſtro ſaltim ſaeculo illa incredibili ſua facundia vel aliquibus ſaltim illum ſoporem excuteret, vt cum Iuriſprudentia hiſtoriam coniungendam eſſe exiſtiment! Et certe eo ſaeculo viuimus, vt liceat nobis bene de poſteritate ſperare. Plus hodie exigitur a Iuriſconſulto, quam vt ius Iuſtinianeum, tamquam neceſſarium carmen, edidicerit. Vt enim ſuperficiaria illa iuris peritia ſufficiat homini, qui tenui mercede iras ſuas litigantibus locare, cauſſidicumque ſtrenuum in praefecti alicuius auditorio praeſtare velit: *coecam* tamen *hanc Iuriſprudentiam ſuam eſſe*, ſatis animaduertet, ſi quando magnorum Principum Rerumque publicarum iura defendere, eorum veras origines in lucem protrahere, eaque, quae aduerſarii ex antiquis pactis, monimentiſque pro ſe adferunt, excutere iubebitur. Tunc vero, omnibus peruolutis ſummarum, gloſſarum, commentariorum, deciſio-

(a) *Hiſt. Belg. Lib.* II. p. 37. (b) *Elog. ibid.*

Digitized by Google

ciſionum, conſiliorum, opinionumque communiorum voluminibus, videbitur ſibi in alio terrarum orbe poſuiſſe pedem, omnemque *Iuriſprudentiam*, quam memoriae miſer tot vigiliis infixerit, *coecam eſſe* cogetur fateri. Id vero quum hodie quotidie contingat: non dubitamus, quin opera haec Iuriſconſulti ſine exemplo Maximi, quam plurimis gratiſſima futura, omneſque, verae ac maſculae Iuriſprudentiae amantes, eo nomine amaturi ſint viros doctiſſimos integerrimoſque, quorum ope, conſilio, opera, atque impenſis, reſpublica litteraria hoc incomparabili theſauro nunc locupletatur. Quod ſane ad me attinet, fateor, me hoc in magna felicitatis meae parte ponere, quod ad eum aduixerim diem, quo tam ſplendide editis Iuriſconſulti eximii, FRANC. BALDVINI, operibus aliquid praefari licuit. Tu vero, LECTOR, vale. Halae e muſeo Kal. Sept. MDCCXXXVIII.

* * * * * * * * * * *

XVIII.

DEFENSIO CORNELII van BYNKERSHOEK.

QVum ante multos annos in illuſtri hac Academia iuriſprudentiam publice priuatimque docere coepiſſem, neque in ea eſſem haereſi, vt omnem ſapientiae ciuilis laudem in vulgari earum rerum, quae περὶ τὰ ἄλφιτα, notitia poſitam eſſe, arbitrarer: fieri non potuit, quin ſaepe numero auditoribus meis commendarem libros, in quibus multa vulgo parum cognita, aut perperam a pleriſque tradita, multo rectius ac dilucidius, explicarentur. In eorum numero erant viri ampliſſimi, et de republica litteraria non minus, quam patria, optime meriti, CORNELII VAN BYNKERSHOEK *Obſeruationes iuris ciuilis*, quae eodem fere tempore, nitidiſſimis typis exſcriptae, lucem primum viderant (a): ex quibus quum ſubinde ſpecimina quaedam darem auditoribus meis: hi mirifica illa guſtatione initiati, ipſum elegantiſſimum opus tam cupide in tabernis librariis requirere coeperunt, vt religioni mihi

(a) *Lugd. Batau.* MDCCXX.

Digitized by Google

mihi ducerem, excitatum in optimorum adoleſcentium animis deſiderium vel reſtingui, vel exſatiari, a me non poſſe. Nam et perpauca earum obſeruationum exempla apud nos reperiebantur, et ea maiore pretio, quam tenuioris peculii ſtudioſi expendere poſſent, venibant. Quare auctor fui bibliopolae noſtrati, ERNESTO GOTTL. KRVGIO, vt quamuis pretii librum typis iterum in hac vrbe noſtra deſcribendum curaret, quumque is ſibi praefationem aliquam a me ſtipularetur, id me non ſolum facturum ſpopondi, verum etiam reipſa praeſtiti, atque ita tum meo conſilio obſeruationes illae in Germania primum prodierunt anno MDCCXXXIII. Quam proſpere vero ea res ceſſerit bibliopolae, vel ipſe euentus docuit. Intra annos enim non adeo multos exempla paene omnia diuendita, quaedam etiam in ditiſſimas Europae prouincias auecta ſunt, veluti ad Hiſpanos, inter quos huius editionis noſtrae non ſine laude meminit vir celeberrimus, GREGORIVS MAIANSIVS, Generoſus et Anteceſſor Valentinus, in *Epiſtolarum* libris ſex, anno MDCCXXXII. Valentiae Edetanorum editis. Quum enim eum rogaſſet DIONYSIVS CAMVSATVS, vt librorum ſuorum accuratum indicem ad ſe mitteret: paruit amico, et eorum, quos optimos eſſe putabat, recenſum ſatis longum inſtituit (*a*). In illorum vero numero etiam ſunt CORNELII VAN BYNKERSHOEK, IC. *et Senatoris Obſeruationum iuris Romani libri quatuor, cum praefatione* IO. GOTTL. HEINECTII, (ita enim ſcribere ſolet vir doctiſſimus,) *Francof. et Lipſiae, apud Erneſt. Gottl. Krugium* 1723. *in* 4°. Cui titulo politiſſimus MAIANSIVS hoc ſiue iudicium, ſiue elogium, ſubiecit: HEINECTII *praefatio elegantiſſima eſt.* BYNKERSHOEKII *Obſeruationes ſagaciſſimae, eruditio non vulgaris, minimeque adfectata, iudicium acerrimum. Auctor ipſe vtique* IACOBO CVIACIO *et* GOTHOFREDO, *plerumque infenſus, et falcem criticam, quam illis iure merito adimit, quum ea vtuntur non exigente neceſſitate, ipſe denuo acuit, vt in venerandam vetuſtatem eam inclementer immittat.* Haec laudatiſſimus MAIANSIVS, qui dum ampliſſimo Obſeruationum auctori ſagacitatem, doctrinam non vulgarem, ac minime adfectatam, iudiciumque acerrimum tribuit, et ſapit profecto, et mecum facit, et Ioue iudicat aequo: nec quidquam ſcribere, quod ad rem magis faceret, potuiſſet, quam dum eum CVIACIO et GOTHOFREDO falcem criticam fere vbique iure meritoque adimere cenſuit. Iam pridem enim animaduertere ſibi viſi ſunt viri erudititſſimi, CVIACIVM, luxurianti ingenio, et maximis variae doctrinae praeſidiis praemunito, vbique plus iuſto indulgentem, plures probas

(*a*) *Lib. V. Epiſt. V. p.* 290.

probas lectiones loco mouiſſe, alias refinxiſſe pro lubitu, nihilque fere intactum atque integrum reliquiſſe in vniuerſo iuris ciuilis corpore. Nec minus de IAC. GOTHOFREDO conſtat, eum fere vbique, fretum ingenio, coniecturas parturire ſatis violentas, aliquando et leges ſuo arbitrio mutare, nihilque agere libentius, quam vt critici non timidi laudem ſibi his vigiliis pariat. At inter vtrumque IACOBVM id intereſt diſcrimen, quod CVIACII coniecturis, etiam falſis, nihil eſt elegantius, adeo vt et eius errores ob inſigne viri docti ingenium non errores, ſed ſingularem doctrinam redolere videantur: GOTHOFREDVS vero, infeliciſſimus criticorum, tantum vbique oſtendit, ſe iſtius *εὐστοχίας*, quae in emendandi arte primum, ſecundum, vltimum eſt, vix minimam partem eſſe a natura conſequutum. Vnde et coniecturae eius iuridicae pleriſque eruditis non minus ſordent, ac miſera illa *κείρις*, qua *τὴν ἐξουσίαν* apud PAVLLVM (*a*) in *ἐξυβίαν*, vocabulum nihili, transformauit (*b*). Si ergo vtrique IACOBO falcem criticam aliquando manibus extorſit auctor noſter, id iure merito factum eſſe, ea, qua ingenuitate eſt, ipſe fatetur MAIANSIVS. Quemadmodum etiam iſta aliquando abuſus eſt CVIACIVS, dum ad viuum omnia, quae, leniore adhibito remedio, ſanari facillime potuiſſent, reſecauit, ita GOTHOFREDVS ea plane vti neſciuit, medico ſimilis, qui periculoſiſſimas *ἐγχειρήσεις*, manibus tremulis, et huiuſmodi ſectionibus atque vſtulationibus plane non adſuetis, mira audacia ſuſcipit. Neque tamen ideo vtrique IACOBO, et vbique quidem, *infenſum* fuiſſe, dixerim BYNKERSHOEKIVM, qui, ſi quiſquam alius, magnorum virorum meritis iuſtum ſtatuere ſolet pretium, et in erudita, quam his obſeruationibus praemiſit, praefatione profitetur, *ſe aliorum ſententias, quum a ſua diſſideant, excuſſiſſe, ſed cum delectu, et ſine ſupercilio, niſi forte in portenta inciderit. Multa, teſte Seneca, ingeniis donanda eſſe, ſed vitia, non portenta. Qui nihil habeant, quod ipſi proferant ex ſuo penu, ſolere eos fere aliorum culpis notandis ſe totos dare, viris quibuſque doctiſſimis illiberali facinore inſultantes, non alia cauſſa, quam vt his videantur doctiores et meliores.* Multoque minus videre nos fatemur, qui dici poſſit, virum eximium, cui vetuſtas ſemper religioſa ac veneranda eſt, falcem criticam vtrique Iacobo ademtam *ipſum acuiſſe, vt in venerandam vetuſtatem eam inclementer immitteret.* Quomodo enim planius, vetuſtatem, ſibi

(*a*) 1. *Cor. XI.* 10.

(*b*) Diſſert. *de velandis mulieribus et exuuia capitis, ad* D. Carolum Labbaeum IC. Geneu. 1654. Add. Claud. Salmaſ. *de Coma p.* 694. *ſequ.*

curae cordique eſſe, teſtatum facere potuiſſet, quam dum omnem vim iniuſtam ac maiorem a veterum iuriſconſultorum fragmentis abeſſe oportere, ſtatuit, ac plerumque ſequitur vetus illud: τὸ ἀκίνητον ἄμεινον; An eum, qui id ſuum inſtitutum perpetuo ſeruat, falcem criticam acuere, eamque in venerandam vetuſtatem inclementius immittere, quiſquam dixerit? Eſt, vbi Fauorini et Caecilii, Fabii, et Tertulliani ſententiam deſerit: non tamen vt falcem criticam eorum ſcriptis immittat inclementius, vel eorum textum ſollicitet, ſed, vt eos verba quaedam legis XII. Tabularum non ſatis intellexiſſe, oſtendat. An vero veteres illi, quorum tempore lingua Latina aliam plane formam induerat, in interpretando iſto legis antiquiſſimae fragmento minus errare potuerunt, quam recentioris aeui interpretes? Eadem libertate et de aliis veterum interpretationibus dicit ſententiam, ſed ita, vt numquam rationes, quibus moueatur, grauiſſimas omittat. Aliquando et quaedam eorum loca, librariorum incuria deprauata, ita emendat, vt magis crediderim illum iis beneficium praeſtitiſſe, quam feciſſe iniuriam. Quare nuſquam eum in venerandam vetuſtatem falcem criticam inclementius acuiſſe video, niſi forte illa, vetuſtatis cauſſa, veneranda exiſtimet elegantiſſimus MAIANSIVS, quae ACCVRSIVS, aliique gloſſatores, ſummularii, et commentatores poſteris, tamquam folia Sibyllae reliquerunt. Eos enim non numquam notari ab auctore obſeruationum eruditiſſimo, animaduerto. Sed in hos homines, ab omni litterarum praeſidio deſtitutos, et tamen iura interpretari auſos, difficile eſt ſatyram non ſcribere. Aſt, vt vera fatear, vix exiſtimo, illuſtrem MAIANSIVM haec ex animi ſententia ſcripſiſſe, multoque minus eum id vitio vertiſſe incomparabili obſeruationum auctori, quod aliquando illa veterum vineta ceciderit, neque ipſi perſuaderi paſſus ſit, vaſtis illis barbarorum iſtorum hominum voluminibus omnem ſapientiam ciuilem, tamquam terram caelo, comprehendi. Magis enim ſapit MAIANSIVS, quam vt, eum in hac haereſi eſſe, exiſtimemus: quin ipſe potius indignatur illi hominum generi, quod poſt ACCVRSII et reliquorum gloſſatorum labores omnem inſequentium iuriſconſultorum induſtriam infructuoſam, ac paene ſuperuacuam eſſe, arbitratur. Quid enim elegantius, quidque MAIANSIO dignius ſcribi potuiſſet, quam quod ipſe ſcribit in praefatione, diſputationum iuris Libro I. praemiſſa *(a)*? *Feſtiuiſſime*, inquit, *dixit*, *more ſuo*, *comicorum princeps*:

Nego-

(*a*) *Lib. III. Epiſt. II. p.* 112.

Digitized by Google

Negotii ſibi qui volet vim parare,
Nauem et mulierem, haec duo, comparato.
Nam nullae magis res duae plus negoti
Habent, forte ſi coeperis exornare:
Neque vmquam ſatis hae duae res ornantur:
Neque eius olla ornandi ſatietas eſt.

Idem ego quotidie praedicare ſoleo de iuriſprudentia Romanorum, aduerſus leguleios ignauiſſimos, qui, quoniam nihil operae collocant in exornanda ea, fruſtra etiam ab aliis collocandam putant. Fucos dixeris, non homines. Nonne poſt Boſſianos, Azones, Accurſios, Bartolos, Baldos, et Caſtrenſes plurima Alciatus docuit, quae illi omnes ignorarunt? Nonne quam plurima poſtea Goueanus, Auguſtinus et Duarenus eruerunt, quae latuere Alciatum? Num Donellus, Hotomanus et Cuiacius iuriſprudentiae promouendae deſeruere viam, quia prius illi adripuiſſent? An autoritate horum ſubſtiterunt Petrus et Antonius Fabri? Numquid ſuperiores omnes, ſcientia iuris clariſſimi, a ſcribendo potuerunt deterrere Iacobum Gothofredum, qui omnium ante ſe interpretum gloriam iudicio et induſtria ſuperauit? Omitto plures alios, egregios viros. Etiam hoc, hoc, inquam, ſaeculo, quo viuimus, iuriſprudentiam Romanorum mirum in modum illuſtrant duo acutiſſimi viri, Henricus Brenckmannus et Ioſephus Aueranius. Ego hoc qui ſciam videamque, in vtramque dormiam? Cur ſomno inerti deſeram patriae decus? Deus aliam mentem. Qui vero, tali praeditus ingenio, ad iuriſprudentiam excolendam adpulit animum, eum ſane ne credibile quidem eſt indoleſcere poſſe Accurſio, et reliquis infelicioris iſtius aeui interpretibus, ſi quando ex merito vapulent.

Sed quam plane abhorreat ampliſſimus Bynkershoekivs ab eorum ſententia, qui falcem criticam in venerandam vetuſtatem paullo immittunt inclementius: ipſe generoſus Maiansivs, niſi fallor, animaduertet, ſi hunc poſteriorem obſeruationum iuris Romani faſciculum, qui nuper Lugduni Batauorum editus, nunc ex academiae noſtrae praelis iterum prodit, euoluerit. Eius enim meliore parte id eſt inſtituto agit vir cruditiſſimus, vt ſalua ſit veneranda vetuſtas, eoſque demum grauiter peccaſſe intelligatur, a quibus in perſtringendo Triboniano, et collectione iuris ciuilis, ab eo potiſſimum adornata, reprehendenda omnis collocata eſt induſtria. Sane in ipſa praefatione eius cauſſam agit doctiſſime, eumque non modo nihil, niſi ex principis ſui iuſſu ac

 volun-

Digitized by Google

voluntate, feciſſe, oſtendit, ſed et acriter diſputat aduerſus ANTONIVM FABRVM et IO. IAC. WISSEMBACHIVM, qui Tribonianum non hic illic, adiectis emblematibus interpolaſſe, veterum iuriſconſultorum fragmenta, ſed, mentito alicuius iuriſconſulti nomine, integra capita ſuppoſuiſſe, integros commentarios ſcripſiſſe, atque ita fines mandati, codicillis expreſſi, longe lateque turpiter exceſſiſſe, contendunt. Luculenter vero demonſtrat vir eximius, ne fieri id quidem potuiſſe a Triboniano, nec impune id illum fuiſſe laturum, ſi tam male functus fuiſſet officio. Talia porro Triboniani emblemata nulla deprehendiſſe obſeruat interpretes Graecos antiquiſſimos, quum tamen quaedam in ipſis Baſilicorum libris deprehenderint, ſed et ſcholam veterem ACCVRSII haec ſcilicet ſacra plane ignoraſſe: adeoque illam notam primos Triboniano inuſſiſſe eos, quorum opera iuriſprudentia refloruerit, puta ALCIATVM, BALDVINVM, CVIACIVM et HOTOMANVM, quorum exemplo poſtea et PETR. FABRVM, OB. GIPHANIVM, EM. MERILLIVM, MARCVM, VERTRANIVM MAVRVM in hoc ipſo ſtudio ceruiculas iactaſſe: poſtremo rem non ad triarios, ſed ad velites, id eſt, ANT. MATTHAEVM, et IO. IAC. WISSEMBACHIVM, rediiſſe. Quamuis ergo vir doctiſſimus non neget in pandectis vel codice vllam omnino eſſe legem, quae Triboniani manum redoleat: pleraſque tamen interpolationes in emblematum numero eſſe iure negat, multoque minus liquere concedit, vllam in pandectis et codice legem exſtare, quae integra debeatur TRIBONIANO. Id ipſum vero non ſolum in praefatione pluribus inculcari, ſed et in ipſo opere quamplurimis argumentis atque exemplis praeſtari, animaduertimus, vt ſpes ſit, fore aliquando, vt viri docti plus olei in interpretandis legibus, quam inueſtigandis Triboniani emblematibus, conſumant. Et ita fortaſſis ipſe elegantiſſimus MAIANSIVS ſibi non ſatis perſpectum fuiſſe fatebitur ampliſſimi viri ingenium, dum eum falcem criticam, vtrique IACOBO CVIACIO et GOTHOFREDO, ademtam, denuo acuiſſe ait, vt eam in venerandam vetuſtatem inclementer immitteret. Imo iam fortaſſis ipſi in alteram potius partem peccaſſe videbitur, quod tam maſcule defenderit Tribonianum, in quem ipſe, tamquam in hominem impium, non ob aliam cauſſam, quam quod leges quaſdam, ſuperſtitionem paganam redolentes non interpolarit, falcem criticam loco non vno acuit: (*a*) iure, an iniuria, ipſe viderit vir doctiſſimus. Si enim vapulat Tribonianus ab aliis, quod non interpolarit: actum eſſe video de Triboniani corio, niſi hominem viri ſolide docti, id eſt ſimiles BYNKERSHOEKIO verberantium manibus eripiant.

Adde-

(*a*) *Lib.* I. *Epiſt.* XXVIII. *p.* 64. *et Lib.* IIII. *Ep.* XI. *p.* 209.

Digitized by Google

Addere poſſumus et aliud argumentum, quo virum eximium ab omni inclementiori κρίσει alieniſſimum eſſe, luculenter probatur. Nimirum in vniuerſis, quae edidit, operibus fertiliſſimum ingenium illi ſuggeſſiſſe animaduertimus coniecturas quaſdam et emendationes tam elegantes, tamque probabiles, vt ſi alii cuidam veniſſent in mentem, in eas, tamquam filiolas, fuiſſet exoſculaturus. Saltim numquam vel CVIACIVS, vel GOTHOFREDVS, a ſe impetrare potuiſſent, vt tam ingenioſas diuinationes ipſi damnarent, vel, ſe male hariolatos eſſe, faterentur. Etenim CVIACIVS parum penſi habuiſſe videtur, ſibi conſtaret, nec ne, dum huius modi coniecturarum atque obſeruationum numerum quotidie augeret. Qua in re in primis latus nudum praebuit aemulis, e quorum numero EM. MERILLIVM totos *libros III. Variantium ex Cuiacio*, nec non ſingularem libellum *Variantium quarumdam Cuiacii interpretationum ex libris inſtitutionum imperialium, et ex Theophilo paraphraſte*, adornaſſe nouimus (*a*). Et quamuis CVIACII patrocinium aduerſus MERILLIVM ſuſceperit OSIVS AVRELIVS (*b*): neſcio tamen, an cauſſam perorarit. Negare enim nemo auſit, virum illum doctum ſaepe non varia, ſed contraria, ſcripſiſſe, non aliam ob cauſſam, quam ne bellae coniecturae, quas quotidie eius parturiebat ingenium, ſibi perirent. Nihil horum in obſeruationum harum auctore celeberrimo deprehendes. Saepe ille ſuas emendationes ipſe damnat, nec ſe illis vſurum eſſe, profitetur, quantumuis maxime probabilibus, ſi minus neceſſariae videantur, et textus commodiore interpretatione poſſit iuuari. Cuius candoris ſui tot ſpecimina dedit, non modo in his *obſeruationibus*, verum etiam in reliquis operibus, et maxime in *Praetermiſſis ad Pomponium*, quae in MAIANSII manus non perueniſſe, dolemus, vt qui illa legerit, is non profecto inclementioris κρίσεως vllum veſtigium ſe reperiſſe, ſed, auctorem ampliſſimum libros ſuos illi reliquorum criticorum ſaeuitiae ex inſtituto oppoſuiſſe, ingenue ſit profeſſurus.

Sed plura iam praefari nihil attinet, dum priores viri incomparabilis Obſeruationes apud nos iterum, poſteriores primum prodeunt. Ipſe enim, qua eſt facundia, inſtituti ſui rationem in praemiſſis vtrique faſciculo praefationibus tam luculenter expoſuit, ut iniuriam tibi, ERVDITE LECTOR, facere viderer, ſi ad ipſius pulcherrimi operis lectionem properanti, in mora eſſe vellem. Vino vendibili non opus eſſe

(*a*) *Pariſ.* MDCXXXVIII. *in* 4.

(*b*) Oſii Aurelii Diſpunctor ad Merillium *Theſaur. iur. ciuil. Tomo* III. *p.* 685.

hedera, vetus ac veriſſimum prouerbium eſt. Quare ergo auſus numquam fuiſſem veſtibulum libri eximii inani hac praefatione occupare, niſi bibliopola me diu reluctantem precibus perpuliſſet, vt poſterioribus obſeruationibus nunc eamdem, quam olim prioribus, operam nauarem. Immo ne ſic quidem manum dediſſem bibliopolae, niſi contracta cum magno viro amicitia, cuius ipſe in praefatione verbis humaniſſimis meminit, mihi ſpem feciſſet, eum id conſilium meum, vel bibliopolae potius, non aegre laturum. Ceterum Deum O. M. precor, vt virum ampliſſimum patriae, rei publicae litterariae, familiae, denique amicis, quorum me in numero eſſe, mirifice gaudeo, quam diutiſſime ſeruare velit! Halae e muſeo. Kal. Octobr. MDCCXXXVIII.

* * * * * * * * * * *

XVIIII.

SER. SVLPICIVS RVFVS CVM IO. GEORGIO CVLPISIO COMPARATVS.

SI omnes illi ſingulari quadam ac praecipua laude digni videntur, qui, moleſtiſſimo defuncti itinere, aliis, idem poſt ſe ſuſcepturis, viam, qua eundum ſit, et diuerticula, quae vitanda videantur, ſollicite praemonſtrant: non poſſunt non multo maiorem gratiam a ſtudioſa iuuentute inire viri docti, qui confecta feliciter illa via, qua ad veram ac ſolidam doctrinam peruenitur, aliis, ad eamdem laudem enitentibus, pro ſtatuis Mercurialibus ſunt, in quas oculos coniiciant, qui aſperum illud ac ſalebroſum iter feliciter ingredi cupiant. Quum enim ipſi ſibi quam maxime conſcii ſint, quae res progreſſus ſuos retardarint, ſeque aliquando, decurſo iam ſpatio, veluti a calce ad carceres reuocauerint, quae contra illis viam aut breuiorem, aut planiorem amoenioremque reddiderint: quos, quaeſo, magis idoneos exiſtimamus aliorum ſtudiis regendis, quam eos, qui ipſi itinere ſtudiorum moleſtiſ-

moleſtiſſimo tam felicibus auſpiciis defuncti ſunt, vt nullis erroribus a via regia in tranſuerſum acti, demum eo, quo contendebant, laeti peruenerint? Ludibrium profecto debent mortalibus, qui, quum ipſi ſibi ſemitam non ſapiant, aliis commonſtrant viam: multoque magis ſuo merito vapulant, qui, quum ipſi oculis orbi ſint, aliis, per ſqualidam ſiluam ituris, facem praeferre audent. Μήτι δύναται τυφλὸς τυφλὸν ὁδηγεῖν, inquit Seruator (*a*), οὐχὶ ἀμφότεροι εἰς βόθυνον πεσοῦνται: *poteſtne caecus caecum ducere? an non vterque incidet in foueam?* Contra ea magni omnino fieri debent virorum doctorum monita, qui, quae ipſi ſibi ſalubria experti ſunt, commendant, quae morae ſibi fuiſſe meminerunt, indicant, veri ὁδηγοὶ, dignique, quos iuuenes, quibus eadem eruditio curae cordique eſt, aequis, quantum fieri poteſt, paſſibus ſequantur. Quae quum ita ſint, fieri non poteſt, quin iuris publici ſtudioſis auro contra carus eſſe debeat aureus Io. Ge. Svlpicii *de ſtudio iuris publici recte inſtituendo, et de ſcriptoribus eo pertinentibus* libellus, qui primum anno 1688. in forma octaua, et vicennio poſt Wittebergae in quarta lucem vidit. Siue enim auctorem, ſiue eam, quam tractauit, materiam, ſiue ipſam ſcribendi rationem paullo adcuratius expenderint: nihil eorum, quae pretium conciliare poſſint, opuſculo elegantiſſimo deeſſe animaduertent. Auctor, cui nomen ſuum, qua erat modeſtia, diſſimulare placuit, eſt Io. Ge. Cvlpisivs, vere ſuae aetatis Sulpicius, vt vix elegantius illi elogium a quoquam tribui potuiſſet, quam quod ipſum viri doctiſſimi nomen, litteris paullulum traiectis, ſufficit. Quantus fuerit Ser. Sulpicius Rufus, ex inſtituto oſtendit Ev. Otto, edito *de vita, ſtudiis, et ſcriptis Ser. Sulpicii, Lemonia, Rufi*, libello ſingulari (*b*). Sane quum ille duobus peritiſſimis ICtis, C. Aquillio Gallo et L. Lucilio Balbo, diſcendi cauſſa dediſſet operam (*c*): non multo poſt vtriuſque doctoris ſui eruditionem famamque non modo adſequutus, ſed et longe eſt antegreſſus. Nam *et Galli, hominis acuti et exercitati, promtam et paratam in agendo et in reſpondendo celeritatem ſubtilitate diligentiaque,* teſte Cicerone (*d*), *ſuperauit, et Balbi, docti et eruditi hominis, in vtraque re conſideratam tarditatem vicit expediendis conficiendiſque rebus, atque ita et habuit, quod vterque eorum habuit, et expleuit, quod vtrique defuit.* Id quibus ille rebus conſequutus

(*a*) *Luc.* VI. 39.
(*b*) Edito primum per modum orationis academicae *Traiecti* 1724. 4. poſtea auctiore, et in forma libelli doctiſſimi recuſo in *Theſaur. iur. ciuil. Tom. V. p.* 1549. *ſeqq.*
(*c*) *L.* 2. §. 41. *D. de orig. iur.*
(*d*) *Brut*, *cap.* 42.

tus ſit, non adeo obſcurum eſt. Quum enim alioquin, qui inter ſeueriora, ac quodammodo tetrica iuris prudentiae ſtudia conſeneſcunt, raro ad amoeniores litteras, multoque rarius ad adcuratiores vniuerſae philoſophiae diſciplinas diuertere ſoleant: nihil eorum praeſidiorum praetermiſit Ser. Sulpicius, quod non ingenii bonitate, vigiliiſque perpetuis ſibi compararit. Nam et Tullii condiſcipulus, in iiſdem cum illo exercitationibus ab ineunte aetate fuit (*a*), et per Graecas Romanaſque litteras, omniſque aeui hiſtoriam ita circumtulerat viuidam indolem, vt GELLIVS (*b*), eum *virum aetatis ſuae doctiſſimum* vocet, CICERO (*c*) vero eumdem *vnum optime noſſe non Romana ſolum, ſed etiam Graeciae monimenta omnia*, quin ipſum *nec clariſſimorum virorum exempla, nec doctiſſimorum praecepta fugiſſe* (*d*), teſtetur. Quid dicam de philoſophiae vniuerſae praeceptis, quorum, eodem teſte TVLLIO (*e*), ab initio aetatis adeo ſtudioſus fuit, vt, *quae a ſapientiſſimis tradita eſſent, ea omnia ſummo ſtudio curaque diſceret*? Quid de negotioſo illo vitae genere, quod in adminiſtranda re publica conſiſtit, cui ille ab ineunte adoleſcentia adſuetus, incredibilem ſibi prudentiam ipſo rerum vſu comparauit? Quid denique de regno forenſi, quod ea aetate cum Cicerone, Hortenſio, pauciſſimiſque aliis ita tenuit, vt ſi vtrique forte eloquentiae palmam conceſſerit, ſaltim hoc ipſo vtroque maior atque excellentior fuiſſe videatur, quod, memor obiurgationis Mucii Scaeuolae (*f*), non ſola dicendi facultate polluit, ſed cum illa ſolidiorem coniunxit iuris peritiam, *turpe eſſe* exiſtimans *patricio, et nobili, et cauſſas oranti, ius, in quo verſetur, ignorare.* Iam ergo tantis doctrinae opibus inſtructum, ingenioque vaſtiſſimo praeditum Ser. Sulpicium, non mirum profecto eſt, demum id, quod in iuris prudentia ſummum eſt, fuiſſe conſequutum, tantamque ſibi famam peperiſſe, vt CICERO (*g*), cenſor ingeniorum acutiſſimus, *iuris ciuilis magnum vſum et apud Scaeuolam, et apud multos, artem in hoc vno Sulpicio fuiſſe*, fateatur, eiuſque rei non aliam cauſſam reddat, quam quod artem, omnium artium maximam, quaſi lucem, ad ea, quae confuſe ab aliis aut reſponderentur, aut agerentur, attulerit, artem puta, quae docet rem vniuerſam diſtribuere in partes, latentem explicare definiendo, obſcuram explanare interpretando, ambigua primum videre, deinde diſtinguere, poſtremo habere

(*a*) *Brut. cap.* 41.
(*b*) *Noct. Attic. Lib.* VI. *cap.* 12.
(*c*) *Ad diuerſ. Lib.* XIII. *epiſt.* 28.
(*d*) Ib. *Lib.* IIII. *epiſt.* 1.
(*e*) Ib. *Lib.* IIII. *epiſt.* 3.
(*f*) *L.* 2. §. 43. *D. de orig. iur.*
(*g*) *Brut. cap.* 31.

Digitized by Google

habere regulam, qua vera et falſa iudicarentur, et quae quibus poſitis eſſent, quaeque non eſſent conſequutura. Quamuis vero non ſuſpicandum ſit, Culpiſium noſtrum, dum Sulpicii nomen huic libello praeſcripſit, tam fuiſſe Suffenum, vt ſe ipſe illi omnium, qui vmquam floruerunt, ICtorum principi aequiparare voluerit: certiſſimum tamen eſſe contendo, id anagramma, ex eius nomine depromtum, non minus elegans, nec minus verum eſſe, quam quod neſcio quis ex Alſtedii nomine eruit, cui ille Alſtedius, traiectis litteris, ipſa *ſedulitas* eſſe videbatur (*a*). Culpiſii enim *illuſtre nomen*, (vt verba Io. Schilteri *(b)* mea faciam), *immortalitati inſertum non per fortunam aulicam, quam vere vbertim adeptus, nec per libertatem academicam, qua fruitus feliciter, ſed perſequutione et occupatione ſolidioris eruditionis ac doctrinae radicari, orbi litterato compertum eſt.* Inciderat Culpiſii actus in ea tempora, quibus plerique in Germania omnis iuris prudentiae laudem in ſola legum Romanarum notitia poſitam eſſe exiſtimabant, et, quum vel ipſa legum iſtarum origo eos commonefacere debuiſſet, fruſtra in iis interpretandis operam induſtriamque collocare illos, qui non vetus illud Latium, id eſt, omnes ad vnum veteres linguae Latinae ſcriptores diligenter et adcurate peruolutaſſent, nihilo minus tamen ea omnia vulgo negligebant, ſola vulgarium interpretum lectione contenti. At Culpiſius noſter, erectiore praeditus ingenio, non modo elegantiores litteras, et omnium gentium hiſtoriam, ſed et philoſophiam, et maxime ciuilem illam, quae in regenda re publica verſatur, ita percoluit, vt paucos in condiſcipulis pares, neminem ſuperiorem haberet. Hinc ad iuris prudentiam conuerſus non modo Romanam ita imbibit, vt praeſidia, quibus illa inſtructior atque ornatior fieri poſſet, omnia vndecumque conquireret, ſed et exemplo tum fere nouo atque inaudito ipſum etiam ius Germanicum, quod alii, tamquam obſoletum, adſpernabantur, mira induſtria addiſceret, idque litterario orbi erudita, quam ſub Conradi Sinceri nomine edidit, epiſtola (*c*) commendaret, oſtenderetque inter primos, non ita in exſilium actam eſſe iuris prudentiam patriam, vt non inſignis eius vſus in ipſis foris Germanorum, ſuperſit, adeoque *turpe eſſe Germanis, et ICtis, et cauſſas oranti-*

(*a*) Baèl. in *Dictionar. hiſtor. et critic.* *Tom.* II. *pag.* 365.

(*b*) *Praefat.* Io. Ge. de Kvlpis *Diſſertationum academicarum volumini praemiſſa.*

(*c*) Conradi Sinceri, *ciuis Germani, de Germanicarum legum veterum ac Romani iuris in re publica noſtra origine auctoritateque praeſenti Diſſertatio epiſtolica*, edita anno 1682. recuſa *cum notis* Chriſtiani Thomaſii anno 1713.

orantibus, ius, in quo verſentur, ignorare. Qua in re, quamuis Θεὸν φυλάττων paene in contrarium currat, iurique Romano minorem, quam decebat; Germanico iuſto maiorem vſum tribuiſſe pleriſque videatur: iſta tamen epiſtola alios paullatim excitatos eſſe nouimus, vt, maiore, quam antea, ſtudio iuris prudentiam patriam perpolire conarentur. Praeterea iuri publico, maxime imperii Germanici, ita inter primos adplicuit animum, vt illud non cum vulgo ex Codice Iuſtinianeo, vulgaribuſque, qui tum magni fiebant, libellis, ſed ex ipſis imperii legibus, et patria, quae illis lucem accendit, hiſtoria, tamquam ex limpidiſſimo fonte, hauriendum putaret. Quumque exemplo Sulpicii cum illis lucubrationibus ſuis ipſum rerum vſum coniungeret, et non modo in academia Argentoratenſi magni doctoris, verum etiam in aula Wurtenbergica prudentiſſimi conſiliarii et adminiſtri exemplum abſolutiſſimum praeberet: ea re idem, quod Ser. Sulpicius, conſequutus eſt, vt et haberet, quod omnes eius praeceptores habuerant, et, quod omnibus defuerat, ſubtilitate diligentiaque expleret. Vnum ad perfectionem defuit viro eximio, extentum vitae ſpatium. Rerum enim praeſtantiſſimarum meditatione occupato manum iniecerunt fata, multorumque vtiliſſimorum operum ſpem non ſine bonorum omnium dolore interceperunt. Attamen, quod de Ser. Sulpicio exſtincto ait CICERO (*a*), idem de Culpiſio noſtro iure repetimus: *ipſa* Culpiſii *vita multis erit praeclariſque monimentis ad omnem memoriam commendata. Semper iſtius grauitatem, conſtantiam, fidem, praeſtantem in re publica tuenda curam atque prudentiam omnium mortalium fama celebrabit. Nec vero ſilebitur admirabilis et paene diuina eius in legibus interpretandis, aequitate explicanda, ſcientia. Omnes, qui tum Argentorati intelligentiam iuris habuerunt, ſi vnum in locum conferantur, cum Culpiſio Sulpicioque noſtro non ſunt comparandi. Neque enim ille magis ICtus, quam iuſtitiae, fuit.* Tantum ergo virum, quem vere aeui noſtri Sulpicium veneramur, quis negauerit, expeditiſſimam, qua ad iuris publici ſcientiam peruenitur, viam omnium optime ac rectiſſime commonſtrare potuiſſe? Quis non praeclara quaeuis ineſſe credat libello, quo methodum iuris prudentiam addiſcendi tradit is, qui omnes procul dubio tentauit viarum anfractus, ſalebras, diuerticula, antequam breuiſſimam plenamque viam reperiret? Ego ſane dignum tanto auctore libellum reperi, nec dubitaui vmquam, quin magnam ex eo vtilitatem capere poſſint iuris ſtudioſi, ſi eum diurna

(*a*) *Philippic.* VIIII. *cap.* 5.

na nocturnaque verſent manu, et eorum, qui poſt Culpiſii tempora ius publicum illuſtrarunt, lucubrationes in ſuis exemplaribus addant, at eumdem tamen delectum habeant, quo in iis recenſendis vſus eſt Culpiſius. Mirifice itaque placuit typographi, viri optimi, conſilium, recudendi ſuis litteris libellum vtiliſſimum, et iuuentuti in noſtra praecipue academia, in qua iam inde ab eius natalibus ſtudium illud maxime floruit, valde profuturum. Et hi ipſi ſunt, quibus ego has Culpiſii ſchedas, mole exiguas, at rerum, quae in iis traduntur, praeſtantia ac pondere multis ſatis magnis maiores, vehementer etiam atque etiam commendo. *Halae* e muſeo V. Kal. Nou. 1738.

* * * * * * * * * *

XX.

DE VITA, FATIS, AC SCRIPTIS BARTHOLOMAEI CHESII, ET GVIDONIS PANCIROLI, DEQVE EORVM INTERPRETANDI GENERE.

QVod cum vniuerſae reipublicae litterariae, tum iuriſprudentiae in primis, felix fauſtumque ſit, praelo iam exire videmus nouum IVRISPRVDENTIAE ROMANAE et ATTICAE volumen, idque alterum potius, quam ſecundum. Quae enim in illo locum inuenerunt BARTHOLOMAEI CHESII et GVIDONIS PANCIROLI opera, ea omnino ita comparata ſunt, vt, ſi a Balduinianis Latini ſermonis elegantia et antiquitatum lumine ſuperantur, rerum tamen vbertate ac varietate illis vix cedant, ac proinde digna omnino viſa ſint, quae ſplendidiore habitu induta in lucem denuo prodirent. His quum ego aliquid praefari iuſſus ſim: praemiſſis quibuſdam, quae ad auctorum iſtorum vitam pertinent, (pauca vero illa omnino ſunt, quae de CHESIO

 dicere

Digitized by Google

dicere licebit) de ipſo eorum inſtituto ac interpretandi ratione paullo copioſius diſſerere conſtitui. Quod ſi forte minus erudite, minuſque, quam res exigere videatur, diligenter a me praeſtitum eſſe, iudicaueris: non magnopere quidem te falli dicam iudicio tuo, quum haec ipſa ſcriptio me tot grauioribus negotiis occupatum deprehenderit, vt vix fuerit ocium ad ea, quae lectu digna viderentur, colligenda, nedum vt ea ſatis elimata perpolitaque in chartam coniicere potuerim: at ſpero tamen me hac feſtinatione mea id conſequuturum, vt, ſi te non longa praefatione detineam, tanto citius ad ipſorum horum operum lectionem prouoles, vberrimaque illa doctrina, quam hoc volumen tibi offert, tanto auidius fruaris.

De Bartholomaeo Cheso, qui omnium paene biographorum notitiam fugit, nihil aliud compertum habeo, quam illum circa medium ſaeculum ſuperius Piſis iura docuiſſe, vitamque ad annum MDCLXX. produxiſſe, quippe qui quinquennio ante doctiſſimum illud *Differentiarum* opus in lucem edidit. Piſas illum patriam habuiſſe, vel id argumento eſt, quod ſe ipſe ſemper *Piſanum* vocat in libellorum ſuorum titulis, glorioſum procul dubio ac honorificum ducens, Piſis natum eſſe. Quamuis enim parum referre videatur, quo quiſque loco primum ſpiritum trahat, poſſintque magna ingenia et craſſo ſub aere in lucem prodire, felices tamen iure meritoque dixeris, quibus in vrbe, litterarum cultu, virorumque eruditiſſimorum frequentia florente, vel quod Phaedrus (*a*) de ſe gloriatur, *in ipſa paene ſchola, naſci* educarique contigit. Atqui Piſarum ſingularis haec ac paene praecipua laus eſt, quam Iannicius Erythraeus (*b*), eorumdem paene temporum ſcriptor, *prae ceteris Italiae ciuitatibus bonarum artium ſtudiis atque optimorum magiſtrorum copia florere*, teſtatur, addito hoc praeclaro elogio: *Quum Piſa et Patauium aliis tum imperii maieſtatem, tum diuitiarum opumque ſplendorem, tum bellicae virtutis laudem conceſſerint, et in eiuſmodi rebus ab iis animo aequo ſe vinci patiantur, attamen diſciplinarum omnium quaſi poſſeſſionem retinent, neque alio nomine magnificentius elatiuſque ſe iactant, quam quod Muſarum aedes, doctrinarum ſedem, et ſapientiae domicilium ab omnibus adpellari ſe audiant.* Piſis itaque natus Barthol. Chesivs vere, in ipſa paene ſchola, vel, quod de Epaminonda ſcribit Ivstinvs, (*c*) *inter litteras* natus eſt, tantoque facilius proculdubio

(*a*) *Praefat. Libri* III. *Fabul. v.* 20.
(*b*) *Pinacoth.* I. *pag.* 4.
(*c*) *Lib.* VI. *Hiſtor. cap.* 8.

dubio litterarum illud iter, poſtquam illud ſemel ingreſſus eſt, confecit. An multum operae impenderit Graecis Latiniſque litteris, non facile dixerim. Neque enim in eius libris ea elucet ſermonis Latini elegantia, vel depromta ex veterum ſcriptorum operibus eruditio, quam in eorum omnium, qui eruditum illum puluerem attigerunt, libris pellucere animaduertimus, neque iis temporibus ad iuriſconſulti laudem magnopere pertinere credebatur operoſior ille Graecarum Latinarumque litterarum cultus. Minime omnium haec diuerticula CHESIO placuiſſe, crediderim, qui, ex quo animum ad ſtudium iuris adpulerat, non ſcholae, ſed foro ſeſe mancipare decreuerat, quod vitae genus, niſi prius cum amoenioribus Muſis diuortium feceris, eligi vix poſſe exiſtimant. Humanioris tamen iuriſprudentiae guſtum aliquem acceperat a praeceptore NICOLAO BONAPARTE, Miniatenſi, quem ipſe (a) *ſingularis doctrinae virum, et iuriſconſultum ſubtiliſſimum, a viris doctiſſimis laudatiſſimum* adpellat, eaque occaſione obſeruat, *primum illum in vniuerſitate Piſana, IAC. CVIACII, viri doctiſſimi commentaria admiratum, his vti praecipue coepiſſe, vidiſſe enim et ante eum alios, ſed longe diuerſis regulis et documentis inſtitutos, doctrinae puritatem non guſtaſſe. Illum, quum adhuc in ſcholis addiſceret, legiſſe in quibuſdam iuris noſtri codicibus gloſſulas quaſdam, deſumtas ex obſeruationibus CVIACII: in his (vt maximi fuerit ingenii,) aliquid elegantioris eum animaduertiſſe, maximoque flagraſſe deſiderio has obſeruationes habendi, quumque poſtea ad lecturam Inſtitutionum, incertum, quo fato, libros quoſdam ſupra aliorum ordinem in taberna quadam libraria, multo confectos puluere, intuitus, reperiſſet, opera eſſe Cuiacii, maxima commotum laetitia, ſtatim conueniſſe de pretio, inde veluti diuinum ſuſcipientem opus, ſemper prae manibus habuiſſe, Cuiacium amicis iuris ſtudioſis propoſuiſſe legendum, et commendare ac celebrare non deſtitiſſe, donec apud omnes maxima eſſe in veneratione obtinuerit. Difficile quidem id ei fuiſſe perſuadere, quum multos habuerit contradictores, qui eum auctorem, eique ſimiles, DVARENVM, ANT. FABRVM, DONELLIVM, improbarent, et deſpicerent: ſed quum audiuerint omnes, quotidie nouos, ſingulares, peregrinos NICOLAVM promere intellectus, in eam tandem veniſſe ſententiam, bonos illos eſſe iuris magiſtros, quibus ducibus veras ille iuriſprudentiae ſemitas, adeo ſecure percurrat.* Addit noſter, *eam iuris tractandi rationem normamque ſequutum NICOLAVM, multis addictum Doctorum communibus opinionibus, nec in eorum dictis interpre-*

(a) Lib. I. Interpr. cap. 47. §. 11.

tandis vel conciliandis laborantem, veram germanamque iuris ſcientiam anhelantem, diligenti ſtudio, aſſiduo textuum vſu, veterum iuriſconſultorum reſponſis inhaerentem, plura obſeruaſſe. Nihil in iure adeo reconditum dici potuiſſe, quin ipſe ſtatim locum deſignarit: quae apud alios ſingularia habita ſint, huic fuiſſe propria: in ſumma, viros politae eruditionis illi in ſui admirationem traxiſſe, adeo vt eruditiſſimus ille THOM. DEMSTERVS, *in hoc gymnaſio aliquando interpres laudatiſſimus,* NICO*laum audire non ſatiatus ſit, quin immo huius ſe ſcholam frequentare, huius lectionibus addiſcendi cauſſa intereſſe, adſcrere non fuerit dedignatus. Incredibile eſſe, quanto ipſius amore capti ſint, qui illum docentem audiuerint, quanto diſcendi deſiderio arſerint: qui illum ſint ſequuti: id vnum ei obiectum, quod nollet omnia docere, ſed parcendum ei fuiſſe, ſi quae ſingularia propriis ſtudiis obſeruarit, promere dubitarit, vt qui et typis aliquando ea mandare cogitarit, et latrunculorum quorumdam inſidias fuerit expertus, qui, quum infructuoſas* NICOLAI *ſubtilitates, vt ipſi vocabant, damnare non ceſſarent, ſi, quae clam inueſtigaſſent, furari potuerint, impudentiſſime ſua facere non dubitarint.* Quamuis vero eodem circiter tempore iura Piſis duceret vir omni noſtra laude maior, MARCVS AVRELIVS GALVANVS, quem non minore fere laude proſequitur CHESIVS *(a)*, eum tamen ille ſectatus non videtur, quia demum illud vtriuſque elogium ita finit: GALVANI *diſceſſum adhuc luget Piſanum gymnaſium:* NICOLAI, *quinque ante annos defuncti, memoriam aeternum debebit recolere, quo auctore primum barbaries depulſa eſt. Ego vero* NICOLAVM *ſemper laudabo, praedicabo; quodcumque in iuriſprudentia profecero, id a* NICOLAO, *vnico praeceptore meo dilectiſſimo, acceptum feram.* Inſtitutus ergo a tam polito viro, fieri vix poteſt, quin aliqua cupiditate inflammatus ſit addiſcendae elegantioris iuriſprudentiae, eaque ſibi comparandi praeſidia, ſine quibus haec ſacra non conſtant. Vtcunque vero ſe res habeat: id certum exploratumque eſt, CHESIVM, emenſum iuriſprudentiae ſtudium, mox in praeclari diſertique aduocati veniſſe opinionem: ac proinde permultos miratos eſſe, hominem, in illo ordine haud poſtremum, regnum iſtud forenſe cum cathedra iuridica Piſana, ad quam paullo ante annum MDCL. euectus erat, permutare non dubitaſſe. Hinc et accidit viro docto, quod et alios, qui ſe iuri ciuili addixerunt, expertos eſſe, nouimus. Quum enim eorum alii in enucleandis explanandiſque legibus, illuſtrandis ex omni antiquitate iurium rationibus, locis, quae pugnare videntur, ingenioſe conciliandis, quin et textibus librariorum oſcitatione atque

inſcitia

(a) *Ibid. n.* 12.

inſcitia corruptis emendandis reſtituendiſque ; alii in cauſſis agendis ac tetriore illa militia forenſi plus operae, ſtudiique conſumere ſoleant : has iuriſprudentiae partes plerique adeo non modo diuerſas, ſed et ſibi contrarias eſſe, exiſtimant, vt nulli tam vaſtum atque excellens ingenium natura datum putent, quod vtrique ſtudio ſufficiat, ac proinde eos, qui in theoria, quam vocant nimium olei ac operae perdiderint, in foro; quotquot vero triturae forenſi, quam praxim adpellitant, ſe ſe addixerint, illos in ſchola obmuteſcere oportere, contendant. Ea opinio, quam plerique tum imbiberant, et BARTHOLOMAEO noſtro aliquando fraudi fuit. Quemadmodum enim M. ANT. MVRETO, iuriſprudentiam Romae, non vſitato vulgarium magiſtrorum more, ſed nouo, atque ad eum diem inaudito, docenti CAR. SELVAGHIVM, id eſt, homini ſimiam, ſurrogatum eſſe, accepimus, quod eruditior videretur MVRETVS, *quam iuriſprudentiae Doctorem deceret, periculumque eſſet, ne iuuentus, orationis ſuauitate capta, praeclaram Bartholi, et talium, doctrinam repudiaret* (a): ita alia plane fata fuerunt BARTHOL. CHESII, quem ideo indignum profeſſorio nomine iudicabant ciues, quod elegantiorem illam ac ſolidiorem iuriſprudentiam minus, quam Profeſſorem decet, cum diſciplina ac facundia forenſi coniunxiſſet. Haec ne ſine auctore ſcribere videar: teſtem producam ipſum CHESIVM, qui in praefatione Interpretationum iuris, editioni, quam ego poſſideo, (b) praemiſſa, ea de re diſertis verbis conqueritur, quae vtut prolixiora, vel ideo hic adſcribenda exiſtimaui, quod praefationem illam in hoc volumine non exſtare viderem: ita ergo ibi diſſerit vir praeſtantiſſimus. *Nihil minus cogitabam*, AMICE LECTOR, *quam promulgare lucubrationes meas, noueram enim ingenii mei tenuitatem ea adſequi non poſſe, quae digne circumferrentur. Sed quum mihi ſaepius renunciatum eſſet ab amicis, eam de me percrebuiſſe famam, vt aliquid forte in forenſibus controuerſiis, ſed in ſcholaſticis diſputationibus theoreticiſque contemplationibus nihil omnino praeſtare poſſem: nihili faciens praeterieram, me tandem ſubito quodam impetu induxerunt, ex aliquot, quae non modico ſtudiorum vſu comparaueram, ederem haec pauca, quae viris doctis indicarent, an in doctorum communibus opinionibus conquaerendis, an potius in veterum iuriſconſultorum dictis examinandis, tempus abſumſerim.* His praemiſſis, ſibi aduocati nomen muniuſque, tamquam ignominioſum, et indignum anteceſſoris perſona, exprobratum eſſe, innuit, ſtolidum-

(a) MVRET. Lib. III. *Epiſt.* 77.

(b) *Florent.* 1659. in 4. *typis Amatoris Maſſae.*

lidumque iſtud plebis imperitiae iudicium his verbis exagitat: *Non quod grauiter ferrem, aduocatum dici, vtinam bonus eſſem aduocatus! et quis enim credere poterit, legum vim ac poteſtatem noſſe eum, qui in aliqua facti ſpecie interrogatus, quid leges iubeant, neſciat de iure reſpondere? ſed quod vererer, eius opinionis auctores, quum dicendi libertatem ſpecie aliqua laudis prae ſe ferrent, fidem obtinere poſſe apud eos, quibus haec ſuaderi minime voluiſſem.* Hinc porro addit, ſibi hanc ipſam interpretationes ſuas ſcribendi edendique cauſſam fuiſſe, vt opinionem illam peruerſam eximeret hominibus, oſtenderetque re ipſa, ſe non in peruolutandis Bartoli et Baldi operibus conſenuiſſe, ſed multo plus temporis, quam vulgo exiſtiment, dediſſe maſculae illi ac ſolidiori iurisprudentiae, quae ex ipſis legibus, tamquam ex limpidiſſimo fonte hauriatur. En denuo ipſius Chesii noſtri verba: *Haec, quae edo, a me ipſo fere omnia didici, forte ab aliis prius dicta apud alios, vtpote qui non adeo diligens ſum commentariorum indagator, vt illi dictitant, ſcripta non vidi. An bene maleue ſenſerim, iudicium erit eorum, qui poſſunt de his cenſere. Id mihi eſt ſolatio in his iuris locis difficillimis, in quibus doctiſſimi etiam viri parum feliciter laborarunt, operam impendiſſe, quod non poterit non eſſe glorioſum. Hoc ſaltem apud probos et doctos viros obtinebo, quod volui; quodque ex his paucis, niſi vehementer fallor, coniicere licebit, me vere ſciendi cupidum, mea ſtudia, omneſque conatus meos ad* Romanam pvram ivrisprvdentiam *intendiſſe.* Poſtrema praefationis parte de mendis quamplurimis, quibus, ſe abſente, id opuſculum conſpurcatum ſit, conqueritur, culpaeque deprecatus ſuſpicionem, ſub finem addit: *Quod ſi te patienter habueris: ſi, quae nunc tibi offero, comiter fueris complexus: plura tibi forte aliquando exhibebo. Interim bene vale.* Elegit ergo Chesivs generoſiſſimam pariter ac maxime efficacem pudorem ſuum purgandi rationem, vt ipſa exſtare vellet rerum argumenta, editiſque libris docte ac diligenter ſcriptis, ſe non tam indoctum, neque a facultate interpretandi iura tam inopem eſſe, ac quibuſdam videretur, luculenter oſtenderet. Et ſane videtur hoc ipſo, quod voluit, conſequutus. Quas enim anno ſuperioris ſaeculi quinquageſimo Florentiae edidit, interpretationes ivris, eae adeo placuerunt viris doctis, vt libellus iſte intra nouem annos, inuſitato paene exemplo, quater praelo exiret (*a*), vereque gloriari poſſet auctor, quod olim de ſe gloriabatur Martialis (*b*):

Sunt

(*a*) *Flor.* 1650. *Venet.* 1653. *Liburni* 1657. *et Florent.* 1659.

(*b*) *Libr.* XVIIII. *Epigr.* 194.

Sunt quidam, qui me dicunt non eſſe poetam,
Sed, qui me vendit, bibliopola putat.

Quindecim annis poſt primam interpretationum ἔκδοσιν (*a*) et DIFFERENTIAS IVRIS edidit, quae, quamuis interpretationibus non videantur deteriores, non tamen toties ſub praelo ſudarunt, ac proinde illis factae ſunt rariores. Prius opus LEOPOLDO Mediceo, poſtea Romanae eccleſiae Cardinali; poſterius COSMO III. tum adhuc iuuentutis principi, nuncupauit, ex eoque, qua potiſſimum aetate in celebritate fuerit, poteſt intelligi. Plura, quae ad CHESII vitam et fata pertineant, me reperire nondum potuiſſe, fateor, neque viri, in Italia ſua fortaſſis celeberrimi, fama cis Alpes videtur adeo magna fuiſſe. Quamobrem ad GVID. PANCIROLVM, cuius variarum lectionum theſaurum hoc volumine recuſum eſſe, animaduertes, ſerenioris famae iuriſconſultum, progredior, ea, quae de illo expiſcari licuit, paucis adlaturus. Expiſcari autem paullo plura contigit, quod eius vitam et fata praeter IAC. PHILIPP. THOMASINVM (*b*) ſcripſit Anonymus, cuius elogium GVIDI PANCIROLI praemiſſum eſt *de claris legum interpretibus*, quemque ego non alium fuiſſe exiſtimo, quam ipſum OCTAVIVM PANCIROLVM, GVIDI ex fratre nepotem, qui primus libros illos in lucem edidit (*c*): vt adeo illi, tamquam rerum domeſticarum non ignaro, plus omnino fidei, quam aliis, habendum videatur.

Inter vtrumque ſcriptorem conuenit, GVIDVM PANCIROLVM patriam habuiſſe Regium Lepidi, celebre Ducatus Mutinenſis oppidum, patrem ALBERTVM, *omnium patriae ſuae celeberrimum atque integerrimum iuriſconſultum*; cuius vitam ipſe filius ſcripſit (*d*), qui ibidem et matrem ſuam, CATHARINAM LOLLIAM, et fratrem germanum ANTONIVM MARIAM, conſanguineum IO. BAPTISTAM, iuriſconſultum, obliuioni ſubduxit. At ſoli anonymo eam debemus notitiam, quod illuſtre hoc ingenium die XVII Aprilis, anno aerae Chriſtianae MDXXIII. primum illuxerit. Albertum patrem libris de iure ſcriptis memoriam ſui propagaſſe, non reperio. SIMLERVS (*e*) tamen meminit ALBERTI REGIENSIS, *Hetruſco epigrammate nomen apud Italos adepti*, quem ego Panciroli patrem eſſe ſuſpicor, quamuis eius mentionem non fecerit,

(*a*) *Piſis* 1665. 4.
(*b*) *Elog. viror. illuſtr.*
(*c*) *Venet.* 1637. 4.
(*d*) *De clar. legum interpret. Lib.* IIII. *cap.* 171.
(*e*) *In Bibliotheca pag.* 19.

Digitized by Google

qui Hiſtoriam patriae litterariam ſcripſit IOHANNES GVASCVS (*a*). Gentem PANCIROLAM, ex qua noſter prodiit, illuſtrem vocat THOMASINVS, more, vt videtur, Italorum, quibus, qui non ex vltima, ac proletaria plebe ſunt, non modo illuſtres, ſed et illuſtriſſimi habentur. Illuſtrem ſaltim gentem non arguit profeſſio parentis, et IOHANNEM IACOBVM PANCIROLVM, qui eiuſdem procul dubio gentis fuit, et cui libros de claris legum interpretibus nuncupauit OCTAVIVS PANCIROLVS, ſartorem patrem habuiſſe, conſtat (*b*). At ſi non antiquitate ac opibus, ſaltim ingeniorum eminentium prouentu illuſtriſſima fuit Pancirolorum familia. Praeter Cardinalem enim et GVIDONEM noſtrum non modo OCTAVIVM et HERCVLEM, eius fratris filios, viros doctos, ſed et HIPPOLITVM ſocietatis Ieſu presbiterum, *Theſauro vrbis Romae abſcondito*, ſub Octauii patruelis nomine edito, celebritatem conſequutum protulit (*c*). Quis vero non maiorem eſſe fateatur Pancirolorum laudem, qui genti ſuae doctrina rebuſque praeclare geſtis nobilitatem conciliarunt, quam aliorum, qui non ignoraret, quantam vtilitatem in omni ſtudiorum genere adferant litterae elegantiores, nihil prius, nihilque habuit antiquius, quam vt filius iis bona fide imbueretur, et Graecam doctrinam cum Latina ita coniungeret, vt ex omni veterum ſcriptorum genere, quae praeclara eſſent, et ad illuſtrandam in primis iuriſprudentiam facere viderentur, depromere et in rem vertere poſſet. Quoniam ergo tum magna fama erat duorum virorum doctiſſimorum, SEBASTIANI CORRADI et BASSIANI LANDI, quorum alter poſtea Bononiae Graecas Romanaſque litteras, alter Patauii artem ſalutarem publica auctoritate docuit, vterque tum non modo vtriuſque linguae ſcientiſſimus, ſed et, quod maximi omnino faciendum, incredibili docendi facultate praeditus habebatur (*d*), his potiſſimum duumuiris perpoliendum dabat filii ingenium, quod illi tam praeclare formabant, vt eximia quaeuis de puero augurari parentibus liceret. Poſtquam hos doctores ad annum aetatis quartum decimum audiuerat: ipſum patrem praeceptorem habere coepit in iuriſprudentia, a quo eum diſciplinae huius rudimenta per integrum triennium accepiſſe, teſtatur anonymus vitae auctor. Septemdecim annorum adoleſcens Ferrariam miſſus, iuriſconſultos eius ſcholae audiuit

(*a*) *Regii* 1711. 4. *vid. acta erudit. Lipſ. ſuppl. Tomo* VI. *p.* 529. *ſequ.*

(*b*) PALATIVS *in Faſtis Cardinal.*

(*c*) I TESORI *naſcoſti nell' alma citta di Roma. Rom.* 1600. 8. et 1635. 8.

(*d*) TEISSIER *addit.* aux élog. des hommes ſçavans, *Tom.* I. *pag.* 112. 211. et 212.

uit celeberrimos, Prosperum Pascetum, cuius conſilia typis exſcripta, exſtant (a), et Hippolitum Riminaldum, cui ipſe id elogium tribuit Gvidus noſter (b), *quod laudatiſſima profeſſione patruum auumque imitatus, mane diu ius ciuile, deinde pontificium, defuncti Proſperi Paſcetii, doctiſſimi viri, loco docuerit, eruditaque in Inſtitutiones et Codicem commentaria ediderit.* Sed quamuis hi doctores et doctrina, et diligentia, praeſtarent: non tamen ſatisfaciebant vaſto illi Panciroli ingenio, quod ex elegantioribus litteris maiorem ceperat voluptatem, quam vt adquieſceret, in illa barbarie, qua tum ii, qui iura docebant, lectiones ſuas, tamquam abſinthio, inficiebant. Ad cultiorem ergo iuris prudentiam adſpirantis non exigua haec fuit felicitas, quod eius adoleſcentia incideret in felicius illud tempus, quo iuriſprudentia, barbarie paene deformata, eruditorum cultu ac induſtria exuere rubiginem, et natiuam illam venuſtatem iterum explicare coeperat. Illuxerat enim tum Andreae Alciati ingenium, ſine exemplo maximum, et expugnandae barbariei natum, quod tamquam Phidiae aliquod ſignum, ſemel adſpectum, adeo omnibus placuit, vt erectioribus ingeniis iam ſordere inciperet gloſſatorum illuuies, eaque, quaſi diuturnam ſitim cuperent explere ad Alciati acroaſes, frementibus barbaris certatim confluerent. Horum in numero et Pancirolus erat, quem Ferrariae et Ticini Alciatum audiuiſſe, ait anonymus. Et Ferrariae quidem magnus ille iuris conſultus docere coeperat anno MDXXXVIII. unde, circumactis quatuor annis, Ticinum rediit, anno poſt milleſimum quingenteſimum quadrageſimo primo (c). Quum ergo Pancirolus anno milleſimo quingenteſimo quadrageſimo Muſis Ferrarienſibus nomen primum dederit: non potuit ſane, niſi vno anno, intereſſe Alciati, Ferrariae docentis, acroaſibus, ac proinde probabile eſt, eum illo diſcedente, ſi diutius haeſerit Ferrariae, ſolis Pasceto et Riminaldo iterum aliquamdiu dediſſe operam, adeoque ruminari coactum eſſe illiteratiſſimas illas gloſſatorum litteras. Earum tamen, vti fieri ſolet, ſtomacho lautioribus cibis adſueto, eum mox taeduit. Memoriae prodidit Porphirius (d), Plotinum, adhuc iuuenem, incredibili diſcendi cupiditate flagrantem, per omnium philoſophorum, qui tum Alexandriae ſapientiſſimi habebantur, auditoria vagatum, ex omnium ſcholis triſtem admodum diſceſſiſſe: adductum vero ab amico ad Ammonium ſaccam, eo vix audito, laetum laetitiis omnibus illico ex-

Vv 2 cla-

(a) *Venet.* 1575. *fol.*

(b) *De clar. leg. interpret. Lib.* II. *cap.* 121.

(c) Pancirol. *de clar. leg. interpret. Lib.* II. *cap.* 168.

(d) *Vit. Plotini cap.* 3.

clamaſſe : *τοῦτον ἐζήτουν, ὦ ἑταῖρε. Hunc ipſum, o amice, quaerebam.* Idem procul dubio accidit PANCIROLO, quum ſemel illam candidam Latini ſermonis eloquentiam, *prae qua* ipſe *omnes ante* ALCIATVM *iuris conſultos blateraſſe tantum, non loquutos fuiſſe*, ſcribit (*a*), iſtamque abſolutiſſimam iurium doctrinam, cuius theſauros hic communis Italiae ac Galliae praeceptor quotidie proferebat, deguſtaſſet. Vt enim ſe hunc ipſum adhuc quaeſiuiſſe, oſtendiſſet, eum paullo poſt Ticinum eſt ſequutus, ab eoque principe ſuae aetatis iuris conſultorum tamdiu didicit, quoad eum, quantum proficeret, non poeniteret. Interim et MARIANI SOCINI, iura Bononiae magno ſtudioſorum concurſu interpretantis, fama ita percellebat PANCIROLI animum, ut et eius audiendi cauſſa Bononiam proficiſceretur. Demum et huius doctrinis imbutus, ſeptimum ſtudii iuridici annum auſpicatus eſt Pataui, anno aerae Chriſtianae MDXXXXVII. eo conſilio, vt et MARCVM MANTVAM BONAVIDIVM, cuius ipſe elogium ſcripſit (*b*), audiret, et Doctoris inſignia, illo brabeuta, acciperet. Ipſum enim auctorem habemus PANCIROLVM (*c*), *tantum ſibi auctoritatis comparaſſe*, illum Mantuam, *vt nemo, ſine eo auctore, legum tirocinium deponeret.* Enim vero, quum ibi more maiorum aliquando publice diſputaret, adeo omnibus probauit tum ingenium ac eloquentiam, tum doctrinae vbertatem, vt antequam in Doctorum cooptaretur numerum, a ſereniſſimo Venetorum ſenatu eodem anno ad explanandas IVSTINIANI inſtitutiones lauto ſtipendio conduceretur, paullo poſt a MARCO illo MANTVA laurea doctorali in ſollemni panegyri donatus. Iam ergo nactus ſibi videbatur campum, in quo virtus excurreret : ac proinde per viginti quatuor annos, quibus Patauinum gymnaſium doctrinis ſuis illuſtrabat, nihil faciebat reliqui, vt ſibi et eruditi legum interpretis, et viri boni famam non modo adquireret, verum etiam conſeruaret. Amatus eſt a viris doctiſſimis, et in his a PAVLLO MANVTIO (*d*), qui *eum Patauinam vrbem praeter ceteros ſua virtute nobilitare, et ornatorum iuuenum caetu frequentare, a ſe vero eo amore, qui fraternam neceſſitudinem aequet, coli*, ſcribit. Nec minus illuſtriſſimi reipublicae Venetae proceres ſcholaeque curatores eius virtuti ac doctrinae iuſtum ſtatuebant pretium, quippe quorum iudicio ſatis honorifico, MATTHAEO GRIBALDO, circa an-

num

(*a*) *De clar. leg. interpret. Lib. II. p.* 353.

(*b*) *De clar. leg. interpret. Lib. II. cap.* 168.

(*c*) *Ibid. p.* 351.

(*d*) *Lib.* IIII. *Epiſt.* 6.

num MDLIII. religionis cauſſa ad Heluetios et Germanos diſcedente (*a*), alteram veſpertina iuris cathedram obtinuit, eamque ſpartam vſque ad annum aerae Chriſtianae MDLXXI. praeclare ornauit. Enimuero quum interea bis patuiſſet primaria cathedra, quam virtuti ſuae ac diuturnis vigiliis deberi, PANCIROLVS iure quodam ſuo exiſtimauerat: aliis ſibi bis praelatis, tantum eius ſtationis taedium concepit, vt ſibi, quam primum fieri poſſet, diſcedendum Patauio exiſtimaret. Quum ergo iam VI. Id. Oct. anni MDLXVIIII. vita Auguſtae Taurinorum functus eſſet AYMO CRAVETTA, iuriſconſultus eximius, et maximum Academiae Taurinenſis ornamentum, neque EMMANVELI PHILIBERTO, Sabaudiae Duci, quiſquam PANCIROLO videretur dignior, qui tanto viro ſurrogaretur: hic, ſplendidiſſimo propoſito ſtipendio, facile a ſe paſſus eſt impetrari, vt ſcholam Patauinam cum Taurinenſi commutaret, *antagoniſtam* vel *concurrentem*, vti tum vocabant (*b*), nactus BERNARDVM TROTTVM, qui anno MDLXXXXV. Senatus Taurinenſis praeſes deceſſit, lucubrationibus quibuſdam ad Bartolum et Franc. Ripam, et dialogo de vita viduae relictis. Mille aureorum ſtipendium illi adſignauerat Allobrogum Dux, EMMANVEL PHILIBERTVS: quod adiectis centum aliis auxit filius, CAROLVS EMMANVEL, plus daturus, niſi interceſſiſſent gymnaſii praefecti, qui tam amplum ſtipendium in exemplum trahi nolebant. Vbi merito mireris principum ac rerum publicarum in Italia munificentiam, qui nulli pecuniae parcebant, vt praeſtantiſſimos ac celeberrimos iuriſconſultos in gymnaſia ſua pertraherent, eaſque iis offerebant conditiones, quae hodie tribus quatuorue viris doctiſſimis in academia florentiſſima alendis viderentur ſufficere. Primum iuris interpretum, IASONEM MAYNVM, in ſchola Piſana mille aureorum ſalarium obtinuiſſe, obſeruat PANCIROLVS (*c*). Inde AYMONI CRAVETTAE Auguſtae Taurinorum (*d*), et MARIANO SOCINO Bononiae (*e*) mille et ducenti aurei coronati decreti ſunt. Nemini vero vmquam eius ordinis plus honoris habitum accepimus, quam PHILIPPO DECIO, quem mille et quingentis aureis conductum Piſis docuiſſe ferunt (*f*), quum ante haec tempora vltra ducentos aut trecentos non ſolerent accipere doctores celeberrimi, hodie vero hanc ſummam raro attingant eorum,

 qui

(*a*) CALVIN. *Epiſt.* CCXXXVIII. BAYLE *Diction. Hiſt. et crit. Tom. II. p.* 611. SAND. *biblioth. antitrinit. p.* 17.

(*b*) PANCIROL. *de clar. leg. interpr. Lib. II. cap.* 5. *p.* 103. *et cap.* 60. *p.* 181.

(*c*) *Ibid. Lib. II. cap.* 127. *p.* 282.

(*d*) *Ibid. cap.* 180. *p.* 375.

(*e*) *Ibid. cap.* 162. *p.* 340.

(*f*) *Ibid. cap.* 135. *p.* 299.

qui primum in Academiis locum tenent, ſtipendia. Propria itaque haec laus fuit Italiae principum, et fere ſine exemplo maxima, niſi quod EVMENIVS rhetor (*a*) ſibi, docenti, ſexena ſeſtertia, id eſt, quindecim Philippicorum millia, decreta eſſe gloriatur, quamuis maior haec ſumma videatur CASAVBONO ac FRANC. BALDVINO, quam vt EVMENII textum ſine emendatione tranſmittant. PANCIROLVS, ad quem mea nunc ſe refert oratio, tot ab optimo principe beneficiis ornatus, perpetuum procul dubio in amoeniſſima illa academia, dignaque Muſis ſede, ſibi conſtituiſſet domicilium, niſi eum valetudo mutare conſilium coegiſſet. Quamuis enim, mortuo IOANNE CEFALO, anno MDLXXX. Veneti eum, propoſito mille aureorum ſtipendio, reuocantes repulſam tuliſſent, ſiue quod atrocior PANCIROLO inſediſſet anterioris iniuriae memoria, ſiue quod religioni ſibi duceret, inuito optimo principe, a quo tot beneficiis ornatus fuerat, Auguſta Taurinorum diſcedere: biennio tamen poſt tenue eius corpuſculum adeo adflixit aëris ſubalpini intemperies, vt alterius oculi vſum paene amitteret, altero grauiſſime laboraret. Iterum ergo, promiſſo eodem honorario, inuitatus Patauium, vbi TIBERIVS DECIANVS diem ſupremum obierat, coecitatem veritus, diſcedendum ſibi ſtatuit, ne oblato quidem a Principe mille et quadringentorum, pluriumque, aureorum ſalario a propoſito illo dimotus. Satis intellexit ciuitas Taurinenſis, eum non taedio aut opum cupiditate impulſum locum mutare, ſed ipſa neceſſitate coactum inuitiſſimum diſcedere. Quamobrem illi abeunti adeo non ſuccenſuit, vt eum ob operam academiae nauatam duobus poculis argenteis totidemque vaſis ſalariis donaret, coactaque curia, ciuem honoris cauſſa crearet. Obſeruat THOMASIVS, Lyceum Patauinum, tribus tunc orbatum iuris luminibus, IO. CEFALO, TIB. DECIANO et MARCO MANTVA; PANCIROLI aduentu mirifice coepiſſe recreari, et HENR. SALMVTHVS (*b*) ſe eum anno MDLXXXVIII. et MDLXXXVIIII. Patauii in celeberrima illa Antenoris vrbe FREQVENTISSIMO AVDITORIO *ſumma cum voluptate et vtilitate docentem audiuiſſe* teſtatur. Qua quidem diligentia, teſte anonymo vitae auctore tantam a Venetis gratiam iniit, vt ſeptennio poſt eius ſtipendium centum aureorum acceſſione augeretur, primuſque adeo ille eſſet, qui in iſto gymnaſio mille aureorum honorarium excederet. Miro amore virum doctiſſimum complectebantur GREGORIVS PAPA XIIII. et CLEMENS VIII. a quibus ad aulae Romanae limina

(*a*) *Paneg. pro ſcholis inſtaur. cap.* 11.

(*b*) *Not. ad Pancirol. de reb. mem. deperd. p.* 2.

Digitized by Google

limina conſultationis ergo perhonorifice inuitabatur. *At ille*, vt ait THOMASINVS, *quietis amans, et bonae valetudini ſtudens, lucubrationibus etiam eruditiſſimis euulgandis intentus, faſtus huiuſcemodi et honores omnes nihili ducens, ciuitatem et academiam Patauinam Romae praeferendam, nec alio procul a gymnaſio, ſuo delicio commigrandum cenſuit.* Quamobrem Patauii vitae curſum peregit anno ſalutis humanae MDLXXXXVIIII. III. Non. Martii, aetatis ſeptuageſimo ſexto, in aede, quae a D. Iuſtina nomen accepit, abbatum ſepulcro illatus, et die XVI. Kal. Iunii celebri exſequiarum pompa ab academia ciuitateque honoratus, pro roſtris in aede D. Antonii eum laudante FRANCISCO VIDVA, Philoſophiae ac Iuris utriuſque Doctore eius gymnaſii eximio. Quae eius extrema et a THOMASINO, et a neſcio quo, poſt vitam libro *de claris legum interpretibus* praemiſſam, notata eſſe animaduerto.

Scripſit PANCIROLVS plurima, quorum pars ad illuſtrandam iuris prudentiam, pars ad Romanorum antiquitates explicandas, pars ad alias ſacras humanaſque diſciplinas pertinet. Ex his porro omnibus, quaedam ab ipſo auctore, quaedam ab eius agnatis, in lucem protruſa ſunt, quaedam MSS. vel ab aliis premuntur, vel iam pridem interciderunt. Quae quum non ſatis plerique ſecernant: non mirum eſt, tam multas paſſim recenſeri PANCIROLI lucubrationes, quum pauciſſimae peruenerint ad hominum notitiam, quaedam etiam in diffuſiſſimis bibliothecis fruſtra quaerantur. Nos hic eas, de quibus nobis certi quid compertum habere videmur, recenſebimus. Inter prima eius opuſcula fuere libri duo *rerum memorabilium, ſiue recens inventarum et veteribus plane incognitarum*, quae ipſe lingua patria ſcripſit in gratiam Principis, a quo ex eo quaeſitum fuerat de iis rebus, quae poſt imperium Romanum primum ſint inuentae. Eam enim percunctationem ſibi incitamento fuiſſe ait, collectionem quamdam faciendi tum eorum, quae natura produxerit, quorum nulla hodie eſt notitia, aedificiorum item, aliorumque veterum habituum et morum, qui in praeſenti plane extincti ſint, tum et illorum omnium, quae aetate iam proxime praeterita nouiter fuerint reperta, vt ad PLVTARCHI exemplum, quaſi parallelos ſibi conſtituere, et haec cum illis comparare inuicem, nec non perpendere poſſet princeps, vtrum plus damni an lucri fecerimus, non ſecus ac mercatoribus vſu venire ſoleat, qui in altero quidem paginae laterculo, quod expenſum, in altero quod acceptum ſit, conſignent, vt ſcilicet vtriuſque ſubducta ratione ſciant tandem, vtrum creditores ſint, an debitores.

Digitized by Google

res. Quamuis vero in exemplari illo Italico, quo HENR. SALMVTH (*a*) Ioachimi Camerarii iunioris beneficio vſus eſt, nulla fuerit ἐπιγραφὴ: ex IOANNE tamen REIBOLDO ſe didiciſſe, ait SALMVTHVS, libellum a PANCIROLO, iuriſconſulto praeſtantiſſimo ſcriptum eſſe in gratiam Ducis Pedemontani, id eſt, CAROLI EMMANVELIS, Allobrogum Ducis, qui eum, teſte THOMASINO, omni amoris ac officii genere fuerat proſequutus. Quod ipſum argumento eſt, opus illud elegantiſſimum inter annum MDLXXX. et MDLXXXII. ſcriptum, at, tranſlata Patauium fortunarum ſede, numquam typis exſcriptam eſſe. IOACH. enim CAMERARIVS in epiſtola ad SALMVTHVM (*b*) diſerte ſcribit, *eum commentarium Italicum, in quo deſcribendo aliquid ſumtuum fecerit, nondum editum eſſe.* Quum ergo hoc CAMERARII exemplar anno MDLXXXXVI. vtendum accepiſſet HENR. SALMVTHVS, Ambergenſium in ſuperiore Palatinatu Sindicus, libellum elegantem non modo Latine vertit haud ineleganter, ſed et adnotationes ſuas doctiſſimas addidit, edíditque Ambergae anno MDLXXXXVIIII. qui PANCIROLO noſtro emortualis fuit. Quanti hunc libellum fecerint viri docti, vel id argumento eſt, quod eum, non modo viuo adhuc ac florente auctore, non mediocribus impenſis deſcribendum ſibi curarint viri docti, tum Itali, tum Germani, et in his IOACHIMVS CAMERARIVS et IOANNES REIBOLDVS, ſed et in recudendo illo toties deſudarint typographi (*c*): immo et repertus ſit MICHAEL WATSONVS, *S. S. Theol. Lic. Phil. Mag. et Phyſices, Politices, ac Hiſtoriarum in Academia Haſſiaca et Schaumburgica Profeſſor*, qui, edito *Theatro variarum rerum* in compendium miſit Panciroli opuſculum, illudque aeque, ac ipſas Salmuthi adnotationes, nouis animaduerſionibus locupletauit (*d*), adeo, vt compendium hoc, raro eiuſmodi libellorum fato, *ſupplementum Panciroli et Salmuthi* vocare non dubitat celeberrimus MORHOFIVS (*e*).

Nec minus praeclare de republica litteraria meritus eſt PANCIROLVS, edita cum commentariis ſuis *Notitia dignitatum vtriuſque imperii*, quod anno MDLXXXXIII. primum factum conſtat. Huius quantiuis pretii libelli, circa annum Chriſti quadringenteſimum vigeſimum ſextum ſcripti, excerpta quaedam iam anno MDXXVIII. in lucem protruſerat Panciroli praeceptor, ANDREAS ALCIATVS: poſtea integrum opuſculum typis exſcriptum dederant BEATVS RHENANVS, ANT. SHONHO-

VIVS

(*a*) *Not. ad rer. memorabil. deperdit. Lib. I. prooem. p.* 2.

(*b*) *Praemiſſa Salmuthi verſioni.*

(*c*) *Prodiit Amb.* 1599. 1606. 1612. *in* 8. *Francof.* 1631. 1641. 1610. *in* 4.

(*d*) *Bremae* 1663. 8.

(*e*) *Polyhiſt. liter. Lib. I. cap.* 21. n. 32. *pag.* 249.

Digitized by Google

vivs et Sigismvndvs Gelenivs (*a*). Sed quum omnia in vtraque Notitia ita ieiuna poſita ſint, vt indicis tantum vice fungantur, res vero ipſae vetuſtae altaque caligine conditae obſcurae ſint lectoribus, vt legentes incerti ac perturbati diſcedere cogantur, et vt ait poëta,

Inconſulti abeunt, ſedemque odere Sibyllae.

Carolvs Emmanvel, Allobrogum Dux, exhibito Pancirolo, iſtius Notitiae exemplari, aliquem eius interpretem poſtulauit, ac tandem poſt multos varioſque ſermones ipſi Panciroło illam explicandi onus impoſuit (*b*). Nactus ergo binos codices MSS. ſpartam hanc ita ornauit, vt et textum paſſim integriorem accuratioremque dederit, et omnia luculentiſſimo commentario, qui poſtea et ſeorſum ſaepius recuſus eſt (*c*), et in ſplendidiſſimo *Theſauri antiquitatum Romanarum* opere, quod magno Graevio acceptum ferimus, locum reperit (*d*), illuſtrarit. Sunt, qui in hoc opere maiorem figurarum elegantiam deſiderant: alii ſibi commentariorum molem parum probari, ac proinde nouam, multoque ſuccinctiorem, et omni commentariorum ſyrmate nudatam Philippi Labbei editionem (*e*) ſibi magis ad palatum eſſe, teſtantur. Sed vti figuras affabre in aes inciſas dedit Graevivs, ita res ipſa docet, bonae frugis pleniſſima eſſe illa Panciroli commentaria, digniſſimumque venia auctorem, ſi quando diligentior, quam res exigat, fuiſſe videatur.

Eodem anno Venetiis prodiit libellus *de magiſtratibus municipalibus et corporibus artificum*, Rainvcio Farnesio, Parmae ac Placentiae Duci nuncupatus, vel eo nomine vtiliſſimus, quod dum Capitibus xxvii. de Decurionibus, Duumuiris, et Alexandriae iuridico, defenſoribus ciuitatum, ſuſceptoribus, vindice, breuibus quadrimeſtribus, curatoribus reipublicae, annonae, Kalendarii, epiſcopis, zygoſtate, procuratoribus metallorum, ſyndicis, irenarchis et limenarchis, aedilibus, archeotis et aedium cuſtodibus, tabulariis, logographis et cenſualibus, gymnaſiarchis, xenoparochis et camelariis, nictoſtrategis, agonothecis et maſtigophoris, legatis et corporibus artificum erudite diſſerit, ea luculenter expoſuit, quae ſine graui incommodo ignorare

 non

(*a*) Fabric. *Bibl. Lat. Lib.* IIII. *cap.* 1. §. 6.
(*b*) *Epiſt. nuncupator. ad Carolum Emman. Ducem.*
(*c*) *Lugd.* 1608. *Geneu.* 1623. *fol.*
(*d*) *Tomo* VII. *p.* 1309.
(*e*) *Pariſ.* 1651. 12.

non poſſunt iuris ſtudioſi, et quae tamen non niſi magna adhibita induſtria ex cadentis Latinitatis auctoribus addiſcuntur. Ceterum hoc opuſculum, primum ſeorſum editum, poſtea nouis Notitiae dignitatum editionibus, tanquam adpendix, acceſſit, ac demum ob inſignem praeſtantiam Tomo III. Theſauri Graeuiani inſeri meruit.

Porro Pancirolvs reliquit libellum *de quatuordecim regionibus vrbis Romae, earumdemque aedificiis, tam publicis, quam priuatis*, qui ſi Venetiis anno MDCII. quod vulgo tradunt, primum praelo exiit, inter opera eius poſtuma eſt referendus. Nimirum Notitiae dignitatum in codicibus pleriſque praemittitur *Deſcriptio vrbis, quae aliquando deſolata, nunc glorioſius piiſſimo imperio reſtituta*, vti ſe habet opuſculi iſtius inſcriptio apud Labbevm. Cuius auctoris ſit haec topographia ignoratur: nec tempus, quo ſcripta ſit, adparet. At Pancirolvs, qui et in illam notas ſcripſit, eleganter oſtendit (*a*), eam in lucem prodiiſſe poſt Conſtantinum, quippe cuius thermarum in regione ſexta fiat mentio, et ante Theodoſium iuniorem, quin plura Deorum templa, quae hic princeps dirui iuſſerit (*b*), recenſeantur. Et ſane ea in re omnes, qui critices ſunt paullo peritiores, conſentientes habet, quippe qui eam deſcriptionem vel ſub Honorio poſt annum CCCCX. vel ſub Valentiniano III. adornatam exiſtimant (*c*). Ceterum et hic Panciroli commentariolus cum eius Notitiae Dignitatum ſubiici ſolet, tum in aeterni operis antiquitatum Romanarum, a Graevio curati, Tomo III. locum reperit, argumento luculentiſſimo, illum a viris doctiſſimis lectu digniſſimum ſemper eſſe habitum, vti omnia, quae eximium hoc ac ſingulare ingenium parturiuit.

Sunt, qui Pancirolo tribuunt libellum de STIMVLIS VIRTVTVM ADOLESCENTIAE, qui ſub Gvil. Baldesii vel Baldesani nomine primum Romae Italice, poſtea, interprete Nic. Iavello, Gallice (*d*), demum latine ſaepiuſcule prodiit (*e*). Saltim et Dravdivs in *bibliotheca*, et Iac. Frid. Leickhervs in *vitis clariſſimorum iuriſconſultorum* eius libri mentionem faciunt inter reliquas Panciroli lucubrationes. Sed quid ſibi velint hi viri docti, ſcire me fateor iuxta cum ignariſſimis. Libelli enim iſtius auctorem verum eſſe Bern. Rossignolivm, ſocietatis Ieſu presbyterum, oſtendit Theoph. Raynav-

DVS

(*a*) *Initio huius comment. p. 159. edit. Geneu.* 1623.
(*b*) *l. vlt. C. Theod. de pagan.*
(*c*) Fabric. *Bibl. Lat. Lib.* IIII. *cap.* 4. *p. 755. Tom.* I.
(*d*) *Rhotomag.* 1608.
(*e*) *Antv.* 1594. *Colon.* 1595. 1604. 1614. *et* 1624. 12.

Digitized by Google

DVS (*a*). Latinam vero verſionem non PANCIROLO, ſed Ieſuitae cuidam, deberi, conſtans eſt virorum doctorum opinio, nec ſuſpicari poſſum, quas partes Panciroli noſtri fuiſſe aliqui exiſtiment in libello iſto, elegante illo quidem atque vtiliſſimo, at ab eius ſcribendi ratione alieno, in lucem edendo. Quare illum, tamquam ὑποβολιμαῖον, merito mittimus.

Auctor vitae, quem ſaepe laudauimus, anonymus inter eius opera primo ſtatim loco memorat volumen *Reſponſorum*, idque LEICKERVS (*b*), ſub titulo *Reſponſionum et Allegationum in Iure* prodiiſſe, refert (*c*): ſed id me non magis vmquam vidiſſe, fateor, quam quae MART. LIPENIVS in *bibliotheca iuridica* recenſet, *Conſilia*, *Paratitla*, *Partitiones iuris*, *Practicam*, *et Practicam ciuilem et criminalem*. Et vereor ſane, vt ipſe LIPENIVS ea oculis vmquam vſurparit, quum in nouis editionibus pleroſque hos libellos omiſſos eſſe animaduertam, ac proinde ii, qui confuſiſſimam illam bibliothecam recognouerunt, proculdubio obſeruarint, eam notitiam ex vulgaribus libellis et catalogis potius, quam ex idoneis auctoribus, hauſiſſe LIPENIVM.

De reliquis operibus, ab eodem PANCIROLO noſtro relictis, idem auctor anonymus ſcribit: *Aliud opus de origine iuriſconſultorum, et de illuſtribus iuris interpretibus compoſuit. Plurium quoque illuſtrium virorum, qui in iure nominantur, vitam et catalogum ſcripſit. Item aliud opus de origine et auctoritate equitum. Item aliud de antiquitate iuris. Item aliud in quo plurimi noui legum intellectus continentur, et de numiſmatibus antiquis. Item commentarium in vniuerſa Tertulliani opera.* Ex his primum non aliud eſt, quam opus exaſciatiſſimum, et quod neſcio, an par vllum habeat in eo genere, *de claris legum interpretibus*, quod, mortuo iam auctore, anno MDCXXXVII. Venetiis in lucem edidit, et IO. IACOBO PANCIROLO tum adhuc Rotae Rom. auditori, poſtea Eccleſiae Rom. Cardinali, inſcripſit OCTAVIVS PANCIROLVS. Quintum ipſe *Theſaurum variarum lectionum*, ab HERCVLE PANCIROLO anno MDCX. in lucem protractum, et cum alias non ſemel, tum in hoc ipſo volumine recuſum, deſignat, quippe in quo vere *plurimi noui legum intellectus* vel interpretationes *continentur*. Reliquae lucubrationes omnes numquam lucem vidiſſe videntur. De *numiſmatibus antiquis* nihil, quod ſciam, editum eſt: neque, ſi quid tale prodiiſſet, id fugiſſet emiſſitios PHILIPPI LABBEI oculos, qui quidem in *Bibliotheca numa-*

(*a*) *De bon. et mal. libr. p.* 141.
(*b*) *Vit. clar. iurecenſ. p.* 397.
(*c*) *Venet.* 1573. *fol.*

Digitized by Google

ria (*a*) etiam GVIDVM PANCIROLVM, iuriſconſultum, laudat, at nullum tamen ſcriptum ab eo de numiſmatibus opus adducit, ſed lectorem remittit ad *The aurum variarum lectionum.* Niſi me omnia fallunt, PANCIROLVS quaedam in chartam coniecerat non de numiſmatibus Romanis ex hiſtoria explicandis, ſed de aureorum, argenteorum, aereorumque ponderibus et aeſtimatione, de monetis argenteis et aureis; earumque partibus et valore, de quibuſdam numis, quorum in Nouellis fit mentio, de quaeſtione illa vexatiſſima, quantum aucta vel diminuta pecunia creditori ſit reſtituendum? Ea vero pleraque poſtea tranſtulit in *Theſaurum variarum lectionum* (*b*), atque ea re effecit, vt ſchedae illae non deſiderarentur ab vllo amplius, nec ipſi fortaſſis auctori editione dignae viderentur. Idem et de *commentariis in Tertulliani Opera* adfirmare mihi poſſe videor. Nemo eorum, qui maxima atque accuratiſſima diligentia in Patrum editiones inquiſiuerunt, vllam ἔκδοσιν Tertulliani, a PANCIROLO curatam, aut ſcriptum ab eo commentarium exſtare, obſeruat. Immo potius diſerte ſcribit vir eruditiſſimus LVD. EL. DVPINVS (*c*): *Pancirole avoit auſſi travaillé ſur Tertullien, mais il ne fit rien paroitre en public.* Idem ergo et de reliquis, qui ab anonymo recenſentur, libellis, veluti, quos de *vitis illuſtrium virorum, qui in iure nominantur, de origine et auctoritate equitum, et de antiquitate iuris* ſcripſiſſe dicitur, ſuſpicamur. Si qua enim eius generis in ſchedis habuit, ea numquam lucem viderunt, nec fieri potuiſſe crediderim, vt tam praeclara tanti ingenii monimenta omnium virorum doctorum notitiam fugerint, vel omnino diſparuerint typis exſcripta exemplaria. Multa vero, quae partim adfecta, partim perfecta ac editioni parata in ſcriniis ſeruauerat PANCIROLVS, et hodie in Italorum bibliothecis latitare inedita, teſtem habeo IO. GVASCVM (*d*), qui inter alia eius opera et *Annales Regienſes*, numquam adhuc editos, recenſet. Sed his ſimilibuſque immorari nos non patitur inſtituti ratio: ac proinde ad ipſum interpretandi genus, quo tum BARTHOL. CHESIVS, tum GVIDVS PANCIROLVS, vſus eſt, progredimur.

Interpretationem legum in eo poſitam eſſe, arbitramur, primum vt, ſi qua in illas vel ob verborum obſcuritatem ac ſtribiliginem, vel ob rerum ipſarum naturam, non facile intelliguntur, ea plana fiant ac perſpicua: deinde vt legum verba vel iuſto anguſtiora ad

(*a*) *Part.* II. *p.* 67. *edit. Rechenb.*
(*b*) *Lib. I. cap.* 66. *ad cap.* 74.
(*c*) *Dans la Bibliotheque des Auteurs Eccleſiaſtiques Tom.* I. *p.* 105.
(*d*) *Hiſtor. litter. p.* 18.

ad ſimiles caſus, in iis non expreſſos, proferantur, vel, ſi latius pareant, ſuis veluti limitibus circumſcribantur: quorum primum interpretandi genus DECLARATIVAE, reliqua EXTENSIVAE et RESTRICTIVAE vocabulo a doctoribus deſignantur. His ſane officiis qui rite funguntur, iuriſconſulti, ii demum, quod CELSVS (*a*) ab iis iure meritoque exigit, non ſolum *legum verba*, ſed et *earum vim, ac poteſtatem, tenere* mihi videntur, ſi cui enim nec in verbis, quibus lex aliqua concipitur, nec in rebus, quas illa complectitur, nec in ipſo denique legiſlatoris, hanc ſcribentis promulgantiſque, conſilio quidquam obſcurum atque imperuium eſt; quid, quaeſo, erit, quod ille vlterius ad percipiendam legis vim et poteſtatem poſſit deſiderare? Iam quibus ſubſidiis inſtructum eſſe oporteat eum, qui laborem hunc longe difficillimum ſubire conetur, hic ipſe finis quem intendit, et ad quem omnia ſtudia ſua referre debet, ſatis ſuperque docebit. Primum enim, quum aliquando lectori crucem figant, verborum inſolentia, phraſium ac ſtructurae ſtribiligo, interpungendi incuria, et ſi qua alia ſcripturae vitia ex librariorum vel imperitia, vel negligentia, oriuntur: nemo eſt, quin iuris interpreti neceſſariam eſſe artem criticam, eoſque, qui illam ex iuriſconſultorum ſcholis proſcriptam velint, magnopere falli, illico intelligat. Quem enim vſum praeſtarent leges, a librariis turpiter corruptae? Et quis credat, ſolos iuriſconſultorum libros ita integros ac incorruptos ad nos peruenisse, vt nuſquam in iis toties deſcribendis peccatum ſit a librariis indoctiſſimis? ſane iam ſaeculo quinto, quum adhuc recentiora eſſent PAPINIANI, PAVLLI, CAII, VLPIANI, MODESTINI opera, tum demum petita ex iis teſtimonia in foro pondus habere voluerunt. THEODOSIVS iunior et VALENTINIANVS III. Imperatores, *ſi ii libri, propter antiquitatis incertum, codicum collatione firmarentur.* (*b*) Ad quae verba IAC. GOTHOFREDVS: (*c*) *ſi iam olim*, inquit, *collationis iſtius et emendationis vſus neceſſarius viſus eſt: quid mirum, ſi emendationes iuris hodie quoque poſt tot ſaecula ad antiquiſſimos potiſſimum codices, vel etiam ex ingenio, ſed bona fide, viri docti pollicentur, dummodo docti?* Equidem hac quoque in re a permultis grauiter peccatum eſſe, omnes fatentur. Nam ex quo ANDR. ALCIATVS, GVIL. BVDAEVS, IAC. CVIACIVS, exemplo praeiuerunt, tantum ſubito criticorum prouentum vidit reſpublica litteraria, vt, ſi eorum res

 agere-

(*a*) *l. 17. D. de legib.*
(*b*) *l. vn. C. Theod. de reſp. prud.*
(*c*) *Comm. ad Cod. Theodoſ. Tom. I. pag. 33.*

ageretur arbitrio, verendum eſſet, ne nullum in iure noſtro vocabulum ἀκίνητον maneat, et demum plane aliud ius, quam quod IVSTINIANI auſpiciis compoſitum eſt, habeamus. At hoc tamen fraudi eſſe non debet genuinae criticae, quam vel veterum codicum firmat auctoritas, vel ipſa commendat neceſſitas et modeſtia. Deinde quum conſtet inter omnes, qui interpretandi artem tradiderunt, ſaepe ſenſum orationis ex iis, quae vel antecedunt, vel conſequuntur, eſſe eliciendum, Pandectae autem ita compoſitae ſint a TRIBONIANO et ſociis, vt pro oratione continua non niſi orationis fruſtula ac veluti diſperſa Virbii membra, neruis ac ſanguine deſtituta, reperiamus: conſequens eſt, vt ſaepenumero interpreti permagnam vtilitatem adferat textuum, ex eodem libro decerptorum, inſtituta inter ſe comparatio, et coagmentatio fragmentorum diuulſorum a Pandectarum collectoribus. Eleganter LVDOV. RVSSARDVS (*a*): *Omnis paene*, inquit, *difficultas et obſcuritas iuris ciuilis ex eo nata eſt, quod nullus iuriſconſultorum liber integer nobis ſuperſit: nulla paene vllius oratio perpetua, ſed fragmenta tantum hinc et inde, et ex huius atque illius auctoris libro, non ſatis apte plerumque coagmentata. Itaque vehementer adiuuantur noſtra ſtudia ab inſcriptionibus, quarum ope locos eorumdem iuriſconſultorum a compoſitoribus diſſipatos, et longiſſime a ſe coniunctos, rurſus coniungere licet, ac veluti perpetuam orationem contexere.* Arcano hoc ac vere incomparabili interpretandi ſtudio deſtituti veteres, tum Graeci, tum Latini, qui poſt ACCVRSIVM explanando iuri animum adpulerunt, tam abſurdas ſaepe ſpecies finxere, tot non gloſſas, ſed gloſſarum monſtra, inuenerunt, vt, ſi in vitam redirent iuriſconſulti, quorum illi lacinias interpretari conati ſunt, ſua non agnituri, ſed repetituri procul dubio eſſent illa SOCRATIS, dialogum Platonicum in quo ipſius diſputatio referebatur, legentis Ἡράκλεις ὡς πολλά μου καταψεύδεθ' ὁ νεανίσκος, *Proh Dii immortales, quam multa de me mentitur adoleſcens*! (*b*) At tanto maiorem lucem iuri noſtro paſſim adfuderunt ANT. AVGVSTINVS, IAC. CVIACIVS, IAC. GOTHOFREDVS, IO. GOEDDEVS, hoc potiſſimum artificio ea, qua par eſt, diligentia, quamuis non omnes eadem felicitate, vſi. Quamuis vero id interpretandi myſterium tantum ad Pandectas pertinere, neque locum habere in interpretando Codice videatur; tamen et in eo eius vſum inſignem eſſe, vel inde patet, quod ſaepe vna conſtitutio, in plures diſcerpta lacinias, in diuerſos titulos reiicitur,

(*a*) *Praefat. ad lector. edit. Corp. Iur. praemiſſ.*

(*b*) LAERT. *Lib.* III. *ſegm.* 35.

reiicitur, plures, capite et pedibus mutilae multo integriores in Codice Theodoſiano ſuperſunt, quibus coagmentatis vel inter ſe comparatis veram legum vim ac poteſtatem multo facilius, quam peruolutis omnibus gloſſis ac commentariis, adſequemur. Tum porro neminem arbitramur futurum, qui leges a Romanis ſcriptas ſtatui rei Romanae conuenire debuiſſe, inficietur. Ex eo vero vnuſquiſque intelliget, non magis fieri poſſe, vt quiſquam, notitiae antiquitatum Romanarum expers, in iure Romano exponendo recte ſe gerat, quam vt quis legem Moſaicam forenſem ſine accurata rei publicae Hebraicae cognitione intelligat. Non aliunde profecto tot putridi, et aliquando paene ridiculi gloſſatorum, diligentiſſimorum alioquin et prudentiſſimorum hominum, errores nati ſunt, quam quod legum Romanarum interpretationem nulla antiquitatis notitia imbuti adgrederentur. *Etenim quum*, quod recte a doctiſſimo MVRETO (*a*) obſeruatum eſt, *tota rei publicae atque imperii Romani facies ita verſa atque immutata eſſet, vt nullum retineret veteris formae veſtigium, aliae conſuetudines eſſent, aliae leges, alia religio, alii magiſtratus, alia iudicia: exſtincto autem lumine Latinarum et Graecarum litterarum omnia denſiſſimis ignorantiae tenebris ſepulta atque obruta tenerentur: fieri nullo modo potuit, quin homines, eius rei publicae ignari, cuius leges et iura tractabant, tamquam in illuni nocte ſine lumine errantes, ſaepe offenderent, ſaepe laberentur, ſaepe quouis potius, quam quo inſtituerant, peruenirent.* Et ſane ſi iam olim partim florente imperio, partim recente adhuc veteris rei publicae memoria, antiquitatis cognitio in iuris conſultorum laudibus ponebatur: (*b*) quanto minus eo praeſidio hodie carebit interpres, quando Romam in ipſa Roma requirimus? An non is ſibi mille monſtra finget, qui veteres mores ex noſtrae aetatis hominum conſuetudine aeſtimat? An non idem illi continget, quod olim Tityro (*c*).

Vrbem, quam dicunt Romam, Meliboee, putabam
Stultus ego huic noſtrae ſimilem, quo ſaepe ſolemus
Paſtores ouium teneros depellere foetus.
Sic canibus catulos ſimiles, ſic matribus hoedos
Noram: ſic paruis componere magna ſolebam.
Verum haec tantum alias inter caput extulit vrbes,
Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.

Praeterea

(*a*) *Vol.* I. *Orat.* XVII. *p.* 163.
(*b*) PLIN. *Lib.* I. *Epiſt.* 22.
(*c*) VIRGIL. *Eclog.* I. *v.* 20.

Digitized by Google

Praeterea leges noſtras Latine, aliquando et Graece, ſcriptas eſſe, nemo ignorat. Ex eo vero conſequitur, vt nemo niſi qui Latinas Graecaſque litteras probe imbiberit, ſe earum vim ac poteſtatem adſequuturum ſperare poſſit. Animaduerterunt hoc veteres iuriſconſulti, quorum aliqui, veluti ANTISTIVS LABEO tantum operae dabant Latinis Graeciſque litteris, vt Grammaticos paene illa diligentia ſua ſuperarent (*a*). Et Pandectas euoluentem vnumquemque res ipſa docebit, VLPIANVM, PAVLLVM, et reliquos iuris interpretes, incredibili ſtudio verborum notiones eruere, ambiguas diſtinguere, obſcuras explanare, nullum denique vocabulum edictale, aut in Legibus, SCtis, conſtitutionibuſque adhibitum, ſine interpretatione praetermittere. Quod ſi neceſſarium viſum eſt iis temporibus, quibus nondum defecerat lingua Latina, et Graecae per vniuerſum orbem Romanum inſignis ac quotidianus erat vſus: quid de noſtris temporibus dicemus, quibus hae linguae iam pridem euanuerunt, vt nuſquam terrarum, niſi inter viros doctos, aliquis earum vſus ſuperſit? Fuerunt tempora, quibus gloſſarum compilatores, nulla vtriuſque linguae cognitione inſtructi, adhibito in conſilium barbaro quodam vocabulario, legum verba ita interpretabantur, vt hodie ad eorum commenta vix riſum teneant homines, ipſo Catone ſeueriores. Quis enim riſum comprimeret, vbi legerit (*b*), Iuſtinianum dictum eſſe FLAVIVM, *quod Flauios deuicerit*, vel *quod flaui fuerit coloris*, *quippe rubeus:* item eundem Imperatorem *nomen habuiſſe a iuſtitia: luculentam conſonantiam* ſignificare Codicem Iuſtinianeum, quem non amplius habeamus: Pandectas dici à *pan*, quod ſit *totum*, et *decten*, quod ſit *doctrina:* in iuriſprudentiae definitione alterutrum vocabulum, *notitia* vel *ſcientia* accipiendum eſſe in caſu ablatiuo (*c*): *patricios* qui plebi opponuntur, ita dictos, quaſi *patres principis* (*d*): *aediles curules a cura eſſe dictos* (*e*): ut iam innumera huius generis alia praetermittam? Niſi ergo eodem modo ineptire velit iuris interpres: eum profecto aut linguarum, quibus ſcriptae ſunt leges noſtrae, callentiſſimum eſſe, aut interpretandi munus aliis peritioribus relinquere oportebit.

Quandoquidem porro veteres iuriſconſulti tantum non omnes Stoicae philoſophiae principiis erant innutriti, eaque in diſputando, reddendiſque

(*a*) GELL. *Noct. Att. Lib.* XIII. *cap.* 12.

(*b*) *Gloſſa ad prooem. Inſt.*

(*c*) *Gloſſa ad* §. 1. *Inſt. de iuſt. et iure.*

(*d*) *Ad* §. 4. *Inſt. de iure nat. gent. et ciu.*

(*e*) *Ad* §. 7. *Inſt. eod.*

dendiſque iuris rationibus plerumque ſequerentur: ecquis, quaeſo, eorum fragmenta ſine accuratiore iſtius philoſophiae cognitione intelligeret? Obſeruatum eſt a viris doctis, qui regulas criticas aliis praeſcripſerunt, perſpectas interpreti eſſe debere opiniones ſcriptorum, quos legant, eumque alias vix euitaturum, vt verba, quae pro diuerſitate ſectarum diuerſimode accipi ſoleant, multo aliter, ac ex mente auctoris, intelligat (*a*). Id quanti momenti ſit, primus fere vidit Em. Merillivs (*b*), qui in Obſeruationibus ſuis, veterum iuriſconſultorum fragmenta ſaepenumero porticum redolere, multis exemplis oſtendit. Hunc deinde et alii imitati, *generatim de Stoica iuriſconſultorum philoſophia* (*c*) erudite diſſeruerunt. At pauciſſimi ab illo tempore reperti ſunt, qui fructum ex obſeruatione tam vtili ceperint, eoque ſubſidio vſi ſint in interpretandis legibus, non, quod inſignem eius vtilitatem negarent, ſed quod paucis ex ordine noſtro tantum ſit ocii, vt philoſophiae, iam pridem deperditae ac intermortuae, multiſque inuolutae tenebris principia, ex vetuſtis ſcriptoribus, quorum nullus integrum iſtius ſyſtema iuſto ordine tradidit, eruant, illaque deinde data occaſione in rem ſuam vertant: vt adeo haec interpretandi ratio vere inter ea referenda videatur, quae adhuc deſiderantur, in iuriſprudentia, et ex quibus magna acceſſio ſperanda eſſet ſolidioris doctrinae, ſi quis in illis rebus, nondum ab vllo occupatis, ingenium atque induſtriam exercere vellet.

Hiſce interpretandi ſubſidiis merito addimus illud, quod ad eruendam facti ſpeciem, ex eaque eliciendum ipſius deciſionis ſenſum pertinet. Quantum in eo momentum poſitum ſit, iam Accvrsivs, aliique eius ſectatores, viderunt, qui in id omnes paene ingenii neruos intenderunt, vt vbique veram ſpeciem, quam caſum vocant, producerent. Sed ſuo freti ingenio, et de vera ratione illam inueniendi non admodum ſolliciti, pleraque finxerunt, parum referre exiſtimantes, vera an falſa, veroſimilia, an abſurda, proferant, dummodo caſum aliquem, cui deciſio quadret, inueniſſe viderentur. Hinc fingunt aliquando ſpecies, etiam vbi nulla deciſio, ſed vulgaris quaedam definitio vel doctrina occurrit, quaſi intelligi non poſſent, quae ab Imperatore diſſeruntur de iuris gentium et ciuilis diſcrimine (*d*), niſi

(*a*) Cleric. *art. crit. Part.* II. *Sect.* I. *cap.* 15.

(*b*) Merill. *Lib.* I. *Obſeru. cap.* 8. *ſequ.*

(*c*) Ev. Otto *ſingulari oratione*, *inſeria eius Diſſert. iur. publ. et priu. p.* 562. *ſequ.*

(*d*) *Princ. et* §. 1. *Inſt. de iure nat. gent. et ciu.*

ſpecies facti fingatur. Et eam tamen finxit GLOSSA perquam lepidam; quam hic legere fuerit operae pretium: *Quidam ſcholaris*, inquit gloſſator, *acceſſit ad principem*, (ad huius enim forum vel maxime pertinebat inſignis haec ac vexatiſſima quaeſtio,) *et talem propoſuit quaeſtionem: Domine Imperator, dicite mihi, quae differentia eſt inter ius gentium et ciuile.* Temeraria videri poterat illa dupondii quaeſtio, et merito ille verebatur, ne a IVSTINIANO idem acciperet reſponſum, quod Eudaemon Nicomedienſis (*a*): *Ego quidem mundi dominus, ſcholae autem Theophilus et Dorotheus*, ac proinde audaculus ille ſcholaris grauiſſimam reddit huius ſuae curioſitatis rationem: *Et ideo quaero, quia volo vnum ius ab alio ſcire diſcernere.* Is vero dignus omnino erat hoc vindice nodus, ac proinde Imperator reſpondit: *Amice*, (en Principem humaniſſimum, qui et ſcholares in amicorum numero habet, quum olim vix ſummis viris, et hodie ne his quidem, is honor haberetur!) *dico tibi, quod omnes populi, qui vtuntur iure ſcripto et iure non ſcripto, pro parte vtuntur ſuo proprio iure, ſeu ciuili, et pro parte vtuntur iure communi omnium hominum.* Non potuiſſet vllus tiro vel Iuſtinianus nouus praeceptori reſpondere abſurdius, quam hic Imperator auguſtiſſimus, et omnis iuriſprudentiae auctor fingitur ſcholari iſti miſero reſpondiſſe. Scire hic auebat iuris gentium et ciuilis diſcrimen: et Imperator nihil regerit, quod ad rem pertineat, ſed populos tantum partim iure gentium, partim ciuili vti, monet, perinde ac ſi quis interrogatus, quid interſit inter homines et bruta animantia, huic terrarum orbi partim homines, partim bruta animantia inerrare, reſponderet. Hinc non mirandum profecto, ſcholarem illum non adquieuiſſe in illo ſacro principis oraculo, ſed *ſecundo dixiſſe: Domine Imperator, vos loquimini ſic obſcure, quod non intelligo vos. Quid eſt hoc dicere, quod omnes populi, qui vtuntur iure ſcripto et non ſcripto, pro parte vtuntur ſuo proprio iure, pro parte vtuntur iure communi omnium?* Qua obiurgatione in ruborem datus Imperator, demum multis verbis explicat hoc diſcrimen, et quidem iis, quae in ipſis Inſtitutionibus leguntur, quaeque hic repetere taedioſum eſſet. Ad quid vero opus erat ſpecie, quum non de adplicatione iuris ad factum, ſed de differentia duorum iurium, quae per definitionum diſcrepantiam illico oſtendi poterat, quaereretur? Et quam abſonum eſt, fingere talem diſputationem inter ſcholarem et IVSTINIANVM, quam qui legat, non poſſit non exiſtimare idem fuiſſe fatum huius principis, quod olim DIONYSII Siculi, quem eo a fortuna adactum

(*a*) *l. 9. D. ad Leg. Rhod.*

Digitized by Google

ſtum ferunt, ut pro rege paedotribam Corinthi ageret (*a*)? Et tales tamen ſpecies paſſim in illo confuſiſſimo opere occurrunt. Alibi illae magis neceſſariae, at non minus ridicule excogitatae ſunt, atque ea re fit, vt ſaepe de longe alia re, quam de qua lex agit, diſputent, ſenſumque adfingant iuriſconſultis, de quo ab illis numquam fuerat cogitatum. Quod vir eximius, IAC. GOTHOFREDVS (*b*), tot exemplis demonſtrauit, vt opera abuti viderer, ſi vel ab eo dicta repeterem, vel iis aliquid addere non dubitarem. Nimirum boni illi viri, ſibi fingere quidlibet licere rati, adeo ea libertate abutebantur, vt ea in licentiam euaderet, quum vera ſpecies plerumque vel in ipſa lege latitet, ingenioque duntaxat ad illam eliciendam opus ſit, vel ex comparatione aliorum locorum, ex iiſdem libris decerptorum, eorumque ἀλληλουχίᾳ omnium certiſſime eruatur. *Vbi ipſa verba*, inquit IAC. GOTHOFREDVS (*c*), huius myſterii callentiſſimus, *caſum non ſuppeditant, eruendus ille fuit tum ordinis in eo titulo ſeruati praeſidio, tum inſcriptionis cuiuſque legis argumento, coniunctis ſeu conglutinatis in id, compactiſque et coaſſatis omnibus, vel pleriſque, quae ex eodem libro, quem inſcriptio legis praefert, ſuperſunt, ceu Virbii membris diſiectis fragmentis. Vnde comparatione diligenti et accurata omnium eiuſdem inſcriptionis capitum ſingulorum librorum argumentum colligere licet, et cuiuſque libri capita, in varios titulos diſperſa, rurſum coniuncta, lucem et interpretationem mutuo dant capiuntque.* Qua arcaniore veram ſpeciem inueſtigandi ratione ſi plures vterentur, fieri non poſſet, quin demum viſuri ſimus commentaria iuris, bonae frugis pleniora, quaeque verum legum ſenſum non ſola hariolatione, textui inferant, ſed ex ipſo textu eumdem certiſſima ratione, pro eo ac fieri decet, deriuent.

Poſtremo alibi (*d*) me ex inſtituto demonſtrare memini aduerſus PAGANINVM GAVDENTIVM, (*e*) rationem legis eiuſdem eſſe animam, et verum interpretationis, quam doctores extenſiuam, reſtrictiuam, ac declaratiuam vocant, fundamentum. Ea vero ratio modo ex ipſa lege elucet, modo ex aliis eiuſdem argumenti, earumque comparatione colligitur, modo ex eorum temporum, quibus lex lata eſt, annalibus repetenda eſt: cuius rei ſpecimina tam praeclara tum alibi (*f*), tum in incomparabili ac aeterno de Codice Theo-

(*a*) IAMBLICH. *vit. Pythag. p.* 188. *ſeq. et p.* 191.

(*b*) *In Comment. ad tit. de reg. iur.*

(*c*) *Praefat. Comment. ad reg. iur.* §. 4.

(*d*) *Praefat. Elementis iur. ciu. ſecund. ord. Pand. praemiſſa.*

(*e*) *Expoſit. iurid. Lib.* I. *cap.* 3.

(*f*) *In commentat. ad l. quiſquis* 5. *C. ad leg. Iul. maieſt. Geneu.* 1654. 4.

doſiano opere dedit IAC. GOTHOFREDVS, et ante eum iuriſconſultus eximius, qui iuriſprudentiae cum hiſtoria coniunctionem per omnem paene vitam vrgere non deſiit, FRANC. BALDVINVS (*a*), vt ad hos duumuiros lectorem remittere iure poſſe videamur. Neque tamen quiſquam ſibi perſuadeat, velim, eos omnia ſolos iam ita occupaſſe, vt nullum poſt tantam meſſem ſuperſit, ſpicilegium, nihilque relictum ab iis ſit poſterorum induſtriae. Sane et hiſtoria, et iuriſprudentia, immenſo mari videntur ſimiles, vtraque inexhauſta, vtraque rerum a nemine adhuc obſeruatarum pleniſſima eſt, vt idem hic videatur dicendum, quod de purpura, inter res deperditas habita, ſcripſit GVIDVS noſter PANCIROLVS (*b*), *conchylium iſtud etiamnum hodie inueniri quidem, quandoquidem ſpecies plane non intereant: nullum tamen ipſius vſum eſſe, quod non ſit, qui venae illius eximendae modum ſciat.* Similiter profecto nec hodie defutura eſſent in annalibus, quae ad illuſtrandam facerent iuriſprudentiam, niſi, qui illa eruere, et in rem vertere norint, deeſſent.

Haec ſunt praeclara illa, quae ad legum interpretationem adferenda ſunt, praeſidia, hae illae claues, quibus interior earum ſenſus, et, vti gloſſatores loquebantur, intellectus recluditur, hic ſimul lapis Lydius, ad quem exigi oportet iuriſconſultorum notas ac commentarios. Vt enim quiſque dexterrime vſus eſt illis praeſidiis, ita reliquis praeſtantior eſt habendus, tantoque longius quis abeſſe a perfectione videtur, quanto minus ea adhibuit, vel quanto magis in iis adhibendis ingenio ſollertiaque fuit deſtitutus. Quare vt de BARTH. CHESII et GVIDI PANCIROLI interpretationibus Ioue aequo iudicetur: imponi mihi poſtremo video hunc laborem, vt, quid in omnibus illis interpretandi rationibus praeſtiterint viri illi doctiſſimi, quaue in re eorum defecerit induſtria, aliquot ſpeciminibus, ex eorum operibus depromtis, oſtendam. Quod dum facio, me non immemorem fore polliceor, quod praefationem ſcribam, neque adeo diutius moraturum lectorem, ad ipſa euoluenda pulcherrima opera properantem.

Quod ad primum interpretationis ſubſidium, quod in critica atque arte emendandi conſiſtere, diximus, attinet, ea vtrumque auctorem raro, ac modeſtiſſime vſum eſſe, animaduerto. BARTHOLOMAEVS enim CHESIVS in ea fuiſſe haereſi videtur, vt omnem illam mutandarum legum facultatem in iuris conſulto damnaret, niſi vel boni libri emendationi ſuffragentur, vel eam ſaltim neceſſitas ac modeſtia ipſa

(*a*) *Maxime in Conſtantino M.* (*b*) *De reb. deperdit. Tit. I. p. 16.*

ipſa excuſaret. Vbi enim, exponens *L. 3. D. de regula Caton.* incidit in emendationem CVIACII, textum illum corrigentis, et pro *heredi-tates* legentis *Libertates* : parum ſibi placere illam correctionem teſtatur, breui hac ſubiuncta ἐπικρίσει. *Sed quum omnium librorum fides repugnet, Imperatori emendatio eſt reſeruanda, quae iuris conſultis eſt illicita.* (*a*) Sed et alibi, quam alienus ipſe ſit ab eorum ſententia, qui ſibi Tribonianum vbique ἐπ' αὐτοφώρῳ deprehendere videntur, ſatis luculenter teſtatur. Quum enim ANT. FABRVM (*b*) videret impetum facere *in l. 2. D. de her. inſt.* exiſtimantem, eam totam adſcribendam eſſe Triboniani inſcitiae, neque vel VLPIANVM, vel CELSVM adeo ſtulte reſpondere potuiſſe: ipſe abominatus hanc vim, locum illum recte ſe habere, datamque in illo deciſionem poſſe omnino ex iuris principiis ſuſtineri oſtendit (*c*), nec aliter ſubducit rationes, vbi *l. 21. pr. D. de legat. 3.* explanat (*d*). Quum enim et hanc a Triboniano interpolatam, et lacinia illa, *niſi ſuperueniens morbus ei impedimento ſit*, auctam eſſe cenſuerit CVIACIVS (*e*): ipſe aduerſus receptiſſimam doctiſſimorum virorum ſententiam (*f*) verba illa non Triboniani, ſed Vlpiani eſſe, contendit, eaque in re poſtea ſuffragatorem reperit Virum Ampliſſimum, CORNEL. VAN BYNKERSHOEK, (*g*) quamuis paullo aliter, ac CHESIO, viſum eſt, legem illam explicantem. Neque tamen is erat CHESIVS, qui omnem damnaret criticam, eiusque cultoribus aqua et igni interdicendum eſſe cenſeret. Nam aliquando emendandos eſſe quoſdam textus, non inficiatur, et vel ipſe aliquid, ſed mira modeſtia, audet, vel aliorum probat emendationes. Sic alicubi (*h*) ſibi non diſplicere oſtendit coniecturam CVIACII (*i*) in *l. 18. princ. D. de condit. inſt.* pro *conditionem* reſcribentis *libertatem*, quum tamen eam emendationem minus neceſſariam eſſe, oſtenderit RAD. FORNERIVS (*k*). Expoſiturus deinde *l. 6. C. de legit. hered.* vbi DIOCLETIANVS et MAXIMIANVS A. A. aiunt : *Defunctis ſuis extantibus heredibus, et abſtinentibus, vel repudiantibus hereditatem, frater iure conſanguinitatis ſuccedere poteſt.* Ele-

Y y 3 ganter

(*a*) *Lib. 1. Interpr. cap. 3. n. 26.*
(*b*) *De Error. pragm. decad. XXXV. err. 20.*
(*c*) *Lib. I. cap. 4. n. 1.*
(*d*) *Lib. 1. Interpr. cap. 18. n. 3.*
(*e*) *Ad l. 6. §. 1. D. qui teſt. fac. poſſ.*
(*f*) BALDVIN. *Iuſtin. lib. I. pag. 49.* SCHVLTING. *ad Paull. rec. ſent. IIII. 1. 18.*
(*g*) *Obſeru. Lib. VIII. cap. 21.*
(*h*) *Lib. I. Interpr. cap. 20. n. 11.*
(*i*) *Obſeru. Lib. VIII. cap. 36.*
(*k*) *Rer. Quotid. Lib. IIII. cap. 29.*

Digitized by Google

ganter, ſola mutata interpunctione, legendum eſſe monet. *Defunctis ſuis exſtantibus heredibus et abſtinentibus vel repudiantibus hereditatem, frater iure conſanguinitatis ſuccedere poteſt*, vt ſenſus ſit: defunctis ſuis exheredatis, dum deliberent heredes ſcripti, ſi poſtea ii hereditatem repudient, fratrem poſſe ſuccedere iure conſanguinitatis (*a*). Quae ſane interpunctio et omnibus ſatisfacit dubiis, quibus alioquin haec lex expoſita eſt, quaeque ipſe CHESIVS *ibidem n.* 2. *et ſeq.* profert, et modeſtia non minus, quam ingenio, ſe ſe commendat. Quum enim inter omnes conſtet, veteres codices paene omnes diſtinctionibus et interpunctionibus carere, (*b*) quippe a Grammaticis paullo ſerius inuentis, idque et de Florentino Pandectes exemplari teſtentur ANG. POLITIANVS (*c*), ANT. AVGVSTINVS (*d*) et V. A. HENR. BRENKMANNVS (*e*), qui tamen puncta aliqua, ab alia fortaſſis manu addita, in eo opere paſſim deprehendit: quis reprehendendum eſſe putet interpretem, ſola tranſpoſita, demta, vel addita, interpunctione commodum ſenſum ex lege aliqua eruentem? Denique, vt et alio ſpecimine eius modeſtiſſimam criticam oſtendamus, CHESIVS noſter (*f*), vbi *legem* damnatam *Gallus* 29. §. 13. *D. de liber. et poſtum.* interpretatur, in eo loco nihil immutandum eſſe cenſet, niſi forte pro *mortuis vtique* legere quis malit, *mortuis vtriſque*, quam lectionem iam in pleraſque editiones admiſſam video. Attamen et eam correctionem non magni facit, quia et nihil immutando idem ſenſus fit. At emendationem CVIACII et ANT. GOVEANI, ea in lege pro *pronepos* legentium *nepos* plane explodit, tamquam minus neceſſariam, quod et alios feciſſe, conſtat, veluti GABR. VALLIVM (*g*), et IAC. CONSTANTINIANEVM (*h*).

Talis de emendatione legum fuit BARTHOLOMAEI CHESII ſententia. GVIDVS PANCIROLVS etiam raro aliquid audet, magis id agens toto illo variarum Lectionum opere, vt leges ex hiſtoria et antiquitatibus illuſtret, quam vt correctionibus ſubtiliter excogitatis oſtentet ingenium. Quandoquidem tamen in *indice legum* huic operi ſubiuncto,

(*a*) *Lib. I. Interpret. cap. VII. n.* 20.
(*b*) CLERIC. *art. Crit. P. III. ſect. I. cap.* 10. §. 4. *ſeq.*
(*c*) *Miſcellan. cap.* 41.
(*d*) *Emend. Lib. I. cap.* 9.
(*e*) *Hiſt. Pandect. Lib. II. cap.* 4. *p.* 132. *ſequ.*
(*f*) *Interpr. Lib. I. cap.* 49.
(*g*) *Ad l. Gallus Tomo I. Theſ. iur. p.* 416.
(*h*) *Subtil. Enodat. Lib. I. cap.* 30. *Tom. IIII. Theſ. iur. p.* 537.

Digitized by Google

to, viginti quatuor recenſentur textus Pandectes et Codicis, quos ille ſanaſſe dicitur: ex iis quaſdam correctiones ſpeciminis cauſſa decerpere iuuabit. In *l.* 3. §. 5. *D. de condict. cauſſ. dat.* pro *Domitia, Neronis filia*, legendum eſſe monet *Domitia Neronis amita* (*a*). Conſtare enim ex TACITO (*b*), Neronem non filiam ſed amitam habuiſſe Domitiam, eamque ipſam eſſe, quae Paridem pantomimum, cuius in illa lege ſit mentio, manumiſerit (*c*). Id vero quamuis verum ſit, tamen et violentior haec videtur correctio, quam vt vlla ſe probabilitatis ſpecie commendet, et facilius credet lector, vel VLPIANVM, vel NERATIVM aliquid humani paſſum eſſe in illa hiſtoria, quam librarios pro *amita* ſcripſiſſe *filia*. Quum enim ipſe TACITVS, qui ex inſtituto ſcripſit Annales, in eius Domitiae genere enarrando errauerit, dum eam Antonia minore genitam eſſe tradidit (*d*), quum Antoniam maiorem matrem habuerit (*e*): quid mirum, ſi iuriſconſultus, obiter eius faciens mentionem, ἁμάρτημα μνημονικὸν admiſerit, ratus fortaſſis, et auum Neronis Imp. Neronem fuiſſe dictum? ſi talia ſemper mutanda eſſent; prius certum eſſe oporteret, nullum in vetere aliquo ſcriptore occurrere poſſe errorem hiſtoricum, nullum ἀναχρονισμὸν, ſed omnia in veterum monimentis recte ſe habere, id eſt, veteres non fuiſſe homines. Quod quam ſit abſurdum, nemo non intelligit. Alio loco (*f*) PANCIROLVS ſollicitat *l. vlt.* §. *vlt. D. ad leg. Rhod. de iactu*, vbi LABEO, *ſi conduxiſti*, inquit, *nauem amphorarum duorum millium, et* IBI *amphoras portaſti, pro duobus millibus amphorarum pretium debes.* Quae LABEONIS deciſio quum verbis nimis laxis propoſita eſſe videretur PAVLLO, eius epitomatori: ipſe prudenter monet, multum intereſſe, auerſione nauis conducta ſit, an pro numero impoſitarum amphorarum, et deciſionem LABEONIS tantum ad prioris generis conductionem pertinere. Vix quiſquam crederet, hic aliqua emendatione opus eſſe. Quae enim olim circa vocabulum *auerſio* diſputata ſunt (*g*), ea hodie neminem temere mouerint. Et tamen mendoſum hunc locum eſſe exiſtimat PANCIROLVS, partim quod LABEO non expreſſerit amphorarum, quae naui importatae ſint, numerum,

(*a*) *Lib. II. Theſaur. var. lect. cap.* 32.
(*b*) *Annal. Lib. XII. cap.* 64.
(*c*) TAC. *Annal. Lib. XIII. cap.* 19.
(*d*) *Lib. XII. Ann. cap.* 64.
(*e*) PLVTARCH. *in M. Antonio p.* 955.
(*f*) *Lib. II. Theſaur. var. lect. cap.* 34.
(*g*) ANT. AVGVSTIN. *Emend. Lib. III. cap.* 6. LVDOV. CHAROND. πιθανῶν *Lib. II. cap.* 5.

Digitized by Google

merum, partim, quod illud IBI non modo abundet, ſed et parum Latinum ſit, et ex recti ſermonis ratione potius ſcribendum fuerit: *et eo amphoras portaſti:* Itaque admodum argute ſuſpicatur, ſcriptum olim per notas fuiſſe IAI. id eſt, mille quingentas, vel quinquaginta, ex eoque numero librarium ſuum iſtud IBI formaſſe. Sed ſi dicendum, quod res eſt, rem non adeo magnam attuliſſe hic videtur vir doctiſſimus. Primo enim hic non opus erat, definire amphorarum naui impoſitarum numerum, ſiue enim mille quingentas, ſiue centum, ſiue tres amphoras in nauem intuliſſet conductor, eadem deciſionis manebat ratio, nempe pro duobus millibus pretium deberi. Recte ergo et prudenter numerum omiſit LABEO, quippe ad deciſionem nihil quidquam facientem, ſcripſitque. *Si conduxiſti nauem amphorarum duorum millium, et ibi amphoras* (quotcumque pauciores) *portaſti, pro duobus millibus amphorarum pretium debes.* Deinde nemo dixerit, IBI hic abundare. Omiſſo enim aduerbio loci, plane aliud denotabat phraſis: *amphoras portare*, quippe quod baiulorum magis eſt, quam eorum, qui rerum inferendarum cauſſa naues conduxerunt. Denique facile quidem largior, *ibi* ſi accurate quis velit loqui, non locum, in quem aliquid defertur, ſed in quo aliquid ſitum eſt, denotare: ſed veteres tamen eo aliquando vſos eſſe pro *eo*, ex ipſo iure noſtro tam notum eſt, quam quod notiſſimum. Cui enim ignota CAII noſtri: (*a*) *Et quum* IBI *venerimus, euidentiorem praeſtant intellectum*: itemque illa IVSTINIANI (*b*): *Vel procuratores eorum* IBI *deſtinare.* Et ſane ſi veteres promiſcue dixerunt *irrumpere in aedes*, et *in aedibus* (*c*), *pergere in aedes*, et *in aedibus* (*d*), *in hoſtium poteſtatem* et *in hoſtium poteſtate peruenire* (*e*), *ſub iugum* et *ſub iugo mittere* (*f*): ſi et aduerbiis loci EO et ILLO ſaepe vſi ſunt pro IBI (*g*), quidni et *ibi* pro *eo* vti licuiſſet vel LABEONI vel PAVLLO? Quare ne ea quidem PANCIROLI coniectura videtur admodum magni momenti eſſe, praeſertim quum violentum ſit κρίσεως genus, ad notas confugere, eaſque fingere pro lubitu, vt ex iis deinde, quidquid in mentem venit, refingere poſſis (*h*). Hinc merito mea facio verba Ampliſſimi BYNKERSHOEKII (*i*). *Non placent mihi*

(*a*) L. 1. *fin. D. de orig. iur.*
(*b*) L. 18. *C. de fid. inſtrum.*
(*c*) PLAVT. *Amphitr. Act.* IIII. *Scen.* III. *v.* 14.
(*d*) *Id. ibid. v.* 18.
(*e*) L. 12. *D. qui teſt. fac. poſſ.*
(*f*) LIV. *Lib.* III. *cap.* 28.
(*g*) L. 23. §. 1. *D. ad leg. Iul. de adult. l.* 7. *fin. D. de annuis leg.*
(*h*) CORN. VAN BYNCKERSH. *Lib.* I. *Obſeru. Cap.* 23.
(*i*) *Obſeru. Lib.* VII. *cap.* 21.

Digitized by Google

mihi illa ſignandi notandi arcana, *quae nec Tribonianus*, *nec quiſquam hominum*, *intellexerit. Quare et hic valeat cum ſignatoribus auſpex.* Paullo melioris notae eſt iuriſconſulti noſtri emendatiuncula *legis penult. D. de re militari*, vbi recte monet, quod et alii viderunt, pro *impendiis expungitur* legendum eſſe *ſtipendiis expungitur* (*a*), quia id et ſenſus poſtulat, et ſimilis PAVLLI locus (*b*), in quo deſertor itidem dicitur medii temporis ſtipendium amittere, ſi in militiam reſtituatur. At dum in *eadem lege* refingenda exiſtimat verba: *temporis quod in deſertione fuerit*, reſcribendumque eſſe contendit, *temporis*, *quo in deſertione fuerit*, fluctus mouere videtur in ſimpulo. Nam diu eſt, quod monuere Grammatici, nomina et pronomina, quibus temporis exprimitur duratio, modo in accuſatiuo, modo in ablatiuo caſu poni [*c*], adeoque non magis barbarum eſt illud TARVNTENI: *Tempus*, *quod in deſertione fuerit*, quam illa CICERONIS [*d*]. *Fuimus vna fortaſſe duas horas*, vel VIRGILII [*e*]:

Hic tamen hanc mecum poteris requieſcere noctem.

vti hic verſus in optimis codicibus legitur. Sed haec quidem de primo interpretandi genere, quod in emendatione legum conſiſtit, dicta ſufficiant.

Proximum eſt alterum, quod in comparandis fragmentis, ex vno eodemque libro veteris cuiuſdam iuriſconſulti decerptis poſitum eſſe, diximus. Eo quoque ſubſidio non inſcite aliquando vſum video BARTHOL. CHESIVM, quum contra PANCIROLVS illud nuſquam, quod ſciam, adhibuerit. Explicaturus enim CHESIVS [*f*] *l. 1. D. de acceptil.* vbi MODESTINO *acceptilatio eſt liberatio per mutuam interrogationem, qua vtriuſque ab eodem nexu contingit abſolutio*: primum recte obſeruat, duo eſſe, quae in hac definitione vix intelligantur: primum, cur mutua requiratur interrogatio, quum ea ſit acceptilationis indoles, vt ſolus promiſſor interroget, et reſpondeat ſtipulator? deinde, quomodo vtriuſque poſſit contingere ab eodem nexu liberatio, quum vnus tantum obligetur? Et ſane quamuis priori dubio ſatisfieri poſſit, ſi MODESTINVM non acceptilationem generatim, ſed in ſpecie ſtipulationem Aquillianam, definire voluiſſe, dicamus: nondum tamen, quo pacto et hac ſtipulatione vterque ab eodem nexu liberetur, intelligimus,

(*a*) *Lib. I. Theſ. var. lect. cap.* 146.
(*b*) *l.* 10. §. 1. *D. de re milit.*
(*c*) VOSS. *art. gramm. Lib.* VII. *cap.* 44. *p.* 425. *Tom. II. Oper.*
(*d*) *Lib.* VII. *ad Attic. Epiſt.* 4.
(*e*) *Eclog.* I. *v.* 80.
(*f*) *Lib. I. Interp. cap.* 47.

niſi cum HOTOMANO [*a*] mutuos debitores fingamus, quorum vnus e. g. alteri ex mutuo, hic illi rurſum ex teſtamento aliquid debeat, et ponamus, illos ſe inuicem per acceptilationem liberare velle. Quamuis et eo caſu vix ſuſpicari liceat, cur tantis ambagibus vti velint illi mutui debitores, quum vterque ab altero conuentus ſaltim exceptione compenſationis tutus fuerit. At nodum feliciter ſoluit CHESIVS. Ait enim [*b*]: *Omiſſis doctorum interpretationibus, obſeruandum eſt, hanc legem deſumtam eſſe a Modeſtino lib. II. Regularum, vt oſtendit inſcriptio, in quo libro de duobus reis agebat Modeſtinus, vt probatur ex l. 1. D. de duob. reis, quae ſimiliter a Modeſtino Lib. II. Regul. deſumta eſt, in qua docet Modeſtinus, quis reus ſtipulandi, quis reus promittendi dicatur, vt intelligamus, eo in libro de duobus reis tractatum inſtituiſſe.* Eo poſito, ſe illi ſponte obtulit ſpecies. Teſtator duobus heredibus Titio et Maeuio in ſolidum iniunxerat, vt Seio darent. Nam et teſtamento duos reos conſtitui, indubii iuris eſt [*c*] idque factum cenſetur, quoties teſtator ita legauerit: L. TITIVS HERES MEVS AVT MAEVIVS, HERES MEVS DECEM SEIO DATO [*d*]. Iam vterque Seio obligatus eſt in ſolidum per aditionem hereditatis. Finge, velle legatarium illos per acceptilationem liberare: opus erit ſtipulatione Aquilliana, adeoque legatarius primum interrogabit vtrumque heredem, an, quod ſibi ex teſtamento debeant, ſpondeant? Vbi congrue vterque reſpondit: vterque porro interrogabit, an quod ipſi ſpoponderint, legatarius habeat acceptum? eumque reſpondere oportebit, ſe acceptum habere. Et ſic ſane habemus *liberationem per mutuam interrogationem*: et ſimul intelligimus, quo pacto per illam *vtriuſque* rei *contingat ab eodem nexu* liberatio, puta ab obligatione ad praeſtandum idem legatum, *abſolutio.* Et haec ſane elegans obſeruatiuncula, quam ſe praeceptori ſuo, NICOLAO BONAPARTE, Miniatenſi, debere, grato animo agnoſcit, et quae Cuiacianum ſapit acumen, vt facile fidem habeamus CHESIO, hunc praeceptorem ſuum CVIACII ſcripta diurna nocturnaque manu per omnem vitam verſaſſe, adfirmanti [*e*].

Quemadmodum vero hac in re PANCIROLVM acumine ſuperauit CHESIVS: ita hunc ille antiquitatis cognitione, quam tamquam tertium in interprete praeſidium requirebamus, longo poſt ſe interuallo reliquit.

(*a*) *Obſeru. Lib.* III. *cap.* XVIII. *p.* 91. *Tom.* I. *Oper.*
[*b*] *Ibid. n.* 5.
[*c*] *l.* 9. *pr. D. de duob. reis.*
[*d*] *l.* 8. §. 1. *D. de legat.* 1.
[*e*] *Ibid. n.* 11.

Digitized by Google

quit. In Chesio mediocris fuiſſe videtur talium rerum ſcientia, quum numquam fere illum in haec vireta excurrere videamus, niſi quod aliquando ius vetus cum Iuſtinianeo contendat, vix alium tamen ſequutus auctorem, quam Vlpianvm, cuius ex fragmentis paſſim teſtimonia depromit. Procul dubio ipſi vel ocium, vel occaſio, vel voluntas veteres euoluendi ſcriptores iuueni defuit, idque adoleſcentiae vitium emendare non potuit, tot forenſibus ac ſcholaſticis occupationibus diſtractus. At Panciroлvs per omne veterum ſcriptorum monimentorumque genus viuidam circumtulerat indolem, eaque omnia incredibili ſtudio collegerat, quae ad illuſtrandum ius pertinere videbantur. Hinc totus *liber I. Theſauri variarum lectionum* iis refertus eſt obſeruationibus, quae ſelectas ad antiquitates pertinent. Exponit ibi variarum dignitatum titulos et inſignia [*a*], veterumque inſtrumentorum formam [*b*]: erudite differit de argentariis [*c*], de honoratis per codicillos, de ordine iudiciorum, edicto perpetuo, iudiciis centumuiralibus, pragmatica ſanctione, elogio, forma actorum, legitimae portionis origine, nauigationibus, reorum cuſtodia, itemque de ſpeculariбus, lapide milliarii, ſignis et ſigillis, nominibus et officiis ſeruorum, porro de ludis veterum [*d*], de domibus, inſulis, baſilicis, horreis, balneis et mymphaeis, porticibus, campo Martio, hortis Salluſtianis, geſtationibus, deambulationibus, vehiculis aliiſque corporis exercitationibus [*e*]. Habes praeterea ibi, quae legere velis de variis veterum vaſis [*f*], menſuris, ponderibus, pecuniaeque generibus [*g*], de quibusdam veterum ritibus in iure, de oſculo, de locatione in quinquennium, et menſe, quo praedia locari conſueuerint. [*h*]. Denique vt ſe in antiquitatibus eccleſiaſticis, litterariis, et patriis non minus, quam in Graecis et Romanis, verſatiſſimum eſſe, oſtenderet, quaedam adſpergit de archimandritis, diaconiſſis, anathemate, purgationis canonicae, nominumque Praepoſitorum, Acoluthorum, primiceriorum, archidiaconorum, oeconomorum et dioeceſium, origine [*i*]: de hiſtoria et aetate veterum iuriſconſultorum, et quae illi a philoſophis ſumſerint [*k*]: denique de comitibus palatinis, paribus curiae, valuaſoribus, pace Conſtantiae, feudorum hiſtoria, carrocio, et ſimilibus [*l*]. Nec primo illo libro ita exhauſerat inſignes

[*a*] *Theſaur. var. lect. Lib. I. cap. 1. ad 25.*
[*b*] *Ibid. cap. 26. ſequ.*
[*c*] *Ibid. cap. 31. ſequ.*
[*d*] *Ibid. cap. 46. ad cap. 48.*
[*e*] *Ibid. a cap. 49. ad cap. 57.*
[*f*] *Ibid. a cap. 58. ad 63.*
[*g*] *Ibid. cap. 64. ſequ.*
[*h*] *Ibid. cap. 179. et ſequ.*
[*i*] *Ibid. cap. 81. et ſequ. ad cap. 87.*
[*k*] *Ibid. cap. 79. et ſequ.*
[*l*] *Ibid. cap. 88. et ſeq.*

illos variae eruditionis theſauros, vt non et in altero, quo varias Leges Pandectes et Codicis interpretatur, plures eius generis plena manu ferere poſſet. Nullum enim fere textum ibi interpretatur, ad cuius illuſtrationem non aliquid ex antiquitate vel hiſtoria depromat, fontibus, ex quibus ſua hauſerit, ingenue vbique indicatis. Non opus eſt hic, ſpecimina dare. Quacumque enim circumtuleris oculos, reperies, quae placeant, quaeque te, quod antea ignoraueras, doceant, vt, lecto eo opere, iure de PANCIROLO dicere liceat, quod olim de T. Ariſtone ſcripſit PLINIVS [a]: *Quam peritus ille et priuati iuris, et publici? quantum rerum? quantum exemplorum? quantum antiquitatis tenet? Nihil eſt, quod diſcere velis, quod ille docere non poſſit. Mihi certe, quoties quid abditum quaero, ille* THESAVRVS *eſt.* Eſt tamen vbi ipſe procul dubio vertiſſet ſtilum, ſi pulcherrimo huic operi, antequam in lucem ederetur, limam admouere potuiſſet: ſunt enim quae minus accurate ab eo dicta ſunt. Quod vt exemplis quibuſdam illuſtremus, inter ſelectiores eius obſeruationes haud poſtrema eſt, quam binis huius Theſauri locis [b] propoſuit, puta, quod Procoſſ. quidem, at non aeque reliquos Praeſides, ius praetorium habuiſſe in prouinciis ſuis, exiſtimat. Quod vt ne temere ſcribere videatur, varia eius rei argumenta profert. Primo enim obſeruat, non potuiſſe Praeſides de cauſis ſtatus cognoſcere, quod potuerint tamen Proconſules [c]: cuius diſcriminis non aliam poſſe reddi rationem exiſtimat, quam quod Praeſides expertes fuerint iuris praetorii. Deinde PLINIVM [d] ait, ſcribere ad Traianum, eſſe in prouincia ſua, *qui poſtulent, vt de agnoſcendis liberis, reſtituendiſque natalibus cognoſcat, exemplo Proconſulum. Quum vero SCtum ad cauſſarum genera pertinens, de iis tantum prouinciis loquatur, quibus Proconſules praeſint, ideo ſe rem integram diſtuliſſe.* Quod non ſcripturum fuiſſe exiſtimat PLINIVM, ſi Praeſides aeque, ac Proconſules, ius praetorium habere, ſibi perſuaſiſſet. Denique addit teſtimonium VOPISCI [e], qui Probum Imperatorem demum patribus permiſiſſe, ſcribit, *vt Proconſules crearent, legatos Conſulibus*, IVS PRAETORIVM *Praeſidibus darent.* Ex quo conſequi putat, vt Praeſides ius illud non habuerint ante Probi tempora, quum eo ſemper vſi ſint, Proconſules. Sed haec procul dubio expunxiſſet PANCIROLVS, ſi rem expendiſſet paullo accuratius. Praeterquam enim, quod PROCVLVS et MARCIA-

NVS

[a] *Lib. I. Epiſt.* 22.
[b] *Lib. I. cap.* 34. *et Lib.* III. *cap.* 17.
[c] *l.* 1. *C. de ord. iudic.*
[d] *Lib. X. Epiſt.* 77.
[e] *Vit. Probi cap.* 13.

Digitized by Google

NVS [*a*] *eum, qui prouinciae praeeſt, omnium Romae magiſtratuum vice et officio fungi debere, omniaque prouincialium deſideria, quae Romae varios iudices habent, ad officium Praeſidum pertinere, monent:* apud TACITVM [*b*] Domitius Celer diſerte ait: *Piſonem, non Sentium Syriae praepoſitum, huic faſces, et* IVS PRAETORIS *et legiones datas.* Et tamen ille Cn. Piſo non Procoſ. ſed Legatus Aug. pro Praetore; neque Syria iis temporibus ſenatus, ſed Caeſaris erat prouincia, ceu accurate demonſtrauit HENR. NORISIVS [*c*]. Deinde ſi Praefectis Auguſtalibus Aegypti, licet non eſſent Proconſules, imperium tamen ad ſimilitudinem Procoſſ. lege datum eſt [*d*], iique in hac prouincia, teſte STRABONE [*e*], τὴν βασιλικῆς τάξιν, *regium paene imperium* habuerunt: cur minus poteſtatis conceſſum eſſe crederemus Praeſidibus? Accedit, quod haec ipſa differentia fuiſſe videatur Praeſidum et Procuratorum Caeſaris, quod illi, non hi, iure Praetorio in prouinciis vterentur. Auctores enim ſunt TACITVS [*f*] et DIO CASSIVS [*g*] poenas ideo dediſſe Lucillium Capitonem, Aſiae Procuratorem, quod ſibi ius praetorium adrogaſſet. Hi ergo ſoli carebant iure praetorio, niſi vice Praeſidum praeeſſent prouinciis, de quibus procuratoribus fuſius egit V. A. CORN. VAN BYNKERSHOEK [*h*]. Argumentis PANCIROLI parum ineſſe ponderis, nemo non videt. Non enim ſequitur, vt ideo iure praetoris caruerint Praeſides, quod non de omnibus cauſſis poſſent cognoſcere, de quibus cognoſcebant Proconſules. Quum enim vice Principum praeeſſent, quid mirum, ſi hi cauſſas quaſdam ſuae notioni ſepoſuerint? Talis erat reſtitutio natalium, a ſolo Principe impetranda [*i*]. An et cauſſa liberalis? Non puto. De iis enim Praeſidis notionem agnoſcere videntur ipſae leges [*k*], quas iam pridem adduxerunt EM. MERILLIVS [*l*] et MARC. LYCLAMA [*m*], quibus vero nos eo minus immoramur, quo minus ea cognitio pertinet ad ius praetorium, quippe quod ſaluum eſſe potuit Praeſidibus, ſi vel maxime de cauſſis iſtis notionem nullam habuerint. Denique et VOPISCI locus, in quo PANCIROLVS omnem fiduciam videtur col-

 lo-

[*a*] *l.* 11. *l.* 12. *D. de offic. Praeſ.*
[*b*] *Annal. Lib.* II. *cap.* 77.
[*c*] *Cenotaph. Piſan. Diſſ.* II. *cap.* 16. §. 13. *p.* 329.
[*d*] *l.* 1. *D. de offic. praeſ. Aug.*
[*e*] *Libro XVII. p.* 1147. *edit. nou.*
[*f*] *Annal. Lib. IIII. cap.* 15.
[*g*] *Lib. XVII. p.* 619.
[*h*] *Obſeru. Lib.* I. *cap.* 21.
[*i*] *l.* 1. *D. de reſtit. natal.*
[*k*] *l.* 4. *D. de ingen. manum. l.* 1. *C. de ord. cognit. l. pen. et vlt. C. vbi cauſſ. ſtat. l. pen. C. ne de ſtatu defunct.*
[*l*] *Variant. Cuiac. Lib. II. cap.* 1.
[*m*] *Membran. Lib. I. eclog.* 16.

locaſſe, nihil omnino ad rem facit. Quae enim ibi Probus Imp. dicitur inſtituiſſe, ea pleraque non noua ſunt, ſed ab ipſis Auguſti temporibus inualuerant. *Permiſit patribus, vt Proconſules crearent*: ſed idem iis iam Auguſtus permiſerat. *Permiſit legatos Proconſulibus*: ſed et illos hi ſemper habuerant. Quaedam ergo iura Probus reſtituit ſenatui, quibus ſub anterioribus principibus exciderant, et, vt tanto magis ciuilis videretur, id addidit, *vt Patres ius Praetorium Praeſidibus darent*, non quod illud antea non habuiſſent, ſed quod hoc ius, quod antea a principibus dari ſolebat, in poſterum a ſenatu illis concedi, vel ſaltim SCto firmari vellet. Poſſem omnino plura a PANCIROLO ſcripta, hic paullo accuratius expendere, niſi ſubinde admoneret promiſſae breuitatis fides, quanto omnia tranſcurſu dicenda ſint. Quamobrem quaedam tantum attingam magis, quam multis verbis exponam. Illuſtraturus PANCIROLVS [*a*] *l. pen. D. de annuis leg.* in qua Chryſanthiani certaminis fit mentio, illud in honorem ciuis ſui, Chryſanthii philoſophi, a Sardianis inſtitutum eſſe, ſuſpicatur. Sed potuiſſet non errare, ſi vel ipſam, quam interpretatur, legem ob oculos habuiſſet. Quum enim iam Seueri et Antonini temporibus id certamen fuerit celebratum: quomodo illud poteſt inſtitutum eſſe in honorem Chryſanthii, qui inſequente demum ſaeculo ſub Iuliano τῷ παραβάτῃ vixit (*b*)? Praeſtiterit ergo de eo certamine euoluere CVIACIVM (*c*) et THOMAM REINESIVM (*d*), qui, illud certamen iam ſub Commodo memorari, erudite oſtendit. Notatu digniſſimum porro eſt illud huius Theſauri caput (*e*), in quo veterum iuriſconſultorum, quos in Codice laudari exiſtimat, recenſum bene longum inſtituit: ſed in eo ſaepe errat, dum eorumdem nominum homines, nulla temporum habita ratione, pro iuriſconſultis illis veteribus lectori obtrudit. Quotuſquiſque ignorat, ALBVRNIVM VALENTEM fuiſſe IVLIANO σύγχρονον, quum alter alterius diſerte meminerit (*f*)? Quis ignorat, eum in Antonini Pii conſilio fuiſſe (*g*)? Et tamen cum animaduerteret vir doctus, Seuerum et Antoninum *l. 3. C. de edendo*, VALENTI cuidam reſcripſiſſe, cum non alium eſſe putauit, ac noſtrum ALBVRNIVM, quum a primo Antonini Pii anno ad annum Chriſti CCIII. quo hoc reſcriptum editum eſt, LVI. anni circumacti ſint, adeoque ſi fingamus, Alburnium,

(*a*) *Lib. II. cap.* 83.
(*b*) EVNAP. *in vita Chryſanthii.*
(*c*) *Obſeru.* Lib. XXIII. *cap.* 7.
(*d*) *Var. Lect. Lib. I. cap.* 11.
(*e*) *Lib. I. cap.* 84.
(*f*) *l.* 2. §. *vlt. D. de orig. iur. l.* 3. D. *de min.*
(*g*) IVL. CAPITOL. *in Antonin. Pio cap.* 12.

nium, quum in Antonini Pii conſilio eſſe coepiſſet, ſaltim quadraginta annorum aetatem attigiſſe, illum tum nonaginta ſex annorum ſilicernium fuiſſe oporteret. Sed et, quum Alexander Seuerus Imp. *l.* 2. *C. de magiſtrat. conuen.* Paterno cuidam reſcribat, eum TARVNTEIVM PATERNVM, iuriſconſultum eſſe, contendit, parum memor, hunc multo ante ſub Commodo Imperatore periiſſe (*a*). Quid porro minus veroſimile, quam eumdem Alexandrum Imp. reſcripſiſſe FLAVIO RESPECTO (*b*), quem Celſum conſuluiſſe nouimus (*c*)? vel eumdem et Gordianum litteras dediſſe ad PROCVLVM iuriſconſultum (*d*), qui anno erae Chriſtianae XXXIII. Neruae in ſchola ſucceſſit (*e*), a quo tempore ad annum CCXXXXV. quo Gordianus Proculo cuidam reſcripſit, ducentorum et duodecim annorum interuallum eſt? ſimilis eſt error, quod AFRICANO iuriſconſulto Gordianus epiſtolam tranſmiſerit (*f*): neque enim patitur vitae humanae breuitas, vt iuriſconſultum illum Iuliano σύγχρονον, ad annum Chriſti CCXXXVIIII. vixiſſe credamus. Talia paſſim in hoc Theſauro occurrunt, quae argumento eſſe poſſunt, PANCIROLVM hunc librum pro aduerſariis habuiſſe, in quae, quidquid uſquam memorabile legerat, referret, expoliturus ea, et ſeueriorem adhibiturus limam, ſi nactus aliquando eſſet ocium. Quum vero illo numquam abundarit, inemendatae iacuiſſe videntur illae chartae, donec a cognato aliquo, lucellum fortaſſis inde ſperante, immaturae in lucem protraherentur. Hos tamen ſimilesque naeuos ſexcentis aliis, iiſque elegantiſſimis, obſeruationibus penſari neminem inficiaturum, arbitramur.

Quod attinet ad accuratiorem Graecae Latinaeque linguae notitiam, quam ipſam quoque ab interpretatione legum minime ſeiungendam eſſe, monuimus: eam etiam laudem vereor, vt BARTHOL. CHESIO poſſimus tribuere, qui nec elegantiam aliquam ſtili vſquam prodidit, nec in exponendis veterum iuriſconſultorum verbis multum deſudauit. Sicubi etiam aliquid audet, plerumque vel vulgaria profert, vel talia, quae linguae Latinae indoli parum conuenire fatebuntur omnes, qui eius ſunt paullo peritiores. Vt ſpecimen habeas talium obſeruationum: en interpretationem *legis* 24. *D. de ſtatu hom.* ex mea

(*a*) LAMPRID. *in Commodo*, *cap.* 4. *Excerpta Peireſc. p.* 725.
(*b*) *l.* 5. *C. de quaeſt.*
(*c*) *l.* 3. §. 1. *D. de minor.*
(*d*) *l.* 9. *C. de adult. l.* 7. *C. de accuſat.*
(*e*) *l.* 2. §. *vlt. D. de orig. iur. iuncto* TACITO *Annal. Lib. VI. cap.* 26.
(*f*) *l.* 11. *C. de op. libert.*

Digitized by Google

mea quidem ſententia intellectu facillimae (*a*). Ait VLPIANVS: *Lex naturae haec eſt, vt qui naſcitur, ſine legitimo matrimonio, matrem ſequatur, niſi lex ſpecialis aliud inducit.* Legem naturae hic aliter accipere VLPIANVM, ac alibi, vbi illam diſtinguit a iure gentium, et hominibus cum brutis communem eſſe tradit, manifeſtum eſt. Per eam enim procul dubio intelligit rectam rationem, cui quidquid conuenit, ac proinde a plerisque cultioribus gentibus probatur, id veteres NATVRALE IVS NATVRAE, LEGEM NATVRAE vocabant, quamuis non ſtatim in rerum primordiis a natura proditum, ſed vſu exigente et humanis neceſſitatibus eſſet introductum. Sic quarumdam rerum dominium nanciſcimur *iure naturali* (*b*), quum dominia rerum non a natura, ſed ab hominibus, ipſa neceſſitate exigente, inuecta ſint: eodemque ſenſu agni, hoedi, vituli, equuli et ſuculi ſtatim *naturali iure* domini fructuarii eſſe dicuntur (*c*). Ita lege naturali prohibitum eſt furtum facere (*d*): *naturali ratione* cibaria ad eum pertinent, qui utendum ſeruum acceperit (*e*): ſi arbor, quae in confinio nata eſt, ſucciſa ſit, vel lapis, qui per vtrumque fundum extenditur, exemtus, *naturali* conuenit *rationi*, tantam partem vtrumque habere, tam in lapide, quam in arbore, quantam et in terra habebat (*f*). Quae omnia ſi quis ex iure illo, quod ex VLPIANI ſententia, natura omnia animalia docuit, deriuare vellet, nae is mihi littus arare velle videretur. Eadem ergo eſt legis naturae notio, qua in *lege illa* 24. *D. de ſtatu hominum* vtitur VLPIANVS. Quid vero CHESIVS? Quum non poſſet oſtendere, cur lege naturae extra legitimum matrimonium nati matrem ſequantur, quum natura omnes naſcantur aequales, quaeque lex ſpecialis opponatur legi naturae: expenſis omnibus, quae huc facere videbantur, ſubductiſque rationibus hanc ſummam facit cogitationum ſuarum: *Ego ea verba* LEX NATVRAE *ita explico, id eſt, legem, quae ſuper natalibus in naſcendo ſeruatur. Illa talis eſt, vt natus ſine matrimonio matrem ſequatur. Non quod ius naturae eam legem conſtituat, ſed quod lex illa ſuper natalibus ſit recepta, ideo lex naturae vocatur. Sicuti illud verbum accipitur in l.* 195. *§. familiae* 2. *D. de verb. ſignific.* Ita *lex naturae* illi eſt lex naſcendi, lex natiuitatis, lex ſuper natalibus. Acute profecto, modo vllum huius notionis apud veteres exſta-

(*a*) *Lib. I. Interpr. cap.* 27. *n.* 10.
(*b*) §. 11. *Inſt. de rer. diuiſ.*
(*c*) §. 37. *Inſt. eod.*
(*d*) *l.* 1. §. *vlt. D. de furt.*
(*e*) *l.* 18. §. 2. D. *commod.*
(*f*) *l.* 83. *D. pro ſocio.*

exſtaret exemplum. Id vero merito deſidero, quamuis CHESIVS lectorem ad *l.* 195. §. 2. *D. de verb. ſignif.* remittat. Dum enim VLPIANVS eo loco ait, *iure proprio familiam dici plures perſonas, quae ſunt ſub vnius poteſtate* NATVRA *aut* IVRE *ſubiectae*. NATVRA ipſi non eſt naſcendi ſors, ſed *ius* naturae, quod liberos in parentum poteſtate eſſe iubet (*a*); per IVS autem intelligit ius ciuile, quod ſtrictius IVS dici, iam PAVLVS obſeruauit (*b*), ex cuius praeſcripto poteſtati patrisfamilias ſubiectae erant matresfamilias, nepotes, et ceterae deinceps perſonae. Quare non admodum ſolidae doctaeque ſunt eius generis obſeruationes, quas CHESIO debemus, quamuis eae ſatis oſtendant, non defuiſſe viro optimo ingenium, illumque potuiſſe ad id, quod in hac arte ſummum eſt, peruenire, ſi cum iuriſprudentia coniunxiſſet humaniores litteras, maioremque ſibi linguae vtriuſque cognitionem, euolutis veteris aeui monimentis, comparaſſet. Multo fertilius ergo fuit PANCIROLI ingenium, quod ita ubique immiſcet obſeruationes philologicas: ita ubique ſpargit flores, ut pauca ſint huius theſauri capita, in quibus non aliquid, quod ad interiores litteras pertinet, proferat, iique, qui illa legunt, non poſſint non mirari rerum varietatem et copiam, ingeniumque doctiſſimi auctoris ſimile exiſtimare agrorum Siculorum, ex quibus

Aeſtiua quantum decerpunt nocte capellae,
Tantum foecundus gelida ros nocte reponit.

Ne et hic deſint ſpecimina: quam docte agit de vocabulo *numerus*, quatenus de certis militibus accipitur (*c*)? Quam eleganter de *caliga*, *caligatiſque militibus*, de *principiis* ſimilibuſque vocabulis ad veterem militiam pertinentibus, diſſerit (*d*)? quam vtilis eſt collectio vocabulorum inferioris aeui, quae in iure noſtro occurrunt (*e*)? quam praeclara interpretatio vocabulorum, quibus vina aliaque potuum genera, vaſa et ſuppellectilem, veſtes, ſimiliaque veteres deſignabant (*f*)? Vix vocabulum aliquod ſiue Graecum, ſiue Latinum in lege aliqua, quam illuſtrandam ſibi ſumit, legitur, quod non eleganter, ac ſolide, adhibitis in conſilium veteribus auctoribus, explicet.

(*a*) *l.* 220. *§.* 3. *D. de verb. ſign.*
(*b*) *l.* 11. *D. de iuſt. et iur.*
(*c*) *Lib. I. cap.* 74.
(*d*) *Ib. cap.* 74.
(*e*) *Ib. cap.* 77.
(*f*) *Lib. II. cap.* 95. *ſequ.*

Digitized by Google

Quandoquidem tamen et hic quaedam ita ſunt obſcura et abdita, vt aegre et ab eruditiſſimis viris intelligantur: non mirum eſt, hac quoque in re non vbique omnibus ſatisfacere PANCIROLVM, quaedam vero, ab eo expoſita, aliter poſtea multoque rectius eſſe ab aliis explicata. Non infructuoſum futurum ſpero, quaedam et eius generis hic exſtare exempla. In capite illo, quo eum variorum vocabulorum inferioris Latinitatis recenſum dare, monuimus (*a*), inter alia obſeruat, CASTRENSIANOS *in l.* 4. *C. de caſtrenſ. Lib. XII.* dictos, qui in menſa principi miniſtrarint. At latius patuiſſe huius vocabuli notionem, omneſque, qui numquam a principis latere diſcedebant, eumque quocumque proficiſcentem comitabantur, *caſtrenſium* vel *caſtrenſianorum* nomine veniſſe, vti fullones, pictores, veſtitores vel veſtiarios, pincernas, coquos, balneatores et ceteros, ſolide admodum ac erudite docuit SALMASIVS (*b*). EMBOLA, quod vocabulum *in l.* 10. *C. de ſacroſ. eccl.* occurrit, PANCIROLO noſtro eſt expeditio bellica: eaque in re ὁμόψηφον habet FRANC. HOTOMANVM (*c*). Sed nihil certius eſt, quam ἐμβολὴν eſſe quodcumque quo nauis oneratur (*d*), ſpeciatim autem ita dictam tranſuectionem ſpecierum publicarum ſeu fiſcalium, quae ideo *ſpecies embolicae*, vel apud VOPISCVM (*e*) *anabolicae* dicuntur, quia ſinonyma ſunt ἐμβάλλειν et ἀναβάλλειν, et vtrumque, obſeruante id SALMASIO, de oneratione nauis, prius tamen frequentius, vſurpatur. Sane alium ſenſum id vocabulum non admittit in *Nouella CLXIII. cap.* 2. *Nullo modo embola, hoc eſt, annua ſpecierum tranſmiſſione, vt in condito et ad militares ſumtus habeantur, deminuenda: nec in Edicto* IVSTINIANI *XIII. cap.* 4. vbi mentio fit τοῦ τῆς αἰσίας ἐμβολῆς σίτου, *felicis ſolemniſque illationis frumenti*, itemque τοῦ κάνονος τῆς αὐτῆς αἰσίας ἐμβολῆς, *canonis eiuſdem ſolemnis illationis.* GESTATIO quid ſit in legibus noſtris, recte expoſuit PANCIROLVS, in eo tamen falſus, quod id vocabulum inter ea, quae ſunt poſterioris aetatis, retulit, quum illo inter veteres SENECA, SVETONIVS, PLINIVS, frequenter vtantur. Multo ſelectiora etiam ſunt, quae de hac geſtatione, quam ad curam valetudinis pertinere exiſtimabant veteres, ſcripſit IVSTVS LIPSIVS (*f*). INDEFENSE *in l.* 2. §. *vlt. C. de conſt. pec.* noſter exponit *indiſtincte*, vel *nuda conuentione*: quo nihil ſcribere potuiſſet, quod a notione iſtius

(*a*) *Lib. I. cap.* 77.
(*b*) *Not. ad Hiſt. Aug. p.* 225.
(*c*) *Comment. ad l.* 10. *C. de SS. eccleſ.*
(*d*) SALMAS. *ad Hiſt. Aug. p.* 386.
(*e*) *In Aureliano cap.* 45.
(*f*) *Centur. Miſcell. Epiſt. XI. Centur.* III. *Epiſt.* II. *et Elect. Lib.* I. *cap.* 19.

iſtius aduerbii magis alienum eſſe videatur. Cur enim *indefenſe* fieri dicamus, quod indiſtincte fit, vel nuda conuentione? Aut quid commune habent quae indiſtincte, et quae nuda conuentione fiunt? *Defendere* veteribus etiam, nedum cadentis Latinitatis ſcriptoribus, fuit prohibere vel vetare, quemadmodum et hodie Franci verbo ſuo *défendre* eandem notionem ſubiicere ſolent. Loca CLAVDII QVADRIGARII, veteris legis agrariae ſcriptoris apud GRVTERVM, VEGETII, ipſiuſque, vt quibuſdam videtur, CICERONIS, non adſcribo, quum eo labore iam functi ſint alii (*a*). Eo poſito, in lege illa *indefenſe* idem eſſe, ac *nemine prohibente*, manifeſtum eſt. Suſtulerat enim IVSTINIANVS actionem receptitiam, eamque in actionem de conſtituta pecunia tranſtulerat. Ne quis vero exiſtimaret, legem iſtam et ad illas conuentiones, quas ante hanc legem inierant argentarii, pertinere: Imperator ſuo more hanc ſubiicit clauſulam: *Iis videlicet, quae argenti diſtractores, et alii negotiatores*, INDEFENSE, (id eſt, nulla adhuc lege prohibente,) *conſtituerant, in ſua firmitate ſecundum morem adhuc obtinentem durantibus*. PARENTES *in l.* 12. *§.* 3. *D. de admin. et peric. tut.* PANCIROLVS accipi putat pro agnatis, quemadmodum et hodie Francis omnes propinqui *parens* vocantur. Sed hic etiam, ſi quid video, ſua opinione fallitur. Poteſt enim pupillus ſuperſtites habere matrem, auum, auias, alioſque maiores, qui omnes in iure parentum nomine veniunt, (*b*) quibuſque tutor ſolemnia munera mittere debet, prout id exigit pupilli ſui fortuna et exiſtimatio. Sunt et alia cum in vniuerſo PANCIROLI opere, tum in hoc capite animaduerſione digna, ſed quae, ne pro praefatione commentarium ſcribere videamur, merito praetermittimus.

Quintum boni legum interpretis praeſidium in accuratiore Stoicae philoſophiae cognitione conſiſtere diximus. At illud procul dubio vel non magni fecit, vel, ſi eius vtilitatem perſpexit, ſibi plane deeſſe obſeruauit CHESIVS. Nuſquam ſaltim eo, quod ſciam, vſus eſt, ſolis fere fingendis ſpeciebus intentus. Nec magis PANCIROLVM ea in re ingenium exercuiſſe, video, qui potius in eadem cum PAGAN. GAVDENTIO (*c*) haereſi fuiſſe, vetereſque iuriſconſultos magis ARISTOTELIS et PLATONIS, qui ſuo ſaeculo

(*a*) CAR. DV FRESNE *gloſſ. med. et inf. latin. Tomo* II. *p.* 1362. *edit. nou.*

(*b*) *l.* 4. *§. vlt. D. de in ius voc. l.* 51. *D. de verb. ſign. l.* 10. *§.* 7. *D. de grad. et adf.* FEST. *ſub parens.*

(*c*) *De philoſophia apud Romanos cap.* 43.

lo ſoli in ſapientum numero habebantur, quam ZENONIS ſectatoribus adnumeraſſe videtur. Sane enim vbi ex inſtituto ſe monſtraturum profitetur, *permulta veteres iuriſconſultos* a philoſophis et aliis ſumſiſſe (*a*), vbique fere illorum verba cum ARISTOTELIS, PLATONIS, et PHILONIS dictis comparat, nuſquam vero eos a Stoicis profeciſſe, obſeruat. Sed ſi illa induſtria, quam tot colligendis iuriſconſultorum locis, ex PLATONE et ARISTOTELE ex ſua ſententia ſumtis, id ſe conſequuturum ſperauit vir doctiſſimus, vt eos ARISTOTELEM vel PLATONEM ſectatos eſſe crederemus, magnopere profecto eum fugit ratio. Praeterquam enim, quod non adeo exploratum ſit, ſententias iſtas iuriſconſultorum ex illis fontibus promanaſſe, pleraeque ita communes ſunt ſectis philoſophorum omnibus, vt aeque facile apud Stoicos, quam apud ARISTOTELEM et PLATONEM, reperiantur.

Quod ſexto loco de ſpecie ſingularum legum inueſtiganda diximus, in eo mira fuit BARTH. CHESII ſollertia. Vbique enim id ſeruat inſtitutum, vt propoſitis aliorum ſententiis, ſtatim oſtendat, quibus illae difficultatibus premantur: hinc ſpeciem formet, ex eaque ſenſum legis, quo omnibus illis difficultatibus ſatisfieri poſſit, eliciat. Qui ordo admodum naturalis eſt, et permultum ad perſpicuitatem facit. Sed plerumque tamen et CHESIVS ſpeciem tantum fingit, non, comparatis inter ſe fragmentis reliquis, ex ipſa eorum ἀλληλεγχίᾳ eruit. GVIDVS vero PANCIROLVS, verborum magis interpretationi, et hiſtoriae legum, quam illi ſpecierum inueſtigationi, intentus raro hic exercuit ingenium, niſi in quindecim capitibus, quibus leges quaſdam, quae ſibi aduerſari videntur, conciliare ſtuduit (*b*), quamuis nec iſte comparatione illa fragmentorum, a CVIACIO, GOTHOFREDO et GOEDDEO tam feliciter adhibita, vſus ſit.

Denique ex poſtremo interpretandi genere, quod in indaganda legum ratione poſitum eſſe vidimus, tanto vberiorem fructum cepit PANCIROLVS, quanto fuit in hiſtoria verſatior, quum contra CHESIVS, ab hoc praeſidio, ut dixi, deſtitutus, nihil in ea re praeſtiterit. At ne hic quidem ille vbique rem acu tetigit, multaque quae ad legis alicuius occaſionem pertinent, praeteruidit, quod vel

(*a*) *Lib. I. cap.* 80.
(*b*) *Lib. III. a cap.* 2. *ad cap.* 16.

Digitized by Google

vel vno exemplo iuuabit illuſtrare. Poſtremus libri vndecimi Codicis titulus agit *de cupreſſis ex luco Daphnenſi, vel Perſeis per Aegyptum non excidendis vel vendendis.* Vt rationem iſtarum ſanctionum reddat PANCIROLVS, (*a*) locum bene longum ex NICEPHORO (*b*) exſcribit, de amoenitate iſtius luci, de Daphnes fabula, de oraculo Apollinis Daphnaei, denique de Martyrio S. Babylae, eiuſque reliquiis, a Gallo Caeſare in eo luco ſepultis. Nec minus de perſea, arbore Aegyptiaca, alterum locum NICEPHORI, (*c*) in quo fabella de arbore iſta Chriſtum, quum in Aegyptum a parentibus transferretur, adorante narratur, eodem conſilio adducit. Sed ex iis locis nondum videtur addiſci poſſe, quae ſit earum legum ratio. Quod enim ad Daphnes lucum attinet, legis auctores, ARCADIVS et HONORIVS, vtpote Imperatores Chriſtiani, nec ſolius amoenitatis, nec oraculi Apollinis Daphnaei, quod iam pridem conticuerat, nec Babylae martyris cauſſa, cupreſſos excindi vetuiſſe, credibile eſt. At veram rationem oſtendit IAC. GOTHOFREDVS, (*d*) qui Imperatores in eo luco ſuburbano ſplendidum palatium habuiſſe, cuius amoenitati nihil decedere voluerint, luculenter oſtendit. Nec magis probabile eſt, quod et CAESARI COSTAE (*e*) in mentem veniſſe video, Imperatores ob illam Perſeam arborem, quae Chriſto tantum honorem habuiſſe dicitur, exciſionem omnium eius generis arborum tam ſeuera ſanctione prohibuiſſe. Nam ſi vel maxime, quod incredibile eſt, credere velimus NICEPHORO, arborem iſtam multis poſtea aegris medicinam attuliſſe, quibus vel feſtuca, vel folium eius adplicatum fuerit: nulla tamen erat ratio, quamobrem ideo a toto luco Perſeis in Aegypto arborem comparari prohibere vellent. Suffeciſſet, ipſam arborem tam ſalubrem ac prodigioſam ſanctione poenali muniri. Quare nihil ſupereſt, quam vt ipſam fructuum praeſtantiam et inſigne eorum pretium, de quo PLINIVS (*f*) teſtatur, Imperatores nouiſſe dicamus, vt nullum Perſidem vel Perſeam excidi vellent.

Sed tantum iam a nobis chartae abſumtum eſt, vt demum feriae calamo indicendae videantur. Vnuſquiſque, qui vel haec, quae diximus, expenderit paullo accuratius, facile intelliget, quam ſubtilis ſcriptor ſit CHESIVS, quam doctus PANCIROLVS: quantum in illo ſolidioris iuriſprudentiae, in hoc reconditae eruditionis fuerit; quanta

 deni-

(*a*) *Lib.* II. *cap.* 158.
(*b*) *Hiſt. eccl. Lib. X. cap.* 28.
(*c*) *Hiſt. eccl. Lib. eod. cap.* 31.
(*d*) *Ad Cod. Theod. Tomo V. p.* 331.
(*e*) *Var. ambiguit. iur. cap.* 5. *p.* 1163. *Tomo* IIII. *Theſaur. iur.*
(*f*) *Hiſt. nat. Lib.* XV. *cap.* 13.

Digitized by Google

denique in vtriuſque ſcriptis ſit rerum ac obſeruationum vtiliſſimarum varietas. Quamuis ergo vir optimus atque integerrimus, qui eximia haec opera ſplendidiſſimo typo recuſa dedit, Io. VANDER LINDEN, iam pridem tam praeclare meritus ſit de vniuerſa iurisprudentia, vt quoad maximorum in arte noſtra virorum durabit memoria, eius merita nulla obliteratura ſit obliuio: credo tamen, edito hoc volumine, tantam eum gratiam inituram a viris doctis, vt eum ob ſeruatos tot praeclaros reip. litterariae ciues, eorumque opera luci reddita, ſi non corona ciuica donaturi, at certe laudibus perpetuo ſint proſequuturi. Ego certe viro, mei amantiſſimo, et publice hic gratias, quas concipere poſſum, maximas ago, et Deum immortalem precor, vt ei extentum largiatur vitae ſpacium, quo et poſtremum IVRISPRVDENTIAE ROMANAE et ATTICAE volumen edere, et multis aliis, dignis eius praelo operibus, rempublicam litterariam ſibi poſſit demereri. Tu vero, LECTOR ERVDITISSIME, vale. Halae Magdeburgicae ipſis Nonis Sextilibus. MDCCXXXVIIII.

* * * * * * * * * * *

XXI.

DE IVRIS PRVDENTIA, DIVINARVM HVMANARVMQVE RERVM NOTITIA.

FActum haud mediocrem pleriſque ſemper redolere viſa eſt iuriſprudentiae definitio, quippe quam VLPIANVS *diuinarum humanarumque rerum notitiam, iuſti iniuſtique ſcientiam* eſſe, parum modeſte adfirmarit (*a*). Nec mirum profecto eſt, eam philoſophis potiſſimum mouiſſe bilem, et vel maxime conflaſſe aemulationem iſtam acerrimam, quae inter iuriſconſultos et philoſophos quam diutiſſime interceſſit. Tantum enim abeſt, vt hi eam laudem iuriſprudentiae cum diſciplinis ſuis communem eſſe fateantur, vt inuaſam eſſe conquerantur

(*a*) *L.* 10. §. 2. *D. de iuſt. et iur.*

tur poſſeſſionem ſuam, et tantum non interdicto, vel *vnde vi*, vel *vti poſſidetis* ſaltim, aduerſus iuriſconſultos experiantur. Et ſane, ſi dicendum, quod res eſt, tam antiquam eſſe animaduertimus philoſophorum poſſeſſionem, vt ipſa prope modum philoſophia hac definitione ſua non ſit antiquior, et, ex quo tempore illius ſtudium in Graecia feruere coepit, ſemper ea ſiue ſapientiae, ſiue philoſophiae, definitione vſi ſint philoſophi. Primus PYTHAGORAS, cui et pulcherrimum iſtud ipſius philoſophiae nomen debemus, ſapientiam, quam profitebatur, θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων γνῶσιν, *diuinarum humanarumque rerum notitiam* eſſe, dicebat (*a*). Eamdem definitionem deinde et reliquos ſapientes cum ipſo philoſophiae nomine adoptaſſe, animaduertimus (*b*), eaque poſtea ita increbuit, vt philoſophia, et *rerum diuinarum humanarumque notitia*, pro iiſdem omnino acciperentur.

Neque exiſtimandum eſt, philoſophorum parum intereſſe, ſaluane ſibi eſſet tam honorificae definitionis poſſeſſio, an iuriſconſulti eam veluti ſimul poſſiderent. Ea enim illi freti, et tam late proferebant artis ſuae terminos, vt illam ne iiſdem quidem, quibus hoc vniuerſum, finibus circumſcriptam dicerent: et ſibi non hominum, ſed Deorum immortalium nomen atque honorem deberi, liquido demonſtrabant. Prius iam olim his verbis tradidit PERICTIONES, Pythagoricus, apud STOBAEVM (*c*); Σοφία περὶ πάντα τὰ γένη τῶν ἐόντων χολέεται. Οὕτως γὰρ ἔχει σοφία περὶ πάντα τὰ ἔοντα, ὡς ὄψις περὶ πάντα τὰ ὁρατὰ, καὶ ἀκοὰ περὶ πάντα ἀκουστά. *Sapientia circa omnia in vniuerſum, quae exiſtunt, eſt occupata. Ita enim ſapientia ſe habet circa omnia entia, quemadmodum viſus circa omnia viſibilia, et auditus circa omnia audibilia.* Et ne quis forte putaret, ad ea tantum, quae Senſibus percipimus, eam pertingere philoſophorum notitiam: PYTHAGORAS et PLATO ſolum Deum, eaque quae expertia ſint materiae, κυρίως ὄντα adpellabant (*d*), ac proinde in earum rerum contemplatione vel maxime verſari philoſophi ſtudium, naturalia vero non aliter, quam κατὰ τῶν ὑπὲρ φύσιν μετέχουσιν, *quatenus diuinis, et quae ſupra naturam*

(*a*) MICH. PSELL. *Comment. ad quinque voces, init.*

(*b*) CICERO *de Finib. Lib. II. cap.* 12. STRABO *Lib. I. Geograph. p.* 3. *edit. nouiſſ.* PHILO *de congreſſ. quaer. erud. grat. p.* 435. PLVTARCH. *de placit. philoſ. p.* 874. *Tom. I.* MAX. TYR. *Diſſert. Platon.* XVI. PACHYMER. *introd. ad philoſoph. cap.* 2.

(*c*) STOB. *Serm. Ethic. cap.* 1.

(*d*) IAMBLICH. *vit. Pythag. cap.* 29. NICOMACH. *Arithmet. cap.* 1. et ex recentioribus IAC. THOMAS. pereruditа Diſſert. de *Pythagorica philoſ. definitione.*

turam ſunt, *participent*, ad diſciplinam ſuam pertinere, adſeuerabant (*a*). Ac proinde philoſophiam non magis, quam ipſum Deum, finibus quibuſdam terminari contendebant.

Deinde, quum in mortalem vix cadere videretur tam prope infinita rerum diuinarum humanarumque rerum ſcientia: philoſophi, dum omnia noſſe ſibi viſi ſunt, ſe ipſos noſſe deſierunt, adeo, vt ſe, ad illud ſapientiae faſtigium enixos, non homines amplius, ſed Deo ſimiles, Deo pares, quin vere Deos eſſe, turpiter iactarent. Hinc illa Hieroclis (*b*): πρῶτον οὖν ἀγαθὸν δεῖ γίνεσθαι, καὶ τότε θεόν. *Primum probum fieri decet*, *indeque Deum.* Qui auctor et alibi (*c*), finem vltimum philoſophiae eſſe τὸ θεοποιεῖσθαι, *Deum fieri*, diſerte adfirmat. Eodem in luto et alios, qui in Pythagorae verba non iurauerant, haerere videas. Nam et Simplicivs (*d*), finem, ad quem philoſophum contendere oporteat, eſſe ait, extremam illam ac perfectiſſimam felicitatem, quam adſequutos Aristoteles non homines, ſed Deos, appellandos eſſe cenſuerit. Et ſimilia fere apud Epictetvm (*e*), Senecam (*f*), ceteroſque familiarum paene omnium philoſophos (*g*), occurrunt, maxime tamen apud recentiores illos, qui philoſophiam quamdam ſublimiorem adfectantes, ad tantum diuinae iſtius virtutis vel ἀποθεώσεως gradum perueniſſe ſibi aliiſque videbantur, vt ſi Philostrati, Evnapii, Marini, aliorumque eiuſdem furfuris ſcriptorum elogia euolueris; non homines, ſed Deos, ab iis deſcribi, laudibuſque in caelum euehi, ſis exiſtimaturus. Vt alia praetermittamus eius ἀποθεώσεως exempla: cui, quaeſo ignotus eſt Apollonius iſte Tyanenſis, impoſtorum, quos vmquam ſol adſpexit, turpiſſimus? Is vero Philostrato (*b*) modò δαιμόνιός τε καὶ θεῖος, modo θεὸς, adpellatur, quippe qui ὑπὲρ πάντα τὰ ἐν γῇ ſuper omnia terreſtria cum ipſis Diis commercium habuerit (*i*), vt, ex Cyrilli (*k*), ſententia, id vnum egiſſe videatur rabidus iſte aduerſus Chriſtum canis, vt Apollonium ſuum, veluti Deum quemdam, venerabilem omnibus faceret, atque admirandum. Adeo philoſophis non modo perhonorifica, ſed et fertilis

(*a*) Simplic. *Commentar. de Praedicabil. init.*

(*b*) Hierocl. *in aur. Pythag. carm. praef. p.* 7.

(*c*) Idem *ad verſ.* 69. *p.* 310.

(*d*) Simplic. *Comment. in Ariſtot. categor. prooem.*

(*e*) Arrian. *Differt. Epictet. Lib.* II, *cap.* 19.

(*f*) Seneca *Epiſt. XLVIII.*

(*g*) Scheffer. *de nat. et conſtit. philoſ. Ital. cap.* 7. *p.* 44. *ſequ.*

(*h*) Philostrat. *de vita Apollon. Tyan. Lib.* I. *cap.* 1. *p.* 4.

(*i*) Idem *Lib. VIII. cap.* 7.

(*k*) Cyrill. *adu. Iulian. Lib.* III. *p.*88.

Digitized by Google

tilis fuit illa diſciplinae ſuae definitio, ob quam ſibi et infinitam ſapientiam, et naturam diuinam, atque ab omni labe ſeiunctam, vindicare iure videbantur.

Quae quum ita ſint, fieri profecto non potuit, quin homines illi, ſui pleniſſimi, grauiter ſuccenſerent VLPIANO, hanc ſapientiae definitionem, philoſophiae ereptam, iuriſprudentiae ſuae vindicanti: maxime, quum, eum diſciplinam ſuam tanto elogio multo digniorem, quam philoſophiam, iudicare, legerent, eique adeo periiſſe frontem animaduerterent, vt ſcribere non dubitaret (*a*): *Cuius iuſtitiae merito quis nos ſacerdotes adpellet. Iuſtitiam namque colimus, et boni et aequi notitiam profitemur, aequum ab iniquo ſeparantes, licitum ab illicito diſcernentes, bonos non ſolum metu poenarum, verum etiam praemiorum exhortatione efficere cupientes,* VERAM, *niſi fallor,* PHILOSOPHIAM, *non* SIMVLATAM, *adfectantes.* Quid enim aliud hic agere dicas VLPIANVM, quam vt philoſophis *ſimulatam*; ſolis legum interpretibus *veram philoſophiam*, ac genuinam *rerum diuinarum humanarumque ſcientiam* tribuat? Quod ſane eo indignius facinus videri potuit philoſophis, quo certius ſibi conſtare exiſtimarunt, artem noſtram arctiſſimis circumſcriptam eſſe limitibus, eoſque, qui in illa conſeneſcant, non in diuinarum humanarumque rerum contemplatione, ſed in litibus, quae de ſtillicidiis, aqua pluuia arcenda, finibus regundis, ſimilibuſque cauſſis priuatis, oriri ſolent, componendis verſari. Quam quidem res tam leues diiudicandi facultatem ſi quis *rerum diuinarum humanarumque ſcientiam* dicendam exiſtimet, eum illi vix integrae mentis eſſe, arbitrabantur.

Quamobrem nemo, credo, mirabitur, tantum philoſophorum odium paullatim incurriſſe iuriſconſultos, vt eorum paene numquam ſine quadam indignationis atque inuidiae ſignificatione meminerint. At neſcio tamen, an quemdam ſibi magis infenſum habuerint, quam LIBANIVM, qui non ſolum in orationibus, pridem editis (*b*), frequentem nobiliſſimorum adoleſcentum ad Berytenſem ſcholam concurſum cor ſibi exedere, perſpicue oſtendit, ſed et in alia (*c*), a Io. ALB. FABRICIO (*d*) primum edita, perlongam ea de re querelam inſtituit. Non aliam enim cauſſam, cur vulgo *βαρὺς*, ſeu *moleſtus* adpelletur, comminiſci ſe poſſe, ait, quam quod miſeram temporum ſuorum conditionem aegrius

(*a*) *l.* 1. §. 1. *D. de orig. iur.*

(*b*) LIBAN. *Orat.* XXVI.

(*c*) LIBAN. *Orat. in eos, qui eum moleſtum adpellabant. cap.* 21.

(*d*) FABRIC. *Biblioth. Graec. Vol.* VII. *Lib.* V. *cap.* 9. *p.* 196.

ferre, et aliquando de ea conqueri ſoleat. Inter ea vero, quae efficiant, vt eum ipſius pene vitae poeniteat, nihil eſſe fatetur, quod maiorem ſibi adferat moleſtiam, quam quod artem ſuam ſophiſticam, id eſt, coniunctum cum philoſophia eloquentiae ſtudium, euileſcere, et iuriſprudentiae poſtponi animaduertat. Sed ipſa fortaſſis hominis bilioſi verba hic legere operae pretium fuerit: εἰ δὲ δὴ, inquit, καὶ τἄλλα μοι πάντα φίλον ἐποίει τοῖς παροῦσιν, οὐκ ἄν με καὶ μόνα τὰ περὶ λόγους εἰκότως ἐξεπολέμωσεν; Οἱ πάλαι μὲν ἤστραπον· νῦν δ᾽ εἰσὶ σκοτεινοί. Καὶ πάλαι μὲν εἷλκον τὴν πανταχόθεν νεότητα, νῦν δ᾽ οὐδὲν εἶναι κέκεινται· ἀλλ᾽ οἱ μὲν ἐοικέναι δοκοῦσι πέτραις, εἰς ἃς ὁ σπείρων μαίνεται, περισπαπύλλος τὴν σπόραν. Καρποὶ δ᾽ ἑτερόθεν ἀπὸ τῆς Ιταλῶν φωνῆς, ὦ δέσποινα Ἀθηνᾶ, καὶ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ, οὓς ἔδει πρότερον φέροντας τοὺς ἐπισταμένους ἑστάναι, πρὸς τὸν ῥήτορα βλέποντας, ἀναμένοντας τὸ, ὦ οὗτος, ἀναγίνωσκε. *Verum licet etiam reliqua omnia ita comparata eſſent, vt contentus eſſe rebus praeſentibus poſſem: nonne merito vel ea ſola, quae ad eloquentiae ſtudia pertinent, me grauiſſime exacerbarent? Olim enim (declamationes noſtrae) fulminis inſtar effulgebant: hodie quaſi tenebris ſunt inuolutae. Olim vndequaque confluentes iuuenes trahebant: hodie vero contemnuntur. Atqui ſaxis iſti ſimiles eſſe videntur, in quae coniiciens ſemen, furere merito dicatur, et operam et ſemen perdens. Aliunde autem nunc exſpectantur fructus, o Romana nimirum, o alma Minerua, lingua,* LEGIBVS*que, quas olim eorum peritos adſerre (ad ſophiſtam,) oportebat, ſtanteſque, et in rhetorem intuentes exſpectare mandatum eius:* HEVS REVTA. Hinc nimirum illae lacrymae. Quid enim acerbius contingere potuiſſet hominibus iſtis, δαιμονίοις, θείοις, quin θεοῖς, quam quod regnum ſuum, in quo ſe antea iactauerant, euerſum viderent? Quid triſtius paterentur, quam quod iuriſconſulti, quos olim eorum iuſſa capeſſere oportebat, iam ſummis honoribus fungerentur? Hinc pergit homo (*a*): Ἤδη δὲ καὶ ὑπογραφεῖς ἐν ταῖς μεγίσταις ἀρχαῖς, ὁ δὲ τὸ λέγειν ἀντ᾽ ἐκείνου μαθὼν ὑπ᾽ ἐκείνων καταγελᾶται, καὶ αὐτὸς ὀδύρεται. *Immo et Amanuenſes maximos hodie magiſtratus obtinent: ille vero, qui loco ſtudii iſtius,* (Latinae linguae et LEGVM,) *dicendi facultatem ſibi comparauit, deridetur ab iſtis, iſte vero animi aegritudine conficitur.* Id vero non modo miſerum, verum etiam miſerrimum!

(*a*) LIBAN. *ibid. p.* 96.

rimum! vt adeo non miremur, Libanivm, inuidia paene ruptum, demum bilem omnem ita euomuiſſe (a): τῶν τοίνυν καλουμένων σημείων, τρεψαμένων μὲν τὸν Ἑρμῆν, τρεψαμένων δὲ τὰς Μούσας, τὴν δ' οὖσαν τοῖς περὶ ἐκείνας εὐδαιμονίαν εἰς αὑτὰ μεταθέντων, καὶ τῶν μὲν τεταπεινομένων, τῶν δὲ τοὺς γνάθους φυσώντων, ἀγανακτεῖ τις, εἰ τῆς τέχνης ἀχρήστου μοι γεγενημένης ἀλγῶ. *Quum ergo iſta, quae dicere ſolemus ſigna, in fugam Mercurium, in fugam Muſas quoque verterint, eamque felicitatem in ſe tranſtulerint, atque hae quidem abiectae iaceant, illa autem,* (linguae, legumque Romanarum ſtudium,) *ſuperbe malas inflent: an quiſquam, quaeſo, aegre ferre poteſt, me grauiſſimum dolorem inde perſentiſcere, quod ars mea inutilis mihi fuerit reddita?* En verba non philoſophi, ſed ex vltima faece hominum hominis, luminibus ſuis vicini aedibus offici, conquerentis. An vero id pertinebat ad rempublicam, iuriſconſultis viam ad dignitates intercludi? An inde peſtis orbi Romano imminebat, quod adoleſcentes, iuriſperitia iam probe imbuti, non amplius ad ſophiſtarum declamationes confluerent, exſpectarentque illud ſtolidiſſimum mandatum: Ω ΟΥΤΟΣ ΑΝΑΓΙΝΩΣΚΕ, ſed in foro, ipſoque palatio, ſe ad capeſſendam rempublicam praepararent? Laudandi potius erant, qui tum animum adpellebant ad iuriſprudentiam, quod induſtria ſua effeciſſent, vt et artem ſuam a contemtu vindicarent, et ipſi ad ſummas in republica dignitates adſpirarent. Si enim laudi ducitur Epaminondae, quod, talearcha a populo creatus, (quod munus Thebis eo vſque contemtiſſimum fuerat,) effecturum ſe promitteret, vt is magiſtratus in poſtremum honoratior haberetur, idque re ipſa praeſtaret (b): quis non admiratione potius, quam odio, dignos iudicet ſaeculi iſtius iuriſconſultos, qui, ſola freti, quam imbiberant, legum ſcientia, creditas ſibi reipublicae partes prudenter gerendo, id fuerant conſequuti, vt non facile iudicaretur, pluſne ipſi iuriſprudentiae, an illis deberet iuriſprudentia? An ſolos id momordit ſophiſtas, genus hominum, ignauia et clamore cicadis ſimillimum, et quod tamen ſe ſolum reipublicae natum eſſe, incredibili faſtu exiſtimabat.

Sed de illa iuriſconſultorum ac philoſophorum aemulatione, cuius ſexcenta paſſim veſtigia in veterum monimentis exſtant, alia ſe fortaſſis obtulerit dicendi occaſio. Iam, vt ad iuriſprudentiae definitio-

Bbb 2 nem,

(a) Liban. *cap. 22. p. 197.* (b) Plvtarch. *reipubl. ger. praecept. p.* 811. *Tom.* II.

nem, quae crabrones iſtos irritauerat, reuertamur: de ea tria potiſſimum in quaeſtionem venire poſſe arbitramur: primum, cur VLPIANVS id, quod philoſophiae proprium adhuc fuerat, vindicarit iuriſprudentiae? Alterum, an haec pars philoſophiae recte dicatur? ac poſtremum, an vere adpelletur rerum diuinarum humanarumque notitia? De quibus omnibus ſententiam meam, ſi operam mihi dederis, tanto minus ex amore ac odio dicam, quanto magis eorum cauſſas procul habeo, vtpote qui et iuriſprudentiam amo, quam qui maxime; neque me vmquam philoſophiam odiſſe, memini. Primo itaque ii mihi videntur VLPIANO facere iniuriam, qui illum philoſophiae, id eſt, ipſi rectae rationi bellum indicere voluiſſe, ſuſpicantur, dum et hanc definitionem cum iuriſprudentia ſua communicarit, et iuriſconſultos veram, non ſimulatam, philoſophiam adfectare contenderit. Ab ea enim ſuſpicione illum facile abſoluent ipſa, quae ex eius operibus ſuperſunt, fragmenta, in quibus et paſſim non leuia, ſed expreſſiſſima ſcientiae philoſophiae veſtigia (*a*), et inſigne iſtud philoſophiae elogium, quod ea RES RELIGIOSA ſit (*b*), exſtare animaduertimus. Et quid, quaeſo, honoris per philoſophiae definitionem iuriſprudentiae accedere, potuiſſet exiſtimare, ſi illam ſapientiam, tamquam rem nihili, deſpexiſſet? At ſi philoſophos, qui tum per orbem Romanum vagabantur, paullo conſideremus accuratius: non mirabimur profecto, VLPIANVM iis abiudicaſſe rerum diuinarum humanarumque ſcientiam, eoſque, tamquam ſimulatae cuiuſdam philoſophiae cultores, cane peius et angue fugiendos eſſe, iudicaſſe. Qui iis temporibus genus quoddam philoſophiae, ex PYTHAGORAE ac PLATONIS placitis conflatae, ſectabantur, ii non ſapientiam tradebant, ſed τερατολογίας, vel, vt eleganter rem exprimit PLVTARCHVS (*c*), φασμάτων τε καὶ μύθων καὶ δεισιδαιμονίας ἀνάπλεω φιλοσοφίαν, καὶ τῦ μάλα βεβακχευμένην, *philoſophiam laruis, fabulis et ſuperſtitioſis daemoniorum cultibus refertam*, *atque adeo oppido lymphaticam*: ac proinde, dum meras nugas, oracula, diuinationes, ſacra teleſtica, luſtrationes ac theurgias iactabant, non ſapientia, ſed deteſtabili ſuperſtitione, imbuere homines ſtudebant. Magnus deinde iiſdem temporibus atque vberrimus erat Cynicorum prouentus. Sed quorum adſectata illuuies, maledicentia, ac inuerecundia nemini, cui frons nondum

(*a*) EV. OTTO *de Stoica iuriſconſultorum philoſophia p.* 599. *De* VLPIANO, *iuriſconſultorum coryphaeo, praeſtat tacere, quam pauca loqui: tot tamque illuſtria huius diſciplinae veſtigia in fragmentis eius ſuperſunt. Mentiar, niſi plus decem in vnico titulo de iuſtitia et iure reperiantur.*

(*b*) *l.* 1. §. 4. *D. de extraord. cognitionib.*

(*c*) PLVTARCH. *de gen. Socrat. p.* 580. *Tom. II.*

Digitized by Google

dum periiſſet, placere poterat, maxime quum totum illud philoſophiae genus homines non ad gerendam rempublicam praepararet, ſed ex ſocietate humana ad brutorum veluti conſortium ſeuocaret, ipſique illi ſectatores Herculis, quales ſe iactabant, innumera quotidie ſtoliditatis ederent ſpecimina. Qui porro peripateticorum nomine cenſebantur, ii non ea, quae in Aristotelis doctrinis vera ac ſolida ſunt, inculcabant, ſed difficiles nugas, argutiaſque ingenii magno pretio vendentes, coruos deludebant hiantes. Quid dicamus de grege illo Epicuri, cuius diſciplina multo celebrior ſemper, quam ceterorum philoſophorum fuit (*a*)? Ii quoque, dum omnia referebant ad voluptatem, dum homines a republica rebuſque gerendis ad ſegne otium inuitabant (*b*), dum denique pietatem erga Deum, et ſpem metumue aeternitatis omnem animis euellebant, nihil minus agere videbantur viris grauibus, quam vt homines meliores ſapientioresque redderent. Equidem, qui maſculam iſtam et ad res agendas magis accommodatam Stoicorum ſapientiam, quam iuriſconſulti, tamquam ſummam, admirabantur (*c*), aliis praeferendam exiſtimabant, reliquis omnino videbantur ſapere rectius: ſed et illius Zenonianae familiae diſciplina adeo illis temporibus oblanguerat, vt plerique ſolo habitu philoſophi, et Curios ſimularent, et Bacchanalia viuerent, ſeque ipſos circumferrent inutilis diſciplinae exempla. Habes Sardos venales, alios aliis nequiores, in quos intuito Vlpiano, antiqui moris et ſingularis grauitatis viro, idem eueniebat, ac Lvciano (*d*), qui domum, quam philoſophia habitet, reperiri a ſe non potuiſſe, fingit, eaque de re hanc fundit querelam: Ποῦ δὲ τὴν φιλοσοφίαν εὕροι τις ἄν; οὐ γὰρ οἶδα, ἔνθα οἰκεῖ· καί τοι πάνυ πολὺν ἐπλανήθην χρόνον ἀναζητῶν τὴν οἰκίαν, ὡς ξυγγενοίμην αὐτῇ. εἶτα ἐντυγχάνων ἄν ποι τριβώνια περιβεβλημένοις, παρ' αὐτῆς ἐκείνης ἥκειν φάσκουσιν, οἰόμενος εἰδέναι αὐτοὺς, ἀνηρώτων, οἱ δὲ πολὺ μᾶλλον ἐμοῦ ἀγνοοῦντες, ἢ οὐδ' ὅλως ἀπεκρίνοντό μοι, ὡς μὴ ἐλέγχοιντο οὐκ εἰδότες, ἢ ἄλλην θύραν ἀντ' ἄλλης ἀπεδείκνυον. οὐδέπω γοῦν καὶ τήμερον ἐξευρεῖν δεδύνημαι τὴν οἰκίαν. *Verum vbi quis philoſophiam inueniat? Neſcio enim, vbi habitet, quamuis longo circumerrauerim tempore, domum quaerens, vt eam conuenirem. Inde in quoſdam vilibus amictos veſtibus, barbaſque prolixas geſtantes, incidi, qui ſe ad eam conferre dicebant, quos ſcire*

 ratus

(*a*) Laert. *Lib. X. Segm.* 9. Cicero *de Fin. Lib. IV. cap.* 1.

(*b*) Plvtarch. *in illud:* λάθε βιώσας.

(*c*) *l.* 2. *D. de legib.*

(*d*) Lvcian. *in Reuiuiſc. ſeu Piſcator. Tom. I. p.* 396.

ratus interrogaui. At illi eius rei me multo magis ignari nihil omnino reſponderant, ne ignorantiae arguerentur, aut ianuam aliam pro alia oſtenderunt. Ego vero in hunc vſque diem domum inuenire nequiui. Et paucis interiectis (*a*), vbi philoſophos in arcem Athenienſium ad congiarium iis dandum vocatos fingit, tot ait confluxiſſe,

Quot folia et flores naſcuntur tempore verno,

arcemque plenam breui tempore factam hominum cum clamore confidentium, ſed, iis luſtratis, vbique adparuiſſe πήραν, πώγωνα, κολακείαν, ἀναισχυντίαν, βακτήρια, λιχνείαν, συλλογισμὸν, φιλαργυρίαν: *peram, barbam, adulationem, imprudentiam, baculos, edacitatem, ſyllogiſmum, auaritiam:* vel vt alibi rem explicat (*b*), ὀργιλωτέρους μὲν τῶν κυνιδίων ὄντας, δειλοτέρους δὲ τῶν λαγωῶν, κολακευτικωτέρους δὲ τῶν πιθήκων: ἀσελγεστέρους δὲ τῶν ὄνων, ἁρπακτικωτέρους δὲ τῶν γαλῶν, φιλονεικοτέρους δὲ τῶν ἀλεκτρυόνων: *homines caniculis iracundiores, leporibus timidiores, ſimiis blandiores, aſinis petulantiores, rapaciores felibus, gallis denique gallinaceis pugnaciores.* An mirum ergo, VLPIANVM hominibus iſtis philoſophorum nomen abiudicaſſe, neque eorum diſciplinae, quae ipſis magiſtris ad virtutem tam parum profuiſſet, tribuere auſum eſſe *rerum diuinarum humanarumque notitiam?* Offenſum ſane illum fuiſſe talibus philoſophorum moribus, et maxime inexplebili illa habendi cupiditate, qua plerique tum laborabant, vel ex ſolo inſigni loco, quo philoſophis, mercedem poſcentibus, ius extra ordinem dicendum eſſe negat, ſatis intelligitur, vbi vir prudentiſſimus (*c*): *An vero*, inquit, *et philoſophi profeſſorum numero ſunt? Non puto, non, quia non religioſa res eſt (philoſophia,) ſed quia hoc primum profiteri eos oportet, mercenariam operam ſpernere.*

At, inquis, vt illa philoſophorum turba indigna philoſophorum nomine viſa fuerit: non illico tamen ipſa philoſophia elogio illo ſuo priuanda, multoque minus iuriſprudentia in iſtius locum ſurroganda erat, quippe cui vel minime omnium competere videtur philoſophiae definitio. Sed hoc ipſum eſt alterum, quod in quaeſtionem venire praemonuimus. Hic vero denuo eorum deſideramus iudicium, qui VLPIANVM veluti interdicto *vnde vi* conuenientes, eum philo-
ſophiam

(*a*) *Ibid. p. 414. ſequ.*
(*b*) *Ibid. p. 409.*
(*c*) *l. 1. §. 4. D. de extraord. cognit.*

Digitized by Google

ſophiam poſſeſſione ſua deieciſſe, aiunt. An enim, qui iuriſprudentiam *rerum diuinarum humanarumque notitiam* eſſe contendit, philoſophiae eo ipſo ſuum decus, ſuamque laudem eripit? Non magis profecto, quam theologus, qui et ipſe ſcientiam ſuam in contemplatione Dei, rerumque diuinarum, et rebus humanis, ſeu actionibus, ad verbi diuini normam exigendis verſari, docet. Neque ex eo, quod iuriſconſultos *veram, non ſimulatam, philoſophiam adfectare*, ait VLPIANVS, conſequitur, vt omnis philoſophia quaedam ipſi ſimulatio, ac perſona veluti tragica viſa fuerit. Immo potius hoc ipſo epitheto διακειτικῷ, ſatis oſtendit, praeter ſimulatam illam philoſophiam, eſſe quamdam veram, ac laudabilem, cuius ad exemplum iuriſconſulti totam diſciplinam ſuam componere magnopere ſtudeant, eamque adeo iure dici *diuinarum humanarumque rerum notitiam.* Id vnum ergo VLPIANO vere exprobrant, quod ciuilem illam ſapientiam quam profitebatur, in iſtius laudis conſortium venire oportere, id eſt, iuriſprudentiam quoque non poſtremam philoſophiae partem eſſe, ambitioſius, quam verius, cenſuerit. At id quidem peccatum, ſi peccatum eſt, tam videtur leue, vt multo peccent grauius, qui illud pro inſigni quodam peccato viro grauiſſimo imputant. Primo enim ſi quod ille vtriuſque diſciplinae conſortium ſtatuit: non magis pudere debet philoſophiam iuriſprudentiae, quam hanc philoſophiae. Vtriuſque enim ea ſunt decora, vt neutri de inaequalitate ſocietatis nimia conquerendi cauſſa ſit. Deinde non VLPIANI demum haec fuit ſententia, ſed veterum omnium, qui veram philoſophiam non in ſententiis ſubtilibus, et verborum argutiis, ac ne in nuda quidem rerum diuinarum humanarumque contemplatione, ſed in actionibus ad iuſtitiae, honeſtatis, ac prudentiae regulas accurate compoſitis, poſitam eſſe, arbitrabantur. Auctor ſane locupletiſſimus eſt A. GELLIVS (*a*), *veteris iuris magiſtros* SAPIENTES *eſſe adpellatos*, et exempla adfert POMPONIVS (*b*) noſter, cum maximae ſcientiae viri, P. SEMPRONII, tum P. Atilii, quorum illum primum et ſolum σοφὸν, hunc primum SAPIENTEM a populo cognominatum eſſe, memoriae prodidit. Nimirum quum adhuc maior cura eſſet mortalibus, res praeclaras, et a poſteris ſcribendas, gerere, quam ſcribere, quae ab aliis geſta, obſeruata, ſcriptaque eſſent: is demum videbatur ſapientiae laudem conſequutus, qui et ipſe recte componeret vitae ſuae rationes, et aliis ad virtutem ac felicitatem praeceptis atque exemplo praeiret, et rei publicae

(*a*) GELL. *Noct. Lib. IV. cap.* 2. (*b*) *l.* 2. *§.* 37. *et §.* 38. *D. de orig. iur.*

Digitized by Google

publicae inprimis conſilio, ope, rebuſque praeclare geſtis prodeſſet.

Fuit haec ſapientia quondam:
Publica priuatis ſecernere, ſacra profanis,
Concubitu prohibere vago, dare iura maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno,
Sic honor et nomen diuinis vatibus atque
Carminibus venit.

inquit poëta Venuſinus (*a*). Si ergo eidem Horatio (*b*) de ſe gloriari licuit:

Nunc agilis fio, et merſor ciuilibus vndis:
Virtutis verae cuſtos, rigiduſque ſatelles:

Si, paucis interiectis, (*c*) omne ſtudium ſuum ad ſolum τὸ πρακτικὸν referri, et in eo ſe veram ſapientiae laudem quaerere, fateri, eaque de re elegantiſſime canere potuit:

Vt nox longa, quibus mentitur amica, dieſque
Lenta videtur opus debentibus, vt piger annus
Pupillis, quos dura premit cuſtodia matris:
Sic mihi tarda fluunt ingrataque tempora, quae ſpem
Conſiliumque morantur agendi gnauiter id, quod
Aeque pauperibus prodeſt, locupletibus aeque,
Aeque neglectum pueris ſenibuſque nocebit.

Si denique recte et grauiter Plinivm (*d*) monuiſſe creditur Evphrates, philoſophus, *eſſe hanc philoſophiae, et quidem pulcherrimam partem, agere negotium publicum, cognoſcere, iudicare, promere et exercere iuſtitiam, quaeque philoſophi doceant, in vſu habere:* quodnam quaeſo piaculum feciſſe dicamus Vlpianvm, dum partem philoſophiae haud poſtremam iuriſprudentiam eſſe adfirmauit? Si quid igitur ea in re parum accurate docuit Vlpianvs, id in eo conſiſtit, quod non ſatis conſideraſſe videtur principium, ad quod vniuerſae philoſophiae origo referenda eſt. Quidquid illa tradit, id ex ipſa recta ratione, tamquam

(*a*) Horat. *de art. poet. v.* 396.
(*b*) Idem *Lib. I. Epiſt.* I. *v.* 16.
(*c*) Idem *ibid. v.* 10.
(*d*) Plin. *Lib.* I. *Epiſt.* 10.

quam fonte limpidiſſimo, promanat, ac proinde ſemper illi non philoſophari, ſed fabulas narrare viſi ſunt, qui Aegyptiorum, Chaldaeorum, Perſarum, gymnoſophiſtarum, aliarumque gentium barbararum placita ſine demonſtratione admiſerunt. Atqui iuriſprudentia noſtra non omnis ex eo rectae rationis fonte profluit. Nam ſicut alii populi, ita et Romani, non ſolo communi illo omnium hominum, ſed et proprio ſuo iure vtebantur: (*a*) multaque ſubinde vel populus, vel plebs ſciuit, vel praetores aliique magiſtratus edixerunt, vel ipſi ſanxerunt principes, quae non naturalis ratio inter omnes homines conſtituit, ſed vel neceſſitas, (*b*) vel, quae ſuprema lex eſt, populi ſalus, (*c*) vel conſuetudo exigere videbatur. (*d*) At quia tamen ius noſtrum tripertitum eſt, conflatum quippe ex naturalibus praeceptis, gentium, ac ciuilibus, (*e*) adeoque recte obſeruauit idem VLPIANVS noſter, (*f*) ius ciuile neque in totum a naturali vel gentium iure recedere, neque per omnia ei ſeruire, ſed, quum aliquid vel addamus, vel detrahamus iuri illi communi, nos ius proprium ac ciuile efficere: Nihil profecto impedit, quo minus deſumpta a potiore, eoque, quod ἐπὶ τὸ πλεῖστον occurrit, denominatione, iuriſprudentiam, philoſophiam, eiuſque pulcherrimam partem, dici poſſe arbitremur.

Sed vt ad poſtremam demum, quam expendere conſtitueramus, quaeſtionem progrediamur: ex his, quae adhuc diximus, ſatis intelligi arbitramur, non eſſe, quod erubeſcant iuriſconſulti, dum diſciplinam ſuam *diuinarum humanarumque rerum notitiam eſſe*, adfirmant, modo ea verba recte, et ex mente VLPIANI, intelligantur. Equidem THEOD. MARCILIVS (*g*) et M. ANT. MVRETVS (*h*) per *res diuinas* res iuris pontificii, auguralis, et fetialis; per *res humanas* res iuris ciuilis intelligunt, ab eaque ſententia non admodum alieni ſunt IAN. ACOSTA et alii plerique inſtitutionum Iuſtiniani interpretes. Enim vero quum iam oſtenderimus, philoſophorum lingua loqui VLPIANVM; eum profecto his verbis eamdem notionem ſubieciſſe credibile eſt, ac philoſophos. Quis vero hos de iure quodam pontificio, vel fetiali, Romanis proprio, cogitaſſe ſibi perſuadeat, dum philoſophiam τῶν θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων γνῶσιν, diuinarum hu-

(*a*) *L. 9. D. de iuſt. et iur.*
(*b*) *L. 11. D. de legib.*
(*c*) THEOPH. *in* §. 1. *et* 2. *Inſt. de iur. nat. gent. et ciu.*
(*d*) *d. l. 11. D. de legib.*
(*e*) *L. 1.* §. 2. *de iuſtit. et iur.*
(*f*) *L. 6. pr. D. de iuſt. et iur.*
(*g*) MARCIL. *ad* §. 1. *Inſt. eod. tit.*
(*h*) MVRET. *in Not. ad Inſt. eod.* §.

manarumque rerum notitiam, adpellarunt? Veteres res omnes naturales, ſiue quod eas a Deo conditas agnoſcerent, ſiue quod in iis, tamquam in exterſo quodam ſpeculo relucere animaduerterent diuinam ſapientiam, *τὰ θεῖα*, vel *θεῖα πράγματα*, actiones vero, quas homines in vita vel ciuili, vel priuata ederint, *ἀνθρώπινα* vel *ἀνθρώπινα πράγματα* dicebant: illaque ad partem philoſophiae *θεωρητικὴν*, haec ad *πρακτικὴν* pertinere, tradebant. Hinc MARIVS VICTORIVS (*a*): *Plena philoſophia eſt, quae conſtat ex duabus partibus*, PHYSICA *et* ETHICA. *Phyſica eſt, quae de* DIVINIS *agit, ethica, quae de* HVMANIS *diſſerit:* vbi per phyſicam totam philoſophiam contemplatiuam, per ethicam totam practicam intelligendam eſſe, facile vnuſquiſque intelligit. Quaecunque ergo ſub philoſophi cognitionem cadunt, *ad diuinas humanaſque res* referebant veteres. STRABO (*b*) ſane ideo philoſophos *τὺς τὰ θεῖα, καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἐπιβλέποντας*, *diuina et humana conſiderantes* adpellat. Et Pallas apud HOMERVM (*c*), dum Diomedi ſe philoſophiam inſtillaſſe ait, eodem paene modo loquitur:

> *Ἀχλὺν δ᾽αὖ τοι ἀπ᾽ ὀφθαλμῶν ἕλον, ἣ πρὶν ἐπῆεν:*
> *Ὄφρ᾽ εὖ γινώσκοις ἠμὲν θεὸν ἠδὲ καὶ ἄνδρα.*

> *Caliginem vero tibi ab oculis abſtuli, quae prius inerat:*
> *Vt bene dignoſcas tum* DEVM, *tum etiam* HOMINEM.

Quae verba nemo rectius interpretatus eſt GER. IO. VOSSIO (*d*). *Nempe per* DEVM, *inquit, intelligunt veteres philoſophi res neceſſarias, hoc eſt, quae ſemper ſunt, non autem fiunt, vel fiunt quidem, ſed a natura, non a nobis: quae conſiderat θεωρητική. Per* HOMINES *ſignant res contingentes, actiuas, hoc eſt, quae fiunt a nobis, et agi dicuntur, non effici. Quae pertinent ad πρακτικὴν.* Enimuero, ſi ita accipiamus definitionis verba, illam manifeſto falſam fore, obſeruauit MVRETVS: *ſi iuris prudentia*, inquit, *eſſet rerum diuinarum et humanarum notitia: ſequeretur, eam notitiam eſſe omnium rerum: certe enim omnes res ſunt vel diuinae, vel humanae: quod abſurdiſſimum eſt.* Quî vero abſurdiſſimum? Quaſi illam notitiam non ipſe VLPIANVS ſatis arctis limitibus circumſcripſerit, dum addidit: *iuſti et iniuſti ſcientia.* Numquam enim vel

(*a*) MAR. VICTOR. *Rhetor. Lib.* I.
(*b*) STRABO *Lib.* I. *Geogr. p.* 3.
(*c*) HOMER. *Iliad.* E. *v.* 127.
(*d*) VOSS. *de Natur. art. Lib.* V. *cap.* 4. §. 2. *p.* 233. *Tomo III. Op.*

vel VLPIANO, vel vlli, cui ſanum cerebrum fuit, in mentem venit, iuriſconſulti eſſe, rerum omnium diuinarum humanarumque naturam, originem, cauſſaſque tradere. Sed quoties de rebus illis incidit quaeſtio, quid iuſtum iniuſtumque circa illas ſit, toties eam iuriſconſulti eſſe diſpectionem, exiſtimarunt. Quemadmodum ergo matheſis rerum omnium non naturam, adfectiones, cauſſas, ſed quantitatem, phyſica earumdem phaenomena ac horum rationes exponit, non quantitates metitur, et vtraque tamen nihilominus in conſiderandis corporibus verſatur: ita nihil obſtat, quo minus iuris prudentia, quid circa omnes res diuinas humanaſque iuſtum ſit iniuſtumue, expendat, quamuis aliter de iiſdem rebus differat philoſophia, earumque naturam, adfectiones, cauſſaſque explicare ſtudeat. Vtriuſque enim ſcientiae fines facile reguntur, eoſque eleganter iam pridem rexit apud EVRIPIDEM (*a*) Helena, ita compellans Theonem;

Αἰσχρὸν, τὰ μὲν σε θεῖα πάντ᾽ ἐξειδέναι,
Τὰ τ᾽ὄντα, καὶ μὴ τὰ δὲ δίκαια μὴ εἰδέναι.

Nam turpe id eſſet, quum ſcias, hominum ac Deûm
Quod eſt, eritque, iuſta te haud cognoſcere.

Et ſane, quaenam eſt res diuina humanaue, quae res naturalis, quae actio, de qua non aliquando quaeſtio incidat, quid circa illam iuſtum iniuſtumue ſit? Ei vero dum ſatisfacit iuriſconſultus, dumque iuſti iniuſtique principia omnibus ſpeciebus obuenientibus adplicat, re ipſa profecto oſtendit, diſciplinam *ſuam eſſe* DIVINARVM HVMANARVM*que* RERVM *notitiam*, IVSTI, atque INIVSTI *ſcientiam*. O ergo quietis publicae iuriſprudentia cuſtos! o iuſtitiae atque aequitatis indagatrix, correctrix ſcelerum ac flagitiorum! Quas ſine te non modo reſpublicas, ſed et priuatas facultates haberemus? Tu ſuum cuique tribuis: tu rebus diuinis et humanis, ipſique hominum vitae, exiſtimationi, atque opibus, firmiſſima circumponis praeſidia: tu vere philoſophiam prima diuocaſti de coelo, et collocaſti in vrbibus, et in domos etiam priuatorumque coenacula introduxiſti, et de rebus licitis ac illicitis, iuſtis iniuſtiſque iuſſiſti quaerere. Eant ergo alii, perfricent frontem, teque illa laude, qua te inſignis ille ſacerdos tuus, VLPIANVS, proſequutus eſt, indignam eſſe contendant. Nos quibus paullo notiores,

(*a*) EVRIPID. *Helen. v.* 928.

te ſemper, tamquam *rerum diuinarum humanarumque notitiam*, *iuſtique atque iniuſti ſcientiam* ſuſpiciemus, admirabimur, laudibuſque, quas mereris, ſummis ad caelum euehemus.

Sed non alio omnino luculentiore argumento hanc laudem tuetur iuriſprudentia noſtra, quam tot ſpeciebus ac diſciplinis ſuis, in quas ſe paullatim diffudit. Quemadmodum enim matheſis generatim de quantitate diſquirit, at quoties eius principia nouo corporum generi adplicantur, toties noua quaedam diſciplina Mathematica emergit, veluti hydroſtatica, hydraulica, aerometria, anemometria, chronologia, et aliae quam plurimae: ita idem praeſtat iuriſprudentia, cuius tanta eſt faecunditas, vt quoties iuſti iniuſtique principia alicui rei diuinae humanaeue adplicat, toties nouam diſciplinam nouamque iuris ſpeciem producat. Hinc tot ſpecialia iura, in formam artis redacta, veluti eccleſiaſticum, beneficiarium, parochiale, conſiſtoriale, matrimoniale, feudale et clientelare, equeſtre, militare, academicum, maritimum et nauticum, fluuiaticum, ſylueſtre vel foreſtale, venatorium, georcatorium, cambiale vel collybiſticum, opificiarium, georgicum, colonarium, ius finium, municipiorum, pagorum, et alia quam plurima, qualium iurium cultores nihil aliud fecerunt faciuntque, quam vt generalia ſapientiae ciuilis principia ad ſingularia obiecta, ſpecialeſque de iis quaeſtiones traducant, quamuis alios aliis id felicius praeſtitiſſe, facile ſit ad intelligendum. Quae quum ita ſint, praeclare omnino de re litteraria, et de iuriſprudentia maxime, mereri videntur, qui tales libellos ſelectiores, quibus vna eademque iuriſprudentiae ſpecies explicatur, praeſertim ſi rariores repertuque difficiliores ſint, et de nouo in lucem protrahunt, et plures vno faſciculo iunctos ſiſtunt talium rerum cupidis. Fecit id in praeſenti vir praeclarus atque integerrimus, et, quod caput rei eſt, publici commodi ſtudioſiſſimus, qui eximio orphanotrophei noſtri bibliopolio ſumma cum fide ac circumſpectione praeeſt. Is enim, poſtquam Rei Navticae et Maritimae ſcriptores quoſdam paene in tabernis diſparuiſſe, et a viris tamen doctis paſſim deſiderari animaduerteret, facile ſe moueri paſſus eſt, vt eorum aliquos, hoc faſciculo comprehenſos, et elegantiore, quam antea, typo deſcriptos, indice denique locupletiore ornatos, ſuis curis ac impenſis praelo exire pateretur, daturus in poſtremum et alia eius generis, ſi his a viris doctis gratiam ſe iniiſſe intellexerit. De horum libellorum auctoribus hic differere vix ocium eſt, quamuis de Stypmanno et Loccenio eſſent non protrita et vulgaria, quae dici poſſent. Sed, imminentibus nundinis, meque tanta variorum negotiorum multitudine diſtracto, vt non

Digitized by Google

non poſſim niſi de laboribus maxime neceſſariis cogitare, nihil ſupereſt, quam vt bene precemur viro optimo, cuius curae hunc libellum acceptum ferimus, eademque opera et ſtudia noſtra, beneque de republica litteraria merendi voluntatem, tibi, LECTOR ERVDITISSIME, vehementer etiam atque etiam commendemus. Halae Magdeb. x. Kal. Maias, anni a Chriſto nato MDCCXXXX.

* * * * * * * * * * *

XIII.

*PRAEFATIO DE VSV ET PRAESTANTIA NVMISMATVM IN IVRISPRVDENTIA, NIC. HIER. GVNDLINGII EXERCITATIONIBVS ACADEMICIS PRAEMISSA.

CVm omnes artes, non modo quae ad humanitatem pertinent, ſed et, quae in diuinarum humanarumque rerum intelligentia verſantur, communi vinculo, et quaſi cognatione quadam inter ſe continentur: tum praecipue ſapientia illa ciuilis, quam iureconſulti profitentur, ita cum omnis aeui hiſtoria atque antiquitate coniuncta ac copulata eſt, vt qui eas conantur diſtrahere ac diuellere, illi mihi lucis ac caloris diſſidium quoddam inducere velle videantur. Difficile equidem eſt, ſtatuere, pluſne lucis hiſtoria ex iuriſprudentiae libris, an iuriſprudentia ex hiſtoriarum monimentis accipiat: ſed liquido tamen adfirmare poſſumus cum FRANC. BALDVINO, qui hoc argumentum ornate copioſeque exſequutus eſt (a), ſic vtramque eſ-

* *Haec eſt quae ſequi debebat poſt* Num. XII. p. 202.

(a) *De inſtit. hiſt. vniu. et eius cum iuriſpr. coniunctione*, *Libr.* II. *p.* 105.

Digitized by Google

ſe comparatam, vt, quod ille ait, altera alterius poſcat opem, et coniuret amice. Tametſi vero iam inde ab illis temporibus, quibus iuriſprudentia refloreſcere coepit, perpaucis perſuaderi potuerit, vt pulcherrimas has ſcientias coniungerent, quum plerique, qui ſe iuriſprudentiae conſecrauerant, in vaſtiſſimis Bartoli et Baldi voluminibus peruolutandis conſeneſcere mallent, alii, qui elegantioribus ſtudiis delectabantur, illiteratiſſimas illas litteras, tamquam meram barbariem atque illuuiem, adſpernarentur: attamen et paucos illos, qui pares erant in vtraque facultate, adeo admiratur poſteritas, vt breues eorum libellos, quibus iuri noſtro lucem ex hiſtoria foenerare ſtuduerunt, vaſtis illis reliquorum iureconſultorum voluminibus, Accurſiano abſinthio probe conditis, longe anteponant. Quum enim boni hi viri id vnice egerint, vt de rebus illis, in quibus ingenium atque induſtriam exercere ſtatuerant, omnia, quae apud alios legerant, genuina, ſpuria, domeſtica, peregrina, bona, mala, ad rem facientia, ἀπροσδιόνυσα, coaceruarent, et initio quaſdam inde propoſitiones cuderent, deinde illas ad multas ſpecies alias proferri poſſe oſtenderent, hinc porro eaſdem tam arctis circumſcriberent limitibus, vt propemodum officium perderent, denique genere dicendi vterentur, ſordido, inficeto, barbaro, nihilque, quantumuis notum et peruulgatum, proferrent, quod non aliquot legum et depromtorum ex gloſſatoribus teſtimoniorum centuriis firmarent: aliter plane rationes ſuas componebant ii, qui elegantioris litteraturae hiſtoriarumque praeſidia ad iuriſprudentiae ſtudium attulerant. Ii enim de legum originibus ac vera ſententia ſolliciti, nihil reliqui faciebant, vt ipſum iurium nexum oſtenderent, omnia ad principia genuina et domeſtica reuocarent, denique, quaecumque dicerent ſcriberentue, non modo iuſto ordine, ſed et genere dicendi puro, perſpicuo, vereque Latino proponerent. Vt adeo quantum intereſt inter centonem, ex variis non eiuſdem materiae ac coloris pannis et laciniis male conſutum, et veſtem mundam, cui ſuus color ſuaque forma conſtat: tantum intereſſe videatur inter ſcriptores illos barbaros, et hos elegantiores ac facundos, qui, ex ipſo rei Romanae ſtatu interpretandas eſſe Romanas leges, probe intellexerunt. Ceterum quemadmodum nulla pars eſt hiſtoriae veteris, quin iuriſprudentiae ſtudioſo incredibilem adferat vtilitatem: ita dubitare non licet, quin et ex vetuſtis numis permultum lucis accedere poſſit arti noſtrae, ſi quis id cum cura agere vellet. Ego quidem, quamuis nec eo, quo opus eſt, adparatu inſtructus,

ſtructus, nec otio, quod hoc litterarum genus requirit, admodum abundans, tamen dum aliquando in haec vireta excurro, quaedam eius generis, quae notatu haud videntur indigna, obſeruaſſe mihi videor. Quamobrem vſurus hac occaſione, dum in viri olim eruditiſſimi, NIC. HIER. GVNDLINGII *diſſertationes*, vno faſciculo comprehenſas, aliquid praefari iuſſus ſum, hac de re tecum, LECTOR BENEVOLE, quaedam confabulabor, VSVMque et PRAESTANTIAM VETERVM NVMISMATVM IN IVRISPRVDENTIA ſpeciminibus quibuſdam, quae ſe haec ſcribenti ſponte offerunt, demonſtrabo paullo accuratius. Quamuis enim talia non ſoleant omnibus ad palatum eſſe, neque ipſe ego illa eius generis eſſe exiſtimem, vt impune a iuris ſtudioſis non ignorentur: dabitur tamen mihi, vt opinor, haec venia, vt aliis ſeuerioribus, quibus quotidie diſtringor, negotiis defeſſus, aliquando amoeniores has litteras recolam, eademque opera et animum quodammodo reficiam a quotidiano ſtrepitu, et vtilitatem voluptatemque aliquam harum rerum intelligentibus adferre coner, imitatus poetas, de quibus HORATIVS (*a*):

Et prodeſſe volunt, et delectare poetae.

Equidem neminem ego tam eſſe hoſpitem arbitror in elegantiore litteratura, vt ignoret opus illud ſplendidiſſimum viri olim et dignitate, et meritis in vtramque rempublicam, et reconditae doctrinae copia vere illuſtris, EZ. SPANHEMII *de vſu et praeſtantia numiſmatum*, quo non modo dignitatem auctoritatemque numorum, verum etiam incredibilem eorumdem vtilitatem in omni doctrinae ſcientiarumque genere tam luculentis argumentis, tantoque variae eruditionis adparatu demonſtrauit, vt ne ſpicilegium quidem aliis, eamdem rem acturis, reliquiſſe videatur. Et ſane ſi quid forte olim fugerit viri incomparabilis diligentiam, quum opus illud imperfectius, et nondum ſuis abſolutum numeris, modico volumine prodiret: ſaltim hodie aliter videbitur ſentiendum, poſtquam ipſe illuſtris auctor opus ſuum non modo iterum recenſuit, ſed et integris diſſertationibus, totque acceſſionibus locupletauit, vt illud iam duo grandioris ſtaturae volumina conficiat, quorum prius viuo auctore (*b*), poſterius, eo iam rebus humanis exemto, obſtetricante ISAACO VERBVRGIO, in lucem prodiit (*c*). Quae enim, quaeſo, pars eſt eruditionis, in qua

(*a*) *De arte Poëtica*, v. 333.
(*b*) Lond. cIↄIↄccvi.
(*c*) Amſtelod. cIↄIↄccxvii.

qua ille mirificam veterum numiſmatum vtilitatem non perſpicue oſtenderit? Habent ſane hic grammatici, vnde antiquas litterarum formas, earumque adfectiones, atque orthographiam; habent philoſophi, vnde quaedam ad moralem ciuilemque doctrinam, nec non ad hiſtoriam naturalem animalium, arborum, plantarum pertinentia; habent hiſtorici, vnde res Macedonum, Seleucidarum, Parthorum, Armeniorum, Cappadocum, Ponti et Boſphori regum, Thracum, Pergamenorum, Bithynorum, Carum, Siculorum, Gothorum, Vandalorum, Gallorum, Britannorum, nec non vrbium coloniarumque et metropoleon origines, dignitatem, praerogatiuas, αὐτονομίαν, Romanorum porro gentes, familias, nomina, cognomina, magiſtratus et dignitates, opera publica, reſque domi militiaeque geſtas, denique Auguſtorum Auguſtarumque ſeriem, agnatos, propinquos, adfines, titulos, inſignia, actaque pacis et belli vel diſcant, vel, quae obſcurius de his omnibus memoriae prodiderunt veteres annales, mirifice illuſtrent, nihil vt ſit propemodum, quod diſcere velis, quod non luculenter doceat, et ex rariſſimis numis probet illuſtris SPANHEMIVS. Enimuero tantum abeſt, vt omnem hunc doctrinae oceanum exhauſerit vir inexhauſtae doctrinae, vt ſuperſint omnino, et poſt tot alias eruditiſſimorum virorum ſcriptiones ſuperfutura ſint, quae inuentis addi poſſint, quamplurima. Idque res ipſa docuit, ab eo tempore, quo primum in illo opere elaborauit laudatiſſimus SPANHEMIVS. Quam multa enim ab eo omiſſa ſint, quae *ad vſum numiſmatum in re chronologica* pertinent, egregiis ſpeciminibus, quamuis non eadem omnes felicitate, oſtenderunt HENR. NORISIVS in epochis Syro-Macedonum (*a*), et epiſtola conſulari (*b*). IO. HARDVINVS in chronologia ex numis antiquis reſtituta (*c*), PHILIPPVS A TVRRE in opuſculo de annis imperii M. Aurelii Antonini Elagabali (*d*), VIRGIN. VALSECCHII in diſſertationibus de M. Aurelii Antonini Elagabali tribunicia poteſtate (*e*), et de initio imperii Seueri Alexandri (*f*), IOANNES VIGNOLIVS de anno primo imperii Seueri Alexandri, quem praefert cathedra marmorea S. Hippolyti (*g*). Vt iam non dicamus de IO. PETRI RIGORDI, ANT. PAGII, EM. SCHELSTRATENI, aliorumque operibus, noſtraque, quam olim edidimus, diſſertatione, quibus ipſa Chriſti natiuitatis

(*a*) Flor. cIↄIↄCLXXXVIIII. *fol.*

(*b*) Bon. cIↄIↄCLXXXIII. 4. *et apud* GRAEV. *theſaur. antiqu. Rom. Tom.* XI.

(*c*) *Oper. p.* 328. 419.

(*d*) Patau. cIↄIↄCCXIII. 4.

(*e*) Flor. cIↄIↄCCXI. 4.

(*f*) Flor. cIↄIↄCCXV. 4.

(*g*) Flor. cIↄIↄCCV. 4.

uitatis era ex numis illuſtratur. Quum deinde Ez. SPANHEMIVS non adeo multa *de vſu numiſmatum geographico* monuiſſet: fuere, qui non modo generatim de vetuſtis vrbium numiſmatibus agerent, veluti IO. HARDVINVS, tum in numis antiquorum populorum et vrbium illuſtratis (*a*), tum in antirrhetico de numis antiquis coloniarum et municipiorum (*b*), et IO. FOY VAILLANTIVS in numiſmatibus coloniarum iuris Latii (*c*), verum etiam certae alicuius prouinciae vrbes ex numis deſcriberent. Sic enim prodiit eiuſdem VAILLANTII Aegyptus numiſmatica (*d*), cui iungi poſſent, qui Apameae, Athenis, vrbibus Britannicis, Cabillono, Chio, Corcyrae, Cretae, Ilio, inſulis archipelagi, Lacedaemoni, Lugduno, Nemauſo, Melitae, Neapoli, Oſtiae, Palaeſtinae, Raetiae, Siciliae, Tyro, aliiſque vrbibus et prouinciis eamdem operam nauarunt, niſi perlongum eorum ſcriptorum recenſum iam dediſſet IO. ALB. FABRICIVS (*e*). Similiter quum *numos, qui hiſtoriam litterariam* illuſtrarent, eorumque vſum ex inſtituto non expoſuiſſet illuſtris SPANHEMIVS: eum quoque defectum ſupplere quodammodo conati ſunt viri doctiſſimi, quorum alii permultas virorum illuſtrium ac doctrina celebrium imagines ex numis gemmiſque expreſſerunt, veluti LAVR. BEGERVS in theſauris tum Palatino (*f*), tum Brandenburgico (*g*), IAC. GRONOVIVS in theſauro Graecae antiquitatis (*h*), IAC. SPON. in miſcellaneis eruditae antiquitatis (*i*): alii quorumdam tantum memoriam et res ex numis illuſtrarunt, veluti Homeri GISB. CVPERVS (*k*) et IO. CAR. SCHOTTVS in apotheoſi Homeri (*l*), Biantis CHR. GOTTL. IOECHERVS (*m*), Ariſtotelis CORN. DIETR. KOCH in programmate de Ariſtotele in numo (*n*): vt iam non dicam de medicorum hiſtoria ex numis illuſtrata, quam minatus eſt vir elegantis doctrinae, MICH. FRIDR. LOCHNERVS, medicus Noribergenſium celeberrimus. Quis crederet, in illa quoque *ethicae ſemeioticae parte, quam φυσιογνωμονικὴν vocant*, vtilitatem aliquam adferre poſſe vetera numiſmata? Et tamen hic quo-

(*a*) *Oper. p.* 1.
(*b*) Pariſ. cIↄIↄCLXXXVIIII. 4.
(*c*) Pariſ. cIↄIↄCLXXXVIII. *Vol.* II.
(*d*) *Subiuncta eiuſdem hiſtoriae Ptolemaeorum* Amſt. cIↄIↄCCI. *fol.*
(*e*) *Indice II. ſubiuncto* ANSELMI BANDVRII *bibliothecae numariae pag.* 240. *ſequ.*
(*f*) Heidelb. cIↄIↄCLXXXV. *fol.*
(*g*) Berol. cIↄIↄCLXXXXVI. *Vol.* III.
(*h*) Lugd. Bat. cIↄIↄCLXXXXVII. *ſequ. fol.*
(*i*) *Sect.* IIII.
(*k*) Amſt. cIↄIↄCCXXXIII. 4.
(*l*) Anno cIↄIↄCCXIIII. 4.
(*m*) Lipſ. cIↄIↄCCXV. 4.
(*n*) Helmſtad. cIↄIↄCCIII. 4.

Digitized by Google

que ingenii vires periclitatus eſt laudatus paullo ante Sponivs, qui libro eximio, quem lingua patria *recherches curieuſes d'antiquité* inſcripſit, inſeruit diſſertationem (*a*) de arte, multiplicem hominum naturam atque indolem ex vultuum in numis expreſſorum inſpectione cognoſcendi, quamuis, ludicrum id argumentum eſſe, cenſeat Anselmvs Bandvrivs (*b*). Denique quum *interpretationis ſcripturarum diuinarum et hiſtoriae ſacrae atque eccleſiaſticae* rationem in ſplendidiſſimo opere non habuerit illuſtris Spanhemivs, nec vſum, quem in illis praeſtent vetera numiſmata, oſtenderit: in hanc quoque philologiae ſacrae et hiſtoriae partem inſignem ex nummis vtilitatem redundare poſſe, ex inſtituto demonſtrarunt Aegidivs Lacarry in oratione, hiſtoriae Romanae, a ſe adornatae (*c*), ſubiuncta, qua antiquorum numiſmatum intelligentiam interpreti ſcripturae ſacrae neceſſariam eſſe, contendit, et venerandus eccleſiae noſtratis theologus, Val. Ern. Loescherus, tribus diſſertationibus, partim Ienae, partim Witterbergae, editis, de numorum in theologia, explicatione ſ. ſcripturae, et eccleſiaſtica antiquitate vſu (*d*): vt iam nihil dicamus de Baronio, Ant. Pagi, Tillemontio aliiſque hiſtoriae eccleſiaſticae ſcriptoribus, qui ſaepenumero et vetera numiſmata in conſilium adhibuerunt, quamuis purpuratus iſte annalium eccleſiaſticorum pater ludibrium aliquando debeat eruditis, dum modo apoſtolos, modo panem euchariſticum, modo alia myſteria in numis videre ſibi viſus eſt, taliaque tanta cum fiducia adſeuerauit, ac ſi illa non ficta, ſed ipſis ſolis radiis perſcripta in aere reperiſſet.

Quandoquidem itaque tam late patet veterum numiſmatum vſus, vt nulla paene ſit pars eruditionis, quae non inde vel lucis, vel ornamenti aliquid capiat: quis dubitare, quaeſo, auſit, quin et iuriſprudentiae illa veterum numorum contemplatio haud parum vtilitatis ſit adlatura, ſi quis, data opera, id agere, eoque conſilio luſtrare vellet tot antiquitatis reliquias? Iuuabit ergo periculum facere, ſi forte alios, quibus plus otii, et maior adparatus eſt, eo exemplo excitare poſſim ad operam hanc pulcherrimam ſuſcipiendam.

Primum in ipſo veluti atrio iuriſprudentiae noſtrae ſiſtitur nobis illa conſtans ac perpetua ſuum cuique tribuendi voluntas, quam ivstitiam vocamus, ad quam, tamquam ad finem, vniuerſa ars aequi et boni

(*a*) *Diſſert. XXIIII.*
(*b*) *Biblioth. numar. p.* 103.
(*c*) Claromoni. cIↃIↃCLXXI. 4.
(*d*) Ien. cIↃIↃCLXXXXIIII. *et* Witteb. cIↃIↃCLXXXXV. 4.

boni ita comparata eſt, vt ideo ſcribere non dubitet VLPIANVS (*a*), *merito iuſtitiae ſacerdotes adpellari iureconſultos, quum colant iuſtitiam, et boni et aequi notitiam profiteantur, aequum ab iniquo ſeparantes, licitum ab illicito diſcernentes, bonos non ſolum metu poenarum, verum etiam praemiorum exhortatione efficere cupientes: veram philoſophiam, non ſimulatam, adfectantes.* Iuſtitiam vero hanc ſaepe exhibent numi Graeci et Romani, ſub Tiberio, Veſpaſiano, Nerua, Hadriano, Alexandro Seuero aliiſque cuſi, et quidem tamquam feminam ſiue ſtantem, ſiue ſedentem, ſiniſtra cornu Amaltheae, dextra libram tenentem, cum epigraphe: ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΣΕΒ. vel IVSTITIA AVG. vel AEQVITAS AVG. Sedentem videbis in numo Corneliae Saloninae apud BEGERVM (*b*): ſtantem in numis Heluii Pertinacis, Gallieni, Taciti, Probi, Carinorum apud eumdem (*c*). In omnibus vero eadem inſignia deprehendes, libram et cornu Amaltheae, eumdem habitum, elegantem, ac virgine dignum, eamdem denique ſtolam, eiuſque laciniam in ſiniſtrum brachium decore collectam, vt vere tibi videre videaris παρθένον Δίκην, ſeu *iuſtitiam virginem*,

> Κυδρήν τ' αἰδοίην τε θεοῖς, οἳ ὄλυμπον ἔχουσιν
> *Claram, venerandamque Diis, qui Olympum habitant,*

ceu eam deſcribit HESIODVS (*d*). Qua vero definitione, ſiue a iureconſulto, ſiue a philoſopho, ad amuſſim facta, elegantius exprimi poſſet iuſtitiae aequitatiſque natura atque indoles, quam hoc ſchemate? Iuſtitia ſuum cuique tribuit: idque libra nos monet. Quemadmodum enim illa omnem exceſſum ac defectum et prodit, et corrigit: ita iuſtitia, vt ait ORPHEVS (*e*),

> Α'ιεὶ μὲν τὸ πλέον συγέει, ἰσότητι τε χαίρει.
> *Semper, quod nimium eſt odit, et aequalitate gaudet.*

Nec mirum eſt, iuſtitiam nobis tamquam ſtolatam et ſeptae pudicitiae virginem ſiſti, quum abhorreat ab omnibus ſordibus, quippe incorrupta, et caſtiſſima, et vt iterum ORPHEI (*f*) verbis vtamur,

(*a*) *l.* 1. §. 1. *D. de iuſt. et iur.*
(*b*) *Theſaur. Brandenb. Tomo III. p.* 160.
(*c*) *Tom. III. p.* 685. 744. 763. 768. 773.
(*d*) *Op. et dier. v.* 255.
(*e*) *Hymn. in Iuſtit.*
(*f*) *Ibid.*

Ταῖς καθαραῖς γνώμαις αἰεὶ τὰ δέοντα βραβεύων.
Caſtis ſententiis iura ſemper adminiſtrans.

Quo pertinet et SVIDAE locus (*a*), vbi de hoc ipſo iuſtitiae ſchemate agens: Ἡσίοδος δὲ, inquit, αὐτὴν λέγει καὶ παρθένον, καὶ ἀδιάφθορον, ὅτι μὴ χρὴ δολοῦν τὸ δίκαιον, μήτε ἄλλως πεισθέντα, μήτε λέχει παρατραπέντα. *Heſiodus, eam virginem eſſe, dicit, innuens ſcilicet, non oportere nos iuſtitiam adulterare, nec aliis rationibus adductos, nec amore corruptos.* Denique et effectum iuſtitiae eleganter oſtendit illud Amaltheae cornu, quod in numis illis reperimus, quem idem SVIDAS (*b*) ita deſcribit: Τοῖς γε μὴν ἐκείνην σέβουσι τήν τε γῆν τὰ οἰκεῖα βρύειν φησὶν ἀγαθὰ, καὶ τὴν θάλατταν χορηγεῖν, ὅσα τίκτει καὶ τρέφει μάλ' ἀφθόνως. *Illis, qui eam colunt, terra fructus largiter producere, et mare abunde ſuppeditare ait omnia, quae parit et alit.* Nimirum ob iuſtitiam ciuitates, a paruis et humilibus profectae principiis, breui tempore excelſiſſime florent, nec quidquam iis, quod ad felicitatem ciuilem pertinet, deeſſe poteſt. Non turbae tunc illas concutiunt, non claſſica audiuntur, et nec agros depopulatur hoſtilis manus, nec partas opes fures ac raptores intercipiunt, ſed ciues abundant omnibus copiis, et in ſumma opum atque bonorum adfluentia viuunt, vereque iis euenit, quod ſuauiſſime cecinit HORATIVS (*c*):

Tutus bos etenim rura perambulat:
Nutrit rura Ceres, almaque Fauſtitas;
Pacatum volitant per mare nauitae:
Culpari metuit fides.

Deinde et IVRISPRVDENTIAE definitioni non minus lucis accedere videtur ex veterum numis; qui Themidem Deam praeferunt, quamuis ii ſunt et dubiae interpretationis, et paullo rariores. Vnum eius generis acceptum ferimus V. C. CHRIST. SIGISM. LIEBE (*d*), qui inter numos populorum et vrbium edidit aeneum Phocenſium, cuius in aduerſa parte eſt caput feminino cultu, laurea cinctum, vultu admodum decoro, cum litteris: ΦΩΚΕΩΝ, in auerſa caput tauri,

(*a*) *Voce Δίκη Tom. I. pag. 588. edit.* KVST.

(*b*) *Ibidem, pag. 588.*

(*c*) *Carm. Lib. IIII. Od. V. v. 17. 18. 19. 20.*

(*d*) *Goth. numar. cap. 5. §. 42. p. 207.*

ri, vitis ornatum, ſupra quod litterae EA. Poſſet caput illud femininum videri Apollinis, quem muliebri habitu efformaſſe veteres, oſtenderunt cum alii, tum nouiſſime Io. CAR. SCHOTTVS (*a*), idque ſatis patet exemplo Apollinis Actiaci vel Palatini, quem muliebri habitu ſiſtunt numi argentei Commodi apud VAILLANTIVM (*b*) cum inſcriptione: APOLLINI PALATINO. Sed ipſe LIEBIVS eos non putat aberraturos a vero, qui Themidem in eodem capite agnoſcant, quia Apollinem vna cum Themide oraculum Delphicum condidiſſe, ex EPHORO memoriae prodiderit STRABO (*c*). Paullo certioris interpretationis eſſe videtur gentis Flauiae denarius, exhibitus a FVLVIO VRSINO (*d*), quippe in quo non modo caput muliebre, ſatis incultum cum paſſis crinibus, et adpoſita cithara viſitur, verum etiam ipſum Themidis nomen additum eſt. Supra enim adſcriptum eſt: C. FLAV. LEG. PROPR. infra: HEMIS. In auerſa parte victoria conſpicitur, trophaeum coronans, cum lemmate: IMP. BRVT. infra Q. CAEP. Pertinere hunc denarium ad C. Flauium, Caeſari inimiciſſimum, at Bruto, Caeſaris percuſſori tanto amiciorem (*e*), eiuſque aliquando praefectum fabrum (*f*), inter omnes conſtat, non aeque, quid ſibi velit illud HEMIS, quod infra caput legitur. Nam VRSINVS, vir in his rebus alioquin perſpicaciſſimus, illud accipit pro cognomine, nobiſque fingit C. FLAVIVM HEMIM, quum vel hoc ipſum, vel flexum inde cognomen nuſquam inter tot Romanorum cognomina occurrat, niſi eo referre velis illud HEMVLLI, quod eſt apud GRVTERVM in marmore (*g*). *Fimbriarum* certe et *Puſionum* cognomina fuiſſe Flauiorum, qui libera republica in celebritate fuerunt, nemo ignorat: at *Hemides* illos eſſe cognominatos, nullo idoneo teſtimonio conſtat. Hinc acutum hic vidit vir reconditae eruditionis IAC. PERIZONIVS (*h*), non eſſe hoc cognomen C. Flauii, ſed ipſius feminae, cuius caput expreſſum ſit in denario, reſtitutaque littera detrita, illud legi oportere THEMIS, cui deinde et citharam, et paſſam atque horridam comam conuenire, operoſe docet. Et videntur ſane Flauii ideo in numis ac denariis ſuis conſecraſſe Themidem, quod praecipuum gentis ſuae auctorem venerarentur C. Flauium, qui *humi-*

 li

(*a*) *Apoth. Homeri p.* 59.

(*b*) *Numiſm. Rom. imper. praeſtant. Tom. II. p.* 190. *et Tom. I. p.* 211.

(*c*) *Libr.* VIIII. *p.* 422.

(*d*) *De num. famil. Rom. p.* 113. *edit.* PATINI.

(*e*) APPIAN. *de bell. ciu. Libr.* II. *pag.* 700.

(*f*) PLVTARCH. *in Bruto p.* 1008.

(*g*) *Inſcript. p.* DCCCLXXXI. 10.

(*h*) *Trig. diſſert. p.* 248. *ſequ.*

li fortuna ortus, ceterum callidus vir et facundus, ciuile ius, repoſitum in penetralibus pontificum euulgauerat (*a*), adeoque Themidos ope et ipſe ad aedilitatem adſpirauerat, et poſteris viam muniuerat ad ſplendidiorem fortunam. Iam vero quod ſymbolum iuriſprudentiae reperiri potuiſſet luculentius, quam iſta Themidis effigies? Comae incomtae, quas in numo conſpicis, fatidicam oſtendunt mulierem, Deoque, vti veteres loquebantur, plenam, ac proinde rerum diuinarum ſcientiſſimam. Talem VIRGILIVS (*b*) fingit Sibyllam,

Cui talia fanti
Ante fores, ſubito non vultus, non color vnus,
Non COMTAE *manſere* COMAE: *ſed pectus anhelum,*
Et rabie fera corda tument.

Talem SENECA (*c*) Caſſandram ſiſtit, cui

Pallor genas,
Creberque totum poſſidet corpus tremor,
Stetere vittae, mollis HORRESCIT COMA,
Anhela corda murmure, incluſo fremunt.

Talem denique idem (*d*) deſcribit Pythiam, quae

Incipit - - ſpargere HORRENTES COMAS,
Et pati commota Phoebum.

Dicitur enim Themis prima oracula fudiſſe, reſque diuinas et ſacrificia docuiſſe mortales. Atque inde eſt, quod qui oracula edunt, dicuntur Θεμιστεύειν, ceu obſeruarunt DIODORVS SICVLVS (*e*) et SVIDAS (*f*). Additur autem in numo cithara, quia eadem Themis et ob facundiam rerumque humanarum notitiam celebratur, et proinde βουλαία vocatur a PLVTARCHO (*g*), quia, vt DIODORVS refert, prima

(*a*) LIV. *Libr. VIIII. cap.* 46.
(*b*) *Libr. VI. Aen. v.* 46.
(*c*) *Agamemn. v.* 710. *ſequ.*
(*d*) *Oedip. v.* 230.
(*e*) *Libr. V. p.* 232.
(*f*) *Voce* Θεμιστεύειν.
(*g*) *Polit. praecept. p.* 802.

Digitized by Google

ma hominibus, quae ad iuris aequitatem et pacis ſtudia pertinent, tradidit, et, ſi Homero (*a*) credimus,

> *Ἥτ' ἀνδρῶν ἀγορὰς ἠ μὲν λύει, ἠδὲ καθίζει.*
> *Hominum concilia vel dimittit, vel cogit.*

En veram imaginem iuriſprudentiae, *diuinarum humanarumque rerum notitiae, iuſti iniuſtique ſcientiae*, quam ſane definitione non magis perſpicue ipſi iureconſulti, quam hac Themidis effigie gens Flauia, expreſſiſſe videntur. Huius quoque eſt θεμιστεύειν, id eſt, de iis, quae circa res diuinas humanaſque iuſta ſunt, reſpondere. Hanc quoque iure βουλαίαν, id eſt, *conſultricem* dixeris. *Eſt enim* ex Ciceronis (*b*) ſententia, *ſine dubio domus iureconſulti totius oraculum ciuitatis, vnde ſibi omnes conſilium expetunt*,

> *Suarum rerum incerti, quos is ſua ope ex*
> *Incertis certos, compoteſque conſilii*
> *Dimittit, vt ne res temere tractent turbidas.*

Enimuero ne id quidem praetermittendum videtur, quod, quae in gentis Flauiae numo torua facie paſſiſque comis conſpicitur, Themis, eadem in altero Gothano virginis venuſtae eleganter comtae, laureaque cinctae, ſchema induit. Eſt enim haec iuriſprudentiae indoles, benignae bonis, malis inexorabilis, et, vt eleganter ait Vlpianvs (*c*), *bonos non ſolum metu poenarum, verum etiam praemiorum exhortatione efficere cupientis*. Quemadmodum porro Vlpianvs noſter (*d*) *duas huius ſtudii poſitiones eſſe*, obſeruat, pvblicvm *et* privatvm: ita et numos vtrumque ius accurate ſecernere, animaduertimus. Protulit ſane Constant. Landvs (*e*) numum Gordiani, in quo tres cernuntur mulieres mitratae et ſtolatae, dextra libram, ſiniſtra cornucopiae tenentes, cum perigraphe: aeqvitati pvblicae. Vbi tres illae mulieres procul dubio tres praecipuas iuris publici partes, pontificivm, faetiale et senatorivm ſignificant. Paullo poſt vero dum numum illum interpretatur, addit vir doctiſſimus (*f*): privatam aeqvitatem *ſic effictam vidi. Erat mitrata palliataque, ſtans, libram dextra tenens, haſtam laeua.* Id quoque ſymbolum rei ſane conuenientiſſimum eſt. Erat

(*a*) *Odyſſ. β. v. 69.*
(*b*) *De orat. Libr. I. cap. 45.*
(*c*) L. 1. §. 1. D. *de inſt. et iur.*
(*d*) L. 1. §. 2. D. *de iuſt. et iur.*
(*e*) *Numiſm. ſelect. pag. 137.*
(*f*) *Ibid. pag. 141.*

Erat enim haſta ſignum iudiciorum priuatorum, vnde haſtae *praefuiſſe decemuiros ſlitibus iudicandis*, teſtatur POMPONIVS (*a*). Hinc LVCANVS (*b*):

Seu trepidos ad iura decem vocat HASTA *virorum:*

Et PAPINIVS STATIVS (*c*):

Ceſſat centeni moderatrix iudicis, HASTA.

Ex quibus ſane intelligitur, ne partitionem quidem illam iuriſprudentiae omiſiſſe veteres numorum conditores, ſed publicum priuatumque ius elegantiſſimis ſymbolis expreſſiſſe. Iam ſi in titulo *de origine iuris omniumque magiſtratuum, et ſucceſſione prudentum* haerere vellemus, quantum lucis illi adfundere liceret ex vetuſtis numiſmatibus? Inde ſane mirifice illuſtratur, quidquid de magiſtratuum origine ſcripſit POMPONIVS. Sic quod ille narrat de *conſtitutis conſulibus, penes quos ſummum ius eſſet* (*d*), perſpicue confirmant gentis Iuniae denarii, quorum aduerſa pars praefert caput femininum cum litteris LIBERTAS, poſtica quatuor figuras togatas, quarum duae faſces et ſecures ferunt, cum epigraphe: BRVTVS (*e*): tum numus aureus Coſanorum, qui antica parte aquilam cum ſerto et fulmine, poſtica conſulem inter duos lictores ῥαβδοφόρους exhibet, cum litteris, ΚΟΣΩΝ (*f*). Prior a Bruto, percuſſore Caeſaris, cuſus populo in memoriam reuocat initium libertatis, conſulumque in locum exacti Tarquinii ſurrogatorum, et quidem *penes quos ſummum ius eſſet*. Id enim indicant faſces, ſumma poteſtatis inſignia, quibus, ſibi conſules par eſſe cum regibus imperium, oſtendebant, ceu obſeruat LIVIVS (*g*), qui repentinam illam reipublicae Romanae conuerſionem deſcribens: *Libertatis*, inquit, *originem inde magis, quia annuum imperium conſulare factum eſt, quam quod deminutum quidquam ſit ex regia poteſtate, numeres. Omnia iura, omnia* INSIGNIA *primi conſules tenuere. Id modo cautum eſt, ne, ſi ambo faſces haberent, duplicatus terror videretur.* Quare et in ipſo numo conſulem alterum ſolum, alterum lictoribus ſtipatum, procedere,

(*a*) *L. 2. §. 29. de orig. iur.*
(*b*) *Panegyr. in Calpurn. Piſon.*
(*c*) *Libr. IIII. ſilu. IIII. v. 43.*
(*d*) *L. 2. §. 16. D. de orig. iur.*
(*e*) VRSIN. *in num. famil. pag.* 139.
(*f*) PATIN. *ibid. pag.* 140.
(*g*) LIV. *Libr. II. cap.* 1.

dere, animaduertimus, eaque in re facile adſentimur LAVR. BEGERO (*a*). Ex poſteriore numo ſimul originem faſcium diſcimus. Nam Coſani Etruriae populus ſunt, vnde faſces et pleraque alia magiſtratuum inſignia ſumta eſſe, memoriae prodiderunt SALLVSTIVS (*b*), DIONYS. HALICARNASSENSIS (*c*), STRABO (*d*), SILIVS ITALICVS (*e*), et FLORVS (*f*). Addi poſſent numi Aemiliorum, Calpurniorum, Corneliorum, in quibus modo ſella curulis cum binis vtrimque faſcibus et ſecuribus, modo conſul togatus inter faſces conſulares, immo et coronatos aliquando conſpicitur. Sed otium nobis hic fecit illuſtris SPANHEMIVS (*g*), qui hos numos tam praeclare expoſuit, vt, ſi verbum adderem, Iliada poſt Homerum ſcribere velle viderer.

De conſulibus porro obſeruat POMPONIVS (*h*), *ne illi per omnia regiam poteſtatem ſibi vindicarent, lege lata factum eſſe, vt ab iis prouocatio eſſet, neue poſſent in caput ciuis Romani animaduertere iniuſſu populi, ſolum relictum eſſe iis, vt coercere poſſent, et in vincula publica duci iubere.* Vulgo equidem iam a regibus prouocatum eſſe ad populum, ex notiſſimo Horatii Tergemini iudicio colligunt, eiuſque ſententiae magnos habent auctores CICERONEM apud SENECAM (*i*), FABIVM apud LIVIVM (*k*), et VALERIVM MAXIMVM (*l*). At ex ipſa Tulli Hoſtilii hiſtoria intelligimus, non prouocaſſe Horatium a rege, ſed a duumuiris quaeſitoribus, quos rex, *ne ipſe tam triſtis ingratique ad vulgus iudicii, aut ſecundum iudicium ſupplicii auctor eſſet*, *creauerat*, *addita horrendi carminis lege: duumuiri perduellionem iudicent. Si* A DVVMVIRIS PROVOCARIT, *prouocatione certato*, vti rem refert LIVIVS (*m*). De prouocatione ergo multo poſt, libera demum republica, latae ſunt leges, quibus et ius animaduertendi in caput ciuis Romani ademtum eſt conſulibus, et ipſa coercitio tam arctis circumſcripta limitibus, vt ne in terga quidem ſceleratorum ciuium ſaeuire illis permitteretur. Pertinent ſane eo leges, latae a P. Valerio Poplicola apud LIVIVM (*n*), PLVTARCHVM (*o*), DIONYSIVM (*p*), ac deinde aliquoties relatae, veluti a L. Valerio

(*a*) *Ad Flor. Libr.* I. *cap.* 9. *p.* 85.
(*b*) *Catilin. cap.* 51.
(*c*) *Libr.* III. *cap.* 84.
(*d*) *Libr. V. p.* 220.
(*e*) *Libr.* VIII. *v.* 486.
(*f*) *Libr.* I. *cap.* 5.
(*g*) *De vſu et praeſt. num. diſſ.* 10. *pag.* 87. *ſeqq. Tom.* II.
(*h*) *L.* 2. §. 16. *D. de orig. iur.*
(*i*) *Epiſt.* CVIII.
(*k*) *Libr.* VIII. *cap.* 33.
(*l*) *Libr.* VIII. *cap.* 1. *exempl.* 1.
(*m*) *Libr.* I. *cap.* 26.
(*n*) *Libr.* II. *cap.* 8.
(*o*) *Poplic. p.* 102.
(*p*) *Libr. V. p.* 292.

Digitized by Google

Poplicola anno V. C. CCCIIII. *(a)*, a M. Valerio Coruo , anno V. C. CCCCLII. *(b)* , ac demum , ſemper in contrarium nitentibus conſulibus , a M. Porcio Laeca , tribuno plebis *(c)*. Et huius quidem legis Porciae inſigne monimentum exſtat numus gentis Porciae aeneus , cuius in aduerſa parte eſt caput galeatum Romae , cum epigraphe : P. LAECA. ROMA : in auerſa ciui Romano ſtanti et prouocanti ſtans itidem magiſtratus manum imponit , ſtante a tergo lictore cum virga , infra autem PROVOCO *(d)*. Habes ergo hic lictorem virgis in corpus ciuis Romani ſaeuire paratum , habes magiſtratum , ad quem damnatus manibus porrectis prouocat , manum capiti imponentem , eumque veluti in libertatem adſerentem , vt vere idem hoc numo elegantiſſimo exprimatur , quod de lege Porcia ſcripſit LIVIVS *(e)* , *eam ſolam pro tergo ciuium latam , graui poena , ſi quis verberaſſet necaſſetue ciuem Romanum , ſanxiſſe* , immo et , quod a POMPONIO noſtro obſeruatum eſt , *lege lata factum eſſe , vt a conſulibus eſſet prouocatio , neue poſſent in caput ciuis Romani animaduertere iniuſſu populi.*

Quae idem POMPONIVS *(f)* de origine cenſorum , eorumque officio tradit , ea non aliunde accuratius , quam ex gentium Romanarum numis poſſunt illuſtrari, idque iam cum cura fecit EZ. SPANHEMIVS *(g)*. Quum enim cenſorum eſſet cenſum agere , luſtrum condere , equites luſtrare , eoſque , qui parum frugi eſſent , exempli cauſſa notare , ea fere omnia in numis exprimi animaduertimus. In numo enim gentis Liciniae figura quaedam haſtata equum adducit , cui adſcriptum P. CRASSVS M. F. *(h)* in alio gentis Tulliae , quem in lucem protraxit VAILLANTIVS *(i)*, ſimilis fere figura eſt, cum lemmate: M. TVLLIVS M. F. eoque numo memoriam gentis ſuae auctoris, Seruii Tullii , regis , renouare voluiſſe videtur Tullius, quem primum populum Romanum in cenſum retuliſſe , et digeſſiſſe in claſſes et centurias, cenſumque et luſtrum inſtituiſſe, nemo ignorat. Exſtat etiam Claudii imp. numus , in quo imperator inſidet ſellae curuli , alius vero equum adducit , addito infra lemmate : CENSOR *(k)*. Quae quidem numiſmata omnia lucem ſimul adfundunt loco VLPIANI *(l)* , vbi mentionem facit eorum , *qui equo publico in cauſſa publica tranſuehuntur* , de qua tranſuectione equitum ſollemni nuper , quidquid dici poterat , ſingulari diſſertatione

(a) LIV. *Libr.* III. *cap.* 55.
(b) Idem *Libr.* X. *cap.* 9.
(c) Idem *ibid.*
(d) VRSIN. *num. famil. p.* 228.
(e) *Libr. X. cap.* 9.
(f) *L.* 2. *§.* 17. *D. de orig. iur.*
(g) *De vſu et praeſt. num. diſſ. X. p.* 199. *ſequ. Tom.* II.
(h) VRSIN. *num. famil. p.* 149.
(i) *Apud* SPANH. *ibid. p.* 101.
(k) *Apud eundem* SPANH. *p.* 501.
(l) *L.* 8. *D. de in ius voc.*

ſertatione accuratiſſime dixit vir eruditiſſimus, quem honoris cauſſa nomino, Io. Erhardvs Kappivs (*a*). Porro luſtrum a cenſore conditum oſtendit numus gentis Poſtumiae apud Vaillantivm (*b*), in quo cenſor dextra vas, ſiniſtra ramum luſtralem praefert: quamuis ex inſcriptione: M. Postvm. Albin. L. Porc. Capit. II. Vir colligant viri docti, denarium illum pertinere ad cenſum in municipio quodam vel colonia actum, ſiquidem et in his ac prouinciis cenſores fuiſſe, viri docti iam pridem ex Cicerone (*c*), Livio (*d*), ipſiſque vetuſtis marmoribus (*e*) probarunt.

Eodem modo et, quae de reliquis magiſtratibus differit Pomponivs, ex numis poſſemus illuſtrare, niſi hunc laborem iam occupaſſet laudatus Spanhemivs, qui eadem diſſertatione decima de praetoribus, aedilibus curulibus et plebeiis, quaeſtoribus et proquaeſtoribus, triumuiris et quatuoruiris monetalibus, praefectis fabrum, itemque magiſtratibus extraordinariis, veluti dictatoribus, triumuiris reipubl. conſtituendae, proconſulibus, propraetoribus, legatis pro conſule et pro praetore, praefectis claſſi et orae maritimae accurate egit, nihilque eorum, quae ad eorum magiſtratuum officium, poteſtatem ac iuriſdictionem pertinent, praetermiſit, vt adeo haec diſſertatio ſimul ad titulos omnes pandectarum de officiis magiſtratuum illuſtrandos in primis facere videatur.

Quare, his omiſſis, ad prudentum ſucceſſionem, quam Pomponivs noſter deſcripſit, prouehimur, viſuri, an iuriſconſultorum etiam in numis exſtet memoria. Quamuis enim eos ab obliuione facile vindicent inſignia ingenii monimenta, quorum vel rudera in fragmentis, a Ivstiniano ſeruatis, hodie admiramur, et vere eorum quiſque gloriari poſſe videatur cum Horatio (*f*):

Exegi monimentum aere perennius,
Regalique ſitu pyramidum altius,
Quod non imber edax, non Aquilo impotens
Poſſit diruere, aut innumerabilis
Annorum ſeries, et fuga temporum:

Eee 2 iucun-

(*a*) *De tranſuect. equit.* Lipſiae cIↃIↃccxxxiiii.
(*b*) *De famil. Rom. Tom.* II. *p.* 312.
(*c*) *Pro Cluentio cap.* 4. *Verr.* II. *cap.* 53.
(*d*) Liv. *Libr.* XXVIIII. *cap.* 15. *et* 37.
(*e*) Spon. *Miſcellan. p.* 169.
(*f*) *Libr.* III. *Carm. od.* 30. *v.* 1.

iucundum tamen fuerit, et in aere ſpectare veteris alicuius iuriſconſulti faciem, maxime quum de doctiſſimorum illorum virorum vita ac rebus geſtis veluti ex compacto ſileant ſcriptores, eaque pars hiſtoriae litterariae et hodie in tanta litterarum luce minime omnium exculta ac perpolita ſit. Et FVLV. quidem VRSINVS (*a*) profert gentis Sulpiciae denarium, quem ad SER. SVLPICIVM, iureconſultum ſine exemplo maximum, pertinere arbitratur. In eius enim aduerſa parte caput virile cernitur cum epigraphe: L. SERVIVS RVFVS, in auerſa duae figurae nudae, at galeatae tamen, haſtas decuſſatim tenentes. Sed dubiam hanc doctiſſimi viri coniecturam reddit praenomen *Lucii*, non quod eum alii Publium vocare malint, (nam et horum non certior eſt, quam FVLV. VRSINI, diuinatio,) ſed quod viri doctiſſimi plane negent, Sulpicio noſtro vllum aliud, quam *Seruii*, praenomen fuiſſe, quamuis alioquin plerosque ex gente Seruia duobus praenominibus vſos eſſe, facile largiantur (*b*). Certe nuſquam in vetuſtis monimentis vel *Publii* vel *Lucii* praenomen illi tribuitur, ſed Seruii tantum, ac proinde, an in denario illo ICti noſtri vultum cernamus, non magis certo ſcimus, quam an aliquis ex eius filiis denarium hunc in maximi patris honorem ſignarit, quod vt credamus, idem auctor nobis eſt FVLV. VRSINVS (*c*), ſi forte prior ſententia minus adrideat. Ac proinde, ſi dicendum quod res eſt, nullius adhuc iureconſulti veteris numus, qui quidem indubiae fidei ſit, prolatus eſt ab antiquariis. Solis autem incertis indulgere coniecturis, merito religioni nobis ducimus.

Multa poſt titulum de origine iuris in pandectis occurrunt de legibus, SCtis, principumque conſtitutionibus, in quibus nos itidem non plane deſtituunt numi veteres. Saltim enim ad legum illuſtrandam hiſtoriam non mediocrem illi adferunt vtilitatem. Non eſt, quod iam immoremur numis gentis Caſſiae, in quibus templum Veſtae, et ſitella ac tabella cum litteris A. C. id eſt ABSOLVO et CONDEMNO cernitur, quorum tres elegantiſſimos dedit FVLV. VRSINVS (*d*). Vnuſquiſque enim intelligit, monimentum hoc eſſe legis tabellariae, latae anno V. C. DCLIII. a L. Caſſio Longino, tribuno plebis, qua cautum, vt iudices non viua voce dicerent ſententiam, ſed tabellis litteris A. C. et N. L. notatis ſuffragium ferrent praeterquam in crimine perduellionis (*e*). Id vero monere non abs re viſum eſt, VRSINVM eodem

(*a*) *De num. famil. p.* 257.
(*b*) EV. OTTO *de Ser. Sulpicio ICto cap.* 1. §. 4. *p.* 1559. *Theſ. Iur. Tom. V.*
(*c*) *Ibid. p.* 269.
(*d*) *De famil. Rom. p.* 67.
(*e*) CICERO *de leg. Libr.* III. *cap.* 16.

Digitized by Google

dem referre numum alium, cuius in aduerſa caput Veſtae, vti in reliquis; in auerſa figura togata conſpicitur, tabellam, cui A inſcriptum, immittens vrnae, cum litteris: LONGIN. III. V. Sed praeterquam quod vrna haec cylindrica, et ſitellae, quam in reliquis eius numis obſeruamus, plane diſſimilis eſt, ne litteram quidem A in tabella illa deprehendit VAILLANTIVS, ſed litteram V, eumque acutum vidiſſe, exemplo eius numi integerrimo, aeri inciſo, probauit V. C. CHRIST. SIGISM. LIEBIVS (a). Vnde et quae EZ. SPANHEMIVS (b) ad illuſtrandum hunc numum attulit, cadunt omnia. Potius ergo in ea tabula exhibetur Caſſius aliquis, qui in comitiis pro tribu ſua primus ſuffragium tulit, tabulamque, littera V. ſignatam iniecit ciſtae vt V. illud ſignificet VTI ROGAS. Cuius rei memoriam vel ideo dignam credere potuerunt Caſſii, quae aere perenni ad poſteritatem conſeruaretur, quod fortaſſis tanta fuit huius viri auctoritas, vt in eius ſententiam reliqui ciues omnes ſuffragium darent. Quamuis enim occulta eſſent ſuffragia, quae per tabellas ferebantur, et hinc, teſte CICERONE (c), *populo gratiſſima eſſet tabella, quae frontes aperiebat hominum, mentes tegebat, dabatque eam libertatem, vt, quod vellent facerent, promitterent, quod rogarentur:* nullum tamen dubium eſt, quin viris callidis et potentibus non defuerit occaſio, aliorum vel emendicandi, vel mercandi ſuffragia, atque ita de ferendis legibus conferendiſque honoribus omnia ſuo arbitrio ſtatuendi. Profert illuſtris SPANHEMIVS (d) aliud exemplum legis, cuius memoria in denario gentis Papiae ſeruatur. In eius enim parte antica viſitur Iunonis Siſpitae caput cum tabula, cui inſcriptum PAPI; in poſtica figura gryphi cum litteris: L. PAPIVS. Pertinet enim hic denarius ad legem Papiam de peregrinis, de qua plura nos alibi diximus (e). Aſt paucis his exemplis ab illuſtri SPANHEMIO recenſitis addi poſſunt bini alii denarii, alter gentis Coeliae, alter Liciniae. In priore enim, cuſo a CALDO IIIVIRO antica ſiſtit caput C. COEL. CALDI COS. et pone illud tabulam cum litteris L. D. (f) in poſteriore totus ritus ferendi leges tam eleganter et perſpicue ob oculos ponitur, vt contemplatione digniſſimus eſſe videatur. Et numus quidem ille prior pertinet ad legem anno V. C. DCXXXXVI. latam a C. Coelio Caldo, qui et iudicio maieſtatis, quod Caſſius ex-

 ceperat,

(a) *Goth. num. cap. 6. §. 11. p. 224.*
(b) *Tom. II. p. 199.*
(c) *Pro Planc. cap. 6.*
(d) *Tom. II. p. 200.*
(e) *Comm. ad Leg. Iul. et Pap. Libr. I. cap. 1. p. 12.*
(f) *Apud* VRSIN. *de fam. Rom. p. 79.*

ceperat, tabellam dabat, et vt Popilium, quem perduellionis reum facere decreuerat, eo facilius opprimeret, nouam legem tabellariam ferebat, diſtribuebatque tabulas, quarum alteri L. id eſt LIBERO; alteri D. id eſt, DAMNO erat inſcriptum (*a*). Poſterior vero in aduerſa parte exhibet caput Romae galeatum, cum litteris ROMA; in auerſa duas figuras per pontem euntes, quarum vna tabulam a diribitore accipit, altera iam acceptam vrnae vel ciſtae immittit, addita epigraphe: P. NERVA (*b*). Equidem quis ille ſit Nerua, et vtrum e Silia, an e Licinia gente prodierit, denique cur hunc leges ferendi ritum in numo ſuo expreſſerit, ſcire me fateor cum ignariſſimis, neque rem expediuerunt VAILLANTIVS (*c*) et Ez. SPANHEMIVS (*d*). Nec video, quo fretus argumento illuſtris SPANHEMIVS comitia potius centuriata, quam tributa, in hoc numo videre ſibi viſus ſit. Siue enim leges ferrentur, ſiue crearentur magiſtratus, vtrumque eodem ritu fiebat. Id vero extra omnem dubitationis aleam poſitum eſt, in hoc numo conſpici *pontem*, *ouile vel ſeptum*, *diribitorem*, *ciſtam*, *et ſuffragatores*. Solebant enim ciues laturi ſuffragium ſeptis vel cancellis includi, quos ouile vocat LVCANVS (*e*) verſu notiſſimo:

Et miſerae maculauit ouilia Romae.

nec non alibi (*f*):

Septorumque nefas, et clauſi praelia campi.

Vt vero eo minus dubitare poſſimus, ſepta eſſe, quae in hoc denario exprimuntur, non modo clathra ita ſculpta ſunt, vt in oculos incurrant, verum etiam ſuperius viſitur ouicula, vel aliud quodcumque animal domeſticum, quamuis hoc in ectypo apud VRSINVM omnino deſit. In hoc ſepto ſinguli a diribitore accipiebant tabellas, quarum alterutram deinde euntes per pontes, id eſt, per tabulata anguſtiora, ſubitario opere conſtructa, ciſtae immittebant. Hinc, diremtis ſuffragiis, dinumeratiſque tabellis, facile adparebat, in vtram partem populus eſſet procliuior.

(*a*) CIC. *de Leg. Libr.* III. *cap.* 16.
(*b*) VRSIN. *ibid. p.* 151.
(*c*) *De famil. Tom.* II. *p.* 423.
(*d*) *Tom.* II. *p.* 192.
(*e*) *Pharſ. Libr.* II. *v.* 197.
(*f*) *Libr.* VII. *v.* 306.

Digitized by Google

ciuior. Qua de re accuratius egerunt PAVLL. MANVTIVS (*a*), CAR. SIGONIVS (*b*), aliique, qui antiquitates Romanas ex inſtituto deſcripſerunt. Et iam demum intelligimus, cur lex fuerit Romanis, quam populus Romanus rogante ſenatorio magiſtratu, veluti conſule, conſtituerit (*c*). PLEBISCITA porro qua in re diſcreparint a LEGIBVS, ex ipſo iure noſtro ſatis notum eſt. Ne vero hic nihil nos iuuare velle viderentur, qui auro, argento, aeri flando, feriundo praeerant, ii ſaltim loca, vbi et leges ferri et plebiſcita rogari conſueuerunt, nobis eleganter in numis delineant. Illis ferendis praecipue deſtinatum erat COMITIVM, quod vna cum ſeptis et aede Veneris Cloacinae, et inſcriptione: CLOACIN. conſpicimus in gentis Muſſidiae denariis apud VRSINVM (*d*). Haec quamquam modo in comitio, modo alio loco habebantur, praecipue tamen concionibus tribuniciis, quibus plebs ad nouas leges iubendas incitari ſolebat, deſtinata erant ROSTRA, in quibus et alii magiſtratus concionari, honores auſpicari, in leges iurare, et magiſtratum ponere conſueuerant. Quum vero roſtra alia eſſent *vetera*, alia *noua* vel *Iulia*: illorum figuram in numis gentis Lolliae (*e*), ex qua M. Lollius Palikanus ſuppreſſae a Sulla tribuniciae poteſtatis reſtituendae auctor fuerat (*f*); horum in Sulpiciae denariis conſpicimus (*g*). Et in illis quidem ſedile poſitum cernimus, vt adpareat, quomodo e loco ſublimi concionati ſint tribuni: in his duo conſules ſedent, quaſi agentes cum populo, et vel legem ſuadentes, vel diſſerentes de republica. Id quoque ſingulare eſt, quod in Palikani numo LIBERTATIS effigies et vocabulum deprehendimus. In veteribus enim roſtris quam maxime regnabat libertas, adeo vt tribuni plebis ex illo loco ſaepe in maximos magiſtratus non modo acerbiſſima oratione inueherentur, ſed et eos, conſiliis ſuis obnitentes, in vincula duci iuberent. Vnde roſtra *βῆμα τὸ ἐλευθέριον*, ſeu *libertatis tribunal*, vocari a DIONE CASSIO (*h*), iam VRSINVS et SPANHEMIVS (*i*) obſeruarunt.

Sed haec quidem de legibus et plebiſcitis dicta ſufficiant. De Senatuſconſultis enim nihil eſt, quod ex numis addamus, niſi quod numos etiam ipſos ex SC. cuſos eſſe, ipſi numi indicent, in quibus frequen-

(*a*) *De Legib. p. m. 238. ſequ.*
(*b*) *De iure ciu. Rom. libr. I. cap. 17.*
(*c*) §. 4. *Inſt. de iur. nat. gent. et ciu.*
(*d*) *De famil. Rom. pag. 182.*
(*e*) VRSIN. *ibid.*
(*f*) ASCON. PAEDIAN. *in diuinat.*
(*g*) VRSIN. *ibid. p. 270.*
(*h*) *Libr. XXXXV. p. 286.*
(*i*) *Tomo* II. *p. 190.*

Digitized by Google

quentiſſime occurrunt litterae SC. At de principum conſtitutionibus quaedam dicenda ſuperſunt, hic non omnino praetereunda. Ius conſtitutionibus leges ferendi ius noſtrum arceſſit a lege regia, qua populus Romanus Imperatori et in Imperatorem omne imperium ſuum et poteſtatem contulerit (*a*). Qualis ſit illa lex regia, magnopere inter ſe omni tempore diſceptarunt iureconſulti, nec defuerunt, qui ſecantes nodum, quem ſoluere non poterant, ipſam legem nullum, niſi in Triboniani cerebro, praeſidium habere exiſtimarent. Sed horum ſententiam ſatis ſuperque profligarunt viri docti, et maxime Io. Fr. Gronovius, qui inter primos in viam reduxit iureconſultos errantes, et vix habentes, vbi conſiſterent. Nimirum Senatus populuſque Romanus primum in Auguſti, deinde eius ſucceſſorum honorem, in primis, quoties hi auſpicabantur imperium, permulta decernebat, quae ad eorum poteſtatem atque imperium pertinebant. Ea decreta vel SCa deinde coniunctim legis regiae nomine venerunt, vt recte dicere poſſis, legem regiam nihil aliud eſſe quam formulam imperii, poteſtatiſque, imperatoribus paullatim delatae a ſenatu populoque Romano. Et ad huiuſmodi decretum procul dubio pertinet numus Auguſti, a Mediobarbo (*b*) et Carolo Patino (*c*) editus, cuius in parte antica eſt caput Auguſti cum perigraphe: Divvs Avg. SC. in poſtica figura conſulari habitu, inſidens ſellae curuli, orbem ſiniſtra, (qui tamen in ectypo Patini non conſpicitur,) dextra ramos oliuae geſtans, cum titulo: CONSENSV SENAT. ET EQ. ORDIN. P. Q. R. Quum vero orbis, ipſumque hominis ſchema imperium ſummum belli paciſque tempore ſignificet: numi non alius poteſt eſſe ſenſus, quam imperium ſummum in Auguſtum collatum eſſe *conſenſu ſenatus, et equeſtris ordinis, populique Romani*, quae ipſa, vt vidimus, eſt legis regiae definitio. Tales plures ſunt numi reliquorum Imperatorum, vbi modo Imperator et Roma coniunctim exhibentur, modo haec illi ſeſe veluti deuouere videtur, vt dubitare non poſſis, quin eodem pertineant: at iis, promiſſae breuitatis memores, iam non immoramur. Quare ad iura potius perſonarum ſtatumque hominum progredimur, ſecundum quem alios liberos, alios ſeruilis conditionis, alios ciues, alios peregrinos, denique alios ſui, alios alieni iuris eſſe, nouimus. Et ſeruorum quidem tam miſera erat conditio, vt eorum vix rationem in numis habuerint Romani. At manumiſſionis tamen ritum inde quodammodo

(*a*) §. 6. *Inſt. de iur. nat. gent. et ciu. l.* 1. *pr. D. de conſt. princ.*

(*b*) *Numiſm. Imp. Rom. p.* 44.

(*c*) *Numiſm. Imp. p.* 40.

modo poſſe illuſtrari arbitramur. Exſtant ſane numi Neruae (*a*) aliorumque, in quibus femina, decore veſtita, dextra pileum, laeua baculum, longiorem modo, modo breuiorem tenet, cum perigraphe LIBERTAS PVBLICA. Iam quidem non ad priuatorum, ſed ad ipſius rei publicae, libertatem pertinere haec numiſmata, ex ipſa inſcriptione ſatis unuſquiſque intelligit: at hanc tamen iis ſymbolis adumbrari obſeruamus, quibus priuati vtebantur in manumiſſionibus. Fiebant hae per vindictam, id eſt, per baculum, quem et feſtucam vocat PLAVTVS (*b*):

Quid? ean, ingenua, an FESTVCA *facta e ſerua libera eſt.*

nec non PERSIVS (*c*):

Hic hic, quem quaerimus, hic eſt,
Non in FESTVCA, *lictor quam iactat ineptus.*

Et talem feſtucam vel vindictam ſiniſtra praeferre libertatem exiſtimo; non ſceptrum, tamquam ſignum imperii, quod videre ſibi viſus eſt LAVR. BEGERVS (*d*), nec haſtam, pro qua geſtamen illud habuit CONST. LANDVS (*e*), quum poſteriora illa ad libertatem non pertineant, nec cum ea quidquam habeant commune, vindicta vero vel feſtuca ſymbolum ſit, libertati conuenientiſſimum. Id quod et de pileo, quem dextra tenet libertas, dicendum eſt. Quum enim, raſo in templo Feroniae capite, pileum ſumere ſolerent libertini, ſeu patet ex loco PLAVTI (*f*):

Vt ego hic hodie RASO CAPITE *caluus capiam* PILEVM.

vbi exquiſita ſunt quae notauit TAVBMANNVS: libertati etiam publicae non aliud ſymbolum putabant conuenientius eſſe, quam pilei, adeo vt Brutus aliique Caeſaris percuſſores non modo pileum cum duobus pugionibus in numis ſignarint, vt, rem publicam a ſe in libertatem adſertam, oſtenderent (*g*), ſed et pileum haſta per vrbem circumtulerint, populumque ad pileum tamquam ad libertatem vindicarint.

(*a*) CONST. LANDI *num. ſelect. p.* 56. LAVR. BEG. *in Flor. libr. I. cap.* 9. *pag.* 84.
(*b*) *Mil. glorioſ. act.* IIII. *ſcen.* 1. *v.* 15.
(*c*) *Sat. V. v.* 174.
(*d*) *Ad Flor. p.* 54.
(*e*) *Sel. numiſm. p.* 57.
(*f*) *Amphitr. act. I. ſcen. I. v.* 306.
(*g*) VRSIN. *de famil. Rom. p.* 142, 263.

Digitized by Google

Qua de re APPIANVS (*a*): *Οἱ δὲ σφαγεῖς τὰ ἱμάτια ταῖς λαιαῖς ὥς περ᾽ ἀσπίδας περιπλεξάμενοι, καὶ τὰ ξίφη μετὰ τοῦ αἵματος ἔχοντες, ἐβοηδρόμουν βασιλέα καὶ τύραννον ἀνελεῖν, καὶ πῖλόν τις ἐπὶ δόρατος ἔφερε, σύμβολον* ΕΛΕΥΘΕΡΩΣΕΩΣ. *Percuſſores autem eius togis circum laeuas manus obuolutis vice clypei, cruentos gladios tenentes currenteſque vociferabantur, regem et tyrannum ſe occidiſſe, praeferente quodam in haſta pileum recuperatae* LIBERTATIS INSIGNE. Ceterum et Feroniae Deae, cuius in fano caput radere pileumque ſumere ſolebant libertini, caput, ſi videre geſtis, habes in numis gentis Petroniae apud VRSINVM (*b*), vbi de ſacris et cultu eius apud Sabinos plura vir hic doctiſſimus obſeruauit. Quae de iure ciuitatis ex numis obſeruari poterant, ea omnia in praeclaro atque aeterno opere de orbe Romano occupauit laudatiſſimus EZ. SPANHEMIVS, vbi et inſignem iſtum Antonini Pii numum in cuius auerſa parte intra coronam lauream legitur: S. P. Q. R. AMPLIATORI CIVIVM erudite expoſuit, nec eum ad celebrem LEG. XVII. DIG. DE STATV HOMINVM, quo Antonini beneficio omnes, qui in orbe Romano ſunt, ciues Romani effecti eſſe dicuntur, pertinere, ita demonſtrauit vt otium aliis feciſſe videatur (*c*). Itaque potius ad ſtatum familiae prouehimur, ad quem et ADOPTIO pertinet, et EMANCIPATIO de qua ſingularem in Digeſtis titulum exſtare nouimus. Et adoptionis quidem monimentum inſigne habemus in numo aureo Neruae, quem ex ineditis GOLZII ſchedis extulit EZ. SPANHEMIVS (*d*). In eo enim Nerua Imp. Traiano paludato dextram porrigit, adſcripto vocabulo: ADOPTIO. Equidem quo ritu priuati et adrogarint, et adoptarint, ipſa iura noſtra ſatis docent. At vix horum quidquam poſt Neronem obſeruarunt principes, qui ſufficere exiſtimabant ſi conſenſum adoptantis et adoptiui quocumque modo exprimerent. Quumque iunctae dextrae conſenſum vel maxime indicent: ſaepe hoc ſolo ritu vtebantur. Sic de Galba memoriae proditum eſt, eum Piſonem non vt priuatum lege curiata, et apud Pontifices, ſed exemplo Auguſti et more militari, quo vir virum legit, adoptaſſe, ac proinde *adprehenſa Piſonis manu* eum ſibi filium eſſe iuſſiſſe (*e*). Sufficiebant nimirum principibus iunctae manus, non modo quod dextra amoris et fidei ſignum eſſet, ceu ſuſpicatus eſt vir doctiſſimus, peritiſſimuſque iuriſprudentiae ſymbolicae, EV. OTTO (*f*), ſed et quia conſenſus

[*a*] *De bello civili libr.* II. *p.* 503.
[*b*] *Ibid. p.* 205.
[*c*] *Orb.Rom. Exerc.* II.*cap.* 1. *p.*117.*ſequ.*
[*d*] *Not. ad Iulian. Orat.* I.
[*e*] TACIT. *Hiſt. libr.* I. *cap. XV. ſeqq.* SVETON. *Galb. cap. V.* 17.
[*f*] *Iuriſpr. ſymbol. Ex.* III. *cap.* 2.

ſus in idem placitum ſignum luculentiſſimum, et apud omnes peraeque gentes receptum, ſunt iunctae dextrae: in arrogatione vero vel maxime neceſſarium videtur, teſte Caio nostro (*a*), *vt et is, qui adoptat, interrogetur, an velit eum, quem adoptaturus ſit, iuſtum ſibi filium eſſe? et is, qui adoptatur, an id fieri patiatur?* Sunt etiam numi, qui effectus adoptionis, quales in iure noſtro deſcribuntur, praeclare illuſtrant. Participes adoptiui fiebant iurium agnationis (*b*), imaginum, nobilitatis patriciae, ſacrorum (*c*), ſucceſſionis (*d*), et vt paucis dicamus, aeque iuſti erant filii, ac ſi ex adoptante eiuſque matrefamilias eſſent nati (*e*). Pleraque huius generis ex numis diſcimus. Adoptiuus enim et adoptiua ſeſe adoptantis filium filiamque, immo et nepotem neptemue eius, quo patre adoptans vſus fuerat, adpellabant. Talis ſane eſt Hadriani Imperatoris numus, quem ex illuſtris Faucaulti cimmeliis extulit Harduinus (*f*), in quo Imperatoris capiti adſcribitur: ATT. K. NEP. ΤΙΩ. ΤΡΑΙΑΝΟΣ ΑΔΡΙΑΝΟΣ, id eſt *Imperator, Caeſar, Neruae nepos, (υἱωνὸς) Traianus, Hadrianus.* Adeo verum eſt, adoptionem iura agnationis nomenque adoptiuis tribuiſſe. Facile etiam ius imaginum ad adoptiuos perueniſſe, ex numis probari poteſt, quorum vnum vel alterum tantum hic adferre iuuat, puta vnum Druſi, Tiberii et Agrippinae filii, qui quum familiam Iuliam non niſi ex patris adoptione attingeret, Venerem tamen, vnde genti Iuliae origo eſſe credebatur, et quidem Paphiam expreſſit in numo apud Car. Patinum (*g*): et ipſius Auguſti, qui quamuis ex Octauia gente eſſet, adoptatus tamen a Caeſare ipſe quoque Aeneam, Anchiſen cum penatibus exportantem, et Iulum pone ſequentem, in numo apud eumdem Patinum (*h*) exhibet. In emancipatione vetere, cuius ritum accuratius deſcripſit Caius iureconſultus apud Boethium (*i*) non poſtremae erant partes *libripendis* et *anteſtati*, quorum ille aeneam libram tenebat, in quam pater fiduciarius numum ſeſtertium proiiceret: hic praeſentes teſtes, tactis auriculis, rei meminiſſe iubebat: vterque ritus ex veteribus numis quodammodo poteſt illuſtrari. Solebant veteres non numerare numos, ſed adpendere, vti ipſae loquutiones Latinae: *expendere numos, expenſum ferre, compenſare, pendere ſumtus* (*k*),

Fff 2 *adpen-*

[*a*] *L. 2. D. pr. de adopt. et emanc.*
[*b*] *L. 23. D. eod.*
[*c*] *L. 13. D. eod.* Perizon. *Trig. Diſſert. p. 83.*
[*d*] §. *2. Inſt. de legit. agn. ſucceſſ.*
[*e*] Gell. *Noct. Attic. Lib. V. cap. 19.*
[*f*] *Select. Op. p. 758.*
[*g*] *Numiſm. Imp. p. 62.*
[*h*] *Ibid. p. 37.*
(*i*) *Ad Top. Cic. cap. 3.*
(*k*) *L. 52. §. 15. D. pro ſoc.*

Digitized by Google

adpendere dotem (*a*), quippe ab antiquo illo ritu deductae; ſatis ſuperque docent. Hinc in aerario adſeruabantur pondera publica, quibus Quaeſtores in adpendenda pecunia vterentur, qualia praeter THOM. REINESIVM (*b*) edidit LAVR. BEGERVS (*c*), cui et numos debemus, quorum in vno virgo ſtolata iuſtitiae et aequitati, qualis in numis cernitur, per omnia ſimilis dextra libram tenet, laeua cornu copiae, cum epigraphe: SACRA. MONET. AVGG. ET CAESS. NOSTR. P. Q. R. in altero tres huiuſmodi figurae conſpiciuntur cum lemmate: MONETA AVG. S. C. vt inde, quales fuerint veterum librae, quas libripendes manu tenebant, vnuſquiſque perſpicere poſſit. Ad *Anteſtati* officium illuſtrandum vel maxime pertinerent numi, quorum mentionem fecit MVRETVS (*d*), ſi illos ab vllo eorum, quos conſulere licuit, ſcriptorum delineatos vidiſſem. Refert enim, ſe vidiſſe numos, in quibus quis alteri aurem velleret, adſcriptis litteris ΜΝΗΜΟΝΕΥΕ. Id tamen viro tam candido eo facilius credimus, quo magis conſtat, exſtare gemmas eiuſdem vel non abſimilis χαράγματος, quarum mentionem faciunt IAC. RAEVARDVS (*e*), IVSTVS LIPSIVS (*f*) et CAR. SPONIVS (*g*). Solebant enim, qui anteſtabantur, alterius tangere auriculas, in quibus veteres memoriae veluti ſedem ac domicilium tribuerant. PLINIVS (*h*): *Eſt in aure ima memoriae locus, quem tangentes anteſtamur.* Et HORATIVS (*i*):

> *Caſu venit obuius illi*
> *Aduerſarius: et quo tu, turpiſſime? magna*
> *Exclamat voce: et licet anteſtari? ego vero*
> *Oppono* AVRICVLAM.

Sed et alibi obſeruauimus, CLEMENTEM ALEXANDRINVM (*k*) inter ritus teſtamentarios, (nam et teſtamenta per aes et libram, ſeu mancipationem condebantur,) recenſere etiam ὤτων ἐπιφαύσεις, vel *aurium tactiones.* Quare hi numi, quos ſe vidiſſe refert MVRETVS, non modo

(*a*) L. 34. *D. de iure dot.*
(*b*) *Inſcript. Claſſ. II. n. 56.*
(*c*) *Ad Flor. libr. I. cap. 13.*
(*d*) *Lib. XII. Var. Lect. cap. 5.*
(*e*) *Ad Leg. XII. Tab. Cap. V.*
(*f*) *Lib. IIII. Epiſt. quaeſt. cap. 26.*
(*g*) *Miſcellan. erud. antiq. p. 297.*
(*h*) *Lib. XI. hiſt. nat. cap. 45.*
(*i*) *Serm. libr.* I. *Sat. IX. v. 74.*
(*k*) *Strom. libr. V. p. 575.*

Digitized by Google

do ad emancipationem, ſed et in ius vocationem, et teſtamenti factionem illuſtrandam pertinerent, ſi exſtarent, quia in his omnibus negotiis anteſtari ſolebant, qui praeſentibus denunciabant teſtimonium.

Hanc iuriſprudentiae partem, quae de ſtatu hominum agit, ſequitur tractatus de rerum diuiſionibus, in quo ſe ampliſſimus aperit campus, in quo excurrere poſſet induſtria noſtra, niſi pleraque et iis nota eſſent, qui alioquin his deliciis non magnopere delectantur. Res eſſe vel *diuini* vel *humani iuris*, illaſque in *ſacras*, *religioſas* et *ſanctas* diuidi, nemo ignorat. Iam ſi quis, quales apud Romanos fuerint res ſacrae, coram diſpicere velit: ei numiſmata veterum innumera oſtendent templa, aras, deorum dearumque ſimulacra, inſtrumenta, quorum in ſacris vſus erat, ipſaque ſacra et ſacrificia, et, vt paucis dicamus, quae ad ſacra et religionem Quiritium pertinent omnia, muros praeterea et portas, rogos denique et vſtrinas, quarum iucundum ſpectaculum eſt in numis, in memoriam conſecrationum Auguſtorum et Auguſtarum cuſis, apud VAILLANTIVM, SPONIVM, OISELIVM, BIAEVM, DV CHOVL alioſque, ex quibus hanc earum deſcriptionem texuit IO. BVRCH. MENCKENIVS (*a*): *Aptiſſimum conſecrationis ſymbolum eſt ipſe rogus, ſic dictus, quod in illo Dii Manes rogentur. Superſunt enim hodienum in numis exactiſſima rogi exempla, in quibus et ſtructurae genus et ornamenta alia perſpici accurate poſſunt, quae perfunctorie tantum Herodianus Libr. IIII. cap. 2. atque Dio Caſſius Libr. LVI. delinearunt. Tabulata ſingula, quorum quatuor aliis, aliis quinque imponuntur, ſunt quodam a ſe diſcrimine diſtincta, ita quidem, vt ſecundum primo, tertium ſecundo, et ſic deinceps vſque ad ſummum ſit contractius. Supremum enim omnium eſt minimum, ipſum lectum, in quo recondita erat cerea defuncti imago, ſui ambitu complectens, cuius in fine faces non numquam ardentes porriguntur, quorum tamen loco aliquando genios e ligno efformatos ſubſtitui videas. Quid autem per currum cum bigis aut quadrigis in ſuprema rogi parte conſpicuum indicetur, haud facile diuinauerim.-- Quam ob rem currum et quadrigas pro indicando animae in caelum tranſportatione in numis depingi cum Occone crediderim.* Si quis deinde rerum communium, publicarum, et ad vniuerſitates pertinentium imagines et ſymbola contemplandi cupiditate quadam tenetur, eius ſitim facile explebunt tot inſignes atque elegantiſſimi numi, in quibus maria, littora maris, flumina, portus, curiae, baſilicae, theatra ſimiliaque opera elegantiſſime depinguntur. Vt ſeruemus inſtitutum, et vel ſpecimine quodam vſum rei numariae et hic oſtendamus:

(*a*) *De Auguſtorum Auguſtarumque conſecrat. ex num. illuſtr.* §. 10.

Digitized by Google

neminem ignorare arbitramur, occaſione §. II. INSTIT. DE RER. DIVIS. et notiſſimae LEGIS VIIII. DIG. DE LEG. RHOD. DE IACTV acriter diſceptatum eſſe inter viros doctos, vtrum Romani mare pro re communi omniumque expoſita vſibus habuerint, an illud in dominio ſuo eſſe crediderint? Prius in iure noſtro paſſim adfirmatur (*a*), atque inde colligitur, licere omnibus in mari nauigare, et piſcari (*b*), immo et illius partem, molem ſeu pilam iaciendo occupare (*c*), aeque in littore tamquam in fundo communi pro lubitu aedificare (*d*), modo ne haec omnia impediant alios, vſumque maris publicum reddant deteriorem (*e*). At iidem ideo non negarunt, mare et littora maris tamquam rem nullius poſſe occupari, idque vel ex loco PAVLLI (*f*) tam luculenter demonſtratur, vt teſtimonium illud et GROTIO, acerrimo libertatis maris defenſori confeſſionem de proprietate maris, qua occupari poteſt, occupatumque eſt, extorſerit (*g*): vt iam non dicam de teſtimoniis aliis, ex libris noſtris magna cura conquiſitis a IO. SELDENO (*h*) aliiſque quae ex vetuſtis auctoribus poſt SELDENVM depromunt IAC. GOTOFREDVS (*i*), et illuſtris a BYNKERSHOEK (*k*) qui et marmor protulit ex WHELERO (*l*) in quo Imperator adpellatur δεσπότης γῆς καὶ θαλάσσης, *terrae mariſque dominus.* Quemadmodum ergo inde luculenter demonſtratur, nihil obſtitiſſe illam communionem, quam mari ex iure naturae et gentium tribuerint iureconſulti, quo minus illud occupari a populo mari potente poſſit, et reipſa a Romanis occupatum et in dominium ſuum redactum eſſe faterentur: ita argumentum hoc praeclare illuſtrant bini gentis Corneliae numi, quos poſt FVLV. VRSINVM (*m*) elegantiſſime delineatos dedit LAVR. BEGERVS (*n*). Is in aduerſa parte ſiſtit caput diademate cinctum, affixo ſceptro, cum litteris C. P. R. quamuis VRSINI ectypus rectius pro C. exhibeat G. vt litterae hae ſignent verba: *Genius Populi Romani*: in auerſa ſceptrum laurea ornatum, orbem terrarum mari circumdatum, et temonem, infra CN. LEN. Q. et in altero LENT. CVR. *

FL.

(*a*) §. 2. *Inſt. de rer. diuiſ.* L. 2. §. 1. D. *eod.*

(*b*) L. 4. *l.* 5. §. 1. *D. eod. l.* 14. *D. de adqu. rer. dom.*

(*c*) L. 30. §. *vlt. D. de adqu. rer. dom. l.* 52. §. *vlt.* D. *de act. emt.*

(*d*) L. 4. D. *ne quid in loc. publ.*

(*e*) L. 3. *l. vlt. D. eod. l.* 50. *D. de adqu. rer. dom. l.* 1. §. 18. *de nou. op. nuncias. l.* 24. *D. de damn. inf.*

(*f*) L. 14. D. *de iniur.*

(*g*) BYNKERSH. *de dom. mar. cap.* 9. *pag.* 409.

(*h*) *De mari clauſo libr.* I. *cap.* 24.

(*i*) *De imper. mar. cap.* 12. *pag.* 68. *ſequeſequ.*

(*k*) *De dom. mar. cap.* 8. *p.* 395.

(*l*) *Itiner. Graec. Part. I. libr. I. p.* 213.

(*m*) *De num. famil. Rom. pag.* 85.

(*n*) *Theſaur. Brand. Tom. II. p.* 550.

Digitized by Google

FL. in medio EX SC. Prior ergo Cn. Lentulus *Quaeſtor* fuit, quando hic numus cuſus eſt, poſterior CVRATOR (*), id eſt *denariorum Flandorum:* quamuis quum plures Lentuli Cnei praenomen tulerint, vix oſtendi poſſit, quis ille ſit, cuius nomen in hoc denario legimus. Vtcumque vero ſeſe res habeat: non potuiſſet ſane dominium orbis, vel terrae marisque, quod ſibi populus Romanus adrogabat, elegantius adumbrari, quam emblemate, quod in numo hoc gentis Corneliae conſpicimus. Genius populi Rom. ipſum populum Romanum ſignificat: ſceptrum et corona florentiſſimi imperii in terras, gubernaculum imperii maritimi ſymbola ſunt, quamuis et *ſceptrum* ad maris imperium referat OPPIANVS (*a*), dum ad Antoninum Caracallam.

> *Σοῖς μὲν γὰρ ὑπὸ σκήπτροισι θάλασσα*
> *Εἵλυται, καὶ φῦλα ποσειδάωνος ἐνάυτων.*
> *Tuis enim ſub ſceptris mare*
> *Voluitur et greges Neptuni incolarum.*

Denique ne quid ignoret, quid imperio ſuo contineant Romani, medium locum inter ſceptrum et temonem vel gubernaculum obtinet orbis mari circumdatus: adeoque eo ſymbolo vere exprimitur, quod ſcribit APPIANVS (*b*): *ὅτι Ρ̓ωμαίοις ἀπό τε δύσεων καὶ τοῦ πρὸς ἑσπέραν Ὠκεανοῦ, ἐπὶ τὸ καύκασον ὄρος, καὶ ποταμὸν Εὐφράτην, καὶ ἐς Αἰθίοπας τοὺς ἄνω δι' Αἰγύπτου καὶ Ἀράβων ἐπὶ τὸν ἑῷον Ὠκεανὸν ἡ ἀρχὴ διεξέρχεται. Καὶ ὅρος ἐστὶν αὐτοῖς ὁ Ὠκεανὸς ἀρχομένου τε καὶ δυομένου τοῦ θεοῦ. Θαλάσσης τε πάσης ἡγεμονεύουσι τῆς ἐντὸς οὔσης, καὶ νήσων ἁπασῶν, καὶ ἐν τῷ Ὠκεανῷ Βρεττανῶν. Siquidem Romani ab occidentali oceano ad Caucaſum montem et fluuium Euphratem, et Aethiopas, qui ſunt ſupra Aegyptum et Arabiam, vſque orientalem oceanum, imperant, atque ita ab occaſu ortuque ſolis clauduntur oceano, maris quoque mediterranei totius tenent dominium et inſularum omnium, atque etiam in oceano Britanniae.* Sed quid hoc tam ſplendidum ſymbolum ad Cornelios, et maxime ad Lentulos? Quamuis enim victricia Romanorum arma longe lateque circumtulerint Cornelii: ea tamen laus maxime Scipiones, Coſſos, Merulas et Sullas pertinet, et ne horum quidem vllus rebus quantumcumque praeclare geſtis videtur effeciſſe, vt Romani vel vniuerſi

(*a*) *Halieutic. Libr.* III. *init.*
(*b*) *Praefat. pag.* 5. *edit.* STEPHANI.

uerſi orbis terrarum, vel ſaltim terrae mariſque imperio per pleraſque cultiores Europae, Aſiae Africaeque partes potirentur: tantum abeſt, vt Lentulorum quiſquam hanc laudem iure tribuere potuerit maioribus ſuis. Itaque non dubito, quin auctor huius numi, quiſquis fuerit, gentis ſuae fata exprimere voluiſſe. Percrebuerat enim in gente Cornelia fama, contineri libris Sibyllinis tres Cornelios Romae rerum potituros, ac proinde praefuturos eſſe orbis imperio. Id quod ad ſe traxiſſe P. Lentulum Suram, coniurationis Catilinariae ſocium, ita refert SALLVSTIVS (*a*): *Eadem Galli fatentur, ac Lentulum diſſimulantem coarguunt praeter litteras ſermonibus, quos habere ſolitus: Ex libris Sibyllinis regnum Romae tribus Corneliis portendi: Cinnam atque Sullam antea: ſe tertium, cui fatum foret: praeter ea ab incenſo Capitolio illum eſſe vigeſimum annum, quem ſaepe ex prodigiis haruſpices reſpondiſſent bello ciuili cruentum fore.* Quam ſpem Lentulo factam nec PLVTARCHVS (*b*) diſſimulat. Iam ſi ea opinio fortaſſis Corneliorum animos, vti fieri ſolet, perſuaſit: quid mirum, ſi Lentulorum aliquis ſpes ſuas ambitione donarit, et gentis ſuae denariis veluti in anteceſſum iactarit illud a fatis deſtinatum orbis imperium?

Doctrinam de *iure rerum* in Pandectis noſtris excipit illa, quae ad *iuriſdictionem* pertinet. In hac iuriſprudentiae parte quam multa nobis numi praeſidia ſufficiant, quibus tituli de officiis magiſtratuum non modo illuſtrentur, verum etiam explicentur, iam illuſtris SPANHEMIVS oſtendit. Quamobrem pauca quaedam, quae ad doctrinam de *iuriſdictione* eo rectius intelligendam comparata ſunt, addere iuuabit. Nihil eſt, quod magis crucem figat iureconſultis, quam illud iuriſdictionis et imperii diſcrimen, quod leges noſtrae inculcant, in quo explicando quum toti ſint viri doctiſſimi, ſemper tamen aliis relinquunt, in quo aeſtuent, quodque vellicent, vt vix, vbi pedem figant, habere videantur. At imperium merum et mixtum, ipſamque iuriſdictionem ſignis ſuis praeclare diſcernunt numi veteres Romanorum. Iuriſdictionis enim ſymbolum eſt ſella curulis cum bilance et cornu Amaltheae, quale exhibent denarii gentium Flaminiae, Fuluiae, et Liciniae apud SPANHEMIVM (*c*) et FVLV. VRSINVM (*d*): imperii mixti ſella curulis cum ſex vtrinque faſcibus ſine ſecuribus, qualis occurrit in duobus numis gentis Liuineiae, erudite explicatis a laudato SPANHEMIO (*e*): imperii denique meri ſella curulis, et vtrimque faſces cum illigatis ſecuribus, quale

(*a*) *Catilin. cap.* 47.
(*b*) *In Ciceron, pag.* 869.
(*c*) *De vſu et praeſt. num. Tom.* II. *p.* 104.
(*d*) *Numiſm. fam. p.* 152.
(*e*) *Ibid. p.* 107. *ſequ.*

quale ſymbolum habes in numo gentis Furiae apud CAR. PATINVM (*a*), alteroque gentis Mamiliae apud VAILLANTIVM (*b*). His vero ſymbolis quid reperiri poſſet rei conuenientius? *Sella curulis* inter praecipua magiſtratuum inſignia fuit, quae teſtibus LIVIO (*c*), FLORO (*d*) et MACROBIO (*e*) ab Etruſcis acceperant Romani, ac proinde *curule ebur* pro dignitate poteſtateque magiſtratuum maiorum accepit HORATIVS (*f*), dum cecinit:

> *Cuilibet hic faſces dabit, eripietque* CVRVLE
> *Importunus* EBVR.

Libra, ceu iam ſupra obſeruauimus, officium ius ſuum cuique tribuendi, adeoque iuriſdictionem; *cornu* denique *copiae* fructus vberrimos qui ex illa poteſtate iuris dicundi, ſi quis ea ſancte ac religioſe vſus ſit, ad rempublicam perueniunt, ſignificat. Ergo hoc ipſum ſymbolum in numis viuis veluti coloribus depingit rem, in ſenſus alioquin haud incurrentem, puta iuriſdictionem, eoque ſigno demonſtrat, iuriſdictionem eſſe poteſtatem cauſſas cognoſcendi ſuumque cuiuis addicendi, iure magiſtratus competentem. Nec minus luculenter faſces cum ſecuribus merum illud imperium, quod in poteſtate gladii vel animaduertendi in facinoroſos homines conſiſtebat (*g*), videntur adumbrare. Quoties enim ſupplicium more maiorum a facinoroſis ſumebant magiſtratus: toties virgis caeſos ſecuri percuti iubebant (*h*). Id vero perſpicue oſtendunt faſces et ſecures, qui initio vrbanis, ac poſtea prouincialibus ſaltim magiſtratibus, tamquam ſignum poteſtatis animaduertendi ſuppliciumque more maiorum ſumendi praeferebantur. Quemadmodum ergo ſub imperatoribus gladius erat imperii meri inſigne, ac proinde de Plautiano ſcribit HERODIANVS (*i*): προκεχώρητό τε αὐτῷ ξίφος, καὶ παντὸς ἀξιώματος σχῆμα ἔφερε μόνος. *Enſem praeterea geſtabat ceteraque omnia ſupremae dignitatis inſignia*: ita libera adhuc republica eumdem vſum praeſtabant faſces cum ſecuribus. Et quemadmodum tum ſecuri caedebantur, in quos animaduerti iubebant magiſtratus: ita ſub Imperatoribus illi fere gladio ſubiiciebantur, et hinc di-

(*a*) *Numiſm. fam.* p. 117.
(*b*) *Num. famil. Rom. tom. I. pag.* 474.
(*c*) *Libr. I. cap. VIII.*
(*d*) FLOR. *Libr. I. cap.* 5.
(*e*) *Saturn. Libr. I. cap.* 6.
(*f*) *Libr. I. Epiſt. VI. v.* 52.
(*g*) L. 3. D. *de iurisdict.*
(*h*) SALLVST. *Catilin. cap.* 51.
(*i*) *Libr. III. cap.* 11.

Digitized by Google

diſerte monet VLPIANVS (*a*), *animaduerti oportere gladio, non ſecuri, vel telo, vel fuſti, vel laqueo, vel alio modo.* Quod adeo extra omnem dubitationis aleam poſitum eſt, vt vel ideo maxime Antoninus Caracalla obiurgaret milites, qui in Papinianum animaduertere iuſſi, eum ſecuri percuſſerant, diceretque: *Gladio te exſequi oportuit meum iuſſum* (*b*). Qua de re ſolida et bonae frugis pleniſſima ſunt, quae monuerunt PETR. FABER (*c*), IVST. LIPSIVS (*d*), et IS. CASAVBONVS (*e*). Denique et imperii mixti nullum aliud erat ſignum euidentius, quam faſces ſine ſecuribus a lictoribus praelati. Sicuti enim illud geſtamen, ipſique lictores monebant obuios, praetorem alioſque maiores magiſtratus poſſe aliquem coercere, et iubere in carcerem duci (*f*): ita ſimul illis eximebat ſecurium terrorem, ſatis quippe vel ipſo faſcium conſpectu edoctis, ad animaduerſionem illam, quae ſecuri vel gladio fieri ſolet, non pertingere praetorum poteſtatem, ſed ei ſolam iuriſdictionem cum imperio mixto vi magiſtratus competere.

Sequitur iam doctrina de *in ius vocatione*, quam mirifice illuſtrant vetera numiſmata. Inde enim ritum anteſtandi, inde et tranſuectionem equitum, ob quam alterum in ius vocare non licebat, diſcimus, ceu nos iam ſupra meminimus obſeruare. Iam tantum quaedam, ad illuſtranda CAII (*g*) et PAVLLI (*h*) noſtri fragmenta pertinentia, adiicimus. Ait CAIVS, *pleroſque putaſſe, nullum de domo ſua in ius vocari licere, quia domus tutiſſimum cuique refugium, atque receptaculum ſit, iſque, qui inde in ius vocet, vim inferre videatur.* Addit PAVLLVS nouam ac tertiam rationem, *quia ſatis poenae ſubire videatur is, qui latitet et non defendatur, dum aduerſarius in poſſeſſionem bonorum eius mittatur.* Denique vterque limitibus quibuſdam hanc regulam circumſcribit, monetque, quod quis vocari poſſit ex vinea, balneo et theatro, itemque de domo, ſi aditum ad ſe praeſtet, aut ex publico conſpiciatur, denique ſi non extrahatur e domo, ſed euocetur. At quamuis hic permultas rationes accumulent veteres iureconſulti: vereor tamen, vt vlla earum genuina ſatiſque ſolida ſit. Neque enim in iis ita adquieſcere poteſt quiſquam, vt non denuo quaerat, cur ſua cuique domus tam tutum refugium receptaculumque fuerit? cur nihil obſtiterit, quo minus quis ex publico conſpectus, vel aditum ad ſe praeſtans, itemque qui in

(*a*) L. 8. §. 1. D. *de poen.*
(*b*) SPARTIAN. *Carac. cap.* 4.
(*c*) *Semeſtr. Libr. I. cap.* 4.
(*d*) *Ad* TAC. *Annal. Libr.* IIII. *cap.* 67.
(*e*) *Ad* SVET. *Aug. cap.* 15.
(*f*) L. 2. D. *de in ius voc.*
(*g*) L. 18. *et l.* 20. D. *de in ius voc.*
(*h*) L. 19. D. *eod.*

in vinea, balneo vel theatro eſſet, in ius vocaretur? Fallor ego, aut rem omnem ſolus expedit CICERO (*a*), qui conqueſtus de iniuriis Clodii: *Quid*, inquit, *eſt ſanctius, quid omni religione munitius, quam domus vniuſcuiuſque ciuium !? Hic arae ſunt, hic foci, hic dii penates, hic ſacra, religiones, caerimoniae, continentur. Hoc perfugium ſanctum eſt omnibus, vt inde abripi neminem fas ſit.* Itaque hoc ius aſyli aedibus praeſtabat Deorum Penatium religio. Hic enim lararium, id eſt, pars aedium conſecrata, ſeu ſacrarium (*b*), in ipſo ſaepe cubiculo Laribus dedicatum (*c*), hic focus, deorum Penatium ſedes, hic ſacra priuata, et religiones deorum Manium, hinc denique variae caerimoniae, coronationes, ſuffitus. Quibus omnibus tanta deberi videbatur reuerentia, vt merito ſua cuique domus tutiſſimum perfugium praebere deberet. Iam quum nemo ignoret Lares aeque ac Deos Penates alios *publicos*, alios *priuatos*, vtrorumque autem duos fuiſſe, quibus poſtea tertius, puta *genius Auguſti* acceſſerit, ceu rem exprimit OVIDIVS (*d*):

Bina gemellorum quaerebam ſigna Deorum,
Viribus annoſae facta caduca morae:
Mille lares GENIVMQVE DVCIS, *qui tradidit illos*
Vrbs habet: et vici NVMINA TERNA *colunt.*

publicorum Penatium figurae haſtatae, accumbente porca, viſuntur, in parte aduerſa numis gentis Sulpiciae [*e*], adſcripta ſupra littera P. id eſt *Penates:* infra C. SVLPICI. C. F. in auerſa duo capita iugata cum litteris D. P. P. i. e. *Dii penates.* Et plane ita deſcribuntur etiam a DIONYSIO HALICARNASSENSI.

Genius etiam *Auguſti*, quem poſtea penatibus publicis additum diximus, ſaepe in Imperatorum numis viſitur, quorum neſcio an non antiquiſſimi ſint illi Neronis apud MEDIOBARBVM [*f*]. In omnibus vero, quos inſpexi, numis hic Auguſti genius pingitur nudus, capite turrito, dextra pateram, ſiniſtra cornu copiae tenens, addita epigraphe: GENIVS AVG. De priuatis Penatibus recte a IO. FR. GRO-

Ggg 2 NO-

(*a*) *Pro domo cap.* 41.
(*b*) SVET. *Galb. cap.* 4.
(*c*) *Idem Domit. cap.* 17.
(*d*) *Libr. V. faſt. v.* 143.
(*e*) VRSIN. *numiſm. fam. p.* 267. *et* BEGER. *Theſaur. Brandenb. T. II. p.* 588.
(*f*) *Numiſm. Imp. p.* 90.

Digitized by Google

NOVIO [*a*] obſeruatum eſt, eorum alios fuiſſe *gentium*, alios *domuum ſingularum*: hos fuiſſe Manes maiorum in ſtirpe cuiusque, de quibus Cornelia, Gracchorum mater ad filium [*b*]: *Vbi mortua ero, parentabis mihi, et inuocabis deum parentem. In eo temporene pudet te eorum deum paces expetere, quos viuos atque praeſentes relictos atque deſertos habueris?*, illos heroas, a maioribus cultos, aut ſuſceptos etiam ex publicorum numero, ſumtosque peculiaris tutelae gratia, quales *priuatos diuos* adpellet PRVDENTIVS [*c*]. Quis vero ignorat, quam multae maiorum imagines gentes Romanae in denariis ſuis oſtentent? Pertinere ſane huc dixeris Numae Pompilii et Anci Marcii iugatos vultus in numis gentis Marciae [*d*], eiusdemque Numae in Pompeiae denariis [*e*]. Eorum enim tamquam progenitorum deos Manes ſumma religione coluiſſe videntur gentes illae florentiſſimae. At ipſos priuatos Lares demum deprehendi in denario gentis Caeſiae pulcherrimo apud FVLV. VRSINVM [*f*], cuius in antica Veiouis vultus eſt cum litteris P. A. id eſt *pater*, in poſtica duae figurae haſtatae ſuperius nudae, inferius pellibus inuolutae, inter quas infra canis, ſuperius caput Vulcani cum forcipe, adſcriptis litteris LA ꝗR id eſt, LARES, infra: L. CAESI. En Lares familiares, eodem ſchemate, quo eos induit PLVTARCHVS [*g*], dum quaerit: Διά τί τῶν Λαρήτων, οὓς ἰδίως πραιςίτας καλοῦσι, τούτοις κύων παρέςηκεν, αὐτοὶ δὲ κυνῶν διφθέραις ἀμπέχονται; *cur Laribus, quos proprie Praeſtites vocent, canis adſiſtat, ipſi autem canum pellibus veſtiantur?* Cuius rei deinde plures reddit rationes, in primis vero, quod domus cuſtodes ſint, et alienis formidoloſi, mites vero manſuetique domeſticis: Id et OVIDIVS [*h*] verſibus elegantiſſimis expreſſit:

At canis ante pedes, ſaxo fabricatus eodem,
Stabat, quae ſtandi cum Lare cauſſa fuit?
Seruat vterque domum, domino quoque fidus vterque,
Compita grata Deo, compita grata cani.
Exagitant et Lar, et turba Diania fores:
Peruigilantque Lares, peruigilantque canes.

Nec ſine ratione in denario noſtro Vulcani caput deprehendimus. Eſt enim

(*a*) *Diatr. in* PAPIN. STAT. 44. *p.* 294.
(*b*) *In fragm.* CORNELII NEPOT.
(*c*) *Libr. I. adu. Symmach. v.* 214.
(*d*) VRSIN. *fam. Rom. p.* 168.
(*e*) *Idem p.* 217.
(*f*) *Famil. Rom. p.* 54.
(*g*) *Quaeſt. Rom. p.* 276.
(*h*) *Libr. V. faſtor. v.* 137.

enim ille Deus, cui focus ſacer erat, in quo Larium familiarium ſedem fuiſſe, diximus. Hinc Graecis penates ſunt dii *ἐφέστιοι, ἀπὸ τῆς ἑστίας*, a foco, qui illis ſacer erat (*a*). Iam ergo non difficile intellectu eſt, cur nihil domo ſanctius, nihil omni religione munitius fuerit. Neque enim fas erat, alicui vim inferre eo loco, vbi Lares, domus cuſtodes, permultis caerimoniis ab vniuerſa familia colebantur, vbi arae, foci, lararia, Diis manibus erant conſecrati, denique vbi ius aſyli erat et tutiſſimum perfugium.

Eodem libro II. qui tractatum de iurisdictione atque in ius vocatione complectitur, etiam doctrinam DE PACTIS et TRANSACTIONIBVS enarrari animaduertimus. Inter has pactiones primum ſibi locum merito depoſcunt illae, de quibus VLPIANVS (*b*): *Publica conuentio eſt, quae fit per pacem, quoties inter ſe duces belli quaedam paciſcuntur:* quamuis hoc exempli magis, quam deſcriptionis cauſſa attuliſſe videatur iureconſultus. Tales pactiones publicas illuſtrant denarii gentis ſiue Vettiae ſiue Veturiae, (de eo enim inter ſe diſceptarunt viri doctiſſimi VRSINVS, PATINVS (*c*), VAILLANTIVS (*d*), MORELLIVS (*e*), PERIZONIVS et Ez. SPANHEMIVS (*f*), in quibus duae figurae ſtantes, et media genu flexa, porcam ſinu tenens cum litteris: ROMA. Equidem ad quod foedus hi numi pertineant, non facile dixerim, quamuis alii illos ad foedus, quod inter Romulum et Tatium, Sabinum, coaluit, alii ad pacem, inter Romanos et Ligures factam, referant. In cuiuscumque vero vel pacis vel foederis memoriam cuſi ſint: certum eſt, ritum pangendi foedera illis elegantiſſime adumbrari. Habemus enim in illis faetialem haſtatum, et dextra oſtendentem porcam; habemus ducem belli paludatum, baculum ad eamdem porcam protendentem. Haec vero procul dubio nihil aliud ſignificant, quam quod de vetere ritu pangendi foedera memoriae prodiderunt POLYBIVS [*g*] et LIVIVS [*h*], quorum ille, agens de foederibus, cum republica Carthaginienſium initis: *Τὸν δὲ ὅρκον*, inquit, *ὀμνύειν ἔδει τοιοῦτον. Ἐπὶ μὲν πρώτων συνθηκῶν Καρχηδονίους μὲν τοὺς θεοὺς τοὺς πατρῴους, Ῥωμαίους δὲ Δία λίθον κατά τι παλαιὸν ἔθος. Ἐπὶ δὲ τούτῳ τὸν Ἄρην καὶ τὸν Ἐνυάλιον. Ἐστὶ δὲ τὸ Δία λίθον τοιοῦτον. Λαβὼν εἰς τὴν χεῖρα λίθον ὁ ποιούμενος τὰ ὅρκια περὶ τῶν*

 συν-

(*a*) COEL. RHODIG. *Lect. ant. Libr. ca p.* 18.
(*b*) *L.* 5. *D. de pact.*
(*c*) *De numiſm. famil. p.* 289.
(*d*) *Famil. Rom. Tom.* II. *p.* 534.
(*e*) *Epiſt. conſular.*
(*f*) *Tom.* II. *p.* 204.
(*g*) *Lib.* III. *cap.* 25.
(*h*) *Lib.* I. *cap.* 24.

Digitized by Google

συνθηκῶν, ἐπειδὰν ὀμόσῃ δημοσίᾳ πίστει, λέγει τάδε. Εὐορκοῦντι μὲν ποιεῖν τἀγαθὰ, εἰδ' ἄλλως διανοηθείην τι ἢ πράξαιμι, πάντων τῶν ἄλλων σωζομένων ἐν ταῖς ἰδίαις πάτρισιν, ἐν τοῖς ἰδίοις νόμοις, ἐπὶ τῶν ἰδίων βιῶν, ἱερῶν, τάφων, ἐγὼ μόνος ἐκπέσοιμι οὕτως, ὡς ὅδε λίθος νῦν. Καὶ ταῦτ' εἰπὼν ῥίπτει τὸν λίθον ἐκ τῆς χειρὸς. *Porro iuſiurandum eiuſmodi dandum erat. Primo foedere Carthaginenſes quidem per deos patrios iurarunt : Romani vero Iouem lapidem ex vetere quodam ritu : deinde Martem et gradiuum patrem. Mos autem iurandi Iouem lapidem eſt hic. Faetialis, qui iureiurando foedus firmat, poſtquam fide publica iurauit, lapidem in manus ſumit, atque haec dicit : Si fidem ſeruaſſo, tum me dii adiuuent : ſin ſciens feſellero, tum ego, ſaluis ceteris omnibus, in ſuis patriis, ſuis legibus, ſuis penatibus, ſacris, ſepulcris, ſolus exterminer, vt hic nunc lapis : et ſimul lapidem manu eiicit.* Hic autem, puta LIVIVS, eumdem ritum ex antiquis monimentis hunc in modum deſcribit : *Faetialis erat M. Valerius, patrem patratum Sp. Fuſium fecit, verbena caput capilloſque tangens. Pater patratus ad iuſiurandum patrandum, id eſt, ſanciendum fit foedus, multiſque id verbis, quae, longo effata carmine, non operae eſt referre, peragit. Legibus deinde recitatis : Audi, inquit, Iupiter, audi pater patrate populi Albani, audi tu populus Albanus, vt illa palam prima, poſtrema, ex illis tabulis, ceraue recitata ſunt, ſine dolo malo, vtique ea hic hodie rectiſſime intellecta ſunt, illis legibus populus Romanus prior non deficiet. Si prior deflexit publico conſilio, dolo malo : tu illo die, Iupiter populum Romanum ſic ferito, vt ego hunc porcum hic hodie feriam : tantoque magis ferito, quanto magis potes polleſque. Id vbi dixit, porcum ſaxo ſilice percuſſit.* Haec omnia tam accurate depinguntur in numo illo, maxime apud SPANHEMIVM, vt ſi verba iurantium exprimere potuiſſet artifex, intereſſe nobis illi actui, omniaque coram ſpectare videremur. Sunt tamen et alia numiſmata, quae modum paciſcendi pangendique foedera praeclare illuſtrant, veluti quae duas dextras iunctas vna cum caduceo exhibent, qualia plura paſſim occurrunt in gentium Mummiae, Muſſidiae, Semproniae et Siliae, immo in ipſis Imperatorum numis : ex quibus patet, iunctis dextris, notiſſimo conſenſus concordiaeque ſigno, foedera pangi ac ſanciri conſueuiſſe. Et de his quidem iam, quantum ſatis eſt, dixit SPANHEMIVS (*a*).

Atta-

(*a*) *De vſu et praeſt. num. Tom. I. pag.* 143.

Digitized by Google

Attamen nos iam paucis monemus, poſteriores illos numos, qui iunctas dextras cum caduceo exhibent, ad illuſtrandam magis tranſactionis, quam pactionum reliquarum, naturam pertinere. Solebant enim caduceum protendere, qui conciliandis hoſtibus operam eſſent daturi, adeoque ſemper componebatur lis vel cauſſa dubia, id eſt cauſſa, ſuper qua tranſigi ſolet. PLINIVS (*a*): *Hic tamen complexus anguium et efferatorum concordia cauſſa videtur eſſe, quare exterae gentes caduceum in pacis argumentis, circumdata effigie anguium fecerint. Neque enim criſtatos eſſe in caduceo mos eſt.* Vnde et caduceatorum vſus inter hoſtes, vel locum tempuſque colloquio (*b*), vel veniam, inducias, pacemue petentes (*c*). Inter gentes vero pacem idem eſſe, quod tranſactio inter priuatos, nemo temere negauerit.

Sic breui ſpecimine ſatis demonſtraſſe mihi videor, iureconſultum fructum vberrimum capere poſſe ex vetuſtis numiſmatibus. Quum enim duo primi pandectes libri tantam lucem ex illis antiquitatis reliquiis capiant: quis dubitaret, quaeſo, quin et ſequentes inde praeclare poſſent illuſtrari, ſi tantam rerum vbertatem caperent anguſtiores praefationis limites? Ceterum adfirmare poſſum, vel pauca haec, quae multis obrutus negotiis in chartam conieci, adeo me ſcribentem oblectaſſe, vt conſilium ceperim, telam coeptam alia occaſione, ſi Deo ita viſum fuerit, pertexendi, vſumque ac praeſtantiam veterum numiſmatum et in reliquis iuris ciuilis partibus oſtendendi. Iam vero, dum ſignum receptui damus, aliquid dicendum eſſet de diſſertationibus, quae iam vno faſciculo comprehenſae prodeunt, niſi ea eſſet fama auctoris celeberrimi, vt et ſine ſuſpenſa hac hedera vendibiles viderentur. Sunt eae varii argumenti. Aliae hiſtoriam illuſtrant, aliae iuriſprudentiam, ſiue naturalem, ſiue poſitiuam, ſiue priuatam, ſiue publicam. Omnes enim illas eruditionis partes ita percoluerat celeberrimus GVNDLINGIVS, vt eum in ſingulis omnem triuiſſe aetatem credidiſſes. At quemadmodum ille in nullius iurabat verba magiſtri, aliquando etiam coniecturis, vti fit, plus iuſto indulgebat: ita plures fore exiſtimo, qui ſuam ab ipſius opinionibus ſeiungant ſententiam. Neque tamen hi ideo adſpernabuntur has diſſer-

(*a*) *Hiſt. natural. Libr.* XXVIIII. *cap.* 3.

(*b*) LIV. *Libr.* XXXII. *cap.* 32.

(*c*) LIV. *Libr.* VIII. *cap.* 20. *Libr.* XXXI. *cap.* 38. *Libr.* XXXII. *cap.* 32. *Libr.* XXXIII. *cap.* 11. *Libr.* XXXVIII. *cap.* 45.

Digitized by Google

diſſertationes, etiam in iis, quae ab aliorum doctorum virorum doctrinis abhorrent, bonae frugis pleniſſimas. Multa, quae ad ius naturae et gentium pertinent, accuratius expoſuit vir clariſſimus, quem honoris cauſſa nomino, Henricvs Koehlervs, qui iam academiam Ienenſem praeclaris doctrinis ſuis ornat: in multis, quae de hiſtoria et iuriſprudentia priuata aeque, ac publica, ſcripſit, alii viri docti ei palmam videntur praeripuiſſe. Sed multa et ipſe vidit, ad quae alii quantumuis perſpicacis ingenii viri caligarunt. Iis tv, fruere, candide lector, mihique faue, et vale. E muſeo x. Kal. Aug. cIↃ IↃccxxxvi.

INDEX

IO. GOTTLIEB

HEINECCII,

POTENTISS. PRVSSORVM REGIS
A Conſil. Sanctior., Iur. ac Philoſoph. in ill. Academ. Frideric. Profeſſoris publ. ord.

OPVSCVLORVM

VARIORVM

SYLLOGE IIII.

IN QVA

OPVSCVLA RELIQVA

VARII ARGVMENTI.

GENEVAE,
Impenſis HERED. CRAMER, ET FRATR. PHILIBERT.

cIↄIↄCCXXXXVIII.

Digitized by Google

I.

OBSERVATIO HISTORICA DE IVRE PAPIRIANO AD LEG. II. §. II. ET §. XXXVI. DIG. DE ORIG. IVR.

* * * * * * * * * * *

§. I.

POMPONIVS ICtus, aut quiſquis ſub eius nomine latere voluit, aliquoties meminit *iuris Papiriani*, cuius ipſe hiſtoriam *L.* 2. §. 2. *D. de orig. iur.* his verbis complectitur: *et ita Romulus leges quaſdam et ipſe curiatas ad populum tulit. Tulerunt et ſequentes reges, quae omnes conſcriptae exſtant in libro S. Papirii, qui fuit illis temporibus, quibus Superbus, Demarati Corinthii filius, ex principalibus viris. Is liber, vti diximus, adpellatur* ius ciuile Papirianum, *non, quia Papirius de ſuo quidquam ibi adiecit, ſed, quod leges ſine ordine latas in vnum compoſuit*; et paullo inferius §. 36. *fuit autem in primis peritus S. Papirius, qui leges regias in vnum contulit.*

§. II.

Sed nihil, ex mea quidem ſententia, his in locis ſani eſt, nihil quod non ἀνιστορησίᾳ offendat. Primum enim bonus iſte Pomponius Papirium, legum regiarum compilatorem, modo Sextum vocat, modo Publium. Deinde eumdem vixiſſe ait temporibus Superbi, Demarati Corinthii filii, quod denuo vix conciliaueris. Tarquinius enim, cui ferox et tyrannicum ingenium *Superbi* cognomen fecerat, non Demarati Corinthii, ſed Tarquinii Priſci filius, aut huius certe ex filio nepos fuit; quod rationibus haud contemnendis adſtruit Dionys. Halicarnass. *Antiquit. Roman. Lib. IIII. cap.* 33. Non leues porro ex hac Pomponii hiſtoria controuerſiae naſcuntur, vtrum ante exactos reges, an in libera re publica leges iſtas compilarit Papirius? ſolaſne leges de iure priuato, an et reliquas de iure publico collegerit? et quae ſunt huius generis aliae, ex quibus tam litterato ſaeculo nondum ſe expediuerunt, quicumque vel ad titulum illum *de origine iuris* commentati ſunt, vel hiſtoriam iuris ſcriptionibus luculentiſſimis illuſtrarunt.

§. III.

Equidem quod ad primum attinet dubium, poſſet illud forſan quodam modo ſolui, ſi librarios in alterutro praenomine alucinatos dixeris, id quod ſane in litteris ſolitariis fuit facillimum: ſed tum quidem aeque incertum erit, Publiusne, an Sextus cognominatus fuerit ille Papirius, quum nondum conſtet, vtro in praenomine fuerit a ſcribis aberratum. Secundam ἀνιστορησίαν argute tollere conati ſunt Iac. Cuiacius ad titulum *D. de origine iuris*, et Dionysius Gothofredus ad dictam *L.* 2. §. 2. *D. eod.* qui obſeruant, etiam Tarquinium Priſcum veteribus *Superbum* fuiſſe adpellatum, ciuſque rei auctores laudant Liuium, Aurelium Victorem, et Caſſium Heminam apud Seruium. Enim vero ne id quidem rem conficere videtur, quum ea obſeruatio de cognomine Tarquinii Priſci omni deſtituatur fundamento. Sane enim quod Livius *Hiſtoriar. Lib. I. cap.* 36. Aurelius Victor *de viris illuſtribus*, et Cassius Hemina apud Servium grammaticum cloacarum Romanarum auctorem faciunt Tarquinium Priſcum, quum alii ſtupendum iſtud opus Superbo tribuant: ex eo non conſequitur, vt vtrique Tarquinio idem cognomen fuerit, ſed vt Superbus magnificam illam ſtructuram a Tarquinio Priſco inchoatam, et a Seruio Tullio intermiſſam, reſumſerit, et ad colophonem perduxerit. Et quis, quaeſo, ſibi perſuadeat, *Superbi* cognomen datum fuiſſe Tarquinio Priſco, cuius optimam indolem mirifice commendant *Excerpta Peireſc. pag.* 521.

Pecu-

Pecuniam ille erogabat liberaliter, et a quocumque rogatus omnem gratiam ſuam atque auctoritatem libentiſſime commodabat, accepta ab aliis beneficia exaggerabat, offenſas vero aut ſtatim diſſimulabat, aut extenuando leniter ferebat. Vnde et LIVIVS *Hiſtoriar. Lib. I. cap.* 84. eum *fortunam benigno alloquio, comitate inuitandi, beneficiiſque, quos poterat, ſibi conciliando adiuuiſſe* ſcribit. Hi vero characteres num ſuperbiam arguunt? Poſtrema denique dubia facile quis ex ipſis Pomponii verbis ſolui poſſe exiſtimaret. Sed et hic aliter ſentio. Si enim ſub Tarquinio Priſco floruit Papirius: perperam Pomponio dicitur *omnes omnium regum leges collegiſſe*. Sin ſub Tarquinio Superbo: aeque facile libera iam re publica, quam ſub regibus, ſcribere potuit. Vt adeo, quocumque te vertas, meras hic tenebras deprehenſurus ſis.

§. IIII.

Periculum itaque faciemus, an liceat forſan obſcuro iſti ac perplexo Pomponii loco lucis non nihil adfundere. Collatis ſcilicet rebus omnibus, quae huc facere videntur, rationibuſque ſubductis, hanc feci cogitationum mearum ſummam, collectionem illam *Papirianam*, vel, (vt olim teſte CICERON. *ad diuerſ. Lib. VIIII. epiſt.* 21. pronunciabant,) *Papiſianam* poſt regifugium demum in lucem prodiiſſe. Nullus ſane vſus huius collectionis fuiſſet ſub regibus. Si enim ſub Tarquinio Priſco vixiſſet ille Papirius, actum ille egiſſet, de colligendis legibus regiis cogitans, quippe quas iam tum collegerat Ancus Marcius, qui, teſte LIVIO *Hiſtoriar. Lib. I. cap.* 32. *ſacra omnia ex Numae commentariis in album relata proponi in publico iuſſerat*, idque ἐν δρυίναις σανίσιν, *in tabulis quernis*, ceu obſeruat DIONYSIVS HALICARNASS. *Antiquit. Roman. Lib. IIII. cap.* 49. Sin ſub Tarquinio Superbo ſcripſiſſet: quid opus erat collectione legum regiarum, quas vltimus ille Romanorum rex ſuſtulerat, ne tabulis quidem, quibus inſcriptae fuerant, in foro relictis? (Vid. DIONYS. HALICARNASS. *Antiquit. Rom. Lib. IIII. cap.* 50.) Nullius ergo vſus fuiſſet iſte Papirii labor, quem tamen illo tam illitterato ſaeculo gratis, ac veluti temporis fallendi cauſſa ſuſceptum fuiſſe, nemo temere crediderit.

§. V.

At facilius multo reddi poterit ratio, cur libera iam re publica Papirius iſte laborem hunc in ſe voluerit ſuſcipere. Eiectis enim atque eiuratis regibus ad conſules delatum fuerat imperium, qui inter cetera officia regia iuris quoque reddendi munus in ſe deuolutum intelligebant, adeo, vt, quoties de quacumque re orta eſſet contro-

Digitized by Google

uerſia, illi de iure reſponderent. *Id vero ius*, vt ait DIONYSIVS HALICARNASS. *Antiquit. Romanar. Lib. X. cap.* 1. *maxima ex parte conſtabat virorum poteſtate praeditorum praeiudiciis, et perpauca in ſacris libris habebantur, quae legum vim obtinerent: et horum ipſorum ſcientia erat penes patritios, quod hi ſoli in eius cognitione verſarentur.* Quum ergo incertum admodum ius eſſet, nec populus, quid iuſtum iniuſtumque habendum eſſet, intelligeret, neque vllae tum exſtarent leges, quas vel magiſtratus in iudicando, vel plebs in agendo contrahendoque ſequeretur, praeter regias: ſuarum eſſe partium exiſtimabat Papirius, pontifex maximus, illas in faſciculum colligere, et neglectas quodam modo in vſum hominumque memoriam reuocare. Penes pontifices enim iam inde ab antiquiſſimis temporibus fuit iuris omnis ac legum cuſtodia. Immo ille ipſe, quem iam allegauimus, Dionyſii locus argumentum haud leue praebet, ius illud Papirianum aliquanto poſt regifugium demum in lucem prodiiſſe. Qua fronte enim ſcribere potuiſſet hiſtoricus, *ius Romanum* ſub primis conſulibus maxima ex parte conſtitiſſe virorum poteſtate *praeditorum praeiudiciis, et perpauca in ſacris libris habita, quae legum vim obtinuerint*, ſi iam illo tempore exſtitiſſet collectio Papiriana, quae omnes leges regias, praeter quas tum nullae erant, complectebatur?

§. VI.

Certum ergo hoc firmumque ſit, poſt regifugium demum ius Papirianum in lucem prodiiſſe. Sed quo auctore? Non alio profecto, quam C. Papirio, quem breui poſt eiectos vrbe reges pontificem maximum fuiſſe conſtat. Primo enim temporis character, quem dedit Pomponius, nemini rectius, quam huic Papirio, conuenit. Ait, *illum ſub Tarquinio Superbo inter principales viros fuiſſe.* Caius vero Papirius per aetatem et Superbi tyrannidem, et liberam rem publicam videre potuit. Deinde quam maxime me mouet locus DIONYSII HALICARNASS. *Antiquit. Romanar. Lib. III. cap.* 50. vbi de Caio illo Papirio: *Numae leges vetuſtate abolitas in vſum publicum reuocauit* CAIVS PAPIRIVS, *ſacrorum antiſtes praecipuus.* Quid clarius dici poterat, aut ad praeſentem quaeſtionem adcommodatius? Vides hic Caium Papirium illum leges Numae vetuſtate abolitas in vſum reuocaſſe: vides, id ſub conſulibus demum factum eſſe. Clara hic omnia et perſpicua, nihil vt addendum videatur praeter luculentum iſtud auctoris grauiſſimi teſtimonium.

§. VII.

Digitized by Google

§. VII.

Dices, hic Numae tantum, non omnium legum regiarum fieri mentionem: nec adfirmare Dionyſium, quod leges iſtas compilarit Papirius, ſed quod in vſum eas quaſi poſtliminio reuocarit. Enim vero, quod ad poſterius attinet, res ſalua eſt. Pontifex maximus erat Papirius: pontifices vero non gaudebant poteſtate legiſlatoria, neque adeo alio pacto in vſum reuocare leges poterant, quam colligendo eaſdem, et ab interitu vindicando. Prior vero obiectio parum ad rem facit. De Numae legibus loquitur Dionyſius, ſed non ideo excludit reliquorum regum ſanctiones. Praeterquam enim, quod Dionyſii inſtitutum non ferebat aliud, ſiquidem eo loco, vbi Papirii meminit, de Numae praecipue legibus ac inſtitutis diſſerebat: id quoque videtur certiſſimum, illam Papirii collectionem ius praecipue pontificium, cuius conſeruatio maxime ad pontificis maximi officium pertinebat, eſſe complexam: reliquas autem leges forſan inſtar adpendicis fuiſſe additas.

§. VIII.

Non vanam eſſe hanc coniecturam, ſed firmiſſimis firmatam praeſidiis, res ipſa docet. Exſtant nonnulla iuris iſtius Papiriani fragmenta, inter quae nullum, quod non ad ius pertineat pontificium. Famoſa illa *L.* 2. *D. de mort. infer.* indubie e iure Papiriano eſt excerpta, vt recte monuit BEYERVS *ad tit. D. de orig. iur. ſect. I. membr.* 1. *n.* 17. at ea ad ius pontificium referenda, et a Numa primum lata eſt, vt docent IVST. LIPSIVS *de legib. reg. et decemuiral. pag.* 5. et PAVLL. MERVLA *de legib. cap.* 5. *pag.* 30. Eiuſdem generis eſt alterum fragmentum, cuius veſtigium exſtat in *L.* 144. *D. de verbor. ſignif.* Quae enim ibi GRANIVS FLACCVS, iuris Papiriani interpres, de pellice commentatur, ad hanc legem Numae pertinent: *pellex aram Iunonis ne tangito; ſi tangit, Iunoni crinibus demiſſis agnum feminam caedito:* quam nobis enarrauit FESTVS *de verb. ſignif.* voce *pellex.* Quis vero dubitet, quin et haec lex pertinuerit ad ius pontificium? Sed omnium luculentiſſimum ac ſatis prolixum fragmentum iuris Papiriani exſtat apud MACROB. *Saturnal. Lib. III. cap.* 11. *pag.* 321. in quo de aris, menſis, vaſis, aliiſque ſuppellectibus agitur, deque earum religione ex iure pontificio diſceptatur. Vt paucis dicam, nemo veterum meminit iuris Papiriani, niſi iis in rebus, quae iuris ſunt pontificii, nec vllum ex eo iure fragmentum exſtat, quod non ad ius pontificium pertineat. Ex quo vel id tantum colligere licebit, quod vtramque in hac collectione paginam fecerit ius pontificium.

Digitized by Google

§. VIIII.

Eamdem vero coniecturam meam haud parum firmare videtur obſeruatio Cuiacii, ex qua patet, verba Pomponii ſupra relata in codicibus manuſcriptis paullo aliter legi, ac in impreſſis. Hic enim in quibuſdam membranis inuenerat: *quae* [leges regiae] *omnes conſcriptae exſtant in libro VI. Papirii:* Vnde acute ſuſpicatur vir doctiſſimus, notam illam numeralem VI. ab indoctis librariis in praenomen *Sexti* eſſe commutatam. Recte et ſapienter. Sed nos praeterea ex hac lectione, qua nihil eſt ſincerius, colligimus, non totum illud Papirianum volumen ius ciuile a regibus conſtitutum complexum eſſe, ſed librum tantum ſextum, qui forſan fuit vltimus: reliqui autem quinque procul dubio non niſi ius pontificium, quod praecipue ad Caii Papirii munus pertinuit, comprehenderunt.

§. X.

Sic quidem haud perfunctorie, quantum in tanta antiquitatis caligine fieri potuit, oſtendimus:

I. Papirium illum iuris Papiriani collectorem non *Sextum*, nec *Publium*, ſed *Caium* fuiſſe adpellatum.

II. Non eum ſub Tarquinio, Demarati Corinthii filio, quem Priſcum veteres adpellitant, nec ſub Tarquinio Superbo ſcripſiſſe, ſed eiectis regibus, libera iam re publica, quamuis per aetatem Tarquinii imperium videre, et inter principales viros eius temporis eſſe potuerit.

III. Compilationem illam iuris Papiriani praecipue ad ius pontificium pertinuiſſe, et libro ſexto reliquas leges tamquam mantiſſae loco adieciſſe.

Quae quum ita ſint, nemo non videt, locum Pomponii totum in mendo cubare, medicaſque exigere manus. Nos vnico vocabulo hiſtoriae cauſſa immutato vexatiſſimum locum ita reſtituimus atque explicamus: leges regiae *omnes conſcriptae exſtant in libro ſexto Papirii, qui fuit illis temporibus, quibus Superbus, Demarati Corinthii nepos, ex principalibus viris. Is liber*, [ſextus puta] *vt diximus, adpellatur ius ciuile Papirianum*, [quum ſcilicet reliqui ius pontificium potius complecterentur,] *non quia Papirius de ſuo quidquam ibi adiecit, ſed quia leges ſine ordine latas in vnum compoſuit.* Iam ſi eodem modo pro *P. Papirio* reſcripſeris *C. Papirium*; plana erunt omnia ac perſpicua, nihilque tunc narrabit Pomponius, quod non cum hiſtoriarum monimentis et ipſa temporum ſerie egregie conſpiret.

§. XI.

Digitized by Google

§. XI.

Vt vero ſpecimen iſtius iuris Papiriani demus, non pigebit e Macrob. *Saturnal. Lib. III. cap.* 11. fragmentum paucis forſan obſeruatum, paucioribus intellectum, integrum ſubiicere, ſimulque praeclarum iſtud antiqui iuris monimentum adnotationibus quibuſdam illuſtrare. *In Papiriano iure*, [ita ait Macrobivs,] *euidenter relatum eſt, arae vicem praeſtare poſſe menſam dicatam. Vt in templo*, inquit, *Iunonis Populoniae* (*a*) *augusta menſa* (*b*) *eſt. Nam in fanis alia vaſorum ſunt et ſacrae ſupellectilis, alia ornamentorum. Quae vaſorum ſunt, inſtrumenti inſtar habent, quibus ſacrificia conficiuntur, quarum rerum principem locum obtinet menſa, in qua epulae* (*c*), *libationeſque et ſtipes* (*d*) *reponuntur. Ornamenta vero ſunt clypei, coronae, et huiuſcemodi donaria. Neque enim donaria dedicantur eo tempore, quo delubra ſacrantur. At vero menſae aulaeque* (*e*) *eodem die, quo aedes ipſae, dedicari ſolent. Vnde menſa hoc ritu dedicata in templo arae vſum, et religionem obtinet puluinaris.*

(*a*) Iunonis *Populoniae* mentionem etiam facit Avgvstin. *de ciuit. Dei, Lib. III. cap.* 10. eamdemque coniungit cum *Fulgora.* Vtramque ideo cultam putat Lilivs Gyraldvs, ne populationes et fulgura fierent.

(*b*) *Menſa auguſta* iure pontificio vocabatur, quae in fano erat augurio dedicata. Has menſas auguſtas ſaepe ararum vel puluinarium loco fuiſſe, docet Festvs. Nonnumquam tamen ab aris diſtinguuntur. Lapis Grvter. *Inſcript. pag.* 21. *n.* 11.

IOVI. PAGANO. SACRVM
ET. INDVLGENTIA. DOMINORVM.
SVCCESSVS. PVBLICVS. MVNICIPVM.
ASISINATIVM. SER. AMORNIANVS.
AEDEM. CVM. PORTICIBVS A. SOLO.
SVA. PECVNIA. FECIT. ITEM. MENSAM.
ET ARAM.

In priſca Romanorum paupertate viles admodum erant hae menſae et ligneae, vt docet Dionys. Halicarnass. *Antiquit. Roman. Lib. II. cap.* 23. poſtea et in his luxus ingens adparuit.

(*c*) Eſt haec *menſa eſcaria* de qua Festvs hac voce.

(*d*) Haec dicebatur *menſa anclabris*, quia in ea ſacrificando diis anclabatur vel miniſtrabatur. Festvs *de verbor. ſignif.* voc. *anclabris.* De ſtipibus ſacris vide Strvvivm *Antiquit. Roman. pag.* 551.

(*e*) *Aula*, id eſt *olla*, erat vas, in quo exta cocta vel elixa ſunt. Vnde Plavt. *Rudent. I.* 2. 45. eam vocat *aulam extarem. Aulas*, inqui Festvs, *antiqui dicebant, quas nos dicimus ollas: aulicaque exta dicebantur, quae in aulis coquebantur, id eſt elixa.*

§. XII.

§. XII.

Hactenus fragmentum iuris Papiriani e Macrobio decerptum, quo, quale ius illud fuerit, intelligi quodam modo poterit. Illud tamen addimus, codicem, quo vſus Macrobius, procul dubio fuiſſe alio ſchemate, et nouo veluti veſtitu indutum a recentiore manu. Stilus enim eſt paullo elegantior, minuſque ἀρχαϊκὸς, quam vt a Papirio illo proficiſci potuerit. Sane leges illae 12. tabularum, Papiriano iure aliquanto recentiores, adeo redolent antiquam barbariem, vt, ſi fragmenta legas, putes te cum Euandri matre loqui. Qui fieri potuiſſet, vt Papirius multo antiquior tam illitterato ſaeculo comtiore ſtilo videretur. Sed nos, ne de iure illo Papiriano diſſerentes in lectorem ſimus prolixitate noſtra iniurii, hic quidem ſubſiſtimus.

Digitized by Google

* * * * * * * * *

II.

EPISTOLAE AMOEBAEAE

INTER

VIRVM CLARISSIMVM

E. O. A. C. PAGENSTECHERVM,

D. ET PROFESSOR. IVR. IN HERBORNENSI ATHENAEO ORDINAR.

ET

IO. GOTTLIEB HEINECCIVM, IC.

ET IN ILL. FRISIOR. ACADEM. ANTECESSOR.

QVIBVS

DE SENSV *LEGIS I. D. DE CVRAT. FVRIOS.*

ET GENVINA LECTIONE

LEGIS XXVIII. D. DE PROBAT.

AMICE DISCEPTATVR.

Digitized by Google

L. B.

IO. GOTTLIEB HEINECCIVS.

Duas vides epiſtolas. Priore me publice compellauit V. C. E. O. A. C. Pagenſtecherus : *poſteriore ego ei amice reſpondi , ſed prouocatus , et quodammodo inuitus. Duplex libelli dos eſt. Tu fruere , lector candide, et vale.*

L. B.

Digitized by Google

AD CELEBERRIMVM, EVMDEMQVE ICTISSIMVM VIRVM

DOMINVM

I. G. HEINECCIVM,

PROFESSOREM IN ACADEMIA, QVAE FRANEQVERAE FLORET, ORDINARIVM.

D*Vm Auditoris mei commiſſa dextrae (ego oculorum inopinatam valetudinem excuſo, epiphora, ita ſuſpicor, oppreſſus ſubito) haec, tranſque, iure, ad te, miſſa, publico oculorum tuorum intuetur acies; ſimul quaeſo ſic exiſtimes*, vir celeberrime : *quod idem agere priuatim, prius cepi, ſed quoniam, id locorum diſtantia facit, litterae haud tuto perueniant; mea tamen, et quod magis eſt*, rei litterariae publicae, *multum interſit, ſcire id, quod iuris ſit; nec legum non intellectarum ſola poſſe principia, vno id quod imperiti ſolent, ventumque pro doctrina vendentes: ac variis balbutientes linguis*, propitiatos *ego id hominum genus* Philiſtaeos *voco, homines, citare ſpiritu; ſed mentem earum tenere, vim atque poteſtatem; mutauerim conſilium: idque aequiorem tuam ideo erga Themidem cenſuram, aequi conſulere bonique, ſpes me lactitat haud inanis, verum ea pulcherrima magis fouet: plus id mihi ſatis ſolitus erga litteras tuus amor ſpondet. Famamque tuam, credas ad me perueniſſe, non heri demum aut nudius tertius vel quartus : ſed eamdem me in pretio iam diu habuiſſe, perſuadere tuto, non aliter enim libenter dico quam pectore clauſum geſto, tibi poteris: maxime dum te litterarum ea fugientium ſtatorem, iuriſque prudentiae, rerum diuinarum atque humanarum praeclarae notitiae, vindicem ſignificet: verum id eſſe, inde ſcire tibi licet; dum, quae ſtilo prudenti ſcribis, atque docta; inter manus habeam perpetuo, legam, atque diligenter inſpiciam : et princeps ſi eſſem ; pleniſſimum ipſis robur accommo-*

darem. Nae! vero adeo illa omnia mihi videntur ſimilia, vt ſi quae alia mihi veniant in mentem, turbent eamdem; ego ea damnem potius, atque falſa eſſe, tantum apud me tua valet auctoritas, ipſe ferme exiſtimem. Quare quid in iis potius credam, cum mihi dubiam tamen trahat ſententia mentem: ideo vt quo me vertam ego certum ſciam, amicis litteris per te ſcire cupio. Et ecce: quam, DEVM virtute! ita ſolet, precario mihi parens, quam apud eamdem depoſueram, primo memoria reſtituit: legem 1. D. de curatoribus furioſor. lege 12. tabularum prodigo interdicitur bonorum ſuorum adminiſtratio: quod moribus quidem ab initio introductum eſt: ſed ſolent hodie praetores vel praeſides, ſi talem hominem inuenerint, qui neque tempus, neque finem expenſarum habet, ſed bona ſua dilacerando et diſſipando profudit, curatorem ei dare exemplo furioſi: et tamdiu erunt ambo in curatione, quamdiu vel furioſus ſanitatem, vel ille ſanos mores receperit: quod ſi euenerit, ipſo iure deſinunt eſſe in poteſtate curatorum. *Verba* VLPIANI *ſunt in* dicta l. 1. D. de curator. furioſ. *Quoniam id* conſuetudine *ſiue* moribus *non eſt, ſed primiter legibus* 12. *tabularum introductum; hac re textum hunc ſollicitant; idque propter* (1°.) *ſubſtituendum noſtri exiſtimant interpretes; loco* moribus, minoribus. *Tu, vir, celeberrime, clariſſimum ſequens* CVIACIVM *artis noſtrae* virum*: conſuetudine, ex hoc textu, ſalua ſeruata quidem lectione, colligendum tamen* (2°) *eſſe putas; iam ſub regibus id conſuetudine fuiſſe introductum, antequam* tres (*errare enim illos noſti doctores, qui* decem *fuiſſe miſſos exiſtimant, promulgationemque per* decem *Romae factam viros, a miſſione in Graeciam per tres facta, non diſtinguunt: in Graeciam miſerat viros, legeſque per eos ex Graecia petitas in decem tabulas (iterum enim ſua illi falſi ſunt opinione, qui eas fuiſſe eboreas autumant) retulerit, iiſque additis duabus aliis, adeoque duodecim, rem gerebat populus Romanus. Quantum ad primum quod attinet, pura haec puta mihi criſeos magis videtur ambitio, ac neceſſaria quidem iuris emendatio; et ſemper illud, de quo* Pittacus *a* Croeſo *interrogatus, quodnam eſſet maximum?* ποικιλα ξυλα*: reſpondens:* varii, *nempe* ligni (*ſcilicet in ligno olim ſcribebantur leges, vnde* et bonorum poſſeſſio ſecundum tabulas, ſecundum lignum apud ICtum *audit*) *imperium; tantae apud me auctoritatis eſt, vt leges corrigi debere tam temere non cenſeam: neque, ne vmbram alias magis, quam iuris prudentiam ipſam potius retineamus, a cuiuſque arbitrio, lege nec ratione muniti, vel ſtilo dependere exiſtimem; ſed potius id, quod ſcriptum eſt, vt ſcriptum,*

vbi

vbi poteſt , maneat ; quodque imperator , ipſe ſua maieſtate imperatoria armis atque legibus contra earum contemtores armata , confirmauit ; vt ſeruem , ſumma potius ope contendam. Licetne anteſtari te , Vir nomine multo ? *vt videas , quantum in ſe mali contineat , ſuperuacua illa atque abundans inuidia legum correctio : veram eſſe* Tῷ minoribus *in hac lege lectionem , huc vſque ipſe , falſo tamen ; correctione illa in editione* Leopoldina , *temeraria , ſeductus , putaui ; meoſque auditores , ſi hoc anno textum explicaſſem ipſum , interpretarer haud dubie.* Proh deûm fidem atque hominum ! *Quod ad cariſſ.* CVIACII , *quam et ipſe probas , opinionem quod attinet : qui poſſes probare , mirum mihi videtur ; atque ex ea ratione videre nequeo ; qua Tribonianum ignorantiam ; quod* veteres ex indecora atque inhoneſta nudi corporis inſpectione *dicit* pubertatem iudicaſſe : *ſuam prodere , ideo arbitraris ; quoniam id eos feciſſe eo tempore , parum conſtet. Argumentum itaque nunc contra te , vir celeberrime , iure , vt eodem , quod in alium ſtatuis , vtaris ; licebit : quod etiam non conſtet , ſaltem aliunde id non probas in* Inſtitutionibus *tuis , quam ex hac ſola lege , id antea in vſu fuiſſe ; vt* prodigis adminiſtratio interdicatur ; *id , inquam , aliunde non probas , ſub regibus conſuetudine introductum fuiſſe. Aut ergo (etſi nec in eo huc vſque perſuadere mihi potui , vt ſententiam tuam probarem ad) [et hoc in parentheſi , vir celeberrime , ſubito enim* PAVLLI *recordor* in L. 27. D. de probat. *in verb.* ενπλατει enim poteſt hoc memoria non teneri : *atque iniuſtam eſſe , quam ſubtiliſſimo noſtro ICto faciunt manuum iniectionem noſtri interpretes , reor : dum textum reſtituunt ;* ROBERTVS *particula* non *ſublata , atque Graecis notionibus ſeparatis , eiuſque loco* num *reponens.* RAEVARDVS *eamdem quidem ſeparationem imitans , at* Tὸ , *id quod mox vidimus , Robertus adiecerat , adeoque credo rem tamquam nullius primo iterum occupans , repetens ,* non *profecto ! Prothei inſtar in omnes figuras vid.* GOTHOFRED. *mutatur iniuria , ſi quid vmquam alias* PAVLLI *lectio !* Ενπλατει *namque veteribus noſtris ICtis ſignificaſſe , idem quod* non ad liquidum , non tam praeciſe , tam ſtricte , *ſed* cum laxamento aliquo. L. penult. D. de condict. trit. L. 13. D. de ſolut. *non tantum ; ſed , quae eadem cuius noſtra Labeonis lex eſt,* L. 2. §. 8. D. de aqua et aqu. *plus ſatis demonſtrant. Cum itaque ICtus* de memoria facti faciliori , intra annum *ſcil.* quam quidem ſub hoc illoue conſule euenientis *agat , arg. ſeq.* cum nemo , *ſcire cupio , quomodo mentem ſuam , vt ſcil.* memoria teneri poſſet , *id quod intra annum factum eſſet :* PAVLLVS *clarius ſignificare potuit , quam duplici , vnam* ex-

Digitized by Google

preſſe, *alteram vi ipſa* tacite *in verb.* ἐμπάλει *exprimens*, *negatiua dictione. Dic enim* RAEVARDE! *dicite mihi amabo vos! ad dict.* PAVLLI *mentem eruendam, reliqui praeclari alias noſtri critici, dicite mihi obſecro, quid intereſt? Num vobiſcum manu* PAVLLO *iniuria endo a vobis iacta dicam*: non enim poteſt ad liquidum hoc memoria non teneri: vel poteſt hoc memoria teneri: aut cum PAVLLO loquar, ἔμπαλιν *(id eſt NB. non* ad liquidum) enim poteſt hoc memoria *non* teneri? *vix credo, eſt, niſi, quod aiunt, de nomine diſputare malueris, quod diffiteri id poſſis. Caeterum* Graecae *cum* Latinis *confuſa oratione locutionis, quod ita* PAVLLVM *hic vſum fuiſſe ſequi debeat, id, qui ICtos paſſim ita agere obſeruauit, mirari neminem credo; maxime qui* PAVLLI *noſtri ſtili breuis atque obſcuri lectoremque morantis atque decipientis*, FVLGOSIVS *eum per capillos vult de mente interrogare, certe* θορυβοῦμαι*! recordetur)* ad liquidum *dicere volebam in eo, vt ſententiam tuam probarem, etſi perſuadere huc vſque mihi nondum potui: atque tecum crederem vitii eſſe alicuius reum in* dict. princ. imperatorem *noſtrum, vel* TRIBONIANVM *aut eius ſocium aliquem (aut ergo, dicere inceperam; eo ſolo illo principio credere debemus: inſpectionem illam antea obtinuiſſe, vel ſtilo circa hanc legem vſus es, quod hominum eſt, imprudenti, vel ego fateor: ipſe non leuiter erro: praeterquam, quod conſuetudo* moribus colligatur vtentium, *adeoque facti ſit, adeoque ex alia quidem, quam, de cuius mente viri etiam acute videntes ante nos diſputauerunt, atque adhuc ſub iudice eſt quaeſtio, hac noſtra* lege 1. *probari par erit*: conſuetudine id antea introductum fuiſſe? *factum ſiquidem aſſeuerantem onus probationis ſubiiſſe, imperatori placuit* in L. 14. C. de non numerat. pecun. *Quare ſcire te cupio, examinandumque tibi proponere volui; id, quod circa verba legis ab omni vitio ea purganda, in mentem inter explicandum aliquando in collegio, mihi venerit. Atque* [3°.] Τὸ moribus *apud* VLPIANVM *in lege noſtra referre, non quidem ad verb. praeced.* lege 12. tabularum, *ſed ex ICti mente* moribus ſcil. prodigorum ita introductum fuiſſe; Vlpianum in lege noſtra *reſpondiſſe. Moneor tum (1) quia verba ita commode poſſunt explicari, (2) ad id* PAVLLVS *me quaſi manu ſua ducat, quando* Sentent. recept. III. 4. 7. *ſignificat, propter* mores *prodigorum adminiſtrationem interdictam iis fuiſſe. Ecce vero ipſam formulam apud* PAVLLVM. Moribus per praetores interdicitur hoc modo: QVIBVS BONA SVA PATERNA AVITAQVE SVA NB. NEQVITIA DISPERTIT, LIBEROS SVOS AD EGESTATEM DVCIT, NB. OB EAM REM TIBI EA RE COMMERCIOQVE INTERDICO. *Hoc modo ait* PAVLLVS *ſolebat fieri interdictio: quoniam bona ſua diſperdit.*

Digitized by Google

perdit, ob eam rem *ipſi interdicitur*, *id eſt propter* mores *ſuos prauos*: *idque* (3) *confirmare* VLPIANVM, *palam mihi eſt*: *quando id* moribus, nequitia *illa apud* PAVLLVM, ab initio introductum eſſe ait: *nec ipſe* (4) VLPIANVS *lege inſpecta preſſius*, *ab hiſce abhorrere videtur*: *dum praecedens* moribus *explicat*, *per*, *quae immediate ſequuntur*, *verba*: bona dilapidare, talem cet. *nec obſtabunt* (5) *quidquam ſequentia adeoque verbo*: moribus *oppoſita*, *verba*; ſed ſolent hodie: *illa etiam opponuntur verbis* lege 12. tabularum, *et*, *quae haec explicant*, ab initio, *non autem verbo* moribus. *Certe ſi verum fateri debeam*, *temerarium me Vlpiano litigatorem dixerim prius ipſe*, *ſi verba eius in mendo cubare cenſerem potius*, *quam mentem ipſius hanc eſſe*; *eumque* (*modeſte dicam*: *poſſe ita eſſe*, *et eſſe*, *vero eſſe ſimilius*) *reſpexiſſe in verbis* ſolent hodie *ad praeced.* lege 12. tabularum *argum.* verb. interdicitur, curatorem dare: *ab initio ſcilicet*, *ſiue* lege 12. tabularum *interdicebátur*, *ſed hodie ipſi ſolet dari curator*: *et in verbis* talem neque tempus cet. *et* dilapidando, diſſipando, *ad verbum* moribus. Idque VLPIANVM voluiſſe: lege 12. tabularum PRODIGO INTERDICITVR ADMINISTRATIO: IDQVE INTERDICERE SCIL. PROPTER EIVS MORES ITA INTRODVCTVM EST AB INITIO, DICT. SCIL. *lege* 12. *tabularum*, SI VERO HODIE TALIBVS MORIBVS HOMO INVENIATVR NON SANIS BEATVS: TVM NON VT AB INITIO, SIVE DE IVRE 12. *tabularum* IPSIVS BONIS INTERDICITVR TANTVM, SED ET CVRATOR IPSI DATVR; *breuibus*; *illa* ab initio, *praecedentibus* lege 12. tabularum, *et ſequenti* hodie *non opponuntur*; *ſed praeced.* lege 12. tabularum *ſignificant*. *Ne plura addam*! *id* (6) *tam manifeſtum*, *vti quid maxime*, Tò *ſequens mores explicat*: *atque* (7) *confirmat*, *quod ſimili ferme modo*, moribus *dicat Macedonianum introductum eſſe*, PAVLLVS L. 1. D. ad Macedon. *neque* (8) *minus*, *quod* 12. *tabulae* initium *fuêre quo* domina *vrbs iure certo vti incepit* L. 2. D. de orig. iur. *Plane vir celeb. ſi hanc noſtram viſionem ferre*, lege *nec* ratione *potes*; *ex eo* (4°.) *potius*, *quam violentas ipſi manus inferrem*, VLPIANI *poſſe verba probari*, *dicerem*: *quod* mores *ICtos noſtros paſſim pro* iure naturae *explicare obſeruem*. *ex. gr. caetera enim mittam* in L. 8. D. de rer. diuiſ. *quando idem* VLPIANVS *ait*; ius poteſtatis patriae moribus eſſe receptum. *Alii aliter*: *mihi ius natur.* gent. VLPIANVM *ſignificaſſe viſum eſt*. *Itaque nunc coniicio*; *et in lege noſtra* 1. *per* mores VLPIANVM *intellexiſſe ipſum* naturae ius: *inductus* (a) *quod alias lex macula laboret*; *imperator tamen ipſe*, *quod*

omnis

Digitized by Google

omnis vitii lex pura ſit ; *atque neſcia ſordis*, ſi quis diuerſitatis rationes animo velit ſubtili diſcutere : *vid.* L. 2. §. 13. C. de vet. iur. enucl. (*b*) *quoniam in dicta lege idem* (*ex inſcriptionibus varias diſputationum peſtes*, *contagione odioſas* ; *quandoquidem inter doctos conſtat*, *poſſe tolli* ; *ideo illud te longiori probatione monere* ; *opus ſuperuacuum exiſtimarem*, *atque atramentum*, *operam*, *et quae pretioſiſſima res omnium eſt*, *tempus perdere*) VLPIANVS *et eodem modo* τὸ mores *ſumere mihi videtur* (*c*), *quoniam imperator ipſe* in §. penult. Inſt. de Attil. tut. *reſcripſit* : *naturali*, *quod cognationem inter homines omnes conglutinauit*, *L.* 3. D. de iuſtit. et iur. iuri *eſſe conueniens* ; *vt ſub poteſtate aliorum ſint illi*, *qui ipſi tueri ſe nequeunt* : *ſiue vt* VLPIANVS *hic ait*, moribus talibus hominibus ab initio ſuccurritur. moreſque *dicto ſenſu pro* iure naturae, *id* ab initio, *conſtituiſſe*, *prudenter omnino* VLPIANVS *ait* : *dum illud* (*d*) *non hoc die demum louis*, *ſed* ab initio *ſit introductum* ; *quare et* (*e*) *illud imperator ius* vetuſtius *vocat* : in §. 11. Inſt. de rer. diuiſ. *et* (*f*) *ipſe exiſtimauerit*, quod quamquam caueatur aliquid ex lege 12. tab. tamen recte dici et iure gentium, id eſt naturae effici, in §. 41. Inſt. de rer. diuiſ. *quare et in lege noſtra* 1. quamquam lege 12. tab. prodigo interdicitur adminiſtratio, tamen et id moribus, *iure naturae*, *eſſe introductum* VLPIANVS *recte reſpondet*.

Haec ſunt, *vir celeberrime*, *quae vti in mentem circa ICti verba mibi* (*ſunt*, *ſed ne te pluribus teneam*, *mitto potius ea*, *et plura alia*) *venerunt*, *diſputare*, *amice* : *non quidem*, *ac ſi famam inde compararе*, *aut ſi quae eſt*, *augere*, *eam*, *quod facile alias per clariſſimum tuum nomen fieri poteſt* ; *ſurgat animo peruerſa ſententia* : *aut vt praemio laudis magis quam veritati mea nitatur diſceptatio*, *aut aliis in homine honeſto artibus illicitis*, *non eo inquam feci* ! *ſed ita res eſt*, *faciendum ita fuit*, *vt per te de omnibus ego certior*, *quod ſane volo*, *fiam*. *Itaque vti vir es*, *ſententiam tuam ſcribe libere*, *vti vir es*, *ita vbi aberrauero*, *in viam me reducas* : *certe vti vir es tantus*, *ita te audiam*, *te ſequar libenter meritoque* : *digitum iam ab initio volo tollere*, *atque praemium tibi quoduis victoriae polliceri*, *tantus veri amor iuriſque ſcientia*, *adurit pectus* ; *certe* ; *gratum me fore atque munem dico*. *Vale*, *vir celeberrime*, *atque ex animi ſententia voueo*, *rebus tuis ſupereſto diu laetus* : *bono rei litterariae ornamento*, *praeſertim noſtrae iuris prudentiae*. *Ego dum ſcire mihi licet*, *num gratae hae ad te perueniant*,

Digitized by Google

ueniant, mihique, vt de aliis, multa enim habeo, ad te iis, quae Themidi placuerunt, ſcribere permittas; nomen meum Angeroniae litabo potius, quam vt illud temeritatis accuſetur. Praenomen dicam: crede quod ſim

CELEBERRIMI TVI NOMINIS
CVLTOR.

Alia corpore, ac ideo magis animo valens; haec oculis vix dimidiatis, lumenque tentantibus Mart. d. vlt. 1724. ad te per alium exaraui.

P. S.

Themis impertit tibi multam ſalutem: atque vt meum nomen adderem hac, inter alias, mihi ratione perſuaſit: vt ſcires quod amicus ille iugo litterarum tuus, atque ſit

CLARI TVI NOMINIS
SINE FVCO CVLTOR

E. A. O. C. PAGENSTECHER.

Digitized by Google

CLARISSIMO CONSVLTISSIMOQVE

VIRO

DOMINO

E. A. O. C. PAGENSTECHERO

I. V. D. ET IN ILLVSTRI NASSOVIORVM ATHENAEO

IVRIVM PROFESSORI ORDINARIO

S. P. D.

I. G. HEINECCIVS

IC. ET ANTECESSOR.

QVod tanti ego tibi viſus ſim, vir clariſſime, vt, oculorum licet valetudine oppreſſus, publice tamen me compellare, et, ſi recte interpretor, de quibuſdam, quae ad communem artem pertinere videbantur, mecum amice colloqui haud dubitaris: tantum abeſt, vt mihi moleſtum fuerit, vt gratiam a me eo nomine inieris maximam. Equidem niſi priore, quod ceperas, abiecto conſilio, nomen tuum celeberrimum plagellis adſcripſiſſes: facile potuiſſem opinione mea falli, et imaginando mihi fingere auctorem epiſtolae, neſcio quem, cui me libeat in arenam pertrahere, et mouere bella, nullos habitura triumphos: maxime quum tibi quaedam exciderint, quae aliis aſpera ac paullo inhumaniora viderentur. Enimuero, poſtquam tuum illud conſilium damnaſti, iam nihil eſt, quod tibi ſuccenſeam, partim, quod duriuſcula illa tibi praeter animi ſententiam excidiſſe (et cui non talia aliquando imprudenti excidunt?) ſcriptis ad me litteris fateris: partim quod viſo Pagenſtecheri nomine, facile te ſuſpicione omni abſoluit conſcientia mea, quae non meminit vllam tibi a me factam eſſe iniuriam. Plurimum itaque amo Themidem noſtram, quae, vbi iam ad finem peruenerant operae, vt ne nomen diſſimulares, tibi prudenter ſuaſit.

Digitized by Google

ſit. Non enim ignoras, quam facile cum anonymo ſermocinantibus, aſpera quaedam elabantur. Noſti, quam non modo cenſurae, ſed et laudes, profectae ab ignoto homine, ſuſpectae videantur. Denique, vt rem omnem in compendium conferam, neminem ſibi viuo barbam a perſonatis auctoribus euelli, aequo animo pati ſolere, facile intelligis. Iam vero grata mihi eſt epiſtola tua, vel eo nomine, quod eam tuam eſſe video, id eſt, ab eo viro ſcriptam, in quem non cadit malignitatis cuiuſdam ſuſpicio. Ne tamen plane impune feras, quod me adſuetum vmbrae in lucem protrahis: patere, quaeſo, vir clariſſime, vt te, mihi laudes, quas non agnoſco, iuſto liberalius admetientem, amice obiurgem. Tune vero, clariſſime Pagenſtechere, mihi famam aliquam tribuis? Tune me litterarum fugientium ſtatorem, iuriſque prudentiae vindicem ferri ais? Tune, ſi princeps eſſes, robur meis ſcriptis pleniſſimum accommodares? Vide quid agas, et quo te immodicus in me amor, (nam et amori ἄμετρόν τι ineſſe ſolet,) in tranſuerſum agat. Demus, obſecro, operam, ne hominibus maleuolis ſermonem de nobis demus. Caueamus, ne laudes huiuſmodi ipſa ὑπερβολῇ ſuſpectae ſint. Iuriſprudentiae iam ab adoleſcentia operam me haud perfunctorie nauaſſe fateor: neque nego, mihi aeque ac tibi illos ſemper diſplicuiſſe, qui deuorato aliquo iuris compendio ſtudia cruda in forum propellunt, omnemque ICti laudem in eo poſitam exiſtimant, vt legum ſibi haud intellectarum principia vno ſpiritu recitare, et ad ſingula verba Bartoli, Baldi, atque Accurſii Manes euocare adſueuerint, quos tu, vir clariſſime, acute, vt ſoles, *propitiatos Philiſtaeos* vocare ſoles. Admoto me docendi muneri, non inficior, quaedam a me indolata exiiſſe ſcriniis meis, quaedam iam exercere prelum, quaedam et ſub lima eſſe; ſed leuia pleraque, et ad ſolius cupidae legum iuuentutis vſum comparata. His ſi me, famae non admodum ſtudioſum, ac propemodum illud λάθε βιώσας a puero adfectantem, famam tamen aliquam conſequutum exiſtimas, prope abeſt, quin famam dicam *malum, quo non aliud velocius vllum.* Deinde iuris ſtudioſus ſum, quod elogium ne maximos quidem artis noſtrae conditores adſpernatos nouiſti, *L.* 1. *D. de offic. adſeſſ.* non litterarum fugientium ſtator, non iuris prudentiae vindex, quas laudes verecundiae meae graues eſſe, niſi me Suffenum cenſes, facile intelligis. Denique quod te, ſi princeps eſſes, robur meis omnibus accommodaturum, ſcribis: caue, ſis, hoc feceris, vel vlli principum eius conſilii fueris auctor. Quae enim inter nos diſceptantur, hiſtorica et critica ſunt, in quibus facile omnes labimur, facile aliquid praeteruidemus, quae emiſſitios aliorum

 oculos

oculos non fugiſſent. Ego ſaltim mihi in his parum tribuo, quin ipſe aliquando meliora edoctus vineta mea caedo: ſaltim quotidie experior, vere ac ſapienter, ſi quid aliud, dixiſſe comicum:

> *Numquam ita quiſquam bene ſubducta ratione ad vitam fuit,*
> *Quin res, aetas, vſus, ſemper aliquid adportet noui,*
> *Aliquid moneat: vt illa, quae te ſcire credas, neſcias,*
> *Et quae tibi putaris prima, in experiundo repudies.*

Haec tecum, mi Pagenſtechere, amice expoſtulare viſum eſt. Quod ad reliqua attinet, nondum me poenitet iudicii, quo te virum bonum, candidum, apertum, mihique benevolum ſtatui. Ferre ſane poſſum a me diſſentientem, quia et ipſe aliquando diſſentio ab aliis. Quin, ne me candore et veritatis ſtudio a te ſuperari patiar: fateor, me et a te in quibuſdam, quae epiſtola tua erudite ſcripta complectitur, diſſentire. Quare, vti tu aperte dixiſti ſententiam: ita et ego tua ingenua libertate expendam. Hanc libertatem petimus dabimuſque viciſſim.

Quum vero tria potiſſimum a te agi animaduertam: ſiquidem et Cuiacii, quam ſequutus ſum, de *L.* 1. *pr. D. de curat. furioſ.* ſententiam refellis, et tuas de hac lege coniecturas expromis, et poſtremo de *L.* 28. *D. de probat.* (quam tu lapſus memoria perperam allegas 20. *D. de probat.*) ὡς ἐν παρενθέσει eadem opera diſſeris: de ſingulis quaedam, eaque, vti ſpero, non proletaria, tecum confabulari iuuabit.

Primo ergo inter nos quaeritur, an ex Vlpiani textu *L.* 1. *pr. D. de curat. furioſ.* recte cum Cuiacio coniecerim, interdictionem bonorum iam ante 12. tabulas ſub Romanorum regibus fuiſſe receptam? Ego ita ſenſi, quum antiquitates Romanas adornarem, neque dum me huius ſententiae poenitet. Tu vero in alia omnia diſcedere mauis, et hinc noua potius ratione Vlpianum interpretari inſtituis, quam verbo adſentiaris Cuiacio. Itaque rationes meas, quaeſo, accipe, priuſquam ad tuas progrediar. Textus Vlpiani noſtri talis eſt: *lege 12. tabularum prodigo interdicitur bonorum ſuorum adminiſtratio: quod MORIBVS quidem ab initio introductum eſt. Sed ſolent hodie praetores vel praeſides, ſi talem hominem inuenerint, qui neque tempus, neque finem expenſarum habet, ſed bona ſua dilacerando et diſſipando profudit, curatorem ei dari exemplo furioſi. Et tamdiu erunt ambo in curatione, quamdiu vel furioſus ſanitatem, vel ille ſanos mores receperit. Quod ſi euenerit, ipſo iure deſinunt eſſe in poteſtate curatorum.* Integrum eſſe hunc locum, et piſce ſaniorem, ipſe mecum agnoſcis, quippe qui grauiter eorum

Digitized by Google

eorum reprehendis temeritatem, qui in fragmento noſtro pro *moribus* ſuo periculo reſcribi iubent *minoribus*, et *pag.* 7. rogas, *liceatne me anteſtari*? Licet vero, vir clariſſime, nec grauatim ego tibi oppono auriculam. Numquam enim mihi placuit truculentum illud et audax hominum genus, qui ſecant vruntque, quoties in legibus noſtris quidquam occurrit paullo difficilius. Abſit ex arte noſtra vis priuata, quam ipſa publico iudicio coercet: abſit atrocior critica, quam nec NECESSITAS vrget, nec commendat MODESTIA. Quid vero ea emendatione inſulſius eſt, ex qua ſequitur, vt quod legibus 12. tabularum prodigo interdicatur bonorum adminiſtratione, id minoribus, vel in gratiam minorum ſit introductum, quum tamen inauditum ſit, minores ante legem Laetoriam curatores accepiſſe? Sin vero de minoribus laſciuis et prodigis ſenſiſſe putant Vlpianum, quid quaeſo certius, quam maiorennibus etiam bonis interdictum eſſe iam temporibus antiquiſſimis? Certe C. Licinius Hoplomachus a praetore impetrauit, vt patri ſuo (procul dubio maiorenni,) bonis, tamquam ea diſſipanti, interdiceretur, teſte VALER. MAX. *Hiſtor. Lib. VIII. cap.* 6. §. 1. P. Scipionis Africani maioris filium *praeturae petitorem*, adeoque virum annorum ſaltim triginta, *propinqui nec ſellam ponere, nec ius dicere paſſi ſunt, inſuperque e manu eius annulum, in quo caput Africani ſculptum erat, detraxerunt*: id eſt, vti ego arbitror, obtinuerunt, vt ei bonis interdiceretur. VALER. MAX. *Lib. III. cap.* 5. *§.* 1. Et quid denique faciemus loco PAVLLI *Sentent. recept. Lib. III. tit.* 4. §. 7. qui et ipſe hanc bonorum interdictionem a moribus arceſſit? an et ibi reſcribemus *minoribus*? Apage itaque eam emendationem, recte tuo damnatam ſuffragio. Quod ſi vero, vti ipſe contendis, textus recte ſe habet, et tibi τὸ ἀκίνητον ἄμεινον ſerio videtur: firmo talo ſtare videtur Cuiacii ſententia. Primo enim Vlpianus interdictionem bonorum manifeſto arceſſit a 12. tabulis, idemque et alii faciunt, cum VLPIANVS in *Fragm. tit.* 7. §. 11. *L.* 18. *D. qui teſt. tut. dar. poſſ. L.* 5. *§.* 1. *D. de adquir. her.* tum CAIVS in *L.* 13. *D. de curat. furioſ.* et IVSTINIANVS in *§.* 3. *Inſt. de curat.* Deinde vero idem VLPIANVS noſter addit: *quod MORIBVS ab initio introductum eſt*; quam loquutionem in iure noſtro perpetuo ſignificare ius conſuetudine et moribus vtentium vel tacitis populi ſuffragiis receptum, nemo ignorat. Quod ſi igitur interdictio illa bonorum ex legibus tabularum deſcendit, quod Vlpianus priore commate adfirmat, et tamen MORIBVS ab initio introducta eſt, quod commate poſteriore tradit: conſequens ſane eſt, vt mores illi aut anteriores ſint 12. tabulis, aut poſteriores. Si poſteriores dixeris: tum falſum

ſum erit, eam curationem prodigorum legi 12. tabularum debere originem. Sin priores: veriſſimum erit, quod docui cum Cuiacio, eamdem iam ſub regibus inualuiſſe, et poſtea migraſſe in 12. tabulas. Ita mecum ratiocinatus ſum, vir magno nomine, quando Cuiacii ſententiam adoptaui: et neſcio, an potuerim magis λογικῶς. Sed adeſdum porro, et reliqua accipe. Non modo Vlpianus noſter hanc bonorum interdictionem moribus attribuit, verum etiam PAVLLVS *Sentent. recept. Lib. III. tit.* 4. §. 7. qui diſerte *MORIBVS* inquit, *per praetorem bonis interdicitur.* Quadruplici vero ſenſu iura noſtra moribus adſcribi animaduerto. Primo enim e moribus eſſe dicuntur, quaecumque diuturna conſuetudo praeter leges ſcriptas inuexit: quod *ius moribus conſtitutum* vocat IVLIANVS *L. 32. §. 1. D. de legib.* Deinde et ea, quae ex interpretatione prudentum nata ſunt, moribus dicuntur introducta, eiuſque rei exempla complura congeſſit ICtus, quem maximi facio, EM. MERILLIVS *Obſ. Lib. I. cap. 6.* Tertio et, quae edixit praetor, moribus vel iuri conſuetudinis accenſet CICERO *de inuent. Lib. II. cap.* 22. quia et *ea voluntate omnium ſine lege vetuſtas comprobauit.* Denique ea etiam, quae legibus regiis ante 12. tabulas inualuerant, et poſtea in hoc δωδεκαδέλτων migrarunt, a MORIBVS repeti ſolent in iure noſtro, vt ab iis diſcernantur, quae aliunde ex Graecia tres viri, in Graeciam miſſi, adſciuerunt. De his liquidiſſimam eſſe arbitror regulam ἑρμηνευτικήν: *quoties ea, quae in 12. tabulis locum inuenerunt, tribuuntur moribus, toties per mores leges regiae vel conſuetudines iam ſub regibus receptae intelliguntur.* Ne gratis id adfirmare videar, vades tibi dabo, et quidem non proletarios, ſed locupletes, et aſſiduos, DIONYSIVM HALICARNASSEVM et POMPONIVM. Iſte *Libro II. cap.* 28. in 12. tabulis propoſitos eſſe ait πάντας τοὺς πατρίους ἐθισμούς τε καὶ νόμους, omnes MORES *patrios et leges*, quos mores patrios eodem loco opponit τοῖς ἐπισάκτοις, *adſcititiis*, quae tres viri ex Graecia attulerant. Idem *Lib. X. cap.* 66. decemuiros ait promulgaſſe νόμους συγγεγραμμένους ἔκ τε τῶν Ἑλληνικῶν νόμων, καὶ παρὰ τῶν σφίσιν αὐτοῖς ἀγράφων ἐθισμῶν: *leges ex Graecorum iure ſuiſque moribus non ſcriptis compilatas.* Ita et POMPONIVS *L. 2. §. 23. D. de orig. iur.* ius vetus tranſlatum eſſe in 12. tabulas teſtatur. *Ius*, inquam, *vetus*, id eſt, quod legibus regiis et moribus patriis ab ipſis vrbis, rerum dominae, incunabulis invectum erat. Quamuis enim leges curiatae, a regibus latae, initio eſſent ius ἔγγραφον, eamque naturam veluti poſtliminii iure recuperarent, ſimulac a decemuiris in tabulas relatae centuriatis comitiis comprobarentur: temporibus tamen decemuirorum erant ius ἄγραφον, quia exactis lege tribunicia regibus,

eorum

eorum leges omnes ſemel ſimulque exoleuerant, et quae adhuc in ciuitate ſeruabantur, non tamquam leges a regibus latae, ſed tamquam mores patrii, ac conſuetudines vetuſtae auctoritatem aliquam obtinebant, vt populus *incerto magis iure et CONSVETVDINE, quam per latam legem*, regeretur, vti ait POMPONIVS *L.* 2. *§.* 3. *D. de orig. iur.* Habes iam, vir clariſſime, rationem, cur ea, quae ante legem 12. tabularum obtinuerunt, et deinde immigrarunt in 12. tabulas, *mores* adpellitentur. Iam et regulam paullo ante propoſitam demonſtro. Ius patriae poteſtatis *moribus receptum eſſe*, ait VLPIANVS *L.* 8. *D. de his, qui ſui vel al. iur. ſunt.* Et tamen illud inter leges decemuirales, et quidem in tabula quarta locum habuit, teſte DIONYSIO HALIC. *Lib. II. cap.* 28. Vnde ergo patria poteſtas? Ex lege regia, ceu praeter Dionyſium Halicarnaſſeum fatetur PAPINIANVS apud *Pariat. legum Moſ. et Rom. tit.* 4. Solo teſtamento, hereditatem dari poſſe, tralatitium eſt. Moribus id ius introductum eſſe, refert laudatiſſimus PAPINIANVS, dum in *L.* 10. *D. de iur. codicill.* eleganter ſcribit, *per manus traditum eſſe, quod hereditas codicillis dari non poſſit.* Et tamen nemo dubitauerit, quin illud ius prono alueo fluat ex lege illa decemuirali: PATERFAMILIAS VTI LEGASSIT SVPER PECVNIA TVTELAVE SVAE REI, ITA IVS ESTO. *Legare* vero eſt legem dicere rebus ſuis, verbis directis de vniuerſitate bonorum diſponere, vel, vti imperator in *Nou. XXII. cap.* 2. loquitur, νομοθετεῖν; quae νομοθεσία ſolo teſtamento, non codicillis, qui nudae epiſtolae erant, fieri poterat. Vnde ergo hoc ius? Ex legibus regiis vel conſuetudine ſub regibus iam recepta. Nam iam ante decemuiros Romae, et in Italia reliqua, heredes non niſi teſtamentis inſtituebantur. Exempla ſunt apud LIV. *Lib. I. cap.* 34. et PLVTARCHVM *in vita Romuli.* Addi poſſent huius generis alia, inprimis quae ad illuſtrandam *L.* 2. *pr. D. de vulg. et pupill. ſubſt.* a pauciſſimis intellectam pertinerent, niſi vel haec ſatis ſuperque demonſtrarent, regulam noſtram eſſe certiſſimam, et ad illuſtrandas variorum iurium origines apprime vtilem. Inde vero denuo infero, interdictionem bonorum, quia moribus inualuit, et tamen in 12. tabulis locum inuenit, iam ſub regibus non ignotam fuiſſe.

Habes rationes meas, vir clariſſime: iam tuis expendendis accingor. Conſuetudinem allegantes ad probationem adſtringi ais, idque iure quodam tuo a me quoque exigis. At fallor ego, aut ſatis meam ſententiam probaui Vlpiani teſtimonio, cuius verba, vti paullo poſt demonſtrabo, nullum alium ſenſum admittunt. Nec a me plures teſtes exigere potes, quum, vti noſti, multa in iure aeque, ac hi-

ſtoriis

ſtoriis ſint ἅπαξ λεγόμενα. Vlpianum vero teſtem eſſe locupletiſſimum, vel ideo non negaueris, quod eius tempore adhuc exſtarent, et ius Papirianum, ex quo multo poſt fragmentum bene longum ſeruauit MACROBIVS *Saturnal. Lib. III. cap.* 11. et Granii Flacci in illud commentarii, quos allegat aequalis Vlpiani PAVLLVS in *L.* 144. *D. de verb. ſignif.* Ex his, quid regum temporibus obtinuerit, facilius diſcere potuit, quam nos hodie, poſt tantum praeſtantiſſimorum monimentorum naufragium. Nec meo me gladio iugulas, vir clariſſime, dum, quod iuris in Tribonianum ſtatui, me quoque vti iubes. Dicam huic ſcripſi, fateor, ſed non quod Romanos inſpectione τῶν αἰδοίων vſos eſſe ſcripſit: (id enim cur factum negem, quum ſimilia nobis domi noſtrae occurrant in *iure prou. Sax. Lib. I. art.* 42. immo et hodie illa verendorum inſpectio in ipſis feminis locum habere ſoleat, quoties vel de generandi coeundique potentia, vel de intumeſcentia vteri, vel de edito partu quaeſtio incidit paullo difficilior?) ſed quod ille tutelam non prius olim finitam putauit, quam inſpecta prima lanugine. Hac in re erraſſe putaui Tribonianum, non inuitis illis, qui alioquin Triboniani cauſſam agunt, et in his illuſtri BYNKERSHOEKIO, cuius en verba ex *Obſeru. Lib. III. cap.* 23. *Quamuis autem Caſſiani in aeſtimanda pubertate naturam ſequerentur: facile tamen adſentior iis, qui exiſtimant, non promiſcue in quaeſtionibus pubertatis partes neceſſarias fuiſſe exploratas: nam cui id bono in finienda tutela, in condendo teſtamento, et reliquis, quae virtute maſcula non peraguntur? Non oportet hominum grauiſſimorum ſententiam deridiculo exponere. In nuptiis alia ratio eſt, non enim in his ſufficit pubertas, vt ita dicam, ciuilis: qui virum ſe praeſtare debet, nec vir eſt, a nuptiis abſtinere iubet ratio, iubet Caſſiani et Iauoleni auctoritas.* Iam vide, vir clariſſime, quam Triboniani cauſſa mea ſit multo deterior. Ille pubertatem ob finiendam tutelam indecora inſpectione exploratam eſſe refert: ego curationem prodigorum iam ſub regibus inualuiſſe contendo. Tribonianus nullo nititur teſtimonio; ego Vlpianum auctorem habeo. Ille aliquid refert, de quo tota ſilet antiquitas, quum tamen in tot Vlpiani, Paulli, Caii, ipſorumque Codicum, Gregoriani, Hermogeniani, ac Theodoſiani reliquiis, non poſſet non eius rei via vel veſtigium occurrere. Ego meam ſententiam Vlpiani et Paulli teſtimonio probo. Ille denique non modo aliorum ſuffragio deſtituitur, ſed et a pleriſque veteribus erroris conuincitur, quum terminum pubertatis, quem a Iuſtiniano fixum refert Tribonianus, multo ante receptum vbique fuiſſe referant Dio Caſſius, Tertullianus, Macrobius, ipſique ICti in *L.* 2. *pr. D.* de

de vulg. et pup. ſubſt. L. 5. *D. et L.*4.*C. qui teſtam. fac. poſſ.* et inprimis PAVLLVS noſter *Sent. rec. Lib. III. tit.*4. §.1. Mihi nullus veterum aduerſatur, nec vllus eorum interdictionem bonorum, regum temporibus notam fuiſſe negat, aut aliam eius prodit originem. Vide ergo, quo iure ſcribere potueris: *quod ad clariſſ. Cuiacii, quam et ipſe probas, opinionem quod attinet: qui poſſes probare, mirum mihi videtur: atque ex ea ratione videre nequeo, qua Tribonianum ignorantiam, quod veteres ex indecora atque inhoneſta nudi corporis inſpectione dicit pubertatem indicaſſe, ſuam prodere ideo arbitraris, quoniam id eos feciſſe eo tempore parum conſtet. Argumentum itaque nunc contra te, iure, vt eodem, quod in alium ſtatuis, vtaris licebit: quod etiam non conſtet, ſaltim id aliunde id non probas in Inſtitutionibus tuis, quam ex hac ſola lege, id antea in vſu fuiſſe, vt prodigis adminiſtratio interdicatur: id, inquam, aliunde non probas, ſub regibus conſuetudine introductam fuiſſe.* Reliqua, quia durinſcula ſunt, non adſcribo. Si vero, vti fateris, lege mea nititur ſententia: cur, quaeſo, negas, aliunde, quam ex *Inſtitutionibus* meis de hac interdictione bonorum conſtare? et cur me territas edicto praetoris? *quod quiſque iuris in alios ſtatuit, vt ipſe eodem vtatur?* quum ego Triboniano nihil probanti fidem denegem: tu me, Vlpiani nixum teſtimonio, imprudenti ſtilo vſum arguas? Sed tranſeant haec, ne quid imprudenti excidat. Haec ad primum epiſtolae tuae caput pertinent. Iam ad tuas coniecturas progredior. Duo autem tibi in mentem de lege noſtra veniſſe ais. Primo enim τὸ *moribus* intelligis de moribus ipſorum prodigorum, vt ſenſus ſit, interdictionem bonorum ex lege 12. tabularum deſcendere, eamque *ob mores* prodigorum introductam eſſe. Deinde vero, ſi hanc viſionem, vti vocas, ferre nequeam, per *mores* ius naturae et gentium intelligi, ex eoque interdictionem bonorum deriuari poſſe, exiſtimas. Prior interpretatio, vt ingenue dicam, ingenium quidem ſapit, vix ſolida tamen videtur. Poſterior, non multo ſolidior, ſi quid video, tibi potius, quam mihi aut Cuiacio, quem ſequutus ſum, aduerſatur. Rationes, quibus te moueri dicis, vt priorem interpretationem genuinam exiſtimes, eodem me neſcio, quo pacto retrahunt, quo minus tibi poſſim adſentiri. Nam (1) eam Vlpiani verba non admittunt, partim quia τὸ *moribus introductum eſt* artis noſtrae auctoribus ſemper vſurpatur, quoties aliquid non iure ſcripto, ſed tacito vtentium ſuffragio receptum eſſe dicunt, partim, quod linguae Latinae natura hanc ablatiui notionem plane reſpuit. Prius exemplis quam plurimis, vel, vt ex arte loquar, inductione probare licet. Ita dicitur aliquid *moribus et conſuetudine inductum* vel *introductum L.* 2. *D.* *de*

Digitized by Google

de pup. ſubſt. L. 8. *D. de rit. nupt. moribus conſtitutum L.* 32. *D. de legib. moribus receptum L.* 8. *D. de his, qui ſui vel al. iur. L.* 1. *D. de donat. inter vir. et vx. moribus ademtum L.* 1. *§.* 1. *D. ad SC. Velleian. more ciuitatis conſtitutum. L.* 8. *pr. D. de adqu. vel omitt. hered. L.* 42. *D. de verb. ſignif. moribus impeditum L.* 12. §. 2. *D. de iudic. more maiorum ita comparatum L.* 5. *D. de iuriſd. moribus ciuitatis commercio exutum L.* 34. §. 1. *D. de contrab. emt. more maiorum inſtitutum L. penult. pr. D. ad leg. Pompei. de parric. moribus competere L.* 21. *D. ad municipal.* Numquam vero memini ea formula id ſignificari, quod tibi, vir clariſſime, videtur. An hoc vno loco Vlpianus formulae ICtis paene quotidianae nouam ſubieciſſet notionem? An eam illi tribuiſſet ſignificationem, quam ne natura quidem linguae admittit? Ablatiuum ſemper a praepoſitione ſuppreſſa pendere, praeclare docuerunt SANCTIVS in *Minerua*, et VOSSIVS in libro *de conſtructione.* Nullam vero praepoſitionem, qua cauſſa impulſiua externa exprimitur, caſum ſextum adſciſcere, nemo ignorat. Quare et numquam moribus idem notabit, ac *propter mores.* Sunt exempla, vbi caſus quartus eo ſenſu ponitur, quia praepoſitiones *ob* vel *propter* per ellipſin ſubticentur, veluti apud TERENTIVM *Andr. Act. I. ſc.* 1.

Magis id adeo, mihi vt incommodet.

pro *magis* propter *id.* Et *Eun. Act. V. ſcen.* 6.

Nunc id prodeo, vt conueniam Parmenonem,

pro *nunc* ob *id prodeo.* In *Heaut. Act. V. ſcen.* 3.

---- ---- *Id quod conſimilis eſt moribus,*
Conuinces facile, ex te natum.

pro *ob id*, vti paſſim notauit DONATVS in *Scholiis.* At caſum ſextum ita poni, vt cauſſam impulſiuam externam deſignet, vix idoneo exemplo demonſtrari poſſe arbitror: neç tam inconcinna loquutio cadere videtur in elegantiſſimum Vlpianum, niſi tu, vir clariſſime, exemplis me aliud docueris. Saltim priſcum illud ius, quod marito ob mores retentionem dotis indulgebat, numquam ita deſcribunt veteres, quod *moribus* fiat ea retentio, ſed *ob mores. L. vn.* §. 5. *C. de rei vxor. act. propter mores* VLPIAN. *Fragm. tit.* 6. §. 9. *morum nomine* Idem *ibid.* §. 12. Ita ſemper loquuntur veteres: numquam vero ablatiuum eo ſenſu adhibent. Nec (2. Paullus veluti manu ad eam interpretationem ducit. Non enim inter nos quaeſtio eſt, an ob mores prodigo bonis

bonis interdicatur? (quod facile largior, quum numquam de hac interdictione bonorum cogitaturi fuiſſent Romani, niſi fuiſſent homines, numerus tantum et fruges conſumere nati,) ſed an eum ſenſum verba Vlpiani admittant? Addis quidem 3) eodem ferme modo SC. Macedonianum moribus, id eſt, propter mores introductum dici in textu PAVLLI *L. 1. D. ad SC. Maced.* ſed nec Paulli illa lex eſt, nec in ea SC. Macedonianum moribus introductum dicitur. Id tantum ibi conqueritur ſenatus, *Macedonem, improbum foeneratorem, ſaepe materiam peccandi malis moribus praeſtitiſſe.* Iterum ergo largior, SC. Macedonianum ob peruerſos mores filiorum familias fuiſſe conditum: ſed inde non ſequitur, τὸ *moribus introductum* ICtis idem eſſe, ac *ob mores introductum.* Porro 4) et quae ſequuntur, hanc interpretationem non admittunt. Quomodo enim cohaerent illa: *quod ob mores quidem prodigorum ab initio introductum eſt: ſed ſolent hodie praetores vel praeſides, ſi talem hominem inuenerint, curatorem ei dare, exemplo furioſi?* Ita Vlpianus duas propoſitiones eiuſdem ſenſus inepte per particulam aduerſatiuam *ſed* iunxiſſet. Ex mea vero hypotheſi illas Vlpiani propoſitiones, in quibus ipſe vir eximius, IAC. GOTHOFREDVS fruſtra ſe torſit, facile hoc modo connecto: *lege 12. tabularum prodigo interdicitur bonorum ſuorum adminiſtratio*, adeoque ipſo iure prodigus bonorum ſuorum adminiſtratione excidit, aeque ac furioſus, quia ei bonis ipſa lege, non a praetore, interdicitur. Id *quod moribus quidem* patriis, et ante 12. tabulas ſub ipſis regibus receptis, *ab initio introductum: ſed* et iiſdem moribus mutatum eſt. *Solent* enim *hodie* prodigi non amplius ipſo iure vel ipſa lege iure bona ſua adminiſtrandi priuari, verum *praetores et praeſides, ſi quem bona dilacerando diſſipandoque profundere animaduertunt, ei cauſſa cognita bonis interdicere, et curatorem ei exemplo furioſi dare.* Ita ex mea ſententia leniter fluit Vlpiani textus, quum contra tua paraphraſis *pag.* 1. fingat, lege 12. tabularum prodigis ob mores bonis interdictum fuiſſe, praetorem vero eiſdem etiam curatorem, dediſſe exemplo furioſi. At curationem prodigorum, aeque ac interdictionem bonorum, ex lege 12. tabularum eſſe, ex ipſis verbis legitimis patet, quae ex Cicerone, Feſto, et Paullo, ita reſtituit laudatus GOTHOFREDVS, *Tab. V.* SI FVRIOSVS VEL PRODIGVS EXSISTAT, AST EI CVSTOS NEC ESCIT, AGNATORVM GENTILIVMQVE IN EO PECVNIAVE EIVS POTESTAS ESTO. Haec ſunt, vir clariſſime, quae me retrahunt, argumenta, impediuntque, quo minus admittere poſſim interpretationem tuam priorem, quantumuis ingenioſiſſimam.

Quod ad poſteriorem, quam ipſe priori anteferre videris, attinet, non inconcinne putas per *mores* intelligi poſſe *ius naturae.* Id vero parum, vt dixi, aduerſatur Cuiacio. Si enim ex iure naturae et gentium eſt curatio prodigorum : procul dubio ea iam ante 12. tabulas ſub ipſis regibus inualuit. At nec id facilius conceſſerim, τὸ *moribus* idem hic eſſe, ac iure naturae et gentium. Nam 1.) eam vocis notionem fruſtra ex *L.* 8. *D. de rer. diuiſ.* probas, vbi ne vocabulum quidem illud occurrit. 2.) Si, quod ſuſpicor, memoria te fefellit, et in animo habuiſti *L.* 8. *D. de his, qui ſui vel al. iur.* nego, ius patriae poteſtatis, quale apud Romanos obtinuit, ex iure naturae eſſe. Nec ibi Vlpianus agit de naturali parentum poteſtate, quae in directione actionum a liberis ſuſcipiendarum conſiſtit, quippe quam furioſi exercere nequeunt, ſed de patria poteſtate iuris Romani, quae quo ſenſu ex moribus ſit, iam ſupra explicauimus. Accedit, 3.) quod aegre interdictionem bonorum ex iure naturae demonſtraturus ſis. Naturali quidem iuri conueniens eſt, vt ſub poteſtate aliorum ſint illi, qui ipſi tueri ſe nequeunt : §. *penult. Inſt. de Attil. tut.* ſed prodigi poſſent, ſi vellent : nec tam eorum, quam agnatorum, bono inuecta eſt prodigorum curatio. Potius ius naturae dominis rerum ſuarum adminiſtrationem liberrimam concedit : ius vero ciuile excipit prodigos, quia expedit rei publicae, ne quis re ſua male vtatur. §. 2. *Inſt. de his, qui ſui vel al. iur. ſunt.* Quare nimis laxam eſſe oporteret ſignificationem iuris naturalis, ex quo Vlpianum curationem prodigorum deriuaſſe dixeris.

Supereſt, vt de *L.* 28. *D. de probat.* de qua ἐν παρέργῳ diſſeris, quaedam addam. Ait LABEO : *ſi arbiter animaduertere debeat, an operis facti memoria exſtet, hoc ei quaerendum eſt, an aliquis meminerit, id opus factum eſſe?* PAVLLVS epitomator et ſcholiaſtes addit : *immo quum in arbitrio quaeritur, memoria facti operis exſtet, nec ne? non hoc quaeritur, num aliquis meminerit, quo die aut quo conſule factum ſit? ſed, num hoc aliquo modo probare poſſit, quando id opus factum ſit? et hoc ita quod Graeci dicere ſolent ἐν πλάτει. enim poteſt hoc memoria non teneri, intra annum puta factum, quum interim nemo ſit, eorum, qui meminerit, quibus coſſ. id viderit.* Multa, vt fit, in hac lege reprehendunt critici. Alii ferre non poſſunt τὸ *enim* ſine vllo praepoſito pro *nam* poni, quod tamen defendunt HVB. GIPHAN. *in Indic. Lucret. voc. enim.* TAVBMANN. *ad Plaut. Epid. Act. V. ſcen.* 2. *v.* 36. IO. FR. GRONOV. *ad Liu. Lib. XXXIIII. cap.* 32. et V. C. CAR. ANDR. DVKERVS *de Lat. vet. ICt. pag.* 330. ROBERTVS, ſublata particula *non*, reponit *num*, hoc modo : *num enim poteſt hoc memoria teneri intra annum?* RAEVAR-

Digitized by Google

Raevardvs: *non enim poteſt hoc memoria non teneri.* Tu vero, vir clariſſime, emendatione opus eſſe non putas, ſi ἐν πλάτει ad ſequens comma referamus, ſcriptumque dicamus: *ἐν πλάτει enim poteſt hoc memoria non teneri.* ἐν πλάτει enim tibi eſt *non ad liquidum*, adeoque ſenſum eſſe putas: *poteſt hoc memoria teneri.* Ingenioſe, vt ſoles. Enimuero 1.) neſcio, quo tunc verba antecedentia referas, ſi ἐν πλάτει pertineat ad comma ſequens. Quis enim ſenſus erit verborum: *ſed num hoc aliquo modo probari poſſit, quando id opus factum ſit? et hoc ita, quod Graeci dicere ſolent.* Deinde 2.) duae negationes quidem adfirmant: ſed Graeco illi ἐν πλάτει nulla proprie ineſt negatio, niſi dicas etiam in Latino LATE negationem latitare, quia idem ſit, ac *non ſtricte.* 3.) Proprie ἐν πλάτει idem eſt, ac *late*, *cum quadam latitudine*, et ἐν πλάτει aliquid memoria tenere vere exprimit Germanicam phraſin: *Sich einer Sache weitlaeuftig erinnern.* Ex quo (4. ſequitur, vt retenta lectione vulgari nullus exſculpi poſſit ſenſus alius, quam *late hoc ſciri non poſſe, intra annum aliquid factum eſſe.* Quod prorſus Paulli ſcopo aduerſatur.

Quae quum ita ſint, nec Roberto, nec Raeuardo adſentior: ſed ex regula geminationis, (quam praecipuum eſſe noſti critices myſterium) et vna mutata littera ita textum integritati ſuae reſtituo: *et hoc ita*, quod Graeci dicere ſolent ἐν πλάτει. *Ἐν πλάτει enim poteſt hoc memoria contineri, intra annum puta factum*, quum cet. Sic ſenſus eſt planus. Dixerat Labeo: *ſi arbiter animaduertere debet, an operis facti memoria exſtet? hoc ei quaerendum eſt: an aliquis meminerit id opus eſſe factum?* Quum vero alioquin is demum aliquid factum meminiſſe dicatur, qui, quo tempore id factum ſit, in numerato habet: interpretationis cauſſa addit Paullus, tam accuratam ſcientiam rebus in antiquis non exigi, ſed ſufficere, ſi ſe meminiſſe dicat teſtis, intra certum annum, veluti vigeſimum, trigeſimum factum eſſe opus, quamuis diem et conſulem exprimere nequeat. Hoc ita eloquitur ICtus: *immo quum in arbitrio quaeritur, memoria facti operis exſtet, nec ne? non hoc quaeritur, num aliquis meminerit, quo die aut quo conſule factum ſit? ſed, num hoc aliquo modo probari poſſit, quando id opus factum ſit? et hoc ita, quod Graeci dicere ſolent ἐν πλάτει.* Manifeſto ergo Paullo ἐν πλάτει idem eſt, ac illud, quod praeceſſerat *aliquo modo*, quaſi dicat: ſufficere, ſi *aliquo modo*, vel, vt Graeci loquantur, ἐν πλάτει teſtis ſciat, quando id opus factum ſit. Iam porro addit rationem, cur tam accurata notitia memoriaque rerum antiquarum exigi nequeat: ἐν πλάτει *enim*, (id eſt *aliquo modo*) *poteſt hoc memoria contineri, intra*

annum,

annum, *puta* (trigeſimum, quadrageſimum) *factum: quum interim nemo ſit eorum, qui meminerit, quibus conſulibus id viderit.* Habes meam de lege vexatiſſima ſententiam. Nec puto turbare poſſe emendationem *contineri*, pro *non teneri*: Phraſis enim *memoria continere* Latina et proba eſt: nihilque contingere potuit facilius, quam vt C. in N. mutarint ſcribae imperiti, quum inter has litteras in codicibus vetuſtiſſimis magnam eſſe ſimilitudinem, vel ſpecimina a MABILLONIO et celeberrimo BRENKMANNO exhibita ſatis oſtendant.

Sed vide, vir clariſſime, quam amor ſit garrulus. Dum tecum confabulor, vix ſentio plures a me plagellas litteris impleri. Ne itaque verboſior ſim, ad finem propero. Facile tibi adfirmanti credo, non te animo famam comparandi tua ſcripſiſſe: (quid enim tibi famam anhelanti nomen meum profuerit?) nec magis dubito, quin omnis φιλονεικία, omneſque artes illicitae, a te alienae ſint. Quum enim quilibet bonus praeſumatur, donec aliud probetur: quid de te ſuſpicarer, quem mihi iam pridem fama tamquam virum eruditum, bonum, atque honeſtum celebrauit? Hinc etiam, vt iuſſiſti, ſententiam ſcripſi libere; nec quidquam mihi excidiſſe arbitror, quod tibi moleſtum fore iudicem. Vt me ſequaris, vt tollas digitum, vt victoriae praemium decernas, nec poſtulo, nec exſpecto. De aliis rebus ad communem artem pertinentibus ſi mecum priuatim confabulari volueris, id mihi profecto erit longe iucundiſſimum: et re ipſa oſtendam, in lucro me ponere, ſi per te proficiam. Publicam autem diſceptationem vel eo nomine deprecor, quia permoleſtum eſſet futurum, ſi vel quiſquam, rei ignarus, ſimultatis aliquid inter nos eſſe, ex publico hoc litterarum commercio ſuſpicaretur. Vale, vir clariſſime, et iuris prudentiam diu ornare perge. *Franequerae A. D. XI. Sextil.* cIɔ Iɔcc xxIIII.

Themis te reſalutat, optatque mecum, ne quid in poſterum luminibus tuis officiat, ſimul vero, ne epiſtolam tuam vna cum mea recuſam aegre feras, etiam atque etiam rogat. Debere id viſus ſum rei publicae litterariae, ne pagellae interciderent, ſane perelegantes. Debere lectori, ne is ad mea legenda minus paratus accedat, ſed tuarum litterarum guſtu imbutus. Debere denique mihi, ne cui forte, ad quem epiſtolium iſtud tuum ſuauiſſimum haud peruenit, aut Andabatarum more, aut plane cum laruis pugnare videar. Si quid noui parturit ingenium, quod ad illuſtrandam artem noſtram facit, eo ne Muſas meas carere patiaris, vehementer a te contendo. Reddam, ſi viuo, πάντα περὶ πάντων, aut ſi mauis, cum foenore. Iterum vale.

VIRO

* * * * * * * * * * * *

VIRO CLARIſSIMO CONSVLTISSIMOQVE

DOMINO

I. G. HEINECCIO,

S. P. D.

E. A. O. C. PAGENSTECHER.

QVid igitur ego faciam? Non eam? Ne nunc quidem, cum accerſor? An ita me comparem potius: non velle me diſputare magis, de vno verbo, cum Heineccio? Adſum, a te, vt adeſſem, vocatus, et quae tu plura vis accepturus, clariſſime idemque amiciſſime vir.

Ne ego te laudem, *vis*, quin amice me obiurgas, quaſi plus id ſatis feciſſem, *Sed hoc non accipio. Si enim iuſto liberalius forte admenſus tibi laudes fuerim, factum id erit ideo, quod anonymus antea ad te ſcribere, decreueram.*

Quod excidiſſe mihi, *ais*, aſpera quae aliis ac inhumaniora videri poſſent, *illud, proh dolor! accipio, perturbatus, ferme, ad vnum verbum quam cito. Idem enim iſtud*, inhumanae *notionis verbum, ne aſperum magis aliis paulloque inhumanius videatur, atque aliorſum quam quidem tu ſcripſeras, accipiant, mi Heinecci, valde ego vereor. Aſperum, cogito mecum, videbitur ipſis, inhumanitatis mihi notam obiicere, idque*, inhumanae *ſignificationis verbo, qui non eius auctor ſum vel in minimo; dum in litteris meis, animi erga te aſperi vola non adeſt nec veſtigium, inhumanitatis non gry quidem. Aut ſi eiuſmodi vmbra aliqua fortean occurreret, quo pacto, ideo, tanti vitii, (inhumanitatis) reum poſtulare me? Quare tam atroci verbo, in, quem amas adeo, tuum Pagenſtecherum inſurgere, ac in aliorum animos, vt idem de me ſentiant, tacite inducere inſimul? Quo foedere, huius rei gratia, vt adſim, exigere a me potuiſti, dic, vir amiciſſime? Atquin, te fatente ipſomet, priuatis litteris te rogaui, vt, ſi quid fortean imprudenti ſtilo excidiſſet, quod ſiniſtram interpretationem apud alios habere poſſet, id excuſare tu velles. Quare, maiorem litigandi cauſſam, eo nomine ego tecum habere poſſem, ſed non inſtituam tamen.* Tam, *quod haec non te ex animo dixiſſe, coniicio, quam quod non ad rem ipſam faciunt; ita non, ſed eſt certandum legibus. Qui, et* ita

te

Digitized by Google

te reſpondere ne vllo verbo acerbiore me laederes, nullius tibi conſcius, quod mihi bilem poſſit mouere, *priuatis litteris tuis me certiorem feciſti. Ceu et ego certe, etiam citra hanc tuam conteſtationem, quae reſpondiſti, abſque bile legiſſem. Praeterea eruditus olim, quod in meliorem partem debeat interpretatio fieri. Et ſic eam quoque toties recipiam, quoties per verba liceat modo, deteriorem numquam, niſi inuitus eligam, eo, inquam, in caſu, vbi omni adhibito ſtudio, benigniorem elicere ſententiam, nullo modo poſſum. Sed lex inter nos iam conuenit antea*: amicitiae perpetuae, fallentis, opinionem illius, vter prior cedat, amicum vel latum vnguem ab amicitiae conſtantia deceſſiſſe. *Hanc tu mihi, ego tibi denuo polliceor. Eatque adeo nunc pullata turba ignobilium, quae quouis vento circumagitur.*

Quod illi, qui deuorato (*nec quidem bene digeſto, id addere ſoleo*), aliquo artis compendio, ad Gallii manes confugiunt, *cet. tibi diſpliceant, id equidem credo. Itaque et hoc accipio. Ego, praeputiatos enim non pluris facio, quam ancillam illius, quae latrinam lauat.*

Quod grauatim, *tandem*, mihi non auriculam oppones: *id vtique accipio. Neque ego tibi pedem ſtruam. Nec enſiet velim, qui in ius vocatum vindicit. Age dum, in ius ambulemus. Cauſſam conſcito, addicito Themis, ſtlitem nobis. Verum, ſi placet, mutuo eruemus conflictu. Q. T. I. I. C. Q. A. A. F. Eſne is, clariſſime Heinecci, a quo mandatum ego Cuiacii petam? Annuiſti illud, litemque mecum affirmatiue conteſtatus iam es. Tria a nobis agi, recte animaduertis.* Primo, *Cuiacii, quem ſecutus es, refello ſententiam:* tempore, *nimirum, regum*, interdictam prodigis adminiſtrationem bonorum fuiſſe. Secundo, *meas de hac re coniecturas expromo.* Tertio, *de genuina* L. 28. D. de probat. *lectione, inter nos eſt diſceptatio. Haec tria inter nos agi, idem quidem etiam ego conteſtor.*

Niſi ad primum quod attinet, non tam [*a*] *Cuiacii illam et tuam ſententiam refutaui; ac* [*b*] *quidem, illam a te ex hac ſola lege ex verbo ibi*: moribus, *probari non poſſe, dixerim. Duo igitur quoad primam quaeſtionem noſtram, vt ſuſcipias a te exegerim.*

Pri-

Primo,

adminiſtrationem bonorum, tempore regum, prodigis interdictam fuiſſe. *Idque*,

ſecundo,

te ex hac ſola noſtra *L. 1, D. de curat. fur.* ex verbo ibi: *moribus*, probare poſſe.

Primum, credo, facile inueris. Sed et alterum ideo mecum agas, quia hoc modo lis inter nos conteſtata eſt. Ceu et propter hanc rationem inter alias, a te, clariſſime vir, ex hac lege ſola id probari minus poſſe, meo vertebam animo, quod ipſe ſenſeris, ex vno ſolo loco, aliquid obtinuiſſe antea, non conſtare ſatis; ceu certe non, ſi obſtent ei alia. Sic itaque nunc licet ſe res habeat noſtra, tamen et in ceteris deſcendere tecum in arenam, libet. Ac [a] eam inter nos agitatam quaeſtionem, ſiue Cuiacii, quam ſecutus es, ſententiam, non tantum, a te non, ſed nec ab ipſo Cuiacio nec ab vllo homine alio, [*b*] non tantum, non ex hac lege 1. ſed nec ex vllo aliquo alio loco, probari poſſe, *diſputare tecum adhuc mihi animi ſupereſt. Sed, ordinis cauſſa, videamus primo, num ex hac noſtra lege probari ita poſſit? Id quod dum ago, Themidi (hanc enim cognoſcendi iudicandique cauſſa accipias mecum, velim,) eiuſue addictis arbitris, litis noſtrae cauſſam proximam fundamentumque aliquod, ponamus antea, tale:* legem noſtram primam, in verbo: *moribus*, eo modo quo putas (*prodigis ſcilicet tempore regum adminiſtrationem bonorum interdictam fuiſſe*, non tantum ita NB. poſſe, ſed ita NB. debere intelligi. *Id ideo, vir celeberrime; quia ſi ſolum prius probaueris, legem, inquam, ita poſſe intelligi, non etiam quod ita debeat intelligi, aliud vtique nihil tum euiceris, quam NB. poſſe eſſe verum, ſub regibus olim prodigis adminiſtrationem interdictam fuiſſe, non etiam, quod re vera ita fuerit. Id quod affirmas tamen, et litem mecum de hoc conteſtatus es. Cui conuenienter, monſtrandi onus denuo tibi incumbet, NB. alio nullo modo, quam ſolo illo tuo, legem noſtram intelligi poſſe. Fac hoc. Atque nunc, coarctemus noſtram cauſſam, h. e. ad vnum primo redigamus caput; illud:*

legem primam Pandectarum de curat. furioſ. in verbo: *moribus*, nullo

nullo alio modo poſſe intelligi, quam: regum tempore prodigis adminiſtrationem bonorum interdictam fuiſſe.

Miſſis luſoriis, verſis armis, acuto, ſi placet, pugnabimus. At, quo modo, ego te in ſtatu ſtantem, erga me, videor, video, nobiliſſime antagoniſta? Immo, ad haſtam, ad tela, clariſſime Heinecci.

Ac primum quidem, unde mox dictum defendis, caput, argumentum tuum tale eſt: quod lex noſtra dicat, moribus ab initio introductum eſſe, vt prodigis interdicatur adminiſtratio: quam loquutionem, *pergis*, in iure noſtro perpetuo ſignificare, ius conſuetudine et moribus vtentium, vel tacitis populi ſuffragiis, nemo ignorat. Quod ſi igitur interdictio illa bonorum ex legibus 12. tabularum deſcendit, quod VLpianus priore commate affirmat, et tamen moribus, ab initio introductum eſt, quod commate poſteriore tradit: conſequens ſane eſt, vt mores illi aut anteriores ſint 12. tabulis, aut poſteriores. Si poſteriores dixeris: tum falſum erit, eam curationem prodigorum legi 12. tabularum debere originem. Sin priores: veriſſimum erit, quod docui cum Cuiacio, eamdem iam ſub regibus inualuiſſe, et poſtea migraſſe, in 12. tabulas. *Si verum dicis, amice, ſi verum narras; numquam, illud ſub regibus obtinuiſſe, verum erit. Aſt, reſpondeo*, (1) *negando* conſequens poſterius: *namque inde quidem ſequi forte poterit*; quod ante 12. tabulas, *non autem*, quod ſub regibus *ante eas, id obtinuit*: *quare enim non et eiectis regibus*, ſub populo, *ante dictas tabulas*, conſuetudine id introductum fuiſſe; *exin concludere mihi liceat, id nullus, credo, dixerit? Aliud ergo eſt*; *an* ante 12. tabulas *quid obtinuerit? aliud, quo tempore id, ante* eas, *obtinuerit*? Illud, *ad ſummum, tua euincet propoſitio*; *non* hoc: *quaſi illo tempore ita obtinuerat, quo ad arbitrium regum, res gerebantur. Vt et* (2) *id quod ponis, loquutionem*: moribus introductum, in noſtra lege, ſignificare: ius conſuetudine inductum, *hoc modo te probare quidem putas*, quia loquutio illa id ſignificat perpetuo; *ſed habeas tibi, vir clariſſime, per me licet, in legibus omnibus: quae hac in parte ad liquidum probant, verba*: moribus inductum, *aliud nihil ſignificare, quam*: ius conſuetudine inductum, *habeas ita tibi ſi velis, dum modo ſcias, inde non tamen ſequi, in aliis legibus*, non quid etiam aliud ſignificare poſſe. *Debes, ſi placet, probare, non, quod dicta verba*: moribus introductum, ius conſuetudine inductum, *ſignificent, ſed, quod aliud ſignificare non poſſint. Dum*: mores, *v. g.* ius naturae gentiumque, *ſignificant*; *dum* iure naturae, gentiumque, aliquid introductum dicimus, *quare non ergo, verba*: moribus introductum, *ſignificare poterunt*: iure naturae, gentiumque, ali-

Digitized by Google

aliquid introductum eſſe? *Dum*, mores, mores ipſorum hominum *ſignificant*; *dum*, moribus hominum introductum, *idem, quod* prae moribus, propter mores introductum, *ſignificare poterunt, vt paullo poſt videbimus; quare non ergo, obſecro, in legibus, vbi de v. g.* prodigorum moribus *agitur, ſed et vbi ipſi* mores *ad prodigum referri poſſunt, quare non ibi verba :* moribus introductum, *ſignificare poſſent :* propter mores prodigorum aliquid introductum eſſe? *Sed adeſdum adhuc. Ipſam* [3] *illam tuam propoſitionem* : moribus introductum, *in iure noſtro perpetuo ſignificare*, id quod conſuetudine receptum eſt, *ipſe eo ipſo probas, veram non eſſe, quando, ante dictorum tuorum, credo, immemor, ſcripſiſti* : moribus inductum, *etiam ea in iure noſtro, ſignificare* : quae ex interpretatione prudentum nata ſunt : *et alia, vid. ſupr.* pag. *Ceu et illud* : quod iure gentium introductum eſt, *in iure noſtro probare, addidi. Largiar* [4] *ergo tibi, largior autem profecto* : adminiſtrationis interdictionem prodigis factam, debere originem tabulis; *largiar etiam tibi, verba* : moribus inductum, ius *ſignificare* inductum conſuetudine; *quin*, ipſum illud in ſpecie ius, *ſignificare poſſe, quod tempore regum obtinuit; quid? ergo et ita in noſtra lege debet eſſe; ergo ex hac ſola lege verum erit :* ita tempore regum obtinuiſſe; *vel verba :* moribus inductum, *id ſignificaſſe? Negatur conſecutio. Namque quid aliud etiam verba illa ſignificare poſſunt. Ergo nondum hoc tuo argumento ex noſtra lege, te probaſſe ſequi debet, conſuetudinem, quae facti eſt. Vid. ſupr.* pag. *Sed* [5] *contrarium, ſiue conſuetudinem in lege noſtra intelligi non poſſe, vtut iam non cogar, probare tamen in me ſuſcipio, argumento tuo, contra te inuerſo, hoc modo : aut conſuetudo illa, quam vis in* d. l. *per τὸ* mores *intelligere, anterior eſt* 12. *tabulis : aut, poſterior. Si priorem dixeris, iam, falſum erit*, debere interdictionem illam 12. tabulis originem, *cum conſuetudini priori natales debeat. Si poſteriores vis; iterum non natales debebit, dicta interdictio*, 12. *tabulis; ſed et iam falſum erit, moribus talibus* ab initio *introductam eſſe, id quod lex tamen habet; ſed et ſimul iam verum non erit, quod ex his verbis docuiſti cum Cuiacio, ita ante* 12. *tabulas obtinuiſſe. Atque ſic vides, vir celeberrime, primum argumentum tuum te beare nihil; ſed obſtare valde. Si enim, vti vis, et allegata loca probant, interdictio adminiſtrationis originem primam debet* 12. *tabulis, vtique priorem originem debere non poteſt, conſuetudini, ſiue poſt, ſiue, vt tu vis, ante* 12. *tabulas, obtinenti. Niſi fortean, ipſam legem* illam, *hac de re* ſcriptam *in* 12. *tabulas*, morum conſuetudiniſue *talis prioris vocabulo, ſignificauerint noſtri; et quae, credo, vis eſt, argumenti tui ſecundi. Sed et hoc nunc videamus.*

 Ita

Digitized by Google

Ita vero ſecundo argumentaris ſupra Denique ea etiam, quae legibus regiis ante 12. tabulas inualuerunt, et poſtea in hoc δωδεκαδελτον migrarunt; a moribus repeti ſolent in iure noſtro, vt ab iis diſcernantur, quae aliunde ex Graecia tres viri in Graeciam miſſi adſciuerunt. De his liquidiſſimam eſſe arbitror regulam ἑρμηνευτικον: quoties ea quae in 12. tabulis locum inuenerant, tribuuntur moribus, toties per mores, leges regiae vel conſuetudines iam ſub regibus receptae intelliguntur. *H. e. explicabo, vt intelligamur ab omnibus: quoniam in iure noſtro, aliquando, vnam eamdemque rem* 12. tabulis, *ſuos natales debere legimus, quam ſimul, et* moribus *ſuos natales debere, legimus, hinc, ne dubium alias ſit vel contrarietas, ideo, per mores, ſignificaſſe ICtos noſtros, exiſtimas*, ipſa illa in 12. tabulis ſcripta iura, quae antea ſub regibus obtinuerunt, atque poſtea in 12. tabulas redegit Romanus populus. *Scio, vir eruditiſſime, tuum hoc aliorumue magnorum in arte illuſtranda noſtra virorum, qui ex imis potius antiquitatibus rem ſapere cupiunt, quam ex Bartoli indice cum praeputiatis aliquid euoluere,* κειμηλιον *eſſe; ſed bona tua venia erit, oſtendam, totum hoc fundamentum falſum eſſe; in noſtra lege, profecto, non accipi poſſe. Hoc dum facio, iure exegerim antea, vt tu fundamentum tale probes. Et quidem, quia inconcinna locutio eſt:* leges NB. ſcriptas in 12. tabulis, velle mores ſiue conſuetudinem ſignificare, *ſic vtique probationes hac in parte, a te exegerim, quae audiunt, luce meridiana clariores. Adfers quidem, probationum cauſſa* (A) *auctores*, (B) *rationem*, (C) *exempla petita ex iure noſtro, ſed videamus. Auctores quos citas, ſunt duo viri, Dionyſius Halicarnaſſeus et Pomponius.* Ille, *habes*, in 12. tabulis, propoſitas eſſe ait, παντας τους πατριους εθισμους τε και νομους, h. e. omnes mores patrios et leges. Et quos mores patrios, *pergis*, in eodem loco opponit adſcititiis, quae tres viri ex Graecia attulerunt. Idem, *porro ſubnectis*, libro X. decem viros, ait, promulgaſſe νομους συγγεγραμμενους εκ τε των ελληνικων νομων και των παρα σφισιν αυτοις αγραφων εθισμων. *H. e. interpretaris*, leges ex Graecorum iure. ſuiſque moribus non ſcriptis compilatas. *Sed* (1) *quid, obſecro, inde? In his ſex tabulis, propoſiti ſunt mores patrii, et, his oppoſitae, leges petitae ex Graecia, ergo*, illos *mores patrios, poſtquam* ſcriptura *redacti ſunt in tabulis, poſſumus adhuc* mores *ſiue* conſuetudinem *appellare? Aeque eſſet, ac ſi vellemus dicere, corpus iuris noſtrum compoſitum eſt, ex iure antea ſcripto et non ſcripto, ergo ſimul dicimus, illam partem*, ius non ſcriptum, *poſtquam in* ſcripturam *redactum iam eſt, appellari adhuc poſſe*, mores *vel* conſuetudinem? *Quod ſicuti non eſt, ita ergo etiam non, qui dicunt:* alterum illud *iuris corpus:*

(ita

(*ita enim etiam, tabulas bis ſex vocari ex Liuio memini,*) continere mores et leges ſcriptas, *non id ſimul dicent*: mores illos poſtquam ſcripti ſunt in 12. tabulis, adhuc mores appellari poſſe. *Qui dicit*: ſcriptas in aliquo codice leges, compoſitas eſſe ex conſuetudine ſiue moribus, *ille non dicit*: leges illas ſcriptas, compoſitas ex conſuetudine, conſuetudinem eſſe, *vel*, ita dici poſſe. *Prius autem, dicunt loca, quae allegas, non, poſterius. Vides ergo, loca non probare, quod innuis. Praeterquam, quod* (2) *non vnus locus ille dicat quidem, patrios mores illos*, tempore regum *obtinuiſſe, quo de tamen lis inter nos conteſtata eſt. Contra, de* ſuis, populi *Romani, moribus, agunt. Vides iterum, vir clariſſime, haec tua ex Halicarnaſſeo petita argumenta, non probare, quod ais. Non magis ac locus, quem addis, Pomponii. Sed* (3) *hic, non quidem habet*, mores, *in* 12. *tabulis exſtare. Tantum abſit, habeat: mores ibi tranſlatos eſſe*, qui tempore regum iam obtinuerunt. Ius vetus, *ex Pomponio allegas*, in 12. tabulas tranſlatum eſſe, *ſed, non*: iura quae tempore regum, et poſtea vt mores obtinuerunt. *Niſi fortean, vocabulum* iuris, *nil niſi*, conſuetudinem, *atque*, TO, vetus, *nil niſi*, tempus regium, *ſignificet. Sed, vocem*, iuris, *varia ſignificare, tibi notum eſt. Inter alia, ius illud potabile ſignificat, quod ex carne coctum laboranti ſtomacho denegatum apud Ciceronem legimus, atque ego, praeputiato, quiſquis eſt* κακοςομαχος, *leguleio noſtro, vel, vt etiam Romanae illius familiae ſpurios nominare eos ſoleo*, Macro *ICto, dari malim. Sed et ipſum quoque verbum*: vetus, *alia potius, quam* ſolum tempus regium, *dicere, non ibis inficias. Placetne, vir amiciſſime, tibi, vinum* antiquum, *quo de in* l. 11. D. de tritic. vin. et ol. leg. *Mihi profecto*: Themis ſex cyathis. *Add.* l. 5. C. qui teſtam. fac. poſſ. *iunct.* l. fin. C. de bon. quae liber. CICERO libr. I. ad Atticum, epiſt. 2. IES. LVI. 1. *vt videas, verbum*: vetus, *plura ſignificare. Sed et ipſa coniuncta verba*: ius vetus, *aliud ius, quam illud ſolum dicere, quod tempore regum obtinuit, probat, inter alia, titulus*: de veteri iure enucleando. *Sed* [4] *habeas, ſi velis*, ius vetus, *tranſlatum in* 12. *tabulas*, mores illos, *quos vis, ſignificare; Pomponius enim, ſi dixerit*: ius vetus, moreſue in 12. tabulas tranſlatos eſſe, *non tamen id ſimul dixerit*: ius vetus moreſue illos, tranſlatos NB. ſcriptoſque in 12. tabulis, adhuc mores eſſe. *Vides iterum, vir clariſſime, quos dediſti vades, contraxiſſe aeremodicium. Et quare ſicuti ego nunc acquieſcere denuo poſſem, ita vero* [5] *contra tamen iterum potius, et quod non opus habeo, probabo id quod ponis, verum non eſſe.* [*a*] *Ex verbis quae ex Halicarnaſſeo allegaſti*: νομους συγγεγραμμενους, εκ τε τῶν, *et quae ſequuntur. Illud nimirum ibi occurrens verbum*: *NB.* συγγεγραμμενους, *ſicuti tu data opera*,

reor, non quidem recte explicaſti, ita vero probat tamen, leges illas NB. conſcriptas appellari, quae in 12. *tabulis occurrunt; tam illas, quae ex Graecia petitae, quam quae ex moribus petitae, ibi compoſitae exſtant. Idem* [*b*] *denuo adhuc ex locis quae allegaſti probo; dum leges quae ſunt* ſcriptae, moribus *qui non fuerunt ſcripti, opponunt. Non ergo etiam, iura in* 12. *tabulis vtut ſunt ſcripta, mores magis appellare poſſumus. Non eſſe verum, quod proponis,* [*c*] *probo: dic, quomodo, iura* ſcripta *poteris,* mores *ſiue* conſuetudinem *appellare? Aeque eſſet, ac ſi ius ſcriptum, velles ius non ſcriptum dicere? Allegas quidem, pro altero tuo fundamento, rationem hanc: quaſi vero, ideo, illas ex moribus in* 12. *tabulas relatas leges, mores appellauerint, quia,* exactis lege tribunicia regibus, eorum leges ſimul exoleuerunt, et quae adhuc in ciuitate ſeruabantur, non tamquam leges a regibus latae, ſed tamquam mores patrii ac conſuetudines vetuſtae auctoritatem obtinuerunt, vt populus incerto magis iure et conſuetudine, quam per latam legem regeretur*: vti ait Pomponius in* l. 2. §. 3. D. de orig. iur. *H. e. ita ratiocinaris: quoniam exactis regibus, quaedam leges regiae adhuc remanſerunt, ſed quibus Romanus populus non vt legibus regiis, ſed vt conſuetudine moribusque vtebatur, eaeque leges poſtea in* 12. *tabulas migrarunt, ideo, adhuc poſtea* morum *vocabulo veniſſe. Sed quare* [*a*]*, vir clariſſime, probationem tam inconcinnam rei, dare vis, quam ipſam inconcinnam rem non probaſti quidem. Proba antea, ceu non feciſti vidimus, rem ipſam illam*: iureconſultos ſcilicet noſtros, leges ſcriptas illas 12. tabb. quae ex moribus ſunt compoſitae, morum vocabulo, poſtquam in tabulis ſcriptae ſunt, ſignificaſſe; *atque tum demum operam demus, vt talis ratio admitti poſſit, quae re vera nulla eſt ratio. Sed* [*b*] *ipſam videamus rationem. Quae, obſecro, haec ratio: Romanus populus, regias leges, ſcriptas in* 12. *tabulis, antea vt conſuetudinem habuit, ergo poſtquam ſcriptae ſunt, adhuc poſſunt mores ſiue conſuetudo appellari? Si non quidem iura ſcripta, quae re vera antea fuerunt mores, magis mores appellari poterunt poſtquam ſcripti ſunt, quo, quaeſo, foedere, iura* ſcripta, *mores appellare poterimus, quae antea non quidem re vera mores, ſed non niſi morum inſtar fuerunt; quomodo, dic, illa poſtquam ſcripta ſunt; adhuc mores appellare poterimus. Idem eſſet, ac ſi vellemus dicere, nomina ſignificandarum rerum cauſſa, non magis eſſe. Sunt autem, et debent eſſe, profecto. Sed* (*e*) *vt ingenue fatear, id, in quo probationem ponis, in allegata a te* lege 2. de orig. iur. *non quidem exſtare video. Non habet quidem ibi Pomponius leges regias quae remanſerant, populum Romanum, morum inſtar habuiſſe. Iure incerto, et conſuetudine vſum fuiſſe eo tempore Romanum po-*

Digitized by Google

populum, ſcio, ibi Pomponium dicere; facile etiam a me impetrare poſſum, vt credam, populum Romanum eo tempore leges regias, ſi qua habuit, non ita tamen nominaſſe, ſed potius morum inſtar habuiſſe, idque propter odium, eo tempore, erga regium nomen, maxumum, vſque adeo, vt ſequioribus adbuc temporibus inejpila ex vrbe eiecerint, quod regii diadematis inſtar in cortice habuerunt, et quae alia hac in parte adduxi alibi, quare exiſtimem facile, legibus regiis non gauiſum eo tempore fuiſſe Romanum populum: at non tamen in dicta lege quidem video, leges regias remanſiſſe; quin (d) contra potius, exoleuiſſe illas NB. omnes, *habet Pomponius. Iureque incerto atque conſuetudine vſos illos fuiſſe dicit, ſed non quod legibus regiis, vſi ita fuerunt Romani. Quemadmodum ab initio reges, omnia,* iure incerto agebant, et manibus, *ſic NB.* iterum *hoc temporis initio, populum Romanum ali* (an agi?) *moribus atque incerto iure coepiſſe, dicit in* d. l. 2. *Pomponius. Sed* (*e*) *ſit ita: Romanum populum, eo tempore, leges regias, inſtar morum habuiſſe, eaque poſtea in tabulas abiiſſe; non tamen inde ſequitur: leges illas, poſtquam ſcriptae fuerunt, adhuc mores adpellari poſſe. Et quare talem rationem dicemus rei, quam non probare poſſumus. Loca quae allegaſti ex Dionyſio Halicarnaſſeo atque Pomponio, ita non probare, vidimus. Sed nec exempla, quae regulam illam demonſtrare putas, demonſtrare tamen crediderim. Inſpiciamus omnia.* Ius patriae poteſtatis *ita habes*, moribus receptum eſſe, ait *Vlpianus l.* 8. *D. de his, qui ſui vel al. iur.* et tamen illud inter leges decemuirales, et quidem in tabula quarta locum habuit, teſte *Dionyſio Halicarnaſſeo libr. II. pag.* 97. Vnde ergo patria poteſtas? Ex lege regia, ceu praeter Dionyſium Halycarnaſſeum fatetur Papinianus apud *Pariatorem legum Moſaicarum et Romanarum*, tit. 4. *Vt auctores omnes euoluam, mihi hac vice non vacat, aut ſi vacaret, certe non opus eſt. Dixerim* (1) *enim, vnum ex illis auctoribus erraſſe prius, quam quod legem* ſcriptam, *illos ius* non ſcriptum *ſignificaſſe, tenuerim. Sed* (2) *ita dicamus, non quidem opus eſt. Tum enim* mores *et* legem illam *in* 12. *tabulis Vlpianus confudiſſet, ſi idem in vtroque loco praedicatum eſſet, ſed quod ego non deprehendo. Neque enim in allegatis locis dicitur, patriam poteſtatem,* moribus duodecimue tabulis, NB. primam debere originem. *Aut* (3) *ſi ita vterque ille locus dixerit, patriam poteſtatem*, moribus, tabuliſque *debere natales; non de NB. eodem tamen patriae poteſtatis iure agant, dicamus neceſſe eſt. Dicamus ergo, patriam poteſtatem, de qua Vlpianus agit, introductam eſſe moribus, illam vero, de qua* Pariat. loc. alleg. *ex lege regia, qua de Halicarnaſſeus, ex* 12. *tabulis eſſe.* Ius patriae poteſtatis,

Digitized by Google

ſtatis, *eſt ex moribus*, *ſed* tale, *quale illi auctores habent*, *eſt ex lege regia atque* 12. *tabulis. Huic imperator conſentit*, *quando in* §. 2. Inſt. de patr. poteſt. *ita habet*, *ſi recte tenuero :* ius poteſtatis quod habemus in liberos, proprium eſt ciuium Romanorum, nulli enim alii ſunt homines, qui talem in liberos habeant poteſtatem, qualem nos habemus. *Sed* (4) *largiar omnia*, *quae allegas loca*, *et allegari hac in parte adhuc poſſint aliunde*, *ex* Ciceron. libr. 3. de legib. *cet. de vna eademque illa*, *quae immenſa plane fuit et* δεσποτικὴ, *patria poteſtate agere*, *quaeſo*, *quid inde tamen ſequitur? Quaero*, *qui dixit*, *vnam eamdemque rem*, *inductam primum ex lege regia*, *repetitam poſtea in* 12. *tabulis*, *ſed et moribus ſiue conſuetudine receptam*, *an ſimul is dicat*, mores, legem regiam, *vel* tabulas *appellari poſſe? Mihi contra magis videtur : ſed* (5) *quare vis*, *ICtiſſime vir*, *per* τὸ moribus, *in* d. l. 8. *intelligere* ſolum ius conſuetudine *inductum*, *vel quod olim regio tempore obtinuit*, *poſteaque Romanus populus conſuetudinis inſtar*, *habuit? Atqui enim*, *vox* mores, *inter alia*, *etiam ius gentium atque naturae dicit. Quare ſic praeſtat*, *allegata a te loca ſignificemus :* vt ius poteſtatis patres in liberos habeant, hoc moribus ſiue iure gentium, ſed et iure naturae inductum eſt, d. l. 8. *Vt vero pater* liberos, ad deformitatem inſignes, cito, aqua igneque necet; *ſed et*, endo liberos ius vitae neciſque habeat, *NB. talis*, *tam immenſa*, *tam infinita poteſtas*, *eſt ex* 12. *tabulis*, *Dionyſ. Halicarnaſſ. Conſentiunt a te allegata. loca. Conſentit omnibus ſimul ſupra allegata* §. 2. Inſtit. de patr. poteſt. *ibi* : proprium, nulli alii homines talem. *Id ille probat textus*, *talem poteſtatem ex iure Romano eſſe*, *et non iuris gentium*, *ſed ſic ſimul dicit*, *poteſtatem patriam in genere*, *ex iure gentium moribuſuc*, *tamen eſſe. Sed et* mores, *in* d. l. 8. *quare non intelligere liceat*, ipſos *poſt* 12. *tabulas* vtentis populi mores *quare*, *inquam*, *non eodem meliorive iure*, *ac quidem tu intelligere vis*, *leges*, *quibus morum inſtar ante* 12. *tabulas vſus fuit populus Romanus? Ita vt ego dixi*, *ſit potius*, *ſuadet*, τὸ receptum; *ita probat verbum ſequens :* ſolent, *hoc tempore praeſenti ſcilicet. Ex dictis ſimul nunc poteſt reſponſio etiam peti*, *ad exemplum quod ſecundo loco adducis*, *ex* l. 10. D. de iur. codicill. *collata tabula* : paterfamilias vti legaſſit, *cet. vid. ſupr. pag.* 61. *Praeterea autem adhuc*, *liceat*, *nec diffiteri ipſe libenter velim*, *notionem illam in allegato* 12. *tabb. loco :* legare, *patere latius*; *etiam*, *idem quod* mittere, *vnde legatus h, e. miſſus*; *etiam*, *vt omnem in genere diſpoſitionem vniuerſorum bonorum ſignificet*, *vnde et* Λῆξις, hereditas; *et noſtrum iam fecimus circa intellectum difficilem aliis*, *intelligo* l. 6. D. de inſt. leg. *At*, vnice *tamen*, *hanc*, heredis, *inquam*, inſtitutionis teſtamentarii, *notionem*, *hic ſignificaſſe*; (6) *non conſtat*, *nec*

Digitized by Google

nec (7) *quo vtuntur decemuiri, verbum* : vti, *conuenire huic videtur* : *cum magis vox haec arbitrii liberi ſolet eſſe index*, vti, *h. e.* quocumque modo *legaſſit, ergo et alio, quam* ſola factione teſtamenti. *Vt et* (8) *vltimas voluntates latius debemus non interpretari ſtrictius*, l. 12. D. de reg. iur. *ac* ratione, *tibi nota, ex* l. 1. C. de SS. eccleſ. *Cui nox longa illa dormienda eſt, liberum debet habere loquendi arbitrium. Sed nec* (9) *quidem etiam, vt* manu *quaſi* palpare *id debeam, ex allegata* l. 10. *manifeſtum adeo mihi conſtat* : per *mores*, introductum fuiſſe, vt abſque teſtamento hereditas dari non potuerit? *Vocem* : manus : *mihi dextra euoluit : at plura hanc denotare*, tralatitium eſt. *Etiam*, iureconſultos tradere, *ibidem Gothofredus ait. Id quis negauerit, vel potuerit? Ego addo, forte et ex mente Gothofredi, etiam* per manus. *Obſeruatione ſpeciali dicam. Sed adhuc* (10) *quod tibi acquieſcere nequeam, rationem omnino habet maxumam, in verſ. legis noſtrae :* ne NB. codicillus. *Quippe non tam eo*, regum, *tempore, frequens codicillorum vſus erat, ac tempore poſteriori quidem. Namque, ante Auguſti tempora conſtat codicillorum ius in vſu non fuiſſe. Sed primus Lucius Lentulus codicillos introduxit. Qui cum in Africa decederet, codicillos ſcripſit teſtamento confirmatos, quibus ab Auguſto petiit per fideicommiſſum, vt faceret aliquid. Sed habeas, per vocem :* manus, *in* d. l. 10. mores *ſignificaſſe ICtum* ; *habeas etiam, in* 12. *tabulis cautum eſſe, ne codicillis dari poſſet hereditas, non inde tamen vere concludi, quod vis, probant, ante dicta ad exemplum tuum primum. Et quae repeto etiam ad, quam tertio loco, exempli cauſſa adducis*, legem 2. D. de vulg. ſubſtit. *Ceu et aliis modis adhuc eam occupauimus in* Obſeruationibus criticis, cap. 15. *Sed quid* (11) *vir ICtiſſime, ſi tibi conceſſerim, in allegatis exemplis, per τὸ* : mores, *ſignificaſſe, auctores illos*, legem ſcriptam in 12. tabulis. *Quid enim? Ergo et in noſtra* l. 5. D. de curat. furioſ. *Negatur conſequens. Quoniam enim et quid aliud, hic ſignificare potuit, ſic ergo vt ſolas* 12. *tabulas dicat, dicamus non opus erit. Sed, non probant quidem exempla illa, id quod tu vis. Vt ſic ſine ratione, nunc, in ipſam cauſſam inquiramus, quam allegas, quare*, illas 12. tabb. leges, mores, *ſignificauerunt noſtri? Cauſſam hanc allegas :* vt ita diſcernantur, in 12. tabb. occurrentia iura regia, ab illis adſcititiis. *Sed ad quid inquirere; ob quam cauſſam infrequenti et inconcinno modo locuti fuerunt noſtri, quos locutos eſſe ita, non conſtat? Quin imo, ita locutos non eſſe, claret. Atque ſic nunc probaui, argumenta tua quae habes, non probare :* interdictionem adminiſtrationis factam

 pro-

Digitized by Google

prodigis, iam ſub regibus obtinuiſſe, idque iureconſultum in verbo, moribus, in lege noſtra dicere. *Quin, argumenta tua contrarium probare, probaui. Sed quid nunc adhuc ſi conceſſerim, ex lege noſtra ita te hactenus probaſſe, vel, verba huius dicere, conſuetudinem talem olim ante* 12. *tabulas obtinuiſſe, non tamen tibi ex hac ſola lege ita dicenti, fidem facere debeo.* Primo, *argumento tuo, ſed quod meum ita indiſtincte non fecerim, tum* ſecundo *meo, quod ex tuo, tamen fecerim. Argumentum tuum tale eſt :* id quod in vno ſolo loco narratur olim obtinuiſſe, ſed quod inauditum, vel cuius nulla vel vola vel veſtigium, apud antiquos occurrit, hoc obtinuiſſe apud veteres, ex vno illo ſolo loco etiam credere non debemus. *Hoc tuum fundamentum probas*, (1) *ſupra* pag. 56. *quando verbum* : minores, *in hac lege noſtra, ideo, ferre non vis*, quia inauditum, minores ante legem Laetoriam curatores accepiſſe. *Ita concludis : quia inauditum, minores ante legem Laetoriam curatores accepiſſe, ergo τὸ :* minores *in* d. l. *ſignificare non poteſt, ante legem Laetoriam curatores, minores accepiſſe. Ego itaque, te argumentante ita, hoc modo quoque, concludam : quoniam inauditum ante* 12 *tabulas prodigis interdictam fuiſſe adminiſtrationem, ergo etiam lex noſtra id ſignificare non poterit. Iuuabit nihil, ſi dixeris, illos, qui ex* l. 1. *noſtra probare volunt, ante legem Laetoriam ita obtinuiſſe, legem corrigere, loco :* moribus, minoribus. *Nil te iuuat, anteuerti dicere. Neque enim eſt quaeſtio, an recte illi inde ita ſignificent, an bonae fidei ſit illorum correctio; ſed an tua ratio illa legitima ſit :* quia inauditum eſt, olim minoribus curatores datos fuiſſe, ergo, *cet. Aut ergo haec tua ratio nullius erit plane ponderis*; *aut argumentum valebit*, id quod inauditum olim obtinuiſſe (*prodigis interdictam fuiſſe adminiſtrationem*,) hoc, ex vno ſolo loco (*hac noſtra* lege 1.) dicere non licet. *Valere tale argumentum, probas* ſecundo, *quod Tribonianum, et qui auctoritate Triboniani ita ſentiunt, dum ille in* pr. Inſt. quib. mod. tutel. fin. *dixit :* pubertatem veteres ex indecora inhoneſtaque inſpectione corporis iudicaſſe, *hac in parte erraſſe, ideo, exiſtimas ; quod nulla illius indecorae inſpectionis, vel vola vel veſtigium apud veteres occurrit. Valet ergo tua ſententia, fundamentum :* id quod in vno loco tantum narratur, olim obtinuiſſe, ſed quod inauditum, *vel* cuius nulla vel vola vel veſtigium apud antiquos occurrit, hoc obtinuiſſe apud veteres, ex vno illo ſolo loco credere non debemus. *Hoc argumentum eſt, te probante. Et quod ſicuti, omnino facit, contra te in quaeſtione noſtra*, an ex ſola lege noſtra prima credere debeamus, apud veteres olim ante 12. tabulas obtinuiſſe, interdictionem adminiſtratio-

ſtrationis factam prodigis? *Ita vero, tuum hoc fundamentum, meum non faciam quidem, ſed refutabo, vt videas modo, quam ſim liberalis in diſputando, contra te; atque mea ſententia bona nitatur cauſſa. Non poſſum autem ideo, hoc tuum fundamentum probare: (a) quia rationem nullam video, quare vni ſoli loco, in iuris noſtri corpore, ſine ratione, fidem non facerem? (b) Quin contra potius, dum omnia, quae ibi occurrunt,* IVSTINIANVS *ſua fecit, (c) compoſita a tot viris prudentibus, (d) et qui ſe antiquitatum ſtudioſos profitentur, vtique omnino, vni ſolo loco, de obſeruatione veterum teſtanti, ſi non alia obſtent, fidem faciendam eſſe, cenſeo, Ceu, tum tibi vir clariſſime, facile conſentiam, ſi illis, quae vnus ille locus dicit, adſint alia quae obſtant. Quare nunc, fundamentum illud tuum potius tale faciam:* quoties id quod vnus aliquis ſolus locus habet, aliunde non conſtat, ſed et alia adſunt, quae ei obſunt, toties illi vni loco fidem non faciam. *Hoc fundamentum valebit (I), quia ſicuti vnus ille locus ita habet, ita alia contra volunt; et ſic vnus ille locus fidem faciens, ita obtinuiſſe, deſinit talis eſſe. (II) Valebit argumentum te auctore ſine dubio, qui tu illud fundamentum indiſtincte admittis, etiamſi alia non obſtent. Aut ſi ita, vt ego dixi, vis mecum ita etiam intelligere, ſine dubio iterum illud probabis. Sed iam argumentor:* legi noſtrae ſoli primae, teſtanti: interdictionem factam prodigis olim ſub regibus ante 12. tabb. obtinuiſſe, obſtant omnia illa loca, quae originem huius interdictionis demum a 12. tabulis repetunt. Obſtant adhuc plura, quae paullo poſt videbimus. Quoties autem vni ſoli legi teſtanti aliquid olim obtinuiſſe, obſtant alia, toties fidem ei facere non debemus. *Sed noſtram legem primam ita non quidem teſtari, ſupra iam vidimus, atque videbimus infra latius. Vt ſic nullo modo te iuuare videas, quae hac in parte allegas quidem. Nil iuuat, quod maiorem tibi fidem vindicas, quam quidem* TRIBONIANO *vis tribuere, dum argumentaris ita:* TRIBONIANVS nullo nititur teſtimonio, ego VLPIANVM auctorem habeo. *Vid. ſupra* pag. 63. *Aſt enim vero, vis me dolo bono fallere, vir amiciſſime: non enim quaeſtio eſt, inter te et* TRIBONIANVM, *ſed, te inter atque me lis eſt, mecum vtique eam es conteſtatus. Aut, ſi mauis, inter* VLPIANVM *atque* TRIBONIANVM *ſit diſceptatio.* Ego, *ais,* VLPIANVM auctorem habeo, TRIBONIANVS nullo nititur teſtimonio. *Ita debuiſſes argumentari:* ego, *qui dico interdictionem factam prodigis obtinuiſſe olim ſub regibus, auctorem habeo* VLPIANVM; vos, *qui indecoram inſpectionem illam in terminanda pubertate obtinuiſſe olim, dicitis, nullo nitimini teſtimonio. Sed iam poſterius, non accipi poteſt:*

Digitized by Google

teſt : nitimur enim, qui ita dicimus, teſtimonio dicti pr. Inſt. quib. mod. tutel. fin. *vel*, TRIBONIANVS, *in* dicto principio *ita teſtans, nullo nititur teſtimonio* ; VLPIANVS, *in dicta* l. 1. *ita dicens, habet tamen teſtimonium. Atque iam poſterius accipi iterum non poteſt. Praeter enim* VLPIANVM *illum, nullum huc vſque adduxiſti, qui ita dicit. Et quae ſicuti ipſe quidem recte antea videris, ſed quod ideo,* VLPIANO *contra* TRIBONIANVM *potiorem eſſe dandam fidem, atque ſolius* VLPIANI *teſtimonium eſſe locupletiſſimum, et ita quidem ex hac ratione* primo, *exiſtimas, quod eius tempore :* adhuc exſtarent et ius Papinianum et Granii Flaccii commentarii, *cet.* ex quibus facilius diſcere VLPIANVS potuit, quam nos hodie quid regum tempore obtinuit *? Vide ſupra* pag. 62. *Ita vero nec hoc tuum argumentum ego maiori ponderis ratione auſcultandum reor. Namque* (2) VLPIANVS *ſcire* potuit, *ergo* ſciuerit *? Haec eſt alia quaeſtio. Ita* ſciuiſſe VLPIANVM, *ſi placet, proba. Ex noſtra autem ſola* lege 1. *probari id non poteſt. Quia de ea diſputamus ; quia multa ei obſtant, ſi dixiſſet,* VLPIANVM *ita ſciuiſſe ; quia ita haec lex non dicit quidem. Quod autem* ſecundo, TRIBONIANO, *ideo adhuc, minorem fidem quam* VLPIANO *dandam eſſe putas, quod a pleriſque veteribus erroris conuincatur*, quum terminum pubertatis, quem a IVSTINIANO fixum refert, multo ante receptum vbique fuiſſe, D. CASSIVS ipſique ICti noſtri referant ; l. 2. pr. D. de vulg. ſubſtit. l. 5. D. l. 4. C. qui teſtam. fac. poſſ. et inprimis PAVLLVS noſter Sentent. recept. Libr. III. tit. 4. §. 1. *hoc iterum nihil eſt. Namque* (*a*) *et ab* VLPIANO *alienum fuiſſe humanitatis nihil, exiſtimo.* (*b*) *Num allegata a te loca illa, tam feliciter vt tu ea ſcripſiſti quidem probent*, pubertatis tempus iam ita multo ante fixum fuiſſe, *quia euoluere non vacat nec opus eſt, neſcio? In allegata ſaltem* l. 2. D. de vulgar. ſubſtit. *parum praeſidium te habere, probaui* Obſeruationum criticarum, cap. 15. *In citatis legibus* 5. D. *et* 4. C. qui teſtam. fac. poſſ. *teneo memoria, annis* XII. *et* XIIII. *teſtamenta facere permiſſum fuiſſe quidem, ſed non, quod eo tempore* pubertatem *terminauerunt. Qui dicit* : anno aetatis XIIII. vel XII. potuiſſe fieri teſtamenta ; *non dicit :* eo tempore, incipere pubertatem (c). *Aut ſi ita, non de eiuſdem tamen pubertatis tempore ICtos illos agere, quo de* IVSTINIANVS *in dicto principio, inde claret ; quia, in dictis legibus, dies vltimus habetur pro completo, ſecus ac in dicto principio, vbi vltimum momentum eſſe debere elapſum, eſt ex ſententia interpretum* (d). *Inprimis autem ille* PAVLLVS *noſter dicto* Sentent. recept. *loco* §. 2. *dum tempori pubertatis, tempus quo teſtamenta fieri poſſunt, opponit, vtique negat, eum, qui dicit,* anno XIIII. permiſſum eſ-

ſe

ſe facere teſtamenta, *dicere quoque*, anno XIIII. pubertatem incipere (3). *Aut ſi vel maxime contendamus*, TRIBONIANVM *hac in parte errare, quod dicat eo demum tempore, pubertatem in maſculis, anno* XIIII. *terminatam fuiſſe, quid enim? Ergo et in eo errat, quod habet: veteres indecora inſpectione corporis, in terminanda pubertate vſos fuiſſe? Negatur conſecutio. Erras enim ipſemet (te fatente) aliquando et vineta caedis; ergo ſemper et in reliquis erras. Nego iterum conſequentiam, ne alias meum de te apud auditores meos ſuſpectum fiat teſtimonium. Atque ſic iterum vides, vir clariſſime, te non probaſſe*, TRIBONIANI *conditionem, in cauſſa Q. D. A. ea* VLPIANI, *deteriorem eſſe, cum par ſit adhuc eorum conditio, in omnibus* (4). *Sed, vt ſoleo, vtut iam non opus eſt, probabo tamen iterum contrarium*, VLPIANI *conditionem, hac in cauſſa, ea* TRIBONIANI *multo deteriorem eſſe. Vel, tuam, aliorumque ex* d. l. 1. *exiſtimantium*, regum tempore interdictionem bonorum factam fuiſſe prodigis, *conditionem, illorum conditione, qui ex dicto principio tenent:* in terminanda pubertate ventrem inſpexiſſe veteres, *deteriorem eſſe, probabo* (A). VLPIANO, *ſi ita vti tu vis, dixiſſet, obſtat, quod interdictio illa, originem debet* XII. *tabulis, plura alia adhuc, quae infra videbimus*, TRIBONIANO, *dicenti veteres impudica inſpectione nudi corporis, iudicaſſe pubertatem, obſtat nihil* (B). VLPIANI *tua verba, vir clariſſime, alium ſenſum habere poſſunt, quam quidem tu vis, vt iam vidimus, atque infra videbimus latius*. TRIBONIANI *verba, te fatente, alium ſenſum habere non poſſunt, quam:* veteres indecora inſpectione corporis iudicaſſe pubertatem (C). *Illud, quod vis*, VLPIANVS *dixit, praeter* VLPIANVM, *fatentibus aliis, ſed et te huc vſque, teſtis eſt alius nullus. Id quod vis*, TRIBONIANVS *habet, ex aliorum ſaltem ſententia, teſtatur etiam* VLPIANVS, Fragm. tit. XI. §. vlt. *et alii. Quare nunc, anteſtor ego*, aequi ac boni *libram tenentis aequiſſimi omnis iudicis animum; quid credamus potius*, an, *ex* l. 1. *noſtra (quae aliam adhuc interpretationem admittit, aut ſi ita dixiſſet, cui obſtant alia,)* interdictionem bonorum factam prodigis, olim obtinuiſſe ſub regibus; an, *ex dicto* pr. Inſt. (*cui nullus locus obſtat, et qui aliam ſignificationem, fatente* HEINECCIO *et aliis, non admittit,*) nudi corporis inſpectione, iudicaſſe pubertatem veteres? *Sed dixi, ex* HEINECCII *atque aliorum ſententia; mihi enim non quidem videtur*, TRIBONIANVM *in* d. pr. *dixiſſe:* indecora corporis nudi inſpectione, *ex porrecto v. g. profectitio peculio*, aeſtimaſſe veteres pubertatem. *Quin contra potius, verba ibi:* caſtitate, impudicum, *praeter vulgatos ita interpretor; non, quaſi* TRIBONIANVS *ibi dixerit, impudica ſine incaſta NB. tali*, nudi corporis inſpectione, *ſed*, exterioris

potius habitus corporis inſpectione, *vſos fuiſſe veteres; non dicit, impudicam* illam *inſpectionem habuiſſe veteres, qua*, nudum *corpus inſpexerunt, ad priapum v. g. attenderunt, num ſit vaſatus bene, peculium minoris an maioris, non ita; ſed NB.* quam *veteres habuerunt corporis inſpectionem*, habitus *ſcilicet* exterioris, *dum ex firmis v. g. lateribus iudicauerunt*, num potuit, num fuerit vnus ex illis, *cet. hanc inſpectionem, impudicam putauit imperator, et cum caſtitate ſuorum temporum minus conuenire. Et quae plura, hac in parte dixi iam in diſputatione* de ſolutione matrimonii. *Et dicam ex profeſſo ad* dict. princ. *latius. Sed habeas*, Tribonianvm *hac in parte erraſſe, nullamque plane fidem mereri; manebit enim, nibilo minus, verum etiam:* quoniam, ei quod vis, ſola noſtra lex prima dicit, *(ceu, vidimus, ita non dicit quidem)* obſtant alia, ſic ergo ei fidem facere non debemus. *Videſne nunc, vir clariſſime*, quo iure ſcribere ego potui, atque te proprio tuo gladio, *non quidem quod ais*, iugulare (*magis enim, ita viuam, te amo,*) *ſed iure optumo, tuo argumento, dicere potui:* conſuetudinem, qua de quaerimus, tempore regum obtinuiſſe, ex hac ſola noſtra lege prima te probare non poſſe. *Vtique ita ex ſola dicta* lege prima *dicere non audebimus; quemadmodum enim, illa ſola* lex prima *ita non habet quidem, vti vis, ſed et alia huic obſtant, ita vero, tu, ex dicto principio, licet nullus alius locus ei obſtet, ſed et ita dixerit*, iudicaſſe indecora inſpectione pubertatem veteres, *credere tamen ita, ex hac ſola cauſſa non vis, quia aliunde non de eo conſtat. Ah! quid dixi? te nolle credere ſic iudicaſſe NB. pubertatem veteres. Imo dixi. Scripſiſti enim; etiam verum non eſſe in terminanda NB.* pubertate, *inſpectione impudica vſos fuiſſe veteres. Verba tua in editione mea* pag. 225. *haec ſunt:* deinde nec alterum eſt verius, quod veteres Romani maſculorum *pubertatem*, indecora obſeruatione, inhoneſtaque indagatione explorarint. *Placet ſcilicet vir clariſſime tibi, me accuſare, quaſi ego ſcripſiſſem*, te negaſſe veteres Romanos inſpectione τ̃ αἰδοίων vſos fuiſſe, *te autem excuſare, quaſi in ſola finienda* tutela, *non etiam in terminanda* pubertate, *id veteres feciſſe, negaueris. Sine, vir vtique es, me liberem. Quoad* prius, *vbi ego dixi, te ſcripſiſſe*, Tribonianvm *erraſſe, quod Romanos inſpectione* τ̃ αἰδοίων eſſe vſos ſcripſit? *Verba mea, ſupra* pag. 45. *ſcripta haec ſunt*: qua Tribonianvm ignorantiam ſuam, quod veteres ex indecora atque inhoneſta nudi corporis inſpectione pubertatem iudicaſſe dicit. *Quoad poſterius, vtique negaſti, tam* in finienda tutela, *quam in terminanda* etiam *pubertate*, quin in ipſis nuptiis, *indecora corporis inſpectione, vſos fuiſſe veteres Romanos. Ceu ipſa tua verba in editione ad Inſtitutiones a.*

clɔ-

cIↄIↄCCXVIIII. p. 225. pubertatem, et quamuis, tamen ne quidem, *nominatim probant. Sed ita, credo, res eſt: quia poſterius non recte habuiſti, hinc, vt habeas, quod alleges, ſcribere mauis, prius me de te dixiſſe. Sed demus omnia, hac in parte de* TRIBONIANO *quae vis. Manebit enim verum nihilo minus tamen, fundamentum quod vidimus:* quoties, *cet. Atque ſic verum quoque manebit: ex ſola* lege *illa* prima *noſtra, probari non poſſe quod ais. Et quod ipſe, reor, poſtea videris, dum ſoli illi legi magis non acquieſcens, probationis loco adhuc adducis locum* PAVLLI Sentent. recept. libr. III. tit. 4. §. 7. *Sed videamus hunc nunc etiam. Probabo autem iterum, non tantum* (1) *hunc locum non probare*, interdictionem bonorum factam prodigis ſub regibus obtinuiſſe; *ſed et* (2) *ita non probare; quin* (3) *probare contra*, ſub regibus ita non obtinuiſſe. *In quo dum ſum, dic: quomodo probabis ex hoc loco, ita olim ſub regibus obtinuiſſe: an ex verbo:* moribus (1)? *Non potes. Non magis, quam ita ex* d. l. 1. *noſtra in verbo eodem ibi occurrente, id probare potes, vt vidimus* (3). *Imo, ex hoc* PAVLLI *loco, minus adhuc. Si non enim locutio plena, in* d. l. 1. moribus introductum, *ſignificant: ita ſub regibus obtinuiſſe, vt ſupra vidimus, longe minus enim illud vnum verbum:* moribus, *ita ſignificare poterit. Ita, minus ex* PAVLLI *loco, quam ex* lege prima *noſtra, probari poſſe, vides, id quo de agimus. Sed contra iterum, locum hunc* PAVLLI, tempus regium, *non ſignificaſſe, probabo. Vt probem, vel ipſa verba appoſuiſſe ſufficiet:* moribus per praetorem bonis interdicitur hoc modo: quando tibi bona paterna auitaque nequitia tua diſperdis, liberoſque tuos ad egeſtatem perducis, ob eam rem tibi ea re commercioque interdico. *Quis, quaeſo, hic per τὸ:* moribus, tempus regium, *ſignificauerit? Ita* (a) PAVLLVS *haberet*, quo tempore, *ſed non* quibus *interdictum fuiſſet. Ita* (b) *dixiſſet*, quid *interdiceretur (ne quis bona adminiſtret,) et non* quibus. *Ita* (c) formulam *ſiue* quomodo *interdicitur, et non* quibus, *haberet* PAVLLVS. *Ita* (d) *ſignificaſſet* PAVLLVS, per quem (*praetorem*,) *et non* quibus *interdictum fuerit? Quis tam ineptum* PAVLLVM *dixerit, vt habeat*, quid, quo tempore, quo modo, per quem, *et non addidiſſet*, quibus *interdictum fuerit? Quod ſicuti abſurdum eſſet, ita, abſurda aliquem voluiſſe dici non debet, habet* GROTIVS *alibi. Volumus dicere*, PAVLLVM, *ſub verbo:* moribus, *ſiue* tempore regio, *ſimul* ipſos prodigos *ſignificaſſe? Sed eſt inconcinna loquutio. Sub verbo:* moribus, *tamquam moribus* ipſorum hominum, *prodigum indicare poterimus, ſed non ſub verbo*, moribus, *pro* regio tempore *ſumto. Id quod, vel ſequi tamen deberet, ſi per τὸ:* moribus, *hic velimus ſignificare*, regium tempus; *aut*, PAVLLVM *abſurda voluiſſe dicamus*

Digitized by Google

camus oportet vidimus. Sed mihi talis loquutio nullibi occurrit, vbi per: moribus, *ſiue* tempore regio, *denotatur*, prodigus. *Per:* mores, tempus regium *non ſignificaſſe* PAVLLVM (e), *probat verſiculus ſequens:* quando tibi. *Quae enim quaeſo haec relatio*: tempore regio interdicitur hoc modo*:* quando tibi? *Quid τὸ: tibi, ad* tempus regium *pertinet?* Perſonam (*prodigum*) *ſignificare poteſt, non* tempus (f). *Sed ipſum* PAVLLVM *tamquam verborum ſuorum interpretem, audiamus in ſequentibus*: tibi bona auitaque NB. nequitia tua diſperdis, liberoſque tuos ad egeſtatem perducis. *Quis, obſecro, dixerit, haec verba, in praecedenti commate*, tempus *regium, et non* perſonam *ſignificaſſe* (h). Perſonam *et non* tempus *regium ſignificaſſe* PAVLLVM *in verſ.* moribus, *probant paragraphi ibi praecedentes et ſequentes omnes, de* perſonis *agentes*, quibus, *et non*, tempore, *quando interdictum fuit* (i). *Probat id clare paragraphus praecedens proxima:* mulieri, quae luxurioſe viuit, bonis interdici poteſt. *Vbi enim cum caſum magis dubium decidiſſet, non quidem vt* CVIACIVS *putat, an* meretrici interdici bonis poſſit, *cum meretricia vita magis permiſſa fuerit*, (*certe ipſius* CVIACII *filiae, quae idem ſibi nomen per meretriciam vitam paraturam iactauerit, quam pater per libros*) *interdictionem nullam per praetorem factam fuiſſe, credo*; *neque etiam, an* mulieri indiſtincte omni *bona diſſipanti interdici poſſit, quis enim de hoc dubitaſſet, cum ſub lege generali* interdicente prodigis, *iam comprehenſa fuerit*; *ſed, num tali luxurioſe viuenti mulieri interdici poſſit, quae* maritum *habet, qui ſatis vxoris moribus proſpicere praeſumitur, hunc inquam caſum magis dubium, de prodiga muliere cum in paragrapho praecedente decidiſſet, hinc et iam* PAVLLVS *generali loquutioni de prodigis ſubiicit formulam, ſiue quomodo iis interdicatur:* moribus per praetorem bonis interdicitur hoc modo, quando tibi, *cet.* (k) Mores *neutiquam*, *hic ſignificare poſſe idem* tempus regium, *quod vis per τὸ*: mores, *in lege noſtra prima intelligere*; *ſed nec in* d. l. 1. *tempus idem regium illud intelligi poſſe, claret, dum tempus, quo de ibi agitur*, praetorium, *ad illud*, morum *refertur, hic contra illa ſibi opponuntur, argum.* v. ſed ſolent hodie (l). *Ipſe praetor apud* PAVLLVM *ita interdicens probat*, tempus regium *ibi accipi non poſſe. Neque enim tempore regum, vt quidem ego credo, praetores fuerint interdicentes adminiſtrationem bonorum prodigis. Sed, contra, praetoris hac in parte obtinentis, hodie demum ſiue poſt* 12. *tabulas mentionem facit* VLPIANVS *in* d. l. 1. (m) *Si lege* 12. *tabularum, ſiue vt tu vis, regio illo iure, redacto in tabulas, per praetorem hoc modo ita non interdicebatur, ſed demum poſt legem* 12. *tabularum, vt habet noſtra* l. 1. *quo pacto, dic ſodes, apud* PAVLLVM,

loquente

loquente de praetore ita interdicente, poterimus, tempus regium, relatum in XII. *tabulas, intelligere* (n)? *Et quis denique, formulam inductam per poſteriorem legem, a regio iure anteriori,* PAVLLVS *non, credo, recenſuerit? Vela contrahamus, omnemque rem quae dici etiam alias a te poſſet, abſoluamus compendio*: moribus, *dicit* PAVLLVS, tali formula interdicebatur per praetorem. Ius tale, tempore regiò, non obtinuit. *Sed habeas,* PAVLLI *locum hunc, ita dicere; eſt enim de ſola noſtra* l. 1. *quaeſtio. ſequitur,* PAVLLVS *ita hic habet, ergo et lex, qua de agitur.* VLPIANVM *ita in lege noſtra prima dixiſſe, obſtant alia, quae vidimus. Sed locus* PAVLLI *ita non probat quidem, obtinuiſſe. Quin, ita non obtinuiſſe, probare, vidimus. Atque ita nunc probaui (quod ſufficit) legem noſtram primam non probare, ita obtinuiſſe olim, vt tu vis; ſed et probaui contrarium, legem illam non ſignificare tempus regium, vel regio tempore ita obtinuiſſe. Sed probaui, vlterius, nec quidem ipſam rem illam veram eſſe poſſe: prodigis tempore regum, curatione interdictam fuiſſe adminiſtrationem bonorum. Quoniam ita inductum primo per* 12. *tabulas, atque ſic ante eas obtinuiſſe non poteſt. Et quae ſunt argumenta adbuc alia, quae iam vidimus, et ſic non repeto.*

Ad alterum *diſputationis noſtrae caput, ad meas, inquam, duas coniecturas progredior. Earum* prima *haec eſt: per verbum:* illud, in lege prima noſtra: *moribus*, mores prodigorum ſignificare non poſſe; idque VLPIANVM voluiſſe: prae moribus, *ſiue*, propter mores, per mores, cum moribus, *vel in datiuo*, moribus, id introductum ita eſſe. *Summa*, mores hominum eo tempore diſſolutos, anſam huic iuri dediſſe; *vim eſſe legis coniicio. De* altera *mox*; hanc *primo diſcutiamus. Ferri eam non poſſe, hac re*, primo, *eſſe putas, quoniam verba*: moribus introductum, *eam aegre admittunt ſententiam. Idque putas* (1) *quia verba haec*, aliquid conſuetudine eſſe introductum, *ſignificant*; (2) *quod linguae Latinae natura, hanc* ablatiui *notionem meam plane reſpuat*; (3) *quaſi nullus ita ſenſus eſſet in lege.* Horreſcens ferme, accipio! *Ad* prius, *reſpondi iam, aliud nihil ſignificare, hanc notionem*: (1) veram *non eſſe*, (2) *perpetuo ita ſumitur in allegatis a te legibus, ergo non etiam alio modo ſumi poteſt in legibus aliis; nae! multum falleris vir clariſſime. Et hoc vidimus ſupra* pag. 82. *Quare etiam in lege noſtra non liceat alio modo interpretari, ſane volo, mihi probes.*

Neque enim ſecundo *quod adducis, eo facis*; quaſi linguae Latinae natura ablatiui hanc notionem non admittat. Primo *enim iterum, me fallere credo habes in mente tua, ac perſuadere mihi, vt aſſumam, vis, id quod non dixerim, tamen; quaſi, inquam, caſum hic ſolum* ab-

latiuum *ego intellexiſſem. At vbi ego, ſcire cupio, mentem meam ita ſignificaui ? Concedam ergo tibi totum tuum argumentum. Negem enim* ablatiuum *caſum me dixiſſe :* hunc *declinem*, datiuum *volo. Dic nunc, quare non valeat ſenſus ? quid Latinae hic aures reſpuunt ;* moribus aliciuis aliquid introducere. *Quid eſt differens inter ſenſum* PAVLLI, *dicto* Sententiarum receptarum *loco*, moribus interdictum, *et hic* VLPIANI., moribus introductum, *vel* interdictum. *Aut ſi NB.* tibi, *ibi*, interdicitur *apud* PAVLLVM, adminiſtratio, *quare non* et *hic* moribus? *Senſus, porro,* VLPIANI *in commate priori :* prodigo interdicitur, *qua vi differt a noſtro verſ. ſequ.* moribus introductum, *ſenſu ? Atqui et alii ita Latine eumdem ſenſum efferunt. Si* Ciceroni meo (*vt tibi loca dicam, quae memoriae olim commiſi,*) omnia accidebant, quae homini accidere poſſunt : quare non et hic morbus accidere introduci aliquid, interdici adminiſtratio poteſt *?* Ecce me qui id faciam vobis, *cur non et* introducam vobis, TERENTIVS *dicit ? Si* aetati *interdicitur, quare non et in datiuo* moribus *ita introducitur ? Si* animi defectui *interdictum dicimus, quare non et ita* moribus *liceat interdicere ? Quae denique differentia eſt, inter verba haec tua ſupra* pag. 59. *quae habes NB.* minoribus introductum, *atque haec mea :* moribus hoc prodigorum, introductum *eſſe ? Eadem credo, quae inter duos medicos eſt, quorum vnus (verbo venia), clyſtere vomituque, alter vomitu clyſtereque purgari iubet. Abi praeceps clariſſime vir ! Si :* minoribus introductum, *ſcripſere plures, ac Latinum tamquam recepere etiam, tu ipſe, omnes noſtri, qui ad meas ſaltem manus peruenerunt, interpretes ; quare non et* moribus introductum, *hoc ſenſu dicere mihi liceat ? Ita vides, quod totum argumentum tuum tuto concedere* (1) *poſſim : neque aliis, immiſcere me, neceſſe habeam. Aſt libet tamen, aliis adhuc modis, ſignificare quod non illud tuum argumentum mihi obſtet. Largiar etiam* (2) nullam propoſitionem, *qualem forte tu velis*, qua cauſſa impulſiua externa exprimitur, caſum ſextum adſciſcere. *Ergo, ſi places ſubaudi aliam praepoſitionem, v. g.* a, ex, prae, de, *cet. quaeque omnes in vno ſenſu conuenient, veluti duo iterum domini medici, quorum amuleto vnus, alter pharmaco febrim pellit ; ac ſignificabunt*, mores prodigorum anſam huic interdictioni dediſſe. *Eodem enim modo ;* quo ex ſuis doluit CICERO, *quoque* ex moribus dolere *potuiſſet.* Si nos amas de illa, *apud* TERENTIVM, *quare non et* de moribus ? *Si* ab hoſtium ferocitate *quid inductum, in* l. vn. C. de SCto Claud. toll. *quare non et* a moribus *?* Pro eius peccatis ego ſupplicium feram, *ait* TERENTIVS. *Cur non et* VLPIANO *dicere liceat*, pro moribus id introductum eſſe ?

Nullus

Nullus video. Cuius ſumma virtute, *porro, ac* ſingulari humanitate affectum CICERONEM, *quid aliud ſignificat, quam* ob ſummam virtutem; *ac quod ſequitur*, noſtra factum negligentia, *quare non et* moribus prodigorum *quid factum ſiue introductum admittet*? Amat eum CICERO merito eius, *h. e. ex merito, vel, ſi mauis,* ob meritum. Si eius culpa, quid fit, *apud* CICERONEM, *quare* non et moribus ſuis? *Aut*, mala conſcientia ſibi impias manus inferre *in* l. 3. D. de his, qui not. infam. *quid aliud ſignificat, quam*, malam conſcientiam *huius maleficii* , *cauſſam fuiſſe.* Si ex moribus datum TARQVINIO *Superbi* nomen, *quare non et hic* ex moribus introducta poſſet, *dici adminiſtrationis bonorum interdictio. Si* ex hoc iure gentium, contractus introducti ſunt, §. 2. de iur. nat. gent. et ciuil. *quare non et* ex moribus *hic* introductum quid eſſe *dixerim.* Vxorem his moribus, *dabit nemo apud* TERENTIVM, *h. e. ob eius mores. Addamus* POMPONIVM, *in* l. 1. de interdict. et relegat. auaritia, *habet* bona vindicata fuiſſe, *quare non et* moribus *ergo ita introductum dicamus*? *Si porro noſtri interpretes ibi legunt*: innocentia et ratione meorum temporum remiſi exemplum; *quare non et* moribus prodigorum *dixerimus aliquid interdictum eſſe*, *dixi ita interpretes legem legere: ego enim malim ſalua ſeruata lectione*: innocentiam, rationem, *per ellipſin*, ob *ſiue* propter, *intelligere. Conf. ſupra ad* d. l. *iunct.* l. 6. D. vt in poſſeſſ. legat. v. quod id, TERENT. in Hecyr. v. quid me accuſat. *Si* promiſſis aliquid inducimus *apud* CICERONEM, quare non et moribus prodigorum aliquid inducemus? *Si* prae ita, *apud* CICERONEM quid factum: *quare non et ille* VLPIANVS *noſter, quid* prae moribus introducere *potuerit. Si* qua re (*ob quam rem*,) *hac re* (*ob hanc rem*) *dicimus, qua re, non et ea re*, moribus *inquam, dicere licuit* VLPIANO? *Atque ita forte interpretor dictam apud* PAVLLVM *formulam* v. ea re *h. e. ob eam rem. Et ſic non opus erit chirurgiae* CVIACII *loco*: ea re, aere, *ſubſtituentis. Et quod placet etiam* MENANDRO, *qui id accipit*, de teſtamento per aes et libram. *Si et ita placere mibi poſſet, malim tum: τῷ:* aeris, *latius accipere, pro ipſis bonis. Conf.* XII. tabb. §. aeris confeſſi. *Sed correctione non indigemus. Senſus enim adeſt:* ob eam rem tibi (*tuae perſonae*,) ea re, (*ob eamdem rem*,) commercioque interdico. *Quid multis! Poſtquam enim ita in mentem mihi venit, clar.* GIPHAN. *ita mecum quoque, illa:* ea re, *pro:* ob eam rem, *interpretari vidi, ad dictum* PAVLLI *locum, in verbis*: perducis ob eam, *neque hactenus ab eo diſſentire clariſſimum* SCHVLTINGIVM *alioſque, quod magis eſt te illud hactenus probare, ani-*

Digitized by Google

maduerti. Nunc autem certiorem me facis, quomodo differant, ea re, (*h. e. ob eam rem,*) *et* moribus (*ob mores?*) *ſi* id *tibi, quare non et* hoc *mihi dicere liceat ? Nullam, auguror, rationem habebis. Si* Ivvenali recte viuendum erat tum NB. propter crimina, tum NB. illis praecipuis cauſſis; *quare non et* moribus *vt aliter viuerent*, *id* introduci *potuit ? Si in* ablatiuo, cauſſa *etiam* efficiens eſt, *vti* amore patris, *ſapienter* Sanctii Minerua *docet*; *quidni et in* moribus prodigorum *cauſſam efficientem agnoſcere liceat ? Si* condictio *NB.* cauſſa data, *non* ſequuta, *non ſignificat aliud, quam NB.* ob cauſſam datam, ab altero non ſequutam, *ideo, hanc condictionem competere*; *coll.* tit. Dig. ſequ. de condictione NB. ob turpem cauſſam, *add.* tit. C. de condict. NB. ob cauſſ. dat. *quidni et hic:* moribus, ob mores, *ſignificare poterit ? Adhuc clariſſime vir, paucis ſi placet. ICtus enim* Pomponius *noſter ſufficiat, ad probandum:* moribus *idem dici poſſe, ac* propter mores, *in* l. 5. D. de ſtat. Lib. v. *NB.* incerta cauſſa, *h. e. ob incertam cauſſam*, rationis. *Cum enim in propoſita ibi facti ſpecie aliquid adhuc NB.* obſcuri *ipſis rationibus, a ſtatulibero reddendis, ineſſe ICtus antea dixiſſet, cuius ipſe gratia, ſatiſdationem heredi obtulerat, in* v. ſatiſdare, *non obſtante poſt antedicta hac rationum* obſcuritate, liberum *nihilo minus futurum ſtatu liberum ex humaniori* Aristonis *et* Neratii *ſententia reſpondet: ne libertas ſcilicet omnibus praeterferenda rebus et longe fauorabilior*, l. 122. D. de reg. iur. *NB.* propter aliquam forte latitantem adhuc obſcuritatem rationis (*a ſtatulibero reddendae*, princ. ibid.) *h. e. NB.* ob incertam rationis (*reddendae*) cauſſam, incertumque huius modi negotii genus, ſufflaminata, periculum aliquod pateretur. *Nam et quae* obſcura *vulgo dicimus, eadem* incerta *etiam, iuxta receptam philoſophorum veritatem, iudicio ſemper noſtro haberi conſueuerunt. Adhuc recordor* l. 54. D. de legat. 1. *ibi* turpia legata quae denotandi magis legatarii gratia ſcribuntur, odio ſcribentis pro non ſcriptis habentur. *Haec quid verba ſignificant aliud, aut poſſunt; quam* propter odium *ſeu* quoniam id non amorem (*qui alias legatorum cauſſa eſt*, pr. leg. *ibi* donatio,) ſed teſtatoris magis odium erga legatarium ſignificat, *ideo tale legatum pro non ſcripto habendum. Viſne fidem monumento, clariſſimi* Hildebrandii *noſtri Herbornenſis, et tuam addere: ibi* innocentia ſua Deo pretioſus *atque* probitate morum *? Requieſcat. quaeſo, vir ille celeberrimus atque doctiſſimus, in* ſaecula ſaeculorum. *Adhuc*; fauore libertatis multa introducta contra communes iuris regulas *in* §. vlt. Inſt. de donat. *quid ſignificat, aliud credo nihil, quam, ob* fauorem *libertatis id ita introductum eſſe.* Odio furum introductum

in

Digitized by Google

in §. 14. Inſt. de act. *quomodo interpretaris ſtudioſae tuae iuuentuti? credo vt ego ac alii, id* propter odium furum *introductum eſſe* MARTIALIS *adhuc ita alibi in Maximinam habet:*

Ride, ſi ſapis! o puella ride.
Pelignus puto dixerat poëta.
Sed non dixerat omnibus puellis.
Quamuis dixerit omnibus puellis.
Non dixit tibi, tu puella non es.
Et tres ſunt tibi Maximina dentes.
Sed plane piceique buxeique.
Qua re, ſi ſpeculo mihique credis,
Debes, *non aliter*, tenere riſum.

Verba: non aliter, *ſed et aliam probant abunde, verba*: qua re, *cauſſam ſignificare ſiue* ob quam rem *riſum tenere riſum tenere, Maximina debuerat*, ob dentes *ſcilicet* plane buxeos piceosque. *Sed quis omnia recenſeat? Ex Pareo id adhuc addam in hac voce ad Plautum*, prae: cauſſam impulſiuam notare; *at qualem caſum requirit? ſextum credo. Eodem tandem ſenſu, quo dicis*, moribus vtentium ius introduci, *dicas etiam*, moribus prodigorum introductum eſſe, vt ſit interdicta iis adminiſtratio. *Vt ſex ita iam habeas reſponſiones ad argumentum illud tuum* (1) moribus, *in* datiuo *ſignificem*, (2) *in* ablatiuo *idem erit, quod per* mores, (3) cum moribus, (4) ex moribus, (5) prae moribus, (6) ob mores. *Ne vnam iam quidem harum ferri poſſe, vt oſtendas, velim. Et ego gaudebo, eruditus:* mores prodigorum *non recte me in hac lege interpretari poſſe. Vt et illud* (7) *adhuc moneam (non te adeo, qui hoc ſcis, quam quidem alios; vel quod non cogitaſti forte, in memoriam tibi reuocem,) et omnem tui eneruabit argumenti neruum. Non ſequitur, id apud alios auctores Latinos non inueni, ergo Latinum non eſt. Non valet haec conſequentia. Ego contra exiſtimem, alios auctores potius ex noſtrarum Pandectarum Florentinarum archetypo, conſcripto tamquam a Latinae linguae purae ſtudioſiſſimis, conciliandos eſſe. Saltim huc faciet* l. 47. D. de rit. nupt. *v.* foeditatem. *Antiquos diſcimus, nomina in* itas *exeuntia, vt* ponderitas, ſceleritas, *in* us *ſubinde transmutaſſe. Vt non mirum ſit, et* foeditas *in* foedus, *mutaſſe illos, ſi ex Pandectis Florentinis probetur. Sed et* affinium, *apud Paullum in* l. 4. D. de grad. *ſignificare:* affinitatem, *ni fallor, probaui in* Obſeruationibus legum Iuſtinianearum in foro adhuc hodie

die obtinentium, cap. 39. §. 4. *Quamuis enim alii Latine loquentes, non illud dicant, tamen lex Vlpiani hoc verbo vtitur. Ita argumentante in iuris ſui grammatica, titulo, inquam*, l. 101. D. de verbornm NB. ſignificatione, *Iuſtiniano noſtro. Non ſequi: id quod noſtri ICti habent, apud alios non inuenio, ergo non eſſe Latinum, probat Dukerus in tractatu, quem* de ICtorum Latinitate elegantiori *ſcripſit integrum. Etſi de* Codice *cet. id non libenter affirmarim, tamquam conſcripto a non eiuſdem modi Latinitatis ſtudioſis. Vt tum ſimul inde (1) videas, quam parum ſtringet id, quod ex* l. vn. §. 5. *ais*, Codicem numquam moribus, ſed ſemper ob mores, propter mores retentionem dotis conceſſiſſe. *Praeterquam (2) quod iterum non ſequitur, lex dicit*, ob mores, *ergo negat*; moribus *dici poſſe? Atqui vnius, putaui ſemper ego, incluſionem non ſtatim eſſe excluſionem alterius. Neque (3) conueniunt*, ob mores retentionem *concedere* dotis; *et* ob mores interdicere adminiſtrationem alicui. *Differunt*; *aliquid* retinere, *et* introducere *aliquid, verbotenus et ſenſu. Ne, quaeſo te vir clariſſime de nomine amemus triumphum. Hac lege* ICte! *ad tertiam tuam obiectionem progredior, quam facis coniecturae meae. Vide ſupra* pag. 68. v. quomodo enim cohaerent illa, *cet. Probabo autem (1) eadem lenitate textum legis noſtrae primae ex mea ſententia fluere, qua tu eam ex tua ſententia fluere putas. (2) Recte autem ita me; (3) te minus recte verba Vlpiani ita connectere. (4) Quod humanum eſt, erraſſe te, in referendo meam ſententiam. (5) Senſum denique quem ego facio, legi noſtrae ineſſe, et ex illa debere fluere. (1) Ita vero et iuxta tuam hypotheſin, ad ſenſum quem ego in verbo:* moribus, *puto, verba connecto:* lege XII. tabb. prodigo interdicitur bonorum ſuorum adminiſtratio, *adeoque ipſo iure prodigus bonorum ſuorum adminiſtratione excidit. Id* quod moribus quidem, *talium luxurioſe viuentium hominum*, ab initio 12. *tabularum lege illa*, introductum; ſed ſolent hodie, *cet. (2) Recte autem ita ex mea ſententia*; (3) *male, quemadmodum tu intelligis, cohaerere, probo, quia* illi *obſtat nihil*, huic *multa. Obſtat tibi: (a) quod ita Vlpianus bis idem dixiſſet:* lege 12. tabb. prodigis interdicitur bonorum ſuorum adminiſtratio. Quod moribus (*h. e.* lege eadem 12. tabb.) *ex tua interpretatione*, ita introductum. *Obſtat (b) denuo, quod ita Vlpianus dixiſſet:* lege 12. tabb. interdictum fuiſſe prodigis ipſo iure, *ſimul ac, non ipſo iure interdictum iis fuiſſe, ſed praetores eis curatores dediſſe. Si quidem* v. ſed ſolent, *cet. etiam idem ius* 12. *tabularum intelligis. Vide ſupra* pag. 69. v. ſed et iisdem moribus; *item in* v. at curationem prodigorum aeque

Digitized by Google

aeque ac interdictionem, (*qua de agis, et quam putas me intellexiſſe, faciendam* per praetorem.) *Sic autem iterum* (c) *obſtaret tibi, quod decemuirali tempore praetores tales nondum habuerint. Sic obſtaret* (d) *denuo adhuc, verbum, quo Vlpianus vtitur*: hodie. *Obſtat*, (e) *quod iuxta tuam explicationem, legi multa verba quae addis, ſed quae lex non habet, inſerere debeamus, v. g.* iiſdem moribus mutatum eſt: enim, *cet.* vid. dict. pag. *Contra, meae ſententiae obſtat nihil. Licet enim quidem tu dixeris vir clariſſime*, duas ita me propoſitiones eiusdem ſenſus inepte per aduerſatiuam particulam: *ſed*, coniunxiſſe, ſed et negaſſe me, olim ex 12. tabb. habuiſſe curatores prodigos; *attamen neutrum me dixiſſe, video. Quoad* prius *enim, vbi duas ego propoſitiones habeo, eiuſdem ſenſus?* Prima *mea propoſitio habet:* lege 12. tabb. ita interdictum fuiſſe; altera, quare, *ſiue*, quo modo, qua cauſſa, moribus *ſcilicet ipſis luxurioſe viuentium, ita lege* 12. *tabb. introductum fuit. Quae differunt; et quae quare per particulam:* ſed, *connectere non liceat? non video. Vbi autem, porro, ego negaui:* lege 12. tabb. prodigorum curationem nullam fuiſſe? *Verba mea haec ſunt:* lege 12. tabularum prodigis interdicitur adminiſtratio, idque propter mores eorum introductum ita eſſe ab initio (*dicta ſcilicet* 12. *tabularum lege.*) Si vero hodie talibus moribus inueniatur homo, ſolent tunc praetores ei curatorem dare. *Vel, vt poſteriora haec, in priori editione habui*: non bonis interdicitur tantum, ſed et curator ipſi datur. *Ex quibus hiſce verbis, dic ſodes ex animi ſententia, probari poterit*: me negaſſe curationem prodigorum ex 12. tabulis eſſe? *Ex innocenti verbo*: interdicitur? *non poteſt. Qui cum Vlpiano dicit*, prodigis bonorum adminiſtrationem interdictam fuiſſe, *non negat*: in curatione prodigos fuiſſe. *Contra, alios prodigo adminiſtratores atque curatores fuiſſe, fatetur cum Vlpiano. Quia alias id idem eſſet, acſi cum Vlpiano dixiſſet: quod prodigus nec ipſemet, nec curatores pro eo, de bonis ſuis diſponere potuiſſent, ſic autem nullo modo, ad neceſſitatem vitae ſuſtentandae ſuae, bona haberet prodigus. Sed quare magis ex verbo*: interdicitur, *ita ineptum concludere vis ex* mea ſententia, *quam quidem ex tua? Contra, ex tua, ita poſſe iure potiori concludi vidimus iam. Sed nec ex verbis meis:* curator datur, *vti vis, concludere poteris, quaſi negauerim*, ex 12. tabb. curatores datos fuiſſe prodigis. *Neque enim emphaſin habui, in verbo*: curator, *ſed in illo*: datur. *Et quod quoniam tu non habes, ſic iuxta paraphraſin tuam concludam omnino, id, quod tu de me ponis, ex lege* 12. *tabularum curationem prodigorum non obtinuiſſe. Senſus verborum meorum hic eſt*: ex lege 12. tabularum prodigis

gis tantum interdicebatur bonorum adminiſtratio, *h. e. erant* ex ipſa illa lege *in curatione agnatorum*; ſed ſolent hodie, praetores vel praeſides, eis curatores dare. *Emphraſis ſcilicet dixi, verborum meorum eſt, in verbo illo*: datur. *Vt ſic* (4) *nunc videas, meam, quae eſt, vere te non dixiſſe, ſententiam. Meam autem explicationem, ex verbis legis leniter fluere, probant verba, dum ita nulla alia inconcinna intermixtione vel ope verborum indigent. Ceu ex tua ſententia contra vidimus. Senſum quem in lege eſſe ego dico*, (6) *vult, omnino adhuc, ſi τὸ* talem, *relatum, ad* v. moribus, aduertas animo. *Sicuti ab initio*, mores *anſam dederunt, vt ex lege* 12. *tabularum, prodigis interdicta fuerit adminiſtratio, ſiue curatores ipſis ex lege fuerint, ita vero, hodie ſi* talem (*moribus*) *inuenerunt hominem, ſolent ei praetores curatorem NB.* dare. *Hunc ſenſum probat* (7) *nominatim eiſdem verbis*, §. 3. Inſt. de curat. *Et quomodo dixi, ſi attendiſſes*: *τὸ* dare, *in lege noſtra, non tantopere tanto verborum adhibitorum ſyrmate, de ſenſu quem fingis, fuiſſes ſollicitus, vt probare eum potueris. Atque ſic nunc probaui etiam, argumenta quae oppoſuiſti meae circa legem noſtram* primam de curat. furioſ. *ſententiae, ei obſtare nihil. Et quare* (1) *ſicuti nunc eſſe tu iterum contentus poſſis, ita vero vt plus ſatis tibi faciam, meam in leg. noſtram ſententiam veram eſſe probabo adhuc. Ita vero* (2) *ad hoc, nos Paullum ſua quaſi manu ducere* libr. 3. Sentent. recept. tit. 7. *ſupra vidimus per argumenta multa. Ceu et* (3) *huc facit* l. 3. D. ad SC. Maced. *dum eodem ibi ferme modo dicat*, mores *filiorum familias improbos anſam dediſſe* Macedoniano. *Nec deſinit eſſe, ideo quod* (a) *Paulli* illa lex non ſit, nec (b) *ibi dicatur* Macedonianum moribus inductum fuiſſe, *ceu tu mihi haec opponis quidem ſupra. Quoad* prius *enim, quia Paulli non, ſed Vlpiani lex eſt, ſic ergo magis faciat, ad alteram, eiuſdem Vlpiani, legem noſtram primam ſimili modo interpretandam. Quod* ſecundo, *in illa* l. 1. D. ad SC. Maced. *dicatur*: Macedonianum moribus inductum fuiſſe; *vbi hoc ego dixi? nullibi*: *ſed haec mea verba ſunt ſupra* pag. 47. quod ſimili ferme modo Macedonianum dicatur introductum. *Mens haec eſt*: ſicuti mores filiorumfamilias eo tempore anſam dederunt huic SCto, ita eodem modo, mores luxurioſe viuentium anſam dediſſe legi ſcriptae in 12. tabulis. *Quaeſo vir amiciſſime, non captando verba teramus tempus. Neque enim ego, ex illa ſola* l. 1. D. ad SC. Maced. *meam explicationem tam probare volui, quam firmare quidem, et quidni illo modo, quem dixi. Sed quare non, vir clariſſime, et in re-*

li-

Digitized by Google

liquas meas probationes omnes inſurgis? Quales fuerunt adhuc v. g. quod ipſe VLPIANVS *τὸ* : moribus, *in ſine ibidem per* ipſos *prodigorum mores, per verbum :* mores, *nominatim explicat, et quae plura hac in parte adduxi ſupra* pag. 47. *Ita volunt alia, quae adduxi poſtea, et in ſequentibus paſſim. Ita vero palam adhuc iubet, non tantum ipſum illud in lege noſtra verbum :* mores, *vt dicere iam anteuerti, ſed omnino ita vult, ſi velimus attendere, dum, ab iiſdem moribus NB.* ceſſantibus, *ſinem curationis ibi* VLPIANVS *probat. Sicuti nimirum*, mores *luxurioſe viuentium hominum, anſam dederunt curationi, ſiue,* moribus *ita* introductum *eſt, vt ſint ſub curatione prodigi, ita ergo anſa illa vel cauſſa* ceſſante, ceſſare *quoque debebit effectus, curatio illa. Dum*, mores ceſſantes, VLPIANVS *dicit, cauſſam eſſe* ceſſantis curationis, *oportet vtique etiam habuerit*, mores tales exſtantes, *cauſſam* introductae dataeque *curationis fuiſſe. Quaeſo, quis, qui legem noſtram ita nunc vel obiter inſpiciat :*

> lege 12. tabularum *prodigo* interdicitur bonorum ſuorum adminiſtratio. Quod *moribus* quidem ita ab initio *introductum* eſt. Sed ſolent hodie praetores vel praeſides, ſi *talem* hominem inuenerint, qui neque tempus, neque finem expenſarum habet, ſed bona ſua dilacerando et diſſipando profudit, curatorem ei dare exemplo furioſi. Et *tamdiu* erunt ambo in curatione, *quamdiu* vel furioſus ſanitatem, vel ille ſanos *mores* receperit. *Quodſi euenerit, ipſo iure deſinunt eſſe* in poteſtate curatorum.

Quis, inquam, quaeſo, qui ita legem vel obiter intuetur, et verum amat, dubitauerit, mores *ipſos hominum exſtantes luxurioſos, et anſam introductae curationis dediſſe, atque* ceſſantes, *cauſſam finitae curationis fuiſſe,* VLPIANVM *habere? Minus autem adhuc dubitaueris, ſi animaduertas, quod ſicuti in initio, vbi de* ſolo *prodigo agit, et ſic ſolo etiam verbo :* moribus, *vtitur, ita vero in altero commate, vbi tam de* furioſo, *quam de* prodigo *ſubiicit, verbo :* ſanitatem, *de* furioſo, *verbo :* mores, *de* prodigo *vtitur repetens. Ita vero magis adhuc tenueris, ſi attenderis, ad verbum illud :* talem; *quod enim verbum*, talibus moribus *hominem, ſignificare debebit. Adde, quod τὸ :* talem, *in ſequentibus, ſuis moribus explicat :* qui neque tempus, *cet. Minus autem dubitaueris; legem noſtram habere ita quemadmodum dixi, vel obiter intuens, ſi addideris, illam alias dubia habere maxima; ſique addideris reliqua argumenta, quae ſupra vidimus, illam ſententiam volunt. Et ſic nunc probaui, explicationem meam in lege, qua de agitur, veram eſſe; ſic autem probaui ergo inſimul, tuam quam putas, veram eſſe non poſſe. Et quod probaui aliis argumentis adhuc ſupra* pag. 45. iunct. *pag.* 84. *et* pag. 109. ſeqq. *cet. v. g. quod tibi refragantur omnes, (tu ais, nullus) veteres illi, qui dicunt,*

curationem illam debere primam originem 12. *tabulis. Nil iuuantibus te, argumentis, quae hac in parte adduxiſti*, pag. 58. ſeqq. *Quibus adde, quod adhuc in mentem venit, argumentum: dum inquam in lege prima noſtra* iidem *mores, qui apud* PAVLLVM *in* Sententiis receptis *intelligendi ſunt*, PAVLLVS *vero*, ſuos *quos habet mores, ad* praetorium *tempus referat*, VLPIANVS *contra*, moribus *ſuis praetorium tempus opponat, apparet vtique, quod* tempus *aliquod, per τὸ:* moribus *in noſtra lege intelligere non poſſimus; ſed* mores prodigorum, *ſignificare debeamus: quemadmodum illi ſcilicet ab* initio *anſam dederunt, vt curatio eſſet legitima agnatorum, ita* hodie *ſi* talem *inuenerint hominem, ſolent praetores ei curatorem* dare. *Tam inconueniens tua mihi videtur opinio, vt ſi prima mea explicatio non eſſet, de* ipſis *prodigorum moribus, malim tum* ſecundo, *per* mores, *ipſum* ius naturae *ſignificare. Non, acſi* hanc, priori illi *anteferrem, vt tu putas, credo, quia illam veram vidiſti, quin contra potius, ſi prior non eſſet, tum, me malle, dixi*, ipſum ius *naturae in noſtra lege ſignificare.*

Non inconcinne quidem, *ais, per* mores, *me* hic, ius naturae ſignificare, *at parum tamen id aduerſari, exiſtimas*, ſimul CVIACIO. Si enim, *ita argumentaris*, ex iure naturae et gentium *eſt* curatio prodigorum, procul dubio, ea iam ante 12. tabulas, ſub regibus inualuit. *Reſp. Negando, illud*: procul dubio. *Nego hanc conſequentiam:* hoc eſt iuris naturae, ergo, ſub regibus fuit cautum. *Non eam valere, hinc conſtat, quia ſub regibus inualuere multa, quae a iure naturae abhorruerunt. Atqui, non omnibus naturae ius, ſemper liquet.* CICERO *ait:* naturae iura a vulgari intelligentia remotiora ſunt. *Si tua conſequentia valebit, tum deberemus dicere: omnia illa, quae ſunt iuris naturae, ſub regibus etiam obtinuiſſe. Sic omnes leges in iuris noſtro corpore ſcriptae; ſic omnes aliae leges, quae cum iure naturae conueniunt, deberent etiam tempore regio ſcriptae fuiſſe. Vt videas, clariſſime vir, tuum:* procul dubio, *non eſſe*, *procul dubio. Vt et* tertio *conſequentia non valet*, quae ſunt iuris naturae, olim obtinuere ſub regibus, *ergo per* mores *in* dicta lege 1. VLPIANVS conſuetudinem *intellexit*? *Ego* quarto *ita argumentor potius: quoties vox:* mores, *occurrit, toties, naturae ius, ſi non alia obſtant, explicare licet.* VLPIANVS *vtitur in lege noſtra, voce*, moribus, *nec quidquam obſtat, quod tu allegas. Ergo, cet. Maiorem probo, quoniam paſſim noſtra iura hanc notionem ita efferunt. Addo autem praeter ſupra citata loca, non tantum quod et ita dixiſſe noſtros iuris interpretes poſtea videre mihi licuit, ad* l. 8. 30. D. de rit. nupt. *Sed et huc facit* l. 15. D. de condit. inſtit. *argument. ibi*, generaliter: *contra* bonos mores, *collat.* not. noſtr. ad leg. vlt. D. de rit. nupt. ad v. bene. *Forte et* MINVCIVM FELICEM *huc referre liceat, quando ex poëta canit:*

Digitized by Google

canit : virgines ſine more rapuiſſe Romanos, *coll. ibi NB.* facinore, *et ibi* in notis *NB.* iniuſte. *Ex eo forte capite: quia bellum matrimonia ambiendi, inferre non licet aliter, quam ſi copia mulierum aliunde, quam ab iis, a quibus petita ſunt, haberi nequeant.* PVFENDORFIVS *III.* 3. 13. *Vt hactenus ergo peccauerit Romanus populus. Alias namque petendarum mulierum, ſunt permiſſa bella.* VITRIAR. *II.* 2. 46. *Itaque probaui vir clariſſime id quod volo; quod* liceat ius naturae *in lege noſtra per* mores *intelligere. Ita* debere *intelligi, ſi prior mea explicatio non eſſet, volunt antedicta. Sed et, quod, quae ex iure ſunt gentium ac naturae, dicuntur obtinuiſſe NB.* ab initio : *loquutione, qua noſtra lex vtitur. Conf.* §. 2. Inſt. de iur. nat. gent. et ciu. v. ab initio, *iunct.* §. 11. Inſt. de rer. diuiſ. v. cum humano genere. *Teſtor veritatis ſtudioſum, an non, dum* (1) moribus, ius naturae, *leges noſtrae ſignificant : ac* (2) *de iure illo naturali, aiunt*; quod *NB.* ab initio introductum illud ſit : *an non, dum* (3) *lex noſtra prima verbum :* moribus, *eadem locutione*, quod *NB.* ab initio introductum ſit, *efferat, ius ibi naturae explicare liceat? Inprimis, dum* (4) *id, quod ibi moribus eſt introductum, iuri ſit naturae conueniens; ac* (5) *lex alias, ſi per :* moribus, *vis* conſuetudinem *intelligere, falſum ideo narret, quoniam, id quod habet,* originem *debet, non* conſuetudini, *ſed* ſcriptis 12. *tabulis* (6); *ceu contra, ſi* ius naturae *vis ſignificare, dubium omne ſit ſublatum, dum dicere ita liceat :* quod quamuis aliquid caueatur 12. tabularum iure, recte tamen et idem iure naturae introductum eſſe; *vid.* §. 2. Inſt. de rer. diuiſ. *Quaero, an omnibus hiſce collatis, per τὸ:* moribus, *ſignificare* ius naturae, *non liceat, inquam, ſi prior noſtra, de* ipſis prodigorum moribus, *non adeſſet? Vt credo facilius ita nunc conceſſeris, τὸ:* moribus *idem hic eſſe, ac* iure naturae. Nam (1) *ita ratiocinaris, liceat,* eam vocem fruſtra *ex* l. 8. D. de rer. diuiſ. ego probem, vbi nec vocabulum quidem illud occurrit. (2) Si quod ſuſpicaris, memoria me fefellit, et in animo habuerim l. 8. D. de his, qui ſunt ſui vel al. iur. citare, neges tamen, ius patriae poteſtatis, quale apud Romanos obtinuit, ex iure naturae eſſe, *ſupra* pag. 70. *Sed heus vir clariſſime* (a)! Aut *es ſuſpicatus, me fefelliſſe meam memoriam, et prima tua propoſitio, tuum animum non adeo erga me beneuolum, ſed aſperum magis ſignificabit, eritque haec memoratio non niſi exprobatio cuius neſcio, putes, in me vitii; aut,* id non es ſuſpicatus, *ac tunc poſteriorem, nullus dubito, reſponſionem omiſiſſes. Sed es recte ſuſpicatus, vir celeberrime, et non recte tamen. Verum eſt, me non ad hanc rem, recte allegaſſe,* l. 8. D. de rer. diuiſ. *ſed allegaui illam, non lapſus memoria, ſed properans, vel quod rem ipſam attendi potius. Neque doleo propterea magnopere meas vices. Indicium namque id ipſum erit, et alias animi mei* rem *ſpectantis, non* verbum : *rei veritatem vnice animo*

quod diſputem ; titulum an et quem citaui , ipſe ſaepe neſcius. Inſimul ; quod non ex Lentulorum ſim natus alicuius familia , aut agonum inſtar ſtilum toties debeam vertere , verbumque anxie ſtillem poſt vnum aliud: non poſtilantium mihi placere adeo ſecta poteſt. Non explico , quod alii habent conſilium ; vt hodie rem concipiam , die craſtina in chartam coniiciam , die ſequenti relegam , tum deponam iterum , poſtea recognoſcam ſemel. Quid eſt tempus perdere , ſi non hoc eſt ? Non hoc permittunt mea negotia , quibus ſum occupatiſſimus in foro et in cathedra. Aut ſi permittant aliquando , non tamen id animus meus mihi permittit , vt faciam. Rogetur typographus , roga ſis collegas meos , interroga ipſos , quos ad menſam habeo aliquando amicos , quaere ex ipſis amanuenſibus , an vmquam vix ille integrum a me ſcriptum folium accepit , an non contra potius , per ſchedulas ſcriptas ſaepe in ipſo conſortio, in ipſo prandio , quin ſaepe verba quaedam typothetae apud memoriam deponam , quae ille typis edat. Non hic me mea memoria ſefellit : contra haec Deo g. precario mihi olim paruit ad arbitrium , ſine cunctatione reſtituit , quae apud eam ſemel depoſui , bonae fidei eſt. Quare , ſi qui eiuſmodi occurrunt errores , vertendi illi erunt , vel properationi nimiae , ac in rem magis inquirenti animo , vel typothetae negligentiae , vel ſtilo auditoris denique. Prius quidem tibi non obedire tuam memoriam , eo ſignificas ; quando pag. 55. eodem modo tibi mecum agere placet , quod ego lapſus memoria , loco legis 28. legem citaui 20. D. de probat. At vbi ego citaui legem 20. Haec ſunt mea verba ſupra pag. 45. in lege credo vigeſima NB. ſeptima. Ergo te tua fefellit memoria , quod (1) dicas , me allegaſſe l. 20. cum legem 27. dixerim , magis (2) quam me mea : quia numerus 20. a 27. remotior eſt , quam hic a 28. (3) quoniam meam epiſtolam ante oculos habuiſti ; ac illico , eius quod modo videras , in ſcribendo parum memor fueris : ſed et (4) corrigendo , praeſentia typographi , altera vice , legiſti , recognouiſti , cum contra (5) ego , legem illam , diu erat , quod non euolueram ; nec (6) valetudine (hoc eſt , ex mente HEINECCII , ob valetudinem) oculorum , eam quidem videre eo tempore poteram ; atque (7) ob id ipſum , dixi ; non eſſe illam legem 27. ; ſed me id credere ; conſequenter me meam memoriam ſefelliſſe , dici non bene poteſt. Sed nec (8) abſentia typographi , iterum quae ſcripſeram recognoſcere , mihi licuit. Haud parum (9) adhuc memoriam labilem tuam indicas pag. 72. quando te mutare vnam non niſi litteram profiteris , cum duas tamen mutas (1) n in c (2), e in i , loco Non tEnere , ContInere reſtituis (10). Idem facis pag. 57. dum legem citas 18. D. qui teſtam. tutor. dar. poſſ. cum , non totum quidem illum Pandectarum titulum : qui teſtamento tutores dari poſſunt , in mea editione iuris corporis , inueniam. Ceu nec ICtos illos , quos allegas in allegata ibi l. 4. C. qui teſtam. fac. poſſ. inuenire poſ-

ſunt.

Digitized by Google

ſum. Non magis, quam VLPIANVM, *quem ſupra* pag. 57. *allegas, ita dicentem deprehendo, in allegato a te* tit. VII. *et quae adhuc plura non recte allegaſti. Vſque adeo vera eſt ea principis ſententia: omnium habere memoriam, et in nullo penitus errare, diuini magis eſt, quam humani iuris. Non haec attigiſſem quidem, vtut primo obtutu mihi obuenerint, quanto minus tantam eorum mentionem facere, niſi tu hic tertia nunc vice tanta memoratione ita me oppugnaſſes.* Τη εμη πιστει! *Non autem me fefelliſſe memoriam, quantum ad hanc* l. 8. *quod attinet, typographus noſcit, teſtis erit, collega noſter* PASOR. *Cui cum in conſortio inter alias,* l. 8. D. de his, qui ſui vel al. iur. *contra te allegatam, proponebam; atque ſe hanc legem non a me allegatam non legiſſe aiebat, ſponſione cum viro contendere volui; me legem illam tamen citaſſe. Tam vere, inquam, perſuaſeram mihi, allegaſſe me* legem 8. *NB.* de his, qui ſunt ſui vel al. iur. *Aſt tua pace, venerande ſenex, quod* (1) *hic tuam auriculam tangam; molliter enim vellam* μνημονικως. *Si per noſtram amicitiam poſſes, clariſſime* HEINECCI, *faceres me ferme iracundum in te, quod hiſce tempus pretioſiſſimum, ita perdere debeam; rem nobis faciamus in ſequentibus* (2). *Nec in* d. l. 8. D. de his, qui ſui vel al. iur. τὸ: moribus, *ſignificare poſſe,* ius naturae, *ita argumentaris:* quia ius patriae poteſtatis, quale apud Romanos fuit, ex iure naturae non eſt. De ſola autem patria poteſtate iuris Romani, non de naturali parentum poteſtate, quae in directione actionum a liberis ſuſcipiendarum conſiſtit, VLPIANVM agere, inde probas, quia furioſus (*qua de ſcilicet dicta lex agit*) directionem actionum exercere nequit. *Ordine agamus denuo atque decenter* (A). *Nego,* VLPIANVM *in* v. *quo de eſt quaeſtio:* cum ius poteſtatis moribus ſit receptum, *de* furioſo *patre, deque* ſola *patria poteſtate* Romana *agere; quin contra potius, de* parente *in genere, eiuſque in genere* poteſtate, *illum ibi tractare video. Quia ſcilicet ius poteſtatis patribus competens ex* moribus *eſt, hinc, nec in furioſo illud deſinere debet. Vel, vt de iure Romano, furioſi poteſtatem patriam retineant, ratio eſt, quia* ex moribus *eſt* (B). *Recte autem ita* VLPIANVS *concludit, et ego contra te cum* VLPIANO *affirmauerim, ipſi quoque furioſo patri de iure Romano, quin et de iure naturae, ius dirigendarum actionum manere, ſed eo ſenſu, quo* VLPIANVS *id habet: non ita, acſi dum furioſus eſt, eas ipſo euentu dirigere poſſit, quod velle dicere ſtultum eſſet, ſed hoc ſenſu, vt ius dirigendi ipſi ſaluum maneat, atque dirigere ipſo effectu iterum poſſit, ſi compos mentis ſit factus, vel dilucida habeat fortean interualla. Conf. in lege noſtra:* deſinere, *item:* ius. *Licet furioſus pater, dirigere iam actiones non poſſit, tamen* ius *dirigendi* retinet (c). *Sed et alios iuris Romani patriae poteſtatis effectus, ex iure naturali ad patrem pertinere, contendo, v. g. quo de* VLPIANVS *agit, et in fine huius legis ſe explicat:* ius

 acqui-

acquirendi (D). *Sed et in ipſo furioſo patre, in ipſo quoque exercitio, eo tempore dum furioſus eſt, ex iure naturae, ius illud* acquirendi, *ſaluum manere, teunerim. Dum enim ius Romanum, hoc commodum, ſimul patri conceſſerit, quo modo, hoc ipſi ob ſuperuenientem furorem adimere poterit? Ideo, quia infelix eſt? Vel, quod ipſemet ſibi de commodo acquirendi magis iam non proſpicere poterit? Ego contra, hiſce argumentis puto* (E). *In genere autem ius poteſtatis patri in liberos competere, ita doctores probant, quia quod ex re mea (ſemine meo) ſupereſt, meum eſt, et ad me pertinere debet. Conſentientem ICtum* VLPIANVM *puto, quando de NB. iure reſpondens exacte ita ſcribit:* qui *NB.* ex me naſcitur, in mea poteſtate eſſe debet. *Vid.* l. 4. D. eod. tit. *Nec mutat, quaſi ſemen poſtquam a me abiectum eſt, non magis meum ſit; miſſis aliorum enim reſponſionibus, dico, a me abiici, non animo perdendi, derelinquendi, ſed acquirendi. Sed dicam de hoc alibi ex profeſſo* (F). *Si autem ita vis, habeas, ex* primo *iuris naturae decreto aliquo, patriam poteſtatem, eamque, qua de* VLPIANVS *agit, non competere; ſed, ergo nec ex remotioribus? Negatur conſecutio. Multa, omnia ferme, ius naturae agnoſcunt, non pro parente quidem primo, attamen pro auia, vel proauia, vlteriorique aliquo parente* (G). *Sed demus adhuc, patriam poteſtatem, vel eam, qua de* VLPIANVS *habet, nullo modo ex iure naturae fluere, quid enim, ergo et* VLPIANVS *ita ſenſerit? Scio, illum habere in* l. 3. D. eod. ius poteſtatis patriae, proprium eſſe ciuium Romanorum, *ſed quod in* Inſtitutionibus *a* IVSTINIANO *ita interpretatum legimus, quod ſcilicet nullae aliae gentes ſunt, quae NB.* talem *poteſtatem habent, qualem Romani ciues. Sed hac interpretatione non indigemus quidem. Ita adhuc* VLPIANVS *dixerit*, proprium eſſe *NB.* ciuium Romanorum, *vt ſciamus, NB.* non *ciuibus, hanc poteſtatem non competere, vid.* l. 5. D. ibid. *Numquam autem hoc ſenſu id eſſe dixerit*, proprium ciuium Romanorum, *quaſi*, iuris naturae *ita non eſſet. Contra, nihil a ICtis Romanis habitum pro iure puto, quod non illi etiam putauerunt, ex iure naturali manare. Ceu in ſpecie de illo poteſtatis patriae effectu, commodo acquirendi per filios, vt hoc ad patrem pertineat, ex aequitate naturali eſſe, et ab omni inuidia remotum, paſſim noſtrae leges habent. Vna erit ergo quaeſtio, an patria poteſtas, ex iure naturae ſit; alia, an non ita tamen* VLPIANVS *putauit? Dum* VLPIANVS *putat, qui ex illo et ſua vxore nati ſunt, de iure, in ſua poteſtate eſſe, quare id illum hic in noſtro verſu negaſſe dicemus? Et ſic ſatis iterum dedi* (H). *Probabo autem vlterius, in verſu noſtro, furioſum patrem ſimul et per* mores, *ius* 12. *tabb. intelligere nos non poſſe, quia de iure* 12. *tabularum ius patriae poteſtatis in vita neceque conſiſtebat.* Endo liberis ius vitae necis venundandique poteſtas eſto, *habent decemuiri. At non tamen id ſine ratione patri illos conceſſiſſe, conſtat. Vnde*

de et patres, magiſtratus domeſtici, *audiebant.* Domeſtici, *ego interpretor, propter patriam illam poteſtatem, quam, voce*, domus *ſignificare ſolebant.* Magiſtratus, *quia iuriſdictionem quidem in liberos habebant, ſed illam vt magiſtratus ſecundum iuſtitiam exercere debebant. Quo modo autem neſcio, pater furioſus, de cauſſae iuſtitia iudicabit, cui motum eſt cerebrum termino (1).* Ius naturae, *et non* 12. tabulas *in* v. moribus VLPIANVM *ſignificaſſe, ita probo, quia nauci eſſet decidendi ratio*: ius naturae poteſtatis ante ſub regibus, poſtea ex 12. tabulis competiit; ergo, furioſus illud retinere debebit. *O ſuauis* VLPIANI *ratio, ſi haberet animam! Ita vales*: quia ex iure naturae, eſt patriae poteſtatis ius, ergo, ob id, quod furoris calamitas ad illum peruenit, ipſi adimi non debet, ſed retinebit, quatenus per furorem retinere poteſt, *v. g. commodum acquirendi. Ratio decidendi, valet. Neque enim id, quod patri ſemel de iure naturae competiit, ſine voluntate ſua auferri poſtea ipſi debet*, l. 11. D. de rit. nupt. *ſed nec ius naturae patitur, ob ſuperuenientem calamitatem furoris, patri commoda acquirendi, aliaque auferri, quae ad illum vt furioſum pertinere poſſunt* (K). *Sed habeas, in lege hac* 8. D. de his, qui ſui vel al. iur. ꝟ: mores *ius naturae non ſignificare, quid enim inde? Ergo in lege noſtra, qua de agitur, illa erit? iterum nego. Nec mutat, quod* (L) *ad hanc rem allegas*: aegre me interdictionem bonorum ex iure naturae demonſtrare poſſe. *Poſſum enim illud peroptume. Ita vult* (1) *amor ille, quem homini, homo debet, ne eum perire patiatur; ne cupidini deditus triſtem ille exitum ſentiat, qui poſt diſperſum patrimonium exſpectare alias eum ſolet. Conf.* l. vlt. C. de bon. quae liber. *Id* (2) *flagitat naturalis cognatio illa, quam inter omnes homines conglutinauit natura. Conf.* l. 3. D. de iuſtit. et iur. *(3) Ita vult, ſocietatis cuſtodia, ad quam tantum non valent, illi, qui bona ſua dilapidauerint. Ita* (4) *ſuadet, ſuprema lex naturalis illa*: conſeruationis, et incrementi *(5). Ita dicit, ſalus rei publicae, in eo conſiſtens, vt homines habeat, diuites, quos* aſſiduos *vocabant veteres, qui* aſſes *ipſi duere (dare) poſſunt, rei publicae neruum. Conf.* l. 1. §. 20. D. de quaeſt. *iunct.* §. 2. Inſt. de his, qui ſunt ſui vel al. iur. *Idem* (6) *denique, verbis probabo, vt ſuperuacuam mittam rei certae probationem*: iuri naturali eſſe conueniens, vt ſub poteſtate aliorum ſint, qui ipſi ſe tueri nequeunt, *in* §. penult. Inſt. de Attil. tutor. *Regeris quidem (a), paragraphum hanc mihi obſtare ideo, quoniam*, prodigi, ſi vellent, tueri ſe poſſent; (b) *quod* non tam prodigorum, quam agnatorum bono, inuecta ſit prodigorum curatio (c). Potius ius naturae, dominis rerum ſuarum liberrimam adminiſtrationem concedere. *Argumentum primum tuum, tribus iterum et vno qui abundat, laborat terminis.* Quicumque, *argumentaris*, tueri ſe poſſunt, non debent ſub poteſtate aliorum eſſe, §. penult.

Digitized by Google

penult. Inſt. de Attil. tutor. *Atqui*, prodigi tueri ſe poſſunt, ſi volunt. *Terminus medius ille* : tueri ſe poſſunt, *aliter in maiore*, *aliter in minore ſumitur.* Ibi, *qui ſe* tueri poſſunt, *et* ſe tuentur re vera. Hic *qui ſe tueri poſſunt*, ſi velint. *Sed vt percipiamus vim argumenti tui, ecce : ſicuti non ſapiens, furioſus, atque pupillus tueri ſe non poſſunt, etſi velint, propter animi mentiſue defectum, ita et prodigus, propter hoc vitium animi ſui, ſe tueri non poteſt, etſi velit. Qui ſe tueri poteſt, non poteſt prodigus dici*, l. 6. D. de verbor. oblig. *Leges ſaltem noſtras ciuiles, de quarum ſenſu diſputamus, ita habere, vt prodigi tueri ſe non poſſint ſatis, probo, quia curatorem eis praeponunt. Atque ſic nunc etiam non magis mihi aduerſatur, quod* (2) *dicis*, non tam prodigorum, quam agnatorum bono, inductam illorum curationem eſſe, *quia*, primo, *ipſorum prodigorum cauſſa tamen, ita fieri vidimus. Atque palam ita habet* l. 12. D. de tut. et cur. dat. *ibi :* prodigos, proſpicere *NB.* eis. *Sed* ſecundo *quaeſo adhuc te liceat interrogare ; quaero, ſi bono ita agnatorum fiat, an ergo poſſimus concludere, ita non eſſe iuris naturae ? Quaſi vero, vt agnatis bonum ſit, contra ius naturae eſſet. Proh miſeras ita omnium tuorum agnatorum vices !* Tertium *vero tuum argumentum, quod mihi opponis :* quod ius naturae dominis liberrimam rerum ſuarum adminiſtrationem concedit, et ſic prodigis de iure naturae interdici adminiſtratio non poſſit, *nollem te excidiſſe. Quemadmodum enim nihil eſſe magis iuri naturae conueniens, ſcio, quam vt dominus rei ſuae ſit moderator et arbiter, ita vero,* (1) *de eodem iure naturae, limitandum hoc eſſe, cum* GROTIO *aliiſque cenſeo, ſi adminiſtrare NB. poſſint. Nec, ſibi, aut rei publicae, adminiſtratione noceant. Duo requirimus ad actus agentium :* voluntatem *et* facultatem. *Vt videas, argumentum tuum non procedere, habe : quod alias et impuberibus, furioſis, cet. vt rerum ſuarum dominis, interdicta eſſe non deberet adminiſtratio, quibus tamen adminiſtrationem recte interdici nemo ignorat. Conf.* pr. Inſt. quib. alienar. lic. v. accidit aliquando, *cet. Res haec tam clara eſt, vt credam te haec non ex animi ſententia dixiſſe, ſed vt me fallas modo. Oppugnes me, clariſſime vir :* quod ius naturae dominis rerum ſuarum adminiſtrationem concedit. *Vis, hoc negem, vt in promtu tibi ſit victoria. Itane vero ſane, gladiator ? Sed* hoc *non refutabo.* Quod dominis rerum ſuarum adminiſtratio competit, *tibi habeas ; ſed non, quod dominis* prodigis *ita competat.* (2) *Quid autem iterum ſi concedam quoque, ex iure naturae re vera non eſſe, vt prodigis interdicatur rerum ſuarum adminiſtratio ; eſt enim et manet tamen alia longe quaeſtio, an non* VLPIANVS, (*de huius enim ſola mente diſputamus,*) *putauerit, ita ex iure naturae eſſe ? Hoc, illum exiſtimaſſe probo,*

quia

quia putauit ita iuris eſſe. Hoc palam ſignificat, dum habet, hoc pium *eſſe, in* l. 4. D. eod. tit. v. pietas. *Verbis conſentit* : eligendus itaque erit, qui prodigos conſilio regat. Nam *NB.* aequum eſt, proſpicere nos etiam eis, qui, quod ad bona ipſorum pertinet, furioſum faciunt exitum, *in* l. 12. in fin. D. de tutor. et curat. dat. *Videſne nunc, vir clariſſime*, VLPIANVM *exiſtimare, iuris naturae eſſe, vt prodigis interdicatur adminiſtratio; ſed et re vera ex aequitate naturali eſſe, argumenta ſupra viſa probant.* (3) *Quare vehementer nunc etiam gaudeo, te ipſumet quoque confirmare tandem*, laxam eſſe iuris naturae ſignificationem, vnde VLPIANVM curationem prodigorum deriuaſſe dixeris. *Vide ſupra* pag. 71. *Itaque hoc accipio, atque rem endo via vti pacis orato. Sed ſua ſponte inde ſequitur, neceſſe magis non eſſe, vt dicamus*, VLPIANVM *per mores*, quibus prodigis bonorum adminiſtrationem interdictam habet, *ius regium duodecimue tabulas*, intellexiſſe; *quoniam, et ius naturae laxum liceat, ſignificaſſe tamen, te fatente, potuerit. Ceu non etiam ego dixi*, primum *eſſe iuris naturae principium* : prodigo interdicatur adminiſtratio; *ſed ex aliis iuris naturae principiis ita debere fluere. Gratulor ergo impenſe mihi, et effuſe laetor, quod hactenus te mihi conſentientem habeam. Sed nunc quaero, vir clariſſime, veritatis vindex, num poſthac magis dicere audeamus :*

> VLPIANI ſola lege prima Digeſt. de curat. furioſ. dand. in verbo ibi : *moribus*, conſtare ſatis, tempore regio olim interdictam fuiſſe adminiſtrationem prodigis?

(*I.*) *Debebas probaſſe; verbum illud :* moribus, *aliud ſignificare non poſſe, quam,* iura ſcripta in 12. tabb. et quae ante tempore regio obtinuerunt. *Vide ſupra* pag. 81. (*II.*) *Nullibi autem ita te probaſſe, vide* pag. 82. ſeqq. (*III.*) *Tantum abſit te probaſſe*, τῷ : mores, *aliud nihil quam hoc ſignificare, vt non probaueris quidem, ſignificare ita poſſe.* (*IIII.*) *Tantum abſit, te hoc probaſſe, vt argumenta, quae hac in parte adduxiſti, contrarium dicere, ego probauerim.* (*V.*) *Vt et ex aliis argumentis probaui, ſignificare ita non poſſe.* (*VI.*) *Aut ſi verbum :* mores, *ſignificare ita poſſet,* (*poteſt autem nullo modo,*) *attamen quid aliud ſignificare etiam poſſe, probaui. Et te fatente* ipſomet, pag. 83. (*VII.*) *Quin, non tantum quid aliud ſignificare* poſſe, *ſed* ius naturae *ſignificare* debere, *ſi non meliori modo intelligi adhuc poſſit, probaui* pag. 58. (*VIII.*) *Ceu potiori iure,* debere, *mores ipſos prodigorum ſignificare, argumenta volunt ſupra adducta.* (*VIIII.*) *Aut ſi non* (*profecto tamen,*) *ita; non tamen etiam poſſe ſignificare id, quod tu vis, ſed et quid aliud ſignificare poſſe, vidimus.* (*X.*) *Aut ſi lex ita dixerit,* (*vt quid minus nihil,*) *vt tu vis, non tamen huic ſoli legi ita dicenti fidem debere nos facere,*

vidimus, pag. 98. ſeqq. (*XI.*) *Sed nec aliunde ita tempore regio obtinuiſſe probas. Vid.* pag. 102. *ſeqq.* (*XII.*) *Tantum abſit, vt loca quae allegas, contrarium probent*, pag. 109. ſeqq. *Sicuti haec omnia ita ſe habent : ita vero ſi haec omnia ita ſe non haberent, (ceu tamen, vide ſis, quaero, an non vnum eorum verum eſſe dicere habeas.) Quod autem dum eſt, ſic nullo modo, conſequenter dicere tecum audeo*, τὸ : mores *in* l. 1. D. de curat. furioſ. dand. *ſignificare, et ſic conſtare ſatis tempore regio interdictam fuiſſe prodigis bonorum adminiſtrationem.*

Supereſt tertium *noſtrum, quo de quaerimus, caput : quomodo* PAVLLVS *in* l. 28. D. de probat. v. ἐν πλάτει enim poteſt hoc memoria non teneri, *et quae ſequuntur, intelligi debeat ? Sententia mea haec eſt :* ἐν πλάτει, *ex ſtilo veterum, idem hic ſignificare quod* non ad liquidum, *et ſic repetita altera negatione*, non, *affirmaſſe, quod voluit :* ad liquidum probari, quando ſit opus factum. *Probo meam ſententiam*, (1) *quod*, ἐν πλάτει, *ita veteres ſignificauerunt. Conf.* l. 3. D. de condict. tritic. l. 2. §. 8. D. de aqu. et aqu. pluu. arc. (2) *Sed et ſaepius ſtilo vſi fuerunt, quo Graeca cum Latina loquutione confuderunt.* (3) *Quod duae negatiuae, ex iuris noſtri grammatica affirmant.* (4) *Quod* PAVLLVS *affirmare voluit, id* (5) *ita nunc negatione duplici faciat :* ἐν πλάτει (*NB. non* ad liquidum) enim poteſt hoc memoria *NB. non* teneri ? *cet. Quod vero tu meam explicationem non admittere poſſis, mouet te*, (1) quod neſcias, quo tunc verba antecedentia referas, ſi, ἐν πλάτει pertineat ad comma ſequens ? *ſupra* pag. 72. *Referantur ad ea, quibus proxime cohaerent, hoc modo* : immo cum in arbitrio quaeritur, memoria facti operis, exſtet nec ne, non hoc quaeritur, num aliquis meminerit, quo die aut quo conſule factum ſit, ſed num hoc aliquo modo probari poſſit, quando hoc opus factum ſit. Et hoc ita, quod Graeci dicere ſolent. Ἐν πλάτει enim poteſt hoc memoria non teneri, intra annum puta factum *? cet. Dicit* PAVLLVS, *debere inſpici, num aliquo modo probari poſſit*, quando *id opus factum, h. e.* quo anno. *Pergit, et ita hoc Graecos dixiſſe. Suam Graecorumque ſententiam probat, interrogando, et quia Graecos anteſtatur, hinc Graeca voce incipit :* ἐν πλάτει (*NB. non ad liquidum*) enim poteſt hoc memoria *NB. non* teneri, intra annum puta factum ? *Sed latius haec omnia probaui in* Griphorum magiſtro Paullo, iniuria vapulante, cap. 20. *Si autem mauis, verba illa (et hoc quod Graeci ita dicere ſolent) parentheſi committas, atque iterum recte cohaerebunt. Et duplici negatione affirmabit* PAVLLVS, hoc modo, ſi annus dicatur, probari ad liquidum, quando opus ſit factum. *Quod vero* (2) negas illi ἐν πλάτει proprie aliquam negationem ineſſe, niſi dicamus etiam in Latino, *late*, negationem latitare, quia idem ſit,

ac

ac *non ſtricte* ; *ita vero ego*, ἐν πλάτει *negationem ineſſe ideo affirmauerim*, *quia et verbo illi Latino :* late, *negationem latitare dicere debemus*, *non quidem huic* verbo, *vt* verbo : late, *ſed vi ſua et ſenſu*, *quo idem eſt*, *te fatente*, *ac NB.* non ſtricte. *Dum* Pavllvs, *de cuius mente diſputamus*, ἐν πλάτει *quod habet in* h. l. *noſtra*, ad liquidum, *in quaeſtione*, *qua de hic agit*, *opponit in* l. 2. §. 8. D. de aqu. et aqu. pluu. arc. *vtique*, ἐν πλάτει, *NB.* non ad liquidum, *ſignificare debebit. Vt ſic*, *quod* (3) *tu mihi opponis*, ἐν πλάτει, *proprie idem ſignificet*, *quod* non ad liquidum, non tam ſtricte, *atque*, ἐν πλάτει aliquid memoria tenere, *vere exprimit Germanicam phraſin*, ſich einer ſache nicht eigentlich weitlâeuftig erinneren, *vel vt patrio meo ſermone exprimunt*, niet ter deeg, niet eigentlyk. *Ex quo*, (4) *etiam*, *ita tua ceſſante obiectione*, *ſequitur*, *vt retenta lectione vulgari*, *nullus exſculpi poſſit ſenſus alius*, *quam* : non *ad liquidum* non, *ſiue* ad liquidum, *hoc ſcire poſſe*, *inter annum aliquid*, *factum eſſe*, *quod prorſus* Pavlli *ſcopo conuenit. Nemo autem*, *collatis ante dictis*, *dubitauerit amplius*, *ita dixiſſe* Pavllvm, *qui memor ſimul*, *griphorum illum magiſtrum luſitare ita et alias*, *pro more ſuo ſolere. Vt ita meae explicationi obſtat nihil*, *ita vero tuae aduerſantur multa.* Ex regula geminationis et vna mutata littera, textum ita (*ais*,) integritati ſuae reſtituo. Et hoc ita, quod Graeci dicere ſolent, ἐν πλάτει. Ἐν πλάτει enim poteſt hoc memoria contineri. *Scio*, *vir clariſſime*, *per* ἀναδίπλωσιν *nos debere ſaepius legere*, *atque textus ita plures*, *vt puto*, *integritati reſtitui. Vide* Obſeruationes noſtras legum Iuſtinianearum in foro adhuc hodie obtinentium, cap. 31. *Sed* (1) *hoc non tam crebro quidem quoad integra*, *tam magna verba*, *quam quidem*, *quoad litteras ſyllabaſque*, *admiſerim. Neque* (2) *vnam tantum litteram*, *quod ais*, *mutas*, *ſed duas.* (3) *Sed et duo ſeparata verba in vnum contrahis. N in C*, *E. in I. mutas*; *loco* Non tEneri, *ſubſtituis* ContIneri. (4) *Si etiam phraſis*, memoria continere, *Latina ſit*, *non credo tamen*, Pavllvm *breuitatis ſtudioſum*, *eam breuiori alteri :* memoria teneri, *praetuliſſe.* (5) *Contra*, hac, *in eadem hac noſtra quaeſtione eum fuiſſe vſum*, *video in* d. l. 2. §. 8. D. de aqu. et aqu. pluu. arc. *(6) Plane tuae explicationi obeſt*, *vir clariſſime*, *quod ille qui annum in numerato dicit*, *v. g. vt habes* vigeſimum *vel* trigeſimum, *dici non poſſit*, *annum hunc*, cum quadam latitudine, *dicere. Ceu* Pavllvs *aperte*, *tu etiam*, v. ἐν πλάτει, *ad annum certum refert. Verum eſt*, *quod in praecedenti commate*, *de incerto tempore et cum latitudine hactenus* Pavllvs *agit*, *dum dicit neceſſe non eſſe*, *vt ipſum diem et conſulem dicant*, *ſed NB. hoc ibi dicit de ipſo* opere facto, *hic vero :* ἐν πλάτει, *ad* ipſum annum *refert. Verba tua*, *ſed et* Pavlli,

 ſcripta

cripta ſunt clara, quae in hoc noſtro verſiculo, annum certum, veluti; vigeſimum ſextum, *memorant. Sed qui annum in numero v. g.* vigeſimum ſextum *dicit, ille* annum, ad liquidum *dicit. Quomodo ille, qui annum* certum, *veluti* vigeſimum ſextum *dicit, annum* incertum, *vel annum* non ſtricte, *dixiſſe, dici poteſt? Annum ille dicit:* ἐν πλατει non, *ſiue* non ad liquidum non, *h. e.* ad liquidum. *Argumentum vir clariſſime ad liquidum faciens contra tuam ſententiam. Et pro mea adhuc faciens, praeter ea, quae ſupra vidimus.* (7) *Sed quare vis textum mutare, vbi non opus eſt. Atquin, explicationi meae, ſalua ſeruata lectione, vidimus, nihil obeſt. Aut ſi adhuc putas,* v. ἐν πλατει, *nullam* negationem *ineſſe, (ineſt autem re vera, ex* PAVLLI *mente profecto,) citra attamen tuam correctionem, idem ſenſus, quem tu vis, aderit, ſi interrogandi ſignum, poſt verbum:* factum, *ponas?* cum in arbitrio quaeritur memoria facti operis exſtet nec ne; non hoc quaeritur, num aliquis meminerit, quo die aut quo conſule factum ſit, ſed num hoc aliquo modo probari poſſit, quando id opus factum ſit. Et hoc ita quod Graeci dicere ſolent. (*H. e. Graeci idem putauerunt.* Ἐν πλατει (late) enim, poteſt hoc memoria non teneri, intra annum, puta, factum? cum interim nemo ſit, qui meminerit, quo die aut quo conſule factum ſit. *Nihil ita nos corrigere, vides. Per interrogationes, ita noſtros probaſſe, nouiſti etiam. Senſus autem ſic idem erit, quem tu vis. Sed quare ergo mutabimus textum. Aut ſi omnino,* ἐν πλατει, *repetere vis, certe, opus non tamen erit, modo hoc interrogandi adhibito, altera mutatione, loco:* non teneri, contineri. *Sed, nec* ἐν πλατει *repetitio ita neceſſaria eſt, vidimus. Plane, vir celeberrime,* ſi omnis ea correctio bona eſt, qua lex corrigitur, vt intelligi ea poſſit, *facilis tum cuilibet interpretandi ars patebit: quaeſo vnam mihi tunc legem dixeris, quam non corrigere potero, vt intelligi etiam a tardiſſimo poſſit. Sed piget,* v. ἐν πλατει, *non* ἐν πλατει, *magis proſequi.*

Quod vero Themis me reſalutat, eſt quod exſultet animus. Quod optet tecum, ne quid in poſterum meis luminibus officiat, *id recte audiuiſti, dum vult, vt tecum diſputem. Quod* etiam rogas atque etiam, ne aegre ego feram; meam vna cum tua eſſe recuſam epiſtolam, *miror! Qui enim poſſem, qui id ego auderem aegre ferre? Atqui, Themis eſt! Non me aegre id tuliſſe, hinc ſcias; quod eodem ego tempore, vbi tuas litteras contrectabam dextra, accepi illas ita, vt medius neſcio inter quot negotia eram, miſſis omnibus iis, ſine mora et legi eas, et ſimul, quaſi, tanta me earum oblectatio capiebat, qui exſpectare non diutius poteram, ad eas reſpondi ſtatim. Si quid et tibi noui naſcatur, nec eo meas carere Muſas*

pati-

pati velis, *itidem contendo*; *reddas illud mihi cum foenore*, *malim vnciario* amplius. *Vale. IIII.* Decembris, cIↄ Iↄ CCXXIIII.

E. A. Pagenstecher.

P. S.

Vt ſententiis meis magis adhaeream, *argumenta faciunt*, *quae pro eis in* Lipſienſibus eruditorum actis, menſe Ian. cIↄ Iↄ CCXXVI. *fecerunt cenſores. Quibus vero vel eo magis acquieſco*, *quod cenſores laudatiſſimi*, *mea nondum*, *ſuſpicor*, *ceu vix poteſt eſſe*, *lecta*, *qua tibi reſpondi*, *epiſtola*, *eorum*, *quae ibi adduxeram*, *argumentum vnum pro mea ſententia attulerunt. Sed et eo adhuc dominis cenſoribus fidem faciam*, *dum ibidem illos*, *id quod ego in* Paullo iniuria vapulante, cap. 20. *interim ante tentaueram*, *in* lege, *qua de agitur*, 28. D. de probat. *loco:* cum, tum *emendare videam. Non inſpecto etiam*, *ab iis*, *credo*, Paullo *noſtro.*

ACTA ERVDITORVM LIPSIENSIA

MENS. IAN. cIↄ Iↄ CCXXVI.

DE l. 1. D. de curat. furioſ. *mentem ſuam ita proponit Pagenstecherus*, *pro* moribus *ſubſtituere quoſdam* minoribus. *Sed fieri id ait temere. Cuiacium recte retinere*, moribus: *id vero de moribus et conſuetudine ſub regibus adhuc et ante leges* 12. *tabularum introducta*, *perperam intelligere. De illa enim conſuetudine tam antiqua nihil nobis conſtare*, *et aliunde eam*, *niſi ex hac ſola lege Vlpiani*, *non poſſe probari. Adhuc autem ſub iudice eſſe quaeſtionem*, *an textum hunc ita exponendum crediderit Vlpianus. Sibi certe videri*, *ICtum non omnino loqui de aliqua conſuetudine*, *ſed de moribus prodigorum*, *quibus introducta ſit interdictio adminiſtrationis bonorum ſuorum. Sic enim loqui Paullum* Sentent. libr. 3. tit. 4. §. 1. quando bona paterna auitaque nequitia tua diſperdis, ob eam rem tibi ea re commercioque interdico, *i. e. propter mores tuos prauos. Eoſdem hos mores minime ſanos deſcribere Vlpianum*, *quod* talis homo neque tempus neque finem expenſarum habeat, ſed bona ſua dilacerando et diſſipando profundat. *Neque obſtare ſequentia:* ſed ſolent hodie. *Haec enim opponi non moribus iſtis peſſimis*, *ſed verbis:* lege 12. tabularum, *et*, ab initio, *quae coincidant. Vt ſenſus ſit: ab initio quidem lege* 12. *tabularum prodigo interdicebatur adminiſtratio propter mores eius. Si vero hodie inueniatur talis prodigus*, *non tantum ipſius bonis interdicitur*, *vt olim*, *ſed et curator ipſi datur. Simili modo malis moribus Macedo-*

nis introductum eſſe SC. Macedonianum, l. 1. pr. D. de SC. Maced. *Aut dici etiam poſſe, per* mores *hic intellexiſſe ipſum naturale ius. Sic enim* §. penult. Inſt. de Attil. tutor. *ipſe imperator, naturali iuri conueniens eſſe, vt ſub poteſtate aliorum ſit, qui ipſe ſe tueri nequeat. Sic ius patriae poteſtatis moribus dicitur receptum* l. 8. D. de his, qui ſui vel al. iur. *i. e. iure naturae et gentium. Ab initio igitur, iure naturali talibus prodigis ſuccurritur*, §. 11. Inſt. de rer. diuiſ. *Quamquam enim caueatur id ex lege* 12. *tabularum, tamen recte dicitur et iure gentium, id eſt, iure naturali, id effici*, §. 41. Inſt. eod. *Hic Heineccius, vt defendat Cuiacianam expoſitionem, dicit, Vlpianum hac* lege prima interdictionem bonorum manifeſto arceſſere a 12. *tabulis, et* tit. 12. §. 2. *Sed et* l. 18. pr. D. qui teſtam. fac. poſſ. l. 5. §. 1. D. de acquir. vel omitt. hered. *Gaium etiam* l. 13. D. de curat. furioſ. *atque Iuſtinianum* §. 3. Inſt. de curat. *Addere autem Vlpianum, eamdem interdictionem* moribus quidem ab initio *introductam eſſe; eos ergo non poſſe eſſe poſteriores* 12. *tabulis, ſed vtique anteriores, i. e. iam ſub regibus inualuiſſe, et poſtea migraſſe in* 12. *tabulas. Locutio enim iſta perpetuo ſignificat ius conſuetudine et moribus vtentium, vel tacitis populi ſuffragiis receptum, vt diſtinguatur ab iis, quae aliunde ex Graecia adſcita ſunt. Sic Paullus* libr. III. Sentent. tit. 4. §. 7. moribus per praetorem bonis interdicitur. *Iulianus* l. 32. §. 1. D. de legibb. *De his ergo tenendam regulam* ἑρμηνευτικήν: *quoties ea, quae in* 12. *tabulis locum inuenerunt, tribuuntur moribus, toties per* mores *leges regiae vel conſuetudines iam ſub regibus receptae intelliguntur. Ita enim Dionyſius Halicarnaſſ.* libr. II. in 12. *tabulis propoſitos eſſe omnes mores patrios et leges*, πάντας τοὺς πατρίους ἐθισμούς τε καὶ νόμους, *et* libr. X. *decemuiros promulgaſſe leges compilatas ex iure Graecorum, ſuisque moribus non ſcriptis*, καὶ παρὰ τῶν σφίσιν αὐτοῖς ἀγράφων ἐθισμῶν. *Ita Pomponius* l. 2. §. 23. de orig. iur. *ius vetus, quod legibus regiis et moribus patriis iam erat inuectum, tranſlatum eſſe in* 12. *tabulas. Ita ius patriae poteſtatis moribus receptum*, l. 8. D. de his, qui ſui vel al. iur. *et tamen inter leges* 12. *tabularum locum habuit: et lex regia patri dedit hanc poteſtatem, Papinianus* l. 10. D. de iur. codicill. *Et fluit tamen ex lege illa decemuirali tabulae quintae; quia ex legibus regiis vel conſuetudine ſub regibus iam ante erat receptum. Adſtructa theſi ſua reſpondet Heineccius dubiis, contra Cuiacium allatis. Ad probandam hanc conſuetudinem ſufficere vel vnici Vlpiani teſtimonium: multa enim in iure aeque ac hiſtoriis eſſe* ἅπαξ λεγόμενα. *Tum vero tempore Vlpiani extitiſſe etiam adhuc ius Papirianum, et allegare Paullum, aequalem Vlpiani, Granii Flacci librum de iure illo Papiriano*, l. 144. D. de verbor. ſignif.

Digitized by Google

gnif. *Quid igitur regum temporibus obtinuerit, facilius inde diſci potuiſſe, quam hodie. Nunc etiam ad coniecturas Pagenſtecheri reſpondetur. Ingenium quidem ſapere eam, quae τὸ moribus intelligit de moribus ipſorum prodigorum, ſed ſolidam non videri. In arte iuris numquam id, quod moribus et conſuetudine introductum eſt, notare* propter mores: *quod per inductionem* 13. *textuum illuſtratur. Vtique dixiſſe Paullum, ob mores prodigi bonis interdici. De eo enim non eſſe quaeſtionem, ſed, an eum ſenſum admittant verba Vlpiani ſecundum artem iuris? In* l. 1. pr. D. de SC. Maced. *non dici, SC. Macedonianum moribus introductum, ſed Macedonem malis moribus materiam peccandi ſaepe praeſtitiſſe. Conditum ergo id fuiſſe ob peruerſos mores filiorum familias, non autem moribus introductum, ſtilo artis. Vlpianum porro non potuiſſe duas propoſitiones eiusdem ſenſus per aduerſatiuam* ſed *inepte iungere. Sed mentem illius hanc eſſe: lege* 12. *tabularum prodigo interdicitur bonis,* ſicut furioſo, *et ipſo iure excidunt adminiſtratione. Atque hoc iam ante* 12. *tabulas quidem moribus patriis ſub ipſis regibus, ab initio receptum erat. Sed et iisdem moribus mutatum eſt. Solent enim hodie prodigi non amplius ipſa lege adminiſtratione priuari, ſed curatorem,* exemplo furioſi, *a praetore vel praeſide accipere. Et hanc curationem prodigorum perinde, ac interdictionem bonorum, ex lege* 12. *tabularum eſſe, probaſſe verbis legitimis veterum, ac eamdem legem reſtituere Iacobum Gothofredum* tab. V. pag. 97. *probationum. Sed nec per mores ius naturae poſſe intelligi. Nam* in l. 8. D. de his, qui ſui vel al. iur. *non dici, ius patriae poteſtatis, quale apud Romanos, ex iure naturae eſſe. Conueniens eſſe iuri naturali, vt ſub poteſtate aliorum ſint, qui ſe tueri ipſi nequeunt,* §. penult. Inſt. de Attil. tut. *Sed prodigi poſſent, ſi vellent. Itaque bono magis agnatorum, inuectam iſtorum curationem. Dominis liberam adminiſtrationem concedere ius naturae, ius ciuile vero excipere prodigos, ne quis re ſua male vtatur,* §. 2. Inſt. de his, qui ſui vel al. iur. *Si quid hic addendum eſt, Iacobus Gothofredus non habuit veſtigium prodigi in ipſis legibus* 12. *tabularum, ſicut furioſi veſtigia reperit apud veteres, inprimis Feſtum,* v. nec. Sei furioſus exiſtit, aſt ei cuſtos nec eſit, *et Ciceronem. Neque Paullus* libr. 3. tit. 4. §. 7. *loquitur de* 12. *tabulis, ſed de moribus per praetorem. Lex enim non omnibus proſpexerat. Imo nec poterat omnibus ex lege curator dari, Vlpianus* tit. 12. §. 3. *Idem* d. l. 18. pr. *et* l. 5. §. 1. *meminit tantum eius, cui bonis interdictum eſt. Tum vero in* l. 1. D. de curat. furioſ. *extendit lex* 12. *tabb. de furioſo ad prodigum,* exemplo furioſi, πρὸς μίμησιν τῦ μαινομένυ, l. 6. D. de verbor. oblig. *Ita factum, vt ſubinde coniungerentur,* l. 13. d. t. *et*

l. 1.

Digitized by Google

l. 1. C. eod. §. 3. Inſt. de curat. *per analogiam iuris. In* l. 28. D. de probat. *non ſunt aeque copioſae hae litterae amoebaeae. Nam Pagenſtecherus reprehendit diuerſas emendationes a Roberto et Revardo tentatas, quibus opus non ſit, ſi* ἐν πλάτει *referamus ad comma ſequens:* ἐν πλάτει *(i. e. non ad liquidum)* enim poteſt hoc memoria non teneri*: ex duplici autem negatiua fieri affirmatiuam hanc*: poteſt hoc memoria teneri. *Ingenioſe iterum, ait Heineccius. Quaerit autem, quis tunc erit ſenſus verborum anteriorum:* num hoc aliquo modo probari poſſit, quando id opus factum ſit, et hoc ita, quod Graeci dicere ſolent. *Nullus vtique. Imo in Graeco,* ἐν πλάτει*, nullam proprie ineſſe negationem. Retenta igitur lectione vulgari non alium exſculpi poſſe ſenſum, quam hunc:* late hoc ſciri non poſſe, intra annum aliquid factum eſſe. *Id vero prorſus aduerſari ſcopo Paulli. Quaeri, num memoria operis facti aliquo modo probari poſſit, aut, quando id factum ſit? Non ergo quaeri, num aliquis meminerit, quo die aut conſule factum ſit. Sufficit enim, id aliquo modo tantum probari. Et hoc illud eſt, quod Graeci dicere ſolent* ἐν πλάτει. *Verſamur enim in antiquis. Euitare autem cupiens Heineccius,* τὸ enim *pro* nam, *repetit per geminationem de nouo:* ἐν πλάτει enim poteſt hoc memoria teneri, *puta*, intra annum aliquid factum eſſe. *Petrus Coluius, IC. in Adnot. ad Apuleii* libr. 4 Metamorph. pag. 59. *recte putabat, Paullum loqui cum priſcis, vt* enim *inchoet orationem, ſicut* enimuero. *Sed nobis magis adhuc iſtud placuit, quod noſter qualemcumque annum* trigeſimum, quadrageſimum, *adiecit. Omnino enim tale quid expectabamus, nec dubitamus, excidiſſe in textu ſignum alicuius numeri, inſtar ſigli: quod ſi ſuppleas, aperta ſunt omnia*: intra annum puta 40. vel 50. *etſi interim nemo ſit, qui meminerit, quibus conſulibus id viderit. Leuior eſt animaduerſio, an* contineri *ſcribendum pro* teneri. *Addemus potius vltima verba*: ſed cum (*quando) omnium haec eſt opinio, nec audiſſe, cum id opus fieret, neque ex eis audiſſe, qui vidiſſent, aut audiſſent, et hoc infinite ſimiliter ſurſum verſum accidat, tum* (*pro* tunc) *memoriam operis facti non exſtare. Sufficit autem, ſi quis ſciat, factum h. e. ſi factum eſſe non ambigatur: nec vtique neceſſe eſt ſupereſſe, qui meminerint. Verum etiam, ſi qui audierint eos, qui memoria tenuerint. Haec omnia recitat Paullus de Labeone ipſo* l. 2. §. 8. D. de aqu. et aqu. pluu. arc. *neque alter alterius epitomator hic vel ſcholiaſtes fuiſſe videtur, aut cenſor.*

III. IA-

Digitized by Google

* * * * * * * * * * *

III.

IACOBI CVIACII,

ICTI SVMMI,

OPERA OMNIA,

IN DECEM TOMOS DISTRIBVTA,
QVIBVS CONTINENTVR
TAM *PRIORA*, SIVE QVAE IPSE SVPERSTES EDI
CVRAVIT;
QVAM *POSTERIORA*, SIVE QVAE POST OBITVM EIVS
EDITA SVNT,
VEL NVNC PRIMVM PRODEVNT.
OPERA ET CVRA
CAROL. ANNIBAL. FABROTI, I. C.
EDITIO NOVA
CETERIS OMNIBVS, QVAE ANTE PRODIERVNT,
EMENDATIOR, ET ADSCRIPTIS LEGVM NVMERIS,
ALIORVMVE AVCTORVM SVPPLETIS TESTIMONIIS
AVCTIOR.
PRAEFATIONEM PRAEMISIT
IO. GOTTLIEB HEINECCIVS,
IC. ET ANTECESSOR.

Digitized by Google

Digitized by Google

LECTORI BENEVOLO

S. P. D.

IO. GOTTL. HEINECCIVS, IC.

QValis quantuſque fuerit Iacobvs Cviacivs, quanta viri iſtius incomparabilis exſtent in iuris prudentiam merita, quot denique exaſciatiſſimis operibus ciuilem illam ſapientiam illuſtrarit locupletaritque, id ne illi quidem ignorare ſolent, qui aliis minorum gentium auctoribus, tamquam glebae, adſcripti, vel negotioſo vitae genere auocati, praeclara diuini iſtius ingenii monimenta ne a limine quidem vmquam ſalutarunt. Contigerat illi iam tum, quum praecipuas Galliae academias, et Bituriges inprimis, doctrinis ſuis illuſtraret, vt non modo incredibilis adoleſcentum optimorum concurſus ad eum fieret, ex eiuſque ſchola, tamquam ex equo Troiano, magnus quotannis praeſtantiſſimorum ICtorum numerus exiret, verum etiam eius ſcripta in foro, vbi alioquin purior iſta atque elegantior, quam profitebatur, iuris prudentia minore in pretio habetur, frequentiſſimo vſu tererentur, tantamque conſequerentur auctoritatem, vt quum alii peculiari quiſque nomine ſuo citarentur, iſte per excellentiam, teſte Thuano, *iure conſultus* adpellaretur. Id quod tanto videtur admirabilius, quanto minus eius famae ſubſeruiret vel eorum temporum conditio, vel oris ac orationis ſuauitas. Primum enim in illa tempora inciderat, quibus vt quiſque magis delectaretur illa Bartoliſtarum illuuie, ita iureconſultus videbatur praeſtantiſſimus, adeo vt Tholoſates Cuiacii, ciuis ſui, rationem nullam haberent, eique in honorum contentione praeferrent Forcatulum, homini ſimiam, non aliam ob cauſſam, quam quod illum ſola caeleſtis ingenii ope, nec vllis praeterea magiſtris adiutum, intima iuris antiquitatiſque penetralia aperire, atque ab illitteratiſſimis iſtis gloſſatorum litteris alieno animo eſſe animaduerterent. Deinde non erat Cuiacius ex eorum doctorum genere, quos eloquentiae flumen ac diſſerendi facilitas imperitis rerum adoleſcentibus commendat, quibuſque indocta turba tamquam luctatoribus adclamat: *χαῖρε παράδοξε, νίκας νικήσεις ἀπ' αἰῶνος, θαυμάσιε νικᾷς:* ſed voce vtebatur parum ſonora, et

parum explicata, in dictando varius et paullo perturbatior, oratione modo citata, modo remiſſa, nec raro interrupta, vt pronunciantem auditores neque ſtilo, neque auribus commode adſequerentur. Et tamen haec obſtacula perrupit feliciſſimum Cuiacii ingenium, ad eamque connixum eſt eruditionis laudem, vt, qui ſemel viam, qua itur ad iuris prudentiam, viderunt, eo ſe magis proficere ſentiant, quo ſibi magis placere intelligunt Cuiacium. Equidem ſi nihil orbi dediſſet, praeter Pithoeos, Chesnaeos, Fabros, Maranos, et, qui primo loco ponendus erat, Iosephvm Ivstvm Scaligervm: vel in his profecto ſolis, eorumque ſcriptis, viueret ac ſpiraret Cuiacius. Sed praeterea et ipſe operibus relictis quampluribus ſibi exegit monimentum aere perennius, et quod nec inuidia vmquam abolebit, nec vlla oblitterabit vetuſtas. Plura enim ſcripſit, quam multi legant, et tot quidem volumina non rebus protritis et aliunde corraſis, ſed plane egregiis et vulgo incognitis impleuit. Primus fere omnes iuris ciuilis partes commentariis eruditiſſimis illuſtrauit: primus Vlpiani, Pavlli, *aliorumque veterum iureconſultorum fragmenta* ab interitu atque obliuione vindicauit: primus, quantum e Graecorum interpretum libris, et comparatione fragmentorum vnius iureconſulti, luminis accedere poſſit iuris prudentiae, poſteros docuit. Vt compendii faciamus orationem, non opera dedit Cuiacius, ſed bibliothecam inſtructiſſimam, omni iſti gregariorum turmae, quae iureconſultorum pluteos onerare ſolet, in tantum praeferendam, in quantum tenebrae luci, et humanitati poſthabenda videtur barbaries. Sed quamuis haec omnes, quibus aliquid mentis ineſt, vera eſſe agnoſcant: non tamen omnibus facile hanc licet Corinthum adire, quamuis ſaepiſſime Cuiacii opera Galliae Germaniaeque praela exercuerint. Prima, quae viuo adhuc auctore prodiit, editio eſt Pariſina anni 1584. quae non niſi quatuor voluminibus conſtat, et ea tantum, quae *ad Inſtitutiones*, Vlpiani *et* Pavlli *fragmenta, et ſelectiores Pandectarum titulos, Nouellas*, et *ius feudale* ſcripſit, nec non *Paratitla Digeſtorum* et *Codicis*, *Africanum*, *Conſultationes*, et *Obſeruationum* libros vere aureos complectitur. Ea editio deinde ſaepius repetita, veluti Lugduni anno 1606. Coloniae Allobrogum anno 1609. et Francofurti 1623. quamuis interea alia eius opera poſtuma, puta *Recitationes in Digeſtorum praecipuos titulos* Francofurti anno 1596. eiuſdem *Papinianus* ibidem 1595. *Iulius Paullus* 1616. ac denique opus Παρατιτλα 1598. in forma, quam vulgo *quartam* adpellitant, prodierint. Haec omnia vna cum aliis quibuſdam in vnum corpus coaluerunt, recuſaque ſunt Pariſiis anno 1617. *tomis ſex*, eaque editio

Digitized by Google

editio diu habita fuit praeſtantiſſima, donec eius luminibus officeret abſolutiſſima illa CAROLI ANNIBALIS FABROTI, Pariſiis anno 1658. *tomis decem* maioris ſtaturae excuſa, in qua ſummo ſtudio conquiſita, recognita, et publicae luci reddita videmus, quaecumque vmquam enixum eſt capaciſſimum atque incomparabile Cuiacii ingenium. Splendidae huic operum Cuiacianorum editioni dici non poteſt, quantum pretii ſtatuerint, quicumque Fabrotum nouerant, et, quam ſolus ille dignus Cuiacianis editor eſſe potuerit, expenderant paullo adcuratius. Non ſane eſt cuiuſuis, obſtetricari ſcriptis Cuiacii, quae tot recondita, ac ex vltima antiquitate depromta continent, vt non poſſint non monſtra dare pro Cuiacianis, qui praeter tritos iureconſultorum minorum gentium libellos nihil viderunt. Cuiacium neminem mirari, niſi qui capit, acute, vt ſolet, ait Iuſtus Lipſius. Capiunt autem eum pauciores, quam reprehendunt, exagitant, ac paene rident. Nemo autem rectius cepiſſe videtur Carolo Annib. Fabroto, qui quum in Graecorum interpretum lectione et omni elegantiore litteratura eſſet verſatiſſimus, iiſdem, quibus Cuiacius, inſtructus praeſidiis ad eius operum editionem ſeſe accinxit, nihilque fecit reliqui, vt quemadmodum Cuiacius iuris prudentiam nobis pro latericia marmoream effeciſſet, ita ipſe auream eius operum editionem pro marmorea relinqueret. Enimuero iam pridem bibliothecae celebriores publicae ac priuatae ſuam iſtam editionem fecerunt, et, ſi quod forte in diſtrahendis bibliothecis exemplum ſupereſt, id tanto, ac, prope dixerim, tam immenſo pretio venire ſolet, vt emtores mediocris fortunae facile deterreat. Quae quum ita ſint, iam pridem eam editionem repetitam oportuiſſet, niſi ſumtuum magnitudo id conſilium reddidiſſet difficilius. Quemadmodum autem eo nunc viuimus ſaeculo, quo Belgium noſtrum opera omnibus venturis ſaeculis admirationi futura, veluti *antiquitatum Romanarum Graecarum*que et *iuris ciuilis theſauros*, Gruterianam marmorum collectionem, *theſaurum antiquitatum Italiae*, et plura huius generis rei publicae litterariae ſumtibus immenſis reſtituit: ita vir integerrimus, et ſeruandis iuris prudentiae theſauris natus, IOANNES VAN DER LINDEN, iunior, cui et theſaurum iuris ciuilis, aliaque ad artem noſtram pertinentia accepta ferimus, conſilium cepit pulcherrimum, recudendi CVIACII *Opera*, qualia a Fabroto *Pariſiis* 1658. *tomis decem* excuſa diximus, ſed caſtigatiora, et additis legum numeris, ſuppletiſque auctorum teſtimoniis aucta; dummodo tantus ſubſcribentium futurus ſit numerus, vnde ipſi ſpes aliqua indemnitatis adfulgere poſſit. - - - Bibliopolam nihil admodum lucri captare, ſi calculum po-

ſueris, facile animaduertes. Inſigni tamen in lucro ponet, ſi ipſe id conſilium tibi probauerit, et te quoque conſultum velle rei publicae litterariae commodis, ex re ipſa intellexerit. Tu vero, lector, vale.

* * * * * * * * * * *

IIII.

PROGRAMMA

DE

VARIIS SATVRNINIS,

IVRECONSVLTIS.

INter alia, quae florentiore aetate ad illuſtrandam iuris prudentiam comparata meditatus ſum, locum profecto haud poſtremum ſibi vindicant, quae ad veterum ICtorum vitas ac ſcripta pertinent, quippe nec a BERNARDO RVTILIO, nec a IOANNE BERTRANDO, nec a GVILIELMO GROTIO, nec ab vllo alio ita exhauſta, vt non illorum meſſi permagnum ſpicilegium accedere poſſe videretur. Quum itaque et aliis occaſionibus quaedam earum meditationum ἀποσπασμάτια dederim: iam quoque ſeruabo inſtitutum, et obſeruationes quaſdam de VENVLEIO SATVRNINO, ICto eximio, communicabo. De eo enim tam incerta omnia ſunt atque ambigua, vt nec aetatem eius, nec nomen, nec libros quos ſcripſit, quiſquam ea, qua par eſt, ἀκριβείᾳ prodiderit. Fraudi fuit viro, ſua aetate procul dubio celeberrimo, quod plures eiuſdem ordinis ac profeſſionis SATVRNINI in vaſto Pandectarum opere laudantur. Primo enim VLPIANVS *L. 13. §. 5. D. de iure iur.* et *L. 19. §. 7. D. de aur. arg. leg.* meminit QVINTI SATVRNINI, eiuſque *librum decimum ad edictum* citat, quales libros Venuleium noſtrum ſcripſiſſe, nemo veterum memoriae prodidit. Deinde celebratur CLAVDIVS SATVRNINVS, e cuius libro *de poenis paganorum* fragmentum bene longum ſupereſt *L. 16. D. de poen.* et elegantiſſimum illud quidem, et Graecae

Graecae litteraturae floſculis paſſim diſtinctum. Denique et VENVLEII SATVRNINI ſcriptis nihil eſt celebrius, ex quibus loca ſupra ſeptuaginta fato eripuit Tribonianus. Hos tres cum cura diſtinguit GVILIELMVS GROTIVS in *Vit. ICtor. Lib. II. cap.* 2. Sed qui tam malam gratiam eo ipſo iniit a viris doctiſſimis, EV. OTTONE in *Praefat. Tom. I. Theſaur. iur. ciuil.* et ABR. WIELINGIO in *Iuris prudent. reſtit. Tom. I. pag.* 93. vt ei dicam eo nomine ſcribere non dubitent. His ergo duo tantum ſunt ICti veteres, Saturninorum cognomine celebres, CLAVDIVS et VENVLEIVS, quorum huic et QVINTI praenomen tribuunt. At hos duo quoque confundunt Io. BERTRANDVS *de iuris perit. Lib. I. cap.* 21. et EM. MERILLIVS *Obſeruat. Lib. VIII. cap.* 1. quin ante hos ANTON. AVGVSTINVS *de nominib. propr. Pandectar. pag.* 196. vbi ICtum noſtrum pleno nomine Q. CLAVDIVM VENVLEIVM SATVRNINVM vocatum cenſet, et ipſe *indicis Florentini auctor*, qui Claudii Saturnini librum *de poenis paganorum* Venuleio noſtro diſerte adſcribit. Ita iam vnus vir prodit, ex tribus illis conflatus, naſciturque, vti apud OVIDIVM *Heroid. Epiſt. VIIII. v.* 91.

Prodigium triplex, armenti diues Iberi,
Geryones, quamuis in tribus vnus erat.

Et tamen certiſſimum eſt, tres illos omnino a ſe inuicem diſtinctos eſſe, quum nec eadem aetate vixerint, nec idem tulerint praenomen. CLAVDIO SATVRNINO reſcripſiſſe legimus diuum Pium in *L.* 4. *pr. D. de legation.* nec non in *L.* 1. §. 2. *D. quae res pignor. vel hypoth.* Eumdem Claudium ſub Marco et Lucio imperatoribus, vel, vti in iure noſtro vocantur, ſub diuis fratribus, praeturam geſſiſſe, inſignis illa quaeſtio forenſis in *L.* 6. §. 7. *D. mandat.* de Paullo Mario pro Daphnide fideiubente, quippe quae coram eo praetore diſceptata eſt, euincit. Floruiſſe itaque Claudium Saturninum oportet ſub diuo Pio et diuis fratribus, nec certum eſt, an Marci imperatoris tempora attigerit. MARCI vero praenomen illum habuiſſe colligimus ex marmore apud GRVTER. *Inſcript. pag.* 1150. *num.* 8.

M. CLAVDI. SATVRNINI
FECIT
CLAVDIA. TYCHE. PATRONO. BENEMERENTI.

At multum ab his temporibus remotus eſt VENVLEIVS SATVRNINVS,

NVS, quippe quem non ſub Antoninis, (quem errorem ipſe erraui in *Element. ad ordin. Pandectar. Part. I. §. 83.*) ſed ſub Caracalla, immo et ſub Elagabalo et Alexandro vixiſſe conſtat, idque recte iam olim animaduertit GVIDO PANCIROLVS *Lection. variar. Lib. I. cap. 79. §. 3. pag.* 1086. [*Tom. II. Iuris prud. Roman. et Attic.*] Caracallam ſane aeque ac Alexandrum ei reſcripſiſſe, adparet ex *L.* 1. *C. quib. non obiic. long. temp. praeſcript.* et ex *L.* 1. *C. de excuſat. veteran.* Quumque priore loco VENVLEIVS, altero SATVRNINVS adpelletur; dubitari nequit, pleno nomine hunc vocatum VENVLEIVM SATVRNINVM, illumque adeo a Claudio Saturnino diuerſiſſimum eſſe. Idque et ex eo colligimus, quod, quum in titulo digeſtorum *de poenis* duae leges, ex Saturninorum libris depromtae, ἀμέσως coniungantur, puta quinta decima et decima ſexta: prior inſcribitur, VENVLEIVS SATVRNINVS *Libro I. de officio proconſulis*, poſterior, CLAVDIVS SATVRNINVS *libro ſingulari de poenis paganorum.* Non autem ſollemne eſt Triboniano ſociiſque, quando fragmenta ex vnius ICti libris decerpta accumulant, circa nomen auctoris variare, et e. gr. iam *Vlpianum*, mox *Domitium*; iam *Iulianum*, mox *Saluium* laudare: ſed, poſito ſemel nomine, inſequentibus legibus praeſcribere inſcriptionem: *idem.* Iam ſi verum eſt, M. Claudium Saturninum et Venuleium Saturninum ICtos diuerſiſſimos eſſe: non poteſt non ab vtroque differre Q. SATVRNINVS, quum nemo vmquam dubitauerit, quin nomina ſint vel maxime διακριτικὰ, adeoque Quintus, Marcus, et Venuleius Saturnini non magis poſſint pro vna perſona haberi, quam M. et Q. Tullii Cicerones. Et quis, quaeſo, vmquam audiuit legitue, vel Claudium vel Venuleium Saturninos *Commentarios ad edictum* ſcripſiſſe: quod de Q. Saturnino certiſſimum eſt?

In *Indice Florentino* laudantur VENVLEII SATVRNINI *ſtipulationum Libri XVIIII.* quamuis ex quinto, octauo, decimo, decimo quarto, decimo quinto, denique decimo octauo et vndeuiceſimo nulla fragmenta ſuperſint: *Actionum Libri X. de officio proconſulis libri X. Publicorum Libri III. de interdictis Libri VI.* Sed ſcripſiſſe eum praeterea oportet *libros Diſputationum*, ſaltim *ſeptem*, in *Indice* illo non memoratos, ſi recte ſe haberet inſcriptio *L.* 18. *D. iudicat. ſolu.* At genuinam illam eſſe, noſtrumque vmquam huius modi diſputationum libros ſcripſiſſe, negat IAC. LABITTVS in *Vſu indicis Pandectar. cap. 6. §. 5. pag.* 118. *edit. Wieling.* Nec veroſimilitudine deſtituta eſt ea coniectura, quum facilis ſit lapſus vel collectoris, vel librarii, *Diſputationum* libros fingentis pro libris *Stipulationum.* Multo minus probabile

Digitized by Google

babile eſt, Venuleium ſcripſiſſe *libros ad edictum*, ab VLPIANO *L.* 10. §. 7. *D. de aur. arg. legat.* laudatos. Fuit enim Venuleius Vlpiano σύγχρονος, et in Alexandri imp. conſilio eiuſdem collega, ceu patet ex LAMPRID. *Alexandr. cap.* 68. nec facile quiſquam crediderit, Vlpianum collegae libros ſententiaſque perſtringere, ac veluti explodere voluiſſe, quod manifeſto tamen facit in *L.* 1. *D. de ſenator.* Ex quo colligo, quoties Vlpianus, Marcianus, et Modeſtinus SATVRNINO denunciant teſtimonium, quod hunc in *L.* 14. §. *vlt. D. de cuſtod. et exhibit. reor.* illum in *L.* 1. §. 2. *D. quae res pignor. vel hypothec. oblig.* et in *L.* 1. *§.* 4. *D. de obligat.* iſtum denique in *L.* 1. *D. de ſenator. L.* 13. *§.* 5. *D. de iureiur. L.* 6. *§.* 7. *D. mandat.* et in *L.* 1. *pr. D. de effractor. et expilator.* feciſſe animaduertimus, toties vel Quintum, vel Claudium Saturninum, numquam vero Venuleium noſtrum, eſſe intelligendum.

* * * * * * * * *

V.

AD PERILLVSTREM IVVENEM CAROLVM SIGFRIDVM A PLESSE EPISTOLA GRATVLATORIA.

SI meo res ageretur arbitrio, haberentque vota, quo caderent: iam tecum ipſe eſſem, perilluſtris iuuenis, te dulce decus meum, amplecterer, tuam illam praeclaram facundiam, quae ſe iam veluti in publico quodam theatro profert, coram mirarer, denique mixtus adplaudentium turbae, fructum auribus oculiſque caperem multo vberrimum. Sane iam vaſa conclamaueram, iam iter meditabar, geſtiebat-

Digitized by Google

que animus, et te exoſculari, et eximium iſtud Lipſiae tuae ornamentum, Io. Iac. Mascovivm, coram venerari, et ipſam almam phyluream, in qua ante hos triginta quinque annos prima honeſtioris doctrinae veluti rudimenta poſueram, cum incredibili voluptate, quam iam animo praecipere mihi videbar, aliquando reuiſere. Sed ita ſe habent res mortalium, vt multa praeter opinionem eueniant, et quam te felicitatem preſſis veluti manibus tenere putes, ea momento elabatur, et quanto maiore antea ſpe animum impleuerat, tanto triſtius atque acerbius ſui deſiderium relinquat. Id equidem mihi iam accidit, perilluſtris iuuenis. Dum enim diem, quo cathedram conſcendere decreueris, conſtitutum mihi iri ſpero, interea adpetit tempus, quo ſcholae apud nos inſtaurandae, nouaeque praelectiones hibernae auſpicandae ſunt, quo ita diſtringi ſolemus, quotquot Halae docendi munere fungimur, vt nulla nobis indulgeatur induciaria quies, ſed dies noctesque propemodum de ornanda hac Sparta ſit cogitandum. Quod itaque vnum reſtabat ſpe illa deiecto ſolatium, vt publicis his litteris te abſentem compellarem: id mihi iam praetermittendum haud putaui. Vnde vero initium capiam, perilluſtris a Plesse, et quae verba ſatis idonea reperiam, ad incredibilem laetitiam, qua iam tui cauſſa perfundor, non dicam exprimendam, ſed quodammodo ſaltim ſignificandam? Equidem quum quarto abhinc anno in Viadrinam ad me audiendum profectus, non modo contubernio, ſed et conuictu meo vtereris: fieri non potuit, quin ſtatim exoſcularer ingenium rectum ac docile, animum virtutis ſtudioſiſſimum, mores denique ſub fauſtis illuſtriſſimi patris penetralibus ita formatos, vt nihil tibi, niſi quod cum vera laude coniunctum eſſet, expetendum exiſtimares. Hinc iam eo tempore te, tamquam Viadrinae decus, non ſolum amare, ſed et diligere, aliiſque tui ordinis adoleſcentibus, tamquam abſolutiſſimum aliquod eius virtutis, quae in illam aetatem cadit, exemplar proponere coepimus omnes, qui tum in academia illa regia docebamus. At ego potiſſimum, qui te potiore veluti iure poſſidebam, et cui intra Penates quotidiana erat in indolem iſtam tuam penitius introſpiciendi occaſio, non ſolum te incredibili amore complectebar, ſed et ſaepe augurabar, ac praedicebam multis, talem te futurum, qualem iam pridem cognitum iudicaram. Quamuis vero non adeo diuturna eſſet conſuetudo noſtra, et me Halam iuſſu potentiſſimi regis migrante, teque Lipſiam eodem tempore profecto, praeter ſpem atque exſpectationem diuelleremur: non tamen aliquid de ſpe, quam ſemel de te conceperam, deminutum eſt, maxime, quum et praeclara omnia de incredibili diligentia tua nunciaret fama,

fama, et te duce vti ſcirem amiciſſimo mihi Buchholſio, quem, qua religione munere ſuo fungitur, nihil reliqui facturum noueram, vt praeclarum illum, quem naturae tuae debes, ad quaeuis laudanda impetum nouis quotidie veluti igniculis inflammaret, et currenti, quod in prouerbio eſt, calcar adderet. Hoc vero augurium meum exitu iam quodammodo comprobante, non poſſum profecto, quin incredibilem capiam voluptatem, laetuſque laetitiis omnibus veluti triumphem. Solet patribus familias vix vllum eſſe ſpectaculum iucundius, quam ſi arbuſculam, ſua manu conſitam, primo flore conueſtiri videant, quamuis haec nondum fundat fructus, ſed eos ſola ſpe, ex ipſo laetiore flore concepta, tantum praecipiat. Et mihi perinde, qui olim in te formando aliquam operam conſumſi, nihil iucundius accidere poteſt, quam praeclarum iſtud ſtudiorum ſpecimen, quod edidiſti, ex quo tanta ad ſpem de te iam pridem conceptam acceſſio facta eſt, vt vel ex eo flore de fructuum futurorum praeſtantia augurer, et iam non ſperem, ſed confidam, te, vti adhuc alios tui ſimiles, ita in poſterum te ipſum ſuperaturum. Quare facere non poſſum, quin has ingenii ac diligentiae academicae primitias et inclytae patriae, et illuſtriſſimo parenti, et ſplendidiſſimae familiae, et denique tibi mihique ex animo gratuler. Patriae tuae, Daniae, niſi me non obſtrictiſſimum faterer, nae ego eſſem hominum ingratiſſimus. Sunt mihi ibi amici, quibus olim in hac academia familiariſſime vſus ſum; ſunt cum in illuſtriſſimo regii conſilii conſeſſu, tum extra illum patroni, qui mei cauſſa omnia volunt; quia, quod praefiſcini dixerim, ipſe rex potentiſſimus, quam inuſitata clementia in me hominem peregrinum feratur, ante hoc triennium argumento fere ſtupendo oſtendit, dum me lautiſſimis, et ſplendidioribus, quam vlli alii mei ordinis homini oblatas memini, conditionibus in regnum atque academiam ſuam euocarit. Et quamuis tum ita res diſponeret Deus O. M. vt fructum ex inuſitata illa regis incomparabilis clementia capere mihi non liceret: adeo tamen ex eo tempore animo meo inſedit Daniae amor, vt eam veluti alteram patriam habuerim, et ſaepe ibi habitarit animus, quo me corpore venire prohibuit vis illa fatorum, qua rerum humanarum ordo ſeritur. Quum vero patriam quiſque ſuam, ciuitatemque, in qua vel Penates ac domicilium conſtituit, vel maioribus auctus eſt beneficiis, quam feliciſſimam eſſe optet: non poſſum profecto, quin Daniam beatam praedicem, cuius futurae quoque felicitati tot erectiora ingenia, quae in ſpem poſteritatis quotidie adoleſcunt, praeludere veluti videntur. Non ſane tam opum ac potentiae magnitudo florentes ac beatas reddit res publicas, quam vi-

rorum regendi parendique arte bene atque adcurate inſtitutorum copia. Haec vera ſunt regum praeſidia, haec rerum publicarum columina, haec pignora felicitatis publicae, quibus ſublatis, non poteſt non rerum omnium conſequi perturbatio. Periiſſe Troiam aiunt, quum ea dii exceſſiſſent: at nos, qui Chriſtiana pietate imbuti ſumus, vanam illam fiduciam, a miſeris hominibus in ſimulacris ſenſu carentibus collocatam, merito iudicamus, et primum quidem Deum O. M. rerum publicarum praeſidem, ac felicitatis omnis ſtatorem, ab hoc proximos principes bonos et rei publicae amantes, denique iuxta hos maxime viros praeclaros, et cum regnatrice illa ſapientia, longoque rerum vſu, tum virtute ac pietate eximios rei publicae ornamento ac praeſidio eſſe, contendimus, atque ideo inde merito augurium capimus futurae felicitatis, ſi et horum ſuppetat copia, et in eorum locum adoleſcentes eminentioris fortunae atque indolis feliciter quotidie ſuccreſcant. Itaque iure meritoque Daniae tuae te, talem ciuem, gratulor, non modo in id omni ſtudio atque induſtria incumbentem, vt aliquando de tam inclyta patria, prout occaſio fuerit, bene mereri poſſis, ſed etiam praeſidia illa, quae ad beatitudinem rerum publicarum tuendam amplificandamque pertinere videntur, iam aliqua ex parte conſequutum. Quam incredibili porro laetitia nunc illuſtriſſimum patrem tuum perfundi credibile eſt, quum iam votis perfrui, et inſignis illius curae ac ſollicitudinis, qua egregiam filiorum trigam educauit, fructum capere coeperit? Nonne opinabile eſt, eum hac filii optimi virtute magnopere delectari, ſeque ſibi veluti poſteritati intereſſe videri? Quare et huic quippe de me optime merito, talem filium vehementer etiam atque etiam gratulor, Deumque veneror, vt faueat porro muneribus ſuis, tantoque bono et incrementa addat, et, quod vel maxime ad ſolidam felicitatem pertinet, perpetuitatem. Quid vero dicam de ſplendida familia tua? Eſt ea ex flore iſto delibato nobilitatis Germanicae, qui ſe longe lateque diffudit per Europam, viroſque protulit pace belloque magnos, et qui meritis in rem publicam immortalem ſibi gloriam apud poſteros pepererunt. Memoriae proditum eſt, Q. Maximum, P. Scipionem, et alios ciuitatis Romanae praeclaros viros ſolitos ita dicere, quum maiorum imagines intuerentur, vehementiſſime ſibi animum ad virtutem accendi. Scilicet non ceram illam, neque figuram, tantam vim in ſe habere putabant, ſed memoria rerum geſtarum eam flammam egregiis viris in pectore creſcere, neque prius ſedari, quam virtus eorum famam atque gloriam adaequarit. Scio tibi, perilluſtris a PLESSE, has maiorum imagines non minus ſaepe ſomnum excuſſiſſe, quam Themiſtocli

ſtocli tropaea Miltiadis: neque dubito, quin identidem cogitaueris, non eſſe eam veram nobilitatem, quam quis a maioribus iure hereditario acceperit, ſed cui accedat maiorum exemplis excitata virtus, quaeque decus illud iiſdem artibus ac facinoribus, quibus primum partum eſt, tueatur. Et ſane quid reſpondebunt illi maioribus ſuis, qui nobilitatem ſuam opeſque, maiorum virtute partas, incitamento ſibi eſſe patiuntur ad luxum et inertiam? qui turpi otio tranſigunt vitam, veluti pecora, numerus tantum, et fruges conſumere nati? qui denique tantum ignominiae reddunt maioribus, quantum ab his dignitatis veluti per manus traditum acceperunt? Noluiſti autem tu, perilluſtris a PLESSE, iis te ſimilem praeſtare, ſed maiorum tuorum, ac domeſtico maxime illuſtriſſimi patris et patrui tui exemplo excitatus, id egiſti omni animi contentione, vt per eorum veſtigia pleno gradu incederes, teque dignum tam ſplendida familia, dignum illis maioribus, quos iam pridem fama veluti conſecrauit, praeſtares. Quam ob rem vti mactum te hac virtute eſſe iubeo, perilluſtris iuuenis: ita et genti Pleſſiae hoc nouum decus etiam atque etiam gratulor, et vt ei in poſterum maximo ornamento ſis, et opto, et, fretus praeclara tua indole, id futurum auguror. Non miraberis, tam tarde me ad praecipuum officium, tibi ipſi gratulandi, accingi. Non enim noſtra ſunt, quae nobis vel fortunae beneficio, vel ſtudio noſtro obtigerunt, bona: ſed ſibi praecipue ea cum Deus, bonorum omnium largitor, tum maxime patria, parentes, cognati, atque amici vindicant, niſi quis forte, in Epicuri hortulis inſtitutus, omnia ad ſe referat, nihilque ſe, niſi ſui cauſſa, facere debere exiſtimet. Itaque prius illis gratulandum fuit, ad quos fructus vigiliarum tuarum in poſterum vel maxime pertinebit, nec eſſet, quod gratularer tibi, ſi nihil vtilitatis ex bonis tuis ad quemquam mortalium pertingeret. Dixiſſe olim aiunt philoſophum, ſe, ſi a Deo id beneficii impetraret, vt caeleſtia illa corpora, eorumque motum concentumque ſuauiſſimum coram intueretur, parum tamen inde capturum eſſe voluptatis, ſi in haec inferiora remiſſus, neminem, quem harum rerum participem facere poſſet, reperiret. Perinde tibi ipſi, qui non tibi ſoli, ſed patriae tuiſque te natum eſſe intelligis, parum iucunda futura eſſent omnia, quae tibi tot vigiliis peperiſti, decora, niſi aliis perinde, ac tibi ipſi, ſalutaria atque vtilia eſſent. Quae quum ita ſint, tibi ego non tam doctrinam, quamuis et illa ſit omni laude digniſſima, gratulor, quam eam mentem, qua omnia refers ad ſalutem rei publicae, nihilque diſcere vel infigere animo cupis, niſi quod patriae aliquando emolumento ornamentoque ſit futurum. Faueat vero Deus et

Digitized by Google

huic conſilio tuo, occaſionemque tibi oſtendat quam primum, praeclaras illas animi dotes litterarumque ſeueriorum praeſidia in vſum publicum proferendi. Denique et mihi gratularer, cui breuis illa opera, quam formando ingenio tuo impendi, tam feliciter ceſſit, niſi verendum eſſet, ne, quidquid de me dixero, paullo iactantius dixiſſe videar. Itaque hic abrumpam potius filum orationis, quam vt quidquam, quod cum mea laude coniunctum ſit, attexam. Priuſquam tamen id fiat, Deum O. M. precor veneror que, vt te, confecto ſtudiorum curſu, ſaluum ac ſoſpitem patriae ac illuſtriſſimi patris amplexibus reſtituat, meque eum diem videre patiatur, quo te, illuſtri loco poſitum, colant amentque boni omnes, ciuem patria ſua digniſſimum, illuſtriſſimi parentis delicium, gentis Pleſſiae ornamentum, denique, ſi et hoc addere liceat, praeſidium et dulce decus meum. Vale. *Halae XI. Kalend. Nouembris* CIↃ IↃ CCXXXV.

* * * * * * * * * *

VI.

DISSERTATIO
DE
TVTELA PACTITIA
SEV
CONVENTIONALI.

---

§. 1. *Inſtituti ratio.* §. 2. *Quid ſit* tutela pactitia? §. 3. *Eam ius Romanum ignorare probatur* primo argumento, *quod nuſquam plures, quam tres, tutelae ſpecies recenſentur.* §. 4. *Vis huius argumenti.* §. 5. *Itemque* ſecundo, *quod de munere publico paciſci non licuerit.* §. 6. *Id quod probatur.* §. 7. *Cui non obſtat, quod pater teſtamento, ſuo arbitrio, de tutela ſtatuere potuerit.* §. 8. *Nec, quod fas fuerit tutela in iure cedere.* §. 9. Tertium *argumentum, quod*

quod eadem ſit iure Romano hereditatis, ac tutelae ratio. §. 10. *Tutela ergo non magis poteſt eſſe pactitia, quam hereditas.* §. 11. Quartum *argumentum, quod priuatis per ſolum teſtamentum tutores dare licuit.* §. 12. *An tutela pactitia ſaltim per confirmationem conualuerit?* §. 13. *Argumentum* quintum, *ab ipſa pactorum natura.* §. 14. *Diſſentientium effugia.* §. 15. *Ex* l. 15. §. 1. D. de excuſat. *fruſtra probatur tutela pactitia.* §. 16. *Viri docti argumentatio ex hac lege.* §. 17. *Nec* §. 9. Inſt. eod. tit. *hanc tutelam confirmat.* §. 18. *Vana iactatio demonſtrationis.* §. 19. *Sed et* l. 29. D. de teſtam. tut. *tutelae pactitiae quam maxime obſtat.* §. 20. *Viri docti ex hac ductum argumentum.* §. 21. *Argumentum eiuſdem ex* l. 18. §. 1. D. de leg. Cornel. de falſ. *depromtum.* §. 22. *Eius examen.* §. 23. *Reliqui textus, qui pro tutela pactitia adferuntur.* §. 24. *Iis non probatur, licita fuiſſe pacta de tutela ſuſcipienda.* §. 25. *Multo minus Romanos fuiſſe tutores pactitios.* §. 26. *Concluſio diſſertationis.*

§. I.

QVum tot viri iuris peritiſſimi noſtra hac aetate *de tutela pactitia ſeu conuentionali* non modo dixerint ſententiam, ſed et argumenta omnia, quibus illa vel probari et defendi, vel oppugnari ſolet, adcuratius expenderint, oportebat profecto cauſſam hanc iam pridem eſſe peroratam et vindicatam. Sed ea eſt nonnullorum et doctiſſimorum ingenii conditio, vt praeiudicatis, quae ſemel animo inſederunt, opinionibus, tamquam naufragi nantibus in gurgite vaſto tabulis inhaereant, et cum ſexcentis argumentorum gyris luctentur, vt, ſi non ſalua ſententia ſua, ſaltim cum aliqua ingenii laude ex illis doctrinarum ſuarum fluctibus euadant. Hoc ſane quibuſdam, qui nuper admodum *tutelam pactitiam* in iure Romano non minus, quam Germanico praeſidium reperire, ex inſtituto, et ſingularibus diſſertationibus non modo ſtatuere, ſed et demonſtrare conati ſunt, contigiſſe videtur. Ne quis ergo incautior paralogiſmis illis deceptus a iuris analogia, quae in arte noſtra primum, ſecundum, vltimum eſt, aberret, *de tutela* hac *pactitia vel conuentionali* binis diſſertationibus agere conſtitui, ordinis et perſpicuitatis cauſſa ita partituris hanc materiam, vt priore iuris Romani, poſteriori Germanici principia paullo diligentius excutiam, expenſiſque, quae huc facere viden- *Inſtituti ratio.*

tur,

tur, omnibus, rationibuſque ſubductis, id genus tutelae Romanis ignotum, Germanis notiſſimum ac paene quotidianum fuiſſe, oſtendam.

§. II.

Quid ſit tutela pactitia? Quod ad ius Romanum attinet, in illo praeſidium non reperire tutelam illam pactitiam, tot poteſt argumentis demonſtrari, vt, ſi omnia hic adferre, et pro eo, ac decet, exornare coner, vix finem repertura videatur oratio. Vt ergo ſelectu vtar, praecipua tantum conſectabor. At ſtatim in ipſo diſſertationis limine paucis praemittam, per *tutelam pactitiam* intelligi illud tutelae genus, quam quis ex promiſſione vel pacto ita ſuſcipit, vt nullam aliam cauſſam, cur tutelam adminiſtret, allegare teneatur, nullaque alia ratione indigeat. Id ideo monendum duxi, quod in ipſa definitione pleroſque a ſcopo aberrare animaduerti. Neque enim quaeritur, an non aliquando patri vel magiſtratui quis promiſerit, ſe tutelam ſuſcepturum? iſque ex promiſſo ſuo ad illam ſuſcipiendam obſtrictus ſit? Sed an ille ex ſolo iſto titulo tutelae adminiſtrandae ius ſit conſequutus? Prius ſane nec illi inficiantur, qui ipſam negant tutelam pactitiam: poſterius vero eſt, quod iuris Romani principiis et analogiae omnino refragari, contendunt. Neque enim, qui ſe tutorem futurum promiſit, ſtatim ex pacto tutor eſt, ſed qui ex pacto illo iuſtam cauſſam, iuſtumque titulum habet ſuſcipiendae adminiſtrandaeque tutelae. Quemadmodum ideo nemo ſtatuit tutelam *petititiam*, quia quidam tutores petebantur, ſiue ex voluntate, ſiue ex neceſſitate (*a*), nec *nominatitiam*, vt ita loqui liceat, quia ſolebant quidam vel vltro, vel a magiſtratibus interrogati tutores per ſe alioſue nominare (*b*), quia vtrique non a poſtulatione et nominatione, ſed a datione magiſtratus ius tutelae conſequebantur: ita recte exiſtimant viri docti, eam, quae ex promiſſione vel pacto oritur, tutelam non eſſe pactitiam, ſed ad quam ſuſcipiendam adminiſtrandamque initum cum patre pactum ſolum ſufficiat, ſicuti ſolum teſtamentum teſtamentario, ſola agnatio legitimo, ſola denique magiſtratus auctoritas datiuo ſufficit ad munus illud recte et ordine obeundum.

§. III.

(*a*) *L. 2. §. 1. et 3. D. qui pet. tutor. vel curator.*

(*b*) *L. 2. D. de fideiuſſor. et nominator.*

Digitized by Google

§. III.

Eam ius Romanum ignorare, probatur primo argumento, *quod nuſquam plures, quam tres, tutelae ſpecies recenſentur.*

Talem vero tutelam pactitiam numquam innotuiſſe Romanis, vel ex eo intelligitur, quod veteres iuris auctores, etiam vbi ex inſtituto et δογματικῶς tutelae ſpecies enumerant, nuſquam *pactitiae* vel verbo meminerunt. In *Inſtitutionibus* Iuſtinianus *de tutelis* ait (*a*): *permiſſum eſt parentibus, liberis impuberibus, quos in poteſtate habent,* TESTAMENTO *tutores dare.* Hinc porro (*b*): *quibus autem teſtamento tutor datus non eſt, his ex lege duodecim tabularum agnati ſunt tutores, qui vocantur legitimi.* Denique ſubiicit imperator (*c*): *ſi cui nullus omnino tutor fuerat, ei* DABATVR, *in vrbe quidem a praetore vrbano et maiore parte tribunorum plebis, tutor ex lege Atilia, in prouinciis vero a praeſidibus ex lege Iulia et Titia.* Et de his tribus tutelae generibus etiam ſingulares titulos cum in Inſtitutionibus, tum in Pandectis et Codice reperimus: de *pactitia* tantum abeſt, vt ex inſtituto actum eſſe videamus, vt eius ne verbo quidem in tutelarum recenſione mentionem fieri animaduertamus. Similiter omnes tutelae ſpecies coniungit Vlpianus (*d*), dum diſquirens, cui recte ſoluatur? *Siue autem*, inquit, LEGITIMI *ſint*, *ſiue* TESTAMENTARII, *ſiue ex inquiſitione* DATI, *recte vel vni ſoluitur*: non omiſſurus profecto *pactitios*, ſi quos eius generis exſiſtere ex iuris analogia poſſe credidiſſet. In Caii, quae adhuc exſtant, fragmentis, peſſime quidem ſiue ab Aniano, ſiue ab alio exceptis, initio parum adcurate dicitur (*e*): *tutores aut* LEGITIMI *ſunt, aut* TESTAMENTARII: attamen quibuſdam interiectis ſuppletur, quod in illa enumeratione omiſſum eſt, additurque (*f*): *quod ſi nec* TESTAMENTARIVS *tutor fuerit, nec* LEGITIMVS: *tunc inquiſitione iudicis pupillis tutores* DANTVR. De *pactitia* ne γρῦ quidem. Idem et in Vlpiani fragmentis, vbi ex inſtituto de tutelis agitur, obſeruamus. In eis enim primo diſſerit de tutelis *legitimis* (*g*), deinde de *teſtamentariis* (*h*), denique de tutoribus, qui ex lege Atilia, Iulia et Titia, Iunia Norbana, lege Iulia de maritandis ordinibus, itemque ex SCtis, et moribus a magiſtratibus *dabantur* (*i*): *pactitiae* vero toto eo capite nec volam, nec veſtigium exſtare voluit. Nec veroſimile eſt, hanc tutelae ſpeciem ab Aniano in Caii et Vlpiani libris eſſe expunctam, quum illa vel maxime conſentanea eſſet moribus Gothorum, aliarumque originis Germanicae gentium, vt nulla illis ratio fuerit, eam inuidendi Romanis, vel illorum auctores truncandi, expungendique id, a quo ipſi minime abhorrebant. Denique iterum Iuſtinianus, vbi

epiſcopos et clericos ab omni tutelarum onere immunes eſſe iubet, non alia habet, quae recenſeat, tutelarum genera, quam illa tria, ac proinde ſancit (*k*), *vt immunitatem ipſo iure omnes habeant tutelae*, *ſiue* TESTAMENTARIAE, *ſiue* LEGITIMAE, *ſiue* DATIVAE. An non intereſt, et *pactitiae* mentionem fieri, quum de immunitate ab eius generis tutela vel maxime dubitari potuiſſet? Non dicam de aliis vetuſtis ſcriptoribus, e quorum numero Boëthius (*l*) *tutelam aut* CONSANGVINITATIS *gradu*, *vel* PATRONATVS *iure deferri, aut* TESTAMENTO *patris eligi, aut* PRAETORIS *iuris dictione formari* ait, nullo alio praeter hos modos tutelam conſequendi admiſſo.

(*a*) §. 3. *Inſt. de tutel.*
(*b*) *Pr. Inſt. de legit. agnat. tutel.*
(*c*) *Pr. Inſt. de Atilian. tutor.*
(*d*) *L.* 14. §. 5. *D. de ſolution.*
(*e*) CAII *Inſtit. Lib. I. tit.* 7.
(*f*) *Ibid.* §. 2.
(*g*) VLPIAN. *Fragm. tit.* 11. §. 3. *ſeqq.*
(*h*) *Ibid.* §. 14. *ſeqq.*
(*i*) *Ibid.* §. 18. *ſeqq. ad* §. 24.
(*k*) *L.* 52. *pr. C. de epiſcop. ac cleric.*
(*l*) *Commentar. ad Ciceron. Topic. Lib. III.*

§. IIII.

Vis huius argumenti. Deſumtum hoc a veterum ſilentio argumentum non leuis omnino ponderis eſſe, facile mihi largientur illi, qui non fingendam eſſe nouam Romanorum iuris prudentiam, ſed veterem ac genuinam ex iuris iſtius auctoribus, tamquam ex limpidiſſimo fonte, hauriendam eſſe exiſtimant. An enim veroſimile eſt, veteres omnes, qui ius ex inſtituto in artis formam redegerunt, nobiliſſimam illam tutelae ſpeciem, veluti ex compacto, fuiſſe omiſſuros, eiuſque ne obiter quidem fuiſſe facturos mentionem, ſi illam vel legibus, vel moribus atque vſu probari ſciuiſſent? Quemadmodum ergo recte veteribus credimus, homines eſſe vel *liberos*, vel *ſeruos* (*a*), illos vel *ingenuos*, vel *libertinos* (*b*), alios porro eſſe *ſui iuris*, alios *alieno iuri ſubiectos* (*c*), illos vel *in parentum*, vel *in dominorum poteſtate* eſſe (*d*): hereditatum duplicem eſſe conditionem, eaſque vel *ex teſtamento*, vel *ab inteſtato* ad nos pertinere (*e*), ac proinde non alia eſſe hominum, poteſtatum, ſucceſſioniſque hereditariae genera merito exiſtimamus: ita non eſt, cur noua tutorum genera inferre velimus in veterem Romanorum iuris prudentiam, cum antiqui illi ſcriptores, a quibus ciuilem iſtam ſapientiam, veluti per manus traditam, accepimus, plura, quam tria iſta tutelarum genera numquam agnouerint.

Digitized by Google

uerint. Non equidem ignoro, partiri et diuidere non auctoritatis eſſe, ſed merae artis, ac proinde diuiſiones non eſſe legibus adſtrictas, nec quemquam, qui rectius et magis διαλεκτικῶς poſſit genus in ſuas ſpecies diducere, legum terriculamentis eſſe ab eo inſtituto dimouendum. *Corpus* enim *iuris*, inquit Thomaſius (*f*), *eſt ſyſtema, plurima alia, quae leges non ſunt, continens. Definitiones enim, diuiſiones, differentiae, et regulae doctrinales inde deductae, ſunt doctrinae intellectum informantes.* At ſcio etiam, eum, qui diuiſionem, tamquam minus adaequatam, impugnat, oſtendere debere, eſſe ſecundum illius artis principia et alias ſpecies ea diuiſione non comprehenſas. Quum vero oſtendi non poſſit, exſtitiſſe vmquam apud Romanos tutores, qui ex ea ſola cauſſa, quod ſe tutelam ſuſcepturos promiſerint, ad ſuſcipiendam adminiſtrandamque tutelam fuerint admittendi, merito praeſumendum eſt, veteres ius in quo verſati ſunt, non ignoraſſe, nec plures ipſis notas fuiſſe tutelarum ſpecies, quam *teſtamentariam*, *legitimam*, et *datiuam:* maxime quum nulla idonea poſſit reddi ratio, cur diſſimulare voluerint *pactitiam*, cum nec ſub teſtamentaria, nec ſub datiua, poſſit comprehendi.

(*a*) *Pr. Inſt. de iur. perſonar.*
(*b*) §. 5. *Inſt. eod.*
(*c*) *Pr. Inſt. de his, qui ſunt ſui vel al. iur.*
(*d*) *Ibid.*
(*e*) §. *vlt. Inſt. per quas perſon. cuiqu. adquir.*
(*f*) *Diſſ. de rite formando ſtatu controuerſiae: an legum iuris Iuſtinianei, ſit frequens, an exiguus vſus practicus in foris Germaniae*, §. 5. *pag.* 10.

§. V.

Itemque ſecundo, quod de munere publico paciſci non licuerit.

Deinde ſatis inter omnes conſtat, tutelam ex ICtorum Romanorum ſententia fuiſſe munus publicum. Et *tutelam*, inquit Iuſtinianus (*a*), *placuit munus publicum eſſe*, id eſt, vt apud Theophilum ibi λειτούργημα explicat ſcholiaſtes Graecus (*b*): λειτούργημα γὰρ ἐστὶν δημόσιον πρᾶγμα, διδόμενόν τινι, οἷον σιτωνικὸν, ἐφορικὸν: *munus publicum eſt curatio alicui publice collata, qualis eſt eorum, quibus cura frumenti vel ephoria demandata eſt.* Hermogenianus (*c*): *atque perſonale* MVNVS *eſt tutela, cum adulti furioſiue*, cet. Idem porro et Arcadius Chariſius (*d*), et Calliſtratus (*e*), et maxime Pomponius (*f*), a quo tutela aeque, ac magiſtratuum functio, PVBLICIS CAVSSIS diſerte adnumeratur, ſatis manifeſto confirmant. Iam nemo ſibi temere perſuadebit, ideo id nomen tribui tutelae, quod eius finis vel obiectum,

Digitized by Google

iectum, vti vocant philoſophi, ad rem publicam pertineat. Id enim diſerte negat Modeſtinus, dum ſcribit (*g*): *tutela non eſt rei publicae munus, nec, quod ad impenſam pertinet, ſed ciuile: nec prouinciale videtur tutelam adminiſtrare.* Ac proinde ſupereſt, vt cum Vlpiano (*h*), aliiſque viris doctis dicam, tutelam ideo cenſeri munus publicum, *quod illud neceſſario obire teneamur lege, more, imperioue eius, qui iubendi habeat poteſtatem* (*i*); adeo, *vt non videatur leuis culpa, contra iuris auctoritatem mandatum tutelae officium detrectare* (*k*). Sed quum haec omnia talia ſint, vt ne ab iis quidem ignorentur, qui aliud ſciunt nihil: religioni mihi duco, rei vulgo notiſſimae diutius immorari.

(*a*) *Pr. Inſt. de excuſat.*
(*b*) Apud FABROTTVM in *Not. ad Theophil. pag.* 133.
(*c*) *L.* 1. §. 4. *D. de muner. et honor.*
(*d*) *L. vlt.* §. 1. *D. eod.*
(*e*) *L.* 17. §. 2. *D. de excuſat.*
(*f*) *L.* 9. *D. de his, qui ſunt ſui vel alien. iur.*
(*g*) *L.* 6. §. 18. *D. de excuſat.*
(*h*) VINN. *ad pr. Inſt. eod.*
(*i*) *L.* 214. *D. de verbor. ſignif.*
(*k*) *L.* 39. §. 6. D. *de adminiſtrat. et peric. tutor. vel curat.*

§. VI.

Id quod probatur.

Iam vero inde merito firmiſſimum duxi argumentum, non potuiſſe tutelam vllo ex pacto cum patre inito ex iuris Romani principiis deferri. *Ius publicum* enim, vti tradit Papinianus (*a*), *priuatorum pactis mutari non poteſt.* Et in ſumma id obſeruandum eſſe monet Paullus (*b*), *ſi pactum conuentum a re priuata remotum ſit, illud non eſſe ſeruandum.* Si ergo circa ea, quae publicam cauſſam habent, nullum priuatis paciſcendi arbitrium, nullum ſtatuendi ius, nulla facultas fuit, fruſtra etiam procul dubio fuit pactio de muneribus publicis, atque adeo et de tutela ſuſcipienda adminiſtrandaque, quae nemini, niſi publica auctoritate, deferebatur. Et hoc ipſum eſt, quod definitione ſua expreſſit Seruius, dum non quamuis *vim et poteſtatem in capite libero*, quam ſibi quis fortaſſis ſuo arbitrio ſumſerit, vel a patre priuatim ſibi decretam ſuſceperit, ſed IVRE demum CIVILI *datam* ac *permiſſam*, adeoque publica auctoritate ſuſceptam, TVTELAE nomine venire docuit (*c*). Atqui tutori pactitio non *iure ciuili data eſt illa vis ac poteſtas*, ſed priuata auctoritate: nec illud ius vſquam priuatis *permittit*, vt de tutela pactis ſtatuere poſſint: immo, vt dixi, rationi iuris ciuilis refragantur pacta

pacta quaelibet, quae de publicis cauſſis et muneribus ineuntur. Ergo ita tutela pactitia ex iuris Romani principiis non eſt tutela, ac proinde falſum eſt, vllum ex iſtius iuris principiis ideo tutorem fuiſſe, quod patri, ſeſe tutorem liberorum eius fore, promiſiſſet.

(a) L. 88. *D. de pact.*

(b) L. 27. §. 4. *D. eod.* vbi ſine ratione textum ſollicitat, et pro *re priuata*, *re publica* legi iubet IACOBVS CVIACIVS *Obſeruat. Lib. I. cap.* 24.

(c) §. 1. *Inſt. de tutel.* L. 1. *pr. D. eod.*

§. VII.

Cui non obſtat, quod pater teſtamento, ſuo arbitrio de tutela ſtatuere potuerit.

Obuertere equidem hic mihi aliquis poſſet tutores teſtamentarios, quippe qui et ipſi priuato patris arbitrio fuerint tutelam conſequuti, ac inde colligere, nullam fuiſſe cauſſam idoneam, cur, cum licuerit patri teſtamentum condituro optimum conſilium pro liberis capere, iiſque tutorem ſupremo iudicio dare, non aeque licere debuerit cum viro bono paciſci, vt liberorum ſuorum tutelam, ſi quid ſibi humani acciderit, ſuſciperet, et cur illa conuentio huic ad conſequendam tutoris poteſtatem non aeque ſuffecerit, ac ipſa vltima patris voluntas. Enimuero, qui paullo adcuratius poſuerit calculum; illico animaduertet, inter vtramque illam ſpeciem permultum intereſſe. Primo enim tutela teſtamentaria eſt iure ciuili permiſſa, lege nimirum illa vetuſtiſſima decemuirali, quae, tamquam carmen aliquod neceſſarium, ICtis toties in ore eſt: PATERFAMILIAS VTI LEGASSIT SVPER FAMILIA, PECVNIA, TVTELAVE SVAE REI, ITA IVS ESTO (a): ac proinde tantum abeſt, vt priuata auctoritate quis hanc tutelam adipiſcatur, vt eam ipſi legi debeat, ac proinde Vlpianus (b) et teſtamento datos tutores *legitimos* vocare non dubitet, quod, vt ipſe ait, *ex lege deſcendant.* Vbi vero ſimilis, quaeſo, exſiſtat ſanctio de pactis ſuper tutela ineundis? Qua vmquam vel lege, vel plebis ſcito, vel SCto, vel conſtitutione principum cautum eſt, vt, quomodocumque paterfamilias cum aliquo pactus eſſet ſuper tutela liberorum ſuorum, ita ius eſſet? Talis profecto lex neque vſquam, neque vmquam exſtare potuit, quum, vt iam monui, omnis de cauſſa publica priuatorum pactio potius a legibus infirmetur. Ergo nec argumentum ab vltima patris voluntate recte duci poteſt ad tutelam pactitiam. Deinde nec id praetermittendum eſt, teſtamenta ipſa, quippe olim populi ſuf-

 fragiis

Digitized by Google

fragiis in comitiis calatis condita (*c*), non fuiſſe priuatam teſtatorum, ſed publicam ipſius populi voluntatem, ac proinde tutorem, ſupremo patris iudicio datum, non priuata, ſed publica auctoritate, vera nimirum lege conſtitutum eſſe: quod et de tutore pactitio adfirmare velle abſurdiſſimum mehercule videretur. Denique quamuis exiſtimare quis poſſit, vetuſta haec eſſe, et quia iam pridem abolita ſint (*d*), ad ius Iuſtinianeum nihil facere: nam poſtea ſaltim vnicuique facultatem datam eſſe de tutela non minus, quam de pecunia rebuſque ſuis, quaecumque placuerit, ſupremo iudicio ſtatuendi: illi tamen merito in memoriam reuoco notiſſimum, quod Papinianus (*e*) inculcat, principium, *teſtamentifactionem non priuati, ſed publici iuris eſſe.* Teſtes enim quinque, quos intereſſe oportebat teſtamentifactioni per aes et libram, ipſum populum, cuius olim ſuffragiis ſuprema iudicia firmabantur, repraeſentabant, et ſollemnitates omnes, quas et nouiſſima iure requirunt, veteres illas et hodie adumbrant, eoque fit, vt et mutato vetuſto illo teſtamenta ordinandi ritu, ſaluum tamen ſit vetus principium, *Teſtamentifactionem eſſe iuris publici.* Hoc vero poſito quis, quaeſo, dixerit, tutelam teſtamentariam priuati fuiſſe arbitrii? quiſue ſine manifeſto paralogiſmo colligat, licuiſſe priuatis teſtamento de tutela ſtatuere, ac proinde nec pacta ſuper illa eſſe potuiſſe illicita?

(*a*) Auctor ad Herenn. *Lib. I. cap.* 13. CICER. *de inuent. Lib. II. cap.* 50. *L.* 53. *L.* 120. *D. de verbor. ſignif.*

[*b*] *Fragment. tit.* 11. §. 3. et ibi SCHVLTING. *pag.* 594.

[*c*] §. 1. *Inſt. de teſtament. ordin.* THEOPHIL. *Paraphraſ. ibid.* GELL. *Noct. Atticar. Lib. XV. cap.* 27.

[*d*] VLPIAN. *Fragment. tit.* 20. §. 2.

(*e*) *L.* 3. *D. qui teſtam. fac. poſſ.*

§. VIII.

Nec, quod fas fuerit, tutela in iure cedere.

Ne vero quidquam, quod lectorem morari poſſit, praetermittere videar, fateor, mihi, pacta omnia de ſuſcipienda tutela, tamquam cauſſa publica, inita profliganti non ſine ſpecie obuerti poſſe *tutelam ceſſitiam*, cuius meminit Vlpianus (*a*). Ait enim, legitimos tutores aliis tutela olim in iure cedere potuiſſe, eumque, cui illa ceſſa eſſet, *ceſſicum* vel *ceſſitium* tutorem adpellatum, quo ſiue mortuo, ſiue capite minuto, ſiue tutelam alii cedente, tutelam ad legitimum tutorem rediiſſe: ſed et, ſi legitimus deceſſerit, aut capite minutus fuerit, ceſſitiam illam tutelam exſtinctam eſſe. Addit tamen, ceſſionem iſtam tutelae ſua aetate non amplius proceſſiſſe,

Digitized by Google

ceſſiſſe, quum et feminarum tutelam legitimam, in qua aliquamdiu ceſſio illa in vſu permanſerit, lex Claudia ſuſtineat. Iam, qui cedit, tutelam procul dubio mandat, et ius ſuum, intercedente conuentione, in alium transfert : ac proinde perperam negare videbor, licere priuato de tutela ſuſcipienda cum alio conuenire. Sed ſalua res eſt. Primo enim ea ceſſio non fiebat priuato arbitrio, ſed in iure. *In iure ceſſio*, vt ait Caius noſter apud Boëthium (*b*), fit hoc modo : *apud magiſtratum populi Romani, veluti apud praetorem vel apud praeſidem prouinciae, is, cui res in iure ceditur, rem tenens ita vindicat*: HVNC EGO HOMINEM EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO. *Deinde, poſtquam hic vindicauerit, praetor interrogat eum, qui cedit, an contra vindicet ? Quo negante, aut tacente, tunc ei, qui vindicauerit, eam rem* ADDICIT, *idque legis actio vocatur.* De quo ritu plura monent viri docti, qui Caii *Inſtitutiones* animaduerſionibus ſuis illuſtrarunt, Alexander Oiſelius et Schultingius (*c*). Quis vero priuato arbitrio in ceſſionarium translatam eſſe dixerit tutelam, quae ei a magiſtratu, penes quem erat legis actio, *addicebatur* ? Deinde ex Vlpiano conſtat, ſolam tutelam legitimam, et ne hanc quidem omnem, ſed feminarum, eo ritu cedi potuiſſe. Quod ſane argumento eſt, ſingularem fuiſſe huius tutelae indolem, ex qua id ſequeretur, vt alii cedi poſſet. Nimirum haec ſola tutela, vti recte obſeruat laudatus Schultingius (*d*), ſemel delata erat ita in tutoris legitimi dominio Quiritario, vt quaſi partem patrimonii conſtitueret, ac proinde non minus ceſſione in alterum transferri poſſet, quam legitima hereditas (*e*). Quod vero ex ſingulari vnius alicuius tutelae natura ac indole fluit, id non poteſt ad tutelam in vniuerſum proferri. Vt iam dixi, perperam illos compoſituros eſſe rationem, qui, quod in certa tutelae iam delatae ſpecie leges permiſerint, id ad tutelam etiam deferendam pertinere exiſtiment, quum de ea, quam habemus, paciſci ſemper liceat, non ſemper de ea, quam non habemus, ſi vel maxime illam ſpe ſatis certa nobis deſponderimus (*f*). Maneat ergo fixum et firmum, tutelam, tamquam munus publicum, non fuiſſe obiectum pactionis, eatenus ſcilicet, vt quis ob eam ſolam, non intercedente vel teſtamento, vel cognationis neceſſitudine, vel auctoritate magiſtratus, eam vim et poteſtatem in capite libero conſequeretur.

(*a*) *Fragment.*

Digitized by Google

(a) *Fragment. tit* 11. §. 6. *ſeqq.*
(b) *Commentar. in Ciceron. Topic. Lib. III.*
(c) *Iuris prud. vet. ante-Iuſtin. pag.* 84. *ſeqq.*
(d) *Ad* VLPIAN. *Fragment. pag.*595.
(e) VLPIAN.*Fragment. tit.* 19. §. 11. *ſeqq.*
(f) Exemplum eſt in hereditatis venditione: nam venire poteſt iam delata, non futura. *L.* 1. *L.* 7. *D. de hered. vel action. vendit.*

§. VIIII.

Tertium *argumentum, quod iure Romano eadem ſit hereditatis, ac tutelae, ratio.*

Progredior ad tertium, idque fere palmarium argumentum, quod niſi ſolide ſtabiliretur, fruſtranea erit omnis, quae de tutela pactitia ſuſcipitur, diſputatio. Nititur hoc analogia, quae inter hereditatem ac tutelam ex iuris noſtri principiis obſeruatur, et quae tanta eſt, vt vtraque eodem iure cenſeatur, et fere ab vna ad alteram ducatur argumentum. Vt rem ab ouo ordiar, primi, qui hanc analogiam ſtabiliuerunt, fuere decemuiri, quos in legibus 12. tabularum hereditatem et tutelam vbique coniunxiſſe nouimus. Quemadmodum enim iam ſupra oſtendi, eos permiſiſſe cuiuis patrifamilias ſupremo iudicio diſponere cum *de pecunia familiaue*, tum *de tutela ſuae rei*, i. e. liberorum ſuorum, qui patris contemplatione non perſonae, ſed res in eius dominio Quiritario conſtitutae erant: ita et de eo caſu, quo ſiue penitus, ſiue, quod ad tutelam attinet, pater inteſtatus deceſſerat, ſanxerant, *vt ſi inteſtatus moreretur, eique impubes heres eſſet, agnatus proximus tutelam nanciſceretur* (a). Quemadmodum itaque heres teſtamento ſcriptus, ita et datus teſtamento tutor reliquis omnibus videbatur anteferendus. Et ſicuti, non exſtante teſtamento, ſanguine proximi ad hereditatem, ita iidem ad tutelam vocabantur, et ita quidem, vt aeque, ac in hereditate, propior excluderet remotiorem, plures vero eiuſdem gradus ſimul admitterentur (b). Quumque iure illo antiquo ſoli agnati et gentiles, non aeque cognati, hereditatis legitimae eſſent participes, ad eoſdem etiam ſolos pertinebat tutela legitima. Hinc perpetua ab hereditate ad tutelam, et ab hac ad illam conſequutio. Quemadmodum enim qui proximus eſt ad ſucceſſionem, is non minus ad tutelam proximus eſſe dicitur (c): ita inuerſo ordine Q. Mucius (d): *quo*, inquit, *tutela redit, eo hereditas peruenit, niſi quum feminae heredes intercedunt*; et Caius (e): *is, qui proximus fuerit ad tutelam, ipſe proximus eſt ad hereditatem.* Quam regulam licet vtroque loco ſollicitent viri docti, veluti Franc. Balduinus (f), Franc. Hotomanus (g), et Iac. Oiſelius (h), qui exemplo

Digitized by Google

exemplo Graecorum, nec non Accurſii et Placentini, verba vtrobique traiicienda eſſe cenſent: eam tamen rectiſſime ſe habere argumentis tam ſolidis demonſtrauit Iac. Gothofredus (*i*), vt cauſſam peroraſſe omnino videatur. Quin ideo pari paſſu ambulare viſae veteribus ſunt tutela et hereditas, vt Paullus (*k*) tutelas legitimas eadem ratione, ac hereditatem, interuerti obſeruet: et generatim ICti, ſperata tutela teſtamentaria, locum non eſſe legitimae contendant (*l*), non ex alia ratione, vt recte vidit Chriſtian. Thomaſius (*m*), quam quod non magis, quod ad tutelam, quam quod ad hereditatem attinet, quiſquam pro parte teſtatus, pro parte inteſtatus decedere poſſit. Hactenus ergo omnia eadem ſunt in hereditate, vt tutela teſtamentaria et legitima. Acceſſerunt vero poſt 12. tabulas quaedam noua: *primum*, vt teſtamentarii tutores, non rite dati, ac veluti vitio creati, a magiſtratu confirmarentur; *alterum*, vt pupillis, nec teſtamentarium, nec legitimum habentibus, tutor in vrbe a praetore cum maiore parte tribunorum plebis, in prouinciis a praeſidibus daretur; quorum prius conſtitutionibus principum (*n*), poſterius legibus, tum Atilia, tum Iulia et Titia primum inuectum (*o*), ac nouis conſtitutionibus ſubinde immutatum eſſe nouimus (*p*). Enim vero ne in his quidem nouis iuribus a vetere illo principio, quod tutelae et hereditatis eamdem eſſe indolem oporteat, diſceſſerunt. Quemadmodum enim iam inde ab antiquiſſimis vſque temporibus eo iure gaudebat praetor, vt ſi minus iuſte heres quis teſtamento ſcriptus eſſet, illi tamen poſſet, poſitis certis requiſitis, poſſeſſionem ſecundum tabulas dare (*q*): ita vere ac re ipſa praetor dabat tutorem veluti ſecundum tabulas, quoties teſtamento non recte et ordine datum, vel cum inquiſitione, vel ſine eadem confirmabat. Quumque et in poteſtate praetoris eſſet, bonorum poſſeſſionem dare perſonis quibuſdam, quas nec ſupremum defuncti iudicium, nec lex ad ſucceſſionem vocabat (*r*); non abſurdum videbatur, eidem et ius eſſe dandi tutores non habentibus, quamuis nec ex teſtamento, nec ex lege ad tutelam vocatos. Adeo perpetua eſt hereditatis ac tutelae analogia, tantaque vtriuſque ſimilitudo, vt ſi ab vna ad alteram ducatur argumentum, nihil fiat, quod ſit a veterum iuris auctorum more ac conſuetudine alienum.

(*a*) *L. 5. pr. D. de legit. tutor. L. ad 12. tabb. pag. 95. ſequ.* [*Tom III.* 1. *L. 9. D. eod.* Add. IAC. GOTHOFRED. *Theſaur. iur. ciuil.*]

(*b*) *L.* 8. *L.* 9. *D. de legit. tutor.*
(*c*) §. *vlt. Inſt. eod. L.* 4. *C. eod. L.* 2. *C. de curat. furioſ. Nouell.* CXVIII. *cap.* 4. 5.
(*d*) *L.* 73. *pr. D. de reg. iur.*
(*e*) *Inſtitution. Lib. I. tit.* 7. §. 1.
(*f*) *Iuris prud. Mucian.* [*pag.* 506. *Tom. I. Iuris prud. Roman. et Attic.*]
(*g*) *Obſeruation. Lib.* VI. *cap.* 5.
(*h*) *Ad Caii Inſtit. Lib. I. tit.* 7. §. 1.
(*i*) *Commentar. ad tit. de reg. iur.* [*pag.* 921. *ſeqq. edit. Trot.*]
(*k*) *L.* 7. §. 2. *D. de cap. min.*
(*l*) *L.* 11. *pr. et* §. 1. *D. de teſtam. tut.*
(*m*) *Schol. ad Huber. Praelect. Inſt. Lib. I. tit.* 14. §. 3.
(*n*) *L.* 1. §. 1. *in fin. D. de confirm. tut.*
(*o*) *Pr. Inſt. de Atil. tutor.*
(*p*) §. 3. *Inſt. eod.*
(*q*) VLPIAN. *Fragm nt. tit.* 28. §. 5. 6. *pr. Inſt. de bonor. poſſeſſ.*
(*r*) §. 2. *Inſt. eod.*

§. X.

Tutela ergo non magis poteſt eſſe pactitia, quam hereditas.

Quae cum ita ſint, manifeſtum profecto eſt, nullam omnino iure Romano eſſe tutelam pactitiam, eamque potius iuris iſtius analogiae plane refragari. Nam quum ex eius iuris prudentiae principiis eodem ordine deferatur tutela, quo hereditas: conſequens eſt, vt non deferatur pacto vel conuentione. De hereditate enim futura conuentio omnis irrita habebatur apud Romanos, ſiue de ſua (*a*), ſiue de tertii non conſentientis hereditate (*b*) quis cum altero paciſceretur: quin pacta haec turpia, boniſque moribus contraria, et plena triſtiſſimi euentus veteribus videbantur (*c*). Qui fieri ergo potuiſſet ſalua iuris analogia, vt, qui ab hereditate pactitia tantopere abhorrebant, ii tamen concederent tutelam pactitiam? Aut ergo analogia illa tutelae atque hereditatis deſtruenda, (quod ne fiat, plane non vereor,) aut concedendum erit, non potuiſſe tutorem pacto ita conſtitui, vt ſolum illud pactum illi ſufficeret ad tutelam rite capeſſendam adminiſtrandamque.

(*a*) *L.* 19. *C. de pact.*
(*b*) *L. vlt. C. eod.*
(*c*) *Dict. L. vlt. C. eod. L.* 6. *D. de verbor. obligat. L.* 29. §. *vlt. D. de donat.*

§. XI.

Quartum *argumentum, quod priuatis per ſolum*

Accedit aliud, idque ſatis magni ponderis, argumentum, ex quo non fuiſſe priuati arbitrii tutoris dationem, liquido probatur: nimirum, quod nemini mortalium licuerit alio modo, quam legitimo teſtamento, liberis tutores conſtituere. Hinc, *quum dicitur*,

citur, SVPER PECVNIAE TVTELAEVE SVAE, *tutor ſeparatim ſine pecunia dari non poteſt*; vt ait Paullus noſter (*a*). Quae verba dici non poteſt, quam torſerint interpretes, inter quos Hotomanus (*b*) illa ad pupillum referre non dubitat, quaſi ſenſus ſit, non poſſe patrem filio, niſi ſimul heredi ſcripto, tutorem dare: inuita profecto Themide, quae et exheredato tutorem a patre dari diſertis verbis permittit (*c*). Potior ergo eſt Paulli ſententia, quam recte iam vidit Gerardus Noodtius (*d*), non valere tutoris dationem, niſi teſtator ſimul de tutela, ſimul de pecunia, id eſt, hereditate ſua diſponat, ac proinde non aliter, quam ſi tutorem det iuſto teſtamento, cuius caput et fundamentum ſit heredis inſtitutio (*e*). Idem enim et Modeſtinus (*f*) monet, dum ſcribit: *pater filiis vel nepotibus, quos habet in poteſtate, recte dat tutorem, ſed* IN TESTAMENTO. Idque adeo verum eſt, vt ne imperfecto quidem teſtamento tutor recte datus videretur (*g*), multoque minus codicillis (*h*): niſi quod eo demum deuentum, vt dati in codicillis teſtamento confirmatis perinde, ac ſi teſtamento dati eſſent, acciperentur (*i*). Denique et per epiſtolam dari tutorem non poſſe, indubitati iuris erat (*k*). Quamobrem iure inde colligimus, non potuiſſe patrem vllo alio legitimo modo tutorem liberis conſtituere, quam vel teſtamento, vel codicillis teſtamento confirmatis. Ex eo vero manifeſto conſequitur, vt pacto conſtitutus tutor non iure datus videri potuerit, adeoque Romanis ignota fuerit tutela pactitia. Si enim non alio modo, quam teſtamento perfecto, tutorem recte dabat: quomodo pacto dare potuit? Immo ſcire vellem, quid mouere potuerit veteres, vt pactis tutorem dari permitterent, epiſtolis, quibus aeque, ac viua voce, inter ſe paciſcuntur homines, non permitterent? Aut ergo reddenda erit ratio, cur tam male conſtiterint ſibi Romani, aut verum erit, pactis tutores non magis, quam codicillis et epiſtolis, dari iure potuiſſe.

teſtamentum tutores dare licuit.

(*a*) *L.* 53. *pr. D. de verbor. ſignificat.*
(*b*) *Obſeruation. Lib.* VI. *cap.* 5.
(*c*) *L.* 4. *D. de teſtam. tutel.*
(*d*) *Commentar. ad Pandect. eod. tit. Tom. II. Oper. pag.* 542.
(*e*) §. 34. *Inſt. de legat.*
(*f*) *L.* 1. §. 1. *D. de confirm. tutor.*
(*g*) *L.* 2. *C. eod.*
(*h*) *L.* 3. *D. de teſtament. tutel.*
(*i*) *L.* 1. §. 1. *D. de confirm. tutor.*
(*k*) *L.* 2. *C. eod.*

Digitized by Google

§. XII.

An tutela pactitia ſaltim per confirmationem conualuerit ?

Sunt equidem, qui ſtricto iure nullius momenti fuiſſe tutelam pactitiam non inficiantur, eam tamen conualeſcere potuiſſe per confirmationem, ſtatuunt (*a*). Sed primo, dum id largiuntur, ſimul fatendum illis eſt, tutelam pactitiam iure non ſubſtitiſſe, neque apud Romanos ſpeciem tutelae fuiſſe ſingularem, quae ex conuentione deſcenderit. Confirmatione enim non indigebat tutor recte, et ex legum praeſcripto, ſed vitio datus (*b*). Ergo vitio datum eſſe agnoſcere debebant tutorem pacto datum, adeoque illa tutela non erit ſingularis et legitima tutelae ſpecies, niſi etiam ſingulares ſpecies tutelae *maternae, extraneae*, et *codicillaris* fingere velis, quandoquidem et a matre, vel ab extraneo, vel a patre codicillis teſtamento non confirmatis datos confirmari, indubitati iuris eſt (*c*). Si ergo abſurdum eſſet, has tamquam ſingulares et legitimas tutelae ſpecies obtrudere: qui minus abſurdum erit, fingere tutelam pactitiam, quia tutor, ex pacto ſuſcepturus tutelam, poſſit a magiſtratu confirmari ? Praeterea iuſtiſſima dubitandi cauſſa eſt, tutelam pactitiam vmquam fuiſſe a praetore confirmatam. Confirmatio enim ad tutelam teſtamentariam tantum pertinebat. Quis vero pactitiam dicebat teſtamentariam. Deinde omnes caſus, quibus tutores confirmandi ſint, adcurate recenſentur in iure noſtro (*d*), puta, ſi talis ſit perſona, quae non poſſit teſtamento tutorem dare, veluti mater, aut patronus, aut extraneus; aut ſi ſit perſona, cui dari non poſſit, veluti ſi pater filio filiaeue, non exſiſtenti in patria poteſtate, (ita enim legendum eſſe illum textum, luculenter oſtendit Antonius Auguſtinus (*e*), aut verbis indirectis, aut denique codicillis teſtamento non confirmatis tutores dederit. Atqui nullus horum caſuum comprehendit tutelam pactitiam: ac proinde recte colligere nobis videmur, ne confirmatione quidem conualuiſſe tutelam iſtam, quippe analogiae iuris plane contrariam, et, ſi dicendum, quod res eſt, plane σιδηρόξυλον.

(*a*) STRYKIVS *in Vſu hod. Digeſtor. Lib. XXVI. tit.* 1. §. 4.

(*b*) *L.* 1. *pr. et* §. 1. *D. de confirmat. tutor.*

(*c*) *L.* 4. *D. eod.*

(*d*) *L.* 1. *D. eod.*

(*e*) *Commentar. ad* MODESTIN. *de excuſat. Tom. IIII. Theſaur. iur. ciuil. pag.* 1560.

§. XIII.

Argumentum

Porro ſi ipſam pactorum naturam conſideramus paullo adcura-

ratius, numquam Romani illis tantum tribuerunt virtutis, vt credibile ſit, eos tutelam pactitiam admiſiſſe. Simplices promiſſiones non producebant obligationem perfectam et ciuilem, ac proinde nec tutor, qui ſe tutelam ſuſcepturum promiſerat, cogi poterat ad illam ſuſcipiendam, nec praetor ad tutorem iſtum confirmandum: adeoque omnis illa tutela imperfecta fuiſſet, nulliuſque effectus, niſi et ipſe, qui promiſerit, ſponte hoc ſubiret onus, et praetor eum ſua ſponte confirmaret. Quae omnia tutelae naturae ac indoli quam maxime repugnare tanto apertius eſt, quanto minus quiſquam ignorat, eam eſſe munus publicum, ac proinde non niſi ratione quam maxima et ſufficiente, iuridice dicam, iuſtiſſima excuſatione detrectari; quin ab eo tempore, quo datus eſt, quoue pupillus tutela indiget, ipſo iure aliquem tutorem eſſe (*a*). Quae omnia ſi quis pactis effici potuiſſe exiſtimet: nae illum ego, quid pactum fuerit Romanis, vix ſatis intelligere crediderim. *quintum ab ipſa pactorum natura.*

(*a*) L. 31. *pr. D. de excuſat. tutor. et peric. tutor.* L. 1. *C. ſi tutor vel curat. vel curat.* L. 38. §. 6. *D. de adminiſtrat. falſ. allegat.*

§. XIIII.

Diſſentientium effugia.

Hic varia illi, quibus huic tutelae ius ciuitatis Romanae adſerere cura eſt, quaerunt effugia. Alius enim promiſſionem cum effectu, id eſt, ſtipulationem, procul dubio interpoſitam eſſe ponit. Alius ſubtilem illam inter pacta et ſtipulationes differentiam iam a Leone imp. ſublatam eſſe (*a*) vrget. Aliis id non nudum pactum fuiſſe videtur, quod auctor ille doctiſſimus ſuo more hoc argumento firmat, quod quae pacta ſine plena obligatione ciuili intelligi nequeant, ad pacta nuda non ſint referenda. Sed ſunt haec omnia ita comparata, vt vel ſola documento eſſe poſſint, peſſimam cauſſam defendere eos, quibus tot latibulis opus eſt. Stipulationem interpoſitam fuiſſe, nulla lex, cuius praeſidio vtantur, dicit, et, ſi fuiſſet interpoſita, illi non plus momenti infuiſſet, quam pacto nudo, quia inutilis eſt de rebus, quae non arbitrii noſtri, ſed publici iuris ſunt, interpoſita ſtipulatio (*b*). Conſtitutione, quam laudant, Leonis imp. omne ſtipulationum ac pactorum diſcrimen ſublatum eſſe, nemo facile crediderit: quum eum potius ſolam illam verborum in iuterrogatione et reſponſione congruentiam, ſalua ipſius interrogationis ac reſponſionis neceſſitate, videamus ſuſtuliſſe (*c*). Sed ſi fingamus, Leonem

Digitized by Google

imp. tantam mutationem inuexiſſe: conſequens tamen erit, vt demum a Leonis iſtius temporibus inualuerit haec tutela, adeoque loci omnes, ex pandectarum opere decerpti, quibus talem tutelam Romanis notam fuiſſe, probant, fruſtra ab iis ad partes vocentur. Denique non nudum eſſe pactum, quod plenam obligationem ciuilem producit, facile largimur. Sed dum clariſſimi huius argumenti auctor, tale eſſe pactum de tutela, ſubſumit, manifeſto petit id, quod eſt in principio, et quod ab ipſo prius demonſtratum eſſe nemo dixerit, etiam, qui magna animi ingeniique contentione ſectiones illas ἐν παρενθέσει citatas expenderit. Quid multis? Qui oſtendere conatur, pactum aliquod non nudum eſſe, ei probandum eſt, aut legem exſtare, quae tali pacto obligandi vim tribuit, vti donationi Conſtantini M. lex adſiſtit (*d*): aut praetorem, ſe illud ſeruaturum, ſpeciali edicto promiſiſſe, quemadmodum Seruium hypothecam edicto ſuo iuuiſſe nouimus (*e*): aut pactum tale in continenti acceſſiſſe bonae fidei contractui, ex eoque vim obligandi accepiſſe, quo ſenſu pacta adiecta non nuda vocantur, (*f*). Horum trium capitum ſi vnicum probauerit laudatus auctor, tum demum victas dabo manus, eumque magnum quid praeſtitiſſe fatebor, quin ei gratulabor, cuius iam tirocinia iuris inuſitatum atque eximium quid rei publicae litterariae promittant.

(*a*) L. 10. C. *de contrahend. ſtipulat.* Io. Georg. Daries *Diſſ. de tutel. pactit.* §. 39.

(*b*) §. 2. *Inſt. de inutil. ſtipulat.* L. 83. §. 5. *D. de verbor. obligat.* L. 27. *D. de reg. iur.*

(*c*) Ev. Otto *ad* §. 2. *Inſt. de verbor. obligat.*

(*d*) L. 4. *et* L. 35. C. *de donat.*

(*e*) §. 7. *Inſt. de action.* Ger. Noodtivs *Commentar. ad Pandect. pag.* 432. *Tom. II. Oper.*

(*f*) Idem *de pactis et tranſact. cap.* 11. *pag.* 509. *Tom. I. Oper.*

§. XV.

Ex l. 15. §. 1. D. de excuſat. fruſtra probatur tutela pactitia.

Quamuis vero in tot argumentis, ex legibus, ipſaque tutelae ac pactorum indole depromtis, merito mihi videor fiduciam aliquam poſſe collocare: nihil tamen fortaſſis aliis egiſſe viderer, niſi et fulcra illa, quibus alii hic receſſionem facientes nituntur, ſubruam. Nimirum in prima ſtatim acie locant teſtimonium Modeſtini (*a*), cuius ex *ſexto excuſationum libro* et hoc in Pandectis enunciatum occurrit: *qui patri promiſit, ſe fore tutorem liberorum, excuſari ab hac tutela non poteſt, etſi aliter habet ius excu-*

cuſationis. Nihil eorum hic dicit Modeſtinus, quae iis, qui tutelae pactitiae patrocinium ſuſcipiunt, erant probanda. Non docet, tutorem pacto non minus, quam teſtamento, poſſe dari: non tradit, illud promiſſum tutoris obligationem ciuilem perfectam produxiſſe, multo minus ex eo loco intelligimus id, quod praecipuum erat, pactum hoc illi promittenti ſuffeciſſe ad tutelam capeſſendam adminiſtrandamque. Sed id num ibi agit Modeſtinus, vt doceat, excuſationem eius, qui ſe tutorem liberorum fore promiſit, ob pactum iſtud non admitti, ſi vel maxime ei non deſint cauſſae excuſandi iuſtiſſimae. Eius vero deciſionis ratio non eſt, quod quis per pactum tutor fiat, ſed quod omne pactum, quamtumuis nudum, et ad excipiendum, et, quum replicatio etiam exceptionis loco ſit, ad replicandum proſit *(b)*. Fingamus ergo, tutorem ſiue teſtamento creatum, ſiue legitimum, ſiue a magiſtratu datum, ſeſe profeſſione, poteſtate, numero liberorum, vel alia quacumque iuſta cauſſa, excuſare velle: obſtabit illi replicatio pacti, quo minus illi hae proſint exceptiones, quia his exceptionibus voluntariis valide renunciauit. Paucis: non ibi Modeſtinus agit de modis, quibus quis tutelam adquirat, ſed de excuſationibus, quae admittendae vel repudiandae ſint, ac ne verbo quidem indicat, pactum ſufficere ad tutelam conſequendam.

(*a*) *L.* 15. §. 1. *D. de excuſation.* Noodtius *de pact. et tranſact. cap.* 6.
(*b*) *L.* 7. §. 5. *D. de pact.* Ger. *pag.* 498. *tom.* I. *Oper.*

§. XVI.

Sed quum nihil tale illi textui ineſſe fateri cogantur, illud omne inde argutiſſime eliciunt per iuſtam argumentorum ſeriem (*a*), eamque catenam ſuam quamuis *nimiae ſubtilitatis exceſſum* ipſi fateantur, tanti faciunt, vt ſe eam ab omnibus, *quas praeuidere potuerint, diſſentientium argutiis tutam praeſtari* exiſtiment (*b*). Operae pretium ergo erit, auream illam catenam parumper excutere. *Qui ſe*, inquiunt, *non poteſt excuſare, ad munus in ſe ſuſcipiendum tenetur.* Recte ſane. *Qui ergo patri promiſit, ſe fore tutorem liberorum, ille tenetur ad tutelam in ſe ſuſcipiendam, et ſe non poteſt excuſare.* Et hoc bene ac ſapienter, niſi quod medius terminus, quem vocant, contra veteris logices praecepta ingreditur concluſionem. Concedamus tamen, vt liberales ſimus, vtrumque, et quod tutor ille, qui patri, ſe

Viri docti argumentatio ex hac lege.

Digitized by Google

ſe tutorem fore, promiſit, obſtrictus ſit ad tutelam ſuſcipiendam, et quod excuſari non poſſit, quia non poſſit excuſari. *Dum vero*, (ita iam procedit ἀπόδειξις,) *ad impoſſibilia non datur obligatio, excuſationes, de quibus hic dicitur, ex fauore a lege tutori conſtituendo conceſſo deducendas eſſe, ſequitur. Qui ergo patri promiſit, ſe fore tutorem liberorum, ad hanc in ſe ſuſcipiendam tutelam tenetur, nec poteſt vti excuſationibus, ex fauore a lege aliter tutoribus conſtituendis conceſſo, dum promiſſione hunc fauorem remiſit.* Sunt haec quidem numeris Platonicis obſcuriora: Sed quia nihil aliud innuit auctor, quam per excuſationes, quas per pactum illud amittat tutor, non neceſſarias, ſed voluntarias tantum, intelligendas eſſe; nihil ſubeſt periculi, vt non et id auctori cum plauſu largiri poſſim. *Tutor ergo*, (ita pergit auctor), *de quo lex dicit, non poteſt eſſe ille, cui ius excuſandi ex fauore legum tutori conceſſum competit.* Hic vero merito aures arriget lector. Non enim poteſt, qui non excuſatur, idem indiuiduum eſſe cum illo, qui excuſatur: at poteſt eiuſdem generis eſſe. Exempli cauſſa: ſi vnus tutor teſtamento datus patri promiſerit, ſe tutorem fore, alter non promiſerit, prior oleum et operam perdet, ſi hoc onus excuſatione a ſe amoliri conetur: poſterioris excuſationes admittentur. Iam is, qui non excuſatur, non eſt idem indiuiduum cum illo, qui excuſatur: at eiuſdem tamen generis ſunt tutores, puta teſtamento dati. Quis vero hic manibus non palpat vel paralogiſmum, vel ſophiſma? Propoſitio haec tantum de idemtitate indiuiduali vera eſt, et tamen auctor ſubſumit de idemtitate generis, atque ita pergit: *competit vero ius* (puta excuſandi, (*tutori teſtamentario* (*c*), *legitimo* (*d*), *datiuo* (*e*). *Ergo tutor, cuius in hac lege ſit mentio, non eſt tutor teſtamentarius, nec legitimus, nec datiuus. Ergo ab illo diuerſus*, puta *pactitius.* Quae ſi in faſcem colligas, eo redeunt vniuerſa: qui ſe excuſare poteſt, non eſt idem indiuiduum cum eo, qui ſe excuſare non poteſt, ergo eum nec eiuſdem, ſed diuerſi generis eſſe oportet. Nam ſi praemiſſam ſe de indiuiduo accepiſſe negat auctor, falſa illa erit propoſitio, ceu iam oſtendi, ac proinde et totum eius argumentum in fumum abibit. Quod vt eo clarius oſtendam, age veluti παρῳδίᾳ quadam compoſita, totam eius demonſtrationis ſeriem, ipſaque verba retinebimus, eademque ratione oſtendam, quod vnuſquiſque nouit falſiſſimum, dari et quintum genus tutelae, diuerſum a te-

ſta-

Digitized by Google

ſtamentaria, legitima, et datiua, puta quae liberto in patroni liberis competat. Quidni ergo et ego faciam interpretandi periculum? Ait Alexander imp. (*f*), *libertos a tutela vel cura liberorum patroni ſeu patronae nullam excuſationem impetrare poſſe, ampliſſimus ordo, auctore diuo Marco, cenſuit.* Iam audi: *qui ſe non poteſt excuſare, ad munus in ſe ſuſcipiendum tenetur. Libertus ergo ad tutelam liberorum patroni patronaeue in ſe ſuſcipiendam tenetur, et ſe non poteſt excuſare. Dum vero ad impoſſibilia nulla datur obligatio, excuſationes, de quibus hic dicitur, ex fauore a lege tutori conſtituendo conceſſo deducendas eſſe, ſequitur. Libertus ergo ad hanc ſuſcipiendam tutelam tenetur, nec poteſt vti excuſationibus, ex fauore a lege aliter tutoribus conſtituendis conceſſo, dum SCto ab hoc fauore excluditur. Tutor ergo ille libertus, de quo lex dicit, non poteſt eſſe ille, cui ius excuſandi, ex fauore legum tutori conceſſum, competit. Competit vero hoc ius teſtamentario, legitimo, et datiuo. Ergo tutor libertus, cuius in hac lege fit mentio, non eſt tutor teſtamentarius, nec legitimus, nec datiuus. Quamobrem, quum vi SCti ſpecialiter ad tutelam in ſe ſuſcipiendam ſit obligatus, non vero ex teſtamento teſtatoris, nec mandato magiſtratus, nec ex iure ſucceſſionis, tutor ille erit tamquam libertus.* Quemadmodum vero haec concluſio manifeſto falſa et abſurda eſt: ita auctoris erit cogitare, in qua parte demonſtrationis meae latitet vitium. Non vero vllum oſtendet, vt non ſimul ſua ipſius vineta caedat, quia eius eſt, quam dicis cauſſa meam feci, demonſtratio.

(*a*) DARIES *ibid.* §. 39.
(*b*) Idem *ibid.* §. 46.
(*c*) *L.* 32. *L.* 33. D. *de excuſat. tutor. L.* 25. C. *de legat.*
(*d*) *L.* 4. C. *de legit. tut.*
(*e*) *L.* 2. §. 5. *D.* L. 9. C. *de iis, qui dant tutor. vel curat.*
(*f*) L. 5. C. *de excuſat. tutor.*

§. XVII.

Progreditur auctor ad aliud teſtimonium, quod ipſe *locum parallelum* vocat, verba nimirum iſta Iuſtiniani (*a*): *ſi propter inimicitias aliquem teſtamento tutorem pater dederit, hoc ipſum praeſtat ei excuſationem: ſicut per contrarium non excuſantur, qui ſe tutelam adminiſtraturos patri pupillorum promiſerunt.* Hic primum, quid ſit *propter inimicitias tutorem dare*, diſquirit auctor, ſed id ad nos non pertinet, quibus perinde eſt, quae illis verbis ab eo notio

Nec §. 9. Inſt. eod. *hanc tutelam confirmat.*

notio ſubiiciatur. Deinde vero ſuo more inde hoc ducit argumentum : *tutor propter inimicitias teſtamento datus, ob fauorem legis, inimicitiis hiſce ſe excuſare poteſt. Ponamus vero, hunc, ſe tutelam adminiſtraturum, patri pupillorum promiſiſſe, hac promiſſione fauorem legis remiſit : conſequenter etiam inimicitiis hiſce ſe excuſare non poteſt. Ad tutelam ergo ſuſcipiendam tenetur, non vi teſtamenti, ſed promiſſionis. Ergo erit tutor pactitius.* At ego ſcire velim, ſi haec non eſt, quid ſit cauillatio. Complectuntur Iuſtiniani verba partim regulam, partim exceptionem. Regula eſt *tutori propter inimicitias* teſtamento *dato, hoc ipſum praeſtat excuſationem.* Exceptio : *per contrarium non excuſatur, qui, ſe adminiſtraturum, patri pupilli promiſit.* Si ergo hanc exceptionem ad regulam pertinere dixeris, non poteris non ponere caſum, quod quis, inimicitiae cauſſa tutor teſtamento datus patri, antequam id fieret, ſe tutelam adminiſtraturum, promiſerit. Quo poſito, habebimus tutorem teſtamentarium, non pactitium. Teſtamentarius enim, cuius ob pactum reiicitur excuſatio, procul dubio manet teſtamentarius. Deinde ignoratione elènchi tota illa laborat demonſtratio. Non enim probandum erat, tutores aliquos ad ſuſcipiendam tutelam vi promiſſionis teneri, (id enim non facit tutorem pactitium), ſed eſſe, *qui ob ſolum pactum tutores fiant.* Vidimus, libertos ad ſuſcipiendam tutelam vi conditionis ſuae, non teſtamenti, teneri : eos tamen non ideo eſſe tutores, quod liberti ſint, ſed quod vel a teſtatore, vel a magiſtratu ad tutelam ſint vocati. Omnia ergo ad hanc ſpeciem redeunt : qui inimicitiae cauſſa tutor teſtamento datus eſt, permultas adducit excuſationes, rationeſque grauiſſimas, quae alioquin ad amoliendum iſtud onus ſufficiunt, maxime vero, ſe inimicitiae cauſſa tutorem datum eſſe. Praetor, illis reiectis exceptionibus hominem ad ſuſcipiendam adminiſtrandamque tutelam adigit, ex ea ratione, quod ſe ad tutelam ſuſcipiendam promiſſo obſtrinxerit : quaeritur, ſitne poſtea hic tutor teſtamentarius, am pactitius? Credo, vel dupondium reſponſurum, eum nihilo minus teſtamentarium eſſe, quia non quaeratur, *cur teneatur tutelam,* omni reiecta exceptione, *ſuſcipere? ſed cur tutor ſit?* Hoc enim illum teſtamento, illud pacto debere.

(*a*) *§. 9. Inſt. de excuſat.*

§. XVIII.

Vana iactatio demonſtrationis.

Quam leuia, et paene ficulnea haec ſint argumenta, iam vnus

vnus quiſque, opinor, intelligit. Et tamen clariſſimus auctor in illis tantam collocat fiduciam, ut pluribus ad ſententiam ſuam in tuto collocandam ne quidem opus eſſe exiſtimet. *Multis quidem aliis*, inquit, *legibus idem hoc principium noſtrum corroborari poſſet, v. g. ex* L. 29. D. de teſtam. tut. L. 18. §. 1. D. ad leg. Cornel. de falſ. *cet. ſi veritatem rei a multitudine, et non a grauitate argumentorum dependere nouiſſem* (*a*). Itaque fretus hac argumentorum ſuorum grauitate demonſtrationi ſuae hunc colophonem imponit: *quidquid ex legibus iuris ciuilis Romani bona deduci poteſt conſequentia, in iure ciuili Romano fundatum eſt. Tutela vero pactitia ex legibus iuris ciuilis Romani deduci poteſt. Ergo et tutela pactitia in iure ciuili Romano ſuum adgnoſcit fundamentum.* Enimuero quum adſumtum manifeſto falſum ſit; et clariſſimus auctor tutelam pactitiam ne per mediocrem quidem, nedum bonam conſequentiam, ſed per mera ſophiſmata ex legibus iuris Romani infelici conatu elicuerit: quam firmo talo ſtet concluſio, nemo non animaduertit.

(*a*) DARIES §. 43. *in ſchol.*

§. XVIIII.

Sed iam iam provehitur vir clariſſimus ad ea, quae ſibi ab aduerſariis obuerti dicit, examinanda. Haec vero, quia me non feriunt, merito praetermitto, nec tanti videtur illud examen, vt aduerſarii ob illud vadimonium deſerturi videantur. Hinc potius, quid roboris inſit argumentis, quae ille tantum obiter attigit, paucis expendere iuuabit. Elegans eſt locus hic Papiniani (*a*): *ex ſententia SCti Liboniani tutor non erit, qui ſe teſtamento pupillo tutorem ſcripſit. Quum autem patris voluntas, hoc ipſum manu ſua declarantis, ambigua non eſſet, eum, quamuis alii tutores eſſent, curatorem dandum reſpondi: nec admittendam excuſationem, quam iure publico habebat: quoniam promiſiſſe videbatur: nec vt ſuſpectum remoueri.* Manifeſta eſt ſpecies, ad quam hoc Papiniani reſponſum pertinet. Lucius Titius liberis ſuis plures dederat tutores, et in his Seium quoque, quem ſcribendis tabulis adhibuerat: incidebat quaeſtio, an huic pars aliqua adminiſtrationis committenda eſſet? et quum ipſe Seius mallet ea tutela carere, an admitti eius excuſationem, quantumuis iuſtam, oporteret? Iam quod ad priorem quaeſtionem pertinet, plures

Sed et L. 29. D. de teſtam. tut. tutelae pactitiae quam maxime obſtat.

Digitized by Google

Seio obſtarę videbantur rationes, cur eſſet ab omni adminiſtratione repellendus, et primum quidem, quod *ex ſententia SCti Liboniani tutor non ſit, qui ſe teſtamento pupillo tutorem ſcripſerit.* Cautum enim erat SCto Liboniano, vt teneatur, quaſi falſarius, quamuis falſarius non ſit, poena legis Corneliae is, qui alienum teſtamentum ſcripſerit dictante teſtatore, ſi *hereditatem*, vel *legatum*, vel *fideicommiſſum* ſibi adſcripſerit, quamuis id iuſſu teſtatoris fecerit (*b*). Quamuis ergo id SCtum non meminiſſet, niſi hereditatis, legati, et fideicommiſſi: latius tamen patebat *eius ſententia*, quippe quae ad omnia reliqua, quae ſibi quis ipſe adſcripſiſſet, porrigebatur, veluti ſi ſibi quis liberorum teſtatoris adſignationem liberti (*c*), vel mortis cauſſa capionem (*d*), vel aliud quid, adeoque et tutelam, quae hereditati in iure noſtro aequiparatur, adſcripſiſſet (*e*). Quum ergo in fraudem legis faciat, qui, ſaluis verbis legis, *ſententiam eius* circumuenit (*f*), dubitandum profecto non videbatur, quin Seius *ex ſententia SCti Liboniani tutor eſſe non poſſet, quia ſe teſtamento tutorem pupillo ſcripſiſſet.* Deinde et id obſtabat Seio, quod ſe ipſe ingeſſiſſe videretur, ac proinde tamquam ſuſpectus eſſet remouendus (*g*), ſi vel maxime tutelam ſuſcipere vellet. Sed vtramque rationem nullius ponderis eſſe, probe animaduertebat Papinianus, qui priorem ita refellit: *quum autem patris voluntas, hoc ipſum manu ſua declarantis, ambigua non eſſet: eum, quamuis alii tutores eſſent, curatorem dandum reſpondi.* Neque enim locus eſt poenae legis Corneliae, ſi teſtator, teſtamentarium talia ſe volente ac iubente ſcripſiſſe, manu ſua adnotaſſet (*h*). Ad alteram rationem paucis reſpondet: *nec eum vt ſuſpectum remoueri*, non addita deciſionis cauſſa, quam tamen ſatis luculentam reperimus in iure noſtro (*i*), *ſuſpectum* nimirum *eſſe, qui operam ſuam ingerat inuito*, non ergo, qui eam *volenti* offerat: ceu recte obſeruauit maior omni laude mea Cuiacius (k). Denique alteram quaeſtionem, an Seius excuſatione vti poſſit? ita decidit, vt id ab eo fieri poſſe neget, addita ratione, *quoniam promiſiſſe*, adeoque excuſationibus ſuis renunciaſſe, *videretur.* Haec eſt vera huius legis ἀνάλυσις. Iam vnumquemque iudicem fero, an ea vel in ſpeciem faueat iis, qui tutelae pactitiae patrocinium ſuſcipiunt. Seius ſane tutor non fuit ex pacto, ſed ex teſtamento. Excuſari autem, vt alii teſtamentarii, non poterat, quoniam promiſiſſe videbatur. An teſta-

tamentarium ideo eſſe deſiiſſe dicemus, quod, eius excuſationes replicatione pacti excludantur: Mera haec erit μεταμόρφωσις, quin ipſis Ouidianis mirabilior, ſaltim vniuerſi iuris principiis contraria, quae tutorem non ab ea cauſſa, ob quam eius excuſationes non admittuntur, ſed propter quam tutor eſt, denominare ſolent.

(a) L. 29. D. *de teſtam. tut.*

(b) *Collat. legum Moſaic. et Rom. tit.* 8. §. 7. CVIAC. *Paratit. Codic. ad tit. ad leg. Cornel. de falſ.* PETR. FABER *Semeſtr. Lib. I. cap.* 25. *pag.* 143. SALMAS. *ad ius Attic. pag.* 877.

(c) L. 22. §. 8. *D. ad leg. Cornel. de falſ.*

(d) Dict. L. 22. §. *penult.* D. *eod.*

(e) CVIAC. *in* PAPINIAN. *Reſponſ. pag.* 566.

(f) L. 29. L. 30. *D. de legib.*

(g) L. 21. §. 6. *D. de tutor. et curator. dat.* L. 28. §. 1. *D. ad leg. Cornel. de falſ.*

(h) L. 1. §. 8. *D. ad leg. Cornel. de falſ.* L. 15. §. 1. D. *eod.*

(i) L. 25. *D. de procurat.*

(k) CVIAC. *in* PAPINIAN. *Reſponſ. pag.* 567.

§. XX.

Viri docti ex hac dictum argumentum.

At vir clariſſimus hoc Papiniani reſponſum adeo non obſtare ſibi exiſtimat, vt illo ſuam corroborari ſententiam contendat. Audiamus ipſa viri docti verba: *caſus*, inquit, *ex hac lege ita formari debet. Aliquis ſe teſtamento pupilli tutorem ſcripſit: nunc quaeritur, an ille etiam ad promiſſum ſeruandum obligatus ſit, et an ſe poſſit excuſare? Reſpondet lex, ex ſententia SCti Liboniani non tenetur, ſed ex lege tenetur, et ſe non poteſt excuſare, quia promiſiſſe videtur.* Vbi vero, obſecro, haec omnia lex dicit? Non ſane ait Papinianus, eum ex SCti ſententia non teneri, ſed refellit potius eos, qui eum ex ſententia SCti tutorem eſſe poſſe negant. Et ex qua, quaeſo, lege teneri potuit, ſi eum repulit SCtum? An non animaduertit auctor tam ſagax, illud SC. Libonianum ad quaeſtionem, an excuſari poſſit talis tutor, nihil facere, ſed ad aliam plane quaeſtionem, an nempe tutor eſſe poſſit, pertinere? An non ei ſuboluit, eſſe hanc rationem dubitandi, ex qua iura probari non oporteat, ſed ex decidendi rationibus? Et tamen ille ſubiicit: *dicis, tutorem eſſe teſtamentarium.* Ego vero et dico, et adſero, et contendo. Quid auctor. Ex qua ratione? inquit, *quia ſe ſcripſiſſet tutorem teſtamento? Minime. Ad tutorem enim teſtamentarium requiritur, vt*

a teſtatore in teſtamento ſit denominatus tutor (*a*): *non vero qui teſtamento ſe tutorem ſcripſerit: hoc enim tantum ad promiſſionis probationem fieri primo intuitu intelligitur.* At ego Dauus ſum, non Oedipus, qui id, non* dicam primo intuitu, ſed ne lege quidem iterum iterumque perlecta expenſaque intellexi. Aio ergo, tutorem hunc fuiſſe teſtamentarium. Ex qua ratione, an, quia ſe ſcripſit tutorem teſtamento? Abſit, vel me, vel quemquam alium tam ſtolidum eſſe. Immo, ob eam cauſſam tutorem aliquem eſſe, negauerim. Ideo enim ille, qui ſe tutorem teſtamento ſcripſit, tutor eſt teſtamentarius, *quia patris voluntas, hoc ipſum manu ſua declarantis, ambigua non erat*, eaque adnotatione omnis euaneſcebat falſi ſuſpicio. Quum ergo ob hoc ipſum tutelae pro falſis non amplius haberentur: quidni et tutoris dationem valuiſſe dicamus? Reliqua, quae ſubiicit auctor clariſſimus, mihi offerunt telum, quod in eius iugulo, ſi tam truculentus eſſem, iure defigere poſſem. En enim argumentum: ad tutorem teſtamentarium requiritur, vt a teſtatore in teſtamento denominatus ſit tutor, non vero vt ſe teſtamento tutorem ſcripſerit. Seius vero ille, cuius cauſſam Papinianus reſponſo defendit, fuit a teſtatore in teſtamento denominatus, non ſe teſtamento ſcripſerat, *quia patris voluntas, hoc ipſum manu ſua declarantis, non erat ambigua.* Seius ergo ille fuit tutor teſtamentarius. Falſum ergo etiam eſt, quod primo intuitu intelligi putat vir oculatiſſimus, hanc patris adnotationem tantum ad probationem promiſſi pertinere: non enim pater adſcripſerat margini, Seium ſe ad tutelam ſuſcipiendam obſtrinxiſſe, ſed *voluntatem ſuam*, quod Seium tutelam ſuſcipere velit, *manu ſua declarauerat.* Ac proinde nihil in hac lege eſt, quod non viri doctiſſimi cauſſam aperte et manifeſto iugulet.

(*a*) L. 3. *pr. D. de teſtam. tutel.*

§. XXI.

Argumentum eiuſdem ex L. 18. §. 1. D. de leg. Cornel. de falſ. *depromtum.*

Eſt et altera lex, ex qua ſe ſuum principium corroborare potuiſſe ſcribit auctor clariſſimus, *ſi veritatem rei a multitudine, et non a grauitate argumentorum dependere ſtatuiſſet*, quam praeterire religioni mihi duco. Ait nimirum Paullus (*a*): *qui ſe filio teſtatoris impuberi tutorem adſcripſit, etſi ſuſpectus eſſe praeſumitur, quod vltro tutelam videbitur adfectaſſe, tamen, ſi idoneus eſſe ad-*

adprobatur; *non ex teſtamento*, *ſed* ex decreto *tutor dandus eſt. Nec excuſatio eius admittetur*, *quia conſenſiſſe videtur voluntati teſtatoris.* Decerpta eſt haec lex ex Paulli *Sententiis* (*b*), in quibus illa et hodie, ſed alio plane ſenſu ita legitur: *qui ſe filio teſtatoris impuberi tutorem adſcripſit*, *vt ſuſpectus a tutela remouendus eſt*, *ad quam vltro videtur adſectaſſe.* Sed ego non ideo dicam ſcripſerim vel Aniano, quod Paulli ſententiam corruperit, quod eruditiſſimus Schultingius ſuſpicatus eſt (*c*); vel Triboniano, quod haec, quae in Pandectis occurrunt, de ſuo adiecerit. Vtrumque enim et genuinum eſſe poſſe, facile vnus quiſque intelligit. Anianus regulam tantum retinuit, puta, ſuſpectum eſſe tutorem, qui ſe ipſe tutorem pupillo adſcripſit, quia ad tutelam vltro adfectaſſe videatur. Tribonianus vero ſimul exceptionem ſubiunxit, eum nimirum admittendum, ſi idoneus adprobetur. Ex quo vero titulo tutor erit? an *ex teſtamento*? Negat Paullus. Nam illud vitio laborat. Ergo procul dubio ex pacto. Ita collegiſſet laudatus tutelae pactitiae patronus, ſi hanc legem examine dignam ſtatuiſſet: maxime ſi verba poſtrema expendiſſet: *nec excuſatio eius admittetur*, *quia conſenſiſſe videtur voluntati teſtatoris.* Procul dubio ergo ei ſub manu natum eſſet argumentum: qui tutelam ſuſcipere tenetur non ex teſtamento, ſed quia conſenſiſſe patris voluntati videtur, is tutor non teſtamentarius, ſed pactitius eſt. Is, cuius Paullus meminit, tutor non ex teſtamento, ſed, quia patri conſenſiſſe videtur, tutelam tenetur ſuſcipere. Eſt ergo tutor non teſtamentarius, ſed pactitius.

(*a*) *L. 28. §. 1. D. ad leg. Cornel. de falſ.*

(*b*) *Lib. III. tit. 6. §. 15.*

(*c*) *Iuris prudentia vet. ante-Iuſtinian. pag. 358. ſequ.*

§. XXII.

Sed id quoque argumentum primo eſt *ἀπροσδιόνυσον*. Neque enim tutor denominatur ab eo, quod efficit, vt cogatur tutelam ſuſcipere, e. gr. quia promiſit, ſe tutorem fore, vel quia libertus eſt: ſed a titulo, quo tutela illi delata eſt. Deinde nemo non videt, duas et hic quaeſtiones tractare Paullum, alteram, an admittendus ſit, qui ſe ipſe tutorem adſcripſit? alteram, an excuſari poſſit? Priorem adfirmat, ſi idoneus adprobetur: poſteriorem negat ex ea ratione, quod conſenſiſſe patris voluntati videa- *Eius examen.*

deatur. Priori deciſioni obſtare videbatur, tutoris dationem ob praeſumptam teſtamenti falſitatem nullam eſſe, adeoque hunc tutorem nullum titulum, ex quo tutelam ſuſcipiat, pro ſe allegare poſſe. Quid ad haec Paullus? an ex pacto tutorem eſſe tradit? Minime vero. *Non ex* teſtamento, inquit, *ſed ex* decreto *tutor dandus eſt.* Non ergo ex pacto, ſed *ex decreto*, puta magiſtratus, ſiue hic illum, tamquam minus recte teſtamento datum confirmet, ſiue tamquam idoneum ſibi nominatum, tutorem ſuo arbitrio conſtituat. Priore ergo caſu erit tutor *teſtamentarius*, a praetore confirmatus, poſteriore *datiuus*, neutro *pactitius*, quamuis pactum, quod ex adſcriptione praeſumitur, efficiat, vt excuſatio illi nulla proſit, tutelam detrectare poſtea volenti.

§. XXIII.

Reliqui textus qui pro tutela pactitia adferuntur.

Sunt hae illae leges, quarum clariſſimus, cuius hactenus doctrinam expendi, auctor facit mentionem. Sed cum alii iuſtum earum agmen veluti cum ſubſidiis collocent: non committendum putaui, vt, dum res ad triarios redit, acie exceſſiſſe videor. Attamen, quum iam alii viri doctiſſimi et ICti omni exceptione maiores, praecipue autem meritiſſimus ill. Fridericianae profeſſor, Chr. Gottl. Knorrius (*a*), in hac arena ita verſati ſint, vt fere nihil mihi reliquiarum voluerint ſupereſſe: tanto ſane mihi licebit in poſterum eſſe breuiori. Sunt vero omnes illae leges, ad quas me remittunt, vnius generis, ac proinde eas vno veluti faſciculo comprehendere licebit. Prima (*b*) ita ſe habet: *ſi non erit a teſtatore electus tutor, aut gerere nolet: tum is gerat, cui maior pars tutorum tutelam decreuerit.* Altera (*c*) talis eſt: *quod ſi quis tutelam mandauerit gerendam, geſtaue fuerit ab eo, cui mandatum eſt: locus erit tutelae actioni, videtur enim geſſiſſe, qui per alium geſſit.* In tertia (*d*) Tryphoninus ita diſſerit: *tres tutores pupillo dati ſunt. Vnus tutelam geſſit, et ſoluendo non eſt, ſecundus Titio gerendam mandauit, et Titius quaedam adminiſtrauit, tertius nihil omnino geſſit. Quaeſitum eſt, quatenus quiſque eorum teneatur?* Et quibuſdam interiectis (*e*): *non ſolum geſſiſſe tutelam is creditur, qui alii gerendam mandauit, ſed et, qui ſatis a contutore accepit, rem ſaluam pupillo futuram, eique permiſit adminiſtrationem totius tutelae, nec poteſt ſe defendere conſtitutionibus, quae iubent conueniri eum, qui geſſit.* Addunt teſtimonium Vlpiani (*f*), qui, quum monuiſſet, eſſe quoſdam tutores

Digitized by Google

tores honorarios, eſſe, qui notitiae cauſſa dati ſint, eſſe denique, qui ad hoc dentur; vt gerant, de his porro ait: *et hoc vel pater adiicit, vt vnus gerat, vel voluntate tutorum vni committitur geſtus, vel praetor ita decernit?* Videntur et impp. Carinus et Numerianus (*g*) ſuccinere, quippe quorum haec verba ſunt: *ſin ipſi tutores inter ſe res adminiſtrationis diuiſerunt, non prohibetur adoleſcens vnum ex his in ſolidum conuenire, ita, vt actiones, quas aduerſus alios habet, ad electum transferat.* His per omnia ſimiles ſunt et reliqui, quos ad partes vocant, textus (*h*), vt iis ſimiliter adſcriptis diutius morari lectorem paene pudeat. Ex his vero omnibus duo, quae ſententiam meam ſubuertere poſſint, enunciata elicere videntur: primum, licere priuatis, ſuper tutela paciſci, eamque non modo vni ex contutoribus decernere, vel eam inter ſe diuidere, verum etiam tertio, qui tutor non ſit, mandare, eique geſtum committere. Alterum, quod is, qui ex mandatu ac voluntate alterius tutelam adminiſtret, per conuentionem conſequatur tutelam, adeoque vere ſit tutor pactitius. Niſi enim ita argumenta ſua inſtruant, ego quidem, quid illi ſibi hac legum turma velint, non intelligere me, fateor.

(*a*) Singulari *Programmate de tutela pactitia.*
(*b*) L. 3. §. 7. *D. de adminiſtrat. et peric. tutor. et curat.*
(*c*) L. 5. §. 3. *D. eod.*
(*d*) L. 55. *pr. D. eod.*
(*e*) Dict. L. 55. §. 2. D. *eod.*
[*f*] L. 14. §. 1. *D. de ſolution.*
[*g*] L. 2. C. *de diuid. tutel.*
[*h*] L. 5. *D. de magiſtrat. conuen.* §. 1. *Inſt. de ſatisdat. tutor.*

§. XXIIII.

Sed neutrum profecto conſectarium in tot legibus praeſidium reperit. Nulla enim earum ſpeciem vel exemplum profert pactionis ſuper tutela interpoſitae. Aliud enim eſt, de tutela alicui deferenda paciſci, aliud adminiſtrationem vel geſtationem eiuſdem alteri mandare, committere, res adminiſtrationis cum contutore petere partiri. Qui prius pactum init, paciſcitur de re non ſui arbitrii, ſed quae publicam cauſſam habet, eaque pactio iure non poteſt ſubſiſtere. Qui poſterius: de eo paciſcitur, quod iam habet, et quod adeo omnino tali conuentione in alium transferre poteſt. Quis, quaeſo, ignoret, magiſtratus iu-

Iis non probatur, licita fuiſſe pacta de tutela ſuſcipienda.

iuriſdictionem ſuam non modo collegis (*a*), verum etiam privatis (*b*) mandare potuiſſe? An vero vlli mortalium in mentem veniat, magiſtratibus de honoribus ſuis paciſci, vel transferre illos potuiſſe? Privatus ſane manebat ille praetoris mandatarius, tantumque abeſt, vt ideo praetor factus ſit, vt, ſi vel maxime antea eſſet praetor, qui alienam iuriſdictionem exſequebatur, non tamen pro ſuo imperio ageret, ſed pro eo, cuius mandatu ius dicebat (*c*). Idem de tutela obſeruandum. De illa paciſci nemo poterat, eius vero geſtionem vel adminiſtrationem ei licebat alii, ſiue contutori, ſiue extraneo mandare, ſed ita, ut hic ideo non fieret tutor, ſed omnia nomine eius, cuius mandatu gerebat, gereret. Vnde nec mandatarius, qui tutor non erat, ſed mandans tutelae actione erat conueniendus, ceu omnes, quas pro ſua ſententia viri docti adducunt, leges perſpicue probant.

[*a*] L. 3. *D. de offic. eius, cui mandat. eſt iuriſdict.*

[*b*] L. *vlt.* §. 1. *D. eod.*

[*c*] Dict. L. 5. *D. eod.*

§. XXV.

Multo minus Romanos fuiſſe tutores pactitios.

Sed tametſi fingerem, fas fuiſſe tutoribus de ipſa iam ſuſcepta tutela paciſci, inde tamen non conſequeretur, vt quemquam ex his omnibus tutorem pactitium dici poſſe fateamur. Prima, quam adduxi, lex diſerte ponit, plures *a teſtatore* datos eſſe tutores, et *non electum* ex iis vnum, qui gereret. Fuere ergo omnes illi tutores teſtamentarii, et ne ii quidem, cui reliqui tutelam, puta eius adminiſtrationem, decreuerunt, id munus ob pactum cum contutoribus primum conſequebantur, ſed adminiſtrationem tantum. De contutore enim, non de extraneo, loqui ICtum, ex reliquis teſtimoniis ſatis adparet. In altera lege extraneo mandatur geſtio, ſed tantum abeſt, vt is tutor fiat pactitius, vt ne tutor quidem ſit, ſed tutoris procurator, quia *ipſe* non tamquam *tutor geſſiſſe videtur, qui per alium geſſit.* Id quod et de tertio loco dicendum, nec non de quarto, vbi diſerte negatur, eum tutorem fieri, cui geſtio mandatur, *ſed eum geſſiſſe credi tutelam* adſeueratur, *qui alii gerendum mandauit.* Vlpianus in quarto textu aperte loquitur de tutoribus, quos pater teſtamento dederat. Monet enim, ſi is *non adiecerit, vt vnus gerat*, tunc vel voluntate contutorum, vel prae-

tore ita decernente, vni geſtum committi. Num vero, qui iam ex teſtamento tutor eſt, ideo pactitius ſit, ſi illi geſtus committitur? Poſtrema conſtitutio, *ipſos tutores res adminiſtrationis diuiſiſſe*, refert. Tutores ergo fuerunt, antequam res illas adminiſtrationis, interueniente pacto, diuiderent. Qui iam antea tutores fuerunt, tales non demum fiunt per pactum: ac proinno non ſunt tutores pactitii.

§. XXVI.

Et haec ſunt, quae *de tutela pactitia* differenda putaui: quae ex humaniore iuris prudentia, ipſiſque veterum ſcriptorum monimentis paſſim illuſtrare licuiſſet, niſi argumentorum et ſyllogiſmorum argutiae, quibus mihi noua iuris prudentia obtruditur, logicam exigere viſae eſſent analyſin. Ne ergo mirare ſyllogiſmos paſſim inſperſos, quibus ornamentis alias in hoc ſcribendi genere doctores vti vix ſolent. Iuvenalis (*a*) olim eo ſe ſaeculo natum eſſe credebat, quo *difficile* eſſet *ſatyram non ſcribere*: alioque loco (*b*) lepide canit: *Concluſio diſſertationis.*

Si natura negat, facit indignatio verſum,
Qualemcumque poteſt, quales ego, vel Cluuienus.

Sed mihi certe, eo ſaeculo nato, quo omnia demonſtrationibus, ſyllogiſmis, ac ſoritibus perſtrepunt, difficile etiam fuit, non ſcribere ſyllogiſmos. Quos vero natura, ingenium, priſtinaque ſcribendi ratio mihi negant, facit indignatio ſyllogiſmos,

Qualeſcumque poteſt, quales ego, vel Duarenus.

[*a*] *Sat. I. v.* 30. [*b*] *Sat. I. v.* 79.

* * * * * * * * * * *

VII.
DISSERTATIO
DE EO, QUOD
IN
ARTE TYPOGRAPHICA
ADMIRANDVM EST.

QVamuis ita comparatum ſit hominum fere omnium ingenium; vt magnopere delectentur *prodigiis*, eaque quotidie et vbique veluti aucupentur: tanta tamen plurimorum oculis caligo offuſa eſt, vt ea, quae maxime ſtupenda, et prodigiis ſimillima ſunt, vel non videant, vel indigna attentione ſua arbitrentur. Nimirum, ſi quid in hac rerum natura contingit, quod a pluribus annis a nemine obſeruatum eſt, ſi minax in caelo fulget cometa, ſi noua quaedam ſtella aliquamdiu reſplendet, ſi plures vel ſoles vel lunae pallida luce mortalium oculos fallunt: id vero tamquam mirabile ac prodigioſum omnium aduertit atque adficit animos, quin et futuri ſollicitos homines ad varias promendas diuinationes excitat, vt alii canant bella, horrida bella, alii miſerandam luem hominibus, animalibus, arboribus, ſatiſque minentur, alii ipſum decretorium illum diem adeſſe deierent, quo interibit hoc vniuerſum,

totaque diſcors
Machina diuulſi turbabit fœdera mundi (*a*).

At ea omnia, quae quotidie oculis obuerſantur, quamtumuis mirabilia, vel ipſa frequentia euileſcunt, et vix digna paullo adcuratiore contemplatione exiſtimantur.

Neſcio,

[*a*] Lvcan. *Pharſal. Lib. I. v. 79. ſeq.*

Neſcio, an illa ingenii humani labes luculentiore exemplo demonſtrari a quoquam poſſit, quam *arte illa incomparabili*, cuius origines ac feliciſſimos progreſſus hodierno die recolimus, et feſto ritu publice celebramus. Quotus quiſque enim eſt, qui in illa chalcographica arte contemplanda admirandaque haereat? Quotus quiſque in ea ſibi admirandum quid ac prodigioſum deprehendere videtur? Quotus quiſque ad praeſtigiatorum acetabula non multo magis, quam ad typothetarum celeritatem, obſtupeſcit? Et tamen, ſi recte ponamus calculum, nulla vmquam ars reperta eſt a mortalibus, quae et admiratione, & prodigii nomine dignior videatur, *typographica*, in qua, ſi vſquam alias, τὸ θεῖον iſtud, quod in artibus quaeritur, tamquam in exterſiſſimo quodam ſpeculo relucet.

Qui *Sibyllae foliis* aliquid tribuunt, id praecipue mirantur, fatidicam iſtam mulierem huius artis inuentionem, imminentemque ab illa antichriſto ruinam, tamquam vatem ceciniſſe. Eo enim pertinere putant verſum decantatiſſimum (*a*):

> Αἰλῖνος ἔκτοτε καιρὸς, ὅτι λίνος αὐτὸν ὀλεῖται:
> *Miſerum inde tempus*, *quia* linum *perdet eum*:

quem viri quidam doctiſſimi de charta, ex lino minutatim contuſo confecta, in qua libri excudi ſolent, interpretantur, et praedici exiſtimant, „ his demum armis lineis, id eſt, libris impreſſis confoſſum „ periturum eſſe antichriſtum, nullo antea tormentorum genere ex- „ pugnabilem ". Enimuero, vt iam de oraculorum iſtorum fide nihil dicamus: quid eſt, quaeſo, quod nos verſum illum de arte typographica potius, quam ſimplici arte ſcriptoria accipere cogat? Vt ergo non immoremur huic vaticinio, alia ſunt in ea arte, quae non mireris tantum, ſed et ſtupeas.

Deus O. M. ita hominem condidit, vt eum non modo facultate illa inaeſtimabili, quam *rationem* adpellamus, ſed et *ſenſibus*, quibus ea, quae extra eum contingunt, percipiat, exornarit. Harum porro ſentiendi facultatum fines ita regere placuit ſapientiſſimo Numini, vt nulla harum alterius vicem obiret, nulla alterius officio fungatur, ſed ſuo quaeque decore contenta, ſe ab alterius functione religioſe abſ-

[*a*] *Lib. VIII. v.* 59. et ibi *notae* SERVATII GALLAEI, *pag.* 686. *ſeq.*

abſtineat. Sic omnia extra ſe poſita videt oculus, deque eorum quantitate, ſitu, figura, colore adcuratiſſime iudicat: at nihil ille audit, nihil olfacit, nullius rei guſtu, duritie, mollitieue adficitur, quemadmodum nec auribus videmus, nec tactu olfacimus vel audimus, nec nares aurium oculorumque miniſterio vmquam funguntur. Quamobrem ſi hominem produceret natura, ita a Deo efformatum, vt, oculis licet orbus, omnia tamen viſibilia auditu, alioue ſenſu callide diſcerneret, quales aliquando exſtitiſſe, magni auctores memoriae prodiderunt (a): quis non iſtum ſtuperet, totamque illam naturae ſollertiam, qua oculorum iacturam tam mirifice penſauit, prodigiis accenſendam eſſe fateretur? Et id tamen quotidie contingere, ſine omni ſtupore atque admiratione animaduertimus. Quotieſcumque enim quis animi ſui ſententiam litteris in charta exprimit, quoties vel epiſtola abſenti quid ſignificat, vel libro ſcripto diſciplinam interpretatur, vel aliquid, quod ſcire poſterorum intereſt, in acta monimentaue publica refert: toties ea re efficit, quod omni prodigio videtur mirabilius, vt, quod auribus percipiendum erat, id oculis vel noſtris, vel alienis cernamus: quin et poſteri velut coram poſitas hominum iam pridem mortuorum non modo verba, verum etiam cogitationes contemplentur. Quis vero id neget prodigio ſimile eſſe, videndo percipere alterius ſermonem, contemplarique cogitationes, etiam defuncto cogitante ſuperſtites? Id ſane tam mirabile ac ſtupendum viſum eſt viris doctiſſimis, vt *ſcribendi artem* non aliunde, quam ab ipſo Deo immortali proficiſci potuiſſe crederent. Vt enim iam non dicam de veteribus, qui litterarum originem ad Hermetem τρὶς μέγιστον [b], id eſt, ut Iuſtinus Martyr [c] interpretatur, ad *Deum ter maximum* referunt, neminem ignorare credo, fuiſſe noſtra memoria virum magna doctrinae laude inſignem, qui ipſum Deum primum ſcripturae ſpecimen in tabulis legum decalogi edidiſſe, homineſque adeo ſcribendi artem docuiſſe, exiſtimarit. In quam profecto ſententiam ille eo potiſſimum argumento adductus eſt, quod maius atque admirabilius illi videretur hoc inuentum, quam vt ab humano ingenio proficiſci potuerit.

Si itaque tantum prodigii ineſt ipſi ſcribendi arti, vt in ea θεῖόν τι manifeſto ſibi deprehendere videantur viri doctiſſimi: quid dicamus de *diuina* illa *arte*, quae artem illam incomparabilem ad ſummam, quae

[a] Io. Andr. Schmidtii *Differt.* inſcripta: *caecus de colore iudicans.*

[b] Cassiodor. *Variar.* Lib. *VIII.* *epiſt.* 12.

[c] Ivstinvs Martyr *Apolog.* *II.* *pag.* 67.

quae ſperari potuit, perfectionem perduxit? Scribitur hic, ſed ſine calamo: ſcribitur non vni aut alteri, ſed omnibus: quumque alias ſcribendo magno ac aerumnoſo labore non niſi vnum exemplar perficiamus: typotheta una eademque opera, ac intra multo minus temporis ſpatium, aliquot eorum millia, nulla litura, nulla litterarum diuerſitate deformia, nec, (quod in plerisque ſcripturis contingit), lectu difficilia, ſed elegantiſſima, perſpicua, ſibique per omnia ſimilia, abſoluit. Praeterea quum raro quis recte atque adcurate ſcribat, quod non intelligit: talia quotidie ſcribunt typothetae, Latina, Graeca, Hebraica, Syriaca, Arabica, Indica, quin et mathematicorum ſubtiliſſimos libellos ita quotidie exprimunt, vt ea omnia ab hominibus omnium linguarum artiumque callentiſſimis, magno adhibito iudicio, ſcripta excuſaque eſſe crederes. Denique in ſcribendo ſi quando aberrauit manus, aut aliquid ſuperfluum, omiſſum, traiectumue eſſe adparet: non aliter procedit emendatio, quam vt lituram inducas aliis, alia ſcalpello eradas, alia vel lineis ſuperſcribas, vel adiicias margini. Quae omnia et deformiorem reddunt ſcripturam, et lectu tanto difficiliorem, quanto magis oculis modo huc, modo illuc, diuagandum eſt ad verba diſiecta, tamquam diſperſa Hippolyti membra colligenda. Horum nihil in libellis, qui praelo exeunt, euenit, dum typothetis fortuna adiungat hominem doctum ac diligentem, qui emendandi operam ſuſcipiat. Hic enim ſi recte fungatur officio, omnes naeuos facile tollent artifices, et ita tollent ſuperflua, ita omiſſa ſupplebunt, ita denique traiecta ſuo ordini integritatique reſtituent, vt nullum priſtini erroris exſtet veſtigium. Iam eat quis, perfricet frontem, et haec omnia digna admiratione, digna prodigii nomine eſſe, neget. Sane ſi quis ante aliquot ſaecula praedixiſſet, excogitatum iri artem, qua freti pauci homines ea, quae vix mille homines plurimis annis calamo exſcriberent, intra totidem menſes decies millies, et multo quidem nitidius atque emendatius, ſine calamo ſint deſcripturi: non minus profecto incredibile id viſum eſſet hominibus, quam ſi quis in fatis eſſe dixiſſet, vt aliquando plures vno ſole vices temporum regerent, vel vt maria ſine nauibus tranſmitterentur. Poſtquam vero id re ipſa eueniſſe animaduertimus, id non adeo prodigioſum videtur plerisque, nec quiſquam fere eſt, qui in diuino iſto inuento magnum quid aut admirabile ſibi deprehendere videatur.

At ſi nihil omnino eſſet aliud, quod, artem hanc admirabilem ac paene ſtupendam eſſe, demonſtret, vel admirabiles illi atque vberrimi

fru-

fructus, quos inde cepit eccleſia ac res publica litteraria, id abunde demonſtrarent. De vtilitate, quam *eccleſiae* typographia attulit, iam alios tam copioſe ac erudite huius diei feſti occaſione diſſerentes audiuimus, vt ocium nobis factum videamus. Nec defuerunt, qui de *rei publicae litterariae* incrementis, quae arti typographicae debet, tanta cura dixerunt ſcripſeruntque, vt ſi quid addere coner, videri poſſem Iliada poſt Homerum ſcripturus. Quare pauca tantum, quae calamum ſua ſponte ſubeunt, ne plane ἀσύμβολος diſcedam, addere iuuabit.

Primo mirata eſt antiquitas ſplendidiſſimas veterum quorumdam regum bibliothecas, quas ciuium bono immenſis, ac plane regiis impenſis inſtruxiſſe dicuntur. Et fuere ſane in his diffuſiſſimae Ptolemaei Philadelphi *Alexandrina*, Attali *Pergamena*, et imperatorum *Byzantina*. *Prima* enim, ſi Ioſepho (*a*) credimus, ducenta; ſi Senecae (*b*), quadringenta; ſin Gellio (*c*), ſeptingenta voluminum millia pluteis ſuis complexa eſt. *Alteram* ad ducenta librorum millia excreuiſſe, tradit Plutarchus (*d*). In *tertia* centum et viginti millia Cedrenus (*e*) numerauit, ſed ἁπλᾶ βιβλία, *libros ſingulares*, vti ait Plutarchus, id eſt, vt ſinguli libelli, etiam minimi, quorum plures hodie vno volumine comprehendimus, in cenſum venirent. Solebant enim veteres ſingulos vnius operis libros ſingularibus membranis vel chartis inſcribere, eaſque ita conglutinare, vt vnum volumen ligno circumuolutum conſtituerent. De vetere librorum ſacrorum diuiſione ex inſtituto egit Richardus Simon (*f*), ipſique, qui ſuperſunt, veteris teſtamenti codices manu ſcripti ſatis oſtendunt, Iudaeos raro, vel numquam vniuerſum ſacrorum librorum corpus vno volumine comprehendiſſe. Id vero et in aliis auctoribus grandioribus factum, quorum vel ſinguli libri, vel breuiorum librorum tetrades, enneades, vel decades ſeorſim ſcribebantur, ceu exemplis operum Platonis, Plotini, Liuii, aliorumque poteſt demonſtrari. Iis vero poſitis, facile decima pars immenſo illi librorum numero decedet, vt in *Alexandrina* libri circiter ſeptuagies mille, in *Pergamena* vicies mille, in *Byzantina* duodecies mille fuerint. Quae quidem multitudo tam mediocris eſt, vt primam hodie haud paucas bibliothecas publicas, poſteriores et priuatas quaſdam non modo attingere, ſed et ſuperare videamus. Quod ergo olim vix potentiſſimi reges immenſis ſumtibus adſequebantur, id hodie et

(*a*) *Antiquit. Iudaic. Lib. XII. cap.* 2.
(*b*) *De tranquillit. anim. cap.* 9.
(*c*) *Noct. Attic. Lib. VI. cap. vlt.*
(*d*) In *Anton.*
(*e*) In *Hiſtor. Baſiliſc. pag.* 288.
(*f*) *Hiſtor. critic. veter. Teſtam. Lib. I. cap.* 9.

et mediocris fortunae principes et res publicae, immo et priuati paullo opulentiores, facile adſequuntur ſolo typographiae beneficio, quae adeo ſingulorum librorum numerum amplificauit, vt et maxima opera, quae olim aliquot aureorum millibus veniſſent, hodie tolerabili pretio vel in tabernis librariis proſtent, vel auctionis lege poſſint comparari. Si itaque Oſymanduas, rex Aegypti, bibliothecae a ſe inſtitutae recte praeſcripſit ΨΥΧΗΣ ΙΑΤΡΕΙΟΝ, *medica animi officina* (a): quam admirandam ſtupendamque dicemus artem typographicam, cui tot fere ψυχῆς ἰατρεῖα, quot eruditorum muſea numerantur, debemus?

Alterum, quod hic non duximus praetereundum, eſt praeſtantiſſimorum operum *aeternitas*, ex eo demum tempore, quo ars illa viguit, arceſſenda. Quot eminentiſſimorum ingeniorum monimenta olim vel tota, vel maximam partem interciderint, nemo, niſi rei litterariae vniuerſae plane ignarus, ignorat. Quanto pretio hodie redimeremus tot opera *veterum eccleſiae doctorum*, quorum Hieronymus ſeruauit memoriam, tot volumina veterum *ICtorum*, ex quibus Pandectas decerpſit Tribonianus, tot denique *philoſophorum* diatribas, quas Diogenes Laërtius recenſuit? Quantum theſaurum nobis acceſſiſſe diceremus, ſicubi integra reperirentur Polybii, Diodori Siculi, Dionyſii Halicarnaſſenſis, Dionis Caſſii, Nicolai Damaſceni, Salluſtii item, Ciceronis, Liuii, & Cornelii Taciti opera, quibus ob praeſtantiam aeternitas vel maxime debebatur? At ea ſpes iam pridem euanuit. Quum enim nec ſufficeret tot monachorum induſtria omnibus veterum voluminibus deſcribendis, nec eo pollerent iudicii acumine, vt optima quaeuis ac praeſtantiſſima ſeligerent: fieri profecto non potuit, quin ſaepe in rebus minimi momenti, quin aliquando in nugis et quiſquiliis occupati, meliora negligerent, eaque vel muribus et tineis eſcam relinquerent, vel relegarent ad piper et tus, atque adeo illa miſere perire paterentur. Perierunt ergo optima quaeuis, atque ita perierunt, vt vix fractae quaedam tabulae commune iſtud naufragium euaſerint, quin vt quaedam eorum exſtitiſſe hodie ignoraremus, niſi eorum memoriam veteres nobis ſeruaſſent. Tam fatale orbi litterario diluuium in poſterum vix metuendum videtur, poſtquam incomparabilem illam artem poſtremis ſaeculis conceſſit Deus. Eſt enim illa veluti *altera iris*, gratiae ſignum, quod poſteris denunciat, Deum orbem litterarium non iterum perditurum. Quidquid praeclarum, lectuque dignum eſt, in tam multa exemplaria a typographis diffunditur, vt nullum illi facile periculum interitus immineat. Et ſi forte tale

(a) DIODOR. SICVL. *Lib. I. pag.* 45.

opus ſemel iterumque excuſum in tabernis librariis diſpareat: non deſunt, qui nouas, eaſque multo nitidiores curent editiones, illudque orbi litterario reſtituant. Si quid typis impreſſum plane euaneſcit, illud fere eius generis eſt, vt nullius pretii habeatur, & magis interſit rei publicae litterariae, illud vel numquam exſtitiſſe, vel interiiſſe propediem. Quod itaque nec aes, nec marmora, nec caelo minantes columnae ac coloſſi praeſtare potuerunt: id typothetae praeſtant ingeniorum monimentis, puta *aeternitatem*. Qui quid bene ac erudite ſcripſit, nactuſque eſt diligentem, qui illud typis exſcribat, typographum, is demum multo certiore ſpe, quam olim Horatius (*a*) ſibi operique ſuo promittit immortalitatem, et iure quodam ſuo canit:

Exegi monimentum aere perennius,
Regalique ſitu pyramidum altius:
Quod non imber edax, non aquilo impotens
Poſſit diruere, aut innumerabilis
Annorum ſeries, et fuga temporum.
Non omnis moriar, multaque pars mei
Vitabit Libitinam; vſque ego poſtera
Creſcam laude recens.

Sed non licet iam indulgere calamo, neque tantum mihi iam ocii eſt, vt omnia, quae *de diuinae artis praeſtantia*, *iiſque*, *quae in illa admiranda ſunt*, in chartam coniicere poſſim. Quare portum reſpicio, viriſque ornatiſſimis, qui apud nos hanc artem cum laude faciunt, ipſique arti *tertium* hunc *annum ſaecularem* laetus laetitiis omnibus gratulor. Faxit ſummum Numen, vt perpetuo floreant eorum officinae, et typorum nitor, emendationiſque cura noua quotidie tantaque capiat incrementa, ut exacto *quarto ſaeculo*, nepotes pronepoteſque noſtri aliquando Belgicam ac Gallicanam elegantiam in Germanorum, et Halenſium in primis, typographiis mirentur. Seruet Deus eccleſiam, ſeruet litteras, iiſque ſempiternum in vrbe noſtra domicilium conſtituat. Seruet bibliopolia et typographias, praecipuum illud litterarum praeſidium! Faueat porro muneribus ſuis, totque, quibus nos cumulauit, bonis addat perpetuitatem!

VIII.

(*a*) *Carmin. Lib.* III. *od.* 30. *v.* 1. *ſeqq.*

Digitized by Google

* * * * * * * * * * *

VIRO
MAGNIFICO, ILLVSTRI,
ATQVE
EXCELLENTISSIMO
NICOLAO HIERONYMO
GVNDLINGIO,
IVRIS CONSVLTO,
POTENT. REGI BORVSSIAE
A CONSILIIS SECRETIORIBVS
ET ECCLESIASTICIS,
IVRIS NATVRAE ET GENTIVM, ANTIQVITATVM,
ET ELOQVENTIAE
PROFESSORI PVBL. ORD.
ACADEMIAE FRIDERICIANAE
H. T. PRO-RECTORI. *

QVamquam mihi maximopere verendum ſit, illuſtris *Gundlingi*, vt oculos tuos, ſine rubore, ferat libellus, quem iam pridem auditorum meorum deſtinaueram vſibus, et extemporali paene opera in chartam conieceram: fretus tamen humanitate tua, atque incre-

 dibili

(*) [*Praemiſſ. edit. prim. Fundam. ſtil. cult.*]

dibili erga omnes, in quibus eſt aliqua non alieni a Muſis ingenii ſignificatio, beneuolentia, celeberrimum nomen tuum, tamquam hederam, illi praefigere ſuſtinui. Quemadmodum enim de poëmate, aut tabula aliqua, non, niſi poëtae atque artifices, Ioue aequo, iudicare ſolent: ita, an quidquam petii his *cultioris ſtili fundamentis* ſtatuendum videatur, tuum potiſſimum, vir illuſtris, erit arbitrium, quem non ſolum politioribus litteris, in hac academia, praeeſſe, iuſſit regis ſapientiſſimi auctoritas, verum etiam publica fama, ob ſingularem eloquentiam, incorruptis laudibus iam dudum ad caelum extulit. Deinde, quum, quanti te ſemper fecerim, quantumque praeclaram illam eruditionem atque accuratum iudicium ſuſpexerim, ego mihi optime conſcius ſim: mea intereſſe, putaui, vt etiam publice exſtet aliquod obſeruantiae in te meae monimentum. Denique id ipſum debere beneuolentiae tuae viſus ſum, qua tibi me, quauis occaſione, ita obſtringis, vt, niſi teſtatam apud omnes eſſe vellem grati animi ſignificationem, vix viderer ingrati ſuſpicione abſoluendus. Suſcipe itaque, vir illuſtris, hunc libellum, ea humanitate, qua ſoles, quidquid a bonis proficiſcitur, ſuſcipere, tibique perſuade, quaeſo, ſi vllo vmquam tempore eueniat, vt officiis meis, quantum te in oculis feram, oſtendere poſſim, nemini me, qui id promtius, animoque alacriore faciat, conceſſurum. Vale. *Halae VIII. Kal. Octobr.* cIↃIↃCCXVIIII.

ILLV-

Digitized by Google

* * * * * * * * *

ILLVSTRISSIMO ATQVE EXCELLENTISSIMO VIRO

MARQVARDO LVDOVICO

L. B. DE *PRINZEN*,

POTENT. PRVSS. REGIS ADMINISTRO STATVS INTIMO,

SVPREMO AVLAE REGIAE MARESCHALLO,

CONSISTORII PRAESIDI,

RERVM ECCLESIASTICARVM ET FEVDALIVM DIRECTORI,

ORDINIS NIGRAE AQVILAE EQVITI,

ACADEMIAE FRIDERICIANAE CVRATORI PERPETVO. *

QVum ante hoc quinquennium libellum hunc primum in publicum prodire paterer, illuſtriſſime *Marquarde Ludouice*: maximum ei ſplendorem a nomine tuo acceſſurum, non vano augurio coniiciebam. Et tunc quidem affectus erumpebat in calamum, vt hac te epi-

(*) [*Praemiſſ. edit. ſecund. Antiquit. Roman. et quidem Part. I.*]

ſtola, ſi non comta ſatis ac polita, fida tamen animi mei interprete, adloquerer. *Quod aliis, libellos ſuos emancipaturis, contingere ſolet, illuſtriſſime* Prinzeni, *vt quem iis potiſſimum patronum, ac veluti tutorem, inueniant, ancipiti ſecum deliberatione diſquirant: illud neque iam accidit mihi, neque vmquam accidere poſſe videtur. Ecquis enim eſt, cui me meaque omnia potiore iure debeam, quam tibi, cui id naturae bonitas, partaque tanto ſtudio virtus attribuit, vt tuendis prouehendiſque optimarum artium ſtudiis omnes mei ordinis homines ſuauiſſimo tibi vinculo obſtringeres? Cui potiore iure hunc qualemcumque ingenii mei foetum conſecrarem, quam tibi, qui a tot annis, in me ornando adſerendoque a maleuolorum inſultibus, tam luculenta dediſti inuſitatae benignitatis argumenta, vt ob mirificam illam tuorum in me meritorum magnitudinem ingrato mihi viuendum moriendumque videatur? Cui denique potiore iure otii mei conſtaret ratio, quam tibi, qui iuſſu potentiſſimi regis non ſolum tot eccleſiis et prouinciis, verum etiam academiae noſtrae ſingulari cura atque prouidentia inuigilas, nihilque facis reliqui, vt ea excelſiſſime floreat, et maioribus ſubinde auctibus ad ſummam, quam ſperare licet, amplitudinem prouehatur? Hae ſunt, illuſtriſſime vir, tum communes illae, tum propriae mihi rationes, quae omne, ſi quod fuiſſet, anceps conſilium excuſſiſſent animo, neque paſſae eſſent, cuiuſquam nomen huic opuſculo praeſcribi, quam tuum, quod omnibus litterarum amantibus veluti ſacrum eſt atque auſpicatiſſimum. Leue eſt, quod offero, fateor, et cuiuſuis potius, quam tuo, conſpectu dignum: ſed non protritum tamen, et, quod caput rei eſt, ſtudioſae iuuentutis, cuius me vſibus auguſtiſſimi regis voluntas conſecrauit, ſtudiis deſtinatum. Ex quo enim docendi munus clementiſſime mihi demandatum eſt: illud ſemper obnixe egi, vt publicis praelectionibus non vulgaria quaedam ac tralatitia, ſed ſelecta et omnibus profutura proponerem. Hinc non modo praecipuas philoſophiae partes, modo iuris prudentiam naturalem, modo hiſtoriam iuris Romani et Germanici, modo antiquitates Romanas, quae ad illuſtrandam iuris prudentiam faciunt, adcurate expoſui. Et inter poſtremas iſtas lucubrationes natus mihi eſt tenuis, cuius priorem nunc partem offero, libellus, qui ſi nulla alia re, certe illuſtriſſimi nominis tui ſplendore ſeſe legentibus commendabit. Quare accipe, quaeſo, vir illuſtriſſime, eo vultu, eaque fronte, qua ſoles bonos omnes excipere, et incredibili illa benignitate, qua fortunam meam adhuc prouexiſti, etiam in poſterum me ad quoſuis labores rei publicae litterariae cauſſa ſubeundos alacriorem redde. Sane tu es fortunae meae praeſidium, tu mihi in aduerſitatibus aſylum tutiſſimumque perfugium praebuiſti. Per te hic viuo, per te doceo, per te honeſtiſſimo loco atque otio perfruor. Hunc vnum, obſecro,*

Digitized by Google

cro, innumerabilibus hiſce in me beneficiis adiice cumulum, vt et in poſterum me haud indignum iſta gratia atque benignitate tua exiſtimes. Ego, quod mearum erit partium, numquam committam, vt te conceptae de me opinionis, collatorumque in me tot ornamentorum poeniteat. Adſidue potius precabor moderatorem rerum omnium, Deum, vt te, bono publico natum, quam diutiſſime ſoſpitem, florentem, ſuperſtitem eſſe velit, ac ſero demum intereſſe iubeat beatiſſimae illi, ad quam omnes actiones tuas referre ſoles, aeternitati. Vale, illuſtriſſime Prinzeni, *iterumque vale.* Ita vero eo tempore te compellaui, cum tuo potiſſimum ſuffragio, tuaque auctoritate Halae docendi munere functus, nouos quotidie tuae in me clementiae caperem fructus, tuque nullam me ornandi prouehendique elabi occaſionem patereris. Ex eo tempore tanta iſtorum beneficiorum tuorum facta eſt acceſſio, vt, cui per omnem vitam plus, quam tibi, debeam, ſciam omnino neminem, tua enim potiſſimum commendatione, tuoque ſuffragio factum nuper eſt, vt rex potentiſſimus me nihil tale cogitantem, luculentiore oblato ſtipendio, in Viadrinam euocaret, meque ibi iura interpretari iuberet multo clementiſſime. Quid ergo, in nouo hoc conſtitutus theatro, prius mihi aut antiquius exiſtimem, quam vt partim pro hoc tuo de me iudicio publice me tibi aeternum fatear obſtrictum, partim in id enitar vnico, vt ne vmquam ſpem, quam de me concepiſti, deſtituiſſe videar. Age itaque, vir illuſtriſſime, recipe libellum, animi tibi deuinctiſſimi obſidem, ea fronte, qua ſoles, quodcumque a bono viro proficiſcitur, recipere. Recipe opuſculum, pignus tibi futurum, me nihil, quod muneris ratio, et ſtudioſae pubis exigit vtilitas, vmquam praetermiſſurum. Sane quum libellus olim in vſum auditorum meorum concinnatus non ſine plauſu exceptus ſit a quamplurimis, et hinc tam breui tempore inuenerit emtores, vt iam altera vice exercuerit operas: ego tamen omnibus omnium iudiciis, quamuis honorificentiſſimis, facile anteponam tuum, quod et rectum adcuratumque eſſe ſolet, et mihi ad maiora erit incitamento. Ceterum vota, quae olim concepi, ſoluo, concipioque noua, vt Deus te, bono rei publicae, diutiſſime ſaluum fortunatumque intereſſe rebus humanis: illuſtriſſimaeque genti tuae eam fortunam laudemque iubeat eſſe propriam ac perpetuam, quam tu a maioribus acceptam tuis innumerabilibus in rem publicam meritis mirifice amplificaſti. Vale.
Halae Magdeburg. Kal. Sextil. CIↃ IↃ CCXXIII.

VIRO

Digitized by Google

* * * * * * * * * * *

VIRO

ILLVSTRI ATQVE EXCELLENTISSIMO

CHRISTIANO THOMASIO,

ICTO CONSVMMATISSIMO,

POT. PRVSSOR. REGIS CONSILIARIO

INTIMO,

FRIDERIC. ACADEM. DIRECTORI,

ET

FACVLT. IVRID. PRAESID. ORDIN. *

EX quo me diuinum, quod res noſtras moderatur, Numen in hac bonae mentis ſchola, tamquam in ſtatione, collocauit: neſcio, an cuiquam plus debeam, quam tibi, vir illuſtris, quem mihi et ducem et auctorem ad ſolidioris doctrinae cultum, et patronum certiſſimum exſtitiſſe, non poſſum non publice profiteri. Equidem quantum ex lucubrationibus tuis eruditiſſimis quotidie proficiam, quantumque olim ex publicis tuis praelectionibus fructum ceperim, ingratus eſſem, ſi diſſimularem. Sed ſunt tamen et alia, quae in me gratam beneficiorum tuorum excitant memoriam. Numquam mihi in quibuſcumque difficultatibus conſilium, numquam auxilium tuum defuit: ſemper mihi ex bibliotheca tua inſtructiſſima quodcumque expetii, animo lubentiſſimo ſuppeditaſti, et, vt paucis me expediam, tu ſane in iuuando me facilior, quam ego in exigendo poſtulandoque, fuiſti. Patere itaque, vir illuſtris, et, quod cognomen non adſpernaberis, *integerrime*, vt hoc venerationis erga te meae, ſimulque grati animi publice exſtet monimentum. Patere, vt, quae adhuc mihi ſuauiſſima fuit, beneuolentia tua, eam vt in poſterum quoque mihi integram ſeruari, maximopere a te contendam; maxime quum Deo viſum fuerit, me ex hac ſtatione

(* *Praemiſſ. edit. ſecund. Antiquit. Rom. et quidem Part. II.*)

Digitized by Google

ſtatione in Viadrinam euocare. Ego ſane quemadmodum te praeſens ſemper obſeruaui, et non fortunam, ſed virtutem doctrinamque tuam quam maxime colui: ita et abſens, vbicumque terrarum fuero, tam iucundum venerabor nomen, et ſerio ſummum precabor Numen, vt te in orbis eruditi emolumentum, decuſque Fridericianae quam diutiſſime ſoſpitem praeſtet ac incolumem, meque eum diem videre patiatur, quo luculentiore argumento teſtatius fieri poſſit, quanta te veneratione proſequar. Vale. *Halae Kal. Sextil.* CIƆIƆCCXXIII.

* * * * * * * * * * *

ILLVSTRI

AC

SPLENDIDISSIMO

VIRO

SICCONI

A GOSLINGA,

AGRI FRANEQVERANI PRAETORI,

MVLTIS LEGATIONIBVS SPLENDIDISSIMIS,

ET OMNIVM IN RE PVBLICA REGVNDA

DIGNITATIBVS CVM LAVDE

PERFVNCTO,

ACADEMIAE FRISIORVM ILLVSTRIS

CVRATORI

OPTIME MERITO. *

DEſtinaui tibi libellum, cui forſan a ſolo hoc ſplendidiſſimo nomine tuo decus aliquod acceſſerit: et eo quidem conſilio deſtinaui,

(*) [*Praemiſſ. edit. prim. Elem. iur. ciuil. ſecund. ord. Inſtit. adorn.*]

ſtinaui, vir illuſtris, vt, ſi non alia re, certe hoc munuſculo, quanta te veneratione colam, quamque ſancta mihi ſit tuorum in me beneficiorum memoria, publice demonſtrarem. Equidem ſi virtutes, quibus eniteſcis, ſi immortale decus, quod tibi perpetuis pro re publica laboribus peperiſti, ſi innumerabilia, quae in academiam noſtram exſtant, merita tua, ornata et copioſa oratione enarrare conſtituiſſem, nae ego mihi et modeſtiae tuae vim facere, et rem, quae aliud ingenii flumen, maioremque dicendi vim et copiam deſiderat, temere in me ſuſcepiſſe viderer. Quemadmodum enim omnia refers ad conſcientiam, et beatam illam, quae praemia incorrupta rependit, aeternitatem: ita non mirum eſt, te malle facere laudanda, quam a mei ordinis hominibus collaudari. Praeterea mihi, ſi me recte noui, nec tantum ingenium ſupereſt, nec iſtud litterarum praeſidium, quod par ſit, non dicam exornandis, ſed enarrandis tot praeclaris virtutibus, quas in te omnium laudandarum rerum auctor, Deus, cumulatiſſime contulit. Id vnum ergo mihi, haec ſcribenti, conſilium eſt, vt publice exſtet hoc qualecumque venerationis erga te meae, gratique animi, quem per omnem vitam ſeruabo, monimentum. Quamuis ſane, qui virtuti tuae iuſtum ſtatuant pretium, habeas quam plurimos: velim tamen tibi perſuadeas, me nulli mortalium in te admirando colendoque quidquam conceſſurum. Accipe itaque, quod offero, pignus, et conatum meum, ipſumque libellum aequi bonique conſule. Id enim ſi fuero conſequutus, fructum me vigiliarum, quas huic opuſculo adornando inſumſi, cepiſſe vberrimum arbitrabor. Vale, vir illuſtris, et rem publicam noſtram quam diutiſſime orna. *Franequerae* XII. *Kal. Mart.* cIↃ IↃCCXXV.

NOBILIS-

* * * * * * * * * *

NOBILISSIMO AMPLISSIMOQVE

VIRO

CORNELIO

VAN

BYNKERSHOEK,

ICTO SVMMO,

ET SVPREMAE HOLLANDORVM, ZEELANDORVM, ET OCCIDENTALIVM FRISIORVM CVRIAE, QVAE HAGAE COMITVM EST, PRAESIDI GRAVISSIMO. *

EX quo praeclara illa, quae publice exſtant, ingenii tui monimenta diurna nocturnaque manu verſare coepi, praeſes ampliſſime, tanta illico nominis tui veneratio intimo pectori meo inhaeſit, vt eius nullam vmquam acceſſionem fieri poſſe exiſtimarem. At quum nuper nihil tale cogitanti ea mihi obtingeret felicitas, vt ſuauiſſimo congreſſu tuo Amſtelaedami apud communem amicum frui, illudque os venerandum, quo ciuibus oracula quotidie fundis, illud admirabile ingenium, ex quo tantas doctrinae opes depromis, denique candidum illud, et ab omni arrogantia alieniſſimum, pectus coram intueri liceret: ad ſummam, qua te antea proſequutus fueram, venerationem tantus, mihi crede, cumulus acceſſit, vt iam demum amare videar, antea dilexiſſe. Et ſane quum mihi iuris prudentia, non illa quidem vmbratilis, et e variis interpretum ſomniis male conſuta, ſed vera ac maſcula, et e ſuis fontibus hauſta, vnice cordi ſit, et, quantum in me eſt,

R 2 ita

(*) [*Praemiſſ. edit. prim. Commentar. ad leg. Iul. et Pap. Popp.*]

ita rationes meas componere ſoleam, vt ne mihi bene de illa merendi voluntas deeſſe videatur: quid te ipſo carius, cui contigit, quod neſcio an hodie nemini, vt, quod in arte noſtra ſummum eſt, incredibili ingenii bonitate cum ſummo ſtudio coniuncta, adſequereris? Nulla profecto fuit aetas, quae vberrimum dederit iureconſultorum eximiorum prouentum. Tullius, cuius temporibus ingeniis ad maiora nitentibus ampliſſima praemia, cum ad honores, tum ad diuitias, propoſita erant, iuris ciuilis magnum quidem vſum et apud Scaeuolam, et apud multos alios fuiſſe ait: artem tamen in vno Ser. Sulpicio. Et quamuis deinde diuina illa Iuliani, Celſi, Neratii, Papiniani, Vlpiani, Paulli, aliorumque ingenia magno numero illuxiſſent: Theodoſius tamen iunior paucos ſemper raroſque exſtitiſſe conqueritur, qui plena iuris ſcientia fuerint ditati, et in tanto lucubrationum triſti pallore vix vnum aut alterum recepiſſe ait ſoliditatem perfectioris doctrinae. Quid de inſequentibus ſaeculis dicam, quibus triſtiſſima caligo iuris prudentiae incubuit? Quid de aetate Cuiacii, cuius ſumma eruditio vix paucos ad eamdem doctrinae gloriam ſectandam inflammauit? Quid de noſtris temporibus, quibus omnis ad veram laudem impetus propemodum oblanguit? In tanta vero eximiorum iureconſultorum raritate quis iuris paullo ſtudioſior te non ferat in oculis, ampliſſime praeſes; qui ſolus fere hodie te ad veterum exemplum componis, noſtroque ſaeculo Cuiacium, ipſo Cuiacio, ſi viueret, fatente, reſtituis? Equidem maximus hic vir, viſo Biturigis Ioanne Haſteno, Iuliacenſi, eius ingenium, tamquam Phidiae ſignum, ſemel adſpectum ita probauit, vt in terſa ad Gregorium Lomellinum epiſtola fateatur, tantam in Haſteno eluxiſſe animi probitatem, tantam iuris peritiam, vt, eo loquente, ſibi ſaepe viſus ſit parum aut nihil in iure ciuili profeciſſe: ita ſaepe ſibi ab eo pudorem iniectum, aliter ſentienti, quam ipſe voluerit, ita ſaepe admirabilem illum eruditionem oſtentaſſe, vt dicere deinceps non dubitaturus ſit, vnum ſe noſſe Germanum iureconſultum, eximiae ſcilicet et ſpectatae eruditionis, Ioannem Haſtenum: vnum Italum, Gregorium Lomellinum. Magnifica ſane laus, et fere inuidenda, a laudato quippe viro, Iacobo Cuiacio, profecta, eoque ſincerior, quod ad hominem Italum ſcribens omnes Germano iuueni adulandi cauſſas procul habuiſſe videatur.

Et tamen Ioannem illum Haſtenum, qui ipſum Cuiacium in admirationem rapuit, fata oſtendiſſe tantum terris videntur. Saltim nec lucubrationibus vllis, quod ſciam, nec eximiis quibuſdam in patriam meritis tam immortalem ſibi gloriam peperit, vt hodie illum inter homi-

nes

Digitized by Google

nes fuiſſe neſciremus, niſi Cuiacius ipſi monimentum hoc aere perennius poſuiſſet. Quid vero de te iudicaturum fuiſſe dicamus Cuiacium, praeſes ampliſſime, ſi in ſaeculum hoc, quod te tulit, feliciſſimum incidiſſet? ſi humanitatem tuam cum incredibili vitae elegantia coniunctam cominus perſpexiſſet? ſi praeclara, et veluti ſub aſcia dedicata ingenii tui monimenta euoluiſſet, et tot obſcuris deſperatiſque iuris locis lucem a te tam feliciter animaduertiſſet redditam? Quid illi animi futurum fuiſſe credamus, ſi diffuſam eruditionem, diuinamque in critica εὐστοχίαν, et reliqua, quae in te ſunt, reconditarum litterarum praeſidia, a te tamen cum vita negotioſa et forenſi ita coniungi intellexiſſet, vt ſiue doctis ſcribas, ſiue e ſupremo tribunali promas exerceaſque iuſtitiam, id vnum per omnem vitam egiſſe videaris? Quid dicturum denique fuiſſe exiſtimemus, ſi tam prope, ac nos, abfuiſſet ab illo plauſu et congratulatione, qua te tua virtute, tuis meritis ad ampliſſimam dignitatem euectum non modo ciues tui, ſed boni vbique omnes nuper ſunt proſequuti? Fateretur profecto, iam demum ſe ſibi parum profeciſſe videri: fateretur, te ſibi aliquando pudorem aliter ſentienti iniicere: fateretur denique, iam vnum ſe noſſe iureconſultum, eximiae ſcilicet ac ſpectatae eruditionis, *Cornelium van Bynkerſhoek*, qui tantum inter reliquos caput efferat,

Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.

Huius modi elogium ferres, praeſes ampliſſime, ſi vel te Cuiacio, vel hunc tibi fata aequalem eſſe voluiſſent. Iam quum felicitati tuae id vnum deeſſe videatur, quod non, vt olim Haſteno et Lomellino, ita et tibi Cuiacius aliquis encomiaſtes contingat, non indignaberis, ſpero, mei ſaltim ordinis homines teſtatum ad poſteritatem facere, quanta admiratione proſequantur virtutes tuas, ſaeculis etiam venturis incitamento ad ſolidiorem iuris prudentiam futuras. Et eo quidem conſilio ampliſſimo nomini tuo hoc opuſculum inſcribere ſuſtinui. Cui enim potius? quum et aequiſſimum eſſe iudicauerim, exſtare aliquod amoris in te mei monimentum, et in eam ſpem atque opinionem ingreſſus ſim, ſi libellus tibi non plane diſplicuerit, non fore, vt vllius obtrectatoris inuidiam iudiciumque iniquius reformidet. Accipe itaque, quod offero, ea fronte, qua me ipſum nuper excipiebas, tibique perſuade, quaeſo, nihil vmquam a me magis ex animi ſententia ſcriptum, quam quod mihi de tuis laudibus non minus veritatis ſtudium, quam affectus flagrantiſſimus expreſſit. Vale, o Belgii decus. *Franequerae Friſiorum Kalend. Octobrib.* CIↃ IↃ CCXXV.

Digitized by Google

* * * * * * * * * *

VIRO

ILLVSTRI ATQVE EXCELLENTISSIMO

IOANNI PETRO

A LVDEWIG,

IVRECONSVLTO CELEBERRIMO;

POTENT. PRVSSOR. REGIS A CONSILIIS SECRETIORIBVS,

ACADEMIAE HALENSIS CANCELLARIO,

ET

IVRIVM AC HISTORIARVM

PROFESSORI EXIMIO,

DYNASTAE

IN BENDORFF ET GATERSTEDT. *

IAm pridem tibi hoc officium debeo, vir illuſtris, vt, quanti praeclara tua, quae in vtramque rem publicam exſtant, merita, quanti inuſitatam, qua polles, eruditionem, ac ſinceram in primis amicitiam, qua raro exemplo et abſentem me proſequutus es, et faciam, et facturus ſim perpetuo, publico quodam monimento teſtarer. Quemadmodum enim ex priſtinae conſuetudinis noſtrae memoria incredibilem capio voluptatem, neque vmquam iſtius temporis ſine oblectatione recordor,

(*) [*Praemiſſ. edit. prim. Elem. iur. ciuil. ſecund. ordin. Pandect. adornat.*]

cordor, quo te collegam ſalutare, et non modo amore ac conſiliis tuis, ſed et aliquando bibliotheca illa locupletiſſima, et quae iam pridem priuati ſortem exceſſit, quin et in ſecretiore illo muſeo tuo colloquiis iucundiſſimis frui licuit: ita non potui, quin abſens magnopere delectarer teſtimonio illo praeclaro, quo ſtudia mea in palatio regio es proſequutus, et cui praecipue acceptum fero, quod rex potentiſſimus me in academiam ſuam ſplendidioribus, quam quiſquam praeuidiſſet, conditionibus reuocare decreuerit. Quum itaque de conclamandis vaſis, ac ſuſcipiendo in patriam itinere hoc ipſo tempore cogitem, quo hic libellus praelo exit, neque iam aliud prae manibus ſit, quo animum erga te meum teſtatum ad poſteros faciam: hunc ipſum libellum, vel hoc ſolo ornamento commendabilem futurum, illuſtri nomini tuo ex veteri formula, *dare*, *dicare*, *conſecrare* ſuſtinui. Cui enim potius? quum et ego totus in aere tuo ſim, et tu ipſe ſoleas meas eſſe aliquid putare nugas. Tuum erit, vir illuſtris, leue, aridaque pumice expolitum munuſculum aequi bonique conſulere, meque, te amantem, redamare. Quod vt facias, non quod de voluntate tua dubitem, ſed, quia mos eſt ita rogandi, etiam atque etiam rogo. Vale, vir illuſtris, rei publicae litterariae bono, quam diutiſſime. *Franequerae Friſiorum* x. *Kal. Sextil.* CIƆ IƆCCXXVII.

REVE-

* * * * * * * * * *

REVERENDISSIMO, ILLVSTRISSIMO,
ATQVE EXCELLENTISSIMO

FRIDERICO ERNESTO

S. R. I. BARONI
IN CNIPHAVSEN,
POTENT. PRVSSOR. REGIS ADMINISTRO
CONSILII SANCTIORIS,
RERVM ECCLESIASTICARVM DIRECTORI,
CONSISTORII PRAESIDI,
REGIARVM ACADEMIARVM CVRATORI,
SACR. ORD. EQVESTR. IOANNIS EQVITI,
ET LIZENANAE DYNASTIAE
COMMENDATORI,
MAECENATI INCOMPARABILI. *

PRimum hoc eſt opuſculum, quod in lucem prodit, ex quo rex potentiſſimus, te potiſſimum auctore, me ex Belgio in hanc Viadrinam longe clementiſſime euocauit. Quod dum oculos tuos ſubit, cauſſam ſimul intelliges procul dubio, cur in eius fronte ſplendidiſſimum illud nomen tuum praefulgeat. Quemadmodum enim auſpiciis tuis factum, excellentiſſime vir, vt tam praeclara regiae munificentiae exempla in me

* [*Praemiſſ. edit. prim. Elem. philoſ. ration. et moral.*]

Digitized by Google

me exſtent : ita dies noctesque mihi in id elaborandum eſſe animaduerto, primum, ne vlli parti muneris mei defuiſſe videar, deinde, vt huius officii ac laborum meorum omnium rationem tibi ita probem, ne te ſpei de me meiſque ſtudiis conceptae, vmquam iure poeniteat. Et eo quidem conſilio iam has lucubrationes tibi conſecrare ſuſtinui, vir excellentiſſime. Neque enim tam rerum ignarus ſum, vt vel eas perſona tua dignas exiſtimem, vel me tanta facundia ac ſcribendi facultate praeditum arbitrer, qui tuam virtutem, ac ſpectatam inter cultiſſimas Europae gentes prudentiam, merita denique in rem publicam innumera, quibus nouus quotidie cumulus accedit, non dicam ornare laudibus, ſed vel enarrare tantum poſſim. Et te, excellentiſſime vir, ſcio reliquis virtutibus tuis et illam inprimis adiungere, vt facere laudanda, quam laudes tuas legere, et conſcientiam actionum tuarum teſtem, quam quemquam mei ordinis laudum tuarum praeconem, habere malis. Quare ampliſſimo hoc campo eminentioribus relicto ingeniis, te, vir excellentiſſime, vt hunc libellum, primum Viadrinarum lucubrationum ſpecimen, explicata, vti ſoles, fronte recipias, neque gratia ac praeſidio tuo in poſterum quoque non indignum iudices, vehementer etiam atque etiam rogo. Erit ſane, niſi me fallit augurium, quum incredibilem, qua te proſequor, venerationem diligentiamque, qua Spartam meam ornare contendo, indefeſſam luculentioribus argumentis teſtatam poſteris faciam. Quam votorum meorum ſummam vbi fuero conſequutus, tum demum fructum vigiliarum mearum ac totius ante actae vitae cepiſſe mihi videbor multo vberrimum. Te vero, vir excellentiſſime, rerum omnium arbiter, Deus, regi, rei publicae, familiae ſplendidiſſimae, academiae noſtrae, ac mihi denique, quam diutiſſime ſeruet! Scribebam e *Viadrina a. d. V. iduum April.* CIↃIↃCCXXVIII.

* * * * * * * * * *

VIRO

ILLVSTRISSIMO ATQVE EXCELLENTISSIMO,

LVDOVICO OTTONI

NOBILI DOMINO DE

PLOTHO,

POTENT. PRVSSOR. REGIS IN SANCTIORE

CONSIL. ADMINISTRO,

ET

SVPREMORVM TRIBVNALIVM

PRAESIDI,

DYNASTAE IN PAREY, GERBSTAED,

REESEN, GVTTER, ET ILENBVRG,

PATRONO

LITTERARVM LITTERATORVMQVE

COMMVNI. *

QVem libellum, ante hoc decennium primum in lucem prodeuntem, viro illuſtriſſimo, Marquardo Ludouico de Prinzen, more maiorum conſecraueram, eum nunc, tertium praelo exeuntem, non alii me debere arbitratus ſum, quam tibi, quem inſignis non minus rerum

* [*Praemiſſ. edit. tert. Antiqu. Rom.*]

rum ſcientia, quam natalium ac munerum ſplendor omnibus mei ordinis hominibus venerabilem reddit. Non potui ſane ego, quum ex Belgio euocatus in hanc prouinciam veniſſem, tuoque conſpectu ac colloquio coepiſſem frui, quin vel maxime mirarer incredibilem illam, quam tibi peperiſti, non modo rerum ciuilium, ſed et omnis elegantioris litteraturae notitiam, bibliothecam omni librorum rariſſimorum genere inſtructiſſimam, ipſam denique domum tuam, commune tot prouinciarum oraculum, ad quam non modo ciues litibus impliciti, rerumque ſuarum incerti, verum etiam litterarum paullo ſtudioſiores omnes quotidie confluunt, nec vmquam inde redeunt, niſi laetiores. Sane, ſi recte olim indicauit Plinius, eſſe hanc ſapientiae pulcherrimam partem, agere negotia publica, cognoſcere, iudicare, promere atque exercere iuſtitiam, quaeque noſtri ordinis homines docere oportet, in vſu habere: nemo, vt opinor, facile dubitauerit, quin tu, vir illuſtriſſime, id, quod in maſcula illa ac ciuili ſapientia ſummum eſt, iam pridem fueris adſequutus. Quibus cauſſis communibus, quae bonos omnes in tui admirationem rapiunt, quum et propriae accedant, inuſitata nimirum, qua ſtudia mea qualiacumque proſequeris, beneuolentia, Muſaſque meas a maleuolorum inſultibus tuendi ſtudium: occaſionem hanc mihi non praetermittendam eſſe putaui, hoc qualecumque meae in te venerationis monimentum ſtatuendi, concipiendique ſimul voti, vt Deus te vtriuſque rei publicae bono in multos annos ſoſpitem ſeruet atque incolumem. Id enim eſt, quod a Deo immortali precibus ardentiſſimis quotidie efflagito.

Digitized by Google

* * * * * * * * * *

VIRO
ILLVSTRISSIMO ATQVE EXCELLENTISSIMO
SAMVELI
LIB. BAR. DE
COCCEII,
POTENT. PRVSSOR. REGIS SANCTIORIS
CONSILII ADMINISTRO,
SVMMI TRIBVNALIS ET CONSISTORII
PRAESIDI,
RERVM ECCLESIASTICARVM
DIRECTORI,
OMNIVMQVE ACADEMIARVM REGIARVM
CVRATORI SVPREMO;
NEC NON VIRO
ILLVSTRI ATQVE EXCELLENTISSIMO
FRIDERICO
DE *REICHENBACH*,
POTENT. PRVSSOR. REGIS CONSILIARIO INTIMO,
CONSISTORII
ET DIRECTORII RERVM ECCLESIASTICARVM
PRO-PRAESIDI,
REGIARVM ACADEMIARVM CVRATORI,
MAECENATIBVS INDVLGENTISSIMIS. *

QVamuis, ex quo me vitae academicae totum conſecrare coepi; nihil omnino mihi reliqui feciſſe videar, vt Spartam hanc pro virili

* [*Praemiſſ. edit. prim. Hiſtor. iur.*]

Digitized by Google

virili quotidie ornarem: tamen, poſteaquam in illuſtrem hanc Fridericianam redire iuſſus ſum, nouo me veluti ſacramento adactum exiſtimaui, vt munere hoc multo maiore cum cura, omnique animi contentione fungerer. Nam ſicuti hoc antea ipſa exiſtimatio mea exigere videbatur, ne tot laboribus quaeſitam otio ac torpore amitterem: ita iam mihi operam dandam video, primum, ne longe clementiſſimum potentiſſimi regis de me ſtudiiſque meis iudicium vmquam fefelliſſe videar: deinde, vt apud vos, academiarum conſtituendarum duumuiros, otii mihi conſtet ratio: denique, ne ipſius ſtudioſae iuuentutis opinionem, ſpemque de me conceptam turpiter deſtituam. Sane, niſi ipſa natura mea mihi ad colendum hoc officium boni viri incitamento eſſet, vel hae ſolae rationes non poſſent non me multo ad id reddere alacriorem, ac igniculos veluti quoſdam ſubiicere, vt nullos labores, nullaſque vigilias, quibus illuſtri huic academiae prodeſſe vllo modo poſſim, defugiam. Huius vero incitatiſſimi ſtudii mei primum hoc ſpecimen vobis, viri excellentiſſimi, offerre iam ſuſtineo, vt ſimul pignus ſit deuoti vobis obſtrictiſſimique tot beneficiis veſtris animi, quem quidem ego, quoad vixero, numquam, mihi credite, deponam. Vobis enim cum alia quamplurima, tum et id in primis debere me fateor, vt, migrationem ex Viadrina in hanc illuſtrem Fridericianam nullum rei meae familiari detrimentum adlaturam, non ſolum ſperare, ſed et confidere poſſe videar. Eſt quidem hoc omnium noſtri ordinis hominum fatum, vt quum virtus fortunaque vos, Maecenates, aliis omnibus antetulerit, non niſi chartaceo aliquo munuſculo referendae gratiae officio poſſimus defungi: at ego tamen cum illo coniungam animum tantorum in me beneficiorum perpetuo memorem, neque vmquam, dum ſpiritus hos reget artus, veſtra de me merita laudibus concelebrare, Deoque optimo maximo vitam atque incolumitatem veſtram flagrantiſſimis votis commendare deſinam. Valete, viri excellentiſſimi, remque publicam feliciter gerite. *Halae Magdeburg. ipſis Kal. Octobrib.* cIƆIƆCCXXXIII.

* * * * * * * * * * *

VIRO

ILLVSTRISSIMO ATQVE EXCELLENTISSIMO

SAMVELI

LIB. BAR. DE

COCCEII,

POTENT. PRVSSOR. REGIS IN SANCTIOR.

CONSIL. ADMINISTRO,

SVPREMORVM TRIBVNALIVM ET CONSISTORII

PRAESIDI,

RERVM ECCLESIASTICARVM ET FEVDALIVM

DIRECTORI,

REGIARVM ACADEMIARVM CVRATORI

SVPREMO. *

MAgnopere peccare mihi viderer in humanitatem tuam, vir illuſtriſſime, ſi te aegre laturum ſuſpicarer, quod iterum iterumque idem tibi praeſtare officium, et illuſtriſſimum nomen tuum, vti aliis, ita huic etiam, quem nuper adornaui, libello praefigere non dubitem. Quum enim beneficiis tuis tibi me iam pridem totum obſtrinxeris, et etiamnum nihil, quod ad me ornandum tuendumque aduerſus maleuolorum inſultus pertinere videatur, praetermittas; mei autem

* [*Praemiſſ. edit. prim. Tom. I. Elem. iur. Germ.*]

Digitized by Google

autem ordinis hominibus, praeter chartacea huius generis munuſcula, nihil prae manibus ſit, quo gratum animum patronis teſtentur, malo ego et hoc qualecumque meae erga te venerationis gratique animi exſtare monimentum, quam immemoris beneficiorum animi ſuſpicionem turpiſſimam apud ipſos poſteros incurrere. Et munuſculi quidem leuitatem facile penſabit inſignis animi tui magnitudo, quae non aliud ſibi virtutis praemium, quam ipſam bene actorum conſcientiam, magnopere depoſcit, & hanc ſolam omnibus encomiis laudibuſque, quae tamen virtuti numquam deeſſe poſſunt, longe putat anteponendam. Id vnum autem vereri poteram, vir illuſtriſſime, ne ipſum hoc meum iuris patrii reliquias colligendi conſilium, tibi parum gratum ſit futurum, adeoque nec libellum accepturus a me ſis fronte ſerena, qui totus in iſto inutili, vti videri poterat, argumento verſatur. Neque enim ignoro, te magnopere abhorrere ab eorum ſententia, qui, exploſa iuris prudentia Romana, veterem illam Germanicam in uſum reuocandam, id eſt, pro frugibus repertis glandibus iterum veſcendum eſſe, arbitrantur. Enimuero a conſilio iſto, quo nullum capi poſſet ſtolidius, ſi quiſquam alius, et ego profecto vel maxime abhorreo, ſatis quippe gnarus, iura, a maioribus noſtris conſtituta, nec legum aequitate, nec auctoritatis pondere, nec vtilitatis vbertate cum Romanis eſſe vlla ex parte comparanda. Et ſi quis forte maleuolus, cui ne perſpecta quidem fuit inſtituti mei ratio, tam male ominatus fuerit de conſilio meo: nae eum et ipſe libellus, et ſatis verboſa, quam illi praemiſi, praefatio erroris facile conuincent. Regnat omnino in foris noſtris Themis Romana, et regnabit, niſi nos fallit augurium, quoad res Germanica ſteterit. Ac praeter illa, quae legibus Romanis definiuntur, in foris Germanicae ſuperſunt quaedam iuris patrii reliquiae, quae, tantum abeſt, vt ex iuris Romani principiis poſſint explicari, vt Romani ne ſimile quidem quidquam in re publica ſua habuiſſe videantur. Et hae vero ſunt, quas hoc libello potiſſimum ſum conſectatus, quaſque ex fontibus ſuis deriuare pro virili mea parte ſtudui. Quod quum et alii viri docti ante me facere conati ſint, et in primis olim in hac academia vir celeberrimus, Samuel Strykius, quem ego praeceptorem veneror, praeſtare voluerit in *Vſu Digeſtorum*, ceteroquin ad demonſtrandam legum Romanarum vtilitatem unice comparato: nec mihi ſane vitio quiſquam vertet, quod, paullo maiore inſtructus adparatu, rem eamdem adgreſſus ſim, operamque hanc rei publicae litterariae nauarim, nec vlli noxiam, et multis haud iniucundam

Digitized by Google

cundam fortaſſis futuram. Verum ea excuſatione mihi apud te non opus eſt, vir illuſtriſſime, qui non ſoles in his rebus alienis oculis vti, nec ad aliorum. ſententiam iudicium tuum attemperare, ſed ipſe, quid diſtent aera lupinis, mira ingenii ſagacitate diſquirere conſueuiſti. Itaque et hoc vel maxime me impulit, vt librum hunc tibi conſecrare decernerem, quoniam alterius nullius memineram, qui de eo et adcuratius poſſet, et aequius vellet iudicare. Suſcipe ergo tenue munuſculum, vir illuſtriſſime, ea humanitate, qua alia, quae a me profecta ſunt, olim ſolebas, tibique perſuade, me vota pro ſalute tua quotidie concipere, Deumque O. M. precari, vt diutiſſime te ſeruet incolumem, iuris prudentiae decus, iuſtitiae ſtatorem, ciuium ſuorum oraculum, et tutiſſimum bonorum omnium, in quibus aliqua non alieni a litteris animi ſignificatio eſt, praeſidium. Ita vale, vir illuſtriſſime, et nec in poſterum me gratia tua indignum iudica. *Halae Maddeburg. V. idus Septemb.* CIƆIƆCCXXXV.

VIRO

* *

VIRO
ILLVSTRISSIMO ATQVE EXCELLENTISSIMO
CHRISTOPHORO FRIDERICO
LIB. BAR. DE
SECKENDORFF,
MAGN. ORDIN. AQVIL. NIGR. PRVSSIC. EQVITI,
CONSILII SANCTIORIS ET PALATINI SERENISSIMI
PRINCIPIS MARCHIONIS
BRANDENBVRGICI ONOLDINI
PRAESIDI,
IVDICII PROVINC. BVRGGRAVIAT. NORIBERG.
IVDICI,
TRACTVVM VFFENHEIMENSIS, MAYNBERNHEIMENSIS,
PRICHSENSTADIENSIS, CASTELLENSIS,
ET STEPHANSBERGENSIS
PRAEFECTO SVPREMO,
DYNASTAE IN
VNTERN-ZENN, EGENTHAVSEN,
ROCKENBACH. *

MIraberis procul dubio, vir illuſtriſſime atque excellentiſſime, me hominem, ne oculis quidem tuis familiarem, id ſibi ſumere, vt

 libello,

* [*Praemiſſ. Tom. II. Elem. iur. Germ.*]

Digitized by Google

libello, ſi ex tua dignitate ſpectetur, perexiguo, ſin ex viribus meis, vix mediocri, illuſtriſſimum nomen tuum, tamquam vnicum ac praecipuum ornamentum praefigere mecum conſtituam. Et tantum ſane abeſt, vt ego, id tibi mirum videri, mirer, vt, ſi hoc impune feram, id mihi vel maxime videretur mirandum. Enimuero ſi hanc epiſtolam meam ea, quae illuſtriſſimae genti tuae propria eſt, humanitate perlegere volueris: argumentis quibuſdam haud leuibus ſpero me effecturum, ne damnes hoc conſilium meum, ſed iuſtiſſimas mihi illius rationes fuiſſe, ipſe, pro aequitate tua, vltro fatearis. Permultae nimirum ſolent eſſe cauſſae, propter quas ii, qui quid rerum ſuarum ſcriniis ſuis elabi patiuntur, ſummorum atque illuſtrium virorum patrocinium expetunt, ac proinde iiſdem ingenii ſui monimenta veluti conſecranda exiſtimant. At ſi recte ponas calculum, neſcio an omnes ad duas potiſſimum referre poſſis, quarum altera honeſta ac laudabilis, altera indigna honeſtorum ingenuorumque hominum perſona eſſe videtur. Quemadmodum enim olim Alexander Magnus eorum, qui ſe colerent, duo eſſe genera dicebat, alioſque φιλοβασιλέας, alios φιλαλεξάνδρους adpellare ſolebat: ita et eorum aliqui, qui libris ſuis magnorum virorum nomina praeſcribunt, horum fortunam; aliqui ipſos viros, eorumque virtutem colere ac ſuſpicere videntur. In his vero, vir illuſtriſſime, et ego, mihi crede, nomen meum profiteor, qui nulla vel honorum ambitione, vel alia inhoneſtiore cupiditate, ſed ſola Seckendorffiani nominis veneratione, tuiſque meritis adductus, libellum tibi inſcribo, nihilque aliud expeto, quam vt extare patiaris hoc qualecumque φιλοσεκκενδορφίῳ animi monimentum. Equidem quoad longiſſime poteſt mens mea reſpicere ſpacium praeteriti temporis, et pueritiae memoriam recordari vltimam, etiam tum, vix puer, tanta gentis tuae veneratione imbui coepi, vt maiore non potuiſſem, et me poſtea facto adultiore, tanta ad illam facta eſt acceſſio, vt nec de litteris, nec de re publica, nec de eccleſia cogitare vmquam poſſem, quin Seckendorffiorum merita, ſine exemplo maxima, animo meo adſidue obuerſarentur. Memini, me puerum ſaepe admirari maſculam illam ac flexanimem *Viti Ludouici Seckendorffii* eloquentiam, qua et optimos principes ad legenda maiorum veſtigia, et ciues ad obſequium et fidem grauiter inflammabat, quotieſcumque in publico ordinum prouincialium principatus Altenburgici concilio verba publice, exigente id muneris ratione, faciebat, idque me verae eloquentiae iam tum amantiſſimum adeo adfecit, vt mihi nouum Germanorum Periclem, qui oratione

ſua

ſua totam prouinciam moueret, et facile in quamcumque partem adduceret, audire, ac coram intueri viderer. Quemadmodum igitur iam illo tempore me, harum rerum vix intelligentem, in admirationem rapiebat venerandi ſenis oratio: ita multo magis ſuſpicere ac ſtupere coepi viri incomparabilis ingenium, quum ea eſſem aetate, qua de illo quodam modo iudicare, fructuſque vberrimos ex aeternis eius operibus capere poſſem. Siue enim hiſtoriam ſacram atque eccleſiaſticam, qua iuuenis magnopere delectabar, luſtrarem, ſiue in vniuerſam rei publicae atque eccleſiae recte gubernandae rationem; ad quam ſtudium omne atque induſtriam meam illo tempore conferebam, inquirerem, ſiue denique diuinae veritatis, quam a maioribus quaſi per manus traditam accepimus, praeſidia, quorum ſane neminem oportet eſſe incurioſum, cui beata illa aeternitas curae eſt, indagarem: vbique regnare vidi Seckendorffium, vt in illo Germaniae noſtrae et Euſebium aliquem, et Solonem, et Athenagoram vel Lactantium quemdam reuixiſſe exiſtimarem. Quid dicam de illuſtri hoc bonae mentis domicilio, in qua iam docendi munere iuſſu atque auſpiciis regis potentiſſimi fungor? Sane quum huc primum me conferrem, tam recens erat eximiorum illuſtriſſimi illius viri meritorum in academiam noſtram memoria, vt nullus eſſet virorum doctiſſimorum, qui tum eamdem Spartam mecum ornabant, quin Seckendorffium primum academiae cancellarium, eiuſque bene de illa merendi ſtudium quotidianis ſermonibus celebraret, eumque laudibus incorruptiſſimis in caelum ferret, eius denique incredibile deſiderium multis poſt annis omni occaſione oſtenderet. Qua re quanta de nouo iniecta mihi ſit Seckendorffiani nominis veneratio, facile intelligent, qui me norunt, quamuis ab illa virtutis ἀκμῇ remotiſſimum, maximi tamen ſemper facere ingenia illuſtria, in quibus natura, efficere quid poſſit, videtur experta. Accedit, quod poſtea, eodem tempore, quo Francofurti iuxta Viadrum docendi munere fungebar, ab auguſtiſſimo imperatore ad palatium regium legatus mitteretur vir ſagi togaeque artibus excellentiſſimus, *Fridericus Henricus*, *S. R. I. Comes de Seckendorff*, iſque me, quamuis de facie ignotum, ſua gratia non indignum exiſtimaret, nec quidquam omitteret eorum, quae tunc ad dignitatem meam tuendam pertinere videbantur. Cuius quidem inſignis voluntatis argumenta producere poſſem non leuia, niſi verendum mihi eſſet, ne de iis obiter dicendo, de tanti viri laudibus aliquid detriuiſſe potius, quam eas pro dignitate exornaſſe videar. Haec vero ſunt, vir illuſtriſſime, quae me, alioquin verecundiſſimum, impulerunt, vt nomen Seckendorffii, id eſt, tuum, ipſi libelli mei atrio praeſcriberem. Ne-

Digitized by Google

mo enim eſt eorum, qui virtutem tuam inſpexerunt propius, quin admirabilem prudentiam tuam, ac in rebus gerendis promtitudinem, et, quae genti veſtrae fere propria eſt, humanitatem, perpetuumque bonas litteras iuuandi ſtudium mirifice laudet ac admiretur. Nemo, qui non praeclaras ingenii dotes. quas boni omnes in Vito Ludouico et Frederico Henrico venerantur, in te quoque eniteſcere fateatur. Nemo denique, qui, dum Seckendorffios Germaniae noſtrae, tamquam in eius decus atque ornamentum natos, gratulatur, tui quoque non honorificam faciat mentionem, qui et potentiſſimi regis noſtri, et celſiſſimi principis tui, animos ita tibi ſola virtute et fide deuinxiſti, vt vterque te in oculis ferat, hic etiam ſplendidiſſimis muneribus te exornarit, dignumque exiſtimarit, quem ſummae rerum in palatio ac prouinciis ſuis praeficeret. Quod ſane tantorum principum teſtimonium omnibus etiam ornatiſſimis aliorum laudibus ac praeconiis longe eſſe anteponendum, nemo non intelligit. Quae quum ita ſint, non ſine verecundia quadam, et alacri tamen animo, hoc dedicandi officio defungor, quo et pietati meae, qua Seckendorffianum nomen a puero colui, ſatis facio, et tibi eam venerationem teſtatam facio, qua te iam pridem, abſens licet et ignotus, ſum proſequutus. Eſt enim ita natura comparatum, vt adfectus migret in calamum, nec impetrare a nobis poſſumus, vt non in eorum laudes excurrat ſtilus, quorum virtutem animus, pro eo, ac decet veneratur. Equidem, quod ad me attinet, neminem me imbecillitatis ſuae ſibi magis conſcium eſſe arbitror, neque de ſcriptis meis magnopere laboro, quae nec rerum vbertate, nec verborum elegantia cum aliorum eiuſdem generis operibus vlla ex parte comparanda eſſe, facile intelligo. Attamen vel hunc libellum meum ideo vellem apud poſteros exſtare, vt ſimul ſempiternum exſtet venerationis erga te meae monimentum. Id vero non tui cauſſa opto, quem vna cum gente tua immortalem facile praeſtabit virtus, ſed mei cauſſa, cuius vel maxime intereſt, poſteros non ignorare, quanti mihi fuerit Seckendorffius, quantumque geſtiuerim in eorum eſſe numero, qui eius merita ac virtutem pro eo, ac decet, venerantur. Ceterum iam nihil ſupereſt, quam vt ex vetere formula hunc libellum tibi dem, dicem, dedicem, teque vehementer etiam atque etiam rogem, vt eum ea fronte eaque humanitate recipias, qua ſoles recipere omnes, in quibus eſt aliqua bonae mentis, animique a litteris elegantioribus non alieni ſignificatio. Equidem vt in euoluendo illo aliquot bonas horas perdas, nec a te petere ſuſtineo, ne-

Digitized by Google

neque id me ſperare patitur negotiorum, quibus quotidie diſtringeris, moles; At crediderim tamen, te in libello tenui quaedam non omnino iniucunda reperturum. Verſatur enim ille in veterum Germanorum moribus ac inſtitutis, pro quibus et maiores tui iam inde ab antiquiſſimis temporibus, tamquam pro aris et focis, contenderunt. Animaduerteres, in eo ex ipſis antiquitatis Germanicae parietinis erui iura patria, quibus tam diu res Germanorum ſtetit, eorumque veſtigia, quae in ipſis Germanorum foris et hodie deprehendimus, non ſine adparatu indagari. Denique non pauca vel non animaduerſa ab aliis, vel perperam explicata, hic in luce meridiana poſita eſſe obſeruares, indeque colligeres mecum, non ſolo iuris Romani ambitu circumſcribi ciuilem illam ſapientiam, quam iuris prudentiam vocamus, ſed eos demum facere operae pretium, qui ius iſtud peregrinum in ſubſidium tantum a Germanis receptum eſſe cogitant, ac proinde cum illo et ius Germanicum ita coniungunt, vt pares ſint in vtriuſque facultate. Enimuero quamuis, vt in rem praeſentem venias, ſperare nequeam: non dubito tamen, quin aequo animo libello locum daturus in bibliotheca tua, eiuſque auctorem gratia tua haud indignum ſis iudicaturus. Ego, quantum in me eſt, efficere conabor, ne me illa vmquam indignum praeſtem, Deumque optimum maximum precabor, vt te, ſplendidiſſimamque gentem tuam, omni felicitatis genere beet, et rebus humanis, vtriuſque rei publicae bono, diutiſſime intereſſe iubeat. Vale, vir illuſtriſſime atque excellentiſſime, et auctori, tibi deuotiſſimo, faue. *Halae Magdeburg. prid. Non. Sextil.* CIↃIↃCCXXXVI.

* * * * * * * * * *

SERENISSIMO CELSISSIMOQVE
PRINCIPI AC DOMINO,
DOMINO

FRIDERICO,

REGNORVM DANIAE ET NORVAGIAE,
RELIQVARVMQVE PROVINCIARVM
HEREDI,
PRINCIPI IVVENTVTIS, DOMINOQVE
LONGE CLEMENTISSIMO. *

SI in ſummo illo natalium ſplendore, eminentiſſimaque, quam Deo optimo maximo debes, fortuna, eo eſſes animo, vt te tibi ſoli natum eſſe exiſtimares: erubeſcérem omnino, libellum tibi oblaturus; meque ipſe temeritatis accuſarem, qui purpuram tuam, non ſplendidiore aliquo, ſed litterario, munere venerari ſuſtineam. At quum et adcuratiſſimae inſtitutioni, et incomparabili potentiſſimi patris exemplo, et ipſius ingenii tui bonitati, id feras acceptum, vt iam in tenerrima hac aetate, in quantam ſpem adoleſcas, et quid a celſitudine tua non modo tot regna, ſed et vniuerſus Chriſtianus orbis, exſpectet, identidem cogites: non vereor, ne tibi taedio futurus ſit liber, qui, quid recta ratio, id eſt, eius auctor, Deus, cum ab aliis hominibus, tum maxime a bono principe, exigat, perſpicue oſtendit. Sunt hae illae leges, quibus religioſe ſeruatis, maiores tui, rebus maximis pace belloque feliciter geſtis, immortalem ſibi gloriam pepererunt: illae regulae, ad quarum normam potentiſſimus pater tuus ſe totum componit: illud denique ius, cui et reges omnes, et potentiſſimi populi, quoties de bello, pace, foederibus diſceptant, vnice reguntur. Quaenam

vero

* [*Praemiſſ. edit. prim. Elem. iur. nat. et gent.*]

Digitized by Google

vero digniora ſint herede tot regnorum rudimenta, quam hoc iure imbui, eaque inde diſcere, quae, ſi quando auguſtum maiorum ſolium conſcenderit, in vſu ſit habiturus? Patere itaque, celſiſſime princeps, vt ſplendidiſſimum nomen tuum in fronte libelli, qui de ſempiterna illa ac immutabili iuſtitia agit, fulgeat, ſimulque exſtet hoc deuotiſſimi gratiſſimique animi, quo potentiſſimo patri tuo me aeternum deuinctum fateor, monimentum. Ceterum a ſummo, quod omnia moderatur, Numine caſtis quotidie precibus contendam, vt regi, patriiſque et auitis regnis et prouinciis, te ſeruet incolumem, teque ita adoleſcere iubeat, vt vere ſis generis humani delicium, et quemadmodum tu adhuc pietatis, virtutis, iuſtitiaeque regulas ex potentiſſimi patris vniuerſa vita petis; ita poſteri eaſdem aliquando ex tuis actionibus, tamquam perfectiſſimo quodam exemplo, petant! *Halae Magdeburg. idib. Octobr.* cIↃIↃCCXXXVII.

* * * * * * * * * *

ILLVSTRISSIMO COMITI

HENRICO VI.

IVNIORIS STIRPIS COMITI

ET DOMINO RVTHENO,

DOMINO CLAVIAE, GRAITZIAE,

CRANICHFELDAE, SCHLEIZAE,

ET LOBENSTEINII,

POTENTISS. DANIAE ET NORVAGIAE REGIS

CVBICVLARIO,

COMITI AC DOMINO CLEMENTISSIMO. *

NOn credo, illuſtriſſime S. R. I. comes, te, qua es magnanimitate, vel adſpernaturum eſſe hunc libellum, vel hoc obſeruantiae gratique animi monimentum indignum perſona tua exiſtimaturum. Alia enim

* [*Praemiſſ. edit. ſecund. Hiſtor. iur.*]

Digitized by Google

enim eſt indoles illuſtriſſimae gentis tuae, quae iam a multis ſaeculis vniuerſae Germaniae eximia pietatis, virtutis, prudentiaeque exempla praebuit, quam vt tu, illo ſanguine cretus, poſſis quidquam, quod ad ornandas litteras pertinere videatur, a te alienum putare. Alia, multoque maior clementia tua, quam vt me de litteris aliquando bene mereri cupientem, illius participem eſſe nolis. Plures iam circumacti ſunt anni, ex quo tibi vna cum illuſtriſſimo fratre, et illuſtriſſimo Linariae comite Halae ſtudiis operam nauante, plenoque gradu ad praeclaram, qua iam emines, doctrinam, rerumque ciuilium intelligentiam enitenti, ego tum hoſpes innoteſcere, tuiſque humaniſſimis frui colloquiis coepi. Quamuis vero ab eo tempore te, et grauioribus magni regis negotiis admotum, et ipſi Germaniae noſtrae ereptum iam pridem mei memoriam depoſuiſſe crediderim: aliud tamen et litteris ad me humaniſſime ſcriptis, dum libello celſiſſimo Danicae iuuentutis principi conſecratô viam ad palatium regium munire non dubitaſti, te ipſa teſtatus es, illumque clementiſſime exceptum eſſe, nunciaſti. Quantopere litterae iſtae tuae me, neſcio quid metuentem, recrearint, quantamque ex iſta humanitate tua voluptatem ceperim, hic ipſe libellus, qui iam multo, quam antea, auctior nitidiorque praelo exit, pro me teſtimonium perhibeto. Eum enim tibi, comes S. R. I. illuſtriſſime, tuoque nomini ex veteri formula do, dico, dedico, vt ſi qua his litterulis perpetuitas ſperari poſſit, perpetuum aliquod exſtet venerationis meae, gratique animi monimentum. Suſcipe itaque explicata fronte litterarium hoc munuſculum, quumque aliud a mei ordinis hominibus proficiſci nequeat, perſuade tibi, quaeſo, tibi me ſimul me ipſum totum conſecrare, nullum abire paſſurum diem, quin vota cum pro te, tum pro vniuerſa gente tua illuſtriſſima, concipiat, quam vt Deus optimus maximus ad illum vſque decretorium diem, qui hoc hauriet aeuum, ſaluam florentiſſimamque Germaniae noſtrae ſeruare velit, flagrantiſſimis precibus, quoad viuam, exoptabo. Vale, comes S. R. I. illuſtriſſime, et res tuas feliciter gere. *Halae Magdeburg. ipſis idib. Mart. anni Dionyſiaci* CIↃIↃCCXXXX.

FINIS OPVSCVLORVM MINORVM.

INDEX

RERVM ET VERBORVM

Quae

In SYLLOGE III. ET IV. OPVSCVLORVM
continentur.

Numerus III. *tertiam*, IIII. *quartam Syllogen deſignat.*

A.

ABOTVS (Guil.) *Cuiacii obtrectator*, III. 218. 229.
Adoptionis *ſymbola in numis deſcripta*, III. 410. ſeq.
Adorari *dicuntur reges*, III. 123. *Quid* adoratio *iuxta Grotium*, ibid. *et alios*, 134.
Adulatio *aularum peſtis*, III. 144.
Adulterum *occidendi poteſtas antiqua*, III. 147.
Aegyptii: *de illis* Spanhemii *obſeruatio*, III. 41. 42.
ALCIATVS (And.) *ius docet*, III. 172.
ALTESERRA (Ant. Dad.) *de fictionibus in iure citatus*, III. 192. ſeq.
Analigearius *quid?* III. 54.
Andium Dux *in Regem Poloniae electus*, III. 313.
Anteſtati *officium ex numis*, III. 412.
Antiquitates: *de earum ſtudii vtilitate in iuris prudentia*, III. 3. ſeqq. *hoc commendatur*, 88.
Antiquitatis *cognitio in iuris interprete neceſſaria*, III. 362.
Antiquitates Romanae *cui dicatae.* IIII. 125. 128. 138.
Antonius Borbonius *rex Nauarrae*, III. 296.
AQVILLIVS (C.) *ICtus*, *in concipiendis formulis peritiſſimus*, III. 194.
Arbor *Chriſtum adorans*, III. 373.
ARISTONIS (T.) *Digeſta*, III. 76.
Auaritiâ *nullum vitium tetrius nec fœdius*, III. 146.

Digitized by Google

AVGVSTI *genius in imperatorum numis deſcriptus*, III. 419.
Aula, *ſeu* Olla, *quid?* IIII. 7.

B.

BALDVINI (Fr.) ICti Iuſtinianus, III. 175. 268. *De eius vita, fatis ac ſcriptis*, 267. ſeqq. *quando natus*, 269. *eius patria*, ibid. *ſtudia*, 270. ſeq, *Proteſtantium partes amplectitur et defendit*, 272. *Ad Pontificios redit*, 274. 278. *Publicam iuris profeſſionem a Bituricenſibus impetrat*, 275. *Galliâ excedit*, 280. *eius factio ob caedem damnata*, 281. ſeq. *eius opera*, 283. 284. 285. 288. 290. 292. 293. 294. 295. 298. 302. 303. 304. 306. 311. 313. 314. *Eius iter in Germaniam*, 283. ſeqq. *Ad Proteſtantes iterum reuertitur*, 284. 285. Ecebolius *cognominatur*, 284. *Argentorati iura docet*, ibid. *Heidelbergam migrat*, 293. *Lutheranis ſe adiungit*, ibid. *in Galliam redit*, 298. *Colloquium Poſſiacenſe turbat*, 299. *Geneuenſium et Heluetiorum apertum hoſtem ſeſe profitetur*, 306. *eius reditus in patriam*, 309. *In Galliam rurſus ſe recipit*, 310. *Andegaui docet*, 313. *In Poloniam transferre ſe cogitantem Lutetiae mors illum opprimit*, 315. *Eius epitaphium*, 316. *eius figurae, indolis ac ingenii deſcriptio*, ibid. ſeq. *eius doctrina*, 318.
BARO (Eguinarius) *apud Bituricenſes iuris profeſſor*, III. 275. ſeq.
Bibliothecae *quaedam illuſtriores*, IIII. 120. 121.
BODINVS (Io.) *Cuiacii obtrectator*, III. 208. 210. ſeqq.
BOEKELMANNVS: *de eius libello, ſeu compend. iuris, iudicium*, III. 35.
BONAPARTE (Nic.) *IC. a* Cheſio *laudatus*, III. 333. 334. 362.
BRENKMANNI (Henr.) *in* Modeſtini *Heurematica*, III. 187.
BYNKERSHOEK (Corn. van) *IC. et eius ſcriptorum elogia*, III. 7. ſeqq. 11. 12. 13. 14. 15. 16. *Eius de eruditione Latina locus*, 77. *Citatus et laudatus*, 121. *Eius praetermiſſa*, 123. 325. *De* Triboniani emblematibus, 154. 324. *de* Wiſſenbachio *citatus*, 181. *Eius defenſio*, 319. *Eius* obſeruationes iuris ciuilis, ibid. ſeqq. 323. *de pubertate citatus*, IIII. 24. Commentar. ad leg. Iul. et Pap. Popp. *illi dicatus*, 131.

C.

CAII *verba de manumiſſione in eccleſiis facta explicat* Spanhemius, III. 45. *de edicto prouinciali*, 51. *potiſſimus dux in compilatione Inſtitutionum*, 165. *quid de emancipatione?* 411. ſeqq.
CAROLI Nothi Borbonii *obitus*, III. 309.
CASSANDER (Georg.) *Theologus Belga*, III. 294. 297.
Caſſiae *gentis numiſmata*, III. 404.
Caſtren-

Digitized by Google

Caſtrenſiani *qui*? III. 370.
Cautiones *ac* Cautelae *in iure quid*? III. 197.
CHESII (Barth.) *vita, fata ac ſcripta*, III. 331. *Piſis iura docuit: eius* Differentiae iuris, 332. 337. Nic. Bonaparte *habuit praeceptorem*, 333. *eius* Interpretationes iuris, 336. *de eius interpretandi genere*, 348. 356. ſeq. 361. *eius ſtilus*, 367. *eius definitio legis naturae*, 368. *illi defuit Stoicae philoſophiae cognitio*, 371. *eius ſollertia in ſpecie ſingularum legum inueſtiganda*, 372.
Chriſtiani *an aliquando in Pandectis perſtringantur*? III. 42.
CISNERVS (Nic.) *iuris profeſſor, et Balduini collega*, III. 280. ſeq. 297.
Clauſula codicillaris *quid*? III. 195.
CNIPHAVSEN (Frid. Ern. *Baroni in*) Elem. philoſ. ration. et moral. *ei dicata*, IIII. 136.
COCCEII (Sam. *lib. Bar.* de) Hiſtor. iur. *ei dicata*, IIII. 140. *nec non* Elem. iur. Germ. *Tom. I.* 142.
COELIAE *gentis denarius*, III. 405. ſeq.
Color *quid in iure*? III. 190. ſeq.
Columnae *et* ſtationes, *quid ſit circa illas, creditoris euitandi cauſſa, latitare*? III. 226. ſeq.
Comitium, *quomodo in denariis deſcriptum*? III. 407.
Commentarius ad leg. Iul. et Pap. Popp. *cui dicatus*? IIII. 131.
Compendiorum *iuris defenſio*, III. 32.
Concubinatus *apud veteres licitus*, III. 150.
CONRINGII (Herm.) *de origine iuris Germanici*, III. 251.
Conſecrationis *ſymbolum*, III. 413.
Conſilia *in iure quid*? III. 195. ſeqq.
CONTIVS (Ant.) *ICtus*, Balduini *obtrectator*, III. 289. ſeq. 304.
CORNELIAE *gentis numi*, III. 414. 415.
Criticae *artis vtilitas in iuris prudentia, et boni critici officium*, III. 7. ſeqq. Criticorum *genera duo iuris prudentiae periculoſa*, 8. *Tria* Criticae *capita*, 10. *interpretandi*, ibid. *emendandi*, 11. *diiudicandi ſecernendique*, 15.
CVIACIVS (Iac.) *ſtudii antiquitatum vtilitatem in iuris prudentia inter alios demonſtrat*, III. 4. *a Fabroto laudatus*, 24. *eius de iure Italico ſententia*, 52. *Eius notae in* Pomponii Enchiridion, 114. Triboniani *defenſor*, 173. ſeqq. *Eius* Obſeruationes iuris ciuilis, 182. 241. *De* Modeſtini Eurematicis, 187. *De fictionibus in iure*, 193. *Eius obtrectatores et aduerſarii*, 203. ſeqq. *Eius obſeruationes atque emendationes*, ibid. *Eius anagramma*, 231. *De illo* Maianſius *citatus*, 320. *De eius* Coniecturis, 321. Cuiacius *de* Papirio *citatus*, IIII. 6. *Eius ſententia de adminiſtratione bonorum, tempore regum, prodigis interdicta, a* Pagenſtechero *refutata*, 33. ſeq. *Eius opera in praefatione his praemiſſa, commendata*, 73. ſeqq.
CVLPISIVS (Io. Georg.) *cum* Ser.

Sulpicio Rufo *comparatus* III. 326. *Eius libellus commendatus*, 330. ſeq.

D.

DONELLVS (Hug.) Cuiacii *inimicus*, III. 217. 217. 219. 241.
DOSCHIVS, vid. NEVELLETVS.
DVARENVS (Fr.) Cuiacii *obtrectator*, III. 208. *et aduerſarius*, 214. ſeqq. *vt et* Balduini, 275. 287. ſeq. 291. 296. 304.
DVCKERVS (Car. Andr.) Pomponii *defenſor aduerſus* Laur. Vallam, III. 83. ſeqq.

E.

EDictum perpetuum. *De eo agit* Spanhemius, III. 46. ſeqq. Pomponii *opus ad edictum*, 96.
Elementa iur. ciuil. ſecund. ord. Inſtit. *cui dicata?* IIII. 129.
Elementa iur. ciuil. ſecund. ord. Pandect. *cui dicata*? IIII. 134.
Elementa philoſ. ration. et moral. *cui dicata*? IIII. 136.
Elementa iur. Germ. *cui dicata*? IIII. 142. 145.
Elementa iur. nat. et gent. *cui dicata?* IIII. 150.
Eloquentiae (*de*) *Graecae Latinaeque contemtu*, III. 242. ſeqq.
Emancipationis *ſymbola*, III. 411.
Embola *quid?* III. 370.
Erciſcundi *qui?* III. 94. 95.

F.

FABER (Ant.) Cuiacii *aduerſarius*, III. 236.
FABROTTVS (Car. Hannib.) *de vtilitate Graecorum interpretum ad libros iuridicos intelligendos, citatus*, III. 23. *in* Theophilum, 28. 29. Cuiacii *operum editor*, III. 73. 77.
Faetialis *deſcriptio in numis*, III. 421. ſeq.
FENESTELLA (L.) *de magiſtratuum origine*, III. 67.
FERRERIVS (Arn.) Cuiacii *praeceptor*, III. 205.
Fictio *in iure quid?* III. 191. ſeq.
FISCHERI (Io. Chr.) politioris humanitatis miſcellaneis *praefatio praemiſſa*, III. 242—246.
Formulae *in iure quid*? III. 193. ſeq.
FORNERIVS (Guil.) Cuiacii *aduerſarius*, III. 208. 229.
FREHERVS (Marqu.) Cuiacii *aduerſarius*, III. 236.
FRIDERICVS *Daniae Princeps*: *Ei dicata* Elem. iur. nat. et gent. IIII. 150.
FVFIDIVS (L.) *ICtus*, *a Cuiacio ab obliuione vindicatus*, III. 225.
Fundamenta ſtili cultioris, *cui dicata*, IIII. 123.
Furtum *quibus poenis expiabatur apud antiquos*, III. 63.

G.

GALVANVS (M. Aur.) *IC. Piſanus*, *a* Cheſio *laudatus*, III. 334.

GENDRAEVS

GENDRAEVS (Cl.) Cuiacii *aduerſarius*, III. 237. *eius* Ars Digeſtorum *citatur*, 238.
Germanorum *antiquorum laus*, *recentiorumque vituperium*, III. 248. ſeq.
Geſtatio *quid in legibus noſtris*? III. 370.
GLARIANI (Fr.) *de* Graciano *opus laudatum*, III. 55.
Gloſſatores: *de iis differens* Muretus, III. 26.
GORDONIVS (Fr. Marſius) Cuiacii *et* Ant. Fabri *aduerſarius*, III. 232. *de* Roberto *citatus*, ibid.
GOSLINGA (Siccomo a) *dicata* Elem. iur. ciuil. ſecund. ord. Inſtit. adorn. IIII. 129.
GOTHOFREDVS (Iac.) *eius ſcripta laudata*, III. 10. *de regulis iuris citatus*, 104. *In Codicem Iuſtinianeum*, 160. ſeq. *et Theodoſianum*, ibid. ſeqq. *De illo* Maianſius, 320. *Eius* Coniecturae *iuridicae*, 321.
GOVEANVS (*Ant.*) *ICtus Luſitanus*, III. 237.
GRACIANI (Balt.) Aulicus, III. 55. *eius alia opera*, 56.
Graeca *lingua Romanis quaſi vernacula*, III. 86. *nunc fere omnino neglecta*, 125.
Graecae (*de*) *Latinaeque eloquentiae contemtu*, III. 242. ſeqq.
Graecorum *iuris prudentiae et iuriſconſultorum praeſtantia*, III. 23. ſeq.
GROTII *definitio et origo vocis* adorare, III. 133.
GVNDLINGIVS (Nic. Hier.) *IC. Eius de* Theophilo *iudicium*, III. 29. Balduini *quorundam operum editor et praefator*, 268. *Eius* Exercitationes Academicae, 389. 391. 423. *Illi dicata* Fundam. ſtil. cult. IIII. 123.

H.

HEbraeorum *ex legibus aliae plurimae leges originem duxerunt*, III. 61. 62.
Hereditas, *ſicut et tutela*, *poteſt eſſe pactitia*, IIII. 98.
HEROLDI (Baſil. Io.) *liber de legibus veterum Germanorum laudatur*, III. 249.
Heurematica *iuris prudentia*, III. 183.
Hiſtoria iuris *cui dicata*? IIII. 140. 151.
Hiſtoriarum atque antiquitatis ſtudium commendatur, III. 88.
HOSPITALIVS (Mich.) *ICtus*, III. 175. 176.
HOTOMANVS (Fr.) Iuſtiniani *Manibus inſultat*, III. 130. *Ius docet*, 175. *Eius libellus nomine* Tribonianiſmus, ibid. ſeq. *Eius fama ac celebritas*, 176. Cuiacii *inimicus*, 222. ſeqq. Balduini *aduerſarius*, 291. 304. 307. 308. *Eius* Franco-Gallia, 308.
HVBERVS (Vlr.) *de* I. Iac. Wiſſenbachio *citatus*, III. 179.

I.

Imperatores *adorabantur*, III. 133. aeterni, ſacri, diuini *vocabantur*, 134.
Inſtitutiones Iuſtiniani; *In illas* Vinnii *Commentar.* III. 28. *Earum doctrina a* Bockelmanno *in compendio diſpoſita*, 35. *quando adornatae?* 147. *In eis fere nihil placet cenſoribus*, 165. *Earum ſtilus*, 168.
Interpretandi *legum genus*, III. 348. ſeqq. 1°. *In critica atque arte emendandi conſiſtit*, 356. 2°. *in comparandis fragmentis ex eodem libro decerptis*, 361. 3°. *in antiquitatis cognitione*, 362. 4°. *in accurata Graecae Latinaeque linguae notitia*, 367. 5°. *in accurata Stoicae philoſophiae cognitione*, 371. 6°. *in ſpecie ſingularum legum inueſtiganda*, 372. 7°. *in indaganda legum ratione*, ibid.
Ioannis *Pont. Rom. I. et* Iuſtiniani *imp. Epiſtolae amoebeae*, III. 223. ſeqq.
Ioseph. Avrel. a Ianvario *de* Hotomano *citatus*, III. 176.
Iuris *compendiorum defenſio.* III. 32.
Iuriſconſulti *iuſtitiae ſacerdotes*, III. 395.
Iuriſconſultorum *plurimorum ridicula quaedam citata*, III. 21. 22. 27.
Iuriſdictionis *deſcriptio ſymbolica*, III. 416. ſeq. *ſigna*, 417. ſeq.
Iuris elementa, *vid.* Elementa iuris.
Iuris Graecorum praeſtantia, III. 17. 23. ſeqq.
Iuris Hiſtoria cui dicata? IIII. 140.
Iuris Hiſtoriae delineatio, autore Thomaſio, III. 1.
Iuris prudentia: *ad eius cognitionem antiquitatum ſtudium vtile*, III. 3. ſeqq. *vt et ars critica*, 7. *Duo hominum genera illi periculoſa*, 8. *De vtilitate litterarum orientalium in illa*, 57. *De* Iuris prudentia *heurematica*, 183. ſeqq. *eius diuiſio*, 186. Iuris prudentia *Romana et Attica*, *cum* Bart. Cheſii *et* Guid. Panciroli *operibus edita*, 331. 374. Iuris prudentia *diuinarum humanarumque rerum notitia*, 374. ſeqq. 399. *Quid ſint res diuinae? quid humanae?* 385. *Plurimas iuris ſpecies producit, et quas?* 388. *Vſus et praeſtantia numiſmatum in iuris prudentia*, 389. ſeqq. *Eius ſymbolum Themis*, 396. ſeqq.
Iuris Romani compilationis defenſio, III. 126. ſeqq.
Ius *ciuile Papirianum quid?* IIII. 1. ſeqq.
Ius gentium et ciuile, quae inter vtrumque ſit differentia? III. 354.
Ius Italicum quid, et in quo conſiterit? III. 52.
Ius naturae quid? III. 368. ſeq.
Ius Papirianum quid? III. 114. IIII. 1. ſeqq.
Ius patriae poteſtatis quid? IIII. 39. ſeq. 61. ſeq.
Ius quatuor potiſſimum modis ad aequitatem inflectere ſtudebant ICti, III. 189. 1°. *colore*, 2°. *fictione*, 191. 3°. *formulis*, 193. 4°. *conſiliis ſeu cautelis*, 195. ſeqq.

Ius

Ius tripertitum , naturale , gentium , ac ciuile , III. 385.
Ius (de in) vocatione , doctrina , in veteribus numiſmatibus illuſtrata , III. 418.
Ius vetus quid? IIII. 37.
IVSTINIANI *opus a criticis fere omnino deformatum* , III. 9. *De prohibita ab illo imperatore leges interpretandi illuſtrandique facultate* , 17. ſeqq. *Eius tituli et nomina* , 26. *In eum* Vinnii *Commentar.* 28. *Eius temporibus floruit Theophilus* , 29. *Eius Inſtitutionum compendium* , Boekelmanno *autore* , 35. *Corporis iuris conditor* , 126. 128. ſeq. *Eius modeſtia*, 131. *Diuinos honores illum ſibi arrogaſſe falſum eſt* , 132. 133. *De eius vxore Theodora* , 134. ſeqq. *Eius habendi cupiditas* , 138. ſeqq. *Eius ignorantia , iuxta quoſdam auctores* , 142. ſeqq. *Secundum alios viuus ac ſpirans in coelum iturus erat* , 144. *Eius codex quando compilari cœpit?* 147. *Eius belliſſima cautio , quam patri de ſalute filii impuberis anxio , commendat* , 199. *Eius ad Ioannem Pont. Rom. I. epiſtola* , 223. ſeqq. *Quid ille de tutelis* , IIII. 89.
Iuſtinianei *codicis collectores* , III. 154.
Iuſtitia *quid ſit?* III. 26. *Eius deſcriptio emblematica* , 394. 395. ſeqq. 412. 417.

K.

KOEHLERVS (Henr.) *laudatus* , III. 424.
KVCHENBECKERI (Io. Phil.) *commentatio in vitam* Herm. Vulteii , III. 177.

L.

LABEO (Antiſtius) *laudatus* , III. 23.
Lares *in veteribus numiſmatibus quomodo deſcripti* , III. 420.
Late. *Huius aduerbii explicatio*, IIII. 29. 66. ſeq.
De Latinae *Graecaeque eloquentiae contemtu* , III. 242.
Legare *quid ſit?* IIII. 23.
De Lege Salica , *eiuſque auctoritate et vſu* , III. 247. ſeqq. *Eius origo*, 252. *Vid.* Salica.
Leges *ex numiſmatibus deſcriptae* , III. 407.
Leges interpretari Critici officium , III. 10. *eas emendare* , 11. *vt et diiudicare , ſecernereque in eis quae ſpuria ſunt* , 15. *Eas interpretandi illuſtrandique facultas a Iuſtiniano prohibita* , 17.
Leges Hebraeorum aliis legibus originem dederunt , III. 61. 62.
Legis *Ripuariae origo*, III. 254.
Legum antiquarum commentatores , III. 6.
Legum Germanicarum collectioni praefatio praemiſſa , III. 252.
De Legum interpretatione, III. 348. ſeqq.
Lex Iul. et Pap. Popp.; *ad illam Commentar. cui dicatus?* IIII. 131.
Lex tribunicia , III. 113. 115.
Lex Cornelia , III. 119.
L. 1. D. de acceptil. *explicatio a* Cheſio *data* , III. 361.
L. 24. D. de ſtatu hom. *interpretatio*, Vlpiano *autore* , III. 367. ſeq.

L.

L. 1. D. de curat. furioſ. *ſenſus*, IIII. 12. 20. ſeqq. 33. ſeqq.
L. 28. D. de probat. *explicatio*, IIII. 12. ſeqq. 28. 33. 66. 72.
LIBANII *odium et inuidia in iuris conſultos*, III. 377. ſeq.
Liberorum, *quos pater exheredes ſcripſerat, miſera conditio*, III. 190.
Libertas *publica in numiſmatibus deſignata*, III. 409.
Libri; *de illis iudicium*, III. 32. 33.
Liciniae *gentis denarius*, III. 405. ſeq.
LINDENBROGII (Fridr.) *iurium veterum Germanicorum collectio*, III. 250.
Linguae *Graecae Latinaeque notitia ab interpretatione legum non ſeiungenda*, III. 367.
Litterarum *orientalium vtilitas in iuris prudentia*, III. 57.
LVDEWIG (Io. Petro a) *IC.* Elem. iur. ciuil. ſecund. ordin. Pandect. adornat. *ei dicata*, IIII. 134.

M.

MACROBIVS *de* Papiriano *iure citatus*, IIII. 7.
MAIANSIVS (Greg.) *citatus*, III. 320. ſeqq.
MARCELLINI (Ammiani) *iudicium de certo genere iuris peritorum*, III. 19. ſeq. *De iureconſultis, et iudicibus citatus*, 128.
Maris *imperium Romanorum emblematibus deſcriptum*, III. 414. ſeq.
MARSIVS. *vid.* Gordonius.
MATTHAEI *ICti celebres*, III. 78.
MATTHAEI (Ant.) *de* Triboniani *flagitiis ſententia*, III. 178. ſeq.
Menſa auguſta *quid*? IIII. 7. *Quid* menſa anclabris? ibid.
MERILLIVS (Emund.) Cuiacii *defenſor*, III. 173. *De* Modeſtini Eurematicis *citatus*, 188. Cuiacii *compilator*, 209. *et aduerſarius*, 239. 241.
MODESTINI *Heurematica*, III. 187.
MOLINAEVS (Car.) *ICtus*. III. 272 284.
MVCIVS (Q.): *in eum* Sex. Pomponii *lectiones*, III. 98.
MVRETVS (M. Ant.) *de gloſſatoribus citatus*, III. 26. 167.

N.

NAuticae et maritimae rei ſcriptorum *collectio de nouo edita*, III. 388.
NEVELLETVS DOSCHIVS (Pet.) *de* Hotomanno *citatus*, III. 175. 222. *de* Balduino *citatus*, 307.
Nobilitas *vera quid ſit*? IIII. 85.
NOODT (Gerhardus) *laudatus*, III. 12. 14. 48.
Numiſmatum *veterum vſus et praeſtantia in iuris prudentia*, III. 389. ſeqq. *et in aliis ſcientiis*, 393. ſeq.

O.

OLla, *vid.* Aula.
De Orbe Romano *Ezech.* Spanhemii *iudicium*, III. 36. ſeqq.

P.

P.

De PActis *doctrina denariis illuſtrata*, III. 421.
Pagenstecheri (E. A. O C.) *ICti*, *de ſenſu* legis 1. D. de curat. furioſ. IIII. 9. 12. ſeq. 33. *et genuina lectione* l. 28. D. de probat. *ad ill. auctorem epiſtolae* 9. ſeqq. 28. 33. 66. Cuiacium *refellit*, 33. *Quid de illo Acta erud. Lipſ.* 69. ſeqq.
Panciroli (Guid.) *IC. vita*, *fata*, *ac ſcripta*, III. 331. *eius patria*, *parentes*, *et tempus quo illuxit*, 337. *eius praeceptores*, 338. ſeqq. *Laurea doctorali ornatus*, 340. *Iuris cathedram obtinet*, 341. *Eius obitus*, 343. *Eius ſcripta*, 337. 343 — 348. 363. 373. *Eius interpretandi genus*, 348. ſeqq. *eius ingenii fertilitas*, 369. *Parum in philoſophiae Stoicae cognitione exercuit ingenium*, 371. *In Hiſtoria verſatus*, 372.
Pandectae *ex Florentino canae vetuſtatis codice manatae*, III. 9. *Quando adornatae*? 147. *Ex operibus variorum ICtorum*, *diuerſis addictorum ſectis*, *compilatae*, 164.
Papiae *gentis denarius*, III. 405.
Papinianvs *de tutela citatus*, IIII. 107. 109.
Papirivs *iuris Papiriani auctor*, III. 114. *quis erat?* IIII. 1. *de illius iure*, ibid. ſeqq. 70.
Pavllvs *ICtus*; *quid de illo* Pagenſtecherus? IIII. 13. 14. 21. *ab ill. autore citatus*, 28. *De interdictione bonorum prodigis facta*, 47. 50. *de probationibus*, 66. ſeq.
Penates *Dii quomodo in numiſmatibus deſignati*? III. 419.
Peregrinus *quid*, *ſecundum* Spanhemium? III. 53.
Perizonivs (Iac.) *de legibus antiquis ſcripſit*, III. 5. 6.
Philoſophia, *eadem ac rerum diuinarum humanarumque notitia*, III. 375. 385. ſeq. *Quanta eius deterioratio?* 380. ſeq.
Philoſophi *ſe Deos iactati ſunt*, III. 376. *Eorum odium in iuris conſultos*, 377. ſeq.
Pileus *libertatis ſymbolum*, III. 409.
Plavtivs: *in eum* Sex. Pomponius, III. 98.
Plebiſcita *quomodo ferebantur*, *ex numiſmatibus cognitum*, III. 407.
Plesse (Car. Sigfrid. a); *ad illum epiſtola gratulatoria*, IIII. 81. ſeqq.
Plotho (Lud. Ottoni Dn. de) Antiq. Rom. *ei dicatae*, IIII. 138.
Plvtarchvs *de* Sex. Pomponio *citatus*, III. 69. *refert peregre mortuos*, *non per portas*, *ſed per tectum*, *in domum admiſſos eſſe*, 88. *de Roma condita*, 91.
Pomponio (*de* Sex.) *ICto*, III. 66. ſeqq. *Quo tempore floruit?* 78. 79. *De eius ſtudiis*, *et ſecta cui ſeſe addixerat*, 82. ſeqq. *In eo quaedam* Laur. Valla *reprehendit*, 83. *Eius philoſophia* 92. ſeq. *Eius eximia ingenii monimenta*, 96. *Eius commentaria in* Sabinum, 97. *Eius* lectiones ad Q. Mucium, 98. *de* Plautio, ibid. *Eius* Variarum lectionum *opus*, 99. 102. Epiſtolae, 101. 102. *Eius* Fideicommiſſorum *libri V.* 102. Senatuſconſ. *libri V.* ibid. Regularum *liber*, 103. 107. Digeſta,

geſta, 108. *De* ſtipulationibus, ibid. *Eius* Enchiridion, 109. ſeqq. 171. *a* I. Lud. Vhlio *et* Cuiacio *illuſtratum*, 114. *de lege Tribunicia*, 113. 115. *de Tribunis Celerum*, 115. *de Dictatoribus et Magiſtris equitum*, 118. de ſucceſſione prudentum, 171. *de muneribus et dignitatibus antiquorum Romanorum*, 401. ſeqq. *Quid de Papirio ac eius iure?* IIII. 1. ſeq.

Praetorum *negotium circa ius ciuile*, III. 189.

PRINZEN (Marqu. Lud. L. B. de); *illi dicata* Antiquit. Rom. *Pars I.* IIII. 125. 138.

PROCOPIVS *de adoratione citatus*, III. 133. *de* Iuſtiniani *auaritia*, 139. ſeq. *de eiuſdem in coelum aſſumtione*, 144. *de Triboniani auaritia*, 146.

Prudentia *quid, iuxta Ariſtotelem?* III. 186.

Pubertatis *tempus*, IIII. 44.

PVLVEVS (Hadr.) *Cuiacii obtrectator*, III. 218. 220. 229.

R.

REICHENBACH (Frid. de); Hiſtor. iur. *illi dicata*, IIII. 140.

REINESIVS (Thom.) *in* Rupertum, III. 120.

Ripuarii *qui? et vnde ſic nominati?* III. 253. ſeq.

ROBERTVS (Io.) Cuiacii *aduerſarius*, III. 208. 217. 229. ſeqq.

Romani *abominabantur per oſtium ingredientes*, III. 89. *Eis ignota erat tutela pactitia*, IIII. 89. 91. 99. 114.

De Romano *Orbe* Ez. Spanhemii *iudicium*, III. 36. ſeqq.

Roſtra *ad quid deſtinata?* III. 407.

RVDIGERI (Andr.) *de* Balt. Graciani Aulico *iudicium*, III. 55.

RVPERTI (Ch. Ad.) *commentarius in* Pomponium *et alios auctores*, III. 119. ſeqq.

S.

SABINVS: *in eum Pomponii commentaria*, III. 97.

Salicae legis *auctoritas et vſus*, III. 247. 264. *origo*, 252. 253. ſeq. *quando lata?* 254. ſeqq. 262. *qua lingua ſcripta fuerit?* 262. *a quibus emendata?* 263. 264.

Sapientiae *definitio ſecundum veteres Philoſophos*, III. 375. ſeq.

SATVRNINI. *De variis ICtis huius nominis obſeruationes*, IIII. 78. ſeqq. Venul. Saturnini *ſcripta*, 80.

SCHWARZIVS (Chr. Goſl.) *laudatus*, III. 41.

SCHVZIVS *redarguitur*, III. 104. *Autoris collega, non aſſentator*, 166.

Scribendi *artis origo*, IIII. 118.

SECKENDORFF (Chriſtoph. Frid. *lib. Bar. de*) *Ei dicatus* Elem. iur. Germ. *Tom. II.* IIII. 145.

SECKENDORFFII (Viti Lud.) *eloquentia*, IIII. 146. ſeq.

SECKENDORFF (Frid. Henr. *Comitis de*) *laudes*, IIII. 147. ſeq.

SELDENI (Io.) *operi* de ſynedriis et praefecturis Hebraeorum *praefatio praemiſſa*, III. 57.

Sella curulis *magiſtratuum inſigne*, III. 417.

Senatuſconſulta *ex numis cognita*, III. 407. ſeq.

SCtum

Digitized by Google

SCtum Macedonianum ; *quid de eo ex iure naturali*? IIII. 70. ſeq.
SPANHEMIVS (Ezech.) *De eius meritis in rem litterariam, deque eius* Orbe Romano *iudicium*, III. 36. *Eius varia ſcripta*, ibid. ſeq. *Eius de Aegyptiis obſeruatio*, 41. 42. *Refellit* Voetium, 44. *Cui verba de manumiſſione in eccleſiis facta explicat*, 45. *Agit de edicto perpetuo*, 46. *de iure Italico*, 52. *de vocabulo* peregrinus, 53. *Eius tractatus de vſu et praeſtantia numiſmatum laudatus*, 391. ſeq. 401. 402. 403. 405. 406. 407. 410. 416. 421. 422.
STECKIVS (Io.) Cuiacii *aduerſarius*, III. 239. ſeq.
De Stili cultioris fundamentis, III. 243. ſeq.
Stoicae *philoſophiae cognitio boni legum interpretis praeſidium*, III. 371.
STRVVIVS (Burc. Gotth.) *in ius Iuſtinianeum iniurius*, III. 132.
STRYKII (Sam.) *cautelae contractuum*, III. 184. 201. *Eius laus et functiones*, 185.
SVERIN (Henr. a) Cuiacium *oppugnat*, III. 234. ſeq.
SVLPICIVS (Ser.) RVFVS *cum* Io. Georg. Culpiſio *comparatus*, III. 326. Ciceronis *condiſcipulus*, 328.
SVLPICII (Io. Ge.) *de ſtudio iuris publici recte inſtituendo, et de ſcriptoribus eo pertinentibus libellus*, III. 327.
Sulpiciae *gentis denarius, cum epigraphe*, III. 404.

T.

TEſtamentifactio *iuris publici erat*, IIII. 94.
Theodora *Iuſtiniani vxor*, III. 134. ſeqq.
THEOPHILI *iuris praeſtantia*, III. 17. *Eius paraphraſis a* Vinnio *collata*, 28. Triboniani *συνεργὸς*, 29. *Iuſtiniani σύγχρονος*, 30. 44.
THOMASII (Chriſt.) *ICti delineatio hiſtoriae iuris*, III. 1. *Ei* Antiq. Rom. *Pars II. dicata* IIII. 128.
TRIBONIANI *erga Iuſtinianum obſequium et opinio de illius in coelum aſſumtione*, III. 144. *Leges ipſas venales habebat*, 145. *Eius auaritia*, 146 ſeqq. *Eius quaeſtura*, 147. *obitus*, ibid. *impietas*, 148. *Eius emblemata, ſeu* Tribonianiſmi, 154. 172. 324. *Eius ſcientia*, 156. ſeq. *A* Wybone *contra* Wiſſenbachium *defenſus*, 172. *Quid de illo* C. van Bynkerſoek? 324. *A* Pagenſtechero *de pubertate citatus*, IIII. 43. ſeq.
Tribonianomaſtigum *ſecta*, III. 171.
Tribunus Celerum *quis*? III. 115.
De Tutela *pactitia ſeu conuentionali Diſſertatio*, IIII. 86. ſeq. *Quid ſit*? 88. *eam non norunt Romani*, 89. 91. 99. *Tres* tutelae *ſpecies*, ibid. Tutela *munus erat publicum*, 91. *Pater teſtamento, ſuo arbitrio de* tutela *ſtatuere poterat*, 93. Tutela *ceſſitia quid*? 94. Tutelae *eadem ratio ac hereditatis, ſecundum ius Romanum*, 96. ſeq. Tutela *non magis poteſt eſſe pactitia quam hereditas*, 98. *Priuatis per ſolum teſtamentum tutores dabantur*, 98.

An tutela *pactitia ſaltim per confirmationem conualuerit?* 100. *De excuſationibus a* tutela, 102.ſeqq. *De* tutela *pactitia quidam textus adferuntur*, 103. 105. 107. 109. 110. 112. *Licita non erant pacta de* tutela *ſuſcipienda*, 113. *Romanis non fuerunt tutores pactitii*, 114.

Typographicae *artis inuentae pretium*, III. 32. *De eo quod in illa admirandum eſt*, IIII. 116. ſeqq.

V.

VAILLANTIVS (Io. Foy) *de numiſmatibus*, III. 393. 402. 405. 406. 407. 413. 416. 421.

VALLA (Laur.) Pomponii *reprehenſor*, III. 83.

VHLIVS (I. Lud.) *in* Pomponium, III. 114. 120. 125. Cuiacii *editor*, 241.

Victoriata *ſeditio quid*? III. 147.

VIGELII (Nic.) *Examen ICtorum*, III. 177.

VINNIVS (Arn.): *de illius commentario in Inſtitutiones iudicium*, III. 28. 30. 31.

VLPIANVS *de lege naturae*, III. 368. *Iuriſprudentiam diuinarum humanarumque rerum notitiam; iuſti iniuſtique ſcientiam eſſe adſirmat*, 374. ſeqq. 386 ſeq. *de iuſtitia citatus*, 395. *Quid de illo* Pagenſtecherus? IIII. 15. 16. 43. ſeqq. 54. 55. 56. ſeqq. 64. ſeqq. *Quid ille in* l. 1. D. de curat. furioſ. 20. 21. ſeqq. 71. *de tutela*? 89. 94. 95.

VOETIVS (Io.) *a* Spanhemio *refutatus*, III. 44.

Vrbs *quid ſit*? III. 90.

VRSINVS (Fulu.) *de Numiſmatibus*, III. 404. 410. 414. 416. 420. 421.

Vſura *quid, et quando licita*? III. 191.

VVLTEIVS (Herm.) Hotomannum *viſendi audiendique deſiderio flagrans*, III. 177.

WISSENBACHII (Io. Iac.) *de emblematibus* Triboniani, III. 172. 179. 181.

WYBO (Io.) Triboniani *aduerſus* Wiſſenbachium *defenſor*, III. 172. 181.

Z.

ZOARIS (Emman.) *Iudaiſmus*, III. 58. 233. Cuiacii *obtrectator*, 233.

F I N I S.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google